DE LEER DER WAARHEID
VERVAT IN DE

HEIDELBERGSE CATECHISMUS

Rechtzinnig en met onze kerkformulieren van enigheid overeenkomstig verklaard, tegen de dwaalleer verdedigd en ter beoefening van ware godzaligheid aangedrongen

UIT ZIJN EIGEN LATIJNS HANDSCHRIFT VERTAALD

Met een

HISTORISCHE VOORREDE

Over de bestrijders en voorstanders van onze Nederlandse Catechismus

Door

JOHAN BARUETH

Herder en leraar der Hervormde Kerk en curator der Latijnse scholen te Dordrecht

Onveranderd overgezet in nieuwe druk en huidige spelling en niet hertaald, door J. van Vulpen.

De historische voorrede is als afbeelding op de laatste bladzijden van het document opgenomen.

© Copyright 2024

Oude Wijn
Woudenberg

DE LEERE DER WAARHEID

VERVAT IN DEN

HEIDELBERGSCHEN

CATECHISMUS

Regtzinnig en met onſe Kerkformulieren van eenigheid overeenkomstig verklaard, tegen de Dwaalleer verdedigd en ter beoefening van ware Godſaligheid aangedrongen.

UIT SYN EIGEN LATYNSCH HANDSCHRIFT VERTAALD,

Met eene

HISTORISCHE VOORREDEN

Over de Beſtryders en Voorſtanders van onſen Nederlandſchen Catechismus.

door

JOHAN BARUETH,

HERDER en LEERAAR der Hervormde Kerk en CURATOR der Latynſche Scholen te Dordrecht.

HET EERSTE DEEL.

Te DORDRECHT,
By *ABRAHAM BLUSSÉ* en *ZOON.* 1777.

Uitgegeeven volgends Kerkenorden: het welk wy onderſz. gewoone *Viſitatores Librorum* wegens de Eerw. Clasſis van Zuidholland, laatst vergaderd geweeſt te Dordrecht, den 8en en 9en van April 1777, met deezen getuigen

JACOBUS ZOUTMAAT,
Predikant te Numansdorp.

P. BROUWER, B. Z. *Doktor en Profeſſor in de Theologij, en Predikant te Dordrecht.*

INHOUD

DES CHRISTENS ENIGE TROOST
ZONDAG 1 **Blz. 10**

DE KENNIS DER ELLENDE UIT DE WET
ZONDAG 2 **23**

DE VAL VAN DE RECHTSCHAPEN MENS
ZONDAG 3 **50**

DE ONMACHT DER ZONDAAR EN DE STRAF DER ZONDE
ZONDAG 4 **88**

DE NOODZAKELIJKHEID DER VOLDOENING
ZONDAG 5 **120**

DE MIDDELAAR ONTDEKT IN HET EVANGELIE
ZONDAG 6 **134**

HET ZALIGMAKEND GELOOF
ZONDAG 7 **153**

HET GELOOF IN DE HEILIGE DRIE-EENHEID
ZONDAG 8 **189**

HET GELOOF IN GOD DE VADER
ZONDAG 9 **209**

DE LEER VAN DE VOORZIENIGHEID
ZONDAG 10 **220**

HET GELOOF IN JEZUS
ZONDAG 11 **236**

HET GELOOF IN CHRISTUS
ZONDAG 12 **243**

GODS ENIGGEBOREN ZOON, ONZE HEERE
ZONDAG 13 **272**

CHRISTUS' MENSWORDING
ZONDAG 14 **279**

CHRISTUS' LIJDEN EN KRUIS
ZONDAG 15 **292**

CHRISTUS' DOOD
ZONDAG 16 **309**

CHRISTUS' NUTTIGE OPSTANDING
ZONDAG 17 **322**

CHRISTUS' NUTTIGE HEMELVAART
ZONDAG 18 **335**

CHRISTUS' ZITTING AAN GODS RECHTERHAND
ZONDAG 19 **347**

HET GELOOF IN DE HEILIGE GEEST
ZONDAG 20 **368**

DE CHRISTELIJKE KERK
ZONDAG 21 **377**

DE OPSTANDING DES VLESES
ZONDAG 22 **390**

DE RECHTVAARDIGMAKING DES ZONDAARS
ZONDAG 23 **422**

DE LEER DER RECHTVAARDIGMAKING VERDEDIGD
ZONDAG 24 **443**

DE WERKING EN VERSTERKING DES GELOOFS
ZONDAG 25 **458**

DE LEER VAN DE HEILIGE DOOP
ZONDAG 26 **478**

DOOPDWALINGEN DER ROOMSGEZINDEN EN WEDERDOPERS
ZONDAG 27 **491**

DE LEER VAN HET HEILIG AVONDMAAL
ZONDAG 28 **509**

DE TRANSSUBSTANTIATIE WEERLEGD
ZONDAG 29 **521**

DE PAAPSE MIS WEERLEGD
ZONDAG 30 **535**

DE SLEUTELEN VAN HET HEMELRIJK
ZONDAG 31 **550**

DE NOODZAKELIJKHEID DER GOEDE WERKEN
ZONDAG 32 **558**

DES MENSEN WAARACHTIGE BEKERING
ZONDAG 33 **570**

VAN DE WET DES HEEREN
ZONDAG 34 **605**

HET TWEEDE GEBOD
ZONDAG 35 **624**

HET DERDE GEBOD
ZONDAG 36 **636**

HET GODZALIG EEDZWEREN
ZONDAG 37 **644**

HET VIERDE GEBOD
ZONDAG 38 **657**

HET VIJFDE GEBOD
ZONDAG 39 **670**

HET ZESDE GEBOD
ZONDAG 40 **681**

HET ZEVENDE GEBOD
ZONDAG 41 **693**

HET ACHTSTE GEBOD
ZONDAG 42 **704**

HET NEGENDE GEBOD
ZONDAG 43 **709**

HET TIENDE GEBOD
ZONDAG 44 **716**

DER CHRISTENEN BIDWERK
ZONDAG 45 **729**

VOORAFSPRAAK VAN HET GEBED
ZONDAG 46 **737**

DE EERSTE BEDE
ZONDAG 47 **746**

DE TWEEDE BEDE
ZONDAG 48 **758**

DE DERDE BEDE
ZONDAG 49 **764**

DE VIERDE BEDE
ZONDAG 50 **770**

DE VIJFDE BEDE
ZONDAG 51 **775**

DE ZESDE BEDE EN BESLUIT
ZONDAG 52 **785**

HISTORISHE VOORREDEN **794**

DES CHRISTENS ENIGE TROOST

EERSTE ZONDAG

Vraag 1. Wat is uw enige troost, beide in het leven en sterven?
Antwoord. Dat ik met lichaam en ziel, beide in het leven en sterven, niet mijn, maar mijns getrouwen Zaligmakers Jezus Christus eigen ben, Die met Zijn dierbaar bloed voor al mijn zonden volkomenlijk betaald en mij uit alle heerschappij des duivels verlost heeft, en alzo bewaart, dat zonder de wil mijns hemelsen Vaders geen haar van mijn hoofd vallen kan, ja ook, dat mij alle ding tot mijn zaligheid dienen moet; waarom Hij mij ook door Zijn Heiligen Geest van het eeuwigen leven verzekert, en Hem voortaan te leven van harte willig en bereid maakt.

Verklaring

DE Heidelbergse godgeleerden, zullende de leer der godzaligheid gaan schetsen en de kracht daarvan alle harten indrukken, zijn, met het grootste oordeel, begonnen van de deugdzaamheid of krachtige werking van zulk een leer, daar al de waarheden op uitlopen als op hun middelpunt, en daar al de hoofddelen der leer in samenstemmen. En dat is een troost voor een Christen, welke niet ingebeeld, maar waarachtig, levend en krachtig is, en op vaste en onwankelbare fundamenten steunt. Een troost, welke noch de wereld, noch de poorten der hel kunnen overweldigen, en waarvoor de gelovigen onder allerlei rampen en ellenden daar zij in dit leven mee hebben te worstelen, kunnen vast staan, en eindelijk meer dan overwinnaars bevonden worden. Onder al die uitgebreidheid heeft men het woord *troost* op te vatten, dat ons hier als het merg levert van onze heilige en zaligmakende leer. Dan in engere, dan in ruimere zin, wordt dit woord troost of vertroosting genomen. In de nauwste zin betekent het een verlichting van de kwaal en droefheid welke de ziel beangstigt, door het hulpmiddel tegen de smart, waardoor een bedrukte en neergeslagene opgebeurd en gewapend wordt om zijn kwalen geduldig te dragen, of die te ontworstelen. In ruimere zin wordt de

vertroosting ook in de Heilige Schriften gebezigd door werkelijk en metterdaad de stof van troost en blijdschap aan bedrukten te verschaffen; (in de grondtekst zij *vertroostten* en *versterkten* ze) in Hand. 15:32, daar gezegd wordt: Judas nu en Silas, die ook zelve profeten waren, vermaanden de broeders met vele woorden en versterkten ze. En nog al zo klaar in Hand. 9:31, daar wij lezen: De gemeenten dan door geheel Judea en Galilea en Samaria hadden vrede en werden gesticht; en wandelende in de vreze des Heeren en in de vertroosting des Heiligen Geestes, werden vermenigvuldigd. In welke plaatsen elk ziet dat de vertroosting in zich vervat de ganse kracht van het geestelijke leven en de sterkte van een ziel, bestaande in het geloof en roemende in de hoop der kinderen Gods, met al de zalige vruchten des Heiligen Geestes, van Paulus opgeteld: Liefde, blijdschap, vrede, lankmoedigheid, goedertierenheid, goedheid, geloof, zachtmoedigheid, matigheid, Gal. 5:22.

Deze onze eerste vraag uit dit oogpunt beschouwd, zegt derhalve zodanig iets, buiten en boven hetwelk naar niets verhevener, niets heerlijker, niets dierbaarder en begeerlijker kon gevraagd worden; dewijl de zaak waarnaar gevraagd wordt, als de vervulling vervat van het evangelisch leven van een Christen. Zodat de remonstranten deze vraag met een vergeestelijkt maar verduisterd oog beschouwen, door deze te beknibbelen, als ware het einde en oogmerk van de catechetische leer daarin niet ruim genoeg voorgesteld en uitgestrekt. Niets toch kan ruimer en vollediger begrepen worden; en het is openbaar dat zulk een belijdenis en gemeenschap des geloofs zoals in het antwoord op deze vraag zal gedaan worden, gewis uit God moeten wezen, en het karakter van de Goddelijkheid in zich draagt.

I. Terecht en zeer wijs heeft de onderwijzer de troost niet in het algemeen, maar in het bijzonder (met toepassing op zichzelf en zijn leerling) voorgesteld, als hij vraagt: Welke is uw enige troost beide in leven en in sterven? Al de volheid der Goddelijke beloften, al de overvloed van Gods genadegoederen zal mij niet baten, tenzij ik mij kan overreden in die beloften en goederen deel te hebben. Hij vraagt naar een enige troost, welke verkregen zijnde, ik niets meer kan begeren of verlangen, maar daarin veilig kan berusten; met bijvoeging, beide in leven en in sterven. Want zulk een troost wordt hier vereist, welke mij niet alleen tegen alle rampen van dit ellendige

leven wapenen, maar ook in de onvermijdelijke dood dienstig is en bewaart, alzo dat ik die koning der verschrikking niet meer vrees, maar onder mijn voeten verslagen zie en over hem zegepraal.

II. Dat nu al deze dingen waarlijk plaats hebben in de Gereformeerde religie, maar in die van vele andere gezindheden niet, zal op het duidelijkste uit het volgende antwoord blijken, als behelzende zeer vele en zeer vaste vertroostingen; welke alle tot wezenlijke troostgronden van een vierderlei soort bekwaam kunnen gebracht worden.

a. De eerste troostgrond is, dat ik met lichaam en ziel, beide in het leven en sterven, niet mijn, maar mijns getrouwe Zaligmakers Jezus Christus eigen ben. Ik zal het gewicht van elk woord niet verklaren, dat zozeer niet nodig is. De hoofdsom der zaken komt hierop uit, dat een gelovige ziel in deze woorden zich aanmerkt als het eigendom van Jezus Christus, haar Heere en Zaligmaker, uit Wiens hand geen kracht der hel, der wereld, noch de verlokkingen tot de zonden één enig gelovige kan rukken. De zondige mens is zijn eigen, leeft en sterft zijn eigen; en is zo ten uiterste ellendig en rampzalig. Want alzo kan hij Godes niet zijn, en moet na dit leven naar het eeuwige verderf gaan. Maar diezelfde mens, door de Goddelijke genade van het Evangelie van zijn eigen ontbloot en uitgeschud wordende, zodat hij zijn eigen zelf verlaat en verloochent, wordt Gode en Christus Jezus eigen, en ontvangt het merkteken van zijn nieuwe Heere, namelijk de nieuwigheid des levens, waardoor hij met het beeld van zijn Zaligmaker versierd, als een levend lidmaat van Hem Die het Hoofd is, wordt aangezien. Zodat zijn Heere Jezus Christus hem erkent voor een verborgen en geestelijk vlees van Zijn vlees en been van Zijn benen; waardoor Hij niet zal toelaten dat de gelovigen als Zijn eigendom of enigen daarvan Hem ontrukt worden, 1Kor. 6:19,20, Rom. 14:7, Tit. 4:14, Joh. 6:38, 10:27, 17:12.

b. De tweede troostgrond, aan de vorige op het nauwste verbonden, is dat die getrouwe Zaligmaker mijn Heere en Eigenaar, met Zijn dierbaar bloed voor al mijn zonden volkomen betaald, en mij uit alle geweld des duivels verlost heeft. In welke woorden eerst het fundament wordt aangewezen van die tevoren genoemde bezitting, waardoor Christus mij de Zijne gemaakt en tot Zijn eigendom verkregen heeft, namelijk de verlossing door Zijn bloed. Zonder dit

fundament kan ik nooit verzekerd zijn dat ik uit mijn eigen macht, dat is de heerschappij en tirannie der zonde, ben uitgegaan en tot een betere staat overgegaan. Door ditzelfde fundament leer ik en gevoel ik dat ik een allerliefst eigendom van Christus gemaakt ben, alzo Hij mij te kopen en te lossen verwaardigd heeft, niet met zilver of goud of dergelijke vergankelijke schatten, maar met Zijn allerdierbaarst bloed, hebbende Zijn ziel in de bittere dood uitgestort. Hierbenevens word ik hier ten tweede geleerd dat die koping en lossing is geschied door een volkomen genoegdoening voor al mijn zonden; voor zoveel mijn Heere en Verlosser de vervloeking waaronder ik lag, voor mij op Zich genomen en gedragen heeft, en aan de Goddelijke gerechtigheid heeft voldaan. Alzo, dat niets van mij met recht tot betaling kan gevorderd worden, indien ik maar met waar geloof Christus aangrijp, vasthoud en in Hem berust; niet met een vleselijke zorgeloosheid, maar een geestelijk vertrouwen dat de Heilige Geest alleen kan werken en schenken. Hierbij komt ten laatste nog dat Hij mij uit alle geweld des duivels verlost heeft. De duivel voert een geweldige heerschappij over de zondaren; door die te verlokken, door die aan te drijven en te vervoeren tot alle ongerechtigheid; door die te verwarren in zijn strikken, door die te verharden in de zonden, en ze eindelijk als een wettige bezitting en roof te vervoeren en in het eeuwig verderf weg te slepen. Van al dat geweld des duivels belijdt hier een gelovige ziel ontslagen te wezen, en over die ontslagen macht des satans juicht en triomfeert hij.

c. Nog een derde troostgrond ontspringt en vloeit hier uit: En alzo bewaart, dat zonder de wil Mijns hemelsen Vaders geen haar van mijn hoofd vallen kan, ja ook dat mij alle dingen tot mijn zaligheid dienen moet. Die vorige weldaden en die geestelijke blijdschap daaruit voortvloeiende, zouden kunnen ophouden en verdwijnen, tenzij deze altijd vloeiende springader van vertroosting hierbij kwam, en gedurig nieuwe stof van verheuging verschafte. Want wat kan het mij baten tot Gods eigendom, door het bloed van Zijn Zoon verlost, te zijn overgegaan, en uit de klauwen van de satan gerukt, zo, dat ik uit die genade weer kan uitvallen? In zulk een geval, onze eigen zwakheid, de verdorven aard van het vlees, de verlokkingen der zonde en de boosheden des duivels beschouwende en gevoelende, zouden wij alle ogenblikken met schrik kunnen bevangen

worden; waarom de volstandigheid der heiligen ons daartegen krachtig wapent, en de veilige bewaring Gods, waardoor een gelovige in Gods kracht als in een vaste en onoverwinnelijke burcht bewaard wordt tot de zaligheid, 1Petr. 1:5. God Zelf houdt dan die sterkte in, en verdrijft vandaar alle vijandige aanslagen; zodat geen kwaad aan de zaligheid van zijn ziel enige schade kan toebrengen; maar integendeel hem ten goede moet gedijen; terwijl hij door de ellenden van dit leven meer en meer van de zonde gespeend, en van de wereld welke in het boze ligt, afgetrokken wordt. Ja, de zonde zelf, waarin hij valt, hoewel niet vervalt, hem, onder Gods wijs en heilig bestuur moet medewerken ten goede, en zijn heiligmaking bevorderen, Rom. 8:28.

d. De vierde troostgrond levert nog het grootste licht van blijdschap en vertroosting, als een waar Christen betuigt: Daarom dat Hij mij ook door Zijn Heilige Geest het eeuwige leven verzekert, en Hem voortaan te leven van harte gewillig en bereid maakt. Hier hebben wij het hoogste toppunt. Boven hetwelk niets meer kan begrepen worden, om in dit leven de troost van een Christen aan alle kanten te volmaken. Het is waar, een gelovig mens kan onder de krachtdadige bewaring Gods tot de zaligheid zijn, en onder de verzegeling van de Heilige Geest, zonder dat hij die Goddelijke weldaden gevoelt en op zijn gemoed kan toepassen. En derhalve geen verkwikking, geen levende kracht en bewerking van het geestelijke leven wordt alsdan uit die weldaden gevoelig gesmaakt; en zo kan hij een tijdlang kwijnen en neergeslagen liggen. Maar deze vierde troostgrond staat voor hem open, namelijk de verzegelende genade des Heiligen Geestes, welke zich met een hemelse straal aan de conscientie inwendig openbaart, en een gelovige vast verzekert van zijn zalige gemeenschap met Christus, die nooit afgebroken zal worden. Hierboven heeft men ook in acht te nemen dat alhier zodanige genade en verzegeling des Geestes wordt te verstaan gegeven, welke geen zorgeloosheid en plichtsverzuim baart, maar integendeel de Christenen tot alle naarstigheid en betrachting van deugd opwekt, en hem met de scherpste prikkelen aanspoort om zich geheel en al en hoe langer hoe meer door een heilig leven Gode toe te wijden; en dus niet meer zichzelf, maar alleen Gode te leven, en zich te

stellen tot een levende, heilige en Gode welbehaaglijke offerande, Rom. 12:1.
Het licht der Hervormde Kerk aldus op de kandelaar van het heiligdom gesteld, bewijst op het klaarste aan de ene kant de hemelse kracht en werkzaamheid van onze heilige leer, en aan de andere kant het gebrek en de zwakheid van andere leerstelsels, om een ware, levende en vaste troost in leven en sterven uit te leveren.
Vooreerst, wat ook de heidense wijsgeren vanouds hebben geredetwist over de hulpmiddelen en verzachtingen der menselijke kwalen, waardoor een wijs man zich kan sterken en verkloeken tegen de ontelbare ongemakken en rampen van dit tijdelijke leven, en tegen die harde nooddwang van de onvermijdelijke dood; al die redeneringen zijn in de daad niet anders dan enige ijdele pleisters van zwetsende omlopers met medicijnen op de markdagen, die met een losse en vloeiende tong en grootste beloften het gemeen bedriegen. Want wat hebben zelfs de deftigste der filosofen hier op de baan gebracht, dan lege, winderige en in de lucht vervliegende woorden? Laten wij de welsprekende Cicero hier horen in zijn boek. O filosofie, die de leidsvrouw des levens zijt, roept hij uit; o! onderzoekster van de deugd, verdrijftster der gebreken. Wat zouden wij niet alleen, maar ook het gehele leven der mensen zonder u hebben kunnen zijn! Gij zijt de leermeesteres der zeden en tucht geweest; tot u nemen wij toevlucht, van u verzoeken wij hulp, aan u geven wij ons geheel en al over. Gij hebt de gerustheid van het leven verleend, en de schrikken des doods benomen. Klinkende woorden voorwaar! Daar de daden niet mee gepaard gaan, naardien de heidense wijsbegeerte nooit machtig was de schrik des doods weg te nemen, als welke ten allen tijde geheel drijvende en dobberende was, en waarin men met angst al vertwijfelend overwoog of de zielen na de dood zouden overblijven, of geheel en al vergaan. In het 11de hoofdstuk van het eerste boek van het werk, zo-even aangehaald, wordt deze valse sluitrede, aan Cicero onwaardig, voorgesteld: Indien de zielen overblijven, zijn zij zeker gelukkig; indien zij vergaan, zijn zij niet ellendig; want zij zijn niet meer. Een ellendige troost waarlijk! Wat een mislukt gevolg! Indien de zielen overblijven, zouden ze dan noodzakelijk gelukkig moeten zijn? Kan dan de ene na de dood overblijvende ziel niet gedrukt en geslagen worden met dezelfde en

nog zwaardere ellende dan in dit tijdelijke leven? En kan niet zowel een ongelukkige als gelukkige staat na dit leven begrepen worden? Niets zwakker en flauwer kan er ook bedacht worden dan het tweede lid van dit voorstel: Indien de zielen vergaan, zijn ze niet ellendig; want zij zijn dan niet meer. Want eens toegestaan zijnde dat zij na dat vergaan niet ellendig zijn, als niet meer in wezen zijnde; zijn die zielen evenwel niet ellendig te achten, terwijl zij in dit leven zijn, als hebbende elk ogenblik te verwachten dat zij met de dood van het lichaam zullen vergaan, verdelgd en uitgeblust worden, daar zij in dit leven een sterke drift en verlangen hebben naar de onverderfelijkheid? Diezelfde Cicero erkent het, en de waarheid dringt hem zichzelf tegen te spreken in het boven aangehaalde boek, het 41ste hoofdstuk, alwaar hij redetwistende voor de onsterfelijkheid der zielen, hevig uitvaart tegen de discipelen van Epicurus, die roemden van hun meester geleerd hebben dat zij geheel met de dood zouden vergaan. Belachende hierover de Epicureeërs, voert hij hun tegemoet, alsof zulk een Epicurische roem, zegt hij al schertsende, iets vrolijks of glorierijks in had! Maar die gehele plaats van Cicero is lezenswaardig, waarheen ik u heenzendt.

Laat ik nu van der heidenen schrale en onvruchtbare troost overgaan tot hetgeen de godgeleerdheid de gezindte der Christenen, die vervreemd zijn van de grondbeginselen der Gereformeerden belangende de enige en vaste troost, kan mededelen; welke alle of in meerdere of mindere mate de hiervoor verhandelde graden en trappen van vertroostingen verzaken en tegenlopen; en zodoende bevonden worden te verlaten de Springader van het levende water, zich vergenoegende met hun ledige bakken, Jer. 2:13. Ik bedoel de socinianen en papisten, gelijk ook de remonstranten en allen die met het zuurdeeg van pelagianerij, of geheel of ten dele, doortrokken en besmet zijn. Welke allen, terwijl zij de bijzondere genade Gods verwerpen, de genoegdoening van Christus min of meer verzwakken, en de volstandigheid der heiligen in de genade bestrijden; dewijl niemand in dit leven, zo zij zeggen, van zijn zaligheid kan verzekerd zijn. Wat doen zij anders dan door zulke dwaalleringen die allerzuiverste aderen van troost en geestelijke blijdschap opstoppen? Waarvoor zij in de plaats stellen hun gebroken baken die geen water van troost of blijdschap houden, als zij een algemene genade drijven; de

zaligheid der gelovigen van onzekere voorwaarden doen afhangen, en als zij de verdiensten der goede werken als een stof van hun roem invoeren. Hetwelk alles maar met de vinger hier te hebben aangeroerd, genoeg zal wezen, terwijl ik de verdere uitbreiding aan uw naarstigheid overlaat.

Vraag 2. Hoeveel stukken zijn u nodig te weten, opdat gij in dezen troost zaliglijk leven en sterven moogt?
Antwoord. Drie stukken. Ten eerste: hoe groot mijn zonden en ellende zijn. Ten andere: hoe ik van al mijn zonden en ellende verlost worde. En ten derde: hoe ik Gode voor zulke verlossing zal dankbaar zijn.

Verklaring

NADAT de opstellers van onze Catechismus het voortreffelijk oogmerk van hen bedoeld (de gelovige Christenen troost te verschaffen in leven en sterven) aan de voorgevel van dit boekje hadden opgehangen, zo hechten zij er ook terstond onderaan een korte schets of allerbekwaamste aftekening van de gehele troostleer, volgens welke al de waarheden van de Christelijke en gezonde leer, zo in de beschouwing zeer gevoeglijk kunnen geleerd, als in de beoefening noodzakelijk moeten betracht worden.
I. Derhalve wordt gevraagd: Hoeveel stukken zijn u nodig te weten, opdat gij in deze troost zalig leven en sterven moogt? De remonstranten, die ook deze vraag zochten te beknibbelen, voorgevende geen verband tussen deze en de vorige vraag te zien, en dat er een betere had kunnen gemaakt worden, ontdekken hier alweer hun partijzucht; want niets dat meer met het vorige samenhangend, kon gevraagd worden. In de voorgestelde vraag wordt de troost weer opgevat; maar diezelfde troost die uit de vier troostbronnen, in de voorgaande vraag ontsloten en geopend, zo overvloedig stroomde, en die zowel een geruster leven als een voortreffelijker sterven aan de gelovigen komt toebrengen. Om welke zo vaste en verkwikkelijke troost in leven en in sterven te vinden, van de onderwijzer nu gevraagd wordt hoe en op welke wijze men aan die troost kan geraken, en hoeveel stukken men nodig heeft te weten om voor zich die

troost te verkrijgen. Te weten, zegt hij; want niemand zal wateren scheppen en zijn dorst stillen uit fonteinen, hem geheel onbekend of voor hem toegesloten. En omdat wij niet, gelijk de pausgezinden, de rust van ons geweten en de zekerheid van onze zaligheid toevertrouwen aan het gezag van de paus of enige mispriester, veel minder op een ingewikkeld en blind geloof steunen. Maar wij eisen hier een overreding van onze geest, uit het nodige licht van kennis en wetenschap verkregen, met een vertrouwen des geloofs. Het heeft daarenboven zijn nadruk dat er gezegd wordt, dat die stukken of waarheden ons nodig zijn te weten, omdat in het antwoord zodanige fundamenten van de Christelijke leer zullen worden opgegeven, wier kennis en omhelzing van de hoogste noodzakelijkheid is, en van welke geen ons kan of mag onbekend wezen, zonder schade te lopen aan het behoud der ziel.
II. Dat antwoord op de vraag gaan wij nu ontvouwen; waarin drie stukken als grotere hoofddelen worden opgeteld, onder welke de gehele reeks of keten der Christelijke waarheden begrepen wordt, zodat er een geheel lichaam van zuivere godgeleerdheid in al deszelfs leden wel samengebonden uit opgemaakt wordt.

I. Het eerste hoofdstuk vertoont de kennis van mijn ellende, en derzelver grootheid.
II. Het tweede wijst de weg en het middel aan waardoor ik uit die ellende kan verlost worden.
III. Het derde handelt van de verplichting welke door die weldaad der verlossing mij opgelegd wordt, om mijn Verlosser de schuldige dankbaarheid te bewijzen.

Het is wel niet van het uiterste belang naar welke orde de waarheden ontworpen en geleerd worden, en de ene uit de andere afgeleid, en met elkaar in één lichaam bekwaam samengebonden worden. Maar dit kan ik verzekeren, dat er geen orde in de praktijk der godzaligheid althans, en in de uitoefening van het geestelijke leven, gevoeglijker en gepaster dan deze kan worden uitgedacht; want:
a. Wat het eerste, de kennis der ellende, aangaat; de gezonden hebben de medicijnmeester niet nodig, maar de zieken. Naar de verlossing zien zij niet om, en achten ze niet naar waarde dan die het

gevaar kennen, en zich gevoelen te vergaan. De krankheden derhalve, de kwalen en ellenden, de vervloekingen waaronder wij liggen, die allergevaarlijkste toestand moet alvorens gekend, erkend, gevoeld en betreurd worden, met een hevig verlangen om zovele en zulke grote kwalen te ontworstelen.

b. Ten andere, die zijn kwaal of ziekte in zichzelf hopeloos ziet, gelijk hij angstig onderzoekt en uitziet of hij mogelijk bij iemand anders hulp en een medicijn kan vinden, alzo is hem niets zoeter dan de verlossing van zijn kwaal, op welke wijze hij die ook mag verkrijgen. Niets beter ook dan de Verlosser Zelf, aan Wiens welbehagen hij zich tot genezing overgeeft; niets ook zo aangenaam dan de wijze te weten op welke hij hoe langer hoe meer van zijn kwaal hersteld, en tot volkomen genezing gebracht wordt. Dewijl nu de kwaal van de zondaar enkel gelegen is in de zonde, en de vervloeking daaraan gehecht, en hij door eigen krachten dat kwaad niet kan ontkomen; maar alleen door een Borg en Losser; zeker, niets aangenamer of beminnelijker kan hem wezen dan zulk een Borg en Losser, en de weg waarlangs die verlossing is te bekomen.

c. Ten derde, die zichzelf nu verlost vindt, en nog al meer verlossing verwacht uit die diepe afgrond van ellende, die heeft zeker niets liever te overdenken dan welke dankbaarheid hij die Verlosser zal bewijzen, door Deszelfs wetten te gehoorzamen, de zonde hoe langer hoe meer in zich te doden, het geestelijke leven te voeden, en goede vruchten van de Geest Die in hem woont voort te brengen.

Alle zaken, welke hoe een Christen naarstiger en aanhoudender betracht, hoe hij overvloediger stof van vertroosting zal scheppen uit al die bronnen van troost, in de voorgaande vraag geopend, en hoe hij ook van dag tot dag meer zal vorderen in het werk der heiligmaking; en meer verzekering ontvangen dat hij zijn eigen niet is, maar het eigendom van zijn getrouwe Zaligmaker Jezus Christus, enzovoort.

Waarom de remonstranten deze zo bekwame orde van de onderwijzer om de geloofswaarheden te behandelen, vanouds berispende, hierdoor niet ons maar Paulus een proces aandeden; naardien die apostel in zijn Brief aan de Romeinen zijn ganse leer onder die drie stukken vervat. Want in de eerste drie hoofddelen beweert hij dat zowel heidenen als Joden onder de zonde en de vloek zijn, en dat

de ganse wereld voor God verdoemelijk is. Vandaar tot de 12de hoofdstuk, handelt hij van de rechtvaardigmaking van de verdorven ellendige zondaar, en wel door het geloof alleen, waardoor de enige gerechtigheid van de Borg Christus Jezus wordt aangegrepen en op onze rekening gesteld; alle zondenschuld uit kracht van die toegerekende gerechtigheid zijnde uitgedelgd en alle verdoemenis weggenomen. Van welke weldaden verstoken worden die op eigen gerechtigheid en hun verdiensten durven vertrouwen; hoedanigen in die tijd de Joden waren; en in deze tijd, ofschoon met enig onderscheid, de pelagianen en halve pelagianen. Ten laatste hecht er de apostel aan, van het 12de hoofdstuk tot het einde van de Brief, de leerlessen van dankbaarheid en heiligmaking. En hij schrijft de goede werken voor, niet om daardoor iets te verdienen (want de kracht van verdienen had hij zorgvuldig de goede werken benomen), maar opdat wij daardoor eensdeels aan anderen zouden tonen dat de Heilige Geest in ons woont, anderdeels ook onszelf van die inwoning zouden verzekeren. En alzo, ten dele meer vergewist worden van onze zaligheid, ten dele waardiger en krachtiger gemaakt in ons geestelijk leven; hetwelk wij gehouden zijn te leven als levende lidmaten van ons hemels Hoofd Christus, en tot de hoogste volkomenheid te bevorderen.

Ondertussen behoeven wij ons niet te verwonderen dat de orde van onze Catechismus in deze tweede vraag opgemaakt, onze partijen, socinianen, papisten, zowel als de remonstranten, zeer mishaagt; dewijl ze regelrecht strijdig is met derzelver godgeleerdheid, en daarin ontdekt en aantast een vuile zweer die of openbaar of meer verborgen is. Om dit nu bij de stukken te tonen:

A. Eerst, ten aanzien van de kennis van onze ellende. Hier spannen zij al de kracht van hun vernuft in om de verdorvenheid en ellende van de mens en deszelfs rampzalige staat onder de dood en verdoemenis min of meer te verlichten en te verzachten. En die besmettelijke ziekte (opdat ik zo spreke) van de heersende zonde over zijn verstand, wil, hartstocht, in hen als zijn leden te ontkennen, te ontwijken en te doen vergeten door het oprichten van de vrije wil, door het oprichten van bekwame natuurkrachten om het goede te doen, door het oprichten van verdienende goede werken; en wel uit de waardigheid, tenminste de betamelijkheid van het werk; zelfs uit

overtolligheid van die werken. Alle dingen en wat dies meer is, welke de mens aftrekken van het gezicht en inwendig gevoel van zijn verdorvenheden en ellendige gevangenis onder de zonde; en daarentegen hem vervullen met de ijdele waan van zichzelf en blinde eigenliefde; alzo dat hij nauwelijks erkent zulk een machtige Borg, Verlosser en Uitredder nodig te hebben, op Wiens allervolmaaktste gerechtigheid men alleen kan rusten.

B. Deze eerste dwaling sleept terstond een andere met zich omtrent het tweede stuk van deze vraag, rakende het werk der verlossing van de ellendige zondaar, door de geheel volkomen genoegdoening van de Verlosser. Want hoe kan een leerling van Socinus erkennen dat er voor hem voldaan is in de verlossing? Dewijl hij loochent dat hij van zijn ontvangenis en geboorte af de eeuwige dood en verdoemenis onderworpen is. Hoe zou een pausgezinde kunnen zeggen dat er door de Verlosser ten volle voor hem voldaan is? Dewijl hij eigen voldoeningen durft in rekening te brengen, en voor een goed gedeelte zijn heil in verdienstelijke werken grondt. Hoe zou een discipel van Arminius toestaan een volkomen voldoening? Daar hij de voldoening en algemene genade, zoals hij die begrijpt, doet afhangen van een onzekere voorwaarde van zijn geloof en volharding in dat geloof; van welke voldoening hij diensvolgens niet de minste vrucht zou kunnen wegdragen. Ja, hoe zal dezelfde voedsterling van Arminius kunnen geloven dat hij van alle geweld der zonde en des duivels verlost is? Die geleerd heeft dat hij onder de macht der zonde en des satans weer kan vervallen, door een gehele afval en uitval van Gods genade.

C. Gelijk nu eerste dwaling de tweede heeft gebaard, zo heeft elk van die nog een derde uitgebroed, aanlopende tegen het derde stuk van onze Catechismus, rakende de ware dankbaarheid in betrachting van heiligmaking en goede werken, die wij Gode voor de verlossing schuldig zijn, en er niets mee verdienen. Want die zich verbeeldt en ook vaststelt tot het eeuwige leven wel te zullen geraken door een natuurlijke en zedelijke weg van zogenaamde eerbaarheid, deugdelijkheid en godsdienstigheid, waarvan Christus hem maar een voorbeeld en niets meer heeft nagelaten, zulkeen kan niet anders dan op die zijn eerbaarheid, deugdzaamheid en godsdienstigheid zijn vertrouwen stellen, en al zijn hoop daarop bouwen. Dit

doet nu een sociniaan. Verder, die zich voor een groot gedeelte uit zijn eigen werken de hemel belooft, zulkeen geeft de Verlosser de verschuldigde dankbaarheid niet, alzo hij God daardoor zijn Schuldenaar maakt, van Welke hij de beloning verwacht; niet naar genade maar naar schuld. Dit doet nu een roomsgezinde. Ten laatste, die stelt dat van zijn kant de voorwaarde des geloofs en der volharding in dat geloof vervuld moeten worden door de krachten van zijn vrije wil; van de Heilige Geest wel geholpen, doch alleen maar door zedelijke overredingen, en niet krachtdadig en onweerstaanbaar. Die daarbenevens de goede schikkingen of gesteldheden om de genade Gods uit te lokken zich verbeeldt in zijn vrije wil te bezitten. Zulkeen betracht en oefent de deugden niet door enkele dankbaarheid voor Gods weldaden, aan hem als een ten enenmale onwaardige geschonken; maar opdat hij weldaden van God zou verkrijgen, als geschonken aan een die zulks waardig is. Dit nu doet een arminiaan, dit doen ook anderen, die enigszins vast zijn aan de grondbeginselen der halve pelagianen.

Uit dit alles blijkt op het duidelijkste dat de inwendige zaken en grondbeginselen van onze Hervormde leer hemelsbreed verschillen van die van onze wederpartijders, hoezeer ook hier en daar zou mogen schijnen van weerszijde enige overeenkomst te zijn, dewijl wij uit geheel verschillende grondbeginselen redekavelen, en ook tot geheel verschillende oogmerken de scherpte van onze geest inspannen. En daarom, al wat van een algemene overeenkomst en tolerantie, en van de verschillende partijen te verdragen in één en dezelfde kerkgemeenschap wordt geredetwist, dat alles schijnt van mensen voor te komen, die meer op het uitwendige dan op het inwendige zien; naardien volgens onze inwendige grondbeginselen van de leer nooit enige overeenkomst of samenstemming met pelagianen kan verwacht worden.

DE KENNIS DER ELLENDE UIT DE WET

TWEEDE ZONDAG

Vraag 3. Waaruit kent gij uw ellende?
Antwoord. Uit de wet Gods.

NU gaat onze catechetische onderwijzer dieper intreden in het eerste hoofddeel der Christelijke godgeleerdheid, bestaande in de kennis en erkentenis van onze eigen ellende. Dit gewichtig stuk handelt hij af in drie zondagsafdelingen, waarin hij de ellendige staat van de mens tot een zodanige trap van hoogte opvoert, dat niets beklaaglijker noch hopelozer tevens kan bedacht worden. Hier wordt de zondaar zo verdorven, zo vuil en schandelijk tentoongesteld, zozeer door eigen schuld mismaakt, en met zulke grote vervloekingen van de rechtvaardige Godheid beladen, dat niet anders dan schrik en vervaarnis en als een koude rilling hem bevangen zal, die zijn ogen op een zodanig beklaaglijk voorwerp vestigt. Daarom kon zulk een leer in deze afdelingen vervat, al degenen die buiten de gemeenschap van onze Kerk verkeren, niet anders wezen dan een steen des aanstoots en rots der ergernis; waarom ze ook zeer tegen ons uitvaren, dat wij zelfs in deze tweede zondag belijden van nature genegen te zijn God en onze naaste te haten. O! schone vertroosters (roepen zij al schimpende uit) die de mens ten enenmale alle hoop benemen, als zij hem verklaren van de geboorte af en door de natuur een hater Gods en van zijn naaste te zijn, waardig dat hij zonder enige barmhartigheid aan de vreselijke pijniging der eeuwige vlammen wordt overgegeven! Ook voegen er deze onze vijanden nog bij, dat door zulke grondstellingen, wel verre dat zij de deugd en godsvrucht voeden en koesteren zouden, integendeel door ondeugd en goddeloosheid wordt ingeblazen en bevorderd; teneinde de mens, die zich slechts door de natuur verdorven te weten, in die natuurlijke verdorvenheid maar met lust en genoegen voortvaart. Zelfs vindt men, dat niet alleen zij die van onze Kerk zijn vervreemd, zich tot zulke lasteringen tegen onze leer uit partijzucht laten vervoeren,

maar dat ook velen uit ons, die zich tot onze Kerk, tenminste uitwendig voegen, met dezelfde vooroordelen bijkans van onze partijen zwanger gaan. Zodat zij op generlei wijze kunnen worden overgehaald om de leer van onze Catechismus, althans in dezen dele, volkomen te onderschrijven, en toestaan dat zulk een kennis en erkentenis van zulk een verregaande ellende van de mens strekken zou tot wezenlijke vertroosting, en tot beoefening van ware godzaligheid. Er is ook waarlijk in deze zware en donkere waarheid iets dat het verstand des vleses ver te boven gaat, en hetwelk onder die dingen moeten gerekend worden die de natuurlijke mens niet begrijpt, maar hem als dwaasheid zijn; terwijl de geestelijke mens gaarne zal erkennen dat er niets is dat overvloediger is tot vertroosting, of krachtiger tot bevordering van zijn heiligmaking.
Deze twee gewichtige stukken onderneem ik thans overtuigende te bewijzen; zodat hierdoor de mond der vijanden gestopt, en onze geloofsgenoten vrijmoedigheid van spreken gegeven wordt; die door hun ellende, onmacht en de zwaarte van hun doemwaardigheid ronduit te erkennen en te belijden, dikwijls al te zeer met een verkeerde schaamte worden bevangen, vrezende dat zij zo doende zichzelf al te zeer zouden schijnen te verkleinen en weg te werpen. Voordat ik derhalve intreed in de stoffen van deze zondagsafdelingen, zal ik mij eerst bezighouden met deze twee allergewichtigste waarheden te bewijzen:

I. Vooreerst, dat de kennis en erkentenis van zijn ellende, en wel in al die uitgestrektheid zoals onze Catechismus deze uitlegt, de Christenen leidt tot wezenlijke en vaste vertroostingen.
II. Ten andere, dat deze kennis en erkentenis tot ware en ongeveinsde godzaligheid krachtig aanspoort, en deze op alle wijzen voedt en bevordert.

I. Wat het eerste stuk aangaat. Dat de rechte kennis der ellende overvloedige vertroostingen levert, zal ons uit de navolgende redenen blijken:
A. Omdat alle beloften van het Evangelie, alle vertroostingen van Gods Woord, gedaan worden aan ellendigen, verlorenen, in zichzelf radelozen, voor welke geen hulp van elders te verwachten is, maar

enkel van de oneindige en onverdiende genade Gods. Dat was het dat Christus bedoelde in Matth. 5, als Hij Zijn zaligsprekingen begon in het derde vers, van het karakter van armoede des geestes; welke armen van geest alle eigen gerechtigheid verzaken, niets in zich vindende dan enkel stof van verdoemelijkheid, zoals zij in zichzelf zijn ellendig en jammerlijk, en arm, en blind en naakt, volgens die nadrukkelijke beschrijving in Op. 3:17. In deze zaak ontmoeten wij ook een zeer voortreffelijke belofte Gods, Jes. 57:15: Alzo zegt de Hoge en Verhevene, Wiens Naam heilig is, en woont in de eeuwigheid, de Heilige, Die in de hoogte en in het heilige woont; maar ook bij dien, die van een verbrijzelde en nederige Geest is; opdat Ik levend make de geest der nederigen, en opdat Ik levend make het hart der verbrijzelden. Vol is de Heilige Schrift van dergelijke plaatsen; het zij thans genoeg als wij zeggen dat dezelfde zaak figuurlijker wijze te verstaan gegeven wordt in dat zeggen van onze Heere tot de discipelen van de Doper Johannes, uitgezonden om Hem te vragen: Zijt Gij Degene Die komen zou, of verwachten wij een ander? Gaat heen, zegt Hij, en boodschapt uw meester weder hetgeen gij hoort en ziet: De blinden worden ziende, en de kreupelen wandelen, de melaatsen worden gereinigd, en de doven horen, de doden worden opgewekt, en de armen wordt het Evangelie verkondigd, Matth. 11:3-5. Met welke woorden onze wijze Heiland niet alleen in een letterlijke, maar tevens ook in een geestelijke zin wil te verstaan geven, dat niemand Zijn geestelijke hulp ontvangt en gevoelt, dan die zichzelf erkent in het geestelijke leven blind, stom, doof, dood, arm en van alle hulp verstoken te wezen. Uit al hetwelk ik dan het besluit opmaak, dat iemand zoveel overvloediger kan besproeid worden met de levende wateren der evangelische vertroostingen, hoe hij dieper in zijn ellende neerdaalt, en door derzelver innig gevoel getroffen wordt; want dan eerst wordt hem het recht vergund om al die verkwikkelijke beloften Gods zich toe te passen.

B. Doet hierbij, hoe een gelovige met hevige en brandende begeerte Christus aangrijpt in al die levendige aandoeningen van een verslagen en in zichzelf hopeloze en radeloze ziel, en op Hem alleen rust als de enige en zeer getrouwe Zaligmaker, hoe hij ongetwijfeld overvloediger genade ontvangt en innig gevoelt; nademaal de Heere

zulks zo dikwijls en bij herhaling in Zijn Woord belooft. Nu moet zeker een begerige ziel naar Christus zoveel sterker hongeren en dorsten naar Deszelfs ziel verzadigende gerechtigheid, hoe zij zich ellendiger gevoelt. En gevolglijk onder dat gevoel van ellende des te inniger verkwikt en verzadigd, dat is, met alle blijdschap en vertroosting des Heiligen Geestes overstort worden, Matth. 5:16, Jes. 55:1.

C. Verder: Hoe dieper iemand zich als wegwerpt en inzinkt in zijn ellende, hoe heviger hij aangedaan wordt met verwondering over Gods genadeverbond, onverdiende goedheid en hemelse liefde, waardoor Hij Zich zo gunstig in dat verbond aanbiedt, zelfs aan de meest onwaardige. Nu is het bekend dat in de natuur de verwondering blijdschap baart en het hart verruimt en verwijdt; zodat noodzakelijk een grote troost daaruit moet vloeien in zulk een ziel, die bij de troon van genade over die onbegrijpelijke, onuitsprekelijke en alle gedachten overklimmende genade en barmhartigheid Gods, zo aan haar als aan andere zielen geschonken, zich verwondert, en met heilige verbazing deze eerbiedigt en aanbidt.

D. Eindelijk, hoe ellendiger iemand zich erkent, en tegen alle hoop en verwachting uit die ellende zich gered ziet, hoe hij met sterkere liefde tot zijn Verlosser wordt aangedaan. Nu is het niemand onbekend dat de liefde een altijd vloeiende fontein van troost en blijdschap is. En derhalve, hoeveel meer oorzaken enige geloofsbelijdenis de mens uitlevert om God en Christus lief te hebben, hoeveel meer oorzaken van troost en blijdschap zulk een belijdenis ook moet gerekend worden hem uit te leveren. En zulks doet zonder tegenspraak de geloofsbelijdenis van onze Gereformeerde Kerk. Om te besluiten, verdient in deze zaak onze bijzondere opmerking de evangelische gelijkenis van de twee schuldenaars, Luk. 7:41, en het besluit dat onze gezegende Heiland daaruit trekt in vers 47, dat die veel vergeven wordt, ook viel liefheeft, enzovoort.

Op deze wijze hebben wij betoogd dat de kennis der ellende en het diep gevoel van eigen onwaardigheid en verdoemelijkheid zeer krachtig strekt tot een zeer overvloedige en gezegende vertroosting.

II. Nu moeten wij het tweede stuk opvatten, en bewijzen dat de kennis der ellende ook de enige leermeesteres is van ware deugd en

heiligheid, en deze ten hoogste bevordert; zelfs in tegenstelling van vele gezindheden buiten ons.

A. Alvorens redeneren wij aldus: Hoedanige leer de verdorven mens gedurig aanzet om met alle ijver en aanhoudendheid die verdorvenheid in zichzelf tegen te gaan en de wortelen van verderf uit te roeien; zodanige leer bevordert grotelijks de deugd en godzaligheid. Dit doet nu onze Gereformeerde leer, door de mens gedurig onder het oog te brengen zijn ellende, verdorvenheid en de kwalen van zijn hart. Het is toch zelfs een regel in de natuur, dat het kwaad van de woedende ziekte en krankheid zoveel te gelukkiger wordt uitgeroeid en genezen, wanneer het meer gekend wordt, en gevoelt deszelfs kracht, woede en na zich slepend gevaar. Nu is de betrachting van de deugd en heiligmaking niet anders dan de genezing van de doodzieke ziel, opdat zij van zovele wonden als de zonde haar heeft toegebracht, genezen; en zo uit de geestelijke dood hersteld, en tot een geestelijk leven vernieuwd wordt. Hoe dieper iemand derhalve zijn zielswonden, grotere, kleinere, openbare en verborgene naspeurt, hoe naarstiger hij de middelen der genade zich toepast en ijveriger zijn heiligmaking zal betrachten.

B. Ik voeg hierbij, hoedanige leer de mens gestadig niets anders dan nederigheid inblaast, zelfs onder de grootste vorderingen in het goede nederig en ootmoedig houdt en daarin versterkt; zodanige leer voedt en koestert de godsvrucht wel het allermeest. Want de nederigheid, gelijk ze het fundament is, zo is ze ook het toppunt van alle deugden. Dit doet nu deze onze leer van des mensen ellende; daar de leer van onze wederpartijders hoogmoed en verbeelding van zichzelf inblaast, de mens vervullende met een ijdele waan van eigen gerechtigheid, in eigen werken en ingebeelde deugdzaamheid; hetwelk de nederige Jezus in de opgeblazen farizeeën bestrafte, en ons vermaande als het meest verderfelijke kwaad te schuwen en te vlieden.

C. Laat ik meer zeggen. Hoedanige leer de genade Gods ten hoogste verheft, en daarin tegen des mensen kracht op het laagste vernedert; zodanige leer is allerbest geschikt om de godsvrucht te voeden en te bevorderen. Maar dit doet op het allernadrukkelijkste deze leer van des mensen ellende en onmacht onder de zonde; dewijl wij om die ellende te ontworstelen, de mens alles benemen, en Gode alles

toeschrijven; terwijl onze partijen daarentegen in dit geval tussen God en de mens het werk verdelen.
D. Ten laatste zal ik nog een redenering aanvoeren, afgeleid uit de innigste grondbeginselen van onze Gereformeerde leer. Hoedanige leer de mens, hoewel nu al wedergeboren en geheiligd, nog met vernieuwde aansporingen van dag tot dag prikkelt en tot meerdere en grotere vorderingen in het goede aanspoort en dringt, en dat zonder ophouden of verflauwen; zodanige leer kan niet anders dan de godzaligheid en heiligmaking ten sterkste bevorderen. Maar dat doet deze heilige catechetische leer, waarmee wij onze ellende, onmacht en doemwaardigheid voor God belijden; daar het godgeleerde leerstelsel van onze partijen met de voorschriften en vermaningen daaruit afgeleid, hierin zeer mank en als kwijnende gaat. Want die zo weinig kwaad en verdorvenheid in de mens kunnen zien of erkennen, die kunnen hem met aanhoudende aansporingen niet prikkelen en verwakkeren om zichzelf dagelijks en al meer en meer te reinigen van alle besmettingen des vleses en des geestes. En bijzonder om de meest inwendige en verdorven schuilhoeken van het hart te doorzoeken, teneinde de aldaar inwonende zonde te ontworstelen en met alle kwade zaden uit te roeien. Integendeel, enigen dromen van volmaaktheid, en matigen zich in het midden der zonden een ten allen dele volkomen deugd aan. In navolging van die farizeeër in het Evangelie, Luk. 18, die het toppunt van heiligheid meende bereikt te hebben, omdat hij geen rover was, geen onrechtvaardige, geen overspeler, ook zo kwaad niet als andere mensen, in openbare boosheid levende; hij vastte tweemaal per week, en wat gaf hij al meer voor? Maar in wie de verwaandheid al zo hoog niet stijgt, verkleinen en verzwakken tenminste de zondige werken des vleses, die zelfs de allerheiligsten hebben bevlekt, zoekende zich met deze vijgenbladeren te dekken, en maken daarenboven de mens zorgelozer en nalatiger in het goede. Daar wij, uit de gronden van deze leer van des mensen ellende, ook de allerheiligsten en de meest gevorderden in hun geestelijk leven nog telkens naarstiger, voorzichtiger, waakzamer en wakkerder maken, om de inwendige en zo diep schuilende beginselen van de kwade begeerlijkheid die de gelovigen in hun boezem dragen, zolang zij met het vlees omhangen zijn, door de werking van de Heilige Geest te doven, te smoren en ten onder te

brengen. Vergelijkt met deze leer Fil. 3:12-14, 2Kor. 7:1, Joh. 3:3; en die strijd tussen vlees en Geest, Gal. 5:16-18. En wilt gij een voorbeeld van deze strijd zien, en van een gelovig mens met het vlees worstelende; leest dan Rom. 7:14 en vervolgens. Alwaar ik geheel van oordeel ben dat beschreven wordt de kracht der inwonende zonden en verdorvenheid in de wedergeboren mens; welke nog overgebleven kracht hij door de Heilige Geest met alle vlijt en ingespannen krachten moet bestrijden, en zijn leven lang beoorlogen; en waarvan echter de volkomen overwinning niet zal bereikt worden dan door dit lichaam des doods met de dood af te leggen.
Na deze twee zulke lichtere stukken te hebben afgehandeld, kom ik tot de behandeling van deze derde vraag van de onderwijzer.
Dewijl dan de rechte kennis van onze ellende zulke overvloedige vruchten van troost en godsvrucht draagt, zal elk wijs en voorzichtig doen, naar de oorsprong van zulk een geheel nodige en nuttige kennis onderzoek te doen. Hieromtrent:
I. Vraagt de onderwijzer: Waaruit kent gij uw ellende?
a. Door de ellende; waarnaar gevraagd wordt, verstaat hij die droevige toestand van de mens waardoor hij onderworpen is aan de zonde, en de verdoemenis daaraan klevende, zo in dit als in het toekomende leven? Hoedanige staat of stand wel bij uitstek die naam verdient, omdat er op het nauwste gesproken geen kwaad of iets ellendigs is dan aan de zonde en de ondeugd onderworpen te zijn; dat thans genoeg zal wezen met een woord te hebben aangeraakt, Dewijl het daarna breder zal geopend en ontvouwd worden.
b. Niet zonder reden wordt er bijgevoegd *uw* ellende. De stervelingen plegen zich te vleien dat anderen wel voor grote zondaars mogen worden gehouden; maar dat al dat kwade met al dat schandelijke dat zij in anderen verfoeien, in hun eigen boezem schuilen en heersen zou, dat kunnen zij nauwelijks geloven, veel minder dan zichzelf als ten enenmale ellendig, verdorven en verdoemelijk voor God belijden.
c. Hierbenevens wordt aangewezen dat die ellende van elk dient gekend te worden; niet beschouwender wijze, maar beoefenender wijze, voor zover *kennen* onder meer begrijpt een hartelijk erkennen en belijden, met droefheid en smart gepaard, waardoor een mens zichzelf als vluchtende tot Christus leert heenvlieden.

d. Eindelijk wordt gevraagd, waaruit die kennis der ellende te halen is; hetwelk de mens veronderstelt van die kennis verstoken te zijn. Hem staat in de weg een blinde zelfliefde, waarmee elk van zijn geboorte af bezet is, zich niet kunnende verbeelden, veel minder geloven zo ellendig en verdorven te wezen. Hem staat in de weg een schone schijn van uiterlijke eerlijkheid en deugdzaamheid, waardoor een weinig beter opgevoeden al te dikwijls bedrogen worden. Die toch in het burgerlijke wat ingetogener leven dan de gemene hoop der goddelozen, zien zich terstond aan voor beteren ten aanzien van het geestelijke, en kunnen geen stof van verdoemenis in zich vinden; terwijl enigen zelfs zover gaan dat zij zichzelf niet alleen wonderlijk behagen, maar zich ook verbeelden Gode te behagen. Hier komt de verduistering des verstands bij; hetwelk, omdat het door de zonde met een zwarte nacht van onkunde is omwonden, zodat het niet kan zien hoe groot Gods Majesteit is, hoe groot Zijn heiligheid, rechtvaardigheid, deugd en volmaaktheid in alles, ook niet doorzien of verstaan kan dat alles dat zulk een grote Majesteit verkleint, zulk een grote heiligheid beledigt, zulk een grote rechtvaardigheid tergt, zulk een grote deugd en volmaaktheid verdonkert. En daarom kan zulk een bewolkt verstand door zichzelf niet doordringen tot het honderdste, ja zelfs duizendste gedeelte van al die ellende, verdorvenheid, schuld en bevlekking, waarmee wij van het hoofd tot de voeten doortrokken, en in al onze gedachten, woorden en daden besmet zijn.

II. Deze allerdikste duisternis van de ziel, deze blinde eigenliefde kan alleen de wet Gods, als een Goddelijk licht en hemelse straal, doorbreken en verdrijven; dat wij nu vervolgens uit het gegeven antwoord van de onderwijzer zullen gaan ontvouwen, zeggende zijn ellende te kennen uit de wet Gods.

Wij snijden hier af al die overtollige uitweidingen waardoor sommigen deze stof meer verduisterd dan opgehelderd hebben. Wij gaan voorbij de naamredenen van het woord *wet* in het Hebreeuws, in het Grieks en in het Latijn. Ook zullen wij niet breed uitweiden in het onderscheid dat er is tussen de zedelijke, de kerkplechtige en burgerlijke wet. Met een woord zeggen wij maar, dat onze catechist door de naam van *wet* verstaat, die allervolmaaktste regelmaat of richtsnoer van de liefde Gods en des naasten, waaraan elk mens

natuurlijk verbonden is, onder bedreiging van de dood en verdoemenis indien hij in het minste deze overtreedt, en van zijn plicht afgeweken is.
Deze wet is van den beginne in het hart van de rechtschapen mens ingeschreven geweest; maar door de zondenval zodanig verduisterd geworden, dat ze alleen in flauwe overblijfselen, en gelijk als uitgewiste voor het oog bijkans verdwijnende letters, alsnog gelezen kan worden; en dat is bekend onder de benaming van de wet der natuur.
Dezelfde wet is naderhand op een plechtige wijze weer vernieuwd, en uit de vergetelheid in het licht gebracht op de berg Sinaï, als aldaar afgekondigd werden die tien woorden van de Decalogus, (alzo genoemd, dat is de tienwoordige wet) in twee tafelen onderscheiden, waarvan de eerste de meest volmaakte liefde en dienst Gods, de andere de meest volmaakte liefde des naasten behelst, en van de mens vordert. Voorts zijn met deze zedelijke wet, in de wet der tien woorden opgesloten, op het allernauwste ook verbonden geweest de ceremoniële (dat is kerkrechtelijke) en burgerlijke inzettingen; willekeurig wel, en voor enige tijd maar vastgesteld, en daarom naderhand af te schaffen; maar welke, zolang de oude huishouding der Kerk stond, ook gevestigd waren in de wet der volmaakte liefde, Gode te bewijzen en al deszelfs voorschriften op het allernauwkeurigste te gehoorzamen, zonder in het allerminste daartegen aan te lopen.
Onder deze wijd uitgebreidheid van Gods wet beschouwd zijnde, opent en legt zij voor ons bloot de kennis van onze ellende, zo ten aanzien van de vlek als ten aanzien van de schuld; ook ten aanzien van de straf der zonde, ik meen de verdiende verdoemenis, welke de mens ook zeer zeker zal overkomen, tenzij van elders aan de gekwetste Majesteit Gods volkomen voldaan wordt. Het zal de moeite wel waard zijn zulks eens wat meer bijzonder te betogen.
Wat dan eerst de wet der natuur belangt, in de harten van alle mensen ingeschreven; wij hebben wel gezegd dat deze op velerhande wijze na de val is verdonkerd geworden. Echter is derzelver licht niet ten enen male uitgeblust; want de stervelingen hebben nog overgehouden een algemeen begrip en gevoel van goed en kwaad, van recht en onrecht, van eerlijkheid en schande, van prijzenswaardig en verachtelijk; terwijl de consciëntie, als een huisgetuige en

huisrechter, elkeen hier beschuldigt of ontschuldigt, naar dat hij gedaan heeft, achtereenvolgens het zeggen van de apostel in Rom. 2:5, alwaar hij dit zeer nadrukkelijk noemt het werk der wet, geschreven in onze harten.
Uit deze wet, indien men op derzelver kracht en inwendige werking daarvan op het hart goede acht geeft, kan onze ellende enigermate gekend en doorvoeld worden. Want door derzelver werking en hulp wordt gekend en aan elks geweten openbaar dat wij van nature zeer vaardig zijn tot ondeugden; maar tot deugden zeer traag. En dat het kwade in alle vermogens van ziel en lichaam zeer diepe wortel heeft geschoten; hetwelk ook de heidense wijsgeren, als een Socrates, Plato, Cicero, Seneca, Epicurus en anderen meer zich niet geschaamd hebben volmondig te belijden. Bij dit licht der natuurlijke wet wordt ook gezien en gekend dat de deugd beloningen, en de ondeugd straffen verdient; en dat daarom de betrachters der ondeugden slagen, boete en kastijdingen waardig zijn, welke de wet al stilzwijgende of uitgedrukt bedreigt. Waarom ook de godgeleerdheid der heidenen aan de ene kant aan de goeden Elizese velden beloofde, aan de andere kant de kwaden eeuwigdurende pijnigingen bedreigde. Ondertussen moet men bekennen, dat uit dit licht der natuur, als een schaduw slechts van het menselijk verderf gekend wordt. Die spiegel is zo vol vlekken en geschonden, dat wij niet in staat zijn het duizendste deel van al die mismaaktheid en schandelijkheid en doemwaardigheid deswege, waaronder wij liggen, daarin te ontdekken.
Maar een zuivere spiegel, die niet vleidt en ons aangeboren eigen wezen en gedaante ontbloot en vertoont, is de wet der tien woorden; welke beknopt en als in een kort ontwerp ons uitlevert en voor ogen stelt een volkomen en volledige liefde Gods en des naasten, met al de deugden en plichten daaruit voortvloeiende; ook met al de ondeugden en wanbedrijven tegen die tweeërlei liefde aanlopende. Die volkomenheid der wet, hoe wijd en breed deze is, en van alle zijden volledig en opgevuld, zal in de naastvolgende vraag getoond worden. Hier zal ik maar kort enige stellingen opgeven, waaruit zal kunnen blijken die onmetelijke hoop van ellenden waaronder wij als begraven liggen, zonder enige hoop van door eigen krachten gered te worden. Door deze wet worden wij geleerd: 1. Vooreerst, dat

in elk gebod van deze tien woorden, onder elke plicht ons geboden, de daar tegenover staande ondeugd ons verboden wordt. 2. Daarna, dat de wet Gods niet alleen het gebied voert over de uitwendige bedrijven van het lichaam, maar veelmeer over de inwendige werkzaamheden der ziel; welke als de bron zijn waaruit de uitwendige daad als een water, zuiver of onzuiver, opwelt. 3. Daarenboven, dat de allereerste bewegingen in het hart ten kwade, de begeerlijkheid genoemd, ook zonde zijn, tegen de wet aanlopende. 4. Verder, dat de minste zonde tegen de wet de dood en het eindeloos verderf verdient. 5. Boven dat alles is in deze zaak het zeggen van Jakobus zeer opmerkelijk, hoofdstuk 2: 10: Wie de gehele wet zal houden, en in één zal struikelen, die is schuldig geworden aan alle.

Uit deze korte stellingen, als zovele zuivere spiegels, loopt de wijduitgestrekte ellende van de mens terstond elk in het oog; ten aanzien van de vlek, als die in elk onzer gevonden wordt in gedachten, woorden en werken; ten aanzien van de schuld, waardoor wij bevonden worden tienduizend talentponden schuldig te wezen, de som ook nog dagelijks aangroeiende; ten aanzien van de straf, onherroepelijk bij deze wet afgekondigd, Deut. 27:26, Gal. 3:10: Vervloekt zij een iegelijk die niet blijft in al hetgeen geschreven is in het Boek der wet om dat te doen.

Maar ofschoon onze Catechismus de zedelijke wet, bij het licht des Heiligen Geestes tot aller ogen en geweten gebracht, wel voornamelijk in het oog heeft gehad, moet hier evenwel de wet der ceremoniën of kerkelijke plechtigheden der Joden niet worden uitgesloten. Als welke in zovele klare en levendige beeltenissen vertoonde de overgrote kracht der zonde en verdorvenheid, de zeer diepgewortelde onreinheid des vleses, de onuitwisbare vlek der kwade begeerlijkheid, de schuld der zonden daaruit, op de zondaar geworpen, en Gods toorn en eeuwige vervloeking daarom over hem uitstorten. Door de ernstige overwegingen van al deze dingen moesten de Israëlieten dan van deze wet als een pedagoog of tuchtmeester tot Christus gebracht worden; en zo geleerd alle eigen gerechtigheid te verzaken, hun ellenden te erkennen, en de aan te brengen gerechtigheid van de beloofde Messias gelovig te omhelzen.

Uit al hetwelk wij dan eindelijk met onze Catechismus besluiten, dat de kennis van onze ellende gehaald moet worden uit de wet. Ik

herzeg, uit de wet, niet met een vleselijk, maar met een geestelijk oog ingezien; hetwelk, indien iemand het doet, hij zal zoveel meer in zichzelf kwaad, schandelijk, schuldig, doemwaardig en ellendig zien en gevoelen, hoe meer hij met een verlichte scherpte van de ogen van zijn verstand indringt in de wijduitgestrektheid en geestelijkheid van de Goddelijke wetten.

Vraag 4. Wat eist de wet Gods van ons?
Antwoord. Dat leert Christus ons in een hoofdsom, Matth.22:37-40: Gij zult liefhebben den Heere uw God met geheel uw hart en met geheel uw ziel en met geheel uw verstand, en met geheel uw kracht. Dit is het eerste en het grote gebod. En het tweede, aan dit gelijk, is: Gij zult uw naaste liefhebben als uzelven. Aan deze twee geboden hangt de ganse Wet en de Profeten.

Verklaring

OM het tevoren verhandelde nu verder te bevestigen, moeten wij thans de hoofdsom der Goddelijke wet wat dieper inzien, bestaande in een volkomen liefde Gods en des naasten. Het kort begrip der wet heeft onze Heere Zelf gaan inscherpen, Matth. 22:37-39, met dit opmerkelijk aanhangsel en slotwoord in het 40ste vers, dat aan deze twee geboden hangt de ganse Wet en de Profeten. Hiermee dient vergeleken te worden Luk. 10:27, alwaar een zeker wetgeleerde uit de Joden dezelfde hoofdsom der wet met dezelfde woorden verklaart; waaruit blijkt dat de meer bedrevenen onder hen in de geestelijke aard der wet hetzelve begrepen hebben. En geen wonder voorwaar! dewijl beide delen van deze liefdewet in de Boeken van Mozes met duidelijke woorden staan aangetekend; het eerste in Deut. 6:5, het andere in Lev. 19:18. Die twee delen staan ons nu te ontvouwen, zo ten aanzien van de plicht als ten aanzien van de volkomenheid van de plicht; ook ten aanzien van de bijgevoegde lofspraak.
I. Ons eerste lid luidt aldus: Gij zult liefhebben den Heere uw God met geheel uw hart, en wat meer volgt; alwaar ons drie stukken onderscheiden staan te verhandelen.

A. Eerst, de liefdeplicht omtrent God.
B. Daarna, deszelfs uitgebreidheid en volkomenheid.
C. Ten laatste, de bijgevoegde lofspraak.

A. De liefdeplicht is in deze woorden vervat: Gij zult liefhebben den Heere uw God.
Kunt gij dit alles volkomenlijk onderhouden?
Antwoord. Neen ik; want ik ben van nature geneigd God en mijn naaste te haten.
Het Voorwerp der liefde is de Heere, bij Mozes JEHOVAH genoemd, naar de kracht van het woord, dat allervolmaaktste Wezen, door Zichzelven bestaande, onafhankelijk en met oneindige volmaaktheden begiftigd, enzovoort. Deze Jehovah noemt Zich God, bij Mozes, Deut.6, ELOHIM; dat is, het eer- en dienenswaardig Opperwezen (want dat betekent het Hebreeuwse woord) voor zoveel Hij is de Allerhoogste, de Schepper, Onderhouder en Bestuurder van alle dingen; welke elk naar hun aard en werking Hem alle eerbied en aanbidding zijn verschuldigd. Met nadruk wordt er bijgevoegd het woordje *uw,* de Heere uw God, voor zoveel Hij Zich heeft willen openbaren aan de mens, ten dele in de natuur, te dele in Zijn Woord; vooral in de genade, als zodanig, Die van Zijn schepselen, bijzonder van de redelijke wil gediend worden tot hun eeuwig heil en gelukzaligheid.
Deze Heere uw God zult gij liefhebben, zegt de wet. Wat het liefhebben wil zeggen wordt genoeg verstaan, naardien de liefde is dat aangenaamste beginsel dat in de harten van allen vast is ingedrukt, waardoor men iets dat van ons voor goed wordt aangezien en begrepen, met verlangen begeerd en daarmee tracht verenigd te worden; naarstig zorg dragende om het niet te beschadigen, en alle vlijt aanwenden de om de gunst van het geliefde voorwerp te verkrijgen, en meer en meer tot deszelfs gemeenschap toegelaten te worden. Volgens deze beschrijving, eerder een bepaling van de liefde, begrijpt de plicht van God liefhebben: 1. Vooreerst, een kennis en erkentenis van God als het hoogste Goed, en wel als het enige Goed, zoals Christus Zelf het eens noemde. 2. In diezelfde plicht wordt begrepen een brandende begeerte, waarmee men zich naar dat hoogste en enige Goed uitstrekt tot genieting. 3. Hier komt bij een

pijnigend gevoel van smart, zolang dat allerbeste en allergrootste Goed niet wordt bezeten. 4. Noodzakelijk gaat ermee gepaard een zorgvuldige zorg om zich van dat alles te onthouden, hetwelk dat eer- en dienenswaardig Wezen zou mishagen, en hetgeen als hinderpalen zijn om tot Deszelfs gemeenschap en bezitting te geraken. 5. Bij tegenstelling sluit het in zich een godsdienstige oefening van al die plichten die dat Opperwezen behaaglijk zijn en kunnen dienen, om Deszelfs gunst en genade deelachtig te worden. 6. Waaruit eindelijk ontstaat die uitgestrekte poging, waardoor men niet rust voordat men tot de nauwste en meest volkomen gemeenschap met God gekomen is.

B. Bezien wij nu de uitgebreidheid en volkomenheid van deze liefdeplicht, welke zeer groot moet zijn, gelijk het Voorwerp ten hoogste beminnelijk is. Tot welk einde hier wordt bevolen, gij zult de Heere uw God liefhebben met geheel uw hart, met geheel uw ziel, met geheel uw verstand. Bij Lukas hoofdstuk 10:27 wordt er bijgevoegd, met geheel uw kracht. Hier hebben wij dan vier graden of trappen, waardoor de liefdeplichten omtrent God bij opklimming telkens vergroot en vermeerderd wordt.

a. Het eerste is, met geheel uw hart. In de natuur is het hart de fontein des levens, het middelpunt van het bloed en dierlijke geesten, uit welke de gehele mens bezield en bewogen wordt. In een figuurlijke zin heeft men hier door het hart te verstaan dat eerste, diep verborgen en meest gemene beginsel van onze werkzaamheden en van ons gehele leven; hetwelk als een gedurige springader vloeit, en zich verspreidt door al onze vermogens. Waaruit wij zien dat de liefde, uit het hart voortkomende, moet zijn levendig, in onze natuur zeer diep vastgehecht en zich door al onze vermogens verspreidt, opdat zij die als een zeker leven instort en als inblaast; zodat niets volmaakter en inniger dan juist zulk een liefde kan worden uitgedacht. Ondertussen wordt hier bijgevoegd met geheel uw hart, opdat er zelfs niet het minste hierin aan ontbreekt, maar al de kracht, fleur en levendigheid welke in het hart is om de mens te verlevendigen, zich in deze liefde werkzaam vertoont.

b. Hier komt bij, met geheel uw ziel. Welke ziel, in de stijl der Heilige Bladeren, op verschillende wijzen genomen wordt, en dikwijls daardoor verstaan de bron der hartstochten of gemoedsbewegingen,

waardoor wij ons ergens naar uitstrekken met een grote hevigheid, lust, sterk verlangen en aanhoudende pogingen. En waaruit in ons geboren wordt boven hetgeen reeds gezegd is, een uitgestrekte en brandende drift en vurigheid, waardoor men naar God hijgt en verlangt als naar het hoogste en enige Goed, zonder Hetwelk men niet kan leven, en buiten Welks gemeenschap geen rust of zoetheid is. Dat nog krachtiger wordt ingescherpt, als er bijgedaan wordt dat God met de gehele ziel geliefd moet worden, alzo dat Hij die gehele ziel inneemt en al de verlangens daarvan vervult en verzadigt.

c. De derde trap vertoont ons dat God ook geliefd moet worden met geheel ons verstand. Waardoor wij nu verstaan dat vermogen van de geest welke redeneert, hetwelk verstaat, hetwelk oordeelt, en de waardij, prijs en gewicht der zaken met de andere vergelijkende, dit boven dat, deze boven gene zaak beminnelijk oordeelt en besluit, en van dag tot dag nieuwe stoffen van liefde ontdekt. Zulkeen zal derhalve God met zijn gehele verstand en gedachten van zijn redelijke ziel beminnen, wiens oordeel meer en meer indringt in de verwonderingswaardige en beminnelijke deugden en volmaaktheden Gods. Op hoedanige wijze wij van oordeel zijn, dat de liefde der engelen zelfs jegens God gestadig ook nieuwe wasdom krijgt, nademaal zij in het onmeetbare Opperwezen en in de niet uit te putten volheid van Deszelfs lieflijkheden altijd nieuwe stof van verwondering vinden.

d. In de vierde of laatste graad van liefde wordt er als bij opstapeling nog bijgedaan, naar de aanhaling van de evangelist Lukas, met geheel uw kracht. Alwaar wij nu bij al dat voorgaande nog hebben een (opdat ik zo spreke) zeer sterke inspanning; want dat geeft de Hebreeuwse spreekwijze uit haar oorsprong te kennen; ik herzeg, een zeer sterke inspanning van de ganse ziel met al derzelver vermogens, alzo dat het verstand zichzelf scherpt, de wil zichzelf prikkelt, en de hartstochten of gemoedsdriften zich in vlam zetten, en wel zonder maat of wijze met een allerhevigste en ingespannen neiging en poging, zich uitstrekkende naar de liefde Gods met alle krachten en vermogens. Voor zoveel dat oneindig en alle eerbiedwaardig Opperwezen van Zijn schepselen nooit genoeg naar waarde bemind, of met de schuldige aanbidding en verwondering gediend kan worden.

C. Nog een kort woord omtrent de bijgevoegde lofspraak. De liefde Gods wordt van onze wijze Heiland genoemd het eerste en het grote gebod; om het verheven Voorwerp waaromtrent deze liefde verkeert, God, Die de Eerste en Grootste boven alles is, om de verhevenheid ook van de plicht welke hier geëist wordt, boven welke niets groter of verhevener de mens kan doen. Eindelijk, om de grootheid en veelheid der zalige vruchten uit die liefde Gods tot Zijn liefhebbers voortvloeiende.

II. Ik ga over tot het tweede lid, aan het eerste ten nauwste verbonden; waarin ons eveneens dezelfde drie stukken zullen voorkomen: De plicht, de grote en regelmaat daarvan, de bijgevoegde lofspraak.

A. De liefdeplicht is in deze woorden vervat: Gij zult uw naasten liefhebben.

Onze gezegende Heiland heeft dit ontleend uit Lev. 19:18, alwaar de Wetgever zegt: Gij zult u niet wreken, noch toorn behouden tegen de kinderen uws volks; maar gij zult uw naasten liefhebben als uzelven. Ik ben de HEERE. De Joden verstaan in deze plaats door de naasten alleen hun landsvolk en stamgenoten. Het schijnt hun enigszins te begunstigen door het even voorgaande 17de vers, alwaar broeder en naaste wordt samengevoegd. Hiervandaan die verkeerde uitlegging van deze woorden door de farizeeën; daarom van de Heere Jezus bestraft, Matth. 5:43: Gij zult u naasten liefhebben, en uw vijand zult gij haten. Welke Joodse uitlegging enige Christenen zelfs toestaan, voorgevende dat de wet van Mozes, ook deze zedelijke, haar vlekken en gebreken zou gehad hebben, welke het Evangelie heeft weggenomen en verbeterd. Maar indien wij het beloop en de samenhang der spreekwijze in dit hoofdstuk van het Boek Leviticus naarstig nagaan, zal deze dwaze bedilling, de heiligheid van Gods wet beledigende, vanzelf vervallen. Want in het 13de vers wordt gezegd, gij zult uw naaste niet bedrieglijk verdrukken, noch beroven. Zeker, niet alleen uw landsvolk of stamgenoten, maar een iegelijk mens, wie hij is. In het 15de vers wordt geboden, in gerechtigheid zult gij uw naaste richten; waaruit zal volgen, indien die farizese beknibbeling der wet doorging, dat een Jood tegen een heiden geen ongerechtigheid in het gericht zou kunnen begaan, welk onrecht hij hem ook aandeed. Voegt er ook bij het 16de vers: Gij zult niet staan naar het bloed van uw naaste (naar de grondtaal, gij zult

niet zoeken het bloed van uw naaste) alwaar de gezonde rede ons zal zeggen dat zulks niet gepleegd mag worden omtrent enig mens, zelfs de allervijandigste. Gelijk onze Heere Jezus, de allerwijste Verklaarder van de wet, het begreep, als Hij de Samaritaan, de dodelijkste vijand anders van een Jood, deszelfs naaste noemt, Luk. 10:36. En waarlijk! alle mensen zijn elkanders naasten, als zijnde allen van natuur en oorsprong éénzelfde bloed met ons deelachtig, en zo onze natuur- en bondgenoten; nademaal het menselijk geslacht één volk en één lichaam voor God uitmaakt; van welk groot lichaam wij elk bijzondere leden zijn. En daarom is de ene omtrent de andere gehouden hem met dezelfde liefde als zichzelf te ontmoeten en te omhelzen.

In deze plicht van de naasten lief te hebben, liggen vele zaken opgesloten: 1. Dat hij ons moet liefhebben en aangenaam wezen, en in behoorlijke eer en waarde van ons gehouden worden. 2. Zijn vriendschap te waarderen en op prijs te stellen. 3. Zich te onthouden van hem te beledigen in zijn eer, goede naam, bezittingen, enzovoort. 4. Zijn welvaren in het tijdelijke en geestelijke te bevorderen. 5. Verblijd te zijn als het hem welgaat. 6. Zijn gemeenschap, zoveel doenlijk is, te zoeken, en wat dergelijke zaken meer zijn.

B. De uitgestrektheid van die plicht, en wel bijzonder hier de regelmaat naar welke hij moet geoefend worden, verdient vooral onze bijzondere opmerking. Gij zult uw naasten liefhebben als uzelven.

a. Wij hebben ons eigen zelf lief op het allertederste, zodat wij het minste kwaad en schade van ons zoeken te weren; op gelijke wijze moet men verkeren omtrent de naasten.

b. Wij hebben ons eigen zelf lief, ongeveinsd en onbedriegelijk; want niemand kan vals en met bedrog omtrent zichzelf te werk gaan. En derhalve moet de liefde tot de naaste oprecht en naar waarheid zijn, verre van hem met valse of dubbelzinnige woorden te bedriegen.

c. Wij hebben onszelf lief met vurigheid en aanhoudendheid, zonder daarin te verflauwen, veel minder op te houden. Op gelijke wijze moet de liefde des naasten brandende en duurzaam wezen.

d. Wij hebben onszelf zuiver en rein lief, zonder inzicht van beloning. Om mijn mening klaarder uit te drukken merk ik aan, dat na de zonde, door het ganse geslacht der mensen nu heersende, geen

sterveling zijn liefde tot de naaste zuiver oefent; dat is, zonder hoop en verwachting of van iets zoets en geneuglijks, of van iets profijtelijks en verrijkende, of van iets groots en eerwaardigs. Dewijl door de vriendschap met deze of gene gemaakt, wij altijd enige beloning of voordeel verwachten, hetwelk die vriendschap ons zal toebrengen. Waaruit voortspruit dat de groten en vermogenden in de wereld gediend, geëerd, en bijkans aangebeden worden; terwijl daarentegen de armen en onvermogenden veracht worden. Waaruit dan blijkt dat de liefde des naasten, waarvan somtijds nog een schaduw onder de mensen gezien wordt, niet zuiver noch gereinigd, maar met de hoop van eigen belang en voordeel bezwalkt is; daar de wet Gods wil dat ik een iegelijk om zichzelf zal liefhebben, voor zoveel hij mijn vlees en bloed is, en met mij het beeld Gods draagt, volkomen op dezelfde wijze op welke ik mijzelf, om mijzelf, liefheb.

e. Ten laatste, wij hebben onszelf lief, standvastig en onveranderlijk, zonder enige schaduw zelfs van verandering. Zodat het geheel onmogelijk is dat de mens zelfs voor een ogenblik afstaat en ophoudt van zichzelf lief te hebben, veel minder nog dat het zou kunnen gebeuren dat hij verviel in een haat van zichzelf. Want ook dezulken die ons schijnen zichzelf te haten, en de gewelddadige handen aan zichzelf slaan, (door zelfmoord) doen zulks door de grootheid en verhemelde (om dit niet Nederlandse woord te gebruiken) of sterke drift van zelfliefde, waarmee ze omtrent zichzelf zijn aangedaan, en waardoor zij vervoerd worden. Dewijl zij niet langer in de rampen en ellenden willen blijven, maar liever door zich in de dood te storten, een einde, zo zij zich verbeelden, van die rampspoeden willen maken. Het is toch een allerzekerste regel welke Paulus in een ander geval maakt, dat niemand ooit zijn eigen vlees heeft gehaat, Ef. 5:29. Indien het derhalve onmogelijk is dat ik mijzelf met haat vervolgt, behoorde het ons op gelijke wijze ook onmogelijk te zijn onze naaste met enig haat of wrevel te vervolgen. En dit is dat toppunt van volmaaktheid, hetwelk de heiligheid der Goddelijke wet van ons eist, zoals de allerwijste Uitlegger van de wet, de grote Leraar Jezus ons inscherpt, Matth. 5:44: Hebt uw vijanden lief, zegent ze die u vervloeken, doet wel degenen die u haten, en bidt voor degenen die u geweld doen en die u vervolgen.

C. Met het grootste recht wordt aan dit gebod, zulk een grote volmaaktheid vorderende van onze Heiland, tot een lofspraak bijgevoegd dat dit tweede gebod het eerste gelijk is. 1. Voor zoveel het vooreerst niet minder tot onze volmaking noodzakelijk is dan het eerste. 2. Gelijk aan het eerste, voor zoveel het met de liefde Gods zo nauw verknocht is, dat daaruit de liefde des naasten vanzelf vloeit. 3. Gelijk ook, omdat hij die zijn naaste oprecht bemint, ook God Zelf bemint, Wiens beeld onze naaste draagt; en aldus de ganse wet vervult, Rom. 13:8-10. Waarmee vergeleken moet worden, 1Kor. 13, welk gehele hoofdstuk Paulus besteedt om de uitmuntendheid van deze liefde te beschrijven. 4. Gelijk ten laatste, omdat deze liefde dezelfde kroon van gelukzaligheid als de eerste zal wegdragen, en haar betrachters in dit leven heilig en gelukkig maken, als die uit deze vruchtbare wortel in alle deugden bloeien, en van alle ondeugden zullen gezuiverd worden.
Even hetzelfde bedoelt ook het algemene slotwoord van onze Heere, hier nog aangeknoopt: Aan deze twee geboden hangt de ganse Wet en de Profeten. Om niet al te lang te vallen, zeg ik hiervan maar met een woord dat de ganse zin van dit slotwoord hierop uitkomt, dat al wat in de Schriften van Mozes en in die van al de Profeten ons wordt voorgeschreven, daarop uitloopt en tot zijn doelwit heeft, dat beide God en onze naasten van ons moeten geliefd worden met die liefde als tevoren beschreven is, en dat er derhalve geen deugd is welke niet in deze twee geboden ligt opgesloten; ook geen ondeugd, welke niet uit kracht van deze twee geboden wordt uitgesloten.

Vraag 5. Kunt gij dit alles volkomenlijk onderhouden?
Antwoord. Neen ik; want ik ben van nature geneigd God en mijn naaste te haten.

Verklaring

INDIEN wij nu op deze zo zuivere, zo onbevlekte, zo volmaakte spiegel van Gods wet onze ogen slaan, wij zullen onszelf van alle kanten vol lelijke vlekken en etterbuilen, ja van het hoofd tot de voeten geheel mismaakt en melaats beschouwen; daar ons, door de

verdorven geboorte niet alleen de schuldige liefde jegens God en de naasten ontbreekt, maar daarentegen een geneigdheid om God en de naasten te haten, ook aankleeft. Dat scherpen ons alleszins de Heilige Schriften in met de allerduidelijkste en nadrukkelijkste getuigenissen. Dat bewijst en bevestigt ook het geweten van een iegelijk, indien hij maar zijn eigen zelf onbedriegelijk beschouwt, en de verborgen schuilhoeken van het hart bij het helder schijnend licht van Gods heilige wet naarstig kan of wil doorzoeken. Ik zeg, indien hij kan; dewijl hier de stompheid en blindheid van velen zo groot is, dat zij de juiste of behoorlijke denkbeelden niet hebben van de liefde of haat omtrent God en de naasten. Ik heb ook gezegd, indien hij wil, dewijl hier de hardnekkigheid van anderen zo groot is, dat ze alle overtuiging hoogmoedig afweren, zo niet bespotten.

A. Opdat wij dan deze gewichtige waarheid buiten alle twijfel en tegenspraak stellen, zal ik een aanvang maken met de vraag van onze onderwijzer: Kunt gij dit alles volkomenlijk houden? Een vraag welke geheel voorzichtig is ingericht, en waarin elk woord zijn gewicht heeft. 1. Dit, zegt hij, namelijk die liefdeplichten omtrent God en de naasten, die zovele, zo wijd uitgestrekt en in alle delen zo volmaakt zijn. 2. En wel alle, voegt hij er bij, zonder iets uit te zonderen; want gelijk tevoren al is aangemerkt, die in één plicht struikelt, wordt gerekend ook de overige overtreden te hebben, enzovoort. 3. Ook wordt gevraagd, niet slechts of hij dit alles kan houden, maar volkomen houden, in al die uitgestrektheid, zo de plichten als tot het gehoorzamen daarvan, met geheel uw hart, met uw geheel uw geest, met uw gehele verstand, en met die inspanning van uw gehele kracht, gelijk tevoren is aangewezen.

B. Is dan de vraag in al deze woorden zeer voorzichtig aangelegd, het antwoord is het niet minder: Neen ik, want ik ben van nature geneigd God en mijn naasten te haten. Voordat wij de waarachtigheid hiervan bewijzen, dienen wij het een en ander woord en spreekwijze in dit antwoord wat nader te beschouwen.

Alvorens zeggen wij dat er een grote kracht steekt in de spreekwijze *neen ik;* of in het woordje der Latijnse vertaling, *Minime* (dat zeggen wil geheel niet, of in genen dele) waarmee de onderwijzer wil te kennen geven dat zulk een mens zijn uiterste dwaasheid aan de dag zou leggen, die zich zou durven aanmatigen in staat te wezen

dit alles volkomen te kunnen houden, Dewijl hij niet alleen de liefdeplichten omtrent God en de naasten in genen dele kan vervullen door zijn verdorven en zondige natuur; maar ook de beginselen van de haat tegen God en de naasten in zich heeft; alzo dat alle stervelingen bevonden worden van hun geboorte af daartoe genegen te zijn.

Omtrent het woordje *van nature,* dient men wel in acht te nemen dat niet verstaan wordt de recht geschapen natuur, maar zijn door de zonde verdorven natuur; gelijk de apostel ons leert in Ef. 2:3, dat wij van nature kinderen des toorns zijn. Hetgeen wel degelijk moet vastgehouden worden tegen de vitterij en bedilling van partijen. Als zij hier tegenwerpen dat hetgeen van nature ons is ingeplant, niet kwaad kan zijn, of anders op Gods rekening gesteld, en Hem als de Schepper der natuur toegerekend zou moeten worden.

Ik voeg er nog deze aanmerking bij, dat hier ook niets is waarom onze Heidelbergers zouden berispt moeten worden, als hadden zij niet al te voorzichtig het woord *geneigd* gebruikt; ik ben van nature geneigd tot die haat; daar zij in waarheid, als men de zaak recht inziet, hun schrijfstijl hierin nog enigermate getemperd hebben, alzo zij met de apostel Paulus nog veel sterker zouden hebben kunnen spreken. Namelijk, dat alle mensen van nature zijn haters Gods, ook haters van hun naasten, Rom. 1:30, volgens duidelijke Schriftuurteksten, naderhand bij te brengen. Zij hebben liever hun gevoelen nog een weinig willen verzachten, om des te meer onderscheiden aan te wijzen dat het beginsel der verdorvenheid dat in elke sterveling, in zonden geboren, van nature is, en ons tevens te verstaan geven de verschillende graden en trappen welke in dit stuk van kwade geneigdheid onze verdorven geboorte ontvangt, terwijl hierin de een nogal erger dan een ander bevonden wordt. In sommigen toch breekt dit beginsel van kwade geneigdheid tot de haat Gods en des naasten openlijk uit met godslastering en atheïsterij. In anderen woedt het meer verborgen; in enigen houdt het zich schuil en geheel verborgen in het hart, en wordt ook wel met een schijn van godsvrucht bedekt. En eindelijk, in de gelovigen en wedergeborenen begint deze zo boosaardige wortel door de genade Gods te kwijnen en gedood te worden, zodat hij zich zo sterk niet meer kan vertonen. Ondertussen is het en blijft het waarachtig dat al wat uit

het vlees geboren wordt ook vlees is, en dat het vleselijk beginsel tegen de wet Gods strijdt, en deswege natuurlijkerwijze overhelt en geneigd is tot overtreding van al Gods geboden, en tot het bedrijven van die dingen welke de haat Gods en des naasten openbaar maken. Deze haat zullen wij nu wat nader en dieper gaan naspeuren, en als uit zijn schuilhoeken aan het licht brengen, opdat de gezondheid en heiligheid van onze Gereformeerde leer openbaar worde, en tevens de dwalingen van anders gevoelenden ontdekt worden.

I. Het eerste of ontkennende deel van het antwoord van de onderwijzer, beginnende met *neen ik,* zullen wij kortheidshalve niet in het brede uitbreiden, maar onderstellen als genoeg betoogd bij de verhandeling van de voorgaande vraag, alwaar wij de wijduitgestrektheid, geestelijkheid en volmaaktheid der wet van de liefde Gods en des naasten betoogd en u onder het oog gebracht hebben. Waaruit op het klaarste te zien is dat er geen mens, in zonden geboren, ooit of ooit op aarde geweest is die volgens zijn verdorven natuur God in waarheid heeft kunnen liefhebben; insgelijks dat er geen sterveling op aarde leeft, die zijn naaste in waarheid liefheeft of kan liefhebben met die innige, oprechte, tedere, brandende, zuivere en standvastige liefde, welke wij in de voorgaande vraag hebben uitgebeeld; en derhalve dat wij met de onderwijzer met het grootste recht omtrent dit stuk hebben uitspraak gedaan: Neen ik.

II. Dit betoog daarom voorbijgaande, zal ik overstappen tot het tweede deel van ons antwoord, en de waarachtigheid van dat harde woord (zoals het de partijen voorkomt) onweerlegbaar bewijzen, dat ieder Adamskind van nature geneigd is God en zijn naasten te haten.

A. Wij beginnen van de haat Gods, welke alle mensen naar het vlees geboren is ingezaaid. Dit blijkt:

a. Vooreerst, uit de zondige eigenliefde, zeer diep, van de baarmoeder af, ingeworteld in de harten van alle mensen; waardoor de natuur met de zonde bezoedeld, nu niet langer Gods eer, maar haar eigen eer zoekt. Stellende zichzelf in alle gedachten en daden tot een doelwit, daar alles naar moet ingericht worden om eigen baat, voordeel en gemak op allerlei wijzen te bejagen. Waar nu dit verdorven beginsel wortel schiet, daar kruipt ook, tenminste schuilt het in zijn zaad verborgen, de haat tegen God; nademaal de natuur niet

anders kan dan van zulkeen een afkeer te hebben die derzelver begeerlijkheden weerstaat. Maar niets meer weerstaat de natuurlijke begeerlijkheden van de mens dan de volmaakte heiligheid Gods. En derhalve kan hij deze heiligheid niet beminnen, maar is zelfs met een verborgen haat daartegen aangedaan. Die nu van de heiligheid Gods een afkeer heeft, die heeft buiten twijfel ook van God een afkeer.

b. Dit zal nog klaarder blijken als wij met de heiligheid paren Gods rechtvaardigheid, Welke alle overtreding der wet met gewisse bedreiging van vervloeking gestaafd heeft. Dit schijnt nu het verdorven vlees, tot overtreding zo geneigd, al te streng, of liever onrechtvaardig om te dragen. Die gedachte nu dat iemand ons streng of liever onrechtvaardig behandelt, verwekt natuurlijk haat. En gevolglijk kan van de zondaar, naar de beginselen der verdorven natuur, niet afwezig zijn die geneigdheid om God zijn Rechter te haten, Wiens gestrengheid zo onbuigzaam is, en Welke het vlees niet schroomt van onrechtvaardigheid te beschuldigen.

c. Voegt hierbij, daar de zonde woont daar moet ook noodzakelijk de haat Gods wonen. Want de zonde is een schending der Goddelijke Majesteit, en een verloochening van schuldige gehoorzaamheid en eerbied. Nu, wie ik de schuldige eerbied weiger, wiens majesteit ik schend en verklein, die heb ik niet alleen niet lief, maar ik moet ook gehouden worden hem te haten. Op gelijke manier redeneerde onze wijze Zaligmaker Zelf, Matth. 6:24: Niemand kan twee heren dienen; want of hij zal de ene haten en de andere liefhebben, of hij zal de ene aanhangen en de andere verachten. Gij kunt God niet dienen en de mammon. Zo ook de vraag van de apostel Jakobus, hoofdstuk 4:4: Weet gij niet dat de vriendschap der wereld een vijandschap Gods is? Zo wie dan een vriend der wereld wil zijn, die wordt een vijand Gods gesteld.

d. Hierbij kan deze aanmerking tot nadere opheldering dienen, dat natuurlijkerwijze hij alle zonden hoopt dat ze ongestraft zij en blijve. Om het ontgaan der straf te vinden, hoopt de zondaar ook dat er geen Rechter is; of indien er Eén is, dat Hij uit het midden weggenomen en vernietigd wordt. Uit deze bron wellen die beginselen van atheïsterij en die God verzakende woorden der dwazen, die in hun hart zeggen: Er is geen God! Ps. 14:1, 10:4, en elders meer.

Indien dit nu zo is, en door de bevinding van alle eeuwen bevestigd wordt, moet men of ontkennen dat alle mensen door de verdorven natuur alle zonden aankleeft, of men moeten toestemmen dat in elk mens door dezelfde verdorven natuur een geneigdheid is om God te haten. De uitvlucht der partijen is van weinig belang, dat zeker alle mensen tot de atheïsterij niet overhellen, veel minder zouden hopen dat ik geen God is. Dit staan wij toe; doch wij merken tevens hierop aan dat het verschil hier niet verkeert omtrent hetgeen alle mensen metterdaad doen, maar omtrent hetgeen zij zouden kunnen doen, indien God allen toeliet zover te gaan waarheen de kracht der zonden hen poogt te drijven. In dit opzicht zal niemand der stervelingen, tenzij een hoogmoedige en verwaande, durven ontkennen dat hij door de kracht der voortdrijvende zonde tot enige godsverzaking en tot die dwaze taal der dwazen om Gods aanwezen te loochenen, eindelijk zou kunnen vervallen. Hetwelk nu zo zijnde, ons leerstuk ook hierdoor bevestigd wordt, namelijk dat elk mens tenminste geneigd is van nature om God te haten, alzo hij van nature tot alle zonden geneigd te zijn, bevonden wordt.

e. Dat nu, ten laatste, de duidelijkste getuigenissen der Heilige Schrift dit gewichtige leerstuk bevestigen. Komende eerst tot de Brief van Paulus aan de Romeinen, alwaar in het eerste hoofdstuk, vers 30, als het karakter van de Romeinen niet alleen, maar ook van alle mensen, in de ondeugden geboren, onder die alle van de apostel ook wordt opgeteld dat zij zijn haters Gods. En opdat niet iemand hier een uitzondering make, menende dat Paulus dit brandmerk alleen maar zet op de meest slechte soort van mensen, het meest verlaagde schuim der goddelozen, zo leest het vijfde hoofdstuk, vers 10, alwaar de gelovigen zelf genoemd worden Gods vijanden voormaals; maar nu met God verzoend door de dood Zijns Zoons. En dat die vijandschap Gods de algemene besmetting is van het ganse menselijke geslacht, verklaart hij verder in het achtste hoofdstuk, vers 7,8: Het bedenken des vleses is vijandschap tegen God; want het onderwerp zich de wet Gods niet, want het kan ook niet. En die in het vlees zijn kunnen Gode niet behagen. Welke uitdrukking een allerhoogste graad van vijandschap Gods te kennen geeft, dermate dat het naar het vlees, dat is naar de verdorven natuur, geheel onmogelijk is Gode te behagen of te gehoorzamen. En het niet anders

kan zijn of uit die gehele verkeerdheid der natuur moet uitbreken een volslagen vijandschap tegen God en Deszelfs volmaaktheden. Waarbij dient gevoegd te worden Kol. 1:21, daar de gelovigen gezegd worden eertijds vervreemd te zijn en vijanden door het verstand in de boze werken; hoeveel meer dan de ongelovigen. En in Ef. 2:3, sluit de apostel zichzelf mede in, in het getal dergenen die eertijds verkeerd hebben in de begeerlijkheden des vleses, doende de wil des vleses en der gedachten, en die van nature kinderen des toorns waren; om geen andere oorzaak dan omdat zij allen deden hetgeen het verdorven vlees inblies, dat is, hetgeen vijandschap tegen God te kennen gaf en openbaar maakte.

B. Dat wij nu eindelijk overwegen het laatste lid van het antwoord van de onderwijzer, te kennen gevende de haat tegen de naasten. Dit ontdekt zich onder de mensen door nog veel klaardere tekenen, en kan als met ogen gezien en met handen getast worden. Zodat men zich moet verwonderen over de blindheid en hardnekkigheid dergenen die onze Hervormde leer ook in dit gedeelte berispen. Opdat ik dan deze niet minder gewichtige waarheid met bondige bewijzen bekrachtige, stel ik:

a. Vooreerst, als zijnde een zaak buiten alle twijfel, dat door de zonde in elk mens een al te grote zelfliefde is, waardoor hij over zichzelf, over zijn gaven, bekwaamheden, voordelen, eer boven anderen, en wat dies meer is, zich al te zeer behaagt, ook menigmaal met hoogmoed en ijverzucht. Daar nu dit grondbeginsel in de mens heerst, daar bekruipt hem noodzakelijk een haat omtrent de naaste. Inzonderheid indien deze te grote liefhebber en achter van zichzelf vreest dat door zijn naaste in gelijke waarde, voordelen en eer gesteld, iets af mocht gaan en verminderen van datgene waarin hij zich zozeer behaagt. Waaruit natuurlijk geboren wordt een verachting en afkeer van de naaste; dat ongetwijfeld een zekere graad van de haat van de naaste is.

b. Slaan wij het oog vervolgens op dat kwade zaad van nijd, dat het ganse menselijke geslacht meer of minder heeft besmet; zodat de een de voorspoed en het welvaren van de ander als met schele ogen beschouwt; vooral wanneer zij mededingers zijn naar dezelfde eerambten, dezelfde voordelen en waardigheden. Wij durven wel verzekeren dat niemand der stervelingen ooit geleefd heeft of thans

leeft of nog leven zal, geheel van deze aanstekende ziekte gezuiverd is. Indien derhalve dit kwade zaad van nijdigheid in elk mens is van zijn geboorte af, en huisvest, is het middagklaar dat ook de kwade zaden van haat tegen de naaste daarin herberg vinden; nademaal geen nijd, zonder gepaard gaande haat en afkeer van de naaste, begrepen kan worden.

c. Een derde bewijs neem ik uit die ellendige kwaadsprekendheid en afgunst, in het gehele menselijke geslacht diep ingeworteld. Waardoor wij de gaven en talenten van anderen zo niet op de juiste prijs stellen; maar daarentegen zeer gaarne daarvan wat afkorten, en hun licht dat ons te sterk schijnt wat zoeken te verduisteren. Aanwijzende deze en gene vlekken en fouten, zo het ons toeschijnt, in de begaafdheden van de naaste; teneinde daardoor deszelfs eer en openbare achting wat lager dale. Welk soort van afgunst zo algemeen als lichtvaardig is onder alle mensen, gaande zelfs de inborst van sommige kwaadsprekende inborst zover, dat hoe de deugd van een ander meer uitblinkt, hoe ze meer met hun venijnige en stekende tong woeden, en zelfs met leugen zijn eer en goede naam te bezwaren, zich niet ontzien. Indien derhalve niemand der stervelingen van dit euvel geheel vrij is, gelijk hij niet is, acht ik de haat tot de naaste, als de wortel van de kwaal, duidelijk te hebben aangewezen.

d. Ten vierde, levert het een sprekend bewijs van een verborgen en als in zijn zaad besloten haat uit, dat er niemand leeft of heeft geleefd die niet met enig genoegen en zoete smaak en bitterheid hoort of leest deze en gene vitterijen, spotredenen, aardige scherts, bitter jokken, stekelige spreekwoorden, waarmee de naaste op een aardige wijze gesmaad, geschonden en onteerd; en gelijk de satiricus of spotredenaar zegt, met zwart zout wordt doorwreven. Die zijn als de lekkernijen in gouden bruiloften, daar de zielen van velen te gast gaan, gekitteld en gestreeld worden, menigmaal tot het uitbreken van groot gelach. Is het niet een zichtbaar merkteken van onze verkeerdheid en geneigdheid om onze naaste te verachten en tevens te haten?

e. Ons laatste bewijs zal alles afdoen, als gegrond op het Goddelijke gezag der Heilige Bladeren. Leest de Brief van Paulus aan zijn geliefde zoon Titus, hoofdstuk 3:3, daar de apostel de verdorven natuur van de mens met levende kleuren schildert, en zichzelf en Titus

(dat hier wel op te merken is) in het getal der zondaren mede insluit, als hij zegt: Want ook wij waren eertijds onwijs, ongehoorzaam, dwalenden, menigerlei begeerlijkheden en wellusten dienende, in boosheid en nijdigheid levende, hatelijk zijnde en elkander hatende. Merkt uit deze uitstekende plaats ook dit daarenboven aan, dat deze een groot licht aan onze voorgaande tweede redenering bijzet, daar wij de geneigdheid tot de haat van de naaste afleiden (gelijk ook Paulus hier doet) uit de voorafgaande nijdigheid omtrent de naaste, waarmee wij allen door de zonde zijn bezet. Ook zal ons dezelfde apostel van de haat tot de naaste in een andere van zijn Brieven overtuigen, Gal. 5:19-21, daar hij spreekt van de werken des vleses; en onder die alle optelt vijandschappen, twisten, afgunstigheden, toorn, gekijf, tweedracht, nijd. Alwaar dan het vlees is, dat is de verdorven natuur, daar kruipen de zaden van al deze opgetelde kwalen, en breken bij voorkomende gelegenheden uit, en brengen hun bittere vruchten voort. Voegt hier ten laatste bij, Rom. 1:29, alwaar mede al die ondeugden opgeteld worden die de haat tot de naaste openbaren en voortbrengen; en welke ondeugden de natuur van de mens ingeplant zijn sinds hij het beginsel van de liefde des naasten door de zonde verloren heeft; gelijk blijkbaar is uit de vergelijking van deze tekst met 1Kor. 13, alwaar in het vierde vers de apostel begint te verhalen hetgeen de liefde in de mens voortbrengt, namelijk dat ze de toorn, de nijd en hoogmoed beteugelt, dat ze niet verbittert, geen kwaad denkt, en wat meer volgt.

DERDE ZONDAG

Vraag 6. Heeft dan God den mens alzo boos en verkeerd geschapen?
Antwoord. Neen Hij; maar God heeft den mens goed en naar Zijn evenbeeld geschapen, dat is in ware gerechtigheid en heiligheid, opdat hij God zijn Schepper recht kennen, Hem van harte liefhebben en met Hem in de eeuwige zaligheid leven zou, om Hem te loven en te prijzen.

Verklaring

UIT de rechtzinnige leer van onze hervormde Kerk, tot hiertoe betoogd en tegen partijen beweerd, rijst een zeer gewichtig verschil en hoognodig onderzoek naar de oorsprong van het kwaad; hetwelk onze Heidelbergers zeer gevoeglijk terstond hier aanhechten, vragende: Heeft dan God de mens alzo boos en verkeerd geschapen? Om reden dat partijen ons ook hier met een bezwaar als voor het gerecht roepen, ons ten laste leggende alsof wij God tot een auteur en oorzaak van de zonde maakten, als wij leren dat de mens van nature zo boos en verkeerd is, een hater Gods en van zijn naasten. Die beschuldiging wordt in deze derde zondagsafdeling weerlegd, dat eerst de oorzaak van het kwaad van het heilig Opperwezen geheel wordt afgeweerd in deze zesde vraag. Daarna, de schuld op de mens alleen geworpen in de zevende vraag; en ten laatste, de kracht en zwaarte der verdorvenheid in al haar breedte wordt uitgemeten. Waardoor alle mensen verklaard worden zonder de genade der wedergeboorte geheel onbekwaam te zijn tot enig goed, en geneigd tot alle kwaad, in de achtste vraag.
Dit allergewichtigst verschilstuk vereist wat ruimer inzicht in deszelfs oorsprongen; waarom ik vier hoofddwalingen zal laten voorafgaan omtrent de oorzaak van het zondige en schandelijke kwaad, zonder hetwelk geen droevig en smartelijk kwaad, dat is, geen onheil, geen dood, geen vloek het mensdom kon getroffen hebben.

1. De eerste en waarlijk! zeer uitzinnige dwaling is die der manicheeën, die twee beginselen stelden, even eeuwig en door zichzelf bestaande; daarom twee goden, de ene goed, oorsprong en fontein van alle goeds; de andere kwaad, veroorzaker en de werker van alle kwaad. Deze grove dwaalgedachte had Manes, de stichter van zijn vergiftigde aanhangers uit Perzië van oorsprong, van de *Magi* of Perzische wijzen ontleend, die twee onderscheiden wezens als oorzaken en overpriesters van de wereld stelden, naar de Griekse uitspraak, welke Plutarchus en anderen in hun schriften hebben nagelaten. In de Perzische taal luidt het eerste, hetwelk zoveel zegt als de opperste; welke god zij zeiden, het licht gelijk te wezen, en oorzaak van het licht en van alles goeds. In de voorzegde taal luidt het andere, *Abarimaan*, welke naam een samenstelsel is uit twee woorden, vuil en een onreine dracht of geboorte; alsof men zei de alleronreinste. Welke god, zeiden zij, de duisternis gelijk te wezen en oorzaak der duisternissen van alle kwaad. Het is hier de plaats niet een verhaal te doen tot welke uitzinnigheden dit leerstelsel van twee goden der manicheeën heeft vervoerd, veel minder alle monsters van dwalingen welke het heeft uitgebroed te ontdekken. Vader Augustinus, in zijn jongelingschap met het venijn van deze ketterij besmet en doortrokken; maar naderhand daarvan gelukkig genezen, heeft het ene en het andere zeer geleerd en deftig gedaan in enige van zijn schriften, tot welke ik ulieden ter lezing aanbeveel.
2. De tweede dwaling is die der stoïcijnen en andere oude filosofen onder de heidenen, die wel maar één god stelden, schepper en onderhouder van het gehele AL; maar met welke god de materie (om een niet Nederlands woord te gebruiken) of de stof, voordat de wereld door hem geformeerd werd, ook van eeuwigheid bestaan had. Alzo dat deze bouwmeester en kunstenaar, hoe hoogst wijs en machtig hij ook anderszins was, zich noodzakelijk heeft moeten schikken naar de zwakheid van de materie of stof welke hij daar vond. Hetwelk dan niet toeliet dat de mens door hem gemaakt werd, met al die kracht en dat vermogen begiftigd, om alle gebrek en kwaal ten enenmale buiten te sluiten. Waarom de mens, naar hun gevoelen, met fouten en gebreken besmet heeft moeten tevoorschijn komen, zo haast als hem zijn natuur of (wilt gij liever) zijn aard of inborst ingestort werd. Aan welke gebrekkige en zwakke natuur,

aard of inborst die geheel wijze kunstenaar echter terstond tegemoet en te hulp kwam, door de mens met de rede te begiftigen, en hem de zaden van deugd in te blazen en in te planten.
3. De derde dwaling is die van enige latere wijsgeren, voornamelijk in Engeland, die beweren dat alle gebrek en alle zonden als een noodzakelijk gevolg is van de menselijke natuur, met een vrije wil van God voortgebracht. Welke vrije wil zeer licht de maat te buiten gaat en in fouten en gebreken neerstort; ten dele wegens het gebrek aan licht in het verstand; waarvandaan roekeloosheid en niet welberaden raadslagen; ten dele vanwege de zwakheid en veranderlijkheid van de wil; welke veranderlijkheid en onstandvastigheid in de wil, gelijk ook het gebrek van licht in het verstand (eigenlijk en in de nauwste zin genomen) niets kwaads naar hun gevoelen in zich behelzen zou. Nademaal God, zo zij menen en spreken, daarvan de Auteur en Insteller is, zo in onze eerste vader, als in deszelfs nakroost, hetwelk zij ontkennen verdorven en besmet geboren te worden. Omdat alle mensen, zelfs in deze tijd nog, zonder gebreken zouden zijn indien zij maar hun vrije wil, welke een groot goed is, van de Schepper aan de redenmachtige schepselen geschonken, niet misbruiken, en in alles de maat hielden; hetwelk ook, zo zij spreken, in hun macht is.
4. Ten vierde, dient hier ook voorgesteld te worden het gevoelen der pelagianen en schoolgeleerden, wie het behaagd heeft te leren dat de mens van God geschapen is in *piris naturalibus,* zoals zij spreken, dat is in onze spraak vertaald, *in zuivere natuurkrachten.* Het wil zeggen, dat zijn natuur of aard vatbaar was voor de deugd en tevens vatbaar voor de ondeugd. Alzo nochtans, dat hij de deugd, dat is de gerechtigheid en heiligheid, de volkomen liefde Gods en des naasten niet bezat, maar door goed gebruik in de oefening die zich moest verwerven en verkrijgen; op welke manier ook alsnog alle mensen naar hun mening geboren worden. Naar het gevoelen van Pelagius is dan elk mens die geboren wordt (om de zegswijze der Ouden te gebruiken) een *tabula rasa,* dat vrij vertaald is, een *gladgeschaafd schrijfbordje, schoon papier,* daar niets op te lezen is, en waarmee men goed of kwaad op kan schrijven. Derhalve was de eerste mens, gelijk zonder deugd, alzo ook zonder ondeugd geschapen; zoals dit gevoelen bij Augustinus te lezen is in het boek

over de erfzonde. Dit Pelagiaanse leerstelsel omschrijven de scholastieken of schoolgeleerden in het pausdom, in zoverre dat zij beweren dat de oorspronkelijke gerechtigheid, zoals zij gewoon zijn te spreken, Adam niet natuurlijk was, maar bovennatuurlijk, hem van God geschonken, als een gouden toom of teugel om daarmee de ongeregelde bewegingen van zijn natuur te beteugelen, als welke zonder dit hulpmiddel daarvan in ondeugden zouden vervallen zijn vanwege de aangeboren zwakheid.

Al deze dwaalgedachten zal het licht der rechtzinnige waarheid verdrijven, welke uit de Heilige Schriften en door gezonde redeneringen beweert en staande houdt, dat onze eerste stamvader uit de handen Gods is voortgekomen, goed, recht, met het beeld van zijn Maker getekend, opdat ik alzo spreek, en hem ingedrukt. Dat is geschapen in ware gerechtigheid en heiligheid, opdat hij God zijn Schepper recht kennen, Hem van harte liefhebben, en met Hem in de eeuwige zaligheid leven zou, Hem te loven en te prijzen. Het zijn de woorden van onze Catechismus, rechtstreeks tegenovergesteld aan het zuurdeeg der pelagiaansgezinden.

Dezen namelijk schijnt onze algemene vader Adam: 1. Niet geheel kwaad, niet gebrekkig geschapen te zijn, zonder dat hij nochtans goed (het woord in zijn volle kracht genomen zijnde) zou kunnen genoemd worden; dat is gezegd, wijs, rechtvaardig, heilig, met een vaste en volledige goedheid of deugd begiftigd. 2. Ook brengt het beeld Gods naar hun mening geen deelgenootschap van Goddelijke deugd mee, geen gerechtigheid en heiligheid; maar alleen, of de natuurlijke vermogens van de ziel, of de heerschappij over, en uitstekendheid boven de overige schepselen. 3. Ten derde, zij zijn van gevoelen dat Adam ook sterfelijk is geschapen in zijn staat van onnozelheid (zoals zij de staat der rechtheid plegen te noemen) en dat de dood een onfeilbare metgezel is van de natuur; waaraan hij, al had hij niet gezondigd, evenwel onderworpen zou zijn geweest.

Leerstellingen waarlijk! welke alle strijdig zijn met Gods Woord, zoals wij de draad van onze Catechismus volgende, nu in orde zullen gaan betogen.

A. Wat het eerste der zo even gemelde drie wanbegrippen aangaat: Dat Adam uit de handen van zijn Schepper goed is voortgekomen, getuigt Mozes uitdrukkelijk in Gen. 1:31: God zag al wat Hij

gemaakt had; en ziet, het was zeer goed. Alwaar men tevergeefs deze uitzondering maakt, dat door deze goedheid maar alleen te kennen gegeven wordt een zekere bekwaamheid, geschiktheid en gepastheid van de mens tot datgene dat God met hem bedoelde; gelijk zo de redeloze dieren ook goed waren, zelfs ook al de onbezielde schepselen; welke nochtans geen wijs mens enige zedelijke goedheid of deugd zal toeschrijven. Tevergeefs, zeg ik, wordt zulk een uitvlucht hier gezocht; want het onderscheid is hier zeer groot en openbaar, alzo de mens met rede begiftigd, en boven de bezielde en onbezielde schepselen ver verheven in deze zijn verheven stand, graad en rang, geenszins goed kan gezegd worden te zijn, tenzij hij met zedelijke goedheid begiftigd is om God zijn Schepper, door de Hem ingestorte of liever ingeschapen vermogens te kennen, te beminnen en te loven. Hier komt een andere schriftuurtekst van de Prediker bij, hoofdstuk 7:29: Alleenlijk ziet, dit heb ik gevonden, dat God de mens recht gemaakt heeft. Hij is derhalve uit de handen van zijn Maker komende, recht geweest in zijn verstand, met al dat licht bestraald dat hem kon leiden om de waarheid en deugd te bevatten; recht ook in zijn wil, op deze wijze gesteld, dat die uit zichzelf niets begeerde dan hetgeen een redelijk schepsel betamelijk en met de eer van het Opperwezen bestaanbaar is; recht ook in al zijn overige vermogens, van welke het woord zelf van *rechtheid* alle kwade beweging en verkeerde neiging afweert en geheel buitensluit.

Bij deze allerduidelijkste bewijzen voeg ik nog een redenering, uit de aard der zaak zelf afgeleid, welke ons leert dat zodanige staat van zuivere natuur, zoals de partijen drijven, waardoor de eerst geschapen mens een schrijfbordje zonder letters of wit papier (zoals wij zeggen) zou zijn gelijk geweest, onmogelijk kan stand grijpen in geesten of zielen, met verstand, wil en dergelijke bekwaamheden begiftigd. Want welke geest of ziel niet goed is, moet juist hierom voor kwaad gehouden worden; tenzij het oog der ziel, ik meen het verstand, zuiver, rein, eenvoudig en welgesteld is, moet het noodzakelijk onzuiver en geschonden genoemd worden. Aldus redeneren wij met onze wijze Heiland uit Matth. 6:22,23. Indien er binnen de ziel geen licht is, moet de duisternis deze vervullen. Op gelijke manier is het met de wil gelegen; indien er geen rechtheid in

gevonden wordt, zal de verkeerdheid aanstonds plaatsgrijpen; eveneens als een regel die niet recht is, gelijk hier voor krom en scheef moet gehouden worden.
Dat derhalve om tot een besluit te komen, partijen toezien, daar ze ons beschuldigen van God tot een auteur van de zonde te maken; dat nu die beschuldiging op hun eigen kop niet neer kome! Als die stellen, dat God de mens zodanig geschapen heeft, dat de beweging der zondige begeerlijkheden hem aankleefden, al van zijn eerste schepping af, en zullende ook al terstond uitbreken tot de daad, zo haast maar de minste gelegenheid zich daartoe opdeed.
B. Deze goedheid, of goede en rechte gesteldheid van de mens in al deszelfs vermogens, zal de schepping naar Gods beeld buiten alle twijfel stellen. Waarom onze Catechismus zegt: God heeft de mens goed en naar Zijn evenbeeld geschapen; dat is, in ware gerechtigheid en heiligheid. Deze woorden zijn van twee opmerkelijke plaatsen der Heilige Schrift ontleend. Gen. 1:26,27: God zeide, laat Ons mensen maken naar Ons beeld, naar Onze gelijkenis. En God schiep de mens naar Zijn beeld, naar het beeld Gods schiep Hij hem; man en vrouw schiep Hij hen. Vergelijk hier mede Ef. 4:24, daar van de nieuwe mens gezegd wordt, dat hij naar God geschapen is, in ware rechtvaardigheid en heiligheid.
Hier ontstaat nu een zeer edel onderzoek en allergewichtigste vraag, betreffende het beeld Gods. Namelijk, waarin het eigenlijk bestaan heeft, en met welke trekken en kleuren het best geschilderd werd? Wij lezen in Gen. 1:26, dat de drie-enige God, dit Zijn laatste en allerheerlijkste werk zullende ondernemen, vooraf zei: Laat Ons mensen maken in of met Ons beeld, volgens Onze gelijkenis (want aldus luidt de Hebreeuwse grondtekst). Over de kracht en betekenis der grondwoorden door *beeld en gelijkenis* vertaald, valt verschil onder de andere geletterden. De meesten komen die twee woorden voor van dezelfde betekenis in zin en mening te wezen; of indien men enig onderscheid wil toelaten, schijnt hun de zin te wezen: Laat Ons mensen maken in of met een beeld, dat Ons zeer gelijkt. Anderen menen, dat beeld iets meer zegt dan gelijkenis, omdat alle beeld en gelijkenis van het oorspronkelijke stuk (waarnaar het door de kunst der beeldhouwers of schilders ontworpen en geformeerd is) vertonen moet; maar niet alle gelijkenis een juiste en evenredige

beeltenis van de verbeelde zaak vertoont. Anderen oordelen daarentegen, dat het Hebreeuwse woord door *beeld* vertaald, iets minder zegt dan het andere, door *gelijkenis* vertaald.
Om dit geschil te beslissen, ben ik van oordeel dat de Bijbelschriften ons geen voorbeelden genoeg leveren om de onderscheiden betekenissen van die twee Hebreeuwse woorden te bepalen. Ondertussen behaagt mij het laatste gevoelen het meest, dat gelijkenis wat meer zegt dan beeld; om reden dat deze mijn mening en gissing op de aard der Oosterse taal gegrond is, volgens welke het woord door *beeld* overgezet, schijnt betekend te hebben een nog duistere en met de eerste lijnen en trekken getekende en geschilderde afbeelding van enige zaak. Daar het andere woord, door *gelijkenis* vertaald, schijnt mee te brengen een meer volkomen en met de juiste trekken en kleuren geschilderde afbeelding; zodanig, dat deze het oorspronkelijke zeer gelijkt en volkomen vertoont. Volgens dit begrip en onderscheid van de betekenis van deze twee woorden zal de zin bij Mozes in Gen. 1:26 hierop uitkomen: Laat Ons de mens maken in of met Ons beeld; dat is, laat Ons de mens indrukken een geschaduwde afbeelding van Onze volmaaktheid, rechtvaardigheid, heiligheid, liefde, waarheid, enzovoort. Opdat die afbeelding als met ruwe trekken en duistere kleuren Onze deugden en volmaaktheden in zoverre vertoont, als deze in een redelijk schepsel door de Schepper kunnen worden ingedrukt. En laat Ons dit doen volgens Onze gelijkenis, dat is, opdat dit Ons allerredelijkst schepsel in zijn tegenwoordige staat Ons enigerwijze gelijkt, en in zijn toekomende en nog veel betere staat Ons nog al meer gelijk wordt door een volkomen en volledige stand van glorie en gelukzaligheid, welke Ik hem toeleg en die hij zich zou kunnen verkrijgen door dit Ons beeld zorgvuldig te bewaren. Als wij nu deze manier van verklaring volgen, schijnt des Heeren knecht Mozes niet zonder gewichtige redenen zijn schrijfstijl veranderd te hebben. Want alvorens deze bewoording gebruikt hebbende, laat Ons mensen maken in of met Ons beeld, laat hij in de grondtekst volgen, niet in of met Onze gelijkenis, maar volgens Onze gelijkenis. Omdat namelijk deze gelijkenis Gods nog van dag tot dag kon vermeerderd worden door merkelijke aanwas van geluk en heerlijkheid; nademaal Adam alsnog niet

bereikt had het hoogste toppunt van onveranderlijke deugd, gerechtigheid en heiligheid.
Laten wij nu achtereenvolgens die onderscheiden betekenissen der Hebreeuwse woorden, beeld en gelijkenis, ook onderzoek doen en met enige onderscheiding aanwijzen wat er in het beeld Gods, *met* welk, en in de gelijkenis Gods, *volgens* welke de mens van God geschapen werd, opgesloten ligt.
1. Wat eerst het beeld Gods aangaat; daaronder meen ik dat vier grote zaken moeten begrepen worden:
a. Vooreerst, de geestelijke natuur der ziel en derzelver geestelijk bestaan, in een zuivere, eenvoudige en duurzame werking van levendigheid gelegen; hetwelk zich vertoont in zuivere en eenvoudige vermogens van verstaan en willen, met de overige werkzaamheden daaruit vloeiende; in al hetwelk niets samengesteld is, maar een zekere wonderbare eenvoud en afzondering van al wat stoffelijk is.
b. Maar nog meer stel ik Gods beeld in de gestaltenis zelf van de ziel en derzelver goede en rechte hebbelijkheden, geschikt om het hoogste Goed te beminnen, zodanig, dat het verstand niet blind was, maar verlicht, zuiver en met het licht der waarheid vervuld. De wil rechtvaardig, heilig, der Goddelijke wet het hart ingeschreven, volkomen beantwoordende. In de gemoedsbewegingen geen traagheid of kwijnen; maar een levendige en brandende kracht van liefde om God te verheerlijken en allerlei deugden te betrachten.
c. Ik voeg hier iets van een zeer groot gewicht bij, hetgeen ik zie dat doorgaans voorbijgegaan wordt. Te weten, het beeld Gods brengt ook noodzakelijk mee een aangename en zeer genoeglijke genieting van zichzelf in God en onder God; een gelukzaligheid, waardoor iemand gevoelt en als proeft en smaakt dat zijn gelukkige toestand de meest wenselijke is. Dit is toch een zeker verheven karakter van het zalig Opperwezen, waarvan God een afgeschaduwde beeltenis aan de mens heeft medegedeeld, als Hij hem in de staat der rechtheid enig deeltje van dat geluk vergunde; alzo dat Adam niets gevoelde waarom hij kon klagen, dat aan die genoeglijke genieting van zichzelf iets ontbrak, hoezeer hij ook tot nog hogere trap van geluk en heerlijkheid kon verheven worden.
d. Tot besluit kwam hierbij die uitstekende heerschappij, welke de mens als een nauwste vriend, zoon en stedehouder Gods op deze

aarde was medegedeeld. Want die God met Zijn beeld getekend had, deze wilde Hij ook doen uitmunten en verheffen tot een heer over de andere schepselen; waarop zeer duidelijk gezien wordt in de laatste woorden van vers 26: En dat hij heerschappij hebbe over de vissen der zee, en over het gevogelte des hemels, en over het vee, en over de gehele aarde, en over al het kruipend gedierte dat op de aarde kruipt.

2. Tot nog toe hebben wij gehandeld van het beeld Gods waarin de mens gemaakt was. Laten wij nu ook beschouwen de gelijkenis Gods, volgens welke hij geschapen was. Namelijk, door al die vier karakters welke ik reeds herinnerd heb, had ook de mens een gelijkenis naar zijn Maker gekregen; zo nochtans, dat die gelijkenis kon groeien, door nieuwe bijvoegselen vergroot, en tot nog iets uitstekender verheven worden.

a. Die geestelijke aard der ziel en derzelver bestaan kon nog tot iets hogers en meer verheven worden opgevoerd. Tot nog toe was Adam dierlijk, en had die geestelijke stand van te leven nog niet bereikt, waardoor ook een geestelijk lichaam, dat is, hetwelk geen voedsel nodig heeft, degenen vergund wordt die tot het hoogste toppunt van volmaaktheid zijn verheven, en het eeuwige leven in de hemelen smaken.

b. Die rechte en goede hebbelijkheden welke de ziel waren ingeplant, konden ook meer uitbreiding ontvangen, dermate, dat het verstand met nog nieuwe en hemelse stralen verlicht, de wil in gerechtigheid en heiligheid meer gesterkt, en het beginsel van liefde en deugd geheel onveranderlijk gemaakt wordt.

c. Ook kon die aangename genieting van zichzelf nog een grote vermeerdering ontvangen, ik meen dat innig en zeer verheugend gevoel van geluk, dat de mens, gelijk wij gezegd hebben, aankleefde en van Gods beeld niet mocht gescheiden worden. Want ongetwijfeld bemerkte Adam in de staat van zijn rechtheid, dat hij alsnog dat alles niet bezat hetwelk God hem nog kon schenken; hoewel hij niets had waarover hij zich kon beklagen; hij gevoelde echter een nog maar begonnen geluk, dat grotelijks vermeerderd en met onsterfelijke heerlijkheid bekroond kon worden.

d. Diezelfde trap van vermeerdering was ook die uitmuntende heerschappij onderhevig, waarvan hij nog maar de eerste panden uit

Gods hand had ontvangen, als Hij hem het gebied over de schepselen verleende; maar waarvan hij de meest volle bezitting zich kon verwerven als hij tot de hemelse heerlijkheid zou worden binnengelaten.
Al deze zaken worden zeer heerlijk opgehelderd in die merkwaardige plaats van Paulus' tweede Brief aan de Korinthiërs, hoofdstuk 3:18: Wij allen met ongedekte aangezichten de heerlijkheid des Heeren als in een spiegel aanschouwende, worden naar hetzelve beeld in gedaante veranderd van heerlijkheid tot heerlijkheid, als van des Heeren Geest. In welke woorden die klimmende trappen en het aanwassen van het Goddelijk beeld zeer gepast aangewezen en bevestigd worden. Nog een kort woord zal ik er bijvoegen met betrekking tot die Schriftuurtekst, Ef. 4:24, verschillende uitleggingen onderhevig: En de nieuwe mens aandoen die naar God geschapen is, in ware rechtvaardigheid en heiligheid. Daar onze Catechismus duidelijk op ziet, en welke woorden van de apostel al onze godgeleerden met het grootste recht vergelijken met Gen. 1:26. Want dat aldaar gehandeld wordt, niet alleen van de wedergeboorte en herschepping, maar ook van de eerste schepping van de mens, blijkt op het duidelijkste, zo uit de bewoording van vernieuwd te worden in het 23ste vers, als uit de spreekwijze van de oude mens af te leggen in het 22ste vers. Welke oude mens zeker van God niet geschapen werd, maar door de zonde is ingekropen in de plaats van die ongeschonden goede, rechte en heilige mens, welke God naar Zijn beeld geschapen had; en naar Wiens gelijkenis wij wederom in Christus moeten hersteld, herschapen en vernieuwd worden. Ons besluit daaruit staat daarom vast en onwrikbaar, dat de eerste mens Adam naar Gods beeld geschapen werd, zegt Paulus, in ware gerechtigheid en heiligheid (of naar de schikking der woorden in de grondtekst, in rechtvaardigheid en heiligheid der waarheid)
C. Het derde lid van ons catechetisch onderwijs, dat lijnrecht staat tegenover de leer der pelagianen, is nog overig. Namelijk, dat de eerste mens van God geschapen werd in die volle kracht en fleur van het leven, waardoor hij zonder enige tussenkomst van de dood gekomen zou zijn tot de hoogste gelukzaligheid in de hemel; waarop de laatste woorden van deze zesde vraag zien: Opdat hij met God zijn Schepper in de eeuwige zaligheid leven zou, Hem te loven

en te prijzen. Ik zal op al de spreekwijzen van de Catechismus hiertoe behorende, niet blijven staan, maar alleen datgene betogen waarop het hier voornamelijk aankomt. Namelijk, dat de onsterfelijkheid het aangeboren en onafscheidelijke karakter is van het Goddelijk beeld, en dat de nooddwang van sterven hemelsbreed daarvan verschilt. En dat juist daarom de dood een bezoldiging der zonde is, naar de uitspraak van de apostel in Rom. 6:23, en geenszins een gevolg der natuur, veel minder van de natuur met geen zonde bezoedeld. Wij erkennen wel, dat Adam, al had hij niet gezondigd, zou hebben kunnen sterven en mogen, en daarom wel lijden dat hij in zoverre sterfelijk genaamd wordt; maar dat hij noodzakelijk zou hebben moeten sterven en ontbonden worden, afgezien hij in zijn rechtheid volhard en gebleven was, zulks ontkennen wij stout, en verklaren daarentegen dat dit in het geheel met Gods beeld niet kan bestaan.

1. Vooreerst, omdat hij de levende karakters van het onsterfelijke Opperwezen droeg, buiten de dood heeft moeten gestoten en ver boven die verheven worden zolang hij dat beeld Gods getrouw bewaarde; nademaal aan de onsterfelijke God, naar Wie hij in dat beeld had geleefd, niets meer ongelijk is, niets strijdiger met zijn heerlijkheid en gelukzaligheid dan de dood, de ontbinding en het verderf.

2. Ten tweede, blijkt zulks middagklaar uit die genoeglijke en vermakelijke genieting van zichzelf, welke wij hiervoor herinnerd en ingeboezemd hebben, dat in het beeld Gods begrepen is, en op generlei wijze daarvan kan afgescheiden worden. Nu zou Adam zichzelf met geen genoegen, vergenoeging en gerustheid hebben kunnen genieten en bezitten, indien die onvermijdelijke nooddwang van een te vrezen dood hem op de hals gelegen had, waarvan de natuur geheel afkerig is en een afschrik heeft.

3. Ten derde, de ware gerechtigheid en heiligheid, of liever de gerechtigheid en heiligheid uit de waarheid geboren, en door derzelver duurzame kracht en werking bezield, kan niet anders dan haar bezitter onsterfelijk maken. Nademaal het eeuwige leven met die deugden door een onverbrekelijke band verbonden is, en de mens ook door diezelfde deugden hoe langer hoe meer volmaakt en tot de meest volkomen gelijkenis van zijn Schepper bevorderd; of gelijk

de heilige Petrus spreekt, 2Petr. 1:4, tot het deelgenootschap der Goddelijke natuur overgebracht wordt; dat is, opdat hij eindelijk, gelijk allerheiligst, alzo ook allergelukkigst en met de onverwelkelijke en onverderfelijk kroon der heerlijkheid bekroond wordt. Had Adam derhalve in de loop der oorspronkelijke gerechtigheid en heiligheid voortgewandeld en daarin standvastig volhard, alle aanleiding en oorzaak des doods zou zeer ver van hem gebleven zijn, en hij uit de begonnen en veranderlijke onsterfelijkheid langs rechte trappen en daarin aanwassen, zijn opgeklommen tot de volkomen en onveranderlijke onsterfelijkheid.

4. Ten vierde, redeneren wij uit de liefde Gods, met welke Hij Zijn beeld de mens ingeplant, buiten alle twijfel liefkoost en omhelst; waarom Zijn wijsheid, macht en goedertierenheid van Hem eisen dat het beeld ongeschonden bewaard, en in het geheel niet verminderd en verduisterd wordt, bijaldien de mens van zijn plicht niet afweek, maar rechtvaardig en heilig bleef. Nu zou dat beeld gewis verminderd, verduisterd en als uitgedelgd zijn geworden, indien die rechtvaardige, heilige, God beminnende en eerbiedigende mens, en zo Gode in liefde en deugd enigszins gelijk, genoodzaakt en gedwongen zou zijn geweest de dood te moeten ondergaan. In hoedanige droevige toestand elk zou moeten bekennen iets hards te liggen opgesloten, ja iets dat direct strijdig is met de gelijkenis Gods, Die leeft in alle eeuwigheid.

5. Ten vijfde, is buiten alle tegenspraak de dood iets kwaads, dat met zijn geluid zelfs bedroeft en schrik aanjaagt voor al dezulken, bij wie een hevig en brandend verlangen is om niet te sterven, en tevens een klaar begrip van de zoetheid van het leven, in onderscheiding van de bitterheid des doods. Indien nu de dood een noodzakelijk gevolg der natuur was, dan zou de allerwijste en goedertieren Schepper de noodzakelijkheid van zulk een droevig en bitter kwaad te moeten smaken, de mens hebben opgelegd, die niets zodanig verwachtende, niets zodanig verdienende was.

6. Dat dit alles ten laatste, bevestigd en verder aangedrongen wordt, met de duidelijkste getuigenissen der onfeilbare Heilige Schriften, die de dood uit Adams val en ongehoorzaamheid afleiden, als Gen. 2:17, 3:19, Rom. 5:12, 6:23. Welke schriftuurplaatsen in de boeken der leerstellige godgeleerdheid doorgaans bijgebracht, en tegen de

uitvluchten der partijen verdedigd, onze verdere arbeid daarom niet nodig hebben. Alleen wilde ik, dat bij wijze van tegenstelling hiermee vergeleken wordt dat andere zeer bekende slotvonnis, aan een volkomen gehoorzaamheid vastgelegd: Doe dat en gij zult leven, mitsgaders de geboden ten leven zijn gegeven.
Ik weet wel, dat hiertegen zekere redenkaveling geformeerd wordt, ook zelfs van enigen onzer, in dit stuk der leer niet al te vast staande, ontleend uit de dood der gelovigen. Derhalve is de dood, zeggen zij, een gevolg der natuur, en geen loon of bezoldiging der zonden; nademaal de zonde door Christus uitgewist en uitgedelgd zijnde, ook de noodzakelijkheid van sterven daaruit geboren, had moeten uitgewist en uitgedelgd worden. Men pleegt hier te antwoorden, en met grond, dat de dood der gelovigen geen straf meer is, maar een doorgang tot het eeuwige leven, en een verlossing uit het lichaam, namelijk der zonde en des doods. Ziet zondag 17, vraag 42. Ik antwoord nog daarenboven en beweer, op het gezag van Christus, dat een iegelijk die in Hem gelooft, niet zal sterven in der eeuwigheid; dat hij de dood niet zal smaken in der eeuwigheid, omdat hij uit de dood is overgegaan in het leven. Welke drie wonderspreuken, in het Evangelie van Johannes te lezen in hoofdstuk 5:29, 8:52, 9:26, onze gezegende Heere Jezus met Zijn wijze mond Zijn leerlingen gedurig heeft ingeboezemd. De zin van die wijze spreuken is, mijns oordeels, dat daarmee niet alleen de eeuwige dood wordt te verstaan gegeven, maar ook de tijdelijke in al zijn uitgebreidheid en geweld beschouwd; nademaal door het in Christus herstelde beeld Gods en door de Geest van Christus in de gelovigen wonende, hun gehele persoon heilig wordt gemaakt, gelijkerwijs het Hoofd Christus (want en Hij Die heiligt, en zij die geheiligd worden, zijn allen uit Eén, Hebr. 2:11) op die wijze, dat zij door die allernauwste vereniging met Christus gerekend worden het zaad en het beginsel der onsterfelijkheid reeds hier op aarde ontvangen te hebben. Zodat, hoezeer zij ons ook mogen toeschijnen te sterven en tot stof ontbonden te worden, zij echter in de daad niet sterven, naardien zij de heerschappij des doods en het geweld van het graf reeds ontworsteld zijn. En wegens de Heilige Geest, Die in hen woonde (ook in hun lichaam als Zijn tempel, volgens 1Kor. 3:16, 6:19) en wegens het beeld Gods, door de Heilige Geest in hen hersteld, noodzakelijk

eens ten jongsten dage moeten verrijzen, en tot de onsterfelijke en onverderfelijke hemelse heerlijkheid overgevoerd worden. Vergelijk hier ook de opmerkelijke woorden van de apostel, tot deze zaak zonderling dienende, Rom. 8:9-11.

Vraag 7. Vanwaar komt dan zulk een verdorven aard des mensen?
Antwoord. Uit den val en ongehoorzaamheid onzer eerste voorouders, Adam en Eva, in het paradijs, waar onze natuur alzo is verdorven geworden, dat wij allen in zonden ontvangen en geboren worden.

DE zaak Gods verdedigd, en de oorsprong van het kwaad van de Schepper hebbende afgeweerd, wordt ons nu vervolgens door de onderwijzer in deze zevende vraag geleerd en ingescherpt dat alle schuld van het kwaad in het schepsel zelf is gehuisvest.
Wij ontmoeten hier een zeer ruime en brede stof, waaruit wij alleen de voornaamste delen kunnen uitkippen, die het meeste doel treffen. Derhalve zullen wij thans niet redetwisten op welke wijze de rechtschapen mens, zo goed, zo heilig, zo rechtvaardig, versierd met Gods beeld, gewapend tegen de verleiding, tot zulk een droevige val heeft kunnen komen, en de Gode verschuldigde gehoorzaamheid en eerbied weigeren, en schenden. Ook zullen wij in geen onderzoek treden of de eerste aanleiding en oorzaak van des mensen val van zijn ongeloof, dan van zijn hoogmoed moet worden afgeleid; waaromtrent de menselijke vernuften, spitsvondiger misschien dan bondig, zich afsloven. Wij gaan ook voorbij aan de historie der verzoeking en verleiding door de slang in al derzelver vele omstandigheden, ook de nieuwsgierige en onoplosbare vragen daaruit rijzende. Al die dingen zouden toch een lang onderzoek en nauwkeurige ontwarring vereisen, en kunnen in de leerstellige boeken der godgeleerdheid gemakkelijk gevonden worden. Ik voeg hier nog bij, dat het mij minder gevoeglijk voorkomt, hetzij voor een uitlegger van dit catechetisch onderwijs, hetzij voor een redevoerder op de preekstoel, dat hij al die vragen van verschil ontknoopt. Maar meer gepast en tijdiger, dat hij die als van elders nu al begrepen en overvloedig bekend, onderstelt in zijn lezers en toehoorders. En dat hij voornamelijk, zo niet enkel daarop toelegt, om krachtig en

overtuigend te betogen welk een grote pest en besmettelijke ziekte uit die val van onze eerste ouders doorgedrongen is tot de ganse menselijke natuur. En welk een groot verderf zo Adam als deszelfs gehele nakroost zich op de hals gehaald heeft, door het schenden van het proefgebod omtrent de verboden boom; als zullende die oorspronkelijke smet altijd overerven en voortgeplant worden van de vaders op de kinderen.
Hierom zullen wij het allerliefst deze drie voornaamste leerstukken van onze orthodoxe en rechtzinnige Hervormde leer thans behandelen, en in klaar en helder licht trachten te stellen:

I. Vooreerst, dat door de val van onze voorouders het beeld Gods verloren, en onze natuur ten enenmale verdorven is.
II. Ten andere, dat alle mensen daarom in zonden ontvangen en geboren worden; niet één enige, behalve Christus, Wiens oorsprong niet natuurlijk, maar bovennatuurlijk was, uitgezonderd.
III. Ten laatste, dat die verdorven ontvangenis en geboorte, die oorspronkelijke besmetting een rechtvaardige straf is, Adams ganse nakomelingschap aangedaan; welke die val van onze eerste vader onmiddellijk wordt toegerekend. Zodat hij vallende, zijn ganse nakroost in en met hem gevallen zijnde, moet gerekend worden.

I. Betreffende het eerste, wat ook pelagianen, socinianen en anderen hiertegen mogen druisen; wij houden staande dat Adam zo voor zich als voor zijn ganse nakroost uit de bezitting van Gods beeld gevallen is. Wat nu dit verlies van Gods beeld is, en waarin het eigenlijk bestaat, wordt gewoonlijk niet klaar genoeg ontvouwd. En derhalve zal het de moeite waard zijn dit stuk een weinig duidelijker en vollediger onder het oog te brengen; hetwelk ons de weg zal banen om deze gewichtige waarheden des te bondiger te beweren.
Langs vier trappen leid ik de schade van dit verlies, volgens die vier graden van verhevenheid, in welke ik boven het beeld Gods ter beschouwing gegeven hebt.
1. De eerste trap is, het verlies van de geestelijkheid der ziel, of liever van die geestelijke kracht en dat vermogen waardoor de ziel het stoffelijke ver overtreft, en waardoor die vermogens en begaafdheden van denken, verstaan, willen, aan die grove en lichamelijke

elementen en hoofdstoffen niet onderlagen, noch daardoor overhoop geworpen, verdrukt of uitgeblust werden. Laat ik mijn mening wat klaarder uitdrukken. Adam werd door de zonde enkel vlees en stof bij God, volgens die twee bekende vonnissen: Stof zijt gij, en tot stof zult gij wederkeren. Al wat uit het vlees geboren wordt, dat is vlees. De gevallen mens heeft wel behouden zijn verstand en wil; en in zoverre is en blijft de ziel geestelijk. Maar dat verstand is na de val aan het vlees onderworpen gemaakt, de wil als onder het juk van het vlees gebracht, en in zoverre is de ziel geheel vleselijk. Nademaal de regering en het bestuur van de gehele mens nu niet langer is bij de gezonde rede en opperste vermogens van de ziel, maar bij de redeloze en onbeteugelde hartstochten en uiterlijke zinnen, welke de geest overdwarsen en deze overheersen. Want niets is meer blijkbaar dan dat de stervelingen in de lichamelijke drek en het aardse slijk zo diep gevallen liggen, dat zij hun leven bijna slijten als het vee; dat de natuur neerwaarts naar de aarde geneigd, en aan de buik gehoorzamend gemaakt heeft, naar het zo waarachtig als deftig zeggen van Salustius. Daar in de staat der rechtheid de mens met het aangezicht naar boven geschapen was, om het hemelwaarts te verheffen, naar het zeggen van de bekende dichter. Hiertoe behoort ook hetgeen wij lezen in de 49ste Psalm, vers 13,21: De mens die in waarde is en geen verstand heeft, wordt gelijk de beesten die vergaan. Er wordt gezien op de waardij en eer van het Goddelijke beeld, welke verloren zijnde, de mens geraakt is in de verachte stand van het vee en stomme gedierte. Waarop ook al die trekken en kleuren der Heilige Schriften doelen, waarmee de zondaars zeer levendig getekend en geschilderd worden, door ze te vergelijken bij wilde beesten en het vuilste vee, bij ezels, zwijnen, honden, vossen, wolven, zelfs bij tijgers en zeeleeuwen, en al wat in wreedheid, woestheid en blindheid uitmunt. Waarheen ook die plaats in Petrus' tweede Brief, hoofdstuk 2:12: Maar dezen, als onredelijke dieren die de natuur volgen, en voortgebracht zijn om gevangen en gedood te worden, terwijl zij lasteren hetgeen zij niet verstaan, zullen in hun verdorvenheid verdorven worden.

2. De tweede trap van het verloren beeld bestaat hierin, dat de mens zo aan het vlees en de zinnen verslaafd en als in die grove stof gedompeld, terstond de goede en rechte hebbelijkheden die tevoren in

hem uitblonken, verloren heeft. Het oog des verstands, die lamp der gehele ziel, is verduisterd geworden, zodat het noch God, noch de waardij der Goddelijke zaken meer kan zien. De wil ook ten enenmale van God afkerig geworden, naardien Adam voor zijn gestrenge Rechter en Wreker al aanstonds schrok, voor Welke als ik schrik, begin ik Hem ook te haten. Alzo dat (opdat ik kort ga) in plaats van gerechtigheid en heiligheid der waarheid, het onrecht en alle schennis der Goddelijke Majesteit de ganse ziel ingenomen en beslagen hebben, enzovoort.

3. De derde graad van Gods verloren beeld behoort men te stellen in het verlies van die genoeglijke genieting van zichzelf, en in het besef en gevoel van zijn gelukkige staat; hetwelk de rechte mens genoot, en hem nog groter geluk beloofde. In haar plaats is na de val gekomen ijdelheid en knaging des geestes, welke thans gehele dagen en nachten het sterfelijk geslacht kwelt en plaagt, zelfs in het midden der wellusten pijnigt en met een verborgen angel steekt. Welke allerellendigste ellende en meest ijdele ijdelheid de wijze Salomo in zijn Prediker, vooral in het tweede hoofdstuk, met levendige kleuren geschilderd heeft. Onder deze derde graad wil ik nog hebben bijgevoegd die onvermijdelijke nooddwang van te moeten sterven, met alle ziekten en kwalen, als voorlopers waarmee de dood de menselijke natuur bestrijdt, en dag en nacht dreigt en plaagt, enzovoort.

4. Eindelijk, de vierde trap van verlies moet gesteld worden in de beroving van de heerschappij over de schepselen, van hem die zich Gods heerschappij niet had willen onderwerpen en Hem voor zijn Heere erkennen. Te weten, na de val heeft de mens nu geen recht op enig schepsel; waarvandaan ook het ganse geschapene hem voor geen heer meer erkent, alzo nu alles tegen hem opstaat en hem bestrijdt, als een vijand van God, een vriend van de duivel, deszelfs verachtelijke slaaf en lijfeigene, die uit dat hoge toppunt waarin Gods beeld hem verheven had, zich heeft neergestort in de diepste afgrond van het eeuwige verderf.

Deze vier trappen nu van Gods verloren beeld kunnen zeer blijkbaar in Adam en in deszelfs ganse zaad aangetroffen worden; zodat zulken zeker hun diepe verblinding en hoogmoed vertonen, die het verlies van Gods beeld door de zonde durven ontkennen. Immers in

alle mensen zijn die vier graden van verderf van de rechte en volkomen staat duidelijk te bespeuren, en kunnen als met ogen gezien en met handen getast worden. Hetgeen men zelfs al terstond in onze eerste ouders vernam, volgens die duidelijke trekken die de Mozaische geschiedenis ons daarvan levert; namelijk, dat zij zagen dat zij naakt waren, dat zij schrokken en zich verborgen voor Gods aangezicht, dat zij hun schuld wilden verkleinen, ontkennen; ja, zelfs op God werpen. Dat zij het paradijs uitgedreven werden, verdreven van de Boom des levens, veroordeeld in het zweet van hun aanschijn hun brood te eten, vervloek met de aarde, om hunnentwil ook vervloekt, aan allerlei ellenden en smarten blootgesteld, aan de macht en heerschappij des doods zelfs onderworpen van de natuurlijke, geestelijke en eeuwige dood; ingevolge van die onfeilbare bedreiging: Ten dage als gij daarvan eet, zult gij den dood sterven, Gen. 2:17.

Ondertussen kan uit deze trappen van verlies ook worden verstaan dat het beeld Gods zo niet is verloren, of er zijn nog enige geringe puinhopen van zulk een deerlijke val overgebleven, op die wijze dat het beeld nog al verder kan verloren, en eindelijk geheel uitgedelgd worden. Hetwelk, dewijl het van allen niet klaar en onderscheiden genoeg begrepen wordt, enige geschillen heeft gebaard, met veel verwarring, gelijk gewoonlijk van alle kanten gedreven. Uit de onzen namelijk, beweren enigen dat er niet de minste voetstappen van dat beeld zijn overgebleven, maar dat het geheel en al is uitgewist. Hiertegen twisten de partijen, dat het nog geheel overgebleven en nauwelijks iets daarvan geschonden is. Het schijnt ons het veiligste hier de middenweg te houden. Ik zeg dan, dat het beeld Gods grotelijks verminderd en geschonden is, dat het dodelijke wonden ontvangen heeft, ja zelfs verloren en verdorven is; zo nochtans, dat het door nieuwe trappen van verlies nog al verder kan verdorven worden. Namelijk, gelijk het beeld Gods Adam ingeplant, nog kon groeien en toenemen, zo kan ook hetzelfde beeld nog al meer afnemen en minder worden; of zal ik liever zeggen, nog nieuwe graden van afneming en vermindering ontvangen. Want de geestelijke dood heeft dat licht dermate verduisterd en uitgedoofd, dat er slechts maar enige geringe vonkjes en kleine zaadjes zijn overgebleven; maar de eeuwige dood zal dat licht geheel en al uitblussen,

zodat er niet het minste overblijft. 1. Dan zal alles wat tot nog toe in de mens redelijk was, onredelijk, stomp, woest, wild, woedend en uitzinnig wezen, enzovoort. 2. Dan zal het verstand in een zwarte nacht en stikdonkere duisternis gedompeld liggen, de wil een hevige en onverzoenlijke haat tegen God inkleven; geen schaduw zelfs van eerbaarheid, gerechtigheid, heiligheid of deugd zal er gevonden worden, enzovoort. 3. Die genoeglijke genieting en bezitting van zichzelf zal in verschrikking en vervloeking van zichzelf verkeren. 4. En de heerschappij, hoe gering nog op aarde, wordt afgewisseld in eeuwige banden der duisternissen.

II. Dit verlies van Gods beeld, dat onze eerste vader leed, sleepte noodzakelijk na zich die algemene besmetting van het ganse menselijke geslacht; welke wij de oorspronkelijke vlek plegen te noemen. Waardoor onze natuur van de baarmoeder en eerste ontvangenis af dermate geschonden en besmet is, dat wij allen geschonden en besmet de wereld inkomen, en een geheel verdorven en onrein geslacht in de ogen Gods gehouden en gerekend worden. Op dit fundament steunt onze gehele godsdienst, welke, of geheel moet vervallen, of in deszelfs voornaamste delen verzwakt worden, bijaldien van deze bondige en grondige waarheid enigermate wordt afgeweken. Waarom zulk een grote en gewichtige waarheid met alle kracht en klem van bondige bewijsredenen van ons gestaafd moet worden.

a. Vooraf kan dit leerstuk op het klaarste bewezen worden uit hetgeen wij reeds verhandeld hebben. Want indien het waarachtig is hetgeen wij hiervoor betoogd hebben, dat Gods beeld door de val verloren is, volgt daaruit dat elk mens aan de ene kant van alle deugd ontbloot, aan de andere kant met de ondeugd bezoedeld en besmet is. Hier is toch geen middenstaat. Die niet ziet is blind, en heeft een verstand door de duisternissen ten enenmale verdonkerd; wiens wil niet recht is, die wordt gestadig in alle verkeerdheid en boosheid verstrikt en gebonden gehouden; en zo is het ook met de overige vermogens van ziel en lichaam gesteld, enzovoort.

b. Vervolgens, die algemene verdorvenheid van het ganse mensdom bewijst ook op het duidelijkst de zo blijkbare ondervinding van alle eeuwen en volken, van zulke natiën zelfs bij welke nog wel het meeste licht der rede en beschaafde natuur scheen. Hoevele jaren

zijn er in de loop der achtereen rollende eeuwen nu al verlopen voor en na de zondvloed? En evenwel heeft de zon nog nooit een volk of geslacht gezien en beschenen met de ondeugd niet besmet; en behalve Christus, heeft nooit één enige sterveling geleefd die zeggen kan, wie overtuigt mij van zonde? Ook dient hier vooral in aanmerking genomen te worden, dat aldaar waar de leer der wijsheid wel het meest bloeide, als onder Grieken en Romeinen, zelfs waar het licht der rede en der openbaring beide was, ik meen de Joden, dat aldaar zeg ik, de verdorvenheid der natuur ook in een hoge mate heeft geheerst; alsof God ons hierdoor wilde overtuigen, gelijk ik in het begin ingeboezemd heb, dat er geen eeuw of natie van de oorspronkelijke vlek en smet onaangeraakt op de aarde gevonden wordt.

c. Bij dit openbaar komt nog een bijzonder en huiselijk getuigenis van elks geweten, waardoor alle mensen ten volle overtuigd kunnen worden, dat zij van terstond als ze ter wereld zijn ingekomen, in alle ijdelheid en boosheid verkeerd hebben, en nog verkeren, hoezeer zij ook of door de rede of door de openbaring van die kwade geneigdheid teruggetrokken worden. Hiervandaan die gouden spreuk van de allerwijste mannen onder de heidenen, dat wij maar een schaduw van de deugd, en niet derzelver uitgedrukte beeld bezitten, en dat veeleer de naam van een wijze dan de daad zelf onder de mensen bloeit. Welk gezegde het geweten en de dagelijkse ondervinding een Socrates, een Cicero, een Seneca en andere heidenen der oudheid hebben afgeperst.

d. Wij voeren hier uitdrukkelijke getuigenissen der Heilige Schriften bij. Neem Gen. 5:3, alwaar Adam gezegd wordt een zoon gewonnen te hebben naar zijn gelijkenis, naar zijn evenbeeld. Waarmee de Heilige Geest te kennen geeft, dat de oorsprong en geboorte van alle mensen tot die droevige toestand vervallen was, van het beeld van die eerste mens te dragen, die nu geheel stof en vlees geworden was, de zonde, de dood en eeuwige vloek onderworpen. En in Gen. 6:5,6 lezen wij van de dagen voor de zondvloed: De HEERE zag dat de boosheid des mensen menigvuldig was op de aarde, en al het gedichtsel der gedachten zijns harten ten allen dage alleenlijk boos was. Toen berouwde het den HEERE dat Hij de mens op aarde gemaakt had, en het smartte Hem aan Zijn hart. Waarmee des

HEEREN zeggen na de zondvloed vergeleken moet worden, Gen. 8:21: Ik zal voortaan de aardbodem niet meer vervloeken om des mensen wil, want het gedichtsel van des mensenhart is boos van zijn jeugd aan; en Ik zal voortaan niet meer al het levende slaan, gelijk als Ik gedaan heb. In de vergelijking van welke twee Schrifttuurteksten, die met de eerste opslag tegen elkaar schijnen te strijden, men zorgvuldig in aanmerking dient te nemen dat hetgeen voor de zondvloed als een oorzaak van het aanstaande verderf wordt bijgebracht, na de zondvloed wordt aangehaald als een oorzaak van zulk een verderf het verdorven mensdom niet meer toe te zenden, juist daarom dat het gedichtsel van des mensen hart kwaad was, en ook kwaad blijven zou van zijn jeugd aan. En diensvolgens, dat de HEERE dan in elke eeuw zulk een zondvloed op de aarde zou moeten zenden. Met betrekking tot deze zaak is het ook dat de psalmdichter de algemene verdorvenheid van het ganse mensdom zo schilderachtig afbeeldt in de 14de Psalm, vers 2,3: De HEERE heeft uit de hemel nedergezien op de mensenkinderen, om te zien of iemand verstandig was, die God zocht. Zij zijn allen afgeweken, tezamen zijn zij stinkende geworden; er is niemand die goed doet, ook niet één. Waarom Job wel vragen mocht: Wie zal een reine geven uit de onreine? En zijn antwoord is: Niet één. Nog een uitstekende plaats, rakende dat boos gedichtsel van des mensen hart, vinden wij in Ps. 103:14: De HEERE weet wat maaksel wij zijn, (met hetzelfde Hebreeuwse grondwoord als bij Mozes) Hij weet welk gedichtsel wij zijn; waarop volgt: Gedachtig zijnde dat wij stof zijn; omdat namelijk uit dat gedichtsel van het kwade hart de noodzakelijkheid volgt van de dood te ondergaan. Ja, zelfs dat het gedichtsel van de gehele mens stof maakt, dat is aards, aan de aardse begeerlijkheden geheel overgegeven. En dat is het dat de Heere Jezus ook bedoelde, als Hij zei, Joh. 3:6: Hetgeen uit het vlees geboren is, dat is vlees; en daarvandaan worden ook alle mensen genoemd kinderen des toorns, en wel van nature, Ef. 2:3.

e. Al verder redeneren wij uit de noodzakelijkheid der wedergeboorte en nieuwe schepping, welke de Heilige Schriften ons zo dikwijls inscherpen. Zoals wanneer de Heiland zei, Joh. 3:5: Zo iemand niet geboren wordt uit water een Geest, dat is uit de nieuwe grondbeginselen door het Evangelie toegediend, hij kan in het Koninkrijk

Gods niet ingaan. Welke verbloemde spreekwijze een allerzwaarste verdorvenheid der natuur veronderstelt, welke niet kan hersteld worden dan door een almachtige hand en kracht Gods; gelijk wij daarna op zijn plaats breder zullen betogen.
f. Hiermee gaat het gebruik der Sacramenten gepaard, van de besnijdenis en de Doop, ook zelfs voor de kinderen. Waaruit klaar blijkt, dat wij zo haast wij de wereld intreden kinderen des toorns zijn, en de vloek onderworpen; waarvan wij niet kunnen worden ontheven dan door die bijzondere genade van het Evangelie, welke de Sacramenten betekenen en tegelijk verzegelen.
g. Eindelijk blijkt dat algemeen verderf van het ganse mensdom uit de noodzakelijkheid van de dood, die ook heerst over degenen die niet gezondigd hebben in de gelijkheid der overtreding van Adam, gelijk de apostel spreekt. Welke dood wij boven bewezen hebben, dat geen gevolg der natuur, maar een bezoldiging der zonde is, en een allerklaarst kenteken en bewijs van het verloren beeld Gods. Ziet de plaatsen in Rom. 5:12-14, 1Kor. 15:21,22.
III. Deze besmette geboorte, welke de inklevende erfzonde genoemd wordt, moet van de toegerekende schuld der oorspronkelijke zonde worden afgeleid; door welke toerekening het ganse nakomelingschap van Adam gerekend en gehouden wordt datgene begaan te hebben, hetgeen onze eerste vader beging, als hij die verboden en dodelijke vrucht van de boom plukte en smaakte. En waarlijk, zo gewichtig als ze boven het verstand des vleses verheven is, en waarbij men met de psalmdichter moet uitroepen: Uw oordelen o God, zijn een diepe afgrond! En met de apostel: O diepte des rijkdoms, beide der wijsheid en der kennis Gods! Hoe ondoorzoekelijk zijn Zijn oordelen, en onnaspeurlijk Zijn wegen! Ps. 36:7, Rom. 11:33.
A. Te weten, in deze verheven en diepzinnige stof hebben wij niet alleen een geschil met de voorstanders van de vrije wil, die, gelijk zij de verdorven hij de natuur, alzo ook wel voornamelijk deze toerekening van Adams zonde stoutmoedige verwerpen. Maar ook voortreffelijke godgeleerden onder de rechtzinnigen hebben dit stuk van geschil niet weinig ingewikkeld en verward gemaakt, door het invoeren van een middellijke toerekening (zoals zij deze noemen). Alsof wij dus maar de zondaar Adam toegevoegd en aan dezelfde misdaad schuldig gerekend worden, omdat wij door en om de

inklevende zonde, of door de overervende verdorvenheid der natuur, Adams zonde als ondertekenen, en daarin hebbelijker wijze toestemmen. En diensvolgens ook waardig zijn dat wij in dezelfde graad en trap met onze vader gesteld en aan de dood een vloek onderworpen werden. Aldus de naam van toerekening slechts behouden wordende, valt ons de zaak zelf uit de hand; welke tegen onze partijen nooit zal kunnen staande gehouden worden, tenzij wij de onmiddellijke toerekening dapper en oprecht verdedigen. Ik herzeg nogmaals, dapper en oprecht; omdat nog anderen van de onzen die bewoording van onmiddellijke toerekening nog wel gebruiken, maar inderdaad niet vasthouden; nademaal zij niet durven toestaan dat het ganse menselijke geslacht tegelijk met en in Adam als het hoofd de verboden vrucht gegeven heeft. Want dit is eigenlijk de spil en de kern waarop dit stuk van geschil draait; en de ganse staat van geschil moet eindelijk hierop uitlopen. Ik verwonder mij waarlijk, als ik bij de grote godgeleerden, die anderszins veel de Kerk en met de Catechismus ook gediend hebben, lees: Dat dit niet de toerekening van Adams zonde is, dat God zou oordelen dat al deszelfs nakomelingen gegeten zouden hebben van de verboden vrucht; want aldus zou Gods oordeel niet naar waarheid zijn geweest. Daarenboven ook, omdat die nakomelingen toen nog niet in wezen waren. Maar dat de toerekening daarin bestaat, dat God naar Zijn heiligheid en rechtvaardigheid Adam en de nakomelingen die uit hem voort zullen komen, aan de heerschappij der zonde en de vloek onderworpen heeft, opdat Adam zelf verdorven zou worden, en al deszelfs kinderen schuldig gesteld worden. Omtrent welke laatste woorden (opdat ik die eerst opneem) ik vraag, op welke wijze zullen zij schuldig gesteld worden, die zelf, zoals men meent, niet gezondigd hebben? En waarom zullen zij als schuldigen aan de dood en vloek onderworpen worden, die zelf de wet Gods niet overtreden hebben door het eten van die dodelijke vrucht? Het schijnt daarenboven ook al te stout gesproken te zijn dat Gods oordeel niet naar waarheid zou zijn geweest, indien Hij geoordeeld had dat die allen van de verboden vrucht gegeten hebben, die toen nog niet in wezen waren. Ik vraag hier wederom, of het oordeel Gods niet naar waarheid is, als Hij oordeelt dat al de gelovigen, ook die nog niet geboren zijn, maar tot het einde der wereld toe nog geboren zullen worden,

tegelijk met Christus, Adams Tegenbeeld, zijn gekruisigd, zijn gestorven, zijn begraven, opgestaan?
Over deze dingen redetwist ik hier niet uit een kwaad gemoed, wrevel of bedilzucht, maar uit enkele liefde tot de waarheid gedreven; hetwelk mij ook weerhoudt en verbiedt mijn toestemming te geven aan de woorden van de vermaarde Franc Burman, daar hij schrijft: Die toerekening schijnt niet zozeer daarin te bestaan dat de zonde zelf van Adam, in die daad zelf en het proeven van de vrucht ons toegerekend wordt; nademaal niemand door eens anderen wil schuldig kan gemaakt worden. Maar liever daarin, dat om de samenvoeging welke wij met Adam hebben, zo der natuur, als voornamelijk ten aanzien van Gods verbond, nadat hij gezondigd had Gods verbond met het ganse menselijke geslacht nu verbroken had, wij ook deszelfs kinderen, als erfgenamen van al zijn wedervaren, buiten de vriendschap Gods geboren worden, en niet meer Gods, maar Adams beeld dragen; waarvandaan wij niet anders dan zeer verdorven kunnen zijn. In welke woorden, gelijk het ene het andere, alzo dit vooral mij niet behaagt, dat niemand door eens anderen wil schuldig gemaakt kan worden. Dit is hetzelfde alsof er gezegd wordt, dat niemand door eens anderen zonde een zondaar gesteld kan worden; hetwelk strijdig is met de leer van de apostel. Aan welke, indien wij niet sterk ons vasthouden, zullen wij gevaar lopen van met ons eigen zwaard door onze wederpartijders verslagen te worden, als die juist hetzelfde ons tegenwerpen; en daaruit bij tegenstelling een besluit maken dat ook niemand door eens anderen wil onschuldig en rechtvaardig kan verklaard worden; teneinde zo ook de toerekening van Christus' gerechtigheid aan de gelovigen omver te werpen.
B. Om dit alles zijn wij van oordeel dat men in het gevoelen dergenen ten volle kan berusten, die stellen dat Adam van de verboden vrucht etende, al zijn nakomelingen met en in hem als het hoofd gegeten hebben, en dat dodelijk venijn ingezogen; waarvandaan dat besmettelijke verderf met de eeuwige dood en vloek tot alle mensen is overgevloeid. De bewijzen waarmee die onmiddellijke toerekening van Adams zonde en schuld gestaafd wordt, zal ik maar kort en schetsgewijze opgeven:
1. Vooraf zeg ik, dat de Heilige Schrift ons doorgaans leert dat Adam geen bijzonder, maar een openbaar persoon (anderen in zich

vervangende) verbeeld en vertoond heeft, die in de loopbaan der beproeving zijn ganse nakomelingschap verbeeldde en vertoonde op zodanige wijze, dat hij staande blijvende, zij allen gestaan te hebben; hij vallende, zij allen gevallen te zijn, gerekend worden.
2. Hetzelfde wordt, ten andere, nog sterker aangedrongen uit Gods verbond met Adam, en in hem met al zijn nakomelingen gesloten. Dat verbond is door één voor allen geschonden; nu is het geschonden door het eten van de verboden vrucht; derhalve moeten ook allen van diezelfde vrucht gegeten te hebben, met het hoogste recht gerekend worden.
3. Ten derde, deze zeer verheven en diepzinnige waarheid, voor het menselijk verstand ondoorgrondelijk, heeft de apostel opzettelijk beweerd en breedvoerig aangedrongen in het vijfde hoofdstuk van zijn Brief aan de Romeinen, vers 12 en vervolgens. Alwaar zij zich op generlei wijze zullen kunnen ontwarren, die deze toerekening van Adams schuld of geheel ontkennen, of tot een middellijke reden en betrekking toevlucht nemen. Want daar spreekt Paulus van ADAM, als de eerste niet alleen van het menselijk geslacht, maar ook als het verbeeldend hoofd daarvan; die, in dat licht beschouwd, vergeleken kan en moet worden met een ander verbeeldend Hoofd en Eerste van Zijn volk, namelijk CHRISTUS. En daarom onderwijst hij ons zo nauwkeurig dat door één mens de zonde in de wereld is ingekomen. Ook spreekt de apostel daar ongetwijfeld van die ene dadelijke zonde van ADAM, waardoor hij die geheiligde boom geschonden heeft; aan welke zonde hij zegt schuldig te wezen alle mensen zonder uitzondering, en dat zij daarom allen de dood onderworpen zijn, de kleine kinderen zelfs niet uitgezonderd, volgens de bedreiging: Ten dage als gij daarvan eet zult gij den dood sterven.
4. Ten vierde, wordt die toerekening van Adams zonde aan zijn nakomelingen zeer bondig bewezen uit 1Kor. 15:21,22, alwaar de dood gezegd wordt door één mens te zijn ingekomen, en dat zij allen in Adam sterven. Hetwelk geen andere zin kan lijden, dan dat Adam de door de misdaden beledigde Majesteit Gods de dood op zich ladende, die tegelijk ook op al zijn nakomelingen geladen heeft, alzo dat door die daad der schending van de boom, zij allen gerekend worden in Adam gestorven te zijn; dat is, die bliksem der

vervloeking onderworpen: Ten dage als gij van die boom eet, zult gij de dood sterven. Zulks wordt in deze tekst nog klaarder uit de tegenstelling en vergelijking, welke de apostel hier maakt bij de andere en geestelijke Adam, door Welke allen worden levend gemaakt, als hij zegt: Gelijk zij allen in Adam sterven, alzo zullen zij ook in Christus allen levend gemaakt worden. Overmits Christus, de Tweede en tegenbeeldige Adam, de beledigde Majesteit Gods door het zoenoffer bevredigende, de kracht van de dood uitdelgende, de vloek uitwissende, en de macht van een nieuwe leven verwervende. Hij heeft al die dingen voor de Zijnen verkregen op zulk een manier, dat toen en op die stonde als Christus weer levend werd en uit de doden verrezen, alle gelovigen gerekend werden tegelijk met Hem levend gemaakt en uit de doden verrezen te zijn; waarvan ook een volkomen bewijs en vervulling zal zijn in die jongste en luisterrijke dag.

5. Ten vijfde, met hetgeen ik zo-even bewezen heb is deze redenering op het nauwste verbonden, namelijk dat er geen andere reden of grond van die ellende en ons aanklevende vlek en smet der erfzonde waarin wij geboren worden, kan uitgevonden worden, dan dat wij allen in Adam schuldig gemaakt zijn, en dat deszelfs misdaad en schuld op onze rekening ook direct overgeschreven wordt. Het is toch van de gerechtigheid, van de heiligheid, van de goedheid Gods geheel vervreemd, zulke ellendige schepselen voort te brengen die niets kwaads verdiend hebben. En zulk een gegronde redenering is gewis een uitstekende aanmerking tegen het gevoelen van onze partijen, die langs deze kant veelmeer in het nauw gebracht kunnen worden, dan zij ons brengen. En derhalve, daar van weerskanten grote zwarigheden gevonden worden, moet ongetwijfeld dat gevoelen overwicht hebben waarin de minste gevonden worden.

6. Eindelijk, tenzij men aan deze directe en onmiddellijke toerekening vasthoudt, zal men nauwelijks, ja nauwelijks kunnen staande houden die toerekening van Christus' gerechtigheid en verdiensten, waarmee ook direct en onmiddellijk al deszelfs gelovige leden begunstigd worden. Op die wijze, dat alles wat Christus geleden en gedaan heeft, zij gerekend worden geleden en gedaan te hebben; en zulks wel naar het waarachtig en rechtvaardig oordeel Gods. En dat het aldus met deze zaak gelegen is, daaruit is ten volle blijkbaar dat

alle pelagianen en halve pelagianen de toerekening van Adams zonde wrakende, ook meteen de toerekening van Christus' gerechtigheid, de een minder de andere meer, ontzenuwen en verduisteren.

Vraag 8. Maar zijn wij alzo verdorven, dat wij ganselijk onbekwaam zijn tot enig goed en geneigd tot alle kwaad?
Antwoord. Ja wij; tenzij dan dat wij door den Geest Gods wedergeboren worden.

Verklaring

IN deze vraag wordt de grootheid en onmetelijke zwaarte van onze ellende en oorspronkelijke verdorvenheid breder uitgebreid, en door twee hoofdwaarheden aan het geweten van allen ontdekt en openbaar gemaakt.

I. Het eerste is, dat de vlek en smet der zonde zo groot en zwaar is, dat alle mensen, niemand uitgezonderd, tot enige ware, levende en wezenlijke deugd geheel onbekwaam zijn.
II. De andere is, dat ze integendeel tot alle kwaad en ondeugd geneigd zijn. Of, om de staat van geschil wat sterker en meer onderscheiden voor te stellen, dat in een iegelijk mens het zaad van allerlei zonden en ondeugd kruipt en woelt. Die in een van beide deze waarheden dobbert en heen en weer gedreven wordt, heeft de zwaarte van zijn verval nog nooit recht gevoeld; en diensvolgens behoren wij met alle vlijt daarop toe te leggen, dat wij zulke fundamentele en allernodigste leringen op het bondigste betogen.

I. De eerste leer is deze, dat alle mensen zolang zij in de staat der natuur verkeren, en door de Geest Gods niet wedergeboren zijn (gelijk de Catechismus spreekt) de bekwame dispositie of gesteldheid om enige deugd voort te brengen geheel missen. En dat de akker der natuur dermate verdorven is, dat welke schijn van deugd daarop ook mag groeien, de zaak zelf nochtans geheel en al ontbreekt. En dat derhalve de meest blinkende en meest schoonschijnende daden en bedrijven, hoezeer ook van de stervelingen geroemd, Gods onderzoek niet doorstaan, veel minder deszelfs goedkeuring kunnen

wegdragen; maar integendeel bevonden worden van de ondeugd bezoedeld en besmet te wezen. Dit is een zwaarwichtig stuk, om hetwelk in het rechte licht te stellen, ik langs twee wegen voort zal gaan, op deze manier:

A. Dat ik eerst zal bewijzen dat die deugden der beroemde heidenen, welke partijen gewoonlijk voor de dag brengen om de verdorvenheid der natuur te verkleinen, en de vrije wil te staven, de rechte en levende grondbeginselen gemist hebben waarmee de ware deugd bezield moet wezen, zal ze Gode behagen.

B. En dan betogen zal, dat in deze vermeende deugden niet alleen geen levend en Gode aangenaam sap geweest is, maar dat ze integendeel van binnen verdorven waren; niet anders dan de appelen van Sodom, die onder een blinkende en glanzende schil enkel stof of een bitter en besmettend vocht verborgen houden.

A. Wat het eerste deel van ons betoog aangaat, zullen wij een weinig hoger dienen op te klimmen, opdat de staat van geschil des te klaarder ontdekt wordt. Nadat dan door Adams val het ganse menselijke geslacht onder de woedende heerschappij der zonde vervallen, en uit die heerlijke bezitting van Gods beeld uitgevallen was, zou deze jammerlijke staat der menselijke zaken op aarde niet hebben kunnen staande blijven, indien er niet enige vonken en overblijfselen van redelijkheid en deugd overgebleven, en niet enige voetstappen en geringe zaden van goed en kwaad waren blijven hangen in de harten der verdorven stervelingen, waardoor zij konden onderscheiden wat eerlijk en wat laakbaar was. Deze overblijfselen van Gods beeld en deze zaden zijn het, die de mensen van ondeugden terughouden, tot deugden aansporen, en zelfs ook somtijds uitstekende vruchten dragen. Waarvandaan koninkrijken en staten, geslachten en huisgezinnen, ja het ganse menselijke leven in enige nog draaglijke stand door Gods goede voorzienigheid alsnog bewaard wordt, voor zoveel hiervandaan goede wetten en zedelijke voorschriften voor de mensen voortvloeien, en wat van dat soort van zaken meer zij; zonder welke dit toneel der wereld een hel van verwarring zou zijn. Hiervandaan ook, dat in veler levenswijze een beoefening is ontstaan van gerechtigheid, waarheid, eerlijkheid, ingetogenheid en meer andere in zichzelf prijzenswaardige

gedragingen, en die ook de lof en toejuiching van alle eeuwen verdiend hebben.
Ondertussen evenwel, wat ook de akker der natuur tot hiertoe heeft voortgebracht of ooit zal voortbrengen, dat kan geenszins toereikend zijn tot volmaking van een ware, levende, vaste en wezenlijke deugd; nademaal er de levende wortel aan ontbreekt; daarbenevens ook de regelmaat waarnaar de deugd is gericht, en het einde dat ermee bedoeld moest worden.
1. Vooreerst zeg ik, dat alle menselijke deugden buiten de Geest der wedergeboorte voortgebracht, die levende en met sap vervulde wortel missen, bestaande in een volkomen liefde Gods en des naasten. Wat ook in de godgeleerdheid ooit betoogd kan worden, dit zeker dient men voor betoogd te houden, dat wij door de val die liefde Gods en des naasten verloren hebben, welke het gehele hart inneemt en vervult, dat met licht en leven bezielt en vruchtbaar maakt in God en tot God.
2. Gelijk nu al wat de natuur voortbrengt dat hemelse beginsel mist, alzo wordt het ook niet geregeld naar dat volmaakte richtsnoer hetwelk Gods wet voorschrijft, waarin een voorbeeld doorschijnt van ware heiligheid en gerechtigheid, in alle delen en leden volmaakt, inwendig, uitwendig, op die wijze, dat men nergens in bevonden wordt te hinken. Hoedanige volledige, aan alle kanten opgehoopte, aan de regel van een volstrekte volmaaktheid beproefde, en aan het paslood en meetsnoer beantwoordende betrachting van deugd niet één enige sterveling door zijn natuurkrachten ooit of ooit heeft voortgebracht, of ook heeft kunnen voortbrengen.
3. Ik voeg erbij, dat de allerkostelijkste daden en bedrijven der mensen altijd hebben afgedwaald en alsnog afdwalen van het wettig einde en doelwit dat beoogd moet worden; hetwelk is de eer en verheerlijking van het zalig Opperwezen. En niet enige eigen eer en eigen lof, ook niet eigen voordeel ten aanzien namelijk van het hoogste einde, dat in de eerste plaats bedoeld moet worden. Want voor een ondergeschikt einde of liever vruchtgevolg kan enigermate eigen voordeel als geoorloofd toegelaten worden. Nu is het klaarder dan het middaglicht, dat de heidenen het natuurlicht volgende, wanneer zij de matigheid, grootmoedigheid, standvastigheid in tegenspoeden, ingetogenheid in voorspoed en alle deugdzaamheid

oefenden of aangeprezen, niet in het oog gehad hebben dit enige en redelijke schepsel betamende einde en doelwit. Maar dat zij verkeerde zijpaden hebben ingeslagen om eigen eer uit hun daden te zoeken, en een lauwerkrans van menselijke lof, verwondering en toejuiching te plukken; en voordelen waardoor de deugd zelf gezegd wordt hun tot een prijs te wezen. Hoedanige stof maar met de vinger van ons aangeroerd, elks naarstigheid zou kunnen vermeerderen en tot een kerkrede breder uitbreiden.

Dusverre hebben wij gestaafd hetgeen wij eerst te bewijzen hadden, dat geen deugd, door de blote natuur voortgebracht, dat levende, dat fleurige sap in zich heeft dat er vereist wordt, en dat als de ziel uitmaakt, opdat ik zo spreke, van een goed en loffelijk werk.

B. Nu zullen wij het tweede stuk van ons betoog wat nader hebben aan te dringen, namelijk dat alle deugd op de akker der natuur geteeld, van binnen in zich heeft iets dat verdorven, verrot, stinkende ja dood is; hetgeen het werk, hoe schoon schijnende en loffelijk ook bij de mensen, bij God nochtans onzuiver en afschuwelijk maakt. Waardoor derhalve dat welbekende zeggen van vader Augustinus, van partijen en liefhebbers der natuur gewoonlijk zo doorgestreken, waarachtig bevonden wordt, dat de deugden der heidenen niet anders dan blinkende zonden en bedekte ondeugden waren. Om zulks te bewijzen, kan wel vooraf in het gemeen gezegd worden dat van een mens, dood in de zonden, zeker geen andere dan dode werken kunnen voorkomen, en welke figuren en gelijkenissen meer iemand in dit gewichtig stuk te binnenkomen. Maar deze algemene zegswijzen overtuigen niet genoeg; waarom wij wat meer bijzonder hier dienen te werk te gaan.

Ik zeg dan, dat in elk mens, niemand uitgezonderd, twee bittere wortels zijn, twee troebele bronnen, waardoor al deszelfs denken, malen en bedrijf bewogen en als bezield wordt. 1. De eerste wortel en bron is te grote zelfliefde, met hoogmoed en ijdele glorie gepaard. 2. De andere is de begeerlijkheid des vleses, geneigd tot wellusten, vermaken, eigen voordelen en gemakken te zoeken. Al wat nu van de mens, volgens zijn natuur alleen te werk gaande, voorkomt, dat is min of meer van deze twee grondbeginselen aangestoken en bezoedeld; niet alleen wanneer hij zondigt en openlijk de wet God schendt, maar ook wanneer hij de deugd scheen te oefenen en

zorgvuldig de wet te betrachten. Dit is zo waarachtig, dat zelfs die deugden welke van eigenliefde en hoogmoed wij schijnen bevrijd te wezen, zullen bevonden worden met juist datzelfde zuurdeeg doortrokken te wezen. Bijvoorbeeld, de zedigheid, waardoor iemand alle menselijke lof van zich weerde; deze, indien men de inwendige ader en drijfveer van de daden der mensen doorzoekt, zal men bevinden niets anders dan een kunstig gemaakte laatdunkendheid te zijn, waardoor men zoveel meer lof verwacht en zich belooft, als men minder schijnen wil deze zich aan te matigen. Neem een andere deugd, de nederigheid en verachting van zichzelf is in de natuurlijke mens, of die naar de beginselen natuur te werk gaat, een zeer listige en loze poging, waardoor hij zich boven anderen tracht te verheffen; nademaal er geen verhevener en edeler deugd is dan de ware en oprechte nederigheid. Dat het echter maar een blote schijn en schaduw is die hier de ogen der mensen bedriegt; maar Gods doorziend oog niet kan blinddoeken, wordt hieruit openbaar, dat die gemaakte nederigen en verachters van hun eigen personen en verdiensten geweldig en gramstorig zouden worden en in toorn ontvlammen, indien ik hun toestemde dat wij hen voor zodanigen houden, hoedanigen zij zichzelf maken. Ook is dit een klaar bewijs en kenteken van loos en listig bedrog, dat zij, die zich door gemaakte nederigheid voor zulke gebrekkige mensen bij anderen plegen uit te geven, doorgaans zulke gebreken maar alleen ophalen die geen grote schande juist meebrengen. Bijvoorbeeld, niemand zal van zichzelf in waarheid en ongeveinsd zeggen, indien hij volgens de natuur alleen te werk gaat: Ik ben geheel ondeugend, ik ben een afgunstige en benijder van mijn naaste; ik ben een diertje van glorie, vol wind en ijdelheid; ik ben afschuwelijk wegens de schandelijke ondeugden die mij van binnen en van buiten aankleven. Hoedanige soort van belijdenis der zonden er evenwel in een ware en ongeveinsde nederige vereist zou moeten worden.

II. Tot zover bewezen zijnde de eerste hoofdwaarheid, welke elk mens van onmacht overtuigt om de allerminste deugd voort te brengen, treden wij voort tot het bewijs van een voor het vleselijk begrip nog veel hardere waarheid. Waardoor onze Hervormde kerk staande houdt dat alle en een iegelijk mens geneigd is, niet alleen tot het kwaad, maar ook tot alle kwaad, in zulk een mate dat op zijn

vervloekte akker de zaden van alle ondeugden en boosheden kruipen en woeden; de overweging waarvan als de opeenstapeling van alle ellende is.
Om dit leerstuk in het vereiste licht te plaatsen, zal ik, de overige bewijzen welke de leerstelboeken der godgeleerdheid en catechetische verklaringen ons doorgaans leveren, voorbij stappende, mij thans alleen bedienen van dat groot en gewichtige gezag, en de beslissing van onze Goddelijke Heiland Jezus Christus, redetwistende tegen de farizeeën, loochenaars van des mensen natuurlijke verdorvenheid; met welk slag van mensen wij hier nu ook te doen hebben. Laten wij Zijn opmerkelijke taal horen uit Mark. 7:21-23: Van binnen uit het hart der mensen komen voort kwade gedachten, overspelen, hoererijen, doodslagen, dieverijen, gierigheden, boosheden, bedrog, ontuchtigheid, een boos oog, lastering, hovaardij, onverstand; dat alles besluitende met dit algemene slotwoord: Al deze boze dingen komen voort van binnen, en ontreinigen de mens. Door de spreekwijze van binnen voort te komen, wordt buiten twijfel aangeduid dat al die opgetelde boze dingen in des mensen verdorvenheid hun oorsprong hebben, en dat aldaar de eerste zaden van zulke grote pestkwalen te vinden zijn, die hun boze dracht en geheel bittere vrucht baren en voortbrengen, als maar de gelegenheid en verzoeking die uitlokken. Twee stukken zijn hieromtrent zorgvuldig en onderscheiden in acht te nemen tegen onze partijen, die de scherpte van de redenering van de Heiland zoeken te ontlopen, of door bepaling, of door verdeling van Zijn woorden:
A. Dat hier van alle mensen gehandeld wordt, zonder enige bepaling of uitsluiting.
B. Dat er ook van alle zonden en ondeugden gesproken wordt, zonder enige verdeling of uitzondering. Welke twee stukken, zo ik bewezen hebt, zullen wij onze zaak van geschil die van een zwaar gewicht is, buiten alle twijfel gesteld hebben.
A. Wat dan het eerste stuk aanbelangt, dat onze HEERE van alle mensen onbepaald en zonder iemand uit te sluiten gesproken heeft, bewijs ik:
1. Vooreerst, omdat Hij in het meerder getal gezegd heeft, van binnen uit het hart der mensen, komen al die opgetelde kwalen voort; waarmee Hij aanwijst dat het een aanstekende ziekte van het gehele

menselijke geslacht is, die tot alle mensen is overgegaan, en met een gemene vlek en smet allen verdorven heeft.
2. Ten tweede, zien wij op Christus' oogmerk, dat laat geen bepaling toe. Hij wilde de farizeeën, door een ijdele mening van eigen gerechtigheid en deugd opgeblazen, overtuigen hoe ondeugend en verdorven zij waren, en hoeveel kwaad zij onder dat uiterlijk schoonschijn in hun boezem droegen. Maar hoe laag en kreupel zou de redenering van de Heiland en de overtuiging zijn geweest, indien niet alle mensen in het algemeen hieronder begrepen werden? Alzo elk der eerlijkste onder de farizeeën Hem zou hebben kunnen tegemoet voeren, dat deze dingen wel waarachtig waren van het schuim der mensen, de droesem van het Joodse volk en goddeloze hoop; maar geenszins van vromen, welgeboren en deugdzaam opgevoede zondaars, onder welk getal zij zichzelf rekenden.
3. Ten derde, tenzij men alle mensen hier begrijpt, zou de redenering van de Heiland een loutere drogreden zijn; hierop bijkans uitlopende: Uit het hart van goddeloze mensen komt alle goddeloosheid voort; doch dit zou niemand der farizeeën, niemand die bij zijn zinnen is of het minste vonkje van redelijkheid bezit, ooit ontkend hebben. En gevolglijk kan de wijze Heiland zulks met geen mogelijkheid hebben willen bewijzen, als iets de farizeeën en andere Joden onbekend.
4. Ten vierde, kan hier ook geen grond van uitsluiting van enige sterveling plaatsvinden. Allen toch, hoe eerlijk, hoe welgeboren, hoe wel opgevoed zij mogen wezen, zullen genoodzaakt zijn te erkennen dat zij aan zonden overgegeven zijn, en een wortel van boosheid in zich hebben. Indien nu de wortel en baarmoeder (opdat ik zo spreke) der misdaad, hetwelk de zonde is, in de boezem van alle mensen is, zo kon ook de dracht en vrucht zelf daaruit geboren worden; hoewel ze misschien niet geboren werd. Want ons geschil hier verkeert niet omtrent het dadelijk bedrijven van alle misdaden, maar omtrent de geneigdheid daartoe; welke door de gelegenheden en verzoekingen uiteindelijk tot de daad wordt uitgelokt.
5. Ten vijfde, schijnt mij de openbare ondervinding, de zonden van alle mensen, zelfs van de allerheiligsten ons vertonende, deze zaak ten volle te beslissen. Want indien een Job heeft kunnen murmureren, een David doodslag en overspel bedrijven, een Petrus zijn

Heere driemaal verloochenen; wie der stervelingen zal zich zoveel vermetelheid aanmatigen, dat hij ontkent in deze en dergelijke misdaden niet te kunnen ingewikkeld worden?
6. Ten laatste, zal alle hindernis en twijfel omtrent dit leerstuk weggenomen worden door de volkomenheid en geestelijke aard der Goddelijke wet, welke de allereerste bewegingen, zelfs tot de zonde, voor zonde houdt; in zoverre, dat hij gerekend wordt overspel te begaan, die met een begeerlijk oog een vrouw aanziet; doodslag, die enige haat tegen zijn broeder in zijn hart toelaat. Welke sterveling is nu zo onzinnig en hoog gevoelend dat hij zich zou durven verbeelden geen geschiktheid te hebben om enige haat op te vatten, of in zijn merg en ingewanden geen wortel van kwade begeerlijkheid te dragen, die zo licht tot onkuisheid overslaat? Indien nu niemand onderneemt deze dingen van zich te ontkennen, dat dan ook onze partijen ophouden te ontkennen dat alle mensen, wie zij ook mogen zijn, zonder enige bepaling van onze Heiland in deze redenering tegen de farizeeën bedoeld worden.
B. Ik ga over tot de tweede stuk, om tegenpartijen te bewijzen dat hier ook geen verdeling van zonden en ondeugden kan plaatsvinden; alsof de mening van onze Heiland in deze Schriftuurteksten zou geweest zijn, dat uit al die van Hem opgetelde ondeugden, overspelen, doodslagen, dieverijen, enzovoorts, de ene wel in die, de andere in gene, een derde weer in anderen gevonden wordt. Want om Christus' mening recht te verstaan, moet men geheel voor vasthouden dat alle mensen zonder onderscheid het kwade zaad van allerlei zonden inkleeft. Dermate, dat naar het oordeel van Hem Die harten en nieren beproeft, het beginsel van alle ongerechtigheid in elk natuurlijk hart te schuilen bevonden wordt, en daaruit ook tot de daad kan uitbreken; bijaldien de mens aan zichzelf en zijn verdorven neiging overgelaten, en niet beteugeld wordt, of door Gods algemene voorzorg, of door deszelfs bijzondere genadewerking, of door een gelukkiger opvoeding, aard en inborst, door goede zeden en eerbare wetten aangekweekt. Of eindelijk, door het geweten en enige zorg voor zijn goede naam, faam en behoud; welke alle dingen als zovele tomen en teugels zijn waardoor de inwendige kracht der menselijke verdorvenheid ingebonden wordt; opdat hetgeen in het hart van binnen schuilt, niet naar buiten en in het openbaar

uitbreekt. Teneinde de waarheid van onze stelling blijke, wil ik dat men:

1. Eerst, die algemene uitspraak van onze Zaligmaker in overweging neemt: Al deze boze dingen komen voort van binnen, en ontreinigen de mens. Naar het gevoelen van onze partijen moest onze HEERE hier een verdeling gemaakt en Zijn rede zo belegd hebben: Van al deze boze dingen, die Ik heb opgeteld, komen enige voort in deze, andere in gene mensen.

2. Ten tweede, is het van enig gewicht dat Christus hier het enkelvoudige taalgebruik heeft; al deze boze dingen ontreinigen de *mens*. Alsof Hij ons wilde inboezemen dat elk mens, geen uitgezonderd, aan al deze dingen onderworpen is en leeft; en indien ze hem al niet in de daad ontreinigen, tenminste in hun zaden en beginselen, en hem verontreinigd en besmet stellen in het oordeel van Hem Die met ogen als een vlammend vuur in het binnenste van elks hart indringt en dat door en door ziet.

3. Ten derde, zal aan het oogmerk van de redenering van de Heiland niet voldaan worden, tenzij men hier alle verdeling en uitzondering van boze dingen uitsluit. De scherpte van deze bewijsrede wordt hier tegen de farizeeën en alle andere Joden met derzelver zuurdesem besmet ingericht, die zichzelf oordeelden rechtvaardig, goed, deugdzaam en volkomen heilig te wezen, indien ze maar de uitwendige geboden der wet nauwkeurig waarnamen. Deze mensen, door een waan van deugd en eigengerechtigheid opgeblazen, tracht onze HEERE ze aan zichzelf te ontdekken, en brengt ze daarom in een gezicht van die verborgen schandelijkheid, welk in het hart van alle stervelingen schuilt; maar voor Gods ogen bloot ligt, woedende daarbinnen een overgrote kracht der zonde, die de mens tot allerlei ondeugd tergt en verlokt. Indien wij nu dit oogmerk van Christus' redenering in het oog houden, en een verdeling van deze boze dingen uit het hart voortkomende, maken, en er deze zin aan geven: Niemand leeft er zonder enige zonde en boosheid; maar in alle mensen is het beginsel van deze of van gene zonde, alzo dat de ene mens een hovaardige is, een andere een nijdige, een derde een onkuise, enzovoort. Indien wij, zeg ik, dus vaneen scheiden dat onze Heere heeft willen samenvoegen en als opstapelen, dan zou gewis deszelfs redenering geweldig verzwakt worden, en tegen de verwaten en

opgeblazen farizeeën niet krachtig genoeg bewezen en betoogd zijn. Dat zij, volgens Zijn eigen zeggen, Matth. 23:27,28, de witgepleisterde graven gelijk waren, die van buiten wel schoon schijnende, maar van binnen vol doodsbeenderen en alle onreinheid zijn. En dat zij wel den mensen van buiten rechtvaardig schenen, maar van binnen vol geveinsdheid en ongerechtigheid waren.

4. Ten vierde, zal mij niemand enige grond of bewijs voor deze verdeling kunnen geven; want hoe eerlijk, hoe vroom en van inborst tot deugd geneigd ook iemand begrepen mocht worden, zal hij tevens ook begrepen moeten worden de wortel der zonde in zich te hebben. Waar nu de wortel der zonde is, daar houdt onze Hervormde kerk met het grootste recht staande, dat het zaad van allerlei zonden gevonden wordt; hoewel niet allerlei zonden van elk mens dadelijk bedreven wordt.

5. Ten vijfde, wil ik tot opheldering van deze diep gegronde stof hebben aangemerkt, dat er geen sterveling leeft, die niet als in zijn aderen en binnenste ingewanden die twee troebele bronnen draagt, die ik hier zo even heb geopend; te weten, een onmatige zelfliefde en ongeregelde begeerlijkheid. Die meent deze twee verdorven grondbeginselen te missen, die meent ook van alle zonden vrij te wezen, en niet de minste neiging te voelen tot enige ondeugd. Maar die deze twee dingen genoodzaakt wordt te erkennen, die moet ook tegelijk erkennen dat hij alle zonden onderworpen is, en geneigd tot alle kwaad; nademaal er geen zonde of ondeugd genoemd kan worden welke niet uit één van deze twee bronnen haar oorsprong heeft en daaruit voortvloeit.

6. En eindelijk, moet men in dit ganse stuk van geschil wel en behoorlijk in acht nemen dat er een groot onderscheid is tussen de natuur, aan zichzelf gelaten, aan haar kwade lust en neiging overgegeven en onreine loop overgelaten, en tussen de natuur, door vele tomen en teugels ingebonden en gematigd. Hoedanige banden van Gods algemene of bijzondere voorzienigheid, of van het geweten, of van goede opvoeding, ingetogen leven en burgerlijke eerbaarheid wij tevoren hebben aangeroerd. Door welke onze Kerk toestaat dat vele mensen van vele zonden weerhouden worden; maar intussen ook zeer sterk tegen partijen beweert die geneigdheid tot alle kwaad in elk Adamskind; dermate, dat niemand kan zeggen, mijn natuur is

te eerlijk dan dat ze dit of dat kwaad, deze of gene zonde zou kunnen begaan. En dit is de enige spil daar dit gehele geschil op draait, namelijk of er ook mensen gevonden worden, door de natuurlijke eerbaarheid en deugdzaamheid, of dispositie en geschiktheid door natuurkrachten, geheel en al vrij van grote en grove ondeugden en misdaden? Alzo dat ze in het gemene deel der verdorvenheid van Adam niet zijn gesmeed, maar een hart in de boezem dragen van beter allooi en stof opgelegd en geformeerd? Dit laatste matigen zich aan de opgeblazen farizeeën; dit laten zich ook aanleunen de pelagianen en alle voorvechters van de vrije wil; dit eigenen zich ook velen toe in de schoot van onze Kerk; juist hierdoor verradende hun grote en blinde eigenliefde; hetwelk wij op de duur moeten inscherpen de springbron en vruchtbare wortel te zijn van alle ondeugden.

Het zou te lang vallen hier alles aan te halen en te weerleggen wat partijen tegen ons gevoelen bijbrengen, om hun bepalingen en verdelingen in Christus' woorden te willen goedmaken. Hetgeen zij met de meeste schijn hiertegen inbrengen, is dat het openbaar en onweersprekelijk is dat al die boze dingen en ondeugden, door Christus opgeteld, van alle mensen niet bedreven worden; maar dat de ene mens zich aan deze, de andere aan gene, een derde weer aan een andere ondeugd schuldig maakt. Ook maakt onze leer, zeggen zij, alle mensen even boos en zondig, en stelt ze allen in dezelfde graad, alsof er geen onderscheid was tussen mensen en mensen. Neemt tussen tirannen en rechtvaardige vorsten; tussen de Catilina's, beroerders van het vaderland, en de Cicero's, deszelfs verdedigers; tussen Socrates, om de leer der wijsheid de vergiftigde beker moetende drinken, en deszelfs onrechtvaardige en bedrieglijke rechters. Wij antwoorden, dat onze ziel hier niet verkeert omtrent het dadelijk bedrijf der zonden, maar omtrent derzelver zaden en wortelen, welke zeker in alle harten der mensen gevonden worden, ten aanzien van welke zij allen schuldig, onrein en walgelijk zijn in de ogen Gods. Desniettemin blijft er in het verdorven mensdom over een zekere burgerlijke eerlijkheid en rechtvaardigheid, ook enige overblijfselen van het beeld Gods; welke dingen een groot en werkelijk onderscheid maken tussen goeden en kwaden, rechtvaardigen en goddelozen, en teweeg brengen dat de ene mens

ondeugender, schandelijker en doemwaardiger is dan de andere; hoewel wij niet bepalen in welke graad de Catlina's boven de Cicero's, onrechtvaardige rechters boven de Socratessen strafwaardig zijn, maar zulks aan het onderzoek en oordeel Gods overlaten.

VIERDE ZONDAG

Vraag 9. Doet dan God den mens niet onrecht, dat Hij in Zijn wet van hem eist wat hij niet doen kan?
Antwoord. Neen Hij, want God heeft den mens alzo geschapen, dat hij dat kon doen; maar de mens heeft zichzelven en al zijn nakomelingen, door het ingeven des duivels en door moedwillige ongehoorzaamheid, van deze gaven beroofd.

Verklaring

ONZE Catechismus gaat hier over tot de vervulling en allerdiepste afgrond der menselijke ellende, daarin gelegen, dat God van zulk een verdorven mens een volkomen en volledige gehoorzaamheid van Zijn wet afeist, en zulks onder bedreiging van het tijdelijk en eeuwig verderf. Het eerste lid wordt in deze, het andere in de volgende vraag behandeld.
Wat deze negende vraag aanbelangt. Uit de leer in de voorgaande achtste vraag beweerd, rijst een zeer gewichtige hinderpaal, waarop ook onze partijen geweldig aandringen, namelijk indien des mensen ellende zo groot, en deszelfs verdorvenheid zo onherstelbaar is zoals daar bewezen is, dat hem dan van God het grootste onrecht geschiedt, en hij tot het onmogelijke verplicht en gedrongen zou worden. Nademaal hier een deugd, en wel een allervolmaaktste geëist wordt van hem die geheel en al in de ondeugd gedompeld en daaronder begraven ligt, onmachtig om de zich ooit of ooit uit te redden. Nu schrijft het recht en de rede een iegelijk voor, en de wetten staven het, dat niemand tot het onmogelijke kan verplicht worden. Het is een zwarigheid voorwaar, van het grootste gewicht, waaraan het redenerend vlees zo loos en listig om zichzelf te verschonen en te ontschuldigen, zeer gereed zijn toestemming geeft. Zodanige redenering echter gaat de Catechismus tegen, en weerlegt ze met een dubbel en zeer bondig bewijs in deze negende vraag.

Tot een klaardere bevatting zullen wij het stuk een weinig hoger ophalen en in wat ruimer licht plaatsen, door:

I. Alvorens te betogen dat het recht Gods onveranderlijk is, en door des mensen val en verdorvenheid niet heeft kunnen verminderd worden.
II. Waaruit dan middagklaar zal doorstralen dat de eis van Gods wet zeer rechtvaardig is, en daarin geen schaduw zelfs van enig onrecht gevonden wordt, ofschoon de mens die eis niet kan vervullen.

I. Voor alle dingen dienen wij het recht Gods te staven, zoals dat gegrond is in al Deszelfs deugden en volmaaktheden, en van Hem niet kan verzuimd of verwaarloosd, noch van de mens verminderd of vertreden worden. Dat recht is onveranderlijk, eeuwig, en daarom van een eeuwigdurende verbintenis, waardoor het meest verdorven schepsel zelfs gehouden en verplicht is onder straf van verdoemenis tot gehoorzaamheid aan zijn Schepper verschuldigd, en tot die volkomen deugdbetrachting uit de liefde Gods vloeiende, welke in de wet voorgeschreven en geheiligd wordt. Opdat wij dit een weinig uitgebreider en overtuigender aan elks consciëntie betogen, moeten wij:
a. Eerst in overweging nemen die zeer verheven Majesteit van het zalig Opperwezen, waardoor Hij als Heere en Koning der koningen van allen erkend, gediend en aangebeden moet worden. Zelfs van zulken, die in weerspannigheid ingewikkeld, ja in volslagen hardnekkigheid vervallen, Hem die heilige dienst en eer noch kunnen, noch willen bewijzen; maar integendeel Zijn opperheerschappij bestrijden, en daartegen de wapenen van rebellie opvatten. Want voorzeker! God kan Zichzelf niet verloochenen, gelijk apostel spreekt in 2Tim. 2:13. Maar dit zou Hij doen en Zijn Godheid als uitschudden, indien Hij Zijn schepsel zover liet komen dat het niet langer zou gehouden en verplicht wezen God voor Zijn Opperheer te erkennen, en diensvolgens geen gehoorzaamheid aan Zijn wet te bewijzen. De scherpte van welk bewijs des te dieper zal snijden, als wij overwegen dat er het ongerijmdste van alle ongerijmdheden uit volgen zou, indien de hardnekkige zondaar, en daarom ten enenmale onvatbaar voor de deugd, en voor alle de ondeugd vatbaar en vasthoudend, tot

het gehoorzamen van God en Deszelfs wet niet langer verbonden zou zijn. Dan immers zou hij door zijn rebelleren en Gods juk van zijn hals schudden, de heerschappij over zichzelf tot een prijs en loon voor zich verkregen hebben, met onstrafbaarheid tevens van al zijn misdaden en schelmstukken welke hij vervolgens nog zou willen begaan; want de straf wordt niet aangedaan, dan uit kracht van de wet. Maar niets ongerijmder en wanstaltiger dan dit zou er verzonnen of uitgedacht kunnen worden.

b. Ten andere moeten wij Gods heiligheid in beschouwing nemen, welke op het klaarste ons zal overtuigen van die eeuwige en onveranderlijke verplichting, waaraan zelfs de grootste misdadigers in de ondeugden gedompeld, gehouden zijn. Namelijk het allerheiligst Opperwezen, gelijk Hij van alle ondeugd afkerig is, alzo bemint Hij alle deugd, en wil die tot Zijn verheerlijking geoefend hebben. Indien nu de verdorven zondaar niet meer verplicht zou zijn om de deugd te betrachten en de ondeugd te mijden; maar als van de band ontslagen vrij en ongestraft in de zonde kon en mocht woeden, dan zou God waarlijk noch de deugd zo vurige beminnen, noch de ondeugd zo ernstig verfoeien. Hetwelk beide, indien God doet, en wel uit kracht van Zijn onveranderlijke natuur doet, dan houdt ook zeker die onveranderlijke en eeuwige verplichting de schepselen die met rede begaafd zijn, verbonden en verplicht, zelfs ook in de diepste verdorvenheid om alle ondeugd te vlieden en alle deugd na te jagen. Waarom wij zelfs niet schromen staande te houden dat ook de duivelen, hoezeer zij ook in het kwaad zijn verhard, en zo onverbeterlijk dat ze niet recht en goed kunnen zijn, echter tot rechtheid en goedheid verplicht zijn en blijven. Hetwelk, omdat zij dat niet kunnen noch willen zijn, zij rechtvaardig gestraft en met eeuwige banden onder de duisternis bewaard worden. Hetzelfde willen wij ook van de verdoemden en goddeloze mensen verstaan hebben, wier beschreienswaardige toestand hiervandaan het allermeest verzwaard wordt, dat terwijl zij God haten, zij echter verplicht zijn en blijven Hem lief te hebben. Hetwelk, dewijl zij niet kunnen noch willen doen, zij de welverdiende straf van hun onoverwinnelijke en ontembare boosheid lijden in alle eeuwigheid; waardoor elk hunner gedwongen wordt de rechtvaardigheid van hun doemvonnis als met eigen hand te ondertekenen.

c. Daarbenevens, dat Gods wet van een eeuwigdurende verbintenis is, noch onder enig voorwendsel opgeheven, verzwakt, veel minder ten enenmale afgeschaft kan worden, blijkt uit de natuur der wet zelf, welke niets anders voorschrijft en gebiedt dan de liefde Gods en des naasten, ook de liefde van zichzelf in God en onder God. Maar deze drie liefdeplichten zijn inderdaad van die aard, dat ze nimmer kunnen ophouden, ook dan niet wanneer ze niet meer betracht kunnen worden. Anderszins zou men moeten stellen (doch hetwelk op godslastering uit zou lopen) dat God tot de mens zou kunnen zeggen: Ik ontsla u, Mijn zwak en verdorven schepsel, van uw verplichting om Mij te erkennen voor het hoogste Goed; en uit dien hoofde Mij te zoeken en lief te hebben. Verder ontsla Ik u van de liefdeband waarmee uw geboorte u aan uw natuurgenoten verbindt; ja, zelfs ontsla Ik u van die liefde van uzelf en die natuurlijke en innige zorg waardoor gij aan uw eigen zelf op het nauwste verplicht zijt, om uw eeuwig welwezen te zoeken. Welke drie leden van verplichting een allerblijkbaarste tegenstrijdigheid na zich slepen.

d. Hetzelfde zullen wij, ten laatste, nog wat meer onderscheiden afleiden uit de natuur van de mens zelf, en de grondbeginselen hem zo diep ingehecht, dat ze nimmer afgelegd of uitgedelgd kunnen worden, in welke stand ook de mens aangemerkt wordt. Ik heb het oog op die natuurlijke liefde en kracht, door welke wij dermate aan onszelf zijn verknocht, dat wij onmogelijk ons eigen zelf kunnen haten, maar noodzakelijk met al ons vermogen en pogingen datgene zoeken dat wij menen dat ons gelukkig zal maken. Maar juist dat bedoelt ook de Goddelijke wet, niet alleen gebiedende, dat wij onszelf beminnen met die zuivere liefde welke de regelmaat is van de liefde tot onze naasten; maar ook geheel daarop doelende, dat door die wettige liefde van onszelf, ons geluk bevorderd en volmaakt wordt. Want dit is toch die wonderbare wijsheid en goedheid Gods, dat al de geboden van Zijn heilige wet, behalve de eer Gods, ook het volkomen geluk van de mens zelf tot doelwit hebben. Dit vat ik weer op, en trek er dit gevolg uit, dat indien de mens zichzelf niet kan haten, hoe kwaad, hoe verdorven, hoe overgegeven ondeugend hij ook mag zijn, indien hij altijd in zijn hoogste ongeluk zelfs, naar zijn geluk moet reikhalzen door die grondbeginselen zo diep in het

hart gelegd, dat hij dan ook altijd verplicht is zich uit te strekken naar het hoogste Goed, hetwelk God is, Deszelfs gemeenschap te zoeken, en al die dingen te doen en betrachten welke tot verkrijging van die gemeenschap kunnen dienen. Hetwelk is de ondeugd te vlieden, de deugd te beminnen, de gerechtigheid na te jagen, die te dienen en te vervullen; welke plichten en betrachtingen daarom van een eeuwige en onveranderlijke verplichting zijn, en niet één ogenblik zelfs kunnen ophouden, veel minder uitgedelgd worden.
II. Wij komen tot het tweede lid van onze afdeling. Op deze manier bewezen hebbende het recht Gods, dat als een zon zijn stralen verbreidt, zal er de minste schaduw van enig onrecht dat God de machteloze mens zou doen, niet overblijven. Het verdorven vlees echter is nog niet voldaan, dat altijd in de mond heeft: Tot het onmogelijke is niemand verplicht. Zulks schijnt met des te meer recht tegen onze Hervormde leer te kunnen ingebracht worden, nademaal wij niet eenvoudig zeggen dat onze onbekwaamheid tot enig goed enkel moreel of zedelijk is, door kwade gewoonte verkregen, maar ook natuurlijk; alzo dat ze van onze geboorte en eerste ontvangenis af ons aankleeft, en als het ware in onze natuur is overgegaan. Maar nu, hetgeen iemand door zijn natuurlijke gesteldheid niet kan doen, dat schijnt immers onrechtvaardig van hem geëist te worden. Wie toch zal met enig recht van een mens vorderen dat hij met zijn hand de hemel raakt, dat hij met vleugels naar de wolken vliegt, dat hij die van zijn geboorte af blind is, ziet, of dat een dode de plichten van een levende doet? Deze bedilling en beknibbeling van onze leer, zo loos genoeg en aannemelijk voorgesteld zo het schijnt, weerlegt de Catechismus met tweevoudige bewijzen.

I. Vooreerst, dat God de mens alzo geschapen heeft, dat hetgeen de wet van hem eist hij kon doen.
II. Ten andere, dat de mens zichzelf en al zijn nakomelingen moedwillig van die gaven beroofd heeft, waardoor hij de wet kon vervullen:.

Deze twee zaken moeten zorgvuldig onderscheiden worden. Het eerste toont dat deze onmacht niet een enkele natuurlijke onmacht is; het woord *natuurlijk* in de meest strikte of enge zin genomen

zijnde. Het andere leert, dat deze onmacht geen gedwongen maar vrijwillige onmacht is, dermate dat ze in genen dele te verschonen is, maar veelmeer de misdaad nog verzwaart.

I. Ten aanzien van het eerste zeggen wij, dat deze onmacht in een zekere gezonde zin wel natuurlijk kan en mag genoemd worden, voor zoveel ze de verdorven natuur op het nauwste aankleeft en deze is ingehecht. Maar dat ze geenszins zo kan genoemd worden, als wij de natuur beschouwen zoals ze wel van God naar Zijn beeld geschapen en geformeerd, en met de noodzakelijke en bekwame vermogens van Hem voorzien en toegerust was om de wet volkomen te gehoorzamen, God als het hoogste Goed erkennen, en Hem tegelijk lief te hebben. Dat betoogt ook onze catechetische onderwijzer, als hij zegt: God heeft de mens alzo geschapen dat hij dat kon doen.
Dit is een zeer bondig antwoord. Want indien God terstond en van het begin de mens zodanig geschapen en geformeerd had, dat hij noch met een gezond verstand, noch met een goede en rechte wil van Hem begiftigd was geweest, dan zouden al te onrechtvaardig de plichten om God te kennen en te beminnen van Hem geëist worden. En dan zou deze enkel in de striktste zin zo genoemde natuurlijke onmacht een onoverkomelijke hinderpaal zijn, de mens stuitende en belettende, dermate, dat hij nooit tot zulk een verheven plicht kon geroepen, laat staan onder bedreiging van de eeuwige vloek daartoe verplicht worden. Eveneens gelijk de wet van stomme dieren, van stenen, van blokken, de dienst Gods nooit kon eisen. Maar daar de mens die vermogens en bekwaamheden om God met het verstand te kennen en met de wil te beminnen bezeten, en deze niet zozeer verloren, als wel weggeworpen heeft, zo wordt voorzeker met het grootste recht van Hem geëist hetgeen in de eerste schepping hem geschonken en ingeplant geweest is, en om hetwelk na te komen en te vervullen, hij rijkelijk en met overvloedige gaven van God voorzien en versierd geweest is.
Dit verstandig antwoord van onze Catechismus helderen onze godgeleerden op, en versterken hetzelve met goede voorbeelden. Indien het toevertrouwde pand, zeggen zij, verloren is door bedrog en eigen schuld van hem die het was toebetrouwd, kan de pandverlener

nochtans het zijne op de meest rechtvaardige wijze van hem weer eisen. In de rechterlijke vierschaar geldt ook deze regel: Die niet betalen kan in geld, dat hij in het lichaam betale; dat is, die de penningen hem toevertrouwd roekeloos verkwist en doorgebracht heeft, is tot het wedergeven, hoezeer ze hem ook onmogelijk is, evenwel uit kracht van de wet gehouden en verschuldigd; en bij in gebreke blijven van die lijdt hij de verdiende straf. Waartoe ook van Hem de evangelische gelijkenis wordt aangehaald uit Matth. 18:23 en vervolgens, en uit Luk. 16:1 en vervolgens. Men brengt zo gepast deze gelijkenis bij, dat indien de dienstknecht door dronkenschap of enig ander misdrijf zich onvermogend naar ziel of lichaam heeft gemaakt, om de bevelen van zijn heer naar behoren uit te voeren, hij desniettemin daartoe verplicht is, en voor zijn misdaad naar verdienste gestraft wordt.

Deze bijgebrachte voorbeelden onderschrijf ik; doch kan niet volkomen hierin berusten. Het gewicht van het verschilstuk vereist een nog vollediger weerlegging van het tegenstrijdige gevoelen, hetwelk zegt, dat het weinig ter zake dient welke grote krachten en vermogens de eerste mens Adam gehad heeft, indien de nakomelingen uit hem geboren geheel onvermogend en onvatbaar verklaard worden. En dat wel van nature, om de wet Gods te gehoorzamen; alzo dat men van een dode de plichten van een levende veeleer zou verwachten volgens onze leer, dan dat van een mens met de oorspronkelijke zondevlek besmet, aan Gods wet heilig en volmaakt voldaan zou kunnen worden. Hier dagen de partijen ons uit, en roemen dat wij in de uiterste engte door hen gebracht zijn, als wij zo onze toevlucht nemen tot dat geluk en die macht welke wij zolang tevoren voor enige eeuwen al in Adam hadden; en thans al velen erkennen en sterk beweren een niet te ontworstelen en onoverwinnelijke onmacht, elk mens in zijn binnenste merg en ingewanden ingehecht. Dit is, zeggen zij, een gehele, volstrekte in de nauwste zin genoemde natuurlijke onmacht; op welke de wet niet het minste recht meer kan hebben, en aan welke een volkomen liefde Gods en des naasten geheel ongerijmd en onrechtvaardig zou geboden worden. Dit is voorzeker een knoop, een oplosser waardig; welke, indien ze niet naar behoren ontbonden en losgemaakt wordt, zijn wij

misschien in dit verschilstuk weinig gevorderd, tenminste zullen wij de partijen de mond niet gestopt hebben.
Opdat wij dan dit gewichtig stuk behoorlijk behandelen, en die schijnbare zwarigheid van onze partijen uit de weg ruimen, en wel uit de binnenste bronnen van de natuur, zo merk ik alvorens aan dat hetgeen eigenlijk en in de nauwste zin gesproken natuurlijk genoemd wordt, hetwelk uit de inwendige aard en gesteldheid der natuur, zoals die van de meest wijze Kunstenaar gemaakt is, onafscheidelijk en onophoudelijk pleegt voort te vloeien. Zo is het bijvoorbeeld natuurlijk aan het vuur de hoogte te zoeken, te veranderen, te glinsteren, en welke andere eigenschappen er meer zijn, welke daarvan zelfs niet één ogenblik kunnen afgescheiden worden. Zo is het natuurlijk aan het water naar beneden te vallen, te vloeien, te reinigen en wat dies meer is. Zo is het ten laatste (om geen natuurlijke dingen meer aan te halen, maar op onze onder handen zijnde zaak terstond te komen) natuurlijk aan de mens dat hij zichzelf liefheeft, zichzelf bezorgt, zijn welwezen en geluk zeer vurig zoekt en bestendig daarnaar uitziet. Welk gevoel en drift in hem natuurlijk is, en niet één ogenblik van de mens kan afgescheiden worden; al is het dat hij niet altijd de wettige weg inslaat om dat einde te bereiken.
Onder dit beschouwen nu van het natuurlijke in de mens, dat hier alleen ter zake dient, schroom ik niet te stellen dat hoezeer de mens verdorven, geschonden, van de gemeenschap Gods uitgevallen en in een haat tegen het Opperwezen vervallen is, de mens echter natuurlijk is, en hem in alle eeuwigheid natuurlijk zijn zal, dat hij God kent, God bemint, naar God als het hoogste Goed verlangt en ook begeert te genieten. Want zo heeft God de natuur van de mens geformeerd van de eerste oorsprong af, zo formeert Hij hem nog dagelijks, en brengt hem in het licht, dat hij een natuurlijke kennis van enig oneindig Goed heeft, tezamen ook met een natuurlijk verlangen daarnaar. Welk verlangen door geen schepselen kan vervuld; maar door de Schepper Zelf hij begeert vervuld te krijgen; zodat er niets dan dat eeuwig Goed zijn geluk kan aanbrengen en vervullen. Om de kracht van deze redenering aan te dringen merk ik verder aan, dat evenzo de verdoemde geesten niets meer kwellen zal dan het gemis van dat hoogste Goed, namelijk God. Want die eeuwige

kwelling en zielspijniging wijst zodanige gestelenis van de menselijke natuur aan, van God in het hart ingeschapen, door welke wij, zonder de bezitting en genieting van het hoogste Goed, niet zalig, niet gelukkig, niet tevreden kunnen zijn. Indien zonder God de zielen tevreden konden wezen, dan zou voor degenen die tot het eeuwig verderf verwezen worden, alleen maar een straf van gevoel worden overgelaten; welke de straf van gemis nog oneindig te boven gaat; welke laatste veel feller dan alle vlammen brandt. Ik meen dat onverzadelijk, rusteloos en brandend verlangen naar het hoogste Goed, dat is God, uit Wiens bezitting en genieting zij voor altijd zijn uitgevallen. En welke God nochtans, als de enige Fontein van alle zoetheid, geluk en leven, zij nu gedwongen worden te erkennen; door Wiens gemeenschap alleen zij konden gezaligd zijn geworden achtereenvolgens die inwendige kracht der natuur welke God haar had ingeplant.

Vanhier kom ik dan eindelijk tot een besluit, en maak uit het tot hiertoe beredeneerde op, dat er in de mens, hoezeer ook verdorven en van de liefde Gods vervreemd, evenwel altijd overblijft die eenmaal in zijn natuur zo sterke ingehechte kracht, waardoor hij als tegen zijn wil en dank gedwongen wordt God te houden en te erkennen voor het hoogste Goed; niettegenstaande hij nu weigert Hem te beminnen, ja zelfs Hem met haat vervolgt. En daaruit besluit ik dan al verder tegen onze partijen, dat de onmacht van de mens om God lief te hebben, en de eisen van Zijn heilige wet te gehoorzamen en te vervullen, niet kan worden aangemerkt als een gehele, volstrekte en in de nauwste zin genomen natuurlijke onmacht van de mens. Hoedanig is de natuurlijke onmacht van een steen, blok of redeloze dieren, in welke schepselen niet de minste gesteldheid is om God te kennen en te beminnen. Daar integendeel het inwendige grondbeginsel van de menselijke natuur en een zekere onoverwinnelijke kracht de mens, hoezeer hij ook een weerspanneling en vijand Gods is, dringt en aanzet tot datgene dat de wet van hem eist. Dat is, opdat hij, hoe afkerig ook van God, evenwel in zijn hart gevoelt dat God alleen de Fontein des levens is, en daarom ook begeert in Deszelfs gemeenschap zalig te worden, ofschoon hem alle hulp daartoe is en blijft toegesloten; hoedanig is het lot der eeuwig rampzaligen.

Waaruit dan ook al uit gegronde redenen, zo ik meen, blijkbaar is dat Gods wet haar volle recht behoudt op de mens, zelfs op de meest verdorven zondaren. En dat hun niet het minste onrecht geschiedt indien datgene door Gods wet van hem geëist wordt; waartoe de natuur zelf hem roept, en waartoe hij door derzelver sterke ingeving, leiding en aansporingen als gedreven wordt; zelfs dan, wanneer hij tot de hoogste trap van boosheid en afkerigheid van God is opgeklommen; dat is, wanneer hij God niet langer kan noch wil liefhebben.

II. Alzo komen wij als vanzelf tot het tweede stuk van het antwoord van dit catechetisch onderwijs: Dat de mens zichzelf en al zijn nakomelingen van Gods gaven heeft beroofd, door het ingeven des duivels en door moedwillige ongehoorzaamheid. Waardoor te kennen gegeven wordt dat deze verdorvenheid en onmacht van de mens niet gedwongen is door een band, van elders hem omgeworpen en vast toegetrokken; zodat, al wilde hij wel, hij die sterke band niet kan ontworstelen. Maar dat hij integendeel zeer vrijwillig is, uit de eigen wil van de zondaar voortgekomen, ja zelfs moedwillig en met een inwendige lust en genoegen in die onmacht gepaard gaande. Weshalve de mens zijn eigen boeien heeft gesmeed, en niet ophoudt de banden van zijn onmacht van dag tot dag nog wel dichter toe te halen. Voorwaar! niemand wordt tot de zonde gedwongen, zelfs de duivelen niet. De mens heeft zijn volle vrijheid, en elk is van zijn vrijwilligheid in het zondigen volkomen bewust. Want niemand zal zichzelf noch anderen kunnen wijs maken, dat er een andere oorzaak van zijn misdaad en overtreding is dan dat hij aldus gewild heeft; ja, door een vrije en ongedwongen keus dat misdrijf gepleegd heeft.

Indien dan de verkeerdheid en boosheid van de mens ongedwongen en vrijwillig is, dan is het er voorwaar zover vandaan dat ze verschoonbaar zou zijn, dat zij integendeel de misdaad nog verzwaart en de zondaar des te doemwaardiger maakt. En dat het kwade in hem zo niet te temmen en onoverwinnelijk is, dat kan nergens anders vandaan komen dan van de hardnekkigheid van de wil, en wel de meest vrije wil, ook zeer genoeglijke wil, in het kwade een groot behagen scheppende, en zelfs tegen de prikkels van het geweten en inwendig gevoel van de natuur tegen de verzenen slaande.

Waarlijk! indien de mens God wilde gehoorzamen, hij zou kunnen, ik zeg, indien hij wilde, namelijk met een waarachtige, oprechte, aanhoudende en zich ten allen tijde gelijk zijnde wil, welke zich door geen verlokkingen en verzoekingen van die plicht aftrekken en verleiden. Maar naardien hij niet wil, en wel vrijwillig, hardnekkig en met lust en genoegen zulks niet wil; onder welk voorwendsel of met welke schijn zal hij dan kunnen voorgeven dat hij tot onmogelijke dingen door Gods wet geëist een gedrongen wordt? Dat God hem zodanig geformeerd heeft dat hij terstond, als hij met ernst en oprecht wil, ook kan. Bijaldien aan die standvastige en volhardende wil het vermogen niet beantwoordde, dan zou de mens eerst wat hebben waarover hij zich kon beklagen. Maar nu komt al zijn onmacht enkel van zijn ten enenmale afkerige en hardnekkige wil, welke hij door zijn eigen schuld zich eenmaal op de hals heeft gehaald, en welke hij bij aanhoudendheid alsnog voedt en zichzelf daarin verhardt.
Laten wij deze verhandeling met een korte aanmerking over de verworpelingen en rampzalige geesten besluiten, wier eeuwig ongeluk allermeest bestaat in hun meest vrijwillige zowel als meest boze wil, waardoor hun staat ongelooflijk bitter, beschreienswaardig en hopeloos zal gemaakt worden, als zij gedwongen zullen worden God als het hoogste Goed te erkennen, te begeren en daarnaar te reikhalzen; en Hem nochtans door hun vrijwillige beweging en drift altijd met haat zullen vervolgen; zodat zij in hun eigen boeien datgene voor eeuwig dragen, hetwelk verklaart en als onderschrijft dat hun verdoemenis ten uiterste rechtvaardig is.

Vraag 10. Wil God zulke ongehoorzaamheid en afval ongestraft laten?
Antwoord. Neen Hij, geenszins; Maar Hij vertoornt Zich schrikkelijk beide over de aangeboren en werkelijke zonden, en wil die door een rechtvaardig oordeel tijdelijk en eeuwiglijk straffen; gelijk Hij gesproken heeft: Vervloekt is een iegelijk die niet blijft in al hetgeen geschreven is in het boek der wet, om dat te doen.

Verklaring

TOT hiertoe zijn wij bezig geweest in dat deel van onze ellende, dat ons de gehele mens onder het oog brengt, van het hoofd tot de voeten verdorven en met misdaden overladen, en met een ongelooflijke zware last en grootheid van zonden overstelpt; onder welke beschouwing hij in de Heilige Schriften genoemd wordt een kind van ongehoorzaamheid. Nu gaat onze Catechismus tot het andere deel van onze ellende over, vertonende ons derzelver oneindige zwaarte, met geen gedachten, veel minder woorden na te gaan of te doorzien, onder welke beschouwing de mens in des Heeren Woord staat gebrandmerkt als een kind des toorns, de tijdelijk en eeuwige vloek onderworpen. En daarom noodzakelijk vallende in de handen van die Wreker, Wiens Majesteit zeer geducht is; als Wiens deugden en volmaaktheden alle niet willen noch kunnen enige zonde ongestraft laten.
Opdat wij dan aan de stof in deze vraag vervat het nodige licht bijzetten, en deze putten uit de diepste bronnen van de praktikale of werkdadige godgeleerdheid, zullen wij met voorbijgaan van het ontleden en uitbreiden van elk woord of spreekwijze (waaruit veeltijds weinig vrucht is te halen) terstond in de zaken zelf intreden; en betogen:

I. Vooreerst, dat elke zonde, zo aangeboren als de wortel, zo dadelijke als de tak of vrucht, gelijk ze al Gods deugden verkleint en benevelt, en zoveel ze kan uitdooft, alzo ook uit kracht van diezelfde deugden noodzakelijk moeten gestraft worden.
II. Ten andere, zullen wij de eeuwigheid der helse straffen, waartegen het zorgeloze vlees zo stout in deze dagen de wapenen durft opvatten, onderscheiden bewijzen.

I. Wat het eerste aangaat. Hieromtrent zullen wij onze overdenkingen zo schikken en inrichten, dat wij de schoolse struiken en distelen voorbij stappende, uit de inwendige natuur van de zaak zelf ons betoog zullen opmaken, en daaruit bewijzen dat niet de allerminste zonde ongestraft kan blijven; maar dat ze van de zijde van de zonde, en van de zijde Gods het eeuwige verderf na zich sleept.

De volgende bewijsredenen, in zes delen van ons onderscheiden, zullen de waarheid van onze lering aan elks geweten openbaar maken.

1. Het eerste bewijs levert ons Gods oneindige en onafmetelijke Majesteit, waardoor Hij uitmunt als Schepper, Heere en opperste Wetgever van het gehele geschapene; hetwelk noodzakelijk meebrengt het verderf en de ondergang van de zondaar. Want iedere zonde verkleint die uitmuntende en hoogverheven Majesteit Gods, schendt Zijn heerschappij en oppergezag, ja verloochent deze, en poogt zoveel ze kan God als van Zijn troon te stoten. Nu kan het immers niet geschieden dat God van Zijn eigen Majesteit, Welke Zijn Godheid Zelf is, af zou staan, en dat hij niet veeleer deze op het strengste zou handhaven tegen al dezulken die ze goddeloos aantasten. Waaruit volgt, dat Hij zulk een euveldaad en kwetsing van Zijn oppergezag geenszins ongestraft kan laten; tenzij wij God willen begrijpen (dat ongerijmd is) zich weinig te bekommeren over de schending van Zijn hoogverheven Majesteit en gezag, en Hem blootstellen aan de verachting en het bespringen van Zijn eigen schepselen, die het vrij zou staan en dat straffeloos, aan de kroon van het Opperwezen de hand te slaan (opdat ik zo spreke) en Zijn heiligheid als met de voeten te vertreden.

2. Het tweede bewijs nemen wij uit Gods onuitputtelijke gelukzaligheid en volstandige genoegzaamheid, waardoor Hij alleen is, en ook erkend moet worden de Fontein des levens en alles goeds. Indien ik nu kan betogen dat door de zonde die gelukzaligheid en algenoegzaamheid Gods verloochend, en die Fontein als gestopt wordt, dan is het ongerijmd een ogenblik te twijfelen dat deze volmaaktheid Gods niet zou overhellen en gedreven worden om zulk een ongelijk, haar in dit opzicht aangedaan, te straffen. Dit betoog zal aldus gemakkelijk voortgaan. Namelijk, in iedere zonde vindt de zondaar een zoete vrucht en aangename smaak, van de apostel daarom met nadruk de genieting der zonde genoemd, Hebr. 9:25. Daarin is een aas dat tot proeven en smaken sterk verlokt. Neem eens, hier zijn verlokkingen van de bekorende wellusten die het vlees strelen; er zijn rijkdommen en schatten die door hun grote glans de ogen doen schemeren; ginds zijn kronen en tronen, hoge titels en eerambten die wat Goddelijks beloven; ook glorie, prijs en

loftuiting der mensen treffen de ziel geweldig en vermakelijk. Door de schijn van deze dingen, even bedrieglijk als verlokkelijk, laat zich de mens betoveren, en in deze beuzelingen en vergankelijke en haast verdwijnende genieting stelt hij zijn god en hoogste goed. Zodat hij zonder deze dikwijls van droefheid verteert, en zelfs niet wil leven noch kan. En dat zijn misdaad nog verzwaart, om naar deze schaduw te grijpen en die na te jagen, schroomt hij niet Gods heilige wetten te versmaden, en de gemeenschap van het zalig Opperwezen achter zijn rug te werpen, door listen en lagen, door valsheid en bedrog, zelfs door moord en bloedvergieten, als rennende naar allerlei zonden en ongerechtigheden. Waarheen wij niet te onpas kunnen brengen die merkwaardige klaagtaal van de Heere, bij Jeremia de profeet, hoofdstuk 2:12,13: Ontzet u hierover gij hemelen, en zijt verschrikt, wordt zeer woest, spreekt de HEERE. Want Mijn volk heeft twee boosheden gedaan; Mij, de Springader des levenden waters hebben zij verlaten, om zichzelven bakken uit te houwen, gebroken bakken, die geen water houden. Dat is, de zondaar heeft Mij, Die het Middelpunt en de Springbron van alle wezenlijk geluk ben, verzaakt, en de ledige en ijdele schijn van dingen, die de ziel niet kunnen vervullen met enig heil, nagejaagd; niets betamelijker derhalve dan dat hij van de Heilfontein wordt geweerd, die zulke ledige en gebroken bakken boven Mij, de volle Bron, heeft durven stellen.
3. Komen wij, ten derde, tot Gods onbevlekte heiligheid, welke als het toppunt der Goddelijke deugden is. Door deze is God in een onmetelijke tussenruimte afgescheiden van al wat vuil en zondig is; waaruit de ellende van de onreine en bevlekte zondaar vanzelf vloeit. Te weten, het leven en het geluk der ziel is in Gods gemeenschap gelegen, waarvan, indien ze wordt afgeweerd, niet anders dan angst en naarheid, schrik en wanhoop en een onvermijdelijk verderf, en wel voor altijd, haar lot en deel moet wezen. Nu, de zonde maakt een scheiding tussen de heilige God en de onreine zondaar, in zoverre dat Hij Zijn vriendelijk aangezicht van hem verbergt, volgens Jes. 59:2. Want wat samenbinding heeft de gerechtigheid met de ongerechtigheid? Of wat gemeenschap heeft het licht met de duisternis? vraagt daarom Paulus, 2Kor. 6:14. Zodat, indien God niet anders deed dan de zondaar de stralen van Zijn gunstig aangezicht te onttrekken, gelijk Hij uit kracht van Zijn heiligheid moet

doen; allerellendigst zou de zondaar zelfs hierdoor worden. Maar hier komt bij, dat deze deugd van het heilig Opperwezen niet alleen als de zon alle duisternissen der zonden van zich verdrijft, maar ook, gelijk een vuur door haar gloed, de onreine zondaar lange tijd in lankmoedigheid verdragen, ten laatste verzengt, verbrandt en verteert. In welk opzicht de heilige God in Zijn Woord wordt voorgedragen als een verterend Vuur en een eeuwige Gloed, Jes. 33:14. Waartoe ook al die plaatsen behoren daar de heiligheid Gods zo hoog geroemd en Deszelfs haat tegen alle zonden zo nadrukkelijk beschreven wordt, als zijnde Zijn ogen te rein dan dat Hij het kwade zou kunnen aanschouwen, Hab. 1:13.

4. Een allervoornaamst bewijs is ook, in de vierde plaats, de gerechtigheid Gods, zozeer allerwege in de Heilige Bladeren geroemd. Een deugd waardoor de opperste Rechter van hemel en van aarde elk vergeldt naar zijn werken, belonende de deugd, straffende de ondeugd. Een gerechtigheid, indien iemand deze God beneemt, begaat hij de grootste heiligschennis, en keurt Hem onwaardig de regering van het gehele AL. Immers, indien het onbillijk is een menselijke wetgever en rechter de rechtvaardigheid te onttrekken; hoeveel meer zich God te verbeelden, enkel maar naar willekeur, of de zonde te straffen, of die ongestraft te laten? Maar indien deze deugd in God niet kan bestaan, tenzij Hij alle zonden naar de regels van Zijn heilige wet, door Hemzelf gesteld en uit de natuur van de mens en van de Wetgever voortvloeiende, straft, dan is het gevolg middagklaar dat God niet slechts wil, maar ook moet de straf in de wet bedreigd, aan de zondaar oefenen. Ik heb gezegd, *moet,* door die allerzuiverste en meest volmaakte dwang waardoor Hij aan Zichzelf verplicht is, en in generlei wijze Zichzelf kan verloochenen, 2Tim. 2:13. In dit opzicht heeft Paulus gezegd, dat dit het recht Gods is, dat die de zonde doen des doods waardig zijn, Rom. 1:32; en dat de bezoldiging der zonde de dood is, Rom. 6:23. Niet hierom alleen, omdat God zulks van eeuwigheid besloten heeft, zodat Hij ook zou hebben kunnen besluiten de zonde ongestraft te laten (gelijk enigen verkeerd menen); maar ook omdat die bezoldiging en straf natuurlijk in de aard der zonde zelf ligt opgesloten, en de ondeugd zichzelf terstond begint te straffen. Dewijl door de zonde het beeld Gods geschonden wordt, en die oorspronkelijke bevlekking gesterkt

wordt, welke de ziel verontreinigd heeft en aangestoken met hebbelijkheden tegen Gods wet strijdende. Deze onbuigzame gestrengheid der Goddelijke rechtvaardigheid leraren ons allerwege de Heilige Schriften; in zoverre, dat deze rechtvaardige Rechter Zelf met een eed verklaart, dat Hij geen lust heeft in de dood des zondaars, maar daarin, dat hij zich bekere en leve, Ez. 18:32, 33:11. En elders wordt God ingevoerd als had Hij een behagen in het verderf der hardnekkige en moedwillige zondaars, en in de uitvoering der welverdiende straf, waardoor Hij die besmettende en aanstekende wortel der zonde afbreekt en uitroeit, zoals in de Spreuken van Salomo, hoofdstuk 1:26 en vervolgens: Ik zal in ulieder verderf lachen, Ik zal spotten wanneer uw vreze komt. Welke spreekwijze menselijker wijze moet verstaan worden; maar ook tevens geen andere uitlegging kan lijden, dan dat door het uitvoeren der straf enigermate wordt voldaan aan Gods gekwetste Majesteit en de deugd van Zijn gerechtigheid; opdat de zondaars erkennen en ondervinden mochten dat de heilige en rechtvaardige God niet ongestraft kan veracht worden. En daarom horen wij God bij de profeten zo menigmaal zeggen: En zij zullen weten dat Ik de Jehovah ben! Als wilde Hij zeggen: Ik zou niet zijn Die Ik in waarheid ben, de Jehovah, het allervolmaaktste Wezen, bijaldien Ik Mijn wraakvorderende gerechtigheid over alle zonden aan de goddelozen niet uitvoerde. Waaruit wij dan terecht besluiten dat die deugd van rechtvaardigheid in God niet willekeurig is, maar Hem natuurlijk en noodzakelijk, met die noodzakelijkheid waardoor God gezegd wordt te zijn en te bestaan, gelijk ook Zijn deugden voor te staan en die te handhaven.

5. Ten vijfde, van de wraakvorderende gerechtigheid is al mede een allersterkst bewijs de waarachtigheid Gods, welke van de zondaar niet alleen in twijfel getrokken, maar ook geheel geloochend wordt, alsof al die bedreigingen in Zijn Woord tegen de zonden en zondaren maar krachteloze bliksems, of liever maar ijdele woorden waren. God heeft verzekerd dat de ziel die zondigt, die zal sterven, Ez. 18:20. De zondaar door des satans inblazing ongelovig, draagt dat woord in zijn hart en mond: Ik zal niet sterven. De Wetgever heeft het als met een eed gestaafd: Vervloekt zij die niet blijft in al wat er geschreven is in het Boek der wet, Deut. 27:26, Gal. 3:10. De

zondaar daarentegen, ofschoon hij de woorden van deze vloek hoort, zegent zichzelf in zijn hart, zeggende: Ik zal vrede hebben wanneer ik schoon naar mijns harten goeddunken zal wandelen, Deut. 29:19. Ja, God heeft als van Zijn rechterstoel dit onherroepelijk vonnis afgekondigd: Ik zal den schuldige geenszins onschuldig houden! Ex. 34:7. De hardnekkige zondaar brengt ertegen in, indien ik van al mij misdaden berouw heb en mij beter, zullen ze alle ongestraft blijven zonder enige voldoening. Waarlijk! indien de mens dat zo-even gehoorde vonnis, Ik zal de schuldige geenszins onschuldig houden, waarachtig, vast en onveranderlijk te wezen, geloofde en oordeelde, hij zou niet kunnen zondigen met die gewilligheid, lust, vermaak en blijdschap, waardoor hij gewoon is zich in de zonden toe te geven en aan die zich over te geven. Want die losbandigheid en uitgieting in allerlei kwaad komt voornamelijk daarvandaan, dat hij Gods verzekeringen, van de zonde niet ongestraft te zullen en te kunnen laten, niet gelooft, maar die alle geloof onttrekt. Indien het nu een mens onverdraaglijk is als men hem zijn geloof en waarachtigheid onttrekt, hoeveel zwaardere gramschap en verontwaardiging Gods moet dan die lichtvaardigheid van een bloot schepsel door de waarachtige God het geloof te weigeren, verwekken? De mens moet zeker hierdoor zoveel groter verderf op zich laden, als hij des te zwaarder door zovele bedreigingen en vloekspraken van Gods wet tevoren is gewaarschuwd geworden van Gods toekomende toorn.

6. Mijn laatste bewijs haal ik uit de goedheid Gods Zelf; dat wel in het eerste inzien geheel vreemd en strijdig zou kunnen schijnen, maar dieper ingezien, overtuigen zal, tenminste zulkeen die wel redeneren kan. Ik zeg dan, dat in elke zonde een kwaadaardig misbruik van de Goddelijke goedheid, genade en weldadigheid is; door welk misbruik de vaderlijke ingewanden (opdat ik zo spreke) van het zalig Opperwezen licht geacht, ja zelfs onder de voet getreden wordt; volgens die veelbetekenende en schilderachtige trekken van het beeld van Jeschurun, in het lied van Mozes, Deut. 32:15: Als nu Jeschurun vet werd, zo sloeg hij achteruit, (gij zijt vet, gij zijt dik, ja met vet overdekt geworden) en hij liet God varen Die hem gemaakt had, en versmaadde de Rotssteen zijns heils. Maar indien nu de Goedheid Zelf zich geheel ongestraft laat verachten en

vertrappen, en niet liever zoveel zwaardere straffen uitdeelt dan ze grotere genade en weldaden heeft verleend, dan zou die deugd geen goedheid meer zijn, maar een zekere lagere loomheid en verachtelijke vadsigheid, welke men in een mens zelfs niet zou dulden maar verachten, laat staan aan de heilige God toe-eigenen. Indien God derhalve niet zoveel heviger tegen de zondaar zou ontvlammen als Hij hem met meerdere weldaden overladen en als opgehoopt heeft, dan zou die verheven deugd van Gods goedheid zich enkel stellen om van de zondaar ongestraft bespot en met opgeheven hand geschonden te worden; maar niets Gode onwaardiger zou er kunnen gezegd of begrepen worden. De kracht en de scherpte van deze bewijsreden heeft men zoveel te zorgvuldiger in acht te nemen, als het zorgeloze vlees uit deze deugd van Gods goedheid tegen de daad der zonde pleegt te redeneren, en daarin ook een zeer sterk bolwerk tegen Gods toorn meent te vinden. Ja, die deugd ook als een schild gebruikt om de pijlen van Gods gerechtigheid op te doen afstuiten, vooral de pijlen van de eeuwige straf der zonden; hoedanige straf de vleselijke mensen zeer sterk drijven, regelrecht strijdig te wezen met de goedheid Gods. Op welke alle misbruikers van de Goddelijke goedheid, zowel van onze dagen als vanouds, zeer toepasselijk is dat merkwaardig woord des Heeren, Jes. 28:14,15: Hoort des HEEREN Woord, gij bespotters, gij heersers over dit volk dat de Jeruzalem is. Gijlieden hebt gezegd, wij hebben een verbond met de dood gemaakt, en met de hel hebben wij een voorzichtig verdrag gemaakt; wanneer de overvloeiende gesel doortrekken zal, zal ze tot ons niet komen; want wij hebben de leugen ons tot een toevlucht gesteld, en onder de valsheid hebben wij ons verborgen.

II. Vanhier zetten wij onze tred gevoeglijk voort tot het tweede deel van onze verhandeling over de vraag van de onderwijzer. Wij hadden beloofd een wat ruimer en meer onderscheiden betoog van de eeuwigheid der straf, hoognodig in deze zorgeloze dagen.

A. Alvorens zeg ik in het algemeen, dat hetgeen tot hiertoe bewezen is, rakende de noodzakelijkheid van de straf der zonde, ook tegelijk bewijst de eeuwigheid van die straf in zulk een schepsel; dat gelijk het voor een eeuwigdurend geluk, alzo ook voor een altijddurend ongeluk vatbaar is. Want indien de tevoren bijgebrachte deugden Gods, namelijk Zijn Majesteit, algenoegzaamheid, heiligheid,

gerechtigheid, waarheid, ja zelfs Zijn goedheid, van Hem vorderen dat de zondaar tot een rechtvaardige vergelding van zijn overtreding gestraft wordt, dan eisen even dezelfde deugden Gods ook dat die straf eeuwigdurend is, bij veronderstelling (hetgeen wij als een volzekere waarheid hier aannemen) dat de zondige mens na dit tijdelijke leven voor eeuwig zal overblijven, en nimmermeer vernietigd worden. Het gevolg is middagklaar, zoals ik met een tweeërlei bewijs aldus betoog:

1. Vooreerst, indien de eeuwige straf van de zondige mens regelrecht strijdig zou zijn met Gods gerechtigheid, goedheid en allervolmaaktste natuur (zoals het vlees wil en het graag zou hebben) dan zou het ook tegen diezelfde deugden Gods en tegen deszelfs allervolmaaktste natuur regelrecht aanlopen, indien Hij de straf de zondige mens, neem eens voor honderd jaren, ja zelfs voor een dag, (ook nader voor een enkel ogenblik) aandeed. Dat hetgeen rechtstreeks tegen Gods deugden en natuur aanloopt, dat kan God, het zij met eerbied gesproken, even zomin voor een ogenblik als voor eeuwig doen. En derhalve zou de straf der zonde niet alleen voor een eeuwigheid, wegens Gods natuur en deugden, niet kunnen geschieden; maar ze zou geheel en al moeten ophouden, en van God voor een enkel ogenblik niet kunnen uitgevoerd worden. Maar zulk een gevolg uit Gods natuur en deugden afgeleid, weerlegt zichzelf door zijn ongerijmdheid.

2. Ten andere, indien Gods allervolmaaktste natuur en deugden van Hem vorderen de zonden te straffen, tenminste voor een zekere tijd tot een rechtvaardige vergelding voor het overtreden van Zijn wetten, zo schijnen diezelfde deugden ook te vorderen dat die straf eeuwigdurend is; omdat dezelfde redenen die God bewogen hebben om de zondige mens van zijn zalige gemeenschap uit te sluiten (neem eens voor duizend, zelfs voor tienduizend jaren) altijddurend en standvastig blijven in het Goddelijke Wezen, bij Welke geen verandering is. Er kan toch geen oorzaak van enige verandering of verslapping of ophouden van de straf worden uitgedacht, tenzij men of verviel in het verdichtsel der heidenen, dat de onreine zielen door vuur en pijniging gezuiverd worden, of stellen wilde (daar de sprekers van de eeuwigheid der straf het meest toe overhellen) dat door een beperkte tijdelijke straf, neem van duizend, of zo gij wilt van

tienduizend jaar, zo volkomen voldaan zou worden aan de beledigde Majesteit Gods en aan de geschonden wet, dat God van Zijn recht zou vervallen om langer te straffen, en gehouden zijn, tenzij Hij wilde onrechtvaardig en wreed blijven, de zondaar in genade aan te nemen, en hem door de vlammen van Zijn toorn nu genoeg gezuiverd, uit de onuitputtelijke fonteinen van eeuwige vreugde voortaan te verkwikken, en van een gehate vijand in een meest geliefde vriend te verklaren, welke Hij met de zalige en volheerlijke onsterfelijkheid wilde begunstigen.
Indien iemand ondertussen hier wilde toegeven, en stellen dat God wel het recht heeft de zonde voor eeuwig te straffen; maar dat Zijn recht niet gebruiken wil, door Zijn goedheid van dat recht afstappende; ook dan zou hij ongerijmde dingen zeggen, niet overeenkomstig met de oneindige wijsheid en majesteit van Hem met Welke wij te doen hebben. Alsof God nu eens met deze, dan eens met gene lust als bij vlagen bevangen wordt, en alsof Hij vermoeid van straffen, eindelijk ophield, daar Hij voorheen streng de straf had gevorderd. Hetwelk indien het Gode betamelijk zou zijn, zou men eruit moeten besluiten dat het Hem dan onbetamelijk zou zijn ooit de allerminste straf gevorderd en de zondige mens aangedaan te hebben; hetwelk van God te denken ten hoogste ongerijmd en zondig zou zijn.
B. Dewijl nochtans het vlees in zulk een overtuigend betoog nog niet berust, maar die eeuwigheid der straf pleegt door te strijken als een leerstuk aan het Evangelie onbetamelijk (zoals men spreekt en schrijft) onverdraaglijk, liefdeloos, allerwreedst; en in deze dagen vooral, waarin het ongeloof zo openlijk begint te woeden. Laten wij dan wat meer bijzonder te werk gaan, en dit leerstuk dat aan de verdorven rede zo allerhatelijkst is, op het krachtigste bevestigen:
a. Zo uit de duidelijke Schriftuurteksten van Gods Woord,
b. Als uit de leerstelsels der gezonde godgeleerdheid, in de Heilige Schrift gegrond. Waarna ik zal weerleggen de voornaamste tegenwerpingen waarmee men gewoon is deze gewichtige waarheid te bestrijden.

a. Indien wij alvorens met de Heilige Schriften te rade gaan; de waarheid van de eeuwigheid der helse straffen schijnt daarin zo

klaar en duidelijk, dat tenzij wij geen volkomen doorzicht hadden in de hoogmoed, hardnekkigheid en verblinding van de verdorven mens, wij ons ten hoogste zouden verwonderen dat men de minste twijfel zelfs tegen zulke klare en duidelijke waarheden heeft kunnen of durven inbrengen.

aa. In de voorspits van deze strijd stel ik het nadrukkelijk zeggen van onze HEERE, Matth. 10:28: Vrees niet voor degenen die het lichaam doden en de ziel niet kunnen doden; maar vreest veelmeer Hem, Die beide ziel en lichaam kan verderven in de hel. Staan wij een wijle stil bij de spreekwijze *verderven in de hel,* welke in zich vervat een nooit eindigende verderving, door welke de ziel genoodzaakt wordt de eeuwige dood te sterven, zowel als het lichaam. Want indien er een einde der straf zou zijn, en de ziel door de helse straf gezuiverd, tot Gods genade en de bezitting der eeuwige vreugde eindelijk kwam, dan zou God de ziel niet verderven, maar liever als het goud in de smeltkroes zuiveren, en zo tot een beter en zaliger lot toebereiden; hoedanig denkbeeld geheel en al van de mening van onze Heiland verschilt. Zeer eenstemmig met deze tekst is een andere plaats der Heilige Schrift, waarin de staat der verdoemenis de dood wordt genoemd, en wel de tweede dood, waaruit men nimmer kan ontkomen; zodat zij zalig gesproken worden over welke die tweede dood geen macht heeft, Op. 20:6.

bb. De kracht van dit bewijs dring ik in de tweede plaats nog sterker aan uit zulke spreekwijzen, in welke dat ziels- en lichaamsverderf daar de Zaligmaker van sprak, genoemd wordt een eeuwig verderf, 2Thess. 1:9, en een eeuwig vuur, Matth. 25:41, ja eeuwige pijn, vers 46. Alwaar zeer opmerkelijk is, dat die eeuwige pijn der goddelozen rechtstreeks overgesteld wordt tegen het eeuwige leven der rechtvaardigen, als er gezegd wordt, dezen zullen gaan in de eeuwige pijn, maar de rechtvaardigen in het eeuwige leven. Waaruit één en dezelfde staat van volstrekte eeuwigheid voor beiden noodzakelijk moet besloten worden. Laten hiertoe ook gebracht worden die zo nadrukkelijke spreekwijzen, met elkaar vergeleken, Op. 14:10,11, 20:10: Zij zullen gepijnigd worden dag en nacht in alle eeuwigheid. Welke plaatsen alle met kracht moeten aangevoerd worden tegen de bedillingen der partijen, waarmee zij beweren dat de eeuwigheid menigmaal in de Heilige Schriften een bepaalde tijd betekent. Een

uitvlucht, welke wij op hun plaats onder de tegenwerpingen verzwakken en weerleggen zullen. Thans gaan wij voort tot:
cc. Het derde bewijs, dat om de eeuwigheid der straffen te bevestigen, allersterkst is genomen uit Mark. 9, eerst vers 44, dan vers 46, en nog eens vers 48, alwaar de Mond der waarheid niet zonder nadruk tot driemaal toe herhaalt dat schrikkelijke vonnis van verdoemenis: Daar hun worm niet sterft, en het vuur niet uitgeblust wordt. Waarmee vergeleken moeten worden Matth. 3:12, Jes. 66:21.
dd. Een zeer gewichtig bewijs, hoewel van weinigen gebruikt, is in de evangelische parabel van de rijke man, Luk. 16, dat merkwaardig woord dat wij aantreffen in het 26ste vers. Abraham sprak uit de hoge hemel tot de rijke man die in de lage hel was: Tussen ons en tussen ulieden is een grote kloof gevestigd, zodat degenen die vanhier tot u willen overgaan niet zouden kunnen, noch ook die daar zijn vandaar tot ons overkomen. Die grote kloof geeft te kennen de ruime tussenwijdte waardoor de opperste hemel van de lagere gewesten der hel is afgescheiden. Die onmetelijke afstand maakt een natuurlijke hinderpaal tussen de boven- en benedenbewoners; alzo dat die de hemel tot hun woonplaats hebben niet kunnen neerklimmen naar de hel, noch die in deze laag te verkeren hel ten hemel opklimmen. In een geestelijke en meer verheven zin wijst dan die grote kloof of tussenwijdte aan een onoverkomelijke hindernis en afscheiding welke de bovenste en benedenste, de hemelingen en de rampzaligen voor eeuwig van de ander scheidt; zodat gelijk de zalige zielen uit hun geluk niet kunnen uitvallen, alzo ook die beklagenswaardige onzaligen hun eeuwig ongeluk nimmermeer kunnen ontworstelen wegens de onveranderlijke toestand van beide die zo wijd verschillende staten, of der verheerlijking of der verdoemenis.
ee. Al verder, een eeuwigdurende rampzaligheid geeft ook zo duidelijk te kennen die merkwaardige weeklacht van onze gezegende Heiland over Judas, die Hem verraden zou: Wee die mens door welke de Zoon des mensen verraden wordt, het ware hem goed zo die mens niet geboren was geweest! Matth. 26:24. (Dit is een bewijs waarop geen uitvlucht valt, en daar elk voor zal moeten staan met gesloten mond, let wel.) Indien er een einde zal komen aan de straf der hel, gelijk partijen willen, indien na enige eeuwen smarten geleden te hebben, de hemelse vreugde zal ten deel vallen aan allen

en een iegelijk mens, de allergrootste goddeloze niet uitgezonderd, dan zou zeker de Zaligmaker, Wiens alwetend oog voorzag al wat er in dit leven en na dit leven nog zal gebeuren, aldus van Judas niet gesproken hebben. Want duizend eeuwen, de duizenden nog verdubbeld, in de helse rampzaligheid te hebben doorgebracht, heeft niet de minste gelijkheid of evenmatigheid met de eeuwigdurende en nooit eindigende hemelvreugde, die na verloop van die duizenden eeuwen zou volgen. En gevolglijk, dan was het Judas goed (ik voeg erbij, dan was het elk mens goed, die ooit geboren is of nog geboren zal worden, goed) geboren te zijn geweest, indien hij na die tijdelijke smart, hoe langdurig ook, eindelijk werd overgevoerd totdat eindeloos en gans zeer uitnemend eeuwig gewicht van hemelse heerlijkheid.

ff. Ten laatste, de goddeloze mensen en de duivelen zullen één en hetzelfde lot van rampzaligheid ten deel vallen, volgens dat schrikkelijke vonnis van de opperste Rechter Matth. 25:24: Gaat weg van Mij gij vervloekten, in het eeuwige vuur, hetwelk de duivel en zijn engelen bereid is. De duivelen nu is alle hoop van herstelling geheel en al afgesneden, volgens het zesde vers van de Brief van de heilige apostel Judas, daar gezegd wordt dat zij met eeuwige banden onder de duisternis bewaard worden. Vergelijk hiermee 2Petr. 2:4, Hebr. 2:16. Origenes zelf, de eerste bron van dit en van meer andere gedrochtelijke gevoelens, is genoodzaakt te bekennen dat voor de duivel de deur der genade geheel toegesloten is; als van welke niemand dan die van zijn verstand beroofd en volslagen dwaas is, zoals hij spreekt, zou kunnen zeggen dat hij ooit zalig zal worden. Wel dan, hetgeen zij allen die niet graag voor uitzinnigen zouden willen aangezien worden, aangaande de duivel toestemmen, en hetgeen zij ook van de verdere kwade geesten belijden, dat derzelver eeuwig verderf niet strijdig is met Gods volmaaktheden, (van wijsheid, goedheid en meer andere van Zijn deugden) waarom zou dit in de mensen ook niet waarachtig wezen? Die het beeld des duivels dragen, en uit hem als een kwaad zaad zijn voortgeteeld. Of zou het meer tegen Gods wijsheid, goedheid en andere deugden aanlopen, de mens voor eeuwig te straffen, dan de onreine geesten? Ganselijk niet! Naardien de apostelen Judas en Petrus, in de boven aangehaalde plaatsen ons het tegendeel leraren, zeggende de

laatstgenoemde uitdrukkelijk, 2Petr. 2:4: Indien God de engelen die gezondigd hebben niet gespaard heeft, maar die in de hel geworpen hebbende, overgegeven heeft aan de ketenen der duisternis; zo zal Hij ook, volgens het negende vers, de mens niet sparen. Maar zoveel vermag de blinde eigenliefde, waardoor de mens zodanig vervoerd wordt, dat hetgeen hij in de duivel en deszelfs engelen rechtvaardig verklaart, openlijk schreeuwt dat het in hem onrechtvaardig zou zijn.

b. Deze zo overtuigende en duidelijke schriftuurteksten zullen nog meer sterkte bijzetten de navolgende gewichtige redenen, welke de gezonde godgeleerdheid aan de hand geeft, welke grondslagen de eeuwigheid der straf meebrengen en bevestigen. 1. De noodzakelijkheid der genoegdoening aan Gods gerechtigheid, dewijl Hij van Zijn recht niet kan afstaan; en welk leerstuk het fundament van de Christelijke godsdienst is, brengt ook de eeuwige straf mee. 2. En wel zulk een genoegdoening, welke een bloot schepsel of mens nimmer kon teweegbrengen, maar waartoe een God-Mens, voorzien met meer dan menselijke kracht, volstrekt nodig was. 3. De verlossing en zoendood van Christus moet elk van die eeuwige straf volkomen overtuigen, nademaal zonder Deszelfs bloed geen verlossing is, geen hoop van de straf der zonden te ontgaan, en in Gods genade te komen. Maar van de weldaad en toepassing van Christus' bloedige verdiensten zijn buiten alle twijfel uitgesloten die verwezen worden tot het vuur, dat de duivel en zijn engelen bereid is, Matth. 25:41. 4. De noodzakelijkheid der wedergeboorte en heiligmaking, zonder welke niemand God zien zal, brengt vanzelf een straf zonder einde mee. 5. Ook de natuur der heersende zonde, welke de zondaar met eeuwigdurende banden gebonden houdt, waaruit hij door eigen krachten niet kan ontkomen. 6. En eindelijk, hetgeen wij van het beeld Gods, door de val verloren, en door de tweede dood nog al verder, ja geheel en al te verliezen, tevoren gezegd en bewezen hebben, betoogt middagklaar de eeuwigdurendheid van deze ellende.

C. De waarheid zo op de kandelaar gesteld zijnde, laten wij ook kort de duisternissen der dwalingen en verkeerde redeneringen, waarvan zich het vlees bedient, ontdekken en verdrijven.

a. Als een hoofdbewijs gebruikt men de oneindige goedheid Gods, welke men zegt in genen dele met dit harde leerstuk te kunnen

overeen gebracht worden. Aldus komt het de vleselijke mens voor; maar gelijk wij tevoren getoond hebben, door een valse schijn bedrogen; alzo diezelfde goedheid Gods de hoogste straf vordert van hem die zulk een grote deugd heeft durven aantasten en beledigen. Want indien wij die goedheid Gods zover willen uitstrekken dat ze een eeuwige straf niet kan toelaten, dan zal het haar ook niet betamen enige de minste straf te oefenen, en zo aan alle schepselen de vrije teugel gegeven om alle zonden en boosheden ongestraft te bedrijven. Zo doende, zal hemel en aarde ondereen gemengd worden, en alles ondersteboven gekeerd.

b. Dan dringt men ook hier sterk op, dat die eeuwigheid der straffen volstrekt strijdig is met de wijsheid Gods. Een straf wordt uitgevoerd, zegt men, tot verbetering, of van de misdadiger zelf, of tenminste van anderen, om die door zulk een voorbeeld af te schrikken van het kwade. Nu, volgens onze leer kunnen de rampzaligen in de hel niet meer verbeterd worden. Er zijn ook geen anderen meer die door dat strenge oordeel der Goddelijke gerechtigheid nodig hebben van het kwade afgeschrikt te worden; en derhalve geen vrucht van de eeuwige straf iemand toebrengen. Dit is een redenering, met enige glans gevernist; maar welke zal vervliegen en verdwijnen als men in aanmerking neemt dat die straf een zeer grote vrucht heeft ten aanzien van God en ten aanzien van Zijn heiligen, zo engelen als mensen. Die op geen andere wijze van Gods oneindige en geduchte gerechtigheid beter hebben kunnen overtuigd worden, ja, zelfs van de oneindige barmhartigheid en goedheid Gods; Die, daar Hij vele engelen heeft laten vallen in het eeuwig verderf, anderen nochtans in de waarheid heeft doen staande blijven, en in hun woonplaats der heerlijkheid bevestigd. En daar alle mensen door hun val verdiend hadden aan de eeuwige duisternissen te worden overgegeven; een grote menigte echter van die ellendelingen, door het bloed zelf van Zijn eigen, eniggeboren en allergeliefdste Zoon, ja door Deszelfs zeer bittere en vervloekte dood, van het eeuwig verderf heeft willen verlossen. Van welke verlosten door zulk een dure prijs van het Lam Gods gekochten, Gode eeuwigdurende lofzangen en dankzeggingen zullen worden toegebracht; en zulks zoveel te sterker en te vuriger als zij inniger worden aangedaan door een besef en gevoel van die gerechtigheid Gods, aan Welker geduchte

gestrengheid zij zovele slachtoffers in alle eeuwigheid zien opgeofferd, om de straf der beledigde en geschonden Majesteit Gods naar verdiensten te dragen.
Men houdt evenwel nog aan, en tracht te beweren dat het de diepe wijsheid Gods niet zou betamen enig schepsel alzo te formeren, dat het vervalt in een onveranderlijke en onverbeterlijke staat, zo van goddeloosheid als van de ellende; hoedanige staat geen Godheid zou kunnen behagen, schrijft een zeker Engels wijsgeer, of het moest wezen de kwade god der manicheeën. Waarlijk! welk zeggen stout en lichtvaardig is, naardien wij niet alleen uit de Heilige Bladeren kennen de onveranderlijke en onverbiddelijke boosheid van hem, die bij uitstek de boze en het boze genoemd wordt, Matth. 6:13, 13:19, Luk. 11:4. Maar zij zijn ook door eigen ondervinding overtuigd dat de boosheid onze natuur alzo verdorven heeft, en van alle deugd in het goede afkerig gemaakt, dat zonder de wederbarende genade Gods het kwaad geheel ongeneeslijk is. Welk kwaad God zeer wijs heeft willen toelaten, opdat gelijk het oneindig Goed, alsook het oneindig kwaad daar tegenoverstaande, zoveel te beter gekend zou worden. Maar indien nu eens zulk een redenering doorging, waarmee men zoekt te beweren dat het Gode niet geoorloofd zou zijn een onveranderlijke en onverbeterlijke boosheid toe te laten; dan zal ik op diezelfde grondslag staande houden, dat het dan die wijze God ook niet geoorloofd is één enige boosheid toe te laten; maar dat Hij uit kracht van deze Zijn deugd gehouden is om het allereerste zaad en vonkje van enige boosheid aanstonds uit te doven; hetwelk, tot hoever gaande heiligschennis het ons eindelijk zou vervoeren, elk gemakkelijk begrijpen zal.
c. Vervolgens meent men tegen onze leer als een allerscherpste pijl af te schieten de gerechtigheid Gods, Welke niet kan toelaten dat de misdaden van het zo kort en haast voorbijsnellend leven zolang en zo zwaar zou gestraft worden; naardien zulk een zware en strenge gerechtigheid niet anders zou zijn dan loutere ongerechtigheid. Dit plegen partijen met alle vergroting hatelijk te maken, en te zeggen, dat de misdaden der mensen zeer kort en eindig zijn, zo in tijd als in inwendige hoedanigheid; en uit dien hoofde niet kunnen noch behoren met een oneindige straf geboet te worden. Dit verantwoorden wij met onze godgeleerden maar kort: 1. Dat er in elke zonde

een schending is van de oneindige majesteit Gods. 2. Dat ook iedere zonde in zich heeft het zaad van een oneindige afkerigheid van God. 3. Dat, hoewel de sterveling in een korte levensloop gesteld, een einde van zondigen moet maken, door de dood genoodzaakt, hij echter zonder einde zou gezondigd hebben, indien hij een altijddurend leven op aarde zou hebben kunnen leven. 4. Ook zou hij na dit leven zonder einde in de zonden volharden, alzo de ziel van het lichaam ontbonden, niet zal ophouden tegen God gekant te wezen, ja, nog door bitterder haat tegen God verhard worden, als zij zal ondervinden, zeer rechtvaardig aan de eeuwige duisternis te zijn overgegeven.

d. Ten laatste, trachten partijen zich hiermee te verweren, dat de betekenis van het woord *eeuwig* in de Heilige Schrift niet altijd een volstrekte en nooit eindigende during meebrengt, maar zeer dikwijls een langdurige tijd, wel onbepaald, maar geenszins zonder einde. Als wanneer de inzettingen van Mozes' wet eeuwig genoemd worden, Ex. 12:24; daar ze nochtans met de overige schaduwen bij het opgaan van de Zon der gerechtigheid al verdwenen zijn; eveneens, wanneer de tempel van Jeruzalem gezegd wordt te zullen blijven in eeuwigheid, 2Kron. 6:2, 2Sam. 2:2. Of wanneer God Zijn verbond met Abraham oprichtte tot een eeuwig verbond, Gen. 17:13. Ook wordt van de Joodse knecht, die door zijn heer het oor doorboord werd, gezegd dat hij zijn heer eeuwig zal dienen, Ex. 21:6. Op dit alles wordt van onze zijde al te toegevend geantwoord, hoewel het gevolg door de partijen daaruit getrokken, met recht ontkend wordt. Namelijk, zeer geleerde mannen zeggen, dat uit de omstandigheden der schriftuurteksten moet worden opgemaakt, of er van een bepaalde of onbepaalde eeuwigheid wordt gehandeld, en dat in de zo even aangehaalde plaatsen door eeuwig en eeuwigheid verstaan moet worden een langdurige tijd, die echter een einde zou hebben. Maar dat in die plaatsen, waarin van de straffen der rampzaligen wordt gehandeld, geen betaling kan toegelaten worden. Maar ik zou menen, dat deze tegenwerping der partijen beter en veiliger wordt beantwoord door te ontkennen dat ooit het woord eeuwigheid in de Heilige Schriften gebezigd wordt, zonder een zeker denkbeeld van een volstrekte en eindeloze duurzaamheid. De inzettingen van Mozes hebben iets eeuwigs in zich gehad, niet in de uiterlijke schors,

maar in derzelver geestelijke kracht en merg, voor zoveel die schaduwachtige huishouding de veel betere en onveranderlijke huishouding van het Nieuwe Testament verbeeldde. Aldus is en blijft ook de tempel van Jeruzalem eeuwig, voor zoveel hij heeft afgebeeld dat geestelijke huis der Kerk, in welker midden de eeuwige God zal wonen. Het koninkrijk van David was een levendige afbeelding van het Rijk van de ware en geestelijke David, dat is Christus; en dat is eeuwig, onveranderlijk, onwankelbaar, zullende over de poorten der hel triomferen in eeuwigheid. In die zin is ook de besnijdenis eeuwig, ziende op de geestelijke besnijdenis van het hart, die zonder handen geschiedt. En in datzelfde inzien wordt ook de bezitting van het land Kanaän, geestelijk beschouwd, eeuwig van ons verklaard. En wat de Joodse dienstknecht betreft, die zijn heer eeuwig moest dienen, zeg ik: 1. Vooreerst, dat dit eeuwig aldaar zoveel zegt als zolang hij in wezen is; want dat deze mens in het jubeljaar is vrijgelaten, is geenszins waarschijnlijk. In dezelfde zin wordt het gebruikt van het verblijf van Samuel voor des Heeren aangezicht in eeuwigheid, 1Sam. 1:11, vergeleken met vers 11 en vers 28. Diezelfde betekenis der spreekwijze, zolang hij in wezen is, toegepast zijnde op de staat der rampzaligheid, brengt het een nooit eindigende eeuwigheid mee. 2. Ten tweede, als die knecht gezegd wordt zijn heer eeuwig te zullen dienen, en Samuel voor Gods aangezicht te zullen dienen tot in eeuwigheid, te weten als een nazireeër, moet het een en het ander ongetwijfeld worden opgevat als een gewone manier van spreken van het volk, welke alle einde buitensluit van de zijde van de spreker. Als bijvoorbeeld, mensen die een onderlinge vriendschap met elkaar aangaan en sluiten, de een de ander, wederzijds beloven een eeuwige vriendschap, enzovoort. 3. Ten derde, onder die plechtigheid van het doorboren van het oor aan die knecht, tot een teken dat hij zijn heer eeuwig moet dienen, ligt nog verborgen een reden van verder uitzicht en betekenis. De geestelijke bedoeling van die plechtigheid heeft haar uitzicht, naar mijn oordeel, of op de vleselijke Joden, die in de daad een eeuwige dienstbaarheid onder de vloek van de wet ondergaan zouden, nadat ze de geestelijke vrijheid der rechte kinderen van Abraham, anders de Evangelieprediking in de Messias hun aangeboden, zouden versmaad en verworpen hebben.

Uit hetwelk alles nu blijkt hoe weinig voordeel partijen kunnen trekken uit deze en dergelijke schriftuurteksten van hen bijgebracht. Hetwelk zij ook zelf niet duister te verstaan geven, wanneer zij gewoonlijk zeggen dat God in de Bijbel eeuwigdurende straffen bedreigd heeft, om de zondaars daardoor des te sterker in de band te houden; hoewel Hij Zich het recht heeft behouden die bedreigde eeuwige straffen te matigen en te verzachten, en ze ten laatste geheel en al te eindigen. En derhalve, dat men deze leer onder het gemene volk niet moet verbreiden, maar alleen onder de geleerden bewaren. Waarlijk! een vleselijke wijsheid, ja loutere zotheid, alsof God in Zijn Heilig Woord anders voor het gemeen, en anders voor de geleerden sprak; en alsof hetgeen God het volk volstrekt bedreigt, van onze filosofische vernuften zal mogen bepaald en verzacht worden. Daar dit hun dwaas zeggen, dat God over die bedreigde eeuwige straf het recht aan Zich behouden heeft om te bepalen, te verzachten, ja te eindigen, ook klaar toont dat die eeuwige straf dan ook naar het recht Gods uitgevoerd wordt, en dat hij zulke strenge bedreigingen niet zou hebben gedaan, indien daardoor Zijn deugden enigszins gekrenkt worden.

Vraag 11. Is dan God ook niet barmhartig?
Antwoord. God is wel barmhartig, maar Hij is ook rechtvaardig; daarom zo eist Zijn gerechtigheid dat de zonde, welke tegen de allerhoogste majesteit Gods gedaan is, ook met de hoogste, dat is met de eeuwige straf aan lichaam en ziel gestraft worde.

Verklaring

MET weinige woorden zullen wij hetgeen tot deze vraag behoort behandelen. Hierin wordt de zwaarste van alle tegenwerpingen opgelost; hetwelk men gewoonlijk afleidt niet alleen uit de goedheid, maar ook uit de barmhartigheid Gods, welke een nog veel tederder aandoening is, niet toelatende dat de ellendigen voor altijd in hun ellende blijven steken.
Hoe weinig de goedheid Gods de zondaar begunstigt, is reeds tevoren bewezen. Thans zullen wij nog wat meer bijzonder de barmhartigheid Gods verdedigen tegen dat verkeerde begrip, waardoor het

gemeen, geleerden en tevens ongeleerden, ik meen zulken allen, die niet behoorlijk zijn verlicht, maar alleen de vleselijke bevattingen van enige wijsgeren volgen, uit kracht van deze zo uitstekende Goddelijke deugd zich durven beloven, of een gehele straffeloosheid, of tenminste een niet zo strenge, althans geenszins een eeuwigdurende straf, omdat dit laatste met de tedere aandoening van barmhartigheid niet schijnt te kunnen bestaan. Dit is de algemene stem bijkans van alle stervelingen; niet alleen van degenen die de gezonde leer vijandig bestrijden, maar ook van degenen die belijden daarin te berusten. Dat elk hier maar met zichzelf te rade ga, en op de verborgen inspraak van zijn hart nauwkeurig lette; hij zal aanstonds verstaan en bevinden hetgeen ik zeg. Dat namelijk het vleselijke beginsel van elk mens ook hierin Gode vijandig is, en zich aan die heiliging van Gods wet om vanwege zijn overtredingen de eeuwige vloek te ondergaan, niet wil onderwerpen. Maar dat hij veeleer de bedreigde straf op de zonde of in het geheel niet gelooft, of de barmhartigheid Gods als een ondoordringbaar schild, waarop de pijlen der bedreigingen afstuiten, daartegen stelt. Daarom behoort een godgeleerde, en inzonderheid een God gewijde prediker zorgvuldig daarop toe te leggen dat hij deze besmettende en woedende pest welke in de beoefening van het Christendom in het merg en de ingewanden der mensen zeer diepe wortelen geschoten heeft, tegen te gaan en uit te roeien. Wat nu hieromtrent kon en behoorde gedaan te worden teneinde de godsdienst en ware godzaligheid krachtdadig te bevorderen en te beschermen, zal ik hoofdzakelijk en schetsgewijze opgeven.

1. Alvorens merk ik aan, dat de zaak en de rede zelf eisen dat die de ene deugd in God roemt, de andere niet omstoot en uitdooft. God is waarlijk de Vader aller barmhartigheden; Zijn ingewanden van liefde en tederheid zijn onuitputtelijk, en kunnen niet genoeg overdacht en met lof van ons verbreid worden. Ontelbaar zijn de plaatsen in Gods Woord, al waarom zulks niet alleen tot onze vertroosting, maar ook tot onze overtuiging wordt ingescherpt. Diezelfde God aller ontfermingen is en blijft ondertussen ook allerrechtvaardigst; dat ons in niet minder schriftuurteksten op het duidelijkste ontdekt wordt. Waarom die twee prijzenswaardige deugden nooit door ons vaneen gescheiden, maar altijd gezamenlijk en

onafscheidelijk met liefde tevens en vreze aangebeden moeten worden. Die onverbrekelijke band stelt ons God Zelf voor ogen, als Hij voor Mozes' aangezicht voorbijgaande uitriep, Ex. 34:6,7 HEERE, HEERE, God, barmhartig en genadig, lankmoedig en groot van weldadigheid en waarheid. Die de weldadigheid bewaart aan vele duizenden; Die de ongerechtigheid en overtredingen en zonde vergeeft; Die ook de schuldige geenszins onschuldig houdt, enzovoort; en dergelijke plaatsen meer zijn er veelvuldig in het Woord.

2. Ten andere, durf ik staande te houden dat zulk een barmhartigheid, zoals de onzinnige rede Gode toeschrijft, in geen mens zelfs goedgekeurd, veel minder enige lof waardig kan geoordeeld worden. Wie toch zal in een aardse rechter een zo verregaande zachtheid en tederheid dulden, dat hij niet van zich kan verkrijgen openbare booswichten en moordenaars de doodstraf aan te doen, welke de wetten zeer rechtvaardig tegen de zodanigen gesteld hebben? Laat de rechter het ongelukkig lot van zulkeen vrij beklagen die de straf in de wet bedreigd, zich door zijn eigen schuld heeft op de hals gehaald; dat hij in zoverre barmhartig is, hem wordt toegelaten. Maar dat hij door zulk een aandoening verhinderd, omtrent de misdaad oogluikend is en deze ongestraft laat, kan op generlei wijze geduld worden. Deze gelijkenis is hier licht tot God over te brengen, in Wie deze zoveel meer doorgaat; hoeveel meer, zo de wet als de heiliging der wet, uit de volmaaktheden en deugden van het zalig Opperwezen direct voortvloeien. Zou die rechtvaardige Rechter van hemel en aarde Zijn barmhartigheid zover uitstrekken waarheen het zorgeloos vlees deze trekt, dan zou Hij Zichzelf moeten verloochenen; gelijk voorheen zeer klaar van ons is bewezen.

3. Hieruit volgt ten derde, dat de barmhartigheid Gods, zozeer in de Heilige Bladeren geroemd, niet weggenomen noch verminderd wordt, ofschoon mogelijk alle overtreders van Zijn wet aan het eeuwig verderf, gelijk ze verdiend hebben, overgelaten waren; indien God maar als een tiran een lust of behagen daarin geschept had. Gelijk Hij Zelf betuigt, ja zweert, Ez. 18 en 33, dat Hij geen lust heeft in de dood des zondaars, maar daarin dat hij zich bekere en leve.

4. Ik ga verder, en zal de zaak zelf nog in een klaarder licht trachten te stellen. Die Gode waardige barmhartigheid, welk de Heilige

Schriften door vele lofspraken verheffen, is eigenlijk hierin gelegen, dat God de zondige mens van een middel tot verzoening heeft willen voorzien, en Zijn eigen Zoon hem geschonken heeft. Opdat Hij hem, die Hij anders behoudens Zijn rechtvaardigheid en majesteit de eeuwige straffen had moeten aandoen, nu overeenkomstig Zijn rechtvaardigheid en heilige wet niet alleen ongestraft zou laten, maar hem ook met Zijn onverdiende genade en eeuwige heerlijkheid namaals begunstigen zou. Waartoe al die getuigenissen dienen in Gods Woord, welke de oneindige liefde en ingewanden der Goddelijke barmhartigheid zo hooglijk roemen.

5. Hierbij moet ten laatste, nog gevoegd worden dat de barmhartigheid Gods onuitsprekelijk is, niet alleen omtrent Zijn vrome kinderen, maar zelfs ook omtrent de goddelozen en verworpelingen; voor zoveel Hij deze in Zijn onbegrijpelijke lankmoedigheid verdraagt, met weldaden overlaadt, ja ook niet (zoals ik meen) noch in de tijd, noch in de eeuwigheid zo streng zal straffen, als ze wel naar de zwaarte van hun misdaden verdiend hebben, en naar Zijn oneindige macht zou kunnen straffen. Waartoe ik ook nog deze aanmerking tot een slot wil overwogen hebben, dat de algemene begrippen omtrent de staat en toestand der rampzaligen na dit leven al te verward schijnen, waardoor ze allen in een even gelijke straf zonder enige trappen of graden van onderscheiding ingewikkeld en ingedompeld worden. Zulks is van de rede en openbaring geheel vervreemd, en sleept grote zwarigheden mee. Men moet zeker stellen, dat er na dit leven ontelbare graden van straffen zullen zijn, naar de ontelbare onderscheidingen van overtredingen, en dat God een iegelijk zal toemeten naar deszelfs eigen mate, naar dat hij gedaan en geleefd heeft, en zulks naar Gods allerbillijkste rechtvaardigheid. Welke ook niet ten enenmale van enig temperament of matiging van barmhartigheid verstoken zal wezen; opdat zo elk ondervindt en overtuigd wordt dat God niet straft als een tiran of geweldenaar, die in het straffen lust heeft; maar als een Vader van rebellerende kinderen, en als een billijke en goede Rechter van het gehele AL.

DE NOODZAKELIJKHEID DER VOLDOENING

VIJFDE ZONDAG

Vraag 12. Aangezien wij dan naar het rechtvaardig oordeel Gods tijdelijke en eeuwige straf verdiend hebben, is er enig middel, waardoor wij deze straf zouden kunnen ontgaan en wederom tot genade komen?
Antwoord. God wil dat aan Zijn gerechtigheid genoeg geschiede; daarom moeten wij aan haar, of door onszelven, of door een ander, volkomenlijk betalen.

Verklaring

TOT hiertoe hebben wij de verdorvenheid van het ganse menselijke geslacht diep ingezien, en zijn in de afgrond van onze ellende neergezonken. Laten wij nu omzien of wij in zulk een dikke duisternis enig licht mogen ontvangen, om eruit gered te worden. Het redenbeleid van onze Catechismus is hier zeer te prijzen, wanneer hij in deze vijfde zondag ons de weg begint te openen door een voorstel van vier grondslagen, op welke onze verlossing uit die vorige jammerstaat der ellende gevestigd wordt. Thans zullen wij die onderscheiden in overweging nemen.

I. De eerste grondslag is gelegen in de noodzakelijkheid der voldoening aan Gods gerechtigheid, vraag 12.
II. De tweede toont ons, dat de verdorven mens zelf tot die voldoening ten enenmale onmachtig is, vraag 13.
III. De derde wijst aan, dat niet één enig schepsel in hemel of op aarde tot deze voldoening iets kan toebrengen, vraag 14.
IV. De laatste maakt het besluit op, dat er geen ander middel van voldoening en uitredding uit de diepe afgrond van ellende is, dan de machtige hulp van Hem, Die een waarachtig en rechtvaardig Mens, en tegelijk ook waarachtig God is, vraag 15.

Teneinde nu deze vier allergewichtigste hoofddelen van onze godsdienst in hun gewicht recht te vatten, en grondig tegen onze partijen te beweren, dienen wij hoognodig iets te laten voorafgaan, rakende dit woord van *voldoening of genoegdoening.* In alle talen wordt de betekenis van dit woord gebruikt, dan in een ruimere, dan in een nauwere zin. In de allerruimste zin wordt iemand somtijds gezegd te voldoen, die de schuld van de bedreven misdaad bekent, en de straf behoorlijk afbidt. In een nauwere zin en gebruik zegt voldoen zoveel als betalen hetgeen men schuldig is, hetzij geld, hetzij straf, door de wet aan de schuldige opgelegd. Maar in de allerinnigste en allerstriktste zin, en naar de eigenaardige kracht, zo van dit woord als van de zaak zelf, die erdoor betekend wordt, zegt het woord *voldoen of genoegdoening* eigenlijk meer bekentenis en afbidding van de schuld, en tevens met betaling, hetzij van geld, hetzij van de schuldige straf, te verbeteren en volkomen te herstellen in zijn vorige staat datgene dat geschonden was. Deze ontknoping en verklaring van het woord zal ons een merkelijk en groot licht verschaffen omtrent al die zaken die wij in deze zondag, en ook in enige nog volgende verhandelen zullen.

Wij maken een aanvang met de verklaring van de eerste grondslag van onze verlossing, welke gelegd wordt in deze 12de vraag, alwaar ons terstond blijkt dat er niets waarachtiger noch wezenlijker is dan hetgeen ons de catechist hier uit Gods Woord onderwijst, zeggende: God wil dat Zijn gerechtigheid genoeg geschiede; daarom moeten wij deze of door onszelf, of door een ander volkomen betalen. Deze leer welke de ziel en het merg van het ganse Evangelie is, belachen de socinianen openlijk en verwerpen deze; ook de arminianen verzwakken ze geweldig, zeer sterk ontkennende dat God zonder voldoening niet zou hebben kunnen verzoend worden. De rechtzinnigen houden de noodzakelijkheid van deze genoegdoening wel staande, met één stem en hart gezamenlijk; maar hierin verschillen zij van de anderen: Of die noodzakelijk moet afgeleid worden van de wil van God, Die zulks van eeuwigheid besloten heeft dat aan Zijn gerechtigheid genoeg geschiede; dan of deze af te leiden is van Gods allerheiligste natuur, Die, gelijk Hij Zichzelf nimmer kan verloochenen, alzo ook niet anders heeft gekund dan die volkomen voldoening eisen?

Om niet hetzelfde te verhandelen dat door anderen genoeg verhandeld is, zal ik hier afsnijden het gewichtige stuk van verschil, (dat ons ook hier te ver zou uitweiden) hetgeen anders hier opgevat moet worden tegen de socinianen en ook de remonstranten, die de gevoelens der eerstgenoemden hierin te zeer zijn toegedaan. Want indien er iets in de ganse godgeleerdheid tegen deze partijen met de allezwaarst wegende bewijsredenen is getoond, het is gewis deze onze leer; welke vallende, het ganse Evangelie noodzakelijk ook moeten vervallen. Het lust ons liever het verschilstuk tussen onze eigen godgeleerden wederzijds betwist, een weinig nauwkeurig na te vorsen, en de staat van verschil enig licht zoveel mogelijk bij te zetten; naardien de verschillende bevattingen der zeer geleerde mannen hier het meest van schijnt gesproten te zijn, dat zij het denkbeeld der voldoening niet nauw genoeg bepaald hebben.

Ik zal van het leerstuk dergenen beginnen die de noodzakelijkheid der voldoening afleiden, niet van de allerheiligste natuur van God en van Zijn volmaaktheden; maar van Zijn meest vrije wil en vaststelling, in de eeuwigheid door een onherroepelijk besluit gemaakt. Opdat namelijk het Opperwezen voorzag, dat het op deze wijze Zijn uitmuntendste deugden van gerechtigheid, heiligheid, wijsheid, liefde, barmhartigheid, algenoegzaamheid en alvermogen op het toneel het allerluisterrijkste zou tentoonspreiden. De redenen voor hun gevoelen zal ik vooraf kort opgeven:

1. Dat God een onweersprekelijk Heere en tegelijk Rechter is, niet gehouden reden van Zijn doen te geven; onafhankelijk, aan geen wet om noodzakelijk te straffen gebonden; de Auteur en Insteller der wet en der heiliging daaraan verknocht; Die daarom zulke besluiten heeft kunnen nemen welke Hij bevond aan Zijn oogmerk het meest dienstig te kunnen wezen.
2. Dat niets bij God onmogelijk is, dan dat tegenstrijdigheid in zich vervat; hoedanige men beweert hier geen te zijn.
3. Dat God geheel vrijwillig is, en daarom dat die volstrekte noodzakelijkheid van te moeten straffen (welke de partijen beweren) voor Gods besluit nauwelijks kan begrepen worden met al Gods volmaaktheden te kunnen bestaan.
4. Dat het Opperwezen geen recht zou gedaan hebben, noch Zichzelf, noch de mens, indien het besloten had de zonde zonder

voldoening te vergeven en genade te oefenen; niet zeker Zichzelf, nademaal Hij naar Zijn volstrekt recht gehandeld zou hebben; ook de mens niet, als wie Hij, zo doende, een onuitsprekelijke en verwonderlijke weldaad zou bewezen hebben.

5. Dat er een oneindige kloof is tussen de Schepper Die een ontoegankelijk licht bewoont, en het schepsel; door welke onmetelijke afstand God zo verheven is in heerlijkheid en majesteit, dat (nauw en strikt gesproken) Deszelfs Majesteit door de zonde niet kan beledigd, en daardoor geen hinder of schade Hem kan toegebracht worden, Die een zuivere, ongeschonden en eeuwigdurende gelukzaligheid bezit. Tot welke zaak dan ook niet alleen wijsgerige redeneringen worden bijgebracht, maar ook het gezag der Heilige Bladeren aangevoerd. Als daar Elihu zegt, Job 30:6: Indien gij zondigt, wat bedrijft gij tegen Hem? Indien uw overtredingen menigvuldig zijn, wat doet gij Hem? Derhalve, zeggen zij, daar men door het zondigen Gode geen hinder of schade kan toebrengen, daar is de voldoening niet volstrekt noodzakelijk.

6. Ook brengen die geleerde mannen de dadelijke ondervinding tot voordeel van hun gevoelen bij; naardien God een verbond van genade in de tijd heeft opgericht, en zo Zijn recht, indien al niet overgegeven, tenminste verzacht en gematigd heeft. Die nu kan verzachten en matigen, Die zou ook, zeggen zij, van Zijn recht wel in het geheel hebben kunnen afstaan, niet alleen van de straf op een Borg over te brengen, maar ook van de straf geheel na te laten.

De voornaamste redenen aldus zijnde voorgesteld in derzelver kracht, waarmee die godgeleerden menen hun gevoelen te sterken, en het daar tegenstrijdig gevoelen van de volstrekte noodzakelijkheid der voldoening, afgeleid uit Gods natuur en volmaaktheden te bezwaren, schijnen echter al die bijgebrachte redenen ons toe niet zo te klemmen, of zij kunnen gemakkelijk ontknoopt en weerlegd worden.

1. Op de eerste reden antwoorden wij: Ofschoon God geen verantwoording van Zijn doen aan Zijn schepselen verschuldigd en aan geen wet gebonden is; indien nochtans de wet welke God Zelf gegeven, en met rechtmatige straffen gestaafd heeft, niet uit Gods vrije willekeur, maar uit Zijn allerheiligst Wezen en deugden is voortgevloeid (zoals wij oordelen) dan heeft God alzomin van die

wet en derzelver heiliging kunnen afgaan, als Hij van Zichzelf heeft kunnen afgaan of Zijn eigen natuur heeft kunnen verloochenen. Maar dat Gods wet en derzelver heiliging in de natuur en volmaaktheden Gods Zelf zijn gegrond, hebben wij in de voorgaande vierde zondag onweersprekelijk bewezen; en het wordt van al onze godgeleerden eenstemmig staande gehouden.

2. Op het tweede antwoorden wij, met onze vermaarde godgeleerden, dat de almacht Gods hier niet rechtmatig wordt bijgebracht en in dit geschil gemengd; als welke beslissing (wanneer men vraagt wat God kan doen) niet moet afhangen van de oneindige macht van het Opperwezen, maar van de rechtvaardigheid, heiligheid en betamelijkheid van Deszelfs deugden, waardoor die Almachtige niets wil en kan dan hetgeen met Zijn volmaaktheden volkomen en volstrekt overeenkomstig is. Zodat men diensvolgens zich met vertrouwen mag verzekeren dat de almachtige God vele dingen niet kan doen, hoedanige al zulke dingen zijn die enig gebrek in Zijn Wezen na zich zouden slepen.

3. Op het derde zeggen wij, dat met Gods meest volstrekte vrijheid in genen dele strijdig is de noodzakelijkheid der genoegdoening, alzomin als dat men Gode iets van Zijn vrijheid zou onttrekken, indien men zegt dat Hij noodzakelijk en wel volstrekt noodzakelijk rechtvaardig, heilig en in Zichzelf beminnende is; ja, dat Hij noodzakelijk aanwezig is; als welke noodzakelijkheid de hoogste volmaaktheid en vrijheid Gods in de uiterste mate meebrengt.

4. Tegen de vierde stelling, genomen van Gods volstrekt recht, breng ik vlak het tegendeel in; dat God zeker, indien Hij de zonde ongestraft liet en zonder voldoening voorbijging, zou kunnen schijnen Zichzelf en ook anderen onrecht te doen. Zichzelf vooreerst, naardien Hij alzo doende, zou dulden dat Zijn Majesteit, heiligheid en rechtvaardigheid verkleind, geschonden, veracht, en Zijn goedheid in een tomeloze vrijheid van straffeloos te zondigen verkeerd werd; en hierdoor ook aan alle redelijke schepselen, zo goede als kwade, aanleiding zou gegeven worden om zeer verkeerde gedachten van God te vormen. Ook anderen, ten tweede, voor zoveel dan geen recht of geen wraak Gods of vergelding van straf aan de goddelozen, zouden kunnen verwachten de onrechtvaardig verdrukten, de geplaagden, de vervolgden en van woedende tirannen

gefolterden door pijnigingen en wrede marteldoden. En zo zou wel degelijk hierdoor onrecht aan anderen geschieden, die van de allerwijste en rechtvaardige Regeerder van het gehele AL de wraak over de boosdoeners verwachten; waartoe die merkwaardige plaats in de Brief van Paulus behoort, Rom. 12:19: Wreekt uzelven niet beminden, maar geeft de toorn plaats. Want er is geschreven: Mij komt de wrake toe, Ik zal het vergelden, zegt de Heere.

5. De vijfde reden wordt zo onvoorzichtig als ongelukkig alhier bijgebracht. Ongelukkig zeg ik vooreerst, omdat als de Heilige Schrift getuigt dat de zondaar Gode geen hinder of schade met zijn zonde kan toebrengen, maar daarmee zijn eigen ziel alleen beschadigt en geweld aandoet, daardoor in generlei wijze de misdaad van Gods gekwetste Majesteit verminderd, veel minder vernietigd wordt. Maar dit wordt alleen daarmee te kennen gegeven, dat God in zulk een hoog toppunt van heerlijkheid en gelukzaligheid geplaatst is, dat Hem niet iets toegebracht, noch iets ontnomen kan worden, hoezeer ook Zijn rebellerende schepselen met een vijandig gemoed en gedrag tegen Hem opstaan. Onvoorzichtig, heb ik er bijgevoegd; want indien die onmetelijke afstand waardoor God zover en zo hoog boven de mens is verheven, enig gewicht in dit geschil had, dan zou men eindelijk daartoe moeten vervallen om er uit te besluiten dat de zonde, waardoor men God geen hinder of schade kan toebrengen, maar een loutere inbeelding was. In welke strik des duivels vele stervelingen zichzelf en ook anderen alsnog verwarren, door zulk een valse sluitrede misleid en bedrogen zijnde.

6. De zesde en laatste bijgebrachte reden is al mede van geen kracht, alzo ze geen wettig gevolg meebrengt. Het volgt immers niet, dat iemand door zijn goedheid bewogen, om zijn recht te verzachten en te matigen, ook in het geheel van zijn recht zou kunnen afstaan en hetzelve verwaarlozen. God heeft voorwaar! door Zijn oneindige barmhartigheid bewogen, de gestrengheid van Zijn heilige wet verzacht en gematigd, als Hij een Borg heeft toegelaten en daar gesteld, om de straf der zonde in plaats van de zondaar te dragen. Maar alzo heeft Hij dat Zijn recht gematigd, opdat door deze weg veel meer volkomen aan Zijn wet voldaan zou worden, dan ooit anders zou hebben kunnen geschieden. In welk opzicht ik staande houd, dat er aldus niets is verzacht of gematigd, of er is zelfs nog meer

verworven; naardien namelijk de Borg en Middelaar, zijnde God en Mens tezamen, door Zijn volmaakte gehoorzaamheid aan de wet en door Zijn borgdood, zijnde een vloek geworden voor ons, niet alleen aan al de eisen en geboden der wet in alles volkomen heeft genoeg gedaan, vervullende de ganse wet; maar ook nog door Zijn oneindige waardigheid als God-Mens nog een meerdere en overlopende mate daar heeft bijgevoegd.

Dit opent en baant ons nu als vanzelf de weg om te komen tot die door haar gewicht en zwaarte veel overwegende redenen, door welke de volstrekte noodzakelijkheid der voldoening op het krachtigste beweerd en bevestigd wordt.

a. Onder deze redenen neemt met volle recht de eerste en voornaamste plaats in, dat aller verwonderingswaardige verbond der genade, met de zondaar opgericht in het verzoenbloed van de Zoon Gods. En zulks tot een volledige betoning van Zijn gerechtigheid, welke Hij naar de uiterste gestrengheid eiste, en ook dadelijk uitvoerde in die Borg van verzoening, hetgeen de zondaar schuldig was volkomen te betalen. Om hier niet uit te weiden, en tijd te winnen, kan men met veel vrucht over de kracht van dit bewijs lezen het werk van onze vermaarde Witzius, alwaar men de schriftuurplaatsen tot dit bewijs zeer bondig vindt verklaard, Rom. 3:19, en vervolgens, vooral vers 25, Hebr. 2:26,27, 6:6 en 10:26, enzovoort.

b. Ten andere, bewijzen wij die volstrekte noodzakelijkheid uit de van ons hier tevoren gegeven bepaling der genoegdoening, welke niet alleen de straf der zonde eist, maar nog daarenboven de verbetering en herstelling in zijn geheel van hetgeen geschonden was; dat in generlei wijze van de voldoening kan afblijven. Want die grote Regeerder van het gehele AL, en wijze Bewaarder van goede orde kan niet toelaten dat er iets geschonden, verward, uit zijn gewricht getrokken of van zijn rechte plaats gezet wordt en blijft, als hetwelk een fout en gebrek in Zijn werk bewijzen zou. Neen, maar Hij eist volstrekt dat hetgeen kwalijk gedaan, verkeerd, verdraaid en neergeworpen is, weer verbeterd, hersteld, opgericht en tot zijn vorige staat gebracht wordt. Welk denkbeeld van voldoening, indien wij daaraan vasthouden gelijk het betaamt, zal de volstrekte noodzakelijkheid daarvan klaarder dan de volle middag elk in het oog stralen.

c. Ten derde, indien niet onbeweeglijk vast staat de volstrekte noodzakelijkheid der voldoening, zal ook nauwelijks kunnen bestaan die altijddurende lof, aanbidding, dankzegging en roem, welke Gode over dat heerlijk verlossingswerk in Zijn Zoon moet worden toegebracht, als hetwelk een eeuwige stof van verwondering zal uitleveren, zo aan de heilige engelen als aan al die verlosten door Christus' bloed. Zeker, die onwankelbare goedheid, barmhartigheid en liefde Gods, waardoor Hij zulk een gepast verzoenenmiddel in Zijn Zoon heeft uitgevonden en schenkt aan de mens. Die in zulk een diepe afgrond van zonde en ellende gezonken was, moet noodzakelijk zoveel meer verdonkerd en verkleind worden, hoe men minder begrijpt dat de voldoening in Gods natuur Zelf gegrond zou wezen, maar in Zijn vrije willekeur.
d. En ten laatste durf ik staande te houden, dat men de volstrekte noodzakelijkheid der voldoening weggenomen zijnde, in twijfel zou kunnen trekken of het een goede en barmhartige God wel zou betamen zulk een besluit om de zonde te straffen, te nemen, dat Hij ook anders (zo men stelt) had kunnen nemen; nademaal een volmaakte goede en barmhartige, wanneer de zaak Hem onverschillig is, en enkel van Zijn verkiezing en vrije willekeur afhangt, altijd naar de zachtere kant zal overhellen.

Vraag 13. Maar kunnen wij door onszelven betalen?
Antwoord. In generlei wijze, maar wij maken ook de schuld nog dagelijks meerder.

Verklaring

DE noodzakelijkheid der voldoening aan Gods gerechtigheid aldus betoogd hebbende, dienen wij allereerst om te zien of die ook bij de mens zelf te vinden is; zodat hij door zijn eigen krachten en werken Gods beledigde Majesteit zou kunnen verzoenen, en Deszelfs verloren genade weervinden.
Het zou ongerijmd kunnen schijnen, over een zaak van deze aard zo klaar en licht vatbaar in enig verschil te willen treden. Maar gelijk in meer andere dingen, zo is ook hier voornamelijk de botheid en het onverstand der stervelingen ongelooflijk. Door een blinde

eigenliefde zulk een vermogen zich aanmatigende, en zich verbeeldende de vertoornde Godheid wel te kunnen bevredigen en verzoenen met enige van hun werken en gaven van hun eigen hand, kastijding van het lichaam en vermagering door honger en dorst, en meer andere uitwendige daden van boetedoening en vernedering; gelijk toch de natuurlijke godsdienst in zulk een geval allerlei soorten van versierselen heeft bedacht, en een menigte van hulpmiddelen van eigen uitvinding in het werk gesteld. Dat al deze uitvindingen van het speelziek vernuft, de mens tot zijn verlossing en voldoening aan Gods gerechtigheid niet kunnen baten, kan op het duidelijkste blijken uit de volgende redenen.

A. Vooreerst, uit de tevoren gegeven bepaling der genoegdoening, welke niet slechts bestaat in een erkentenis en afbidding van de misdaad, noch ook in het dragen van de verdiende straf alleen, maar voornamelijk in de verbetering en volledige herstelling van hetgeen geschonden was. Maar dat deze verbetering en herstelling niet kon geschieden door enig sterveling, zal elks geweten hem genoeg te kennen geven. Laten giften en gaven, of enig werk van eigen handen, of plichten van deugd, van eigen uitvinding aan de Godheid worden toegebracht; laten geselroeden voor het lichaam daarbij gevoegd worden; ook vasten en boetedoeningen; laat de mens zijn leven lang in een rivier van tranen zwemmen; daardoor kan niet hersteld en geheeld worden hetgeen door de zonden gebroken is, noch de omgekeerde orde deze zaken terecht gebracht.

B. Brengt hier ten andere bij, dat de zondaren die breuk waardoor Gods wet verbroken is, door geen van hun bedrijven zo kunnen helen, of zij maken die breuk door aanhoudend zondigen nogal dagelijks wijder. Dat in onze Catechismus door een andere gelijkenis, hoewel in de zaak met de vorige gelijkvormig, wordt bedoeld, als er gezegd wordt: Wij maken ook de schuld nog dagelijks meerder. Te weten, de mens eenmaal onder de macht en heerschappij der zonde geraakt en van Gods beeld beroofd zijnde, overtreedt Gods heilige wet in al derzelver geboden, en in al zijn daden en werken, en zulks dagelijks en zonder ophouden. Niet alleen dan, wanneer hij openbare ondeugden pleegt, maar ook dan, wanneer hij zich laat voorstaan de wet te gehoorzamen en op zijn wijze goede werken te betrachten. Want wat ook de mens uit zijn natuurlijke grond

bedenkt, wat hij bedoelt en maalt, en wat hij ook beraadslaagt; het dwaalt alles van het rechte doelwit der wet dat hij in het oog moest houden, dat hij treffen en beschieten moest, zeer ver af. De zonde wordt daarom in Gods Woord terecht met een Hebreeuws woord genoemd een *afwijking,* dat eigenlijk zegt een *afdwaling van het doelwit.* Want de mens bedoelt niet van nature de eer Gods, maar zijn eigen eer en voordeel; hij wordt niet bezield door de liefde Gods, maar door de verdorven liefde van zijn eigen zelf; waardoor hij in zijn bedrijf alles tot zichzelf haalt en brengt als het voornaamste en uiterste einde en doel van zijn betrachtingen. Zodat diensvolgens zijn meest uitstekende deugden zelfs, hoe schoon voor het oog, van binnen stinken en krioelen, vol ijdelheid, laatdunkendheid, hoogmoed, geveinsdheid, bedrog en alle andere kwade zaden, welke de toorn en grimmigheid Gods tergen en uitdagen, en daarom rechtvaardig straf verdienen. Uit hetwelk alles dan openbaar en blijkbaar is dat de zondaar naar het zeggen van onze Catechismus, de schuld nog dagelijks meerder maakt; zodat hij van dag tot dag, van uur tot uur zelfs; wat zeg ik? elk bijzonder ogenblik zich Gods toorn vergadert als een schat, gelijk de apostel spreekt in Rom. 2:15, en zich al dieper en dieper in zijn eigen verderf dompelt.

Vraag 14. Kan ook ergens een bloot schepsel gevonden worden, dat voor ons betale?
Antwoord. Neen; want ten eerste wil God aan geen ander schepsel de schuld straffen, die de mens gemaakt heeft; ten andere zo kan ook geen bloot schepsel de last van den eeuwigen toorn Gods tegen de zonde dragen en andere schepselen daarvan verlossen.

Verklaring

WIJ gaan hier voort tot de derde fundament van onze verlossing, waardoor wij voor vaststellen dat hiertoe ook niet de minste hulp kan toegebracht worden door enige andere blote schepselen, hetzij engelen, hetzij andere mensen, onze natuurgenoten; hetzij nog geringere schepselen, namelijk de redeloze dieren.
I. Om van de laatstgenoemde soort van schepselen, van alle rede ontbloot, een begin te maken; waaruit de heidenen van tijd tot tijd

hun gewone slacht- en zoenoffers namen. Zoals ook de vleselijke Joden zelfs tot die uiterste domheid vervielen, dat zij een waarachtige en wezenlijke verzoening van zonden en voldoening aan Gods gerechtigheid geloofden te bestaan, in het plengen van bloed der geslachte offerdieren, door de wet van Mozes bevolen. En waarlijk! een zeer redeloze dwaling, dewelke immers het slachtdier dat van alle rede ontbloot is, noch God noch het recht van Zijn wet kent, veel minder de plichten der wet, van God en de naasten lief te hebben kan vervullen. Dat nochtans van zulkeen wordt geëist die een waarachtig en wezenlijk zoenoffer zal aanbrengen en daar stellen, en de plaats van de zondaar die de dood verdiend heeft, moet bekleden. Zeer vele andere dingen zouden wij hiertegen kunnen inbrengen, indien wij niet dachten veel tijd en arbeid te verliezen met meer redeneringen tegen zulk een grote domheid der verblinde heidenen en Joden aan te voeren. Laten wij alleen maar aanhalen die scherpe bestraffing bij de profeet Micha, tegen dit soort van mensen ingericht. Micha 6:6,7: Waarmede zal ik den HEERE tegenkomen, en mij bukken voor de hoge God? Zal ik Hem tegenkomen met brandoffers, met eenjarige kalveren? Zou de HEERE een welgevallen hebben aan duizenden van rammen, aan tienduizenden van oliebeken? Zou ik mijn eerstgeborene geven voor mijn overtreding, de vrucht mijns buiks voor de zonde mijner ziel?

II. Deze zo even aangehaalde plaats geeft ons vanzelf aanleiding om het tweede soort van schepselen hier ook uit te sluiten; want onder andere wordt gemeld van de eerstgeborene te geven voor de overtreding van de mens, van de vrucht des buiks te geven voor de zonde van de ziel. Dat was namelijk de onzinnigheid van de oude wereld, dat men meende dat de grote misdaden der stervelingen, overgebracht en gelegd op het hoofd van anderen, door derzelver slachting en opoffering aan de Godheid verzoend werden. Onder welke geslachte en geofferde mensen men dan ook meende dat de eerste en voornaamste plaats verdienden, als de alleraangenaamste offeranden aan de Godheid, de eerstgeboren zonen, de allerliefste panden van het huwelijk. Ik zal nu niet zeggen dat zodanig een slachtoffer Gods toorn nog veelmeer moet tergen en ontsteken dan deze verzoenen, maar met onze Catechismus rechtstreeks daartegen aanvoeren, dat geen bloot schepsel de last van de eeuwige toorn Gods tegen

de zonde kan dragen en andere schepselen daarvan verlossen. Dat dit een bondig antwoord is, begrijpt een ieder; echter zijn er nog andere bronnen die hier rijkelijk vloeien, om alle hulp van andere mensen, indien ze misschien onze zaak van verzoening op zich wilden nemen, van dit werk geheel buiten te sluiten.

a. De eerste bron verkeert omtrent de verbetering en herstelling in het werk van verlossing, welke ik stel, niet alleen in de vergoeding van het ongelijk, Gode door de zonde aangedaan, en in de volkomen herstelling van de geschonden wet. Maar ook in de toevoeging van nog grotere gehoorzaamheid en eerbied Gods. Opdat aldus hetgeen kwalijk bedreven was, zeer overvloedig vergolden en verbeterd worde, tot grotere eer van God. Dit nu zouden alle mensen gezamenlijk, al werden zij tot één lichaam tezamen geblazen, niet hebben kunnen betrachten, veel minder dan elk hunner in het bijzonder.

b. Ten andere, al wat enig mens zou kunnen bijbrengen in het stuk van voldoening, dat is hij voor zijn eigen persoon verschuldigd; nademaal de wet van elk eist een volkomen gehoorzaamheid; en derhalve kan daaruit geen voordeel voor enig ander mens overschieten. Opdat ik thans de overige bewijzen, aan elk genoeg bekend, voorbijga, dat niemand der stervelingen zonder zonde is. Niemand, of hij heeft door zijn eigen zonde de dood verdiend; niemand die door eigen krachten de dood zou kunnen overwinnen; niemand die het geëiste rantsoen der ziel zou kunnen opbrengen. Hetwelk alles van de psalmist tot een hoofdsom wordt samengetrokken, Psalm 49:8-10: Niemand van hen zal zijn broeder immermeer kunnen verlossen; hij zal Gode zijn rantsoen niet kunnen geven (want de verlossing hunner ziel is te kostelijke, en zal in eeuwigheid ophouden) dat hij ook voortaan geduriglijk zou leven en de verderving niet zien.

III. Onder de mensen dan geen helper kunnende vinden, zou iemand mogelijk enige hulp verwachten van dat soort van schepselen dat in de hemel is; ik meen die heerlijke schepselen, engelen genoemd, die doorluchtige helden, van zoveel kracht en macht voorzien. Maar wij stellen er dat wijze antwoord van onze Catechismus tegen: God wil aan geen ander schepsel de schuld straffen die de mens gemaakt heeft.

a. Zulks zou vooreerst op geen recht of reden steunen, en derhalve uitlopen op een ingebeelde voldoening, of liever op enkele onrechtvaardigheid met enige schijn van recht bedekt.
b. Wij voegen er ten andere bij, dat God de misdaden der mensen niet kan straffen in een andere natuur welke van de menselijke natuur verschillend is; als hetwelk niet alleen tegen Gods rechtvaardigheid aanloopt, maar ook tegen de inwendige gesteldheid der zaken zelf. Want die de straf welke de mensen schuldig is ondergaan en dragen zal, moet voor de mens de dood sterven; die voor de mens zal voldoen, moet de wet Gods vervullen, zoals die aan de mens gegeven is, en wel in ziel en lichaam beide. Welke zaken elk licht begrijpt, dat van de natuur en gesteldheid der engelen geheel en al vervreemd zijn.
c. En eindelijk, zou hier ook voor elke zondaar en voor allen tezamen dienen verbeterd en in volkomenheid hersteld te worden al wat er geschonden is, ja, met nog grotere gehoorzaamheid dan een mens zou kunnen betrachten, tot meerdere opluistering van de eer Gods; welke zaken de krachten der engelen zeer ver te boven gaan.

Vraag 15. Wat moeten wij dan voor een Middelaar en Verlosser zoeken?
Antwoord. Zulkeen, Die een waarachtig en rechtvaardig mens is, en nochtans ook sterker dan alle schepselen, dat is, Die ook tegelijk waarachtig God is.

Verklaring

UIT al het verhandelde maken wij eindelijk dit besluit, dat er tot verlossing en herstelling van de gevallen mens zulk een Middelaar en Verlosser is nodig geweest, Die dezelfde menselijke natuur met ons deelachtig, hoewel geheel onschuldig en van zonde onbevlekt, deze samenpaarde met de Goddelijke natuur in één Persoon; door Wiens oneindige macht en waardigheid een volkomen en van alle kanten volledige genoegdoening kan worden aangebracht en daar gesteld. Dit is die grote verborgenheid der godzaligheid, dat God heeft moeten geopenbaard worden in het vlees, 1Tim. 3:16. Dit is het middelpunt van onze redelijke godsdienst, dat God de menselijke natuur heeft moeten aannemen, in een van alle zondenschuld

en zondenvlek volkomen zuiverheid, in de gelijkheid des zondigen vleses, en dat voor de zonde, Rom. 8:3. Opdat Hij de vloek die op ons lag niet alleen zou wegnemen, uitdelgen en geheel teniet doen; maar ook in zijn geheel herstellen dat beschadigd en geschonden was, met een toevoeging van meerdere luister, om het onrecht de Oppermajesteit aangedaan, rijkelijk te vergoeden. Dit is ook een voldoening, Gode de rechtvaardige Rechter waardig; hoedanig Een de wet alleen kan toelaten en voor goed en deugdelijk aannemen; onder zulk een voorwaarde de Middelaar niet van de hand wijzende, Zijn borgtocht niet versmadende, Zijn plaats neming voor anderen niet weerstaande; maar veeleer liever die op alle wijzen begunstigende en daarin volkomen berustende. Een voldoening ten laatste, hoedanige alleen God heeft kunnen uitwerken, dat is de Goddelijke Persoon met het vlees bekleed, Zichzelf voor verloren stervelingen aanbiedende en verbindende, om dat alles volkomen te betalen dat zij schuldig waren, en hen met een ondraaglijke last bezwaarde. Welke zaken over deze vraag nu maar in het algemeen te hebben gezegd, voor tegenwoordig genoeg zal wezen; overmits wij deze zelfde stof over de volgende zondagen nog wat meer bijzonder zullen moeten ontvouwen en nader verklaren.

ZESDE ZONDAG

Vraag 16. Waarom moest Hij een waarachtig en rechtvaardig mens zijn?
Antwoord. Omdat de rechtvaardigheid Gods vorderde, dat de menselijke natuur, die gezondigd had, voor de zonde betaalde; en dat een mens, zelf een zondaar zijnde, niet kon voor anderen betalen.

Verklaring

IN deze zondag wordt nog nader opgehelderd en tot besluit gebracht hetgeen in de voorgaande begonnen was. Deze levert ons derhalve twee voorname hoofdzaken:

I. De eerste verkeert omtrent de noodzakelijke begaafdheden van Hem Die onze Middelaar en Verlosser moeten zijn, om daardoor dat zware werk van verlossing te kunnen uitvoeren, vraag 16 en 17.
II. De andere wijst aan, dat al die begaafdheden inderdaad gevonden worden en samenlopen in onze Heere Jezus Christus; van Wie God al terstond na des mensen val in het paradijs de hoop gegeven; vervolgens die hoop door nadere ontdekkingen aan de patriarchen en profeten gesterkt heeft, en door de offeranden en ceremoniën der wet laten voorstellen; totdat in de volheid des tijds die grote Hersteller van onze val geboren werd, vraag 18 en 19.

I. In het eerste hoofddeel staan ons wederom twee stukken onderscheiden te behandelen. In deze vraag moeten wij de redenen naspeuren waarom de Verlosser en Borg van onze menselijke natuur, maar tevens onbesmet van de zonde, heeft moeten deelachtig worden.
In de volgende, de redenen waarom Hij ook, zo de heerlijkheid en waardigheid, als de kracht en macht der Goddelijke natuur heeft moeten bezitten.

Wat dan alvorens deze 16de vraag aangaat. Het betoog van de waarachtige en rechtvaardige mensheid van de Verlosser ontvangt een groot licht uit dat denkbeeld der voldoening, nu al een en andermaal van ons verklaard; als meebrengende niet alleen een belijdenis van de schuld en het lijden van de verdiende straf, maar ook de verbetering en herstelling in zijn geheel van hetgeen geschonden was. Al deze dingen nu vallen niet dan in een mens, en wel een waarachtig mens, dat is die ons vlees en bloed waarlijk deelachtig is, en geen schim of uitwendige vertoning van een mens is, hoedanige hersenschim van mens zich de vele oude dwaalgeesten verbeeld hebben. Ook vallen ze niet dan in een rechtvaardig mens, dat is zulk een mens die van alle zonden geheel en al vrij en onbesmet is.

a. Vooreerst, de misdaden door de mensen begaan, kan niemand onder de titel of naam van een borg op zich nemen, en de schulden van die misdaden nu op zich geladen hebbende, voor God erkennen, belijden, betreuren, afbidden, tenzij hij door bloedverwantschap en gemeenschap van dezelfde natuur met het menselijke geslacht op het nauwste verknocht, en als in één lichaam verbonden was; en zo zijn broederen in alles gelijk, uitgenomen alleen de zonde, Hebr. 2:17, 4:5. Want en Hij Die heiligt, en zij die geheiligd worden, zijn allen uit Een; om welke oorzaak Hij Zich niet schaamt hen broeders te noemen, Hebr. 2:11.

b. Daarbenevens, de straf der zonde welke van de mens in ziel en lichaam geleden moest worden, kon geen ander ondergaan, op zich nemen en dragen, dan die een waarachtig mens werd uit een vrouw, en wel onder de wet, Gal. 4:4. Opdat hij de vervloekte dood door de wet bedreigd, onderging, en de prikkel der wet in de gewelddadige ontbinding van ziel en lichaam gevoelde, met al de overige last van ellenden waaraan alleen de menselijke natuur kan onderworpen worden.

c. Ten laatste, de verbetering en herstelling, welke bestaat in de gehoorzaamheid der wet, aan de mens gegeven, en wel een volkomen gehoorzaamheid, was niemand machtig om uit te voeren dan een mens, ons in den bloede bestaande, en tevens heilig, onnozel, onbesmet, afgescheiden van de zondaren, Hebr. 7:26, dragende diensvolgens die in haar oorsprong allereerste heerlijkheid van het beeld Gods nog op een veel luisterrijker wijze dan de eerste Adam,

die met zulke begaafdheden voorzien en omgord, God met zijn gehele hart en met zijn gehele ziel en alle krachten zou liefhebben, en zijn naaste als zichzelf. En van die brandende liefde zodanige bewijzen geven, hoedanige nooit van enig mens zouden kunnen gegeven worden; teneinde de roem van de beledigde Majesteit Gods te herstellen, het recht van de wet, door de mens geschonden, volkomen te helen, ja nog met een nieuwe toevoeging van gehoorzaamheid op te hopen.

Vraag 17. Waarom moet Hij tegelijk waarachtig God zijn?
Antwoord. Opdat Hij uit kracht Zijner Godheid, den last van den toorn Gods aan Zijn mensheid zou kunnen dragen, en ons de gerechtigheid en het leven zou kunnen verwerven en wedergeven.

Verklaring

AL die dingen in de vorige vraag verhandeld, zullen ons nu veel toevoegen om de redenen na te gaan waarom onze Middelaar ook tezamen der Goddelijke natuur moest deelachtig zijn, zou Hij onze vervallen zaken herstellen, en een allervolmaaktste en als opgehoopte voldoening teweeg brengen en daar stellen.
A. Hier moest vooreerst gekend en erkend worden de schuld, niet van één mens, maar van de gehele wereld. Hiertoe behoort nu een onbegrensde alwetendheid, weshalve onze Borg een waarachtig God moet zijn. Want zulk een kennis en erkentenis van schuld dient hier in aanmerking genomen te worden, welke spruit uit een allerruimst en tevens allerdiepst inzien en beschouwen van alle bedreven misdaden der mensen, niet één enige uitgezonderd. En dat zulks een oneindig werk is, en niet kan verricht en vervuld worden dan van een Godheid, met een onbepaalde alwetendheid voorzien, en Welke alle dingen als met een opslag van het oog Zich kan tegenwoordig stellen, zal elk licht bevatten.
B. Daarbenevens, de zware last van Gods toorn tegen de zonden ontstoken, moest hierop gedragen en getorst, en tegelijk de tijdelijke en eeuwige dood, welke de wet de overtreder bedreigd had, overwonnen worden. Hoe oneindig dit nu de menselijke zwakheid te boven gaat, blijkt vanzelf; nademaal een God alleen (het zij mij

geoorloofd alzo te spreken) tegen God in dit geval kon gesteld worden, om Hem als het ware tegen te lopen, en deze Rechter met de bliksem en vervloeking gewapend, te ontwapenen. Terwijl Hij aldus Deszelfs toorn op Zich nam, die droeg en torste, teneinde Hij die zware last van de toorn doorstaan hebbende, deze wegdroeg (als het Lam Gods) en in een zegen veranderde. Hetwelk zaken zijn van dien aard, dat om Gods toorn af te keren, en zelfs maar één mens uit het verderf te verlossen, een Goddelijke almacht daartoe zou nodig zijn geweest, laat staan dan de gehele wereld der uitverkorenen. Uit een menigte van schriftuurplaatsen, welke tot deze zaak kunnen worden aangehaald, zal nu genoeg wezen Gods duidelijke verklaring hieromtrent in Jer. 30:21: Zijn Heerlijke zal uit hem zijn, en zijn Heerser uit het midden van Hem voortkomen. En Ik zal Hem doen naderen, en Hij zal tot Mij genaken; want wie is hij die met zijn hart borg worde om tot Mij te genaken? spreekt de HEERE. Met welke woorden de JEHOVAH zeggen wil: Wie is er onder al Mijn schepselen, hetzij uit de mensen, hetzij uit de engelen, die in zijn hart of gedachten zou durven nemen om voor anderen borg te worden, en de oneindige last van Mijn toorn tegen de zonden op zijn hoofd en schouders over te nemen en te dragen, en als zodanig Mij te ontmoeten, te naderen en Mij te genaken? Waaruit dan God Zelf besluit, dat zulk een Heerlijke, ja, naar de Hebreeuwse overzetting, een Heerser zal zijn, Die met een meer dan menselijk vermogen voorzien als Borg tot de Godheid, bij Wie een verterend vuur is, naderen zal. En Zulkeen zal uit Israël zijn, en uit het midden van hen voortkomen, en dus als een waarachtig Mens ook uit het zaad Israëls geboren worden.

C. Ten laatste, de verbetering en herstelling van hetgeen geschonden is door de mens (dat als de ziel in het middelaars- en verlossingswerk is) is van dien aard dat ze niet kan ondernomen, veel minder vervuld worden, dan van een Persoon in Wie een Goddelijke kracht en vermogen is, tezamen met een oneindige waardigheid en heerlijkheid. Onze Catechismus gebruikt hier spreekwijzen die in deze zaak zeer gepast zijn, zeggende dat de Middelaar en Verlosser ook God moet wezen, opdat Hij ons de gerechtigheid en dat leven verwerven, en ook wedergeven mocht. Recht voorwaar! doch wij

dienen tot verklaring van dit stuk een weinig meer onderscheiden voort te gaan.
a. De eerste trap is deze, dat de Middelaar een gerechtigheid, dat is een gehoorzaamheid, moest verwerven voor de ongerechtigden en ongehoorzamen; niet slechts zulk een gehoorzaamheid aan de wet waartoe wij voorheen gehouden waren, maar nog een groter en overvloediger. Dit begrijpt elk terstond, dat meebrengt een zekere uitnemende waardigheid en kracht van verdienen, die niet dan in een Goddelijk Persoon heeft kunnen gevonden worden.
b. De tweede trap wordt zo van mij begrepen, dat ik onderneem te stellen dat door zodanig een gerechtigheid en gehoorzaamheid als onze Middelaar heeft aangebracht, aan God nog meerder heerlijkheid wordt toegebracht, dan wanneer Gods wet nimmermeer was overtreden en geschonden geworden. En zulk een soort van voldoening en herstelling in het geheel van hetgeen gebroken was, is Gode wel het allerwaardigste. Want nu blinken en worden veel luisterrijker op het toneel tentoongespreid al de deugden der Godheid; en nooit en nooit zouden Gods wijsheid, Gods heiligheid, Gods rechtvaardigheid, Gods goedheid zozeer uitgeblonken en geschitterd hebben, indien de zonde in deze wereld niet was gekomen, en de wet die ongelukkig geschonden was, zo gelukkig en roemrijk door de Middelaar was hersteld geworden.
c. Nu laat ik volgen de derde trap, bestaande in het weer verkrijgen van de verloren gerechtigheid. Zulk een heerlijk beeld Gods, zo beklaaglijk en deerlijk door de mens geschonden, ja bijkans uitgedoofd, heeft door de Borg hersteld moeten worden; en door een zekere heiligende kracht welke uit Hem als het Hoofd tot al Zijn geestelijke leden zou heenvloeien, niet alleen tot de eerste en oorspronkelijke rechtheid wedergebracht, maar ook nog met een nieuwe bijgevoegde luister vermeerderd moeten worden. Opdat die volkomenheid en heiligheid niet meer door de zonde afgebroken en neergeworpen, maar boven alle geweld en aanval des duivels gesteld zou worden.
d. Hierbij komt nu de laatste trap bij, van de onderwijzer gesteld, in het verloren leven ons weer te geven. Ik versta beide, het tijdelijke en eeuwige leven. Want vooreerst, over de dood van het lichaam moest onze gezegende Middelaar en Verlosser door Zijn eigen

krachten der Godheid triomferen, en de onsterfelijkheid aanbrengen; opdat, gelijk zij allen in de eerste Adam gestorven waren, alzo in deze Tweede Adam allen uit de dood opstaan en met hun Hoofd levend gemaakt zouden worden. Ten tweede, het recht tot het eeuwige leven in de hemelen te bezitten, moest ook worden aangebracht. En datgene dat de eerste Adam, die zo deerlijk viel en onder de verzoeking bezweek niet had kunnen aanbrengen, zo voor zichzelf als voor de zijnen, dat had deze Tweede Adam aan te brengen. En hij heeft het ook inderdaad volkomen aangebracht en daar gesteld (gelijk wij over de volgende vraag meer volledig zullen zien) alzo dat wij ons met waarheid kunnen verzekeren dat ons veel gelukzaliger, veel heerlijker staat van het hemelse leven door de Middelaar hersteld en aangebracht is geworden, dan wij ooit door de eerste Adam, indien hij staande was gebleven, zouden hebben kunnen verkrijgen; nademaal onze natuur nu door veel nauwere band van gemeenschap met de Godheid als voormaals verenigd is, als die nu de geliefde Zoon van God Zelf, dat uitgedrukte Beeld van des Vaders heerlijkheid, als onze Broeder kunnen begroeten.

Vraag 18. Maar wie is deze Middelaar, Die tegelijk waarachtig God en een waarachtig en rechtvaardig mens is?
Antwoord. Onze Heere Jezus Christus, Die ons van God tot wijsheid, rechtvaardigheid, heiligmaking, en tot een volkomen verlossing geschonken is.

Verklaring

TOT hiertoe is als maar beraadslaagd over die zo verheven en meer dan menselijke begaafdheden en vermogens, met welke de grote Hersteller van onze val en verderf behoorde bekleed te wezen, zou Hij ons tot een bekwame Middelaar zijn. Nu moeten wij eens gaan uit- en omzien of zulk een gelukkige Ster ons arme stervelingen ook verschenen is? In de mensheid de stralen van Goddelijkheid, en zoveel heerlijkheid en macht doende schitteren en uitblinken, om zulk een zwaar en gewichtig werk van verlossing, de krachten van alle schepselen oneindig te boven gaande, dadelijk aan te brengen en uit te voeren. Hier is het dat wij van vreugde opspringen, dat ons

bezocht heeft de Opgang uit de hoogte, dat ons verschenen is de Zon der gerechtigheid, ONZE HEERE JEZUS CHRISTUS, Die ons van God, dat is de Vader, geworden, gegeven en geschonken is tot wijsheid, rechtvaardigmaking, heiligmaking en een volkomen verlossing. Deze laatste woorden, waarover thans onze overdenking alleen zal gaan, zijn ontleend uit de eerste Brief van Paulus aan de Korinthiërs, hoofdstuk 1:30, en met het grootste oordeel in onze Catechismus hier bijgebracht; als die ons in een kort tafereel die grote en uitnemende gaven en weldaden schetsen, welke van niemand dan een Persoon Die God en Mens is, vervuld kunnen worden. En welke ons over het begin, voortgang en volmaking van onze herstelde val op het klaarste onder het oog brengen.

De apostel schijnt in deze woorden, wier rangschikking en ontleding niet op één wijze van de uitleggers begrepen wordt, stilzwijgend een tegenstelling te maken tussen hetgeen wij in onzer aller de vader Adam verloren hebben, en tussen hetgeen door Jezus Christus is hersteld en ons weer geschonken wordt.

1. De eerste trap van onheil waarin Adam viel, bestond in gebrek van wijsheid; voor zoveel hij door de schijn der schone vrucht van de verboden boom bedrogen, in de strikken des doods en eeuwige ellende viel, en daarin werd verward, enzovoort.
2. Zulk een dwaasheid sleepte terstond na zich de ongerechtigheid, in schandelijke overtreding van Gods heilige wet, enzovoort.
3. Hierop volgde onmiddellijk de beroving van alle heiligheid en ware deugd; als die nu van de zonde eenmaal overwonnen, een dienstknecht van de zonde wordt verklaard, die schandelijke heer toegewezen, en deszelfs dienst aan de band gelegd.
4. Waardoor dan eindelijk die ganse hoop van allerlei kwalen en ellenden, Adam en in hem het ganse menselijke geslacht overviel, tezamen met de tijdelijke en eeuwige vloek en alle schrikken des doods in dit in het toekomende leven.

Tegen al deze vergiftige kwalen worden ons als zovele tegengiften in ONZE HEERE JEZUS CHRISTUS geschonken. En daaraan beantwoorden nu zeer schoon en heerlijk die vier graden of trappen, door de apostel in de aangehaalde tekst vermeld, waardoor het werk van onze verlossing en zaligheid ten volle volmaakt wordt.

1. In de eerste plaats, de wijsheid (welke ons alvorens in Christus Jezus geschonken wordt) als een licht van de hemel gezonden, verdrijft terstond de loze listen en bedriegerijen van de vader der leugenen. Dat hemels licht van wijsheid met zijn stralen de ziel doordringende, onderwijst ons dat God niet alleen het hoogste, maar ook het enige Goed is dat van ons moet gezocht worden. Dat licht, van de Vader der lichten nederdalende in de binnenkameren van onze harten, vervult deze met schuldige eerbied voor het zalig Opperwezen; en Die te vrezen, is recht wijs worden. Dat licht eindelijk prijst zichzelf aan; want het toont op het klaarste de schoonheid van de deugd, derzelver zoetheid, vermaak en altijddurende vrucht; daar het aan de andere kant toont de schandelijkheid der ondeugd, derzelver vuilheid, bitterheid, droevige nasleep en rampzalig uiteinde, met duizend doden gepaard. Vele andere dingen sla ik over, die om de wijd uitgestrektheid der ware wijsheid te tonen, hier nog zouden bijgebracht kunnen worden. Maar dit ene kan ik niet voorbijgaan, als behorende tot het oogmerk van onze Catechismus in deze vraag. Namelijk, dat al wat wij tot hiertoe hebben bijgebracht, tot een klaar en duidelijk bewijs dient dat ONZE HEERE JEZUS CHRISTUS, Die ons van Zijn Vader tot zulk een wijsheid gegeven is, waarlijk de God en Mens is, Die met Zijn Goddelijke licht de allerdikste duisternissen welke op onze menselijke zielen lagen, heeft kunnen doorbreken. En Die, als zijnde alleen de eeuwige Wijsheid des Vaders, zulk een donkere nacht van onze zielen heeft kunnen verdrijven.

2. Maar Christus is ons ook in de tweede plaats, van Zijn Vader geschonken tot rechtvaardigmaking. Wij moesten gered worden uit de allernaarste zondenschuld (en ongerechtigheid waarin wij in Adam gezonken waren) waardoor wij als schenders van Gods wet en kwetsers der Oppermajesteit, van Gods gemeenschap verstoten en voor eeuwig uitgesloten waren. Die gerechtigheid nu krijgen wij weer, en wel zeer overvloedig in de Tweede Adam, ONZE HEERE JEZUS CHRISTUS, Die onder al onze schulden Zijn onschuldig hoofd heeft gestoken, en deze Zich heeft laten toerekenen en op Zijn rekening overschrijven. Gewis! voor zijn schulden heeft Hij ze erkend, betreurd, afgebeden, en derzelver straf heeft Hij ook waarlijk ondergaan en gedragen, hebbende die bittere beker met al de

vervloekingen van Gods wet gemengd, tot het grondsop toe uitgedronken; op welk eerst proeven Hij ijselijk schrikte en in al Zijn leden trilde in de hof van Gethsémané. Zoals Hij ook door Zijn dadelijke gehoorzaamheid de wet volkomen heeft vervuld; zelfs nog in overvloediger mate aan het recht der wet voldaan; als Die de waarachtige God zijnde, een oneindige kracht van verdienen heeft aangebracht. En het een en ander heeft Christus voor ons alzo gedaan, alsof wij zelf in onze personen het gedaan hadden; zodat, gelijkerwijs Hij onze schulden op Zijn rekening heeft overgeschreven, Hij ook Zijn verdiensten op onze rekening overschrijft. En om al die dingen uit te voeren en aan een ontelbare menigte van mensen te schenken, teneinde zij in Hem gerechtvaardigd worden, als Middelaar, Borg, Goël en Losser, zo moest Hij niet alleen een waarachtig en volkomen rechtvaardig Mens wezen, maar buiten tegenspraak ook een waarachtige God, met een oneindige macht en waardigheid bekleed.

3. Met deze Zijn aangebrachte en de zondaren geschonken gerechtigheid, gaat ook, door een onverbrekelijke band, Zijn heiligheid gepaard, of liever de heiligmaking. Want die in Christus Jezus en om Zijn verdiensten van God rechtvaardig wordt verklaard, het is noodzakelijk dat hij ook geheiligd is; dat is, van de besmetting der zonde gereinigd, en naar Gods beeld herschapen en vernieuwd wordt. Het zou toch ongerijmd en Gode geheel onwaardig zijn, dat iemand die in Christus alle gerechtigheid der wet vervuld heeft, door de wet, de macht des duivels toegedaan en een slaaf des vleses bleef; daar integendeel die wet eist dat hij tot de vrijheid der kinderen Gods overgebracht wordt.

4. De laatste trap, die als het gehele werk kroont, is dat ook in Christus ons van de Vader geschonken wordt de verlossing, of gelijk de Catechismus hier heeft, de volkomen verlossing. Welk woord *verlossing* wij hier niet in de meest strikte zin hebben te vatten, maar in dat ruimer gebruik, waarin het ons meermaals in de Heilige Schrift voorkomt, begrijpende in zich de ruime verlossing van alle ellende, en diensvolgens de verlossing ook van de lichamelijke dood, als de laatste vijand, door een luisterrijke opstanding. Teneinde hij, die voor een kind Gods verklaard en tot een erfgenaam van God en Christus aangeschreven is, ook dadelijk de onsterfelijke

en onverderfelijke erfenis aanvaardt in ziel en lichaam beide in die grote dag. In die veel betekenende zin ontmoet ons het woord in Rom. 8:23: Verwachtende de aanneming tot kinderen, namelijk de verlossing onzes lichaams. Alwaar buiten alle bedenking wordt gezien op die laatste en meest verheven trap van onze verlossing en gelukzaligheid, welke eindelijk in de hemel zal bereikt worden. En in Ef. 4:30 vinden wij, *de dag der verlossing*, te weten die luisterrijke en jongste dag van onze verlossing, waarin God Zich wonderbaar zal vertonen in Zijn heiligen.

Vraag 19. Waaruit weet gij dat?
Antwoord. Uit het heilig Evangelie, hetwelk God Zelf eerstelijk in het paradijs heeft geopenbaard, en daarna door de heilige patriarchen en profeten heeft laten verkondigen, en door de offeranden en andere ceremoniën der Wet laten voorbeelden, en ten laatste door Zijn eniggeboren Zoon vervuld.

Verklaring

IN deze vraag wordt bewezen dat het grote verlossingswerk door de God-Mens, hetwelk alle menselijke gedachten en verwachtingen zeer ver te boven gaat, in de Goddelijke openbaring gegrond is, en derhalve geen verzinning der menselijke hersenen, maar een ontwijfelbaar Evangelie is. Dat is naar de betekenis van het woord, een goede of blijde boodschap, van God uit de hemel gezonden, en wel op verschillende wijzen en langs verschillende trappen. Eerst, door de hoofd- of moederbelofte in het paradijs. Daarna door de heilige patriarchen en profeten, die deze paradijselijke belofte nader verklaard en in groter licht geplaatst hebben. Verder door de ceremoniële of kerkplechtige wet, met al die omslag van Mozaïsche inzettingen; waarvan het laatste einde en doelwit de Messias, de God-Mens was, Die een waarachtige, wezenlijke en eeuwige verlossing zou aanbrengen. En eindelijk, door de openbaring van deze God in het vlees, en de opgang van deze Zon der gerechtigheid, om datgene hetwelk de duistere Godsspraken en donkere schaduwen der wet hadden voorzegd en afgebeeld, in het volle daglicht te stellen en te vervullen.

Het zou ons te lang bezig houden, indien wij al die tevoren gemelde zaken naar hun volle eis en waarde in het brede gingen verklaren. Uit die grote menigte zullen wij maar het een en ander voornaam stuk kunnen aanraken. Om te beginnen met de paradijselijke moederbelofte, zo wijs voorgesteld en ingericht, dat ze terecht verdient genoemd te worden het korte begrip van het ganse Evangelie. Wij zijn echter niet van zins deze in elk nadrukkelijk woord en elke waarheid in ieder woord opgesloten uit te leggen. Het zal ons genoeg wezen dat wij achtereenvolgens hetgeen in de voorgaande vraag betoogd is, ook alhier door zekere tekenen afbakenen, en met heldere kleuren schilderen de Persoon van de God-Mens, Die het rijk des duivels af zou breken, en het zo deerlijk gevallen mensdom van God verheven zou worden tot wijsheid, tot rechtvaardigheid, tot heiligmaking en tot verlossing.
De woorden in welke die moederbelofte begrepen is, zijn zowel nadrukkelijk als zinnebeeldig, Gen. 3:15. De Heere spreekt tot de slang: Ik zal vijandschap zetten tussen u en tussen deze vrouw, en tussen uw zaad en tussen haar Zaad; Datzelve zal u den kop vermorzelen, en gij zult Het de verzenen vermorzelen. Ik neem terstond aan, dat het Zaad der vrouw de Messias is, Die gezegd wordt de kop der slang te zullen vermorzelen; terwijl de slang van haar zijde Hem de verzenen zou vermorzelen.

I. Het eerste lid wijst duidelijk aan de Godheid van deze Overwinnaar.
II. Het andere vervat Deszelfs mensheid.

I. Ik zeg dan, als het Zaad der vrouw hier inkomt vermorzelende de kop der slang, dat er een Persoon wordt ingevoerd Die veel meer dan een bloot mens is, als zijnde veel sterker dan de slang. Alle mensen had de slang zeker reeds overwonnen, en zich voor altijd dienstbaar gemaakt, drukkende deze met een zwaar juk; zodat niemand van de stervelingen die overwinnaar van het menselijke geslacht met de scherpe prikkel der Goddelijke wet gewapend, kon ontwapenen, veel minder onder zijn voeten verpletteren; en hem die het geweld des doods had, dat is de duivel, teniet doen, gelijk apostel spreekt in Hebr. 2:14. Hiertoe wordt Iemand vereist Die veel

sterker was dan die geweldhebber des doods, namelijk de Vorst des levens en der onsterfelijkheid, en daarom der Goddelijke natuur deelachtig. Doch laten wij van deze algemene beschouwing met een weinig meer onderscheiding neerdalen tot een bijzondere. In de kop der slang heeft een grote kracht en venijn, en dat alles waardoor dit pestilente dier hier verschrikkelijk is, zijn zetel; alwaar ik dan:

1. Vooreerst in aanmerking zal nemen de onwetendheid, dwaasheid en blindheid welke door de zonde op alle mensen ligt; die kop der slang kan niet vermorzeld worden dan door Hem, Die als des Vaders Wijsheid een hemels licht in onze zielen weer kan ontsteken.
2. Des duivels macht over de zondaar steunt op de heiliging der Goddelijke wet, welke tot de tijdelijke en eeuwige dood diegenen alleen verwijst, die aan kwetsing der Goddelijke Majesteit schuldig bevonden worden; die kop der slang, die sterkte van zijn rijk der hel, kan niet verbroken worden dan van Hem, Die al de vervloekingen der wet op Zich heeft geladen, en die heeft kunnen te boven komen.
3. De kop der slang, welke als het kasteel van haar heerschappij is, is gelegen in die bevlekking en besmetting der zonde, waardoor onze menselijke natuur alzo verdorven is, dat ze in de zonde als in haar element geboren wordt, leeft en zich ook verlustigt. Hier wordt dan een zodanige Overwinnaar beloofd, Die ook een Heiligmaker zou worden van Zijn zo lelijk verontreinigd volk, en door Zijn Geest der heiligmaking de zielen zou terugbrengen van de liefde der zonde tot de liefde der deugd.
4. Ten laatste, de kop der slang en dat verdervend geweld waardoor de engel des afgronds, wiens naam is Apollion, dat is verderver, afbreker, Op. 9:11, raast en woedt, is gelegen in de grootste ellenden en kwalen wegens de zonde over het menselijke geslacht gebracht, in dit en in het toekomende leven. Derhalve wordt de Vertreder, Overwinnaar en Zegepraler over de kop en het geweld der slang in deze moederbelofte als zodanig afgebeeld, Die door Zijn oneindige kracht dat geweldige rijk des doods zou machtig zijn te beoorlogen, en de poorten der hel neer te werpen; waarop Paulus ziet in Rom. 16:20: De God des vredes zal de satan haast onder uw voeten verpletteren.

II. De stralen van Zijn Godheid in het eerste lid der belofte hebbende zien doorschijnen, laten wij nu ook de voetstappen van Zijn mensheid zien, in de vermorzeling der verzenen van het Vrouwenzaad door de slang. Die benaming van Zaad wijst ons terstond tot de menselijke oorsprong en geboorte van de Messias, en dus tot de gemeenschap met onze natuur. Maar de beeltenis van verzenen of de hiel van de voet leidt ons wat verder. Zij vertoont ons niet slechts een Mens, maar een sterfelijk Mens, aan kwetsing en bezeren onderworpen. Die verbloemde spreekwijze is ontleend van iemand die een boze slang met zijn voet vertredende, licht door een beet of steek van die slang in zijn hiel of verzenen gestoken en gekwetst wordt. Te weten, deze zeer machtige Vertreder van die slang, de duivel, zou tevens ook een zwak deel hebben, voor een slangenbeet of steek bloot staande, en waarin Hij van het venijn van het dier, Zijn vijand, met een angel gewapend kon gestoken in verbond worden. Waarin wij dan het beeld en schilderij des doods zien, welke deze Overwinnaar der slang, dat is des duivels, in onze menselijke natuur zou ondergaan, Hebr. 2:14. Welke wond echter niet dodelijk zou zijn; nademaal niet het hart, noch het hoofd van de Messias zou vermorzeld worden, als Wiens hart en Wiens hoofd door Zijn Godheid dermate gesterkt en gewapend zou zijn, dat Hij alle macht en geweld des doods in korte tijd zou kunnen verdrijven, ja, zelfs in het midden des doods een niet te ontbinden kracht van het onsterfelijke leven behouden.

Tot dit allereerste Evangelie of blijde boodschap van verlossing van de gevallen mens, door de Middelaar en God-Mens, moet gebracht worden al wat de patriarchen en profeten daarna voorspeld hebben; als die deze moederbelofte in het paradijs gedaan, nader hebben verklaard en opgehelderd, en daarom nog veel duidelijker die heerlijke Goël en Losser, in Wie de Godheid en mensheid zouden samenlopen, ons beschreven hebben.

Op hetzelfde doelwit loopt ook uit de gehele Mozaïsche wet met al haar schaduwen en plechtigheden; waaruit het ons lust maar het een en het ander voorbeeld op te geven, teneinde hierdoor aan leergierige vernuften aanleiding te geven, om uit de schaduwen van Mozes nog meer andere staaltjes van dezelfde aard op te zamelen.

Laten wij alvorens ons oog gaan over die verwonderingswaardige bediening van de tabernakel met al deszelfs vaten en gereedschappen, offeranden, wassingen en eredienst, over het algemeen beschouwd. Wij zullen aanstonds gewaarworden dat al die dingen daartoe strekken, opdat de wijsheid, rechtvaardigheid, heiligmaking en verlossing, welke God in de Messias het menselijke geslacht voor- en toebereidde, door deze luisterrijke kleuren die in de tabernakel gezien werden, zouden voorgebeeld en afgeschaduwd worden.

1. Vooreerst, daar stond in het voorhof een koperen altaar met een altijd brandende haard en onuitblusselijk vuur. Dat altaar en dat gedurige vuur daarop schijnt ons zeer levendig verbeeld te hebben Gods straf vorderende gerechtigheid, Welke een zoenoffer eist, en aan Welke voldaan moet worden, voordat men tot Gods heiligdom wordt toegelaten. Waarin wij dan aanstonds een levendig schilderij zien van die gerechtigheid, welke de God-Mens moest bezitten, en van die gans volkomen voldoening waardoor Hij zo Zichzelf als de Zijnen, de toegang zou openen tot de hemelse tabernakelen.

2. Hierop volgde in hetzelfde voorhof het koperen wasvat, als de fontein en het waterbad der wedergeboorte en heiligmaking. Hetwelk afbeeldt en klaar aanduidt dat de Messias zou zijn een Heiligdom van Zijn volk; als Die uit een altijd vloeiende springader de levende wateren van Zijn Geest zou uitleveren, om Zijn koninklijk priesterdom te wassen en te reinigen tot Zijn heilige dienst, en zo tot een Gode waardige heiligheid toe te bereiden.

3. In het heilige van de tabernakel zelf vervolgens binnentredende, verlicht ons terstond de gouden kandelaar met zijn zeven brandende lampen voorzien, dat is al de volheid van Goddelijke wijsheid en hemels licht, aan alle kanten verspreidende. Hier hebben wij dan de Messias, ons geworden tot wijsheid, en door de lichtende stralen van Zijn Geest de duisternissen van onze zielen verdrijvende. Ik laat nu terzijde de gouden tafel met de toonbroden daarop, alsmede het gouden reukaltaar; onder welke vaten van het heiligdom zeer diepe geheimen van het Evangelie schuilden, opdat ik mij haaste om binnen te treden in:

4. Het heilige der heiligen en tot de troon van genade, tot welke die er het naaste wordt toegelaten, die wordt voor een vriend en kind

van God verklaard, een verloste en vrijgemaakte van de heerschappij der zonde en des doods; opdat hij tot de bezitting van de hemel en hemelvreugde overgebracht worde. Welk laatste ons diensvolgens de verlossing onder het oog brengt, en wel die volkomen verlossing van ziel en lichaam beide, welke daar gesteld zal worden wanneer de laatste vijand, de dood, zal zijn verslonden tot overwinning.

Nog onder een andere vertoning zal ik de God-Mens Christus Jezus ter beschouwing geven in de persoon van de hogepriester van Israël, die buiten alle twijfel zeer uitnemend de Messias (de Hogepriester onzer belijdenis) verbeeldde. Zo deszelfs ambtsbedieningen als priesterlijke klederen en versierselen verbeelden ons bij uitnemendheid die wijsheid, die gerechtigheid, die heiligmaking, die verlossing, waarvan Paulus sprak in 1Kor. 1:30; welke onder het Nieuwe Testament door Christus aangebracht en daar gesteld zou worden, en welke alle zouden samenvloeien in die luisterrijke Verlosser van het menselijke geslacht.

1. Vooreerst, Deszelfs onuitputtelijke wijsheid vind ik in de Urim en Thummim, dat wil zeggen Lichten en Volmaaktheden, aan de borstlap van de hogepriester hangende, of liever daarbinnen ingewerkt. Want gelijk bekend is, op zijn borst droeg de hogepriester de borstlap des gerichts in de binnenste voering, in welke ingewerkt was dat allerheiligste pand van alle wijsheid en volmaaktheid, hetwelk Urim en Thummim genoemd werd; waardoor God wilde te verstaan geven dat de Hogepriester van het nieuwe verbond veelmeer dan een mens zou wezen, met Goddelijk licht en Goddelijke volmaaktheden ten volle begiftigd.

2. Ten andere, de gerechtigheid van de Messias, van alle kanten overvloeiende voor Zijn volk, heeft voorgebeeld (behalve vele andere zaken die in de hogepriester gezien en gevonden werden) deszelfs priesterlijke mantel, welker uiterste zomen met klinkende gouden schelletjes en granaatappelen versierd waren. Welk prachtig versiersel uitbeeldde die verkregen gerechtigheid van de Messias, waardoor Hij al onze schulden zou bedekken, ja, zelfs ons Zijn gerechtigheid deelachtig maken, met een recht tot het eeuwige leven. Waarop duidelijk gezien wordt in die doorluchtige plaats bij Jesaja, hoofdstuk 61:10: Ik ben zeer vrolijk in den HEERE, mijn ziel

verheugt zich in mijn God; want Hij heeft mij bekleed met de klederen des heils, den mantel der gerechtigheid heeft Hij mij omgedaan. En in hoofdstuk 6:1 zag de profeet in een gezicht de Heere, zittende op een hoge en verheven troon, en zijn zomen vervullende de tempel. Het zijn de onderste uitspreidende zomen van de hogepriesterlijke mantel, verbeeldende hoe de mantel van Christus' gerechtigheid zich over de gehele Kerk zou uitspreiden, en daaraan de gemeenschap van Zijn verkregen gerechtigheid overvloedig mededelen.

3. Ten derde, de heiligmakende kracht van dit hoofd en deze voorganger in de heilige zaken, zich uitbreidende over het gehele volk, stelde die allerheiligste titel voor ogen, welke ingegraveerd was in de gouden kroon van de hogepriester. Alwaar in een gouden plaat op deszelfs voorhoofd met grote letters te lezen stond: DE HEILIGHEID DES HEEREN, Ex. 28:36-38. Alwaar dan een iegelijk Israeliet die maar een vonkje van de rede bezat, en een weinigje van zijn godsdienst verstond, in derzelver inwendige en verborgen betekenis moest erkennen dat er een Persoon van veel hogere waarde, een Hogepriester Die meer dan een bloot mens was, bedoeld werd; Wie de heiligheid des HEEREN daarom toegeëigend werd, omdat Hij Zelf de JEHOVAH was, Die door Zijn Goddelijke en oneindige kracht Zijn Kerk en gemeente zou heiligen.

4. Nog een woordje moet ik er bijvoegen, rakende de volkomen verlossing van alle schuld en gedachtenis der zonde; de vertoning van welke diepe verborgenheid de hogepriesterlijke ambtsbediening uitleverde, zo in het gemeen als wel bijzonder op de grote verzoendag, volgens de plechtigheden in het brede beschreven in het 16de hoofdstuk van Leviticus. Van welke alle dingen het einde en doelwit was, opdat het ganse Israëlitische volk op één dag (voorbeeldende de verzoening van de toekomende Hogepriester, Die de ongerechtigheden op één dag zou verzoenen) van alle misdaden verlost, weer hersteld en met de erenaam van kinderen Gods begunstigd zou worden; welke zaken wij alle thans niet verder zullen uitbreiden.

Laten wij alleen nog iets aanroeren van die plechtige gewoonten in de godsdienst der Israëlieten, welker inwendige en geestelijke betekenis wat dieper ligt, en wat meer verborgen is; om ook daaruit de

Persoon van onze Verlosser en waarachtige God-Mens nog wat nader te leren kennen. Zeer bekend is in de Schriften van Mozes de rode vaars, welke plechtig naar buiten het leger der kinderen Israëls geleid, en aldaar tot as verbrand werd. Welke dan met levend water gemengd, gebruikt werd tot ontzondiging en reiniging van zulken die naar de wet besmet en verontreinigd waren. Dit werk van uitwendige ontzondiging en wettische reiniging heeft buiten alle twijfel voorgebeeld hoe de Messias door Zijn zoendood de misdaden van Zijn volk afwassen, en onder de vloek der wet buiten de legerplaats sterven zou. Waarop de grote apostel zo duidelijk ziet (en de geheime zin van die plechtigheid tevens verklaart) in Hebr. 13:11-13: Want welker dieren bloed voor de zonde gedragen werd in het heiligdom door de hogepriester, derzelver lichamen werden verbrand buiten de legerplaats. Daarom heeft ook Jezus, opdat Hij door Zijn eigen bloed het volk zou heiligen, buiten de poort geleden. Zo laat ons dan tot Hem uitgaan buiten de legerplaats, Zijn smaadheden dragende. Op die geheime en geestelijke zin zag ook die geheel rode kleur, welke volstrekt tot deze vaars vereist werd, verbeeldende onze bloedrode zonden en schulden en die allervuilste vlek waarmee wij bezoedeld waren. Onder die betrekking nu van de vuile vlek, schuld en straf van onze onreine zonden, is onze Heere Christus door de vlammen van de Goddelijke toorn verbrand en verteerd, en als tot as gebracht; als Hij onze oude mens, dat is onze natuurlijke verdorvenheid, door Zijn dood geheel en al heeft teniet gedaan. Die vlammen en as van de dood van de Messias zouden de kracht hebben van ontzondigen, en alle onreinheid van de oude mens uitdrijven, indien ze gemengd wordt met het levend water van Zijn Heilige Geest, en toepast op de besmette en geheel onreine zondaren. Dat ook tevens te verstaan gaf, dat de Messias bezit een kracht van een niet te ontbinden en onverderfelijk leven, uit Wiens vloek, welke Hij voor ons geworden is, Gal. 3:13, men een zegen behaalt, en uit Wiens dood het leven zelf wordt verkregen. Alle zaken welke van zodanige aard zijn, dat ze in generlei wijze in een bloot mens kunnen vallen.

Neemt ook nog ten laatste, het zoenoffer van de twee geitenbokken op dezelfde grote verzoendag, waarvan men leest in Lev. 16:5-15. Alvorens werden de loten over die twee bokken door Aäron

geworpen, het ene lot voor de JEHOVAH, het andere lot voor de weggaande bok, vers 8; zoals het de onzen vertaald hebben; in de grondtekst staat het Hebreeuwse woord voor *Gnazazel*. De ene bok, op welke het lot voor de JEHOVAH gevallen was, werd ten brandoffer op het altaar gebracht; deszelfs bloed in het heilige der heiligen gedragen, en aldaar door de hogepriester plechtig gesprengd op en voor het verzoendeksel van de verbondsark. De andere bok, die door het lot voor *Gnazazel* was gevallen, werd niet gedood, maar levend voor de JEHOVAH gesteld, met de zonden van het volk beladen, en zo levend naar de woestijn heengezonden. De geheimzinnige beduidenis van deze geitenbokken en van de plechtigheden daaromtrent, is ten aanzien van de laatste niet zeer klaar; waarom hier ook een grote verscheidenheid van gedachten onder de uitleggers is. Behoudens mijn achting voor andere geleerden, komt mij het grondwoord in de Hebreeuwse tekst *Gnazazel* voor, als een benaming van het Opperwezen, uitdrukkende de gestrenge en strafvorderende God, aangemerkt in de gestrengheid van Zijn gerechtigheid en heiligheid; welke deugden de straf der zonden, en dus voldoening vorderen. Onder die twee geitenbokken, van welke de ene geschikt was voor de HEERE, de andere voor *Gnazazel,* kan de Messias onder een tweeërlei verbeelding voorkomen, om dat groot en zwaarwichtig werk der verzoening uit te voeren. Onder het beeld van die bok, die voor de HEERE was, en gedood werd, komt de Messias voor, geleid en gebracht tot Zijn Vader, als een barmhartig, genadig en zondaar lievend God, opdat Hij Zichzelven tot een zoenoffer stelle voor en in de plaats van ellendige zondaars, die enkel door Gods barmhartigheid, genade en liefde verlost worden. Onder het beeld van die andere bok, die voor *Gnazazel* was, en levend bleef, en met de zonden van het volk beladen, naar de woestijn werd uitgedreven, komt de Messias voor in het werk van onze verlossing en zondenverzoening, ook te doen hebbende met de gestrenge en straf vorderende God, wegens Zijn gerechtigheid en heiligheid. Hij is beladen met de zonden van Zijn volk, Hij draagt Gods verbolgen toorn tegen de zonde ontstoken; maar ook zo, dat Hij deze wegdraagt (als het Lam Gods, dat de zonde der wereld wegdraagt, Joh. 1:29) en levend blijft, als bezittende de kracht van een onverderfelijk leven. Ik voeg hierbij, door Zijn opstanding over de dood

zegepralende en altijd blijvende leven; waarom Hij zeggen kan: Ik leef, en Ik ben dood geweest; en ziet, Ik ben levend in alle eeuwigheid. Amen, Op. 1:18

ZEVENDE ZONDAG

Vraag 20. Worden dan alle mensen wederom door Christus zalig, gelijk zij door Adam zijn verdoemd geworden?
Antwoord. Neen zij, maar alleen degenen, die Hem door een waar geloof worden ingelijfd en al Zijn weldaden aannemen.

Verklaring

DE grote weldaad van verlossing door zulk een Goddelijke Middelaar aangebracht, zal onze Catechismus nu wat nader omschrijven, en binnen haar juiste palen zetten, opdat wij weten voor welke Hij die verlossing heeft aangebracht. In deze zondag gaat de onderwijzer zeer gepast aldus te werk, dat hij:

I. Alvorens aanwijst dat niet alle mensen die in Adam gevallen zijn in Christus weer opstaan; maar die alleen, die als levende leden één lichaam met dit Hoofd uitmaken, vraag 20.
II. En dewijl dit alleen door een oprecht geloof geschiedt, worden de wezenlijke eigenschappen en echte karakters van het zaligmakend geloof opgegeven, vraag 21.
III. Waarvandaan hij overgaat tot de voorwerpen des geloofs, zo in de beschouwing als beoefening, zoals ze zich uitstrekken over de grondwaarheden van de Christelijke godsdienst, vraag 22,23.

Het was van de uiterste noodzakelijkheid, wat het eerste stuk van deze afdeling aangaat, dat dit grote werk der verlossing van de gevallen mens binnen zijn juiste en wettige palen besloten wordt, opdat wij niet menen dat de verlossing en zaligheid door de God-Mens aangebracht, al die mensen bevatte die in Adam gevallen zijn. Zulk een dwaalgedachte bekruipt toch ligt de mens, zijn eigen zaak te zeer toegedaan, en zichzelf ook onder zekere schijnredenen alsof dit Gode zeer betamelijk ware, daarmee vleiende; opdat namelijk de

duivel niet meer kracht wordt toegeschreven om de mens te verderven, dan aan God en de Zaligmaker om hem te herstellen.
A. Enigen door zulk een schoon schijnende en bedrieglijke redenering verlokt, zijn in roekeloze waan zover voortgegaan, dat zij hebben getracht te beweren dat zeker alle mensen eens zullen zalig worden; en dat hetgeen de Bijbelschriften vermelden van de verdoemenis van velen, daar maar geschreven staat om de zondaars een schrik aan te jagen, en ze van de zonden te weerhouden. Daar onze hedendaagse filosofische vernuften hun toestemming gemakkelijk aan geven, die de eeuwigheid der straffen na dit leven ontkennen, menende dat daardoor een groot ongelijk aan de Zaligmaker geschiedt, als Die, naar hun voorgeven, alle mensen met Zijn oneindige liefde en weldadigheid omhelst, om ze eens uit die afgrond van alle ellenden uit te redden. Waarvan bijzonder Thomas Burnet zijn werk maakt in zijn boek van de staat der doden en weder opstaanden.
B. Uit dezelfde bron van bedrieglijke redenering schijnt ook te zijn voortgevloeid het gevoelen der pelagianen en halve pelagianen, van een algemene genade. Waartoe, zo ik meen, de eerste aanleiding tenminste gegeven heeft de schoonschijnende vergelijking, (maar te ver getrokken) tussen Adam en Christus, tussen de invoerder van het verderf en deszelfs Hersteller. Nademaal het ongerijmd zou kunnen schijnen dat de vijand van het menselijk geslacht meer kracht en vermogen zou hebben in hetzelve te verderven, dan deszelfs Vriend en Verlosser in hetzelve te herstellen.
C. Ook de universalisten (zoals ze genoemd worden) onder de onzen, bouwen al mede op hetzelfde fundament; dat gelijk het verderf algemeen is geweest, men ook de remedie of het hulpmiddel daartegen algemeen, tenminste van de zijde Gods, begrijpen moet; waaraan alle mensen kunnen deel krijgen, indien ze maar machtig zijn het geloof daartoe bij te brengen. Welke voorwaarden zij nochtans stellen, dat God door een bijzonder besluit alleen de uitverkorenen heeft toegewezen.
Met deze allen, naar de verschillende graad en trap van dwaling, waardoor zij min of meer van de waarheid afdwalen, hier in het strijdperk te treden en voet bij stuk te houden, zou een werk van veel tijd en arbeid worden. De eerst genoemde soort, dat de Heilige Schriften in het aangezicht vlak tegenspreekt laten wij varen. Met

de twee andere soorten dient wat opzettelijker gehandeld te worden; niet in al die uitgebreidheid waarmee onze godgeleerden het verschilstuk van de bijzondere genade tegen de algemene behandelen en beweren; ook niet elk afzonderlijk, maar beide in samenvoeging en ook maar de hoofdzaken.

Het zou mogelijk, indien er ooit een einde aan dit beklagenswaardige verschil over de genade, of algemeen of bijzonder, in Gods Kerk te verwachten was, van niet weinig dienst kunnen zijn, indien men naar behoren overwoog en bepaalde de eigenaardige kracht van Christus' voldoening, nu al meermaals in de voorgaande zondagen van ons aangewezen, om daardoor deze ingewikkelde waarheden omtrent de Verlosser en Middelaar te ontknopen. Immers zowel de remonstranten als onze universalisten stellen met ons voor vast en zeker, dat Christus aan de Goddelijke gerechtigheid voldaan heeft voor die allen voor welke Hij gestorven is. Nu zeg ik en houd ik staande, dat die algemene genade nooit in iemands gedachten zelfs zou zijn opgekomen, bijaldien de eigenlijke kracht en betekenis van voldoening altijd naar behoren overwogen en overdacht was geworden. Laten wij dit bij de stukken betogen.

1. Vooreerst, voor iemand te voldoen, wil zeggen deszelfs schulden en misdrijven op zijn eigen rekening overnemen, deze in naam van hem voor wie men borg wordt te belijden, te erkennen en af te bidden; ja, zelfs zichzelf deswege een schuldenaar te verklaren.

2. Ten tweede, voor iemand te voldoen, is te zeggen de verschuldigde straf van iemands misdrijf op zich te nemen; alzo dat al wat de overtreder schuldig was te lijden, op het hoofd van de borg wordt overgebracht.

3. Ten derde, voor iemand te voldoen, is ook het ongelijk en de verbreking van de wet door iemand begaan, in deszelfs plaats te herstellen en te verbeteren; en dat zo ongelukkig geschonden was, gelukkig in zijn geheel te herstellen en te genezen.

Deze denkbeelden nu, welke het gemene begrip van alle mensen onder het woord *voldoening* aan een eigenlijk voorschrift, indien ze zorgvuldig in acht genomen worden, zo zal hierdoor de algemene genade tot in de grond ten enenmale omgekeerd, en die bijzondere genade op het allerkrachtigste gegrond en bevestigd worden. Want

passen wij dit alles nu toe op de voldoening van onze Borg en Middelaar:
1. Christus heeft vooreerst, voldaan voor zulken alleen, wier misdaden Hij op Zijn rekening heeft overgeschreven, zodat alles wat zij misdreven hadden, Hij als Borg op Zich overnam, en het voor Zijn schuld erkende. Derhalve de schuld der misdaden lag nu op de Borg tot betaling; de vorige schuldenaars daarvan ontheven zijnde, die niet meer onder die naam in het gericht Gods konden geroepen, veel minder veroordeeld of verdoemd worden. Dit is de bestendige leer van het Woord Gods; dit is het fundament van ons geloof en hoop op de hemel; dit is de bron van onze gehele kennis, dat Hij Die geen zonde gekend heeft, zonde voor ons gemaakt is, opdat wij zouden worden rechtvaardigheid Gods in Hem, 2Kor. 5:21. Dat Hij als het Lam Gods onze zonden gedragen heeft, Joh. 1:29. Dat Hij onze krankheden op Zich genomen heeft, en dat de HEERE onzer aller ongerechtigheid op Hem heeft doen aanlopen, Jes. 53:4,6; om andere veelvuldige plaatsen thans niet aan te roeren. Indien nu deze plaatsen van des Heeren Woord moeten staan, zo moet noodzakelijk die algemene genade vallen, en de bijzondere genade moet blijven staan en triomferen; omdat zeer velen buiten alle twijfel blijven onder hun schuld en verloren gaan; terwijl de gelovigen alleen van die last van hun schuld door de Borg ontheven worden. Tot nadere uitbreiding en opheldering kan hier ook herhaald worden hetgeen wij over de 17de vraag reeds hebben bijgebracht, rakende de Goddelijke alwetendheid in de Persoon van onze Middelaar. En wel daarom, omdat Hij Die voor de zondaars tot God zal naderen en tussentreden, de gehele last der misdaden waarmee zij beladen waren, noodzakelijk moest kennen; al die misdaden Zich tegenwoordig stellen, en als met één opslag van het oog alles doorzien, en Zich een Schuldenaar voor al die misdaden stellen, en ook moest belijden. Dat Christus dit nu gedaan heeft voor degenen die verloren gaan, zal niemand die wijs is kunnen zeggen. Waaruit onweerlegbaar wordt besloten dat de Borg alleen voor de uitverkorenen die zalig worden heeft voldaan; omdat Hij als Borg die plaats vervangende erkentenis en belijdenis van schuld voor dezen alleen te hebben op Zich genomen, kan begrepen worden.

2. Ten tweede, Christus heeft voldaan alleen voor dezulken, en is gestorven voor dezulken alleen voor welke Hij de straf der zonde en de tijdelijke en eeuwige vloek heeft ondergaan en geleden. Hij alleen heeft voor die allen de straf gedragen, en dat volkomen en volledig, en daarvoor betaald tot de laatste kwadrantpenning hoe; zodat er geen verdoemenis is voor degenen die in Christus Jezus zijn, Rom. 8:1. En diensvolgens houdt in dezulken alle verplichting op, om de straf der zonden in hun eigen personen te ondergaan, dat handschrift zijnde gescheurd en uitgewist, kunnende het onder geen voorwendsel van hen meer geëist worden. Dit is het dat ons zo duidelijk wordt geleerd in Gal. 3:13: Christus heeft ons verlost van den vloek der wet, een vloek geworden zijnde voor ons. Hetwelk onze Zaligmaker met een andere spreekwijze uitdrukte, van Zijn ziel te geven tot een rantsoen voor velen, Matth. 20:28; en Paulus, van Zichzelven te geven tot een rantsoen voor allen, 1Tim. 2:6; dat is voor al die velen; want Christus heeft niet alle mensen van de vloek der wet verlost. Dezelfde schriftuurteksten die even tevoren zijn aangehaald, gelden ook hier; want als Christus gezegd wordt zonde gemaakt te zijn voor ons, 2Kor. 21:5, wordt niet alleen daardoor te kennen gegeven dat Hij de schuld van onze zonden op Zich heeft genomen, maar ook daarvoor heeft betaald door het dragen van de straf van onze zonde; en Zich zo te stellen tot een zondoffer in onze plaats. Op gelijke wijze in Joh. 1:29, het Lam Gods, dat de zonde der wereld wegneemt, is zulk een Lam dat niet alleen de schuld der zonden, maar ook de straf daarvan wegneemt, en daarvoor met die straf betaalt. Gelijk dit al in oude dagen zo klaar voorzegd was, Jes. 53:4-7: Waarlijk, Hij heeft onze krankheden op Zich genomen, en onze smarten heeft Hij gedragen. Hij is om onze overtredingen verwond, om onze ongerechtigheden is Hij verbrijzeld; de straf die ons de vrede aanbrengt was op Hem; en door Zijn striemen is ons genezing geworden. De HEERE heeft onzer aller ongerechtigheden op Hem doen aanlopen. Als dezelve geëist werd, toen werd Hij verdrukt, doch Hij deed Zijn mond niet open; als een lam werd Hij ter slachting geleid, en als een schaap dat stom is voor het aangezicht zijner scheerders, alzo deed Hij Zijn mond niet open. Van veel gebruik is ook hier hetgeen wij over de 17de vraag reeds hebben aangemerkt, aangaande de oneindige kracht der Godheid in onze Borg,

om die zware last van de toorn Gods tegen de zonde ontstoken, in onze plaats te dragen en ons daarvan te verlossen. Derhalve, voor wie Christus die bittere drinkbeker van Zijn lijden gedronken heeft, die worden van deze te drinken geheel vrij verklaard. Maar dit kan van alle mensen niet gezegd worden; waaruit dit gegronde besluit volgt, dat Hij niet voor alle mensen heeft voldaan.

3. Ten derde, voor welke Christus heeft voldaan, in derzelver plaats heeft Hij het recht der wet vervuld; en het onrecht, de wet en de Majesteit van de Wetgever aangedaan, volkomen hersteld. Naardien Hij niet alleen heeft opgebracht een volmaakte gehoorzaamheid, maar ook met een uitstekende liefde Gods en des naasten geheel, en in een overvloeiende mate in zijn geheel hersteld datgene dat geschonden was. Ook kunnen hier onze vorige aanmerkingen over de 17de vraag herhaald worden; alwaar wij de noodzakelijkheid der Goddelijke natuur in onze Borg gestaafd hebben; om daaruit op te maken dat zulken voor welke de Borg het recht der wet vervuld heeft, noodzakelijk rechtvaardig moeten verklaard worden, en ook erfgenamen van het eeuwige leven. Dat valt nu immers alle mensen niet ten deel, en daarom kan de Borg niet voor die allen hebben voldaan en de wet vervuld. De woorden van Paulus zijn in deze zaak zeer opmerkelijk, Rom. 8:3,4: Hetgeen der wet onmogelijk was, dewijl zij door het vlees krachteloos was, heeft God, Zijn Zoon zendende in de gelijkheid des zondigen vleses, en dat voor de zonde, de zonde veroordeeld in het vlees. Opdat het recht der wet vervuld zou worden in ons, die niet naar het vlees wandelen, maar naar de Geest. Dit ons derde lid kan ook nog langs een andere weg aangedrongen worden. Namelijk, zulkeen voldoet, die hetgeen geschonden was, gelukkig in zijn geheel herstelt; en wel op zulk een wijze dat Hij de gevallen en in de duisternis een gedompelde mens het verloren licht van de ware wijsheid weergeeft, hem de oorspronkelijke gerechtigheid weer aanbrengt, de heiligheid en deugd die in hem uitgedoofd was, weer ontvonkt. En daar hij onder de heerschappij des doods en allerlei ellende begraven lag, hem daaruit verlossing aanbrengt, en herstelt in de volle vrijheid van kinderen Gods, wordende hem aldus tot wijsheid, tot rechtvaardigheid, tot heiligmaking en tot verlossing, naar het Woord van Paulus, 1Kor. 1:30. Deze onsterfelijke en onverderfelijke gaven en weldaden, uit

de voldoening van de Middelaar voortvloeiende, worden immers aan alle mensen niet medegedeeld. En derhalve, tenzij men geheel tegenstrijdige dingen wil spreken, kan onmogelijk door Christus voor alle mensen voldaan wezen; maar alleen voor zulken die in de dadelijke bezitting van deze heerlijke gaven en weldaden gesteld worden.

Deze zaken heb ik geacht wat breder te moeten uithalen, omdat de gehele staat van verschil met de partijen omtrent dat woord van *voldoening* wel of kwalijk begrepen, verkeert. En omdat uit het nu afgehandelde terstond een meerder licht zal verspreid worden, over al de soorten van bewijsredenen waarmee onze godgeleerden zeer gelukkig verdedigen en staande houden de bijzondere genade Gods tegen de algemene. Want nu zullen wij onze bewijzen, die ik maar kort en hoofdzakelijk zal opgeven, voelen klemmen.

1. Neem het eerste soort van bewijzen uit zulke veelvuldige schriftuurplaatsen waarin des Heilands verlossing, niet tot alle mensen wordt uitgestrekt, maar tot sommigen bepaald; tot Christus' lichaam, Zijn gemeente, Ef. 5:25, Dan. 2:28, tot Zijn volk, tot Zijn schapen, Joh. 10:11, tot velen, Matth. 20:28, tot die allen welke de Vader Hem gegeven heeft, Joh. 18:2, enzovoort.

2. Ten tweede, uit onze vorige bepaling van Christus' voldoening zal nu op het klaarste blijken dat onverbrekelijke verband tussen de verwerving der zaligheid en derzelver toepassing; zodat al wat de Heiland voor Zijn volk verworven heeft, ook hun moet geschonken en toegeëigend worden.

3. Ten derde, uit onze vorige stellingen volgt ook, dat Christus aangemerkt als het Hoofd, maar alleen gestorven is voor zulken aan welke, als Zijn leden, Hij mededeelt Zijn Heilige Geest, Die in hen werkt een levend geloof, een waarachtige bekering, met de wedergeboorte en verdere heiligmaking gepaard gaande; alzo dat Hij hun verzegelt al de goederen van Zijn genadeverbond, welke Hij door Zijn dierbaar bloed heeft teweeggebracht. Want Die ook Zijn eigen Zoon niet gespaard heeft, hoe zal Hij ons ook met die Zoon niet alle dingen schenken? vragen wij hier met Paulus uit Rom. 8:32.

4. Ten vierde, nu zal ook veel helderder uitblinken de liefde des Vaders in het geven van de Verlosser, en de liefde des Zoons in de genoegdoening aan te brengen, volgens Rom. 5:6-10, Joh. 15:13.

5. Ten vijfde, ook zal nu als met handen kunnen worden getast dat Christus' voorbidding en tussentreden bij Zijn Vader niet algemeen en voor alle mensen kan zijn, naar Zijn eigen woord, Joh. 17:4: Ik bid voor hen; Ik bid niet voor de wereld, maar voor degenen die Gij Mij gegeven hebt, want zij zijn Uwe. En dat van Paulus, Rom. 8:34: Die ook ter rechterhand Gods zit, Die ook voor ons bidt, enzovoort.
6. Ten zesde, zullen nu ook al die ongerijmdheden des te klaarder doorstralen, welke geleerde mannen (bij wettige gevolgen) uit die algemene genade hebben afgeleid; hoedanige deze zijn, die niet tegengesproken zullen kunnen worden. Als daar is, dat Christus dan voor de meeste mensen geheel tevergeefs zou zijn geboren; dat het dan zou hebben kunnen geschieden dat er niet één enige uit zijn verderf was gered geworden; dat dan degenen die verloren gaan tweemaal de straf der zonden betalen, eens in de Borg, en nog eens in hun eigen personen; ja, dat dan Christus zou gestorven zijn ook voor zulken die Hijzelf wist dat verloren zouden gaan, en wat dergelijke ongerijmde dingen meer zijn.
7. En ten laatste, zullen (volgens onze tevoren gelegde gronden) gemakkelijker en gelukkiger weerlegd kunnen worden al die tegenwerpingen waarmee de voorstanders van de algemene genade in dit strijdperk plegen te treden, als bijvoorbeeld: Dat Christus Zichzelf gegeven heeft tot een rantsoen voor allen, 1Tim. 2:6; want de aard van het woord zelf, namelijk *rantsoen,* brengt mee een bepaling tot die allen alleen, die erdoor gerantsoeneerd worden; dat alle mensen niet zijn. En diensvolgens, tot die allen alleen, tot welke de kracht en werking van dat dierbaar rantsoen komt, en die er dadelijk deel aan krijgen. In Rom. 5:18 zegt Paulus, dat door één rechtvaardigheid de genade komt over alle mensen tot rechtvaardigmaking des levens. Dan is het klaar, dat de genade der rechtvaardigheid alleen tot al die mensen komt, die tot de bezitting en eeuwige erfenis des levens ingeleid worden. In 2Kor. 5:15 zegt dezelfde apostel: Wij oordelen, dat indien Eén voor allen gestorven is, zij allen gestorven zijn. En Hij is voor allen gestorven, opdat degenen die leven, niet meer zichzelven zouden leven, maar Dien, Die voor hen gestorven en opgewekt is. Het blijkt dan hier klaarder dan de middag dat de merktekenen welke de apostel geeft van degenen voor welke Christus gestorven is, als die niet voor zichzelf maar voor Christus leven,

alleen behoren tot het lichaam der gelovigen, die door de kracht van de Borg deel krijgen, gelijk aan Zijn dood, alzo ook aan Zijn opstanding en geestelijk leven. Deze aangetrokken Schriftuurteksten geef ik maar tot een staaltje uit vele andere, die behoren tot het eerste soort der redenen waarmee de partijen tegen ons opkomen. Een tweede soort van tegenwerpingen raakt die plaatsen der Heilige Schrift, daar van de wereld en gehele wereld wordt melding gemaakt. Maar er is geen, welke niet in zich behelst een bepaling van dat woord tot *de wereld der gelovigen;* als in Joh. 1:19, waaruit wij hier voorheen al tweemaal geredeneerd hebben: Ziet het Lam Gods, dat de zonden der wereld wegneemt. En 1Joh. 2:2: Christus is een Verzoening voor onze zonden, en niet alleen voor de onze, maar ook voor de zonden der gehele wereld. Joh. 6:51: Het brood dat Ik geven zal, is Mijn vlees, hetwelk Ik geven zal voor het leven der wereld, enzovoort. Welke oplossing ik kortheidshalve aan elks oordeel en bekwaamheid zal overlaten.

Alleen dient die knoop nog losgemaakt te worden, ter gelegenheid van welke de dwalingen omtrent de algemene genade, zoals ik tevoren zei, zijn ingevoerd. Men brengt tegen onze leer der bijzondere genade in, dat daardoor aan de Zaligmaker minder kracht om het ganse mensdom te behouden scheen toegeschreven te worden, dan aan de duivel om het ganse mensdom te verderven; en, alsof de Tweede Adam niet zoveel zaligheid zo hebben verworven, als de eerste Adam verderf in de wereld heeft gebracht. Maar door zulk een bedrieglijke schijnreden, die men ons als een strik spant, laten wij ons zo licht niet vangen.

a. Wij zeggen vooraf, dat die gehele redekaveling niet meer is dan een spinnenweb. Indien ze van enige kracht was, zou men noodzakelijk zover moeten komen, om met onze filosofische vernuften (waarvan wij met de aanvang van deze vraag spraken) te stellen, dat alle mensen eindelijk zalig zullen worden. Liever behoorden wij de heilige wil van het zalig Opperwezen te aanbidden, waardoor Hij van alle eeuwigheid besloten heeft enigen in hun verderf te laten blijven, anderen door een verwonderingswaardige weg daaruit te verlossen. Die Gode deze vrijheid omtrent Zijn schepselen onttrekt, maakt zich schuldig aan een onverdraaglijke roekeloosheid, en

strekt zijn heiligschennende hand uit naar de rechten van de geduchte Opperheer.
b. Ten andere, keer ik deze bedrieglijke en verleidende sluitreden om, en dood deze vitters en beknibbelaars met hun eigen zwaard. Want indien God de Heere Christus tot een Verlosser van alle mensen, hoofd voor hoofd, geschikt heeft; indien Christus met Zijn dood en voldoening in oprechte ernst dat getracht en bedoeld heeft, om alle stervelingen uit de macht des satans en de kaken der hel te verlossen, dan zou men immers veel rechtvaardiger, veel vaster en zekerder daaruit moeten besluiten, dat de duivel veel meer macht en loosheid heeft gehad om zijn roof en prooi te behouden en te bewaren, dan er in Gods Zoon macht en vermogen was om hem die uit de handen te rukken; nademaal de meesten, zoals partijen zelf toestaan, onder de banden en boeien van het eeuwig verderf blijven. Hier kan ook die gewone uitvlucht niet helpen, dat zulks door der mensen eigen schuld geschiedt, en dat God noch Christus daarvan de oorzaak is. Want ik vraag, waarvandaan die schuld? Ongetwijfeld zal men antwoorden, uit de boosheid van der mensen harten. Ik zal weer vragen, waarvandaan die boosheid? Men zal buiten twijfel weer antwoorden, uit die boze, die het mensdom heeft verleid. Dit nu zo zijnde, indien dan de Heere Christus noch door Zijn macht, noch door Zijn goedwilligheid heeft kunnen triomferen over de boosheid, noch van de boze duivel, noch van de boze mensen, hoezeer Hij ook dat bedoelde, dat zocht, dat verlangde; ja, daartoe Zijn eigen bloed stortte om dat bedoelde oogmerk te bereiken, dan is het buiten tegenspraak dat de boze duivel en de boze mensen veel machtiger waren, dan die grote Held en Verlosser Christus Jezus. Maar niets ongerijmder zou men kunnen zeggen of uitdenken.
Teneinde dan de roem van het Evangelie ook in dit stuk staande te houden, en de nevels van een verkeerde redenering waarmee het verdonkerd wordt te verdrijven, zal ik enige korte stellingen opgeven, waaruit zal blijken hoe ver de zaligheid door onze Borg en Verlosser aangebracht, het verderf dat in de wereld kwam, te boven gaat.
1. In het gemeen kan men hier vooraf aanmerken, dat er niets gemakkelijker is dan iets te verderven, te beschadigen, neer te werpen; niets moeilijker daarentegen dan het verdorvene te herstellen, het

beschadigde en neergeworpene weer op te richten. Hoe licht kan men een mens het leven benemen, daar hem het verloren leven weer te geven boven al onze vermogens is? Laat dit op de onder handen zijnde stof worden toegepast.

2. Maar in het bijzonder zal de apostel Paulus de grote overvloed van Gods genade en van Christus' macht over het verderf dat in de wereld kwam, in deszelfs voornaamste delen, ons tot aandachtige beschouwing geven in te dezer zake zeer opmerkelijke woorden, Rom. 5:15-17: Doch niet gelijk de misdaad, alzo is ook de genadegift. Want indien door de misdaad van één velen gestorven zijn, zo is veel meer de genade Gods en de gave door de genade die daar is in de Mens Jezus Christus, overvloedig geweest over velen. En niet gelijk de schuld was door de ene die gezondigd heeft, alzo is de gift. Want de schuld is wel uit één misdaad tot verdoemenis; maar de genadegift is uit vele misdaden tot rechtvaardigmaking. Want indien door de misdaad van één de dood geheerst heeft door die ene, veelmeer zullen degenen die de overvloed der genade en der gave der rechtvaardigheid ontvangen, in het leven heersen door dien Enen, namelijk Jezus Christus. De zaken in deze woorden opgesloten, zullen wij in de herhaling van deze les wat breder en meer onderscheiden behandelen.

3. Voegt bij dit alles, dat Christus' overwinning zoveel meer uitblinkt boven de nederlaag, door Adam het mensdom toegebracht, als de gesteldheid en staat gelukzaliger is waartoe Christus Zijn Kerk en bruid verheft. Als welke Hij nu door een onverbrekelijke huwelijksband met de drie-enige God verenigt, en rijkelijk deel geeft aan al wat in de schatten van Zijn algenoegzaamheid en de rijkdom van het onsterfelijk en onverderfelijk leven ligt opgesloten.

4. Daar ik ten laatste nog bijdoe, dat ook naar ons gevoelen de voldoening van Christus Jezus zo ruim en breed en overvloedig is, dat ze genoeg zou hebben kunnen zijn tot verlossing van alle mensen, en dus van het gehele menselijke geslacht; bijaldien zulks van de zijde Gods en van de zijde van de Borg en Verlosser Christus was bedoeld en gezocht geweest. Hier staan wij nu stil, en het is ons geenszins geoorloofd verder te gaan dan de Heilige Schrift ons voorgaat en voorlicht; welk Geschrift die gadeloze weldaad van voldoening niet uitstrekt tot alle mensen, maar zeer duidelijk

bepaalt tot sommigen. En wel tot dezulken alleen, die door een waarachtig geloof dat heerlijk Hoofd Christus worden ingelijfd, als leden van dat verborgen lichaam, dat Hij uit het geweld en de macht des duivels heeft verlost; en als ranken in die Boom worden ingeënt, die in het paradijs Gods eeuwig zal bloeien. Hoedanige allernauwste gemeenschap met Christus door het zaligmakend geloof de volgende 21ste vraag van onze Catechismus nader zal verklaren.

Vraag 21. Wat is een waar geloof?
Antwoord. Een waar geloof is niet alleen een stellig weten of kennis, waardoor ik alles voor waarachtig houd, wat God in Zijn Woord geopenbaard heeft, maar ook een vast vertrouwen, hetwelk de Heilige Geest door het Evangelie in mijn hart werkt, dat niet alleen anderen, maar ook mij vergeving der zonden, eeuwige gerechtigheid en zaligheid van God geschonken is, uit louter genade, alleen om der verdienste van Christus' wil.

Verklaring

NAARDIEN dan het geloof de band is waardoor de leden van dit lichaam op het nauwste met het Hoofd verbonden, al de kracht en werking van Christus' genoegdoening naar zich toe trekken en in zich ontvangen, zo dient de aard en de natuur van dat geloof behoorlijk van ons gekend en doorgekend worden. Laten wij de eigenaardige en levendige karakters of kenmerken van dat geloof aftekenen en ophelderen, en de nevels van dwalingen waarmee de korst der duisternissen zulk een grote zaak heeft pogen te verdonkeren, verdrijven; nademaal de leer der waarheid ook in dit gewichtig stuk aanstoot lijdt; niet alleen buiten, maar ook binnen onze Kerk. Voor alle dingen dient men hier voor vast te houden dat het zaligmakend geloof een zeker levend grondbeginsel is, dat zich over de gehele ziel en al derzelver vermogens, om de gehele mens te bezielen, te bewegen en op het allernauwste met Christus te verbinden. En dat derhalve, om de natuur van het geloof ten volle uit te maken, vele daden en werkingen zo in het verstand als in de wil en gemoedsbewegingen samenvloeien en zich verenigen; door welke een gelovige ziel zich naar Christus uitstrekt en heenvliedt,

en Hem met al Deszelfs weldaden en verdiensten omhelst, en zich geheel en al aan Christus overgeeft, om door Hem bezeten en door Deszelfs Heilige Geest geregeerd te worden.
Deze daden en werkingen van het geloof zal ik eerst met wat ruwere trekken afschaduwen, en daarna verder opluisteren en met de echte en onderscheiden kleuren schilderen; teneinde uit dit levende schilderij ons in het oog straalt dat allerschoonste wezen en beeltenis van het zaligmakend geloof, dat dezulken alleen recht kennen, die het door de Heilige Geest van Christus is ingestort.
A. In deze daden des geloofs te schetsen, gebruikt onze Heidelbergse Catechismus het drietal, vereisende tot het geloof kennis, toestemming en vertrouwen. Enigen voegen er de liefde bij, door welke het geloof krachtdadig en werkzaam wordt. De vermaarde Witzius verder gaande, heeft als daden des geloofs geteld: De kennis, de toestemming, de liefde der gekende en erkende waarheid, honger en dorst naar de Heere Christus, de dadelijke aanneming van de Heiland, in die aangenomen Heere te berusten, zich aan Hem en Deszelfs dienst tot alle gehoorzaamheid overgeven, en ten laatste door een allerzekerst vertrouwen met vrede, gerustheid en roem tot het hoogste toppunt des geloofs te komen. Al deze zaken breidt hij verder uit in zijn "Huishouding der verbonden", boek II hoofdstuk 7, alwaar ook in het 27ste artikel aangeknoopt wordt dat hem de schikking en verdeling van zulken ook niet mishaagt, die de voorheen opgetelde geloofsdaden aldus onderscheiden; dat enige daarvan het geloof, ten striktste genomen, voorgaan, hoedanige is de kennis; andere de vorm en het wezen van het geloof uitmaken, hoedanige zijn de toestemming, honger en dorst naar Christus' gerechtigheid, het aannemen van Christus en tot Hem de toevlucht te nemen; andere weer zijn meer toevallig, behorende alleen tot een versterkt geloof, als het zekere vertrouwen, met vrede, gerustheid en roem gepaard.
De beroemde Lampe, in zijn "Verborgenheid van het genadeverbond", verschilt hiervan niet zeer, en treedt in dezelfde voetstappen. De kennis is bij hem ook een voorbereiding van het geloof. Het vertrouwen, zoals het onze Catechismus beschrijft, is naar zijn mening de hoogste en meest volmaakte trap des geloofs, niet alle gelovigen ten deel vallende, ook niet altijd tegenwoordig in diegenen die

daartoe geraken. Maar het wezen des geloofs oordeelt hij eenvoudig te bestaan in die daad van de wil, waardoor de zondaar de Verlosser Christus zoals Die in het Evangelie is geopenbaard, voor zijn Verlosser wil hebben, Hem als de zijne ook ontvangt, aangrijpt en omhelst, met een sterke, vaste en levendige gewilligheid. En in deze zaken verder te ontvouwen en te verklaren is hij zeer ruim en overvloedig.

Wat mij aangaat, als de zaak zelf maar behouden wordt, wil ik over de wijze om deze te ontvouwen niet twisten, of iemand iets voorschrijven. Want gelijk de aangezichten der mensen verschillen, zo verschillen ook derzelver denkwijzen; en elk heeft het zijne lief. Ik schroom evenwel niet te zeggen dat de methode of wijze van verklaring van onze Catechismus nog beknopter en zakelijker voorkomt. Meer beknopt, omdat welke onderscheidingen hier ook door anderen zijn bijgebracht en tot een achttal uitgebreid, dat alles onder ons drietal kan begrepen worden, kennis, toestemming, vertrouwen. Zakelijk ook, omdat die drie stukken inderdaad behoren tot de aard en het wezen van het zaligmakend geloof; overmits deze van het geloof niet kunnen afgescheiden worden, zal het niet mank en gebrekkig, maar in al zijn delen een volledig geloof wezen.

1. Ik twijfel derhalve niet of de eerste wezenlijke daad van het geloof is de kennis, waardoor ik geloof in God, Die mij de fundamentele waarheden in Zijn Woord ontdekt; of liever, door Wiens licht ik ontvang een innig gevoel en gezicht van die hemelse leer, welke ons openbaart niet alleen al die dingen die tot onze zaligheid volstrekt noodzakelijk zijn, maar ook inzonderheid onze onmetelijke ellende en verdoemelijkheid, als ook onze verlossing daaruit, door God Zelf in de enige Middelaar Christus Jezus teweeggebracht. Zulk een kennis moet zeker voor een wezenlijk deel van het geloof worden gehouden; welke uitgewist en uitgeblust zijnde, de gehele zaak uitgewist en uitgeblust wordt. Nu kan ik eerst stout staande houden tegen de pausgezinden, die op hun blind geloof zonder kennis aandringen, dat door zulk een doen en door zulk een licht der waarheid de mens te benemen, hem daardoor het geloof geheel en al wordt benomen.

2. De tweede wezenlijke daad des geloofs maakt buiten iemands tegenspraak de toestemming uit; niet die beschouwende alleen,

maar veelmeer de werkdadige. Alwaar zich nu opdoet en vertoont de liefde der geopenbaarde en gekende waarheid, een heilige begeerte daarnaar, een brandende beoefening daarin, een aanhoudende poging van uitredding uit die allerellendigste doemwaardigheid; ook van toevlucht nemen tot Christus, met een honger en dorst naar Deszelfs gerechtigheid en genoegdoening; een aannemen van die dierbare Verlosser, een omhelzing van Hem als met beide armen; met een stem van binnen in het hart klinkende en tot in de hemel doordringender: Behoud mij Heere, of ik verga! Alle dingen, welke indien ze ophielden zou er geen waarachtig licht van kennis zijn, geen waarachtige toestemming, geen inwendige overtuiging; maar alleen een blote beschouwing der waarheden van de tevoren gemelde zaken, in de oppervlakte hangende en daar stilstaande.

3. De derde wezenlijke daad des geloofs formeert het vertrouwen, waardoor hetgeen in het Evangelie aan ellendigen in het algemeen beloofd wordt, ik mij in het bijzonder toe-eigen, en vast vertrouw dat niet alleen anderen, maar ook mij vergeving van zonden, eeuwige gerechtigheid en zaligheid van God geschonken is, uit loutere genade alleen, om de verdiensten van Christus' wil.

B. Waarlijk gans deftige en voortreffelijke woorden, die aan onze Gereformeerde godsdienst een groot sieraad en uitmuntende luister geven, indien ze maar door de Geest des geloofs recht verstaan, en door geen vleselijke duisternissen, die hier al licht onder kruipen, beneveld worden.

I. Het is bekend, hoe bij gelegenheid van deze onze catechetische leer grote twisten zijn gerezen, terwijl zeer velen van onze godgeleerden hebben willen beslissen dat zodanig vertrouwen als in deze vraag beschreven wordt, niet rechtstreeks behoort tot het wezen van het zaligmakend geloof, maar ons vertoont deszelfs meest volmaakte beeld en hoogste trap. Daarbenevens heeft men hier onderscheid gemaakt tussen een directe of rechtstreekse daad van vertrouwen, en een wederkerende daad van vertrouwen. De eerstgenoemde daad van vertrouwen is naar de mening van de beroemde Van Till eigenlijk gelegen in een toevluchtneming tot de genade Gods, met een honger en dorst naar Christus' gerechtigheid; hetwelk de Hebreeën zouden uitdrukken met het woord *Chasah,* dat zoveel zegt als *uit oorzaak van behoudenis te verkrijge*n *naar een*

vrijstad heen te vlieden. De andere daad van vertrouwen bestaat in een volkomen vertrouwen van verzekering, welke alle twijfeling buitensluit, wordende geboren uit de bewustheid van het geloof. Waaruit dan die vermaarde godgeleerde besluit, dat om het verbond met God te sluiten, en de naam van een gelovige te dragen, het vertrouwen van toevlucht, als zijnde een toestemming aan Gods verbond genoeg is; wordende alsnog niet vereist het volkomen vertrouwen van verzekering, als zijnde een wederkerende of herhaalde toestemming aan het verbond.

II. Dan, anderen hebben deze onderscheidingen en bepalingen mishaagd, bewerende dat hier gewis een volkomen vertrouwen vereist wordt, en dat zonder hetzelve het geloof niet alleen kwijnt, maar zelfs dood, ja geheel geen geloof zou zijn. Maar de staat van verschil, gelijk veeltijds gebeurt, schijnt niet behoorlijk en onderscheiden te zijn voorgesteld; en daarbenevens is het oogmerk van onze Catechismus in deze 21ste vraag niet recht begrepen; welke is, dat algemeen, geheel onzeker en ten enenmale blinde geloof der pausgezinden tekeer te gaan. Te weten, de roomse pausen, om het volk onder hun opperheerschappij en gehoorzaamheid te houden, hebben het geloof beroofd, deels van de kennis, deels van het vertrouwen, latende alleen over de toestemming aan een onbekende zaak. En zo stoppende het volk in de hand een dove kool voor een schat, zeggende, dat het verwaandheid zou zijn zich die bijzondere barmhartigheid Gods toe te eigenen; en daarentegen bewerende dat het voorwerp des geloofs alleen is een algemene belofte van genade, aan alle mensen gedaan, welke niemand zich bijzonder met zekerheid mag toe-eigenen, ja zelfs ook niet kan toe-eigenen.

III. Zulk een grove dwaalleer nu, welke de ziel en het hart van het geloof de doodsteek geeft, heeft voor meer andere hoofddwalingen in de roomse kerk de deur geopend, en wel bijzonder voor de volgende; welke Bellarminus op zich genomen heeft te bewijzen in zijn derde boek het achtste hoofdstuk over de rechtvaardigmaking: Dat geen mens door het geloof een vaste verzekering kan hebben van zijn rechtvaardigmaking. Ten tweede, dat ook niemand verplicht is die te hebben, al kon hij misschien die hebben. Ten derde, dat het ook van geen nut of voordeel is die te hebben. Ten vierde, dat die verzekering van het geloof en rechtvaardigmaking niet vergund

wordt dan aan zeer weinigen, door een bijzondere openbaring van God, die alleen maar aan de apostelen ten deel viel, en mogelijk ook nog een enige apostolische mannen; maar dat zij nooit van God geschonken wordt aan gemene gelovigen.
IV. Allergevaarlijkste en vergiftigde leerstellingen voorwaar! De natuur van het geloof geheel en al verwoestende, en de ellendige zielen doende dobberen en heen en weer drijven op de golven van twijfelingen en angstvalligheden, waaruit men niet kan geraken. Leerstellingen, die het pauselijke hof nodig heeft gehad om zijn tirannie over de consciënties der mensen te grondvesten, en zonder welke de missen, aflaten, overtollige werken, vagevuur en de andere kramerij uitermate verkoelen, ja ijskoud zouden worden. Terwijl zulke beuzelingen en vodden niet benodigd hebben die langs de rechte weg tot Christus gaan, en met vertrouwen des geloofs Gods genade, de gelovigen in het Evangelie aangeboden, zichzelf bijzonder toepassen, en daarin ten volle berusten.
V. Derhalve, onze Catechismus al zulke ziel verdervende leerstellingen van het pausdom met één slag zullende neervellen, heeft als een wezenlijk deel van het ware zaligmakende geloof, in de derde plaats, zeer verstandig opgegeven een *zeker* vertrouwen, hetwelk de Heilige Geest door dat Evangelie in mijn hart werkt; dat niet alleen anderen, maar ook mij vergeving der zonden, eeuwige gerechtigheid en zaligheid van God geschonken is, uit loutere genade alleen, om de verdiensten van Christus' wil. Het blijkt dan middagklaar, dat deze stelregel van onze onderwijzer die pauselijke twijfeling rechtstreeks naar de keel steekt, als door welke men verklaart dat het een verwaande en roekeloze daad zou zijn, indien iemand de genade Gods zo algemeen in het Evangelie aangeboden, zichzelf in het bijzonder zou durven toe-eigenen. En diensvolgens moeten die woorden van onze Catechismus niet buiten derzelver oogmerk worden getrokken en uitgerekt, alsof door deze de hoogste trap en mate des geloofs bedoeld en beschreven wordt, en alsof men hier moet verstaan die wederkerende geloofsdaad, zoals men ze in onze scholen noemt, waardoor een gelovige ziel nu alle verzoekingen te boven komt, en meer dan overwinnaar is, staande nu als vast en onbeweeglijk en roemende in de Heere. Naar mijn oordeel wordt in die woorden alleen bedoeld de rechtstreekse geloofsdaad, waardoor

men naar Christus gaat, welke daad volstrekt nodig is om het heilvattend geloof te oefenen; nademaal ik Christus niet kan aangrijpen, en mij in het bijzonder toepassen, tenzij ik God Die zulks verzekert, dat toevertrouwt, dat niet alleen anderen, maar ook mij bijzonder Christus aangeboden wordt; en diensvolgens ook mij vergeving van zonden geschonken is. Door welke laatste spreekwijze niet moet worden verstaan een vergeving van zonden, nu reeds en metterdaad verkregen en aan mijn consciëntie verzekerd, zoals vele geleerde mannen zich hebben verbeeld. Want aldus zou de Catechismus hier een belachelijke cirkel gemaakt hebben, die de wederpartijders ons ook hebben aangewreven. Maar alleen wordt hier te verstaan gegeven een vergeving van zonden, welke uit loutere genade gegeven wordt aan alle gelovigen, en welke ook mij zal gegeven en geschonken worden, indien ik maar geloofd zal hebben.

VI. Deze geloofsdaad nu is buiten twijfel rechtstreeks, zij behoort ook buiten twijfel tot het innige wezen des geloofs, waardoor men bewogen, bezield en zeer nauw met Christus wordt verbonden. Want zolang ik twijfel, of Gods genade ook voor mij wel bereid is, indien ik maar geloofd en de voorwaarde des geloofs vervuld zou hebben, zolang ben ik en blijf ik ongelovig, wantrouwende God Die het verzekert, geloof weigerende; zolang vertraag ik ook om met alle pogingen mij tot Christus te wenden, Deszelfs verdiensten aan te grijpen, en Hem tot rechtvaardigmaking en heiligmaking met vrucht te ontvangen. Onder welke tweeërlei aanzien deze twijfeling een grote zonde wordt, de waarheid van het Evangelie en deszelfs licht verduisterende, ja, zelfs uitblussende, indien iemand met opzet en een hardnekkig gemoed die twijfeling blijft aankleven. Hetwelk de pausgezinden zeker doen, als zij van deze twijfeling een openbaar leerstuk van hun kerk gemaakt hebben; welke wij daarom vrijmoedig verklaren van alle geloof leeg en ontbloot te zijn, bijaldien zij naar dat grondbeginsel te werk gaan en hun leven inrichten.

VII. Dan, ik zie hier tevens dat het ten uiterste nodig is een waarschuwing en onderrichting hierbij te voegen. Namelijk, dat er met betrekking van het geloof een tweeërlei twijfeling is; één, welke moedwillig en met opzet geschiedt, en daarom het brandmerk van ongelovigheid verdient; een andere, welke zonder enig voornemen en toestemming van de wil geschiedt, maar de mens uit zwakheid

bekruipt en overvalt. Waardoor gelovige zielen geweldig geschud kunnen worden, zijnde mogelijk niet behoorlijk onderricht van de niet uitgelegde volheid der evangelische genade; of ook wel door de zwaarte van hun zonden neergeslagen en verschrikt, zodat zij zich de beloften der genade niet durven aanmatigen, hoezeer en hoe gaarne zij anders willen, en zeer vurig daarnaar verlangen. Zulks nu te willen en te verlangen is het zaad en eerste uitspruitsel van het vertrouwen, dat naar de bijzondere genade van Christus grijpt, wel vreesachtig en als met een bevende hand, maar nochtans deze aangrijpt in zich toepast met een rechtstreekse daad. Alhoewel de ziel door de wederkerende geloofsdaad, zoals men ze noemt, nog geen troost of verkwikking daaruit schept en gevoelt; hetwelk uiteindelijk evenwel na vele hindernissen te hebben doorworsteld, zal doorbreken en uit alle angst en twijfelmoedigheid het hoofd boven steken.

VII. Dit is de ware en eigen aard, zin en mening van de leer van onze Catechismus; dit is de bestendige leer ook van de hervormers van onze Kerk, gelijk derzelver boeken op ieder blad bijna uitwijzen. En welke leer van een zeker vertrouwen, zij beleden en beweerden tegen die paapse onzekerheid en twijfeling; boven welke dwaalleer geen besmettelijker pest ooit in het Christendom kon worden ingevoerd. Laat het ons thans genoeg zijn onze grote Calvijn hierover te horen in zijn Christelijk onderwijs, boek drie, hoofdstuk twee artikel 17, alwaar hij, nadat hij tevoren geleerd had dat de voorname spil van ons geloof draait op een zeker en vast vertrouwen, waardoor ik geloof en omhels dat de beloften der genade niet alleen anderen, maar ook mij gedaan zijn; hij terstond overgaat tot deze tegenwerping, welke vanzelf hier oprijst uit de twijfeling en mistrouwen, waarmee de gelovigen worden bestreden en omgevoerd. Om welke knoop te ontbinden en met de leer van onze Kerk overeen te brengen, rakende de verzekering, hij deze zeer merkwaardige en betekenisvolle woorden gebruikt: Wij, als wij leren dat ons geloof zeker en gerust zijn moet, verbeelden ons niet zulk een allerzekerst geloof welke door geen twijfeling wordt aangeraakt, noch een gerustheid, welke door geen bekommering wordt geschud. Maar wij zeggen veeleer, dat de gelovigen een gedurige strijd hebben met hun eigen mistrouwen. Zover is het er vandaan,

dat wij derzelver consciënties in een aangename rust zouden plaatsen, welke door geen bestrijdingen gestoord zouden worden. Nochtans ontkennen wij ook, dat de gelovigen, op welke wijze zij ook geplaagd mogen worden, zover kunnen vervallen en afwijken van dat zekere vertrouwen, dat zij eens hebben opgevat van Gods barmhartigheid. Ook hecht hij in het volgende 18de artikel soortgelijke dingen meer aan, tot welke ik u verwijs, om hieruit het slot en de hoofdsom hetwelk ik bedoelde op te maken. Namelijk, als onze reformatoren op een zeker en vast vertrouwen des geloofs aandrongen, als ook bijzonder onze Heidelbergse Catechismus daarop aandrong, dat zij daarmee niet aandrongen op een wederkerende geloofsdaad, waardoor het geweten geheel gerust gesteld zijnde, in de bezitting van Christus van vreugde opspringt en in de Heere roemt. Maar dat zij alleen in het oog hebben gehad die directe of rechtstreekse geloofsdaad, waardoor ik niet zo in het algemeen geloof dat anderen, maar dat ook mij bijzonder zowel als anderen de genade des Evangelies gegeven en aangeboden is; hoewel ik niet zonder veel schroom misschien deze alsnog mij niet durft toe-eigenen. Niet, dat ik Gode Die zulks in Zijn Woord bevestigt wantrouw, maar dat ik mijzelf mistrouw, en vrees dat ik alles wat in een rechte gelovige vereist wordt, alsnog niet bezit. Hoedanige daad zeker tot de vorm en inwendige kracht van het zaligmakende geloof behoort, en deszelfs eigenlijke wezen uitmaakt, waardoor wij met het Hoofd Christus als de leden op het allernauwste verbonden, en al Zijn verdiensten deelachtig worden; zodat hierin voornamelijk de kracht van het rechtvaardigmakend geloof is gelegen.

IX. Ondertussen dient men hier een gevaarlijke klip zorgvuldig te mijden, waarop een grote menigte in de uiterlijke gemeenschap van onze Kerk verkerende, pleegt te stoten en schipbreuk van hun zaligheid te lijden. Hoeveel blinde stervelingen toch, als zij de leer van onze Catechismus horen, welke zij met de moedermelk hebben ingezogen, gaan zich geredelijk inbeelden dat het gehele voor- en achtersteven (om zo te spreken) van onze godsdienst daarin bestaat, dat een iegelijk voor zichzelf maar vast en zeker moet vertrouwen dat Christus voor hem gestorven is. Ja, dat hij daarvoor moet zorgen, dat niet de minste twijfeling hieromtrent hem bekruipt; hoezeer hij ook in de zonden leeft en daarin volhardt, dienende zelfs in het

openbaar zijn verdorven vlees en deszelfs begeerlijkheden! En hoezeer heerst niet zulk een dwaze waan en roekeloos vertrouwen in onze gemeenten! Alwaar, indien allen en een iegelijk werd ondervraagd of hij Christus' dood en genoegdoening voor de zonden zich in het bijzonder kon toe-eigenen, onbeschroomd en als met volle mond velen zullen antwoorden: Indien zij dat niet geloofden, dat ze dan tot het getal der ongelovigen zouden behoren. Met welk een valse mening de ellendige mensen bezield, hoe onboetvaardig, hoe onherboren, hoe losbandig en vleselijk zij ook mogen zijn, echter omtrent hun zaligheid zeer gerust zijn; en in het minste niet twijfelen of zij zullen het eeuwige leven door de verdiensten en het bloed van Christus wel deelachtig worden. Een verbazende verharding waarlijk! Een dwarrelgeest, die de gemoederen der stervelingen betovert! Een strik, daar de satan de ellendige zielen in verwart en gevangen houdt tot zijn wil! Een grote schandvlek tevens, een openlijke ontering van de Gereformeerde naam! Hetwelk ook onze tegenpartijders gelegenheid gegeven heeft om onze gezonde Hervormde leer voor zeer ongezond uit te krijten, en deze te lasteren als een voedster van alle goddeloosheid.

X. Om deze klad, geheel onrechtvaardig op onze leer gespogen, af te wissen, en zulk een strik te ontdekken, houde men dit voor vast en zeker, dat er niets strijdiger met de gronden van ons Gereformeerd geloof is, dan zulk een roekeloos vertrouwen kan bedacht en begrepen worden. Want naardien wij de algemene genade bestrijden, en de bijzondere voorstaan, zouden wij zeer blijkbare tegenstrijdigheden spreken, indien wij allen en een iegelijk geboden te vertrouwen dat Christus voor Hem gestorven is. Het is er zover vandaan, dat wij integendeel zulk een vals vertrouwen voor niets beter dan een paapse twijfeling en wantrouwen verklaren, ja zelfs voor veel erger; nademaal het een openbare heiligschennis is, zonder behoorlijke titel zich Christus' verdiensten aan te matigen, en dus zonder enig recht of grond zich onder de erfgenamen van het eeuwige leven te laten aanschrijven. De enige behoorlijke titel waardoor enig mens zichzelf in het bijzonder Christus' verdienste mag en kan toeeigenen, is het waarachtig en levend geloof, door de Heilige Geest in zijn hart gewerkt (gelijk onze Catechismus spreekt) waardoor hij als een levend lid met Christus het Hoofd tracht verenigd te worden,

en ook waarlijk op het allernauwste met Hem verenigd wordt. Tot dat geloof nu behoort:
a. Vooreerst, dat iemand zich gevoelt en erkent ellendig, in zichzelf verloren, rampzalig, met eeuwige vervloekingen beladen, en wel alzo erkent dat hij daarover verslagen is in zijn binnenste, en met een verbrijzeld hart begerig en verlangend is naar uitredding en verlossing. Met een zodanige erkentenis namelijk, welke niet hangt in zijn hersens alleen, noch in de mond omdoolt, maar in zijn huid doordringt en dat doorwondt en aandoet met een waarachtige droefheid naar God. Hoedanige gevoelige erkenning in het hart niet kan ontstoken worden dan door de Geest der genade en der wedergeboorte, Die als Hij de mens zo van zonde overtuigt, hem tegelijk ook aanwijst en zacht te binnen brengt de onuitputtelijke overvloed der evangelische genade, aan alle ware boetvaardigen gegeven en aangeboden. Alsmede de oneindige kracht van Christus' verdiensten, Zich gewillig en vaardig uitreikende en uitbreidende tot allen en een iegelijk die deze *om niet* willen ontvangen, en zich toepassen tot rechtvaardigmaking, heiligmaking en volkomen verlossing. Op dit licht van gevoelige erkenning, van God in het hart ontstoken, volgt terstond:
b. De toestemming; een heilige verwondering over zulk een evangelische weg, langs Christus' genoegdoening; een liefde tot de Goddelijke waarheden, alle Gode zo betamelijk, waarin Hij Zijn gestrenge heiligheid en gerechtigheid met zoveel onuitsprekelijke goedheid en barmhartigheid heeft willen mengen en matigen. Ook een hevig en ernstig verlangen om zulk een betamelijke weg te volgen, en die genade Gods deelachtig te worden; gepaard met die honger en dorst naar Christus' gerechtigheid, en met al die verdere gemoedsbewegingen welke ik hier tevoren hebt aangetekend. Daar dan ook onmiddellijk:
c. Ten derde, het vertrouwen op volgt, waardoor ik Gode, Die in het Evangelie verzekert dat Christus gestorven is voor een iegelijk die gelooft, zulks veilig toevertrouw, en daaruit dat besluit opmaak dat Hij ook voor mij in het bijzonder gestorven is; voor zoveel ik in mij gewaar wordt en bevind die karakters of merktekenen, welke Gods Woord in een gelovige vereist. Op welke in mij gevonden merktekenen, indien ik nu tot geen besluit kwam, dan zou ik inderdaad niet

alleen een ongelovige, maar zelfs een ontrouwe en aan God wantrouwende genoemd moeten worden.

XI. Wat nu de kracht van dit vertrouwen des geloofs en deszelfs rechtstreekse daad aangaat, (zoals men spreekt): Het is bijkans ongelooflijk te zeggen welk groot vermogen het heeft, om de ziel van het juk der zonde en des vleses te ontslaan, en tot alle heiligheid te doen ontvlammen.

1. Die door dit vertrouwen regelrecht tot Christus de toevlucht neemt, gevoelt dat hij door deze allerheiligste band verenigd wordt met dat heilige en heerlijke Hoofd, Wiens leden alle ook heilig en heerlijk moeten zijn; want en Hij Die heiligt, en zij die geheiligd worden, zijn allen uit Eén, Hebr. 2:11.

2. Die door dit vertrouwen met Christus is verenigd, ontvangt deszelfs rechtvaardigmakende en tegelijk heiligmakende Geest, welke Geest hij ook hoe langer hoe meer indrinkt door de dagelijkse oefening van dit geloof.

3. Die vast gelooft, hoewel met schudding en bestrijding bij tijden gepaard, dat Christus voor Hem gestorven is, die wordt door zulk een overdenking en beschouwing tot een brandende liefde jegens de gestorven Heiland ontvonkt en gaande gemaakt; overeenkomstig de redenering van de apostel, 2Kor. 5:14,15: De liefde van Christus dringt ons, als die dit oordelen, dat indien Eén voor allen gestorven is, zij dan allen gestorven zijn.

4. Zulkeen gevoelt zich ook hierdoor verplicht zijn oude mens van dag tot dag te kruisigen en af te leggen, en de nieuwe mens aan te doen, en vruchten voort te brengen der bekering en het nieuwe leven waardig; achtereenvolgens hetgeen de grote kruisgezant uit de innige grondbeginselen van het rechtvaardigend geloof afleidt, door het gehele zesde hoofdstuk van zijn Brief aan de Romeinen.

5. Zoals ook ten laatste, uit al wat die lijnrechte geloofsdaad in zich vervat, vanzelf voortspruit de wederkerende geloofsdaad, zo genoemd met toepassing op het geweten. Waardoor een gelovige ziel van haar roeping en eeuwige verkiezing nu verzekerd wordt, en in zich ondervindt dat ze door het merk van de Heilige Geest haar ingedrukt, verzegeld is; alzo dat zij door dat geloof in de kracht Gods als een allersterkste en onoverwinbare burcht bewaard wordt tot de hemelse zaligheid, volgens 1Petr. 1:5.

XII. Deze en andere dingen meer zijn de tekenen en bewijzen van dat geloofsvertrouwen, dat gegrond is in het Woord der belofte; waardoor dit vertrouwen klaar kan onderkend en onderscheiden worden van die lichtvaardige waan en roekeloze aanmatiging, welke in de vleselijke en onwedergeboren menigte heerst. Want door dit vals vertrouwen wordt de mens in zichzelf gehouden, en blijft als vol van zijn eigen, aan zichzelf overgegeven, zonder om te zien naar, of uit te gaan tot Christus de Medicijnmeester en Redder van een verloren ziel. Door dit ingebeeld vertrouwen wordt ook de Heilige Geest buitengesloten, en de geest der wereld neemt nog meer en meer plaats in het hart. Dat soort van mensen is ook geheel koud in de liefde tot Christus, en gevoelt niet het minste vonkje van die hemelse liefdesvlam. En in de oefening der heiligmaking zijn ze ook geheel lusteloos en nalatig, en worden zelfs gramstorig als zij worden gemaand hun zondige lusten en begeerlijkheden te doden. Eindelijk, door zulk een lang vertoeven in de ijdele verbeelding worden de blinde stervelingen weerhouden van zichzelf te beproeven of zij in het geloof zijn. Op welke manier zij nooit komen tot enige zekerheid, op een vast fundament steunende; veel minder dan tot de wederkerende geloofsdaad, welke alleen het geweten kan geruststellen en met ware blijdschap vervullen. Integendeel, zij weten niet wat die wederkerende daad tot het geweten van een gelovige is, namelijk Gods Geest getuigende met onze geest, dat wij kinderen Gods zijn, Rom. 8:16. Hetwelk, als zijnde het middelpunt en het hart van de ware godsdienst, zij stout als een grondbeginsel van *enthousiasten en geestdrijvers,* of als een oudwijfse droom en verbeelding belachen en verguizen.

XIII. Uit al het tevoren verhandelde straalt op het klaarste door de luister van ons Gereformeerd geloof; als hetwelk aan de ene kant beteugelt dat lichtvaardig en roekeloos vertrouwen en bedrieglijke gerustheid der vleselijke mensen, en aan de andere kant verwerpt dat paapse wantrouwen aan Gods genade, met al die twijfelingen en onzekerheid daaraan vastgehecht. Maar nog hebben wij niet al dat licht bijgebracht dat op de kandelaar van onze Kerk moet schijnen, om het huis Gods te verlichten en de gelovigen voor te lichten in die kostelijke oefening van hun dierbaar geloof. Waarom ik verderga; en gelijk de papisten vier hoofddwalingen afleiden, zoals wij

hiervoor in het derde stukje zagen, uit hun onzeker, wild en dood geloof; alzo zal ik in tegenstelling vier hoofdwaarheden afleiden, die ons zeker, gepast, vast gegrond en levend geloof, dat door de Goddelijke invloed van de Heilige Geest met een vast en verzekerd vertrouwen wordt bezield en verlevendigd.
XIV. Ik onderneem dan deze vier hoofdzaken, welke ik zo kort doenlijk zal doorlopen, te bewijzen:

A. Vooreerst, dat alle gelovigen kunnen hebben een vaste verzekering van hun rechtvaardigmaking door hun geloof in Jezus Christus.
B. Ten tweede, dat alle gelovigen verplicht zijn naar die vaste verzekering te staan, en die te verkrijgen.
C. Ten derde, dat het van groot nut en voordeel is, dat alle gelovigen deze bezitten.
D. Ten vierde, dat die verzekering buiten een bijzondere openbaring van God aan de gelovigen geschiedt, en dat ze ook inderdaad de gemene gelovigen wordt medegedeeld.

A. Ik zeg dan, wat het eerste aangaat, dat alle gelovigen kunnen komen tot die hoge en verheven trap waardoor zij van hun zaligheid verzekerd worden. Dat scherpen ons allerwege de Heilige Bladeren in, en veronderstellen het zelfs als een zaak welke buiten alle twijfel is. In Rom. 5:1,2 schrijft Paulus: Wij dan gerechtvaardigd zijnde uit het geloof, hebben vrede bij God door onze Heere Jezus Christus. Door Welke wij ook de toeleiding hebben door het geloof tot deze genade; in Welke wij staan, en roemen in de Hoop der heerlijkheid Gods. In het achtste hoofdstuk van dezelfde Brief roept de apostel uit, vers 35: Wie zal ons scheiden van de liefde van Christus? Alwaar het woordje *ons* alle gelovigen in het algemeen insluit; zoals ook in vers 38,39: Want ik ben verzekerd, dat noch dood, noch leven, noch engelen, en wat meer volgt, ons zal kunnen scheiden van de liefde Gods, welke is in Christus Jezus, onze Heere. En bijzonder wordt die innige verzekering van een gelovige ziel van de apostel Johannes aangedrongen in zijn eerste Brief, hoofdstuk 3:14: Hieraan kennen wij dat Hij in ons blijft, namelijk uit de Geest Dien Hij ons ook gegeven heeft. Ook hebben wij van onze HEERE een vaste belofte, gedaan aan alle gelovigen in het algemeen, Op. 2:17: Die

overwint, Ik zal hem geven te eten van het manna dat verborgen is; en Ik zal hem geven een witte keursteen, en op de keursteen een nieuwe naam geschreven, welke niemand kent dan die hem ontvangt. Welke witte keursteen buiten twijfel de gedaante en het merk draagt en vertoont van de verzekerende en verzegelende genade der rechtvaardigmaking door de Heilige Geest. Voegt hier nog andere plaatsen uit Gods Woord bij, als Rom. 8:16, 1Petr. 1:8, 1Kor. 2:12. B. Betreffende ons tweede stuk. Ik stel voor vast en zeker uit vele plaatsen van het Heilig Woord, dat alle gelovigen verplicht en door de dierbaarste beloften Gods verbonden zijn, naar die hoge trap van geloofsverzekering te staan, daarnaar te jagen, die zoeken te bereiken. Allerduidelijkste is de vermaning van de apostel Petrus in zijn tweede Brief, hoofdstuk 1:10: Daarom broeders, benaarstigt u te meer om uw roeping en verkiezing vast te maken. Hiertoe behoort ook die vreugde in de Heere, waartoe de apostel Paulus alle gelovigen in het algemeen opwekt, Fil. 4:4: Verblijdt u in den Heere allen tijd; wederom zeg ik, verblijdt u. En waaruit, vraag ik hier, kan die vreugde in de Heere anders vloeien dan uit die enige fontein en volle bron van geloofsverzekering? Voegt hierbij die ruime lessen welke de kruisgezant zijn Christelijke krijgsheld voorschrijft in zijn Brief aan de Efeziërs, hoofdstuk 4, van vers 10-18. Welke geestelijke wapenrusting Gods, indien een Christen die wel gebruikt en zich van dag tot dag daarin oefent; het kan niet anders wezen of hij zal over de duivel, zijn tegenpartijder in deze strijd, over de wereld en over het vlees zegepralen, en meer dan overwinnaar worden; en zo tot een onwankelbare sterkte van zijn geloof geraken. Van dezelfde aard is het uitdrukkelijke gebod van de apostel, dat ons verplicht onszelf naarstig te beproeven of wij in het geloof zijn, naar dat woord, 2Kor. 13:5: Onderzoekt uzelven of gij in het geloof zijt, beproeft uzelven. Waarmee vergeleken moet worden 1Kor. 11:28: De mens beproeve zichzelven, en ete alzo van het brood, en drinke van den drinkbeker. Welke verplichting zich niemand der gelovigen kan onttrekken, en zo dikwijls moet hervat worden als de plechtige gemeenschap met Christus door het Heilig Avondmaal vernieuwd wordt. Het gebruik waarvan zulks van ons uitdrukkelijk vordert; want wat is het Heilig Avondmaal anders, dan een teken en zegel van onze gemeenschap met Christus? Hier komt bij, dat het

oogmerk van het gehele Evangelie, en de natuur van het geloof zelf de uiterste trap van volmaaktheid van allen vordert. Ook kan niemand een voorrecht (dat is een bevoorrechtende bijzondere wet), voor de dag brengen, waarbij hem toegelaten wordt God in Zijn beloften te wantrouwen. En dit is ongetwijfeld de voorname reden waarom Christus aan het ware geloof en vertrouwen op God zulk een grote kracht heeft willen toe-eigenen, opdat wij allen van God geroepen en aangespoord worden om te staan en te jagen naar die verheven trap van een volkomen geloof. En dus niet slechts naar de volkomenheid van de lijnrechte, maar ook van de wederkerende en verzekerde geloofsdaad. Zodat ik niet schroom hem van zonde te beschuldigen, die niet met alle ingespannen krachten, en dat van dag tot dag, poogt en tracht die verzekering van zijn geloof te bereiken. Want dat verzuim komt uit liefde der wereld en van het vlees en de andere verdorven beginselen voort; welke de evangelische genade in Gods kinderen verzwakken en verstikken, ja, welke zelfs de Heilige Geest bedroeven. Waartegen Paulus ons zo ernstig vermaant, Ef.4:30: Bedroeft den Heiligen Geest Gods niet, door Welke gij verzegeld zijt tot de dag der verlossing. Want dan wordt die Geest, Die de Gever des geloofs en de Verzekeraar van het geloofsvertrouwen is, bedroefd, als men niet vordert in het geloof, en niet voortgaat om tot de volkomen zekerheid te geraken, en tot die blijdschap in de Heere, Fil. 4:4; welke uit die volle en gedurig stromende fontein van verzekering moet vloeien; door welke verzekering een Christen ook hoe langer hoe meer geheiligd wordt. Welke laatste aanmerking ons nu ook de aanleiding verschaft om:

C. De derde waarheid te versterken en te bevestigen; welke was, dat het alle gelovigen zeer nuttig en voordelig is die hoogte van een verzekerd geloof te bereiken. De dierbare vrucht van zodanig geloof brengt de heilige Petrus ons onder het oog in de tevoren aangetrokken plaats van zijn tweede Brief. Want waar hij gezegd hebbende, hoofdstuk 1:10: Broeders, benaarstigt u te meer om uw roeping en verkiezing vast te maken; zo leidt hij er terstond dit vruchtgevolg uit af: Want dat doende, zult gij nimmermeer struikelen. Te weten, door zulk een geloof wordt eindelijk de wereld en het vlees overwonnen; door zulk een geloof staat men hoe langer hoe vaster, en men verkrijgt een zekere hemelse kracht en fleur van het geestelijke

leven. Onze partijen roepen hier wel tegen, en schreeuwen dat uit zulk een leer van verzekering enkel zorgeloosheid, vleselijke gerustheid, roekeloosheid en hoogmoed in de mens moet spruiten. Maar door zulk een ijdel voorgeven tonen zij klaar, dat zij onze geloofsleer nog nooit recht gekend en van aangezicht beschouwd hebben. Want door zodanige geloofsverzekering hebben wij tevoren in het 11de artikel langs vijf trappen getoond dat een gelovig mens zo nauw met Christus wordt verenigd, dat hij in de oefening der heiligmaking dagelijks vuriger en naarstiger wordt. Ik voeg er ook bij, en nederiger; want zoveel meer iemand zich verootmoedigt en wegzinkt in verwondering over deze geestelijke genade Gods, aan hem als een geheel onwaardige bewezen, hoe overvloediger gevoel hij daarvan in zijn hart ondervindt.

D. Eindelijk, houden wij vast dat al deze dingen niet vereisen een bijzondere openbaring Gods, gelijk partijen drijven; maar dat zij voortvloeien uit een genade welke aan alle gelovigen zonder onderscheid gegund wordt. Te weten, die verzekering des geloofs, waarnaar alle gelovigen verplicht zijn te staan en te jagen, wordt niet verkregen dan door die Geest des geloofs, Die aan hen allen tot een Onderpand en Zegel verstrekt; welk Zegel de apostelen niet alleen zichzelf hebben aangematigd, maar duidelijk verklaard tot alle gelovigen te behoren, als in Ef. 1:13, 4:30, Rom. 8:15,16. En bijzonder opmerkelijk zijn de woorden van de apostel in 2Kor. 1:21,22: Maar Die ons met u bevestigt in Christus, en Die ons gezalfd heeft, is God; Die ons ook heeft verzegeld, en het onderpand des Geestes in onze harten gegeven. Alwaar nog daarenboven de zedigheid van de apostel bijzonder opmerkelijk is, dat hij zeggende tot de gelovigen Korinthiërs, Die ons met u bevestigt in Christus, even hiervoor niets bijzonders boven de Korinthiërs zich toe-eigent of aanmatigt; maar liever zichzelf in de tweede plaats achter de overige gelovigen plaatst.

Ook dient te dezer zake nog in aanmerking genomen te worden (voordat wij deze verhandeling eindigen) dat er naar de gronden van onze godgeleerdheid een tweeërlei verzekering is; de ene middellijk, de andere onmiddellijk. De eerste wordt langs de gewone weg en door gewone middelen aan alle gelovigen in het gemeen verkregen. Neem de doding des vleses, zelfverloochening, de liefde van

Christus, meer vordering in de loopbaan der heiligmaking, en andere dingen van dezelfde aard meer, die het begin, voortgang en voltooiing van het Christendom uitmaken. Door de laatstgenoemde wordt de buitengewone wijze van genadebedeling verstaan, welke God deze en gene bijzonder verleent, deze boven anderen met een zonderlinge smaak, gevoel en diep inzien van hun eeuwige verkiezing begunstigende. Welk buitengewoon genot nochtans maar voor een tijd is, en gewoonlijk niet lang pleegt te duren, en juist hierom van Gods gewone weg van verzekering des geloofs behoort uitgesloten te worden; maar die daaruit geen gebruik voor alle gelovigen kan gemaakt worden, en ook wel bedrog somtijds in die ongewone zaken onderkruipt. Men moet diensvolgens in de middellijke en van alle valsheid en bedrog ontblote verzekering alleen berusten; en deze verklaren wij alle gelovigen gemeen te wezen, indien men maar zijn verplichting in het genadewerk betracht.

Vraag 22. Wat is dan een Christen nodig te geloven?
Antwoord. Al wat ons in het Evangelie beloofd wordt, hetwelk ons de Artikelen van ons algemeen en ongetwijfeld Christelijk geloof in een hoofdsom leren.

Vraag 23. Hoe luiden die Artikelen?
Antwoord. 1. Ik geloof in God den Vader, den Almachtige, Schepper des hemels en der aarde.
2. En in Jezus Christus, Zijn eniggeboren Zoon, onzen Heere; 3. Die ontvangen is van den Heiligen Geest, geboren uit de maagd Maria; 4. Die geleden heeft onder Pontius Pilatus, is gekruisigd, gestorven en begraven, nedergedaald ter helle; 5. ten derden dage wederom opgestaan van de doden; 6. opgevaren ten hemel, zittende ter rechterhand Gods des almachtigen Vaders; 7. vanwaar Hij komen zal om te oordelen de levenden en de doden.
8. Ik geloof in den Heiligen Geest. 9. Ik geloof één heilige, algemene Christelijke Kerk, de gemeenschap der heiligen; 10. vergeving der zonden; 11. wederopstanding des vleses; 12. en een eeuwig leven.

Verklaring

ONZE catechetische onderwijzer zijn leerlingen al dieper zullende inleiden in die zaken welken het fundament van de Christelijke religie uitmaken, en omtrent welke het zaligmakend geloof verkeert, om daaruit een levend sap tot voeding van de ziel te trekken, vraagt vervolgens welke dan die dingen zijn die een Christen nodig heeft te geloven?

Dit is inderdaad een zeer noodzakelijke vraag, nademaal het geloof zo in deszelfs openbare belijdenis als bijzondere oefening nooit voor een waar geloof kan worden gehouden, tenzij het werkzaam is uit en naar die grondbeginselen welke God heeft willen doen samenvloeien, om die allerheiligste band van onze gemeenschap met God in Christus deels uit te maken, deels al nauwer en nauwer toe te halen. Maar deze vraag, hoe nodig ook, is niet minder zwaar en moeilijk, om reden dat het de krachten van het menselijk vernuft schijnt te boven te gaan, een juiste, volledige en onderscheiden bepaling te maken van die delen of artikelen die het wezenlijk fundament van het Christendom uitmaken. En die als de wortels zijn waaruit dat hemels gewas van het zaligmakend geloof voortspruit en tot deszelfs volkomen wasdom van dag tot dag gevoed wordt.

Voorzeker! de graden van kennis in de mensen zijn hier zeer verschillend, terwijl de vrijmachtige God Zijn licht en genade naar verschillende mate geheel vrijwillig uitdeelt, gevende de een meer, de ander minder. De gesteltenissen der stervelingen zelf verschillen hier ook zeer veel, zijnde de ene mens met meer scherpte van oordeel en bevatting dan de andere begiftigt. Ook verschillen de gelegenheden wijd en breed, waardoor de een meer dan een ander tot een ruimere kennis kan geraken van die dingen die men te geloven heeft. Zodat men onbillijk zou handelen om van mensen die stomp van verstand en ongeleerd zijn, te vergen hetgeen van vernuftigen en geleerden vaardiger wordt gekend en begrepen. Of dat men van zulken die in een duistere Evangeliebediening leven en verkeren, evenveel zou willen vorderen dan van degenen die in de volle middag van het Evangelielicht zich verheugen. Hier komt bij de toestand van het hedendaagse Christendom in verschillende sekten (of

aanhangers), en verschillende gevoelens gescheurd, in welker aanhangen een ieder met de moedermelk indrinkt dat anderen veroordelen, terwijl elk zijn geloof en godsdienst voor de beste houdt.
Al deze dingen tonen wel de moeilijkheid van dit werk, maar nemen geenszins de noodzakelijkheid weg van hieromtrent een naarstig onderzoek te doen. Opdat men een klaar en onderscheiden begrip, zoveel mogelijk is, formeert van de grondartikelen van het geloof, hoedanige wij zulke noemen, zonder welke het Christelijk geloof niet kan bestaan; als die van die aard zijn, dat indien men enig artikel daaruit wegneemt, het gehele gebouw van God wel noodzakelijk moet instorten.
Omtrent dit zo gewichtig onderzoek naar de fundamentele artikelen van ons geloof, hetwelk de vernuften en oordelen der schranderste en verst geoefende godgeleerden heeft gescherpt en beziggehouden, behoort een tweeërlei dwaling zorgvuldig gemeden te worden. Aan de ene kant de dwaling dergenen die onder een schoon schijnend voornemen van tolerantie (verdraagzaamheid) deze zaak tot te weinig geloofsstukken hebben gebracht. Aan de andere kant, de dwaling dergenen die dit voor allerlei sekten te wijd open staande venster willende sluiten, de geloofsstukken die tot het fundament behoren te ver uitgebreid en vermenigvuldigd hebben. Daarenboven dient men hier ook zorgvuldig op zijn hoede te wezen tegen de nalatigheid, of zal ik liever zeggen bedrog en list derzulken die in het stellen der geloofsartikelen de uiterlijke klank der woorden en spreekwijzen nog wel behouden, maar derzelver inwendige kracht en betekenis, en dus het eigenlijke merg der waarheden of niet kennen, of indien wel, deze loochenen. Hetwelk ik daarom nauwkeurig in acht wil genomen hebben, omdat er geen Christen die uiterlijk die naam nog wel wil dragen gevonden wordt, of hij zal, hoe afkerig anderszins, echter desnoods nog wel onderschrijven de twaalf artikelen van het apostolisch geloofsformulier (zoals men het noemt) als de algemene geloofsleuze der Christenen, de socinianen en zelfs de jezuïeten niet uitgezonderd; daar zij nochtans zeer ver afwijken van de eigenaardige zin en mening van deze artikelen.
Teneinde wij dan de middenweg, welke de veiligste is, tussen al die dwalingen inslaan, zullen wij:

I. Vooraf trachten uit te tekenen en te bepalen de rechte, vaste gronden en eigenaardige karakters of merktekenen van die waarheden, welke direct (of lijnrecht) in het fundament (of de grondslag) van het Christelijk geloof invloeien, en welke ons geloof, om zo te spreken, bezielen en voeden.
II. Waaruit wij daarna meer onderscheiden zullen kunnen opmaken wat men van dit geschil, onder de godgeleerden geopperd, te houden heeft; namelijk of deze apostolische geloofsleuze een volkomen geloofsformulier behelst, dan of er nog andere waarheden, welke men heeft te geloven, behoren toegedaan te worden.

I. Wat het eerste aangaat, voordat wij tot de hoognodige fundamentele geloofswaarheden zelf komen, dienen wij enige merktekenen, waarnaar die waarheden bepaald gericht moeten worden, te laten voorafgaan. Wij zeggen dan:
1. Vooreerst, nademaal de Heilige Schrift de enige regel en het richtsnoer is der zaken die in de godsdienst geloofd moeten worden, dat al wat men voor fundamenteel, (dat is een grondwaarheid) verklaart, uit die Heilige Bladeren alleen gehaald en geput moet worden. Hetgeen wij hier aanmerken tegen de roomsgezinden, die om zekere leerstellingen hun kerkleden op te dringen, zich gronden op geheel losse en onzekere tradities of overleveringen. Om thans de geestdrijvers te laten varen, die nog op de drijvende zandgrond van eigen hersenbeelden het gebouw van hun dwarrelgeest grondvesten.
2. Ten tweede, naardien het Woord Gods een lamp voor onze voet en licht op ons pad is, schijnende de geleerden en ongeleerden, zo moet iedere grondwaarheid des geloofs klaar en duidelijk daarin gevonden worden. Het is met uitgedrukte woorden, hetzij bij een wettig en noodzakelijk gevolg daaruit afgeleid, hetwelk ook hiertegen de zo even gemelde roomsgezinden en anderen meer in aanmerking dient genomen te worden.
3. Ten derde, moet voor een fundamentele waarheid datgene gevonden worden, waardoor ons geloof in Christus gegrond en ondersteund wordt; alzo de Heere Christus het Doelwit, het Merg en het Middelpunt van de ganse openbaring is.
4. Ten vierde, is zulk een waarheid voor een grondwaarheid in het Christendom te houden, welke ontkend en geloochend wordende,

de evangelieleer en de openbaring geheel weggenomen wordt, of niet noodzakelijk wordt gemaakt; alsof er wel zaligheid buiten de evangelieleer en openbaring te verkrijgen was.
5. Ten vijfde, staat zulk een waarheid in het Christendom vaster dan een rotssteen, welke de heiligmaking in de mens voortbrengt en aankweekt; en zonder welke waarheid des mensen wedergeboorte en vernieuwing tot het geestelijke leven niet voortgebracht noch bevorderd, noch tot volkomenheid gebracht kan worden.
Toetsen wij nu aan deze onfeilbare en onbedrieglijke proef- en keurstenen de waarheden van het Christelijk geloof, wij zullen aanstonds bevinden dat tot dit fundament al zeer gewichtige waarheden behoren, die van dezen meer, van anderen minder bestreden worden; en welke onze Hervormde Kerk tegen verschillende dwaalgeesten en sekten buiten ons uit des Heeren Woord staande houdt.
1. In de eerste plaats houden wij voor vast en zeker, dat zulken het fundament van het Christelijk geloof aantasten en losmaken, die de heilige Drie-eenheid bestrijden. Deze zo gewichtige waarheid, hoewel voor het menselijk verstand onbegrijpelijk en ondoorgrondelijk, is alleen uit des Heeren onfeilbaar Woord gehaald, en wordt daar klaar genoeg allerwege geleerd. Zonder deze kan ook Christus' majesteit en Zijn middelaarswerk dat Hij als God-Mens oefent, en hetwelk de grondslag van het gehele Evangelie is, op generlei wijze bestaan. En diensvolgens moeten alle evangelische waarheden welke op deze diepe verborgenheid der Drie-eenheid gegrond zijn, waggelen en neerstorten, en het geestelijk leven dat een Christen omtrent die dierbare Middelaar oefent, geheel en al uitgeblust worden.
2. Vervolgens, zij verwoesten het fundament des geloofs, die de eeuwige Godheid van Christus Jezus, in de rechtzinnige zin genomen, verloochenen of verzwakken. Dat volgens de vijf merktekenen hier tevoren opgegeven, gemakkelijk betoogd kan worden; alzo dit een schriftuurlijke en wel een allerduidelijkste leer is, waarop ook ons hele geloof in Christus steunt. Welk geloof in Christus als God-Mens vallende, het gehele werk der heiligmaking en geloofsoefening tot de grond toe wordt afgebroken, en het met het Christendom geheel en al gedaan is, indien Christus' Godheid niet wordt staande gehouden.

3. Verder, indien de val van Adam, waardoor de zonde in de wereld gekomen is en door de zonde de dood, weggenomen, of ook door wijsgerige grondbeginselen uit redenering van het verdorven verstand afgeleid, tegengegaan en geloochend wordt. Elk ziet licht dat daardoor moet vervallen al wat ons in het Evangelie aangaande de verlossing van de zondaar door de enige Middelaar Jezus op het allerduidelijkste wordt geleerd.
4. Hierbenevens heeft men voor een grondartikel des geloofs te houden dat allerdiepst verderf van de menselijke natuur uit de oorspronkelijke erfzonde; welk leerstuk der Heilige Schrift waggelende, andere waarheden daaruit afgeleid doet neerstorten.
5. Daarenboven, van dezelfde waardij is de noodzakelijkheid van Christus' genoegdoening; een leerstuk dat zoveel invloed heeft in het ganse samenstel der evangelische leer, dat er niets dan een enkele woordenklank en een dood lichaam zal overblijven, indien er eenmaal deze leer, die als de ziel van het Evangelie is, van afgescheiden wordt.
6. Dat meer is, ik durf ook hetzelfde te zeggen van de rechtvaardigmaking van de zondaar door het geloof alleen, alsmede van de onvolkomenheid van onze werken, en derzelver allerminste invloed om de zaligheid te verdienen. Welke twee evangelische waarheden, indien iemand die ontzenuwt, breekt hij daardoor de fundamenten van Gods genade, waardoor men tot de erfenis van kinderen Gods aangenomen wordt, met beide zijn handen af, en hij haalt zich een zwaar verderf op zijn hals.
7. Doet hier nog bij de noodzakelijkheid der wedergeboorte en heiligmaking, in de vreze Gods te bevorderen. Welke twee leerstukken onder de meest blijkbare fundamenten van het Christendom, dat zonder deze niet kan geoefend worden, te rekenen zijn; als zijnde beide zo hoog nodig, dat zulke mensen gehouden moeten worden het geestelijke leven geheel en al te missen, die niet uit deze twee grondbeginselen der Hervormde leer werkzaam zijn, en hun leven inrichten.
8. En ten laatste, moet voor een allerzekerst en zeer vast gegrond fundament van het ware Christendom gehouden en aan een ieder ingescherpt worden de bovennatuurlijke genade en werking van de Heilige Geest. Om dat zo even genoemde werk van wedergeboorte

en heiligmaking aanvankelijk te beginnen, vervolgens voort te zetten, en eindelijk te voltooien in de vreze Gods; op zulk een manier, dat die op enige andere wijze hier leren, en dit grote werk door enkel morele overwegingen, dat is zedelijke overtuigingen en natuurlijke grondbeginselen wilden betracht hebben, hiermee duidelijk tonen dat zij niet uit God zijn. Namelijk, indien zij datgene dat hun leer uiterlijk meebrengt, ook inwendig alzo gevoelen en ook alzo betrachten. Dit laatste voeg ik er daarom met die onderscheiding bij, omdat er velen onder deze of gene sekten, afgescheiden van onze Gereformeerde kerk, uiterlijk levende, nochtans inwendig anders kunnen gevoelen, en hun geloof ook anders kunnen oefenen dan wel hun uiterlijke geloofsbelijdenis leert en meebrengt.

II. Al deze tevoren verhaalde leerstukken zijn naar mijn oordeel van zodanige aard, dat die maar één enige daarvan losmaakt, en uit die keten van aaneengeschakelde fundamentele geloofswaarheden ontbindt, de gehele Christelijke religie en het evangelische geloof losmaakt en ontbindt. Weshalve uit de tot hiertoe bijgebrachte zaken op het klaarste doorstraalt, dat het zogenaamd apostolisch geloofsformulier, in twaalf artikelen begrepen, niet kan gehouden worden voor een volledige hoofdsom der zaken die een Christen te geloven en te belijden heeft; want vele van de tevoren genoemde geloofsartikelen ontbreken daaraan. Derhalve kunnen ook de heilige apostelen geenszins voor de instellers van deze geloofsleuze worden gehouden; als aan welken, indien dat hun werk was geweest, een volkomen lichaam der geloofswaarheden in al derzelver wezenlijke delen en leden wel samengebonden stof van verhandeling, door zeer geleerde mannen volkomen uitgewerkt, en in derzelver schriften overvloedig te vinden. Welke wij kortheidshalve voorbijgaan, en alleen nog maar een woord hier zullen bijvoegen, rakende de zin en mening, als ook het oogmerk van ons catechetisch onderwijs, waarin deze zogenaamde apostolische geloofsbelijdenis genoemd wordt de hoofdsom van ons algemeen en ongetwijfeld Christelijk geloof. Dat dit niet al te strikt en te nauw genomen moet worden, blijkt uit hetgeen wij hiervoor verhandeld hebben. In een ruimere zin kunnen terecht gezegd worden in dit geloofs formulier die waarheden begrepen te zijn, welke of daarin noodzakelijk ondersteld worden, of door een wettig en allerzekerst besluit van gevolg uit de

twaalf artikelen afgeleid kunnen worden, of ook daarmee op het nauwste verbonden zijn; en zonder welke de geloofswaarheden, in die artikelen met uitgedrukte woorden vervat, niet grondig verstaan, noch genoegzaam en getrouw tot oefening van deugd en godzaligheid zouden kunnen betoogd en aangedrongen worden. Bijvoorbeeld, niemand kan recht geloven in Jezus Christus, Gods eniggeboren Zoon, onze Heere, of die Jezus Christus hun Heere noemen, en zulks onder die titel dat hij door die Heere van het juk van die vreemde heren, de satan en de zonde, verlost is, tenzij hij zich erkent van nature een dienstknecht der zonde en des satans te zijn, en diensvolgens tenzij hij gelooft en belijdt in Adam gevallen en verdorven te zijn, en toestemt al de overige waarheden daaruit voortvloeiende. En op een dergelijke manier is het ook gelegen met alle andere waarheden.

ACHTSTE ZONDAG

Vraag 24. Hoe worden deze Artikelen verdeeld?
Antwoord. In drie delen. Het eerste is van God den Vader en onze schepping. Het andere van God den Zoon en onze verlossing. Het derde van God den Heiligen Geest en onze heiligmaking.

Vraag 25. Aangezien er maar één enig Goddelijk Wezen is, waarom noemt gij den Vader, den Zoon en den Heiligen Geest?
Antwoord. Omdat God Zich alzo in Zijn Woord geopenbaard heeft, dat deze drie onderscheiden Personen de enige, waarachtige en eeuwige God Zijn.

Verklaring

DE enige en drie-enige God in deze zondagsafdeling zullende tot aandachtige en eerbiedige beschouwing nemen, maken wij:
I. Een aanvang met een kort en beknopt vertoog van het aanwezen van dat eeuwig en zalig Opperwezen, Hetwelk wij onder die Naam eerbiedigen. Welk aanwezen Gods, alzo het even blijkbaar, ja zelfs nog meer blijkbaar en zekerder dan het aanwezen van ons eigen zelf kan en moet gerekend worden, schijnt het voorzeker! geheel wonderbaar dat over zulk een klare en tastbare zaak onder redelijke schepselen, ooit of ooit enig verschil heeft kunnen rijzen, en dat de naam zelfs van atheïsterij of godsverzaking immermeer is gehoord geworden. Vele godgeleerden zelfs zijn daarom van oordeel geweest, dat er geen godverzakers ooit waren of konden zijn, anders dan praktikale, dat is alleen in de beoefening, maar niet in de beschouwing. Aan welk begrip ik mijn toestemming in alle delen niet geven kan; vooral als ik de bronnen van dit verpestend en besmettend kwaad wat dieper inzie en doorzoek. Welke zodanig zijn, dat ze niet alleen hun invloed hebben op des mensen wil, en die verderven; maar ook op deszelfs verstand, en dat verdoven, verstikken en

uitblussen. Laten wij die bronaders van dit groot kwaad kort doorlopen.
1. In de eerste plaats heeft buiten alle twijfel tot ongodisterij aanleiding gegeven de verduistering van het verstand door de zonde; ik meen die zwarte en stikdonkere nacht, welke door de zonde de menselijke ziel heeft overvallen; waarvandaan die ingeplante of liever aangeboren rechte kennis van het zalig Opperwezen in een ondenkbare grote mate is verdonkerd en verzwakt geworden.
2. Hierop volgt terstond de verkeerdheid en boosheid van de menselijke wil onder de zonde, zowel als het verstand, gevangen genomen, en die tomeloze en ongetemde afkeer van God. Welke twee grondbeginselen alle mensen na de val min of meer aankleven, deze licht in verzoeking brengen, en in de strikken van twijfeling aan het Goddelijk aanwezen verwarren, tenzij een wederbarende en heiligende kracht Gods verbetert dat in het verstand en de wil verdorven was.
3. Hier komt een derde oorzaak bij, in elk natuurlijk mens ook natuurlijk kruipende en woedende. Te weten, dat hij vol is van zichzelf door eigenliefde; ik meen die te grote en onzinnige liefde, waardoor hij het juk van gehoorzaamheid aan God verschuldigd, van zijn hals schudt, en zijn eigen heer en meester wil zijn, aan niemand onderworpen. Waaruit een overhellende neiging ontstaat tot die verzoeking, welke uiteindelijk een volkomen godsverzaking baart.
4. Met zulk een zwellende eigenliefde pleegt nog een ander aller ondeugendst beginsel gewoonlijk gepaard te gaan. Ik meen de hoogmoed, in zulken inzonderheid, die boven anderen met een grote scherpte van vernuft is begiftigd. Hierdoor menen zij een onsterfelijke roem en onverwelkelijke lauweren te zullen behalen, indien zij boven het gemeen der stervelingen wijs zijn, en veel verhevener dan die domme schepsels gevoelen, die ze zoeken te verlossen (gelijk zij voorgeven en daarop hoog roemen) van die ijdele schrik en belachelijke vrees voor een zeker verschrikkelijk en geducht Opperwezen. Dat de vlagvoerders onder de ongodisten, zo van de oude als van de nieuwe tijd, door zulk een opgeblazen waan en buitensporige uitzinnigheid ten allen dage worden vervoerd, daarvan geven hun woorden en schriften openlijk getuigenis.

5. Ook is ongetwijfeld een onreine baarmoeder van een onreine dracht een kwalijk samengestelde wijsbegeerte, binnen de enge palen van het zwakke menselijke begrip beperkt, welke ons valse stelregels voor ware levert; als bijvoorbeeld, dat al wat onbegrijpelijk is onwaar is, dat niets uit niets voortkomt, en dergelijke meer.
6. Waarmee zeer nauw verknocht zijn die grove en stoffelijke begrippen (opdat ik zo spreek) van die grove en stoffelijke mensen, die zo diep in hun stof en slijk zijn gedompeld, dat zij niets geloven te bestaan of enig wezen te hebben, dan hetgeen zij met hun ogen zien en met hun handen tasten. Welk slag van aardwormen en nu en altijd, wijd en breed over de gehele aarde kruipt.
7. Onder de bronnen van ongodisterij moet ook geteld worden die bijkans ongelooflijke verscheidenheid van meningen en gevoelens omtrent dat hoogste Wezen en Deszelfs aard en eigenschappen, en welke de echte en rechte begrippen zijn die men daarvan moet hebben. Een verscheidenheid, welke ten allen tijde onder de stervelingen heeft geheerst, en waaruit niets anders dan een grote dobbering en slingering van gedachten heeft kunnen ontstaan, naar welke kant het menselijk begrip het meest en liefst moest overhellen. In hoedanige stand de mens, of door traagheid en vadsigheid in het nodig onderzoek, of bij gebrek van de vereiste bekwaamheid, zeer licht en gereed vervalt, eerst tot twijfeling, daarna tot ontkenning van zulk een moeilijke en zozeer betwiste waarheid.
8. Ik hecht hier enige en voorzeker niet geringe zwarigheden aan, welke geslepen en scherpe vernuften zich hier formeren, deels uit de natuur, deels uit de openbaring, die van Goddelijke herkomst wordt gehouden tegen de voorzienigheid in het bestuur van zulk een volmaakt, wijs, rechtvaardig en goedertieren Opperwezen omtrent goeden en kwaden. Alwaar zij geen doorzicht kunnende zien, noch zich voldoen, zover plegen te vervallen dat ze aan het bestaan van zulk een Wezen beginnen te twijfelen.
9. Hierbenevens is het met de verdorven aard van de mens zo gesteld, dat hij eenmaal zulk een diepe val gedaan hebbende, nauwelijks weer opgericht wil of kan worden. Hij wil niet, omdat de hoogmoed hem vervoert, dat hij eens op zich nam te verdedigen, dat met hand en tand vast te houden. Hij kan ook niet, naardien hij door een rechtvaardig oordeel Gods in een verkeerde zin is overgegeven.

10. Ik voeg hier ten laatste bij als een voorname bron van ongodisterij de goddeloosheid van het leven, in allerlei misdrijf en overgegeven boosheid, openbaar of verborgen. Want dan kan de mens niet lang meer het denkbeeld van die God verdragen, Die door de prikkels en slagen van het geweten hen de wraak dreigt. Dan wenst die ellendige wel, dat het hoge Opperwezen niet alleen uit zijn, maar uit aller mensen geheugen en begrip geheel en al uitgedelgd wordt; dan scherpt hij ook al de kracht van zijn verdorven vernuft, om door onoverwinnelijke en onoplosbare redeneringen, zoals hij zich verbeeldt, de Godheid van de gehele aarde uit te roeien.

II. Uit dit alles blijkt dan, dat er gewis ook een beschouwende ongodisterij, zowel als een beoefenende is. Dat nog klaarder zal doorstralen, wanneer wij inzien wat de meer redelijke en gezonde wijsbegeerte en godgeleerdheid door de benaming van GOD verstaat; namelijk: Een Geest van oneindige volmaaktheid, voortbrengende Oorzaak, en wel allervrijwilligst, van alle schepselen daarvan geheel onderscheiden, allerwijste en machtigste Schepper van het gehele AL, tevens allerheiligste Regeerder, Bestuurder en Onderhouder, en ook allerrechtvaardigst Rechter daarvan. Uit deze omschrijving van het zalig Opperwezen kan niets afgedaan worden. Zodat die maar iets het minste daarvan losmaakt en schendt, alles bijna vaneen scheurt. En derhalve worden zulken terecht gehouden aan enig deel tenminste van ongodisterij zich schuldig te maken, die dit denkbeeld der Godheid weigeren te onderschrijven. Het betoog van het dadelijk aanwezen van zulk een Godheid zullen wij kort, en dus maar als over de uiterste toppunten der zaken doorlopen.

a. Wij beginnen met de beschouwing van het geheel AL, hetwelk ons klaar tot een voortbrengende Oorzaak wijst, en wel een vrijwillig werkende Oorzaak, Welke door Haar wijsheid alle dingen tot zekere gepaste einden werkt, en door Haar macht die einden ook bereikt.

b. Dat de voortbrenging van het gehele AL van latere tijd is (om zo te spreken) wijst de nieuwheid daarvan middagklaar uit. Want niets is strijdiger met de rede en ondervinding, dan te stellen dat de wereld van eeuwigheid zou bestaan hebben.

c. De onuitsprekelijke schoonheid en het sieraad in de minste schepselen zelfs uitblinkende, bewijst de oneindige wijsheid van de

Formeerder. Welk bewijs hier krachtig moet worden aangedrongen tegen dat slag van godsverzakers, die dwaas menen uit een blinde en toevallige samenloop van ondeelbare onderdelen, alle lichamen zo bij geval zouden zijn samengevloeid in die staat waarin men ze thans ziet.

d. Uit de ongedwongen vrijheid, waarmee vele edele schepselen, en onder die ook onze redelijke zielen, werkzaam zijn, kan klaar bewezen worden het aanwezen van een vrijwillig werkende Schepper, tegen zulken die niet minder ongerijmd dan de even voorgaande drijven, dat alle dingen die thans bestaan en nog zullen bestaan, geschieden en bestuurd worden door een blind noodlot en gedwongen noodzakelijkheid, dat al van eeuwigheid zou zijn geweest; zodat er geen God tot het bestuur der wereld van node zou wezen.

e. Een allerduidelijkst kenteken van een vrijwillig werkende Goddelijke Kunstenaar wordt zeer klaar gekend en ten allen dage bespeurd uit de beweging der lichamen; welke beweging aan de lichamen niet natuurlijk kan zijn; want dan moesten alle lichamen bewogen worden. Nu zien wij en worden gewaar dat enige lichamen bewogen worden, en andere stilstaan, zonder bewogen te worden. Nu vragen wij, van welke oorzaak die beweging in sommige, dat stilstaan in andere lichamen komt? Doet hierbij, dat wij ook niets natuurlijks in het samenstelsel der deeltjes van die lichamen aantreffen, waarom zij meer naar de rechter- dan naar de linkerzijde bewogen worden. Wij vragen nog eens, vanwaar dit onderscheid? En wij besluiten er bij wettig gevolg uit, dat die beweging van sommige lichamen (neem de bewogen lichamen in de sterrenhemel) van een eerste en opperste Oorzaak (God namelijk) is ingestort. Door Wiens hand zij bewogen worden, en ook alzo ter rechter- of de linkerzijde naar Zijn vrijwillig welbehagen; terwijl God nochtans in Zijn natuur en Wezen geheel onderscheiden blijft van die lichamen, en tevens aan die van alle wijsheid ontblote stof de wetten van beweging voorschrijft.

f. Geven wij al verder acht op de eindoorzaken van alle dingen, of zoals anderen het liever willen noemen, de strekking of beoging van alle dingen tot zekere bepaalde einden. Namelijk, al wat er is in de macrokosmos (dat is de grote wereld) of de microkosmos (dat is de kleine wereld) strekt zich lijnrecht tot een zeker einde en doelwit

uit, waarvan het geen duimbreed afwijkt of kan afwijken, naar de gezette wetten in de natuur. Dus de hemel, de aarde, de zee, de rivieren, de bergen, de zon, de maan, de sterren, de wisselbeurten van het jaar van lente, zomer, herfst en winter, de eb en vloed, ja al wat in de elementen leeft en bewogen wordt, heeft zijn einde waarheen het zich uitstrekt. Een einde dat de natuurwet voorschrijft, en dat het ook nooit verlaat. Nu zeggen wij, al wat om een zeker einde is en werkt, dat is en werkt niet om zichzelf. Verder, al wat om zichzelf niet is noch werkt, dat heeft geen noodzakelijk aanwezen, bestaan of beweging; maar gelijk het van een Ander is voortgebracht, alzo wordt het van die Andere geleid en bestuurd tot dat einde, hetwelk die Voortbrenger bedoelt en zich voor ogen heeft gesteld. Die Voortbrenger en Eindbedoeler nu in de werking der schepselen kan niemand anders dan God als eerste Oorzaak te zijn en begrepen worden. En zo besluiten wij zeer veilig, dat er buiten de schepselen een God als derzelver Bestuurder en Regeerder is. Wij kunnen hier ook aldus redeneren: Alle lichaam is door zichzelf voor wijsheid en raad onvatbaar; zodat het zichzelf tot hun bedoelde einde niet kan uitstrekken; en diensvolgens moet het door een Ander daarheen worden geleid, Die hetzelve bijstaat met Zijn oneindige wijsheid en macht.

g. In het bijzonder moet ons in verbazing wegrukken dat kunststuk van het menselijk lichaam, van binnen en van buiten, van het hoofd tot de voeten, van de haren tot het geringste deeltje toe, met zulk een ongelooflijke kunst samengeweven en als geborduurd, dat aan alle kanten de onmetelijke wijsheid, macht en goedheid van de Schepper zeer heerlijke doorstraalt. Welk ruim en breed veld onlangs ingetreden is, en tot overtuiging van de ongodist op een deftige en voortreffelijke wijze heeft afgebeeld en uitgewerkt de zeer geleerde Bernard Nieuwentijd, wiens boek als een der beste in dat soort ik elk aanprijs.

h. Het lichaam van de mens beschouwd hebbende, komen wij tot deszelfs ziel, welke redemachtig is, en welker vermogens en krachten geheel geestelijk zijn, geheel en al onderscheiden en afgezonderd in haar wezen van al wat stoffelijk is. Deze geestelijke zelfstandigheid ondertussen is niet van zichzelf, en bestaat niet door zichzelf, maar wordt genoodzaakt voor haar oorzaak in haar

aanwezen en bestaan, te erkennen een eeuwige Geest, met verstand, wil en vrijmacht oneindig begiftigd.
i. Die wonderbare wondere knoop tussen ziel en lichaam gelegd, verdient ook een aandachtige beschouwing. Het zijn twee zaken, zo wijd en verschillend in aard, in vermogens, in aandoeningen en werkingen; en echter zo nauw en innig stemmen die twee goede vrienden met elkaar overeen, dat niemand dan een allerwijste en almachtig Werkmeester zulk een wonder (zo noem ik de wondere knoop, voor het menselijk vernuft onbegrijpelijk) heeft kunnen werken.
k. Al verder. Een iegelijk mens draagt ook in zijn boezem als een vierschaar, waarin de Godheid op Haar rechterstoel gezeten is. Ik meen de beschuldigende en tegelijk ontschuldigende consciëntie, anders gezegd het geweten, welker vonnis van ontschuldiging de ziel met zulk een blijdschap vervult, dat er niets aangenamer noch troostvoller kan begrepen worden. Gelijk aan de andere kant haar vonnis van beschuldiging en verdoeming de ziel zulk een schrik en vrees aanjaagt en met zulke scherpe prikkels pijnigt, dat geen menselijke pijniging met de slagen en prikkels van een kwaad geweten vergeleken kan worden. Welke twee rechterlijke vonnissen en uitspraken in de vierschaar van het geweten, ten goede of ten kwade, vanzelf ons leiden tot een allerheiligst en rechtvaardig Opperwezen, dat in elks hart de vierschaar spant, en beloningen en straffen uitdeelt, naar dat wij het goede of het kwade gedaan hebben. Onder dit soort van bewijs moet ook plaats vinden dat onderscheid tussen goed een kwaad, tussen het eerlijke en schandelijke, tussen de deugd en de ondeugd. Hetwelk zulke diepe wortelen in de harten van het menselijke geslacht geschoten heeft; en welk onderscheid nergens anders van afgeleid kan worden dan uit ons leerstelsel, waardoor wij een Godheid voor vaststellen. Daar integendeel het leerstelsel der ongodisten van een blind noodlot en volstrekte noodzakelijkheid en andere soorten van God verzaking meer, het onderscheid tussen deugd en ondeugd ten enenmale wegneemt en verdelgt, en niets dan deszelfs blote en ijdele schaduw overlaat.
l. Ook kan hier enige aanmerking verdienen de toestemming van alle volkeren, van alle tijden en van alle plaatsen, zodat er geen natie, hoe woest en barbaars ook gevonden wordt, die niet elk op haar wijze een zekere Godheid eert.

m. Daar ik ten laatste, het ingeschapen denkbeeld van het Opperwezen bijvoeg. Hetwelk, hoewel het door de val bijna verduisterd is, nochtans niet zo geheel en al heeft kunnen uitgeroeid worden, of het breekt telkens weer uit als een vuur, dat onder zijn as bedolven ligt. Er zijn wijsgeren en ook godgeleerden genoeg die dit soort van bewijsredenen weerspreken, en alle ingeschapen denkbeeld belachen. Al te stout voorzeker! en tegen de allerduidelijkste eerste beginselen der menselijke natuur; welke naar Gods beeld geschapen zijnde, het denkbeeld van hun Schepper in de ziel zeer diep ingegraven werd, gedragen heeft. Welk graveersel door de zonde wel veel schade en verduistering geleden heeft, echter niet geheel heeft kunnen uitgedelgd worden; ja, zelfs een voornaam deel der eeuwige straf na dit leven in de goddelozen zal uitmaken; zullende zij altijd in de ziel overhouden een onuitwisbaar denkbeeld van die hoge en gelukkige God, van Wiens gemeenschap zij voor eeuwig uitgevallen zijn.

III. Het aanwezen Gods nu vastgesteld zijnde, laat ons overgaan tot Deszelfs eenheid; en opdat wij niet te lang vallen, de bronnen waaruit de bewijzen zijn te halen maar met de vinger aanwijzen. Er kan maar één oneindig allervolmaaktst Wezen zijn. Maar één eerste en altijddurende Oorzaak en Werkmeester van alle dingen. Maar één Wezen, dat noodzakelijk en door Zichzelf bestaat. Maar één Alwetende, één Almachtige, en welke andere eigenschappen meer zijn, welke wij in de Godheid eerbiedigen. Er kan, ten laatste, maar één Enige begrepen worden, Die gelijk Hij de Schepper, alzo ook de Onderhouder, Regeerder en Rechter van het gehele AL is, enzovoort.

Alle welke maar even aangeroerde volmaaktheden Gods, de Heilige Schriften niet alleen over het algemeen genomen met de duidelijkste getuigenissen bevestigen, en daaruit ook de eenheid van God afleiden, als in Deut. 4:35: U is het getoond, opdat gij weet dat de HEERE die God is; er is niemand meer dan Hij alleen. En Deut. 6:4: Hoor Israël, de HEERE onze God is een enig HEERE; en elders meer. Maar ook in het bijzonder ontvouwen ons de Heilige Bladeren de deugden Gods, en Deszelfs eenheid, in zovele Namen waardoor Hij Zichzelf aan ons stervelingen heeft willen bekend maken. 1. De Naam JAH drukt uit zulk een betamelijkheid, schoonheid

en volkomenheid, dat ze maar aan één enig allervolmaaktst Wezen kan worden toegeëigend. 2. De Naam SCHADDAÏ, dat is de Algenoegzame, leidt onze gedachten tot God, als de enige en altijddurende Springbron van alle dingen, Welke door schepping en onderhouding ten volle genoegzaam is voor al Zijn schepselen. 3. Zijn noodzakelijk aanwezen en bestaan wordt door de veelbetekenende Gedenknaam van God, de JEHOVAH of HEERE te kennen gegeven, Ex. 3:14. 4. De overige verheven eigenschappen der Goddelijkheid, welke aan niemand medegedeeld, maar aan één enig Wezen toegeëigend kunnen worden, brengt ons Gods naam GNELJOON, dat is de Allerhoogste, te binnen, als welke aanduidt dat God door Zijn Oppermajesteit alles oneindig overtreft, en enig en alleen alle dingen bezit. 5. Zoals ook Zijn Naam ADOON, of in het meervoud ADONAÏ, aanwijst dat Hij de enige Rechter en Wetgever is; en op gelijke wijze de Naam ELOAH, in het meervoud ELIHIM, het alle eer waardig en alleen aanbiddelijke Wezen uitdrukt.

IV. Tot hiertoe hebben wij bij het licht der rede gezien dat er een God is, en dat Hij tevens *enig* is. Nu zullen wij door het licht der openbaring bestraald, verder intreden in die diepe verborgenheid, tegen het licht der rede wel niet strijdig, echter daarvoor ontoegankelijk, namelijk de allerheiligste Drie-eenheid. Welk leerstuk, van alle kanten bestreden, wij op het allerhoogste fundamenteel verklaren, en daarom niet schromen als de hoofdbanier van het rechtzinnige Christendom op te richten. Nademaal dit leerstuk uit het Christendom weggenomen zijnde, er niets meer dan een enkele naam en schaduw van de Christelijke godsdienst zal overblijven, welke niets uitnemends bijkans boven de natuurlijke godsdienst zal hebben. Dat dit leerstuk der Drie-eenheid niet voor onverschillig met de remonstranten moet worden aangewezen, maar dat het tot het fundament behoort; wat zeg ik? het fundament van het Christendom zelfs uitmaakt, bewijzen wij:

1. Vooreerst daaruit, dat die God niet begrijpt als Drie-enig, eerder een verdichtsel van zijn eigen hersenen, dan een wettig voorwerp van dienst in zijn verstand zich voorstelt. Want Die is alleen de ware God, Die tegelijk de Vader is, gelijk zo dikwijls van de apostel in zijn Brieven wordt ingescherpt.

2. Ten tweede, wij kunnen zelfs in de natuur aan onze Schepper geen aanbidding bewijzen, tenzij wij met enig denkbeeld van de Drie-eenheid in onze gedachten zijn aangedaan. Waarvandaan de wijze prediker de jongeling vermaande, hoofdstuk 12:1: Gedenk aan uw Scheppers (zoals er in de grondtekst staat in het meervoud) in de dagen uwer jongelingschap. En in Jes. 54:5 wordt de Kerk toegeroepen, mede in getal van velen: Uw Makers is uw Man. Waaruit men ook voorzeker mag stellen, dat ook Adam, met het beeld van zijn Maker geschapen, enige kennis hiervan gehad heeft.
3. Ten derde, het gehele leerstelsel van onze zaligheid is gegrond op de leer der Drie-eenheid, en het wordt door deze leer van alle kanten samengebonden, versterkt en bevestigd; zodat het daarentegen van alle kanten de ondergang na zich sleept, indien er iets het minste van de leer der Drie-eenheid wordt verzaakt; ja, zelfs indien er iets van aan de mens onbekend blijft, enzovoort.
4. Ten vierde, de meest volstrekte noodzakelijkheid van dit geloofsartikel wijst het formulier van de Doop uit, en die eerste merktekening met de Christelijke naam, als wij in het heilig badwater gewassen worden in de Naam des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes.
5. Voegt hier ten vijfde bij, de uitdrukkelijke getuigenissen die aan deze kennis, in de oefening werkdadig geworden, het eeuwige leven verbinden. Joh. 17:3: Dit is het eeuwige leven, dat zij U kennen, den enigen waarachtigen God, en Jezus Christus Dien Gij gezonden hebt. 1Joh. 5:20.
6. Ook kan geen ware godsvrucht bestaan zonder deze levende wortel van het ganse geestelijke leven, waarin wij gemeenschap oefenen met de Vader door de Zoon in de Heilige Geest. Waarvandaan de apostel het zo nadrukkelijk een grote verborgenheid der godzaligheid heeft genoemd, dat God geopenbaard is in het vlees; en wat hij verder van de Persoon des Middelaars en Zijn ambten meer zegt, is gerechtvaardigd in de Geest, is gezien van de engelen, is gepredikt onder de heidenen, is geloofd in de wereld, is opgenomen in heerlijkheid, 1Tim. 3:16.
V. Doch voordat ik tot het betoog van deze verborgenheid, zo uit het Oude als Nieuwe Testament voortga, zal ik vooraf nog enige

regels aan de hand geven volgens welke men dient te werk te gaan in het verklaren daarvan.

A. Het eerste dat ik wil in acht genomen hebben, is dat men kent en erkent de nauwe bepaling waarbinnen ons menselijk begrip besloten is; waarvandaan het is dat wij stervelingen die zo zwak van geest zijn, slechts maar de uiterlijke delen van meest alle zaken kennen. Wij weten slechts maar dat een zaak zo is, en zelden waarom ze zo is, en de wijze op welke zij is; zelfs dan, als wij de zaken met onze ogen zien en met onze handen tasten, en ze onder het bereik van al onze zinnen zijn. En deze onze onkennis gaat zover, dat wij zelfs van een enkel zijn of stofje de volkomen kennis niet hebben, maar alleen (om zo te spreken) een oppervlakkige.

B. Indien nu onze kennis van de schepselen en werken van Gods handen zo gering is, hoeveel minder moet ze zijn van dat oneindig en onmetelijk Opperwezen? In de beschouwing van Wiens natuur, indien de scherpte van ons verstandsoog zich verheft, zal het aanstonds zich verstomd gevoelen voor die ongenaakbare glans van Hem Die een licht bewoont, voor geen geschapen oog doordringbaar. Zodat men zou moeten belijden dat eerder de hemelen met de vuisten kunnen worden gemeten, dan de diepten der Goddelijke natuur te doorgronden.

C. Hierbenevens dient men voor vast te stellen, dat in het Woord der openbaring ons niets verhaald wordt of kan worden, dan hetgeen met de natuur van God en Deszelfs volmaaktheden ten volle overeenkomt. Nu komen in de Heilige Schriftuur buiten twijfel de duidelijkste voetstappen voor van een meerderheid der Personen in God; ja, zelfs uitdrukkelijke getuigenissen van de Drie-eenheid; welke God voorzeker daar niet zou toegelaten en geduld hebben; maar van welke spreekwijzen Hij de heilige schrijvers belast zou hebben zich zorgvuldig te onthouden, indien zulks niet aan de mensen op Goddelijk gezag had moeten overgeleverd en geleerd worden.

D. Daarenboven getuigt God allerwege in Zijn Heilig Woord, dat Hij ijvert voor Zijn heerlijkheid, dat die niet geschonden worde, en dat Hij ook de eer van Zijn Godheid niet wil medegedeeld hebben aan enig schepsel. Nu worden buiten alle tegenspraak Gods Namen, Gods eigenschappen, Gods werken en eindelijk de dienst Gods aan

meerdere Personen in de Heilige Schrift toegekend; waaruit dit besluit wettelijk volgt, dat de Drie-eenheid niets in Zich heeft dat met de volmaaktheid van het Opperwezen strijdig is.
E. Ook gaat het vast en zeker, dat dit leerstuk wel de menselijke rede te boven gaat, maar geenszins daar tegenaan loopt of deze verwoest. Het zijn toch niet meer dan loutere vitterijen die de bestrijders der Drie-eenheid daartegen inbrengen, waarmee zij de onbedrevenen in Gods Woord trachten te verstikken; maar die van de bedrevenen daarin gemakkelijk ontbonden worden.
F. Hier komt ten laatste bij, dat de tegenpartijders zich in veel grotere zwarigheden storten dan die zij ons aanwrijven. Onverdraaglijk is toch bijvoorbeeld, het gevoelen der sabellianen, vol van verwarring het gevoelen der arianen; en dat der socinianen sleept zulk een menigte van ongerijmdheden met zich, dat men Gods duidelijke openbaring omtrent de meerderheid der Personen kracht en geweld moet aandoen, en alle denkbeelden die de Heilige Schrift ons daarvan geeft, ondereen verwarren. Naar welk voorbeeld, indien men nog andere leerstelsels die tegen de Drie-eenheid aanlopen, nauwkeurig onderzoekt, zullen de meest ongerijmde dingen tegen de Heilige Schrift elk in het oog lopen.
VI. Na deze voorbereidingen, laten wij nu maar beknopt zulke bewijzen aan het licht brengen door welke deze gewichtige waarheid, die het fundament is van het Christendom, zo uit de Schriften van het Oude als van het Nieuwe Testament, buiten alle twijfel worden gesteld.
1. Uit het Oude Testament maak ik een aanvang met die merkwaardige en van de partijen zeer bestreden schriftuurplaats, Deut. 6:4, daar de grondtekst aldus luidt: Hoor Israël, de Jehovah onze Goden is een enig Jehovah (in de Hebreeuwse grondtekst). Het is bekend, dat Joden en socinianen uit deze zelfde schriftuurteksten plegen te bewijzen, dat het Goddelijke Wezen maar één Persoon uitmaakt, en het zodanig de Christenen als een onoplosbare knoop tegenwerpen. Deze is licht te ontbinden. Achtereenvolgens de aangewezen vertaling, wilde Mozes de kinderen Israëls onderrichten dat Israëls *Goden,* Die elk de Naam van Jehovah droegen, geen één Persoon, maar één Jehovah of één God uitmaakten; en daar had Hij zeer wijze en billijke redenen toe. Te weten, in de geschiedenis der schepping,

zoals die door Mozes verhaald wordt, ook in de uittocht uit Egypte en elders meer, wordt zeer dikwijls melding gemaakt van meerdere Goddelijke Personen; aan ieder van welke Gods Gedenknaam Jehovah wordt toegeëigend. Waaruit in het gemene gros der onkundige en vleselijke Israëlieten de gedachte rees, alsof er vele Goden en vele Jehovah's waren. Ook zou de benaming van God, welke meestal in het meervoud wordt uitgedrukt, en eigenlijk luidt Goden, dat is dienst- en aanbiddenswaardige Wezens, aan zulk een dwaalbegrip van het gemene volk ongetwijfeld al meer voedsel gegeven hebben, indien niet des Heeren knecht Mozes met deze aangetrokken woorden, hoor Israël, de Jehovah, onze Goden, is een enig Jehovah, daartegen op een godsdienstige wijze gewaakt en het volk onderricht had, dat die meerdere Personen in het Goddelijke Wezen, Die elk de Naam van Jehovah droegen, maar één Jehovah en één God waren. Indien men dit begrip uit deze woorden wegneemt, en dat van de partijen volgt, zal de zin, niet alleen geheel schraal en mager worden, maar ook niets behelzen dat zoveel omslag waardig is om de Joden te leren, dat Israëls God maar één God is. Nog krachtiger zal het bewijs voor de meerderheid der Personen uit deze schriftuurplaats klemmen, als wij hiermee:

2. Ten tweede, vergelijken de historie der schepping, door Mozes zelf beschreven, waarin wij van die meerderheid duidelijke melding vinden. Als God van Zich in het meerder getal spreekt: Laat Ons mensen maken naar Ons beeld, volgens Onze gelijkenis, Gen. 1:26. En in hoofdstuk 3:22: Ziet, de mens is geworden als Onzer één, kennende het goed en het kwaad. Zoals ook in het tweede vers van het eerste hoofdstuk van de Derde Persoon in de Godheid gesproken wordt: De Geest Gods zweefde, eigenlijk broedde, op de wateren. Op welke grondslag de dichter van de 33ste Psalm tot het werk der schepping niet alleen het zelfstandige woord van de Vader, maar ook de Geest van Gods mond, en dus de drie-enige God in aanmerking bracht, in het zesde vers: Door het Woord des HEEREN zijn de hemelen gemaakt, en door de Geest Zijns monds al hun heir. Vergelijk Pred. 12:1, Jes. 54:5.

3. Ten derde, blijkt de Drie-eenheid van Israëls Verbondsgod zo klaar uit het verhaal van de verlossing uit Egypte, dat zij de ogen al willens moeten toesluiten die deze hier weigeren te erkennen. Die

zal ik betogen uit dat heerlijk getuigenis dat wij hieromtrent bij de profeet Jesaja aantreffen, hoofdstuk 63 en enige daaraan volgende verzen na vers 7. Drie Personen worden aldaar vertoond, elk met de Goddelijke Majesteit bekleed, en ook elk Gods Gedenknaam Jehova, tot een teken van hun Goddelijkheid dragende. Welke Drie hebben samen gestemd en gezamenlijk gearbeid aan dat grote werk van de verlossing uit Egypte van de kinderen Israëls; waarin Zij ook elk de kracht en betekenis van hun Naam Jehovah zeer heerlijk hebben openbaar gemaakt. Dit wordt in het zevende vers tot een grondslag van het gehele werk gelegd, en ons te binnen gebracht door een driedubbel verhaal van die geduchte Naam, als Hij wordt uitgeroepen: Ik zal de goedertierenheden des HEEREN vermelden, de loffelijkheden des HEEREN, van alles waarmede de HEERE ons overladen heeft, enzovoort. Zo moeten die uitstekende en groot sprekende tekstwoorden vertaald worden. Alwaar de huishoudelijke karakters van alle drie Personen in het verlossingswerk van Zijn verbondsgenoten zeer heerlijk uitblinkende, ons vertoond worden; dat van God de Zoon, in de loffelijkheden des HEEREN; dat van God de Heilige Geest, in de opgehoopte overlading van allerlei genade. Jesaja zelf leidt ons als met de hand tot deze zin der woorden, als hij in het volgende achtste vers de draad van zijn rede weer opvattende, ons eerst wijst op God de Vader, Die Zich kinderen aanneemt en een verbondsvolk wordt; in het negende vers de Goël of Losser invoert als Borg van het verbond en deszelfs Uitvoerder, van God gegeven en in de wereld gezonden, de Engel Zijns aangezichts, het uitgedrukte en verheven Beeld van de Vaderlijke heerlijkheid; en dan in het 10de vers ook weer melding maakt van de Heilige Geest, Die de weerspannig geworden Israëlieten smarten hebben aangedaan. Voegt hier de verzen 11 en 14 nog bij, waarin diezelfde Heilige Geest in Zijn huishoudelijke werken gans heerlijk wordt afgebeeld.

Dat wij nu met al wat de profeet Jesaja in de aangetrokken woorden verhaalt, het historisch verhaal vergelijken dat ons des Heeren knecht Mozes in zijn Schriften dienaangaande gegeven heeft. De geschiedenis van Mozes vertoont ons een Engel, het verloste Israelitische volk uit Egypteland tot een Wegwijzer en Voorganger naar het beloofde land Kanaän. Ziet, zegt de HEERE, Ik zend een Engel

voor uw aangezicht, om u te behoeden op deze weg; en om u te brengen tot de plaats die Ik bereid hebt, Ex. 23:20. Aan welke Engel die geheimzinnige Naam wordt toegeëigend van des HEEREN aangezicht, Ex. 33, alwaar Mozes tot de HEERE met veel bekommering gezegd hebbende in het 12de vers: Ziet, Gij zegt tot mij, voer dit volk op; maar Gij laat mij niet weten Wie Gij met mij zult zenden; dit antwoord van de HEERE ontvangt in het 14de vers: Zou Mijn aangezicht moeten medegaan om u gerust te stellen? Waarop Mozes weer antwoordt, vers 15: Indien Uw aangezicht niet medegaan zal, zo doe ons vanhier niet optrekken. En dat nu deze Engel alzo Gods aangezicht was, dat Hij tevens de waarachtige God en Jehovah Zelf was, blijkt duidelijk uit Ex. 33:21, alwaar de HEERE aangaande die Engel tot het Israëlitische volk zegt: Hoed u voor Zijn aangezicht, en wees Zijn stem gehoorzaam, en verbittert Hem niet; want Hij zal ulieder overtredingen niet vergeven; want Mijn Naam is in het binnenste van Hem. Alzo sprak de HEERE, opdat de Israëlieten door die Engel geen schepsel of gewone engel van de laagste rang zouden verstaan; maar een ongeschapen Engel, van hetzelfde Goddelijke Wezen met de Vader, dezelfde Majesteit der Godheid bezittende. Waarvandaan het dan ook is, dat deze Engel in Wiens binnenste Gods Naam Jehovah is, die de Leidsman van de heirlegers van Israël was door de woestijn, de Jehovah Zelf genoemd wordt, Ex. 13:21: En de HEERE toog voor hun aangezichten, des daags in een wolkkolom, dat Hij ze op de weg leidde; en des nachts in een vuurkolom, dat Hij deze lichte, om voort te gaan dag en nacht. Daarom was dan die wolk- en vuurkolom een doorluchtig en zichtbaar teken van de Goddelijke tegenwoordigheid van deze Engel in het midden van die kolom. Welke wonderlijke wolk- en vuurkolom daarbenevens dat oude volk met levendige kleuren verbeeldde de grote Middelaar van het verbond der genade, en nu geopenbaard in het Evangelie; Die van ons nog op een geestelijke wijze moet gediend en aangebeden worden. Dat nu die engel in de wolk, en Israëls Leidsman in de woestijn, meer dan een geschapen engel en de Jehovah Zelf was, wijzen alle omstandigheden klaar uit. Want:

1. Deze kolom lichtte de Israëlieten voor in de woestijn en barre wildernis, en bereidde de weg naar het land der belofte.

2. Zij weerde alle gevaren af van lagen leggende vijanden en wrede roofdieren, die in de nare en akelige wildernissen zich onthouden.
3. Ook strekte ze de Israëlieten, daar ze het leger in de woestijn neersloegen, tot een beschutting en scherm tegen de hitte des daags en meer andere ongemakken. Dat Uw wolk over hen staat, Num. 14:14; en Ps. 105:39: Hij breidde een wolk uit tot een deksel, en vuur om de nacht te verlichten. Voegt hier bij Jes. 4:5,6.
4. Eindelijk sprak de Engel uit de wolk, en openbaarde hemelse geheimen en Goddelijke raadslagen, Ex. 33:9, Num. 11:25, Ps. 99:7.
Alle welke zaken zo uitmuntend en verheven zijn, dat ze in generlei wijze kunnen toegeëigend worden dan aan zulk een Persoon, in Wie de oneindige heerlijkheid der Godheid gehuisvest is. Waarvandaan ook deze zelfde wolk- en vuurkolom onder de Naam van de heerlijkheid des HEEREN wordt geroemd, dat ook de oudste Joodse leermeesters genoodzaakt waren te erkennen. Welke getuigenissen bij de vermaarde Buxtorf te lezen zijn in de historie van de ark; en niet minder bij de beroemde Cremer in het tweede deel van de godgeleerdheid Israëls, die boven anderen het nauwkeurigste deze stof heeft uitgewerkt. Ziet ook de vermaarde Vitringa, in zijn uitlegging van Jesaja over de aangetrokken plaats.
Dat ons tevens aanleiding geeft om het huishoudelijke werk van de Derde Persoon, aldaar gemeld, nog met een kort woord op te helderen. Hiertoe dienen wij tot de historie van Mozes weer te keren, voor zoveel daarin ook menigmaal van deze Geest wordt melding gemaakt, als een geest der hemelse openbaring en voorzegging, zoals wij lezen in Num. 11:25: Toen kwam de HEERE af in de wolk, en sprak tot Mozes, en afzonderende van de Geest die op hem was, legde Hem op de zeventig mannen, die oudsten. En het geschiedde als de Geest op hen rustte, dat zij profeteerden; maar daarna niet meer. Ook komt de Heilige Geest in die geschiedenis voor als een Geest der wonderwerken, in zovele verbazende wonderen en tekenen, deels in Egypte, deels in de woestijn uitgevoerd; ook als een Geest van heiligmaking, Die in de gehele Israëlitische godsdienst werkzaam was; tegen alle welke werkingen des Geestes, als de Israëlieten weerspannig waren, worden zij van onze profeet Jesaja gezegd, Gods Heilige Geest smarten te hebben aangedaan, hoofdstuk 63:10.

Aldus heb ik dit derde bewijs voor de heilige Drie-eenheid uit de Schriften van het Oude Testament afgehandeld, en wel een weinig breder, omdat wij van die zaken van het oude verbond een zeer nuttig gebruik kunnen maken onder ons nieuwe verbond. Zodat men met zekerheid kan zeggen, dat die doorluchtige verlossing der Israelieten uit het dienstbare Egypte, door samenwerking van de drie Personen in de Godheid volbracht, regelrecht behoort tot een Goddelijke verlossing, welke onder de betere huishouding van het Nieuwe Testament zou aangebracht worden. Welke huishouding diensvolgens niet kon bedeeld en uitgevoerd worden, dan door juist diezelfde samenstemming en samenwerking der drie Goddelijke Personen, de Vader, de Zoon en de Heilige Geest.

4. Gaan wij nu over tot het vierde bewijs voor de Drie-eenheid uit de Schriften van het oude verbond. Geheel opmerkelijk is in deze zaak, Gods opwekkende vermaning aan de vorst Zerubbabel, aan de hogepriester Jozua en aan al het volk des lands, bij het bouwen van de tweede tempel, Hagg. 2:5,6 Ik ben met u, spreekt de HEERE der heirscharen, met het woord, in hetwelk Ik met ulieden een verbond gemaakt hebt, als gij uit Egypte uittrok; en met Mijn Geest, staande in het midden van u. Vreest niet. In welke woorden ons eveneens vertoond wordt die oude en nieuwe verlossing der lichamelijke en geestelijke Israëlieten, zo-even gemeld, zoals die teweeggebracht wordt door samenstemming en samenwerking des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes. Want eerst wordt genoemd de HEERE der heirscharen, Die een verbond gemaakt heeft met die uit Egypte uittrokken, en wel door tussenkomst van het Woord, dat is het zelfstandige Woord, de Zone Gods, zonder Welke dat verbond niet kon worden gesloten. Waarbij ten derde, de Heilige Geest komt, staande in het midden van dat verbondsvolk, om het als de Geest der waarheid te onderwijzen, de dingen Gods te openbaren, grote wonderen te verrichten, en ook te wederbaren en te heiligen. Alle welke zaken als werkingen van de Heilige Geest, gelijk zij in het oude Israël minder en schraler, in het Nieuwe meerder en overvloediger worden uitgedeeld.

5. Eindelijk verdient de driedubbele herhaling van des HEEREN Naam in de priesterlijke zegen, Num. 6:24-26 onze bijzondere aandacht. In de inhoud van elke zegenwens welke God de priesters

beval op de kinderen Israëls te leggen, en door welke plechtigheid Gods verbond met dat oude volk dagelijks werd vernieuwd, is het huishoudelijk werk van elk der drie Goddelijke Personen zeer klaar en duidelijk te zien. Want in de eerste zegen, vers 23: De HEERE zegene u en behoede u, worden wij als met de hand tot God de Vader geleid, Die ons zegent met alle zegeningen in Christus, Ef. 1:3, en ons in Zijn kracht behoedt en bewaart tot de zaligheid, 1Petr. 1:5, naar de woorden van Paulus en Petrus. Als hier de tweede zegen bijkomt in vers 25: De HEERE doe Zijn aangezicht over u lichten en zij u genadig, treffen wij de eigenaardige karakters van Gods Zoon aan, Die gelijk des Vaders aangezicht in Hem alleen schijnt, alzo ook enkel en alleen het licht van Zijn Goddelijk aanschijn en genade, uit kracht van Zijn verdiensten ons mededeelt. Dit derde zegen, vers 26: De HEERE verheffe Zijn aangezicht over u en geve u vrede, behelst de verzegeling van het werk des Heiligen Geestes aan onze zielen. Want wat is het verheffen van Zijn aangezicht over iemand, anders dan hem gunst, vergeving, kwijtschelding van misdaden aan te zeggen en te vergewissen? En de vrede te geven, is gewis het eigen werk dat de gehele huishouding van het Oude en Nieuwe Testament aan de Heilige Geest toeschrijft, Die het Onderpand is van het hemels verlof en kwijtschelding, en Die de vergeving van zonden aan het gemoed verzegelende, de harten der gelovigen met geestelijke vrede vervult en met onuitsprekelijke blijdschap vervrolijkt.

VII. Al deze bijgebrachte bewijsredenen voor de heilige Drie-eenheid, gehaald uit de Boeken van het oude verbond, zullen nog klaarder opgehelderd en sterker bevestigd worden door een wat meer inwendige en dieper beschouwing van de geheime zin van Mozes' tabernakel en van die gehele schaduwachtige huishouding, welke de betere huishouding van het Nieuwe Testament afschaduwde en afbeeldde. Te weten, de Israëlieten hadden in de tabernakel een gedurig en bestendig blijvend pand der tegenwoordigheid van het zalig Opperwezen, onder de naam van hun Verbondsgod onder hen wonende, en tot Zijn genadeverbond die allen toelatende, die met reine harten en handen in de heilige voorhoven van de tabernakel verkeerden.

Tot dat einde stond in het binnenste heiligdom, het heilige der heiligen genoemd, de ark des verbonds, de troon der geduchte Majesteit Gods, en tevens een troon van genade, welke jaarlijks met het bloed der offerdieren besprengd moest worden, opdat de weg daarheen, tot nog toe gesloten, tot opening zou bereid worden. Boven die troon had de Oppermajesteit Zijn zetel tussen de vleugelen van de Cherubim der verbondsark, en wel op een zichtbare wijze, in dat doorluchtige teken van de Schechina, de inwoning Gods. Het was namelijk een helder stralend licht, omwonden en bekleed met een wolk (door die wolk ook doorschijnende) en zijnde vergezeld met diezelfde heerlijkheid des HEEREN welke in de wolk- en vuurkolom zich in de woestijn aan de Israëlieten had te zien gegeven. Dit nu was een vertoning en vertegenwoordiging van de Zone Gods, door Wie alleen als de Borg en Middelaar des verbonds, de toegang tot de troon van Gods genade wordt vergund, en in Wie alleen ook God de Vader, op die troon gezeten, Zijn aanschijn te aanschouwen en eerbiedig te aanbidden zeer gunstig vertoont.
Voorts stond voor de troon in het heiligdom der priesters, dat enkel het heilige genoemd werd, de gouden kandelaar, zijn zevenvoudig licht uit zeven lampen aan alle zijden verspreidende; welke naar de uitlegging van de Geest Zelf verbeeldde de zeer ruime en overvloedige inwoning van de Heilige Geest, zowel in het Hoofd Christus als in al Deszelfs leden, om de Kerk, zijnde het verborgen en geestelijke huis Gods, te verlichten. Zo worden in de Openbaring van Johannes, hoofdstuk 4:5 de zeven vurige lampen welke brandende waren voor de troon, gezegd te zijn de zeven Geesten Gods. Welke zeven Geesten Johannes al had ingevoerd in het vierde vers van het eerste hoofdstuk, als het Voorwerp van ons geloof en aanbidding, tezamen met de Vader en de Zoon. Deze zeven Geesten had de profeet Jesaja in oude dagen zo onderscheiden al opgeteld in zijn Godsspraken, hoofdstuk 11:2, alwaar hij de veelvuldige gaven van Gods Heilige Geest Die op de Messias zou rusten, roemde; en welke gaven ook van het Hoofd tot de leden zouden vloeien. 1. In de eerste plaats stelt hij de Geest des HEEREN, door Welke men te verstaan heeft de profetische Geest, die ook tegelijk de Werker der wonderen is. 2. Hierop volgde Geest der wijsheid, voor zoveel in Christus alle schatten der hemelse wijsheid wonen. 3. Hier komt bij de Geest des

verstands of voorzichtigheid, welke uitvoert hetgeen de Geest der wijsheid uitvindt, Dewelke Zij vergezelt. 4. De Geest des raads, Welke die koninklijke deugd is waardoor die dingen tevoorschijn gebracht en uitgevoerd worden, die Gods Kerk tot heil verstrekken. 5. De Geest der sterkte, of liever der onoverwinnelijke dapperheid, de duivel, de dood, alle vijanden in een woord, overwinnende en over die alle zegepralende. 6. Waaruit geboren wordt de Geest der kennis, de beschouwende niet alleen, maar ook beoefenende kennis, door Welke God de Vader in het verbond der zaligheid gekend en erkend, en tegelijk bemind en hoog geschat wordt. 7. Eindelijk wordt deze optelling der gaven des Geestes besloten met de Geest der vreze des HEEREN, dat is de Geest der ontzag, eerbiediging en dienst des HEEREN; want alle betrachting moet eindigen in dat ontzag en die eerbewijzing Gods, waardoor dat oneindig zalig Wezen gevreesd moet worden als een geducht en gestreng Handhaver van Zijn geschonden Majesteit, en aan de andere kant geëerbiedigd en aangebeden als een allergenadigst en barmhartig Vader.

VIII. Uit de verhandelde zaken blijkt dan dat de verborgenheid der heilige Drie-eenheid onder het Oude Testament aan de Israëlieten duidelijk genoeg is geopenbaard geweest; in zoverre namelijk, als die duisterder en schaduwachtige huishouding zulks vereiste en meebracht. Totdat die klaarder en lichtender tijden van het Nieuwe Testament zouden aanbreken en opgaan, in welke deze verborgenheid, ofschoon voor het menselijk verstand ondoorgrondelijk, echter met meer klaarheid en onderscheidenheid ontdekt zou worden. Thans zullen wij ons niet ophouden met die vele klaardere de wijzen uit de Schriften van het Nieuwe Testament bij te brengen, die in alle leerstelsels der godgeleerdheid overvloedig voorkomen, omdat wij hier niets hebben bij te voegen dat meer licht daaraan zal bijzetten. Om te eindigen, zal ik alleen maar de voornaamste schriftuurteksten opgeven, waarover wij bij de overhoring en herhaling van deze leerles nog wat nader zullen handelen. Matth. 3:16,17, 28:19, 2Kor. 13:13, 1Joh. 5:7, 1Kor. 12:4-6, Op. 1:4-6.

NEGENDE ZONDAG

Vraag 26. Wat gelooft gij met deze woorden: Ik geloof in God de Vader, de Almachtige, Schepper des hemels en der aarde?
Antwoord. Dat de eeuwige Vader van onze Heere Jezus Christus, Die hemel en aarde en al wat daarin is, uit niet geschapen heeft, Die ook dezelve nog door Zijn eeuwige raad en voorzienigheid onderhoudt en regeert; om Zijns Zoons Christus' wil, mijn God en mijn Vader zij, op Welke ik alzo vertrouw, dat ik niet twijfel, dat Hij mij met alle nooddruft des lichaams en der ziel verzorgen zal, en ook al het kwaad dat Hij mij in dit jammerdal toeschikt, mij ten beste keren, want Hij zulks doen kan als een almachtig God, en ook doen wil, als een getrouw Vader.

Verklaring

VAN de leer der Drie-eenheid in het gemeen, dalen wij nu meer tot de bijzondere beschouwing van elk der drie Personen, zo op zichzelf en personeel aangemerkt, als in Derzelver werkingen in de natuur en in de genade. Wij beginnen met God de Vader, de Almachtige, Schepper des hemels en der aarde; in Welke te geloven wij alhier ook belijden. Nademaal dit artikel naar de verklaring van onze Catechismus ons een drieledig Voorwerp van ons Christelijk geloof levert, en diensvolgens een drieërlei aanzien of betrekking van de Vaderlijke titel; waaruit dan ook een drieërlei Springader van troost en heiligmaking voor Gods volk ontspringt.

I. Vooraf komt ons hier de Eerste Persoon in de Drie-eenheid voor, als de Vader, zegt de onderwijzer, van onze Heere Jezus Christus; en derhalve als genererende persoonlijk een Zoon, Hem eenswezens.
II. Dan komt hij als een Vader voor, scheppende, onderhoudende en regerende door Zijn almacht het gehele geschapen AL.

III. Eindelijk komt Hij hier voor als een Vader, Die ook herschept, en de mens die door de zonde verdorven is, naar Zijn beeld vernieuwt; alzo Hij om Zijns Zoons Christus' wil, zegt de onderwijzer, mijn God en mijn Vader wordt.

Welke drie stukken, die wijd en breed in alle delen der godgeleerdheid hun invloed hebben, wij hier niet in al derzelver ruimte kunnen behandelen, hetgeen een zeer uitvoerig werk zou worden; waarom wij maar noodzakelijk en bij wijze van schets die drie zaken, in ons catechetisch onderwijs aangewezen, zullen kunnen doorlopen.
I. Het eerste Voorwerp des geloofs, ten aanzien van de Vaderlijke titel, de Eerste Persoon in de Drie-eenheid in de Heilige Schrift toegeëigend, is dat die Vaderlijke Persoon genereert of teelt, persoonlijk een Zoon, niet alleen Zichzelf volkomen gelijkwezig, gelijk de arianen wilden, maar ook volkomen Eenswezens, gelijk de recht gevoelenden naar de Heilige Schrift wilden, dat is één en hetzelfde Goddelijke Wezen in getal deelachtig zijnde; en welke gegenereerde en geteelde Zoon des Vaders gevolglijk één en dezelfde eeuwige, onmetelijke, onafhankelijke en opperste macht, heerlijkheid en majesteit bezit, als de Vader Zijn Genereerder.
Onuitsprekelijk is buiten twijfel deze generatie of voortteling, oneindig te boven gaande en overklimmende het begrip en de bevatting niet alleen van alle mensen, maar ook van alle engelen. Waarom wij, van zulk een diepe en ondoorgrondelijke verborgenheid handelende, op het uiterste eerbiedig, schroomachtig en met een zeker heilig beven behoren te werk te gaan. Opdat ondertussen ons geloof hier ook niet blind worde, niet wetende wat men omtrent dit leerstuk te geloven en te belijden heeft, zijn wij aan de andere kant mede verplicht met diezelfde eerbied, schroom en heilig beven te volgen hetgeen Gods Woord ons hieromtrent voorschrijft, hoezeer het ook onze bevatting te boven gaat. Teneinde daaruit op te maken de eigenaardige en onderscheiden karakters of merktekenen van deze generatie of voortteling; welke karakters de recht gevoelende Kerk alsnog behoudt en staande houdt; en door welke zij ook de nevels en misleidende gevoelens der dwaalgeesten ontbloot en verdrijft. Wij zeggen dan (gelijk wij het ene en het andere terstond nader uit vele plaatsen der Heilige Schrift zullen bewijzen) dat deze

generatie (van de eeuwige Zoon uit de eeuwige Vader) is een waarachtige, noodzakelijke, Gode natuurlijke, eeuwige en allervolmaaktste generatie.

A. In de eerste plaats heb ik een waarachtige teling genoemd, opdat niemand zich inbeelde dat God in een oneigenlijke en figuurlijke zin Vader genoemd, en in diezelfde zin Hem een Zoon gegeven wordt. Te weten, deze generatie bestaat in een mededeling van datzelfde Wezen, welke mededeling, hoe volmaakter zij in haar leden meer volkomen is, hoe ze waarachtiger is, en de kracht van dat woord mededeling sterker uitdrukt. Op welke grond ik durf zeggen, dat de schepselen, als ze hun soort voorttelen, alleen oneigenlijk kunnen gezegd worden voort te telen, om reden dat ze door de voortteling niet hetzelfde wezen in getal kunnen voortbrengen; daar God de Vader één en hetzelfde Wezen in getal Zijn Zoon mededelende, en het uitgedrukte Beeld van Zijn Zelfstandigheid in Hem voortbrengende, allereigenlijkst en dus waarachtig en in volle kracht Zijn Zoon genereert.

B. Ten andere, heb ik die generatie des Vaders noodzakelijk en Gode natuurlijk genoemd, om reden dat ze uit Gods allervolmaaktste natuur zodanig voortvloeit, dat Hij niet anders kan dan Zijn Zoon genereren. Even gelijk de zon aan de hemel niet anders kan dan licht en glans voortbrengen; indien het geoorloofd is in dit diepe geheim dat zijns gelijke niet heeft, enige gelijkenis te gebruiken.

C. Hieruit volgt vanzelf, dat het is een eeuwige generatie. Want al wat noodzakelijk bestaat en voortgebracht wordt, wordt juist hierdoor begrepen allervolstrektst eeuwig te wezen.

D. Als wij ten laatste, die generatie allervolmaaktst genoemd hebben, moeten hierdoor noodzakelijk geheel en al buitengesloten worden al die kwade bevattingen der mensen, welke met hun eigen onvolmaakte voortteling vergezelschapt gaan. Neem bijvoorbeeld, de verdeling, verdubbeling, verandering, afhankelijkheid en andere onvolmaaktheden meer; geen van welke in het Opperwezen kan plaats hebben.

Deze aangewezen karakters en echte merktekenen der Goddelijke generatie zullen wij wat meer onderscheiden, en uit de Heilige Schriftuur nu gaan bewijzen en bevestigen.

A. Ik maak een aanvang van hetgeen ik in de eerste plaats gezegd heb, dat deze generatie is een waarachtige, in de meest volle nadruk aldus genoemd een eigenlijke voortteling. Zulks tonen:
1. Vooreerst al die plaatsen in Gods Woord, in welke de Heere Christus volstrekt en zonder enige bepaling de Zone Gods genoemd wordt. Matth. 3:17, 16:16, alwaar Petrus tot de Heiland zegt: Gij zijt de Christus, de Zoon des levenden Gods. In Ps. 2:7 zegt God de Vader tot Zijn Zoon: Gij zijt Mijn Zoon, heden heb Ik U gegenereerd. De majesteit en verhevenheid van welke titel hoe groot deze is, zal de heilige Paulus ons leren, Hebr. 1:4,5, door vele krachtige redeneringen: Hij is zoveel voortreffelijker geworden dan de engelen, als Hij uitnemender Naam boven hen geërfd heeft. Want tot wien van de engelen heeft de Vader ooit gezegd: Gij zijt Mijn Zoon, heden heb Ik U gegenereerd? En wederom, Ik zal Hem tot een Vader zijn, en Hij zal Mij tot een Zoon zijn? Op dezelfde manier kunnen wij hier ook redeneren: Tot wie van de mensen, tot wie van de engelen is ooit gezegd, gelijk Petrus tot de Heiland zei: Gij zij de Zoon des levenden Gods; dat is, Die het levend, eigenlijk verheven en uitgedrukte Beeld van de eeuwig levende Vader draagt, hetzelfde Goddelijke Wezen deelachtig geworden door een waarachtige, niet minder dan onuitsprekelijke generatie, en mededeling van één en dezelfde Goddelijke natuur. Hier behaagt mij zonderling de uitlegging van een uitstekende godgeleerde, welke hierheen ook brengt Rom. 1:4, alwaar Christus, de Zone Davids naar het vlees, gezegd wordt bewezen te zijn de Zone Gods, dat is in kracht, door de opstanding uit de doden; welke spreekwijze enigen samenhechten met het eerste woord, *krachtig* of *een kracht,* in deze zin: Die krachtelijk bewezen is te zijn de Zone Gods door de opstanding uit de doden. Maar beter wordt die bewoording, van *krachtelijk of een kracht* bewezen te zijn, samengevoegd met de benaming van Zone Gods in deze zin: Die in kracht bewezen is Gods Zoon te zijn; alzo dat Hij niet figuurlijk of oneigenlijk, en in een flauwere zin bewezen is Gods Zoon te zijn, maar in volle kracht en de hoogste nadruk, in al de kracht en verhevenheid van die luisterrijke Naam en titel, bewezen en uitgewezen is Gods Zoon te zijn.
2. Van grote nadruk is het ook, dat hij in Rom. 8:32 niet eenvoudig Gods Zoon, naar Gods eigen Zoon genoemd wordt; dat is een Zoon

tot des Vaders natuur en Wezen behorende. Ook noemde Hij God Zijn eigen Vader, dat een even gelijkheid van de Zoon met de Vader meebrengt, Joh. 5:18,19. Gelijk het ook de Joden zelf aldaar zo begrepen, en Hem daarom de misdaad van godslastering aanwreven; en overzulks Hem zochten te doden, omdat Hij zei dat God Zijn eigen Vader was, Zichzelven hierdoor Gode even gelijk makende.
3. Hier komt bij die hoge Erenaam van de Eniggeborene van de Vader, Joh. 1:14. Alwaar de bedilling van onze partijen omtrent het Griekse woordje *als,* zeer ongelukkig is, een heerlijkheid *als* des Eniggeborene van de Vader; alsof dit deelwoordje hier maar een zekere gelijkheid, en niet de waardigheid der zaak zelf aanwees. Want in een dergelijk samenstelsel van woorden drukt dit deelwoordje *als* de inwendige gesteldheid en natuur der zaak uit. Bijvoorbeeld, 1Petr. 1:19: Het dierbaar bloed van Christus *als* van een onbestraffelijk en onbevlekt Lam. En in de Brief van Filémon vers 9, Matth. 14:5, Hos. 4:4 en meer andere plaatsen. Ook leidt de gehele draad van dit eerste hoofdstuk van het Evangelie van Johannes ons tot Christus' Goddelijke heerlijkheid en majesteit. Dezelfde benaming van eniggeboren Zoon komt weer in het 18de vers, en wel in zulk een betekenis, welke in geen bloot schepsel kan vallen, als er bijgevoegd wordt, Die in de schoot des Vaders is; dat is, die in de Vaderlijke schoot, als het geliefde en uitgedrukte Beeld van deszelfs eeuwige Majesteit, verkeert en gekoesterd wordt. Zoals het mede niet zonder grote nadruk is, dat onze Heiland tot Nikodemus zei, Joh. 3:16: Alzo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij Zijn eniggeboren Zoon gegeven heeft. Waardoor de onmetelijke en onuitsprekelijke grootheid van deze weldaad ons te binnen gebracht wordt, dat niet enig schepsel, maar de eeuwige en enige Zoon van de eeuwige Schepper Zelf, als het openbaar Slachtoffer der wereld, aan de vloek en dood is overgegeven.
4. Wij doen hier ten laatste de Naam van Eerstgeborene bij, Hebr. 1:1; uit welke tekst in samenhechting met de voorgaande en volgende verzen blijkt, dat Hij alzo Gods Eerstgeborene genoemd wordt; dat Hij niet alleen in orde en rang, maar ook in de wijze zelf van generering boven alle mensen en engelen verheven is, als zijnde alzo Gods Eerstgeborene, dat Hij van alle eeuwigheid die geboorte, en daaruit de mededeling der Goddelijke natuur bezeten heeft.

B. Maar ik had ook gezegd, dat deze generatie noodzakelijk en Gode natuurlijk is; welk karakter ik meen dat ons wordt ingescherpt in Ps. 2:7: Gij zijt Mijn Zoon, zegt de Vader, heden heb Ik U gegenereerd. En Micha 5:1: Zijn uitgangen uit de Vader zijn vanouds, van de dagen der eeuwigheid. Paulus noemt Hem het Afschijnsel van des Vaders heerlijkheid, en het uitgedrukte Beeld Zijner Zelfstandigheid, Hebr. 1:3. En in Joh. 5:26 getuigde Hij, dat God Zijn eigen Vader was, Die derhalve bezat het eigen Wezen des Vaders, en dus noodzakelijk tot dat Wezen des Vaders behoorde; dat de Joden als een godslastering opvatten, waardoor Hij Zich Gode even gelijk maakte.
C. De eeuwigheid (en wel in de meest volstrekte zin) van die generatie wordt uit dezelfde schriftuurplaatsen die zo-even aangehaald zijn, zeer duidelijk bewezen. Waarbij als een voorname plaats moet gevoegd worden het zeggen van de opperste Wijsheid, Spr. 8:24: Ik was geboren als de afgronden nog niet waren; en wat er meer volgt in deze tekst, en enige verzen daarop volgende.
D. Zoals ook dezelfde bewijzen dienen om daarmee de volmaaktheid van die eeuwige voortteling te betogen. Bijzonder ziet hierop het zeggen van Paulus, Fil. 2:6, dat de Zone Gods in de gestaltenis van God Zelf was; en daarom het geen roof geacht heeft Gode evengelijk te zijn.
Door alle bijgebrachte bewijzen moet noodzakelijk vervallen die hoofddwaling door welke deze benaming van Zone Gods (Die zo uitstekende is, dat ze naar de leer der Heilige Schrift aan geen schepsel kan gegeven worden, in die zin, in welke zij aan Christus Jezus gegeven wordt) afgeleid wordt, of geheel, of ten dele, uit zulke dingen die ook kunnen vallen in een bloot schepsel. Neemt, dat Hij naar de sociniaanse zin Gods Zoon zou genoemd worden, om Zijn wonderlijke geboorte, door misbruik van de woorden uit Luk. 1:35,36; om Zijn opstanding uit de doden, Hand. 13:32-34; om Zijn verhoging en verheerlijking, Hand. 2:33-36. Alle welke verkeerde en verdraaide uitleggingen van die teksten onze godgeleerden gelukkig ontknoopt en de ware zin daarvan betoogd hebben.
II. Ik ga nu over tot het tweede Voorwerp des geloofs, met betrekking tot de Naam van God de Vader, voor zoveel Hij ook als de almachtige Vader hemel en aarde, met al dat er in is, uit niet

geschapen heeft, en deze nog door Zijn eeuwige raad en voorzienigheid onderhoudt en regeert.
Het zou iemand wonderlijk kunnen voorkomen, dat hier het geloof vereist en te hulp wordt geroepen in een zaak die de natuur zelf, zonder openbaring, en het beschouwen van het gehele AL, aller ogen en harten indrukt. En wel zo, dat alle natuurlijke rede uitgedoofd moet worden, indien niet een allerwijste en allermachtigste Schepper, in de allerminste dingen zelfs, erkend wordt. Want:
1. Vooreerst, de heidenen en die daaronder de meest verstandigen waren, hebben in het midden der duisternissen waarin zij gedompeld waren, echter God als de Vader en Bouwmeester van het gehele AL, en daarbenevens als de Regeerder en Bestuurder van alle dingen gekend en erkend. Gelijk het tweede boek van Cicero, over de natuur der goden, dit stuk uitvoerig behandelt en met vele gewichtige bewijzen staaft.
2. Hier komt bij, dat ook de heilige schrijvers zich in deze zaak voornamelijk beroepen op de stem der natuur, die wijd en breed klinkt, uitroepende dat God de Schepper en Regeerder aller dingen is, en de onopmerkende mens verantwoordelijk hierover voor God stellen. Zo zong er David van, Ps. 19:2-4: De hemelen vertellen Gods eer, en het uitspansel verkondigt Zijner handen werk. De dag aan de dag stort overvloediglijk sprake uit, en de nacht aan de nacht toont wetenschap. Geen spraak en geen woorden zijn er daar haar stem niet wordt gehoord, enzovoort. Ook wordt elk daartoe opgewekt in Jes. 40:26: Heft uw ogen op omhoog, en ziet Wie deze dingen geschapen heeft; Die in getal haar heir voortbrengt; Die ze alle bij name roept, vanwege de grootheid Zijner krachten, en omdat Hij sterk van vermogen is; er wordt er niet één gemist. En niet minder merkwaardig is Paulus' getuigenis van de heidenen, dat hetgeen van God kennelijk is, in hen openbaar is; want God heeft het hun geopenbaard. Want Zijn onzienlijke dingen worden van de schepping der wereld aan uit de schepselen verstaan en doorzien, beide Zijn eeuwige kracht en Goddelijkheid, opdat zij niet te verontschuldigen zouden zijn, Rom. 1:19,20.
3. En dit bewijs zal nog sterker klemmen, als wij overwegen dat de rede zelf ons voorschrijft dat de wereld niet alleen ten aanzien van haar sieraad en geregelde omslag van alles een Goddelijke

Kunstenaar vereist, maar ook ten aanzien van haar stof waaruit ze is samengesteld, ons als vanzelf wijst tot een Voortbrenger van die stof uit niets; nademaal bij elkeen die gezond redeneert, een eeuwig aanwezen en bestaan van de stof een blijkbare tegenstrijdigheid meebrengt.

Hoewel nu deze zaken waarachtig zijn, dat de natuur zelf ons tot de Schepper en Bestuurder van de geschapen dingen met de hand leidt, zo houden wij nochtans met volle zekerheid staande, dat om deze waarheid zo te kennen als het behoort, het geloof wordt vereist. En dat zonder geloof de ware en rechte Vader van dit gehele AL nooit kan gevonden worden. En dat ook zonder het geloof, noch rechte dienst Gods, noch ware deugd of heiligheid, noch troost, noch enige wezenlijke vrucht uit deze waarheid kan getrokken worden. In welke zin de grote apostel eens zei, Hebr. 11:3: Door het geloof verstaan wij, dat de wereld door het Woord Gods is toebereid, alzo dat de dingen die men ziet, niet geworden zijn uit dingen die gezien worden. Te weten: 1. Het geloof alleen, als een hemelse straal van de Vader der lichten hier gezonden, verdrijft en doet verdwijnen al die dikke nevels waarmee de verdorven en verdonkerde rede van de gevallen mens van alle kanten omzet en bezwalkt is. 2. Alleen het geloof ontdekt de rechte tijd der schepping, en derzelver allereerste grondbeginselen. 3. Ook openbaart ons het geloof alleen de wijze op welke de dingen zijn voortgebracht, en het doet ons klaar en onderscheiden zien de aanvang van dit grote werk, met deszelfs voortgang en voltooiing. 4. Door het geloof alleen kan de scherpte van ons gezicht het wezenlijke einde en oogmerk bereiken, welke de wijze Schepper in die werken Zijner handen bedoelde en Zich had voorgesteld. 5. En eindelijk, het geloof is het alleen hetwelk ons de levende en volle aders van een Christelijke praktijk of beoefening omtrent dit leerstuk der schepping ontsluit en openzet. Want ofschoon de natuurlijke kennis van de schepping in enige mensen misschien de hersenen kan aandoen; zij kan echter geenszins het hart raken en doordringen, veel minder tot beoefening van alle deugd en godsvrucht in vlam zetten. En derhalve wordt hier het geloof vereist, dat zulks alleen kan doen. Laat ik dit gewichtig stuk, dat tot de beoefening van de godzaligheid behoort, met enige korte trekken en kleuren een weinig nader schilderen en ophelderen.

a. Ik zeg dan vooreerst, als het geloof het hart heeft gereinigd, dan kan men eerst die oneindige macht waardoor God op een enkele wenk en bevel dit allerschoonste toneel van het gehele AL heeft voortgebracht, recht verstaan, doorzien en aanbidden, gelijk het betaamt.
b. Als het geloof het hart reinigt, dan eerst doet het ons zien die onuitsprekelijke wijsheid die uit de allerkleinste geschapen dingen zelfs doorstraalt, en het doet ons daarbij veel stilstaan met aandoening van het hart daaronder.
c. Uit deze wortel des geloofs zal terstond spruiten verwondering, met een hartelijke liefde omtrent de Goddelijke goedheid van de Schepper, op alle plaatsen en ten allen tijde en bij elk ogenblik Zichzelf ontdekkende, en Zijn onuitputtelijke algenoegzaamheid uitstortende, om het redelijke schepsel vooral met onverdiende goederen te overladen. Want daar hij die goedheid Gods in deze zichtbare wereld met zovele wonderen vervuld, zo duidelijk geplaatst ziet, daar zal dat beschouwen hem opwekken om naar nog veel heerlijker goederen in de onzichtbare wereld uit te zien, te verlangen en deze te verwachten.
d. Daarbenevens, niet dan door het geloof kan een godvruchtige ziel ten hemel opvaren, tot dat ontoegankelijke Licht en tot die glansrijke heerlijkheid van het eeuwig Wezen dat de eeuwigheid bewoont. Maar vandaar ook neerziet op hem, die van een nederige en verbrijzelde geest is, om deze als een tempel waarin Gods Geest woont, met alle deugd, heiligheid, geluk en heerlijkheid te vervullen. Welke laatst gemelde dingen mij nog een veld openen van beoefenende meditaties of overdenkingen. Want daar nu de gelovige ziel als langs zovele trappen van een ladder tot God de Schepper is opgeklommen, langs diezelfde ladder moet ze ook wederom in zichzelf neerklimmen; en:
1. Vooreerst, met een diep gevoel aangedaan worden van haar eigen nietigheid, als welke uit een enkel niets van haar Schepper getrokken wordt en voortgebracht, en tot een enkel niets zou weerkeren, indien ze niet door diezelfde macht, wijsheid en goedheid Welke haar schiep, en ieder ogenblik bewaard en onderhouden werd.
2. Ook leert het geloof onze afhankelijkheid in alles meer inzien en doorzien, enzovoort.

3. De schuldige gehoorzaamheid aan onze Schepper en Onderhouder te erkennen, enzovoort.
4. En ten laatste, doet het geloof ons in alles aan de Heere overgeven, en in Zijn doen berusten en ons vertrouwen op Hem stellen.
Tot welke levende vruchten des geloofs de natuurlijke kennis en beschouwing van het werk der schepping niet één enig sterveling brengen zal of kan; als welke natuurbeschouwing de ziel van de meest schrandere en vernuftige wijsgeer, ik weet niet op welke wijze, nog al meer en meer pleegt schraler en droger te laten, dan dat ze deze tot de voorgestelde deugden zou verlevendigen en doen ontvlammen.
III. Om nu tot deze bovennatuurlijke kennis te geraken, welke het geloof alleen de mens na zijn val instort, is de wedergeboorte volstrekt noodzakelijk; waardoor het schepsel naar het beeld van zijn Schepper vernieuwd wordt. En dit is die derde betrekking in welke God de Vader alhier voorkomt, namelijk als een Vader Die ook herschept. En zo komen wij tot het derde Geloofsvoorwerp in deze Vader, daar onze onderwijzer op ziet, als hij zegt te geloven dat de eeuwige Vader van onze Heere Jezus Christus, om des Zoons Christus' wil, mijn God en mijn Vader is, op Welke ik alzo vertrouw, en wat daar meer volgt.
Dat, tot een grondslag van deze stelling van de onderwijzer (welke wij maar kort zullen kunnen doorlopen) ons hier nu dient het merkwaardige zeggen van de evangelist Johannes, hoofdstuk 1: 12: Zovelen deze Zoon des Vaders aangenomen hebben, dien heeft Hij macht gegeven kinderen Gods te worden, namelijk die in Zijn Naam geloven. Waarmee ten volle overeenstemt het woord van de apostel Paulus, 2Kor. 6:18: Ik zal u tot een Vader zijn, en gij zult Mij tot zonen en dochteren zijn, zegt de Heere, de Almachtige. Onder een drieërlei Naam en eerwaardige titel wordt die nauwe band gelegd tussen God als de Vader van onze Heere Jezus Christus, en de gelovigen als Zijn kinderen, zonen en dochteren.
a. De eerste band is een huwelijksband, waardoor de uitverkorenen in de tijd met de Zone Gods, hun Hoofd, door dat geloof verenigd en in één lichaam, ja zelfs in één geest verbonden worden. En derhalve krijgt iedere gelovige uit hoofde van deze allernauwste vereniging der bruid met de Bruidegom, van het lidmaat met het

Hoofd, het recht door zijn geloof om de God en Vader van zijn Heere Christus, ook zijn God en Vader te noemen, Hem als zodanig te begroeten, Die eerbiedigen, en zich van Zijn Vaderlijke liefde en trouw te verzekeren.
b. De tweede geloofsband is die van een plechtige aanneming tot kinderen, en overbrengen in des Vaders huisgezin, volgens Ef. 1:5, Rom. 8:15-17. Welke band wij in zekere zin nog enger kunnen noemen, als welke niet alleen een maagschap en bloedverwantschap met Christus naar zich trekt, maar een gelovige ook in de daad in Gods familie overbrengt, en hem het recht geeft tot al de goederen en voorrechten van het huisgezin, alsof hij daarin zelf geboren was. De derde geloofsband van vereniging tussen God de Vader en de gelovigen, is die der wedergeboorte, volgens 1Petr. 1:3, Jak. 1:18, en in meer andere plaatsen. Waaromtrent men wederom drie zaken heeft in acht te nemen. 1. Dat ze vooreerst onderstelt een nieuw leven, van God door Zijn Heilige Geest van boven ingestort en zulkeen medegedeeld, waardoor hij een nieuw schepsel wordt, geschapen is in Christus Jezus, Ef. 2:10. 2. Ten tweede, brengt die wedergeboorte mee een gelijkenis naar God, voor zoveel een eindig schepsel daarvoor vatbaar is, met een beeld van wijsheid, heiligheid, geluk en onverderfelijke heerlijkheid. 3. Alle welke dingen in de mens gewerkt worden door tussenkomst van zeker Goddelijk zaad, hetwelk is Gods Woord. Gij die wedergeboren zijt, zegt Petrus, niet uit vergankelijk, maar uit onvergankelijk zaad, door het levende en eeuwig blijvende Woord Gods, 1Petr. 2:23. En Jak. 1:18: Naar Zijn wil heeft Hij ons gebaard, door het Woord der waarheid, opdat wij zouden zijn als eerstelingen Zijner schepselen. Een Woord, dat door de Geest der wedergeboorte vruchtbaar gemaakt en bezield wordt, door Wiens allerheiligste invloed allen die door Hem wedergeboren worden, der Goddelijke natuur deelachtig worden, naar die veel betekenende spreekwijze van dezelfde Petrus, 2Petr. 1:4. Welke zaken maar kort aangeroerd te hebben, voor ditmaal genoeg zal wezen; dewijl in het vervolg, bij des zondaars waarachtige bekering over de 33ste zondag daarvan breder zal gehandeld worden.

TIENDE ZONDAG

Vraag 27. Wat verstaat gij door de voorzienigheid Gods?
Antwoord. De almachtige en alomtegenwoordige kracht Gods, door welke Hij hemel en aarde, mitsgaders alle schepselen, gelijk als met Zijn hand nog onderhoudt, en alzo regeert, dat loof en gras, regen en droogte, vruchtbare en onvruchtbare jaren, spijze en drank, gezondheid en krankheid, rijkdom en armoede, en alle dingen, niet bij geval, maar van Zijn Vaderlijke hand ons toekomen.

Vraag 28. Waartoe dient ons dat wij weten dat God alles geschapen heeft en nog door Zijn voorzienigheid onderhoudt?
Antwoord. Dat wij in allen tegenspoed geduldig, in voorspoed dankbaar zijn mogen, en in alles dat ons nog toekomen kan, een goed toevoorzicht hebben op onzen getrouwen God en Vader, dat ons geen schepsel van Zijn liefde scheiden zal, aangezien alle schepselen alzo in Zijn hand zijn, dat zij tegen Zijn wil zich noch roeren, noch bewegen kunnen.

Verklaring

ALHOEWEL de Heidelberger godgeleerden de alles onderhoudende en besturende voorzienigheid Gods in de voorgaande negende zondag reeds aangeroerd en met de schepping Gods samengevoegd hadden, (waarmee zij ook als met een onverbrekelijke band verbonden is) nochtans heeft het hun goed gedacht deze alleredelste stof een bijzondere plaats in dit catechetisch onderwijs te vergunnen, en deze wat breder te verklaren. Met groot recht voorzeker! Naardien omtrent het leerstuk der voorzienigheid zeer grote dwalingen doorgaans worden begaan, zelfs van zulken die omtrent het leerstuk der schepping gezond en rechtzinnig schijnen te gevoelen. En geen wonder; nademaal in zulk een verwarde staat waarin deze ondermaanse zaken door de val en verdorvenheid van het mensdom geraakt zijn, veelmeer en grotere zwarigheden de leer der

voorzienigheid dan die der schepping drukken. In zoverre, dat indien men niet van God door een zekere kracht van het ware geloof gesterkt wordt, hier de rechte koers en streek tussen zoveel klippen niet kan gehouden worden. Ondertussen zullen wij in een kort begrip zoeken te vervatten hetgeen over deze zo ruime stof wijd en breed pleegt geredetwist te worden; of liever zullen wij datgene alleen ter behandeling uitkippen, hetwelk met het oogmerk van onze Catechismus in deze zondag het allermeest verknocht is. Dit oogmerk zullen wij langs een drieërlei weg het beste bereiken:

I. Indien ik eerst een recht en juist denkbeeld van de Goddelijke voorzienigheid gegeven heb.
II. Indien ik dat uit de Heilige Schrift niet alleen, maar ook uit het licht der rede nader betoogd een gesterkt heb.
III. En indien ik ten laatste, bewezen heb dat deze heilige leer een volle en gestadig vloeiende bron, zo van godsvrucht en alle deugd, als van troost en blijdschap voor Gods volk uitlevert.

I. Omtrent het eerste lid is een nauwkeurige en in alle delen volledige bepaling, welke onze Catechismus van de voorzienigheid geeft, zeer te prijzen, als hij deze noemt de almachtige en tegenwoordige of alomtegenwoordige kracht Gods, door welke Hij hemel en aarde, en alle schepselen gelijk als met Zijn hand onderhoudt en regeert; alzo dat niets, groot of klein, goed of kwaad, bij geval gebeurt, maar alles van Zijn Vaderlijke hand ons toekomt.
1. Nadrukkelijk wordt de voorzienigheid de kracht Gods en de hand Gods genoemd; door welke spreekwijze de aard en natuur daarvan als doorzien en gekend wordt; bestaande namelijk in dat gebieden en tegelijk uitvoeren en daar stellen van Zijn wil, waardoor het Opperwezen zonder iemands tegenspreken of verhindering alle dingen werkt. Hij spreekt en het is er, Hij gebiedt en het staat er, Ps. 33:9.
2. De almachtige kracht en hand Gods wordt er bijgevoegd; niet alleen omdat niemand die onweerstaanbare kracht en hand Gods kan afslaan, Dan. 4:35; maar ook omdat de voorzienigheid een gedurige schepping (en dus een aanhoudende werking van Gods handen) is, waardoor God de zaken welke Zijn almacht uit niets heeft

voortgebracht, ook doet voortduren en tot de voorgestelde einden werkzaam zijn.
3. Het heeft mede een grote nadruk dat de voorzienigheid genoemd wordt een alomtegenwoordige kracht en hand Gods, omdat het Opperwezen, niet afwezig en door een kracht welke Hij buiten Zich uitzendt, maar zeer tegenwoordig, en de hemel en de aarde in Zich bevattende en ontvangende, alle dingen daarin onderhoudt en doet bestaan, tot alle dingen meewerkt, en als Regeerder alles bestuurt.
Aldus hebben wij hier de drie delen der Goddelijke voorzienigheid, welke onze godgeleerden noemen, de onderhouding, de medewerking, de regering.
1. De onderhouding noemen wij die krachtdadige wil Gods, door welke al het geschapene bestaat, voortduurt en in wezen en aanwezen bewaard wordt, opdat het niet tot zijn vorige niets waaruit het getrokken is, vervalt. En dat tot deze onderhouding niet minder dan tot de schepping een almacht vereist wordt, blijkt daaruit dat (gelijk tevoren al herinnerd is) het één en dezelfde daad en werking is. En diensvolgens, tenzij deze hand Gods Welke de dingen geschapen heeft, die dingen ondersteunt en doet bestaan, terstond zouden ze vervallen en tot hun vorige niets moeten wederkeren; niet anders dan een gebouw, indien men de fundamenten daaruit wegneemt, terstond moet instorten; of een vlammetje moet uitgeblust worden, indien men dat het voedsel van olie onthoudt.
2. Door deze onderhouding worden wij als met de hand geleid tot de tweede daad van Gods voorzienigheid, de medewerking genoemd. Welke is die almachtige en zeer nabij zijnde invloed van de werkzame God, waardoor Hij al wat Hij geschapen heeft, niet alleen in wezen en aanwezen bewaart, maar ook in de daden en werkingen van Zijn schepselen invloeit, en ze ook om die daden en werkingen te doen, beweegt. Welke medewerking en invloed niet slechts in het algemeen over alle schepselen zonder onderscheid gaat, maar ook over elk schepsel in het bijzonder; ook is deze bepalend en onweerstaanbaar. Zonder dit alles zou ook niet hebben kunnen bestaan de:
3. Derde daad van Gods voorzienigheid, waardoor God als Regeerder al het geschapene tot een zeker einde en oogmerk, van eeuwigheid bij Hem vastgesteld en bepaald, gans wijs en almachtig

bestuurt, alzo dat Hij van het voorgestelde doelwit in het allerminste niet afwijkt of afdwaalt.
II. Dit drieërlei beschouwen van Gods voorzienigheid, vervattende het gehele AL van het geschapene, zal ik eerst betogen uit de gezonde rede, zover als de scherpte daarvan kan reiken; en daarna uit de Heilige Schriften in het volle daglicht stellen.
Wat het betoog uit de gezonde rede aangaat. Om onderscheiden in dit stuk te werk te gaan, zullen wij:
A. Een aanvang maken met de eerste daad der voorzienigheid, de onderhouding genoemd. Alwaar wij:
1. Vooreerst hebben acht te geven op de oorsprong aller dingen uit niets. Tegen dat niets staat lijnrecht over een noodzakelijk aanwezen en bestaan, welke zeker Gode alleen toekomt. Waarom wij ook even zeker voor vast kunnen stellen dat in elk schepsel zodanig iets is en altijd blijft, dat vergeleken wordende met Gods noodzakelijk aanwezen en bestaan, kan genoemd worden een enkel niets. Voor zoveel het uit niets getrokken zijnde, door Hem Die alleen de kracht van een duurzaam en ondeelbaar leven bezit, en Die ook alleen de volstrekte noodzakelijkheid van aanwezen heeft, terstond zou ophouden en aanwezig te zijn, en tot zijn vorige niets zou weerkeren, tenzij diezelfde Macht Welke het uit niets heeft voortgebracht, het elk ogenblik onderhield, en in dat geleende aanwezen (opdat ik zo spreke) deed volharden.
2. Uit deze eerste redenering ga ik verder, en stel voor vast, dat om een zaak welke uit niets is voortgebracht, en dus uit haar oorsprong tot niets altijd is overhellende, in dat geleende aanwezen te doen voortduren, daartoe een oneindige almacht vereist wordt, uitvloeiende van Hem Die alleen een noodzakelijk aanwezen bezit. In welk aanzien God in de Heilige Schriften zo menigmaal de levende God, ook de Fontein des levens, of in het meervoud der levens genoemd wordt (gevende het leven en aanwezen aan alle dingen buiten Hem).
3. Verder, indien de schepselen zichzelf konden onderhouden en doen volharden in hun bestaan en aanwezen, dan zouden zij meer vermogend zijn en meer doen dan God Zelf, Die hun het bestaan en aanwezen gegeven heeft. Zulks immers is door God in een enkel ogenblik teweeggebracht; daar, om Zijn eigen aanwezen op de duur uit te rekken, een gedurige en aanhoudende daad vereist wordt.

Indien iemand hier een uitvlucht wilde maken, met voor te wenden dat zulk een gedurige en aanhoudende kracht om zichzelf op de duur te doen bestaan, van de Schepper aan het schepsel is gegund en zelfs ingeschapen, ook dan zou hij hierdoor geheel ongerijmde en tegenstrijdige dingen spreken. Want alzomin kan aan een schepsel medegedeeld worden een kracht om zichzelf te doen bestaan, als een kracht om zichzelf te scheppen; ja, zelfs nog veel minder, naardien (gelijk reeds bewezen is) de onderhouding van het schepsel niets anders is dan een aanhoudende en gedurige schepping.

4. Ook blijkt de altijddurende onderhouding Gods, als noodzakelijk om de schepselen te doen volharden, uit de afhankelijkheid van alle geschapen dingen. Welke, indien ze zichzelf konden onderhouden en doen bestaan, juist daardoor voor het grootste gedeelte van de heerschappij van de Schepper over hen zouden uitgesloten worden; dat ongerijmd is.

5. Daarbenevens, kunnen de onvolmaaktheden van alle schepselen deze zaak ten volle uitwijzen. Want die machtig is zichzelf in zijn verder aanwezen te kunnen bewaren, zou door diezelfde macht de volmaaktheden welke hij mist en begeert, zich ook geven en die kunnen vermeerderen.

6. Eindelijk, indien een schepsel door eigen kracht zich kon onderhouden en zo zijn eigen aanwezen uitrekken, dan zou het van God niet meer vernietigd kunnen worden. En indien dat mogelijk is, dan wordt het God Zelf; hetwelk zeker een samenloop van de meest ongerijmde te dingen is.

Deze bijgebrachte bewijzen voor de onderhouding Gods omtrent de schepselen, heb ik daarom wat sterker aangedrongen, omdat de hedendaagse wijsbegeerte van velen in dit stuk met een vuile en stinkende zweer bezet is. Als men stout stelt, dat al wat van God geschapen is, ook met een aangeboren kracht van God begiftigd is, om door zichzelf in wezen te blijven, te voortduren en te volharden, zodat het niet dan door een zekere almachtige daad wederom kan verbroken en vernietigd worden.

B. Laten wij nu overgaan tot de medewerking Gods in de voorzienigheid, bestaande in die machtige, bijzondere, voorkomende, tevoren ook bepaalde en krachtdadige werking Gods, waardoor Hij alles in allen werkt. Deze tweede daad der voorzienigheid zouden wij

ook door diezelfde redeneringen, waarmee wij de eerste beweerd hebben kunnen staven en sterken. Maar wij moeten hier wat meer bijzonder te werk gaan.

1. Vooreerst, redeneer ik uit Gods volstrekte en onbepaalde heerschappij over alles, welke Derzelver invloed in alles, niets uitgezonderd, vanzelf meebrengt. Want deze is de grondslag van Gods heerschappij, welke nog veel zwaarder en gewichtiger is dan de schepping en de onderhouding.

2. Nemen wij verder de wijsheid Gods in ogenschouw, dan kan die medewerking Gods van geen schepsel afwezig zijn. Want die allerwijste bedoeling Gods, in schepselen voort te brengen, kan niet toelaten dat Hij enig schepsel zou overlaten aan zichzelf, aan de blinde loop van de fortuin, zo men het noemt, of aan de blinde koers, zoals anderen spreken, van zekere wel genoemde maar onverstaanbare natuur. Want gelijk God tot zekere einden die Hij Zich had voorgesteld en voorgeschreven, alle dingen heeft geschapen, zo medewerkt dat Hij ook door diezelfde hand en macht, om alles tot die voorgestelde einden te doen uitlopen.

3. Dit zal nog klaarder blijken indien wij zien op Gods eeuwig en onveranderlijk besluit, met een onfeilbare voorwetenschap tezamen gepaard. Want daarom staat Gods besluit vast en feilt nooit, omdat Hij door Zijn werking in alle dingen, van de minste tot de meeste, invloeit; hetwelk indien het ophield, zouden de alziende ogen van het zalig Opperwezen in vele dingen verdonkerd worden, en Zijn bestuur zou opgeschort en van een geheel onzeker en wisselvallig lot afhankelijk gemaakt worden.

4. Ook vereist de natuur der werkzaamheden in de schepselen, zo redelijke als redeloze, zo bezielde als onbezielde, deze medewerking der Goddelijke voorzienigheid. Het is immers iets meer en verhevener, werkzaam te wezen dan te bestaan. Indien nu een almachtige en alomtegenwoordige kracht vereist wordt om de schepselen in aanwezen te bewaren, veelmeer wordt ze vereist om werkzaamheden daarin voort te brengen.

5. Daarenboven, indien men de krachtdadige en aanhoudende medewerking Gods in de werkingen van Zijn schepselen ontzenuwt en verzwakt, dan ontzenuwt en verzwakt men ook heimelijk alle

godsdienst en eredienst; welke de schepselen elk ogenblik en in alles aan de Godheid verschuldigd zijn.
6. Ten laatste, indien men niet met al zijn vermogen vasthoudt die bijzondere, voorkomende, bepalende en tot zekere einden besturende medewerking Gods met, en invloed in de werkingen van Zijn schepselen, dan zal de regering Gods daarover op velerlei wijze verzwakt en ondermijnd worden. Voorwaar! zonder zodanige medewerking en invloed der voorzienigheid, zoals zo-even voorzegd, zouden vele dingen kunnen en zelfs moeten gebeuren, die Gods voornemens en vastgestelde middelen om iets uit te voeren, zouden storen en omver werpen, en Hem verhinderen om Zijn voorgestelde einden te bereiken. Want men moet hier vooral acht geven dat door een voorzienigheid, welke de zaken zeer wijs bestuurt, alle dingen zo ordelijk onder elkaar zijn geschikt, en zo nauw aan elkaar zijn verbonden, dat indien maar de minste schakel in deze keten wordt losgemaakt, al de andere worden losgemaakt, en buiten hun rang en samenschakeling gerukt tot hun ondergang noodzakelijk moeten gaan. Nademaal van de kleinste gevallen in de wereld, de grootste veranderingen en omkeringen der uitkomsten afhangen. Indien nu God tot deze kleinste zaken niet meewerkte, dan zouden zij niet alleen Gods heerschappij en bestuur onttrokken worden, maar tegelijk ook alle andere grotere en veel zwaardere zaken, van de kleinere afhangende; en gevolglijk, zo de grote Bestuurder van het gehele AL het roer uit de handen genomen worden.
C. Dit geeft ons aanleiding om tot de derde stuk van Gods voorzienigheid over te gaan, Deszelfs wijze regering namelijk. Om welke te betogen uit bewijzen die haar bijzonder eigen zijn, laat ons zien hoe ver de gezonde rede ons hier brengen kan. Zij schrijft ons:
1. Vooreerst voor, dat het Opperwezen zomin van het bestuur der wereld kan afstaan, als Zichzelf verloochenen, of Zijn heerschappij over de schepselen afleggen.
2. Uit hetzelfde licht der rede versta ik mede, dat de onbegrensde wijsheid van het Opperwezen meebrengt en van Hem vordert, dat Hij aan het roer van het ruime gehele AL blijft zitten; opdat het niet worde een toneel van alle dwaasheid, goddeloosheden en verwarring; waarop door de blinde aandrift der schepselen alles zonder zulk een wijze stuurman ondersteboven gekeerd zou worden.

3. Ten derde, uit het denkbeeld van de Goddelijke goedheid leid ik dezelfde waarheid af. Immers de mensen niet alleen, maar ook de redeloze dieren dragen natuurlijke zorg voor hun kroost en kinderen, door een zekere goedheid, hun van de Schepper ingeschapen; hoeveel meer de Oppergoedheid Zelf? Want indien wij deze deugd God benamen, zouden wij ons een allerhatelijkst monster moeten verbeelden.
4. Daarbenevens levert Gods gelukzaligheid een sterk bewijs van Zijn allerwijste regering uit. Gods vrede, vreugde en vergenoeging in Zichzelven zouden niet kunnen bestaan, maar op menigerlei wijze gestoord worden, indien niet alle dingen in Gods hand en gebied gehouden, en door de wenk van Zijn wil bestuurd werden. Alzo dat ze niet één vingerbreed kunnen afwijken van hetgeen God wil en besloten heeft. Een wijs mens zelfs kan niets verdrietiger overkomen dan zijn allerbeste besluiten, voornemens en raadslagen te zien mislukken.
5. Ook zou de Goddelijke heerlijkheid en majesteit, en de eerbied en aanbidding die Hem daarom toekomen, vervallen en uitgedelgd worden, tenzij Zijn allerwijste en allermachtigste regering ongeschonden en onwankelbaar bleef. Want hierom is ons zalig Opperwezen alle eer en lof waardig, en dit is de kroon van Zijn heerlijkheid, welke wij aanbidden, dat niet het allerminste van enig schepsel kan bedreven worden, dat niet op een verbazende wijze moet dienen tot grootmaking van de Goddelijke Majesteit; welke van de mens licht zou geacht worden indien iets tegen Gods wil en doen kon gebeuren.
6. En eindelijk, moeten Gods heiligheid en gerechtigheid tot een bewijs van Zijn wijze regering dienen; alzo deze deugden hun luister niet behouden, maar in velerlei gevallen zouden verliezen, indien het heilig en rechtvaardig Opperwezen het bestuur van het gehele AL niet alleen in grote, maar zelfs in de kleinste zaken werd onttrokken.
2. Al deze dingen nu, tot hiertoe uit gezonde redeneringen, zover die reiken kunnen behoorlijk afgeleid en beweerd, zullen door bijkomende veelvuldige getuigenissen der Heilige Bladeren zich klaarder dan het middaglicht ontdekken aan de ogen van het gemoed van allen die maar een vonkje geloof bezitten. Want zoals wij

in het begin herinnerd en vermaand hebben, verwachten wij verlichte ogen des verstands, om in deze diepe en ondoorgrondelijke stof eerbiedig in te zien.
Alvorens hebben wij hier in aanmerking te brengen zulke plaatsen in des Heeren Woord, waarin van de Goddelijke voorzienigheid over alle geschapen dingen in het algemeen gehandeld wordt. Als in Hand. 17:27,28, Hebr. 1:3, alwaar de apostel, zeggende dat God alle dingen draagt door het woord Zijner kracht, onder het woord *dragen* niet alleen verstaat de onderhouding, maar ook Gods medewerking en regering over alle dingen die daaronder vervat zijn. Voegt hier meer andere merkwaardige teksten erbij, als Rom. 11:36, Ps. 135:6, Jes. 14:24, 45:7,8.
Onze Catechismus gaat hier wat bijzonder, en heeft enige zaken waarover Gods wijd uitgestrekte voorzienigheid gaat willen opnoemen, meldende:
a. Vooraf van loof en gras, volgens Deut. 7:13, Ps. 104:14; regen en droogte, Hand. 14:17, Lev. 26:7 en elders meer. Vervolgens, vruchtbare en onvruchtbare jaren, Hos. 2:21 en volgende verzen. Spijze en drank voor mensen en beesten, Ps. 145:15,16; gezondheid en krankheid, Deut. 7:15, oh. 5:18,19. Rijkdom en armoede, Spr. 22:2. Alle welke en soortgelijke dingen meer geenszins kunnen bestaan zonder die wijde uitgestrektheid van Gods onbepaalde voorzienigheid, welke ons rechtzinnig geloof volgens Gods Woord verdedigt en staande houdt tegen die buiten zijn. Gelijk in het vervolg op de bekwame plaats nog nader betoond zal worden, als wij tot de beoefening der godzaligheid, uit deze leer vloeiende, zullen komen.
b. Onze Catechismus heeft mede het oog op de toevallige of gebeurlijke dingen, als tot een slot bijkomt, dat niets bij geval gebeurt, maar dat alle dingen ons van Gods Vaderlijke hand toekomen. Om maar enige gevallen uit vele te noemen: De Goddelijke voorzienigheid gaat over het lot, Spr. 14:33; veel meer over des mensen leven en dood; hoewel naar de mens gesproken aan duizenderlei gevallen bloot staande, Job 14:5, Ps. 39:6, 90:10,12, 139:16. Ook over de haren van ons hoofd, die alle geteld zijn, Matth. 10:30.
c. Daarenboven (om de draad van de onderwijzer wat verder te volgen) voegen wij hierbij dat Gods voorzienigheid gaat over de vrijwillige daden der mensen, die met de uiterste vrijheid werkzaam

zijn, zoals op het duidelijkste blijkt uit verschillende plaatsen in Salomo's Spreukenboek, hoofdstuk 16:1, 19:21, 21:1. Waardoor nochtans de afhankelijkheid van die daden van God geenszins verminderd wordt. Hoedanige vrijwillige daden, wanneer ze goed zijn en met de deugd gepaard, zulk een grote zwarigheid niet meebrengen om toe te stemmen dat de Goddelijke voorzienigheid haar invloed daarin heeft, en ze zeer wijs tot goede en heilige einden bestuurt. Maar als men komt tot Gods voorzienigheid omtrent het kwade en ondeugende daden der mensen, dan ontmoet men van weerskanten een steilte om er tegen op te zien, en bijzonder iets waarmee onze leer van partijen pleegt beschuldigd en gelasterd te worden, dat wij God tot een auteur van de zonde maken. Om hetwelk te vermijden, zij het veel veiliger verklaren liever enig soort van onafhankelijkheid de zondigende mensen over te laten, dan door die allernauwste afhankelijkheid in zulk een misdaad ingewikkeld te worden. Men moet bekennen, dat er in de godgeleerdheid niets neteliger, niets voor het menselijk vernuft ondoorgrondelijker voorkomt; en hier behoort men met de apostel uit te roepen: O diepte des rijkdoms, beide der wijsheid en der kennis Gods! Hoe ondoorzoekelijk zijn Zijn oordelen, en onnaspeurlijk Zijn wegen! Rom. 11:33.

Ondertussen dient men tot ontknoping van dit ingewikkeld stuk van verschil deze zaken wel in acht te nemen:

Aan de ene kant dat Gods onderhouding, medewerking en regering omtrent alle dingen niet kan noch mag in twijfel getrokken worden. Daarbenevens, dat men geen twijfel mag hebben aan de volstrekte afhankelijkheid van het schepsel in alles, ook in deszelfs meest vrijwillige de daden en werkingen; dat die afhankelijkheid nochtans moet begrepen worden overeenkomstig de natuur en aard van elk schepsel, alzo dat in de mensen de vrijheid geenszins verminderd wordt, noch enige dwang, geweld of noodlottige en onredelijke noodzakelijkheid plaatsgrijpt. Dat buiten alle twijfel die afhankelijkheid van de mens van God ook uitgestrekt moet worden tot zijn zondige daden en bedrijven; anderszins zou Gods opperheerschappij over alles gekrenkt worden. Dat ook daarom niet ontkend mag worden, dat God die zonden van alle eeuwigheid heeft geweten, en

ook tot een zeker einde voorbepaald, alzo dat hierin niet het allerminste tegen Gods wil kan geschieden.
Maar aan de andere kant is het niet minder waarachtig en blijkbaar, dat God alle zonden haat, dat Hij die in Zijn heilige wet verboden en er eeuwige straffen over bedreigd heeft. Dat al het zondige zo ver van Gods natuur en heiligheid is afgescheiden, als de duisternis van het licht, als de hitte van de koude, ja zelfs als het niets verschilt van hetgeen dat is, dat leeft, dat werkt en bestendig is. En gevolglijk, dat de heilige en zalige God op generlei wijze kan begrepen worden een auteur van de zonde te wezen; noch zedelijker wijze, noch natuurlijker wijze. Ik zeg vooreerst, noch zedelijker wijze, nademaal Hij door Zijn zedelijke wet alle zonden verbiedt, en deze ook zeer streng straft. Ik zeg ten andere noch natuurlijker wijze, overmits Hij door een natuurlijke invloed de zonde even zomin kan voortbrengen, als de zon de duisternissen. Daar ook de heilige Jakobus op zag in zijn Brief, hoofdstuk 1:17: Alle goede gaven en volmaakte gift is van Boven, van den Vader der lichten afkomende. Als men die tekst nauwkeurig beschouwt in verband met de voorgaande verzen, alwaar hij zulke mensen van zijn tijd weerlegt, die God tot een auteur van hun zonde maakten, en welke verdwaasden en onzinnigen hij met deze woorden tegenging vers 13 en 14: Niemand als hij verzocht wordt, zegge: Ik word van God verzocht; want God kan niet verzocht worden, en Hijzelven verzoekt niemand. Maar een iegelijk wordt verzocht, als hij van zijn eigen begeerlijkheid afgetrokken en verlokt wordt.
Er blijft derhalve niets anders over dan dat de mens alleen de vader en teler is van zijn eigen ongelukkige dracht, welke uitbreekt, altijd groeit, en zonder ophouden haar voedsel ontvangt uit het verduisterd verstand, van het hemels licht beroofd; uit de verdorven wil, van de Vader der lichten afkerig; uit de onbeteugelde hartstochten, nu zonder leidsman hollende. Alle welke geschonden hebbelijkheden, alzo ze een gebrek onderstellen, in generlei wijze God tot een auteur kunnen hebben; maar van de mens zelf door misdaad behaald, door diezelfde misdaad nog al meer en meer gestijfd en versterkt wordt; op die manier, dat de mens alleen bevonden wordt de smeder van zijn eigen boeien van zonden en allerlei ellenden te wezen.

III. Het tweede stuk van onze verdeling aldus afgehandeld zijnde, naderen wij, voor het laatst, tot die levende aders van alle godsvrucht en vertroosting, welk ik gezegd heb dat de leer der Goddelijke voorzienigheid uitlevert. Wij zullen maar als een teug van die hemelse wateren aanbieden, teneinde een gelovig gemoed daardoor verkwikt, de volle en stromende bronnen zelf door heilige meditaties en overdenkingen dagelijks nadert, en zeer deze gemeen maakt. Immers door een dagelijkse oefening en werkzaamheid met de Goddelijke voorzienigheid, kan men tot dat levendig besef en gevoel der waarheden geraken; hetwelk, hoe dieper het indringt, hoe grondiger het ook ingeleid wordt in het gezicht van deze praktikale en werkdadige waarheden. Wij beginnen:

1. In de eerste plaats, van het inwendig gezicht en gevoel van onze nietigheid (hetwelk als de grondslag van alle deugd en godsvrucht aangemerkt moet worden) opdat God zij alles in allen, en het schepsel daarentegen als een bloot en enkel niets. Want zo maar een ziertje zo van bestaan door zichzelf als van de werking, uit zichzelf aan het schepsel toegeëigend wordt, begaat men heiligschennis. Terstond wordt hoogmoed in het hart geboren, en een gehele nasleep van ondeugden sluipt mede binnen. Nu is er niets krachtiger om een ziel in het allerdiepste inzien van haar eigen niets te doen inzinken, dan de onderhoudende, medewerkende en regerende voorzienigheid Gods. Welke klaar toont dat wij elk ogenblik de almachtige en alomtegenwoordige kracht en hand Gods nodig hebben, zo om te bestaan en in wezen te blijven, als om werkzaam en bezig te zijn. Zodat, indien die Goddelijke hand haar hulp en invloed maar een ogenblik ons onttrok, terstond zouden wij in ons vorige niets vervallen; waaruit die hand ons eerst getrokken heeft.

2. Ten tweede, door dezelfde beschouwing en gelovig overdenking van Gods bewarende, invloeiende en besturende voorzienigheid, worden wij elk uur en ogenblik aangedaan en opgewekt, om onze ten enenmale afhankelijkheid van God te erkennen; en dat zoveel temeer, als wij klaarder begrijpen dat Gods bewarende en onderhoudende voorzienigheid een aanhoudende en gedurige schepping is. En is dat zo, dan kan zulk een overdenking van onze ogenblikkelijke afhankelijkheid niets anders, dan telkens in ons dat gevoelen

vernieuwen dat wij ons zijn, ons willen, ons werken altezamen van God ontvangen hebben, en tot nog toe in Hem bezitten.
3. Ten derde, zodanige godvruchtige meditatie en overdenking der voorzienigheid zal ons terstond ook herinneren en inscherpen de volstrekte noodzakelijkheid van onze volkomen gehoorzaamheid aan het Opperwezen, en van onze nog aanhoudende verbintenis aan de wet (welke door de zondeval zelfs uit ons niet heeft kunnen uitgewist worden): Gij zult liefhebben den Heere uw God met geheel uw hart, met geheel uw ziel, en alle krachten. Immers is die liefde Gods niets anders dan een dankbare en verheugende erkentenis van onze gedurige afhankelijkheid van het onafhankelijke Opperwezen; Hetwelk elk ogenblik door een nieuwe schepping al die schepselen onderhoudt en doet bestaan, die Hij tot luister van Zijn heerlijkheid heeft voortgebracht.
4. Hiervandaan zal men ten vierde, al dieper ingeleid worden in een hart treffend gezicht en gevoel welk een groot kwaad in iedere zonde huisvest; als waarin samenvloeien ondankbaarheid, ongehoorzaamheid, hoogmoed, weerspannigheid, hardnekkigheid en nog meer; waardoor God gedurig getergd wordt om de hand van Zijn bewarende en weldadige voorzienigheid tot verderf van het schepsel in toorn uit te strekken.
5. Ook zal een gelovige overdenking van deze dingen ons een krachtige aansporing wezen tot een gestadige oefening van heiligheid en alle deugd, zo menigmaal wij ons eerbiedig te binnen brengen onder al ons doen en laten, dat alles ziende oog der Goddelijke voorzienigheid, dat niet alleen de gehele aarde doorwandelt; maar op de binnenste en meest verborgen schuilhoeken van alle mensenharten doordringt; en zo onze gedachten nauwkeurig gadeslaat, en Die alle als met één oogopslag doorziet en doorgrondt.
6. Ten laatste, zullen de tweede oorzaken daar de dwaze stervelingen in het stuk der voorzienigheid gewoonlijk zoveel kracht aan toeschrijven, door dit veel dieper inzien des geloofs op de eerste Oorzaak, geheel en al verdwijnen; evenals de lichte schaduwen bij het eerste aanbreken van het morgenlicht verdreven worden. Voorzeker! zoveel hebben de mensen gewoonlijk met de tweede oorzaken op, dat zij God, de eerste Oorzaak, ja de enige Oorzaak van alle

oorzaken voorbijzien, of ook wel geheel uit te voorzienigheid wegnemen.
a. Dit doen vooreerst, die in het midden van het Christendom een heidens hart omdragen, aan het blind geval veel toeschrijven, en de fortuin, de oude afgodin der heidenen, op de troon plaatsen.
b. In dezelfde drek steken zij ook, die over de natuur en natuurlijke oorzaken deze dingen alzo plegen te redeneren, alsof grote en kleine zaken met al derzelver gewrochten en uitkomsten, ja al wat in de wereld omgaat, en omtrent het menselijk leven dagelijks voorvalt, niet zozeer van de alles besturende God voortkwam, als wel van enige zekere en in de natuur vastgestelde wetten, daar het gehele AL aan gebonden is. Niets gemener is er, dan zulk een taal: Zo lopen de wereldse zaken, dat is de gestadige koers, zo veranderen de wisselbeurten van de wereld, dat het ons dan eens wel, dan eens kwalijk gaat; dan vruchtbaarheid, dan weer schaarsheid overkomt; dat dan de koninkrijken en statendommen rijzen en bloeien, dan weer afnemen, dalen en te gronde gaan, enzovoorts. Zijn er, die deze veranderingen en wisselbeurten Gode de Albestuurder, de Beloner der goeden en Straffer der kwaden in alles willen toeschrijven; straks worden zij aangezien als bijgelovigen, die nog te kinderlijk van de wereldse gevallen denken, en niet mannelijk genoeg wijs geworden zijn. Welk een wijde deur deze en dergelijke gedachten en woorden openzetten tot een gehele verwaarlozing en verachting van het alles besturende Opperwezen, ja, tot bedrijf van alle goddeloosheid, zal elk licht begrijpen.
c. Voegt hier ook velen bij, in de schoot van onze Kerk levende, die hoewel ze in de beschouwing God als de enige Oorzaak van alle dingen erkennen, zozeer ondertussen in de tweede oorzaken gedompeld zijn, dat ze de betrachting en beoefening der voorzienigheid, om daarmee nu werkzaam te zijn, verzwakken en uitdoven. Als bijvoorbeeld, wanneer men voor- of tegenspoed, rijkdom of armoede, gezondheid of krankheid, en andere ontelbare dingen die de menselijke stand doorgaans plegen te veranderen, enkel toeschrijft aan de uitwendige werktuigen; hetzij personen, hetzij zaken, waardoor als door middeloorzaken zodanige dingen ons overkomen. Weinig daarop acht gevende, dat die werktuigen zonder Gods wil of wenk, zich niet zouden hebben kunnen roeren, bewegen of werkzaam zijn.

Hieruit spruit een menigte van ondeugden, zich verspreidende over het gehele levensbedrijf. Aan de ene kant, in tegenspoed, murmureringen, haat, nijd en andere bittere vruchten van een ongeduldig gemoed; ook wanhoop, als de zaken anders uitvallen dan men verwacht had. Aan de andere kant, in voorspoed, ondankbaarheid omtrent God, vergetenheid van Zijn weldadigheid, als de zaken naar wens gaan; laatdunkendheid, blinde eigenliefde, ook vleierijen en aanbidding van zulke vermogende en machtige mensen, hoewel maar aardwormen, door wier hulp en toedoen ons een gelukkiger stand is ten deel gevallen.

Deze laatste overdenking verschaft ons aanleiding om hier nog aan te hechten die praktikale of werkdadige gebruiken, welke onze Catechismus in de 28ste vraag uit de leer der heilige voorzienigheid afleidt.

1. Uit deze beschouwing van God, Die alle dingen draagt door het woord Zijner kracht, wordt die edelste der deugden, de wijsheid, geboren. Niet een stoïsche, welke veeleer de naam van ondeugd verdient; maar een Christelijke, bestaande in een inwendig gevoel van zijn eigen niets, een klaar gezicht van het oneindig Wezen, zonder Wiens wenk en wil niet het minste gebeuren kan; en Die, omdat Hij alleen God is, ook het recht heeft om over Zijn zaken bestelling te maken zoals het Hem behaagt, en Wiens doen te weerstreven, zelfs met onze gedachten, een blijkbare heiligschennis is.

2. Daar nu zulk een gevoel van Gods voorzienigheid wortel geschoten heeft, daar kan men met Job zeggen: De HEERE heeft gegeven, en de HEERE heeft genomen; de Naam des HEEREN zij geloofd, Job 1:21. En zoveel dieper wortel schiet deze deugd in het hart, en brengt tegelijk Gode aangename vruchten voort, hoe meer men door het geloof begrijpt en toestemt dat geen ellende ons van God toegezonden wordt, welke niet tevens gemengd en getemperd is met enige heilzame medicijn, om een gelovige ziel te genezen, meer te volmaken, en in de oefening der heiligmaking te doen vorderen. Uit welk grondbeginsel de kwalen, niet alleen lichter en lijdzamer van een gelovig Christen, die begrijpt dat God hem die om zijn zonden en tevens tot zijn verbetering toezendt, zullen gedragen worden; maar hem ook stof van blijdschap en roem verschaffen.

3. Uit zulk een rechte beschouwing en gebruik der voorzienigheid spruit ten laatste, een volle bron van dankbaarheid, waardoor men van alle voorspoed welke God ons verleent, Hem elk uur en ogenblik de eer geeft, en alles voor Zijn voeten neerlegt, naar het voorbeeld der hemelingen, die hun kronen voor de troon Gods neerwerpen.

ELFDE ZONDAG

Vraag 29. Waarom wordt de Zone Gods Jezus, dat is Zaligmaker genoemd?
Antwoord. Omdat Hij on zalig maakt en van al onze zonde verlost; daarbenevens, dat bij niemand anders enige zaligheid te zoeken of te vinden is.

Vraag 30. Geloven dan die ook aan den enigen Zaligmaker Jezus, die hun zaligheid en welvaart bij de heiligen, bij zichzelven, of ergens elders zoeken?
Antwoord. Neen zij; maar zij verloochenen met de daad den enigen Zaligmaker Jezus, ofschoon zij met den mond in Hem roemen; want van tweeën één: of Jezus moet geen volkomen Zaligmaker zijn, of die dezen Zaligmaker met een waar geloof aannemen, moeten alles in Hem hebben, dat tot hun zaligheid van node is.

Verklaring

IN de naast voorgaande zondagen overwogen hebbende dat grote en luisterrijke werk van God de Vader, de Almachtige; Schepper, Onderhouder en Regeerder van hemel en van aarde, gaan wij over tot beschouwing van de Tweede Persoon in de heilige Drie-eenheid, de Zone Gods; aan Wie in de huishouding der drie Personen het zaligmakend werk der verlossing bijzonder wordt toegeëigend. Waarvandaan Hem ook gegeven is die allerzoetste naam van JEZUS, dat is Zaligmaker; als Die, naar de betekenis van deze Naam, Zijn volk zou zalig maken van hun zonden, Matth. 1:21.
Een heilige overdenking van deze verheugende Naam, gepaard met een gelovig gebruik maken van die, maakt de ziel uit van het Christendom. Een Naam die door Zijn levende invloed het hart verkwikt van die in een diepe afgrond van ellende gezonken waren, en daaruit verlost worden en zalig gemaakt. Waaromtrent hij alhier drie gewichtige zaken onderscheiden in overweging zullen nemen:

I. Vooreerst, welke de eigenlijke kracht en veelbetekenende beduidenis van deze heerlijke Naam is.
II. Ten andere, wat het te zeggen is, en hoeveel het in zich behelst in JEZUS te geloven.
III. Ten laatste, door welke listen en ondermijningen dat geloof in Jezus van de meesten die de Christelijke naam dragen, of zeer verzwakt, of geheel onder de voet getreden wordt, terwijl zij Jezus wel met de mond belijden, maar metterdaad verloochenen.

I. Wat het eerste aangaat. Het woord JEZUS, naar de buiging en uitspraak van het Griekse woord, is buiten alle twijfel van een Hebreeuwse oorsprong; derhalve niet afkomstig van het Griekse woord *ik genees;* alsof Jezus zoveel zeggen wilde als een geneesheer (het welk een loutere speling van gedachten van enige Griekse kerkvaders was), maar afkomstig van het Hebreeuwse woord *Scouang,* dat van dezelfde betekenis is met een ander Hebreeuwse woord, *Jaschang,* en beide welke woorden in de Hebreeuwse woordbuiging, uit welke het woord *Jezus* moet afgeleid, zoveel zeggen wil als iemand te *verlossen, te behouden en met allerlei heil en zaligheid te begiftigen.* Waaruit dan zeer natuurlijk voortvloeit dat het woord Jezus betekent een *Verlosser, Behouder, Heiland, Zaligmaker.*
In het Hebreeuws wordt die Naam aldus geschreven, *Jeschuang of Jesuah,* zoals Jozua de zoon van Nun genoemd wordt, Neh. 8:18, (daar verhaald wordende het wonen van de Israëlieten in loofhutten, er dit wordt bijgevoegd: De kinderen Israëls hadden alzo niet gedaan sinds de dagen van JESUAH, de zoon van Nun, tot op deze dag toe). Van meer gebruik nochtans is het woord *Jehoschuah* aan de evengemelde JESUAH, de zoon van Nun, van God gegeven. Dat de Griekse overzetting van het OudeTestament door *Jezus* vertaald heeft, en in navolging de schrijvers van het Nieuwe Testament, Hand. 7:45, en Hebr. 4:8. Het is het zeer waarschijnlijk een naam die uit twee woorden samengesteld is, te weten uit de voorste letters van Gods Gedenknaam Jehovah, (Hebreeuws *Jeho*), en uit het Hebreeuwse woord *Schuah,* uit welke samenstelling ook ons woord *Jezus* schijnt te zijn voortgevloeid; (en dus zullen beide namen,

Jehoschuah en Jezus zoveel betekenen als *Jehovah de Zaligmaker,* of *van de Jehovah,* of *in de Jehovah is de zaligheid.)*
Doch niet alleen wordt die grote heirvorst die de kinderen Israëls in de bezitting van het beloofde land Kanaän in beide met deze naam van *Jehosuah,* of met verkorting *Jozua,* betiteld en vereerd. Maar ook die grote hogepriester Israëls, die na de Babylonische gevangenis van God gebruikt werd tot het herbouwen van de tempel, en de herstelling van de Joodse kerk en burgerstaat; waarvan te lezen is bij Zacharia in het derde hoofdstuk en elders meer. Beiden waren zij doorluchtige voorbeelden van onze Heere Jezus, Die, gelijk Hij de overste Leidsman en Voleinder van ons geloof en zaligheid is, en Zijn geestelijk Israël in de bezitting van die erfenis van het hemels Kanaän inleidt, tegelijk ook de grote Hogepriester van onze belijdenis. Waarom er geen twijfel aan is, of in de naamgeving van Jezus, (welke van God door een engel uit de hemel, Luk. 1:21, aan onze Zaligmaker gegeven werd) is ook gedoeld en gezinspeeld op die twee grote Jozua's zo-even genoemd. Opdat hierdoor te kennen gegeven werd dat dit Kind Jezus een Zaligmaker was, van God gegeven niet alleen, maar ook de Jehovah de Zaligmaker. Gelijk van Hem voorspeld was, Hos. 1:7: Ik zal ze verlossen, of zalig maken, door de Jehovah hun God. Alwaar ons Hebreeuws wortelwoord gebruikt wordende, ik diensvolgens meen dat een toespeling is op de Naam van Jezus; als wilde de Godsspraak zeggen: Ik zal hun de Jehovah Zelf, hun God, tot een Jezus geven; dat is tot een Verlosser of Zaligmaker.
Het woord waaruit de Naam van Jezus afkomt, betekent in zijn eerste en letterlijke betekenis, in een wijde en ruime plaats of staat gesteld te wezen; neem eens in een ruime overvloed gesteld te wezen, van rijkdommen, van eerambten, van wetenschap en wat meer is. Waaruit dan die gemene betekenis van *behouden, zalig en gelukkig te wezen* vanzelf voortvloeit. Zodat, naar de kracht van het oude Hebreeuwse woord, de naam Jezus zulk een Persoon aanwijst, Die iemand in een volle ruimte zet van rijkdommen, waardigheden, wijsheid en wetenschap en van allerlei soort van geluk.
Dit geeft ons nu aanleiding, om naar de kracht en betekenis van de naam JEZUS te verklaren, dat het in zich heeft dat onze Heere Jezus Zijn volk zou zalig maken van hun zonden, volgens Matth. 1:21.

1. Vooreerst, die door de zonde in de uiterste armoede geraakt waren, zou Jezus wederom rijk maken, en in de gemeenschap van Zijn geestelijke rijkdommen aangenomen, met onuitputtelijke overvloed daarvan vervullen.
2. Die door de zonde van alle waardigheid en macht vervallen, en meer veracht dan de geringste slaaf en lijfeigene geworden waren, zou Jezus Zijn heerlijkheid en Majesteit deelachtig maken.
3. Die door de zonde in de allerdiepste onwetendheid waren gedompeld, zou Jezus uit u duisternis tot het wonderbare licht van Zijn kennis en zaligmakende wijsheid overbrengen.
4. Die door de zonde met de eeuwige vervloekingen en alle onheil beladen waren, zou Jezus met een onuitsprekelijk geluk en zaligheid begunstigen, en eens overvoeren tot de volle verzadiging van de eeuwige hemelvreugde.
II. Aldus de kracht van Jezus' Naam, naar deszelfs oorsprong en betekenis verklaard zijnde, laten wij nu zien wat het zeggen wil en in zich sluit, in Jezus te geloven. Dit is een stuk, dat van ons behoort verklaard te worden, omdat vele stervelingen hier misleid en bedrogen worden, die menen dat er niets gemakkelijker is te verstaan en ook te betrachten. Daar integendeel er niets moeilijker is, nademaal het geloof in Jezus zulk een zwaar werk is, dat het door de Heilige Geest der wedergeboorte alleen in het hart moet gebracht worden. Laten wij dit kort tonen door u hoofdzakelijk maar aan te wijzen de voorname stukken die door een leerrede breder uitgebreid kunnen worden.
1. Vooreerst, is het nodig dat iemand zijn grote ellende en doemwaardigheid zeer diep doorziet en doorvoelt; namelijk, dat hij van de baarmoeder af een kind des toorns is, aan de vloek onderworpen, en in zulk een diepe afgrond van ellende gezonken, dat hij daar uitziet Jezus, de Zaligmaker nodig te hebben, enzovoort.
2. In Jezus te geloven, is Hem alleen voor die gelukkige en heil boodschappende Ster te houden, welke aan deze rampzalige wereld verschenen is; en deswege met de mond te belijden en met het hart te geloven, dat de zaligheid in geen ander dan in deze Jezus is. Want dat er ook onder de hemel geen andere naam is, die onder de mensen gegeven is, door Welke wij moeten zalig worden, Hand. 4:12, enzovoort.

3. Daar deze Naam de Heere Jezus hierom gegeven is, omdat Hij Zijn volk zou zalig maken van hun zonden, spreekt de zaak vanzelf, dat in Jezus te geloven niets anders is dan met de hevigste begeerten en verlangens tot Hem alleen de toevlucht te nemen, om van de banden der zonden ontslagen te worden. Zodat gevolglijk allen die in hun zonde leven, en het vlees bezorgen tot begeerlijkheid, onder een schoon schijnend voorwendsel van Jezus' Naam, als Verlosser van zonden, juist hierdoor met de daad die Naam verloochenen, en deszelfs kracht en betekenis geheel en al smoren en uitdelgen, enzovoort.
4. In Jezus te geloven, is naar de ruimste zin en het gebruik van die dierbare Naam, te zeggen Jezus te omhelzen en met armen des geloofs dagelijks vast te houden, als een Gave ons van God geschonken tot wijsheid, tot rechtvaardigheid, tot heiligmaking en volkomen verlossing, 1Kor. 1:30; opdat hij in de gemeenschap met die Jezus, en onder de invloed van Deszelfs Geest, als levende lidmaten van Hem, aan dat heerlijke Hoofd van dag tot dag meer gelijkvormig moge worden, enzovoort.
III. Uit dit alles zal dan nu welhaast blijken, (wat het derde stuk van onze afdeling aangaat) dat zeer velen zowel binnen als buiten onze Kerk, de eigenlijke kracht en ruime betekenis van deze kostelijke Naam Jezus, of zeer bezwalken en verdonkeren, of ook ten enenmale verloochenen, hoezeer zij ook de uiterlijke klank van deze Naam nog willen behouden.
a. In de eerste plaats moeten hier de socinianen gerekend worden, die naardien zij de Heere Jezus maar voor een bloot Mens houden, de Goddelijke Majesteit van die ontzaglijke benamingen, Jezus, Jehoschuah, Jehovah, Zaligmaker, wel het allermeest verkleinen. Waarvandaan het is, dat zij de Heere Jezus in het grote werk van het zalig maken bijkans niets anders toe-eigenen, dan hetgeen ook door elk ander bloot mens had kunnen verricht worden. Zij menen namelijk, dat Hij een Zaligmaker genoemd wordt in deze flauwe zin, deels om Zijn zaligmakende leer welke Hij verkondigd heeft, deels om de heiligheid des levens, wonderwerken en dood, waarmee Hij Zijn leer geheiligd en bevestigd heeft; deels wegens de macht Hem van de Vader gegeven, om al degenen die Zijn leer en tucht aannemen en opvolgen, in het eeuwige leven over te brengen.

b. In dit stuk gaat ook niet weinig krank en kwijnend de godgeleerdheid de remonstranten, die door hun algemene genade de krachtdadigheid en luister van Jezus' Naam niet weinig verzwakken. Want op die wijze (van de zaligheid voor alle mensen wel te verwerven, maar ze die alle niet toe te passen) wordt Jezus een Zaligmaker Die niet krachtdadig doorwerkt; een Verlosser Die de gebondenen uit de banden en boeien niet ontslaat; ja, Die zelfs meer dan de helft van het werk van zalig maken aan des mensen vrije wil schijnt over te laten; hoezeer zij ook met schoonschijnende woorden deze leer, of liever dit ongezonde deel van hun leer overdekken en verkorten.
c. Maar vooral worden de pausgezinden hier bevonden openbare verongelijkers van de Zaligmaker Jezus, en versmaders van Deszelfs allerheiligste Naam. Alzo zij buiten en behalve deze enige Naam Die onder de hemel gegeven is om zalig te worden, nog vele en ontelbare andere zaligmakers zich hebben aangenomen, en die door de allerschandelijkste afgoderij met de Heere Jezus samenparen. Neem Maria de moedermaagd, de engelen, de heiligen, zo doden als levenden; opdat ik niet eens spreke van de verdienstelijke eigen werken, en zelfs overtollige; in welke opgetelde dingen de roekeloze en verdwaasde stervelingen hun hoop en verwachting van de zaligheid stellen.
d. Edoch, niet alleen buiten, maar ook binnen ons woedt deze kwaadaardige pest, zelfs midden in de schoot van onze Kerk, alwaar ook elk Jezus in de mond heeft, maar zeer weinigen Hem in het hart dragen. Opdat zulks wat nader gekend en erkend worde:
1. Tekenen hij hier eerst al dezulken die nooit door enig gezicht en gevoel van hun beschreienswaardige ellende en allerdiepst verval worden aangedaan; maar integendeel hun natuurlijke verdorvenheid en de vloek, waaronder zij deswege liggen, zoveel als mogelijk is verkleinen en verschonen, en er om zo te spreken de spot mee drijven. Deze zijn zoveel ellendiger, hoe minder ze weten willen dat ze ellendig zijn. En juist hierdoor ontzenuwen zij de kracht van de Naam Jezus, dat is Zaligmaker, Die zij menen niet nodig te hebben, en sluiten hun harten alzo toe voor Zijn zaligmakende invloed.
2. Ten tweede, moeten hier getekend worden die zichzelf toeschijnen zo arm, blind, naakt en jammerlijk niet te wezen, gelijk die in de kerk van Laodicea; maar integendeel menen dat zij in zichzelf,

in hun eigen werk en betrachting rijk zijn en verrijkt geworden, en dat zij geen ding gebrek hebben. Ik heb dezulken in het oog, die wegens hun meer eerlijke aard en inborst, of ook wegens hun burgerlijke vroomheid en wellevendheid, hierop als een eigen gerechtigheid steunen en vertrouwen, en er de zaligheid van verwachten; geen zwarigheid makende van zich uit dien hoofde te rekenen onder de erfgenamen van het eeuwige leven. Ook dezen zijn zoveel gebrekkiger dan zij zich niet gebrekkig verklaren; en ook juist hierdoor worden zij onvatbaar om het geloof in Jezus te oefenen.

3. Hierbenevens verkeren en onteren die Naam van Jezus zulken onder ons, die zorgeloos voortvaren in hun zonden te leven, en opzettelijk toeleggen om de werken des vleses of heimelijk of openbaar te betrachten. Dit is een openbare verloochening, ja, afzwering van deze allerheiligste Naam, welke (gelijk wij tevoren gezien hebben) onze Heere daarom gegeven is, opdat Hij Zijn volk zou zalig maken van hun zonden.

4. Ten laatste, verdoven en verduisteren het licht en glans van Jezus' Naam zoveel er onder ons niet oprecht en met alle ernst toeleggen op de heiligmaking, en om een godzalig leven te leiden. Opdat zij door Jezus' overvloedige wijsheid al wijzer, door Jezus' onbevlekte heiligheid al heiliger van dag tot dag gemaakt mogen worden; en alzo te geraken tot dat toppunt van het evangelisch leven van een Christen. Hetwelk gelegen is in zijn overwinning van de wereld, van de duivel, van de zonde en van zichzelf; en gepaard gaat met onuitsprekelijke en heerlijke vreugde, waarmee de ware gelovigen zich in Jezus als de God van hun zaligheid verblijden, en in Hem roemen en zegepralen.

TWAALFDE ZONDAG

Vraag 31. Waarom is Hij Christus, dat is een Gezalfde genaamd?
Antwoord. Omdat Hij van God den Vader verordineerd is, en met den Heiligen Geest gezalfd, tot onze Hoogsten Profeet en Leraar, Die ons de verborgen raad en wil Gods van onze verlossing volkomenlijk geopenbaard heeft; en tot onzen enigen Hogepriester, Die ons met de enige offerande Zijns lichaams verlost heeft, en voor ons met Zijn voorbidding steeds tussen treedt bij den Vader; en tot onzen Eeuwigen Koning, Die ons met Zijn Woord en Geest regeert, en ons bij de verworven verlossing beschut en behoudt.

Verklaring

OM ons geloof en hoop te grondvesten in die zaligheid welke Jezus heeft aangebracht, dient zonderling de naam CHRISUS, dat is een Gezalfde, en de gemeenschap aan die zalving welke wij verkrijgen, als wij naar Christus CHRISTENEN genoemd worden. Hetwelk twee hoofdstukken zijn die in deze zondag verhandeld worden.
Het eerste is, dat in deze 31ste vraag verhandeld wordt, raakt alleen de naam CHRISTUS; hetwelk een Griekse woord is, en de overzetting van het Hebreeuwse woord MESSIAS; en beide betekenen ze een GEZALFDE. Het is bekend dat oudtijds de profeten, priesters en koningen bij hun aanstelling of in de daad gezalfd werden; of indien niet, althans gezalfden genoemd werden. En dat door die zalving (van welker eerste oorsprong wij thans niet zullen handelen) verbeeld worden de gaven van Gods Geest (welke plegen vergeleken te worden met een olie); door invloed van welke Geest des mensen geest wordt vaardig gemaakt en krachtig gesterkt om zware en gewichtige ambtsbedieningen te kunnen dragen en gelukkig uit te voeren.
Het lust ons niet, in een nauwkeurig onderzoek van die letterkundige verschilstukken tussen de geleerden gevoerd te treden, of alle

koningen gezalfd werden, of alleen Davids nakomelingen; en die zelfs nog alle niet, maar alleen dezulken die als nieuwelingen de troon beklommen, of die over de erfelijke opvolging in het rijk met anderen gestreden hadden. Want in zulk een diepe oudheid der dingen van onheuglijke tijden kan dit soort van verschillen nimmer ten volle beslist worden. Het hangt ook alsnog in verschil, en zal er om deze reden altijd blijven hangen, of alle priesters vanouds gezalfd werden, dan of die eer de hogepriester alleen ten deel viel, die bij uitstek de gezalfde priester genoemd werd. Ten laatste wordt ook geredetwist of er in de profeten een voorafgaande zalving noodzakelijk vereist werd om het profetische ambt te mogen aanvaarden; terwijl sommigen van oordeel zijn dat de Bijbelse uitdrukkingen omtrent dit stuk eigenlijk en letterlijk moeten worden opgevat, en anderen deze oneigenlijk en figuurlijk of zinnebeeldig verstaan. Al deze vragen over het verschil, welke niet voldoende beantwoord kunnen worden, zijn daarom meer weetgierig dan wel noodzakelijk tot de stof welke wij thans onder handen hebben. Het is ons genoeg, naar des Heeren Woord voor vast en zeker te houden dat zij allen, zo koningen, zo priesters als profeten, doorluchtige voorbeelden van onze Heere CHRISTUS waren, in welke al die dingen zouden samenlopen, die in verschillende uitstekende mannen ten goede van Kerk en burgerstaat wakende en bezig zijnde, gezien werden.

Hieruit ontstaan drie ambten, waartoe de Middelaar Gods en der mensen gezalfd is, en welke ook door die zalving in drie graden of trappen van ons behoren onderscheiden te worden; als welke zalving te kennen geeft: 1. Een Goddelijke ordinering of voorschikking daartoe van eeuwigheid. 2. Een allerruimste mededeling van gaven in de tijd. 3. Een plechtige inhuldiging, heiliging en aanstelling tot deze ambten; waarin wij ons niet verder behoeven in te laten. Wij voegen er alleen nog bij, dat enige geleerde mannen in deze zaak hebben aangemerkt, dat er onder het Oude Testament wel personen zijn geweest die twee van deze ambten tegelijk bekleedden; neem de koninklijke en profetische waardigheid tevens, als een David; zo ook de priesterlijke en de profetische waardigheid, als de meeste hogepriesters; ook de koninklijke en priesterlijke waardigheid, als Melchizédek; maar dat niemand ooit dit driedubbele ambt bekleedde dan de Messias alleen. Dan, dit wordt misschien

vernuftiger dan naar waarheid gezegd. Want de laatstgemelde Melchizédek, koning en voorganger in de godsdienst, schijnt het werk van een leraar en profeet niet te kunnen geweigerd worden. Dat ook de oude hogepriesters, benevens de gave der profetie welke hun door de Urim en Thummim verzegeld werd, ook tevens met enige koninklijke majesteit bekleed waren, wees de gouden kroon uit waarmee hun hoofd vereerd en versierd was. Ook werd de naam van een koninklijk priesterdom aan dat van Aäron toegeëigend; opdat ik nu Mozes niet tevoorschijn brenge, die de heirvorst van zijn volk en wetgever was, ook een leraar en groot profeet; en van wie men leest dat hij ook geofferd heeft. Hier kon wel op gezegd worden dat zulks geheel buitengewoon was, zoals het mogelijk ook voor geen voorbeeld bekwaam genoeg om dit stuk te bewijzen zal gehouden worden, dat onder de tweede tempel niet alleen de koninklijke, maar ook de priesterlijke waardigheid haar zetel had in de familie der Makkabeeën, aan welke waardigheid toen ook het leeren profetisch ambt verknocht was; en dat deze drie ambten althans in Johannes Hyrcanus samenliepen. Ondertussen kan elk uit de kort opgegeven zaken kiezen, en gevoelen wat hem het meest behaagt, naardien er weinig aan gelegen is.

Om tot vaster en zekerder zaken over te gaan. Dat alle drie deze ambten in de Messias samengingen, gelijk de zaligheid, door Hem Zijn volk aan te brengen zulks ook vereiste, dat leren ons de Heilige Schriften zeer duidelijk. Jesaja de profeet heeft het alles als in een bundel samen begrepen, hoofdstuk 61:1, alwaar de Messias sprekende van Zichzelf voorkomt: De Geest des Heeren HEEREN is op Mij, omdat de HEERE Mij gezalfd heeft, om een blijde boodschap te brengen den zachtmoedigen. Hij heeft Mij gezonden om te verbinden de gebrokenen van hart, om de gevangenen vrijheid uit te roepen, en den gebondenen opening van gevangenis. Van welke heerlijke woorden het eerste lid behoort tot het profetische ambt, het tweede tot de priesterlijke bediening, de vergeving der zonden aanbrengende, het derde tot de koninklijke macht, in het openen der gevangenis en in vrijheid de gebondenen uit te laten. Dezelfde vereniging van deze ambten vinden ook voorname uitleggers in 1Kor. 1:30, daar Christus gezegd wordt van God de Vader ons geworden te zijn tot wijsheid, voor zoveel Hij als Profeet door Zijn verlichtend

Woord en Geest ons leert. Tot rechtvaardigheid en heiligmaking, voor zoveel Hij als Priester door Zijns Zelfs offerande ons met God verzoent, en als zodanig met het recht der kinderen Gods begiftigt. En tot verlossing, voor zoveel Hij als een machtig Koning uit de hand des duivels verlost die Hij met Zijn bloed heeft gekocht. Hoewel anderen de heiligmaking al zo lief willen brengen ook tot Zijn koninklijk ambt. Meerdere plaatsen welke dat alles tezamen bevatten zal ik het niet bijvoegen; alleen maar als met de vinger aanwijzende zulke teksten daar Hij in het bijzonder genoemd wordt een Leraar, Joël 2:23, een Profeet, Deut. 18:18, Jes. 11:2,3, 49:1,2, een Priester, Zach. 6:13, en wel met die verheven titel een Priester in eeuwigheid, naar de ordening van Melchizédek, Ps. 110:4. Zoals Hij ook uitdrukkelijk een Koning genoemd en als zodanig doorgaans in het Woord geroemd wordt, als in Ps. 2:6, 45:7, Zach. 9:9. Ook vordert de zaak zelf, zoals ik zei, de samenvoeging van al deze ambten in Hem, voor zoveel namelijk zondaren, verzonken in de diepste duisternis van onwetendheid, verlicht, beladen met de schuld van hun zonde met God verzoend, en verslaafden onder de tirannie des duivels daaruit verlost, en tegelijk krachtdadig beschut en beschermd moesten worden tegen het geweld van de poorten der hel.

Deze drie grote ambten van de Middelaar Gods en der mensen, welke in Hem noodzakelijk vereist worden, dusverre maar geschetst en afgebakend hebbende, laten wij nu wat nader komen, en elk van die middelaarsbedieningen wat meer bijzonder verklaren achtereenvolgens die orde welke onze Catechismus in deze vraag houdt.

I. Maken wij een aanvang met Zijn profetisch ambt, hetzelve wat dieper inziende in de drie delen welke het uitmaakt; te weten:1. Door in Gods verborgen raad in te zien, en daaruit de lotgevallen van de toekomende tijd te voorzeggen. 2. Door anderen te leren en derzelver zielen met de kennis der zaligmakende waarheden te vervullen. 3. Door Zijn leer en Godsspraken krachtig te bevestigen, en buiten alle twijfel te stellen.

Al deze opgetelde dingen heeft onze Heere Christus zo volledig en volkomen waargenomen, dat hij in alle delen alle andere profeten oneindig ver heeft voorbijgestreefd; dermate dat Hem daarom in de 45ste Psalm vers 8 toegeroepen wordt, dat God Zijn vader Hem

gezalfd heeft met vreugdeolie, van de gaven des Geestes, boven Zijn medegenoten; diensvolgens alleen waardig dat Hij bij uitnemendheid boven alle anderen genoemd wordt de Gezalfde.

1. Alle andere profeten, alzo zij maar enige weinige stralen van het hemelse licht ontvingen, kregen hierom de kennis van alle toekomende dingen niet, en konden daarom de lotgevallen de Kerk maar gedeeltelijk, en dat ook maar onder duistere raadsels ontdekken. Maar Christus, bezittende de Fontein der Goddelijkheid en Springader van alle licht, doorzag als met één opslag van het oog alle dingen, van de grootste tot de kleinste, en was alleen machtig de zegelen van Gods Boek te openen, niet alleen als de Dienaar, maar ook als de Heere in Gods huis.

2. De overige leraars buiten Hem kunnen slechts enige leringen tot de oren der mensen prediken; maar zonder Hem de harten niet raken noch buigen. Maar deze Goddelijke Leraar alleen kan door de hart buigende kracht van Zijn Geest de allerdikste duisternissen van het verstand verdrijven, en de meest wederstrevige wil lenigen en beteugelen, die aan Zich binden, en Zijn goede en heilige wil onderwerpen.

3. Ten laatste, ofschoon wel andere leraars der Kerk de waarheden door hen verkondigd, door de heiligheid van hun leven, door grote wonderwerken, door hun dood zelfs bevestigen; niemand echter heeft dit in die hoge trap gedaan dan waarmee het Evangelie door Christus is bevestigd geworden. Als hetwelk niet alleen door Zijn dood is verzegeld, maar nog veelmeer door Zijn opstanding en luisterrijke zegepraal over de dood. Voor zoveel namelijk die grote Prediker der onsterfelijkheid in eigen Persoon de onsterfelijkheid en het zalige leven in bezitting heeft genomen; en juist daardoor heeft Hij bewezen dat Zijn leer een kracht Gods was tot zaligheid. Een Voorloper, aldus gesteld zijnde van allen die Zijn voetstappen zouden nawandelen, en na Hem langs de kruisweg zouden reikhalzende zijn naar de onsterfelijkheid. En hierdoor is het dat de Heere Christus, nu verheerlijk in de hemel, Zijn Kerk hier op aarde tot geen dode Leraar verstrekt (hetwelk het lot van alle overige profeten was) maar in de hoogste mate tot een levende Leraar, oefenende dat ambt nog veel luisterrijker en krachtiger in de hemel dan toen Hij hier op aarde was.

II. Nu staat ons vervolgens Christus' priesterlijk ambt te beschouwen, dat Hem de weg om Zijn volk de onsterfelijkheid mede te delen, openen moest.
Opdat dit gewichtig stuk in al deszelfs omtrek wel begrepen worde, dienen wij vooraf een korte aftekening te maken van de natuur en aard van het oude priesterdom; welke bediening en getrouwe waarneming in vier voorname delen bestond. Van welke:
a. De eerste was, een slachtdier te doden en ten brandoffer Gode toebrengen, om op schaduwachtige wijze door zulk een zoenoffer God te bevredigen en met de zondaar te verzoenen.
b. De tweede priesterlijke oefening was, het bloed van het geslachte offerdier te sprengen, en aldus de kracht van die offerande nader toe te passen; opdat de zondaar van de hemelse bevrediging en kwijtschelding verzekerd, en tevens ontzondigd zijnde, gezuiverd werd. Op welke manier dan de hogepriester het bloed zevenmaal moest sprengen voor de verbondsark in het heilige der heiligen, een besprenging ook over het verzoendeksel der ark gedaan zijnde, volgens de wet, Lev. 16:14,15. Op gelijke wijze als de rode vaars buiten de legerplaats geslacht was, moest van haar bloed zevenmaal gesprengd worden tegenover de tent der samenkomst, Num. 19:4.
c. De derde betrachting was, de verschijning voor Gods aangezicht, in vertrouwen op het geplengde en gesprengde bloed van het offerdier, met een recht van voor- en tussenspraak. Welke priesterlijke of hogepriesterlijke oefening verbeeld werd door het reukwerk te branden en aan te steken op het gouden reukaltaar in het heilige; en dan nog klaarder, door die liefelijke reuk in het heilige der heiligen te laten binnentrekken; opdat de nevel van het reukwerk, staat er, het verzoendeksel hetwelk is op de getuigenis, bedekke, Lev. 16:12,13.
d. Het vierde en laatste was, het leggen van de priesterlijke zegen op het volk, met toepassing der weldaden Gods, nu ten volle verzoend en bevredigd, volgens Num. 6:23-27.
Deze voorbeeldige priesterlijke verrichtingen, als het fundament van onze verhandeling hebbende laten voorafgaan, laten wij nu zien hoe de Heere Christus, onze waarachtige en enige Hogepriester, al die opgetelde zaken in het tegenbeeldige zeer getrouw:

A. Heeft aangenomen en uitgeoefend.
B. En deze alsnog waarneemt en uitoefent.

A. Wat de voorleden waarneming van Christus' priesterambt aangaat:
En wel het eerste dat hier vereist wordt, een slachtdier te doden en ten brandoffer Gode toe te brengen; nademaal onze Heere Christus de offerende Priester en de Offerande tezamen was, heeft Hij Zichzelf Gode Zijn Vader opgeofferd; en dus een waarachtig offer en van een oneindige waardij aangebracht. Want al wat in de Levitische godsdienst, hetzij van slachtoffers, hetzij van spijsoffers, Gode werd toegebracht, het waren allemaal maar schaduwen; in welker plaats dit vaste en wezenlijke lichaam, namelijk Christus, komen moest als het enige en waarachtige Zoenoffer voor de zonde, volgens Ps. 40:7,8, Jes. 53:10, Ef. 5:2, Hebr. 9:14, 10:12,14. Opdat wij wat meer onderscheiden in dit stuk, waarin het middelpunt van onze ganse godsdienst gelegen is te werk gaan, laten wij deze vier zaken wel in acht nemen:
1. Vooreerst, gelijk de zonden van het volk door een plechtige oplegging der handen op het hoofd van het offerdier dat geslacht stond te worden, alvorens op een schaduwachtige wijze werden overgebracht, met al de vervloekingen en straffen welke de zondaar zelf had verdiend; alzo heeft de Messias waarachtig en wezenlijk op Zich genomen al de zonden en schulden van Zijn uitverkoren volk, en is met al deszelfs vervloekingen en straffen geheel bedekt en overladen geworden, volgens Jes. 53:4-7, Joh. 1:29.
2. Ten tweede, gelijk dat te slachten offerdier na die handoplegging een vreselijke smet en onreinheid aankleefde, dermate dat het gehouden en gerekend werd een zekere besmettende en aanstekende kwaal nu uit te wasemen, en al wat het aanraakte te verontreinigen; op gelijke wijze moest de Heere Christus, daar Hij onschuldig was en Zelf geen zonde gekend had, voor ons zonde gemaakt worden, 2Kor. 5:21. Dat is, als zodanig in het gericht Gods gehouden en gerekend worden, hoezeer Hij ook in Zichzelf was onschuldig, onnozel, onbevlekt, geheel heilig en afgescheiden van de zondaren, Hebr. 7:26; en juist hierom van het aangezicht Gods voor een tijd verdreven en van Hem verlaten worden, en onder de vloek gelaten.

Daar de heilige Paulus op ziet, Gal. 3:13, zeggende dat Christus, om ons te verlossen van de vloek der wet, een vloek geworden is voor ons. De spreekwijze wil zeggen, dat Hij in de hoogste graad vervloekt is geworden; gelijk zo de Hebreeën gewoon zijn zelfstandige naamwoorden in het afgetrokkene in plaats van bijgevoegde naamwoorden te gebruiken, als zij willen uitdrukken dat enige zaak in de hoogste trap of mate zo of zodanig is.

3. Ten derde, gelijk het offerdier uit oorzaak van die smet en van de vloek, waarmee het beladen was naar buiten de legerplaats gebracht, en dus ver van het altaar afgescheiden, verbrand werd, als een openbare schandvlek en verfoeisel zo van God en mens verworpen; alzo werd de Messias, beladen met onze schuld, smet en vloek, en dus als het uitbraaksel van het ganse menselijke geslacht, naar buiten de legerplaats, dat is buiten de muren en poorten van Jeruzalem gevoerd, en daar aan het vervloekte hout tussen hemel en aarde, als was Hij ze beide onwaardig, als een vloek opgehangen. Zoals Paulus, de beste kenner en uitlegger van de geheime zin der ceremoniële wet, in zijn Brief aan de Hebreeën het ons verklaart, 13:11-13.

4. Ten vierde, gelijk de zond- en zoenofferdieren door een wrede dood verdelgd en door vuur verbrand of zeer diep onder de aarde gedolven, of op enige andere wijze uitgeroeid werden; alzo is ook de Heere Christus deels door de vlammen van Gods toorn tegen de zonden verteerd, deels onder de vloek, waarmee Hij, hoe onschuldig ook in Zichzelf, beladen was, onder de aarde gedolven bij zijn begraving, ja ter helle neergedaald; opdat alzo onze oude mens geheel en al teniet gedaan worde.

Al deze zaken heeft Paulus in een korte hoofdsom samen begrepen in deze zinrijke woorden, Rom. 8:3: God heeft Zijn Zoon, zendende in de gelijkheid des zondigen vleses, en dat voor de zonde, de zonde veroordeeld in het vlees. Onder die spreekwijze, in de gelijkheid des zondigen vleses, heeft de apostel in het oog die vuile drek en onreinheid welke het slachtdier geoordeeld werd tot zich getrokken te hebben, als de zonden van het volk door de oplegging der handen daarop waren overgebracht. Zulk een gelijkheid nu van zonden op het slachtdier gelegd, heeft Christus, als het ware Tegenbeeld aangedaan, en dat voor de zonde; dat is, als een slachtoffer voor de

zonde. In welk opzicht Hij dan ook, ofschoon onschuldig in Zichzelf, schuldig was voor God. De apostel voegt erbij, dat God in dat vlees, dat de gelijkheid des zondigen vleses had, de zonde heeft veroordeeld; waardoor ons Christus' dood en al de bitterheid van Deszelfs lijden wordt te binnengebracht; al hetwelk Hij als Middelaar heeft moeten dragen en torsen, voordat Hij van die zware last die op Zijn schouders was gelegd, weer verlicht en ontheven kon worden. En tevens wordt in die spreekwijze, van de zonde in dat vlees veroordelen, aangeduid de vernietiging van onze oude mens; want dan eerst wordt de zonde ten volle veroordeeld, wanneer ze ten enenmale wordt uitgewist en verdelgd.

Nu gaan wij de tweede priesterlijke oefening een weinig dieper inzien, bestaande in het bloed van het geslachte offerdier te sprengen; waarvan Paulus ons de geheime zin uitlegt, Hebr. 9:11-14: Maar Christus, de Hogepriester der toekomende goederen gekomen zijnde, is door de meerdere en volmaaktere tabernakel, niet met handen gemaakt, dat is niet van dit maaksel, noch door het bloed der bokken en kalveren; maar door Zijn eigen bloed eenmaal ingegaan in het heiligdom, een eeuwige verlossing teweeggebracht hebbende. Want indien het bloed der stieren en bokken, en de as der jonge koe, besprengende de onreinen, hen heiligt tot de reinheid des vleses; hoeveel meer zal het bloed van Christus, Die door de eeuwige Geest Zichzelven Gode onstraffelijk opgeofferd heeft, uw consciënties reinigen van dode werken, om de levende God te dienen?

Gewoonlijk wordt deze priesterlijke bloedsprenging van onze Tegenbeeldige Hogepriester Christus, begrepen aan het kruis te zijn geschied. Maar wij dienen onzes oordeels een weinig verder voort te treden, en opdat Voor- en Tegenbeeld nauwkeuriger overeenstemme, vast te stellen, dat die plechtige en hogepriesterlijke bloedsprenging door de tegenbeeldige Hogepriester Christus verricht is in de hemelse tabernakel of tempel, (niet met handen gemaakt), over de verbondsark, dat is de genadetroon in de hemelen opgericht. Welke troon alhier moet begrepen worden met een enkele besprenging bevochtigd en natgemaakt te zijn, voor altijd en in eeuwigheid. Opdat (dit eenmaal gesprengde bloed van Christus) dat allerheiligst bloed van de genadetroon zevenmaal naar beneden

druipe, en door een zevenmalige, dat is meest volkomen toepassing, tot de zondige mensen hier op aarde beneden gebracht worde, (om naar de spreekwijze van Paulus zo even aangehaald, derzelver consciënties te reinigen van dode werken).

Om deze grote verborgenheid in klaarder licht te stellen, merk ik vooraf aan dat die zeer gemene bevatting, welke de ingang van de Hogepriester in het heilige der heiligen met het zoenbloed van het geslachte offerdier, volgens het 16de hoofdstuk in Leviticus, in het tegenbeeldige overbrengt tot Christus' zegepralende ingang in de hemel door Zijn hemelvaart, wel veel schijn heeft, maar tegelijk ook met vele zwarigheden gepaard gaat, en niet genoeg beantwoordt aan het oude schaduwachtige voorbeeld. Waaraan ik meen dat veel beter voldaan zal worden, indien wij die hogepriesterlijke ingang in het heilige der heiligen met het bloed der besprenging, begrijpen te zijn voorgevallen op het ogenblik zelf van Christus' dood, toen Hij de geest gevende, Zijn bloed aan het kruis uitgestort, met Zijn allerdierbaarste ziel Gode Zijn Vader en Rechter voorstelde, en in Deszelfs handen overgaf. Tot dit mijn gevoelen breng ik deze bewijzen bij:

1. In de eerste plaats, dat die plechtigheid der openbare verzoening door de oude hogepriester, gaande met vasten en openbare rouw van het gehele volk gepaard, volgens Lev. 16, weinig overeenkomst heeft met Christus' zegepralende hemelvaart; maar geheel voegt aan Deszelfs droevige en treurige dood.
2. Ten andere, dat de hogepriester, zullende ingaan in het heilige der heiligen, zijn gouden versierselen moest afleggen, en in linnen klederen, wel rein, maar eenvoudiger en geringer, binnentreden, Lev. 16:4. Ook dit drukt veeleer een staat van lage nederigheid uit, dan die van hoge zegepraal en heerlijkheid.
3. Daarbenevens, als de hogepriester in het allerheiligste intrad, was de verzoening van het volk nog niet geschied, maar stond door de bloedsprenging op de ark des Verbonds bezorgd en verkregen te worden; in welk licht die intrede beschouwd wordende, deelt ze veel beter af de ingang van Christus in de hemel zo terstond na Zijn dood, met Zijn ziel van het lichaam afgescheiden (welke ziel nu het aanzien en de vertoning had van een bloed dat vers gestort is) dan een ingang door zegepralende hemelvaart.

4. Verder, terwijl de oude hogepriester in het binnenste heiligdom verkeerde om de besprenging van het verzoenbloed te verrichten, was het ganse volk in grote bekommering en vrees dat hij misschien het heilig Opperwezen niet verzoendbaar mocht vinden, en die grote voorganger in de godsdienst door geweigerde verzoening gedood, en al het volk verdelgd mocht worden. Alle welke kleuren van een zegepralende hemelvaart zeer vreemd, maar in ons gevoelen zeer vleiende zijn, en recht gepast op het verkeren van Christus in de hemel terstond na Zijn dood. Want toen hing Gods Kerk in twijfel niet alleen, maar was bijna hopeloos, menende dat het met de Heere Jezus gedaan was, en kunnende nauwelijks geloven dat Hij uit de doden verrijzen zou. Welke verrijzing op de derde dag het klaar en openbaar teken en onderpand van de hemelse vrede en kwijtschelding der zonden geworden is.
5. Die oude ingang van de hogepriester in het binnenste heiligdom viel voor onmiddellijk na het slachten van het offerdier, welk dood lichaam buiten de legerplaats gevoerd, als een openbaar en algemeen verfoeisel verbrand; maar welker bloed in dat heiligdom binnengebracht, aan de ark gesprengd werd. Deze verrichtingen leiden onze gedachten klaar tot dat tijdstip op hetwelk Christus Zijn dood lichaam door de vlammen van de Goddelijke toorn als te verbranden buiten de poorten van Jeruzalem overliet, Zijn allerheiligst bloed en ziel ondertussen zullende invoeren in het hemels heiligdom, en plechtig sprengen op Gods genadetroon.
6. Nog meer, op dat tijdstip kunnen wij wettig stellen dat onze Hogepriester Christus met Zijn bloed inging in het hemels heiligdom, toen het binnenste voorhangsel scheurde van boven tot beneden. Nu is het bekend uit de evangelische geschiedenis, dat zulks gebeurde op hetzelfde ogenblik van Christus' dood. Door welk groot en ontzaglijk wonderwerk duidelijk werd te verstaan gegeven dat op datzelfde ogenblik ook gescheurd en weggeschoven werd het voorhangsel van de tussen staande zonde; en zo ook vervuld de ingang van de oude hogepriester door het weggeschoven voorhangsel van het binnenste heiligdom.
7. En ten laatste, gronden wij ons gevoelen op het gezag en de redenering van onze geheimkundige Paulus, Hebr. 9:24-26: Want Christus is niet ingegaan in het heiligdom dat met handen gemaakt

is, hetwelk is een tegenbeeld des waren; maar in de hemel zelven, om te verschijnen voor het aangezicht Gods voor ons. Noch ook, dat hij Zichzelven dikwijls zou opofferen, gelijk de hogepriester alle jaar in het heiligdom ingaat met vreemd bloed; anders had Hij dikwijls moeten lijden van de grondlegging der wereld af. Deze laatste woorden, waarin de kracht ligt van het besluit van de apostel, zullen geen weinig besluit uitmaken indien het gemene gevoelen, rakende Christus' zegepralende hemelvaart, werd aangenomen. Want zou het onze Hogepriester niet geoorloofd zijn geweest, indien het Hem zo gelust had, 2,3, en dus dikwijls Zijn zegepraal over de zonde te herhalen, en zeer luisterrijk aan engelen en mensen te vertonen? Althans, het volgt niet dat onze Heere Christus, indien Hij dikwijls had willen ingaan, ook dikwijls had moeten lijden en Zijn bloed uitstorten. Maar dat gevolg vloeit hier klaar uit onze stelling, als die begrijpen dat die hogepriesterlijke ingang geschied is op hetzelfde uur van Christus' zoendood. Toen, namelijk de Godheid van Christus, welke de Persoon van een Hogepriester voornamelijk vertoonde, Gode de Vader heeft opgeofferd de bittere en vervloekte dood van Zijn mensheid, voor doemwaardige zondaren opgenomen en ondergaan, en aldus het als nog rokende bloed, om zo te spreken, Hem vertonen en sprengen zou voor de troon der genade. Uit kracht van welk gestort bloed Hij van de Vader zou eisen dat de hemel voor Hem en voor al de Zijnen geopend werd. Welke eis de Vader Zijn Zoon ook volvaardig heeft ingewilligd, en door een openbaar getuigenis bekrachtigd, als Hij Hem ten derden dage uit de doden heeft opgewekt, en daarna ook heeft toegestaan de hemelse woningen door een zegepralende hemelvaart te beklimmen, en deze zo voor Zich als voor al de Zijnen in te nemen.

Wat nu belangt het derde deel der priesterlijke bediening, bestaande in vurige gebeden en krachtdadige tussenspraak; hetwelk oudtijds afgeschaduwd werd door een tweeërlei aansteken en branden van liefelijk reukwerk; een gewone in het heilige op het gouden reukaltaar, een buitengewone in het heilige der heiligen. Hiervan hebben wij in de tegenbeeldige Hogepriester zulk een heerlijk bewijs, Joh. 17, alwaar hart en mond van de Heiland zoveel woorden, zoveel geurige reuk uitwasemen. Deze allervurigste liefdevlammen, zo jegens Zijn Vader als jegens Zijn kerk, op het nauwste met Hem

verenigd, heeft Christus buiten twijfel nog veel krachtiger in de tempel des hemels geofferd, toen hij nu Zijn zoendood had volbracht, en onmiddellijk daarop voor God Zijn vader verscheen. Wij begrijpen derhalve de Heere Christus ook als Voorspreker in Zijn doodstaat zelf; hetwelk, opdat het klaarder begrepen wordt, zal ik de verschillende opzichten en delen van dit ambt van voorspraak vertonen. Voor- of tussenspreken voor iemand wil:

1. Vooreerst, zeggen voor de vierschaar te verschijnen, onder de naam en titel van een advocaat en verdediger der ellendigen.
2. Ten andere, bij de rechter in het gericht gezeten, datgene in te brengen dat de wet en het recht vorderen, en op die manier hem te verbidden.
3. Ten derde, op de voldoening aan de rechter nu gegeven, met recht te eisen dat hetgeen verzocht is ook volge en metterdaad geschonken worde.
4. En ten vierde eindelijk, allen die onder de voorspraak zijn aangenomen, meer en meer in de gunst van de rechter aan te bevelen, en hem deszelven dienst aangenaam en aannemelijk te maken. Alle welke zaken tot een voor- en tussenspreken behorende, elk licht ziet dat van onze Hogepriester en Voorspraak Christus volledig zijn waargenomen, toen Hij stervende Zijn ziel als het waarachtige rantsoen en afbetalend losgeld van voldoening in de handen van Zijn Vader had overgegeven.

Hieruit volgt vanzelf de vierde priesterlijke daad, bestaande in het zegenen, dat is met gezag, in de Naam van God, zo te beloven als dadelijk te schenken en mede te delen al wat iemand gelukkig maken en deszelfs geluk bevorderen kan. Welk ambt de Heere Christus ook omtrent Zijn leerlingen waarnam; waarvan ons een merkwaardig staaltje voorkomt in het afscheid nemen van hen, Luk. 24:50,51: Hij leidde hen uit buiten tot aan Bethanië, en Zijn handen opheffende, zegende Hij hen. En het geschiedde als Hij ze zegende, dat Hij van hen scheidde, en werd opgenomen in den hemel.

B. Hoewel wij tot hiertoe zouden kunnen schijnen onze gedachten en meditaties al hoog genoeg verheven te hebben, dienen wij hier echter nog al hoger te klimmen, en dit schouwtoneel nog al hemelser en luisterrijker te maken; nademaal al die zaken welke wij zo even tentoongespreid hebben, ook alsnog van onze grote

Hogepriester in de hemel waargenomen en uitgeoefend worden; zodat dit geestelijk priesterschap van Christus naar de ordening van Melchizédek althans wel allermeest in zijn volle fleur en bloei bevonden wordt. Zulks leert ons de grote apostel, Hebr. 8:1, alwaar hij zegt, dat wij zodanige Hogepriester hebben, Die gezeten is aan de rechterhand des troons der Majesteit in de hemelen. En van deze Hogepriester getuigt hij in het vierde vers: Indien Hij op aarde ware, zo zou Hij zelfs geen priester zijn. De mening van de apostel is, gelijk uit de hele draad van zijn redenering blijkt, dat het priesterschap van Christus hier op aarde maar begonnen is; doch in de hemel volkomen uitgevoerd en voltooid zal worden. Nog duidelijker zal dit blijken als wij op de instelling van het priesterdom acht geven, Ps. 110:4 vergeleken met Hebr. 7:17: Gij zijt Priester in eeuwigheid, naar de ordening van Melchizédek. Alwaar wij in aanmerking moeten nemen dat in de aangehaalde Psalm dit getuigenis van God de Vader toen eerst aan Zijn Zoon gegeven werd, als Hij Hem reeds aan Zijn rechterhand geplaatst had. Vergelijk hiermee de woorden van de apostel, tot deze zaak grotelijks dienende, Hebr. 7:24,25: Maar deze Priester, omdat Hij in der eeuwigheid blijft, heeft een onvergankelijk priesterschap; waarom Hij ook volkomen kan zalig maken degenen die door Hem tot God gaan; alzo Hij altijd leeft om voor hen te bidden. En niet minder opmerkelijk zijn ook deze woorden, Hebr. 10:12: Maar deze Priester een slachtoffer voor de zonde geofferd hebbende, is in eeuwigheid gezeten aan de rechterhand Gods.

Aldus hebben wij derhalve een weer levend geworden Christus, en met de kracht van een niet te ontbinden en onverderfelijk leven begiftigd, Die alsnog al de delen van Zijn priesterambt waarneemt en getrouw oefent. Niet in een tempel met handen gemaakt, maar in een onzichtbare hemelse, onder de ogen der hemelingen in de staat der heerlijkheid; ook onder de ogen der gelovigen in de staat der genade. Want toch, opdat ik mijn mening wat duidelijker voorstel, de bedeling der nieuwe huishouding Gods onder het Evangelie is als een zekere tempel, waarin, onder de Voorganger in de heilige dingen Christus, en de verheerlijkte geesten in de hemel, en die nog verheerlijkt zullen worden op aarde verkeren, het dienstwerk des Evangelies bijwonen, en elk op hun wijze waarnemen de grote

Middelaar tot al wat er te verrichten is, als een Priester hen voorgaande; alwaar dan wederom al die vier delen van het oude priesterdom ons in het oog lopen.
1. Allereerst het slachten van het offerdier, waardoor onze Hogepriester Zijn Vader gedurig en zonder ophouden als onder het oog brengt, en vernieuwt de gedachtenis van Zijn slachtoffer. Zo komt het Lam voor, Op. 5:1, verschijnende voor Gods troon en staande als geslacht; dat is, hoezeer ook levend en levende werkzaamheden oefenende, nochtans altijd en in eeuwigheid de gedaante behoudende van een geslacht Lam in de ogen Gods, en in de ogen van al de leden van Gods Kerk.
2. Ook komt hier de besprenging van het bloed in aanmerking. Want de troon der genade op welke God de Vader in Zijn Zoon wordt aangebeden, is nu geheel en al (opdat ik zo spreke) besprengd en nat gemaakt met dit allerheiligst bloed des verbonds; vanwaar het door de vinger, dat is op de wenk en door het krachtdadige bestuur van onze grote Hogepriester zevenmaal, dat is overvloedig en onophoudelijk, hier druipt en als uit zovele fonteinen vloeit, tot besproeiing en reiniging van alle leden der Kerk. Want dit is die geopende Springader voor Davids huis en de inwoners van Jeruzalem tegen de zonde en onreinheid, Zach. 13:1. Deze grote verborgenheid des geloofs leert ons Paulus ook, als hij zegt in Hebr. 12:22-24, dat zij nu gekomen zijn tot de berg Sion, tot de algemene vergadering en gemeente der eerstgeborenen die in de hemelen opgeschreven zijn; en tot de Middelaar des Nieuwen Testaments Jezus, en tot de bloed der besprenging dat betere dingen spreekt dan Abel; alzo dat bloed der besprenging door de hand van Christus tot de consciënties der gelovigen gebracht wordt, om deze gerust te stellen en van de hemelse vrede te verzekeren. Ook zijn de woorden van de apostel in deze zaak zeer opmerkelijk, Hebr. 19,10, alwaar de gelovigen toegeëigend wordt de vrijmoedigheid om in te gaan in het heiligdom door het bloed van Jezus, op een verse en levende weg, welke Hij ons ingewijd heeft door het voorhangsel; dat is, door Zijn vlees. Waarop hij terstond deze vermaning laat volgen in vers 21 en 22: Dewijl wij hebben een grote Hogepriester over het huis Gods, zo laat ons toegaan met een waarachtig hart, in volle verzekerdheid des geloofs, onze harten gereinigd zijnde, dat is, dat door de heilige

invloed van dit gestorte bloed, en als van de hemel vloeiende, alle zonden wordt uitgewist. Ook noemt de apostel die weg door Christus' bloed geopend en ingewijd, een verse en levende weg; voor zoveel de gedachtenis van dat bloed en deszelfs kracht altijd blijft en nimmer vergeten wordt of sterft, maar ten allen tijde als uit een levende ader vloeit.

3. Bezien wij nu verder die alles vermogende tussenspraak en voorbidding, welke onze grote Hogepriester alsnog in de hemel voor ons waarneemt, en wel uit een tweeërlei oogpunt, naar de tweeërlei afschaduwing in onder het oude verbond.

a. De eerste wordt ons vertoond in Lev. 16:12,13, alwaar de hogepriester Aäron van God gelast wordt een wierookvat vol vurige kolen te nemen van het altaar, van voor het aangezicht des HEEREN, en zijn vuisten vol reukwerk van welriekende klein gestoten specerijen, en dat alles vervolgens binnen het voorhangsel te dragen; en daarna dat reukwerk op het vuur te leggen voor het aangezicht des HEEREN; opdat de nevel, dat is de damp of wolk van dat gebrande reukwerk, het verzoendeksel der verbondsark bedekke. Deze hogepriesterlijke oefening en bezigheid vervult alsnog onze Middelaar en voorbiddende Hogepriester in de hemel daarin, dat Hij aan de rechterhand Zijns Vaders geplaatst, door het vuur der Goddelijke liefde ontvonkt, nooit ophoudt de allervurigste begeerten en voorbiddingen voor Zijn volk uit hart en mond te storten, om de roem van het genadeverbond en de verzoening Gods met de verlosten door Zijn bloed te bevorderen; achtereenvolgens die vier delen van Zijn tussenspraak en voorbede, welke wij even tevoren geschetst hebben. En deze vurige begeerten en gebeden maken een zekere hemelse nevel of wolk, vol van genade en liefelijke reuk, welke de ark des verbonds bedekt, en God in Zijn ontoegankelijk licht voor Zijn schepselen toegankelijk maakt. Opdat zo de hemelingen en triomferende Kerk, als de strijdende Kerk die op aarde is, tot deze genadetroon met vertrouwen zouden durven naderen en hun aanbiddingen verrichten; zonder tussenkomst en bedekking; van welke wolk zij voor de glans der Goddelijke Majesteit niet zouden kunnen bestaan, maar verslonden worden. Deze wolk van Christus' voorbidding is derhalve onze beschutting en scherm om er onder te schuilen; zij is een allerzekerst onderpand van onze verzoening met

het zalig Opperwezen, en als een regenboog Gods troon omvangende, ons verzekerende dat Hij niet voorgenomen heeft de ellendige wereld te verderven, maar te sparen en te behouden.
b. De andere afschaduwing van Christus' voorbidding als Hogepriester wordt ons in dat hemels gezicht vertoond, Op. 8:3,4: Er kwam een andere Engel, en stond bij het altaar, hebbende een gouden wierookvat; en Hem werd veel reukwerk gegeven, opdat Hij het met de gebeden aller heiligen zou leggen op het gouden altaar dat voor de troon is. En de rook des reukwerks met de gebeden der heiligen ging op van den hand des engels voor God. In deze woorden wordt ons die oude plechtigheid van het branden van het reukwerk door de hogepriester op het gouden reukaltaar vertoond; welk reukwerk in geheime zin beduidde de gebeden en dankzeggingen welke het verbondsvolk door de hogepriester Gode opofferde. Diensvolgens ontmoeten wij in dit gezicht van het Openbaringsboek de geestelijke godsdienst onder het Nieuwe Testament, welke onder de hand en het bestuur van de Hogepriester Christus Gode toegebracht wordt. Alwaar Hij door welriekende offeranden van gebeden, lof- en dankzeggingen, aangestoken op het altaar van Christus' dood en verdiensten, van Zijn heiligen verheerlijkt wordt. Want dat is de kracht der spreekwijze in de grondtekst, opdat Hij dat reukwerk zou geven met de gebeden der heiligen, dat is, opdat Hij met dat reukwerk van Zijn dood en verdiensten de gebeden der heiligen als doortrekken, en ze daardoor heiligen en Gode aangenaam maken zou.
4. En ten laatste is er ook geen twijfel, of onze Hogepriester legt alsnog Zijn priesterlijke zegen op Zijn volk; waarvan ons zulk een schoon vertoog gegeven wordt in dat gezicht in Jes. 6:1, alwaar Hij gezien wordt zittende op een hoge en verheven troon, en de zomen van Zijn hogepriesterlijke mantel vervulden de ganse tempel. Het Hebreeuwse grondwoord wordt van de onderste zomen van de gezegde mantel bestendig gebruikt. Die zomen waren versierd met gouden schelletjes en granaatappelen, daaronder aan hangende, verbeeldende de eerstgenoemde het geluid van het Evangelie, de granaatappelen al de verkwikkende weldaden Gods, in Zijn Kerk uit te delen, en door dat Evangeliegeluid aangekondigd. En derhalve vinden wij hier een ruime mededeling en uitstorting van allerlei

zegeningen, welke de Hogepriester van onze belijdenis uitstort over die allen die waardig in Zijn geestelijke tempel verkeren. Vergelijk hiermee Zach. 6:13, Op. 1:4-6.
III. Wat nu eindelijk Christus' koninklijk ambt aangaat. Gelijk de hogepriester van het oude verbond ook de koninklijke majesteit vertoonde, zo in zijn mantel, zo-even aangehaald, als wel voornamelijk in de gouden kroon op zijn hoofd, in welke gouden plaat deze naam was gegraveerd, DE HEILIGHEID DES HEEREN; alzo zou de Messias ook als een Koning zitten op Zijn troon, volgens de plaatsen zo-even aangehaald. Van die troon wordt ook gewag gemaakt, mitsgaders van de scepter, als Hem toe geroepen wordt, Ps. 45:7: Uw troon o God! is eeuwiglijk en altoos; de scepter Uws Koninkrijks is een scepter der rechtmatigheid. Zoals ook op meer andere plaatsen, die ik maar met de vinger aan zal wijzen, van de scepter en kroon van de Messias gesproken wordt, als Ps. 2:9, 21:4, 110:4. Welke teksten en andere meer van diezelfde aard, indien de Joden ze recht verstaan hadden, nooit zouden zij van een aards koninkrijk van de Messias gedroomd te hebben. Hoe klaar werd al vanouds de geestelijke gesteldheid van deze Koning en Deszelfs Rijk de Joden ontdekt? Zach. 9:9, daar de dochter van Sion in Jeruzalem wordt toegeroepen: Ziet, uw Koning zal u komen, rechtvaardig, en Hij is een Heiland; of liever, naar de betekenis van het grondwoord, Hij is met heil vervuld; arm en rijdende op een ezel, en op een veulen, een jong der ezelinnen. Hij wil zeggen dat Sions en Jeruzalems inwoners deze Koning niet moesten verwachten in wereldse praal en luister tot hen komende, met een vorstelijke lijfwacht omringd, onder een grote sleep van oorlogspaarden en menigte van krijgswapenen; maar dat Hij als een gemeen Man hun hoofdstad in zou rijden, gezeten op een ezel, een voertuig naar de wereldse schijn veracht; en dat Zijn komst dus arm en gering zou zijn. Een schriftuurplaats zo duidelijk de nederige staat van de Messias naar de wereld aanwijzende, dat de vleselijke Joden hierdoor in het nauw gebracht, een tweeërlei Messias hebben moeten verzinnen; de ene een zoon van David, een oorlogsheld, de andere een zoon van Jozef.
Hoewel nu deze schriftuurtekst in zijn eerste inzien ons leidt tot Christus' zeer nederige staat op deze aarde, welke daarna met een zeer heerlijke verwisseld zal worden; wij moeten echter geenszins

menen dat alle uitwendige schijn van een nederig en in het oog der wereld veracht Koninkrijk van Christus nu ten enenmale heeft opgehouden. Want alsnog geldt dat zeggen van onze gezegende Heiland tot de farizeeën, die niet anders dan een aards rijk van de Messias verwachten: Het Koninkrijk Gods komt niet met uiterlijk gelaat, Luk. 17:20. Weshalve, ik meen dat men deze zaak naar een drieërlei aanzien nauwkeurig te onderscheiden hebbe, opdat de Godsspraken der profeten, rakende dit Koninkrijk, des te gemakkelijker verklaard worden, tot overtuiging van het vleselijke Jodendom; overmits die oude voorzeggingen tegelijk ook beloofd hadden een zeer heerlijke staat van Christus' Rijk hier op aarde, welke in al deszelfs luister tot nog toe niet gezien is. Uit zeer vele plaatsen wijs ik thans alleen aan Jes. 2:2-4 en het gehele 60ste hoofdstuk van de Godsspraken van Jesaja; welke aldaar beloofde zaken hun volkomen vervulling tot nog toe niet gekregen hebben. Men diende dan ten aanzien van Christus' Koninkrijk deze drie onderscheiden dingen in aanmerking te nemen. 1. Vooreerst, dat dit evangelisch Rijk, of een Hemelrijk in Gods Woord genoemd, zich uit zijn hemelse en geestelijke aard niet anders kan vertonen dan laag, nederig en veracht in het oog der wereld. Want deszelfs wetten eisen een verloochening van zichzelf, en strekken tot doding van het vlees en van de vleselijke grondbeginselen in het verdorven verstand en neigingen van de wil. 2. Maar ten tweede, door deze nederige en verachte staat als de eerste beginselen, bereidt de Koning Zijn Kerk de weg tot die veel heerlijker toestand welke zich in het laatste der dagen over de gehele aarde zal vertonen, wanneer alle koninkrijken der wereld zullen worden onzes Heeren en Zijn Christus, dat is Gezalfde, Op. 11:15. 3. Waarop ten derde onmiddellijk zal volgen de hemelse staat van dit Rijk met onsterfelijke en eeuwigdurende heerlijkheid gepaard; (waarom in die even aangehaalde tekst terstond deze woorden volgen: En Hij zal als Koning heersen in alle eeuwigheid).

Tot een meer onderscheiden begrip van zaken dient men hier tevens ook deze vier stukken in acht te nemen, als zovele delen van Christus' koninklijk ambt, welke Hij in de regering van dit volk als Koning ten allen tijde oefent, en ook nog in meer volkomenheid zal oefenen. 1. Het eerste is, de gevangenen uit het geweld der vreemde

heren, de duivel, de zonde en de wereld te verlossen, en in volle vrijheid te herstellen. 2. Die vrijgemaakten door rechtvaardige en heilige wetten te besturen. 3. Deze tegen alle geweld en vijandige aanvallen te beschermen, ja zelfs om hunnentwil de vijanden te verdelgen. 4. En eindelijk, dat vrijgemaakte volk met alle wezenlijk en zaligmakend geluk te begunstigen. Door dit vierderlei bestuur regeert nu de Heere Christus Zijn Kerk en Koninkrijk, en zal nog met meer luister in het einde van deze wereld regeren; en in nog veel volkomener mate zal Hij eens al deze dingen vervullen in het laatste oordeel, ten uitersten dage, wanneer naar de woorden van de apostel, 1Kor. 15:25 en 28 dit koninklijk bestuur van Christus in Zijn Kerk op aarde zal ophouden, en dit Koninkrijk Gode en de Vader zal overgegeven worden; de zwarigheid van welke spreekwijzen die meer gezocht en schijnbaar dan wezenlijk is, uit die zaken, welk ik zo even bijgebracht heb, vanzelf zal verdwijnen.

Vraag 32. Maar waarom wordt gij een Christen genaamd?
Antwoord. Omdat ik door het geloof een lidmaat van Christus en alzo Zijner zalving deelachtig ben; opdat ik Zijn Naam belijde, en mijzelven tot een levend dankoffer Hem offere, en met een vrije en goede consciëntie in dit leven tegen de zonde en den duivel strijde, en hiernamaals in eeuwigheid met Hem over alle schepselen regere.

Verklaring

GELIJK nu CHRISTUS het Hoofd der Kerk is, Die in alle levende leden van het lichaam door Zijn Geest invloeit, en de naam van CHRISTENEN Zijn gelovigen mededeelt; alzo dienen wij vervolgens de schitterende luister en levendmakende kracht van die dierbare naam wat nader en dieper in te zien. De Catechismus verklaart ons deze grote eretitel eerst wat meer algemeen, daarna wat meer bijzonder. 1. Vooraf gaat in het gemeen, dat daarom die naam de gelovigen gegeven wordt, omdat zij door het geloof lidmaten van Christus zijn, en alzo Zijn zalving deelachtig worden. Tot welke zaak wij maar alleen aantrekken de nadrukkelijke woorden van Paulus, 2Kor. 1:21,22: Die ons gezalfd heeft is God; Die ons ook heeft verzegeld, en het onderpand des Geestes in onze harten gegeven.

Alwaar zeer krachtig en als met levende kleuren wordt geschilderd al wat onder de mededeling van deze geheimzinnige zalving des Geestes begrepen wordt. 2. Hierop worden in het bijzonder de drie heerlijke ambten waartoe de ware en geestelijke Christenen gezalfd worden, wat nader verklaard. Eerst, het profetisch ambt, bestaande in de Naam van Christus te belijden. Daarna het priesterlijk ambt, waardoor wij onszelf tot een levend dankoffer Gode opofferen. Ten laatste, het koninklijk ambt, ten dele in dit, ten dele in het toekomende leven, terwijl wij tegen de zonde en de duivel strijdende, de onverwelkelijke kroon van het hemelse leven trachten te behalen. Al deze zaken heeft de heilige Petrus samen begrepen, gevende de gelovigen deze uitnemende eretitels, 1Petr. 2:9: Gij zijt een uitverkoren geslacht, een koninklijk priesterdom, een heilig volk, een verkregen volk. Laten wij enige korte trekken en schetsen van het ene en het andere geven, die aanleiding tot diepere overdenking kunnen geven.

I. Om met het eerstgenoemde ambt een aanvang te maken. Gelovige Christenen zijn in waarheid profeten, alzo zij uit God door Christus' Geest zijn wedergeboren, en dus van Hem gezalfd worden. Om niet te melden van de buitengewone zalving der Christenen tot profeten in het begin van het Evangelie, Hand. 2:1-18, vergeleken met Joël 2:28. Van de gewone zalving der Christenen door Gods wederbarende en verlichtende Geest, schreef de heilige Johannes zo nadrukkelijk in zijn eerste Brief, hoofdstuk 2:20: Gij hebt de zalving der heiligen, en gij weet alle dingen; en vers 27: De zalving die gijlieden van Hem ontvangen hebt, blijft in u, en gij hebt niet van node dat iemand u lere; maar gelijk de zalving u leert van alle dingen, zo is zij ook waarachtig en is geen leugen; en gelijk zij u geleerd heeft, zo zult gij in Hem blijven. Dit gaat zover, dat niet één enig gelovig Christen, tot de kleinste en geringste toe, hiervan kan uitgesloten worden. Voegt hier nog andere nadrukkelijke plaatsen bij, als het zeggen van onze wijze Zaligmaker, Joh. 6:45: Er is geschreven in de Profeten: En zij zullen allen van God geleerd zijn. Ook de opmerkelijke woorden van Paulus, Hebr. 8:10,11, van hem aangehaald uit de oude Godsspraken, Jes. 54:13, Jer. 31:34. Om dit in enige bijzonderheden wat nader te verklaren, dienen de navolgende zaken:

1. Vooreerst, een Christen van God en Zijn Geest geleerd, krijgt een verlicht verstand; hij beschouwt de Goddelijke waarheden met een geheel ander oog dan het meest nauwe en meest schrander vleselijk vernuft. En hier geldt het woord van de Heiland: Ik dank u Vader, Heere des hemels en der aarde, dat Gij deze dingen voor de wijzen en verstandigen verborgen het, en hebt dezelve den kinderkens geopenbaard, Matth. 11:25.
2. Ten andere, die aldus uit God Zelf een waarachtig en levend gezicht en gevoel der waarheid geschept hebben, kunnen deze aan anderen mededelen, en van geestelijke dingen oordelen en geestelijk spreken; gelijk dit Paulus met zeer krachtige woorden ons leert, 1Kor. 2:14-16.
3. Daarenboven, deze geestelijke profeten met God aldus vervuld, branden van begeerte en verlangen om dit ontvangen licht ook mede te delen aan anderen, die nog liggen in duisternissen; en zij voelen er zichzelf ook toe verplicht, als daartoe plechtig nu gezalfd en van God geroepen. Gij zijt een uitverkoren geslacht, zegt Petrus; maar waartoe? Opdat gij zoudt verkondigen de deugden Desgenen Die u geroepen heeft uit de duisternis tot Zijn wonderbaar licht, 1Petr. 2:9.
4. Ook zoeken zij dit profetisch ambt zelfs met gevaar van hun leven uit te voeren, onttrekkende zich niet de voetstappen der oude profeten te drukken, te midden van bespottingen, smaadheden en marteldoden. Er is toch in elk waarachtig Christen die heldenmoed, waardoor hij bereid is om desnoods Paulus' en Barnabas' navolger te worden, mensen die hun zielen overgegeven hadden voor de Naam van onze Heere Jezus Christus, Hand. 15:26. En aldus tracht hij een profeet te wezen in leer, in leven en in sterven.
II. Vervolgens zal nu het priesterdom der Christenen een oplettende beschouwing verdienen. Hiervan levert ons des Heeren Woord zeer nadrukkelijke spreekwijzen, 1Petr. 2:5,9, Rom. 12:1, Hebr. 4:16, 10:19-22, Op. 1:6: Die ons gemaakt heeft koningen en priesters Gode en Zijn Vader. Alwaar het koningdom met het priesterdom gepaard, hetzelve een grote luister bijzet. Het priesterdom is een allerheiligste band, waardoor de hemel met de aarde, God met de mens op het nauwst en meest gemeenzaam verbonden en verenigd worden. Want als ter ere van het Opperwezen offergaven worden aangebracht en de altaren roken, dan schijnt de hemel op de aarde

te dalen, of liever de aarde ten hemel op te klimmen. Ook is het geen ongegronde waarneming, dat in alle andere zaken welke loutere gaven en geschenken zijn van de Goddelijke goedheid en onverdiende weldadigheid, de mensen Gods schuldenaars worden. Maar daar zij zich als priesters en offeraars gedragen, schijnen zij alsof zij Gode hun milddadigheid bewezen, en Hem Die niets nodig heeft, met rijke geschenken vereren en begiftigen.

Hoe groot nu de waardigheid, uitnemendheid en majesteit van dit nieuwe priesterdom der Christenen is, kan dan eerst recht gezien en begrepen worden, als men eerst de gesteldheid en bediening van het oude priesterdom der Joden wat dieper heeft ingezien. Als hetwelk vanouds een schilderij en schaduw was van de evangelische waarheid. Hier zou zich dan een ruim veld opdoen, indien wij wilden uitweiden in al de delen van het Levitische priesterdom, en een juiste vergelijking maken tussen het beeld en het lichaam zelf. Dan zou men ter beschouwing dienen te nemen de plechtige inhuldiging van de Aäronieten, de Christelijke klederen en versierselen, de vereiste gaven en bekwaamheden van de priesters, inwendige, uitwendige; derzelver heilige bedieningen en godsdienstige waarnemingen, zo in de tempel als daarbuiten, en welke van die dingen nog meer is. Maar voor tegenwoordig zullen wij maar één en ander bewijs en proeve geven van de heilige dienst die dikwijls in de tempel moest waargenomen worden. Hierin zullen wij onze gangen aldus inrichten, dat wij eerst het voorhof intredende, daar een wijle zullen vertoeven, vandaar voortgaan in het heiligdom, en eindelijk achter het voorhangsel binnentreden in het heilige der heiligen.

A. In het voorhof van de tempel vond men:

1. Een groot koperen wasvat, waarin de priesters voor de heilige dienst te beginnen, handen en voeten vooraf moesten wassen en reinigen. Eveneens vinden onze priesters van het nieuwe verbond in het voorhof van Gods Kerk, het huis van de levende God, waarin zij hun geestelijke godsdienst verrichten, het ziel reinigend wasvat der wedergeboorte en heiligmaking, waartoe zij nog dagelijks gelovig moeten naderen, om in dat badwater van de Heilfontein, altijd openstaande tegen de zonde en onreinheid, Zach. 13:1, handen en harten te wassen en te reinigen. Op dat wasvat van het voorhof had Paulus gewis het oog, als hij zichzelf en de gelovige Hebreeën, nu

tezamen van God tot priesters gemaakt, aldus opwekte: Dewijl wij hebben een grote Priester over het huis Gods, zo laat ons toegaan met een waarachtig hart, in volle verzekerdheid des geloofs, onze harten gereinigd zijnde van de kwade consciëntie, en het lichaam gewassen met rein water, Hebr. 10:21,22. Ook zinspeelde onze gezegende Zaligmaker op datzelfde wasvat, als Hij de voeten van Zijn discipelen wies, Joh. 8; alvorens het water in het bekken gegoten hebbende, vers 5 en vervolgens, Petrus die deze wassing wilde verhinderen, tegemoet voer in vers 8: Indien Ik u niet was Petrus, zo hebt gij geen deel met Mij; voegende daar nog bij in vers 10: Die gewassen is, heeft niet van node dan de voeten te wassen, maar is geheel rein. Deze daden en woorden van onze Heiland kunnen niet verstaan worden dan uit de oude kerktucht der Levitische priesters, die als zij tot het priesterambt gehuldigd en ingewijd werden, eenmaal geheel en al en over hun gehele lichaam gewassen werden; maar daarna, zo dikwijls zij in de beurt van hun dagorde de heilige tempeldiensten waarnamen en omtrent het brandofferaltaar verkeren zouden, alvorens handen en voeten moesten wassen in het koperen wasvat van het voorhof. Waarmee hun te verstaan gegeven werd, dat die eenmaal door Gods Geest zijn wedergeboren, en dus van het hoofd tot de voeten geheel gewassen zijn in dit waterbad der wedergeboorte en vernieuwing des Heiligen Geestes, Tit. 3:5, nog van dag tot dag hun heiligmaking moeten voortzetten door hun handen en voeten nog telkens en bij aanhouding te wassen, en de overblijfselen van het zondige vlees af te leggen. Waarop ongetwijfeld de vermaanles van Paulus ziet, 2Kor. 7:1: Dewijl wij deze belofte hebben geliefden, zo laat ons onszelven reinigen van alle besmetting des vleses en des geestes, voleindigende de heiligmaking in de vreze Gods.

2. Onze geestelijke priesters aldus gewassen en geheiligd, naderen het koperen brandofferaltaar van het voorhof met meer vrijmoedigheid dan de Levitische; alwaar zij:

a. Vooreerst, zich te binnen brengen en verlevendigen de heerlijke gedachtenis van die bittere en vervloekte kruisdood, welke de Heere Christus, een vloek geworden zijnde voor hen, zo gewillig heeft ondergaan, als Hij aan de vlammen van de Goddelijke toorn werd overgegeven op dit brandofferaltaar. Hetwelk, zo wij oordelen, zeer

levendig verbeeldde Gods wraak oefenende gerechtigheid, welke een verterend vuur en een eeuwige gloed is tegen de zonden en zondaren.
b. Daar slachten zij ook over Christus' offer, dat geslachte Godslam, hun oude mens, die door de vlammen van de Goddelijke gerechtigheid en heiligheid verteerd, en geheel en al teniet gedaan moet worden.
c. En eindelijk, daar door de slachting en doding van die oude, de nieuwe mens in hen opstaat; daar offeren zij deze nu Gode op, en stellen zich dagelijks tot een levende, heilige en Gode welbehaaglijke offerande, naar de les van Paulus, Rom. 12:1. In welke drie woorden een bijzondere nadruk ligt, overmits daarin een duidelijke tegenstelling wordt gemaakt tussen de offeranden van de wet van Mozes, en die der Christenen; waarin de apostel in de hetzelfde vers ook stelt de redelijke godsdienst van het nieuwe verbond.
Die oude offeranden bleven niet leven, maar moesten gedood worden; daar integendeel, hoe wij Christenen naarstiger en ijveriger zijn om onszelf in ziel en lichaam Gode op te offeren, hoe wij sterker en krachtiger leven.
Die oude offeranden hadden geen ware heiligheid; daar integendeel gelovige Christenen door de Heilige Geest bezield, en werkzaam in de heiligmaking, dragen en vertonen het allerheiligst beeld van God Zelf in hun nieuwe mens.
Die oude offeranden waren door zichzelf niet welbehaaglijk, maar gaven veeleer een onaangename reuk en stank van zich; daar uit deze nieuwe opoffering van ons eigen zelf een alleraangenaamste reuk naar de hemel klimt; waarin God kan berusten, en die houden voor een lieflijke reuk, Ez. 20:41.
B. Dat wij nu uit het voorhof in het heilige treden, en aldaar:
1. Eerst stilstaan bij het gouden reukaltaar, alwaar naar het voorbeeld der oude plechtigheden ook welriekende specerijen dagelijks te branden zijn, die het gehele huis van Gods Kerk met lieflijkheid vervullen. Welk gedeelte van de heilige dienst dan betracht wordt, wanneer het reukwerk van vurige gebeden en dankzeggingen ontstoken en neergelegd wordt op het altaar van Christus' verdiensten en gehoorzaamheid, en alzo door de hand van die grote Verbondsengel tot God opgezonden wordt, naar Op. 8:3,4. Op dit

gouden altaar worden ook aalmoezen geofferd, voor zoveel die in het geloof uit een dankbaar en liefderijk hart tot Gods eer voortvloeien.
2. Maar in dat heiligdom stond ook een gouden tafel, met toonbroden en wijn wel toegerust, daar onze geestelijke priesters telkens toenaderen, zo menigmaal zij de wellusten van Gods huis smaken, en door het voedsel van Zijn Woord en Geest versterkt en gelaafd worden.
3. De derde was de gouden kandelaar met zijn zeven brandende lampen, welke zijn de zeven Geesten Gods, naar Op. 4:5, welke Geesten met name vermeld worden in Jes. 11:2, zovele hemelse lichten, die in de harten van onze geestelijke priesters moeten schijnen, en waarvoor zij een waakzame zorg behoren te dragen dat de gaven Gods die in hen zijn niet uitgeblust of verdoofd worden, door morsen van olie des Geestes niet kwijnen, maar veeleer door bijgegoten olie meer licht en glans verspreiden.
C. Nog is het heilige der heiligen over, waarin wij zullen eindigen. Daar werden de Levitische priesters buitengesloten, terwijl het de hogepriester alleen vergund was eenmaal des jaars daar binnen te treden. Te weten, de weg tot het binnenste heiligdom was toen nog niet geopend, maar door een voorhangsel toegesloten. Dit duidt aan, dat er nog een gedachtenis van zonde was, als nog niet gescheurd en uitgedelgd. Maar dit voorhangsel der zonde nu gescheurd en weggeschoven zijnde door Christus' vlees, aan het kruis gescheurd, gelijk Paulus ons leert, Hebr. 10:20, zo is ons daardoor een verse en levendige weg ingewijd om dagelijks in dit heiligdom binnen te treden, om de nauwste vriendschap en gemeenschap met God te oefenen. Evenals een zoon tot zijn vader vrijmoedig toegaat en zeer gemeenzaam met hem omgaat; daar de apostel op ziet, Hebr. 4:16, alwaar de troon der genade tot welke men nu met vrijmoedigheid mag toegaan, de Verbondsark is; in Welker meest dichte nabijheid onze geestelijke priesters nu durven staan, en Gods heerlijkheid boven de ark met ongedekt aangezicht en opgeheven hoofd aanschouwen; en alles van Hem eisen en met vertrouwen verwachten, wat Hij in het verbond der genade Zijn volk beloofd heeft.
III. Nu zullen wij ten laatste het koninklijk ambt der Christenen nog kort doorlopen.

a. Vooreerst, tot dit hoge en verheven ambt krijgen alle ware Christenen een recht door hun hemelse oorsprong, voor zoveel zij uit God wedergeboren, en dus uit Deszelfs zaad geteeld, met de hoge titel van kinderen Gods pronken en pralen. Want, zegt de Heere, Ik zal u tot een Vader zijn, en gij zult Mij tot zonen en dochteren zijn, zegt de Heere, de Almachtige, 2Kor. 6:18. Zodat derhalve geen adeldom naar de wereld, geen vorstelijk bloed, zelfs het allerhoogste, met deze hemelse afkomst in de minste vergelijking kan komen.
b. Hier komen bij al die luister, eerbewijzen en hoogachting van het gehele huisgezin, in hetwelk de gelovigen als kinderen worden aangenomen; als hebbende nu de Koning aller koningen, de Heere Christus tot hun Broeder, volgens Hebr. 2:11, en alle heiligen tot hun bloedvrienden en nabestaanden.
c. Voegt er koninklijke klederen en sieraden bij, personen van zulk een hoge rang voegende. Inwendig dragen zij op en in de borst het beeld Gods, alle heiligheid en deugd. Uitwendig vertonen zij ook uit hun heilige werken, dat zij met Christus' verworven en toegerekend gerechtigheid zijn bekleed, welke hen omhangen is als een priesterlijke niet alleen, maar ook een koninklijke mantel, Jes. 61:10. Dat is hun als het allersierlijkst purper en scharlaken (opdat ik zo spreke) dat al het koninklijk purper en scharlaken door zijn glans verdooft.
d. Hier doen zich ook koninklijke schatten en rijkdommen op, die alle gedachten te boven gaan, terwijl zij verklaard worden voor erfgenamen Gods en mede-erfgenamen van Christus, Rom. 8:17; zodat al wat de rijke God in de schatten van Zijn algenoegzaamheid bezit, het hunne wordt. Bekend zijn de Bijbelse spreekwijzen dienaangaande: Rijk in God te wezen, schatten te vergaderen die geen mot of roest verteert, en dergelijke ontelbaar.
e. Ook komt deze zo doorluchtige personen dit geheiligde recht toe, dat zij door het teken en zegel Gods gemerkt en hun ingedrukt, voor onschendbaar worden verklaard; dermate, dat die hen aanraakt en schendt, die schendt en raakt Gods oogappel aan, Zach. 2:8. En hierheen kunnen ook al die bijzondere voorrechten gebracht worden, waarmee dit uitverkoren geslacht van God verwaardigd en begunstigd is.

f. Uit al deze dingen rijst ook in het hart van dit volk een hoogverheven koninklijke geest. Een geest van milddadigheid, een geest van verachting van lagere dingen, een geest van edelmoedigheid, dapperheid en volvaardige gewilligheid, om al die zaken ter hand te nemen en uit te voeren welke aan dat hemelse beeld dat ze dragen beantwoorden. Het is toch een volk dat zeer gewillig ten strijde is in de dag van Messias' heirkracht, Ps. 110:3. Waarheen ook behoren reine gemoedsbewegingen om zichzelf hoe langer hoe meer te reinigen van alle vuiligheden en besmettingen des vleses; edele voornemens, begeerten en pogingen, om te zoeken de hemelse dingen die boven zijn; de wereld te verachten en met de voeten te treden. En in een woord, al die dingen te betrachten welke kinderen Gods en hemelburgers betamen; en integendeel te mijden en te vlieden hetgeen hun hoge koninklijke waardigheid een smet zou aanwrijven.

g. Maar wij dienen voor het laatst nog wat meer bijzonder en met enige onderscheiding te handelen aangaande de aard en werkzaamheid van die edelmoedige en koninklijke geest der Christenen, waardoor zij zich gedragen als zegepralende overwinnaars van de duivel, de wereld, de zonde en zichzelf; en zo de onverwelkelijke kroon van het eeuwige leven behalen. Dit heeft onze Catechismus vooral in het oog, verklarende het koningdom der Christenen met deze woorden: Opdat ik met een vrije en goede consciëntie in dit leven tegen de zonde en de duivel strijde, en hiernamaals in eeuwigheid met Christus over alle schepselen regere.

1. Om te beginnen met hetgeen ik het laatst genoemd heb, namelijk zichzelf te overwinnen, dat is zichzelf te temmen en zijn onbeteugelde en hollende begeerlijkheden onder het juk te brengen. Dit is inderdaad de grootste en voornaamste luister van de koninklijke naam; want hoezeer iemand in deze wereld in hoogheid verheven en boven anderen uitmuntend mag wezen; indien hij zijn begeerlijkheden en wellusten dienstbaar is, is hij niets anders dan een verachte en schandelijke slaaf; waarvan ook de heidenen zelfs niet onkundig waren. Bekend zijn in deze zaak in derzelver zedenleer, de wijze en deftige spreuken en leerlessen der stoïsche wijsgeren. En het is een gouden spreuk van Seneca de treurspeldichter: Hij is een koning, die niet vreest; hij is een koning, die niets begeert; dit

koninkrijk geeft elk zichzelf. Alleen in dit laatste zeggen, dat elk zich dit koninkrijk geeft, geeft hij, als een heiden, de waan en hoogmoed van de trotse en opgeblazen natuur teveel toe, nademaal alleen de zalving van de Heilige Geest dit Koninkrijk geven kan.
2. Die zo door Gods Geest zichzelf heeft overwonnen, kan van de zonde niet meer overwonnen worden, (hetgeen het tweede is dat wij in een van onder naar boven klimmende orde vooraf mogen overwegen) alzo dat de listige en bedrieglijke vijand, die de ganse wereld door zijn geweld drukt en plaagt, onder de voeten van onze koningen verslagen en verzwakt wordt; terwijl zij met het zwaard des Geestes en de overige hemelse wapenrusting tegen die geweldige vijand, de zonde, strijdende, ten laatste meer dan overwinnaars bevonden worden.
3. Ook de wereld, een derde vijand, met al haar aanvallen, deels verlokselen en bekoorlijkheden, deels verschrikkingen en verdrukkingen, raakt onder de voeten van onze koningen, als een verslagene. In welke zin de apostel Paulus van zichzelf eens getuigde, Gal. 6:14: De wereld is mij gekruisigd, en ik der wereld. Van welk diepzinnig zeggen dit de zin is: De wereld veracht mij als een gekruisigde, wiens dode lijk op het alleruiterste verachtelijk is; maar ik veracht ze ook op mijn beurt, de wereld als een gekruisigde; ik vertreed deze en houdt ze voor een verwerpelijk dood lijk, welker besmettingen mij niet meer aanraken, of in het allerminste kunnen bevlekken; nademaal ik door het kruis van Christus de macht der wereld verbroken en als aan het kruis genageld heb.
4. Vermits nu de tevoren op genoemde vijanden de werktuigen zijn, door welke de duivel op deze aarde woedt, zo blijkt het zeer klaar dat ook de oude draak verbroken en onder de voeten van onze koningen verslagen raakt; en dat deze boze geen schade meer kan toebrengen aan hen die in de vrijheid van Gods kinderen zijn overgegaan. Dermate, dat de poorten der hel met al haar tezamen gepaarde krachten de Christenen nimmer zullen kunnen overweldigen; en zij met Christus eens namaals heersen zullen in de staat der heerlijkheid van het toekomende leven. Waarvan wij liever in het vervolg over het geloofsartikel van het eeuwige leven zullen handelen.

DERTIENDE ZONDAG

Vraag 33. Waarom is Hij Gods eniggeboren Zoon genaamd, zo wij toch ook Gods kinderen zijn?
Antwoord. Daarom dat Christus alleen de eeuwige natuurlijke Zone Gods is, maar wij zijn om Zijnentwil uit genade tot kinderen Gods aangenomen.

Vraag 34. Waarom noemt gij Hem onzen Heere?
Antwoord. Omdat Hij ons met lichaam en ziel van al onze zonden, niet met goud of met zilver, maar met Zijn dierbaar bloed gekocht, en van alle heerschappij des duivels verlost heeft, en ons alzo Zich tot een eigendom gemaakt.

Verklaring

ZULKE grote en zoveel betekenende namen en ambten van Jezus en Christus, welke wij in de twee voorgaande zondagen ontvouwd en nader verklaard hebben, zijn van die aard en behelzen zulke verheven zaken in zich, (zoals wij zagen) dat ze onmogelijk in een bloot mens kunnen vallen. Diensvolgens spruiten en bloeien ze alleen uit die levende en altijd fleurige wortel van Zijn eeuwige Godheid, welke Hij als de eniggeboren Zoon bezit, en uit die volstrekte en onbepaalde heerschappij welke Hem van Zijn Vader gegeven is over Zijn erfdeel. Welke twee hoofdstukken de stof uitmaken van deze 13de zondagsafdeling.
Wat de eerste hoofdzaak aangaat. Als wij in de negende zondag, handelende over het eerste geloofsartikel, namelijk ons geloof in God de Vader, die benaming van Vader verklaarden, meebrengende de generatie en voortteling van een Zoon, toen hebben wij reeds in het brede gehandeld over die eeuwige, natuurlijke, volstrekt noodzakelijke, onbegrijpelijke en onuitsprekelijke generatie en voortteling van des Vaders eerstgeboren Zoon, Die het Afschijnsel is van Zijn heerlijkheid, en het uitgedrukte Beeld Zijner Zelfstandigheid.

Uit welke verhandeling derhalve hetgeen tot deze 33ste vraag behoort, alhier herhaald kan worden.
Het zou hier ook de rechte plaats wezen om te bewijzen die waarachtige, even eeuwige, in generlei wijze ondergeschikte, maar in alle delen volledige en volkomen Godheid van Gods eniggeboren Zoon. Maar vermits wij dan te ver zouden moeten uitweiden, om zulks naar die vier soorten van bewijzen te staven, uit Goddelijke Namen, werken, eigenschappen en dienst; en naardien er ook nauwelijks enig leerstelsel van rechtzinnige godgeleerdheid is waarin zulks niet overvloedig te vinden is, wijzen wij u kortheidshalve daarheen, en gaan terstond over tot:
De 34ste vraag, om die uitmuntende titel van *onze Heere* wat nauwkeuriger en naar deszelfs geestelijke kracht en betekenis te verklaren. En wel voor zoveel zulks voornamelijk tot de praktijk en oefening van godzaligheid behoort, naar deze orde:

I. Eerst, om welke redenen die benaming van onze Heere zo bijzonder en in volle kracht Christus wordt toegeëigend.
II. Ten andere, wat het te zeggen is, in Christus als onze Heere te geloven.
III. Ten laatste, welke levende springader, zo van heiligmaking als van vertroosting uit die benaming van *onze Heere* voor Gods volk vloeien.

I. Om van de redenen van deze uitmuntende benaming een aanvang te maken, verdient hier allereerst onze bijzondere opmerking, dat onze Heere Christus in Op. 19:16 voorkomt als een Koning der koningen en Heere der heren, hebbende die doorluchtige Naam op Zijn kleed en op Zijn dij geschreven. Op Zijn kleed vooreerst; dat is, op die heerlijkheid waarmee Hij nu bekleed aan de rechterhand Zijns Vaders zit; ook op Zijn dij, voor zoveel Hij die heerlijke Naam door Zijn eigen krachten Zich verkregen heeft, dewijl Hij al Zijn vijanden overwonnen en onder Zijn voeten gelegd heeft.
Ook is er niets gemener in de Boeken der beide verbonden, dan de Messias bij uitnemendheid een Heere te noemen, en als zodanig te roemen. Neem uit vele plaatsen Mal. 3:1, Ps. 110:1. Welke laatste plaats vergeleken moet worden met Hand. 2:34-36. Voegt erbij

1Kor. 8:6, 12:3, Fil. 2:11, Jud. vers 14. En die heerschappij van Christus is tweeërlei; de ene Hem natuurlijk en Goddelijk, de andere verkregen en huishoudelijk; Hem toekomende als God-Mens. De eerstgenoemde is het fundament van de laatstgemelde, en heeft alhier onze verklaring niet zeer nodig. De laatste heerschappij van Christus komt hier alleen maar in aanmerking; welke wij derhalve wat nader zullen ontvouwen, en wel naar de draad van onze Catechismus. Alwaar ons drie graden van deze heerschappij vertoond worden; waarvan de eerste is: 1. Dat Hij ons met lichaam en ziel, niet met goud of zilver, maar met Zijn dierbaar bloed gekocht heeft. 2. De andere, dat Hij ons van alle geweld des duivels verlost heeft. 3. De derde, dat Hij ons alzo Zich tot Zijn eigendom gemaakt heeft.
A. Betreffende de eerste gemelde reden van deze voortreffelijke benaming van onze Heere. Het is onder de mensen een vermaard en zeer gemeen recht, hetwelk men zich op enige zaak verkrijgt, door iets als een prijs daarvoor op te brengen en te betalen. Zulk een prijs, bestaande slechts uit geringe en vergankelijke dingen, zilver of goud, kan ook niet veel recht geven; en nauwelijks strekt dat recht zich verder uit dan tot het lichaam en de tijdelijke bezitting. Maar geheel anders is het gelegen met die verkrijging en koping waardoor Gods Zoon Zich een recht verkregen en heerschappij verworven heeft op en over mensen, die onder eens anderen macht en geweld gebracht waren. Want Hij heeft Zijn eigen ziel tot een prijs daarvoor betaald, dat dierbaar bloed, welk gewicht van een oneindige waardij is. Gelijk toch het rantsoen tot lossing van verloren zielen al te zwaar was, dan dat het door een mindere prijs dan het kostelijke bloed van Jezus Christus, Gods Zoon, betaald kon worden; zoals te lezen is in Ps. 49:8,9, vergeleken met 1Petr. 1:14, 1Joh. 1:7. Door dit rantsoen heeft die grote Koper en Losser niet de lichamen alleen, maar ook de zielen gekocht en ze de Zijne gemaakt, Gode de Vader en de wet betalende, hetgeen naar de uiterste gestrengheid van het recht vereist werd. Hiervandaan die plaatsen in Gods Woord alwaar Hij een Goël en Rantsoeneerder genoemd, en gezegd wordt met Zijn bloed een eigen volk gekocht en verkregen te hebben, als Tit. 2:14, 1Petr. 1:18,19, 1Kor. 6:19,20, Op. 5:9.
B. Verder, gelijk nu die door een opgebrachte prijs zich een recht op iets verwerft, dat met al zijn vermogen tegen alle onrecht en

geweld van anderen moet beschermen en zorgvuldig bewaren; alzo wordt hier terstond van onze onderwijzer aangeknoopt de verlossing van, en bescherming tegen alle geweld des duivels, die door de zonde woedende, ons onder zijn heerschappij hield. Door welk bedrijf de Verlosser ons onder het oog komt als die sterkgewapende Held, Die in het huis en de hof van die machtige en geweldige inbrak, deszelfs vaten verdeelde, een buit behaalde en wegdroeg. Wanneer Hij namelijk langs een geheel wonderbare weg Zichzelf aan die helse vijand wel voor een korte tijd overgaf om gebonden te worden; maar juist hierdoor al deszelfs kracht en sterkte ten enen male verbrak en vermorzelde, en over hem de overwinning behaalde in eeuwigheid. Want door Zijn kruis heeft onze Heere al de poorten der hel neergeworpen, en door Zijn dood teniet gedaan degene die het geweld des doods had, dat is de duivel, Hebr. 2:14.

C. Dit verloste volk, zo duur van Hem gekocht, en met zoveel arbeid uit die vreemde hand gerukt, behandelt Hij ook als Zijn eigendom, waarover Hij alleen Heere is, staande nu onder Zijn heerschappij. Hij omhelst het, Hij liefkoost het, Hij bewaart het zo nauw als Zijn eigendom; dermate dat Hij het zomin kan verliezen als Zichzelf. Het is toch Zijn eigen lichaam, dat Hij door Zijn Geest, gelijk de ziel in het lichaam woont, inneemt, bezielt, op het nauwste aan Zich verbindt en tot die grote en doorluchtige dag verzegelt als iets onschendbaars; ja als Zijn allerheiligste bezitting en erfdeel, waarin Hij Zich in alle eeuwigheid wil verlustigen.

II. Deze dingen tot hiertoe maar hoofdzakelijk als doorlopen hebbende, laten wij nu verder zien wat het in zich heeft in deze Heere te geloven. Welk een grote zaak daarin opgesloten ligt, leert ons de apostel Paulus, 1Kor. 12:3: Niemand kan zeggen Jezus den Heere te zijn dan door den Heiligen Geest. Derhalve, door de hemelse bestraling van die verlichtende en heiligende Geest, Die ons met Christus als het Hoofd zeer nauw verbindt, kan de kracht van die benaming van onze Heere eerst recht gekend, gevoeld en ondervonden worden. Welke Geest dan in het hart van een waarachtig gelovige invloeit; dermate, dat hij door zijn geloof leeft, en tot een leven zulk een grote Heere waardig bezield wordt. Teneinde dit gewichtig stuk een weinig meer onderscheiden begrepen worde, zeg ik:

a. Vooreerst, dat in Jezus Christus als een Heere te geloven, zeggen wil met een verlicht oog des verstands in te zien in dat recht dat Christus als Heere, door de dierbare prijs van Zijn bloed, Zich verkregen heeft, met voor de Zijnen te voldoen aan de Goddelijke gerechtigheid, en het strenge van de veroordelende en vervloekende wet te ondergaan. Alzo, dat Hij voor de Zijnen een vloek geworden is; dat is naar de aard der spreekwijze, in de hoogste graad vervloekt, opdat Hij hen verlossen zou van de vloek der wet, naar het woord van Paulus Gal. 3:13. Dat is in de daad een stuk van de oefening voor een Christen, en van een zeer diepe overdenking. Waardoor een gelovig mens, inzinkende in de afgrond van zijn verdoemenis, zijn allerbeminnelijkste Jezus beschouwt als door brandende liefde tot de Zijnen vervoerd, waardoor Hij Zich geheel en al voor hen heeft willen overgeven in ziel en lichaam beide. En dat, opdat Hij de zielen en lichamen van hen die de eeuwige ellende onderworpen waren, door hun ellende op Zich te nemen en te ondergaan, als Heere zou kopen tot Zijn eigendom, en als Heere in wettig eigendom voor eeuwig zou bezitten. Waartoe dan al die Schriftuurteksten behoren, tevoren reeds aangehaald, waarin wij gezegd worden met Christus' dierbaar bloed gekocht en tot Zijn eigendom verkregen te zijn.
b. Ten tweede, te geloven in Jezus als onze Heere, is te zeggen door de nauwste banden zich verbonden te vinden aan die Koper, om lichaam en ziel Hem over te geven in een altijddurende verbintenis; en diensvolgens om niet meer zichzelf te willen zijn, of enig recht op zichzelf te hebben, veel minder een andere heer, en wel de allervijandigste te dienen. Waarop dat zeggen van onze Heiland ziet, Matth. 6:24: Niemand kan twee heren dienen, enzovoort. Hetwelk, gelijk het zelfs waarachtig is zonder tussenkomende vijandschap van die twee, nog zoveel meer doorgaat wanneer een openbare oorlog en onverzoenlijke haat tussen die beiden is.
c. Verder, in Jezus als zijn Heere te geloven, is te belijden en met de daden zelf te bewijzen dat men uit de handen des duivels ontslagen is, en dat ook die zonden en ondeugden die ons tevoren hielden, verbroken zijn, en ook het juk van het heersende vlees van onze halzen is geschud. Een stof tot de betrachting der godzaligheid

behorende, welke Paulus ook uitvoerig verklaart door het gehele zesde hoofdstuk van de Brief aan de Romeinen.
d. Nog meer, in Jezus als zijn Heere te geloven, is uit godvruchtige werken te tonen dat ook de Geest van deze Heere, aan Wie wij zo nauw verbonden zijn als het lichaam aan het hoofd, in ons leeft en werkzaam is; op die manier, dat men met Paulus kan zeggen uit Gal. 2:20: Ik ben met Christus gekruist. En ik leef, doch niet meer ik, maar Christus leeft in mij.
e. En ten laatste, in Jezus als zijn Heere te geloven, is door de bovennatuurlijke leiding en aandrijving van die Heere, Wiens dienstknecht en discipel men geworden is, zichzelf in alles te verloochenen, het kruis van deze Heere op zich te nemen, en Deszelfs voetstappen gemoedigd en standvastig na te volgen. Welke drie karakters van een Christen, van Christus Zelf ons opgegeven, Matth. 10:38, 16:24, wij thans niet verder zullen uitbreiden.
III. Het derde lid van onze afdeling is nog overig, namelijk dat de benaming van *onze Heere* ons onder andere stof levert van heiligmaking en vertroosting.
Wat de heiligmaking aangaat, om hiervan enige weinige bewijzen te geven:
1. Die Jezus voor zijn Heere erkent, vind zich terstond tot heiligmaking en reiniging van zichzelf van alle besmetting des vleses en des geestes verplicht. Erkennende hiermee, dat deze zijn Heere Zichzelven voor ons heeft overgegeven, opdat Hij ons zou verlossen van alle ongerechtigheid, en Zichzelven een eigen volk zou reinigen dat ijverig is in goede werken, volgens Tit. 2:14.
2. Daarbenevens, moet zulk een Christen gewis in de loopbaan der heiligmaking dagelijks vorderen, die zich door de sterkste banden voelt verbonden en verplicht om met lichaam en ziel, en alle krachten en vermogens daarvan zulk een grote Heere en Verlosser dienstbaar te wezen. Wat is toch de heiligmaking anders dan een oprechte en gedurige oefening van onderwerping en gedienstigheid aan deze onze Heere, en een vordering daarin bij voortgang en vermeerdering?
3. Vervolgens, het kan ook niet anders wezen of zulkeen zal de overblijfselen van de oude mens afleggen, en de nieuwe mens van dag tot dag aandoen, die oprecht belijdt en in zich gevoelt dat hij

van de heerschappij der zonde ontslagen, en de strikken ontworsteld is, waarin hij tevoren gebonden en gevangen lag.
4. Verder, zulkeen moet in de loop der heiligmaking merkelijke voortgang doen, die zich door de Heilige Geest gevoelt bezield en geleid te worden; ja, dat de Heere Christus in hem woont met al de volheid van Zijn genade en hemelse zalving.
5. En eindelijk, er is geen twijfel aan, of zulk een Christen jaagt de heiligmaking na, en wordt al heiliger en heiliger; die poogt en arbeid, niet door eigen natuurkrachten, maar door de bovennatuurlijke werking van zijn Heere en Deszelfs Geest, zichzelf in alles te verloochenen, zijn kruis geduldig niet alleen, maar ook wakker en gemoedigd te dragen, en de voetstappen van zijn Heere te volgen; dat is te zeggen, alle deugden welk in Christus zo heerlijk uitblonken, in zichzelf te vertonen en na te volgen.
En wat de bron van vertroosting betreft, geen groter en overvloediger troost voor een Christen waarlijk, dan Gods eniggeboren Zoon te hebben tot zijn Heere; hetwelk hier onnodig is bij herhaling te bewijzen, als zijnde in het brede van ons betoogd over de eerste zondag.

VEERTIENDE ZONDAG

Vraag 35. Wat is dat gezegd: Die ontvangen is van den Heiligen Geest, geboren uit de maagd Maria?
Antwoord. Dat de eeuwige Zone Gods, Die waarachtig en eeuwig God is en blijft, ware menselijke natuur, uit het vlees en bloed der maagd Maria, door de werking des Heiligen Geestes, aangenomen heeft, opdat Hij ook het ware zaad Davids zij, Zijn broederen in alles gelijk, uitgenomen de zonde.

Verklaring

HET is buiten alle twijfel een grote verborgenheid der godzaligheid, dat God geopenbaard is in het vlees, volgens 1Tim. 3:16, waarin alle waarheden van onze godsdienst als in haar middelpunt samenlopen. Om deze zulke gewichtige leer te verklaren, zullen wij: 1. Eerst de menswording van Gods Zoon in haar ruimte betogen in deze 35ste vraag. 2. En dan de praktikale of beoefenende gebruiken, tot heiligmaking en vertroosting van een Christen daaruit voortvloeiende, openleggen in de volgende 36ste vraag.
Door de openbaring van Gods Zoon in het vlees, verstaan wij die innige en gans onverbrekelijke vereniging waardoor de Goddelijke natuur van Christus de menselijke natuur, uit de maagd Maria door een wonderwerk voortgebracht en uit ziel en lichaam tezamen bestaande, van de eerste oorsprong en ontvangenis af door de werking van de Heilige Geest zo nauw met Zich heeft samen gepaard in een onbegrijpelijke band, dat die twee zeer onderscheiden naturen in enigheid des Persoons zijn samen verenigd; behoudende nochtans elke natuur haar onderscheiden en bijzondere eigenschappen. Om een bekwame en gevoeglijke orde in de verklaring van dit stuk te houden, zullen wij deze drie zaken onderscheiden wat nader overwegen.
I. Vooreerst, de aanneming van de menselijke natuur, door de werking van de Heilige Geest wonderbaarlijk uit een maagd

voortgebracht, in een personele vereniging met de Goddelijke natuur van Gods Zoon.
II. Ten andere, zullen wij de natuur en kracht van die vereniging, hoezeer ook verborgen en voor het menselijk begrip onnaspeurlijk, enigermate nochtans trachten op te helderen; om tenminste de duisternissen en dwalingen te verdrijven welke in dit leerstuk zijn ingekropen.
III. En ten laatste, zullen wij de velerlei mededeling vertonen, uit deze vereniging der beide naturen spruitende, en zich wederzijds ontdekkende, om het middelaarswerk waar te nemen en te volmaken.

I. Om met het eerste een aanvang te maken. Van deze grote verborgenheid van Christus' menswording geven vele plaatsen van des Heeren Woord getuigenis, waarvan wij de voornaamste zullen aanhalen. Als 1Tim. 3:16: God is geopenbaard in het vlees, dat is, Hij de waarachtige God, uit Zijn natuur onzichtbaar, ontastbaar, van al wat stoffelijk is geheel en al afgezonderd, is door ons vlees aan te nemen zichtbaar, tastbaar en met het stoffelijke verenigd, en zo ons openbaar geworden. In dezelfde zin heeft men ook te verstaan de merkwaardige woorden, zo van Johannes in zijn evangeliehoofdstuk 1:14: Het Woord is vlees geworden, en heeft onder ons gewoond; en wij hebben Zijn heerlijkheid aanschouwd. En van Paulus, Fil. 2:6,7: Die in de gestaltenis Gods zijnde, geen roof geacht heeft Gode evengelijk te zijn, heeft Zichzelven vernietigd, de gestaltenis eens dienstknechts aangenomen hebbende, en is den mensen gelijk geworden. Alwaar het niet noodzakelijk is het Griekse grondwoord, van de onzen door *dienstknecht* vertaald, met enige geleerde mannen maar eenvoudig door *mens* uit te leggen, omdat de oosterlingen alle mensen zonder onderscheid dienstknechten noemen, namelijk van God. Veel liever menen wij, dat de apostel ons hier twee onderscheiden zaken onder het oog brengt; de ene, dat Christus door Zijn menswording de mensen gelijk geworden is, dat is de menselijke natuur heeft aangenomen; de andere, dat Hij de allergeringste mens gelijk geworden is, namelijk de meest verachte en onwaardige der mensen, de dienstknecht, of liever de slaaf en lijfeigene, aan allerlei smarten en smaadheden gestadig bloot

staande; ja, Die zelfs de slaafse en meest verachte dood des kruises aangedaan zou worden.
Maar vooral komt hier die merkwaardige plaats uit Luk. 1:35 in aanmerking als de voornaamste zitplaats van deze diepe verborgenheid: De Heilige Geest zal over u komen, en de Kracht des Allerhoogsten zal u overschaduwen. Daarom ook dat Heilige, Dat het u geboren zal worden, zal Gods Zoon genaamd worden. De meesten verstaan hierdoor de Heilige Geest de Derde Persoon in het drieenig Wezen, op het striktste aldus genoemd. Andere denken hier aan de Tweede Persoon, de Zone Gods Zelf, Wiens Godheid de Geest der heiligmaking genoemd wordt, Rom. 1:4; ook onbepaald de Geest, als in 1Tim. 3:16: God is geopenbaard in het vlees, en gerechtvaardigd in de Geest. En 1Petr. 3:18: Die wel gedood is in het vlees, maar levend gemaakt door de Geest. Voegt hier bij Mark. 2:8. Indien wij dit laatste gevoelen aannemen, zal het besluit dat uit die wonderbaarlijke ontvangenis van Christus wordt opgemaakt, door de woordjes *daarom ook,* des te sterker klemmen: Daarom ook dat Heilige Dat uit u geboren zal worden, zal Gods Zoon genaamd worden. Deze uitlegging zou ook des te aannemelijker kunnen voorkomen, omdat dan de Kracht des Allerhoogsten, als aanduidende de Derde Persoon in de Drie-eenheid en Deszelfs werking in Maria, onderscheiden zou worden van dat voorgaande eerste gedeelte der woorden, de Heilige Geest zal over u komen. Als welk eerste deel dan zou behelzen die verborgen nederdaling van de Zone Gods Zelf in de baarmoeder der maagd, waardoor Hij Zichzelf op het allernauwste zou verenigen met die allerheiligste dracht, welke door de Kracht des Allerhoogsten, dat is van de Derde Persoon, wonderbaarlijk moest gewrocht en voortgebracht worden. Op welke manier dan de zin der tekstwoorden hierop zou uitkomen: De Heilige Geest, of Goddelijk Persoon zal over u komen, dat is in u nederdalen, in uw baarmoeder wonen, door de kracht en werking des Allerhoogsten; ja, zelfs zal Zulkeen uit u geboren worden die uw Zoon zullende zijn, ook tegelijk Gods Zoon zal zijn.
Ditzelfde was ook in oude dagen al voorspeld, Jes. 7:14: Ziet, een maagd zal zwanger worden, en zij zal een Zoon baren, en Zijn Naam IMMANUËL heten. In de grondtaal vinden we het Hebreeuwse woord, *die maagd,* welk voorzetsel die twee zaken te kennen geeft.

Vooreerst, een maagd, welke die naam bij uitstek en in de hoogste graad verdiende, als zijnde een zuivere en ongeschonden maagd; dan wijst het ook, ten andere, die geheel kuise maagd als met de vinger en als met name aan, dat het is die maagd welke de Heere daartoe bestemd, en voor welke Hij zulk een grote eer besteld had. Want dat wij alhier een zuivere en ongeschonden maagd te verstaan hebben, wat ook de Joden omtrent dit woord vitten en bedillen mogen, stelt de aard van het Hebreeuwse grondwoord en deszelfs afstamming uit het wortelwoord buiten alle twijfel. Deze maagd nu, zegt de Godsspraak, zal zwanger worden, en dus ontvangen op een wonderlijke en wonderbaarlijke wijze; hetwelk te kennen gegeven wordt door het tot aandacht en opmerking opwekkende woordje *ziet;* ziet, een maagd zal zwanger worden. Daarna zal ze op de bestemde tijd haar Wonderzoon baren, de God-Mens, dat in het Woord IMMANUËL ligt opgesloten, betekenende God met ons, dat is, God geopenbaard in het vlees, en met ons op het nauwste verbonden, als Die des vleses en des bloeds met ons moest deelachtig zijn, Hebr. 2:14. Voegt hier bij Jes. 9:5, alwaar deze gans wonderbaarlijke en onuitsprekelijke samenparing en vereniging van de Goddelijke met de menselijke natuur in één Persoon met de meest uitmuntende kleuren wordt geschilderd: Een Kind is ons geboren, een Zoon is ons gegeven, en de heerschappij is op Zijn schouder. En men noemt Zijn Naam Wonderlijk, Raad, sterke God, Vader der eeuwigheid, Vredevorst.

II. Hoewel nu, gelijk tevoren reeds herinnerd is, deze allerheiligste band van vereniging der twee naturen tot één Persoon alle menselijk begrip te boven gaat, zo is het echter noodzakelijk dit verborgen verband enigermate zoveel mogelijk op te helderen, door hetzelve te vergelijken met deze en gene verbanden en verenigingen welke ons bekend zijn. Al is het niet om dit verband zelf, dat zijns gelijke niet heeft, van binnen in te zien, dat onmogelijk is; tenminste dan, om de dwalingen die hieromtrent al vanouds zijn ingekropen, te vermijden en deze tegen te gaan. Laten wij derhalve enige verschillende soorten van verbanden en verenigingen in de natuur kort beschouwen.

A. Er is vooreerst, een uit misvatting aldus genoemde vereniging, hoedanige is de vereniging van de wijn met het vat waarin de wijn

besloten is; welke gelijkenis de nestorianen somtijds gebruikten, die twee verschillende personen in Christus begrijpende, de menselijke persoon aan te merken als een zeker vat en tempel van de Goddelijke.
B. Er is ook een vereniging welke een vermenging en verandering der verschillende naturen meebrengt, als wijn met water gemengd; welke gelijkenis ons de dwaling van Eutychus vertoont; die niet alleen één Persoon, maar ook maar één natuur in Christus stelde; boven welke niets ongerijmder kan worden uitgedacht.
C. Ook is er een vereniging van twee zeer verschillende naturen in één en hetzelfde onderwerp, behoudende nochtans elk van die naturen van weerskanten hun aard en eigenschappen; gelijk wanneer een gloeiend zwaard gesmeed wordt. In dat zwaard is de grove en zware stof van ijzer, en tegelijk de brandende stof van het fijne vuur; en elke natuur, van het ijzer en het vuur, behoudt echter haar aard en eigenschappen. Want indien ik met dat gloeiend zwaard iets hak en snijd, zulks geschiedt door het ijzer; indien ik daarmee iets brand, zulks geschiedt door het vuur. Van deze gelijkenis bedienden zich de melchieten, zoals de rechtzinnige Christenen in het Oosten genoemd werden, om hiermee de dwalingen van Nestorius aan de ene kant, en van Eutychus aan de andere kant tekeer te gaan. Deze gelijkenis schijnt echter niet bekwaam, maar aan grote zwarigheden onderworpen te zijn; nademaal deze vereniging van ijzer en vuur in dat zwaard enkel toevallig is, en ook weer ontbonden kan worden. Ja, indien wij al eens onderstelden dat door een wonderwerk die twee verschillende elementen onontbindbaar ineen gesmolten werden, ook dan zou de gelijkenis nog niet vrij wezen van andere ongerijmdheden.
D. Nog is er een betrekkelijke vereniging, hoedanig een plaats heeft tussen goede vrienden, en nog nauwer tussen verbondenen in het huwelijk; van welke gelijkenis Nestorius ook niet vreemd was, als hij de Zone Gods met de zoon van Maria stelde verenigd wezen in dezelfde gevoelens en wilsneigingen. Er ook op deze manier zou elke gelovige kunnen gezegd worden met Christus verenigd te wezen; om meer andere ongelijkheden in deze vergelijking voorbij te gaan.

E. Van alle verenigingen welke ons bekend zijn, is die tussen het lichaam en de ziel wel het allernauwste, en wordt ook daarom gewoonlijk de meest bekwame geoordeeld om dit diep geheim op enige wijze af te beelden. Waarlijk, uit deze geheel wonderbare en onbegrijpelijke vereniging van deze twee zo wijd verschillende naturen tot één Persoon, kan dit tenminste blijken en bewezen worden, dat in de verborgenheid van Christus' menswording niets is dat tegen de rede strijdt. En dat de almachtige God nog veel heerlijker band kan vlechten, waardoor het Oneindige met het eindige, het Goddelijke met het menselijke wordt samengeknoopt. Ook kan uit deze vergelijking op het klaarste bewezen worden dat er niets ongerijmds in steekt, dat in de Heilige Schrift van de menselijke natuur van de God-Mens dingen getuigd worden, die eigenlijk gesproken tot deszelfs Goddelijke natuur maar alleen behoren, en wederzijds van de Goddelijke die tot de menselijke natuur behoren. Ondertussen moet men op deze vergelijking niet al te zeer vertrouwen, naardien ook hier grote ongelijkheden gevonden worden. Om er maar enige op te geven:

1. De menselijke ziel, met het lichaam verenigd wordende, werkt niet uit zichzelf, noch kiest het lichaam door haar eigen kracht tot een zitplaats uit, noch maakt het tot inwoning bekwaam; maar zij is in dit geval zowel als het lichaam geheel lijdelijk, en wordt door het Opperwezen geschikt en bestuurd om deze band van vereniging te ondergaan.
2. De ziel was geen persoon welke tevoren haar bestaan had, en het lichaam daarna aannam dan in enigheid des persoons.
3. De ziel kan gescheiden worden van het lichaam; daar de personele vereniging der twee naturen in Christus onafscheidelijk en onverbrekelijk is, en zelfs door de dood niet kan verbroken worden.
4. Vele dingen doet ook de ziel, in weerwil van het lichaam en zonder deszelfs medewerking, gelijk ook het lichaam in weerwil der ziel en buiten haar medewerking doet; daar in Christus' personele vereniging niets dergelijks kan of mag toegelaten worden. Zodat ook in deze vergelijking velerlei ongelijkheid is. Andere aanmerkingen die in te grote spitsvondigheid zouden kunnen uitlopen snij ik af, en hecht hier veel liever aan:

Enige stellingen, welke ons de kracht en werking van deze verwonderingswaardige band van vereniging der twee naturen in Christus een weinig klaarder zullen doen zien. Waarvan:
a. De eerste is, dat de Zone Gods uit hoofde van dat eeuwige verdrag waardoor Hij Zich verbonden had om een Middelaar tussen God en mensen te wezen, gewild heeft dat die allerheiligste dracht welke door de kracht des Allerhoogsten uit het zaad der maagd Maria voortgebracht is, en uit ziel en lichaam bestond, van het eerste ogenblik der ontvangenis af in Hem leven en bestaan zou, door Hem bezeten worden als Zijn eigen vlees en bloed, en door Zijn invloed, zo naar het lichaam als naar de ziel, verlevendigd en tot alle volmaaktheid waartoe die dracht vatbaar was, bevorderd zou worden.
b. De tweede stelling is, dat diezelfde Zone Gods ook heeft teweeggebracht dat deze ware menselijke natuur, uit een maagd wonderbaarlijk voortgebracht, in Zich zou hebben en behouden, uit kracht van die personele vereniging, een geheel onverderfelijke en onbevlekkelijke heiligheid, welke nooit aan enige zonde kon onderworpen wezen; waarvandaan die menselijke natuur bij uitstek dat Heilige genoemd wordt, Dat uit Maria zou geboren worden, Luk. 1:35.
c. De derde stelling is, dat de Zone Gods aan die heilige dracht van Maria van stonde aan het recht heeft medegedeeld om de Goddelijke heerlijkheid te aanvaarden en daarvan bezitting te nemen. Van welke heerlijkheid nochtans diezelfde dracht zich vrijwillig kon ontbloten, en er voor enige tijd zich van onthouden; achtereenvolgens de leer van Paulus, Fil. 2:6-8, dat Hij, Die in de gestaltenis Gods was, Zichzelven heeft vernietigd, de gestaltenis eens dienstknechts aannemende; en dat Hij Zichzelven zo diep heeft vernederd, dat Hij Zijn Vader gehoorzaam geworden is tot de dood, ja de dood des kruises.
d. De vierde stelling is, dat de Zone Gods aan deze heilige dracht van derzelver eerste oorsprong af, ook heeft bijgevoegd de kracht van een niet te ontbinden leven; welk leven zich wel aan de sterfelijkheid en ellende daarmee gepaard voor een tijd kon onderwerpen; maar welk leven echter door de dood niet geheel kon gehouden, onderdrukt en uitgeblust worden. Alzo het door Zijn eigen licht al die duisternissen ten laatste moest doorbreken, en een altijddurende onsterfelijkheid aannemen. Dat is het dat ons wordt ingescherpt, Ps.

16:10: Gij zult niet toelaten dat Uw Heilige de verderving zie. En dat is het dat de godgeleerden doorgaans ons herinneren, als zij stellen dat die personele vereniging door de dood zelfs niet is ontbonden geworden.
e. De vijfde stelling is, dat de Zone Gods dat andere deel van Zichzelf, ik meen Zijn mensheid, ook terstond heeft ingestort de onverderfelijke beginselen van allerlei deugd, welke bij graden en trappen tot hun uiterste hoogte zouden groeien; ook van allerlei volmaaktheid en schoonheid, welke zo in de ziel als in het lichaam konden vallen; dermate, dat noch andere mensen, noch engelen ooit zulk een hoog toppunt kunnen beklimmen.
f. De laatste stelling is, dat de Zone Gods heeft uitgewerkt dat in deze allerheiligste Mens, aldus tot één Persoon met Zichzelf aangenomen, al de volheid der Goddelijkheid lichamelijk wonen, en met de meest glinsterende stralen uit Hem altijd zou schijnen; dat Hij waardig is van alle mensen en hemelingen te worden aangebeden.
III. Al deze zaken openen ons nu de weg om de veelvoudige mededeling tussen beide naturen, welke wij in de derde plaats hadden voorgesteld, wat meer onderscheiden te leren kennen.
A. Die mededeling, uit de personele vereniging vloeiende, is vooreerst een overvloedige mededeling van allerlei genadegaven aan de menselijke natuur; van hoge wijsheid, volmaakte heiligheid en meer andere gaven des Heiligen Geestes; en waartoe de meeste van die stellingen behoren, zo-even opgegeven.
B. De andere mededeling is die der eigenschappen; waardoor met recht en in waarheid aan de Goddelijke natuur toegeschreven wordt, hetgeen eigenlijk in het afgetrokkene gesproken, maar alleen aan de menselijke natuur eigen is. En daarentegen, van de menselijke natuur getuigd wordt hetgeen maar alleen valt in de Goddelijke. Als wanneer God gezegd wordt Zijn gemeente verkregen te hebben door Zijn eigen bloed, Hand. 20:28, en daarentegen de Zoon des mensen gezegd wordt in de hemel te zijn, ook toen Hij hier op aarde verkeerde, Joh. 3:13. Hier laten zich de Lutheranen door een verkeerde drift voor Christus' eer te ver vervoeren, als zij trachten te beweren dat het ook in het afgetrokkene van Christus' menselijke natuur waarachtig is, hetgeen alleen in samenvoeging van beide naturen kan gezegd en toegestaan worden. En zo daaruit zoeken zij af

te leiden, dat ook aan Christus' menselijke natuur zouden zijn medegedeeld de Goddelijke alomtegenwoordigheid, alwetendheid, almacht, de kracht van vergeving der zonden en levendmaking; hoedanige wijsgerige bespiegelingen en sluitredenen noch met de Heilige Schrift, noch met de rede bestaanbaar zijn.
C. Ten laatste, vloeit uit die personele vereniging een mededeling van de verrichtingen van de Middelaar, hetwelk dan in zich vervat het gehele Middelaarsambt van Christus; Zijn allervolmaaktste gehoorzaamheid, Zijn bloedig lijden en voldoening, Zijn machtige voorbidding en tussenspraak, Zijn krachtige oefening van alle macht in hemel en op aarde; in één woord, al wat onder Zijn benamingen van Jezus, Christus, onze Heere begrepen is.

Vraag 36. Wat nuttigheid verkrijgt gij door de heilige ontvangenis en geboorte van Christus?
Antwoord. Dat Hij onze Middelaar is, en met Zijn onschuld en volkomen heiligheid mijn zonde, waarin ik ontvangen en geboren ben, voor Gods aangezicht bedekt.

Verklaring

LATEN wij nu de bronnen ontsluiten, welke uit deze onbevlekte ontvangenis en geboorte van Christus stromen en overvloeien, zo tot heiligmaking als tot vertroosting van een Christen.
I. Onze Catechismus raakt er twee voorname aan, waarvan de eerste is dat Christus onze Middelaar is; waarmee wij ons thans niet zullen ophouden, omdat wij reeds in het brede over de noodzakelijkheid van de Middelaar in de vijfde zondag daarvan gehandeld hebben. Het andere nut van Christus' heilige ontvangenis en geboorte stelt de onderwijzer daarin, dat Christus met Zijn onschuld en volkomen heiligheid mijn zonden, waarin ik ontvangen en geboren ben, voor Gods aangezicht bedekt. In welk gezegde wij ons wat dieper zullen inlaten, nademaal deze leer van onze Catechismus niet alleen van de remonstranten wordt berispt, maar ook van al onze godgeleerden niet toegestaan wordt in die zin zoals de woorden hier eigenlijk liggen. Want naardien door Christus' dood de verzoening der zonden, zowel erfelijke als dadelijke, is teweeggebracht, wordt van

sommigen geoordeeld dat het niet zeer nauwkeurig noch naar de gronden der godgeleerdheid gezegd is of gezegd kan worden, dat door Christus' heilige ontvangenis en geboorte ons oorspronkelijk kwaad (of erfzonde) bedekt zou worden voor Gods aangezicht.
Er zijn derhalve, zelfs uit onze voornaamste godgeleerden, die menen dat dit antwoord van de onderwijzer niet wel bestaan kan, tenzij men de woorden in meer ruimte neemt, (dat is, tenzij men met die ontvangenis en geboorte ook met Christus' lijden en dood paart) in deze zin: Dat het Lam Gods, opdat het met Zijn allerzuiverste (en zuiverend) bloed al onze onreinheden zou wegnemen, in alles heeft moeten onbevlekt wezen, en dus ook van het eerste begin van Zijn ontvangenis en geboorte af. En dat het op die manier met Zijn onbevlekte ontvangenis en geboorte, gepaard gaande met Zijn onschuldig lijden en dood, de zonden in welke wij ontvangen en geboren worden, voor Gods aangezicht bedekt.
Maar indien de opstellers van onze Catechismus dit alleen hadden willen zeggen, zouden zij overtollige woorden hebben gebruikt. Want dit alles lag opgesloten in het eerste lid van dit antwoord, namelijk dat Christus onze Middelaar is, dat is, dat Hij heilig en onbevlekt ontvangen en geboren zijnde, met Zijn onschuldig leven en onschuldige dood de schuldigen kan verzoenen. Indien wij derhalve onze Catechismus tegen de vitterijen en berispingen van de partijen willen beschermen, moet men een andere weg inslaan. Te weten, onze Heidelbergse godgeleerden hebben onderscheid gemaakt (en die onderscheiding is zeer gegrond, en behoort altijd in acht genomen te worden) tussen de vlek en de schuld der zonden. Door de vlek worden wij stinkende en walgelijk voor God gemaakt; door de schuld worden wij verbonden aan de straf en vervloeking daarvan, zo tijdelijke als eeuwige; tenzij er verzoening en voldoening tussenbeide komt. Het wegnemen van de schuld, dat is van de straf en vloek om de erfzonde, is buiten twijfel geschied door de dood van Christus en Deszelfs vervloeking, welke Hij enkel en alleen voor allen in Zijn dood heeft ondergaan (zijnde een vloek geworden voor ons); maar de wegneming en bedekking van de vlek, welke de erfzonde aankleeft, moet volgens ons catechetisch onderwijs liever en gepaster toegeschreven worden aan Christus' onbesmette ontvangenis en geboorte.

Maar, zal iemand zeggen, deze onderscheiding is ijdel, nademaal Christus' bloed, dat is Zijn bloedige dood, ook de vlek van de erfzonde uitwist. Ik antwoord, dit is in zekere zin waarachtig; maar in die zin welke onze Catechismus bedoelt, geenszins. Want, opdat ik niet meer gerekend worde bevlekt en daarom stinkende en walgelijk voor God te wezen, om mijn onreine ontvangenis en geboorte, is het noodzakelijk dat of ikzelf, (dat onmogelijk is) of een Borg, (dat zeker mogelijk is) buiten alle bevlekking der zonde ontvangen en geboren worde. Dit nu ziet elk licht, dat niet aan Christus' dood moet toegeschreven worden, maar aan Zijn onbevlekte oorsprong. Waarin Hij ook al wat een Borg te doen staat, getrouw heeft waargenomen en vervuld, zijnde niet voor Zichzelf geboren, maar voor Zijn uitverkorenen en gelovigen; en daarom zonder enige besmetting van de oorspronkelijke vlek in de baarmoeder ontvangen en geformeerd. Opdat Hij, als het Hoofd van Zijn verborgen lichaam, in al de leden zou overstorten, uitgieten en mededelen de kracht en vrucht van Zijn onbesmette ontvangenis en geboorte. Dat is, opdat alle gelovigen in deze zaak in Christus gerekend zouden worden, als de leden in het Hoofd; en zij diensvolgens voor God de oorspronkelijke gerechtigheid en heiligheid, door de val zo droevig en ellendig verloren, zouden weerkrijgen.

En voorwaar! zij die met Christus gezegd worden gekruist te zijn, gestorven, begraven, weer opgewekt, en zelfs met Hem in de hemel te zijn overgezet, voor zoveel zij als de leden met hun Hoofd Christus op het nauwste zijn verbonden, die moeten ook in datzelfde opzicht en door dezelfde band bij God gerekend in gehouden worden zonder vlek of besmetting met Christus ontvangen en geboren te zijn. Naardien zij van hun allereerste beginselen af onder Christus hun Hoofd zijn gerekend geweest; opdat al wat onze Borg en Middelaar bezat, met al Zijn verworven gerechtigheid en heiligheid, de gelovigen gerekend zouden worden zulks te bezitten, en dat alles op hun rekening van God overgeschreven zou worden.

II. Laten wij nu vervolgens zien de kracht der heiligmaking, uit deze leer van Christus' menswording voortvloeiende.

a. Daaruit straalt vooreerst door, die volstrekte noodzakelijkheid waardoor wij verbonden zijn, om ons hart van alle zuurdesem van de oude mens en oorspronkelijke bevlekking te zuiveren; opdat die

pestilentieuze besmetting een gans bittere wortel die ons van onze ontvangenis en geboorte af aankleeft, ten enenmale uitgeroeid worde, en wij niet toelaten dat hij langer in ons leeft en groeit. Die daarnaar niet staat, die daarop zich niet scherpt, die al zijn vlijt daaraan niet besteedt, noch daarop gedurig toelegt, die kan voor geen levend lid van Christus gehouden worden; maar hij verzaakt en verwerpt zoveel in hem is het deelgenootschap dat hij in Christus' onbevlekte ontvangenis en geboorte moest hebben.

b. Ten andere blijkt uit dit leerstuk ook, dat zoveel wij belijden Christus te hebben aangedaan, onze harten dan ook niet slechts gezuiverd moeten worden van alle inwendige onreinheid; maar dat in plaats van die boze en bittere uitgeroeide wortel, komen moet die levendige, fleurige en gestadig groeiende wortel van allerlei deugd. Waaruit op den duur zulke goede vruchten spruiten en bloeien, die aan de gemeenschap aan zulk een heerlijk Hoofd waardig zijn, en waaruit de oorspronkelijke gerechtigheid en heiligheid welke wij wederom uit Christus scheppen, op het schoonste uitblinken.

c. Ten derde, het is loutere ongelovigheid als men gewoonlijk zegt dat het maar vergeefse arbeid is naar zulk een grote heiligheid hier op aarde te staan; dat men dit voor de hemelingen moet laten, en dat de mensen zwakke schepselen zijn. Zo wordt met die naam van zwakheid die verdorven gesteldheid bedekt, waardoor wij tot alle goed onbekwaam en tot alle kwaad geneigd geboren worden. Dit is, zeg ik, een ongelovige verloochening van die ganse heilige ontvangenis en geboorte van Christus; Die daarom zo wonderbaarlijk door de Heilige Geest in de baarmoeder van een maagd is ontvangen, en uit haar voortgebracht met alle zuiverheid van Gods beeld, en dat voor ons en in onze plaats. Opdat wij ook naar Gods beeld, door de invloed van dezelfde Geest vernieuwd zouden worden, en derzelver nieuwheid des levens, zo niet volmaakt, tenminste oprecht en ongeveinsd en met een poging en toeleg tot de volmaaktheid in ons zouden vertonen.

d. Die derhalve (om er dit ten laatste bij te voegen) een waarachtig en oprecht geloof in Christus wil oefenen, dat die zich dagelijks voor ogen stelle die onbesmette en met niet het minste vlekje bezoedelde ontvangenis en geboorte van Christus. Opdat hij deze met wensen, gebeden, hevige verlangens van zijn zuchtende en

reikhalzende ziel, tot vernieuwing des levens, aangrijpe en zich toepasse; totdat hij gevoelt dat Christus een gestalte in hem krijge, gelijk de apostel spreekt, Gal. 4:19.

III. Deze leer is ook vol van vertroosting:

1. Waarvan de eerste is: Als het gezicht van de oorspronkelijke of erfzonde, waardoor wij als onrein en van God vervloekt geboren worden, ons verschrikt, dan kan men onder Christus' vleugelen veilig schuilen, en onder de beschaduwing van Zijn onbesmette ontvangenis en geboorte weer ademhalen. Ja, zelfs met vertrouwen voor God verschijnen, voor zoveel ook in dit deel alle gerechtigheid door onze Borg is vervuld, als zonder enige smet zuiver en heilig ontvangen en geboren zijnde.

2. Als de zonde, in de leden wonende, ons dagelijks kwelt, aanvalt en een zware en scherpe strijd verwekt; dan kunnen wij onszelf opbeuren en door dit geloof in Christus onderschragen, dat indien wij maar met die listige en geweldige vijand niet samenspannen, hij binnenkort overwonnen en deszelfs kracht hoe langer hoe meer verbroken zal worden; op die manier dat hetgeen nu onoverwinnelijk is, welhaast onder onze voeten verslagen zal liggen.

3. En als wij eindelijk het geloofsoog vestigen op dat onbestraffelijk en onbevlekt Lam, dat geen zonde heeft gekend, dan hebben wij daarin een allerzekerst pand dat de tijd eens komen zal waarin ook wij geen zonde meer zullen kennen. Dat is, waarin wij geheel en al onzondig gemaakt, en door de kracht der Goddelijke heiligheid, welke Christus ons Hoofd ons zal mededelen, boven alle verzoekingen tot zondigen verheven zullen worden. Boven welke overdenking niets aangenamer kan zijn, en welke de eeuwige stof van geestelijke zegepraal zal uitmaken.

VIJFTIENDE ZONDAG

Vraag 37. Wat verstaat gij door het woordeken: Geleden?
Antwoord. Dat Hij aan lichaam en ziel, den gansen tijd Zijns levens op de aarde, maar inzonderheid aan het einde Zijns levens, den toorn Gods tegen de zonde des gansen menselijken geslachts gedragen heeft, opdat Hij met Zijn lijden, als met het enige zoenoffer, ons lichaam en onze ziel van de eeuwige verdoemenis verloste, en ons Gods genade, gerechtigheid en het eeuwige leven verwierve.

Vraag 38. Waarom heeft Hij onder den rechter Pontius Pilatus geleden?
Antwoord. Opdat Hij, onschuldig onder den wereldlijken rechter veroordeeld zijnde, ons daarmede van het strenge oordeel Gods, dat over ons gaan zou, bevrijdde.

Vraag 9. Heeft dat iets meer in, dat Hij gekruisigd is geweest, dan of Hij met een anderen dood gestorven ware?
Antwoord. Ja het; want daardoor ben ik zeker, dat Hij de vervloeking die op mij lag, op Zich geladen heeft; dewijl de dood des kruises van God vervloekt was.

Verklaring

OPDAT wij aan de gewichtige stof, in deze en volgende 16de zondagsafdeling begrepen, vooraf het nodige licht bijzetten, zullen wij vooraf laten gaan een uitlegging van dat grote voorbeeld waardoor de lijdende Christus, aan het kruishout hangende, en daardoor de ganse vloek voor ons in onze plaats ondergaande, zo duidelijk en levendig is afgeschilderd geworden, Deut. 21:22,23: Voorts wanneer in iemand een zonde zal zijn die het oordeel des doods waardig is, dat hij gedood zal worden, en gij hem aan het hout zult opgehangen hebben; zo zal zijn dode lichaam aan het hout niet overnachten, maar gij zult het zekerlijk ten zelven dage het begraven; want een

opgehangene is Gode een vloek. Alzo zult gij uw land niet verontreinigen, dat u de HEERE uw God ten erve geeft.

1. De oude uitleggers der Heilige Schriften zijn standvastig van gevoelen geweest, en met recht, dat door deze woorden te kennen gegeven wordt die allerhoogste en allerzwaarste straf des kruises, welke bij alle volkeren bijna is in gebruik geweest in het straffen van de zwaarste misdaden. Tot dit gevoelen leidde hen vooreerst, het bestendig gebruik van het Hebreeuwse woord *opgehangen,* dat Mozes zelf van de kruisiging gebruikt heeft in Gen. 40:19. (Daar zegt Jozef van de overste der bakkers, in het uitleggen van deszelfs droom: Binnen nog drie dagen zal Farao uw hoofd verheffen van boven u, en hij zal u aan een hout hangen, en het gevogelte zal uw vlees van boven u eten.) Daarheen leidde hen ook ten tweede de aanmerkelijke spreekwijze welke Mozes gebruikt, als behelzende een hoofdmisdaad, een allergruwelijkst bedrijf, dat met de allerzwaarste straf gestraft moet worden: Voorts wanneer in iemand een zonde zal zijn die het oordeel des doods waardig is, dat hij gedood zal worden, en gij hem aan het hout zult opgehangen hebben. Nog veelmeer dachten die oude schriftverklaarders om de kruisiging, wegens de vervloeking die aan deze hoogste straf, en niet aan andere mindere straf wordt vastgehecht; want een opgehangene is Gode een vloek, zegt Mozes. Wat kan er toch afschuwelijker wezen dan de kruisiging? En ten laatste, het gezag van Paulus liet hun hier geen twijfel over, brengende die heilige wet van Mozes direct en rechtstreeks op Christus thuis, hangende met onze vloek beladen aan het kruishout, Gal. 3:13: Christus heeft ons verlost van de vloek der wet, een vloek geworden zijnde voor ons. Want er is geschreven: Vervloekt is een iegelijk die aan het hout hangt.

II. Het heeft nochtans die Joodse leermeesters behaagd deze mozaische wet geheel anders uit te leggen. Zij ontkennen, en dat wel zeer sterk en driftig, dat dit kwade kruis ooit of ooit in de Joodse republiek in gebruik is geweest, bepalende alle straffen der Hebreeën binnen deze vier soorten: De steniging, de verbranding, de onthoofding, de keelworging. Diensvolgens houden zij dit ophangen aan het hout niet voor een levende straf, of ophanging van een levend mens aan een hout; maar slechts voor een aanhangsel of bijvoegsel der straf, dat na de dood het ter dood gebrachte lijk nog werd

aangedaan; opdat als iemand tot de dood gestenigd was, deszelfs lijk nog een tijdlang aan een hout opgehangen en tentoon gesteld zou worden. Hiervandaan dat zeggen in de Joodse Talmud: Alleen de gestenigden worden opgehangen; alwaar dan die verschil-vraag onder de Joden of *alle* gestenigden gehangen werden, of maar *enigen*? Rabbi Eliëzer beslist voor allen; de school der farizeeën houdt daarentegen staande dat geen andere uit de gestenigden aan een hout opgehangen werden dan een godslasteraar en een afgodendienaar; hetwelk zij uit de vloekspraak der wet afleiden: De opgehangene is Gode een vloek. Dat zij dan naar hun wonderbare spitsvondigheid zo uitleggen, dat zijn dood lichaam nog opgehangen en ten toon gehangen moest worden, omdat hij God gevloekt had, of door godslastering of door afgoderij. Maar Gode een vloek te wezen, wil hier niet zeggen een vloek door de opgehangene Gode aangedaan; maar een vloek door God de opgehangene aangedaan. Zodat die scherpzinnige meesters hier hemelsbreed van de zin en mening der wet zijn afgedwaald. Ook in die wetten welke Mozes tegen godslasteraars en afgodendienaars heeft afgekondigd, maakt hij niet in minste melding van dit aanhangsel van ophanging na het stenigen.

III. Dan deze dingen daar latende, onze jongere Bijbelverklaarders hebben een andere weg van uitlegging ingeslagen. Stellende wel met de Joden dat er in de aangehaalde wet bij Mozes, Deut. 21:22,23, van geen kruisiging of ophanging van een levend mens, maar van een ophanging van een dood mens gehandeld wordt, sluiten zij ondertussen evenwel de tot de dood gestenigde van deze schande uit. De vermaarde Vitringa, in zijn ‘Synagoge” boek II, stellende dat die onder de Joden door het zwaard of op andere wijze ter dood gebracht waren, en hun dode lijken aan het hout werden opgehangen, zoekt te beweren dat zulks uit de woorden van de tekst zou blijken:

1. Vooreerst, uit de orde en rangschikking der woorden zelf: Wanneer in iemand een zonde zal zijn die het oordeel des doods waardig is, dat hij gedood zal worden; en gij hem aan het hout zult opgehangen hebben. In welke woorden de dood de ophanging schijnt voor te gaan. Dit is dat grote struikelblok en die misvatting der latere uitleggers, over welke ik mij verwonder, dat zij uit alle omstandigheden der tekstwoorden de Hebreeuwse spreekwijze niet begrepen

hebben, volgens welke iemand ter dood te brengen en hem op te hangen, even zoveel zeggen wil als iemand op te hangen om hem ter dood te brengen. Want zo spreken de Hebreeën: Hij heeft hem de dood aangedaan en hem verbrand; dat is, hij heeft hem door levend te verbranden ter dood gebracht. Wederom, hij heeft hem ter dood gebracht en hem gestenigd; dat is, heeft hem door steniging ter dood gebracht. Lees hierover na Lev. 20:2,27, 24:16, Deut. 13:9,10.

2. Ten andere, meent men nog een veel sterker bewijs voor het ophangen van een dood mens hierin te vinden, dat er in die aangetrokken wet wordt bijgevoegd: Zo zal zijn dood lichaam aan het hout niet overnachten. Waaruit zij besluiten, dat zijn dood lichaam aan het hout is opgehangen. Maar laat het beloop der woorden hier voor mij antwoorden, hetwelk geheel het tegendeel eist: Wanneer in iemand zulk een hoofdmisdaad zal zijn dat hij gedood zal worden, en gij hem aan het hout zult opgehangen hebben, zo zal zijn dood lichaam aan het hout niet overnachten. Waaruit ik geheel van gevoelen ben dat besloten moet worden, dat niet het lijk van die mens, nu al tevoren ter dood gebracht, is opgehangen geworden aan het hout; maar dat de opgehangen mens aan dat hout een lijk geworden, en onder de kruisiging aan dat hout gestorven is. Want indien God die eerste zin, van een dood lichaam aan het hout op te hangen, bedoeld had, zou Hij liever de woorden der werd in deze orde geplaatst hebben: Dat hij gedood zal worden, en gij zijn dood lichaam aan het hout zult opgehangen hebben, zo zal hetzelve aan het hout niet overnachten. Maar nu de rangschikking en plaatsing van des HEEREN woorden op deze manier is: Dat hij gedood zal worden, en gij hem (niet zijn dood lichaam, maar hem) aan het hout zult opgehangen hebben, zo zal zijn dode lichaam (wordende nu eerst van zijn dood lichaam melding gemaakt) aan het hout niet overnachten. Zo meen ik dat het aan elk die zich aan geen vooroordelen verslaaft, blijken zal dat niet het dode lichaam aan het hout is opgehangen, maar dat het lichaam van die levende opgehangen en gekruiste mens door de wonden een lijk of dood lichaam aan het hout geworden is.

Dit ons gevoelen, bij wettige gevolgtrekking uit Mozes' wet opgemaakt, zal het gedrag van de veldheer Jozua omtrent de gevangengenomen koning van Ai grotelijks ophelderen, Joz. 8:29, alwaar wij

lezen: En de koning van Ai hing Jozua aan een hout tot aan de avondstond; en omtrent de ondergang der zon gebood Jozua dat men zijn dode lichaam van het hout afnam. Hier dient men nauwkeurig in aanmerking te nemen dat in het begin gezegd wordt, dat Jozua de koning van Ai ophing, niet deszelfs dood lichaam; en daarna beval deszelfs dode lichaam van het hout waaraan het derhalve een dood lichaam geworden was, af te nemen. Deze schriftuurplaats zal des te sterker voor ons gevoelen klemmen, als men in overweging neemt dat anderszins de historieschrijver van dit Boek een grote misslag zou begaan hebben, met ons slechts te verhalen een aanhangsel van de doodstraf, de koning van Ai aangedaan, zonder ons te berichten de doodstraf zelf, met welke deze vorst door Jozua gestraft werd.

IV. Hierom zou ik het liefst (latende zulke geleerden die in deze zaak anders gevoelen in vrede) die schrikkelijke kruisstraf welke met bijna algemene toestemming de oude Hebreeën zolang ontzegd is geworden, hun eindelijk wederom toewijzen naar de eigenaardige zin en mening van de wet van Mozes. Want aldus zal, vooreerst, de toepassing van die wet door de heilige Paulus op Christus' kruisdood des te zekerder en krachtiger wezen, en mindere onderworpen aan de vitterijen en bedillingen der Joden, Gal. 3:13: Christus heeft ons verlost van de vloek der wet, een vloek geworden zijnde voor ons; want er is geschreven: Vervloekt is een iegelijk die aan het hout hangt. Ten andere, zullen de Godsspraken aangaande de kruisiging van de Messias in de Psalmen, bij Jesaja, Zacharia en elders meer veel sterker tegen Joden en ongelovigen beweerd kunnen worden. En eindelijk zullen de zwarigheden die anderszins deze wet drukken, gemakkelijker ontknoopt, en alles naar het bedoelde oogmerk der wet verklaard worden.

V. Welk laatste stuk wij nu ter hand nemen, waarin wij zo zullen te werk gaan, dat wij eerst het gemene gevoelen der uitleggers in overweging zullen nemen, en deszelfs verschillende ongemakken en zwarigheden, zo in de letterlijke als geestelijke zin aanwijzen. En dan zullen wij ons gevoelen voorstellen en met redenen aandringen.

VI. Alvorens zeggen wij, er was waarlijk de Joden grotelijks aan gelegen dat zulk een uitmuntend en schilderachtig voorbeeld van een Messias, aan het kruis te verhogen en met onze vloek te beladen,

de Christenen uit de handen wrongen, en deszelfs inwendige kracht uitdoofden. Tot het bereiken van dit oogmerk hebben zij dit soort van doodstraf tot geheel wat anders verdraaid (alsof er in de wet in Deut. 21:22,23 van geen levend ophangen aan het hout, maar slechts van een ophangen van een dood lijk gesproken werd), en dan hebben zij de bepalende reden daaraan gehecht, want de opgehangene is Gode een vloek, geheel verdorven en ontzenuwd in een koude zin. Want dat de opgehangene gezegd wordt Gode een vloek te zijn, dat verklaren zij aldus, dat die mens God vervloekt heeft door godslasterlijke woorden of daden. Op welk fundament wij zo even die farizese overlevering gebouwd zagen, van godslasteraars en afgodendienaars die na de dood nog moesten opgehangen worden. Andere Joodse meesters, die nochtans wel gevoelen hoe slecht zulk een uitlegging aanging tegen de Hebreeuwse spreekwijze, en van welk ophangen der godslasteraars en afgodendienaars men niet één enkel woord in Mozes' wetten vindt, en dus wel begrijpende dat hier een andere uitlegging nodig was, hebben het stuk aldus opgevat: Dat de opgehangene gezegd wordt Gode een vloek te zijn, omdat het Gode gans afschuwelijk en oneerlijk voorkwam dat een mens naar Gods beeld geschapen, en vooral een Joods mens, een Israëliet, een bondgenoot Gods, aldus hangen zou tussen hemel en aarde. En dat God diensvolgens heeft vastgesteld dat zulk een opgehangene zo spoedig mogelijk begraven zou worden, opdat zulk een schouwspel Gode zo onaangenaam en vervelende, niet lang duren, en tevens de hoge waardigheid van de Israëlitische naam en van het heilige land op zulk een manier niet verontreinigd zou worden. Dit zijn altezamen uitleggingen van mensen, die de duisternissen liever hebben dan het licht; en hoe verder zij gaan, hoe blinder zij zich vertonen.

VII. Wij Christenen, van Paulus beter onderwezen, weten dat Gode een vloek te zijn, alhier zoveel wil zeggen als van God vervloekt te zijn, en met al deszelfs bedreigingen en vervloekingen wegens de zonden overladen te zijn. God heeft namelijk gewild, dat in het ophangen van een misdadiger aan een hout een duidelijk teken en bewijs van een allerzwaarste en opeengestapelde vervloeking zou te zien wezen. Alwaar nochtans, onze uitleggers reden zullende geven waarom die zo vervloekte opgehangene aan een hout voor de

ondergang der zon moest begraven worden, niet zeer veel van de mening van de Joodse rabbijnen verschillen, en door derzelver gezag zich laten verstrikken. Wanneer doorgaans in alle samenstelsels van godgeleerdheid en alle schriftuurverklaring wordt ingescherpt en als ontwijfelbaar van hand tot hand overgeleverd, dat de opgehangene op welke de vloek lag, op dezelfde dag moest begraven worden, opdat daardoor een pand gegeven zou worden van een geheel weggenomen en geheel uitgedelgde vloek. Teneinde aldus zou blijken en openbaar worden dat al het gestrenge van de Goddelijke gerechtigheid nu vervuld was, dermate dat die opgehangen mens waarop zolang de Goddelijke vervloeking lag, nu met een eerlijke begrafenis kon ten grave dalen, en dus ook het heilige land van vervloeking en ontheiliging ontheven worden. Die uitlegging heeft zoveel meer de grootste godgeleerden zelfs behaagd, hoe ze daarin zoeter en aangenamer figuur en schaduw meenden te vinden van de evangelische waarheid in Christus. Die ook, zolang Hij aan het kruis hing, een vervloeking was gemaakt; maar welhaast op dezelfde dag alle vervloeking door Zijn dood weggenomen zijnde, eerlijk is begraven geworden. Op welke manier het heilige land, of liever de ganse aarde, niet langer onder de vloek en verontreiniging door de zonde geweest is.

VIII. Dit gevoelen aldus voorgesteld, kan ik echter niet onderschrijven vanwege de ongemakken en zwarigheden die hier liggen, zowel de letterlijke als geestelijke verklaring daarvan, en welke ik thans naar voren brengen zal. In de letterlijke verklaring ontmoet ik er twee, waarvan:

A. De eerste is, dat op zulk een manier het verband verzwakt wordt, hetwelk hier is tussen de vloek van de opgehangene en de noodzakelijkheid van hem te begraven voor zonsondergang. Dat verband is aldus: Zijn dood lichaam zal aan het hout niet overnachten, maar gij zult het zekerlijk ten zelven dage begraven; want een opgehangene is Gode een vloek. Er wordt immers niet gezegd, omdat zijn vloek nu ophoudt en uitgedelgd is, daarom zult gij hem begraven. Integendeel, de oorzaak van zijn begrafenis wordt op het krachtigste daarin gesteld, in de vloek op deze mens liggende, welke vloek door zijn gewicht en zwaarte dit schuldige hoofd nog na de dood moest vervolgen, en hetzelve als tot de hel toe neerdrukken.

B. De andere zwarigheid is, dat door de gemene uitlegging de straf van de opgehangene, welke Gods wet zelf heiligt, verzacht en opgeheven wordt; daar de prikkel daarvan integendeel van alle kanten moest gescherpt worden. Want niets kan zachter en genadiger wezen, niets troostvoller voor een in het openbaar gestrafte misdadiger, dan door Gods gebod zelf met een begrafenis begunstigd te worden, en wel een eerlijke, en zulks tot een duidelijk teken en pand van de uitgedelgde vloek. Maar, indien mij niet alles hier bedriegt, in de heiliging van deze wet en van de straf als de allerzwaarste, heeft God gewild dat alle verschrikkingen zouden samenlopen, om tot een klaar bewijs te dienen van de meest gestrenge gerechtigheid, welker geducht vermogen niets kon verzachten, maar welke het eenmaal gevloekte hoofd nog na de dood moest vervolgen tot in de afgrond, en het ook aan de eeuwige pijniging onderwerpen. Van zulk een oogmerk nu van Gods heilige wet, hetwelk de letterlijke zin buiten twijfel meebrengt, zou zeer veel verschillen een eerlijke begrafenis na de dood (zoals men die gewoonlijk begrijpt) alzo dat de overige doodstraffen der Joden, aan welke dat bijvoegsel van begraven niet gehecht wordt, hierdoor veel zwaarder zouden worden; daar nochtans deze straf van de opgehangene, die Gode een vloek was, voor de allerzwaarste, en terecht, gerekend werd.

IX. Wat verder de zwarigheden aanbelangt welke de geestelijke zin van de gemene uitlegging drukken, zou ik kunnen zeggen dat het fundament daarvan waggelende, ook het gebouw moet neerstorten. Maar ik zal verder gaan, en:

A. In de eerste plaats aanmerken dat onze godgeleerden allen van één gevoelen en eenstemmig Christus' begraving aanmerken als een laatste trap van Zijn vernedering, en Mijns oordeels met groter recht; nademaal onze Heere door Zijn begraving scheen als geheel en al verzwolgen te wezen. Maar nu zeg ik, indien Christus daarom is begraven geweest, omdat alle vloek nu geheel en al ophield, van Hem was weggenomen en deze uitgedelgd, dan behoorde begraving niet meer tot Deszelfs nederige staat; maar zij maakt de eerste trap van Zijn verhoging. Want wat is verhoogd te worden anders, als men van Christus spreekt, dan uit de vloek welke op Hem lag te ontkomen, daarvan nu verlost te zijn, en Zich een Overwinnaar der zonde te vertonen?

B. In de tweede plaats, het wordt buiten het gezag der Heilige Schrift gezegd en gesteld, dat de vloek in het ogenblik zelfs van Christus' dood is weggenomen, en dat Christus' begraving van die wegneming van de vloek het onderpand is geweest. Ik zie, dat van de godgeleerden niets wordt tevoorschijn gebracht om deze leer te bewijzen, dan dit ons voorbeeld van de opgehangene aan het hout. Maar dat is in verschil, en kan daarom tot geen bewijs dienen. Doch als ik met Gods Woord te rade ga, dan zie ik daarentegen dat door de heilige schrijvers het teken en pand van de weggenomen vloek gesteld wordt in Christus' opstanding; welke als de kwitantie of het handschrift der kwijtschelding geweest is van de schuld, nu in het geheel uitgewist. Zo leert ons Paulus, Rom. 4:25: Die overgeleverd is om onze zonden, overgeleverd in de dood, overgeleverd ook in het graf; maar opgewekt tot onze rechtvaardigmaking. Dat ook de redenering van de apostel in deze zaak overwogen worde, 1Kor. 15:17: Indien Christus niet opgewekt is, zo is uw geloof tevergeefs, zo zijt gij ook nog in uw zonden. Derhalve in Christus' opstanding, niet in de begraving, is de wegneming van de vloek gelegen. Voeg hierbij, Fil. 3:10, alwaar de apostel de volkomen verlossing van de zonde, waardoor men in nieuwigheid des levens opstaat, aan de kracht van Christus' opstanding toeschrijft, zeggende: Opdat ik Christus kenne, en de kracht Zijner opstanding, en de gemeenschap Zijns lijdens, Zijn dood gelijkvormig wordende.

X. Daar dan zovele zwarigheden het gemene gevoelen drukken, zo in de letterlijke als geestelijke uitlegging, laten wij gaan omzien of wij mogelijk een meer bekwame weg van verklaring in beide deze delen kunnen vinden.

A. De letterlijke zin vooraf in overweging nemende, en naar het oogmerk van Gods wet verklarende, behoeven wij niet te twijfelen of de begraving van die opgehangene aan het hout, welke zo verhaast moest worden voor zonsondergang, heeft de betekenis gehad van een allerzwaarste vloek, welke zulk een schuldig persoon en zeer misdadig hoofd, met de Goddelijke toorn beladen, nog na zijn dood vervolgde, en als tot de hel, onder die zware last van vervloeking neerdrukte. Zulks geeft:

a. Vooreerst de kracht der spreekwijze, welke zeer verschrikkelijk is, te kennen. Een vloek Gods wordt de opgehangene genoemd, in

het afgetrokkene, dat nog meer zegt dan of er stond, hij is vervloekt. Het is een vloek Gods, of Gode een vloek, dat is zoveel alsof hij de vloek zelf was; dermate dat in hem als op het middelpunt samenloopt al wat men voor vervloekt kan begrijpen.

b. Ten andere, brengt dit ook het verband tussen de begraving van de opgehangene en de vloek op hem liggende mee. Zijn dood lichaam zal aan het hout niet overnachten, maar gij zult het zekerlijk ten zelven dage begraven; want een opgehangene is Gode een vloek. Te weten, zulk een afschuwelijk en vervloekt hoofd moest op het aller spoedigste van de aarde weggenomen en er ondergedompeld worden, om die onmetelijke zware last van vervloekingen waarmee het beladen was. Gelijk zo, naar de gewoonte der volkeren, openbare boosdoeners, uitspuwsels en afschrapsels van het mensdom, afschuwelijke voorwerpen van de hemelse wraak, of tot as plachten verbrand, en die dan naar alle winden verstrooid te worden; of in de diepte der zee geworpen, onder een zwaar gewicht hen naar de afgrond voerende; of zeer diep onder de aarde gedolven te worden. Uit oorzaak dat dezulken gerekend werden met enige besmettelijke en aanstekende kwaal behept, ook anderen te zullen besmetten, en verontreinigen al wat ze maar aanraakten en als inademende.

c. Ten laatste, leidt ons ook daarheen die godsdienstige waarschuwing die in deze Mozaïsche wet daar nog wordt aangeknoopt: Alzo zult gij uw land niet verontreinigen, dat u de HEERE uw God ten erve geeft. Met welke woorden de Joden ingescherpt werd dat zulk een vervloekte opgehangene zoveel vuil en stank aankleefde, dat indien hij langer bleef hangen aan het hout, hij zelfs enigermate de lucht aangestoken, en de zuiverheid van het heilige land besmet zou hebben.

B. Al deze dingen nu in de geestelijke zin zijnde overgebracht, ontvouwen ons de grootheid van het verderf welke Christus, als Borg voor de vervloekte zondaar, heeft ondergaan en doorstaan.

1. Voor zoveel onze Heere aan het hout des kruises gehangen heeft als het Middelpunt, op Hetwelk alle vervloekingen van die wet aanliepen: Vervloekt is hij die niet blijft in al hetgeen geschreven is in het Boek der wet, om dat het doen, Deut. 27:26, Gal. 3:10; voor zoveel hebben wij om te denken (met hartelijk leedwezen over onze

zonden) aan die zware en oneindige last van onze vervloeking een, welke alle op dat heilig hoofd van Christus alleen zijn samengevloeid.
2. Uit kracht van die vervloekingen die op ons lagen, is Christus een vloek geworden voor ons, Gal. 3:13, en heeft niet alleen moeten sterven, maar ook als een vloek voor ons in het graf dalen. Namelijk, dat grote pak en die zware last van menselijke verdorvenheid, dat vervloekte en die afschuwelijke ophoping van onze oude mens, moest niet alleen lijden in de lijdende Christus, en met Hem aan het kruis genageld, maar ook in het graf neergedrukt en gedompeld worden, naar de leer van Paulus, Rom. 6:4: Wij zijn dan met Christus begraven door den doop in den dood. En dat wel, volgens het zesde vers, opdat het lichaam der zonde teniet gedaan, en dus als tot niets gebracht worde. Zulks zal in de volgende zondag wat uitvoeriger van ons verklaard worden bij de 43ste vraag, daar de Catechismus ons leert, dat door Christus' kracht onze oude mens niet alleen met Hem gekruist en gedood, maar ook met Hem begraven wordt. Thans zal ik maar met een woord zeggen, waarom de apostel in Rom. 6:4 de spreekwijze gebruikt van met Christus begraven te worden in de dood, waarvan de zin wat meer verborgen is. De verklaring van sommigen in de zin, van voor dood begraven te worden is te zwak, gelijk ook de zin van begraven te worden om Zijn dood te bevestigen niet sterk genoeg is. Mijns oordeels is het zoveel, als begraven te worden uit kracht van de vervloekte dood, om te betuigen dat Christus onder die schrikkelijke vloek der wet gelegen heeft, Die als een uitvaagsel der ganse wereld onder de aarde heeft moeten gestoken, en van voor de ogen Gods en der mensen verborgen en als teniet gedaan en uitgedelgd worden door zulk een schandelijke en afschuwelijke begraving, als oudtijds afgebeeld was in de vervloekte opgehangene. Opdat door deze laagste trap van Christus' lijden onze oude mens en deszelfs oude overblijfselen geheel en al uitgeschud en afgelegd zouden worden.
3. En gelijk, ten laatste, de opgehangene begraven werd, opdat het land niet verontreinigd werd, dat de HEERE God ten erve gegeven had; alzo kan ons heilig land, dat is Gods Kerk en de erfenis, ons gegeven en toegeschikt, nu nooit meer verontreinigd worden; voor zoveel door die begraving van Christus ook alle gedachtenis der

zonde is uitgewist, dermate, dat geen vervloeking, als door Christus in het graf meegenomen en begraven, tegen de uitverkorenen Gods kan worden ingebracht.
Dit grote voorbeeld van de opgehangene aan het hout dus zijnde afgehandeld, treden hij tot verklaring der geloofsartikelen, in deze en volgende zondag begrepen, wier recht verstand hiervan afhangt. Thans moeten wij intreden in het geloofsartikel van Christus' lijden, zo in het gemeen, als bijzonder onder de rechter Pontius Pilatus, naar de inhoud van de 37ste en 38ste vraag. Want wat het artikel van Christus' kruisiging aangaat, in de 39ste vraag vervat, die is nu verstaanbaar genoeg uit hetgeen wij over de opgehangene aan het hout, die Gode een vloek was, als een voorbeeld van Christus' kruisdood in het brede uit des Heeren Woord geredeneerd hebben.
I. Wat de inhoud van de 37ste vraag betreft, daarin treffen wij twee stukken van zwaar gewicht dan. A. Dat Christus de ganse toorn Gods tegen de zonde van het ganse menselijke geslacht gedragen heeft. B. En dat Hij zulks gedragen heeft in lichaam en ziel, opdat Hij met Zijn lijden, als met het enige zoenoffer, ons lichaam en onze ziel van de eeuwige verdoemenis verloste, en ons Gods genade, gerechtigheid en dat eeuwige leven verwierf.
A. Betreffende het eerste stuk:
1. Het zou in het eerste inzien wat hard kunnen schijnen, dat Christus de ganse tijd van zijn leven op de aarde de toorn Gods gedragen heeft, gelijk de onderwijzer spreekt. Niets echter is waarachtiger, indien men deze zaak in haar rechte licht beschouwt. Namelijk, het ganse leven van onze Zaligmaker is verzoenende geweest, als welk leven Hij geleefd en doorgebracht heeft, onze personen vertonende, onze ellenden dragende en torsende, en wel (hetwelk behoorlijk hier in aanmerking moet genomen worden) onze ellenden met een prikkel van vervloeking en van de Goddelijke toorn over onze zonden verscherpt, achtereenvolgens die bedreiging, ten dage als gij daarvan eet zult gij de dood sterven; waarin buiten twijfel allerlei ellenden en rampspoeden van dit sterfelijk leven begrepen zijn. Opdat nu deze prikkel van vervloeking en van de toorn Gods voor ons verbroken werd, was het nodig dat Christus de ganse tijd Zijns levens, van Zijn geboorte af tot de laatste adem van Zijn leven toe, onze ellenden en zwakheden gevoelde, en wel die gevoelde als de bittere

vruchten der zonden en als de schuldige straffen van onze overtredingen. Dit dient tot verklaring van de eerste spreekwijze van onze Catechismus, welke van partijen niet alleen als ijdel en onbekwaam zozeer doorgestreken, maar ook van enigen onzer niet recht begrepen is.

2. De andere is van sommigen nog veel minder verstaan; dat Christus gedragen heeft de toorn Gods tegen de zonde van het ganse menselijke geslacht. Nademaal hij, zo sprekende, zou kunnen schijnen het gevoelen der voorstanders van de algemene genade te begunstigen.

Het behaagt mij niet hetgeen van enige catechismusverklaarders bijgebracht wordt, te weten, dat hier van het ganse menselijke geslacht gesproken wordt, voor zoveel Christus diezelfde toorn Gods gedragen heeft, die tegen allen en een iegelijk mens, gelovigen en ongelovigen, ontstoken was vanwege Adams overtreding. Hiertoe deze gelijkenis bijbrengende, dat een groot vuur tegen alle mensen ontstoken wordt, en er Een komt Die voor allen de kracht van dat vuur verdraagt en doorstaat, wanneer dan terecht gezegd wordt dat Hij het vuur tegen allen ontstoken, heeft verdragen en doorgestaan. Dit is met het woord maar te spelen en te vitten, en derhalve de kracht van deze zaak te verzwakken; want dragen is hier buiten twijfel zoveel te zeggen als ondergaan en op Zich nemen, opdat het van de overigen afgeweerd en afgenomen worde. Zo voldoen ook in deze zaak niet, die door het ganse menselijke geslacht alleen de uitverkorenen of de wereld der uitverkorenen verstaan. Ik beken, dat door het menselijke geslacht en de wereld de uitverkorenen kunnen verstaan worden, alzo de Heilige Schrift ons hierin voorgaat; maar het ganse menselijke geslacht vind ik nergens in die zin. Derhalve, het ganse menselijke geslacht schijnt hier geen andere zin te kunnen meebrengen, dan dat Christus op Zich genomen en doorgestaan heeft hetgeen de gelovigen altezamen, zij allen en een iegelijk in het geheel verschuldigd waren, zodat Een voor allen of het ganse lichaam der uitverkorenen alles heeft ondergaan.

Onze Catechismus namelijk, heeft ons hier voor ogen willen houden die gans zware en opgehoopte last van de Goddelijke toorn, die in het geheel op alle gelovigen lag, en welke last Christus voor die allen gezamenlijk op Zijn schouders wel heeft willen overnemen.

Om al het lijden van onze Heiland ons te vertonen, is het toch niet genoeg enige smarten en bitterheden slechts op te tellen, welke of in het begin van Zijn leven Hem getroffen hebben, als Zijn besnijdenis, vlucht naar Egypte, vervolging van Herodes de kindermoordenaar, enzovoort; of ook in Zijn verdere levensloop. Maar daar legt onze Catechismus op toe (en zulks behoort van een geleerde en bondige uitlegger daarvan betoogd te worden) dat de gehele schakel van Christus' leven uit onze smarten en bitterheden is samengevlochten geweest. En dat wel onder dit beschouwen, voor zoveel die voortvloeiden uit de toorn Gods tegen de zonden, niet van één, maar van al de uitverkorenen gezamenlijk. Zodat niet één enkel ogenblik van het sterfelijke leven welke Christus heeft doorgebracht, begrepen kan worden in hetwelk Hij als Borg voor ons niet gevoeld heeft die last van de Goddelijke toorn, die ons anderszins in eeuwigheid zou hebben moeten drukken. Want waarlijk! niet één ogenblik zelfs is de staat van sterfelijkheid van Christus afgescheiden geweest, en wel een sterfelijkheid waarin huisvestte die ganse kracht van vloek en toorn waaronder wij lagen, alzo tot ons gezegd was: Stervende zult gij sterven; dat is, door een aaneenschakeling van allerlei ellenden zult gij moeten voortgaan tot de vervloekte dood.

B. Nu komen wij aan het uiterste toppunt van Christus' lijden, beide aan lichaam en ziel, dat onze Catechismus voornamelijk bedoelt. Wanneer Gods toorn Hem die allerbitterste drank mengde en te drinken aanbood, daar onze Heere in de hof van Gethsémané zo vreselijk van trilde onder bloedige zweetdruppels, op Zijn lichaam en ziel nu gezamenlijk aanvallende die zware last en dat oneindige gewicht van onze vervloekingen.

a. Zijn lichaam werd daar blootgesteld aan allerlei pijniging en foltering, die alle gedachten te boven gaan, zoals de evangelische geschiedenis van Zijn lijden ons bij stukken en delen uitvoerig vertoont. Niets smartelijks, niets pijnlijks, niets schandelijks werd ooit aan de allersnoodste booswicht in het werk gesteld, dat aan de Heere Christus Deszelfs beulen niet hebben uitgevoerd. Waarom de Goddelijke voorzienigheid dat lijden zo bestuurd heeft, dat Hem de allerzwaarste straf des kruises moest worden aangedaan; als welke niet alleen als de allerpijnlijkste van alle mensen gerekend wordt,

maar ook met een openbare vervloeking van God en mensen beladen was.
b. Doch Zijn ziel heeft nog met veel zwaardere angsten en smarten moeten worstelen; niet alleen door derzelver nauwe band met dat zo deerlijk gefolterde de lichaam, maar ook onmiddellijk door de hand van God Zelf, wordende zulke diepe slagen en geselingen Hem toegebracht, die tot het binnenste merg en ingewanden doordrongen, en Zijn inwendige zielsvermogens als ontbonden. Dermate, dat Hij tot uitschreeuwen gedrongen werd, uit Ps. 22:15,16: Ik ben uitgestort als water, en al Mijn beenderen hebben zich vaneen gescheiden! Mijn hart is als was, het is gesmolten in het midden Mijns ingewands! Mijn kracht is verdroogd als een potscherf! Ook dit getuigt de evangelische geschiedenis ten overvloede, welke al die zielsangsten en benauwdheden, zo in de hof als aan het kruis doorgestaan, zeer levendig ons schildert. En voorzeker, wij kunnen hier niet dan alleen van verre iets nagaan van al die geestelijke verschrikkingen welke de Vader over Zijn Zoon heeft uitgegoten, om de oneindige straf der ontzaglijke majesteit Gods, door onze zonden geschonden, van Hem af te vorderen.
1. Toen heeft onze Borg moeten zien en gevoelen al die vuilheid, schandelijkheid en doemwaardigheid van onze zonden. Wat kan er nu schrikkelijker bedacht worden dan Gode een verfoeiing en vervloeking te wezen?
2. Toen heeft onze Middelaar moeten zien en in Zijn binnenste met de uiterste smart gevoelen al die zware schuld van onze zonden, en derzelver verbintenis tot straf, niet alleen de tijdelijke maar ook de eeuwige. Wat kan er nu alweer ijselijker bedacht worden dan zichzelf waardig te begrijpen, wegens de schuld van onze zonden op Zich genomen, Gods oneindige toorn, de eeuwige dood en verdoemenis?
3. En (om veel met weinig woorden te zeggen) toen heeft onze dierbare Heiland moeten door en door gevoelen dat alles, dat de verwerping van Gods aangezicht kan en moet veroorzaken in een redelijk schepsel. (toen hij uitriep: Mijn God! Mijn God! Waarom heb Gij Mij verlaten?) Wie onzer zou nu kunnen begrijpen, veel minder uitdrukken al die angst en benauwdheid waardoor een onsterfelijk geschapen ziel, geschikt en geneigd om God als haar hoogste en

enig Goed te bezitten, daar uitvalt, en in de afgrond van het hoogste kwaad neergestort? Al hetwelk ik nu maar met weinig woorden gezegd en afgeschaduwd heb; latende de verdere uitbreiding aan ulieder verstand, goed oordeel en bekwaamheid over.

II. Laat ik nu met korte woorden ook opgeven hetgeen tot het merg van de 38ste vraag behoort. Het was namelijk niet genoeg dat onze Middelaar leed, maar op het uiterste noodzakelijk, zou Hij een Zoenoffer in onze plaats wezen, dat Hij onder de rechter leed, en bij een openlijk schouwtoneel veroordeeld werd; opdat wij daaruit werden verzekerd werden dat Deszelfs openbare rechtelijke straf van onze schuldige hoofden tot dit onschuldig Hoofd overgegaan is geweest.

Indien Christus op het bed gestorven was, en daar Zijn geest de Vader overgegeven had; of indien Hij in de een of andere hoek door struikrovers om het leven gebracht was; wij zouden geen grond genoeg gehad hebben om Deszelfs dood op onze rekening over te schrijven. Maar nu Gods eeuwige raad en voorzienigheid de zaak aldus beschikt en bestuurd heeft, dat Hij getrokken is geweest voor de rechterstoel, in banden geworpen, onderzocht, veroordeeld en gedoemd, en eindelijk met de allerzwaarste straf ter dood gebracht; zo kunnen wij daaruit zeer gegrond en veilig besluiten, hoezeer ook Zijn rechter Pontius Pilatus Hem heeft vrijgesproken en onschuldig verklaard, dat Hij geenszins in Gods ogen onschuldig is geweest; maar dat Hij in betrekking als Borg en Middelaar verbonden en verplicht is geweest om al die dingen te ondergaan.

Die derhalve deze stof naar derzelver rechte waarde wil verklaren en uitbreiden, behoort deze weg te houden, dat hij aantoont dat al dat bittere lijden hetwelk Christus onder de rechter Pontius Pilatus heeft ondergaan, Hem wel geheel onrechtvaardig is overkomen ten aanzien van de mensen, van welke Hij zo mishandeld is; maar dat ten aanzien van God en van ons, al die dingen Hem zeer rechtvaardig zijn overkomen; en dat Gods onzichtbare hand al die straffen heeft gevorderd en onze Borg toegezonden, in een ontelbaar schreden hogere trap. Dermate, dat Hij van de mensen bespot, bespogen, gegeseld, verscheurd, aan het vervloekte kruishout eindelijk genageld, hierin nochtans maar een uiterlijke vertoning te zien was van die bespotting, kastijding, beschaamd making, verlating en

vervloeking eindelijk, welke God Zelf van Zijn hemelse rechterstoel tegen Hem als de Borg uitsprak en Hem tevens aandeed. En dat alles onder de titel en naam van een rebel een godslasteraar, die al Gods deugden geschonden had. Op welke manier dan onze straf, welke wij rechtvaardig verdiend hadden, door Christus als Borg in onze plaats gedragen zijnde, en daardoor aan Gods gerechtigheid betaald tot de laatste kwadrantpenning, wij daaruit een vast besluit mogen opmaken, en met de apostel zeggen: Zo is er dan nu geen verdoemenis meer voor degenen die in Christus Jezus zijn, Rom. 8:1. En gelijk onze Catechismus spreekt, dat Hij onschuldig onder de wereldlijke rechter veroordeeld zijnde, ons daarmee van het strenge oordeel Gods dat over ons gaan zou, heeft bevrijd.

CHRISTUS' DOOD

ZESTIENDE ZONDAG

Vraag 40. Waarom heeft Christus Zich tot in den dood moeten vernederen?
Antwoord. Daarom dat vanwege de gerechtigheid en waarheid Gods niet anders voor onze zonden kon betaald worden, dan door de dood des Zoons Gods.

Verklaring

HET geloofsformulier vertoont ons de gans nederige en nog al meer en meer te verlagen stand van Christus, aan het kruis geleden; en wel langs drie trappen van vernedering, namelijk Deszelfs dood, gevolgd van begraving en nederdaling ter hel. Ik zal in de ontvouwing van deze geloofsbelijdenis alzo te werk gaan, dat ik bevonden worde niet lichtvaardig van het gemene gevoelen af te gaan, maar het licht der Heilige Schriften, benevens het beloop en de inhoud van onze Hervormde leer gevolgd te hebben.
I. Om de noodzakelijkheid en natuur van Christus' dood te verklaren, en u terstond in te leiden in de diepste beschouwing van die vernedering, welke de Heere der heerlijkheid en Vorst des levens voor ons heeft ondergaan, wil ik in aanmerking genomen hebben dat woord: (in het paradijs gehoord) Ten dage als gij daarvan eet, zult gij den dood sterven, Gen. 2:17. Dat geduchte vonnis sprak over de zondaren geen enkele en simpele ontbinding tussen ziel en lichaam uit; maar zulkeen welke uit de toorn en vervloeking Gods voortkwam, en daarom vol van verschrikking was. Waardoor het openbaar zou worden dat zij uit alle recht des levens, uit de minste bezitting zelfs van het beeld Gods, en dus uit alle gemeenschap met God uitgevallen waren; en dat zij daarentegen tot een gans afschuwelijke en met de verdoemenis gepaarde stand vervallen waren. Waardoor zowel het lichaam als de ziel voor eeuwig verdorven moest worden, en eindelijk van de tweede dood verslonden. Dat is die prikkel, die de apostel de dood toe-eigent, 1Kor. 15:55; boven

welke prikkel waarlijk niets harder noch verschrikkelijker gezegd kan worden; nademaal hij op de schuldige hoofden met vervloeking van het oneindig Opperwezen neerdalende, altijddurende straffen der geschonden Majesteit Gods toebrengt, niet te eindigen totdat aan de Goddelijke gerechtigheid ten volle voldaan is.

II. Uit het gezegde begint nu al op te klaren hoe groot de zwaarte en bitterheid van Christus' lijden geweest is, als Hij Zich aan onze vervloekte dood heeft moeten onderwerpen, en als deze prikkel des doods, gescherpt als het ware met alle vloeken van de hemel tegen Hem geveld is. Dermate, dat al het vervloekte en verschrikkelijke daarin lag, Hij alleen voor al de uitverkorenen dat zou ontvangen, en tegelijk teweegbrengen, dat gelijk onze Catechismus spreekt in de 42ste vraag, de dood de gelovigen geen doorgang tot verdoemenis, maar tot het eeuwige leven zou zijn. Onder deze gedaante van zaken komt de Messias als Borg onze plaats bekledende voor in Jes. 53:8, als daar onder andere van Hem gezegd wordt: Hij is afgesneden uit het land der levenden; om de overtreding Zijns volks is de plaag op Hem geweest. Ik zou het liever vertalen, door de plaag die op hen, dat is het volk, komen moest, en zij wegens hun overtreding schuldig waren, in deze zin: Hij is afgesneden uit het land der levenden, om de overtreding Mijns volks; waardoor door de plaag, dat is de straf des doods welke op hen, op dat volk, wegens hun overtreding moest komen. Welke plaag of straf zij schuldig waren, en om welke overtreding zij verdiend hadden met een geweldige slag afgesneden te worden, onder de vervloeking van de wet, en voor eeuwig van het aangezicht Gods verbannen te worden. Hij is dan (als de Borg van dat uitverkoren volk in hun plaats) afgesneden met een geweldige hand, niet zozeer van mensen als wel van God Zelf, Die deze dodelijke wond met een oneindig gewicht van vervloeking de Heere Messias zou toebrengen. Onder dezelfde beschouwing van zaken wordt door de Messias melding gemaakt van banden en strikken des doods, banden Hem omgeworpen als een schuldige, met welke de dood de Vorst des levens scheen gebonden, Hem overwonnen en tot zijn eigendom gemaakt te hebben. Banden des doods hadden Mij omvangen, beken Belials verschrikten Mij! Banden der hel omringden Mij, strikken des doods bejegenden Mij! Ps. 18:5,6.

III. Tot hiertoe heb ik niets voortgebracht in hetwelk niet één gevoelend en eenstemmig van onze godgeleerden overeenkomen; maar hetgeen ik nu verder aan het licht zal brengen, zal een weinig van de gemene weg afwijken. Gewoonlijk begrijpt men, dat de Heere Christus deze betrekking des doods heeft afgelegd zo aanstonds als Hij aan het kruis Zijn geest heeft uitgeblazen. Hiervandaan die mening omtrent deszelfs begraving, wegens de nu geheel uitgedelgde en uitgewiste vloek. Hiervandaan ook de nederdaling der hel in een andere zin ontvouwd, dan het beloop van de geloofsartikelen van Christus' vernedering vordert; terwijl enigen door nederdaling ter hel de begraving; anderen gelijk ook onze Catechismus, de onuitsprekelijke benauwdheden en smarten welke Christus nog levende in Zijn ganse lijden, en bijzonder aan het kruis hangende ondergaan heeft, verstaan. In de voorgaande zondag heb ik dat gemene gevoelen aangaande de vloek met Christus' dood nu geheel weggenomen, begonnen te verzwakken, en te betogen dat hetzelve niet genoeg, noch met de Heilige Schriften, noch met de overige stukken van onze Hervormde leer overeenstemt. En derhalve zal het ons niet kwalijk kunnen genomen worden, indien wij iets trachten voor het licht te brengen hetgeen wij oordelen dat beter met beide kan worden overeengebracht en bestaanbaar is.

IV. Ik meen diensvolgens, dat die gestrenge betrekking van een vervloekte dood zolang geduurd heeft als Christus in het hart der aarde gebleven is. Zulks is met de Heilige Schrift en met het leerstelsel van onze godgeleerdheid op het nauwste verbonden. Maar, zal iemand zeggen, welke vervloeking kan er begrepen worden na Christus' dood, terwijl het lichaam zonder pijn of smart heeft gerust, en de ziel is gegaan in het paradijs, genietende daar ook de hemelse rust? Dit is die hinderpaal die de godgeleerden in de weg heeft gestaan; een knoop welke wij thans los te maken hebben; opdat onze woorden in geen verkeerde zin worden opgevat en misduid, alsof wij ons bij dezulken wilden voegen, die stellen dat Christus nog na Zijn dood met grote benauwdheden, angsten en smarten heeft moeten worstelen. Van zulk een gemeenschap ben ik zeer wijd en breed afgescheiden en vervreemd; en ik geloof heilig, dat gelijk Christus' lichaam zonder de minste smart in het graf gelegen heeft, als ook Deszelfs ziel van alle angst na de dood is bevrijd geweest. Nochtans

heeft die betrekking van een vervloekte dood alsnog niet opgehouden; want zo lang moest Hij nog iets dat Hem schandelijk en oneerlijk was ondergaan, zolang Hij van de banden des doods nog gehouden werd; in welke banden Hij nog als een aangeklaagde, schuldige en veroordeelde ingewonden was. Zolang Hij die banden des doods door Zijn opstanding niet verbroken had, zolang duurde Zijn openbare schande en oneer bij de mensen, en Zijn schuld bij de Rechter en bij Zijn Vader. Of, tenminste was die alsnog niet volkomen van Hem opgeheven en weggenomen; en derhalve zolang was Hij van de vervloeking waarmee Hij in de dood was neergedaald, niet ontslagen en vrij verklaard. Hoedanige stand nu en gesteltenis van onze HEERE, gelijk ze ten uiterste laag en vernederend was, zo kon het ook niet anders wezen of zij moest in zekere zin zwaar, moeilijk en bitter wezen aan zulk een verheven Persoon, Die de Fontein des levens was, de Zon der gerechtigheid, het Beeld van des Vaders heerlijkheid, Wiens allerheiligste, ten volle gelukzalige en heerlijke ziel niet de allerminste gemeenschap met de duisternissen des doods scheen te kunnen hebben. En die heeft Hij evenwel in dat driedaagse verblijf onder de dood moeten hebben, opdat aan de Goddelijke gerechtigheid ten volle voldaan, en de volkomen doding en het tenietdoen van onze oude mens teweeggebracht worde.

V. Welk laatste stuk ik wil dat hier naarstig overwogen worde, nademaal de betrekking van die vervloekte dood op Christus gelegen heeft ten aanzien van het lichaam van onze zonden, waarmee Hij beladen was, en ten aanzien van die oude mens, die naar het zeggen van onze onderwijzer in de 43ste vraag niet alleen met Christus gekruist, maar ook gedood en begraven moest worden. Alzo dat dan eerst de nieuwe mens in en met Christus opgestaan is, wanneer Hij bij Zijn opstanding uit het graf uitkwam, zijnde wel gedood in het vlees, maar levend gemaakt door de Geest, 1Petr. 3:18; of gelijk Paulus spreekt, gerechtvaardigd in de Geest, 1Tim. 3:16. En zulks is overeenkomstig met de leer van onze Catechismus, die het nut van Christus' offerande en kruisdood in de even aangehaalde 43ste vraag daarin stelt, dat door Christus' kracht onze oude mens met Hem gekruist, gedood en begraven wordt, opdat de boze lusten des vleses in ons niet meer regeren; maar dat wij onszelven Hem tot een offerande der dankbaarheid opofferen.

Vraag 41. Waarom is Hij begraven geworden?
Antwoord. Om daarmede te betuigen dat Hij waarachtiglijk gestorven was.

Verklaring

WIJ gaan over tot de tweede trap, namelijk Christus' begraving, welke wij met weinig verklaring zullen kunnen afhandelen, om hetgeen dienaangaande verhandeld is bij de voorgaande zondag; alwaar uit Deut. 21:22,23 de bronnen reeds geopend zijn, uit welke het rechte verstand van deze verborgenheid alleen geput moet worden.

I. Tot bevestiging dan van de zaken welke aldaar door ons gezegd zijn, zal ik een verklaring geven van de heerlijke Godsspraak welke ik nevens anderen meen tot Christus' begraving te behoren, Jes. 53:9: Men heeft Zijn graf bij de goddelozen gesteld; en Hij is bij den rijken in Zijn dood geweest.

A. Wat het eerste lid van die woorden aangaat; ik zal de verscheidenheid der gevoelens daarover niet wikken en wegen, of aanwijzen, welk gewicht elk derzelver heeft, maar terstond intreden in hetgeen door de profeet schijnt bedoeld te worden. De begraving van een goddeloze heeft bij de Hebreeën bekend kunnen en moeten zijn, voor zodanige dompeling onder de aarde, welke iemand aangedaan wordt onder de naam en titel van een misdadiger of booswicht, en bij uitstek goddeloze, en daarom ook een vervloekte. Die ook na de dood nog met Gods toorn en vloek beladen bleef, en daarom met schande neergedrukt en gedompeld wordt in het hart der aarde. De wijze van onder de aarde gestoken en neergestoten te worden, had in zich en vertoonde ook iets verschrikkelijks en vervloekts. En derhalve de begraving van een goddeloze heeft naar de gewone spreekwijze van het volk gebruikt kunnen worden voor een treurige begrafenis, welke geheel afschuwelijk was. (Hoedanige was die van een opgehangene aan het hout; die daarom ook als een vervloekte zo spoedig mogelijk voor zonsondergang onder de aarde gestoken werd). Waaruit openbaar wordt, hoe gepast de profeet Jesaja deze begraving heeft aangehaald, opdat Christus dat oude voorbeeld van

die opgehangene in alle opzichten zou vervullen, zeggende: Men heeft Zijn graf bij de goddelozen gesteld; dat evenzoveel zegt als, men heeft Hem de begraving van een goddeloze gegeven.
B. Omtrent het tweede lid der Godsspraak, en Hij is bij de rijken in Zijn dood geweest, zou men kunnen twijfelen of men het niet met sommigen te vertalen heeft: En Hij is in des rijken mans verheven grafgebouw geweest. Waarmee dan de profeet dit zou te kennen geven, dat de Messias aan de ene kant wel oneerlijk is begraven geweest, voor zoveel de Goddelijke vloek Hem als Mens vervolgde, en eiste dat Hij onder de naam van een goddeloze in het hart der aarde neerdaalde. Maar dat Hij ook aan de andere kant eerlijk is begraven geweest, als Die gelegen heeft in de verheven grafgebouwen van een rijke man. (Denk hier om de prachtige grafstede van Jozef van Arimathéa, in een boven de grond verheven rotssteen uitgehouwen.) Ik wil het echter alsnog met de meesten liever vertaald hebben: Hij is bij de rijke man in Zijn dood geweest. Het meervoudige getal van *doden* wordt hier gebruikt, omdat niet één enkele dood op de Messias, vertonende tot nog toe uiterlijk de gedaante van een goddeloze, gelegen heeft, gelijk alzo niet één enkele dood die oude goddeloze, (die aan het hout opgehangen is) drukte; maar een verdubbelde, en met de hemelse vloek opgehoopte zwaarte, welke met haar prikkel dat schuldige en vervloekte Hoofd aan het kruis opgehangen, tot de afgrond toe vervolgde. Op dezelfde wijze nu heeft onze HEERE Messias niet de verschrikkingen van één dood, maar van verschillende moeten ondergaan. Als Die de ganse bittere beker, met zovele doden van tijdelijke en eeuwige vervloekingen gemengd, heeft moeten uitdrinken; uit kracht van hetwelk Hij ook moest begraven worden naar het lichaam, en ter helle nederdalen naar de ziel.
II. Ik zal met nog een tweede zeer doorluchtige gelijkenis en schaduwachtig voorbeeld van de Messias mijn gevoelen gaan versterken. Het is dat van JONA, drie dagen in de buik van de vis bewaard. Dat was een begraving van een levend mens, waarlijk voorbeeldig, en van een zeer geheime zin Christus' begraving afbeeldende. Want deze God-Mens, zelfs toen Hij dood in het hart der aarde begraven lag, was ook levend, en behield de kracht van het niet te ontbinden leven, voor zoveel de band der personele vereniging door welke de

Godheid met de mensheid op het nauwste verbonden was, in Zijn dood niet is geschonden of losgemaakt geweest.
Deze verborgenheid meen ik dat ook bedoeld wordt in Op. 1:18: En Die leef, zegt Hij; en Ik ben dood geweest; en ziet, Ik ben levend in alle eeuwigheid. Amen. En Ik heb de sleutelen der hel en des doods. In de Griekse tekst staat *die levende;* hetwelk Zulkeen bij uitnemendheid te kennen geeft, Die met een onsterfelijk en niet te ontbinden leven is begiftigd; een door Zichzelf levende en bestaande, en geen verandering of dood onderworpen; Zulkeen is nochtans dood geweest, en naar het voorbeeld van Jona levend begraven geweest.
Gelijk het nu Jona ongetwijfeld zwaar moet hebben gevallen, zo levend in de buik van de vis, als in het graf besloten te zijn, alzo zou het ook de God-Mens zwaar gevallen zijn, daar Hij Zelf de eeuwige levende God was, in het graf besloten te worden gehouden, en als een gevangene des doods daar begraven te liggen; en dat wel om de schuld welke tot nog toe op Hem lag. Laten hier overwogen worden die bittere klachten welke Jona uitstorte, voorkomende in het tweede hoofdstuk van dat profetische Boek, dat zou toegepast worden op de Messias, zoals Hij Zelf ons in deze zaak is voorgegaan, Ps. 18:7: Als mij bange was, riep ik de HEERE aan, en riep tot mijn God; Hij hoorde mijn stem uit Zijn paleis, en mijn geroep voor Zijn aangezicht kwam in Zijn oren. Want hier komen zulke spreekwijzen voor, die Jona daarna de zijne heeft gemaakt. Welke dingen wel ingezien en overwogen zijnde, wij voorwaar niet zullen twijfelen of de stand en gesteldheid van Christus' begraving heeft een treurige betrekking gehad, welke de Persoon van de God-Mens begeerde geeindigd te zien, en daarvan door volkomen opheffing van de schuld in de opstanding uit de doden geheel ontslagen te wezen.

Vraag 44. Waarom volgt daar: Nedergedaald tel helle?
Antwoord. Opdat ik in mijn hoogste aanvechtingen verzekerd zij en mij ganselijk vertrooste, dat mijn Heere Jezus Christus door Zijn onuitsprekelijke benauwdheid, smarten, verschrikking en helse kwelling, in welke Hij in Zijn ganse lijden (maar inzonderheid aan het kruis) gezonken was, mij van de helse benauwdheid en pijn verlost heeft.

LATEN wij nu de laatste trap van vernedering beschouwen, waarin wij belijden dat onze Borg is nedergedaald ter helle; welk artikel ten allen tijde vele twisten en verschillende uitleggingen is onderworpen geweest. Het lust ons niet in die alle in te treden, maar de zaak zelf terstond aan te vatten.

I. Onze Catechismus heeft dit artikel (dat in de oudste geloofsbelijdenissen niet wordt gevonden) uitgelegd en geduid op de zielsangsten van onze nog levende Heiland. Anderen hebben gemeend, dat dit hetzelfde zegt, als Hij is begraven. Het zou iemand wonderlijk kunnen voorkomen dat men in een duidelijke zaak zo heeft kunnen haperen; daar toch niets klaarder is dan dat Christus na de dood geweest is in de hel (zoals het woord in ons Nederlands vertaald is, in de Hebreeuwse tekst luidt het *Scheool,* in het Grieks *Hadees*). Welke hel een zekere plaats is, onderscheiden van het graf; of laat ik liever zeggen een zekere onderscheiden staat. Want gelijk de mens uit twee bijzondere delen, ziel en lichaam, bestaat; alzo eigent de Hebreeuwse spraak het lichaam toe aan het graf; maar de ziel merkt ze aan, verkerende in het Scheool, of naar onze vertaling in de hel, dat is verkerende in de staat der ontbinding of de staat der afscheiding van het lichaam. Waarin de ziel van het lichaam afgezonderd, dat haar deel begeert weer te krijgen, en verlangt daarmee weer verenigd te worden; welke onze gissing omtrent de aard en betekenis van dit duistere woord Scheool hier dient aangetekend te worden. Want men moet nauwkeurig in acht nemen dat het Scheool der Hebreeën, en dat Hadees (van de onzen door *hel* vertaald) naar het gebruik der Bijbelgeschriften in zich vervat de gehele staat of toestand van de ziel, als ze van het lichaam is afgescheiden, hetzij deze in het paradijs als zetel der gelukzaligen is opgenomen, hetzij deze in de zetel der verdoemden geworpen is.

II. Nu heeft buiten enige tegenspraak de ziel van Christus in dit Scheool, of verblijfplaats, liever verblijfsstaat, der zielen verkeerd, en wel in die staat van verblijf of staat der ontbinding van ziel en lichaam, die door de zonde was in de wereld gekomen, en die gepaard was met de vloek der wet, en met die scherpe prikkel: Gij zult de dood sterven, Gen. 2:17. Uit welke staat, daar hier wel op te

letten is, men niet kan uit raken dan door volkomen aan de Goddelijke wet te voldoen, en door het ondergaan en doorstaan van de ganse straf welke de overtreder had verdiend.
III. Op deze spil draait het gehele gewicht van dit leerstuk, en daarom zal ik mijn mening nog wat klaarder voorstellen, welke deze is: Wanneer het lichaam aan het graf, en de ziel aan het *Scheool of staat der ontbinding* wordt overgegeven, dan wordt elk van deze delen van de gehele mens aangemerkt, zolang er nog niet voldaan is aan de Goddelijke gerechtigheid, als uitgesloten van alle recht tot het leven, en in de kerker opgesloten, onder de heerschappij en strenge overheersing van de dood, zo tijdelijke alsook eeuwige. Welke banden en strikken nooit kunnen verbroken of afgeschud worden, tenzij er volkomen genoegdoening tussen komt, waardoor het verloren recht tot het leven, zo het tijdelijke als het eeuwige, weer verkregen wordt.
IV. Uit welke nadere verklaring van deze zaak nu elk op het klaarste in het oog loopt dat de ziel van Christus, zolang zij in de staat der afscheiding van het lichaam verkeerde, hoezeer ze ook in het paradijs buiten alle smart en angst gerust heeft, echter tot nog toe behouden heeft een bezwaarde en onaangename betrekking; welke zij verlangde hoe eerder hoe liever geëindigd te worden. Ja, ik zeg zelfs, dat hier niet alleen Christus' ziel in aanmerking komt, maar de gehele Persoon van de God-Mens; want al wat of het lichaam of de ziel overkomt, dat overkomt de gehele persoon; en derhalve ziet elk dat het geheel niet gevoeglijk was dat zulk een uitmuntende en verheven Majesteit van de grote God-Mens langer zou gehouden worden onder die overheersing van een vervloekte dood, tot bewijs van het verloren en nog niet weer verkregen recht tot het leven. Welk verkregen recht door Christus' opstanding eerst is aangebracht, en de hemelingen en die op aarde zijn, ja zelfs de onderaardse geesten openbaar geworden is; opdat nu in de Naam van Jezus zich alle knieën zouden buigen dergenen die in de hemel, en die op de aarde, en die onder de aarde zijn, Fil. 2:10. Als Die door Zijn eigen en oneindige kracht de banden van de tijdelijke en eeuwige dood verbroken heeft; en gelijk wij lezen in Op. 1:18, de sleutels draagt der hel en des doods, omdat Hij Zelf is dood geweest en weer levend geworden. Alzo dat Hij nu naar Zijn welgevallen kan openen

en sluiten, Op. 3:7; dat is, of tot het recht van het leven toelaten, of in het eeuwig verderf laten welke Hij wil.
V. Dat nu deze leer met de Heilige Schriften ten volle overeenkomt, moet nog verder bewezen worden. Behalve hetgeen reeds gezegd is, levert ons:
A. Het eerste bewijs het 10de vers van de 16de Psalm: Gij zult Mijn ziel in de hel (Scheool) niet verlaten. De Messias, zoals bekend is, spreekt hier, Wiens lichaam in het voorgaande vers voorkomt liggende in het graf; ook zal Mijn vlees zeker wonen. En wiens ziel daarom hier gesteld wordt in het Scheool, of wel, die andere verblijfplaats of liever staat van verblijf, daar de overledenen naar de ziel moeten heengaan. Ondertussen is over die schriftuurplaats een grote slingering van wijde en verschillende uitleggingen; hetwelk aan een zaak die in zichzelf klaar genoeg is, maar alteveel verwarring heeft toegebracht. Waartoe aanleiding schijnt gegeven te hebben de dwaling der pausgezinden aan de ene, en die der lutheranen aan de andere kant. De eerstgenoemden stellen voor vast dat de ziel van onze Heere ter helle is neergedaald, wel te verstaan in de staat der verdoemden, of liever gelijk zulken noemen, de voorburg der hel, teneinde de vaderen van het Oude Testament daaruit te verlossen. De laatstgenoemden houden staande dat de ziel van de Heiland in de staat der rampzaligen is neergedaald, om haar zegepraal aan de duivelen en boze geesten te vertonen. Om deze dwalingen tekeer te gaan, hebben onze uitleggers ontkend dat in de aangetrokken Psalm door het Hebreeuwse woord *ziel* moet verstaan worden de eigenlijke ziel van onze gezegende Heiland.
1. De eerste mening is van dezulken die het woord *ziel* opvatten voor persoon, in deze zin: Gij zult Mijn Persoon niet verlaten in het graf, vattende dan het woord Scheool op voor het graf. Doch het kan niet bewezen worden dat dit woord de verblijfplaats van het lichaam, of het eigenlijke graf zou betekenen. Want welke Bijbelteksten hiertoe ook bijgehaald worden, zij behoren alle tot de staat der ziel; gelijk onder andere de taalkundige Bosschart bewezen heeft in zijn verhandeling over de Christus' nederdaling ter hel, die met ons van hetzelfde gevoelen is.
2. Nog minder behaagt ons het tweede gevoelen, hetwelk het woord (van de onzen zeer wel door *ziel* vertaald) voor het *lijk of dode*

lichaam neemt; gelijk de vermaarde Beza geen zwarigheid maakt te vertalen: Gij zult Mijn lijk niet verlaten in het graf. Hiertoe worden enige schriftuurplaatsen bijgebracht, Lev. 19:28, 21:1, Num. 19:11,13. Maar in die plaatsen is de reden zeer verschillend; en hier geldt ook dat ik zo even zei, dat het woord Scheool nooit tot het lichaam behoort; behalve dat daarvan in het voorgaande veel gehandeld was: Ook zal Mijn vlees zeker wonen.

3. Nog is er een derde uitlegging, welke de grote mannen Calvijn en Coccejus hebben goedgekeurd, verstaande door het woord *ziel* het dierlijke leven, gelijk dit gebruik van het woord in de Heilige Schrift gemeen is, alsof de zin zou zijn: Gij zult Mijn leven niet verlaten in de staat des doods. Maar naardien ook Christus' ziel ongetwijfeld in de staat des doods tot nog toe zou gehouden worden, en ons dierlijk leven afhangt van die onsterfelijke ziel, zo vordert de zaak zelf dat wij dat geestelijk en onsterfelijke deel hier geenszins kunnen uitsluiten; en:

4. Diensvolgens twijfelen wij niet om de zin der woorden aldus te begrijpen: Gij zult Mijn ziel niet laten in de staat der ontbinding, welke Ik als Borg voor Mijn uitverkorenen heb moeten ondergaan onder de vloek der wet. Maar de schuld geheel en al zijnde uitgewist, en alle gedachtenis van de toorn zijnde uitgedelgd, zult Gij Mij vergunnen en toestaan dat Ik binnenkort als Overwinnaar en Zegepraler uit die staat der ontbinding ontkom, en de zalige heerlijke onsterfelijkheid, zo voor Mijzelven als voor de Mijnen, behaal.

B. Het tweede bewijs voor ons gevoelen geeft ons de heilige Petrus aan de hand in Hand. 2:24-28, alwaar hij deze plaats uit Psalm 16 aanhaalt, en deze op die manier toepast, dat het blijkt dat hij ook Christus' menselijke ziel, in de striktste zin genomen, verstaan heeft zoals deze alsnog onder een droevige betrekking lag. Daarheen toch behoort die manier van spreken die door de apostel wordt gebruikt in vers 24: Welken Jezus God opgewekt heeft, de smarten des doods ontbonden hebbende, alzo het niet mogelijk was dat Hij van denzelven dood zou gehouden worden. De spreekwijze is ontleend uit Ps. 18:6, alwaar de Messias uitroept: Banden der hel omringden Mij, strikken des doods bejegenden de Mij. Het Hebreeuwse woord aldaar betekent ten dele banden, ten dele smarten. De apostel Petrus heeft hier met de zo genoemde zeventig Griekse overzetters de

betekenis van smarten des doods behouden, omdat zulks nog krachtiger tot zijn oogmerk diende; voor zoveel namelijk zulk een toestand van de grote God-Mens smartelijk, dat is treurig, bitter en zwaar was, in die staat der ontbinding als een gevangene des doods in deszelfs banden te liggen. Welke banden en smarten des doods stonden verbroken en afgeschud te worden door Zijn opstanding uit de doden.

C. Het derde bewijs neem ik uit die uitmuntende Godsspraak van Ps. 68:19, daar de Messias toegeroepen wordt: Gij zijt opgevaren in de hoogte, Gij hebt de gevangenis gevankelijk gevoerd! Vergeleken met Ef. 4:8, alwaar de apostel die woorden eerst hebbende aangehaald, vervolgens daarover zo redeneert in het negende vers: Nu dit, Hij is opgevaren; wat is het dan dat Hij ook eerst is nedergedaald in de benedenste delen der aarde? Hier hebben wij met duidelijke woorden dit geloofsartikel verklaard; want nederdalen in de benedenste delen der aarde is in de spreekstijl van de Bijbel zoveel als nederdalen ter hel, vergelijk Ez. 31:14. De reden van zo te spreken is deze, dat de Ouden het Hebreeuwse woord *Scheool* en het Griekse woord *Hadees*, van de onzen door *hel* vertaald, begrepen als een zeer wijde vergader- en bergplaats, in de onderste delen der aarde gelegen; en daarom zeiden zij dat iemand daarin neerdaalde. Hetwelk hier nu niet buiten het oogmerk van die spreekwijze moet getrokken worden, alsof dan noodzakelijk alle zielen, zo van de goeden als van de kwaden, in één en dezelfde plaats verkeren. Het is genoeg dat naar de wijze van spreken dezelfde staat van ontbinding voor de ziel, van het lichaam afgescheiden, verstaan wordt; en dat die staat tot nog toe wordt begrepen als laag en nederig, hebbende iets in zich dat onze natuur bezwaart en drukt, waaruit men begeert te ontkomen en uit de laagte naar boven te klimmen. Waaruit wij dan besluiten, dat door de gevangenis gevangen te voeren in de 68ste Psalm, van Paulus ook aangetrokken en verklaard, Ef. 4, de poorten der hel worden te verstaan gegeven; welke de Heere Christus heeft moeten openbreken, als Hij daarin gesloten, de sterkte en macht daarvan door Zijn oneindige sterkte en alvermogen heeft overweldigd.

D. Dat wij nu door een vierde bewijs nog nader zullen versterken, genomen uit dat triomflied van Paulus, 1Kor. 15:55-57: Dood, waar

is uw prikkel? Hel, waar is uw overwinning? De prikkel nu des doods is de zonde, en de kracht der zonde is de wet. Maar Gode zij dank, Die ons de overwinning geeft door onzen Heere Jezus Christus! De apostel daagt daar niet alleen de dood uit, maar ook deszelfs verschrikkelijke sloten en kerkers; en hij vertoont ons die vervaarlijke vijand als die helemaal verbroken, en van alle angsten en benauwdheden die Hem vergezelden ontwapend en uitgeschud; overmits Jezus Christus onze Heere voor ons niet alleen de dood heeft ondergaan, en in het graf gedompeld is, maar ook ter helle is neergedaald, en als onze Borg in die vervloekte staat der ontbinding van ziel en lichaam ook heeft willen neerzinken, en alle bitterheid welke daarin lag ten enenmale uitputten, en zich alzo meester maken van de sleutels der hel en des doods, volgens Op. 1:18.

ZEVENTIENDE ZONDAG

Vraag 45. Wat nut ons de opstanding van Christus?
Antwoord. Ten eerste heeft Hij door Zijn opstanding de dood overwonnen, opdat Hij ons de gerechtigheid, die Hij ons door Zijn dood verworven had, kon deelachtig maken. Ten andere worden ook wij door Zijn kracht opgewekt tot een nieuw leven. Ten derde is ons de opstanding van Christus een zeker pand onzer zalige opstanding.

Verklaring

VAN deze allerdiepste vernedering van onze Heiland ga ik over tot Deszelfs onbegrijpelijke hoog verheven en van alle kanten volmaakte verhoging, welke de eerste graad of trap van Deszelfs opstanding uit de doden is. In het leerstuk zelf, voor zoveel de stellige waarheden aangaat, die in elk samenstelsel van godgeleerdheid overvloedig behandeld worden, zullen wij ons thans niet inlaten; maar met onze Catechismus terstond intreden in het binnenste merg van dit leerstuk, namelijk de praktikale of beoefenende waarheden en nuttige gebruiken die daarin voor een Christen liggen. Want hier wordt gevraagd: Wat nut ons de opstanding van Christus? Veronderstellende dus de onderwijzer dat dit geloofsartikel zijn leerling van elders genoeg bekend is.
In de behandeling van deze 45ste vraag kan men de opgestane en levend geworden Heiland uit een drieërlei oogpunt beschouwen, waaruit een drieërlei beoefenende waarheid vloeit. Want deze grote Overwinnaar en Zegepraler over de dood, het graf en de hel, leeft nu een drieërlei leven: 1. Hij leeft vooreerst het leven der gerechtigheid, als zijnde van alle schuld nu ten enenmale vrijverklaard, alzo, dat er niet de minste gedachtenis van zonde overig is. 2. Hij leeft ten tweede, het leven der heiligheid, alzo, dat door Hem en in Hem alle onreinheid des vleses, welke over ons heerschappij voerde, verslonden en teniet gebracht is door de afsterving en vernietiging van die oude mens; op welke manier Hij nu niet alleen de Fontein van

rechtvaardigmaking, maar ook van heiligmaking is. 3. Ten derde, leeft nu ook onze Heere het leven der hemelse heerlijkheid en onsterfelijke gelukzaligheid; en op deze manier is Hij ons een zeker Pand van onze zalige opstanding.
Deze drie stukken heeft Jesaja, die evangelische profeet, zeer heerlijk samen begrepen in hoofdstuk 25:6-8, alwaar op de berg Sions ons vertoond wordt de zeer kostelijke en van alles overvloeiende maaltijd van het Nieuwe Testament, daar alle volkeren van alle oorden zouden toevloeien, om mede deel te nemen in de vreugde van Hem, Die op die berg zou verslinden het bewindsel des aangezichts, waarmee alle volkeren bewonden zijn, en het deksel waarmee alle natiën bedekt zijn; ja, Die zelfs de dood verslonden heeft tot overwinning. Aanmerkelijk is hier het grondwoord, door de onzen *tot overwinning* vertaald. Zo hebben de zeventig Griekse taalmannen, van Paulus in het aanhalen van deze plaats ook behouden, 1Kor. 15:54: Dan zal het woord geschieden dat geschreven is: De dood is verslonden tot overwinning. Anderen vertalen liever, naar de gewone betekenis van het Hebreeuwse woord, *tot in eeuwigheid.* Maar uit de eerste oorsprong van het woord geven wij deze vertaling: Hij heeft de dood verslonden gans en gaar, of ten volle en op het aller volkomenste; alzo dat de dood met al zijn wapenen, dodelijke werkingen en verschrikkingen neergeveld, verslagen en teniet gebracht is ten aanzien van deze Overwinnaar des doods, en al dergenen die Zijn overwinning deelachtig gemaakt zullen worden. In welk denkbeeld nu vanzelf die andere betekenis van het woord ligt opgesloten, tot overwinning, en ook die, tot in eeuwigheid.
Dit zijn de drie nuttige en troostrijke gebruiken van Christus' opstanding, welke de Catechismus ons leert, stellende:

I. Dat Christus door Zijn opstanding de dood overwonnen heeft, om ons Zijner gerechtigheid deelachtig te maken.
II. Dat Hij is opgestaan, opdat wij door die kracht ook opgewekt zouden worden tot een nieuw leven; dat is, opdat wij een aanhoudende heiligheid zouden verkrijgen.
III. Ook, opdat wij in dit levend geworden Hoofd een pand van onze zalige opstanding zouden hebben.

De apostel Paulus heeft deze drie stukken, als een drievoudige zegepraal van ons geloof, in weinige woorden samen begrepen in Rom. 6:4,5: Wij zijn dan met Hem begraven door den Doop in den dood, opdat gelijkerwijs Christus uit de doden opgewekt is tot heerlijkheid des Vaders, alzo ook wij in nieuwigheid des levens wandelen zouden. Want indien wij met Hem één plant geworden zijn in de gelijkmaking Zijns doods, zo zullen wij het ook zijn in de gelijkmaking Zijner opstanding. Laten wij nu deze drie heerlijke nuttigheden als levende vruchten van Christus' opstanding wat dieper intreden, makende:

I. Een aanvang met dat leven der gerechtigheid, hetwelk Christus uit de doden verrezen, nu leeft, en met Hem die allen die als levende leden door dit Hoofd gevoed en bestuurd worden.

Om dit eerste nut in derzelver kracht te doorgronden, zoals Christus door Zijn opstanding niet alleen Zelf gerechtvaardigd is in de Geest, 1Tim. 3:16, maar tevens een Bron van rechtvaardigmaking verklaard is voor elke gelovige, dienen wij noodzakelijk vooraf neer te dalen in de onmetelijke grootheid van onze zondenschuld; en in die ontelbare menigte van misdaden waardoor wij allen en een iegelijk voor God verdoemelijk gerekend werden, voordat Christus onze vloek gedragen en doorstaan had. Wij moeten hier ondertussen erkennen, en met smart beklagen de stompheid van onze geest, waardoor wij nauwelijks de oppervlakte van deze zaak kunnen bereiken of zien; laat staan deze diepte doorgronden. Want wie is er, die de schuld zelfs van maar één enige misdaad recht heeft ingezien en met smart gevoeld? Wie, die slechts maar van verre kan nagaan de menigte van zijn eigen misdaden, in gedachten, woorden en werken, in bedrijf of nalatigheid, en de zware belediging der Goddelijke Majesteit, welke in dit alles te zien is? Hoeveel minder dan zou ons kort begrip kunnen indringen in die onmetelijke hoop van alle schulden waaronder alle gelovigen tezamen onder de vervloeking van Gods wet lagen, beroofd van alle recht tot het leven Gods, en onder het juk van de eeuwige dood gedrukt?

Al deze dingen zouden in haar wijdte en breedte onder onze ogen gesteld moeten worden, indien wij de zegepraal van Christus' opstanding over al die schulden in haar rechte licht, of zelf beschouwen, of die anderen te beschouwen en te bewonderen wilde geven.

Maar naardien zulks voor de hemel schijnt bewaard te worden, laten wij dit nochtans op aarde doen, dat wij door godvruchtige meditaties of overdenkingen al nader en nader tot dit middelpunt van onze godsdienst indringen. Onze overdenkingen kunnen in deze stof dus gevoeglijk uitgelokt en geleid worden, indien wij de rechtvaardigmaking tweeledig aanmerken, als behelzende aan de ene kant het ontslag van alle schuld der zonden, aan de andere kant de toewijzing van het recht ten leven.

A. Indien wij het eerste lid met een weinig meer aandacht overwegen, doet zich aan onze godvruchtige beschouwing iets op waarboven niets verhevener kan bedacht worden, namelijk een ontelbare menigte van mensen, met misdaden en schulden overladen, het zand der zee in getal, de bergen in zwaarte te boven gaande, door Christus' opstanding alzo met Hem en in Hem gerechtvaardigd en vrijgesproken, dat niet de minste beschuldiging meer tegen hen kan worden ingebracht, volgens Rom. 8:1 en vers 33 en 34: Wie zal beschuldiging inbrengen tegen de uitverkorenen Gods? God is het Die rechtvaardig maakt, wie is het die verdoemt? Christus is het Die gestorven is, ja dat meer is, Die ook opgewekt is, Die ook ter rechterhand Gods is, Die ook voor ons bidt. Alwaar men wel heeft op te letten dat deze rechtvaardigmakende kracht bij trappen opklimt, en voornamelijk in Christus' opstanding wordt gesteld, en Deszelfs daaraan volgende verhoging, met een macht en recht gepaard.

Dat zeggen van Paulus heeft in deze zaak ook een wonderbare kracht, Rom. 6:7: Want die gestorven is, die is gerechtvaardigd van de zonde. De *ellipsis* (zoals men in de scholen spreek) of in onze taal de uitlating van iets dat uit de draad der voorgaande woorden hier moet worden aangeduid, baart in dit apostolisch zeggen enige duisterheid, welke uit het voorgaande weer licht kan verdreven worden. Dit wil de apostel zeggen: Want die alzo gestorven is, namelijk der zonde gestorven, daar ik in het tweede vers van gesproken heb, die alzo met Christus en in Christus als een levend lid met het Hoofd is gestorven, gekruist, begraven en opgestaan, gelijk ik mede betoogd heb in de vorige verzen, 4-6; en vooral die met Christus is opgewekt, zijnde met hem één plant (welk laatste hier noodzakelijk in aanmerking moet komen, want aan de zonde gestorven te zijn, is even zoveel als door een nieuw leven de zonde uitgedaan en

afgelegd te hebben); met wie het nu zo gesteld is, wil de apostel zeggen, als ik daar zo-even zei, die is gerechtvaardigd van de zonde. Welke laatste spreekwijze ook iets geheimzinnigs heeft, iets krachtiger dan in het eerste inzien schijnt. Want dat gerechtvaardigd worden van de zonde, zegt niet enkel en eenvoudig van de schuld en straf der zonde vrij verklaard worden; maar het zegt even zoveel als alle betrekking tot, en alle verbintenis met de zonde afgelegd en uitgeschud hebben, welke betrekking en verbintenis zodanig een tevoren met de zonde had, als zijn heer die hij diende, wiens lijfeigene hij was, en wiens juk hij te dragen gewoon was. Op welke manier die spreektrant, hij is gerechtvaardigd van de zonde, in zich sluit, hij is door een rechterlijk vonnis vrijgesproken van alle heerschappij der zonde, hetzij van zonde, hem aandrijvende tot overtreding van de wet, hetzij van zonde, hem na de overtreding met de eeuwige verdoemenis dreigende. Welk stuk wij in het tweede deel van het antwoord van de onderwijzer, handelende over de heiligmaking van Christus' opstanding, een weinig breder zullen uitbreiden.

B. Thans ga ik over tot het tweede lid der rechtvaardigmakende opstanding van Christus, behelzende de toewijzing van het recht ten leven. De glorie van de verrezen Heiland verheft zich hier boven alle hemelen, en verrukt ons in een heilige verbazing. O, hoe groot is het, en welk een heerlijk gezicht, zulk een talloze menigte van mensen die aan het juk van de eeuwige dood gebonden waren, als uit de afgrond te zien verrijzen, in deze zelfde opstanding met dit hun verheerlijkt Hoofd, en overgevoerd in de bezitting van het recht ten eeuwigen leven! Zodat al wat vreugdevol, al wat heerlijkheid, al wat onsterfelijkheid de hemel bezit, dat alles hun wordt toegewezen, en door het onverliesbaar onderpand des Heiligen Geestes verzegeld. Hierop ziet het zeggen van Paulus, Rom. 6:8: Indien wij met Christus gestorven zijn, zo geloven wij ook dat wij met Hem zullen leven; insgelijks vers 10 en 11: Want dat Hij gestorven is, dat is hij der zonde eenmaal gestorven; en dat Hij leeft, dat leeft Hij Gode. Alzo ook gijlieden, houdt het daarvoor, dat gij wel der zonde dood zijt, maar Gode levende zijt door Christus Jezus onzen Heere. Maar vooral behandelt de apostel deze leer en stelt ze in het volle daglicht, Ef. 2:5,6: Ook toen wij dood waren door de misdaden, heeft Hij ons levend gemaakt met Christus, en heeft ons mede opgewekt, en heeft

ons mede gezet in den hemel in Christus Jezus. Welk laatste niet alleen tot de rechtvaardigmaking, maar ook tot de heerlijkmaking behoort; voor zoveel zulkeen die tevoren buiten het recht des levens gesloten was, dat niet alleen in Christus weer verkregen heeft, maar het ook nog meer volkomen zal weerkrijgen. En daarom ook op deze aarde reeds door de Heilige Geest verzegeld wordt tot die grote dag der verlossing, Ef. 4:30; en ondertussen hemelse voorrechten en hemelse gaven van God ontvangt, opdat hij als een hemelburger wordt aangemerkt, en met zijn wandel steeds in de hemel verkeert, Fil. 3:20.

II. Vanhier zetten wij onze treden voort tot het tweede stuk, namelijk het beschouwen van Christus' zegepralende opstanding, voor zoveel Hij ons voorkomt als een Fontein van heiligmaking.

Hetzelfde als boven moet ik ook hier vooraf zeggen, namelijk dat onze begrippen en bevattingen al te nauw en al te zeer beneveld zijn, dan dat ze het sterk schijnend licht en de schitterende glans van deze zaak zouden kunnen ontvangen, ik laat staan bevatten. Om echter een deeltje van zulk een luister met onze gedachten zoveel wij kunnen na te gaan, en in ons nauw beperkte begrip te ontvangen, behoren wij alvorens wel te overwegen die allerellendigste tirannie van de zonde, welke het menselijk geslacht tot een onbedenkelijke en onuitsprekelijke wijze zozeer verdorven en verontreinigd heeft, dat wij van ons eigen zelf niet kennen welk een grote vuilheid, afschuwelijkheid en schandelijkheid in één enige zonde steekt. En welk een grote onkunde en stompheid in alle dingen ons drukt, en hoe machtig groot en veel de strafschuldige vlekken en smetten zijn waardoor de gehele wereld verontreinigd en voor God verdoemelijk geworden is.

Dit is dat bewindsel des aangezichts, waarmee alle volkeren bewonden zijn, en dat deksel waarmee alle natiën bedekt zijn, Jes. 25:7, dat onze Heere door Zijn opstanding verslonden, dat is verdelgd en geheel tot niets gebracht heeft. Dermate, dat die vuile en besmettende tiran van het menselijke geslacht nu niet meer kan woeden tegen het uitverkoren geslacht, maar gedwongen wordt zijn geweld af te wenden van degenen die met Christus in nieuwigheid des levens zijn opgestaan.

Deze nieuwigheid des levens en heiligheid heeft ook de apostel uit deze zelfde bron afgeleid, Rom. 6, bijkans in al de verzen van dat hoofdstuk. Maar vooral dienen wij op de laatste te letten, waarmee hij zijn gezegden in het vorige aandringt en bevestigt. Vers 18: Vrijgemaakt zijnde van de zonde, zijt gij gemaakt dienstknechten der gerechtigheid. Vers 19: Ik spreek op menselijker wijze, om de zwakheid uws vleses wil. Want gelijk gij uw leden gesteld hebt om dienstbaar te zijn der onreinheid en der ongerechtigheid tot ongerechtigheid, alzo stelt gij nu uw leden om dienstbaar te zijn der gerechtigheid tot heiligmaking. En vers 22: Maar nu van de zonde vrijgemaakt zijnde, en Gode dienstbaar gemaakt zijnde, hebt gij uw vrucht tot heiligmaking en het einde het eeuwige leven. Te weten, de gelovigen die der zonde gestorven zijnde, gerechtvaardigd zijn van de zonde; gelijk Paulus geleerd had in het zevende vers van dit hoofdstuk, zijn niet alleen gerechtvaardigd van de verdoemende zonde, maar ook (opdat ik nu mijn gedachten over dat vers wat nader uitbreide) van de besmettende en verontreinigende zonde. Ook van de verblindende en betoverende zonde, waarmee zij hun slaven verleidt en bedriegt; ook van de dwingende zonde, waarmee zij naar de aard van hun heerschappij de tegenstrever als met een prikkel en zweep (versta de begeerlijkheid) om zichzelf te verderven, aanprikkelt en voortdrijft. Al die kracht nu der zonde van die oude mens heeft onze Heere Christus aan Zijn kruis verbroken, en in Zijn graf geheel verdelgd; dermate, dat die met Hem in nieuwigheid des levens zijn opgestaan, ook door Hem van al die oude betrekkingen en gemeenschap met de zonde ten enenmale ontslagen zijn.

III. Eindelijk de derde beschouwing van Christus' zegepralende opstanding, vertoont zich in de dood door Zijn verrijzing overwonnen, ontwapend, verslonden en geheel teniet gedaan. Zodat, gelijk die laatste vijand de dood die heiligen Gods niet kon gevangen houden, volgens Ps. 16:10, maar gedwongen werd Hem uit het graf in vrijheid te laten gaan; (gelijk de grote vis gedwongen werd Jona op het droge strand uit te spuwen) alzo ook alle gelovigen met Christus zullen opgewekt worden ten jongsten dage, uit hun graven oprijzen, en meer dan overwinnaars en zegepralende ingaan in de zalige onsterfelijkheid; welke geen zonde meer, geen vloek, geen dood of enig verderf de minste schade zal kunnen toebrengen.

Hiertoe leidt ons als met de hand dat zeggen in Jes. 25:8: Hij heeft de dood verslonden, gelijk de onzen hebben, tot overwinning; of ook naar mijn vertaling, gaan zij geheel, volkomen, of gelijk men gewoonlijk zegt totaliter, dat is geheel en al; zodat niet het minste gevaar, zelfs niet de minste vrees daarvoor van die laatste vijand meer te wachten is. En hier moeten wij al wederom oprechte belijdenis doen van onze te grote traagheid, welke ons verhindert onze ogen te verheffen en te vestigen op al die heerlijke luister waarmee onze Heere als de Overwinnaar des doods over deze onze vijand heeft gezegepraald. Hoe groot en hoe heerlijk dit is, zal ons dan eerst recht te kennen vergund worden, als wij in die grote en luisterrijke dag die ganse roof de dood ontweldigd zullen zien, en al de heiligen uit deszelfs kaken gerukt, waarin zij nu nog naar het lichaam gehouden worden; als zovele Jona's (of indien het mij geoorloofd is deze gelijkenis te gebruiken) die eens wonderbaarlijk voor het licht gebracht zullen worden.

Opdat wij evenwel ook in dit leven deze verheven zaak tenminste ten dele en enigermate mogen bevatten, moeten wij met onze heilige meditaties of overdenkingen alvorens neerdalen in de akelige duisternissen en verschrikkingen des doods en van het graf, en vandaar opklimmen, en onze gedachten vestigen op die ontelbare menigte der uitverkorenen, die door die enige daad van Christus' zegepralende opstanding gerekend worden met Hem uit de doden uit het graf te zijn verrezen. Indien het tot nog toe niet is in de daad zelf, tenminste in kracht en vermogen, op die wijze, dat het alzo onbillijk zou zijn die heiligen, die dit allerheiligst Hoofd zijn ingelijfd, in de banden van de natuurlijke dood gevangen te houden, dan de Heere Christus Zelf.

Hoewel wij hier nu met onze overdenking zouden mogen stilstaan, ga ik evenwel (de Heilige Schriften mij hier voorgaande) nog een stap verder, en zeg dat de overwinning van Christus' opstanding zo groot is, dat degenen die in Christus zijn, niet sterven, en zelfs de dood niet zien. Gelijk de Heere Zelf ons dit inscherpt, Joh. 11:25,26. Daar vind ik dit heilige raadsel: Ik ben de Opstanding en het Leven; die in Mij gelooft zal leven, al ware hij ook gestorven; dat is, hij zal niet alleen opstaan, maar ook, gelijk Hij in het volgende vers ons onderwijst, hij zal niet sterven, maar levend blijven in eeuwigheid.

Evenals de God-Mens Zelf, te midden in de dood, nochtans levend gebleven was, als die Levende, Die de kracht van een niet te ontbinden leven bezat, Op. 1:18.
Diezelfde verborgenheid leert ons de apostel Paulus ook in Rom. 8:11: Indien Christus in ulieden is, zo is wel het lichaam dood om der zonde wil, maar de geest is leven om der gerechtigheid wil. En indien de Geest Desgenen Die Jezus uit de doden opgewekt heeft, in u woont, zo zal Hij Die Christus uit de doden opgewekt heeft, ook uw sterfelijke lichamen levend maken, door Zijn Geest Die in u woont.
A. De gemene uitlegging van deze schriftuurplaats is, dat door het lichaam verstaan wordt dat lichamelijk deel, dat sterven moet om de zonde; door de geest, ons onsterfelijke deel, namelijk de ziel, welke levend overblijft, en tot het leven Gods wordt toegelaten, terstond na de dood. Deze uitlegging schijnt mij toe aan het oogmerk van de apostel niet zeer te voldoen, en daarbenevens met zulke zwarigheden vergezeld te gaan, die ons schijnen te noodzaken naar andere uitleggingen om te zien. Want:
1. Vooreerst, zou hier volgen dat het lichaam alleen de zitplaats der zonde is, en de geest of de ziel door de wedergeboorte niets van de zonde meer overhoudt. Hoedanig gevoelen, hoewel van enige vermaarde mannen onder onze godgeleerden, ook op het gezag van deze schriftuurplaats aangenomen, ik meen geheel dwalende te wezen.
2. Ten tweede, zou men uit dit gemene gevoelen, bij wettige gevolgtrekking kunnen afleiden, dat het lichaam geen deel in Christus' gerechtigheid zou hebben, achtereenvolgens deze redenering van de apostel: Indien Christus in ulieden is, zo is wel het lichaam dood om der zonden wil, maar de geest is leven om der gerechtigheid wil; welke gerechtigheid namelijk de geest is deelachtig geworden. Nu vraag ik, of ook het lichaam der gelovigen geen deel in de gerechtigheid heeft? En als die, gelijk een onsterfelijk, alzo ook een sterfelijk deel, door Christus' gerechtigheid verlost en overgebracht is in de vrijheid der kinderen Gods? De zaak spreekt vanzelf, zonder dat wij meer woorden nodig hebben.
3. Ten derde, breng ik tegen die gemene bevatting in, dat volgens deze, dat besluit hetwelk de apostel hier maakt, geenszins zou

aangaan: Indien Christus in ulieden is, zo is wel het lichaam dood om der zonde wil. Ik kan hier geen verband of gevolg zien, en zou er veeleer het tegendeel uit besluiten: Indien Christus in ulieden is, en woont als in Zijn tempel, zo kan het lichaam, zo behoort ook het lichaam niet te sterven, maar te leven. Waaruit ik opmaak dat het woord *lichaam* alhier in een andere zin dient genomen te worden, zoals terstond klaarder zal getoond worden.

4. Doet hierbij ten vierde, dat het gemene gevoelen stand houdende, de apostel aan zijn oogmerk in dit hoofdstuk niet zal voldoen. Hij wilde bewijzen in het tweede vers dat de gelovigen vrijgemaakt waren van de wet des doods. Indien nu zelfs maar het ene deel der gelovigen onder die macht en wet des doods moest vallen, welke de apostel gezegd had geheel verbroken en geheel teniet gedaan te zijn, dan zou deszelfs besluit niet volledig noch krachtig wezen.

B. Om welk volledig en krachtig apostolisch besluit in dit achtste hoofdstuk van de Brief aan de Romeinen te bekomen, en in die hoge trap door Paulus bedoeld, aan te dringen, behoren wij hier de weg van verklaring in te slaan, welke ons een gelovige vertoont als geheel en al van het geweld des doods ontslagen, en daarvan vrijgemaakt te zijn naar ziel en lichaam beide.

Het woord *lichaam* zal hier derhalve veel bekwamer genomen worden voor het onwedergeboren vlees en dat verdorven grondbeginsel, dat in het geheel moet weggenomen en vernietigd worden. In welke zin ik zie, dat de woorden *vlees en lichaam* door elkaar verwisseld worden in ditzelfde achtste hoofddeel, het 13de vers: Want indien gij naar het vlees leeft, zo zult gij sterven; maar indien gij door den Geest de werkingen des lichaams doodt, zo zult gij leven. Alwaar hetgeen in het eerste lid het *vlees* was genoemd, dat is dat vleselijk grondbeginsel, de gehele mens doortrekkende, in het andere lid het lichaam wordt genoemd, zich eveneens over de gehele mens uitstrekkende. Anders wordt dit ook in Gods Woord genoemd de oude mens, ook het lichaam der zonde, ja zelfs het lichaam des doods, Rom. 7:24; voor zoveel die verdorven klomp door de dood moet verbroken en verdelgd worden, zodanig dat hij met al zijn overblijfselen geheel tot niets wordt gebracht. Dit zijn die aardse leden, of leden die op de aarde zijn, waarvan Paulus spreekt in Kol.

3:5, en met een spreekwijze van nog meer nadruk in hoofdstuk 2:11, het lichaam der zonden des vleses.
Achtereenvolgens dit beschouwen van het lichaam, zal elk nu verstaan dat onder dit woord dat onwedergeboren deel begrepen wordt, hetwelk in de gehele mens eertijds heerste, en hetwelk thans gerekend wordt door de dood en begraving van Christus gedood en begraven te zijn. Ja, zelfs geheel verbroken en zodanig verdelgd te zijn, dat het niet meer kan noch moet leven, woelen of zelfs in het minste gedeelte overblijven; maar integendeel in het geheel vernield worden, als een zeker uitschot van de oude slang, welker macht en geweld een gelovige nu ontworsteld is.
Indien nu het lichaam die kracht van betekenis heeft in deze plaats, welke wij thans onder handen hebben, dan kan de geest die tegen dat lichaam door Paulus wordt overgesteld, hier niet eenvoudig en enkel de menselijke ziel wezen. Maar het is dat geestelijk beginsel, dat uit God is, dat de gehele mens hervormt, en in ziel en lichaam naar Gods beeld herschept, en hem een onverderfelijk zaad instort, hetwelk door de nieuwe mens die in nieuwigheid des levens wandelt, groeit en bloeit, tot de zalige onsterfelijkheid der kinderen Gods.
Bekend en zeer gemeen is het gebruik van het Woord *geest* in deze zin. Voor alle plaatsen zij ons thans genoeg, Gal. 5:17: Het vlees begeert tegen den Geest, en de Geest tegen het vlees; alwaar buiten alle bedenking door het vlees verstaan wordt dat vleselijke en verdorvene, dat huisvest in de gehele onherboren natuur. En diensvolgens hebben wij door de Geest ook te verstaan dat geestelijke, bovennatuurlijke en van de hemel ingestorte, dat werkt in de wedergeboren mens. Nu wordt door de apostel gezegd, dat deze twee tegen elkander staan, de oorlog voeren en de een tegen de ander begeert; dat is een vijandige aanval doen om elkaar wederzijds ten onder te brengen. Te weten, het vlees poogt met al zijn kracht de Geest, of die geestelijke en nieuwe natuur van de wedergeboren mens, weer uit te doven. De Geest daartegen, stelt ook al Zijn vermogens in het werk om het vlees, dat is die vleselijke en verdorven natuur, te weerstaan, deze hoe langer hoe meer afbreuk te doen, ten onder te brengen en geheel en al te verdelgen.

C. Laten wij nu eindelijk na deze voorbereidingen tot de hoofdzaak zelf komen, en de knoop van dit raadsel ontbinden.
1. Eerst stelt apostel, dat indien Christus in ulieden is, het lichaam wel dood is, dat is het verdorven vlees moet gedood, verdelgd, ontbonden en tot niets gebracht worden, en zulks ook door de dood zelf die daartoe behulpzaam is; aan wie het overgegeven en die buit hem overgelaten wordt, die oude mens met zijn leden en begeerlijkheden.
2. Daar stelt hij nu tegenover, naar de Geest te leven, dat is, dat levend, duurzaam en onverderfelijk beginsel, dat door de wedergeboorte de gelovigen is ingestort geweest, en dat zij uit kracht van Christus' opstanding uit Hem hun zalig en heerlijk Hoofd geschept hebben, kan nooit meer sterven, verdelgd en uitgeblust worden. Maar het blijft te midden der ontbinding van ziel en lichaam, niet te ontbinden, ongeschonden, en in de kracht van de Heilige Geest bewaard; opdat het door diezelfde Geest weer verwekt wordt ten jongsten dage, en dus dat heerlijk werk der wedergeboorte en heiligmaking door de heerlijkmaking ten volle wordt voltooid.
D. Ondertussen heb ik misschien alsnog de knoop niet genoeg ontbonden, omdat wel gemakkelijk begrepen wordt hoe de onsterfelijke ziel in de dood leeft, naar ons begrip zo klaar en vaardig niet is hoe ons lichaam zelf, waarin wij ook de Geest gesteld hebben, gezegd kunnen worden te leven.
Men denke dan dat de apostel thans in het oog heeft gehad hetgeen ons in Joh. 11:25 en op andere plaatsen voorkomt. Dat namelijk de lichamen der gelovigen naar derzelver wedergeboren natuur te midden van de dood behouden het levend karakter of merkteken van de Heilige Geest. Dat is, een allerzekerste verzegeling, waardoor die lichamen als tempelen Gods eertijds bewoond door de Heilige Geest, gerekend worden van het verderf dat op de overige stervelingen ligt, ontslagen en bevrijd te wezen; dermate, dat de dood daarover niet kan heersen, ja zelfs nu niet in dit leven heerst; nademaal de heerschappij des doods door Christus' dood en begraving op eenmaal is tenietgedaan.
En nademaal de opstanding van onze Heere niet voor Zichzelven alleen, maar veelmeer voor Zijn leden is geschied; welke leden nu tegelijk met Hem op geestelijke wijze en in kracht zijn opgestaan,

opdat dit hun tot een onderpand en zegel verstrekke van die nog toekomende allervolste en heerlijkste opstanding, in die grote en luisterrijke dag, die de verlossing van hun lichaam zal voltooien, Rom. 8:13, Ef. 4:30.

ACHTTIENDE ZONDAG

Vraag 46. Wat verstaat gij daarmede: Opgevaren ten hemel?
Antwoord. Dat Christus voor de ogen Zijner jongeren van de aarde ten hemel is opgeheven, en dat Hij ons ten goede daar is, totdat Hij wederkomt om te oordelen de levenden en de doden.

Vraag 47. Is dan Christus niet bij ons tot aan het einde der wereld, gelijk Hij ons beloofd heeft?
Antwoord. Christus is waarachtig mens en waarachtig God. Naar Zijn menselijke natuur is Hij niet meer op aarde; maar naar Zijn Godheid, majesteit, genade en Geest wijkt Hij nimmermeer van ons.

Vraag 48. Maar zo de mensheid niet overal is waar de Godheid is, worden dan de twee naturen van Christus niet van elkander gescheiden?
Antwoord. Ganselijk niet; want dewijl de Godheid door niets kan ingesloten worden en overal tegenwoordig is, zo moet volgen, dat zij wel buiten haar aangenomen mensheid is, en nochtans niettemin ook in haar is en persoonlijk met haar verenigd blijft.

Vraag 49. Wat nut ons de hemelvaart van Christus?
Antwoord. Ten eerste dat Hij in den hemel voor het aangezicht Zijns Vaders onze Voorspreker is. Ten andere dat wij ons vlees in den hemel tot een zeker pand hebben, en dat Hij, als het Hoofd, ons, Zijn lidmaten, ook tot Zich zal nemen. Ten derde dat Hij ons Zijn Geest tot een tegenpand zendt, door Wiens kracht wij zoeken wat daarboven is, waar Christus is, zittende ter rechterhand Gods, en niet wat op de aarde is.

Verklaring

OMTRENT Christus' hemelvaart, de tweede trap van Zijn verhoging, stelt onze Catechismus de waarheid van dit leerstuk eerst neer, en beweert hetzelve tegen de Ubiquetisten of alomtegenwoordigheid drijvers onder de lutheranen, die de eigenlijke en waarlijk zo gezegde opklimming van Christus van de aarde ten hemel in een verdwijnen of een oneigenlijk zo gezegd vertrek verkeren, waardoor onze Heere van zichtbaar onzichtbaar, en naar Zijn menselijke natuur overaltegenwoordig zou geworden zijn. En dan geeft onze Catechismus ten tweede de werkdadige kracht van deze leer, gelegen in de heilzame vruchten en nuttigheden welke daaruit tot heiligmaking en troost van een Christen vloeien.
In drie vragen behandelen de Heidelbergse godgeleerden het leerstellige van Christus' hemelvaart; alzo dat zij in de 46ste vraag de redenen aanwijzen waarmede rechtzinnigen hun gevoelen staven, en in de 47ste en 48ste vraag de verkeerde redeneringen der partijen zeer bondig oplossen. In welke stof zij een weinig breder dan naar gewoonte geweest zijn, om reden dat toen de twist over de wijze van Christus' hemelvaart zeer hevig was, en ook in de Palts was doorgedrongen. Naardien ondertussen dit godgeleerd geschil in alle leerstelboeken pleegt behandeld te worden, en ook niets heeft, of het kan gemakkelijk, zo uit de rede als uit de openbaring, beslist worden, zal ik mij daarmee niet ophouden. Maar ik zal terstond in de heilzame vruchten van dit geloofsartikel intreden, om ulieden het innig merg van onze Catechismus, dat ook in deze zondag voorkomt, te doen smaken.
Drie praktikale waarheden schetst de onderwijzer in de 49ste vraag, welke uit het artikel van Christus' hemelvaart spruiten, als zovele telgen waaruit alle heiligheid en troost voor een Christen groeit en bloeit.

I. Eerst zullen wij die beoefenende waarheden op zichzelf beschouwen.
II. En dan derzelver heiligmakende en vertroostende kracht onderscheiden opgeven.

I. Ik maak een aanvang met de waarheden, op zichzelf beschouwd, en leg tot grondslag daarvan de merkwaardige woorden van Paulus in Hebr. 6:19,20: Welke hoop wij hebben als een anker der ziel, hetwelk zeker en vast is, en ingaat in het binnenste des voorhangsels; daar de Voorloper voor ons is ingegaan, namelijk Jezus, naar de ordening van Melchizédek, een Hogepriester geworden zijnde in der eeuwigheid. Bij deze woorden zullen wij: A. Eerst Christus beschouwen ingaande in het binnenste des voorhangsels, dat is in de hemel opvarende. B. En dan zullen wij alle Christenen beschouwen met dit Hoofd en deze Voorloper, in dezelfde hemelse staat verheven en overgevoerd.

A. Wat het eerste aangaat, de apostel noopt ons geloofsoog tot beschouwing van Christus ingaande in het binnenste des voorhangsels. Door welke figuurlijke spreekwijze te gebruiken, hij een duidelijke toespeling maakt op de plechtigheden van het oude heiligdom, en ons meteen ook de sleutel van het geheim, onder die schaduw verborgen en opgesloten, in de hand geeft.

1. Welke de binnenste dingen van het voorhangsel onder het Oude Testament waren, kan niemand onbekend wezen. Wij worden hierdoor gewezen op het heilige der heiligen, of die allerheiligste zitplaats, alwaar onder de mozaïsche godsdienst de ark des verbonds als de troon der genade gevonden werd, bestraald door de Schechina, dat is de wolk- en vuurkolom, de inwoning Gods, als het zichtbare teken en pand van Deszelfs Majesteit daar tegenwoordig. Dat binnenste heiligdom was door middel van een dik tapijt of voorhangsel gesloten, en dus afgescheiden van het heilige, wegens de uitstekende heiligheid van die plaats. Waardoor dan alle Israëlieten, ook alle priesters van deszelfs ingang geweerd werden, wordende het alleen maar de hogepriester gegund eenmaal op elk jaar daar binnen te treden, om op de verzoendag de gemene verzoening van het volk plechtig te verrichten.

Deze binnenste geheimkamer der Godheid beduidde en beeldde af de inniger en nauwere gemeenschap met God, en de hemelse staat van het Nieuwe Testament, hetzij die gemeenschap op de aarde vooraf gesmaakt, hetzij in de hemel ten volle gesmaakt en bezeten zou worden. Het voorhangsel, welk natuurlijk gebruik is buiten te

sluiten en af te scheiden, verbeeldde de gedachtenis der nog openstaande zonde, welke een scheiding tussen God en ons maakt.
De apostel brengt in de geheimzin dit voorhangsel op Christus' vlees thuis, Hebr. 10:19,20, waardoor ons een verse en levende weg ingewijd is, om door Zijn bloed in dat hemelse heiligdom met vrijmoedigheid in te gaan. Ik versta erdoor Christus' vlees met onze zonden bezwaard, en met al die vloek beladen die de wet de overtreders bedreigd had. Dit vlees heeft onze Heere aan het kruis te scheuren gegeven, om voor Zich en de Zijnen een open ingang te bereiden tot het binnenste des voorhangsels, dat is tot de dingen welke niet bezeten konden worden zolang het voorhangsel bleef. Waarvan zulk een openbaar teken van God is gegeven geworden, toen Christus aan het kruis hangende, en Deszelfs vlees daar gescheurd wordende, het voorhangsel des tempels scheurde van boven tot beneden, Matth. 27:51. Dit ontzaglijke wonderteken gaf te kennen:
a. Dat die langverwachte en gewenste tijd nu gekomen was, in welke de ware Hogepriester, niet met het bloed van stieren en bokken, maar met Zijn eigen bloed zou ingaan in de tempel, niet met handen gemaakt, maar een geestelijke en hemelse, om het kostelijk en dierbaar bloed der verlossing Gode Zijn Vader te vertonen.
b. Het voorhangsel des tempels dus gescheurd, wees aan dat door de lijdende Christus alle gedachtenis der zonde uitgewist en het handschrift dat tegen ons was gescheurd werd.
c. Het voorhangsel des tempels gescheurd, verklaarde ook dat al de mozaïsche schaduwen, welke als dekkleden en scheidsmuren waren, waardoor de inniger en nauwere gemeenschap met God werd verhinderd, nu weggenomen moesten worden, om plaats te maken voor een hemelse huishouding, waarin de waarheid en tevens de gemeenzaamheid met die waarheid buiten enige hindernissen begrepen en genoten zouden worden.
d. Ja, het voorhangsel des tempels uit het midden weggenomen, betekende en verzegelde Christus en de gelovigen tegelijk een zeer vrije ingang in de hemelse tempelen; alzo dat de Middelaar Zich nu een recht verkreeg om de zonde, de dood, de vloek en alle hindernis der inwendige gemeenschap met God te vernietigen, de poorten der

hel gevangen te voeren, en door een luisterrijke hemelvaart zegepralende de hemel in te rijden.
2. Nu hebben wij eindelijk dat wij bedoelden, namelijk in welke betrekking en in welk een ruime zin Christus gezegd wordt te zijn ingegaan in het binnenste des voorhangsels. De apostel geeft hiermee te verstaan dat onze Heere Christus de zonde ten enenmale vernietigd, de oude schaduwen ook krachteloos gemaakt zijnde, voor Zich en de Zijnen verkregen heeft een staat van de innigste vrede en aller gemeenzaamste vriendschap met God, uit te delen, of door genade op aarde, of door heerlijkheid in de hemel. Dermate, dat al wat God kan en verder mag tot gelukmaking van Zijn uitverkorenen, dat alles uit de volle fonteinen des heils in hun schoot moet worden uitgegoten. Onder deze Naam en titel is onze Heere Jezus hoger dan de hemelen geworden, en in zegepralende luister overgevoerd in de heldere woningen des lichts, der onsterfelijkheid en hemelse vreugde, en is gezeten aan de rechterhand der Majesteit op een hoge en verheven troon. Een troon van genade, de ark (zeg ik) des verbonds, welke in het hemelse heiligdom staat, en welke Hij als de ware Hogepriester van het betere verbond met Zijn eigen bloed heeft besprengd en nat gemaakt. En tot welke Hij als de almachtige Voorspraak van Zijn volk de gelovigen gebiedt te naderen, teneinde zij daar rechtvaardigmaking, heiligmaking en heerlijkheid van God smeken en tegelijk ontvangen.
B. Tot hiertoe hebben wij Christus aldus zien ingaan in het binnenste des voorhangsels; laten wij nu ook alle gelovige Christenen beschouwen met Christus, hun Hoofd en Voorloper, tot dezelfde trap van waardigheid toegelaten.
Daarheen leidt ons het woord *Voorloper,* dat Paulus in de aangehaalde tekst, Hebr. 6:20, gebruikt, alsmede hetgeen hij van die Voorloper getuigt, dat Hij voor ons is ingegaan in dat binnenste des voorhangsels. De spreekwijze is van zulken ontleend, die de aanstaande komst van een vorst of vorstelijk huisgezin, of van enig aantrekkend krijgsleger boodschappende en aankondigende, alvorens in derzelver naam deze en gene plaatsen uitkiezen, innemen en beslaan, en dus voor elk een bekwame woning, verblijf of legerplaats toebereidende. Dat is het, daar onze gezegende Heiland het oog op heeft in Joh. 14:2,3, als Hij, staande nu gereed om deze aarde

te verlaten, zei dat Hij heenging naar het huis Zijns Vaders, waarin vele woningen zijn, om de Zijnen aldaar plaats te bereiden. Niet alleen voor het toekomende in de staat der heerlijkheid, maar ook voor het tegenwoordige in de staat der genade; zullende in de naam en titel van Zijn verlosten plaatsnemen in de hemelse bezitting, niet anders dan of zijzelf deszelfs recht voor zich hadden verworven.

1. Deze zo voortreffelijke en dierbare leer stelt Paulus buiten alle twijfel in Ef. 2:6, daar de gelovigen niet alleen gezegd worden met Christus levend gemaakt en opgewekt te zijn, maar ook met Hem mede gezet te zijn in de hemel. In de grondtekst staat, in de *bovenhemelse,* dat aangevuld kan worden door het woord *plaatsen* of het woord *dingen,* ook door beide tezamen, alzo dat zij gezegd worden met Christus gezet te zijn in de volle erfenis en bezitting der bovenhemelse plaatsen en dingen. Het Griekse woord, van de onzen door *mede gezet* zeer wel vertaald, is van grote nadruk, en zegt zoveel als dat Christus de gelovigen met Zich heeft doen mede zitten in Zijn troon, Op. 3:21, met zulk een verheven, heerlijke en majestueuze zitting, welke meebrengt zo voor Christus als de Zijnen, de volle vrijheid, aangename rust en koninklijke heerschappij.

2. De letter van deze tekst verklaard zijnde, laten wij nu zien de verheven waarheid die dat mede gezet te zijn met Christus in de hemelen alleen brengen tot de toekomende tijd. Voorzeker begrijpt ook de apostel de tegenwoordige tijd mede, en wil ons leren dat Christus, voor zoveel Hij het Hoofd van Zijn verborgen lichaam is, nu Hij Zelf naar de hemelse plaatsen en voorrechten verhuisd is, ook tegelijk al Zijn ledematen met Zich in dezelfde bezitting heeft ingebracht. Zulks blijkt uit de draad en het ganse beloop van de woorden van de apostel; want zeker zijn ook de gelovigen al in dit leven met Christus levend gemaakt, en geestelijkerwijze met Hem mede opgewekt, en derhalve ook geestelijkerwijze met Hem mede gezet in de hemel.

Het vleselijk oog dringt niet door tot deze verheven grootheid van een Christenmens; de geestelijke mens begrijpt licht en onderscheidt deze uitmuntende waarheid. Een gelovig Christen is immers een nieuw schepsel, pralende met Gods beeld, en door de Geest der genade met Christus overwinnende en zegepralende over de duivel, de wereld, de zonden en de dood; en dus in het Koninkrijk der

hemelen een zekere troon als de bestaande en inhoudende, aan de voetbank van welke troon al die vijanden overwonnen, verslagen en verbroken liggen. Bekend is het toch, dat het Koninkrijk der hemelen in de evangelische spreekstijl in zich vervat die staat der vrijheid van Gods kinderen, die niet alleen in heerlijkheid na de opstanding genoten wordt, maar ook hier beneden in genade bloeit en zijn kracht vertoont.

Gevolglijk zitten de gelovigen met Christus hier al in de hemel, terwijl zij naar het lichaam uitwonen, verheven boven de heerschappij der verleidende zonde, der dwingende zonde, der verdoemende zonde, ook der besmettende en met een dodelijke pest aanstekende zonde; zoals in de even vorige zondag enigszins breder is uitgebreid. Zij zitten in de hemel, boven de wereld, derzelver bekoring en verlokkingen aan de ene, en derzelver bedreigingen en verschrikkingen aan de andere kant, verheven. Nog meer, verheven boven de poorten der hel, zodat hoezeer ook de geestelijke boosheden woeden en tieren, en hen uit de bovenhemelse dingen en plaatsen trachten uit te drijven, al derzelver pogingen en geweld in rook vervliegen, Ef. 6:12. Eindelijk zitten zij verheven boven de dood zelf, om de tijdelijke dood, voor zoveel zulkeen die door een levend geloof Christus ingelijfd is, niet sterft, Joh. 11:25,26, zoals tevoren ook bewezen is. Dit is dat leven, hoe wonderbaar waarlijk! dat met Christus verborgen is in God. Gelijk de apostel spreekt, Kol. 3:3; uit kracht van hetwelk de gelovigen hier op aarde reeds dragen bovenhemelse eretitels van koningen, priesters en profeten; bovenhemelse voorrechten genieten van die stad, het hemels Jeruzalem dat boven is, tot de hemelburgers van welke stad zij reeds vergaderd zijn, Hebr. 12:22,23; bovenhemelse goederen en gaven eindelijk, door de Heilige Geest hun medegedeeld. Namelijk de vrede van het gemoed, welke alle verstand te boven gaat, onuitsprekelijke en heerlijke vreugde, een ruime ingang en toenadering in het binnenste heiligdom tot de ark des verbonds, opdat zij zonder tussenstand en hindernis van enig voorhangsel zeer nabij God de Vader naderen, Hem eerbiedigen, en zich in Deszelfs allernauwste gemeenschap verblijden en eeuwig roemen.

II. Laten wij nu uit deze leer, zo in het gemeen maar geschetst en afgetekend, die heiligmakende en vertroostende kracht afleiden, welke wij gezegd hebben dat daarin ligt opgesloten.
Vatten wij daartoe onze schriftuurplaats weer op, Hebr. 6:19,20; en dat ik die gelijkenis ons daarin voorkomende, wat opheldere. Deze schildert ons zeer levendig de heilzame kracht en werking van het Christelijk geloof en hoop. Hier komt ons in het oog een anker der ziel, hetwelk zeker en vast is, en ingaat in het binnenste des voorhangsels; daar de Voorloper voor ons is ingegaan, namelijk Jezus. Het is een gelijkenis ontleend van de schepen, door de hevigheid en het geweld der golven en baren geslingerd; welke aanvallen zij doorstaan en verduren, en als rotsen onbeweeglijk staan. Zeer fraai vertoont ons de apostel dit anker des geloofs en der hoop van een Christen als zeker, dat is veilig en niet bedrieglijk; daar een lichamelijk of natuurlijk anker onveilig en bedrieglijk is. Ook heeft het zijn nadruk dat hij ditzelfde anker ook vast noemt, voor zoveel hetgeen het eens aangrijpt, nooit weer loslaat. Verder, als hij zegt dat dit anker ingaat in het binnenste des voorhangsels, daar de Voorloper Jezus voor ons is ingegaan, begrijpt hij het anker van het geloof en hoop van een Christen, als vast gehecht in de verbondsark, en omvattende die troon van genade; daar de voorloper Jezus als zijn almachtige Voorspraak bijstaat, en waar Hij alle weldaden van het genadeverbond in Zijn heilige leden uitstort. En het is ook geen onaangename speling der gedachten, welke de apostel hier schijnt gemaakt te hebben, dat daar de natuurlijke ankers naar beneden zakken, het Christelijk anker naar boven gaat, en zich met een onverbrekelijke band aan de Rotssteen des heils, het verheerlijkte Hoofd der ark vasthecht.
A. Die nu met zulk een anker, dat zo zeker en vast is, van God begunstigd is, zulkeen tracht buiten alle twijfel zijn heiligmaking in Gods vreze te bevorderen; en daartoe:
a. Vooreerst, veel gebruik te maken van Christus' voorspraak bij Zijn Vader; om van dag tot dag in gebeden tot Hem te gaan; dat de eerste vrucht en nuttigheid is van de hemelvaart van Christus, waarvan de onderwijzer hier spreekt, zeggende, dat Hij in de hemel voor dat aangezicht van Zijn Vader onze Voorspreker is. Zulkeen pleit gedurig bij de troon des Vaders op die voorbidding en voorspraak

van Christus zijn Hoofd, die als een waarachtige Hogepriester van de Vader eist en begeert dat al de leden van Zijn lichaam volmaakt worden en met de Vader verzoend, door de rechtvaardigmakende, heiligmakende en heerlijkmakende kracht van Zijn vergroten bloed.
b. Ten andere, zegt de onderwijzer, dat wij nu door de hemelvaart ons vlees in de hemel tot een zeker pand hebben, en dat Hij als dat Hoofd ons Zijn lidmaten ook tot Zich zal nemen. Als een Christen zich dan aldus aanmerkt als met Christus, zijn Hoofd en Zijn vlees in de hemel geplaatst, en dus in de hemelse plaatsten en zalen met Christus verkerende, zo kan zulks niet anders dan in hem gestadig ontvonkten en ontvlammen tot een naarstige oefening van de heiligmaking. Want hoe zou hij nu langer het vlees, de zonden, de wereld, de duivel dienen, daar hij al deze vijanden nu onder zijn voeten ziet gelegd, en verklaard is geworden in Christus hun Hoofd meer dan overwinnaar te wezen? Rom. 8:37. De verdere uitbreiding van deze praktikale waarheid laat ik aan ulieder diepere meditaties of overdenkingen over, om te komen tot:
c. Het derde lid van het antwoord van de onderwijzer, dat onze ten hemel gevaren Heere ons Zijn Geest tot een Tegenpand zendt, door Welker kracht wij zoeken dat daarboven is, daar Christus is zittende ter rechterhand Gods, en niet dat op de aarde is. Hoe krachtig worden de gelovigen met deze woorden tot heiligmaking aangespoord, opdat zij de aardse dingen verlatende, naar de hemelse hijgen en haken, en die zouden zoeken. Alwaar nu in aanmerking komen de hemelse eretitels, de hemelse rechten, de hemelse goederen (tevoren gemeld) tot welke de gelovigen zijn toegekomen, toen zij met Christus hun Hoofd geestelijkerwijze ten hemel voeren. Alle welke zaken hunlieden door de Geest der genade en der heiligmaking hoe langer hoe meer worden toegepast, tot een heilzame vrucht van het geestelijke leven telkens vernieuwd, en tot meerdere aanwas in de heiligmaking bij voortgang geschonken; ten aanzien van deze heiligmaking in het zoeken van de dingen die boven zijn, de apostel ons vermaant in Kol. 3:1 en enige volgende verzen.
B. Aldus het gebruik van dit artikel tot heiligmaking kort zijnde opgegeven, laten wij ook bezien de verkwikkelijke vruchten van vertroosting die daaruit voor een Christen spruiten; en wel eerst:

1. Ten aanzien van het eerste lid van het antwoord van de onderwijzer. Welk een krachtige troost en opbeuring een onvrijmoedige en neergeslagen ziel ontvangt uit Christus' gedurige voorspraak voor Zijn volk bij de troon der genade, verklaart ons Paulus met zulke nadrukkelijke woorden in die ziel bemoedigende opwekking, Hebr. 4:14-16: Dewijl wij dan een grote Hogepriester hebben, Die door de hemelen doorgegaan is, namelijk Jezus de Zone Gods; geen hogepriester die niet kan medelijden hebben met onze zwakheden; maar Die in alle dingen gelijk als wij is verzocht geweest, doch zonder zonde. Zo laat ons dan met vrijmoedigheid toegaan tot den troon der genade, opdat wij barmhartigheid mogen verkrijgen, en genade vinden om geholpen te worden ter bekwamer tijd. Hier wordt alweer op de mozaïsche heiligdommen en plechtigheden gezinspeeld, op die ingang in het binnenste voorhangsel; want de troon der genade tot welke Paulus hier de toegang stelt, is de ark des verbonds, die zetel van God met ons verzoend in Christus, vanwaar alle weldaden der genade degenen zeker zullen toevloeien die met een rein hart naderen. De apostel eist in dezen die naderen vrijmoedigheid en vertrouwen, naardien er niets van het voorhangsel nu meer overig is. De gedachtenis der openstaande zonde is gescheurd; en derhalve Gods gerechtigheid kan en moet die naderen tot de troon der genade niet meer verschrikken, alzo die grote Hogepriester voor ons de hemelen is doorgegaan, en aldaar als Voorspraak en Voorbidder onze zaak bepleit, en waarneemt met een ongelooflijke tederheid en met ingewanden van medelijden en ontferming. Waardoor Hij al de smarten Zijn leden ondergaan, rekent ook Zelf te ondergaan; boven hetwelk niets overvloediger tot vertroosting bedacht kan worden.
2. En ten aanzien van het tweede lid van dit antwoord, er is ook niets krachtiger om een gelovige ziel in het midden der golven en baren van ellenden, waardoor het scheepje van dit broze leven wordt geslingerd, te versterken en te troosten, dan dat zeker en veilig anker der hoop, dat vast is en de troon der genade omvat; waardoor een Christen zijn inwendige mens aanmerkt als in de hemel reeds gezet met Christus, zijn vlees en zijn Hoofd; hoezeer ook de uitwendige mens met enige kwalen alsnog heeft te worstelen; als welke tegenheden hem moeten medewerken ten goede Rom. 8:28, zodat hoe

meer de uitwendige mens verdorven wordt, de inwendige nochtans vernieuwd wordt van dag tot dag, 2Kor. 4:16

3. En wat het laatste deel van ons antwoord aangaat; wat, bid ik u! zou zulkeen ontbreken kunnen? Wat mist hij, wat verliest hij, die verloochend is aan al het aardse, en alleen maar het hemelse bedenkt, en zoekt de dingen die boven zijn, daar Christus is zittende ter rechterhand Gods? Kol. 3:1,2. Hieruit moet gewis spruiten die gerustheid van een hemelse ziel, die vastheid en onoverwinnelijke sterkte van het gemoed, dat zelfs ook in het kruis van Christus roemt, naar het voorbeeld van Paulus, Gal. 6:14: Het zij verre van mij dat ik zou roemen anders dan in het kruis van onze Heere Jezus Christus, door welke de wereld mij gekruisigd is, en ik der wereld. De betrekkelijke bewoording in deze tekst *door welke,* breng ik niet tot Christus, maar tot het kruis; dewijl dat nog een krachtiger en ruimere zin levert, die waarlijk hier zeer diep verborgen ligt en niet genoeg van een geleerde uitleggers is verstaan en ontvouwd. Ik zal derhalve, doch maar hoofdzakelijk, opgeven hetgeen ik meen dat deze woorden behelzen, omdat ze voornamelijk tot die praktikale of beoefenende waarheid behoren welke ik thans behandel. De wereld moet in deze tekst aan een tweeërlei zijde worden beschouwd; aan de ene kant in haar goederen, welke zij belooft of geven kan; aan de andere kant in haar kwaden, welke zij bedreigt of iemand toebrengen kan, om hem te kwellen en te onderdrukken.

In beide opzichten was de wereld aan Paulus een gekruisigde, dat is een ten enenmale gebrokene, verpletterde en van alle krachten en vermogens beroofde; zodat Paulus noch door derzelver woeden, noch door derzelver kwaden enigermate meer aangedaan kon worden. Alzomin als iemand bewogen kan worden door beloften of bedreigingen van een gekruisigd mens, die toch niet het minste vermogen meer heeft, maar tot de staat van een verachtelijk dood lijk gebracht is.

De apostel voegt erbij, dat hij ook der wereld een gekruisigd is, dat gewoonlijk zo opgevat wordt, dat ook Paulus van de wereld veracht werd, gelijk hij de wereld verachtte. Dan, dit schijnt mij niet zeer aan het oogmerk te beantwoorden, hetwelk geheel vereist dat Paulus der wereld een gekruisigde, en ten enenmale dood is ten aanzien van de wereld en de wereldse dingen; en dat hij door verloochening

van zichzelf zo uitermate zeer van de wereld afgescheurd is, dat hij door al die dingen, hetzij goede, hetzij kwade, die hem in de wereld overkwamen, niet meer aangedaan en bewogen wordt, als iemand die geheel dood is, dewelke noch vreugde noch droefheid, noch voordeel, noch schade, welke de wereld gewoonlijk mengt en verwisselt, meer raken kan.

Waarin wij dan zien een krachtige reden en grond om te roemen in het kruis van Christus; waardoor namelijk deze verheven zielenstaat van een Christen, zo in de hemel levende, op de hemel al zijn hoop, in de hemel al zijn schat stellende, en in de bovenhemelse zaken en plaatsen verkerende, al meer en meer volmaakt en aan de verheerlijkte staat van het Hoofd Christus gelijkvormig gemaakt wordt.

CHRISTUS' ZITTING AAN GODS RECHTERHAND

NEGENTIENDE ZONDAG

Vraag 50. Waarom wordt daarbij gezet: Zittende ter rechterhand Gods?
Antwoord. Dewijl Christus daarom ten hemel gevaren is, opdat Hij Zichzelven daar bewijze als het Hoofd Zijner Christelijke Kerk, door Wien de Vader alle dingen regeert.

Vraag 51. Wat nuttigheid brengt ons deze heerlijkheid van ons Hoofd Christus?
Antwoord. Eerstelijk dat Hij door Zijn Heiligen Geest in ons, Zijn lidmaten, de hemelse gaven uitgiet. Daarna dat Hij ons met Zijn macht tegen alle vijanden beschut en bewaart.

Verklaring

NA Christus' luisterrijke hemelvaart volgen twee nog veel verhevener trappen van Zijn verhoging, welke onze Catechismus beide in één zondag vervat, namelijk Deszelfs zitting aan Gods rechterhand, de vragen 50 en 51, en dan Deszelfs wederkomst om te oordelen de levenden en de doden, vraag 52.
Omtrent de eerste van deze twee geloofsartikelen zullen wij thans ter beschouwing nemen:

I. Eerst, de uitmuntende heerlijkheid zelf van Christus' zitting aan Gods rechterhand.
II. En dan, de heilzame kracht van dit artikel, ik wil zeggen, deszelfs heiligmakend en vertroostend vermogen op het hart van een Christen.

I. Wat het eerste aangaat, hier komt ons voor een zeer nadrukkelijke spreekwijze, van te zitten aan Gods rechterhand, welke ontleend is

uit Ps. 110:1: De HEERE heeft gesproken tot Mijn Heere: Zit tot Mijn rechterhand, totdat Ik Uw vijanden zal gezet hebben tot een voetbank Uwer voeten. Dat aldaar van de MesMajesteit van de Messias, waardoor Hij als Davids Heere boven die koning, ja al wat schepsel is uitmunt, Matth. 22:41-46. Hiervandaan dat ook doorgaans in de Schriften van het Nieuwe Testament op die aangehaalde Psalm door Christus en Deszelfs apostelen wordt gezien en gewezen, als behalve de zo even aangehaalde plaats, Matth. 26:64, Hand. 2:34, 7:55, Hebr. 1:1,13, 8:1, Rom. 8:34; in welke plaatsen die luisterrijke zitting van Christus aan Gods rechterhand, zoals die meebrengt even gelijke glorie en majesteit met Zijn Vader, onder verschillende beschouwingen wordt opgehelderd.

A. In de oorsprong van deze spreekwijze en de zinspeling waarop gezien wordt na te vorsen, schijnen zulke uitleggers het niet wel getroffen hebben, die menen dat bij de Oosterse volkeren de linkerhand de waardigste en meest geëerde gehouden werd; en dat daarom de Heere Christus aan de rechterhand Gods geplaatst wordt, als een Dienaar en Afgezant des Vaders, en dus in dit opzicht als een mindere dan de Vader. Terwijl anderen hier zelfs zover gaan, dat zij op deze grondslag bouwen, of tenminste daaruit zoeken af te leiden, hun dwaalleer van des Vaders hoge verhevenheid boven de Zoon.

Maar hetgeen hier zo stout wordt vastgesteld en verondersteld, blijkt nergens uit; en het tegendeel is bekend, dat de rechterhand zowel bij de Oosterlingen als bij de Europeanen voor de waardigste en meest geëerde gehouden wordt. Nog veel minder kan de mening van zulken bestaan, die omdat de rechterhand de eerwaardigste is, dat zitten aan Gods rechterhand verklaren door nog meer eer boven de Vader te ontvangen. Niets ongerijmder zou er kunnen bedacht worden.

Veel beter doen onze uitleggers, die dit geloofsartikel verklaren door verheven te worden tot de hoogste trap van eer en heerlijkheid, hoedanige God Zelf bezit. Hetgeen zeer bekwaam pleegt opgehelderd te worden door de gelijkenis van een koning, die, willende iemand de allerhoogste eer welke mogelijk is aandoen, hem beveelt aan zijn rechterzijde neer te zitten. Waartoe bijgebracht wordt het voorbeeld van de koning Salomo, 1Kon. 2:19, die op zijn troon

gezeten, zijn moeder Bathséba om haar de hoogste eer aan te doen, deed zitten aan zijn rechterhand. En een andere voorbeeld uit Seutonius over Nero, hoofdstuk 13, alwaar wij van Tyradates lezen, dat de keizer de koninklijke tulband hem opzettende, plaatste aan zijn rechterhand.

Iets dat nog wat nader komt en de zaak des te sterker aandringt, heeft de vermaarde Vitringa in een van zijn schriften bijgebracht, alwaar hij oordeelt dat men tevergeefs arbeidt en onderzoekt welke van beide handen, de rechter of de linker, de eerwaardigste is. Daar in dit geval de zitting ter rechterhand noch meerdere noch mindere trap van eer meebrengt, maar een even gelijke waardigheid en macht. Vermits hier nu niet gezinspeeld wordt op die burgerlijke wellevendheid en bewijzen van eer of manier van doen, welke de mensen onderling gebruiken; maar op een koning, gezeten op de troon van zijn oppermajesteit, houdende de koninklijke scepter in zijn rechterhand, tot wiens gemeenschap en deelgenootschap, zo hij iemand verheffen wil, zal hij hem bevelen tot zijn rechterhand op dezelfde troon te zitten. En dat dus de scepter, in het koninkrijk waarvan de scepter een teken is, blijkt aan beide te zijn gemeen gemaakt.

Dit is inderdaad een zeer aangename vertoning, welke ons dit geloofsartikel op het klaarste afbeeldt en ontvouwt; als die naar de kracht en het gewicht van elk woord niets anders te kennen geeft dan Christus' deelgenootschap met God de Vader aan dezelfde scepter, en dus aan hetzelfde gebied, macht en opperheerschappij met de Vader. Welke verklaring die grote godgeleerde zeer geleerd heeft bewezen, zo uit de fontein zelf, Ps. 110:1, vergeleken met 1Kor. 16:24,25, als uit de beken daaruit vloeiende. Ik meen al die schriftuurplaatsen welke ik in het begin heb bijgebracht, en waarop ik thans niet zal blijven staan, omdat ze van die geleerde man in het klaarste licht zijn gesteld, met bijvoeging nog van schriftuurlijke getuigenissen tot dit stuk behorende, uit Jes. 6:1, Zach. 6:13, Op. 3:21.

B. Opdat wij nu tot dit heerlijk gezicht van Christus, gezeten aan de rechterhand der Majesteit in de hemelen, wat dieper doordringen en dus de weg banen tot die praktikale gebruiken van dit artikel, welke ik beloofd heb, zal ik u onder het oog brengen dat luisterrijk en

tevens geheimzinnig gezicht, hetwelk ons voorkomt in Op. 5:6, waarin ons vertoond wordt de zaak welke wij thans onder handen hebben, en waaruit wij moeten leren ons geloof en hoop te vestigen op Christus, zodanig verheven en verhoogd. Ik zag, zegt Johannes, en ziet, in het midden van de troon en van de vier dieren en in het midden van de ouderlingen, een Lam, staande als geslacht, hebbende zeven hoornen en zeven ogen; dewelke zijn de zeven Geesten Gods, Die uitgezonden zijn in alle landen. Ik zal bij alle trekken van dit schilderij niet blijven staan, maar alleen hetgeen hier ter zake dient uitkippen. Het Lam wordt hier vertoont staande, niet zittende, in het midden van de troon, op dezelfde wijze als de Heere Jezus aan de heilige diaken Stefanus, houdende zijn ogen naar de hemel, in een gezicht voorkwam, staande ter rechterhand Gods, Hand. 7:55. Opdat door dit staan verbeeld werd de vaardigheid en gerede hulp met welke het Lam Christus, als Voorspraak voor Zijn volk, tussentreedt ter rechterhand der hemelse Majesteit. Ook wordt dit Lam vertoond staande als geslacht, omdat het ook in Zijn hemelse heerlijkheid verlevendigt de verse en altijddurende gedachtenis van Zijn bittere en tevens dierbare slachting, en deze tentoon stelt in de ogen Gods en der hemelingen; als door welke slachting Hij Zich verworven heeft het deelgenootschap aan de Goddelijke troon.

1. Aan dit Lam worden zeven hoornen gegeven; welk zevental geheimzinnig is, uitdrukkende de uiterste volkomenheid. De hoornen zijn in de leer der zinnebeelden tekenen van koninklijke macht en verhevenheid boven de onderdanen. En diensvolgens geven zij ons te verstaan, dat er een overvloeiende volheid van al die dingen in het Lam Christus is; waardoor Zijn koninklijke Naam, als ten volle machtig en hoog verheven, erkend moet worden. Gelijk in dit hoofdstuk zelf, het 12de vers, ons zo duidelijk vertoond wordt, alwaar de hemelingen voor het Lam nedervallende, Hetzelve waardig roemen te ontvangen de kracht en rijkdom, en wijsheid, en sterkte, en eer, en heerlijkheid, en dankzegging. Wij treffen ook hier het zevental aan, en dus diezelfde zo machtige en uitstekende hoornen, welke de hemelingen in Christus erkennen, en waardoor Hij het hoofd steekt boven alle schepselen, zijnde der Goddelijke heerlijkheid deelachtig.

a. De hoorn van kracht, die de hemelingen eerst roemden, matigt Hij Zich met volle recht aan, als Hij uit de doden verrezen, tot de apostelen zei: Mij is gegeven alle macht in hemel en op aarde, Matth. 28:18.
b. De hoorn van rijkdom is de verheerlijkte Middelaar nu ook gegeven, voor zoveel Hem al die onuitputtelijke en altijddurende fonteinen van gelukzaligheid zijn geopend, waaruit Hij Zelf aan Gods rechterhand naar Zijn verworven recht wordt verzadigd, en ook Zijn gelukzaligen, ja alle hemelingen, de engelen zelfs, besprengt en uitstort.
c. Hier komt de hoorn der wijsheid bij, nademaal bij Hem, gelijk de apostel spreekt, Kol. 2:3, alle schatten van wijsheid en kennis zijn, en God ook gewild heeft dat uit Hem alle Goddelijke wijsheid uit zou blinken.
d. De vierde hoorn zet Hem sterkte bij, als Die deze sterk gewapende, de satan en de poorten der hel heeft overwonnen, en onder Wiens voeten nu alle vijanden verslagen liggen.
e. Hieruit groeit nu de eer, als de vijfde hoorn, zich ontdekkende in de openlijke erkentenis van Zijn grootmakende werken, door Zijn eigen kracht verricht. Want de eer is niets anders dan een samen stemmende belijdenis van eigenlijk aangaande zaken, welke voortreffelijk, kloekmoedig en krachtig van iemand zijn uitgewerkt.
f. Hieruit rijst verder de hoorn van heerlijkheid, waarin nu een glans uitblinkt, in de ogen der aanschouwers stralende, en tegelijk een zwaarte, welke door haar gewicht doet overwegen en dwingt tot erkentenis en onderwerping. In welke beide opzichten de heerlijkheid bij de Hebreeën wordt genoemd met een woord dat een *zwaar gewicht* en tevens een *uitnemende prijs* te kennen geeft.
g. De laatste en meest verheven plaats beslaat de hoorn van dankzegging, of liever van zegening, gelijk de Griekse tekst luidt, voor zoveel Christus de Fontein van alle zegeningen is, waarvandaan Hij die hoorn van overvloed draagt, waaruit Hij die zegeningen tot ons doet nederdalen, Ef. 1:3. Zodanig is het verheerlijkte Hoofd der Kerk, gezeten aan Gods rechterhand, aan Johannes vertoond als een geslacht Lam, hebbende zeven hoornen.
2. Tot grotere luister worden dit Lam ook gegeven zeven ogen, welke zijn de zeven Geesten Gods, Die uitgezonden zijn in alle

landen. Met deze woorden worden wij gewezen op die heerlijke Godsspraak, Zach. 4:10: Dat zijn de ogen des HEEREN, Die het ganse land doortrekken. Hetwelk vergeleken moet worden met het voorgaande derde hoofdstuk, vers 9: Ziet, aangaande die Steen Welke Ik gelegd heb voor het aangezicht van Jozua, op dien ene Steen zullen zeven ogen wezen. Alwaar dan in aanmerking komt een Steen, Die het Fundament en tegelijk het Hoofd der Kerk is; en op die ene Steen zeven ogen.

Het schijnt wonderlijk dat de geleerde uitleggers in zulk een klare zaak van de eigenaardige zin der woorden hebben kunnen afdwalen, terwijl enigen door die zeven ogen van die geheimzinnige Steen de ogen der Goddelijke voorzienigheid, over die steen wakende en deze beschermende, verstaan. En anderen zijn van oordeel dat deze zeven ogen tot de gelovigen van het Nieuwe Testament behoren, die hun geloofsogen op die ene steen zouden gevestigd houden.

Ons schijnt het veiligste te wezen, alzo ons de Heilige Schrift hierin voorgaat, dat wij deze zeven ogen begrijpen niet buiten de Steen, maar in de Steen Zelf, als zovele heldere en levende lichten door welke die Steen glinstert, en als zovele fonteinen van een geestelijke werking, door welke de Messias, deze Steen, Zijn Heilige Geest overvloedig uitstort over Zijn leden. Waarheen ik ook breng Jes. 11:2: Op Hem zal de Geest des HEEREN rusten, de Geest der wijsheid en des verstands, de Geest des raads en der sterkte, de Geest der kennis en der vreze des HEEREN. Alwaar wij ook de Heilige Geest onder dat verborgen en geheiligd zevental vinden, zoals ik herinner over de achtste zondag dit al te hebben opgegeven, en hetwelk overvloedig in de uitlegging van de vermaarde Vitringa verklaard wordt.

Van deze zeven ogen, welk Johannes verklaart dat het de zeven Geesten Gods zijn, Die uitgezonden zijn in alle landen, Op. 5:6, zegt Zacharia, dat ze het ganse land doortrekken; maar Jesaja, dat ze als zeven Geesten op de Messias rusten; voor zoveel de ene profeet de Messias aanmerkt als de opperste Bestuurder en Uitdeler van deze gaven des Geestes en Derzelver onuitputtelijke fontein; maar de andere die gaven begrijpt als uitgestort over de gelovigen, en zo het ganse land doortrekkende. Uit deze beschrijving van Christus, aan Gods rechterhand gezeten als het Hoofd van Zijn Kerk, blijkt nu

genoeg de waarachtigheid der leer van onze Catechismus, ons onderwijzende in vraag 50, dat Christus daarom ten hemel gevaren is om te zitten aan Gods rechterhand, opdat Hij Zichzelven daar bewijze als het Hoofd van Zijn Christelijke Kerk, door Welke de Vader alle dingen regeert.
II. Uit dit alles worden nu ook ten overvloede opgehelderd die praktikale en beoefenende waarheden, rakende onze heiligmaking en vertroosting, welke de 51ste vraag afleidt uit de grote heerlijkheid van ons Hoofd Christus.

A. De heiligmakende kracht van deze leer, als de eerste vrucht van Christus' zitting aan Gods rechterhand, geeft ons het eerste lid van het antwoord, dat Christus door Zijn Heilige Geest in ons Zijn lidmaten de hemelse gaven uitgiet.
B. De vertroostende kracht, als een tweede vrucht, vertoont ons het andere lid, namelijk dat Christus als de Opperheer van alles, ons met Zijn macht tegen alle vijanden beschut en bewaart.

A. Wat het eerste aangaat, de vrucht tot heiligmaking vloeit noodzakelijk voort uit die zeven Geesten, (die op Christus gerust hebben) en Welke Hij daarom zonder mate ontvangen heeft, opdat Hij door Deze Zijn verborgen lichaam bezielen en volmaken zou. Die derhalve belijdt een lidmaat van zulk een groot en heerlijk Hoofd te wezen, die moet die zevenvoudige Geest in zichzelf hoe langer hoe meer overvloedig tonen. De Geest des HEEREN vooreerst, dat is de gave der profetie, om de waarheden in God en tot God te kennen. De Geest der wijsheid, om God als het hoogste Goed boven alles te begeren, en daartoe al zijn doen en laten te richten. De Geest des verstands of voorzichtigheid, om het goede van het kwade te onderscheiden, en alle verzoekingen en strikken des vleses, der wereld en des duivels te ontvlieden; en zo voorts de verdere gaven des Geestes, naar die leidraad in de aangetrokken Godsspraak.
B. En wat het andere aangaat, de vrucht van vertroosting. Die onder zulk een machtig Hoofd staat, het geslachte Lam met zeven hoornen voorzien, en dus ten volle gesterkt om alle vijandelijke aanval te weerstaan en neer te werpen; wat zou zulkeen te vrezen hebben? Niets is er dat hem kan beschadigen; hij staat daartegen, vertreedt

zijn vijanden als overwinnaar, verdraagt ze, en (opdat ik tot een besluit kom) hij is met Christus nu in de hemel zittende aan des Vaders rechterhand, door zijn geloof geplaatst in dezelfde troon. Welk zeggen, opdat het niet schijne teveel gezegd en te opgeblazen gesproken, laten wij dit alles besluiten met Christus' eigen woorden uit Op. 3:21: Die overwint, Ik zal hem geven met Mij te zitten in Mijn troon, gelijk als Ik overwonnen heb en ben gezeten met Mijn Vader in Zijn troon. Alwaar deze onderscheiding wel in acht genomen moet worden, welke onze Heere Jezus Zelf hier maakt. Hij die toegelaten is tot het deelgenootschap van Zijns Vaders troon, dat is tot dezelfde Goddelijke macht en majesteit, voor zoveel hij aan de rechterhand des Vaders zit, Hij belooft ook het mededeelgenootschap van Zijn troon te zullen toestaan aan de overwinnende, voor zoveel zij onder Hem als hun Hoofd gerekend worden. In zoverre namelijk, als schepselen voor Zijn hemelse glorie vatbaar zijn, welke zij uit Hem gestadig zullen ontvangen, en op die manier door Hem alleen zegepralen.

Vraag 52. Wat troost u de wederkomst van Christus om te oordelen de levenden en de doden?
Antwoord. Dat ik in alle droefenis en vervolging met opgerichten hoofde even Dezelfde, Die Zich tevoren om mijnentwil voor Gods gericht gesteld en al den vloek van mij weggenomen heeft, tot een Rechter uit den hemel verwacht, Die al Zijn en mijn vijanden in de eeuwige verdoemenis werpen, maar mij met alle uitverkorenen tot Zich in de hemelse blijdschap en heerlijkheid nemen zal.

Verklaring

DE opperste trap van Christus' verhoging is Zijn wederkomst, om te oordelen de levenden en de doden, welke het toppunt is van Zijn heerlijkheid en het meest verheven teken van Zijn zitting aan de rechterhand des Vaders. Wij zijn niet voornemens in de beschouwende verhandeling van dit leerstuk in te treden, dat overvloedig te vinden is bij alle uitleggers van onze Catechismus; maar liever enige bronnen en springaders te openen welke tot de praktijk en oefening der godzaligheid behoren.

I. Eerst zal ik uit het redenlicht zelf de zekerheid van het algemene oordeel over alle mensen bewijzen.
II. Daarna zal ik doen zien hoe geheel wijs de God-Mens tot een Rechter in dat oordeel verordineerd is.
III. Vervolgens zal ik de voornaamste karakters of merktekenen van dit oordeel aanwijzen.
IV. En ten laatste in de heilzame vruchten van heiligmaking en vertroosting eindigen.

I. Betreffende de zekerheid van het laatste oordeel. Hoewel het woord der Openbaring deze waarheid in het helderste daglicht heeft geplaatst, en zulkeen de naam van een Christen niet kan dragen die enigszins daaraan twijfelt, zal het echter geen vergeefse arbeid wezen, indien ik deze gewichtige waarheid nog daarenboven, tot overtuiging van het ongeloof, uit de rede zelf ga versterken. Welke onze rede, hoezeer ze ook door de zonde is verduisterd, zodanige vonken nochtans verspreidt, welke, indien niet elk op zichzelf, tenminste tezamen genomen, dit leerstuk zullen bewijzen en het geweten van die allen overreden, die de voetstappen Gods de natuur indrukt, niet moedwillig uitdelgen, maar eerbiedig ontvangen en er met een heilig vrezen en beven acht op geven.
1. Vooreerst, redeneer ik uit het denkbeeld van de mens; dat de redelijke mens dus geschapen en gesteld is, dat het klaar blijkt dat hij verplicht is eens rekenschap van zijn daden en bedrijven te geven. Hij is toch afhankelijk, geen willekeurig heer en meester van zichzelf. Hij is daarbenevens vrijwillig, buiten enige drang werkzaam, maar willens en naar zijn behagen zijn zaken verrichtende; zodat hij in zijn hoogste afhankelijkheid echter de vrijheid van zijn wil heeft behouden. Hetwelk tot een bewijs dient dat de Schepper van zodanig schepsel eens rekenschap van de toevertrouwde talenten wil afvorderen. Dit bewijs zal nog sterker klemmen, als wij hier bijvoegen het licht der rede, de mens van boven ingestort en hem alsnog gestadig voorlichtende; waardoor hij als een redelijk dier kan onderscheiden de dingen die hij doet, het goede van het kwade, enzovoort; en tot welk oogmerk hij ze doet. Waarbij men nog de wet moet voegen, door de natuur in het hart ten diepste ingeschreven;

en welke wet de regel is waarnaar dat licht der rede bestuurd moet worden, en waarnaar ook de mens al zijn handelingen heeft in te richten.
2. Ten tweede, redeneren wij uit het denkbeeld van het Opperwezen en Deszelfs onafhankelijkheid, verhevenheid, heiligheid, wijsheid, gerechtigheid en goedheid. Alle welke deugden God zou moeten verloochenen, indien Hij de regering van het gehele AL, en inzonderheid van de redelijke mens, of verwierp of verwaarloosde. Al hetwelk bij stukken en delen te ontvouwen hier te lang zal vallen; het zij genoeg de bronnen als met de vinger maar te hebben aangewezen, opdat elk die met zijn nadere overdenking overwege. Ik ga over tot het:
3. Derde bewijs, hetwelk ligt in de onderscheiding van deugd en ondeugd, van het zedelijke goed of kwaad. Welke onderscheiding zo diep in de zielen van alle mensen is ingedrukt, dat ze door geen pogingen heeft kunnen uitgeroeid worden, en de belijdenis zelfs dergenen die deze onderscheiding ontkennen, tegen wil en dank heeft uitgewrongen. Dewijl ze tenminste iets prijzenswaardigs, en bij tegenstelling iets bestraffelijks in de daden der mensen erkennen Te weten, datgene dat alle stervelingen oordelen lof, eer en achting waardig wezen in een daad met de deugd of zedelijk goed gepaard gaande; daarentegen datgene dat te berispen, verachten, voor schandelijk houden, is de ondeugd, of het zedelijk kwaad.
4. Ten vierde, draagt elk mens in zijn binnenste een vierschaar van het geweten, welke gestadig vonnis velt; hetwelk hem in zijn goed en loffelijk werk verblijdt, opbeurt en vertrouwen geeft; in het kwade werk kwelt, en menigmaal erger dan een beul pijnigt. Welke uitspraken van de consciëntie zovele voortekenen zijn van een aanstaand gericht van de zijde van die oprechte, die in dit leven al elks geweten gebruikt als een stedehouder en plaatsbekleder.
5. Ook neem ik een bewijs uit Gods openbare voorzienigheid, Die op dit schouwtoneel van de wereld klare bewijzen van Zijn gerechtigheid zo menigmaal vertoont, en die elk in het oog doet lopen door buitengewone oordelen en gerichtsoefeningen; waardoor Hij, gelijk Hij de deugden bekroont en de goeden beloont, alzo de ondeugden straft en de kwaden op een vreselijke wijze verdelgt.

6. Maar ook dient ons tot bewijs Gods bijzondere voorzienigheid, of liever die allerwijste ordening; waarbij Hij onveranderlijk heeft vastgesteld dat de deugd zichzelf een beloning is en de kroon terstond wegdraagt; maar de ondeugd ook haar meester loont en de straf hem op de hielen volgt. Want overal waar de ondeugd het gebied voert, zien wij terstond ook het verderf en de ondergang regeren; gelijk ook daar de deugd intreedt, allen erkennen dat er het leven en de onverderfelijkheid meteen is binnengetreden. Welke dingen op het klaarste overtuigen dat de grote Maker der natuur de mens zodanig heeft geformeerd, dat hij niet anders kan dan door de ondeugd ingewikkeld te worden in de eeuwige ellende; en aan de andere kant, indien hij de deugd betracht, tot de hoogste volmaaktheid van zijn natuur op te klimmen. Bij welk alles ik ook:
7. Ten laatste deze overweging voeg, dat gelijk God deze wereld tot een openbaar schouwtoneel van dit tegenwoordige leven heeft gemaakt, waarop Hij de mens met rede begiftigd gesteld heeft, alzo ook deszelfs deugden vorderen dat in het openbaar aanzien van het gehele AL zulk een allerklaarst schouwspel vertoond wordt, waarin de deugd hun beloningen, de ondeugd hun straffen vergolden worden. Hetwelk ons dan de weg baant tot:
II. Het tweede lid namelijk, hoe gans wijs de God-Mens tot een Rechter in dat oordeel verordineerd is. Daar die merkwaardige woorden op zien in Hand. 10:42: Hij is Degene Die van God verordineerd is tot een Rechter van levenden en doden. En Hand. 17:31: God heeft een dag gesteld, op welke Hij de aardbodem rechtvaardiglijk zal oordelen, door een Man Dien Hij daartoe geordineerd heeft. Laten wij kort deze stof ophelderen door enige praktikale aanmerkingen; waarvan:
a. De eerste is, dat hierin een vertoog van de hoogste billijkheid te vinden is, namelijk dat de mens het oordeel over de mensen gegeven is. Niets gewenster zouden stervelingen met de hevigste verlangens hebben kunnen wensen, dan van Hem geoordeeld te worden, Die Zelf de zwakheden der mensen en de ellende en de sterfelijkheid gevoeld heeft, ja, Die hetzelfde vlees en bloed deelachtig, en door de banden van broederschap met hen verbonden is.
b. Hier komt bij, dat Zulkeen de mensen tot Rechter gegeven is, Die zulke uitmuntende bewijzen van onbedenkelijke liefde jegens

mensen gegeven heeft, dat Hij Zich niet onttrokken heeft, de dood zelf en de vloek voor mensen te ondergaan.
c. Die tevens dat alles bezat wat in een rechter noodzakelijk vereist wordt, wijsheid, voorzichtigheid, kloekmoedigheid, zachtmoedigheid en andere gaven ontelbaar.
d. En Die met dat alles tegelijk de waarachtige en alwetende God is, harten en nieren doorzoekende, niet kunnende misleid of bedrogen worden, de allergeringste dingen zelfs in rechtvaardige schalen wegende, en de meest verborgen daden en raadslagen van het hart voor het licht brengende. Welk laatste ons aanleiding geeft om:
III. Ons derde stuk wat nader in overweging te nemen, en enige merkwaardige karakters of merktekenen van dat laatste oordeel te ontvouwen; die wel doorgedacht wordende, met een heilige vrees en ontzag ons moeten bevangen. Als die aan de ene zijde elk van de ondeugd afschrikken, aan de andere tot de deugd zullen ontvlammen.
1. Het eerste merkteken bestaat in de uiterste en stipte waarachtigheid; bij welker stralen alle bedekselen van schande, alle kleuren en glans, waarmee de ondeugd overstreken en onder de schijn van deugd menigmaal overdekt wordt, verdwijnen en vervliegen zullen. Opdat al wat kwaad is ontbloot en in zijn kwaad naakt wordt gezien; en daarentegen de deugd welke nu bijkans ten enenmale onderdrukt en door lasteringen onder gehouden is, bovenkomt, het hoofd opsteekt, en in haar eigen glans en luister praalt.
2. Het tweede merkteken van dat laatste oordeel is gelegen in de grootste nauwkeurigheid, waardoor al wat ooit of ooit van iemand bedreven is, tot onderzoek zal geroepen worden, zelfs de verborgen dingen van het hart.
Dat geven ons de Heilige Bladeren te verstaan door de spreekwijze van boeken die geopend zullen worden. Vele boeken kunnen hier gemeld worden; doch twee komen voornamelijk in aanmerking, die voor het licht gebracht, met elkaar vergeleken en samen stemmende zullen bevonden worden. Het eerste is het boek der Goddelijke alwetendheid, het andere dat van het menselijk geweten. Het eerste is onder Gods hand en bewaring; van het andere is de mens zelf de bewaarder. Niets is er in het eerstgenoemde aangetekend, dat niet in het laatstgemelde met de hand van de mens zelf ook geschreven,

en als met zijn handschrift ondertekend en verzegeld is. Zo namelijk is het met de aard van deze zaken gelegen, dat hetgeen eens gedaan is nooit ongedaan kan worden; dat alles blijft dat ooit uit des mensen hart is voortgekomen, hetzij in gedachten, hetzij door de mond, hetzij met de daad. Want dat eenmaal of gedacht of met de tong gesproken of metterdaad bedreven is, dat kan nooit weer uitgedelgd worden. Dat blijft, zeg ik, en zal blijven tot in alle eeuwigheid, niet alleen in het aantekeningboek der Goddelijke alwetendheid, maar het zal ook geschreven blijven in het boek van des mensen geweten met onuitwisbare inkt. Hetwelk dan alles in die luisterrijke dag, hij, gedwongen zelfs, aanschouwen en in zijn boezem zal erkennen, wanneer daar al die dingen in zijn geheugen weer geroepen en herdacht zullen worden, welke hij meende in eeuwige vergetelheid al voor lang begraven en uitgedelgd te zijn geweest.

Onze overdenking moet als wegzinken onder zulk een onbegrijpelijk grote menigte van dingen als zich hier opdoen. Want geen kracht van enige tong kan uitspreken hoe onverdraaglijk het de goddelozen zal zijn, als gehele legers van schandelijke gedachten, woorden en werken, welke zij in de veilige vergetelheid meenden toevertrouwd te hebben, wederom uit die duisternissen herroepen en getrokken te zien, en in het daglicht geplaatst tot hun eeuwige beschaming en afgrijzing. Gelijk ook, aan de andere kant, geen spraak kan uitdrukken hoe aangenaam en vermakelijk het de vromen zal zijn, de werken van hun godvruchtigheid bij deze stralen verlicht te zien, om met de onverwelkelijke kroon der heerlijkheid uit genade versierd te worden, Matth. 26:31-46.

3. Het derde merkteken van het laatste oordeel is, dat hetzelve zal gehouden worden zonder enig aanzien van personen, van Hem, in Wiens ogen koningen en slaven van gelijke waarde zijn. En dat een iegelijk van God gehandeld zal worden naar die uiterste onafhankelijkheid en volstrekt gezag, waardoor Hij met niet de minste aanneming van personen kan worden aangedaan. Indien wij deze stof wat dieper inzien en met onze overdenking nagaan, wij zullen deze aan de ene kant vol schrik bevinden voor de goddelozen, die in dit leven op hun macht en majesteit hebben gesteund en onrecht gedaan; aan de andere kant vol vertroosting voor degenen die nu, om hun geringheid en lage stand, in de menselijke rechtbanken van de hand

gewezen en verongelijkt worden. Doch, om niet te lang te vallen, laten wij voortgaan tot:

4. Een vierde karakter van dat laatste gericht, namelijk de uiterste billijkheid en rechtvaardigheid, waardoor de beloning of straf naar haar juiste gewicht en maat zal worden uitgedeeld, zo in de graden van heerlijkheid voor de goeden, als in trappen van versmading en smarten voor de kwaden; op zulk een manier dat aan elk van de Rechter zal toegewezen worden hetgeen hij in dit leven gedaan heeft. Daar het nadrukkelijk zeggen van Paulus op ziet, 2Kor. 5:10: Wij allen moeten geopenbaard worden voor de rechterstoel van Christus, opdat een iegelijk wegdrage hetgeen door het lichaam geschiedt, naar dat hij gedaan heeft, hetzij goed, hetzij kwaad.

5. Ten laatste, komt hier nog in aanmerking een merkteken dat het verhevenste van alle is; te weten, dat dit laatste oordeel algemeen zal zijn. Ik wil met dit woord *algemeen* zeggen, dat al wat God in dit laatste gericht zal oordelen, hetzij ten goede, hetzij ten kwade, het gehele AL ook zo zal oordelen en Gods uitspraak en gestreken vonnis volkomen toestemmen.

Het ontbreekt mij aan woorden om mijn denkbeelden hierover bekwaam uit te drukken. Al stamelende zeg ik, dat er niets zwaarder en grievender kan begrepen worden, indien wij de natuur der zaak recht inzien, dan van het gehele AL of al het geschapene voor een deugniet en booswicht gehouden, veracht en veroordeeld te worden; en zulks zonder de minste oogluiking of ontferming; en dat wel naar waarheid, billijkheid en gerechtigheid. Tot zulk een alleruiterste ellende is nooit de slechtste onder de mensen gekomen; de monsters der natuur zelfs niet. Neemt de Caligula's en Nero's; die hadden nog hun vrienden en voorsprekers, zo in hun leven als na hun dood. Maar in dit laatste gericht zal God teweeg brengen, dat, welk gevoelen Hij heeft van de goddelozen die Hij van zijn aangezicht verstoot, engelen en mensen van hetzelfde gevoelen met God zullen zijn. En gelijk het schijnt, niet alleen de goede engelen en mensen, maar ook de kwade, zelfs de verdoemden, die zichzelf zullen vervloeken, de een van de ander een afschrik hebben, en als verwezen hoofden elkaar met alle vervloekingen vervolgen en overladen. Want wie zal hem zegenen, die God heeft vervloekt? Zodat, waar de zondaar dan zijn ogen wendt of keert, of tot de hemel, of tot de

hel, of tot zichzelf, hij niets anders zal aantreffen dan enkel afgrijzen, veel bitterder dan duizend alleruiterste doden.
Maar integendeel, niets kan aangenamer en tegelijk heerlijker zijn, dan van een iegelijk met eenparige stemmen, en wel in het openbaar, geroemd en geprezen te worden. Zodanige roem is nog niemand van alle stervelingen ooit ten deel gevallen; maar tot nog toe heeft dat gemene spreekwoord ten allen tijde gegolden: Hij wordt geprezen van dezen, en veracht van genen. Maar die God geprezen heeft, en openlijk de kroon der heerlijkheid op het hoofd gezet; wie zal hem dan verachten? Gewis moet zulk een hoge trap van waardigheid van allen erkend worden, welke de Goddelijke gerechtigheid Zelf iemand toewijst.
IV. Uit zulk een wijde zee van zaken, waaruit wij als maar enige druppels geschept hebben, zal nu vervolgens ons vierde leerstuk overvloedig kunnen worden opgemaakt, om de goede vruchten tot heiligmaking en vertroosting van een Christen daaruit af te leiden. Naardien wij ondertussen ons werk zullen dienen te bekorten (omdat onze Catechismus dit gewichtig stuk ook aanraakt, zeggende dat de Rechter uit de hemel te verwachten, alsdan al Zijn en mijn vijanden in de eeuwige verdoemenis zal werpen) en daarbenevens omdat het tevoren opgegeven vierde merkteken, aangaande de billijkheid en rechtvaardigheid Gods, in elk te vergelden naar zijn werken, de verhandeling van dit stuk noodzakelijk vereist. De gezegende Heiland drukt de straf der hel met zeer opmerkelijke woorden uit, als Hij van de goddelozen sprekende tot driemaal toe melding maakt van heen te gaan of geworpen te worden in de hel, dat onuitblusselijk vuur, daar hun worm niet sterft en het vuur niet uitgeblust wordt, Mark. 9:43-48.
A. Alwaar dan in de eerste plaats, die duistere en moeilijke verschilvraag in overweging komt, of dat hels en onuitblusselijk vuur lichamelijk of onlichamelijk is, eigenlijk of oneigenlijk? Met andere woorden, of men het in een letterlijke, dan in een figuurlijke en zinnebeeldige zin heeft op te vatten.
1. Er is een menigte van uitleggers die hier denken om een oneigenlijk en zinnebeeldig vuur, om de vlammen van de Goddelijke toorn, met onuitsprekelijke angst het geweten der rampzaligen door en

door brandende; welk gevoelen waarlijk op zeer gewichtige bewijzen steunt.
a. Het eerste is, dat de Heilige Schrift als ze van de hemelse gelukzaligheid handelt, alles door zinnebeelden afschildert onder gelijkenissen, van de aller aangenaamste en vrolijkste zaken onder de mensen ontleend; waaruit men een dergelijk oordeel van een zinnebeeldig vuur ook schijnt te moeten opmaken over de staat der rampzaligheid, welke regelrecht daar tegenover staat.
b. Verder, dat banden der duisternis en ketenen der duisternis, waaraan de duivelen en rampzaligen in de hel gebonden liggen, (ziet 2Petr. 2:4, Judas vers 6) ongetwijfeld niet anders dan in een zinnebeeldige zin kunnen verstaan worden; namelijk van die allernauwste band van misdaden en straf, en van het onherroepelijk vonnis waaraan zij gebonden en geketend zijn. Ook de buitenste duisternissen, waarin de goddelozen geworpen worden; (zie Matth. 8:12, 22:13, 25:30) hoewel ze de letterlijke zin niet geheel buitensluiten, ziet ze evenwel meer op droefheid, angst en wanhoop, waarmee de zielen als met een zwarte nacht en stikdonkere nevels gedrukt, verschrikt en vervaard zullen worden. Doet er de knagende worm ook bij, Mark. 9:43-48, die naar de gemene opvatting oneigenlijk en figuurlijk verstaan moet worden. Doch waarvan wij straks nader zullen handelen.
c. Een derde bewijs, dat vooral hier ter zake dient, is dat God Zelf genoemd wordt een verterend Vuur en een eeuwige Gloed, Jes. 33:14, bij Wie ook een vuur is dat Hij heeft aangestoken in Zijn toorn, en het zal bernen tot in de onderste hel, in het lied van Mozes, Deut. 32. Spreekwijzen die niet anders dan van Gods hoog klimmende toorn en bliksemende grimmigheid tegen de zondaren verstaan kunnen worden.
d. Een vierde bewijs wordt genomen uit Matth. 25:41: Gaat weg gij vervloekten, in het eeuwige vuur, hetwelk de duivel en zijn engelen bereid is. Alwaar geheel een onstoffelijk vuur verstaan moet worden; tenzij het iemand lust met enige oudste kerkvaders de duivelen enige allerfijnste en onzichtbare lichamen te geven, of met anderen te stellen dat enig stoffelijk vuur op een onbegrijpelijke en onuitsprekelijke wijze op enkele zielen ook werkzaam kan zijn.

e. Ook redeneert men ten vijfde, uit de grootste zwarigheden welke voortvloeien uit het element van het vuur, dat zeker gedurig voedsel nodig heeft om lichamelijke dingen te verteren. Het blijkt immers niet, waar al dat voedsel in een eeuwigdurende brand vandaan zou komen, alsook op welke manier ontbindbare lichamen in zulk een vreselijke brand zouden kunnen blijven bestaan zonder in as ontbonden te worden.
f. En het laatste bewijs wordt genomen uit het verschil der eeuwige straffen van die graden en trappen, hetwelk de rede en de Heilige Schrift eenstemmig getuigen; welk verschil zeker nauwelijks plaats kan hebben, indien ze alle tezamen in één en dezelfde stoffelijke brand geworpen worden.
2. Maar er zijn er ook aan de andere kant, grote godgeleerden, die menen dat het menselijk vernuft in deze dingen zich teveel aanmatigt en te ver gaat, en van oordeel zijn dat het veiliger is het lichamelijke vuur te behouden, hoezeer wij misschien de zwarigheden daar uitsluitende, niet zouden kunnen oplossen.
a. Vooreerst beroepen zij zich op uitdrukkelijke plaatsen van de Heilige Schrift, waarin gemeld wordt van een vlammend vuur, van een poel die brandt van vuur en sulfer, en daarin gepijnigd te worden dag en nacht in alle eeuwigheid. (Zie hierover 2Thess. 1:8, Op. 14:10, 19:20, 20:10, 21:8).
b. Ten tweede, redeneren zij daaruit, dat de ziel niet alleen, maar ook het lichaam in al deszelfs leden, welke de zondaar misbruikt heeft tot wapenen der ongerechtigheid, de straf der geschonden Majesteit Gods zou moeten lijden; hetwelk daarenboven de Zaligmaker ons zo uitdrukkelijk inscherpt, zeggende, Matth. 10:20, dat God beide ziel en lichaam kan verderven in de hel.
c. Een grote kracht en sterkte voor dit gevoelen ten derde, schijnt ook te kunnen genomen worden uit 2Petr. 3:7, alwaar gezegd wordt dat de hemelen die nu zijn, en de aarde ten vure bewaard worden, tegen de dag des oordeels en der verderving der goddeloze mensen. Dat dit vuur, waardoor de elementen branden zullen en vergaan, en de aarde en de werken die daarin zijn zullen verbranden, gelijk Petrus vervolgens zegt in het 10de vers, lichamelijk is, kan niemand in twijfel trekken. Maar dat vuur, zegt hij in het zevende vers, is ook geschikt tot verderving der goddeloze mensen. Waarvandaan ook

sommigen uit die samenloop der verbrande elementen de kerker zelf van de rampzaligen maken.
d. Ook wordt ten laatste het ontzaglijk woord van Paulus hier bijgevoegd uit 2Thess. 1:7,8, alwaar gezegd wordt dat God in de openbaring van de Heere Jezus van de hemel met de engelen Zijner kracht, met vlammend vuur wraak doen zal over degenen die God niet kennen, en over degenen die het Evangelie van onze Heere Jezus Christus niet gehoorzaam zijn. Hoewel in die plaats nochtans de spreektrant van de apostel ook kan geloofd worden, figuurlijk en zinnebeeldig te wezen, ontleend uit de oude Godsspraken van Jesaja, van Daniël en ook uit vele Psalmen; waarin, wanneer God als Rechter wordt ingevoerd om de aarde te oordelen, gezegd wordt dat een vuur voor Zijn aangezicht heengaat, Ps. 50:3, 97:3.
3. Als ik nu de bijgebrachte bewijzen van beide kanten overweeg, meen ik dat dit gevoelen derzulken de overhand heeft die dit vuur der hel oneigenlijk en figuurlijk verstaan; zo nochtans, dat ik oordeel het niet veilig te wezen iets van de ene of andere kant met zekerheid te beslissen.
Immers kennen wij de huishouding van de andere wereld en de toekomende eeuw in waarheid niet, noch de rechte gesteldheid alsdan van de zaligen en onzaligen. Want wie begrijpt wat een geestelijk lichaam is? En met welk een grote vreugde met welk een grote luister God daarin werken en voortbrengen kan? Op dezelfde manier weet ook niemand in welke gesteldheid de lichamen der rampzaligen zullen verrijzen, die zeker niet sterfelijk zijn kunnen, maar onsterfelijk moeten gesteld worden, en zodanig geformeerd dat zij de eeuwige straffen van het geschonden Opperwezen, zonder dat ze ooit ontbonden of gesloopt worden, kunnen ondergaan. Welke straffen gewis niet alleen geestelijk, maar ook lichamelijk moeten begrepen worden, achtereenvolgens de rede en de Heilige Schrift. Evenwel hebben zij daarom geen eigenlijk gezegd vuur nodig, nademaal de hoogste smart en pijn in alle talen en spraken oneigenlijk en op figuurlijke wijze een vuur genoemd wordt.
Ook wilde ik dat men hier in aanmerking neemt, dat wij niet het duizendste gedeelte zelfs met onze gedachten kunnen nagaan van die vermogens en geschiktheden, zo van de ziel als van het lichaam, welke de zeer wijze Schepper daarin gelegd en ons gegeven heeft,

om of de eeuwige vreugde, of de eeuwige smart in de hoogste trap en mate te dragen en door en door te gevoelen. Want nu is onze natuur nog alzo gesteld als een zeker zaad, hetwelk nog in zijn bast en omwindsel zo besloten is, waarvan het zich in de toekomende eeuw eerst zal ontzwachtelen en ontdoen, om de wonderbare macht en wijsheid van de Schepper ten toon te spreiden.
Volgens deze grondbeginselen nu zou ik van oordeel zijn dat een iegelijk zondaar alzo in zijn lichaam en ziel zal gestraft wordt, zoals die ondeugden waarmee hij zich besmet heeft, in elk van die beide delen vereisen, ja, zelfs hun straf vanzelf meebrengen. Er kan toch niet aan getwijfeld worden, of de ondeugd zelf is als een vuur waardoor de natuur verdorven en vernield wordt; nademaal die reinheid, kuisheid en hemelse heiligheid, welke in de leden huisvesten moeten, door de onreinheid en onstuimige driften uitgedreven worden, dermate, dat in plaats van zekere hemelse en genoeglijke vlam welke uit de Heilige Geest haar oorsprong heeft, een zeker hels vuur aldaar ontstaat en woedt, dat door de onreine geest ontstoken is.
Indien wij deze onderstelling aannemen, dan wordt er een zeer grote verscheidenheid van graden en trappen ook in de lichamelijke straf uit geboren, naarmate van zulk een zonde en ondeugd als elk in dit leven bedreven heeft. En dan zal ook elk zoveel klaarder en overtuigender Gods rechtvaardigheid ondervinden, welke niets anders de zondaar oplegt dan hetgeen hij zelf gebrouwen en door zijn dagelijks bedrijf zich op de hals gehaald heeft. En gelijk wij nu zodanig een vuur der ondeugd in het lichaam begrijpen, zo ook in de ziel. Indien wij nu hier bijvoegen een allerdiepst gevoel van de Goddelijke toorn, naar die trappen van zondigen in welke elk zich gesteld ziet, dan zullen wij bevinden dat er niets meer nodig is om ook uiterlijke smarten en pijnen het lichaam aan te doen. Want voorzeker, als de ziel beangst wordt, lijdt het lichaam mede; en uit de bitterheden van de geest, wegens de nauwe banden tussen ziel en lichaam, worden ook lichamelijke bitterheden geboren.
B. Ondertussen zal de ziel nog iets meer tot straf hebben, dat haar bijzonder eigen is. Namelijk die knagende worm waarvan de Heiland sprak in de aangetrokken plaats, en bij dat vuur paarde, zeggende dat haar worm niet sterft, zomin als het vuur uitgeblust wordt. Welke worm, hoewel vele oudvaders hem ook letterlijk en

lichamelijk hebben willen begrijpen, alsof in de vuile lichamen der opgewekte rampzaligen nog wormen zouden woelen en knagen; onze godgeleerde thans met gemene toestemming figuurlijker wijze en zinnebeeldig verstaan van de angsten en benauwdheden van het geweten.

Hier komt mij wederom dezelfde overdenking te binnen, welke ik zo even ten aanzien van het lichaam tevoorschijn bracht. Te weten, uit de zonden en ondeugden wordt die worm als haar natuurlijke dracht en gebroedsel geboren; en gevolglijk is de verscheidenheid van deze worm wederom zo groot als van de zonde zelf; zodat men in dit alles een onbegrijpelijke wijsheid en rechtvaardigheid Gods, daarmee gepaard gaande, zien kan.

Van deze worm wordt ook melding gemaakt in Jes. 66:24: Zij zullen henen uitgaan, en zij zullen de dode lichamen der lieden zien die tegen Mij overtreden hebben; want hun worm zal niet sterven, en hun vuur zal niet uitgeblust worden. Hiervandaan het zeggen van Jezus Syrach in zijn boek de Prediker genaamd, hoofdstuk 7:17: De wraak des goddelozen zal vuur en worm zijn. Ook hadden de heidenen al vanouds hiervan een zinnebeeld, aan het onze niet ongelijk; namelijk van een gier, bijtende en knagende aan hun leven, welke afgegeten zijnde telkens weer aangroeide, en zo nieuw voedsel aan de vogel verschafte. Dat wil ook de Heilige Geest, als Hij zegt dat deze worm niet zal sterven, als die altijd zonder ophouden of enige verpozing, vinden zal dat hij knaagt, deels vanwege in het gemis der hemelse heerlijkheid, deels vanwege deze angst en schrik die nooit eindigen zal.

Ook heeft daarenboven die gelijkenis van een nooit stervende, maar altijd knagende worm, om er het beangstigend geweten door te verbeelden, zeer gepaste overeenkomsten. Kort:

1. Gelijk de worm uit de verrotting wordt geteeld, alzo de angst en benauwdheid van het geweten uit kwade en verdorven werken.
2. Gelijk de worm maar langzaam knaagt, plukt, eet en zijn roof door een kwijnende tering vermaalt en verteert; zo eet ook met langzame beten de knagende consciëntie, en verteert zichzelf, zonder echter geheel verteerd te worden.

3. De worm is onverzadigbaar en houdt bijkans nooit op van knagen; op gelijke wijze zal het beangstigend geweten al knagende nooit rust noch ademhaling mogen genieten.
4. De worm bedrijft zijn knagen in stilte en zonder veel geruchten maken; zo ook het geweten knaagt, plukt, verscheurt en pijnigt van binnen, zonder veel gerucht van slagen of geschreeuw der woorden van buiten te maken; zodat er geen angstiger of feller pijnbank zou kunnen begrepen worden.
5. De worm blijft niet in de opperhuid, maar boort naar binnen in het hart, en verteert het binnenste merg en ingewanden; op deze wijze zal ook een iegelijk zijn kwaad en beschuldigend geweten plagen en verschrikken, alzo dat hij die knagingen tot in de binnenste samenvoegselen van zijn ziel zal voelen doordringen.

TWINTIGSTE ZONDAG

Vraag 53. Wat gelooft gij van den Heiligen Geest?
Antwoord. Eerstelijk dat Hij tezamen met den Vader en den Zoon waarachtig en eeuwig God is. Ten andere dat Hij ook mij gegeven is, opdat Hij mij door een waar geloof Christus en al Zijn weldaden deelachtig make, mij trooste en bij mij eeuwiglijk blijve.

Verklaring

IK kom nu tot het derde deel van het apostolisch geloofsformulier, zullende spreken van de Heilige Geest, en de verdere artikelen van de Christelijke leer, die volgens de huishouding der Drie Personen tot de inwoning des Heiligen Geestes in de gelovigen voornamelijk behoren. In deze zondag, of 53ste vraag, welke ontvouwt wat het is, in de Heilige Geest te geloven, wordt het rechtzinnige geloof daaromtrent in twee leden verklaard. Waarvan het eerste tot het theoretische of beschouwende deel, het andere tot het praktikale of beoefenende deel der godgeleerdheid behoort.
Het eerste of beschouwende deel, waarbij de Godheid en persoonlijkheid des Geestes, beide even eeuwig als Vader en Zoon, wordt vastgesteld, als Hij gezegd wordt dat Hij tezamen met de Vader en de Zoon waarachtig en eeuwig God is. Dan zullen wij het kortheidshalve aan de ene kant zetten, nademaal dit in elk leerstelsel der godgeleerdheid overvloedig te vinden is; teneinde wij het praktikale of beoefenende deel dat zo gemeen niet is, veel liever behandelen, en die volle bronnen openen welke uit deze leer der heiligmaking en troost van een Christen overvloedig stromen.
In dit laatste of beoefenende deel gaat onze catechist aldus te werk, (en waarin wij Hem volgen zullen):

I. Dat hij eerst in het gemeen elk gelovig Christen, die in waarheid belijdt in de Heilige Geest te geloven, dit dierbaar woord uit het

binnenste van zijn hart vloeiende, in de mond legt, dat die Geest ook mij gegeven is.
II. En dan toont hij in het bijzonder aan, die ruime werkingen welke de Geest der genade en der heerlijkheid oefent in die allen, in welke Hij als Zijn tempelen woont. (Waartoe de onderwijzer langs drie trappen opklimt, zeggende, dat Hij mij door een oprecht geloof Christus en al Zijn weldaden deelachtig maakt, dat Hij mij troost, dat Hij ook eeuwig bij mij blijft).

I. Wat de eerste geloofsbetuiging van een Christen aangaat, namelijk dat die Geest ook mij gegeven is. In de verklaring van deze gewichtige zaak zal ons dat allerheiligst ornament of versiersel van het oude heiligdom voorlichten. Ik meen de gouden kandelaar met zijn zeven brandende lampen. Het is voorheen meer dan eenmaal door ons aangemerkt, dat hierdoor de Heilige Geest werd afgebeeld met Zijn veelvuldige lichten, gaven en werkingen, waarmee Hij de Zijnen zo in genade als in heerlijkheid versiert en zaligt. Hiervan is die geheimzinnige spreekwijze van zeven Geesten in het boek der Openbaringen ontleend.
A. Die zeven Geesten nu vloeien uit Christus het Hoofd door de ganse kerk, en worden door al Derzelver leden verspreid; op die wijze dat, gelijk ze in Jes. 11:2 gezegd worden op de Messias te rusten, alzo ook kan gezegd worden dat deze Geesten ook in alle gelovigen huisvest, naar onderscheiden mate van genade aan elk verleend. Ook mag men met zekerheid zeggen, dat gelijk die Grondsteen der Kerk uit zeven ogen schitterde en verlichtte, Zach. 3:9, Op. 5:6, (waarover wij handelden bij Christus' zitting aan Gods rechterhand) alzo ook allen die als levende stenen op deze Grondsteen zijn gebouwd, volgens 1Petr. 2:5, deze hemelse ogen en lichten waarlijk deelachtig worden gemaakt. Want die deze Geest van Christus niet heeft, die komt Christus ook niet toe, naar de onfeilbare uitspraak van Paulus, Rom. 8:9. Ook zou hij geen waarachtig en levend lidmaat van Christus kunnen zijn, die niet door dezelfde Geest met Christus het Hoofd leefde en bezield werd.
Hiervandaan worden de gelovigen met zulk een grote nadruk tempelen des Geestes genoemd, 1Kor. 3:16, 6:19, alwaar door de

apostel kan gezinspeeld zijn op de verborgenheid van het oude heiligdom. Voeg hierbij Gal. 4:6, Joh. 14:16,17, 1Kor. 2:12.
Vooral dient niet voorbijgegaan te worden die merkwaardige vermaning van de apostel, 1Thess. 5:19: Blust de Geest niet uit; daar mogelijk op die nauwkeurige zorg der Levitische priesters, waarmee zij dagelijks de lampen van het heiligdom moesten brandende houden, gezien wordt. Doch ook die andere vermaanles, Ef. 4:30: Bedroeft den Heiligen Geest Gods niet, door Welken gij verzegeld zijt tot de dag der verlossing. De apostel heeft tot deze spreekwijze aanleiding kunnen gekregen hebben daaruit, dat een licht of vlam, als ze verflauwt en verdonkert, enigermate als droevig en bedroefd; en daar weer integendeel vervrolijkt wordt, als ze met olie aangevuld en zo gevoed wordt, opdat ze des te helderder brande en meer schijnsel geve. De gelovigen moeten toch gedurig indachtig wezen dat ze opwekken de gave Gods die in hen is, 2Tim. 1:6. Het Griekse woord door *opwekken* vertaald, wordt van een vuur gebruikt, dat wanneer het verdooft en uit zou gaan, telkens dient geroerd of met brandstoffen aangevuld en zo opgewekt te worden.
B. Opdat nu dat licht van de werking en gaven des Geestes, dat bovennatuurlijk versiersel van het Christelijk geloof, nog des te helderder als op de kandelaar schijnt, zal het niet ondienstig zijn dat wij dat zwaarwichtig stuk met alle omzichtigheid in overweging nemen; namelijk de wijze van de inwoning des Heiligen Geestes in de gelovigen, teneinde hier twee uitersten worden gemeld. Aan de ene kant in uitspatting, aan de andere kant in tekortkoming.
In de uitspatting wordt hier van zulken gezondigd, die te grove en enthousiaste of geest drijvende begrippen hiervan voeden. Alsof die Goddelijke Persoon door Zijn inwoning iets van Zijn natuur en Wezen ons zou inblazen en mededelen. In tekortkoming zou ik oordelen dat dezulken ook mistasten, die alleen stilstaan bij een blote kracht en werking des Geestes. Alsof de spreekwijze oneigenlijk en figuurlijk was, en de inwoning des Heiligen Geestes in ons niets meer zegt, dan de genade Gods in ons werkzaam en krachtdadig om deugden voort te brengen.
Deze laatste onderstelling volgen niet alleen de meesten buiten ons, maar ook zeer velen in de schoot van onze Kerk verkerende; die, indien ze over dit artikel ondervraagd worden, terstond zouden

tonen dat zij niets anders door die inwoning verstaan dan een zekere kracht en werking, van God voortkomende, en krachtdadig werkzaam tot heiligmaking en vertroosting der gelovigen. En niet slechts het ongeleerde gemeen, maar ook godgeleerden haperen hier bij ogenblikken, vrezende dat zij in een zekere enthousiasterij of geestdrijverij zouden vervallen, indien zij stelden dat de Persoon des Heiligen Geestes, benevens Zijn verlichting en werking, ook Zelf de harten der gelovigen tot Zijn woning inneemt.

Wij erkennen wel met de voornaamste godgeleerden, dat men voorzichtig in deze zaak behoort te spreken, om niet uit te spatten en te ver te gaan. Maar recht dient men zich hier ook te wachten voor het andere uiterste, in gebrek en tekortkoming; teneinde dit bovennatuurlijk werk des Heiligen Geestes niet verzwakt of verduisterd worde. Het zal gewis het veiligste wezen hier de middenweg te houden; namelijk dat niet alleen de gaven des Heiligen Geestes uitgestort worden in de harten der gelovigen, maar dat ook de Heilige Geest Zelf Zijn vaste zetel en woonstede daar inneemt, door zekere verborgen inwoning. Welke door onze rede en ons begrip te meten, en door ons verstand te willen bevatten, onze tegenwoordige gesteldheid in dit tijdelijk leven geenszins toelaat. Het is genoeg dat de zaak zelf in de Heilige Schriften ons duidelijk wordt geleerd, hoewel wij de wijze der zaak niet klaar genoeg kunnen uitleggen. Laten wij dan de zaak zelf buiten alle twijfel gaan stellen, door de navolgende bewijzen:

1. Het eerste bewijs neem ik daaruit, dat de zeven Geesten, Op. 1:4, de Persoon Zelf van de Heilige Geest betekenen: Genade zij u, niet alleen van de Vader en van de Zoon, maar ook van de zeven Geesten Die voor de troon zijn.

2. Het tweede bewijs kan uit die allernauwste vereniging en gemeenschap van de leden met het Hoofd worden opgemaakt. Te weten, in Christus huisvesten niet alleen de gaven des Geestes, maar de Geest Zelf. Derhalve worden ook de leden, niet alleen met Deszelfs gaven versierd, maar bezitten de Geest Zelf, als de Schenker van die gaven, en worden van de Geest ook bezeten. Vergelijk hier Rom. 8:9, Gal. 4:6, Joh. 14:16. Welke plaatsen klaar tonen dat van de Persoon Zelf des Heiligen Geestes gesproken wordt.

3. Bijzonder redeneer ik uit 1Kor. 3:16 en 6:19, alwaar de gelovigen tempelen des Geestes genoemd worden, en gezegd wordt dat die Geest in hen woont. Waaruit onze godgeleerden de Godheid des Heiligen Geestes bewijzen, voor zoveel Hem daar Goddelijke eer wordt toegeëigend, en Hij als God in Zijn tempelen gediend wordt. Gevolglijk, indien wij niet willen van onszelf verschillen, en van onze stellingen weer afgaan en de kracht der spreekwijzen ontzenuwen, moet men vaststellen dat diezelfde Goddelijke Persoon door een onbegrijpelijke en onuitsprekelijke inwoning huisvest in de gelovigen; gelijk de oude Schechina of wolk- en vuurkolom woonde en huisvestte in de tempel.
4. Mijn vierde bewijs neem ik uit 1Petr. 4:14: Indien gij gesmaad wordt om de Naam van Christus, zo zijt gij zalig. Want de Geest der heerlijkheid en de Geest Gods rust op u. Wat hen aangaat, Hij wordt wel gelasterd; maar wat u aangaat, Hij wordt verheerlijkt. Deze dingen kunnen in generlei wijze van blote gaven gezegd worden; want (opdat ik thans voorbijga de zonderlinge kracht van dat Griekse woord, van de onzen door *rusten* vertaald, de Geest rust op u; dat zeggen wil ergens een vaste en bestendige plaats tot zijn rust nemen) hier wordt bijgevoegd een misdaad van geschonden Majesteit, de lastering des Geestes aan de ene kant, en aan de andere kant de glorie en Majesteit van zulk een groot en hoog Persoon; Hij wordt van die gesmade gelovigen verheerlijkt.
5. Een allerkrachtigst bewijs levert ook dat zeggen van Paulus, Ef. 4:30: Bedroeft den Heiligen Geest Gods niet, door Welke gij verzegeld zijt tot de dag der verlossing. Hoewel die bedroeving dan geschiedt, als de gaven des Geestes, zoals ik boven reeds gezegd heb, niet opgewekt en aangekweekt, maar of uit achteloosheid verzuimd en verdonkerd, of uit roekeloosheid van zondigen uitgeblust worden. De gehele draad en het beloop van de redenering van de apostel aldaar vereist nochtans, dat hij op de Persoon Zelf van de Heilige Geest ziet, Die Zelf in Zijn gaven, als die versmaad en licht geacht worden, beledigd en met enige droefheid aangedaan wordt; voor zoveel men niet beantwoordt aan de grootheid van die genade welke men van Hem ontvangen heeft, en voor zoveel die hoge Majesteit, welke in de Goddelijke Persoon des Heiligen Geestes is, daardoor verkleind wordt. Vergelijk hiermee Jes. 63:10: Maar zij zijn

wederspannig geworden, en hebben Zijn Heiligen Geest smarten aangedaan; daarom is Hij hun in een vijand verkeerd, Hijzelf heeft tegen hen gestreden.
6. Ook redeneer ik al verder uit de woorden van Paulus, Gal. 4:6: Overmits gij kinderen zijt, zo heeft God den Geest Zijns Zoons uitgezonden in uw harten, Die u roept: Abba, Vader. Hier heeft men wel op te letten, daar diezelfde Geest genoemd wordt Die in de Zone Gods rust, Die buiten twijfel de Persoon Zelf is. Ook behoort het karakter van de roepende Persoon in aanmerking te komen, als Die gebeden en onuitsprekelijke zuchtingen werkt in die harten waarin Hij Zijn inwoning neemt. Want met deze plaats dient men ook samen te paren Rom. 8:26, daar gezegd wordt: De Geest Zelf bidt voor ons met onuitsprekelijke zuchtingen. Waaruit te besluiten is, dat hier een zekere kracht des Heiligen Geestes in de gelovigen werkzaam is om godvruchtige gebeden te vormen en voort te brengen, nadat Hij Zelf ook Zich in die gebeden mengt, die ontsteekt en opwekt; en aldus deze heiligt, teneinde zij als een aangename reuk ten hemel opklimmen.
7. Een verder bewijs geeft ons Gal. 5:17: Het vlees begeert tegen de Geest, en de Geest tegen het vlees. In het vervolg worden de werken des vleses opgeteld, onderscheiden van het vlees zelf, als het gewrochte onderscheiden is van de oorzaak of de werkmeester. Zoals ook op gelijke wijze de werken des Geestes worden opgenoemd in vers 22, onderscheiden zeker op dezelfde wijze van de Heere Zelf. Op deze wijze dan, dat de gelovigen en de Werkmeester der gaven en de gaven tevens in hun boezem dragen.
8. Nog een bewijs neem ik uit 1Kor. 6:17: Die de Heere aanhangt is één geest met Hem; dat is, tot één Geest wordt hij met Hem verbonden en verenigd door een zekere verborgen en bovennatuurlijke band; gelijk de man de vrouw aanhangende in één vlees met haar verbonden wordt, gelijk in het even voorgaande vers te kennen gegeven was.
9. Ook behoort dat doorluchtig getuigenis hier niet vergeten te worden, 1Joh. 4:13: Hieraan kennen wij dat wij in God blijven, en Hij in ons, omdat Hij ons van Zijn Geest gegeven heeft. Met deze woorden wordt die verborgen vereniging waarvan de apostel in het naast voorgaande vers meldde, nog nader verklaard. De gelovigen

kunnen immers in God niet blijven, noch Hij bij hen, dan door de Geest, als door de allersterkste band. Hetgeen teweeg brengt dat God in de mens leeft, en de mens in God. En dit is het beginsel der liefde, in het vorige vers gemeld, hetwelk door de Heilige Geest in onze harten wordt uitgestort, opdat wij daardoor als buiten onszelf vervoerd, met God op het nauwste worden verbonden, en wij God in ons ontvangen. Laten wij dit alles:

10. Eindelijk besluiten door die verzegeling des Heiligen Geestes, zo dikwijls van Paulus vermeld, als daar de Heilige Geest genoemd wordt het Onderpand van onze erfenis, Ef. 1:14; waarvandaan dan de gelovigen in het voorgaande 13de vers gezegd worden te zijn verzegeld geworden met de Heilige Geest der belofte. De spreekwijze is van grote nadruk; want hetgeen verzegeld wordt, ontvangt het beeld en de gelijkenis van de Verzegelaar. Als dan de Geest Zelf hier inkomt als een Zegel, wordt daardoor te kennen gegeven dat door die Geest in de gelovigen het beeld en de gelijkenis Gods wederom ingedrukt wordt; opdat enig Goddelijk licht weer opga in hun verstand, enige Goddelijke rechtheid en heiligheid in hun wil, enige Goddelijke uitmuntendheid en deugd door alle kwaad te overwinnen en van zich te weren, enige Goddelijke blijdschap en genieting van zichzelf in de bezitting van het hoogste Goed, en eindelijk enige Goddelijke heerlijkheid en onsterfelijke gelukzaligheid.

II. Niets is er nu krachtiger, zo tot heiligmaking als tot vertroosting van een Christen, dan deze leer van onze Kerk. Hetwelk, naardien het elkeen vanzelf genoegzaam en overtuigend blijkt uit al die dingen, van ons bijgebracht, zullen wij het maar kort afhandelen naar de draad van onze Catechismus, en die drie leden daarin aangehaald.

A. Ten eerste is het nu blijkbaar, dat die deze Geest van Christus ontvangen heeft, zeker, naar het zeggen van de onderwijzer, Christus en al Zijn weldaden deelachtig wordt.

Die met Christus door deze Geest in één verborgen lichaam samengebonden wordt, die kan niet anders dan gemeenschap krijgen aan alles dat Christus voor Zijn lichaam verworven heeft; die met de Heere één geest is geworden. Zodat hij niet meer zelf leeft, maar Christus in hem, gelijk Paulus van zichzelf getuigt, Gal. 2:20;

zulkeen wordt terstond toegelaten tot, en gesteld in het recht en volle bezit van alles dat Christus bezit en bezitten zal.
Indien derhalve Christus aan de Goddelijke gerechtigheid heeft voldaan, hebben ook alle gelovigen die Zijn leden zijn, in Hem voldaan. Indien Christus de zonde heeft overwonnen, hebben de gelovigen overwonnen. Indien Christus over de dood en degene die het geweld des doods had, de duivel, heeft gezegepraald, hebben ook de gelovigen gezegepraald. Indien ook Christus leeft het leven van volkomen gerechtigheid, zijnde nu van alle schuld ontslagen; van de gelovigen wordt ook gezegd dat er nu geen verdoemenis voor hen meer is, Rom. 8:1,2. Indien Christus leeft het leven der heiligheid; ook de gelovigen worden door de wedergeboorte en derzelver aanwas en vermeerdering geheiligd, en smaken hier al de eerstelingen van de vrijheid de kinderen Gods, welke de volle heerlijkheid namaals zal bekronen; dewijl Christus, levende nu het leven der heerlijkheid, hen voor Zich verworven en aangeschreven heeft tot Zijn mede-erfgenamen, Rom. 8:17. Uit dit alles moet noodzakelijk:
B. Die troost voortvloeien, waarvan ons Catechetisch onderwijs spreekt in het tweede lid, zeggende dat die Geest mij troost. Dit baart blijdschap, dat is die blijdschap door de Heilige Geest, waarvan Paulus spreekt in Rom. 14:17. Want wie zou niet van vreugde opspringen in de Heere? Die gevoelt dat alle zonden Hem vergeven zijn, en de ganse gerechtigheid van Christus Hem toegerekend is, en wie dit door de heilige Geest der belofte verzegeld wordt, Ef. 1:13. Wie zou niet met hemelse blijdschap zijn aangedaan? Die zich verzekerd houdt dat hij in de kracht van God bewaard wordt tot de zaligheid, die bereid is om geopenbaard te worden in de laatste tijd, 1Petr. 1:5. De kracht van God, waarin men bewaard wordt, is in dit woord van Petrus die sterke burcht of dat kasteel, dat de Heilige Geest als een bewaarplaats der gelovigen inhoudt, en hetwelk Hij in derzelver harten bevestigt, waarin Hij als in een slot Zijn volle woning houdt.
Zodanige troost en blijdschap door de Heilige Geest bedillen de partijen tevergeefs, alsof het aanleiding tot vleselijke gerustheid en achteloosheid zou geven, en de kracht der godzaligheid verzwakken. Want niets kan de zielen meer ontvonkten en ontvlammen tot wezenlijke godsvrucht dan dit. Door zulk een vervrolijkende en

vertroostende Geest wordt het hart teder gemaakt, ootmoedig, vrij van de banden der zonden en des vleses, vaardig en vruchtbaar om goede werken voort te brengen, en de heiligmaking te bevorderen in de vreze Gods.
C. Het laatste dat de Heilige Geest door Zijn inwoning in de harten van Zijn volk teweegbrengt, is de verzekering dat Hij eeuwig bij hem blijft. Die eens van dit water drinkt, in hem wordt het door die Geest een fontein van water, springende tot in het eeuwige leven Joh. 4:14. Die bron kan nooit weer uitdrogen. Dat licht, in het hart ontstoken, kan nooit weer uitgeblust worden, maar het gaat voort en groeit tot de volle middag. Dat ik nu elk tot verdere uitbreiding overlaat, uit die schone zinnebeelden in des Heeren Woord van de zeven lampen en zeven ogen, verbeeldende de zeven Geesten Gods, welke ik in het begin van dit, alsmede in de voorgaande zondag heb aangehaald. Uit die veelvuldige lichten toch van énen Geest, schijnt zulk een heiligmakende en vertroostende kracht en luister, welke de mens in dit, en in het toekomende leven kan gelukkig maken.

DE CHRISTELIJKE KERK

EEN EN TWINTIGSTE ZONDAG

Vraag 54. Wat gelooft gij van de heilige algemene Christelijke Kerk?
Antwoord. Dat de Zone Gods uit het ganse menselijke geslacht Zich een gemeente, tot het eeuwige leven uitverkoren, door Zijn Geest en Woord, in enigheid des waren geloofs, van den beginne der wereld tot aan het einde vergadert, beschermt en onderhoudt; en dat ik daarvan een levend lidmaat ben en eeuwig zal blijven.

Verklaring

OM ons geloof van één, heilige, algemene, Christelijke Kerk, de gemeenschap der heiligen daarin, en de vergeving der zonden (welke drie artikelen deze 21ste zondag vervat) in een kort tafereel af te beelden, en wel meest met opzicht tot het praktikale of werkdadige deel van onze godgeleerdheid, komt mij het bekwaamste voor de plaats in de Brief van Paulus aan de Hebreeën, Hebr. 12:22-24: Gij zijt gekomen tot de berg Sion, en de stad des levenden Gods, tot het hemelse Jeruzalem, en de vele duizenden der engelen; tot de algemene vergadering en de gemeente der eerstgeborenen die in de hemelen opgeschreven zijn, en tot God, de Rechter over allen, en de geesten der volmaakte rechtvaardigen; en tot de Middelaar des Nieuwen Testaments Jezus, en het bloed der besprenging, dat betere dingen spreekt dan Abel. In deze tekst zien wij:

I. Vooreerst, de Kerk zelf afgebeeld en voorgesteld als een zekere bovenhemelse stad, van de wereld afgescheiden en ver daarboven verheven, waarin God Zijn zetel heeft, en woont met al de volheid van Zijn genade en heerlijkheid, en tot welke de Kerk als tot een tempel van de Heilige Geest het heilig en uitverkoren volk is naderende en toevloeiende.

II. Wij zien ten tweede, ook de waarachtige en levende leden van die Kerk, door een plechtige dienst gemeenschap met God en met elkander oefenende; mensen en engelen tezamen, en wel mensen deels in de hemel volmaakt, deels nog op de aarde te volmaken.
III. En dan ten derde, het bloed der besprenging van onze Middelaar Jezus, roepende niet om wraak en toorn, als het bloed van Abel, naar om vrede en kwijtschelding voor ellendige zondaren, vertoont ons duidelijk de vergeving der zonden, zoals die van godvrezenden geloofd en hun toegepast moet worden.

Opdat wij dan deze drie hoofdzaken, die in de tevoren gemelde tekst voorkomen en in deze zondag verhandeld worden, in wat klaarder licht stellen, beginnen wij met de 54ste vraag, handelende van de heilige, algemene, Christelijke Kerk.
A. Deze wordt alhier genaamd de algemene vergadering en gemeente der eerstgeborenen die in de hemelen opgeschreven zijn. Over de kracht van de grondwoorden, door de *algemene vergadering* en *gemeente* zeer wel vertaald, en zoals die benamingen zeer toepasselijk zijn op het volk Gods, zullen wij thans niet uitweiden, maar liever iets aanmerken rakende de titel der eerstgeborenen, en de spreekwijze van opgeschrevenen in de hemelen.
Hier wordt door de apostel gezien op de eerstgeborenen onder de wet, die de Heere heilig waren, volgens Ex. 13:2. Ook wordt er de reden aldaar bijgedaan, dat als de slaande engel de eerstgeborenen der Egyptenaren in één nacht gedood had, de eerstgeborenen echter der Israëlieten in deze plaag gespaard waren geworden door het bloed van het geslachte paaslam, gestreken aan de bovendorpels en zijposten van hun deuren. Die gespaarde eerstgeborenen voorbeelden degenen die God uit deze wereld zou afzonderen, en van het zwaard des verderfs sparen, om het bloed van het onbestraffelijk en onbevlekt Lam; opdat Hij deze Zich heiligen en stellen zou tot een uitverkoren geslacht, tot een koninklijk priesterdom, een heilig volk, een verkregen volk, 1Petr. 2:9. Andere dingen die van het recht der eerstgeborenen zouden kunnen gezegd worden ga ik voorbij, om over te gaan tot de opgeschrevenen in de hemelen, dat is, in het Boek des levens door een eeuwig besluit ingeschreven, en op de rol aangetekend van hemelburgers van Jeruzalem, die door de Geest

Gods zijn geroepen, wedergeboren en geheiligd, en tot de eeuwige inwoning van die stad die boven is, verzegeld.
Geen anderen kunnen hier in aanmerking komen dan die al deze opgenoemde karakters in zich bevinden; namelijk ware gelovigen, levende lidmaten van Jezus Christus, met dat grote Hoofd in een verborgen lichaam verbonden, en door Hem ook bezield. Opdat zij, deels in de genade, deels in de heerlijkheid de deugden verkondigen van Hem Die hen geroepen heeft uit de duisternis tot Zijn wonderbaar licht, 1Petr. 2:9.
B. Deze algemene vergadering en gemeente, anders de Kerk genoemd, voor een gedeelte nog strijdende op de aarde, voor een gedeelte reeds triomferende in de hemel, maakt evenwel maar één maatschappij uit. Waarvandaan de apostel hier gewag maakt van geesten der volmaakte rechtvaardigen, die de loop van hun leven geëindigd, de goede strijd gestreden en het geloof behouden hebbende, de kroon der rechtvaardigheid ontvangen hebben, volgens 2Tim. 4:7,8. En met godvruchtige verlangens daarnaar haken en uitzien, dat ook hun broeders op aarde volmaakt worden; opdat zij allen tezamen in de bezitting der zalige onsterfelijkheid zijnde overgebracht, God verheerlijkt worde in al Zijn heiligen. En nademaal de apostel hier nog heeft bijgevoegd de vele duizenden der engelen, leren wij hieruit dat ook de heilige engelen tot dit burgerschap behoren; hoewel in een ander opzicht, in welke stof hij thans niet zullen intreden.
C. Uit hetwelk alles dan openbaar is dat de ware Kerk met Christus het Hoofd verenigd, onzichtbaar is, daar het vleselijk oog niet kan indringen, alzo derzelver licht en luister alleen in de geest uitblinkt en begrepen wordt. Een geen wonder voorwaar! Deze stad is ver boven het donkere gewest van deze wereld gelegen. Zij is het hemelse Jeruzalem, zij is de stad des levenden Gods, zij is de berg Sion; haar kruin verheft zich boven de wolken en sterren. Zulke grootsprakige en hoogdravende spreekwijzen van de apostel opeengestapeld, behoren niet alleen tot de Kerk welke wij gewoonlijk de triomferende noemen, maar ook tot de strijdende, en hier op aarde alsnog verkerende; want uitdrukkelijk wordt in de tekst gezegd, dat de gelovigen Hebreeën tot die berg, tot die stad en dat hemelse Jeruzalem reeds gekomen zijn.

Opdat ik dan de zin en mening van de apostel, die aan Hebreeën schrijvende, zijn schrijfstijl schikte en regelde naar de Joodse gewoonten en heilige plechtigheden der Hebreeën, des te klaarder ontvouwe, dien ik enige verklaring te geven van de verborgen en geheime zin van deze allerheiligste berg Sion, op welke de tempel was gebouwd. Dan in een ruimere zin, dan weer in een engere zin, wordt het woord Sion in de Heilige Bladeren gebruikt, begrijpende dan eens de ganse stad Jeruzalem, dan eens de berg alleen aan welke de tempel en de godsdienst daarin waar te nemen, gebonden was.

1. Wat eerst de stad Jeruzalem aangaat; deze was in Gods zonderlinge bewaring en bescherming als het zwart van Zijn oogappel, en stond bij Hem op hoge prijs; daar de Godsspraak bij Zacharia op ziet, hoofdstuk 2:5: Ik zal haar wezen, spreekt de HEERE, een vurige Muur rondom.

Dat aldaar gehandeld wordt van de geheime zin van de Kerk van het Nieuwe Testament, zal niemand licht in twijfel trekken. Het zinnebeeld van een vurige muur rondom toont, dat deze stad Gods heilig zal zijn, niet door een schaduwachtige heiligheid als onder het Oude Testament, maar door een waarachtige en eigenlijke heiligheid; voor zoveel de Geest Gods als een Geest uit de hemel nederdalende, deze gehele Godsstad met een hemelse heiligheid overstorten, en aldaar met al Zijn gaven en genade Zijn bestendige zetel zal vestigen. Evenzo vertoont ons deze vurige muur rondom, een zinnebeeld van een hartelijke liefde, door welke deze stad in één lichaam zou verbonden worden. Evenals wij lezen in Ps. 122:3: Jeruzalem is gebouwd, als een stad die wel tezamen gevoegd is; of in een klomp als tezamen gesmolten is, namelijk door die geest van onderlinge en hartelijke liefde. Ik meen daarenboven nog, dat deze vurige muur rondom verbeeldt die vurige reinheid en zuiverheid der Christelijke leer en tucht, door welke de Kerk van het Nieuwe Testament, als door Goddelijke muren gesloten, en al het onreine en ongebondene in leer en leven van haar gemeenschap uitgesloten zou moeten worden. Waaruit dan eindelijk nog voortvloeit de onschendbaarheid en gans ongenaakbare heerlijkheid van deze hemelse stad, welke al wat de hand van de vijand haar toebrengt als door een zekere gloed en vlam verteert en vernielt, als zijnde een stad welke de poorten der hel niet zullen overweldigen, Matth. 16:18.

Deze zaken zo maar kort afgetekend, kunnen uit andere Godssprakken nader opgehelderd worden, als in Jes. 60, daar door het ganse hoofdstuk de heerlijkheid van deze hemelse stad in het brede wordt uitgemeten. En Op. 21, in welk hoofdstuk zulke hoogverheven en glansrijke beelden en schilderijen voorkomen, dat zeer vele schriftuurverklaarders gemeend hebben, dat ze op de Christelijke kerk gedurende de achtereen rollende eeuwen van deze wereld niet kunnen toegepast worden, maar dat ze behoren tot de toekomende volzalige staat in de hemelen. Dan, men dient hier wel in aanmerking te nemen, dat in de ogen Gods de Kerk in de hemel en op aarde één en dezelfde hemelse stad van de levende God is; zodat al wat men heerlijks van haar leden die boven wonen, als in de bovenstad, zeggen kan, of ook nog in een meerdere overvloed gezegd zal worden, dat alzo ook wegens die nauwe eenheid waardoor alle leden als in één lichaam samen verbonden zijn, toegeschreven wordt aan haar leden die beneden wonen, als in de benedenstad. Ja zelfs, al wat in dat hemelse gezicht in het Boek der Openbaringen onder deze hoogverheven zinnebeelden getekend en geschilderd wordt, dat alles zijn wij van oordeel dat op deze aarde vervuld zal worden, wanneer die overvloediger gaven en lichten des Heiligen Geestes zich te zijner tijd vertonen zullen, welke aan dat geestelijk Jeruzalem door de profeten zijn beloofd geworden.

2. Met deze heilige Godsstad, van ons zo kort vertoond, moet de tempel daarin gepaard worden, het hart en het middelpunt van de openbare dienst. Alwaar men dan nadert en toetreedt tot die algemene vergadering en gemeente der heiligen voor de troon der genade, en alwaar dan alle heiligen in de hemel en op aarde als een geestelijk priesterdom Gods altaren omringen. In de hemel toch, en op aarde wordt in de Geest één en dezelfde dienst Gods verricht; waaruit dan zal doorstralen de eenheid, de heiligheid en algemeenheid der Christelijke Kerk; en waaruit wij ook aanleiding zullen nemen om de gemeenschap der heiligen, zo dergenen die boven als die beneden verkeren, wat nader en dieper in te zien.

Vraag 55. Wat verstaat gij door de gemeenschap der heiligen?
Antwoord. Eerstelijk dat de gelovigen, allen en een iegelijk, als lidmaten aan den Heere Christus en al Zijn schatten en gaven

gemeenschap hebben. Ten andere dat elk zich moet schuldig weten zijn gaven ten nutte en ter zaligheid der andere lidmaten gewilliglijk en met vreugde aan te wenden.

Verklaring

UIT hetgeen wij tot hiertoe van de Christelijke Kerk gezegd hebben, heeft ook het tweede artikel, rakende de gemeenschap der heiligen, veel licht kunnen ontvangen. Wij dienen echter nog wat meer bijzonder hier enige dingen te behandelen, en wel omtrent die allernauwste gemeenschap welke de heiligen hier op aarde onder elkaar oefenen en aankweken moeten. Dit toch, gelijk het allernaast de strijdende Kerk hier beneden raakt, zo wordt het ook het allermeest in dit geloofsartikel bedoeld.
Om dit wat meer onderscheiden te verklaren, zal ik enige trappen en karakters aantekenen, waaruit de natuur van deze gemeenschap en de onderlinge plichten daaruit vloeiende, op het klaarste begrepen zullen worden.
1. De eerste trap en het merkteken van deze gemeenschap is, dat alle heiligen door één en dezelfde Geest bezield worden, door Wiens machtige invloed, hoezeer ze ook in andere opzichten van elkaar verschillen en onderscheiden zijn, evenwel allen in één verborgen lichaam samen verbonden en verenigd worden. Ja, zelfs door één en hetzelfde geestelijk leven en beweging groeien en werkzaam zijn; zodat niets dat nauwer en inniger verenigd is, kan begrepen worden. Dat het allernaast aan deze zo nauwe vereniging komt, is de samenvoeging van de leden van het lichaam onder één Hoofd, door één ziel bewogen, levende en werkzaam; tot welke zaak de plaatsen der Heilige Schrift bekend zijn, 1Kor. 12:11-13, Ef. 4:3,4,15,16. Hieruit vloeit:
2. Een ware liefde, inwendig, teder, brandende, van bedrog en veinzerij gezuiverd; waardoor alle heiligen elkaar liefhebben, om geen andere oorzaak dan omdat zij heiligen zijn, dat is, omdat zij het geestelijke leven in zichzelf gevoelen, en dat leven ook in anderen erkennen; als zijnde hetzelfde beeld Gods, zowel anderen als henzelf, door Zijn erbarmende goedheid en genade ingedrukt. Dit is die broederlijke liefde, welke zo dikwijls geroemd en aangeprezen

wordt in de Schriften der apostelen; welke de verdorven natuur geenszins kent, alwaar geen zuivere, oprechte en onvermengde liefde en hartelijke genegenheid gevonden wordt; maar altijd met eigen belang verminkt is, en dus altijd iets meebrengt van de eigenliefde. De Heilige Geest alleen kan dat teweegbrengen en werken, dat wij om God, in God en met God de broederen liefhebben.

3. Verder vloeit hieruit een eenheid en gemeenschap van hetzelfde geloof, belijdenis en leer, op die wijze dat de ware heiligen in de grondwaarheden der zaligmakende leer niet kunnen van de anderen verschillen. De leer der waarheid is als een zeker gemeen bloed en sap (opdat ik zo spreke) waardoor Christus' verborgen lichaam onder Zijn heerlijk Hoofd gevoed, gekleed en tot Zijn werkzaamheden bewogen en aangedreven wordt. Dat bloed en sap der leer kan niet anders dan één en hetzelfde in allen wezen; anders zou dit geestelijk lichaam krank worden, kwijnen en vele kwalen van ongezonde leer onderworpen worden; hetwelk wel kan vallen in de uiterlijke en zichtbare kerk, maar afgescheiden is van de inwendige, en van die levende leden van Jezus Christus.

Ik beken wel, dat er in de heiligen een zekere verscheidenheid van gevoelens kan gevonden worden, namelijk omtrent die dingen die het fundament niet raken. Maar in die stukken des geloofs welke de zaligheid raken, en zonder welke men niet kan behouden worden, gelijk ze die van de Geest Gods Zelf uit Zijn Woord geleerd hebben, en door inwendige verlichting des Geestes in hun zielen begrijpen; alzo kunnen zij ook niet anders dan met elkaar overeenstemmen, en daarin van één gemoed en één gevoelen wezen. Ook moet men wel opmerken, dat hoe meer iemand in de Geest, dat is een geestelijk mens is, van de kwade driften des vleses gezuiverd, hoe meer hij deze eengevoelendheid en eenstemmigheid zal oefenen, achtereenvolgens dat zeggen van de apostel: Broeders, gij zijt nog vleselijk. Want dewijl onder u nijd is, en twist en tweedracht, zijt gij niet vleselijk? 1Kor. 3:3. Want wat ook ooit de Kerk heeft beroerd en in partijen van verschillende gevoelens gescheurd, dat alles is uit een vleselijk beginsel voortgekomen.

4. Vervolgens breng ik tot de gemeenschap der heiligen dezelfde oefening van heiligmaking en deugd, om die zo in zichzelf als in anderen te bevorderen. Dit is een zeer voorname trap en merkteken

van deze gemeenschap; dat ik wederom zal ophelderen met de gelijkenis van het lichaam en de leden ontleend. In elk der leden is een poging tot groei en wasdom, zich tot volmaking gedurig uitstrekkende. Zodat hetgeen de bijzondere leden voor zichzelf wensen om tot de volle mate van wasdom te komen, zij tevens ook verlangen dat mede de andere leden tot de volle wasdom mogen geraken. Vergelijk hiermee het zeggen van de apostel, Ef. 5:15,16. Op dezelfde wijze leggen ook alle heiligen met ernstige pogingen daarop toe, dat zij niet slechts hun eigen heiligmaking voortzetten, maar die ook van de andere leden zoveel in hen is trachten te bevorderen. Derhalve, die zichzelf in heiligheid en deugd niet zoekt te volmaken in dit verborgen lichaam, die oefent de gemeenschap der heiligen niet. Die ook niet hoopt en wenst dat anderen nevens hem allen heiliger van dag tot dag mogen worden, en daartoe al het zijne aanlegt, die verzwakt en breekt de gemeenschap af.

5. Hieruit ontstaat de schuldige verplichting om zijn kennis, licht van genade, talenten en gaven tot nut en tot zaligheid van andere lidmaten aan te leggen, opdat de onderlinge stichting bloeie door onderwijzen, vermanen, bestraffen en vertroosten. Welke plichten niet enkel en alleen de leraren der Kerk zijn gegeven en aanbevolen, maar ook elke gelovige, naar de mate van zijn gaven en genade, uitdrukkelijk bevolen zijn; gelijk in de Heilige Schriften, bijzonder in het Nieuwe Testament, allerwege ons wordt ingescherpt.

6. Hier komt nog zulk een duidelijk karakter van de eenheid en gemeenschap der heiligen bij, dat zij blijde zijn met de blijden, en droevig met de bedroefden. Dit kan wederom de Geest Gods alleen teweegbrengen in de ware leden van dit verborgen lichaam; dermate dat daar een lid een aangenaam gevoel van Gods gunst geniet, al de leden met verheuging daarover worden aangedaan; maar daar een lid met smart wordt gedrukt, zij allen gedrukt worden en hartelijk medelijden hebben. Ik sta wel toe, dat ook de lieden van deze wereld hun gewone formulieren hebben van elkaar te begroeten, en over het goede geluk te wensen, en ook over het kwade elkaar te beklagen. Maar dit zijn doorgaans maar woorden der lippen, en de mensen onder hen weten het maar al te wel, uit het huichelachtig getuigenis van hun eigen consciëntie, dat dit valse munt is, en veeltijds een bedrieglijke plichtpleging. Waaruit wij dan met veel

vertrouwen besluiten, dat het ongeveinsd, oprecht en eigenaardig gewrocht van waarachtige eenheid en gemeenschap nergens anders dan onder zulken kan gevonden worden, die de Geest van God heeft bezield; opdat zij met een zuivere en geestelijke aandoening over het goede van hun naaste zich hartelijk verblijden, en over het kwade dat hen drukt zich bedroeven en medelijden hebben.

Vraag 56. Wat gelooft gij van de vergeving der zonden?
Antwoord. Dat God, om des genoegdoens van Christus' wil, al mijn zonden, ook mijn zondigen aard, waarmede ik al mijn leven lang te strijden heb, nimmermeer wil gedenken, maar mij uit genade de gerechtigheid van Christus schenken, opdat ik nimmermeer in het gericht Gods kome.

Verklaring

LATEN wij nu die grote en gadeloze weldaad overwegen welke in de schoot der Kerk en de gemeenschap der heiligen wordt uitgedeeld, en uit Christus het Hoofd der Kerk alleen voortvloeit; waaruit de gelovigen door een inwendig en levendig gevoel, door de Heilige Geest in hen gewerkt, gezamenlijk scheppen de vergeving van al hun zonden in het bloed der besprenging, waarop zij hun geloof gevestigd houden; en bijzonder ook de vergeving van hun zondige en verdorven aard, gelijk de onderwijzer spreekt, waarmee zij al hun leven lang te strijden hebben.
In het eerste inzien, zou het iemand vreemd kunnen schijnen dat de vergeving der zonden als een bijzonder artikel in de geloofsleus is ingelast; daar deze zaak van elk vaardig genoeg wordt begrepen, en zo gemakkelijk, dat ze niet zeer nodig hebben als een bijzonder voorwerp van het Christelijk geloof te worden voorgesteld en ingescherpt. Maar deze schone schijn is bedrieglijk; en indien wij tot de innerlijke natuur en het merg van deze zo gewichtige waarheid indringen, zullen wij terstond gewaarworden dat ze niet dan door een oprecht geloof begrepen, en met vrucht op het gemoed toegepast kan worden. Teneinde zulks op het klaarste blijke:

1. Laten wij alvorens tonen dat zulk een vergeving van zonden, als het verdorven vlees of de menselijke rede met duisternissen aan alle kanten omringd, zich voorstelt en inbeeldt, in generlei wijze met Gods hoge Majesteit en Deszelfs overige deugden overeenkomt. Maar integendeel, die goedheid en genade Gods, welke zij schijnt te willen vermeerderen, op velerlei wijze grotelijks vermindert, ja zelfs verderft en uitblust.

A. Het meest grof is hier vooreerst het begrip van het gemeen, hetwelk gelooft dat de zonden vergeven en van God ongestraft gelaten worden, wegens zekere tederhartigheid en erbarming, welke de blinde stervelingen zich in God verbeelden; waardoor het zalig Opperwezen niet van zich kan verkrijgen dat Hij Zijn arm en ellendig schepsel verderft en een eeuwige straf aandoet. Een verbeelding waarlijk! welke zeer diepe wortels in de harten der vleselijke menigte geschoten heeft, en enkel ongeloof en verloochening van het ganse Evangelie. Want zodanige verbeelding stelt God niet voor als teder en barmhartig, maar als zwak, lafhartig; Die de rechten van Zijn hoge Majesteit niet kan handhaven. Zij verklaart God ook met de mond of met het hart tenminste als onrechtvaardig, indien Hij de misdaden van Zijn beledigde Majesteit wilde straffen. Ik doe erbij, dat door dit slag van zondaren de misdaden grotelijks verlicht, ja bijkans tot niets gebracht worden; nademaal zij aldus, noch in God eerbiedigen dat oneindige en onmeetbare, dat alle eer en dienst in de hoogste volmaaktheid waardig is, noch in zichzelf erkennen dat verdorven en doemwaardige kwaad, dat rechtvaardig verdiend heeft met de bliksem van des hemels gramschap gestraft te worden. Hoedanige verkeerde en dwaze begrippen van de Godheid, hoezeer ze de fundamenten van het Evangelie verzwakken, en de genade en barmhartigheid Gods alleen in het bloed van het verbond tot vergeving der zonden te vinden, omstoten en verloochenen, een iegelijk zeer gemakkelijk zal begrijpen.

B. Een ander begrip is er, hoewel niet zo grof als het vorige, evenwel tegen Gods duidelijke openbaring in Zijn Woord aanlopende, en hetwelk de natuur, aan zichzelf overgelaten, zeer vaardig formeert en aangrijpt; te weten, dat de vergeving der zonden gelegen is in een zekere kwijtschelding en oogluiken van God omtrent de begane misdaden, ten aanzien van de goede werken en andere

lofwaardige hoedanigheden; welke God, Die een billijke Oordeler en Scheidsman derzulken is, in de mens erkent. Dit is de gemene godgeleerdheid van allen die een eigengerechtigheid in de werken oprichten; die nog wel met de mond de vergeving der zonden behouden, maar metterdaad deze geheel omver stoten. Want zulken begrijpen de daden der mensen als in een weegschaal gelegd, alwaar dan indien de deugden en goede werken de overhand hebben, het onrechtvaardig zou zijn dat God de zonde straft; maar indien misschien de evenaar staat tussen goed en kwaad, dan zou de billijkheid en goedheid Gods eisen dat Hij zeer gunstig en aan de zachte kant oordeelt. Zo gevoelen de mohammedanen, de Joden en alle werkrechtvaardige Christenen. Waarvoor dan de vergeving der zonden niets anders wordt dan een zekere vergoeding der kwade daden en bedrijven, door de goede werken en deugden daartegen opgewogen.
C. Nog een derde mening omtrent de zondenvergeving heerst en woedt wijd en zijd, ook in het midden van onze Kerk, en waarvoor de gelovigen zelf zich dikwijls niet zorgvuldig genoeg wachten. Men meent namelijk, dat de zonden van de Christelijke belijders niet op het zwaarste van God geoordeeld zullen worden, en dat het bloed des verbonds ook deze vrucht meebrengt, dat een gelovige, indien hij niet openbaar in de zonde leeft, en niet volslagen goddeloos is geweest, in het gericht Gods de allerstrengste rekenschap niet afgeëist zal worden. Dit kwaad, gelijk ik gezegd heb, is niet alleen bij de onwedergeboren mensen zeer diep geworteld; die de algemene verdorvenheid, waardoor zij tot het goede geheel onbekwaam en tot het kwade geneigd zijn, onder de naam van de zwakheid van hun natuur bemantelen en bedekken. Maar de wedergeborenen voeden menigmaal maar al te veel onder dit woord van zwakheid, de overblijfselen des vleses, hen nog aanklevende; en laten die zorgeloos in zich wonen en hun vergif verspreiden.
D. Ook is er nog een dwaling welke hieruit gesproten is; ik meen die van de zogenaamde antinomianen of wetbestrijders, en dergenen die gewoonlijk bij ons Hebreeërs genoemd worden. Dat de gelovigen, zoals hij zich verbeelden, niet meer zondigen, en dat alle zondenschuld van hen geheel en al is opgeheven en weggenomen; nademaal nu Christus voor hen geleden heeft, niets meer is dat hen zou kunnen verdoemen. In welke zin zij al de schriftuurplaatsen

verdraaien, welke ontkennen dat de gelovigen de zonde tot verdoemenis kan worden toegerekend. Niets is er voorwaar gevaarlijker, dan zulk een leer, hoe schoon schijnende ook in het eerste inzien; niets dat meer vervreemd is van de Geest der waarheid. Het is er zover vandaan, dat zulk een leer gelijk men zich verbeeldt, het artikel van de vergeving der zonden des te krachtiger zou beweren en staven, dat ze integendeel deze geheel neerwerpt, en God deze Zijn hoogste eer benijdt en beneemt.

II. Dit zal uit de navolgende stellingen op het klaarste doorstralen, waarmee wij dit artikel als een waarachtig voorwerp van ons Christelijk geloof in het volle daglicht zullen plaatsen.

1. De eerste stelling is, dat om aan de vergeving van zonden deel te krijgen, vereist wordt een inwendig gezicht en diep gevoel van Gods straf vorderende gerechtigheid, waardoor Hij de schuldige niet kan onschuldig houden. Die zulk een gerechtigheid in God niet erkent, hoewel hij voorgeeft en roemt de vergeving van zonden te geloven, is leugenachtig, en de waarheid is niet in hem. Want uit overweging van deze allerheiligste deugd van Gods gerechtigheid, straalt eerst door de roem van vergeving; en de vergeving uit loutere genade wordt daardoor tot op het toppunt verhoogd, langs een Gode betamelijke weg; waardoor Hij Zijn hoogste gerechtigheid met de roem van Zijn genade en barmhartigheid gans vriendelijk doet gepaard gaan, en door de nauwste band verbindt. Ziet hierover na in deze zaak die zeer aanmerkelijke plaatsen, Ex. 20:5-7, 31:19, 34:6,7.

2. De tweede stelling is, dat om dit artikel in waarheid te geloven, een recht gezicht en gevoel vereist wordt van de zonde en derzelver onmetelijke schuld, welke ook aan de minste belediging van Gods wet hangt, en in generlei wijze daarvan kan afgescheiden worden. Want hoewel God de zonden vergeeft, oordeelt Hij evenwel niet anders dan hetgeen de waarheid en de natuur der zaak vordert. Het komt toch met de waarheid niet overeen hetgeen zwart is wit te noemen, en hetgeen de palen van de wet te buiten gegaan is, met de wet overeenkomstig te verklaren. Die derhalve de doemwaardigheid uit de zonde wegneemt, die neemt het lichaam weg en laat een blote schaduw over, en weet niet wat hij zegt; nademaal de zonde een daad is, welke wegens de schending der hoogste Majesteit en

Derzelver allerheiligste wet, uit haar aard en natuur de hoogste verontwaardiging van het Opperwezen en het uiterste verderf rechtvaardig verdient.
3. Ik doe hier een derde stelling bij, dat men om zondenvergeving te geloven en die te erlangen, zulk een levend gezicht en gevoel van zijn zonden moet hebben, dat men oprecht belijdt, om de zonden waardig te zijn verstoten te worden van Gods aangezicht en in het eeuwig verderf geworpen. Die zo in de diepte van zijn ellende en verdoemelijkheid is neergezonken, die kan eerst de vergeving der zonden naar behoren wegen, en haar op de rechte prijs stellen. Waarheen gebracht moet worden, Jes. 57:15, alwaar die heilige Bewoner van de eeuwigheid belooft, dat Hij ook wonen zal bij dien, die van een verbrijzelde en nederige Geest is, om levend te maken de geest der nederigen, en het hart der verbrijzelden.
4. Hieruit volgt een vierde stelling, waardoor men moet gevoelen en erkennen dat er niet de minste hoop van zondenvergeving te verwachten is, dan langs de weg van voldoening aan Gods gerechtigheid; welk fundament in de vijfde zondag reeds betoogd zijnde, ik thans niet uitbreid, maar daarop bouw en grondvest:
5. Een vijfde stelling welke deze is, dat de enige Uitvinder, Werkmeester en Schenker van die gerechtigheid en van die voldoening God Zelf is; Die de Middelaar met het bloed der besprenging Zelf gegeven, geheiligd en volmaakt heeft. Opdat door Hem alleen vergeving van al hun zonden ontvangen zouden die al hun hoop en vertroosting op Hem en Zijn gerechtigheid en voldoening stellen, als zijnde met Hem, als levende lidmaten met het Hoofd, door het geloof verenigd.
Al deze stellingen van het gezonde en recht gevoelend geloof omtrent de vergeving der zonden, heeft David bij elkaar begrepen in die uitroep waarmee de 32ste Psalm begint: Welgelukzalig is hij, wiens overtreding vergeven, wiens zonde bedekt is! Welgelukzalig is de mens, die de HEERE de ongerechtigheid niet toerekent, en in wiens geest een bedrog is!

DE OPSTANDING DES VLESES

TWEE EN TWINTIGSTE ZONDAG

Vraag 57. Wat troost geeft u de opstanding des vleses?
Antwoord. Dat niet alleen mijn ziel na dit leven van stonden aan tot Christus, haar Hoofd, zal opgenomen worden, maar dat ook dit mijn vlees, door de kracht van Christus opgewekt zijnde, wederom met mijn ziel verenigd en aan het heerlijk lichaam van Christus gelijkvormig zal worden.

Verklaring

DE huishouding der genade door de Heilige Geest, en de gemeenschap der heiligen, zo met hun Hoofd Christus als onder elkaar, wordt voltooid door twee geloofsartikelen, de opstanding des vleses en het eeuwige leven.
Wat het eerste artikel aangaat. Nademaal onze Catechismus in de 57ste vraag ook gewaagt van de staat der ziel na de verhuizing uit het lichaam (want het eerste lid van het antwoord van de onderwijzer stelt voor vast en zeker dat mijn ziel na dit leven van stonde aan tot Christus haar Hoofd zal opgenomen worden) zo kunnen wij hier niet voorbijgaan de verscheidenheid van gevoelens, welke over die zielenstaat na dit leven de rechtzinnige Kerk al van het begin gescheurd en verdeeld heeft. Het is inderdaad een zwaar en moeilijk leerstuk, zwaar om te verstaan; als van welke zielenstaat de Heilige Schrift ons maar enige zaken als van verre heeft te zien gegeven. Waaruit dan, gelijk de verstanden en begrippen der mensen verschillend zijn, aanleiding tot enige dwaalgedachten genomen is.
A. De oude kerkvader Tertullianus en anderen waren van gevoelen dat alle zielen, zo der vromen als der onvromen, in enige verblijfplaatsen, onder de aarde gelegen, verzameld werden tot aan het algemene oordeel van de jongste dag. Waarin evenwel de zielen der vromen alle vrede en vertroosting genieten; maar die der goddelozen met alle verschrikkingen en angsten gedrukt zouden worden.

Ondertussen zouden de eersten de hemelse glorie nog niet zien, en de laatsten de ganse zwaarte der verdoemenis nog niet gevoelen.
Dezelfden lieten echter daarenboven ook toe een zekere gelukzalige plaats, namelijk het paradijs; niet in die zin onder ons gebruikelijk, de hemel zelf, om de verkwikkelijke staat der hemelse heerlijkheid zinnebeeldig zo genoemd. Maar letterlijk verbeeldden zij zich dat die vermakelijke lusthof, waarin Adam was geplaatst, in de bovenste gewesten overgevoerd was geworden, en dat daarin de ziel van onze Heere Christus bij Zijn sterven was verhuisd, en dat ook daarin de zielen der martelaren ontvangen werden. Ook hebben sommigen der Ouden geloofd dat dit de schoot van Abraham was; alhoewel die schoot van Abraham Tertullianus toescheen ook in een onderaardse plaats te vinden te wezen, en niets anders is dan de verzamelplaats der vrome zielen, waarin zij de vertroosting, zegt hij, der toekomende opstanding genieten en deze verwachten.
Andere kerkvaders, als Augustinus, Ireneus en verre de meesten, gevoelden een weinig anders, namelijk dat de vrome zielen in de bovenste plaatsen en zekere vermakelijke luchtstreken overgingen; maar de zielen der goddelozen verstoten werden in onderaardse en duistere kerkers, aan de hel palende. Ondertussen begon ook Augustinus al een zekere opvatting en mening van een zuiverend vuur of vagevuur te bekruipen, door welke vlammen zulken die met grovere euveldaden en smetten verontreinigd waren, zouden gezuiverd moeten worden, voordat zij tot de bovenste vergadering der heiligen zouden kunnen toegelaten worden; hoewel hij duidelijk vermaant niets zekers daaromtrent te kunnen of te willen bepalen.
Doch naderhand het pausdom inkruipende, is men nog veel verder gegaan, en heeft dat zuiverend vuur gretig aangenomen, en eindelijk voor een hoofdartikel des geloofs ingevoerd. En nademaal ook toen de aanbidding der heiligen en tussenspraak der zalig gestorvenen voor de levenden werd ingevoerd, heeft men ook noodzakelijk de opperste hemel en het allernaaste gezicht Gods aan zalig gestorven heiligen moeten toewijzen, opdat die heiligen als in een spiegel der Goddelijkheid, zoals de beuzelingen spreken, zien en weten zouden alles wat op aarde omgaat, en zo de gebeden der mensen terstond te hulp komen, en derzelver voorspraak bij God waarnemen. Waaruit dan ook bij tegenstelling volgde, dat de verworpelingen eveneens

al het gewicht van hun verdoemenis ook terstond ondergingen, en in de afgrond des verderfs geworpen werden.
Uit deze beginselen het gevoelen van de rechtvaardigen terstond na de dood in de hemelse heerlijkheid opgenomen, zijnde voortgesproten, heeft hetzelve naderhand zoveel diepere wortels geschoten, en veelmeer de roomse pausen, met de macht van sleuteldragers des hemels hoogmoedig pralen wilden. In zoverre, dat op zijn wenk en de wens dergenen die hij een gedeelte van zijn macht overgeeft, door zielenmissen, aflaten en andere kerkplechtigheden meer, de zielen in de gelukzaligheid der hemelse erfenis terstond worden ingelaten.
B. Als daarna het licht der Reformatie in de Kerk opging, zijn onze godgeleerden omtrent dit gewichtig leerstuk van verschillende gevoelens geweest. Dat zuiverend vuur of vagevuur is wel geleidelijk van allen verworpen; waaromtrent het gevoelen aangaande de zielen der vromen naar de hemel en der goddelozen naar de hel gaande, zijn zij allen niet zo eenstemmig geweest, terwijl enigen wel vreesden van het reeds aangenomen gevoelen af te gaan; maar anderen ook tot het oude gevoelen der Kerk meer overhelden.
De grote Calvijn leerde, dat het zo terstond niet bleek en volkomen zeker kon bewezen worden, of uit de Heilige Schrift, of uiteraard van de zaak zelf, dat zo aanstonds na de dood de zielen der vromen naar de hemel, en die der goddelozen naar de hel gezonden worden; maar dat voor beiden een middenstaat te begrijpen was, waarin de goede zielen verblijd en vervrolijkt werden door het aangename gevoel van de gelukzaligheid hun bereid; en de kwade zielen verschrikt door het gevoel van de aanstaande verdoemenis. Dit gevoelen heeft de vermaarde Capellus naderhand breder uitgebreid en opgehelderd, en met bewijzen welke niet ten enenmale verachtelijk zijn gestaafd. De plaatsen van hem bijgebracht zijn 2Tim. 1:12, 4:8, Rom. 8:19,23, Kol. 3:3, 1Joh. 3:2, Op. 6:9-11, Matth. 25 aangaande het laatste oordeel.
De meesten nochtans, vrezende dat zulk een derde staat toegelaten zijnde, ons niet zeer veilig stellen zou tegen het gevoelen van een vagevuur, hebben liever twee staten na de dood willen begrijpen, de hemel en de hel. Des te meer, omdat enige getuigenissen der Heilige Schrift dit schijnen mee te brengen. Als 2Kor. 5:1: Indien ons aardse

huis dezes tabernakels gebroken wordt, hebben wij een gebouw van God; een huis niet met handen gemaakt, maar eeuwig in de hemelen. En vers 8, daar de apostel met het uitwonen uit het lichaam in één adem samenvoegt het inwonen bij de Heere, voegt erbij de wens van de apostel: Ik heb een begeerte om ontbonden te worden, en met Christus te zijn, Fil. 1:23. Ook moet niet vergeten worden de boetvaardige moordenaar in het paradijs, noch Lazarus in de schoot van Abraham door de engelen gedragen; en daarentegen de rijke man in de hel de pijnen der vlammen gevoelende.

Wat mij aangaat, in deze verscheidenheid van gevoelens zou ik het veiligste oordelen niet stout hier te beslissen. Want voorzeker, de plaatsen die hier wederzijds plegen bijgebracht te worden, laten ook andere uitleggingen toe, welke wat verschillen van de gewone verklaringen, en kunnen daarom het verschilstuk niet genoeg bepalen, indien de staat van verschil behoorlijk opgegeven gesteld wordt. Want hier valt het verschil niet of de zielen der vromen tot de Heere gaan, en in des Heeren aanschijn terstond met vreugde overstort worden; want dit heeft niemand der vroegere of latere uitleggers in twijfel getrokken. Ook wordt niet betwist of de goddelozen door enige vlammen gepijnigd worden; want derzelver kwaad geweten en het gevoel van de Goddelijke toorn hen onherroepelijk verzegeld, is ongetwijfeld een ondraaglijk vuur en vlam.

C. Als ik derhalve de bewijzen wederzijds bijgebracht, overweeg, komt mij de middenweg de bekwaamste voor. Waardoor de hemel de vrome zielen, uit dit leven verhuizende, terstond word toegewezen; zo nochtans, dat zij niet aanstonds de ganse hemelse heerlijkheid ten volle gevoelen; en waardoor aan de andere kant de hel de goddeloze zielen uit dit leven verhuizende, ook terstond word toegewezen; zo nochtans, dat zij mede niet aanstonds de ganse zwaarte der helse smart ten volle ondervinden. Wij behouden derhalve maar twee plaatsen na dit leven, hemel en hel; doch wij zijn tevens van oordeel dat de wijsheid Gods de staat der zielen in elk van die beide plaatsen zo geordineerd heeft, dat de zalige zielen nog tot grotere gelukzaligheid verheven, en de onzalige zielen nog tot grotere rampzaligheid neergedrukt kunnen worden.

Ik spreek hier ondertussen niet van een grotere mate van geluk of ongeluk, welke de opstanding van hun lichamen aan elk van beide

zal teweegbrengen (zulks spreekt vanzelf, en is hier buiten verschil); maar ik heb het oog alleen op de toestand der zielen van het lichaam afgescheiden. Deze zielen zou ik menen (behoudens meerder en beter licht), dat niet zo terstond in de hemel die ganse volheid der hemelse heerlijkheid gevoelen en smaken waarvoor zij vatbaar zijn, noch ook aan de andere kant de ganse volheid der helse verdoemenis, waarmee zij overladen zullen worden wanneer die grote en vreselijke dag komen zal, en die ook de nu bittere toestand der duivelen zelf alsdan nog veel onverdraaglijker zal maken.
Te weten, de rampzaligen zijn tot nog toe met de duivelen in een kerker, en sidderen voor het nog toekomende oordeel. Ook gevoelen zij aldaar nu die innerlijke vlammen in de eerste beginselen, welke hen in alle eeuwigheid verteren zullen, en noch de rede, noch de Heilige Schrift gebiedt ons hier verder te gaan. Op gelijke wijze aan de andere zijde, de zalige zielen in het paradijs, de schoot van Abraham, de hemel zelf thans overgevoerd, genieten en smaken aldaar in de onmiddellijke gemeenschap en allernaaste nabijheid van hun Hoofd Christus de eerstelingen van de heerlijkheid der kinderen Gods, welke dan eerst geopenbaard zal worden, en in die de grootste luister uit zal blinken, als de Heere uit de hemel geopenbaard zal zijn; wanneer dat gans zeer uitnemend eeuwig gewicht van gelukzaligheid, die allerheerlijkste erfenis welke de uitverkorenen bereid is van de grondlegging der wereld, in hun schoot zal worden uitgestort.
Deze dingen, rakende de zielenstaat na de dood (op het voetspoor van onze onderwijzer in deze zondag) hebbende vooraf laten gaan, kom ik tot het artikel van de opstanding des vleses. Teneinde dit leerstuk het vereiste licht bij te zetten, zal ik drie zeer gewichtige zaken behandelen.

I. Eerst zal ik deze opstanding bewijzen, zo uit de rede als uit de Heilige Schriften.
II. Daarna zal ik betogen, dat dezelfde lichamen welke wij hier beneden hebben omgedragen, verrijzen zullen.
III. Laatst zal ik de luisterrijke gesteldheid en uitmuntende begaafdheden van het opgewekte lichaam in overweging nemen.

I. Wat het eerste stuk aangaat. Hier zou ik al te stout kunnen schijnen, dat ik de waarachtigheid der opstanding niet alleen uit de Heilige Schriften, maar ook uit de rede zelf onderneem te betogen; daar immers het licht der rede in genen dele ooit zover schijnt te kunnen reiken, en dit leerstuk onder de verborgenheden van het Christelijk geloof wel voornamelijk geplaatst wordt; waarvandaan ook de aller schranderste wijsgeren der heidenen, die de onsterfelijkheid der zielen en een leven daarvan in de andere wereld erkenden, niets dergelijks aangaande het lichaam ooit of ooit in de zin gekomen is. In zoverre zelfs, dat de apostel Paulus de opstanding der doden te Athene predikende, van de heidenen daarover bespot en uitgelachen werd, en voor een beuzelaar uitgekreten, Hand. 17:32 (en bijzonder door de Epicurische en stoïsche filosofen, zoals blijkt uit het 18de vers). De grote natuuronderzoeker Plinius stelt in zijn historie onder de tegenstrijdige dingen die Gods Zelf, zegt hij, niet doen kan, de overledenen in het leven te herstellen.

A. Ik beken gaarne, dat ten dezen dele de menselijke rede zwak en duister genoeg is; en dat is ook mijn bedoeling niet om daardoor dit leerstuk buiten twijfel te stellen. Maar gelijk uit de overgebleven vonden van de verduisterde rede de onsterfelijkheid der zielen en de tweeërlei staat na dit leven, van beloning der goeden en straf der kwaden, enigermate doorstraalt en begrepen wordt, alzo meen ik dat de opstanding der lichamen en derzelver vereniging met de zielen ook daaruit kan doorstralen, indien maar onze redenering daarover nauwkeurig en behoorlijk ingericht wordt.

a. Vooreerst dan, redeneer ik uit de beschouwing van de mens, voor zoveel hij samengesteld is uit twee geheel onderscheiden delen en naturen, een geest en een dierlijk lichaam; welke twee, indien ze op die wijze ontbonden en vaneen gescheiden blijven, dan zal de benaming van mens ook tegelijk ontbonden zijn en voor altijd moeten ophouden; en er zullen dan geen mensen meer in de gehele wereld overblijven. Maar nu bevinden wij de mens met zovele en zulke grote begaafdheden en vermogens van de zeer wijze en machtige Schepper versierd, dat het blijkt dat hij niet voor een ogenblik of kort verloop van tijd is voortgebracht, maar tot een altijddurend einde, opdat de grootheid van de Schepper uit dat zo begaafd en vermogend schepsel zich ook grotelijks openbaart. Dat einde nu zal

door de Schepper niet kunnen bereikt worden, indien de delen van de mens eenmaal door de dood vaneen gescheiden, niet wederom tot één verenigd worden, en dus tot een mens gemaakt. Waaruit dan een zeer groot vermoeden ontstaat, dat die God, Die toegelaten heeft dat dit Zijn kunststuk ontbonden en gesloopt wordt, hetzelve ook te Zijner tijd weer in zijn geheel zal herstellen, teneinde dit alleredelst en redelijk dier niet ophoude een zeker deel van het gehele AL te maken.

b. Dit zal ten tweede nog klaarder begrepen worden, indien wij opmerken dat het lichaam met zulk een wonderbare macht en wijsheid geformeerd en samengesteld is, dat het aan de onsterfelijke ziel een allerbekwaamste woonstede verstrekt, en derzelver altijddurende vermogens dienstig is. Opdat hetgeen in zichzelf onstoffelijke en onzichtbaar was, door de stof op het nauwste met de geest samen verbonden, zich ontvouwt, in aller ogen loopt en aan de zinnen openbaar wordt, tot heerlijkheid van de grote Kunstenaar en Bouwmeester. Bijvoorbeeld, wat is er wonderlijker dan de tong en de spraak daardoor? Wat verbazender en vernuftiger dan de oren en het gehoor daardoor? Wat kunstiger dan de ogen en het gezicht daardoor? In het kort, wat wonderbaarder dan al de zinnen en zintuigen tezamen genomen, waardoor de mens niet gelijk de stomme en redeloze dieren, om slechts maar het dierlijke leven te bewaren door zekere onredelijke leiding gedreven worden en werkzaam zijn; maar zijn rede, hem ingeschapen, oefent en te werk stelt, en zijn rede ook hoe langer hoe meer versiert en volmaakt, opdat hij en de menselijke maatschappij en zichzelf met vrucht dienstig is. Of zullen wij zeggen dat al deze dingen, of maar voor een ogenblik, of van niet het minste gebruik zijn? Indien enige kinderen terstond in de geboorte overlijdende, niet het minste gebruik van hun zintuigen hadden; zullen ze alzo onder de eeuwige dood blijven, dat zij er nimmer gebruik van zullen hebben? Of die oud stervende, daarvan maar gebruik hadden in het ogenblik van dit kortstondige leven; zullen die daarvan voor eeuwig verstoken blijven? Waaruit al wederom in iemand die wel redeneert, een groot vermoeden rijst dat het lichaam tot zulk een heerlijk gebruik bekwaam, en tot inwoning van de onsterfelijke geest en deszelfs werkingen geschikt, hoewel het voor een tijd afgebroken en gesloopt wordt, eens wederom

opgericht en met zijn oude inwoner samengevoegd zal worden, om op een nog luisterrijker wijze en met zulke vermogens die tot de onsterfelijkheid zich uitstrekken, hem kunnen dienen.
c. Ik ga verder, en beschouw de mens als een dier met rede begiftigd, dat van zijn Schepper zo geformeerd en aan zulke wetten verbonden is, dat het gehouden is eens rekenschap van zijn leven en zijn bedrijven te geven; en dat derhalve beloning of straf te wachten heeft. Zulks betoog ik nu niet, maar houd het voor toegestaan, alzo de meest wijzen onder de heidenen het openlijk hebben erkend. Indien iemand hiervan bewijs mocht begeren, wijzen wij hem tot hetgeen reeds gezegd is over het artikel van het laatste oordeel. Daar dan de rede zelf de heidenen geleerd heeft dat de mens die vatbaar is voor deugd en ondeugd, tegelijk geschikt is of tot grote beloningen en een zalige staat, of tot grote straffen en een ellendige staat na dit leven; daar had dezelfde rede hem kunnen leren dat niet alleen de zielen, maar ook de lichamen de verdiende beloningen of straffen aangedaan zouden worden. En diensvolgens, dat die beide delen, welke de dood vaneen gescheiden heeft, eens wederom door een opstanding samengevoegd zouden worden.
d. Datzelfde dring ik nog sterker aan uit overweging van de gerechtigheid Gods, welke zeker ook de rede toestaat op haar wijze en naar haar mate. Die gerechtigheid vordert dat niet alleen de ziel, maar ook het lichaam, en dus de gehele mens zijn vergelding ontvangt naar datgene hetwelk hij in het lichaam bedreven heeft. Dit zou dan niet kunnen geschieden, indien de afscheiding van het lichaam van de ziel eeuwig durende was. En daarom besluit ik al wederom dat de rede, indien ze maar behoorlijk was aangelegd en geleid geworden, dezulken die althans de beloningen en straffen der zielen toestonden, ook enigermate hebben kunnen leren dat ook de lichamen hierin hun deel zouden ontvangen.
e. Hetgeen hier nu in de vijfde plaats nog geredeneerd zou kunnen worden, en afgeleid uit Gods onbepaalde wijsheid en macht, welke beide volmaaktheden en de natuur ons leert, en waardoor het God veel lichter is iets weer te roepen hetgeen eens bestaan heeft, dan te roepen hetgeen nooit bestond. Alsmede hetgeen nog verder bijgebracht zou kunnen worden, uit verschillende voortbrengselen der natuur, waarin een zeker beeld van de opstanding wordt gezien, als

in het gezaaide graan en het geslacht der wormen en andere dingen; dat alles ga ik thans voorbij, en wil daarop ook niet aandringen, omdat het niet zozeer bewijst wat geschieden zal, als wel wat geschieden kan; en ik ga derhalve over tot:

B. Het licht der Goddelijke openbaring, beginnende met die Heilige Schriften van het Oude Testament, waarin, hoewel naar de mate der schaarsere huishouding, zovele en ook zulke klare getuigenissen der waarheid niet voorkomen als in de Schriften van het Nieuwe Testament; nochtans is het in generlei wijze betamelijk of gegrond met de socinianen en derzelver aanhangers te stellen, dat voor de opgang van het evangelielicht deze leer van de opstanding des vleses onbekend zou zijn geweest. Ook wil de apostel zulks met deze woorden niet te kennen geven, als hij aan Timotheüs schreef in zijn tweede Brief, hoofdstuk 1:10, dat Christus de dood teniet gedaan hebbende, het leven en de onverderfelijkheid aan het licht heeft gebracht door het Evangelie.

1. In de allereerste plaats verdient die hartelijke geloofsbelijdenis van Job in de toekomstige opstanding onze aandacht, en derzelver verdediging tegen de verkeerde opvatting van sommigen, Job 19:25-27: Want ik weet mijn Verlosser leeft, en Hij zal de laatste over het stof opstaan; en als zij na mijn huid dit doorknaagd zullen hebben, zal ik uit mijn vlees God aanschouwen. Denwelken ik voor mij aanschouwen zal, en mijn ogen zien zullen, en niet een vreemde; mijn nieren verlangen zeer in mijn schoot.

Deze merkwaardige betuiging van Job zal ik dat licht bijzetten, dat het geloof en de hoop der opstanding daaruit op het klaarste elk in de ogen schijnt. Want men moet weten, dat niet alleen zij die de voetstappen der opstanding in de Schriften van het Oude Testament ongaarne erkennen, deze tekst brengen tot de herstelling van Job uit zijn deerniswaardige staat in dit tijdelijke leven. Maar ook enige andere vermaarde mannen, en onder die de bekende geleerde en uitlegger van Jobs Boek, Johannes Mercerus, die met een tweeërlei hinderpaal het gemene gevoelen van de meesten onzer aangenomen, bezwaart. De eerste, dat de Joden, die ook zelf met ons de opstanding geloven, deze plaats van Job nochtans daartoe niet bijbrengen; de tweede, dat de gemene uitlegging der Christenen aan het oogmerk van Jobs woorden niet voldoet. Deze twee

zwarigheden brengt ook de doorluchtige Hugo Grotius tevoorschijn in zijn uitlegging over deze plaats, schrijvende: Deze woorden van Job hebben de Joden nooit tot de opstanding gebracht, daar ze anders alles doorsnuffelen dat maar met enige schijn daartoe gebracht kan worden. Niet weinige Christenen nochtans hebben ze gebruikt om het geloof der opstanding te bewijzen; maar om dat te doen, zijn zij genoodzaakt geweest in hun bevattingen veel van de Hebreeuwse tekst af te wijken, gelijk Mercerus en anderen hebben aangemerkt.

a. Op de eerste zwarigheid is reeds wel geantwoord dat deze van geen belang is, nademaal de Joden zelf alsnog onder elkaar verschillen en twisten of Job en deszelfs gelovige vrienden, die allen uit de heidenen waren, wel deel zullen hebben in de opstanding des vleses? En diensvolgens is het geen wonder dat zij de opstanding in deze tekst niet erkend hebben. Het is daarenboven ook zeer wel aangemerkt, dat de Joodse uitleggers, zes of zeven, die Mercerus hier aanhaalt en prijst, geheel beuzelachtige verklaringen over deze woorden van Job hebben tevoorschijn gebracht.

b. Maar om de tweede hinderpaal uit de weg te ruimen, ben ik van oordeel dat onze Christelijke uitleggers allen niet even gelukkig of voorzichtig genoeg zijn geweest, als zij deze woorden van Job zo behandelen en verklaren, dat de zwarigheid daardoor nog vermeerderd en de tegenpartijders nog groter aanleiding van verschil gegeven wordt. Zij menen namelijk, dat Job met deze zijn geloofsbelijdenis heeft willen aantonen dat hij geen goddeloos mens of booswicht was, gelijk zijn vrienden hem daarvoor aanzagen. En wel door dit bewijs, omdat hij geloofde de opstanding der doden, en het fundament des geloofs in de Goël, de beloofde Messias, Die te eniger tijd de dood overwinnen zou, behouden had. Ziet hierover de uitlegging van Smidius, en gij zult gewaarworden dat hij zulke dingen uit zichzelf en uit anderen hier bijbrengt, die inderdaad het doel niet treffen. Want voorwaar, zulk een redenering van Job zou zeer mank gaan, te willen bewijzen dat hij geen goddeloze of booswicht was, omdat hij de toekomende opstanding geloofde.

Jobs oogmerk in zijn redenering kan alleen dit wezen, dat er eens een dag zou komen waarin hij, nu wel van God en mensen als een goddeloze gehandeld, en met allerlei smaadredenen als een

booswicht overladen, in het openbaar vrij verklaard zal worden van God Zelf, Die een Getuige van zijn verdrukte onschuld en daarvan bewust was. Men moet hier toch die beeltenis, van Job gemaakt, in die figuurlijke woorden van de twee even voorgaande verzen niet uit het oog verliezen: Och of nu mijn woorden toch opgeschreven werden! Och of ze in een boek ook werden ingetekend! Dat zij met een ijzeren griffie en lood voor eeuwig in een rots gehouwen werden! Uit welke woorden ons dan blijkt, dat Job zijn grafschrift heeft willen schrijven, en gewenst dat dit in een onvergankelijke rots als zijn grafsteen mocht ingeschreven en gehouwen worden, namelijk zoveel de zaken aangaat: Dat hoezeer Job van God en mensen verlaten, in dit graf gedaald en begraven lag, onder de naam en titel van een booswicht, zijn verdrukte onnozelheid nochtans te eniger tijd overwinnen, uit het graf verrijzen, en over alle lasterdingen zal triomferen. Dan, wanneer die grote dag zal gekomen zijn, bij welke Gode wereld zal oordelen in gerechtigheid, en de eeuwen der ongerechtigheid, in welke God Zelf de gerechtigheid en onnozelheid weinig scheen te handhaven, voorbijgegaan zullen zijn.

Achtereenvolgens deze bedoeling van Jobs redenering, zal alles hier gemakkelijk vloeien. In de verzen 23 en 24 hebben wij de wens van Job; waarmee hij wil, dat in een harde rots met een ijzeren griffie ingesneden en met gesmolten lood in de insnijdingen gegoten, deze letteren van allen gelezen worden. Welke letters bewijzen en de lezer moesten vertonen deze redenen van een mens die in deze rots en onder deze grafsteen lag begraven, en als een van God en mensen in zijn leven verdrukte in dit graf gedaald was; (dat nu is letterlijk het grafschrift) en ik weet, mijn Goël leeft, en wat meer volgt; en met deze laatste woorden besloten wordt: Mijn nieren verlangen zeer in mijn schoot.

Een grote kracht steekt er in de Hebreeuwse koppelletter, van de onzen door *want* vertaald. Ik behoud hier liever *en*, en ik weet. Namelijk: *En* ik, of *ook* ik, wil Job zeggen, hoezeer nu van God en mensen veroordeeld; nochtans van mijn onnozelheid ten volle bewust, weet dat mijn Verlosser leeft, dat is, de Handhaver en Redder van mijn verdrukte zaak. Zodat, hoezeer het in deze eeuw en in de loop der dingen nu ten enenmale met mij gedaan is, en ik geen hoop meer heb van deze ellende en lasteringen waaronder ik begraven

lig, te ontworstelen; dit nochtans zeer diep in mijn ziel is ingedrukt, dat die grote dag eens zal komen, waarin ik in het openbaar verdedigd, onschuldig verklaard en van alle ellende en lastering verlost zal worden, in de opstanding namelijk der rechtvaardigen, wanneer eindelijk de hoogste gerechtigheid en waarheid alles zal openbaren. Onder deze beschouwing der zaken zou men door de Verlosser (Goël in de grondtekst) Die Job wist dat leefde, wel kunnen verstaan God in het gemeen; Wie in veel plaatsen deze Naam ook wordt toegeëigend; en ik zou daarom met niemand enige twist willen maken, indien hij dit liever koos. Echter twijfel ik geenszins of het woord Goël duidt alhier de beloofde Messias aan, vermits de volgende spreekwijzen van deze tekst veel toepasselijker zijn op de Persoon van de God-Mens. Job betuigt derhalve waarlijk te weten dat zijn Verlosser of Goël leeft; dat is, dat Hij van God geordineerd en geschikt is tot een Rechter van levenden en doden; Die, opdat hij als een Goël Die altijd leeft, de dood zou overwinnen en over hem zegepralen, zelfs ook de Zijnen uit de kaken des doods rukken en verlossen, en derzelver verdrukte zaak zal handhaven.

Daar ziet het ook op, als er bijgedaan wordt dat die Goël de laatste over het stof staan zal, alwaar ik meen dat het laatste oordeel en gerichtsoefening over alle mensen ons wordt uitgebeeld, en wel in het einde der eeuwen, waarin de Laatste Adam met het hoogste gezag bekleed staan zal over alle stof, dat is, over alle stervelingen in het stof liggende; ja, zelfs over al wat stof is, levenden tegelijk en doden; nademaal de naam van *stof* in de Heilige Schriften het beide bevat, de staat van aller mensen stoffelijkheid en sterfelijkheid. Hetgeen er nu in het vervolg van de tekst in vers 26 en 27 bijkomt: En als zij na mijn huid dit doorknaagd zullen hebben, en wat meer volgt, zal vanzelf klaar worden. Waarom ik het aan uw overdenking en onderzoek verder overlaat; en om niet verder uit te weiden overga tot:

2. Een tweede plaats in het Oude Testament, welke ons voorkomt in Ex. 3:6, alwaar God uit het midden van de braambos tot Mozes riep: Ik ben de God uws vaders, de God van Abraham, de God van Izak, de God van Jakob. Hetwelk vergeleken moet worden met de redekaveling van Christus tegen de sadduceeën, die de opstanding loochenden, Matth. 22:31,32: Wat aangaat de opstanding der

doden, hebt gij niet gelezen, vraagt Hij, hetgeen van God tot ulieden gesproken is? Die daar zegt, Ik ben de God Abrahams, de God Izaks, en de God Jakobs. En de Heiland trekt er dit besluit uit: God is niet een God der doden, maar der levenden. Te weten, deze Godsspraak, lang na de dood van die genoemde aartsvaders voortgebracht, leerde de oude gelovigen dat niet alleen de zielen van Abraham en Izak en Jakob leefden, maar dat ook derzelver lichamen door de dood van de zielen afgescheiden, eens wederom daarmee zouden verenigd worden; overmits anders deze namen van Abraham, Izak en Jakob geheel ijdel zouden zijn, waarvan niets dan een enkele schaduw zou overblijven. Want God had Zijn verbond met een mens gemaakt, uit ziel en lichaam beide bestaande, en beloofd hun tot een God te zullen zijn; dat is, tot de Fontein van leven, gelukzaligheid en heerlijkheid in alle eeuwigheid. Waaruit dan elk die niet geheel en al stom en onvatbaar was, noodzakelijk moest besluiten dat deze eeuwen der sterfelijkheid eens eindigen en besloten zouden worden met een zalige opstanding en onsterfelijkheid der bondgenoten Gods. Welke redekaveling van onze wijze Heiland zo klaar en overtuigende was, dat niet alleen de schare over deze leer verslagen, maar ook de sadduceeën daardoor de mond gestopt werd, volgens vers 33 en 34.

3. De derde plaats voor de opstanding gaat mede alle twijfeling te boven, Jes. 25:8: De HEERE zal op dezen berg de dood verslinden tot overwinning; of naar de bevatting van anderen, in eeuwigheid; of nog liever, gans en gaar, en geheel en al. In welke woorden de naaste zin wel geheimzinnig is, ziende op de verbroken heerschappij van de dood door Christus' opstanding en de uitdelging van de vloek. Maar naardien zulks een allerzekerst onderpand is van de laatste opstanding van alle gelovigen, zo heeft ongetwijfeld het oog van de profeet daarop ook gezien, en zover doorgedrongen; gelijk het apostolisch gezag ons daarvan overtuigt, 1Kor. 15:54, alwaar Paulus die tekst uit Jesaja aantrekt en zo verklaart: Wanneer dit verderfelijke zal onverderfelijkheid aangedaan hebben, en dit sterfelijke zal onsterfelijkheid aangedaan hebben; alsdan zal het woord geschieden dat geschreven is: De dood is verslonden tot overwinning. Voegt ook onder dit derde bewijs Jes. 26:19, Dan. 12:2, Ez. 37:1 en de volgende verzen; in welke plaatsen de woorden wederom

uit een tweeërlei oogpunt beschouwd kunnen worden; zo nochtans, dat de opstanding des vleses waarvan we handelen, de vervulling uitmaakt van Gods beloofde weldaden.
4. Een vierde en zeer sterk bewijs voor de opstanding ligt in dat merkwaardig zeggen van God tot de profeet Daniël: Maar gij, ga heen tot het einde; want gij zult rusten en zult opstaan in uw lot in het einde der dagen, Dan. 12:13. In welke woorden zeer sierlijk wordt geschilderd de dood en uitgang uit dit tijdelijke leven van een rechtvaardig mens, en deszelfs rust op zijn slaapstede; waaruit hij binnenkort zal opgewekt worden en een eeuwigdurend lot in een beter leven ontvangen.
5. Hetzelfde wordt ook te kennen gegeven door die zeer gemene spreekwijze, zo menigmaal in het Oude Testament voorkomende, van te ontslapen met zijn vaderen, dat voor sterven genomen wordt. Deze zegswijze heeft haar oorsprong uit een allersterkst geloof der Ouden, dat de zogenaamde dood niet anders is dan een korte en lichte slaap, die eindigt en verdreven wordt door het ontwaken in de morgenstond en dageraad van een nieuw licht en onsterfelijk leven. Hiervandaan ook die gelovige betuiging van David, welke ik:
6. In de zesde plaats alhier tevoorschijn breng uit Ps. 17:15: Ik zal Uw aangezicht in gerechtigheid aanschouwen, ik zal verzadigd worden met Uw beeld, als ik zal opwaken.
7. Dat hier ten zevende, die morgenstond der opstanding verder bijgevoegd wordt uit Ps. 49:15: Men zet ze als schapen in het graf, de dood zal ze afweiden; en de oprechten zullen over hen heersen in die morgenstond; en het graf zal hun gedaante verslijten, elk uit zijn woning. Welke schriftuurplaats die wat duister is, zo bekwaam kan verklaard worden: Als schapen worden zij gedreven naar het graf, (naar de *Scheool of hel* in de grondtekst) en de dood weidt ze af, namelijk de goddelozen, van welke tevoren gesproken is; en de oprechten zullen over hen heersen in die morgenstond. In welke spreekwijze ik die woordjes *over hen*, niet zozeer brengen zou tot de goddelozen, als wel tot het graf of hel en de dood; in die zin, dat die twee hoofdvijanden van het menselijk geslacht die met hun scherpe zeisen nu schijnen alles af te maaien en ieder te vellen, en als een roof in te slokken, alhier gezegd worden door de oprechten overwonnen en overheerst te worden in die morgenstond, namelijk

de opstanding der doden. Terwijl de goddelozen met hun banden in eeuwigheid beladen zullen blijven; dat is, nooit uit de kaken van deze vijanden verlost worden; nademaal zij van de eerste dood reeds verslonden, vallen zullen in de tweede dood, nog oneindig harder en zwaarder dan de eerste. En wat het tweede lid van deze woorden aangaat, van de onzen vertaald: En het graf zal hun gedaante verslijten elk uit zijn woning; het is geheel niet tegen de waarheid van de Hebreeuwse grondtekst met enige geleerde mannen deze vertaling al zo lief te kiezen: En hun Rotssteen is geschikt om het graf te verdelgen, opdat voor Hem daarin geen woning zij. Te weten de Messias, Die de enige Rotssteen van Zijn gelovigen is, zal zo voor Zichzelf als voor al de Zijnen de ganse heerschappij van de dood en het graf en van de hel geheel en al verdelgen, alzo dat er voor hem geen woning daarin zij. Dat is te zeggen, dat noch Hijzelf, de Heere Christus, noch enigen van Zijn geestelijke leden in dat graf zullen gehouden worden als in hun woonstede, om daarin voor eeuwig te moeten besloten blijven. Hetgeen ook, mijns bedunkens, nog nader verklaard en bevestigd wordt in het onmiddellijk daarop volgende 16de vers: Want God zal mijn ziel van het geweld des grafs verlossen, want Hij zal mij opnemen. Sela!.

8. In de achtste plaats levert ons een krachtig bewijs voor de opstanding het gebed van Mozes, of de 90ste Psalm, bijzonder het derde vers, van de onzen alzo vertaald: Gij doet de mens wederkeren tot verbrijzeling, en zegt: Keert weder gij mensenkinderen. De gemene uitlegging brengt beide delen van deze woorden tot één en dezelfde zin: Gij doet de mens wederkeren, en Gij zegt ook dat hij wederkere. Dan, zulk een vertaling van het woord *wederkeren* in dezelfde zin wat flauw schijnende, heeft het anderen behaagd aan het herhaalde woord in het tweede lid een andere betekenis te geven, en het als een vermaning tot spoedige bekering op te vatten: Gij doet de mens wederkeren tot verbrijzeling, en zegt daarom, bekeert u gij mensen kinderen. Maar vermits zo dit niet zeer schijnt te vleien in het verband van dit vers met het volgende, hebben anderen dit laatste wederkeren liever willen brengen tot de herstelling van de verbrijzelde mens, Gij doet de mens wederkeren tot verbrijzeling, en zegt, herstelt u gij mensenkinderen. Hetgeen de grote Coccejus aanleiding gegeven heeft alhier te denken aan de opstanding en het laatste

oordeel; zodat de zin is, herstelt u tot de opstanding en het oordeel. Deze zin kan ik nog nader versterken uit de vergelijking met een gewone spreekwijze, onder de Oosterlingen alsnog zeer gemeen, die gedurig in de mond hebben: Wij behoren God toe, en zullen eens tot Hem wederkeren; waarmee zij willen zeggen, wij zullen eens weer opstaan in het laatste oordeel, en Gode rekenschap van ons leven en bedrijf moeten geven.

Dat nu in deze Psalm de opstanding begrepen is, blijkt uit het vierde vers: Want duizend jaren zijn in Uw ogen als de dag van gisteren, als hij voorbijgegaan is, en als een nachtwake. Welke woorden van de apostel Petrus aangehaald worden, 2Petr. 3:8, alwaar hij die tegenwerping der ongelovigen, voorkomende in het vierde vers: Waar is de belofte van Christus' toekomst? Want van dien dag dat de vaderen ontslapen zijn blijven alle dingen alzo gelijk van het begin der schepping; op zulk een manier tegengaat en oplost, dat hij daartoe aantrekt de woorden van het vierde vers van deze Psalm, zeggende tot de gelovigen aan wie hij deze Brief schreef: Doch deze ene zaak zij u niet onbekend geliefden, dat één dag bij de Heere is als duizend jaren, en duizend jaren als één dag.

Dat ook de opstanding in deze Psalm te vinden is, kan daarenboven nog nader betoogd worden uit het oogmerk en het gehele beloop van dit gebed van Mozes; hetwelk in zich deze drie grote leden vervat. 1. Van het begin tot het zevende vers stelt de man Gods het volk Israël voor ogen de eeuwige raadsbesluiten van de eeuwige God, en Deszelfs gangen en wegen in de tijd met de mensenkinderen, betreffende zowel de ellende als de voorspoed. 2. Van het zevende tot de 12de vers vertoont hij ons de zondigheid en zorgeloosheid van het menselijk geslacht in de zaken van zulk een gewicht, gedurende dit kortstondig en wisselvallig leven niet behoorlijk ter harte te nemen. 3. Vandaar tot aan het einde smeekt hij om verbetering, verlichting en des hemels zegen en genade voor zich en het ganse volk. Deze zaken gesteld zijnde, kan de leer der opstanding uit deze Psalm niet uitgesloten worden. En bijzonder ligt ook deze in dit ons derde vers opgesloten, waarin des Heeren knecht Mozes ons kort als in een klein bundeltje vier gewichtige waarheden leert. 1. De eerste, dat de zonde in de wereld ingekomen en het werk Gods geschonden en bedorven heeft, zodanig, dat de mens Adam geworden

is een *Enos* in de Hebreeuwse grondtekst, dat is een ellendig mens, allerlei ellenden en de dood door de zonde onderworpen. 2. De tweede, dat met de zonde ook tevens de voorlopers des doods zijn binnengetreden, namelijk ziekten en allerlei kwalen, het menselijk leven verzwakkende, en dus al voorbereidende tot de aanstaande verbrijzeling. 3. De derde, dat die zondige mens de onvermijdelijke noodzakelijkheid is opgelegd om weder te keren tot zijn stof, en wel door zulk een scherpe dood, waardoor hij als in een mortier gestoten en gestampt wordt tot verbrijzeling. 4. Maar ook ten vierde, dat hoezeer ook verbrijzeld, hij hersteld zal worden, om voor Gods rechterstoel te verschijnen en het slotvonnis van zijn eeuwig geluk of ongeluk te ontvangen. Het is hier in de tekst, keert weder, of herstelt u gij mensenkinderen; waarin dan de leer der opstanding ligt opgesloten.

9. Dat hier ook bijgevoegd worden de merkwaardige woorden van Mozes in zijn lied, Deut. 32:39: Ik dood, zegt de HEERE, en maak levend. Ook van Hanna in het hare, 1Sam. 2:6: De HEERE doodt en maakt levend; Hij doet ter helle nederdalen, en Hij doet weder opkomen. In welke woorden wel een figuurlijke en dus een oneigenlijke zin ligt; maar de eigenlijke letterzin waaruit die figuurlijke zin geboren is, moet ook niet uitgesloten worden; want nooit zouden de Ouden alzo in die verbloemde zin hebben gesproken, indien zij de letterlijke zin alvorens niet geloofd hadden.

10. En eindelijk kon er onder de huishouding van het oude verbond geen twijfel aan de opstanding vallen uit de voorbeelden dergenen die gedurende dat tijdsverloop uit de kaken des doods gered werden. Verder zou het nu een overbodige arbeid worden, de veelvuldige bewijzen uit het Nieuwe Testament voor deze grote waarheid bij te brengen, naardien deze leer aldaar in het volle daglicht wordt gesteld. Ook zullen ons die bewijzen in het vervolg van deze verhandelingen als vanzelf in de hand vallen.

II. Wij gaan terstond over tot het tweede lid van onze afdeling, bewijzende dat dezelfde lichamen die gestorven zijn, zullen opstaan.

a. Dit brengt vooreerst de benaming van opstanding mee, als aanwijzende dat hetzelfde lichaam dat gevallen is weer op zal rijzen. Van dezelfde kracht zijn de woorden van levendmaking, Rom. 8:11, van ontwaken of opwekking, ontleend van de slaap, om te kennen

te geven dat dit ons lichaam in de doodslaap gevallen, in die grote morgenstond wakker zal worden en verrijzen.
b. Gods gerechtigheid vordert ook, behalve dat het de klare rede ons vanzelf leert, dat niet enig ander, maar hetzelfde lichaam de beloning of verdiende straf ontvangt, dat hier van de deugd of van de ondeugd dienstbaar was, en welker leden of wapenen der gerechtigheid of der ongerechtigheid zijn geweest. Waaromtrent men de duidelijke schriftuurplaatsen kan nalezen, 2Kor. 5:10, 4:1011, 2Thess. 1:4-10.
c. Ook schijnt men geheel te moeten stellen, dat die lichamen die hier de deugd of ondeugd dienen, innige hebbelijkheden daartoe aandoen, welke altijddurend zullen zijn. Waaruit ten dele op een wonderbare wijze het geluk zal groeien en bloeien in degenen die het lichaam beteugeld en aan de leiding van de Heilige Geest onderdanig gemaakt hebben; en ten dele ook het ongeluk en eeuwige ellende spruiten zal in degenen die hun lichamen aan de onreine geesten en driften tot inwoning overgegeven hebben. Waaruit dan ook de opstanding van dezelfde lichamen ontwijfelbaar besloten wordt.
d. Met de allerduidelijkste getuigenissen van veelvuldige schriftuurplaatsen wordt ons de opstanding van deze lichamen ook ingescherpt, onder andere, Rom. 8:11, Fil. 3:21, 2Kor. 5:10, 1Kor. 15:42,43,53,54, Job 19:26,27.
e. Die levend zullen overblijven in de toekomst van Christus, zullen wel veranderd worden, volgens 1Kor. 15:51,52; maar buiten twijfel zullen zij dezelfde lichamen waarin die verandering zal vallen behouden. Derhalve die dood zijn geweest, zullen dezelfde lichamen waarin zij gestorven zijn weer aannemen, opdat hunner aller staat even gelijk is.
f. Het is buiten verschil dat Christus hetzelfde lichaam dat Hij door de dood heeft afgelegd, in Zijn opstanding weer aangenomen heeft. Waaruit wordt besloten, dat het ook alzo met de gelovigen Zijn geestelijke leden zal gelegen zijn. Partijen maken hier wel een uitvlucht, dat Christus dat opgewekte lichaam maar voor een tijd had aangenomen, dat Hij weer aflegde als Hij in een nieuwe lichaam ten hemel voer. Dan, door zulk een lichtvaardige en onbewezen stelling zou van niet de minste kracht worden dat merkwaardige zeggen,

Op. 1:7: Alle oog zal Hem zien, ook degenen die Hem doorstoken hebben; ook van niet de minste kracht het getuigenis der engelen bij Zijn hemelvaart, Hand. 1:11: Deze Jezus, Die van u opgenomen is in de hemel, zal alzo komen gelijkerwijs gij Hem naar den hemel heb zien henen varen. Opdat ik vele andere ongerijmdheden van zulk een gevoelen voorbijga.

g. Ook Lazarus uit het graf geroepen, de opgewekten bij Christus' kruisdood, vele anderen daarna, die allen dezelfde lichamen weer aannamen, dienen tot getuigen en bewijzen van de opstanding in dezelfde lichamen ten jongsten dage. Maar het ongeloof scherpt hier zijn wapenen, uit een diepe beschouwing van de natuurkunde gehaald, uit welker wetten en regels men meent te kunnen bewijzen de volstrekte onmogelijkheid der opstanding van dezelfde lichamen. Men brengt tot voorbeeld bij, kinderen, niet volwassen; in des moeders lichaam gestorvenen, of die zonder de noodzakelijke leden een volkomen lichaam uitmakende, geboren worden; mensen in dit leven verminkt, door tering uitgedroogd, gegeten zelfs van vogels, vissen en van de menseneters onder de wilden, en dergelijke natuurlijke dingen meer. Wij antwoorden, dat de zwarigheid van de ongeboren kinderen bekwaam kan worden uit de weg geruimd, uit de overweging dat zij zeker, evenals een zaad onder de schors besloten, al de wezenlijke delen van het lichaam hebben; welker vaardigheid in de opstanding ontbonden, ontzwachteld en uitgerold worden tot de vorm van een volmaakt mens, de lichtere stof dan bijgevoegd wordende, welke de staat der opstanding vereist. Doch hiervan zullen wij straks nog wat nader handelen. Dezelfde oplossing past ook op de verminkten, door tering uitgedroogden, als anderszins. En wat de verslondenen door vogels, vissen en menseneters aangaat, het zijn niet de wezenlijke, maar de toevallige delen van de mens, welke de voorgemelde eters tot spijze hebben verstrekt.

III. Uit hetgeen wij tot hiertoe beredeneerd hebben, zal het derde lid van onze afdeling niet weinig licht ontvangen; waarin wij in overweging moeten nemen de luisterrijke gesteldheid en uitnemende begaafdheden, waarmee de opgewekte lichamen der gelovigen bekleed en versierd zullen worden.

Dan, in een godgeleerd leerstuk van deze aard, dat alle scherpte van het menselijke verstand ver te boven gaat, behoort men met de

uiterste voorzichtigheid en in Gods vreze te werk te gaan. Want buiten alle twijfel is die luisterrijke gesteldheid der lichamen, die het hier het lichaam van het verheerlijkt Hoofd Christus gelijkvormig zijn zullen, Fil. 3:21, en die ook bekwaam gemaakt zullen worden om de onmiddellijke tegenwoordigheid Gods te genieten, onder die dingen tellen waarvan de apostel zegt, 1Kor. 2:9, dat ze geen oog heeft gezien, noch oor gehoord, noch in des mensen hart zijn opgeklommen; maar ze bereid heeft dengenen die Hem liefhebben. Vermits ondertussen de Heilige Schriften met enige straaltjes uit de hemelse heerlijkheid als neergezonden, ons hier op aarde voorlichten, en tot een diep overpeinzen aanleiding geven; ja, aanporren om door zulk een toelichting ons geloof en onze hoop op de hemel te sterken en dadelijk te oefenen. Zo moet het geenszins als lichtvaardig en roekeloos uitgekreten worden, indien iemand iets van de hemelse dingen, hoezeer ze zijn krachten te boven gaan, tracht te weten om zijn verlangens en uitzichten op de hemel meer gaande te maken; indien hij maar matig hierin filosofeert en zoekt wijs te worden, en niets stout beslist, zijnde inmiddels ten allen tijde bereid zich aan meer en beter licht te onderwerpen. Onder dit voorbeding zal ik mijn gevoelen uitleggen in enige godgeleerde stellingen, ingericht naar het licht van zulke plaatsen uit des Heeren Woord, waarin van deze hemelse staat der verheerlijkte lichamen gehandeld wordt, teneinde daaruit enig licht te ontvangen.

A. Mijn eerste stelling is dan, dat het werktuiglijke lichamen zullen zijn, zodat ze dat meest kunstige samenweefsel van alle delen en leden volkomen zullen behouden, waardoor zij hier beneden op zulk een wonderbare een geheel verbazende wijze zijn tezamen verenigd en als een borduursel gewrocht, of als met een naald gestikt, naar het woord van Ps. 139:14,15: Ik loof U, omdat ik op hun heel vreselijke wijze wonderbaarlijk gemaakt ben; wonderlijk zijn uw werken! Ook weet mijn ziel dit zeer wel. Mijn gebeente was voor U niet verholen, als ik in het verborgene gemaakt ben, en als een borduursel gewrocht ben in de nederste delen der aarde. Deze stelling staat lijnrecht over tegen die stoute en buiten Gods openbaring filosoferende en wijs willende zijn, zulk een opgewekt lichaam begrijpen, dat niet onderscheiden is in enige ledematen; dat ook door enige werktuiglijke delen niet bewogen wordt; maar dat eveneens

als een vurige of luchtige bol geheel rond is, vloeibaar, omwentelende, voortrollende. Hetwelk zo zijnde, zouden zeker dezelfde lichamen hier beneden omgedragen, niet opstaan. Ook zouden ze geen mens meer genoemd kunnen worden, die zo in een geheel andere natuur van gedaante zouden zijn veranderd geworden. Het strijdt ook niet tegen het zeggen van Job, hoofdstuk 19:25,26: Ook zal ik uit mijn vlees God aanschouwen, en mijn ogen zullen Hem zien.

B. De tweede stelling is, dat ook die gans wonderbare en kunstige zintuigen, van aangezicht, gehoor, gevoel, reuk en smaak in die opgewekte lichamen schijnen te zullen blijven. Men zou enigermate aan de twee laatstgenoemde, de reuk en smaak, kunnen twijfelen als die tot de buik dienen, die de apostel zegt dat ze teniet gedaan zal worden. Doch niets verhindert ons om te stellen dat deze werkingen van het dierlijke lichaam tot zoveel heerlijker gebruik, overeenkomstig deszelfs geestelijke staat veranderd en geschikt zullen worden. Maar of er dan nog meer zintuigen in dat veranderd lichaam van God geopend zullen worden, die nu gesloten zijn, omdat ze tot gebruik van dit aardse leven niet bekwaam zijn, gelijk ik zulks niet stout zou willen ontkennen, zo durf ik het nog veel minder toe te stemmen.

C. De derde stelling is, dat dit werktuiglijke lichaam schijnt vlees en bloed te zullen missen, dat is, die zware, dikke, vloeibare stof, aan duizend veranderingen onderworpen, waaruit dit ons dierlijk kunststuk nu bestaat en werkzaam is. De apostel geeft zulks te kennen, 1Kor. 15:50: Ik zeg u broeders, dat vlees en bloed het Koninkrijk Gods niet beërven kunnen. Alwaar wij door vlees en bloed die zedelijke verdorvenheid van de mens niet moeten verstaan, welke de Heilige Schrift anders met een woord *het vlees* noemt; want dat zou hier buiten het oogmerk wezen, volgens welke de apostel leert dat geen aardse maar hemelse lichamen zullen aangedaan worden. Vlees en bloed is hier derhalve hetzelfde als een aards, vloeibaar en veranderlijk lichaam; gelijk de Joden de spreekwijze met de Hebreeuwse woorden *Basaar vedaan,* dat is *vlees en bloed* nemen, voor de menselijke natuur, en wel voor de zwakke, broze en aardse menselijke natuur. Zo zeggen zij bijvoorbeeld, een koning van vlees en bloed, verstaande een aardse, broze en zwakke koning, in

vergelijking van God, de hemelse en almachtige Koning. Ik zie ook niet dat ooit anders die spreekwijze van vlees en bloed in het Nieuwe Testament voorkomt; gelijk reeds van anderen, en bijzonder van de beroemde Witzius is aangemerkt. Men zie Matth. 16:17, Gal. 1:16, Ef. 6:12, Hebr. 2:14. Ons schijnt evenwel in de weg te staan, en dus de Schrift met de Schrift te strijden, als Job zegt: Ik zal uit mijn vlees God aanschouwen. Doch wij antwoorden, dat het vlees ook in een ruimer gebruik het ganse lichaam kan betekenen; niet alleen het toevallige, maar ook het wezenlijke van het lichaam, volgens die onderscheiding tevoren van ons gemaakt. Of dat ik liever wil, het vlees heeft in dat zeggen van Job die zin, welke de apostel bedoelde in Rom. 8:11: God zal uw sterfelijke lichamen levend maken; dat is, die nu sterfelijk zijn, maar zeker zo niet zullen blijven, maar een onsterfelijke en onverderfelijke hoedanigheid aandoen. Tot deze derde stelling behoort ook, en bevestigt deze hetgeen wij vinden in 1Kor. 6:13: De spijzen zijn voor de buik, en de buik voor de spijzen; maar God zal beide deze en die teniet doen. Waarvan de beduidenis daarna in klaarder licht zal gesteld worden, als wij de vijfde stelling zullen behandelen.

D. Onze vierde stelling is deze. Gelijk God dat wonderbare web en kluwen van ons lichaam een aardse, vloeibare en elk ogenblik veranderlijke stof (als de inslag of invulling van dat web) heeft ingeweven, om dit tijdelijke leven te onderhouden; alzo schijnt de reden en de zaak zelf, of laat ik liever zeggen Gods heilige openbaring in Zijn Woord ons te leren, dat een hemelse, bestendige en onveranderlijke stof in dat web en die kluwen (versta het samenstel of geraamte van gebeente, zenuwen en spieren als het grondstelsel van het lichaam) in de plaats zou komen, en door Gods wonderhand tot een inslag en invulling van dat web als een nieuw specimen daar ingeweven zal worden. De apostel licht ons hierin voor, 1Kor. 15:40: Er zijn hemelse lichamen en er zijn aardse lichamen; maar een andere is de heerlijkheid der hemelse, en de andere der aardse. Voegt erbij vers 47 en 48: De eerste mens is uit de aarde aards; de tweede Mens is de Heere uit den hemel. Hoedanige de aardse is, zodanigen zijn ook de aardsen; en hoedanige de hemelse is, zodanig zijn ook de hemelsen. En we vergelijk ook hiermee die gelijkenis welke Paulus van het zaad in de aarde geworpen ontleent, in de

verzen 36-38: Gij dwaas, hetgeen gij zaait wordt niet levend tenzij dat het gestorven is. En hetgeen gij zaait, daarvan zaait gij het lichaam niet dat worden zal, maar een bloot graan, naar het voorvalt van tarwe of van enige der andere granen. Maar God geeft hetzelve een lichaam, gelijk Hij wil, en een iegelijk zaad zijn eigen lichaam. Door welke gelijkenis ons wordt te verstaan gegeven dat wel die wezenlijke grondbeginselen, welke God ons in de eerste oorsprong gegeven heeft, zullen blijven; maar dat al de toevallige dingen van het lichaam, welke tot een kleed en deksel, evenals de basten en bolsters van het graan, hetzelve aankleven, zullen vergaan; teneinde de mens tot de zalige onsterfelijkheid uitspruit als een nieuwe plant, om eeuwig in het hemels paradijs te leven, daar te groeien, te fleuren en te bloeien.

E. Onze laatste stelling is: Deze nieuwe hemelse stof, waaruit de lichamen der eeuwig gelukzaligen bestaan zullen, zal de oneindige wijze en almachtige God bijzetten een geestelijke, krachtige, onverderfelijke en heerlijk blinkende natuur, teneinde hij zich in dit alles gans wonderbaar vertone in al Zijn heiligen. Laten wij nu deze vier spreekwijzen van de apostel in dat merkwaardig hoofdstuk, 1Kor. 15, alle gebezigd, wat nader uithalen, en zoveel onze eindige bevatting toelaat, een weinig ophelderen.

a. Het zal vooreerst, een geestelijk lichaam zijn, dat Paulus tegen het natuurlijke, dat is dierlijke over stelt, in het 44ste vers: Een natuurlijk lichaam wordt er gezaaid, een geestelijk lichaam wordt er opgewekt. Er is een natuurlijk lichaam, en er is een geestelijk lichaam. Een dierlijk lichaam is, dat leeft, werkzaam is en bewogen wordt door dat leven, hetwelk gelegen is in de omloop van het bloed en in haar inlaten en weer uitlaten van de lucht door de longen. In die zin komt ook veelmaals het Hebreeuwse woord, door *ziel* vertaald, in de Heilige Bladeren voor. Om dat leven te onderhouden is spijze, drank, kleding, lucht en ontelbare andere stoffen nodig, geschikt naar de gesteldheid van dit lichaam, waarin hitte en koude, droge en natte dingen, indien ze maar een weinig de maat te buiten gaan terstond verschillende ziekten veroorzaken; opdat ik andere beschadigende dingen voorbij ga. Tegen dat dierlijke wordt een geestelijk lichaam overgesteld. Hetwelk uit de aard van

tegenstelling zover onze stompheid in deze verborgen zaken iets vatten kan, zijn moet:
Een lichaam, hetwelk om te bestaan en werkzaam te zijn geen omloop van bloed, geen in- en uitlating der lucht, veel voedsel of enige koestering nodig heeft; maar dat zich door zijn eigen kracht onderhoudt, en zichzelf kan verlevendigen, bewegen en in zijn fleur en bloei bewaren, door uitnemende vermogens daaraan eigen.
Een geestelijk lichaam, tegen het dierlijk overgesteld, is zulk een lichaam dat aan de aard van de geest of onstoffelijke ziel nu meer geschikt is om al derzelver werkzaamheden te ontvangen, en daaraan gans vlug en vaardig te beantwoorden; dermate, dat al wat de geest of ziel wil en begeert, het lichaam dit zonder de minste hindering kan aanvaarden en volkomen tot uitvoer brengen. Diensvolgens, van dit geestelijk lichaam moeten afgescheiden zijn alle grove stoffen, welke thans de levendigheid en werkzaamheid van onze geest hinderlijk zijn, bedwelmen, verdoven, uitblussen. Daarentegen moet dit lichaam aandoen een onbegrijpelijke fijnheid en lichtheid, beweegbaarheid, om op het spoedigste en zonder de geest te vermoeien deszelfs wil en begeerte op te volgen.
Maar vooral een geestelijk lichaam, door de inwoning van Gods Heilige Geest, om de hemelse invloeden van die Geest in alles en volvaardig dienstbaar te wezen; opdat het zo de wellusten Gods ook smake en gevoele op zijn wijze en in zijn mate. Ik zal dit een weinig klaarder en in enige bijzonderheden ontvouwen.
1. Dit dierlijk lichaam, dat wij op deze aarde omdragen, is niet bekwaam geboren om de werkzaamheden des Heiligen Geestes te doorstaan, veel minder deze in alles en volkomen dienstbaar te zijn. Bijvoorbeeld, wiens lichaam, zelfs van de allerheiligste mens, zou op de duur kunnen dragen een ingespannen beschouwing van het zalig Opperwezen met een scherpte van onze geest, die nimmer verflauwde of bezweek? Dit zou men nauwelijks het vierde van een uur, zelfs nog veel korter, kunnen uithouden en doorstaan. Wederom, wiens lichaam zou op den duur en zonder ophouden kunnen dragen die brandende liefde, waardoor de ziel aldus op God gevestigd, en aan Hem gekleefd, zich gevoelt ontvonkt en ontvlamd te wezen? Geen vonkje van deze liefde Gods is nauwelijks in de ziel ontstoken, of die grove stof van het dierlijk lichaam stuit terstond

derzelver werking, en tracht deze onder de as te doven. Maar wanneer het lichaam geestelijk zal zijn gemaakt, dan zal het al de werkzaamheden van de Heilige Geest dapper en sterk kunnen dragen, verduren en volvaardig opvolgen en gehoorzamen, en niet de minste plaats zal er overblijven voor die stem van geklag in dit leven: De geest is wel gewillig, maar het vlees is zwak! Ja, dan zou het integendeel in de hoogste trap waarachtig bevonden worden hetgeen wij lezen in Jes. 40:31: Die den HEERE verwachten, zullen de kracht vernieuwen; zij zullen opvaren met vleugelen gelijk de arenden, zij zullen lopen en niet moede worden, zij zullen wandelen en niet mat worden.

2. Dit dierlijk lichaam dat wij op deze aarde omdragen, is voor geen andere wellusten vatbaar dan die uit de streling der zinnen door de stof oorspronkelijk zijn; daarom kan het die reine en zuivere wellusten Gods, die van alle aards slijk en smet zijn afgescheiden, geenszins smaken. Maar wanneer het lichaam geestelijk zal zijn gemaakt, dan zal het buiten alle twijfel op zijn wijze en in zijn mate aan de altijddurende vreugde van Gods huis deel krijgen, en uit de beken van Zijn wellusten verzadigd en dronken gemaakt worden, puttende, smakende en door en door gevoelende zodanige dingen uit God en in God door de Heilige Geest, die nu in dit aardse leven al ons verstand en bevatting te boven gaan.

b. Ik kom tot de tweede begaafdheid van de verheerlijkte lichamen der gelukzaligen, bestaande in uitnemend grote kracht, daar de apostel in de 43ste vers het oog op had, zeggende: Het lichaam wordt gezaaid in zwakheid, het wordt opgewekt in kracht. Ik versta een zekere, voor ons thans onbegrijpelijke, vurige kracht en werking, welke zich door een hemelse kracht, van God verleend, altijd zal kunnen staande houden, en allersnelst en vaardig bewegen; niet anders dan het element van licht, boven hetwelk niets sneller, beweegbaarder en krachtiger is. Zodanig een lichaam draagt thans ongetwijfeld ons verheerlijkt Hoofd Christus, Wiens hemels beeld wij ook zullen dragen, zegt de apostel in het 49ste vers. En naar Wiens gelijkenis dit ons nederig en zwak lichaampje in gedaante veranderd zal worden, zoals Paulus ons leert in Fil. 3:21: Die ons vernederd lichaam veranderen zal, opdat hetzelve gelijkvormig worde Zijn heerlijk lichaam, naar de werking waardoor Hij ook alle dingen

Zichzelven kan onderwerpen. Dat Zijn verheerlijkt lichaam heeft onze Heere bij Zijn hemelvaart in de verhevenste zitplaatsen des hemels kunnen overvoeren, en die onmetelijke ruimte waardoor de derde hemel van onze aarde is afgescheiden, op het aller spoedigste doortrekken. Datzelfde verheerlijkte lichaam heeft Hij niet lang daarna vandaar kunnen neerlaten, als Hij Paulus op de weg naar Damaskus bescheen. Zulke aller snelste bewegingen der verheerlijkte lichamen hebben wel iets, dat de menselijke leden in verwondering en verbazing verrukt; zij behelzen echter niets dat lijnrecht daartegen strijd; daar wij alle dagen dezelfde snelheid in het element van licht gewaarworden en ondervinden. En daarom schijnt ook dat zeggen van de Heiland, van de engelen gelijk te wezen te zien, Luk. 20:35,36: Maar die waardig zullen geacht zijn die eeuw te verwerven en de opstanding uit de doden, kunnen niet meer sterven; want zij zijn de engelen gelijk. Want, gelijk wij lezen in Ps. 104:4: God maakt Zijn engelen geesten, of ook winden in snelheid, en Zijn dienaars een vlammend vuur. Alwaar gezien wordt op die grote snelheid waardoor zij de bevelen van hun Opperheer uitvoeren, nog veel krachtiger en sneller dan het vlammend vuur van enige bliksemstraal.

c. De derde begaafdheid der verheerlijkte lichamen is de onverderfelijkheid, volgens vers 42: Het lichaam wordt gezaaid in verderfelijkheid, het wordt opgewekt in onverderfelijkheid. Dit vloeit vanzelf uit het voorgaande, en vertoont ons een lichaam, geen verandering, ontbinding of de minste verstoring onderworpen, van alle ziekten, kwalen en pijnen bevrijd, en boven alle aanvallen van de minste beschadiging ver verheven. Indien God de gouden zon en glinsterende stralen een zekere onverderfelijke en onschendbare natuur heeft kunnen geven, zodat ze in het firmament als gehecht een bestendige en onverderfelijke kracht behoudt, en in alle eeuwigheid zal kunnen behouden, indien het de Opperbestuurder van dit gehele AL alzo behaagt; wel, zouden dan ook niet de lichamen der heiligen als zovele glinsterende sterren in het uitspansel van de opperste hemel gehecht, een evengelijke onverderfelijke kracht hun ook nog veel uitmuntender wijze verleend, in alle eeuwigheid kunnen behouden? Dat ligt in het zeggen van de apostel opgesloten in vers 40 en 41, daar hij zijn redekaveling van de lichamen der zon en sterren

ontleent. Gelijk dan de hemelse lichamen door geen uitwendige beschadiging zullen kunnen verdorven worden, alzomin zullen ook deze verheerlijkte lichamen enig verderf onderworpen wezen; dat is, zij zullen boven alle macht van de minste zonde bevlekt verre verheven zijn, en geen beweging zal daarin ooit oprijzen welke niet volkomen beantwoordt aan de verheerlijking van het zalig Opperwezen.

d. De vierde begaafdheid stelt de apostel in een uitmuntende heerlijkheid, als hij ook zegt in het 43ste vers: Het lichaam wordt gezaaid in oneer, het wordt opgewekt in heerlijkheid. Hierdoor wordt te kennen gegeven, benevens een uitnemende schoonheid en volledigheid van alle lichaamsdelen, ook een schitterende glans van alle delen afstralende. Hierheen behoort die glansrijke verschijning van de Heiland op de berg, Matth. 17, daar Hij van gedaante veranderd werd, en Zijn aangezicht blonk gelijk de zon. En de spreekwijze doelt daar ook op, als er gezegd wordt, dat de rechtvaardigen zullen blinken in het Koninkrijk huns Vaders, Matth. 13:43. Ik voeg er nog iets bij, dat veel uitnemender is. Te weten, deze lichamen zullen in volle heerlijkheid zijn, omdat de heerlijkheid van God Zelf daarvan zal afstralen, als uit tempelen van de Heilige Geest. Van Christus wordt gezegd, Kol. 1:9, dat in Hem woont al de volheid der Godheid lichamelijk. Dit heeft onder andere ook deze zin, dat in Christus' lichaam, door de personele vereniging met de Godheid op het nauwste verbonden, een zekere oneindige Majesteit Zich openbaart, Welke Zich ook enigermate aan de ogen te zien geeft. Dat zich nu zo in het Hoofd Christus in de hoogste graad vertoont, dat zal zich ook in deszelfs leden naar de mate van de inwonende Geest, in mindere graad vertonen, en de heerlijkheid Gods zal van de lichamen der gelukzaligen op een uitnemende wijze afstralen. Dit, (opdat het niemand ongelooflijk voorkome) wil ik hebben aangemerkt als iets zonderlings en onze verwondering verdienende, in de vereniging van onze ziel met het lichaam; dat de ziel hoezeer ook onstoffelijke en onzichtbaar, zichzelf nochtans enigermate te zien geeft, en als uitkijkt in de wezens der mensen en leidingen en trekken van het lichaam. Gelijk uit het wezen, gedaante en houding van een vroom en in alle deugd werkzaam mens de begaafdheden van deszelfs ziel uitkijken, en daaruit te zien zijn de zachtaardigheid, goedheid,

wijsheid, deftigheid en wat dies meer is; zo zijn aan de andere kant de lichtvaardigheid, dwaasheid en ondeugdzaamheid uit het aangezicht ook te kennen. Hieruit is het nu niet moeilijk te verstaan in welke zin ik gezegd heb, dat de onzichtbare heerlijkheid des Heiligen Geestes, nochtans zichtbaar uit de geestelijke lichamen der heiligen zal doorschijnen; opdat het openbaar worde en blijke dat deze lichamen geheiligde tempelen zijn van de Heilige Geest, uit welke de wijsheid, de gerechtigheid, de heiligheid en de kracht van God Zelf haar aangenaamste stralen allerwege verbreiden.

Vraag 58. Wat troost schept gij uit het artikel van het eeuwige leven?
Antwoord. Dat, nademaal ik nu het beginsel der eeuwige vreugde in mijn hart gevoel, ik na dit leven volkomen zaligheid bezitten zal, die geen oog gezien, geen oor gehoord heeft, en in geen mensen hart opgeklommen is; en dat, om God daarin eeuwiglijk te prijzen.

Verklaring

NU moeten wij het eeuwige leven beschouwen, hetwelk Gods heiligen in de onveranderlijke en eeuwigdurende staat der hemelse gelukzaligheid zullen leven. Hebben wij in de naast voorgaande vraag die gans heerlijke gesteldheid van hun geestelijke lichamen verklaard; er blijft nog overig dat we ook een wijle handelen van dat gans zeer uitnemend eeuwig gewicht der heerlijkheid, waarmee die zalige zielen bekroond zullen worden. Wij zullen slechts maar de hoofdsommen van de hemelse dingen kunnen aanroeren, die in dit leven al onze bevatting oneindig te boven gaan.
De benaming van leven begrijpt in zich alles wat aangenaam, vrolijk en met genoegen werkzaam kan bedacht worden, in al de vermogens van hen, die wij zeggen te leven. Elders is de betekenis en nadruk van het Hebreeuwse woord, vertaald door *leven,* door ons verklaard, hetwelk zegt een samenvoeging en allernauwste verbinding van enige zaak in al derzelver leden en delen, door de alleraangenaamste en machtigste banden, welke in staat zijn zulk een zaak in een de duurzame stand te bewaren. Aldus leeft God in de hoogste nadruk en bij uitnemendheid door de alleraangenaamste en

machtigste banden der volstrekte noodzakelijkheid van Zijn natuur bestaande; (waarvandaan de benaming in de Heilige Bladeren van de levende God). Aldus leven ook onder God en in God op zekere en zeer uitnemende wijze, zovelen door de genade in dit leven, en door heerlijkheid na dit leven, van het geestelijke leven en der Goddelijke natuur enigermate deelachtig worden gemaakt.

Teneinde nu deze allerzaligste en gelukzaligste staat van het eeuwige leven kort te schetsen en af te tekenen, zal ik eerst ontkennender, daarna stellender wijze te werk gaan.

1. Ontkennender wijze gaat het ook de Heilige Schrift ons hierin voor, als er gezegd wordt dat alle tranen van de ogen der heiligen zullen worden afgewist, en dat er geen dood meer zijn zal, noch moeite, noch rouw, noch gekrijt, Jes. 25:8, Op. 7:17, 21:4. Namelijk, zo plegen wij, om het gelukzalig leven van het oneindig Opperwezen enigermate te begrijpen, alvorens daarvan af te weren al wat onder het denkbeeld van dood bekend is. En diensvolgens, gelijk God leeft op zulk een wijze dat Hij niet het allerminste gebrek of onvolmaaktheid onderworpen is, afgescheiden van alle besmetting, van alle verzoeking tot het kwade, naardien Hij de Vader der lichten is, Die niet verzoekt noch verzocht kan worden; en naardien Hij uit kracht van Zijn allervolmaaktste natuur evenals de zon alle duisternissen van zich verdrijft. Op dergelijke wijze zullen de heiligen tot de volzalige gemeenschap van het leven Gods in de hemel verheven, al deze dingen met God op die wijze bezitten, dat zij door een zekere Goddelijke en hemelse kracht van hun nu verheerlijkte vermogens en hoogverheven stand, zeer ver afweren en verdrijven zullen alle besmetting van enige zonde, alle verzoeking daartoe; in één woord, al die duisternissen waaronder zij voorheen zo ellendig bedolven lagen, en gezonken in de duisternissen en afgrond des verderfs. Dit is een stof, welke een grote uitbreiding toelaat, daar wij ons thans niet kunnen inlaten. Weshalve wij voortgaan:

2. Om nu stellender wijze, doch maar kort, te tonen waarin dit eeuwige leven zal bestaan.

A. In de eerste plaats komt ons voor de allernaaste, onmiddellijke en goedgunstige tegenwoordigheid van die zalige God, van Wie David, des HEEREN knecht, zoals het opschrift van de psalmist, uitriep: Bij U is de fontein des levens, in Uw licht zien wij het Licht,

Ps. 36:10. In deze plaats kan men een drieërlei zin, (de ene aan de andere ondergeschikt) in aanmerking nemen. Er is namelijk een licht der natuur, uit- een inwendig. Er is een licht van genade; ook hun licht der heerlijkheid. In al deze drie is God een Fontein des levens, en geeft Zich in en door Zijn licht aan de ogen en harten te zien in Zijn deugden en volmaaktheden, allermeest aan Zijn allernaast nabij staande beschouwers. In de natuur wel door Zijn verwonderenswaardige wijsheid en almacht, uit al Zijn werken afstralende; in de genade, door Zijn onmeetbare en onverdiende goedheid en barmhartigheid met Zijn gestrenge gerechtigheid en heiligheid samen gepaard, vanwege de volstrekte noodzakelijkheid van Christus' genoegdoening. Doch vooral in de heerlijkheid door Zich aan Zijn heiligen te vertonen en te openbaren gelijk Hij is, 1Joh. 3:2. En dat wel onmiddellijk, zonder tussenkomst van enige spiegel, opdat ik aldus met de apostel spreke, als hij zegt, 1Kor. 13:12: Wij zien nu door een spiegel in een duistere rede; dat is door afgeschaduwde beelden; maar alsdan zullen wij zien aangezicht tot aangezicht. Juist dit leidt mij nu als vanzelf tot:

B. De tweede graad van deze alleraangenaamste werkzaamheid, welke men terecht een *leven* noemt; voor zoveel het oog der ziel, dat is het verstand, in die onmiddellijke tegenwoordigheid Gods uit Hem dermate verlicht zal worden, dat de ziel dat onmetelijke en oneindige Opperwezen voor het eeuwig Voorwerp van haar kennis zal hebben. En dat alles in zich te ontvangen, waarvoor een schepsel vatbaar is, om uit die Fontein des levens de uitnemende volmaaktheden van haar Schepper door onvermoeibare beschouwing te begrijpen. Want God, gelijk Hij is een allervolmaaktst goed en goed doend Wezen, alzo kan ook geen tong uitspreken, geen gedachte nagaan met welk een grote schoonheid Hij het verstand kan versieren. En van alle verstand, dat hij naar Zijn onmetelijke kracht uitgebreid en ruim gemaakt, en (opdat ik zo spreke) geslepen heeft, om met onbuigzame scherpte die ontoegankelijke Majesteit te kunnen naderen, en in het licht Zijns aangezichts het Licht te zien. Dit is het dat zo dikwijls wordt uitgedrukt door God te zien, als Matth. 5:8: Zalig zijn de reinen van hart; want zij zullen God zien; en dergelijke spreekwijzen meer. Alwaar men wel mag veronderstellen dat verborgenheden, tot nog toe ondoordringbaar, voor het verlicht

verstand meer geopend zullen worden en tentoon gespreid, als van de heilige Drie-eenheid, de personele vereniging van de Zoon; welke en andere geheimen meer door haar gewicht en glans thans ons verstand bedwelmen; evenals onze vleselijke ogen de schitterende glans der zon niet verdragen. Maar dan zal het verstand der heiligen uitweiden en lieflijk ingeleid worden in thans nog verborgen schatten van de Goddelijke wijsheid en macht, in de werken ook van de natuur; welk boek alsnog voor ons gesloten is. Ook zal het vooral uitweiden door de werken der genade; want ook hier zien wij en bevatten wij nog maar de oppervlakte der zaken; maar dan zullen wij die meer volkomen zien en kennen, alzo er de Goddelijke eer aan gelegen ligt, dat al wat Hij door de Geest der wedergeboorte en heiligmaking, tot zaliging van Zijn verborgen lichaam in de tijd heeft uitgevoerd en daar gesteld, dat alles op het schouwtoneel der eeuwigheid tentoon wordt gespreid. Doch allermeest zal dat onmetelijke en oneindige dat in God is, Zich aan het verhemelde verstand ontdekken, in een altijddurende verscheidenheid en verwisseling, in een wereld zo hoog verheven, daar wij thans onze bevatting tevergeefs naar uitstrekken; alzo door die heerlijke glans al onze vermogens terstond verslonden worden. Uit deze onmiddellijke tegenwoordigheid Gods, en beschouwing van zo nabij van aangezicht tot aangezicht, zal:

C. Ten derde, ontstaan een zeer ingespannen en vurig brandende liefde Gods, welke de wil en alle gemoedsbewegingen zodanig bezetten en vervullen zal, als een allesdoordringende en tevens allerzoetste vlam, welke door haar hitte alle krachten en vermogens aan zal steken, en op de duur aanprikkelen, om zulk een groot en zalig Opperwezen te omhelzen, te eerbiedigen, te roemen en Deszelfs veelvuldige lof met dankzegging en gejuich voor eeuwig uit te bazuinen. Niets verdient toch meer de naam van leven, dan die alleraangenaamste gemoedsbeweging, welke wij de liefde noemen; in welke zin Johannes ook gezegd heeft, God is Liefde, 1Joh. 4:8. Door Hem derhalve, zullen de heiligen het leven Gods leven, en zo Hem gelijkvormig zijn; waaruit:

D. Ten laatste, noodwendig spruiten en ook groeien en bloeien moet een onuitsprekelijke en gans heerlijke vreugde; hetwelk alweer in een ander opzicht het leven Gods is, en een leven in God. Want

gelijk de droefheid een dood der ziel is, zo is de blijdschap het leven der ziel. Nu is bij God ook in dit opzicht de Fontein des levens, gelijk David uitriep, een altijd springende Fontein tot in het eeuwige leven, Joh. 4:14; een Fontein Welke gedurig nieuwe en verse wateren van allerlei verkwikkingen uitstort, en daarmee de harten der gelukzaligen verkwikt, streelt en vervrolijkt; dermate, dat zolang God God zijn zal in alle eeuwigheid, Hij altijd nieuwe stof van vreugde en blijdschap Zijn gunstgenoten zal verschaffen, en de hemel daarvan in nooit eindigende eeuwen zal overvloeien. De plaatsen der Heilige Schrift waar van deze hemelvreugde wordt gewag gemaakt, als Ps. 16:11, 17:15 en andere meer, zijn elk bekend; en van de beroemde Vitringa in zijn voortreffelijk boekje, “Het geestelijke leven”, het laatste hoofdstuk, tot deze stof bijgebracht, met verklaring en uitbreiding dubbel waardig om van elk aandachtig gelezen en in Gods vreze overdacht te worden.

DRIE EN TWINTIGSTE ZONDAG

Vraag 59. Maar wat baat het u nu dat gij dit alles gelooft?
Antwoord. Dat ik in Christus voor God rechtvaardig ben, en een erfgenaam des eeuwigen levens.

Vraag 60. Hoe zijt gij rechtvaardig voor God?
Antwoord. Alleen door een waar geloof in Jezus Christus; alzo dat, al is het dat mij mijn consciëntie aanklaagt dat ik tegen al de geboden Gods zwaarlijk gezondigd en geen daarvan gehouden heb, en nog steeds tot alle boosheid geneigd ben, nochtans God, zonder enige verdienste mijnerzijds, uit loutere genade mij de volkomen genoegdoening, gerechtigheid en heiligheid van Christus schenkt en toerekent, evenals had ik nooit zonde gehad noch gedaan, ja, als had ik zelf al de gehoorzaamheid volbracht, die Christus voor mij volbracht heeft, in zoverre ik zulke weldaad met een gelovig hart aanneem.

Vraag 62. Waarom zegt gij dat gij alleen door het geloof rechtvaardig zijt?
Antwoord. Niet dat ik vanwege de waardigheid mijns geloofs Gode aangenaam ben; maar daarom, dat alleen de genoegdoening, gerechtigheid en heiligheid van Christus mijn gerechtigheid voor God is, en dat ik die niet anders dan alleen door het geloof aannemen en mij toe-eigenen kan.

Verklaring

ONZE Catechismus gaat alhier van de verhandeling des geloofs en de artikelen waaromtrent hetzelve verkeert, zeer gevoeglijk over tot de naaste vrucht van het geloof, namelijk de rechtvaardigmaking, door welke de gelovigen in Christus voor de vierschaar Gods van alle schuld en verdoemenis vrijverklaard worden, en

daarbenevens gerechtigd om tot het eeuwige leven toegelaten te worden. Dit allervoornaamste leerstuk der Christelijke godsdienst en grondslag van onze zaligheid, hoe klaar het ook in de Heilige Schriften geopenbaard en ons ingescherpt mag wezen, heeft de satan nochtans door allerlei kunsten zoeken te verduisteren, en door allerlei loze en listige ondergravingen te ondermijnen. Teneinde de ellendige stervelingen, de gerechtigheid Gods niet kennende, en hun eigen gerechtigheid of geheel of ten dele zoekende op te richten, uit Gods gerechtigheid mogen uitvallen, en zo schipbreuk van hun ziel lijden, in de haven zelf, (opdat ik zo spreke) dat is te midden in het licht en de klaarheid van deze evangelische leer.

I. Om des te helderder gezicht van deze gewichtige waarheden te krijgen, zal het niet onnut noch ondienstig wezen vooraf de verschillende dwalingen waardoor het menselijk geslacht ten allen tijde hier is misleid en bedrogen geworden, in een kort tafereel te laten voorgaan.

a. De heidenen, (om van dezen een aanvang te maken) hebben in die dikke duisternissen waarin zij gedompeld lagen, met hun gedachten en overleggingen hier niet verder kunnen reiken dan hetgeen de natuur zelf hun scheen voor te schrijven; dat de oefening der deugd en betrachting der goede werken naar het natuurlicht ongetwijfeld de weg was tot onsterfelijkheid.

b. De Joden, ik meen die vleselijken onder dat volk, die aan de uitwendige letter en schors der wet hingen, en met geen geloofsoog doordrongen in de voldoening van de beloofde Messias, door zovele offeranden afgebeeld, beloofden zich vast het leven uit de nauwkeurige waarneming der wet. Zodat, indien zij besneden waren in de dienst der ceremoniën, en de plechtigheden der Kerk wel waarnamen, juist hieruit vertrouwden door God gerechtvaardigd te zullen worden. Dit is nochtans zo niet te verstaan, alsof zij gemeend hadden de zedelijke deugden in het geheel te mogen nalaten. De grove en domme hoop onder dat volk mocht van zulk een gevoelen zijn geweest, maar die wat wijzer en geleerder onder hen waren, hebben buiten twijfel anders gedacht en gevoeld; want de mozaische wet zelf schrijft ook de zedelijke deugden voor. Doch zo zij met de onderhouding der zedenplichten, zoveel de menselijke zwakheid toeliet, een godsdienstige oefening van die

ceremoniedienst hadden samengepaard, dan meenden zij hierdoor alle gerechtigheid vervuld te hebben; gelijk zulks uit het leerstelsel der farizeeën elk bekend is.
c. Het leerstelsel der mohammedanen is dat der Joden niet ongelijk. Ook dezen hebben nevens de zedelijke wet, welke de natuur voorschrijft, en kerkplechtige, welke hun alkoran aan de hand geeft en inscherpt, en daarbenevens een ontelbaar getal overleveringen. De voornaamste plechtigheden welke als de voor- en achtersteven van de godsdienst uitmaken, worden tot deze vier hoofdstukken van hen gebracht: Vastgestelde gebeden vijfmaal des daags te storten, het lichaam met gedurige en telkens herhaalde wassingen te reinigen, de armen van hun goederen een zeker gedeelte elk jaar uit te reiken, en eenmaal tenminste in hun leven een reis naar Mekka te doen. Indien iemand deze dingen wel heeft waargenomen, onder die plechtige betuiging, welke alle dagen herhaald moet worden: Er is geen God dan de enige God, en Mohammed is de profeet Gods; en indien hij daarbenevens in eerbaarheid en deugd geleefd heeft zoveel in zijn krank vermogen is, voor zulkeen menen zij vast dat het hemels paradijs te wachten staat.
d. Dan, wij dienen vooral de Christenen met name te bezien, onder welke:
A. De socinianen, als voorname voorstanders van eigen gerechtigheid de eerste plaats verdienen. Die, gelijk zij alle genoegdoening van Christus loochenen, en alle toerekening van de verdiensten van een ander verwerpen, alzo ook noodzakelijk moeten stellen dat elkeen door zijn eigen gehoorzaamheid rechtvaardig bij God verklaard wordt. Opdat zij evenwel niet bevonden worden al te openlijk het Evangelie te weerspreken, achten zij zich veilig onder de schoonschijnende naam van geloof te schuilen, misleidende zichzelf en anderen door een stout voorwendsel dat zij door het geloof in Jezus Christus gerechtvaardigd worden, en wel uit genade. Maar dan verstaande door het geloof in Jezus Christus niets anders dan de aanneming en erkentenis van Christus' evangelische leer, met een betrachting van deugd en goede werken; hoedanig een geloof God door een vrijwillige en genadige aanneming houdt en rekent voor een volkomen gehoorzaamheid en vervulling der wet. Eveneens, zeggen zij, als onder het verbond der wet een nauwkeurige

gehoorzaamheid aan de wet opgebracht, een mens rechtvaardig maakt. Die derhalve naar de godgeleerdheid de socinianen gelooft, dat Christus is Gods afgezant, gezonden om ons een voorbeeld te geven van een heilige leven, en die Deszelfs voetstappen zoveel in zijn vermogen is drukt en navolgt, en zich met ernst toelegt op de oefening der evangelische deugden; zulkeen zal, hoezeer hij ook in veel tekort schiet, nochtans door en om zijn geloof en getrouwheid rechtvaardig van God geoordeeld en tot het leven ingelaten worden.
B. Een tweede gevoelen is dat der remonstranten, hetwelk wel met het even voorgaande in vele dingen overeenkomt, echter niet als geheel hetzelfde moet worden uitgekreten; het is toch verdraaglijker en heeft uitwendig een betere schijn. Zij erkennen namelijk enige genoegdoening aan God door Christus teweeggebracht, door welke God verzoenbaar gemaakt is; dermate dat Hij degenen die in Christus met een oprecht geloof berusten, en Deszelfs geboden trachten te onderhouden, waardig verklaart om met Christus tot de zalige onsterfelijkheid te geraken, wordende al derzelver zonden hun vergeven, en dat niet om hun verdiensten, maar vrijwillig uit loutere genade, om de tussenkomst van Christus, Wiens discipelen zij belijden te zijn, en door de betrachting van goede werken zoeken te bewijzen en te betonen. Echter zou derzelver geloof kunnen schijnen niet veel van dat der socinianen te verschillen; want ook de remonstranten verstaan daardoor een onvolkomen gehoorzaamheid der evangelische geboden, welke God door een gunstige aanneming voor een volkomen gehoorzaamheid wil gehouden en gerekend hebben. Een merkelijk onderscheid is hier nochtans, en wel daarin gelegen, dat de remonstranten dit hun geloof enkel dank weten aan de Goddelijke genade en de Heilige Geest, dat geloof voortbrengende en de vrije wil te hulp komende; hetwelk de socinianen niet zeggen, noch volgens hun leerstelsel kunnen zeggen.
C. Het derde gevoelen, geheel ingewikkeld en met veel kunsten samengesteld, is dat der pausgezinden, die elk gaarne zouden wijsmaken dat het geloof is een voorbereidende en schikkende oorzaak tot de rechtvaardigmaking, als welke de rechtvaardigmaking begint en verdient; maar dat de liefde en goede werken de volmakende oorzaak daarvan is. Of, (zoals zij spreken) de formele oorzaak, waardoor de mens eerst van een onrechtvaardige een rechtvaardige

wordt, en van een vijand een vriend Gods en erfgenaam van het eeuwige leven; zoals de vaders van de kerkvergadering te Trente hun mening hebben uitgedrukt, met de vloek slaande allen die zulks niet zouden onderschrijven. Opdat zij nochtans Christus' verdienste niet schijnen zouden hier geheel en al buiten te sluiten, zeggen zij, dat Christus heeft verdiend, dat wij, door dat geloof en liefde, ons door de Heilige Geest ingestort en aanklevende, bij God gerechtvaardigd zouden worden.

Een leerstelsel, dat waarlijk zeer loos is samengesteld, en geschikt om onopmerkenden te misleiden. Want wie zal niet in het eerste inzien zulk een schoonschijnende stelling onderschrijven? Dat het geloof door de liefde werkzaam, en door de goede werken toegerust, de mens rechtvaardigt; want dat leert de Heilige Schrift, en wij zelf houden dit voor vast. Dan, wat is hier het onderscheid tussen het ware en het valse, tussen het licht en de duisternis? Ik zal het met weinige woorden zeggen.

1. Een werk-rechtvaardige pausgezinde stelt, dat de rechtvaardigmaking hem gegeven wordt *om* zijn geloof en liefde. Wij stellen dat ze ons gegeven wordt, enkel om de volmaakte gerechtigheid van Christus, *door* het geloof als een sterke hand, of enig vasthoudend anker aangegrepen; en welke gerechtigheid ons *door* dat levend geloof Christus ingelijfd wordende, toegerekend wordt, en geheel en al op onze rekening overgeschreven; dewijl dat alles dat Christus heeft daargesteld, zo door Zijn doen als door Zijn lijden om het recht der wet te vervullen, wijzelf gerekend worden dat gedaan en geleden te hebben, en zo de wet vervuld te hebben.

2. Nogmaals, een werk-rechtvaardige pausgezinde, de rechtvaardigmaking en heiligmaking zeer verkeerd onder elkaar mengende, stelt vast, dat hij door en om zijn heiligmaking gerechtvaardigd zal worden. Wij stellen in een wettige orde, dat wij eerst gerechtvaardigd worden in Christus, en leiden dan daaruit, door een onverbrekelijke band, de heiligmaking vervolgens af; voor zoveel zulkeen die door het geloof Christus aangrijpt tot rechtvaardigheid, even dezelfde Christus ook aangrijpt tot heiligheid, als zodanig Hem van God geschonken, 1Kor. 1:30.

D. Nu dienen wij ook onze eigen boezem eens te bezien, en de dwalende meningen bloot te leggen welke in de harten van onze

naambelijders kruipen en woeden.
De meesten, vanwege Geest der genade en der wedergeboorte nog ontbloot, gevoelen hier niets anders dan de Arminianen, en smeden zich dezelfde rechtvaardigmaking door een geloof als een zeker evangelisch werk, (bestaande in de waarneming van de evangelische geboden) vooral, indien ze een weinig eerlijker dan anderen leven, en al de burgerlijke deugden waarnemen, stellende in deze dingen als de stof, grond en vorm van hun vertrouwen op God. Terwijl anderen wat nader komen tot het gevoelen der pausgezinden.
Dan, (hetgeen hier voornamelijk onze opmerking verdient) verre de grote menigte, en vooral zulken die openlijk in de zonde leven, misbruiken zeer schandelijk onze Gereformeerde leer en de woorden van onze Catechismus, en nemen zeer gereed datgene aan hetwelk Paulus opzettelijk tegengaat en weerlegt, als een lastering onrechtvaardig op zijn leer geworpen: Laat ons in de zonde blijven, opdat de genade te meerder worde, Rom. 6:1. Zij gevoelen namelijk, dat zij door een ledig en dood geloof zonder werken, zonder enige betrachting van heiligheid kunnen en moeten gerechtvaardigd worden, om en vanwege die oneindige barmhartigheid Gods in Christus, en het bloed des verbonds dat voor hen is uitgestort. Dit nu is het dat onze wederpartijders aanleiding heeft gegeven deze onze Hervormde waarheid, de meest hoofdzakelijke van alle, doorstrijken als vol van alle goddeloosheid en ongodsdienstigheid; welke laatste wij terstond hierna zullen weerleggen.
Opdat ik eindelijk brenge hetgeen van het beschouwen van onze Kerk nog te zeggen valt. Hoewel de woorden der waarheid van velen nog behouden worden; de waarheid zelf nochtans kan niet erkend worden dan van degenen die door de Heilige Geest verlicht zijn, en die van hun verdorvenheid en doemwaardigheid, alsmede van het onbetwistbare recht van de heilige God overtuigd, zichzelf voor Gods vierschaar bevinden bloot te staan, als een stoppel voor de vlam, zullende door die eeuwige Gloed verteerd worden, tenzij hun van elders een gerechtigheid van een oneindige waardij en gewicht aangebracht wordt. Bij deze verlichtende stralen van Gods Geest kent een ziel, en wordt er innig van overreed, dat zij geen vergeving van haar zonden kan verkrijgen van de opperste Majesteit, Welke zo hooggaande beledigd is, tenzij er tussen komt een

zoenoffer dat bekwaam en van een oneindige waarde is; noch ook het eeuwige leven kan erlangen, dan door een volkomen gehoorzaamheid aan Gods wet. En nademaal zij nu geen van deze twee vereiste zaken bij zich kan vinden, zo ziet zij geheel en al van zichzelf af, ontbloot en verloochend van zichzelf, en vlucht tot haar Verlosser en Borg, op Wie zij enkel berust, opdat zij door Deszelfs volmaakte gehoorzaamheid welke zij door een levend geloof aangrijpt, gerechtvaardigd wordt; dat is, deels ontslagen van de schuld van haar zonden, deels ook gerechtigd verklaard wordt tot het eeuwige leven.

II. Deze rechtvaardigmaking heeft onze Catechismus met de allernadrukkelijkste woorden beschreven in de 60ste vraag, alwaar op die ondervraging, hoe zijt gij rechtvaardig voor God? aldus geantwoord wordt: Alleen door een oprecht geloof in Jezus Christus. Alzo dat, al is het dat mij mijn consciëntie beklaagt dat ik tegen al de geboden Gods zwaar gezondigd, en geen derzelve gehouden heb, en nog steeds tot alle boosheid geneigd ben; nochtans God, zonder enige mijner verdiensten, uit loutere genade mij de volkomen genoegdoening, gerechtigheid en heiligheid van Christus schenkt en toerekent; evenals had ik nooit zonde gekend noch gedaan, ja, als had ik ook al de gehoorzaamheid volbracht die Christus voor mij volbracht heeft; voor zover ik zulk een weldaad met een gelovig hart aanneem. Het is nauwelijks uit te spreken met welk een hevige drift onze wederpartijders dit antwoord aangetast, en voor onrein, goddeloos, ja, vervloekt hebben doorgestreken, als een wijde deur openende voor alle ongebondenheid, en de mensen instampende, dat hoe schandelijk en door allerlei zonden bevuild zij ook mogen leven, nochtans Gode genoeg kunnen behagen, indien zij maar dat uiterlijk kleed van Christus' gerechtigheid aantrekken, en hun naaktheid daarmee bedekken, zonder enige inwendige of uitwendige heiligheid te bezitten.

Dan, wij hebben reden om ons te verblijden dat zulk een laster onze Hervormde leer wordt aangewreven, omdat juist diezelfde vuile klad ook op de leer van Paulus werd uitgespogen; die, als hij in de eerste hoofdstukken van zijn Brief aan de Romeinen de leer van Christus' toerekende gerechtigheid, en even dezelfde rechtvaardigmaking door het geloof hun had ingescherpt, ook met dezelfde

tegenwerping door zijn partijen wordt aangevallen. Want zo begint het zesde hoofdstuk: Wat zullen wij dan zeggen? Zullen wij in de zonde blijven, opdat de genade te meerder worde? Dit is een tegenwerping, welke hij door dat gehele hoofdstuk uit de inwendige zaden en springbronnen van het Christelijk geloof zeer bondig oplost en weerlegt. Maar voor zulk een tegenwerping en vuile lastering (welke tegen onze leer, als zijnde dezelfde met Paulus' leer, wordt ingebracht) is niet de minste plaats in de leerstelsels, of van de socinianen, of van de arminianen, of van de pausgezinden. Derhalve hebben geen van die allen de leer van Paulus; welke wij, door zulk een pijl op ons afgeschoten, zeer terecht ons toe-eigenen.

Ondertussen evenwel blijven partijen aanhouden en schreeuwen: Wie schrikt niet voor zulk een leer? Wie verfoeit niet zulk een gevoelen? Dat een mens, wiens geweten hem aanklaagt dat hij tegen alle geboden Gods zwaar gezondigd heeft, en nog steeds tot alle boosheid geneigd is, desniettegenstaande door zijn geloof alleen van God rechtvaardig wordt verklaard. Maar op zulk een hatelijk geschreeuw, laat alleen maar de evangelische gelijkenis van de farizeeër en de tollenaar uit Luk. 18 voor ons antwoorden. Wij benijden toch anderen hun ingebeelde gerechtigheid niet, om daarmee naar de wijze van die verwaande farizeeër voor Gods geduchte vierschaar te staan; het is ons genoeg naar de wijze van de ootmoedige en verslagen tollenaar aldaar te mogen staan, en met een gebroken en verbrijzeld hart op de borst te slaan. Wij hebben immers die grote en evangelische beloften, dat Hij Die de eeuwigheid bewoont, ook wil wonen bij dien die van een verbrijzelde en nederige geest is; opdat Hij levend make de geest der nederigen en het hart der verbrijzelden, Jes. 57:15. Voor het overige zal de Hervormde waarheid al die lasteringen zeer licht verdrijven, indien er maar een wettige bepaling van de rechtvaardigmaking gemaakt wordt, waardoor tegelijk alle duisternissen der dwalingen verdreven worden. Dat zij namelijk: Die rechterlijke daad van God is, waardoor de zondaar, in zichzelf verdorven en de eeuwige verdoemenis onderworpen, van alle schuld en heerschappij der zonde ontslagen wordt, en het recht tot het eeuwige leven ontvangt, overeenkomstig de deugden Gods en Deszelfs wet, naar de allervolmaaktste regel van gerechtigheid en liefde, om en wegens de verlossing van een oneindige waardij en

die gehoorzaamheid welke in Christus is, van de zondaar door het geloof aangegrepen en hem toegerekend.
Deze bepaling gaan wij nu met enige stellingen nader ophelderen en bevestigen.
1. De eerste is, dat de rechtvaardigmaking van de rechtbanken ontleend en een rechterlijke daad van God is. Dit fundament van deze leer, indien het niet wel en vastgelegd wordt, moet het ganse gebouw de ondergang dreigen en alles noodzakelijk neerstorten. Zulks hebben onze godgeleerden buiten alle twijfel gesteld en bewezen uit het eigenaardig en bestendig gebruik, zo van het Hebreeuwse woord *Hitzdiek, rechtvaardigen,* in de Heilige Bladeren van het oude verbond; neemt eens Ex 22:7, Deut. 25:1, Spr. 17:15; als van het Griekse woord *Dikajoun,* volkomen in betekenis aan het voorgaande beantwoordende, in de Heilige Schriften van het nieuwe verbond. Neemt Luk. 18:14, Rom. 8:33, en de gehele eerste hoofdstukken van die Brief, bijzonder het derde, vierde en vijfde, alwaar de voorname zitplaats van dit leerstuk gevonden wordt. Er is wel onder onze uitleggers, die in enige weinige plaatsen ook een ander gebruik en betekenis van dat woord rechtvaardigen toestaan, hetwelk meest ziet op de heiligmaking; doch dat ook die bijgebrachte voorbeelden zeer gevoeglijk tot de eerste zin van een rechterlijke daad gebracht kunnen worden, is van anderen betoogd, bijzonder van de vermaarde Witzius. Die plaatsen zijn Jes. 53:11, Dan. 12:3, Rom. 8:30, 1Kor. 6:11, Tit. 3:7, Op. 22:11. Maar welke zin men ook aan deze mag geven; dit is nochtans buiten alle twijfel, dat de apostel over dit artikel van rechtvaardigmaking met de Joden redetwistende, deze rechtelijke daad Gods enkel in het oog heeft gehad, en dat ook de oude heiligen deze zaak zodanig begrepen hebben, zoals op het klaarste blijkt uit die uitroep van David, Ps. 143:2: En gaat niet in het gericht met Uw knecht, want niemand die leeft zal voor Uw aangezicht rechtvaardig zijn.
2. De tweede stelling is, dat God dit gericht houdt en oefent overeenkomstig Zijn deugden, op die wijze dat Zijn gerechtigheid en heiligheid niet wordt tekort gedaan. Maar daarentegen, het recht der wet niet slechts volkomen, maar zelfs overvloedig vervuld wordt, dermate dat die onmetelijke grootte van Gods heiligheid en die oneindige gestrengheid van Zijn gerechtigheid uit deze rechtelijke

daad Gods op het allerkrachtigst doorschijnen, en haar glanzende stralen in alle ogen verspreiden, zo van degenen die buiten de macht der zonde zijn gebleven, de engelen meen ik, als van degenen die uit de macht der zonde zijn verlost, de uitverkorenen meen ik; als van degenen die onder de macht der zonde verloren gaan, ik bedoel de verworpelingen en duivelen. Dit heeft ons de apostel willen inscherpen in Rom. 3:24-26, alwaar hij, als hij gezegd had, wij worden om niet gerechtvaardigd uit Zijn genade, terstond aldus vervolgt: Door de verlossing die in Christus Jezus is, Welke God voorgesteld heeft tot een Verzoening door het geloof in Zijn bloed, tot een betoning van Zijn rechtvaardigheid; dat is, opdat Gods gerechtigheid en heiligheid op het luisterrijkste zouden uitblinken.

3. De derde stelling is: Voor de vierschaar van zulk een geduchte Majesteit, Wiens onkreukbare heiligheid en gerechtigheid aan alle kanten straalt, kan geen mens na de val op enige wijze onschuldig verschijnen. Hier wordt hij een schuldenaar bevonden van tienduizend talenten; en hijzelf roept uit: Op niet één van duizend kan ik antwoorden! Men kan zich hier vrij beroepen op de consciënties dergenen die op hun eigen gerechtigheid en deugd vertrouwen, of zij die twee stukken welke de wet eist gehouden hebben? Gij zult liefhebben de Heere uw God met geheel uw hart, met geheel uw ziel, met geheel uw kracht; en gij zult u naaste liefhebben als uzelven. Die zeggen durft, deze dingen betracht te hebben, is een leugenaar, en geen waarheid is in hem. Die niet belijdt deze plichten duizend en duizendmaal geschonden te hebben, blijft nog een leugenaar. Derhalve moet elks geweten hem hier noodzakelijk beschuldigen en aanklagen, dat hij gelijk de onderwijzen spreekt, tegen al de geboden Gods gezondigd heeft, en wel zwaar gezondigd heeft, en dat hij geen derzelver heeft gehouden, namelijk in die volkomenheid en in die zuiverheid, in die oprechtheid des harten, met liefde Gods en tot de naaste vervuld, in die aanhoudendheid en tederste aandoening van het gemoed.

4. En vierde stelling is: Zodanige zondaar kan van zijn zondenschuld niet ontslagen worden, tenzij er voldaan wordt aan Gods beledigde Majesteit, noch het recht ten leven verkrijgen, tenzij de wet Gods volmaakt vervuld wordt, of door hemzelf in persoon, of door een Borg. Waarheden, in de vorige zondagen in het brede al

bewezen, waarheen ik u zend.
5. Om over te gaan tot de vijfde stelling, welke deze is, dat die voldoening en vervulling der wet door zulk een allervolmaaktste gerechtigheid alleen in de Borg Christus Jezus is de vinden. Dit bewijst de grote apostel zo klaar en overtuigend in het vijfde hoofdstuk aan de Romeinen, dat men zich op het uiterste moet verwonderen dat zulk een grote kracht van dwaling omtrent dit leerstuk in de Christelijke Kerk heeft kunnen inkruipen. Het is toch klaarder dan de middag, dat in dat hoofdstuk de toerekening van de gerechtigheid van een Ander, namelijk van de Borg Christus Jezus, en wel van een gerechtigheid welke het meest volkomen en overvloedig is, wordt voorgesteld als het enige fundament van alle hoop voor een zondaar in het stuk van rechtvaardigmaking. Daarop ziet ook die duidelijke Godsspraak bij Jeremia, hoofdstuk 23:6, alwaar de Messias genoemd wordt de JEHOVAH ONZE GERECHTIGHEID; waarop Paulus het oog op had in 1Kor. 1:30; voegt er ook bij 2Kor. 5:21.
6. Onze zesde stelling is, dat die volkomen gehoorzaamheid en gerechtigheid van de Borg wordt aangegrepen door het geloof als door een werktuig. De gelijkenis van een hand is in deze zaken ook zeer gepast. Laten wij nochtans liever zeggen dat het geloof een zeer krachtige en sterke band is, waardoor de Heilige Geest een gelovige die gerechtvaardigd wordt op het allernauwste met Christus het Hoofd verbindt, en in Deszelfs verborgen lichaam als een waarachtig en levend lidmaat inlijft. Waardoor nu een gelovige alle verdiensten van Christus deelachtig wordt gemaakt; dermate, dat de genoegdoening en de gerechtigheid en de heiligheid van de Middelaar op onze rekening gesteld en overgeschreven worden, en dus de stof en de vorm tegelijk van dat vertrouwen uitmaken, door welke wij hopen gerechtvaardigd te worden. Maar wat doet hiertoe de heiligheid van de Middelaar? zal wellicht iemand vragen; en schijnt niet onze Catechismus deze hier overbodig en ter zake niet dienende te hebben bijgebracht? Wij antwoorden, ganselijk niet. Want hier behoort ook toe die onbesmette zuiverheid van onze Borg, waardoor Hij niet de minste oorspronkelijke bevlekking was onderworpen; en deze zuivere heiligheid moet ook op onze rekening worden gesteld en overgeschreven, zal ons het eeuwige leven kunnen toegewezen

worden. Die derhalve in Christus gerechtvaardigd wordt, die wordt, hoezeer hij ook in zichzelf besmet, bevlekt en onrein is, echter in Christus zijn Hoofd aangemerkt alsof hem geen smet of vlek aankleeft; en, gelijk de onderwijzer spreekt, evenals of hij nooit zonde gehad noch gedaan, ja als had hij alle gehoorzaamheid volbracht die Christus voor hem volbracht heeft, zover hij zulk een weldaad met een gelovig hart aanneemt.

7. Hieruit wordt nu ten zevende openbaar, dat wij gerechtvaardigd worden, niet om en vanwege ons geloof; gelijk de pausgezinden ten dele, en de remonstranten in het geheel van oordeel zijn. Maar door ons geloof, voor zoveel het die allernauwste en van God geheiligde band is, waardoor ik niet meer mijzelf leef, maar Christus in mij, en ik in Christus leef, volgens Gal. 2:20, Fil. 3:9.

8. Op dezelfde wijze blijkt ook hieruit, dat de rechtvaardigmaking verkregen wordt alleen door het geloof; nademaal het geloof alleen die band uitmaakt waardoor ik met Christus het Hoofd als een van Zijn leden word verenigd. Zie Rom. 3:28, Ef. 2:8, Gal. 2:16. Ook staat ons hier niet in de weg die schijnbaar strijdige schriftuurplaats in de Zendbrief van Jakobus, hoofdstuk 2:24-26, waarvan wij de knoop zullen ontbinden in de volgende:

9. Negende stelling. Welke deze is, dat zulkeen die het geloof bezit, en door dat geloof als een levend lidmaat met Christus het Hoofd is verenigd, nu niet langer onder de macht van de overheersende zonde is, alzo hij het zaad Gods in zich heeft, waardoor hij is wedergeboren, en welk zaad zich hoe langer hoe meer in hem als levend, fleurig en vruchtdragend vertoont in de betrachting van goede werken. Dit schijnt Jakobus in die zozeer betwiste schriftuurplaats, zo-even gemeld, in het oog te hebben gehad, zoals blijkt uit de woorden van het 26ste vers: Want gelijk het lichaam zonder geest dood is, alzo is ook het geloof zonder de werken dood.

Onze godgeleerden plegen doorgaans de schijnstrijdigheid van de twee apostelen aldus uit de weg te ruimen, door te antwoorden dat Paulus van de eerste, maar Jakobus van de tweede rechtvaardigmaking handelt. Het wederantwoord van onze partijen is, dat dit maar een zeer gezochte uitvlucht is, nademaal Jakobus redetwist over alle geloof en over alle rechtvaardigmaking. En inderdaad, indien wij het gehele beloop van de redenering van deze apostel nagaan en

overwegen, zal het blijken dat ook de eerste rechtvaardigmaking uit deszelfs woorden niet kan worden uitgesloten. Tenminste zal onze wederpartijders de mond ten enenmale worden gesloten, indien wij kunnen aantonen dat Jakobus, als hij in de eerste rechtvaardigmaking door het geloof ook de goede werken in aanmerking bracht, niets anders heeft bedoeld dan juist diezelfde stelling, door ons bijgebracht, namelijk dat het geloof een levende wortel is, iets dat geenszins dood, maar wel degelijk bezield is; iets dat werkzaam, groeiende en vruchtbaar is, en door zijn aard zich levend vertoont in allerlei deugd en heilig werk.

Hoedanige deugd en heilig werk evenwel niet uitmaakt de stof van rechtvaardigmaking, noch ook derzelver vorm of gedaante, gelijk de pausgezinden drijven, maar alleen een bewijs uitlevert van de oprechtheid, werkzaamheid en het leven des geloofs. Dit verklaart ons Jakobus op het duidelijkste in het 17de vers: Het geloof, indien het werken niet heeft, is bij zichzelven dood. Ook in het 20ste vers, daar hij vraagt: Maar wilt gij weten, o ijdel mens! dat het geloof zonder de werken dood is? En in vers 24 besluit hij zijn redenering met deze woorden: Want gelijk het lichaam zonder geest dood is, alzo is ook het geloof zonder de werken dood. Hetzelfde gevoelen scherpt ook onze Hervormde Kerk haar voedsterlingen onophoudelijk in, namelijk dat zulkeen die van God uit genade wordt gerechtvaardigd, een gelovig en door de Geest wedergeboren mens is, die nu aanvankelijk de beginselen van heiligmaking in zich heeft; welke hij ontvangen heeft door dat licht uit God, dat zijn verduisterd verstand heeft opgeklaard, zijn onreine wil van het kwade gezuiverd, zijn hartstochten geregeld, en hem die een kind der duisternis was, hervormd heeft in een kind des lichts, dat nu noodzakelijk werken moet de werken des licht.

Op deze manier verstuiven al die vuile lasteringen welke wij hier tevoren hebben aangeraakt, alsof de Hervormde Kerk stelde dat de onreine en in zijn onreinheid volhardende zondaar van de schuld van zijn zonden kon vrijgesproken, en hem het recht tot het eeuwige leven geschonken worden. Er is niets dat verder van onze Gereformeerde godgeleerdheid vervreemd is dan dit; en indien er enige kerkgemeenschap is die uit het artikel van de rechtvaardigmaking aandringt op de volstrekte noodzakelijkheid van de deugd en

godzalige werken, zo is het waarlijk de onze; daar dergenen die buiten ons zijn, door een schaduw slechts en schijn van deugd gedreven worden; terwijl wij op een bovennatuurlijk beginsel uit God (waarvan zij niet willen horen) krachtig aandringen, dat als een zaad Gods door de wedergeboorte de gelovige mens ingedrukt, het beeld en het leven van de barende God, en aldus hem een waarachtig en levend lidmaat van Jezus Christus maakt.

10. Hierbij voeg ik een tiende stelling. Een aldus gelovig en door God wedergeboren mens, niet alleen in de beginselen, maar zelfs in de al ver gevorderde voortgang in de betrachting der deugd, zal zich evenwel ten aanzien van zijn rechtvaardigmaking ten allen tijde voor God vernederen, en oprecht belijden zodanig te wezen als hem onze Catechismus beschrijft, te weten, dat hij tegen al de geboden Gods nog dagelijks zondigt, en wel zwaar zondigt; ja, dat hij nog steeds tot alle boosheid geneigd is en blijft. En diensvolgens, dat hij verdoemelijk en vloekwaardig voor God is, indien hij in zichzelf, en dus buiten Christus, aangemerkt wordt. Zo leren ons de heilige apostelen allerwege in hun Brieven; Jakobus in het derde hoofdstuk, Johannes in het eerste en tweede hoofdstuk van zijn eerste Brief, en Paulus in het zevende hoofddeel aan de Romeinen, alwaar hij de sterke kracht van de in hem nog inwonende zonde zeer nadrukkelijk beschrijft en beschreit.

11. Ik ga voort tot een elfde stelling, en zeg, hoe heiliger iemand is, hoe hij zich een grotere zondaar erkent te zijn, en zich met de belijdenis van onze Catechismus dieper vernedert, en voor de troon van genade in ootmoed neerwerpt.

Dit is een grote paradox of wonderspreuk van het Christelijk geloof, hetwelk ik op deze manier verklaar en betoog, namelijk dat de kracht van des mensen natuurlijke verdorvenheid wel voornamelijk gelegen is in de dikke duisternissen, door welke de ogen van het verstand zo verblind zijn, dat de zondaar de kwaal en ziekte van zijn hart niet ziet, noch gevoelt, noch erkent, noch betreurt; en dat hij gevolglijk het recht Gods en de volmaaktheden der wet en de oneindige Majesteit, Welke door de minste zonde zeer zwaar wordt geschonden, geheel en al voorbijziet. Ik mag hier wel uitroepen, dat er duisternis is op deze afgrond, en een stikdonkere nacht de bodem van het verdorven hart bedekt! En dat derhalve de ellendige

dienstknecht der zonde en schandelijke slaaf van zichzelf, zich verlustigt in zijn eigen vuilheden, en daarin een zonderling vermaak schept, als er maar één vonkje van eerlijkheid in zijn bedrijf hem toeschijnt; en dat hij zelfs op zijn eigen deugden pleegt te roemen, hoe vol van ondeugden hij anders mag wezen. Maar als de Geest Gods, op deze afgrond zwevende, die almachtige stem doet horen: Daar zij licht! dan wordt er licht; die zwarte en blinde nacht van eigenliefde verdwijnt, die ijdele schaduwen van ingebeelde deugd welke de ogen misleiden, verstuiven; en dan begint de mens te zien, te gevoelen en te erkennen dat er niets goeds in hem huisvest, maar dat hij van nature tot alle kwaad geneigd is. En ieder der heiligen ondervindt zulks in zichzelf, zo haast het licht der wedergeboorte hem bestraalt; welk licht, hoe meer het wordt en aanwast, hoe dieper het indringt in de schuilhoeken van zijn hart, en hoe hij dan al nader wordt ingeleid in de volmaaktheid van Gods wet, in het onbepaald recht Gods, en in het grote kwaad dat er zelfs in de kleinste zonde schuilt, en hoe hij dan ook van al die zaken Gode waardiger en betamelijker denkt. Voorbeelden in des Heeren Woord zullen dit gewichtig stuk ophelderen en bevestigen; niet alleen zulke zoals wij zo-even hebben bijgebracht, van een Paulus, van Jakobus, van een Johannes; maar ook van een Job en Jesaja in de oudere dagen.

De eerstgenoemde, nadat hij zijn rechtvaardigheid en onschuld zeer lang en breed had voorgesproken, breekt uiteindelijk in deze woorden uit: Maar nu ziet U mijn oog; daarom verfoei ik mij en ik heb berouw in stof en as, Job 42:5,6. Alsof hij zeggen wilde, zo haast als deze Uw tegenwoordigheid, vol van oneindige heiligheid en majesteit mij in het oog kwam, zo ben ik, die tevoren in mijn ogen rechtvaardig en onschuldig was, terstond onrechtvaardig geworden, een zeer schuldige en bevlekte zondaar, die zijn verborgen kwalen, ondeugden en overtredingen nooit genoeg gekend en erkend had.

Desgelijks in Jesaja, hoewel hij een profeet en zeer heilig man was, zo haast was hij niet omschenen en bestraald met het licht der Goddelijke heerlijkheid en heilige tegenwoordigheid in het zesde hoofdstuk van zijn Godsspraken, of hij werd genoodzaakt uit te roepen in het vijfde vers: Wee mij; want ik verga, dewijl ik een man van onreine lippen ben (dat is, dewijl ik een melaatse ben) en ik woon te midden van een volk dat onrein van lippen is; (dat insgelijks melaats

is) want mijn ogen hebben den Koning, den HEERE der heirscharen gezien. Te weten, bij die stralen die uit de troon der Oppermajesteit, waarop de HEERE gezeten was, uitschitterden, werd hij wat nader en dieper ingeleid in de beschouwing van zijn hart, door de zonde aangestoken en verontreinigd, een hart dat door een hardnekkige melaatsheid, van de geboorte aanklevende, zodanig verdorven en besmet is, dat die kwaal niet dan met de dood en verbreking van het lichaam der zonde kan worden uitgeschud.

12. Deze laatste stelling zal onze verhandeling sluiten, dat de leer der Gereformeerden over de rechtvaardigmaking een allerkrachtigste leer is, om een waarachtige en ongeveinsde heiligheid en godsvrucht voort te brengen. Hetwelk, zo ik bewezen heb, zullen hierdoor alle lasteringen, ten onrechte op onze leer geworpen, op de hoofden van onze tegenpartijders neerstorten.

A. Opdat ik dit nu uit de binnenste bronnen van onze geloofsleer omtrent dit artikel scheppe en afleide, zal ik de woorden van Paulus gebruiken, Rom. 6:2, alwaar hij bezig is om zulke lasteraars van zijn en onze leer, welke dezelfde is, de mond te stoppen. Want hij antwoordt op gelijke tegenwerping in het eerste vers voorgesteld, alsof zijn leer der genadige rechtvaardigmaking zulks meebracht: Laat ons in de zonde blijven, opdat de genade te meerder worde; in het volgende tweede vers: Dat zij verre! Wij die der zonde gestorven zijn, hoe zullen wij nog in dezelve leven?

Dit antwoord behelst een spreuk van een allerdiepste zin en betekenis, welke de meeste uitleggers niet gevat hebben, als zij hier alleen maar denken om de doding van het zondige vlees, en vaststellen dat de zonde gedood te hebben, en der zonde gestorven te zijn, één en hetzelfde zou zijn. Dan, deze twee zaken dienen van elkaar onderscheiden te worden, als blijkt, zo uit de verschillende spreekwijzen als uit het 10de vers, daar Paulus deze spreekwijze van onze Heere Christus gebruikt: Want dat Christus gestorven is, dat is Hij der zonde eenmaal gestorven; en dat Hij leeft, dat leeft Hij Gode. Alwaar die spreekwijze van der zonde eenmaal gestorven te zijn, niets anders kan betekenen dan om de zonde en de vloek daarop liggende, de straf te hebben ondergaan, en aan de Goddelijke gerechtigheid op deze manier voldaan te hebben. In diezelfde zin zegt onze apostel in dit tweede vers, dat de gelovigen der zonde gestorven zijn.

In het eerste inzien zou dit zeer vreemd kunnen schijnen, nademaal de standvastige leer van onze Kerk meebrengt, dat Christus alleen als Eén voor allen der zonde gestorven is, en Gods toorn en de vloek op de zonde liggende, gedragen en weggenomen heeft. Dan is dit zeer licht te beantwoorden; want dat Christus als de Borg, Eén voor allen heeft gedaan, dat worden zij naar de woorden Gods, allen gerekend gedaan te hebben, omdat die allen één lichaam met Christus uitmaken, evenals allen één lichaam met de eerste Adam uitmaakten. Dit wordt ons elders meermaals van de apostel ingescherpt, als in 2Kor. 5:14,15: De liefde van Christus dringt ons, als die dit oordelen, dat indien Eén voor allen gestorven is, zij dan allen gestorven zijn. En Hij is voor allen gestorven, opdat degenen die leven, niet meer zichzelven zouden leven, maar Dien Die voor hen gestorven is en opgewekt. En in Gal. 2:19,20 zegt Paulus: Ik ben door de wet der wet gestorven, opdat ik Gode leven zou. Ik ben met Christus gekruist. En ik leef, doch niet meer ik, maar Christus leeft in mij. De apostel Petrus bevestigt ook dezelfde waarheid, 1Petr. 4:1: Dewijl dan Christus voor ons in het vlees geleden heeft, zo wapent gij u ook met dezelfde gedachte, namelijk dat wie in het vlees geleden heeft, die heeft opgehouden van de zonde. Een schriftuurplaats welke hier zeer in aanmerking dient genomen te worden, omdat ze geheel hetzelfde behelst dat wij aanstonds klaarder zullen ontvouwen. Indien dan de Borg Christus aan het kruis is gehecht, zo moeten desgelijks de gelovigen gerekend worden met Hem aan het kruis te zijn gehecht; indien de Borg die bitterheid der zonde heeft gesmaakt, en die uiterste vloek welke in de minste overtreding zelfs huisvest, zo moeten insgelijks de gelovigen geoordeeld worden zulks gesmaakt te hebben, indien niet in hun eigen personen, althans in hun Hoofd Christus. Hetwelk evenzoveel is alsof zij zelf dit gedaan hebben; en zo vervolgens in al het overige dat de Borg gedaan heeft. En dat dit nu de mening van Paulus in dit tweede vers van Rom. 6 geweest is, dat blijkt ons:

1. Vooreerst, uit de volgende draad van de redenering van de apostel; want in het derde vers laat hij er terstond op volgen, dat wij gedoopt zijn in de dood van Christus; dat is, dat de verborgen kracht (of geestelijke zin) van onze Doop te verstaan geeft en ons verklaart, dat gelijk Christus gestorven is, alzo ook al deszelfs leden met Hem

dezelfde dood ondergaan hebben. In de terstond volgende verzen 4-6 wordt het ons met nog krachtiger uitdrukkingen geleerd, van met Christus in Deszelfs dood begraven te zijn, één plant met Hem te zijn, en dat onze oude mens met Hem gekruisigd is. Alwaar wij niet zozeer te denken hebben op de doding van de oude mens, welke door het werk der heiligmaking geschiedt, als wel op die betrekking door welke de gelovigen in hun Hoofd Christus de vloek Gods om de zonde ondergaan, en aldus aan Gods gerechtigheid genoeg gedaan hebben; alzo dat zij nu verklaard worden van de zonde te zijn vrijgemaakt, en geen schuld, geen vlek, geen vloek hen meer kan beschadigen.

2. Dat zulks Paulus' mening geweest is, bewijs ik verder uit het verband van de eerste verzen van dit hoofdstuk met het even voorgaande, alwaar hij een vergelijking had gemaakt tussen de eerste Adam en deszelfs leden, en de Tweede Adam en Deszelfs leden, op die wijze, dat hetgeen elke Adam als het hoofd gedaan had, zij allen als de leden in elke Adam gehouden en gerekend worden gedaan te hebben.

3. Ten derde, blijkt dit hieruit, dat de apostel de bewijzen welke dienen tot aandrang op de heiligmaking, daarna eerst zal opvatten, en ze op dit gelegde fundament grondvesten.

4. Ook zal de mening van Paulus nog klaarder worden, als wij in aanmerking nemen dat anders des apostels bewijs van geen kracht of klem zou zijn. Want indien de spreekwijze, der zonde gestorven te zijn, niets anders wilde zeggen dan de zonde gedood te hebben; daaruit zou dan een tegengesteld besluit moeten volgen, nademaal die doding van de zonde zeer onvolkomen is in alle gelovigen. En diensvolgens zou de apostel geen reden gehad hebben om te zeggen, gelijk hij hier doet: Dat zij verre! Dat is, dat mag en kan in generlei wijze geschieden, het is geheel onbestaanbaar met de stand van een gelovige ziel, dat zij leven zou in de zonde, terwijl zij der zonde gestorven is.

5. Ten vijfde, indien der zonde gestorven te zijn, betekende de zonde gedood te hebben, dan zou dit zulk een soort van bewijs uitleveren, waardoor men hetzelfde bewijst door hetzelfde; gelijk de vermaarde Coccejus ook heeft aangemerkt, wiens bondige en met onze mening genoeg overeenkomende uitlegging ik hier zal

opgeven: Wij zijn der zonde gestorven, niet wel in volkomen uitwerking; doch echter ten aanzien van de zekerheid der uitwerking en de krachtdadigheid der werkende oorzaak, zijn wij in die staat overgebracht, dat de uitroeiing en uitdelging der zonde vanwege een genoeg vermogende oorzaak, in ons moet vorderen, totdat geen beweging der zonde in ons meer is. Grotius verklaart der zonde gestorven te zijn door niet meer in de zonde te leven. Maar door zulk een uitlegging doet hij de apostel hetzelfde bewijzen door hetzelfde, de woorden alleen maar veranderd zijnde; en dus doet hij hem niets antwoorden op de tegengeworpen lastering: Laat ons in de zonde blijven. Het is nochtans klaar, dat de apostel op de dood van Christus ziet, om welke die in Christus zijn, gehouden en gerekend worden gestorven te zijn.

6. Ditzelfde zal nog duidelijker blijken uit het vijfde vers, daar de gelovigen gezegd worden één plant met Christus geworden te zijn in de gelijkmaking Zijns doods. Maar welke is die dood van Christus? Ongetwijfeld de dood van een Borg, en dus de dood van voldoening; door welke dood Hij de straf, de toorn Gods en de vloek der zonde dragende, derzelver kracht verbroken en vernietigd heeft. Maar die dood nu als een plant en levende wortel in de harten der gelovigen ingelijfd, kleeft daar vast en groeit tezamen, als zij hun rechtvaardigmaking door het geloof in Christus zoekende, de minste overtreding zelfs de eeuwige dood waardig erkennen, en bij het licht van de Heilige Geest een afkeer hebben van de zonden, en verfoeien die schandelijkheid welke in iedere zonde huisvest, als de oneindige Majesteit Gods ten hoogste beledigende. Voegt hier bij, als de gelovigen gezegd worden één plant met Christus geworden te zijn in de gelijkmaking Zijns doods, wordt hierdoor ook te kennen gegeven, hoe meer iemand gelooft door Christus' dood gerechtvaardigd te wezen, en zulk een weldaad zich toe-eigent, hoe meer de haat en verfoeiing van de zonde in hem groeit als een levende wortel, en zich verspreidt door al zijn vermogens, verstand, wil en hartstochten, en zo over de gehele mens; dermate, dat hij overeenkomstig zijn geestelijke aard liever duizenden doden zou sterven, dan eens zondigen.

7. Nog zal ik tot besluit dezelfde waarheid aandringen uit het zevende vers van dit hoofdstuk: Want die gestorven is, die is

gerechtvaardigd van de zonde. Ik herinner mij, dat ik elders hier tevoren deze tekst reeds heb uitgelegd, zondag 17; daar ik aangetoond heb, dat naar de spreekstijl hier een ellips of uitlating van een woord is, en de zin uit het voorgaande aldus moet worden aangevuld: Want die der zonde gestorven is, die is gerechtvaardigd van de zonde. Dat is, hij is vooreerst vrij verklaard van de schuld der zonde, en van derzelver verdoemende en vervloekende kracht; maar hij is ook ten andere vrij verklaard van de bevlekkende, verblindende en overheersende kracht der zonde, door welke de zondaar met een geweldige en hem betoverende drift voortgedreven wordt tot belediging van de Goddelijke Majesteit. God kan iemand niet rechtvaardigen in de eerste zin, dat is, hem ontslaan van de straf en vloek der zonde, tenzij Hij deze ook rechtvaardigt in die tweede zin, dat is, en tevens ontslaat van de verlokkende en voortdrijvende kracht der zonde, opdat hij niet meer over hem heerse, door zijn verstand te verblinden en bedrieglijk schoonschijn te misleiden, door zijn wil ten kwade te verkeren, door zijn driften tot alle kwaad te ontvlammen; welke dingen het rijk der zonde uitmaken, en dat juk dat op de halzen (opdat ik zo spreke) der onherboren zondaren drukt.

B. Indien derhalve al deze zaken uit de rechtvaardigmaking voortvloeien, en door een onverbrekelijke band daarmee zijn verbonden, ja zelfs een deel daarvan uitmaken, dan blijkt het op het klaarste dat er niets krachtiger is om op een waarachtige heiligmaking aan te dringen en de mens daartoe aan te sporen, dan onze Gereformeerde leer.

Dat ik nu het ontslag en de vrijspraak van de verlokkende en bevlekkende kracht der zonde als een wezenlijk deel van de rechtvaardigmaking begrepen heb, zou in het eerste inzien iets vreemds kunnen schijnen, en meer tot de heiligmaking behoren. Dan, men moet hier naar behoren een onderscheiding maken tussen de vrijverklaring van de bevlekkende kracht der zonden, welke een rechterlijke daad is, in de Goddelijke vierschaar geoefend, en Christus en Deszelfs gelovige leden toegepast; en tussen de verdrijving, uitroeiing en verdelging zelf van de vloek. Die eerste rechterlijke daad geschiedt maar eens, en heeft geen graden of trappen van aanwas, maar is terstond vol en volmaakt; want elke gelovige is in Christus

ook in deze zin gerechtvaardigd, dat is vrij verklaard van de heersende, besmettende en verleidende kracht der zonde. Het laatst gezegde is een daad, welke de heiligmaking uitmaakt, neemt verschillende graden en trappen aan, groeit langzaam, en strekt zich uit tot volmaking der gelovigen, naar die huishouding welke God met hem houdt.

Uit dit alles hebben wij eindelijk een volkomen en volledige beschrijving en bepaling van onze rechtvaardigmaking, uit drie delen bestaande, daar gewoonlijk maar twee gesteld worden. 1. Het eerste deel is de vrijverklaring van de schuld, voor zoveel de zonde verdoemt, en in de afgrond van het droevige kwaad de zondaar neerstort. 2. Het tweede is de vrijverklaring van de vlek, voor zoveel de zonde verlokt, verstrikt, verleidt en in de afgrond van het schandelijk kwaad de zondaar neerstort. 3. Het derde is de toewijzing tot het eeuwige leven.

VIER EN TWINTIGSTE ZONDAG

Vraag 62. Maar waarom kunnen onze goede werken niet de gerechtigheid voor God of een stuk daarvan zijn?
Antwoord. Daarom, dat de gerechtigheid die voor Gods gericht bestaan kan, gans volkomen en der wet Gods in alle stukken gelijkvormig zijn moet, en dat ook onze beste werken in dit leven alle onvolkomen en met zonden bevlekt zijn.

Verklaring

IN deze zondag wordt dezelfde stof van de voorgaande nog vervolgd en bevestigd, en tegen de tegenwerpingen en lasteringen der partijen verdedigd, wanneer tegen de werk-rechtvaardigen en vooral pausgezinden betoogd wordt:

I. Dat de goede werken noch geheel noch ten dele onze gerechtigheid voor God kunnen uitmaken, vraag 62.
II. Daarna wordt het voornaamste bewijs der weerstrevers bondig opgelost, vraag 63
III. Eindelijk wordt de lastering, onze gezonde leer aangewreven, verstandig weerlegd, vraag 64.

Wat het eerste aangaat. Vooraf hebben wij de staat van verschil met de partijen in de 62ste vraag geopperd, een weinig klaarder en volledigder voor te stellen. Te weten, de roomsgezinde leraars, de goede werken en verdiensten een zekere inwendige kracht van rechtvaardig maken toeëigenende, plegen hier een onderscheiding te maken tussen een verdienste der werken, *ex congruo*, (dat is, uit een billijkheid en betamelijkheid wegens overeenkomst van het werk met het loon) en tussen een verdienste der werken, *ex condigno*, (dat is, uit een evenwaardigheid van het werk met het loon). De verdienste uit billijkheid en betamelijkheid beschrijven zij als een zedelijk

goed werk, gedaan uit de vrije wil, van de genade Gods niet geholpen; dat echter zodanig is, dat het Gode naar billijkheid betaamt hetzelve te erkennen, te prijzen en te belonen. De verdienste uit evenwaardigheid zeggen zij, een zedelijk goed werk te zijn, ook gedaan uit de vrije wil; maar van de genade Gods geholpen; welke waardij zo groot is, dat het deswege de beloning van God vordert, en God tot een schuldenaar maakt. Nademaal dit echter anderen onder hen wat rauw en hoogmoedig toeschijnt, hebben zij door een pleister om deze rauwheid te verzachten, uitgedacht en aangenomen een verdienste der werken, *ex pacto*, dat is, uit een verbondsverplichting, waardoor God met de mens een verbond heeft aangegaan, en Zich verplicht heeft bij belofte om deszelfs goede werken, zelfs boven derzelver waarde, met zeer grote beloningen te zullen achtervolgen. Dan, naardien weer anderen vreesden dat men aldus teveel tot het gevoelen der protestanten overhelde, heeft de meeste roomsgezinden na Bellarminus dit gevoelen behaagd, dat de goede werken verdienstelijk zijn, zo uit hoofde van Gods verbondsbelofte, als tegelijk uit een inwendige waardij van het werk zelf. Teneinde nu deze loze verzinsels en ijdele bedenkingen van het trotse en opgeblazen vlees door de stralen van het licht der waarheid te verdrijven, brengen wij:

A. In de eerste plaats, tegen dat verdienstelijk werk uit billijkheid, betamelijkheid en overeenkomstigheid, het navolgende in. Dat er niets onbillijker, niets onbetamelijker, niets meer overeenkomstig, ja ongerijmder kan begrepen worden, nademaal die vrije wil van de mens, welke partijen zich hier verbeelden, waardoor men zonder hulp van Gods genade door de enkele natuurkrachten iets dat waarlijk goed en Gode behaaglijk is zou kunnen doen, lijnrecht aanloopt tegen de duidelijke leer der Heilige Bladeren, welke de mens na de val alle vermogen onttrekt om enig waarachtig, oprecht, inwendig en wezenlijk goed te doen. Een leerstuk in de godgeleerdheid overbekend, waarover wij thans niet zullen uitweiden, maar kortheidshalve alleen een schets geven van een tweeërlei weg en redenering; waardoor, behalve en boven de uitdrukkelijke getuigenissen des Heiligen Geestes in het Woord, de ongerijmdheid van zulk een verdienstelijk werk zoals de partijen voorwenden, op het duidelijkste bewezen kan worden. 1. Door aan de ene kant te tonen, dat welke

deugd ook uit de blote natuur spruit, zij die inwendige goedheid mist welke bij God kan gelden. 2. En aan de andere kant, elk te doen zien dat de voortreffelijkste daden van de vervallen natuur, zelfs de allerberoemdste en zozeer uitgebreide deugden, aan een zekere inwendige kwaal krank gaan, als aangestoken en besmet door het bedorven vlees.

1. Het eerste wordt aldus bewezen, dat er om een goed werk te verrichten, drie dingen moeten samenvloeien en gepaard gaan; een zuiver grondbeginsel van de liefde Gods en des naasten, hetwelk de enige bron is van een daad welke God behagen kan; een wettig richtsnoer, naar welke die daad geregeld moet zijn, namelijk die allervolmaaktste liefdewet; en een juist en betamelijk einde, waartoe die daad zich moeten strekken, hetwelk is de eer Gods. Nu kan het geheel niet geschieden dat de natuur, als natuur, zodanige edele vrucht uit zich voortbrengt; en allen die maar enig doorzicht in de waarheid hebben, zullen ronduit moeten belijden dat alle menselijke deugden, hoe voortreffelijk ook, in al deze drie dingen kreupel gaan, en zeer ver tekort schieten.

2. Het andere verklaar ik aldus kort, en beweer dat wat men ook hier mag voorgeven en bijbrengen om de verdorvenheid van het menselijk geslacht te verlichten, niemand in twijfel kan trekken, of er worden in alle mensen, niet één uitgezonderd, twee kwade grondbeginselen gevonden welke in al derzelver daden en bedrijven altijd een grote invloed hebben, en deze door een zekere verborgen kwaal besmetten. Het eerste is hoogmoed en te grote eigenliefde. Het andere is begeerlijkheid en te grote liefde voor eigen belangen en voordelen. Welke twee teweegbrengen, dat al wat een natuurlijk mens poogt en tracht te doen, en al waarnaar hij zich uitstrekt, hij dat alles schikt en richt tot zijn eigen zelf, als zijn beginsel, zijn richtsnoer en zijn einde. Waaruit wij besluiten dat het er zo ver af is dat die zo glinsterende werken, waarmee hij de ogen der mensen misleidt en doet schemeren, lof en beloning bij God zouden verdienen; dat ze integendeel straf en een eeuwige beschaming verdienen.

B. Het verdienstelijk werk uit billijkheid en betamelijkheid aldus verslagen zijnde, laten wij nu ook neervellen dat opgeblazen verdienstelijk werk uit evenwaardigheid. Nauwelijks is het te geloven dat stervelingen tot een zo ver gaande uitzinnigheid hebben kunnen

vervoerd worden; maar in de roomse kerk, hierin waarlijk een antichristelijke, heeft het Gode behaagd te openbaren hoe ver des mensen hart, leeg van deugd en vol van ondeugd, terwijl het zich door ijdele zelfliefde opblaast, als een blaasbalg met wind vervuld, zich kan uitzetten, totdat het door die opgezwollen waan barst en vaneen springt. Dit zal elkeen die nagaat en overweegt wat een verdienstelijk werk uit evenwaardigheid is, terstond op het klaarste blijken. Tot zulk een werk worden zes voorname voorwaarden vereist. 1. Dat het een onverschuldigd werk en betrachting is. 2. Dat het door eigen kracht en deugd verricht wordt. 3. Dat er niets aan zulk een werk en betrachting ontbreekt, maar in al zijn delen volledig is. 4. Dat hij, voor wie men dit werk verricht, daaruit voordeel trekt. 5. Dat er evenredigheid en gelijkheid is tussen het werk en het loon dat men daaruit verwacht. 6. En ten laatste, dat er naar de strenge regel van gerechtigheid, om en wegens al die dingen die voorafgegaan zijn, tot zulk een werk ook die prijs en dat loon betaald wordt om welke men gearbeid heeft; alzo dat zonder onrechtvaardigheid die prijs en dat loon niet kan of mag het werk geweigerd en onttrokken worden.

Nu zal elk terstond gewaarworden dat zodanige karakters van een verdienstelijk werk op de God-Mens Christus Jezus alleen passen. Die heeft een onverschuldigd werk daar gesteld; Die heeft het door eigen krachten uitgewerkt, Die heeft in niet het minste deeltje van Zijn werk gefeild, Die heeft een uitstekend nut Gode en Deszelfs zaak toegebracht, hebbende door Zijn Middelaarswerk de glorie van al Deszelfs liefde zo wonderbaarlijk opgeluisterd. Die heeft zulk een oneindige waardigheid bezeten, dat Zijn werk een juiste evenredigheid had met het oneindige loon; en Hem moest eindelijk naar de uiterste gestrengheid der gerechtigheid de verdiende prijs betaald worden.

Geheel het tegengestelde nu heeft in de mensen plaats, zelfs de allerheiligsten.

1. Vooreerst, al wat die kunnen doen, zijn zij geheel en al verschuldigd en daartoe verbonden, zo door de banden van natuur en schepping, als door die van genade en herschepping, volgens het bekende zeggen van de Mond der waarheid, Luk. 17:10: Wanneer gij zult gedaan hebben al hetgeen u bevolen is, zo zegt: Wij zijn onnutte

dienstknechten; want wij hebben maar gedaan hetgeen wij schuldig waren te doen. Ziet ook Rom. 8:12. Trouwens, de zaak zelf scherpt dat elk genoeg in, dat indien hij al een volkomen liefde Gods en des naasten kon oefenen, hij niets meer dan zijn plicht zou betrachten. Dat is zo waarachtig, dat zelfs de rechtschapen mens niets zou hebben kunnen verdienen uit de waardigheid van zijn werk, maar alleen uit het verbond.

2. Hierbenevens kunnen zij niets door eigen krachten verrichten. Het is God Die in hen werkt het willen en het volbrengen naar Zijn welbehagen, Fil. 2:18. Hiervandaan het zeggen van de Zaligmaker: Zonder Mij kunt gij niets doen, Joh. 15:5. Weshalve de goede werken loutere vruchten zijn van de Heilige Geest, Gal. 5:22. Het zijn zovele gaven Gods, Jak. 1:17, door de herscheppende kracht van God Zelf in de heiligen gekweekt, Ef. 2:10: Want wij zijn Gods maaksel, geschapen in Christus Jezus tot goede werken. In welke woorden men tevens dat verband in aanmerking moet nemen, waardoor alle stof van roem ons deswege benomen wordt, zoals de apostel in het even voorgemelde vers gezegd had, niet uit de werken, opdat niemand roeme.

3. Daarenboven, al wat door deze genade van de wederbarende Geest van de gelovigen gedaan en voortgebracht wordt, gaat nog kwijnende aan veelvuldige onvolmaaktheden, en is met zondevlekken bezoedeld; en het heeft diensvolgens Gods vergeving en genadige kwijtschelding nodig. Op dit fundament verwerpt de apostel al zijn eigen gerechtigheid, en rekent ze voor enkel schade en drek, Fil. 3:6-9. In overeenstemming hiermee is die uitroep der gelovigen, Jes. 64:6: Wij allen zijn als een onreine; dat is naar de aard der grondwoorden, als *een bij uitstek melaatse*, en al onze gerechtigheden zijn als een kleed van een maanstondige vrouw. Voegt hierbij het zeggen van Elifaz de Themaniet. Job 15:14-16: Wat is de mens dat hij zuiver zou zijn? En die geboren is van een vrouw, dat hij rechtvaardig zou zijn? Ziet, op Zijn heiligen zou hij niet vertrouwen; en de hemelen zijn niet zuiver in Zijn ogen. Hoeveel temeer is een man gruwelijk en stinkende, die het onrecht indrinkt als water?

4. Verder, niet het minste voordeel kan God door onze werken worden toegebracht, naar het zeggen van dezelfde Themaniet, Job 22:2,3: Zal ook een man Gode profijtelijk zijn? Maar voor

zichzelven zal de verstandige profijtelijk zijn. Is het voor de Almachtige nuttigheid dat gij rechtvaardig zijt? Of gewin, dat gij uw wegen volmaakt?
5. Al meer, hier kan ook niet de minste evenredigheid begrepen worden tussen de arbeid en het loon, tussen de strijd en de kroon, volgens 2Kor. 4:17, Rom. 8:18.
6. Ten laatste, niet naar het strenge der gerechtigheid, maar uit louter gunst van Gods goedheid wordt hier de prijs behaald, Rom. 4:4, 6:23, 11:6.
C. Deze betoogredenen werpen ook omver dat zo verkeerd uitgedachte leerstelsel van Belarminus, die de verdienstelijkheid der goede werken afleidt, deels uit een inwendige waardigheid van het werk, deels uit een bediening of belofte Gods. Doch wat dezulken aanbelangt, die vaststellen dat de goede werken enkel en alleen uit een bediening of belofte Gods verdienstelijk zijn; ofschoon die wel zover niet afdwalen als de even genoemde schrijver, dwalen zij nochtans grof.
a. Omdat zij alzo opnieuw een verbond der werken invoeren, waarin een verdienste uit een beding zou hebben plaatsgehad. Die dit nu doet, een verbond der werken weer opricht, die valt juist hierdoor uit het verbond der genade en uit al deszelfs weldaden; gelijk de apostel ons allerwege in zijn Brieven inscherpt. Ziet vooral Rom. 11:6,7: Indien het door genade is, zo is het niet meer uit de werken; anderszins is de genade geen genade meer. En indien het is uit de werken, zo is het geen genade meer; anderszins is het werk geen werk meer. Wat dan? Hetgeen Israël zoekt, dat heeft het niet verkregen; maar de uitverkorenen hebben het verkregen, en de anderen zijn verhard geworden. Het is wel het formulier van het verbond der werken: Doe dat, en gij zult leven; of, die deze dingen doet, die zal door dezelve leven. Maar die volgens dit formulier nu naar het eeuwige leven staat, en dus uit dit beding tracht te verdienen, die moet ook noodzakelijk dat andere formulier van hetzelfde werkverbond ondergaan en aannemen: Vervloekt is hij die niet blijft in al wat geschreven staat in het boek der wet, dat hij dat doe.
b. Ten tweede, worden zulken ook hieruit weerlegd, dat in het verbond der genade al wat tot het zalig maken van de zondaar behoort, aan Christus en Deszelfs verdiensten geheel en al wordt

toegeschreven, als Die ons van God geworden is tot wijsheid, rechtvaardigheid, heiligmaking en verlossing, 1Kor. 1:30. Buiten en boven welke vier genadeweldaden niets volledigers of meer volkomen kan worden uitgedacht.

c. Ten derde, leren ons de Heilige Schriften dat het eeuwige leven een erfenis is, 1Petr. 1:4, en zeer vele andere plaatsen. Nu, een erfenis valt niet onder verdiensten, maar eist alleen dat hij die als een erfgenaam is aangeschreven, zich die eer waardig gedraagt waarmee hij zal begunstigd worden; dat onze rechtzinnige godgeleerdheid in deze zaak ook alleen vordert.

d. Eindelijk, zal de apostolische beslissing dit gehele verschil dat wij met de partijen hebben kunnen afdoen, Rom. 6:23: De bezoldiging der zonde is de dood, maar de genadegift Gods is het eeuwige leven, door Jezus Christus onze Heere. Het Griekse woord *genadegift,* sluit in zich drie dingen, welke de zaak der roomse kerk in dit verschil neervellen:

1. Het eerste is, dat zulk een grote prijs en gift als het eeuwige leven is, niet behaald wordt door iemands verdiensten; maar uit zuivere en ongehouden milddadigheid van de Gever. Dit geeft niet alleen het woord *genadegift* uit zijn aard te kennen, maar het verband van deze tekst met de voorgaande woorden wijst zulks op het klaarste aan. Alwaar de apostel de Romeinen afmaande van de dienstbaarheid der zonde, en daarentegen aanmaande tot de dienstbaarheid der gerechtigheid tot heiligmaking, voerende de zonde en de gerechtigheid als twee heren in, die de leden tot wapenen dienden. Maar nu besluit hij eindelijk zijn redenering (met een vertoog van het loon of bezoldiging, welke beide deze heren aan hun dienstknechten geven) zeggende alvorens dat de zonde tot een loon of bezoldiging op die dienst de dood geeft. Maar desgelijks heeft de apostel van die andere heer, de gerechtigheid, niet durven zeggen dat die tot een loon of bezoldiging op die dienst het eeuwige leven geeft; omdat de gesteldheid der zaken hier niet evengelijk was, en omdat de dood uit verdienste tot een straf wordt aangedaan; maar het eeuwige leven uit loutere goedgunstigheid wordt geschonken.

2. Ten andere, door deze genadegift Gods wordt aangeduid een gift, de grootheid en heerlijkheid van de Gever waardig, en daaraan beantwoordende. Een gift derhalve, welke niet alleen boven de

verdienste is, maar ook alle verdiensten oneindig ver te boven gaat; dermate, dat al had de mens nacht en dag niet alleen in de loopbaan van dit kortstondig leven, maar zelfs enige eeuwen lang om zulk een grote prijs en groot loon gelopen en gearbeid, dat alles niet de minste gelijkheid en evenredigheid met die prijs en dat loon van het eeuwige leven zou hebben kunnen bijbrengen.
3. Eindelijk leidt dit woord *genadegift* ons tot een prijs en loon, niet alleen boven verdiensten, maar zelfs ook tegen verdiensten geschonken. Want wie deze kroon des levens door de weldadige hand van de goedgunstige God wordt opgezet, die kent en erkent zichzelf de straf, de vloek en het eeuwig verderf waardig; in welk opzicht de aard en kracht van deze milddadige schenking uit enkel goedheid en genade, onzer aller bevatting te boven gaat, en Gods heiligen een altijddurende stof van aanbidding in de hemelen zal verschaffen.

Vraag 63. Hoe? Verdienen onze goede werken niet, die God nochtans in dit en in het toekomende leven wil belonen?
Antwoord. Deze beloning geschiedt niet uit verdienste, maar uit genade.

Verklaring

BIJ deze vraag hebben wij de voornaamste tegenwerpingen der papisten uit de weg te ruimen.
A. Alvorens plegen zij sterk aan te dringen op het Griekse woord, door *loon* vertaald, dat voorkomt in Matth. 5:12: Uw loon is groot in de hemelen; vergeleken met het Hebreeuwse woord, Gen. 15:1. Daar God tot Abraham zegt: Ik ben uw Schild, en Loon zeer groot; en wel vooral op het Griekse woord, een *vergelding des loons,* Hebr. 10:35, 11:26. Wij antwoorden met Paulus, dat er is een tweeerlei loon; een verschuldigd loon en uit verdienste, en een onverschuldigd loon en uit genade, Rom. 6:4,5; en dat de laatste alleen in dit leerstuk kan verstaan worden; gelijk de apostel op de aangehaalde plaats bondig met deze woorden beweert: Nu, degene die werkt wordt het loon niet toegerekend naar genade, maar naar schuld. Doch degene die niet werkt, maar gelooft in Hem Die de

goddelozen rechtvaardigt, wordt zijn geloof gerekend tot rechtvaardigheid. Te weten, het Griekse woord *loon* geeft bij de Grieken allerlei loon te kennen waarmee iemands arbeid, naarstigheid, gehoorzaamheid gekroond wordt, ook buiten enig inzicht van eigenlijk gezegde verdiensten. De Heilige Geest nochtans heeft ook met dit woord tegelijk willen aanduiden, dat afgezien wij mensen Gode alles zijn verschuldigd, Deszelfs goedheid, milddadigheid en gunstige weldadigheid zo groot is, dat Hij Zichzelven echter enigermate aan ons verbonden verklaart, en dat Hij zelfs ook onze minste arbeid vergelden en belonen wil; niet ten aanzien van ons, maar ten aanzien van Zichzelven en van Zijn gunstrijke natuur. Waarop die nadrukkelijke en uitgelezen plaats ziet, 1Kor. 15:51: Zo dan mijn geliefde broeders, zijt standvastig, onbeweeglijk, altijd overvloedig zijnde in het werk des Heeren, als die weet dat uw arbeid niet ijdel is in den Heere.

B. Het verdienstelijk werk uit evenwaardigheid zoeken de partijen te halen uit het Griekse woord *waardig*, Op. 3:4: Zij zullen met Mij wandelen in witte klederen, overmits zij het waardig zijn; en elders meer. Ook uit de Griekse spreekwijze, waardig geacht te worden, 2Thess. 1:5: Opdat gij waardig geacht worde het Koninkrijk Gods, voor hetwelk gij ook lijdt. Wij antwoorden, dat bij de Griekse schrijvers het Griekse woord *waardig,* zeer dikwijls niets anders betekent dan het woord *bekwaam,* dat is, recht gesteld en overeenkomstig met de zaak geschikt, en aan het voorgestelde einde beantwoordende. In die zin, zoals wij lezen in Hand. 26:20: Den heidenen te verkondigen dat zij zich zouden beteren en tot God bekeren, werken doende der bekering waardig; welke werken zeker geen andere kunnen zijn dan die aan de bekering voegen, daartoe bekwaam zijn, en daaraan beantwoorden. Ook kan men hier zeer gevoeglijk antwoorden, dat die hier bijgebrachte waardigheid en dat waardig geacht te worden, niet toegeschreven wordt aan de werken, maar aan de personen zelf, welke God aanmerkt in Christus te zijn, Deszelfs levende ledematen te zijn, en tot welke al Christus' verdiensten behoren; niet anders dan alsof zij zelf allen Christus' gerechtigheid volbracht hadden; in welk opzicht alle gelovigen met waarheid in de hoogste graad waardig geacht, gerekend en geprezen worden.

C. Het is ook waarlijk wat te los en te ondankbaar gesproken, dat God Zichzelf des mensen schuldenaar gemaakt heeft door een genadige belofte. Veel liever eiste de rede en de zaak zelf, dat zij met ons zeiden dat God dit aan Zichzelf verschuldigd is, om hetgeen Hij beloofd heeft te vervullen en daar te stellen; nademaal Hij de hoogste Waarheid en de hoogste Goedheid tevens is. Gelijk bijvoorbeeld, indien een zeer goedertieren koning of vorst een doodslager in een tweegevecht uit enkele genade kwijtschelding en het leven beloofde, zelfs enig mededeel in zijn troon; zulk een belofte zou die koning of vorst gehouden zijn na te komen, niet zeker uit verplichting aan die doodslager, maar omdat de hoge majesteit van de koning of vorst, en de getrouwheid van zijn gegeven woord en de standvastigheid van zijn belofte en de waarheid zulks van hem vorderen. De andere tegenwerpingen van minder gewicht stappen wij voorbij, en gaan terstond over tot:

Vraag 64. Maar maakt deze leer niet zorgeloze en goddeloze mensen?
Antwoord. Neen zij; want het is onmogelijk, dat, zo wie Christus door een waarachtig geloof ingeplant is, niet zou voortbrengen vruchten der dankbaarheid.

Verklaring

LATEN wij nu, de ingebrachte zwarigheden zijnde opgelost, ook die kwaadaardige beschuldiging weerleggen waarmee onze leer wordt doorgestreken, alsof wij door de verdienstelijkheid der goede werken te ontkennen, de mensen van de betrachting der goede werken afgetrokken, en deze integendeel zorgeloos, ongebonden en goddeloos maakten. (Om onderscheiden hierop te antwoorden.)
Wij ontkennen geenszins dat het bij toeval maar al te veel gebeurt dat onze leer misbruikt wordt, en dat de vleselijke menigte onder ons de genade van onze Heere Jezus Christus, waardoor zij belijden alleen te kunnen behouden worden, in zorgeloosheid en goddeloosheid verkeert. Zodat zij zich gerust in de zonden toegeven, en zich niet veel bekommeren om goede werken te betrachten, als zonder welke zij menen het eeuwige leven wel te kunnen verkrijgen. Maar

ondertussen moet men nooit zien op hetgeen bij toeval, door mensen van een verdorven verstand, uit enige leer geheel verkeerd afgeleid en getrokken wordt; maar op hetgeen regelrecht en bij wettig gevolg daaruit voortvloeit, en op hetgeen in de gemoederen der belijders, zulk een leer volgende, noodzakelijk moet ontstaan.
Nu zeggen wij, dat door de leer der roomsgezinden, rechtstreeks en bij wettig gevolg, hoogmoed, laatdunkendheid en een ijdele roem de mensen wordt ingeblazen, waardoor zij van zichzelf en van hun werken en bedrijven een voortreffelijk en hoogmoedig gevoelen hebben, en God tot hun schuldenaar en van hun werk te stellen. Welke hoogmoed nog hoger stijgt, als er een waan bijkomt van overtollige werken, voor zoveel die dwaasheid van te verdienen uit evenwaardigheid, waardoor de werken het loon volkomen waardig zijn, en zelfs zo hoog heeft opgeblazen, dat zij durven pochen op overtollige werken; dat is op nog meer werken dan zij Gode verschuldigd zijn.
Hiertegen maakt de leer der Hervormde Kerk rechtstreeks en uit haar inwendige aard de mensen zeer ijverig in de goede werken, en tegelijk zeer nederig; alzo dat zij hun voortreffelijkste deugden zelfs met diepe ootmoedigheid versieren, waardoor zij al wat zij goeds in zichzelf bevinden, geheel en al aan de Goddelijke genade dank weten; terwijl zij intussen erkennen, dat zij altijd tekort schieten en dagelijks in vele struikelen. En hiervandaan dat zij zichzelf met nieuwe prikkels tot meerdere heiligmaking telkens aansporen, en zich opscherpen om de deugden te betrachten. Niet een ijdele, valse, bedrieglijke en naar menselijke lof en toejuiching hakende schijndeugd, hoedanige de werk-rechtvaardigen oefenen, en alle stoffers op hun eigen verdiensten; maar een waarachtige, onbedrieglijke en wezenlijke deugd, die door de invloed van de Heilige Geest is bezield, en goedkeuring van Hem Die het hart beproeft wegdraagt.
De fundamenten van deze zaak hebben wij voorheen in de 12de stelling over de rechtvaardigmaking reeds opengelegd; thans dienen wij dit gewichtig stuk nog wat nader uit de inwendige bronnen van onze geloofsleer te staven en te bevestigen; waartoe ik mij van die voortreffelijke en uitgelezen tekst zal bedienen, Rom. 6:14: Want de zonde zal over u niet heersen; want gij zijt niet onder de wet, maar onder de genade. Door deze woorden leiden wij met de apostel

een wijd verschillend gevolg uit onze leer af, geheel tegengesteld tegen hetgeen partijen ons zo kwaadaardig als ongegrond ten laste leggen. En nademaal wij onder de genade willen zijn, en door loutere genade behouden worden, zo maken wij juist daaruit een zeer bondig besluit op, en scherpen het ook zo onszelf als ook alle belijders van onze Hervormde Kerk in, dat men van alle zonden en ongerechtigheid afstand moet doen; en integendeel alle goed werk, alle deugd en heiligmaking, en dat met alle naarstigheid, zonder ophouden en verflauwen moet oefenen.

Teneinde de mening van de apostel wat dieper te doorgronden, beter te vatten en de kracht van zijn redenering aan te dringen, heeft men onderscheiden te zien en te overwegen wat het zeggen wil, onder de wet te zijn; en daarentegen onder de genade te zijn.

A. Onder de wet te zijn, betekent:

1. In de eerste plaats, in de eerste Adam gerekend te worden, en na de val nochtans te zijn en te blijven een schuldenaar om de wet te vervullen, als de enige voorwaarde van het recht tot het eeuwige leven, volgens dat formulier: Doe dat en gij zult leven.

2. Onder de wet te zijn, wil zeggen door eigen kracht die gehoorzaamheid aan de wet te moeten opbrengen.

3. Onder de wet te zijn, geldt even zoveel als verbonden te zijn, om de wet op het aller nauwkeurigste, in al derzelver delen, elk ogenblik te onderhouden; op die wijze, dat indien men maar in één enig ding overtreedt, een algemene schuld op zich laadt, waardoor iemand gehouden wordt al de geboden der wet overtreden te hebben, volgens Jak. 2:10.

4. Onder de wet te zijn, brengt ook mee, uit kracht van die aangehaalde vloekspraak der wet, zodanig gedrukt en in de afgrond der ellende neergestoten te worden, dat men daaruit niet weer kan verrijzen zonder voldoening, welke de zondaar in eeuwigheid niet kan aanbrengen; waarvandaan hij onder de last van zijn verdoemenis hoe langer hoe meer noodzakelijk moet neerzinken, zonder enige hoop van daaruit te ontworstelen.

6. En eindelijk, onder de wet te zijn, sleept nog die ganse hoop van ellende na zich, dat het zoveel geldt als door de wet zelf en Gods gerechtigheid, aan de zonde dienstbaar gemaakt en derzelver heerschappij onderworpen te worden, alzo dat men in steeds blijvende

banden van derzelver tirannie verward en vastgebonden is, en daarom niet anders kan dan zondigen. Die onder het geweld ligt van al deze dingen, over die heerst de zonde naar zijn goeddunken en welgevallen, de wet zelf zulks bevelende. In welke zin de apostel gezegd heeft, 1Kor. 15:56, dat de prikkel des doods de zonde is, en dat de kracht der zonde de wet is. En diensvolgens, van zulk een mens die onder de heerschappij der zonde ligt, kan niets anders dan zonde voortkomen, hoezeer hij ook naar zijn dwaasheid en verblinding zichzelf rechtvaardig acht, ja zelfs op zijn verdienste roemt; in welk laatste bedrijf de heerschappij en tirannie der zonde zich wel het allermeest ontdekt en openbaar maakt.

B. Alle tegengestelde zaken worden gevonden in het tweede lid van onze tekst, daar tegenover staande, waarin Paulus spreekt van onder de genade te zijn; dat dan naar de aard van tegenstelling zeggen zal:

a. Vooreerst, in de Tweede Adam, Christus Jezus, gerekend te worden, en in Hem al het recht der wet vervuld te hebben, Rom. 8:4. En gevolglijk geen schuldenaar meer der wet te zijn, om het recht ten leven daardoor te verkrijgen, al hetwelk in Christus reeds is daar gesteld en verworven; maar de wet aanmerken als een allervolmaaktste regelmaat van liefde, welke, gelijk de gelovigen deze in hun Hoofd Christus ook vervuld hebben, alzo trachten zij ook deze met hun gehele hart aan te nemen en in hun ganse levenswijze uit te drukken. Laten wij een weinig stilstaan bij deze heilige overdenking. Ik zeg dan, dat de gelovigen in Christus de ganse wet vervuld hebben; derhalve in Christus zien zij ook, gevoelen en erkennen de uiterste billijkheid en betamelijkheid der wet; en daarentegen de onbillijkheid en schandelijkheid van de minste overtreding der wet. Want welk gevoelen in Christus als het Hoofd is, datzelfde gevoelen is ook in al deszelfs levende leden, en moet daarin werkzaam wezen. Indien dan Christus niets zo ernstig en vurig heeft begeerd, dan de wet Gods volmaakt te betrachten, indien Hij zelfs in Zijn hemelse heerlijkheid zulks ook doet, dan moeten ook Deszelfs leden noodzakelijk van zulk een gemoedsgestalte zijn, en naar die hoge regelmaat van de liefde Gods en des naasten zichzelf hoe langer hoe meer schikken en daaraan gelijkvormig maken.

b. Onder de genade te zijn geeft te kennen, door Christus Zelf, en door Deszelfs Heilige Geest de nodige bekwaam makende krachten

te ontvangen, om allerlei plichten van liefde omtrent God en de naaste waar te nemen en te betrachten. Namelijk, het geloof brengt teweeg dat de gelovigen in Christus leven, en in Hem door de liefde geworteld worden, ja, zelfs van dag tot dag nog al dieper wortelen schieten. Hetzelfde geloof brengt ook teweeg, dat van Zijn zijde Christus in de gelovigen leeft, en het beeld van Zijn deugden hun indrukt; hetwelk Hij in hen door Zijn machtige invloed meer en meer voortzet en bevordert, totdat het tot de volle mate van wasdom komt. Uit welke redenen dan klaarder dan de middag doorschijnt de heiligmakende en tot alle deugd vruchtbare kracht en werking, welke onze Hervormde leer in deze zaak alleen drijft, staande houdt en bevestigt.

c. Onder de genade te zijn wil ook zeggen, die van alle kanten zo volmaakte wet, welke niet de minste overtreding duldt of overlaat, niet meer te haten en daarvan een afschrik te hebben; maar deze integendeel lief te hebben, te prijzen en daarnaar begerig te haken. En diensvolgens zijn hart in Gods vreze te bewaren boven al wat de bewaren is; zichzelf te reinigen van alle besmettingen des vleses en des geestes; de eerste bewegingen zelfs der kwade begeerlijkheden weerstaan, door derzelver allerkleinste vonkjes te doven, en de wortel zelf van alle zonden dagelijks na te speuren, te breken, en door het bloed van het genadeverbond in zich te verdelgen; en in deze oefenschool met de vurigste gebeden de Heere te smeken, dat Hij Zijn Goddelijke kracht in onze zwakheid volbrengt.

d. Onder de genade te zijn, brengt ook mee vrijspraak en ontslag van alle vloek en verdoemenis der wet. Niet in die zin als de antinomianen of wetbestrijders willen; alsof de zonde door Christus' voldoening en vervulling der wet nu geen zonde meer was. Maar in deze zin, dat het de wet nu niet meer toegelaten is de staat der zonde en de verdoemenis metterdaad aan de overtreder uit te voeren; nademaal hier terstond de kwijtschelding tussen komt, en het bloed van Jezus Christus, des Zoons Gods, de schuld en de vlek der zonde uitwist. Zo haast als dan de zonde begaan is, is ons uit dit genadeverbond ook het vertrouwen geschonken, om het bloed van Jezus Christus op deze wonden te leggen en toe te passen, opdat ze genezen, en de gestoorde vrede van het gemoed weer hersteld worde; boven hetwelk niets zo krachtig is tot heiligmaking en betrachting

van de goede werken. Want daar het geweten gewond blijft en neergeslagen, daar gaat men voort in het zondigen, en dwaalt al verder en verder af van de nauwe gemeenschap en gemeenzaamheid met God; daar aan de andere kant een gerustgesteld en oprecht geweten zichzelf vlijtig en wakker aanprikkelt, om beter en Gode behaaglijker zijn plicht te betrachten.

e. Onder de genade te zijn, geldt hier zoveel als niet neergeworpen te zijn, en onder het gevoel van zijn overtreding geheel verslagen neer te zitten; maar daaruit te verrijzen, in het geloof zijn hoofd op te steken, en Christus met de innigste zielszuchtingen zoveel heviger omhelzen, en onder Zijn oog en invloed zoveel naarstiger de wacht te houden tegen alle zonden, hoeveel zwakker wij onszelf in dezen dele gevoelen.

f. En eindelijk, onder de genade te zijn brengt deze bundel van zegeningen mee, dat het zoveel is als door de wet zelf en door Gods gerechtigheid geheel en al vrij verklaard te worden van de overheersing der zonde, en uit derzelver geweld en kwellende banden ontslagen te worden. En daarentegen, door de genade Gods gemaakt en gesteld te worden tot een dienstknecht der gerechtigheid, wiens leden alle nu voortaan der liefde Gods en des naasten, en dus de heiligheid en alle deugd moeten dienstbaar wezen, gelijk ze tevoren der ongerechtigheid en allerlei onreinheid dienstbaar waren; hetwelk onze apostel in het vervolg hieruit ook zal afleiden en aandringen. En dat is ook die grote luister en roem van de evangelische genade, welke wij belijden en welke onze Heere de Joden inscherpte, Joh. 8:32: De waarheid zal u vrijmaken.

DE WERKING EN VERSTERKING DES GELOOFS

VIJF EN TWINTIGSTE ZONDAG

Vraag 65. Aangezien dan alleen het geloof ons Christus en al Zijn weldaden deelachtig maakt, vanwaar komt zulk een geloof?
Antwoord. Van den Heiligen Geest, Die het geloof in onze harten werkt door de verkondiging des heiligen Evangelies, en het sterkt door het gebruik van de Sacramenten.

Verklaring

THANS moeten wij die verborgen band des geloofs, waardoor de gelovigen als levende leden met het Hoofd Christus verenigd worden, en hoe langer hoe meer tot de volle mate van het lichaam opwassen, gesterkt en voltooid worden, nog wat nader beschouwen ten aanzien van deszelfs werkende en versterkende Oorzaak; welke is Gods Heilige Geest, door het Woord en door de Sacramenten krachtdadig invloeiende, en door een bovennatuurlijke en Goddelijke kracht de ogen des verstands verlichtende, en de gehele mens naar het beeld van Jezus Christus hervormende, en hem daarbenevens de weldaden van Gods genadeverbond zeer levendig en tevens gans aangenaam verzegelende.
Omtrent het rechte begrip van dit groot en gewichtig werk wordt doorgaans in twee uitersten gedwaald, of in buitensporigheid, of in gebrek. Aan het eerstgenoemde staan de enthousiasten of geestdrijvers en vals genoemde mystieken schuldig; die de Heilige Geest van het Woord en de Sacramenten afscheiden, en die twee dingen aanzien als een speelgoed voor onmondigen, en ze kinderachtige elementen gewoon zijn te noemen. Maar in gebreke zondigen hier allen, die hetzij zij openlijk, hetzij zij bedekt de natuurkrachten van de vrije wil drijven, en juist hierom geen bovennatuurlijke werking van de Heilige Geest willen en ook niet kunnen toestaan, maar al deszelfs werking brengen en bepalen tot natuurlijke en zedelijke grondbeginselen. Indien wij nu deze dwalingen van beide zijden

opzettelijk in het brede wilden weerleggen, zou hier veel tijd en arbeid dienen besteed te worden. Doch wij zullen de kortheid en beknoptheid zoeken te betrachten, en omtrent dit fundamentele leerstuk, de leer van onze Hervormde Kerk, uit de voor handen zijnde 65ste vraag maar in weinige korte trekken en schetsen voorstellen.

A. Wij houden het dan daarvoor, dat de Heilige Geest, voor zoveel Deszelfs gewone weg en bedeling der genade aangaat, door het Woord en de Sacramenten werkt, hoe grote vorderingen iemand ook in het geestelijke leven mocht gemaakt hebben; welke onze stelling lijnrecht staat tegenover de mening der enthousiasten en mystieken, die hier al te hoog klimmen. Maar aan de andere kant houden wij ook staande, daar die werking des Heiligen Geestes niet enkel en alleen bestaat in enige zedelijke overtuigingen en aandrijvingen, welke men kan weerstaan; maar dat ze gelegen is in een bovennatuurlijke en onweerstaanbare kracht, welke als een zeker herscheppend licht uitstraalt, en zich uitlaat uit het Woord en uit de Sacramenten; en zo in de oorsprong als in de voortgang van het geloof instraalt en werkzaam wordt in de harten der gelovigen, om het verstand te verlichten, het oordeel te zuiveren, de wil te buigen en ten goede te neigen, en al de vermogens en hartstochten te ontvlammen in de liefde Gods en Christus.

Om dit stuk wat dieper in te zien en des te beter over de staat van het verschil te oordelen, welke plaats heeft tussen ons en degenen die van beide kanten de weg der waarheid verlaten, maken wij hier een onderscheiding tussen Woord en Sacramenten; voor zoveel die enkel en alleen maar in de uitwendige zinnen lopen, en van mensen aan mensen toegediend worden; en voor zoveel die van de uitwendige zinnen afgescheiden worden, en God Zelf, gelijk tot hun Auteur, alzo ook tot hun Leermeester hebben. Wij kunnen het eerste de schors der waarheid noemen, het andere het pit en de merg, of de ziel zelf. In het eerste opzicht is in beide, Woord en Sacramenten, ongetwijfeld een zedelijke kracht, welke gans wonderbaar is, om benevens de uitwendige zinnen, ook de gesteldheid van des mensen hart aan te doen, en deszelfs dierlijke bewegingen; dermate, dat iemand door de bediening van Woord en Sacramenten meer of minder bewogen en aangedaan wordt, om God in Christus te erkennen en te eerbiedigen, en de grootheid der genadeweldaden met enige

verwondering te roemen en te verbreiden. Maar wat er ook van dit soort van zaken, door Woord en Sacramenten, teweeggebracht wordt, dat hangt alleen maar als aan de oppervlakte van het hart, en laat deszelfs binnenste onaangeroerd; tot hetwelk niets anders kan indringen dan die hemelse straal, die als een zekere ziel in het Woord en in de Sacramenten huisvest. De Heilige Geest meen ik, Wiens inwendige kracht de inwendige Leraar alleen kan mededelen, Die het gesloten hart kan openen, het onbesnedene besnijden, het harde vermurwen, en het dode en in de diepste duisternissen gedompelde tot het leven, tot het licht en tot de vrijheid van Gods kinderen opwekken.

Deze onderscheiding nu behoorlijk in acht genomen zijnde, zal al dat hersenschimmige dat de geestdrijvers heeft misleid, licht verdreven en weerlegd worden. Onze Hervormde Kerk immers, als ze het Woord Gods en de Sacramenten als middelen en voertuigen der hemelse genade houdt en aanprijst, versta daardoor die uitwendige elementen niet, van Geest ledig en ontbloot; maar zoals die van Deszelfs levendmakend licht en kracht bezield zijn. Desgelijks zal ook aan de andere kant terstond begrepen en gevoeld worden welk gevaar steekt in de godgeleerdheid der pelagianen en halve pelagianen; die alleen het uitwendige Woord en Sacramenten zozeer aanhangen, dat ze die inwendige en bovennatuurlijke kracht en werking des Geestes, zo al niet met woorden, tenminste metterdaad ontkennen en verwerpen. Wij erkennen wel, dat de remonstranten de werking van de Heilige Geest, zoveel hun woorden betreft, toestaan; maar als wij de zaak zelf wat dieper inzien, verstaan zij daardoor niets anders dan een zedelijk licht en werking der waarheid, welke in het uiterlijk element en deszelfs gebruik huisvest, en daaruit op een natuurlijke wijze moet groeien en indringen in de gemoedsdriften en aandoeningen van de gebruiker. Gelijk wanneer wij enig voortreffelijk en uitmuntend zeggen of gebeurde lezen, horen, zien, natuurlijk daardoor aangedaan en in verwondering of in een andere aandoening bewogen en weggerukt worden. Hoedanig werk, alzo het enkel dierlijk is, gelijk het schielijke ontstaat en rijst, alzo ook weer schielijk verdwijnt, en ook in allen dezelfde uitwerking niet heeft; maar naar de verschillende gemoedsgesteldheden der mensen de een meer de ander minder aandoet en beweegt. Hoedanige

begrippen waarlijk zeer ver zijn vervreemd van die wonderbare kracht en werking van Gods Heilige Geest, welke Hij, gepaard gaande met het Woord en de Sacramenten, in de harten der gelovigen teweegbrengt.
B. Hetwelk wij nu vervolgens door enige stellingen zullen trachten op te helderen, die tegelijk zullen staan tegenover verschillende verkeerde meningen, welke de voorstanders van de vrije wil zich gesmeed hebben; met welke (de dweperijen der geestdrijvers voorbijgaande) wij thans alleen te doen zullen hebben.
1. De eerste stelling is, dat de voortbrenging van het geloof door de Heilige Geest een genade is, welke noch fysiek of natuurlijk eigenlijk te noemen is, noch moreel of zedelijk; maar bovennatuurlijk en verborgen; en wel alzo gesteld, dat zij het beide op een wonderbare wijze in zich bevat. Het eerste wordt ons door schriftuurlijke spreekwijzen ingescherpt, van een nieuw hart te geven of te scheppen, van te wederbaren, van uit de doden op te wekken, en meer andere soortgelijke. Het laatste wordt ons te verstaan gegeven, door de spreekwijzen van het verstand te verlichten, de wil te buigen, de hartstochten te bewegen en aan te drijven, en de gehele mens op een redelijke wijze zo te trekken, dat hij zeer gewillig en met lust en genoegen volgt.
2. De tweede stelling is, de Heilige Geest, door het Woord en de Sacramenten middellijk werkende, en het geloof voortbrengende, moet echter al begrepen worden onmiddellijk te werken, en door Zijn invloed iets in de harten der uitverkorenen teweeg brengen, opdat het Woord en de Sacramenten hun kracht doen, en als een levend zaad van een levende en vruchtbare aarde ontvangen worden. Wij zullen deze stelling ophelderen uit de gelijkenis van de zaaier, Matth. 13, alwaar ons in de aanvang een harde en veel betreden weg voorkomt; een hart beduidende, dat dermate verhard en verstijfd is, dat de oppervlakte zelfs geheel onbekwaam is om het zaad Gods te ontvangen. Vervolgens ontmoeten wij een akker, welke van boven wel enige aarde heeft, maar van binnen geheel steenachtig; een zinnebeeld van een hart dat uitwendig wel enige goedheid vertoont, maar inwendig als een steenrots zo onbekwaam is, dat het zaad geen diepe of levende wortelen kan schieten. Verder komt ons een akker voor met doornen en distelen bezet; vertonende een hart met de

zorgvuldigheden van dit leven en de begeerlijkheden van deze eeuw ten enenmale zo bevangen en omzet, dat het zaad daaronder verstikt. Maar ten laatste treffen wij een goede aarde aan, welke in haar zachte en vruchtbare schoot het zaad ontvangt en koestert; een zinnebeeld van een hart wel toebereid, verzacht en gedwee gemaakt, om de heilzame waarheden betamelijk te ontvangen, en in zijn boezem aan te kweken tot het dragen van goede vruchten. Nu vraag ik, vanwaar komt die toebereiding, dat gedwee maken en die verzachting? Zeker niet van de mens zelf, of de krachten van zijn vrije wil; maar van de Heilige Geest alleen, en wel onmiddellijk werkende, opdat het zaad Gods, waardoor Hij middellijk werkt, een vruchtbare grond en akker aantreft waarin het nederwaarts wortelen kan schieten en opwaarts vruchten voortbrengen.

3. Onze derde stelling is, in elk van deze beide werkingen, zo de onmiddellijke als de middellijke, vloeit de Heilige Geest alzo in, en stelt Zijn Goddelijk vermogen alzo te werk, als overeenkomt met de werkzaamheid van een redenmachtig, vrijwillig en door het verstand en wil werkzaam schepsel. Op die wijze, dat al wat de Geest in het hart doet en werkt, de mens zelf ook gehouden en gerekend wordt met zijn uiterste vrijwilligheid zulks gedaan te hebben. Zodanig is het met de mens gelegen in de natuur; hoeveel meer dan in genade. Natuurlijkerwijze zijn wij in God, leven wij in Hem en bewegen ons; niets kunnen wij van onszelf hier toebrengen, maar dat alles scheppen wij uit God, elk ogenblik. Nochtans zal niemand daarom kunnen zeggen, dat de mens is, leeft en bewogen wordt als een steen of blok; hoeveel minder zou het voegen, dit te zeggen van het bovennatuurlijke leven en de voortbrenging des geloofs waarvan wij hier handelen? In welk leven des geloofs, hoewel de Heilige Geest tot alles niet alleen samenloopt, maar ook voorloopt, zo is nochtans het nieuwe schepsel hier ongedwongen, ten uiterste vrijwillig en met zijn genoegen werkzaam; en wordt daarom terecht gezegd al die dingen zelf te doen en uit te oefenen, welke de Heilige Geest op de tevoren gezegde en verklaarde wijzen krachtdadig en onweerstaanbaar daarin verwekt.

4. De laatste stelling is, gelijk geen vermogen of scherpte van enig menselijk vernuft kan bereiken, laat staan verklaren die wonderbare wijze op welke wij natuurlijker wijze in God zijn, in Hem leven en

ons bewegen, zonder dat hierdoor het allerminste van onze vrijwillige werking verminderd wordt; alzo kan nog veel minder door enig geschapen vernuft nagespeurd en ontvouwd worden die bovennatuurlijke macht en wijsheid Gods, waardoor Hij, behoudens de ongekrenkt blijvende vrijheid des mensen, hem wederbaart en herschept, en dat nieuwe schepsel in het geestelijke leven bevordert en eindelijk volmaakt.

Vraag 66. Wat zijn Sacramenten?
Antwoord. De Sacramenten zijn heilige zichtbare waartekenen en zegelen, van God ingezet, opdat Hij ons door het gebruik daarvan de belofte des Evangelies des te beter te verstaan geve en verzegele; namelijk, dat Hij ons vanwege het enige slachtoffer van Christus, aan het kruis volbracht, vergeving der zonden en het eeuwige leven uit genade schenkt.

Vraag 67. Zijn dan beide, het Woord en de Sacramenten, daarheen gericht of daartoe verordend, dat zij ons het geloof op de offerande van Jezus Christus aan het kruis, als op den enigen grond onzer zaligheid wijzen?
Antwoord. Ja zij toch; want de Heilige Geest leert ons in het Evangelie en verzekert ons door de Sacramenten, dat onze volkomen zaligheid in de enige offerande van Christus staat, die voor ons aan het kruis geschied is.

Verklaring

BIJ deze vragen moeten wij onderscheiden bezien op welke wijze de Heilige Geest het geloof, hetwelk door het woord des Evangelies in het hart ontstoken is, door de Sacramenten verder voedt, aankweekt en versterkt.
A. Bij de oude Latijnen was een tweeërlei of drieërlei gebruik van dit woord. Zij waren vooreerst, gewoon een sacrament te noemen een zekere som geld, welke enige weddende partijen in een heilige plaats bij de schatkist weglegden; welk geld hij die geoordeeld werd de weddenschap gewonnen te hebben, van die geheiligde plaats weer tot zich nam; maar het geld van de verliezer tot de schatkist

keerde. Ook gebruikten zij het woord sacrament voor een eed, waarmee de zweerder zich en al het zijne verbond tot verlies indien hij vals gezworen had. En nog allerbijzonderst werd dit woord bij hen gebruikt voor de krijgseed, welke de krijgslieden verbond tot dienst en gehoorzaamheid van hun bevelhebbers. Bij de oude kerkelijke schrijvers was nog een ander gebruik van dit woord, als die hetzelve gebruikten van allerlei heilige zaken, en wel voornamelijk in de Christelijke verborgenheden, welke zij gewoon waren Sacramenten te noemen. Hiervandaan dat de gemene Latijnse overzetting het Griekse woord *verborgenheid* doorgaans in het Nieuwe Testament vertaalt door *sacramentum.* Hetwelk dan ook daarna aan de pausgezinden voet gegeven heeft om boven de echte Sacramenten nog meer andere te verzinnen.

B. Wij dienen alhier de schriftuurlijke benaming te behouden, welke de Heilige Geest Zelf daaraan geeft, Die in het Hebreeuws gebruikt het woord *teken,* en wel een openbaar en plechtig of statelijk teken. Gelijk de besnijdenis een teken van Gods verbond genoemd wordt, Gen. 17:11; zo ook het Pascha, Ex. 12:13; en in het Grieks de woorden teken en zegel, Rom. 4:11: Abraham heeft het teken der besnijdenis ontvangen tot een zegel der rechtvaardigheid des geloofs. Op welke benamingen de Heidelbergse onderwijzers het oog hebbende, de Sacramenten beschrijven als heilige, zichtbare waartekenen en zegelen, van God ingezet, opdat Hij ons door het gebruiken derzelve de belofte des Evangelies des te beter te verstaan geve en verzegele. De wezenlijke karakters van een echt Sacrament worden ons in deze weinige woorden opgegeven:

1. Als ze tekenen genoemd worden, wordt hiermee gezien op de stof der Sacramenten, welke de uitwendige zinnen aandoet, en waardoor iets anders betekend en afgebeeld wordt, opdat het wegens deszelfs allernauwste overeenkomst met het teken des te levendiger des mensen ziel ingedrukt wordt.
2. Het zijn zichtbare en in het oog lopende tekenen, als die zeer geschikt zijn om dat allerscherpste zintuig van het lichaam te bewegen; behalve dat dit bijwoord *zichtbare* enige Sacramenten der roomse kerk omver werpt, in welke dat karakter van zichtbaarheid niet gevonden wordt.

3. Dan, deze tekenen zijn ook tevens zegelen, voor zoveel ze Gods genadeverbond en testamenten aangehecht en aangehangen worden, als zekere openbare panden van verzekering, welke het geloof in Gods beloften des te vaster en sterker maken; eveneens als de koningen der aarde hun ambtsbrieven en bevelschriften door het zegel daarop gedrukt, of daaraan gehangen, plegen te bevestigen.
4. Als ze heilig genoemd worden, wordt niet alleen gedoeld op de heilige zaken waarvan de Sacramenten tekenen en zegelen zijn, maar ook op derzelver zeer hoge en onschendbare waardigheid, welke zo heilig is, dat de verachters en misbruikers van deze inzettingen Gods in Zijn Kerk gehouden worden, de hoge en heilige Majesteit van de geduchte God in de hoogste graad te beledigen. Daarom wordt hier ook door de onderwijzer:
5. Ten vijfde, bijgevoegd dat ze van God zijn ingezet; overmits hier geen menselijk gezag, hoe groot ook, of enige overlevering van de Kerk kan of mag gelden. Niemand toch heeft hier enig recht, alzomin als in een aards rijk het koninklijke zegel aan te tasten; en diensvolgens buiten het uitdrukkelijk getuigenis van God Zelf zijn alle menselijke uitvindingen om enige zaak tot een sacrament of verbondsteken en zegel te maken, van niet de minste waarde. Om dezelfde reden komt hier ook:
6. Ten laatste nog bij, dat ze tot dat einde zijn ingezet, opdat ze ons de belofte des Evangelies des te beter zouden te verstaan geven en verzekeren, namelijk als in het Woord zelf gedaan was.
C. Deze laatste aanmerking en verklaring van onze onderwijzer, overmits ze wel het allermeest tot de praktijk van dit leerstuk behoort, zal ik thans een weinig nader gaan behandelen, en wat nauwkeuriger ontvouwen; voorbijgaande die eerst bijgebrachte karakters van de echte Sacramenten, als die meer tot het leerstellige van de godgeleerdheid behoren, en welke ik onderstel ulieden uit de leerboeken overvloedig bekend te zijn.
I. Om de leer van onze Catechismus recht te verstaan, dien ik hier iets te laten voorafgaan aangaande die zeer gewichtige en niet minder diepzinnige geschilvraag, welke verkeert omtrent de sacramentele vereniging (zoals men ze noemt) dat is te zeggen, op welke wijze het uiterlijk teken van het Sacrament met de inwendige en betekende zaak samenhangt en tot de ziel gebracht wordt?

Om zoveel te sterker de dwalingen der pausgezinden tegen te gaan, hebben velen van onze godgeleerden gesteld dat die vereniging in een blote betrekking gelegen is, bewerende dat hier alleen een zedelijke en betrekkelijke vereniging (tussen teken en betekende zaak) in aanmerking komt. In hoedanig begrip de vermaarde Turretin, in zijn verhandeling over de Sacramenten, zeer uitvoerig is, alwaar hij alle andere soorten van vereniging uit de weg ruimt. Een natuurlijke, hoedanig bijvoorbeeld de vereniging van de stof en vorm is, enz.; ook een plaatselijke, door aanraking en samenvoeging; alsmede een geestelijke, waardoor de uitwendige tekenen een rechtvaardigmakende en wederbarende kracht onmiddellijk ingestort zou worden.

Ik sta gaarne toe, dat die drie genoemde soorten van vereniging terecht hiervan uitgesloten worden; maar ik zou echter juist hierom niet toegeven dat de sacramentele vereniging niet meer dan een betrekkelijke en zedelijke vereniging zou zijn. Alsof door de uitwendige tekenen niets anders teweeg gebracht werd, dan dat de betekende zaken wat nader aan het geheugen en de geest vertegenwoordigd werden, en deze des te sterker zouden treffen en aandoen. De redenen van ons verschil van zodanig gevoelen zijn deze:

1. Vooreerst, zodanige betrekkelijke vereniging is niet bekwaam genoeg om die wezenlijke tegenwoordigheid mee te brengen, welke er moet zijn tussen het uitwendig element en de inwendige genade, tussen het teken en het betekende. En welke tegenwoordigheid zo nauw en van dat vermogen is, dat uit kracht daarvan de benamingen ondereen vermengd en verwisseld worden, en het zichtbare teken de naam ontvangt van de onzichtbare genade. Gelijk wanneer de Doop genoemd wordt het bad der wedergeboorte, Tit. 3:5, het brood in het Avondmaal Christus' lichaam, en de wijn Zijn bloed, Matth. 26, en elders meer.

2. Ten tweede, indien die ganse vereniging niet meer dan betrekkelijk is, dan schijnt niet kunnen bewezen te worden op welke manier de Sacramenten ons de genade Gods in Christus nog beter te verstaan geven en verzegelen dan het Woord Gods, gelijk onze Catechismus spreekt. Want indien de Sacramenten alleen maar aan onze geest vertegenwoordigen de beloften Gods in het Woord vervat, en tot dat einde onze geest door die beeltenissen en uiterlijke

elementen treffen en aandoen, dan kan ik geen graad of trap van verhevenheid vinden in de Sacramenten boven het Woord; als welk Woord ons ook die beloften Gods in het klaarste daglicht stelt en vertegenwoordigt; en wel dermate, dat ook in dat Woord Christus Jezus voor onze ogen geschilderd wordt als onder ons gekruisigd, naar de apostolische spreekwijze, Gal. 3:1.

3. Ten derde, indien men in die betrekkelijke vereniging maar alleen berust, dan zal het Woord Gods nog iets uitnemender kunnen schijnen in zich te vervatten dan de Sacramenten. Want Gods Woord, voor zoveel wij dat aanmerken als het middel des geloofs en der wedergeboorte, is geen enkel uitwendig element, geen bloot geluid, geen dode letter; maar het is iets van God bezield, bekwaam gemaakt en geschikt om het geestelijke leven voort te brengen. En juist daarom wordt het in de Heilige Bladeren voorgedragen als een levend zaad, en van de allergrootste uitwerking, vanwege die inwendige kracht en het hemels licht dat daarin huisvest. Daar deze dingen nu zo zijn, naar het eenstemmig gevoelen van alle godgeleerden, zal men een van beide moeten zeggen, of dat de Sacramenten van een mindere kracht zijn dan het Woord (hetwelk ongerijmd is), of men zal de Sacramenten uit kracht der sacramentele vereniging ook iets levendigs, van God bezield en bekwaam gemaakt moeten toe-eigenen, dat het geestelijke leven onder de invloed van de Heilige Geest, of voortbrengen, of ook onderhouden, voeden en versterken kan.

4. Ten vierde, kan men zulks nog des te sterker beweren uit de spreektrant welke onze godgeleerden, na vader Augustinus, bezigen, als zij de Sacramenten het zichtbaar woord gewoon zijn te noemen, verheffende hierdoor de uitnemendheid der Sacramenten boven het hoorbare Woord. Daar zij derhalve erkennen dat de kracht des Heiligen Geestes in het gewone Woord huisvest, opdat het zij het eigenaardig zaad der wedergeboorte, moet men ook noodzakelijk dezelfde kracht des Heiligen Geestes in dit zichtbare Woord erkennen en toestaan; en wel nog zoveel meerder kracht, hoeveel meer ze alle eenstemmig leren dat door de Sacramenten voornamelijk het geloof gevoed, versterkt en vergroot wordt.

5. Ten vijfde, van de kant der partijen is onze godgeleerden tegengeworpen, indien die sacramentele vereniging (tussen het teken en

de betekende zaak) maar een loutere betrekking is, en meer niet, dan volgt daaruit dat allerlei water en allerlei brood en wijn een sacrament genoemd kan worden. Turretin ontbindt deze knoop aldus, dat men onderscheid moet maken tussen de bekwaamheid om iets te kunnen betekenen, en tussen de dadelijke betekening zelf. Dat allerlei brood, bijvoorbeeld, wel de bekwaamheid heeft om het lichaam van Christus te kunnen betekenen, maar niet de dadelijke betekening zelf, welke alleen het geheiligde brood van het Avondmaal heeft uit kracht van de Goddelijke instelling. Om dit antwoord te ontzenuwen, zouden partijen kunnen aanhouden en tegenwerpen, dat op zulk een manier het geheiligde brood niets anders dan een zinnebeeld van Christus is; want als de instelling Gods tot iets bijkomt, dat uit zijn natuur bekwaam is om een geestelijke zaak te betekenen, dan wordt het hierdoor of tot een zinnebeeld of tot een voorbeeld gemaakt. Hoedanige blote betrekkingen nu elk licht begrijpt, dat ze de aard of natuur van een Sacrament niet kunnen uitmaken.

6. Ten zesde, de godgeleerden zelf, die voor die blote betrekkelijke en zedelijke vereniging trachten te staan, worden evenwel genoodzaakt te erkennen dat er boven dit nog iets anders onder de Sacramenten schuilt. Laten wij Turretin zelf horen: Die vereniging tussen het teken en het betekende is nochtans zodanig zedelijk en betrekkelijk, dat ze tegelijk ook in zekere zin wezenlijk is in het wettig gebruik van het Sacrament, niet wel door onafscheidelijkheid van het teken van het betekende, maar ten aanzien van de wettige gebruiker, die aan beide tegelijk deel krijgt; waarheen die spreekwijzen behoren, van één plant met Christus te worden in de Doop, Rom. 6, Christus te eten en Deszelfs bloed te drinken, Joh. 6. Nog vervolgt hij aldus: Uit deze wezenlijkheid der vereniging vloeit derhalve een tegenwoordigheid, waardoor de betekende zaken tegelijk met de tekenen de wettige gebruikers tegenwoordig gesteld worden; niet lichamelijker- en plaatselijker wijze, alsof de betekende zaken met de tekenen onafscheidelijk samenhingen, maar betrekkelijker en zedelijker wijze, ja, zelfs wezenlijker wijze, voor zoveel de betekende zaken de wettige gebruikers tegenwoordig worden. Namelijk, Christus geeft Zichzelf geheel en al tot omhelzing aan de gelovigen over; hetwelk is een tegenwoordigheid des geloofs.

II. Die de oorsprong en de aard van dit geschil nauwkeurig naspeurt, zal bevinden dat onze godgeleerden tot dit gevoelen zijn vervoerd geworden, door al te ver tot het tegengestelde over te hellen; hetwelk doorgaans zeer licht de twistredenaars pleegt te bekruipen.
Te weten, de pausgezinden beweren dat de Sacramenten van het Nieuwe Testament in zich behelzen een zekere wezenlijke, eigenlijke en natuurlijke kracht en vermogen, welke onmiddellijk haar werking doet in die de Sacramenten ontvangen, en hun de genade Gods mededeelt uit het gedane werk; daar de Sacramenten van het Oude Testament naar hun gevoelen Gods genade alleen maar mededelen uit het werk van de doener. Door het werk van de doener verstaan zij de goede en godvruchtige gesteldheid van hem die de Sacramenten gebruikt. Maar door het gedane werk verstaan zij de inwendige kracht en het vermogen, de Sacramenten zelf ingestort, welke met het gebruik daarvan zich ook uitstort en doordringt in die allen die geen hinderpaal van enige dodelijke zonde meebrengen, ofschoon anderszins onwedergeborenen en van alle geloof en godsvrucht zijn ontbloot. Alzo dat, uit kracht van ditzelfde gedane werk, door enige Sacramenten een zeker onuitwisbaar karakter de ziel van de gebruiker wordt ingedrukt, namelijk door de Doop, door het vormsel en door de priesterorde.
Zulk een gevoelen van verbijsterde zinnen hebben de onzen met het grootste recht verworpen:
a. Omdat aldus de elementen een zekere toverkracht enigermate wordt toegeschreven, waarin als in vaatjes enige onzichtbare en geestelijke kracht zou zijn opgesloten, welke onmiddellijk en onfeilbaar tot de gebruikers, ofschoon van alle deugd ontbloot, zou doordringen.
b. Omdat de mensen hierdoor zich verbeelden dat in het uiterlijk gebruik der Sacramenten de oorzaak en grond van hun rechtvaardigmaking gelegen is; op die wijze, dat zij niet schromen zich Gods genade roekeloos toe te eigenen, indien zij maar de Sacramenten ontvangen hebben.
c. Dewijl dan de Sacramenten van een volstrekte noodzakelijkheid zouden zijn; hetwelk partijen ook uit hun valse onderstelling tegen de rede en de Heilige Schrift besluiten.

d. Ook worden op deze manier de Sacramenten tot afgoden opgericht, welke het volk met een onmatige ijver en domme drift eert en dient, en in de uiterlijke eredienst daarvan al hun hoop en zaligheid stelt.
e. Behalve dat de Heilige Schriften het uiterlijk gebruik daarvan alle kracht en vermogen zeer duidelijk ontzeggen; naardien die Doop ons niet kan behouden, die een aflegging is der vuiligheid des lichaams, zegt Petrus in zijn eerste Brief, hoofdstuk 3:21; en het de Geest is Die levend maakt, en het vlees niet nut is, zegt de Zaligmaker, Joh. 6:63.
f. Ten laatste, vordert Gods Woord uitdrukkelijk door het gebruiken van het Bondzegel een beproeving van onszelf, opdat het allerheiligst lichaam van Christus en dat onbevlekte bloed van het Lam Gods niet onwaardig genomen worde; waardoor ons wordt te binnen gebracht dat de ganse kracht van het Sacrament enkel van het geloof afhangt, 1Kor. 11:27, enzovoort.
Deze bewijsredenen nu, gelijk ze aan de ene kant die onmiddellijke kracht van de genade te werken uit het gedane werk omver stoten, alzo brengen zij ook aan de andere kant in generlei wijze mee, dat er geen andere sacramentele vereniging dan een betrekkelijke zou zijn. Tot welk gevoelen (gelijk ik reeds gezegd heb) de onzen daarom hebben overgeheld, opdat zij hierdoor zoveel breder van de roomsgezinden zouden verschillen. Maar dat is het dan ook dat onze wederpartijders gelegenheid gegeven heeft om onze Hervormde leer door te strijken, alsof de Sacramenten bij ons niets anders waren dan enige ijdele schilderijen en geesteloze elementen, uiterlijk livrei slechts van ons Christendom en kentekenen van onze belijdenis; hoedanige dwaling onder socinianen en ook arminianen gevonden wordt. Hier wordt wel van onze kant op geantwoord, dat voor geen naakte beelden of blote zinnenprenten gehouden en genoemd moeten worden dingen die bij ons niet alleen tekenen, maar ook zegelen zijn, door welke de betekende zaken de zielen worden ingedrukt en verzegeld. Maar daar dit antwoord alle zwarigheden niet wegneemt, welke zich aan iemand opdoen die de natuur van deze sacramentele vereniging behoorlijk overweegt, meen ik genoeg te blijken uit de redenen die in het begin van mij zijn bijgebracht.

Door het gewicht en de zwaarte van welke gegeven redenen ik tot dat gevoelen gebracht word, hetwelk de oude vaders gehad hebben, en onze leraars ook nog hebben, wanneer zij buiten de sterke drift van redetwisten zich gesteld vinden. Namelijk, dat in het verband van teken en betekende zaak der Sacramenten, tussenbeide komt een waarachtige en wezenlijke band van vereniging, door welke onder het uiterlijk element, wettig geheiligd en bediend, niet alleen vertoond en afgeschilderd, maar ook tegenwoordig gesteld wordt op een geestelijke, verborgen en bovennatuurlijke wijze, de wederbarende, rechtvaardigmakende en heiligmakende genade van Christus' bloed en van Deszelfs Geest. Welke genade echter geenszins werkt en invloeit in de mens uit het gedane werk, of welke door zichzelf krachtig genoeg is om de gerechtigheid voort te brengen, hetzij iemand wedergeboren is of onwedergeboren. Maar welke genade haar kracht doet en werkt in de harten en gemoedsgestalten van dezulken alleen, die door de Heilige Geest, de Geest zeg ik, des geloofs en der wedergeboorte, alvorens toebereid en toegerust heeft, om de heilige tekenen en zegelen der gemeenschap met Christus wettig en behoorlijk te ontvangen en zich toe te passen; hetzij tot de eerste inlijving, welke door de Doop geschiedt, hetzij tot de voeding, versterking en verlevendiging van hem, die nu al leeft in Christus, en tot één plant met Hem samengroeit.

Laten wij deze leer, waarlijk van een allerdiepste overpeinzing! nader ophelderen, en dan door het Goddelijk gezag der Heilige Schriften verder bevestigen.

A. Tot opheldering vooraf breng ik hier datgene in vergelijking, hetwelk allen erkennen in het Woord Gods, voor zoveel dat is een levend zaad, en vruchtbaar uit God, om het geestelijke leven of eerst voort te brengen, of daarna te voeden en te versterken. Dat is immers geen uiterlijk element alleen, bestaande maar uit letter en geluid; het is ook geen blote betrekking alleen, en zedelijke overeenkomst die tussenbeide komt, tussen de beloften en de Belover. Maar met dat uiterlijk element van het Woord begrijpen wij gepaard te gaan een geestelijke kracht Gods tot zaligheid aan een iegelijk die gelooft, Rom. 1:16; voor zoveel het licht der waarheid dat uit God is, onder die uiterlijke schors is ingesloten, waardoor dat Woord Gods levend gemaakt wordt, en krachtig, en scherpsnijdender dan

enig tweesnijdend zwaard, en doorgaat tot de verdeling der ziel en des geestes en der samenvoegselen en des mergs, volgens Hebr. 4:12. Gelijk nu dit hoorbaar Woord is, alzo begrijp ik ook op dezelfde wijze het zichtbaar Woord, ik meen de Sacramenten, met de Geest Gods en het licht der waarheid als bezield. In welke Sacramenten de verlichtende, de wederbarende, de heiligende genade van Christus' bloed en van al Deszelfs verdiensten door zekere verborgen en bovennatuurlijke vereniging ingesloten is, om binnen te treden, zich te verspreiden, zich in te drukken en allerdiepst te wortelen in de zielen der waardige gebruikers, middellijk, nadat de Heilige Geest onmiddellijk het hart heeft geopend om Christus met Zijn evangelische genade met een hevige begeerte te ontvangen.

B. Dat wij nu hierop ons gevoelen gaan versterken, en hetzelve behalve en boven de tevoren bijgebracht de redeneringen tegen die enkel betrekkelijke vereniging nog meer vastheid bij te zetten.

1. In de eerste plaats gebruik ik die aanmerkelijke woorden van Paulus, 1Kor. 11:27-29: Zo dan, wie onwaardiglijk dit brood eet, of de drinkbeker des Heeren drinkt, die zal schuldig zijn aan het lichaam en bloed des Heeren. Maar de mens beproeve zichzelven, en ete alzo van het brood, en drinke van den drinkbeker. Want die onwaardiglijk eet en drinkt, die eet en drinkt zichzelven een oordeel, niet onderscheidende het lichaam des Heeren. Die schending van het lichaam en bloed des Heeren zal alhier een zeer schrale en flauwe zin leveren, indien niet met het Brood des Heeren lichaam als een slachtoffer aan het kruis volbracht, en met de wijn dat allerheiligst bloed des verbonds, door een allernauwste band van vereniging verbonden werden. En aldus beide, Christus' lichaam en bloed, niet alleen onder de uiterlijke elementen verbeeld, maar ook daarin ingesloten en tegenwoordig gesteld werden; niet plaatselijk, niet natuurlijk; maar geestelijk, dat is verborgen en bovennatuurlijk; door een band, niet slechts betrekkelijk, maar ook wezenlijk; welke nochtans van alle grove en hersenschimmige verbeelding ver moet afgescheiden zijn. De pausgezinden trachten ook uit deze schriftuurplaats hun plaatselijke en natuurlijke vereniging van Christus' lichaam en het bloed met het brood en wijn te bewijzen; en besluiten daaruit, dat het waarachtig lichaam van Christus ook lichamelijk van de goddelozen genoten en gegeten wordt, en dat zij juist daarom

van de apostel schuldig verklaard worden aan de schending van het lichaam en het bloed des Heeren. Maar terecht antwoordt er Calvijn op: Ik ontken het gevolg van deze sluitreden. Zij eten het lichaam van Christus niet, maar spuwen het uit; en dewijl zij dat hun aangeboden lichaam ontheiligen en te schande maken, worden zij naar verdienste schuldig verklaard; want zij doen evenzoveel alsof ze het ter aarde geworpen en met de voeten vertreden. Dat is de mening van de apostel, welke ik zeer ernstig begeer dat overwogen wordt, of zij uit een blote betrekkelijke en zedelijke vereniging terecht kan afgeleid worden. Mij althans schijnt het toe, dat hier wat meer en verborgener wordt vereist, hiervoor al genoeg verklaard.

2. Ten tweede, redeneer ik uit de woorden van Petrus, 1Petr. 3:21: De doop behoudt ons, niet die een aflegging is der vuiligheid des lichaams, maar die een vraag is van een goede consciëntie tot God, door de opstanding van Jezus Christus. Als namelijk iemand, door de Heilige Geest Zelf en het bloed van Christus, onder het water begrepen en besloten, inwendig en geestelijk gewassen wordt, op die wijze dat de wederbarende, rechtvaardigende en heiligende kracht welke als de ziel is van het uitwendig element, tot de conscientie indringt, en door haar machtige en bovennatuurlijke invloed hem tot één plant met Christus maakt, en van alle schuld en vlek reinigt. Dit noemt de apostel een vraag van een goede consciëntie tot God, dat is een eisende vraag aan God, vol van vertrouwen, welke door zodanige inwendige doop in de ziel wordt voortgebracht, om de weldaden van het genadeverbond met zeker recht (in Christus) zich als de hare toe te eigenen, en in al derzelver ruimte van God te eisen; nademaal een gedoopte door een zodanig teken en zegel waarlijk wordt aangemerkt als een levend lidmaat van Christus, die in de daad al dat recht bezit, hetwelk het Hoofd Zelf, Christus Jezus bezit.

3. Van grote kracht zijn ook in deze zaak de woorden van Paulus, Hebr. 6:4-6, als waarin dezulken beschreven worden, die benevens het Woord Gods of de Sacramenten van het Nieuwe Testament ontvangen hebben, en aldus des Heiligen Geestes deelachtig geworden zijn; die daarna afvallig wordende, gezegd worden de Zone Gods wederom te kruisigen, en daarom nooit tot bekering te kunnen vernieuwd worden. Deze spreekwijzen hebben de uitleggers hier veel

moeite en bezigheid verschaft. Ik meen dat deze klaarder begrepen zullen worden, indien achtereenvolgens ons opgegeven gevoelen gesteld wordt, dat onder de uitwendige elementen, zo van het Woord als van de Sacramenten, ook begrepen is een verborgen kracht en vermogen, zo van het allerheiligst bloed als van de Geest van Christus; ten aanzien van welke die alle aan die het Woord en de Sacramenten bediend worden, des Heiligen Geestes deelachtig worden, en ook het bloed des Verbonds, Wiens gemeenschap als zij daarna afzweren, kruisigen zij de Zone Gods wederom. Of met andere spreekwijzen, door Paulus gebruikt in deze zelfde Brief, hoofdstuk 10:29: Zij vertreden de Zone Gods, zij achten het bloed des Testaments onrein, en doen de Geest der genade smaadheid aan, dat is, dat allerreinste bloed van Christus verklaren zij onrein, niet gestort tot vergeving van de zonden en om het eeuwige leven aan te brengen; maar dat Christus rechtvaardig en naar verdiensten met de kruisdood zou zijn gestraft en Zijn bloed vergroten, als had Hij vals de Persoon van Messias en van Gods Zoon aangenomen.

C. Uit deze aldus opgehelderde leer zal de zin en mening van onze Catechismus op het klaarste elk in het oog schijnen, als er gezegd wordt dat de Sacramenten van God ingezet zijn, opdat Hij ons, door het gebruiken daarvan, de beloften des Evangelies des te beter zou te verstaan geven en verzegelen; te weten, des te beter dan door het Woord geschied was. In de Sacramenten toch, als tekenen niet alleen, maar ook zegelen, worden de rechtvaardigmakende, wederbarende, heiligende en ook heerlijk makende kracht van Christus' bloed een Geest nog ruimer en overvloediger vervat, en vloeien daaruit nog levendiger, en dringt door in het binnenste van de consciëntie dergenen die ze gelovig en godvruchtig gebruiken. Om welke kracht en vermogen der Sacramenten nog nader te vertonen, er onmiddellijk wordt bijgevoegd, dat ze ons verzegelen, dat God ons vanwege het enige slachtoffer van Christus aan het kruis volbracht, vergeving der zonden en dat eeuwige leven uit genade schenkt. Waaruit dan ook middagklaar doorstraalt, hoe recht gepast de onderwijzer in de volgende 67ste vraag nog laat volgen, dat God ons ook door de Sacramenten verzekert dat onze volkomen zaligheid in de enige offerande van Christus staat, die voor ons aan het kruis geschied is. Want gelijk nu al meermaals herinnerd is, in de

Sacramenten als in het middelpunt, vloeit tezamen al de levendmakende kracht van Christus' verdiensten; en dat maakt de ziel uit, opdat ik zo spreke, van die elementen.
Vraag 68. Hoeveel Sacramenten heeft Christus in het Nieuwe Verbond of Testament ingezet?
Antwoord. Twee, namelijk den Heiligen Doop en het Heilig Avondmaal.

Verklaring

HETGEEN wij tot hiertoe verhandeld hebben, zal ook zeer veel licht bijzetten tot beslissing van dat geschil hetwelk wij hierbenevens nog met de papisten hebben over het getal der Sacramenten. Het is bekend, dat de roomse kerk boven Doop en het Avondmaal, de twee Sacramenten van het nieuwe verbond van Christus ingesteld, nog vijf overtollige en onechte heeft ingevoerd: Het vormsel, der kerkdienaren orde, in zeven trappen onderscheiden, het huwelijk, de boete met de oorbiecht gepaard, eenmaal tenminste jaarlijks te ondergaan; eindelijk het laatste oliesel. Dat al deze opgetelde sacramenten van een valse munt zijn, zullen de navolgende redenen op het duidelijkste aanwijzen:
1. Omdat de meeste daarvan niet hebben de wettige en noodzakelijk vereiste stof der Sacramenten; namelijk zulk een zichtbaar element, dat uit zijn natuur bekwaam en geschikt is om Gods onzichtbare genade te betekenen niet alleen, maar ook te verzekeren. Immers niets dergelijks wordt gevonden in de orde der kerkdienaren, in de boete, noch in het huwelijk.
2. Geen van deze alle vertoont ons dat enige slachtoffer van Jezus Christus aan het kruis volbracht; waarheen nochtans de gewone Sacramenten van het genadeverbond ons leiden en ook moeten leiden.
3. Veel minder nog kunnen ze aan een gelovige ziel tegenwoordig stellen, aanbieden, indrukken en als met een levendig zegel bevestigen die wederbarende, rechtvaardigende en heiligende kracht, welke in Christus' kruisoffer is vervat, en welke door de sacramentele vereniging haar werking moet doen.
4. Overmits de Sacramenten tekenen en zegelen des verbonds zijn in het bloed van de Middelaar, moeten zij volgens hun aard aan al Gods bondgenoten bediend worden. Maar naar de leer der

pausgezinden, worden alle kerkelijken van het huwelijk geweerd, gelijk de leken van de eer der kerkelijke orde uitgesloten.
5. Ook is het wereldkundig, dat al die valse Sacramenten maar uitgevonden zijn, opdat hierdoor het rijk en de macht van de kerkelijken des te meer gevestigd, en een juk op de halzen van het volk gelegd zou worden. Want wat wil anders zeggen die kerkelijke orde tot een sacrament verheven, en een zeker onuitwisbaar karakter van heiligheid de kerkelijken daardoor ingedrukt? Waartoe dient het vormsel, heiliger bij hen dan de Doop zelf, en daarom alleen maar door een bisschop mag bediend worden? Waartoe de boete en oorbiecht, welke de pausgezinden met de naam van vierschaar benoemen, waarvoor de meest geduchte koningen zelfs moeten beven? Waartoe het laatste oliesel, als een reispenning zoals zij het noemen, de vanhier verhuizende sterveling door de priester gegeven? Die maar het minste van deze opgetelde dingen verzwakte, zulkeen zou de fundamenten van die dwingelandij aantasten en omver halen, welke zij zo openlijk over de zielen der mensen oefenen. Waarom het ook geen wonder is dat ze voor die versierde en hun zo voordelige sacramenten vechten, als waren het voor de geheiligde altaren in haar steden, en dat de vaders van Trente zulke vreselijke banbliksems hebben uitgedonderd tegen allen die ze maar enigszins in twijfel trokken.
6. Er is bij de vaders van de eerste Christenkerk van al deze sacramenten een diep stilzwijgen.
7. Niet de minste voetstap is hiervan in de Heilige Schriften; welke men een openbaar geweld aandoet om iets tot voorstand van deze verzonnen sacramenten daaruit te halen.
8. Daarentegen zijn wij in staat op het gezag der Heilige Bladeren zeer gegrond te bevestigen, dat de kracht en waardigheid der Sacramenten alleen de Heilige Doop en het Heilig Avondmaal toekomt. In Matth. 28:18,19 wordt het gedurig gebruik van het heilig waterbad door Christus ingesteld en aanbevolen; en in Matth. 26:26, enz. wordt ook de altijddurende gedachtenis van des Heeren dood over Deszelfs uitgestort bloed en gebroken lichaam aan het kruis, ingesteld en geheiligd. Waarbij nog komt des apostels ernstige aanmaning en onderrichting tot een waardig gebruik, 1Kor. 11:23-30, 12:13. In welke plaatsen de apostel onmogelijk kon nalaten, indien

er nog andere sacramenten waren, daarvan melding te maken.
9. Doet hierbij, dat onze Heere door Zijn eigen voorbeeld niet meer dan deze twee ons heeft aangeprezen, als van Johannes zijnde gedoopt, en het Avondmaal gegeten hebbende met Zijn discipelen. Omtrent de overige, van het pausdom bijgebracht, lezen wij niet dat Hij één enkel woord gesproken, of één enkele daad gedaan heeft, of heeft kunnen doen.
10. Laat ik ten laatste nog zeggen, dat deze twee ook genoegzaam zijn, en alles in zich hebben dat vereist wordt om de genade te beginnen en deze te volmaken. Door de Doop namelijk worden wij Christus ingelijfd, en door een allernauwste band op die wijze met Hem verbonden, dat wij tot één plant met Hem samenvloeien. Door het Avondmaal nemen wij in ons geestelijk leven, als lidmaten met Hem, ons Hoofd, verbonden, meer en meer toe, als gevoed en verzadigd wordende om het beeld van Christus tot heiligmaking gelijkvormig te worden; gelijk uit de volgende verhandeling nog overvloediger openbaar zal worden.

ZES EN TWINTIGSTE ZONDAG

Vraag 69. Hoe wordt gij in den Heiligen Doop vermaand en verzekerd dat de enige offerande van Christus, aan het kruis geschied, u ten goede komt?
Antwoord. Alzo, dat Christus dit uitwendig waterbad ingezet en daarbij toegezegd heeft dat ik zo zekerlijk met Zijn bloed en Geest van de onreinigheid mijner ziel, dat is van al mijn zonden, gewassen ben, als ik uitwendig met het water, hetwelk de onzuiverheid des lichaams pleegt weg te nemen, gewassen ben.

Vraag 70. Wat is dat, met het bloed en den Geest van Christus gewassen te zijn?
Antwoord. Het is vergeving der zonden van God uit genade te hebben om des bloeds van Christus' wil, hetwelk Hij in Zijn offerande aan het kruis voor ons uitgestort heeft; daarna ook, door den Heiligen Geest vernieuwd en tot lidmaten van Christus geheiligd te zijn, opdat wij hoe langer hoe meer der zonden afsterven, en in een godzalig, onstraffelijk leven wandelen.

Vraag 71. Waar heeft ons Christus toegezegd dat Hij ons zo zekerlijk met Zijn bloed en Geest wassen wil, als wij met het doopwater gewassen worden?
Antwoord. In de inzetting des Doops, welke alzo luidt: *Gaat dan henen, onderwijst al de volken, dezelve dopende in den Naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes; Matth. 28:19.* En: *Die geloofd zal hebben en gedoopt zal zijn, zal zalig worden; maar die niet zal geloofd hebben, zal verdoemd worden; Mark. 16:16.* Deze belofte wordt ook herhaald, waar de Schrift den Doop *het bad der wedergeboorte* en *de afwassing der zonden* noemt; *Tit.3:5; Hand.22:16.*

OM de verborgenheid van de Doop bijzonder te ontvouwen, welke dat zeer heilig teken en zegel is der inlijving in Christus en inwijding in het waarachtig en levend geloof, zal ik niet ten volle behandelen de gemene waarheden daartoe behorende, zoals men in de beschouwing daarvan in de leerboeken der godgeleerdheid gewoon is te doen. Die bronnen staan open en kunnen dagelijks van elk bezocht worden. Daarom zal ik liever een verdere loop ondernemen, en terstond in de praktikale of beoefenende beschouwing van dit leerstuk intreden. Waartoe ik twee voorname stukken ter behandeling nemen zal; waarvan het eerste zal betogen dat alle ware en rechte Christenen in de Doop door een verborgen band Christus ingelijfd en één plant met hem worden, ten aanzien van alle dingen welke Hij als Middelaar en Hoofd der Kerk bedreven heeft; terwijl het andere ons zal tonen de wonderbare kracht en werking van deze allerheiligste inlijving in Christus, in tweeërlei opzicht, namelijk van rechtvaardigmaking en heiligmaking.

Tot een grondslag leggen wij hier de uitstekende schriftuurplaats, Rom. 6:3-5: Of weet gij niet, dat zovelen als wij in Christus Jezus gedoopt zijn, wij in Zijn dood gedoopt zijn? Wij zijn dan met Hem begraven door den Doop in den dood, opdat gelijkerwijs Christus uit de doden opgewekt is tot heerlijkheid des Vaders, alzo ook wij in nieuwigheid des levens wandelen zouden. Want indien wij met Hem één plant geworden zijn in de gelijkmaking Zijn doods, zo zullen wij het ook zijn in de gelijkmaking Zijner opstanding. In welke tekst elke bijzondere spreekwijze van een zwaar gewicht is, en de verborgenheid waarvan wij zullen handelen met levende kleuren schildert.

I. Het eerste leerstuk dat ik daaruit afleid, moet in helder daglicht gesteld worden; namelijk, dat alle Christenen in Christus Jezus gedoopt zijn. Dit schijnen de uitleggers in al te flauwe zin te vatten, als wilde het maar zoveel zeggen als in de Naam van Christus Jezus gedoopt of met de doopwater besprengd te zijn. Maar de apostel bedoelt iets meer en krachtiger, als blijkt, niet alleen uit het beloop en verband der woorden en spreekwijzen, maar bijzonder uit die

zinrijke bewoording van één plant met Christus in Deszelfs dood en opstanding te worden, of samen te groeien. En diensvolgens kan niet getwijfeld worden, of in Christus Jezus gedoopt te worden, wil zoveel zeggen als door dit allerheiligst teken en zegel in dit Hoofd als een levend lid ingelijfd te worden, en door de kracht en werking van Zijn Heilige Geest, welke onder het uiterlijk element huisvest, op die wijze ingedompeld en doortrokken te worden, dat wij waarachtige en levende lidmaten van het verborgen lichaam gemaakt worden.

II. Teneinde nu de Doop, waardoor de gelovigen Christus ingelijfd worden, verder van ons ontvouwd wordt, en wel:

A. Eerst, ten aanzien van de rechtvaardigmaking, zo wens ik dat vooraf nauwkeurig gelet wordt op die drie stukken welke onderscheiden voorkomen en klaar gezien worden in de bediening van dit Bondzegel. Het eerste is de indompeling in het water volgens het oude gebruik, waarin de dopelingen niet besprengd of licht overgoten worden als nu, maar in een genoegzame menigte van water ondergedompeld werden. Het tweede is een vertoeven een wijle tijd en onder houden onder dat water, als ware het een volkomen verdrinking en levens uitblussing van de ondergedompelde. Het derde is het uitkomen uit dat water, alsof hij uit de dood in het leven verrees. Op het eerste wijst ons de apostel als met de vinger in onze tekst, als hij zegt, dat wij door de Doop in Christus' dood gedoopt zijn. Het tweede heeft hij in het oog, als hij zegt dat wij door derzelver Doop ook met Christus begraven zijn. Het derde wordt aangeduid, als hij er bijdoet dat wij met Christus ook uit de doden opgewekt en door derzelver Doop Zijn opstanding deelachtig worden. Derhalve, naar Paulus' mening, hebben deze drie dingen in Christus plaatsgehad, en daarom aan alle drie krijgen ook de gelovigen die Hem ingelijfd worden, door dezelfde Christus, gemeenschap.

1. Zo is het waarlijk met deze zaak gelegen. Want:

a. Vooreerst, is Christus met onze zonden beladen voor en in onze plaats gedompeld, in de diepte der wateren van Gods gerechtigheid gezonken, en daardoor als geheel overstroomd, gelijk gezegd wordt in Ps. 69:3: Ik ben gezonken in grondeloze modder, daar men niet kan staan; Ik ben gekomen in de diepte der wateren, en de vloed

overstroomt Mij. Dit is een schilderij van de zoendood, welke Christus voor de Zijnen heeft ondergaan.
b. Ten tweede, is Christus met die last van onze schulden tot in de diepste afgrond neergedrukt, dat is, tot de laagste trap van vervloeking en van de Goddelijke toorn, uit kracht van die vloekspraak der wet: De opgehangene is Gode een vloek. Dit is geschied, als Hij na de dood ondergaan te hebben, in het graf is gedompeld, en dus met een vervloeking afgesneden en uitgeroeid uit het land der levenden, volgens Jes. 53:8. Dit noemt de apostel in onze tekst zeer nadrukkelijk in de dood begraven te worden. Een spreekwijze tevoren van ons verklaard bij Christus' begraving; welke wij thans veronderstellen genoeg bekend te wezen, en alleen maar daaruit afleiden dat al wat wij aldaar over Christus' begraving als een vloek geredeneerd hebben, in de Doop afgebeeld wordt door het vertoeven en verblijven van de dopeling onder het water.
c. Ten derde, heeft Christus na de volkomen genoegdoening te hebben daar gesteld, uit die diepe kolk waarin Hij gezonken was, Zijn hoofd weer boven gestoken door Zijn opstanding; en gelijk Hij gedood was in het vlees, alzo is Hij levend gemaakt door de Geest, volgens 1Petr. 3:18; hetwelk door het uitklimmen uit het water wordt afgebeeld.
Dat wij door deze korte trekken en schetsen van de geheime waarheden (onder die uiterlijke tekenen verborgen liggende) niets nieuws noch vreemds leren, maar de voetstappen van uitnemende godgeleerden volgen, zal elk kunnen blijken uit de verhandeling van de beroemde Witzius in zijn boek over de huishouding der verbonden, alwaar dergelijke zaken geleerd worden.
2. Deze dingen hebbende laten voorafgaan, laten wij nu zien op welke manier deze drie stukken in Christus' lidmaten ook samenvloeien, en hun geestelijke kracht en werking vertonen.
a. Ten eerste, de dompeling in het water verbeeldt de dood van onze oude mens, en wel een zoendood, opdat aan Gods gerechtigheid voldaan worde; alzo dat in de gelijkmaking van Christus, onze persoon verbeeldende, wij ook zelf bij God gerekend worden in dezelfde diepte gekomen, in dezelfde kolk der wrekende gerechtigheid Gods gezonken, en van dezelfde wateren overstroomd te zijn. Te weten, al wat Christus heeft gedaan, dat heeft Hij niet voor

Zichzelf gedaan, maar als Borg, in de naam en plaats van de Zijnen; opdat gevolglijk al wat Christus om de Goddelijke gerechtigheid te verzoenen ondergaan heeft, Deszelfs leden, de gelovigen, gerekend worden zulks tegelijk met Hem ondergaan en gedaan te hebben. Indien Christus derhalve gestorven is tot voldoening aan Gods gerechtigheid, zo zijn ook de gelovigen tegelijk met Hem gestorven, en zijn tot één plant met Hem geworden onder datzelfde aanzien; dat is, omdat zij als leden geoordeeld zouden worden, tezamen met het Hoofd die voldoening opgebracht te hebben. Dit geheim, tevoren in het brede geopend, als wij van de dood van Christus handelden, zal daarom niet nodig wezen thans te betogen; wij hebben daarvan een zeer klaar bewijs in de onder handen zijnde tekstwoorden, daar de apostel zegt, dat wij in Christus' dood gedoopt zijn, dat is te zeggen, in de allernauwste gemeenschap en vereniging met Christus' dood. Maar van welke hoedanigheid is nu de dood van Christus? Buiten alle twijfel een dood van verzoening. Gevolglijk, volgens deze leer worden de gelovigen in het deelgenootschap ingeleid van Christus' verzoenende dood, en groeien te dezen dele als een levende plant met Christus tezamen. Op welke wijze geschiedt dit nu? Ik zal het zo klaar zeggen als ik kan, hoewel het een allermoeilijkste zaak is om uit te leggen, dezulken vooral die geen geoefende zinnen hebben. Ik zeg dan, dat de gelovigen tezamen met Christus sterven onder deze gedaante van een zoendood, als zij bij het licht van de Heilige Geest die onbedenkelijke boosheid zien en erkennen, welke in iedere zonde huisvest, en als zij deswegens uit een innige overtuiging van hun zielen daardoor gevoelen dat zij ten uiterste waardig zijn de dood te sterven, dat is te zeggen, van het leven Gods en Deszelfs allerzaligste gemeenschap voor eeuwig uitgestoten te worden, volgens die allerbillijkste bedreiging aan de minste overtreding vastgehecht: Gij zult de dood sterven.

Tot nadere opheldering van deze waarlijk zeer diepe en donkere waarheid, vraag ik nog eens, waarin bestond de verzoenende dood van Christus? Bestond hij in de dood van het lichaam alleen, en de smarten met het uitwendige kruis vergezeld gaande? Ganselijk niet! Hij bestond voornamelijk buiten alle tegenspraak in die innige en hart treffende overtuiging, waarmee de ziel van de Heiland rondom bezet en op het gevoeligste doortrokken was, uit een gezicht van dat

oneindig kwaad dat in elke zonde huisvest, en om welk een iegelijk die zondigt ten hoogste waardig is voor de oneindige Majesteit Gods, dat hij voor eeuwig uitgeroeid wordt en verloren gaat. Deze overdenkingen, deze diepe overtuigingen de ganse ziel doortrekkende, die doorgrievende en tot de verdeling des geestes en der samenvoegselen en des mergs als doorsnijdende, deze hebben de waarachtige kruisiging van Christus uitgemaakt, Hem toegebracht, nu niet door de hand der mensen, maar van God Zelf. Die zielsangsten en vervaarnissen zijn de waarachtige nagelen geweest die Hem door handen en voeten zijn doorgegaan. Dat waren de slagen en geselingen, die niet de opperhuid, maar het merg der ziel vaneen reten, de striemen en prikkelen die niet het lichamelijk bloed, maar het hartenbloed onder een diepst gevoel van Gods gerechtigheid Hem uitpersten, en onze HEERE aan het kruis de geest deden uitblazen.
Indien dat nu datzelfde gevoelen dat in Christus is geweest, ook in de gelovigen door de Heilige Geest verwekt wordt; indien zij de schandelijkheid en doemwaardige natuur van iedere zonde in zichzelf erkennen, hartelijk gevoelen, en er een afgrijzen van hebben; indien zij zichzelf deswegens gans waardig verklaren dat zij de dood sterven, dat is van Gods gemeenschap voor eeuwig afgescheiden, en onder Zijn toorn geworpen en gedompeld te worden; ziet! dan ondergaan zij op een verborgen en geheime wijze door datzelfde hart treffend en oprecht gevoel en overtuiging van hun ziel, tegelijk met Christus als één plant met Hem die zoendood, welke Hij als Borg voor de Zijnen heeft ondergaan; en dan sterven zij geestelijker wijze tegelijk met Christus. En dat is het, dat wij gezegd hebben dat door de indompeling onder het water in de Doop wordt afgebeeld, en dat Paulus met die woorden uitdrukt, dat wij in Christus' dood gedoopt zijn.
b. Ten andere, het vertoeven een wijle onder het water van dat heilig bad, (dat het tweede stuk van de Doop is) verbeeldt, betekent en verzegelt de gelovigen de begraving met Christus van diezelfde oude mens, deszelfs indompeling onder de aarde, deszelfs verstikking, uitblussing, en dus deszelfs volkomen verdelging. Dat noemt apostel in het vervolg van onze tekst, met Christus zo begraven te worden in de Doop; en in het volgende zesde vers drukt hij dit met deze veelbetekenende woorden aldus uit: Opdat het lichaam der

zonde teniet gedaan worden, opdat wij niet meer de zonde dienen. Namelijk die oude mens, in welke zoveel kwaadheid is, lelijkheid, schandelijkheid, verdient niet alleen afgesneden, maar ook geheel en al met al wat aan hem is afgesneden, ontworteld en geheel uitgeroeid te worden, zodat er noch wortel noch tak overgelaten wordt.
Dit wordt te kennen gegeven door de begraving van Christus, en wel een vervloekte begraving, gelijk wij voorheen in het brede verklaard hebben. Dit nu beantwoordt volkomen aan het verblijf onder het water in de Doop; om welke betrekking en wezenlijke sacramentele vereniging de apostel ons hier ook inscherpt in het derde vers: Wij zijn dan met Hem begraven door den Doop in den dood. Hier moet ik wederom vragen, waarom heeft Christus moeten begraven worden, waarom in het hart der aarde gestoken en verborgen worden? Buiten twijfel, om te verbeelden en te betekenen de gehele aflegging, uitschudding en vernietiging van onze oude mens, met al deszelfs overblijfselen; dermate, dat die gehele naam, dat gans onzalig rijk en die heerschappij, of zal ik liever zeggen die allerellendigste slavernij tot niets gebracht worde. Te weten, (gelijk den opgehangene Gode een vloek was, en als een vloek ten grave daalde) zo is onze oude mens geheel en al van top tot teen vervloekt; wat zeg ik! hij is de vloek zelf, of Gode een vloek, gelijk de Heilige Schrift spreekt in het afgetrokkene, om aan de zaak des te meer nadruk bij te zetten. Nu, hetgeen door de vloek Gods als een verterende bliksem wordt aangeraakt, dat moet noodzakelijk vergaan, en wel zo vergaan, dat het niet meer herstelt of weer kan oprijzen. En dat is dat grote geheim in de begraving van Christus, en in de medebegraving der gelovigen met Christus; hetwelk in de Heilige Doop ons afgebeeld en betekend en tegelijk ook verzegeld wordt; ja, door de kracht des Heiligen Geestes en Deszelfs levendmakende werking met diepe wortelen in ons ingeplant wordt.
c. Ten laatste, moeten wij nog zien wat de opklimming of het uitkomen uit het water in de Doop betekent en verzegelt; alwaar elk terstond de verrijzing of opstanding bemerkt, (doch niet van dezelfde begraven mens) maar van een geheel nieuwe mens, alzo de vorige oude mens geheel en al vernietigd is. Dit noemt apostel in onze tekst, in nieuwigheid des levens te wandelen, namelijk van zulk een leven, betrekkelijk tot de gerechtigheid; welk leven het

gevoel van alle zonden nu te boven is, en deszelfs gedachtenis dermate heeft uitgewist, dat geen verdoemenis meer is noch zijn kan voor degenen die in Christus Jezus zijn, Rom. 8:1.
Om dit geheim wat dieper van binnen in te zien, behoren wij al wederom Christus te beschouwen in de hoedanigheid van een openbaar Persoon, welke Hij als Middelaar heeft op Zich genomen en vertoond. Wij hebben gezegd, dat als Christus stierf, toen ook onze oude mens met Hem gestorven en gedempt is; en als dezelve Christus begraven werd, toen ook onze oude mens met Hem begraven werd en geheel teniet gedaan, ten aanzien namelijk van de heerschappij en verdoemenis der zonde. Dat vloekwaardig monster derhalve, moet of kan ook zelfs niet weer verrijzen of opstaan; maar in deszelfs plaats verrijst een geheel nieuwe mens, ook in Christus Jezus Zelf ten aanzien van de rechtvaardigmaking. Want toch, ofschoon Hij het onbevlekte en onschuldige Lam Gods was, heeft Hij nochtans de persoon van de schuldige gedragen, en is deswege als een zondaar niet alleen, maar als de zonde zelf van God gehandeld. Waarvandaan de apostel in dezelfde nadrukkelijke en afgetrokken spreekstijl van Hem gezegd heeft, dat God Hem Die geen zonde gekend heeft, zonde voor ons gemaakt heeft, opdat wij zouden worden rechtvaardigheid Gods in Hem, 2Kor. 5:21. Derhalve Christus Zelf, onder de last van onze zonden neergezonken in die onpeilbare kolk van de Goddelijke toorn, heeft daaruit moeten verrijzen en opklimmen door Zijn eigen Goddelijke kracht en vermogen; waardoor Hij Zichzelf en Zijn zaak bij Zijn Vader heeft gerechtvaardigd; en Hij is ook van Zijn Rechter rechtvaardig verklaard. Dat drukt de heilige Petrus zo uit, dat Hij gedood is in het vlees, maar levend gemaakt door den Geest, 1Petr. 3:18. Welk laatste de heilige Paulus zo uitdrukt, dat hij gerechtvaardigd is in de Geest, 1Tim. 3:16. In welke spreekwijzen het vlees zijn opzicht heeft tot de stand van een schuldige of tot de schuld, en de vervloekte dood daaruit volgende. Maar de Geest tot de Goddelijke kracht van de Middelaar, ja tot Deszelfs Godheid Zelf, door Welke Hij Zich uit die oneindige last van Gods toorn, waarmee Hij overladen was, heeft kunnen redden, en door het daar stellen van een volledige genoegdoening, verrijzen tot een nieuwigheid des levens, dat is, tot het recht en de erfenis der hemelse heerlijkheid voor Zich en voor de Zijnen, zonder dat enige

beschuldiging der wet meer kon worden ingebracht, of tegen het Hoofd, of tegen de leden.
En dit is het dat insgelijks de gelovigen wordt te verstaan gegeven, verzegeld, en als met een levende straal en zaad Gods in dit Sacrament hun wordt ingedrukt, door het uitrijzen uit het water; namelijk dat zij door Gods krachtdadige werking uit die afgrond van vervloeking en van toorn waaronder zij gedompeld liggen, verrijzen en tot een nieuw leven overgebracht worden. Niet het leven van een bloot mens, maar het leven van de God-Mens Zelf, opdat zij voortaan in deze Christus leven het leven der gerechtigheid, en tot het volle recht der hemelse erfenis toegelaten worden. Welk recht die grote Overwinnaar des doods en der zonde voor Zich en voor de Zijnen verworven heeft. In welk opzicht wij nu hebben dat geheimzinnig werk van onze rechtvaardigmaking ten volle voltooid en bevestigd in de Heilige Doop.
B. Gaan wij nu over tot het tweede stuk, de verzegeling der heiligmaking in de Doop, welke wij met korte trekken zullen kunnen schetsen.
1. Iets moet ik nochtans vooraf laten gaan, rakende het uitwendig element van het water en deszelfs inwendig vermogen, om hetgeen ik reeds afgehandeld heb, en nog verder verhandelen zal, in wat klaarder licht te plaatsen.
De godgeleerden merken terecht aan, dat het water in ons Sacrament, deels het bloed van Jezus Christus, deels Deszelfs Heilige Geest betekenen; welke twee als geheimzinnige wateren doorgaans in de Heilige Schriften geroemd zijn.
a. Om er het bloed van Christus door te verstaan, worden wij als met de hand geleid naar Op. 1:7: Die ons van onze zonden gewassen heeft in Zijn bloed; hetwelk nog eens voorkomt in 1Joh. 1:7: Het bloed van Jezus Christus des Zoons Gods reinigt ons van alle zonden. Nog is er een duidelijke plaats, Op. 7:14: Zij hebben hun lange klederen gewassen en dezelve wit gemaakt in het bloed des Lams; en dit is dat reine water waarmee de apostel beveelt in Hebr. 10:22, dat onze harten gereinigd of besprengd moeten worden, om onze consciënties, en zo ook het gehele lichaam te wassen; op welke grond hij in hoofdstuk 12:24 de Middelaar des Nieuwen Testaments Jezus een bloed der besprenging toeschrijft. Ditzelfde reine water

was ook al vanouds bij Ezechiël beloofd, hoofdstuk 36:25,26, alwaar wij wel mogen onderscheiden die twee geheimzinnige bronnen der ganse reinigmaking, namelijk het water der besprenging, vers 25, en de Geest in het hart te geven, vers 26. Doet hierbij Jes. 52:15, daar van de Messias voorzegd wordt, dat Hij vele heidenen zal besprengen, door dit Zijn bloed namelijk, welke een water der wijding en ontzondiging is. En wat verhindert ons dat merkwaardige zeggen van onze Heiland ook op deze zaak toepassende te maken? Joh. 3:15: Zo iemand niet geboren wordt uit water en Geest, hij kan het Koninkrijk Gods niet ingaan.

b. Om de Heilige Geest onder het zinnebeeld van water te kennen, behoren de plaatsen Jes. 64:3, Joh. 7:37,38, 1Joh. 5:6, Op. 22:1, Tit. 3:5, in welke laatst aangehaalde plaats de Doop genoemd wordt het bad der wedergeboorte en de vernieuwing des Geestes, met een toespeling rechtstreeks op het koperen wasvat in Mozes' tabernakel, en zo ook op de koperen zee in de tempel; hetwelk een fontein van reiniging en heiliging was voor degenen die rondom des Heeren altaren gingen, dat is voor het geestelijk priesterdom. Ik meen, dat wij beide tezamen, Christus' bloed en Geest kunnen begrijpen, Zach. 13:1: Te dien dagen zal er een Fontein geopend zijn voor het huis Davids, en voor de inwoners van Jeruzalem, tegen de zonde en tegen de onreinheid; alwaar deze twee bedoeld worden, de schuld en de vlek der zonde. De schuld zou met het water van Christus' verdiensten, de vlek door de Geest der heiligmaking worden afgewassen.

Ook is het geen wonder waarlijk, dat de Heilige Bladeren in het gebruik van dit zinnebeeld van water zo overvloedig zijn, om het ons beide, het bloed en de Geest van Christus, te verstaan te geven. Niets toch is gepaster, niets klaarder om de geestelijke zaak daardoor betekend en verzegeld, af te beelden en aan onze geest te vertegenwoordigen. Het water is een zuiver en vloeibaar element. Het is van een zuiverende natuur, alle vuilheden door zijn eigenaardige kracht verdrijvende. Wateren, en wel van een fontein, hoedanige wij hier moeten begrijpen, worden naar de Hebreeuwse spreekstijl levende wateren genoemd, die een altijddurende kracht van vloeibaarheid hebben en uit volle aderen stromen. En gelijk ze levend, dat is gedurig vloeiende zijn, zo zijn ze ook in een zekere zin

levendmakende, voor zoveel ze door hun kracht en werking planten en gewassen vruchtbaar maken; en zo alles met groei, fleur en wasdom vervullen. Welke vier uitstekende karakters en bijzondere eigenschappen van het water elkeen in het bloed en de Geest van Christus zeer licht aantreft, en verder kan uitbreiden.

2. Maar hier rijst een grote hinderpaal tegen dat begrip van rechtvaardigmaking in de Doop, wanneer ik stelde dat het doopwater ook verbeeldde Gods wraak oefenende gerechtigheid, in welke Christus en de gelovigen tegelijk met Hem gedompeld worden. Zulk een begrip schijnt immers niets gemeen te hebben met de heiligmaking in de Doop, waarvan wij terstond moeten spreken.

a. Om deze zwarigheid uit de weg te ruimen, zou ik kunnen antwoorden dat het een zeer gewoon gebruik in de Heilige Bladeren is, dat een en hetzelfde zinnebeeld verschillende gedaanten aanneemt, naar de verschillende zaken welke het uit zijn aard kan verbeelden. Hiervandaan dat de godgeleerden, zelfs ook in deze stof van de Doop, hebben aangemerkt dat het water niet alleen de kracht heeft van wassen, reinigen, verkwikken, levend maken, maar ook van uitblussen, verstikken en verderven. Op welke grond ik zou kunnen zeggen, dat in de rechtvaardigmaking alleen kan gelden die verstikkende en verdervende kracht van het water; maar in de heiligmaking deszelfs heilzame en levendmakende kracht.

b. Ondertussen heb ik iets anders dat mij grondiger en gepaster tot deze zaak voorkomt. Te weten, gelijk de Heere God een allereenvoudigst Wezen is, zo kunnen en moeten ook alle dingen in God en in Deszelfs daden tot de meest zuivere eenvoud gebracht worden. Diezelfde heiligheid en gerechtigheid Gods, welke de dood en het verderf van de zondaar eist, en ze hem ook metterdaad toebrengt voor zoveel ze alle zonden ver van haar afweert, en buiten haar gemeenschap sluiten; diezelfde heiligheid en gerechtigheid eist wederom na de voldoening der beledigde Majesteit, dat de zondaar ontslagen van de zonde, gerechtvaardigd, en dus tot de gemeenschap van het leven weer toegelaten, ja zelfs in deszelfs bezitting gesteld wordt door de Geest der wedergeboorte en heiligmaking, met het bloed des verbonds samen gepaard.

Op gelijke wijze was het gelegen met de geheime zin of verborgen betekenis van dat altijddurend en onuitblusselijk vuur, dat oudtijds

op Mozes' altaar brandde in het voorhof. Dit verbeeldde zo levendig de wraakoefenende gerechtigheid en heiligheid Gods, welke de dood vordert van de ziel die zondigt, en haar verderf met een onuitblusselijke gloed teweegbrengt, tenzij er een zoenoffer tussenkomt en daar gesteld wordt. Welk zoenoffer opgebracht en verteerd zijnde, juist datzelfde vuur een Geest der uitbranding wordt; waardoor alle zonden uitgedreven, uitgezuiverd en een nieuw leven ingestort wordt, alzo dat nu onder dit zinnebeeld de Heilige Geest Zelf en Deszelfs vurige kracht en werking ons op het klaarste onder het oog gesteld wordt. Naar die bijgebrachte gelijkenis wordt ook ons smorend en verstikkend doopwater op dezelfde wijze door het tussenkomend zoenoffer en voldoening der beledigde Majesteit, een zonde reinigend en in het leven behoudend water. De weldaad, om en vanwege het bloed des verbonds dat in dit water (opdat ik zo spreke) gemeend wordt, hetzelfde water een Fontein Davids wordt, Zach. 13:1, Welke openstaat en met een volle en levende ader vloeit tegen alle zonde en onreinheid, en als uit de troon Gods uitgaat en neerdaalt, om het werk der heiligmaking in de gelovige ledematen van Jezus Christus krachtdadig te bevorderen en te voltooien.

3. Op deze manier die schijnstrijdige dingen in een zoet akkoord hebbende doen samenstemmen, kom ik eindelijk tot een korte schets en aftekening van de heiligmakende genade Gods, welke ons onder dit Sacrament betekend en tevens verzegeld wordt; alwaar ons:

a. Vooreerst, door die indompeling onder het water afgebeeld wordt de dood en ondergang van de oude mens, en wel geheel ten aanzien van de heerschappij der zonde; alzo dat van de gedoopte door dit geestelijke water, Christus' bloed en Geest, kan en moet gezegd worden dat zij geen slaven der zonde meer zijn, maar overgebracht in de vrijheid van Gods kinderen. Dit leert ons de apostel op het duidelijkste, Rom. 6:6,7; alwaar die laatste uitdrukking, hij is gerechtvaardigd van de zonde, niet alleen tot rechtvaardigmaking in de strikte zin genomen behoort, maar ook tot de heiligmaking, en wel bijzonder tot de verbreking van dat slaafse juk der zonde, waarvan wij thans handelen.

b. Het vertoeven een tijdlang onder het water stelt ons de begraving van die oude mens voor ogen, en deszelfs volkomen verdelging;

evenwel, en dat hier in aanmerking moet genomen worden, langs graden en trappen; alzo de huishouding van deze wereld niet zou kunnen bestaan, indien het werk der heiligmaking op eenmaal in dit leven voltooid werd. En diensvolgens krijgt deze tweede verborgen betekenis van de Doop, ziende op de begraving, haar volkomen vervulling niet, dan in de volkomen aflegging van het lichaam der zonde, wanneer door de dood alle overblijfselen des vleses en der verdorvenheid geheel en al uitgeschud en afgelegd worden.

c. Het opklimmen uit het water verbeeldt zeer gepast de opstanding van de nieuwe mens; maar onder die bepaling, welke wij zo-even omtrent de oude mens hebben aangemerkt. Want hoewel dat nieuwe schepsel in haar soort volmaakt is, zo ontvangt ze nochtans graden en trappen van groei en aanwas van dag tot dag; en zij komt niet tot de volkomen mate van wasdom in Christus, dan in de hemelen.

Vergelijkt men deze korte trekken en schetsen van een stof, welk een overvloed van praktikale gebruiken ons kan leren, hetgeen de apostel ons van de geheime beduidenis van de Doop leert, Kol. 2:10-12, Gal. 3:27.

ZEVEN EN TWINTIGSTE ZONDAG

Vraag 72. Is dan het uiterlijk waterbad de afwassing der zonde zelve?
Antwoord. Neen het; Want alleen het bloed van Jezus Christus en de Heilige Geest reinigt ons van alle zonden.

Vraag 73. Waarom noemt dan de Heilige Geest den Doop het bad der wedergeboorte en de afwassing der zonden?
Antwoord. God spreekt alzo niet zonder grote oorzaak; namelijk niet alleen om ons daarmede te leren, dat, gelijk de onzuiverheid des lichaams door het water, alzo ook de zonden door het bloed en den Geest van Jezus Christus weggenomen worden, maar veelmeer, omdat Hij ons door dit Goddelijk pand en waarteken wil verzekeren dat wij zo waarachtiglijk van onze zonden geestelijk gewassen zijn, als wij uitwendig met het water gewassen worden.

Verklaring

HETGEEN wij in de naast voorgaande zondag beweerd hebben, zal ons een groot licht bijzetten tot beslissing der geschillen in dezen te behandelen. Hier worden op de baan gebracht twee zeer verschillende geschilvragen; waarvan de ene ons in het strijdperk voert met zulken, die teveel aan de uitwendige Doop toeschrijven, en dus zondigen in te ver te lopen; de andere met zulken die te weinig daaraan toe-eigenen, en dus zondigen in het tekort schieten. Het eerste raakt de roomsgezinden, die van de uiterlijke waterdoop maken de afwassing der zonden zelf; het andere raakt de doopsgezinden, die de Doop houdende voor een uiterlijke leus alleen van de belijdenis en een openbaar teken slechts der Christelijke gemeenschap, daaruit afleiden en besluiten dat de onmondige kinderen niet behoren gedoopt te worden. Met de pausgezinden wordt geredetwist in de vragen 72 en 73; met de wederdopers in vraag 74.

Wat eerst de Roomsgezinden aanbelangt. Men moet vooraf weten dat de geschilvraag tussen hen en ons niet één-, maar tweevoudig is, spruitende uit een dubbele dwaling, welke zij omtrent de al te grote kracht van de Doop voeden. Te weten, door hun eerste of gronddwaling omtrent de Sacramenten van het Nieuwe Testament, alsof die de genadewerken uit kracht van het uiterlijk gedane werk, te ver vervoerd, stellen zij de kracht van de Doop zo groot te wezen dat ze de zonden geheel en al zou wegnemen, zelfs ook ten aanzien van de vlek der zonde. En dan leiden zij uit hetzelfde grondbeginsel zeer natuurlijk af, dat de Doop volstrekt noodzakelijk is tot zaligheid. Deze twee gewichtige dwalingen worden kort en bondig weerlegd in vraag 72; en daarna hun voornaamste bewijs of redekaveling daarvoor zo verstandig als schriftuurlijke ontzenuwd in de volgende 73ste vraag.

Wij kunnen hier wederom de zaak van verschil kort afhandelen, overmits wij dat eerste vals (zoals men het in de scholen noemt) als het fundament waarop zij deze twee dwaalleringen gebouwd hebben (in onze verklaring van de vragen 66 en 67) reeds hebben omgewroet. Want vervallende de kracht van de Doop uit het uiterlijk gedane werk, zo vervallen ook de beide dwalingen daarop gebouwd. Het lust ons echter wat meer bijzonder nog enige weinige zaken hier aan te knopen, teneinde wat duidelijker begrip te krijgen van de staat van ons geschil met het pausdom.

I. Wat dan de eerste dwaalleer aangaande de kracht van de Doop betreft. De roomse kerk leert, dat in de Doop door dat gedane werk geheel en al wordt weggenomen, niet alleen de schuld, maar ook de vlek der zonde; dermate, dat een gedoopte daardoor volkomen rein en zuiver wordt. Hetwelk zij nochtans wederom bepaalt, alleen tot de voorleden en tegenwoordige zonden, stout ontkennende dat de kracht van de Doop enige invloed heeft op de toekomende zonden, (om aldus een plaats over te houden voor het sacrament der penitentie, zoals de roomse kerk het noemt) als door welk versierd sacrament de toekomende zonden alleen worden weggenomen. Want aldus is uitdrukkelijk in het concilie van Trente besloten: Dat de kracht des Doops zich niet uitstrekt tot de toekomende zonden, maar dat tot verzoening daarvan het sacrament der penitentie noodzakelijk is. De ban wordt daar ook terstond uitgebliksemd tegen allen

die stellen dat alle zonden, na de Doop begaan, door herdenking en bloot geloof van de ontvangen Doop, zonder penitentie vergeven worden. Hetwelk dan van die Trentse vaders geheel loos is uitgedacht, alsof wij de penitentie, dat is boete over de zonde, afkeurden, en deze noodzakelijkheid tot vergeving der zonden loochenden. Maar wij nemen de penitentie of boete en derzelver invloed in de zondenvergeving geenszins weg; doch wij verwerpen dat tegen Gods Woord versierde sacrament, dat men van de boete maakt, als hetwelk, zo zij zeggen, enkel geschikt zou zijn om daarvoor als uit een gedaan werk de zonden na de Doop begaan te verzoenen. Het gevoelen van onze Kerk hieromtrent is dit: A. Dat door de Doop, uit kracht van Christus' bloed en Geest alleen, de schuld der zonden ten volle wordt weggenomen; dat ook weggenomen wordt de heerschappij der zonde en dat slaafse juk verbroken; dat echter de overblijfselen der inklevende verdorvenheid blijven, en de vlek niet geheel en al uitgewist en gezuiverd wordt. B. Dat ook de kracht van de Doop zich uitstrekt tot de toekomende zonden, nademaal niets anders de zonden kan verzoenen en uitdelgen, dan die geopende Fontein Davids tegen de zonde en onreinheid, vloeiende in de kracht van het bloed des verbonds en des Heiligen Geestes, daarmee gepaard gaande.

A. Omtrent dat eerste gemelde, wordt ons gevoelen bewezen, en dat der pausgezinden daarentegen uit de navolgende redenen weerlegd:

a. Indien de Doop ook de vlek der zonden geheel en al wegnam, dan was de gedoopte buiten alle zonden gesteld; dat tegen de gehele Heilige Schrift en de duidelijke bevinding lijnrecht aanloopt. Hierop ziet het bekende woord van Johannes, die met een dergelijke dwaling te doen had: Indien wij zeggen, dat wij geen zonden hebben, zo verleiden wij onszelven, en de waarheid is in ons niet, 1Joh. 1:8.

b. Omdat die verdorvenheid en de oorspronkelijke vlek niet in het geheel wordt afgelegd dan door de dood; gelijk doorgaans in de Heilige Schrift en voornamelijk in Rom. 7 ons wordt ingescherpt.

c. Omdat de apostel in Rom. 6, alwaar hij opzettelijk de kracht van de Doop ons ontvouwt, niets dergelijks inbrengt, alsof de vlek der zonde geheel door de Doop werd weggenomen; maar alleen meldt

van de heerschappij der zonde, door de Doop verbroken, blijvende nochtans de overblijfselen.
d. Omdat de Doop niet anders kan werken dan naar de aard van die genade, welke hij verbeeldt, toepast, verzegelt en diep indrukt. De Doop verzegelt namelijk de genade der rechtvaardigmaking alzo, dat hij de schuld der zonden volkomen uitwist, omdat hier geen opklimming bij trappen kan begrepen worden. Maar de genade der heiligmaking verzegelt de Doop alzo, dat hier telkens langs trappen opgeklommen wordt. Nademaal het Gode zeer wijs behaagd heeft in dit heilig werk trappen te stellen, en Zijn uitverkoren zaad niet gelijkelijk en op eenmaal te heiligen; maar Zijn Heilige Geest op die wijze hun te bedelen, dat zij zolang zij hier beneden zijn, nog blijven kunnen ledematen van Zijn wereldlijke huishouding. Want indien zijlieden, welke God van deze verdorven wereld reeds heeft afgezonderd, terstond tot die onverderfelijke en geheel onbevlekte staat der genade en heerlijkheid werden bewrocht, waartoe zij geroepen worden, dan zou de gehele benedenwereld daardoor in verwarring worden gebracht, en deze zichtbare huishouding Gods hier beneden zou niet langer kunnen staande blijven.
e. Die gehele uitdelging van de vlek der erfzonde (welke de roomse kerk drijft) brengt een blijkbare tegenzeggelijkheid mee; want aanstonds spreekt ze ook van toekomende zonden na de Doop. Maar die toekomende zonden kunnen niet spruiten dan uit een verdorven wortel, en dus uit een inklevende vlek, welke door de Doop niet geheel is uitgewist.
f. Ten laatste, moet de Doop hetzelfde teweegbrengen als de besnijdenis, volgens Kol. 2:11,12. Maar die nam de vlek der verdorven natuur niet geheel weg, zij betekende en verzegelde alleen die wegneming, welke langs trappen zal voltooid worden.
B. Omtrent het tweede geschil, of de Doop zich ook uitstrekt tot de toekomende zonden (hetwelk wij staande houden tegen de roomse kerk) redeneren wij aldus:
1. Dat wij in de dood van Christus gedoopt worden, en uit kracht van dit Sacrament één plant met Christus worden in de gelijkmaking van Zijn dood, begraving en opstanding; hetwelk alles ons Paulus uitdrukkelijk leert in Rom. 6:3-5. Nu vervat immers Christus' dood alle zonden, gevolglijk ook de toekomende.

2. De Doop wijst ons tot die allerheiligste Fontein Davids, geopend zonder enige uitzondering tegen de zonde en tegen de onreinheid, Zach. 13:1.
3. Hiervandaan ook, dat de Heilige Schrift zegt dat de Doop alle zonden afwast, volstrekt en onbepaald. Anderszins zouden dit Sacrament zijn eindpalen zijn gesteld, en de gelovigen gewaarschuwd zijn geworden dat hun zonden na de Doop begaan, alleen konden uitgedelgd worden door een ander sacrament, ik meen dat der penitentie of boetedoening. Zie Mark. 16:16, Hand. 2:38, 22:16.
4. De Doop is een teken en zegel der rechtvaardigmakende en der heiligmakende genade. Deze tweeërlei genade nu strekt zich ongetwijfeld uit, niet alleen tot de voorleden en tegenwoordige, maar ook tot de toekomende zonden.
5. Dat gewaande sacrament der penitentie met de zonden verzoenende kracht daaraan gehecht, is geheel ongerijmd; want aldus wordt die verzoening toegeëigend, niet aan Christus' bloed en Deszelfs oneindige prijs en alles betalende kracht; maar aan enige uiterlijke kerkplechtigheid, welke ook door de meest onreine mensen verricht kan worden; alzo dit onschriftmatig sacrament uit drie leden bestaat, de verbrijzeling van het hart, de belijdenis met de mond en de voldoening van het werk. Door het eerste verstaan zij niets anders dan enige beroering van het geweten, of smartelijk gevoel dat er iets kwaads bedreven is, ofschoon dit slechts uit dit werelds beginsel spruit, van de apostel genoemd een droefheid niet naar God, maar naar de wereld. Het tweede brengt niets anders mee dan enige geveinsde erkentenis dat men gezondigd heeft. Het derde vertoont ons een volkomen farizees werk, waardoor de mondbelijder door zekere belachelijke boete hem opgelegd, en enige kwelling van het vlees, gelooft dat God zijn schuldenaar geworden, en gehouden is tot kwijtschelding van de misdaad. Hetwelk alles de ware dienst Gods bezwalkt, en Christus' bloed, het bloed des verbonds ontheiligt.
II. Van deze zaken maar een korte schets gegeven hebbende, komen wij tot het andere geloofsgeschil, rakende de volstrekte noodzakelijkheid van de Doop, welke de papisten zover drijven dat zij geenszins schromen, allen die door het heilig doopwater niet gewassen zijn, buiten de hemel te sluiten. Hiervandaan de voorburg voor de

ongedoopte kinderen. Hiervandaan de vrijheid van de doopbediening, door leken en ook de vrouwen in doodsgevaar vergund. Deze dwaling zullen de navolgende redenen op het duidelijkste bewijzen:
a. Dat men de noodzakelijkheid van een Sacrament nooit kan stellen volstrekt te wezen; omdat die kracht waardoor zij werkzaam is, hun niet natuurlijk is, en geenszins vloeit uit de inwendige aard daarvan, maar alleen uit de instelling Gods. Die derhalve ook zonder deze Zijn genade kan schenken, en niet aan enige middelen verbonden is, als Die ook een onmiddellijke invloed bezit.
b. Zonder Doop zijn ook daarom velen zalig geworden, gelijk de roomsgezinden zelf dit ons toestaan; in zoverre, dat zij een vuurdoop, onderscheiden van de waterdoop hebben moeten uitdenken, waarin de martelaren namelijk zijn gedompeld geworden, als die zonder dompeling in het water de hemel zijn ingetreden. Zulk een uitvinding wijst klaar de zwakheid van de roomse stelling aan.
c. De Sacramenten, en bijzonder de Doop, schenken en storten de heilzame genade niet zozeer allereerst in, als ze wel de reeds geschonken en onmiddellijke ingestorte genade versterken en krachtig verzegelen. Alwaar ik verzoek dat men zich herinnert hetgeen ik hier tevoren in de 25ste zondag geredeneerd heb over de tweeërlei werking, zo van het Woord als van de Sacramenten, of liever van de Heilige Geest met het Woord en de Sacramenten gepaard gaande; welke werking deels onmiddellijk, deels middellijk is. De onmiddellijke invloed des Heiligen Geestes is volstrekt noodzakelijk, de middellijke niet alzo.
d. Uit Mark. 16:16 blijkt, dat van de Heere een merkelijk groot onderscheid gemaakt wordt tussen het geloof en de Doop, als Hij zegt: Die geloofd zal hebben en gedoopt zal zijn, zal zalig worden; maar die niet zal geloofd hebben, zal verdoemd worden. Alwaar in het laatste lid de Doop wordt voorbijgegaan, als niet volstrekt nodig om zalig te worden.
e. Dat hier ingevoegd wordt het nadrukkelijk zeggen van de heilige Petrus, 1Petr. 3:21, hetwelk wij hiervoor ook reeds aangehaald en verklaard hebben.
f. Over de verdere bewijzen kunnen wij ons thans niet uitbreiden; dat de besnijdenis van die volstrekte noodzakelijkheid niet was; dat staande het gevoelen van het pausdom de zaligheid van een kind

zou afhangen van de wil van een ander die de Doop verwaarloosde, hetwelk ongerijmd is; ook zou een kind verloren gaan om een zaak welke het nimmer kon volbrengen.

Vraag 74. Zal men ook jonge kinderen dopen?
Antwoord. Ja het; want mitsdien zij alzowel als de volwassenen in het verbond Gods en in Zijn gemeente begrepen zijn, en dat hun door Christus' bloed de verlossing van de zonden en de Heilige Geest, Die het geloof werkt, niet minder dan den volwassenen toegezegd wordt, zo moeten zij ook door den Doop, als door het teken des verbonds, der Christelijke Kerk ingelijfd en van de kinderen der ongelovigen onderscheiden worden, gelijk in het Oude Verbond of Testament door de Besnijdenis geschied is, voor dewelke in het Nieuwe Verbond de Doop ingezet is.

Verklaring

VERVOLGENS treden wij tot dat grote geschil, dat wij hier hebben met de *anabaptisten* dat is *wederdopers,* of gelijk ze anderen liever noemen, *katabaptisten*, dat is *tegendoopers.* Hetwelk gesproten is uit een tweeërlei gronddwaling; waarvan de eerste is, dat zij al te lage en geringe gedachten van de Doop hebben, als ware het niet een bad der wedergeboorte, rechtvaardigmaking en heiligmaking door het bloed en de Geest van Christus, maar slechts een openbaar teken en getuigenis van onze geloofsbelijdenis, en een gemene leuze van het Christendom. Het andere is, dat de oorspronkelijke schandvlek, zo toegerekend als inklevende, en de vervloeking op al Adams kinderen deswegens liggende, ontkennen, ontzenuwen en zoeken teleur te stellen, ingevolge hun pelagiaanse grondbeginselen. Uit welke beginselen dan ook tegelijk doorschijnt, waarom de remonstranten deze plechtigheid bijkans voor onverschillig houden, en licht mogen lijden dat de Doop der kinderen uitgesteld wordt.
Onze Hervormde Kerk houdt hiertegen staande, dat de Heilige Doop de kinderen der Christenen (van deze alleen toch is hier de vraag van het geschil) wettig niet alleen mag, maar ook moet bediend worden. En zij verdedigt en beschermt dit haar gevoelen zeer

sterk tegen de listige ondermijningen en loze kunsten dergenen die op verschillende wijzen dit leerstuk trachten om te wroeten. Zoals het ook de opstellers van onze Catechismus heeft goedgedacht op dit stuk van geschil wat langer te staan, en met krachtige woorden daarop aan te dringen. Wij zullen de leidraad van hun woorden en spreekwijzen daarom volgen, en onze goede zaak, welke vol van vertroosting en opbouwing in het geloof is, met de volgende redenen staven.

A. De eerste reden in onze Catechismus is, dat de kinderen der Christenen zowel als de volwassenen in Gods verbond begrepen zijn; waaruit bij wettig gevolg wordt besloten, dat hun ook het teken en zegel des verbonds moet worden toegepast. Dat zegel, zeg ik, der eerste inwijding en aanneming in Gods verbond, en der inlijving in Christus, zonder welke zij niet kunnen gerekend worden enig deel in Gods genade en Deszelfs gemeenschap te hebben. Dat nu de kinderen ook een gedeelte van Gods verbondelingen uitmaken, ontkennen de partijen niet, en het wordt ons met uitdrukkelijke plaatsen in Gods Woord geleerd, voornamelijk Hand. 2:38,39, daar Petrus de Joodse vaders vermaant: Bekeert u, en een iegelijk van u worde gedoopt; gevende daarvan deze reden: Want u komt de belofte toe, en uw kinderen, en allen die daar verre zijn, zovelen als er de Heere onze God toe roepen zal. Vergelijk ook met betrekking tot deze zaak en stof Gen. 17:10-12, Deut. 29:10-12, Jes. 49:21. Voegt er ook bij Matth. 19:14, daar de kinderen van onze Heiland Zelf het Koninkrijk der hemelen wordt toegezegd. Deze redekaveling zoeken partijen hieruit krachteloos te maken, dat de kinderen van des Heeren Nachtmaal, ook volgens ons gevoelen, worden uitgesloten; hetwelk als het tweede zegel des verbonds hun dan ook behoorde te worden ingedrukt. Maar licht is het antwoord hierop, dat dit tweede Bondzegel van een zeer verschillende natuur is met het eerste. Want dat is geen zegel van eerste inwijding en inlijving, maar van voeding en groei dergenen die nu al volwassen zijn, en die nu de dadelijke en werkelijke gemeenschap met Christus ondervinden en oefenen. Die de dood des Heeren kunnen gedenken en verkondigen, die de gehele Christus door een werkzaam geloof kunnen aannemen; en door dat geloof gehouden zijn zichzelf vooraf te beproeven, voordat zij tot het gebruik van des Heeren Avondmaal naderen, achtereenvolgens

deze zeer bekende apostolische vermaningen uit 1Kor. 11:24-30, 2Kor. 13:5.
B. Zijn tweede reden neemt onderwijzer daaruit, dat de kinderen der bondgenoten ook in Gods gemeente begrepen zijn. Want zijn zij Gods verbondelingen, zo zijn zij ook zowel als de volwassenen ledematen der gemeente, uit- en inwendig. Dit bewijs is wel zeer nauw met het vorige verbonden; het is nochtans niet geheel hetzelfde, maar het neemt een onderscheiden aanzien van bewijs aan. Want naar de leer van de apostel in 1Kor. 12:12,13 worden al de ledenmaten der Kerk, die met elkaar één lichaam uitmaken, door enen Geest tot één lichaam gedoopt. Doet erbij Gal. 3:27,28, Ef. 5:26. Om de kracht van deze bewijsreden nog beter te vatten, vergelijkt Hand. 2:41, alwaar gezegd wordt, dat degenen die Petrus' woord aannamen gedoopt werden, en dat op die dag tot haar, dat is tot de gemeente der gedoopten, toegedaan werden, dat is dan als medeledematen van die gemeente, omtrent drieduizend zielen.
C. Onze derde reden nemen wij met de Catechismus daaruit, dat de kinderen niet minder dan de volwassenen de verlossing van de zonden door Christus' bloed wordt toegezegd. Gevolglijk moet ook de kinderen dat Sacrament bediend worden, hetwelk hun de verlossing en vergeving van de zonden betekent en verzegelt. Namelijk de kinderen liggen onder Adams zonde en schuld, en zijn naar het woord van Paulus kinderen des toorns van nature; daarom nodig hebbende de genade der rechtvaardigmaking, om van de schuld ontheven te worden. Diensvolgens moeten zij gedoopt worden in de dood van Christus, en door de indompeling in het heilig waterbad één plant met Christus worden in de gelijkmaking van Zijn dood, ten aanzien van die rechtvaardigmakende daad, in de voorgaande zondag van ons afgeschetst. Om de kracht en scherpte van dit bewijs des te beter te gevoelen, moet men alhier in aanmerking nemen, dat de godgeleerdheid van onze partijen in dit stuk zeer krank gaat. Want zij verkleinen geweldig, ja, nemen ook wel geheel weg die zondenschuld, waaronder wij stellen dat de kinderen geboren worden; en dat vanwege de schuld de ganse vloek op de kinderen ligt, en zij de verdoemenis verdienen als kinderen des toorns, tenzij hun door de bovennatuurlijke genade Gods de wegneming van de schuld door Christus' bloed geschonken wordt; zulks ontkennen zij sterk en

stout. Maar het gevoelen der Gereformeerde Kerk stand houdende, rakende oorspronkelijke erfzonde, de vlek en schuld, op ons allen liggende, om en wegens Adams zonde, (gelijk dit in de derde zondag uit de woorden Gods betoogd is) zo is het gevolg hieruit middagklaar, dat de kinderen in de Doop door Christus' bloed gewassen moeten worden tot vergeving van de zonden.

D. Het vierde bewijs is op het nauwste aan het vorige verbonden; dat ook de kinderen, niet minder dan de volwassenen de Heilige Geest Die het geloof werkt, wordt toegezegd. Opdat zij door deze Geest ook van de vlek der zonde gezuiverd worden. Derhalve moeten zij in de Doop, als het verborgen wasvat der wedergeboorte en vernieuwing door de Heilige Geest, neerdalen. Dit is dat andere inzien, waarin de Doop ons leidt, namelijk de heiligmaking, zoals mede over de voorgaande zondag bewezen is. Naardien nu de kinderen deze genade niet kunnen ontberen, maar wegens de verdorven natuur van de baarmoeder af deze ten hoogste nodig hebben, zo is er niets tastbaarder dan dat het zegel van zulk een heiligmakende genade hun moet ingedrukt worden. Hier komt ons dezelfde aanmerking weer voor omtrent de godgeleerdheid der wederdopers; welke, gelijk zij de toerekening van Adams zonde en schuld geheel wegnam, alzo ook maar een zeer geringe of bijna geen inklevende zondevlek toestaat, om welke wij allen van de ontvangenis en geboorte af gans walgelijk zijn voor God, tenzij wij uit water en Geest van boven en wederom geboren worden, en tenzij wij tot één plant met Christus samengroeien, door de doding van de oude en opstanding van de nieuwe mens. Nog eens, dan zeggen wij, dat stand houdende de leer der Gereformeerde Kerk omtrent dit fundamenteel geloofsartikel, ook stand houdt onze kinderdoop, en zegepraal over al de beuzelredenen der partijen daartegen, en dat wij deswege onder de meest godsdienstige verplichting liggen om dit Sacrament en zegel van de heiligmakende genade aan de kinderen der bondgenoten te laten bedienen.

E. Ten vijfde redeneren wij met onze Catechismus daaruit, dat de kinderen als ledematen der Christelijke Kerk ook door de Doop, als het teken des verbonds, derzelver Kerk moeten ingelijfd worden; en dat wel in het openbaar, opdat zij hierdoor van de kinderen der ongelovigen onderscheiden worden. De grond van deze redekaveling

is gelegen, behalve in andere plaatsen, wel voornamelijk in die merkwaardige schriftuurplaats, 1Kor. 7:14: De ongelovige man is geheiligd door de vrouw, en de ongelovige vrouw is geheiligd door de man. Want anders waren uw kinderen onrein; maar nu zijn zij heilig. Alwaar ons door de apostel het onderscheid geleerd wordt tussen de onreine kinderen der ongelovigen, en de heilige kinderen der gelovigen; niet alleen van twee, maar ook van één gelovige; op die wijze, dat indien de man of de vrouw de Christelijke naam gedragen heeft, de kinderen deswege voor heiligen gerekend worden. Het is waarlijk een duistere en zeer moeilijke plaats om te verstaan; waarom ook over derzelver rechte zin en beduidenis onder de godgeleerden zeer veel is geredetwist. Er is, die deze tot een uiterlijke heiliging brengen, hoedanige die van alle Joden was onder de oude huishouding. Het schijnt anderen toe, dat al het uiterlijke onder de nieuwe huishouding is afgeschaft, en dat men diensvolgens om een inwendige heiliging te denken heeft. Het zou een rede van te lange adem worden, hier alles na te gaan wat wederzijds al is bijgebracht. Dat over dit geschil, van geen klein gewicht zeker, vooral gelezen worde de aanmerkingen van de vermaarde Vitringa, die deze uiterlijke heiliging niet toestemt, van oordeel zijnde dat men om billijke redenen mag vermoeden dat de kinderen van Christenouders, hetzij beide, hetzij één van beide Christenen zijn, die het zaligmakend geloof niet alleen met de mond belijden, maar ook in het hart dragen, in de genade Gods hun aandeel hebben, en aldus tot de Heilige Doop gebracht moeten worden. Zulk een redenering behaagt ons niet zeer, en is grote zwarigheden onderworpen. Ik zou liever zeggen (zo nochtans, dat ik niets voor zeker alsnog in dit duistere stuk opgeef of toestem) dat de heiligheid en waardigheid van het Christelijk geloof van zoveel kracht is, dat God wil dat alle kinderen van Christenen van ons aangezien en gehouden worden, zolang het tegendeel ons niet blijkt, als deszelfs bondgenoten, welke Hij in de schoot van Zijn genade toelaat en aanneemt; en welke kinderen, in hun kindsheid stervende, van ons moeten aangezien en gehouden worden als erfgenamen van het Koninkrijk der hemelen. En dit meen ik de rechte en eigenaardige zin en mening te wezen van die voortreffelijke mannen, die dat deftig en openbaar doopformulier, om dat heilig Sacrament in onze Gereformeerde Kerk te bedienen,

hebben opgesteld en ons voorgeschreven. Vergelijk alhier de plaatsen Matth. 19:13-15, Mark. 10:14-16.
F. Het zesde bewijs wordt ons geboren uit de laatste woorden van de onderwijzer, aldus luidende: Gelijk in het oude verbond of testament door de besnijdenis geschied is, voor welke in het nieuwe verbond de Doop ingezet is. Daar dan de besnijdenis door de instelling van God Zelf aan de kinderen bediend is, zo wordt daaruit wettig besloten dat ook onze kinderen, volgens dezelfde instelling Gods, gedoopt moeten worden.
Dat de Doop in de plaats van de besnijdenis ingesteld is, wordt bewezen zo uit de innerlijke overeenkomst en gelijkheid der beide Testamenten, wier Sacramenten en zegelen (ten aanzien van derzelver beduidenis), in hetzelfde oogmerk samenlopen; als wel bijzonder uit het duidelijk getuigenis van Paulus, Kol. 2:10-13, Rom. 2:28,29. Maar vooral wordt deze stof bewezen en opgehelderd uit de eerst aangetrokken tekst en in een klaar licht geplaatst. Waaruit ons in het oog straalt hetzelfde dubbele inzicht en dezelfde dubbele uitwerking, hetwelk ik hier tevoren in de leer van de Heilige Doop betoogd heb. Dit zal ik tot klaardere verstaanbaarheid, zo van die aangetrokken plaats van de apostel als van de redenering daaruit gehaald, een weinig breder en uitvoeriger voorstellen, volgens dezelfde leidraad welk ik gevolgd heb in de verklaring van Rom. 6:3-5. Daar wij dan wederom aantreffen die twee genadeweldaden Gods van rechtvaardigmaking en heiligmaking (welke beide, zo in de besnijdenis als in de Doop, betekend en verzegeld worden).
a. Wat eerst de genadeweldaad van de rechtvaardigmaking aangaat. Gelijk in de Doop betekend en verzegeld wordt dood van onze oude mens; deszelfs vernietiging tot volkomen uitdelging van de schuld der zonden, ook de opwekking van een nieuwe mens ten leven, met het vertrouwen van een goede consciëntie tot God, alzo worden ook in de besnijdenis deze drie dingen van de kinderen betekend en verzegeld. Want:
1. Vooreerst, de voorhuid met grote smart afgesneden, wees aan de kruisiging van onze oude mens in Christus, en die bittere en smadelijke dood welke onze Borg onderging; niet zozeer in het lichaam als in de ziel, wegens die inwendige vuilheid en schandelijkheid welke in iedere zonde is. De springader daarvan is gelegen in de

vleselijke begeerlijkheid en dierlijke aandrijving tot zondigen; waarvandaan ook dat lichaam der zonde in de Heilige Bladeren gewoonlijk getekend wordt met de naam van begeerlijkheid.
2. Die voorhuid van de voorname zitplaats der begeerlijkheid op die wijze afgesneden, dat ze nooit meer kon aangroeien, betekende de volkomen verdelging van die oude mens met al deszelfs kwade bewegingen en begeerlijkheden; in zoverre, dat hij onder het Goddelijk snoeimes (opdat ik zo spreke) en scherpte van Zijn zwaard als tot niet gebracht en geheel en al scheen verdelgd te wezen.
3. Op die wijze die kwade lust, welke een kwaad geweten baart, zijnde afgesneden, verzegelde de herstelling der oude zuiverheid en onschuld, met een goed vertrouwen op God en innig gevoel van rechtvaardigmaking.
b. Niet minder duidelijk gaf de besnijdenis die andere genadeweldaad van heiligmaking te kennen. Want:
1. Vooreerst, is het zeer gemeen in de Heilige Schrift dat de verdorven natuur van de mens bij de voorhuid vergeleken wordt, en dat zijn hart zelf gezegd wordt onbesneden te wezen, Jer. 9:26, Ez. 44:9. Gelijk wij onder hetzelfde zinnebeeld ook van een onbesneden oor lezen, Jer. 6:10. De afsnijding derhalve van de voorhuid zag duidelijk op de doding van de oude mens.
2. Dat deze op die wijze afgesneden werd, zonder weer te kunnen aangroeien, duidde aan de uitroeiing der verdorvenheid door de heiligmaking bij trappen, van dag tot dag te volbrengen.
3. De verwekking eindelijk en voltooiing van de nieuwe mens vertoonde zich in die reiniging van alle besmetting des vleses en des geestes door de Geest der heiligmaking, de mens bewerkende om de vleselijke beginselen gestadig af te snijden, en de geestelijke beginselen van een nieuw schepsel meer aan te kweken en te versterken.
Bij deze zes redenen van ons catechetisch onderwijs, welke de kinderdoop volkomen wettigen, kunnen wij ten overvloede nog enige andere voegen; welke nochtans, indien ze op zichzelf stonden, verstoken van de bijstand der reeds bijgebrachte bewijzen, de zaak mogelijk niet zouden kunnen voldingen; maar met de vorige samen gepaard deze buiten alle twijfel stellen.

G. Wij nemen dan een zevende reden, uit het algemene doopbevel van onze Heiland, Matth. 28:19,20: Gaat henen, onderwijst alle volkeren, dezelve dopende in den Naam des Vaders, en des Zoons, en des Heiligen Geestes; lerende hen onderhouden alles wat Ik u geboden heb. Hieruit rijst meer dan een redekaveling:
a. Vooreerst, worden de apostelen gelast Christus een Kerk te vergaderen, en deze door de Doop in te weiden. Nu behoren de kinderen mede tot Christus' Kerk, die derhalve door het heilig waterbad ook der Kerk behoren ingewijd te worden.
b. Het is al van de oude vaders aangemerkt, dat als hier van alle volkeren vermeld wordt, ook de kinderen worden ingesloten.
c. Dat alle volkeren, staat tegenover de huishouding van het oude verbond, binnen één volk bepaald, onder hetwelk nochtans kinderen tot de gemeenschap van het verbond en van het Sacrament toegelaten werden; hoeveel temeer dan onder het nieuwe verbond?
d. Ook merkt men aan, dat het Griekse woord door *onderwijzen* vertaald, dat partijen tot hun voordeel gebruiken om er uit te besluiten dat het onderwijzen gaan moet voor het dopen, niet zozeer de leer en het onderwijs betekent, als wel het maken van discipelen door inwijding; zodat het zeggen zou, gaat heen en maakt alle volkeren Mijn discipelen, en wijdt ze daartoe in door de Doop. En dit meent men des te meer te blijken uit het volgende Griekse woord, dat eigenlijk het *onderwijzen en leren* betekent: Leert hen onderhouden alles wat Ik u geboden heb.
H. Al verder worden met veel waarschijnlijkheid ganse huisgezinnen bijgebracht, welke door de apostelen gedoopt zijn, Hand. 16:15,31-33, 1Kor. 1:16. De doopsgezinden brengen hiertegen wel in, dat er ook huisgezinnen zonder kinderen zijn; maar dat dit een loutere uitvlucht is, blijkt uit de Joodse oudheden in het aannemen der Jodengenoten. Hetgeen geschiedde door besnijdenis niet alleen, maar ook door de Doop; welke niet alleen aan volwassenen, maar ook aan de kinderen van beide seksen bediend werd. Zodat, als enig huisgezin uit de heidenen tot het Jodendom overging, vader, moeder en al de kinderen, zonder enig onderscheid gedoopt werden. Hierheen behoort een bekende geloofsregel in de Talmud der Joden, van de vermaarde Vitringa tot deze zaak aangehaald: Dat, indien een zwangere vrouw uit de heidenen tot het Jodendom overgaat en

gedoopt wordt, haar dracht ter wereld komende, niet behoeft gedoopt te worden.
I. Hieruit wordt al verder een nieuw bewijs opgemaakt, dat, daar nergens de kinderdoop uitdrukkelijk verboden, maar een algemeen bevel van deze plechtigheid te bedienen ons gegeven wordt, en dat gebruik in het Jodendom ook heeft plaatsgehad, de Doop der kinderen moet begrepen worden te zijn goedgekeurd, ja zelfs door een soort van bevel ons opgelegd.
K. En indien ten laatste het gebruik in de Christelijke Kerk hier iets zou mogen gelden, zouden wij er bijvoegen het gezag der kerkvaders en de praktijk van de oude Kerk.
1. Wat aangaat het getuigenis der kerkvaders in derzelver schriften; hierover kan men te rade gaan meer de geleerde Forbesius; en het is hier zeker van zeer groot gewicht dat vader Augustinus, met de pelagianen redetwistende over de oorspronkelijke of erfzonden, een allerkrachtigst bewijs daarvoor genomen heeft uit het bestendig gebruik der Christelijke Kerk, in de Heilige Doop aan de kleine kinderen te bedienen. Alhoewel hij (gelijk doorgaans geschiedt) in zijn drift van redetwisten te ver gaat, en op de volstrekte noodzakelijkheid van de kinderdoop tot zaligheid aandringt. Was de kinderdoop in die tijd niet in gebruik geweest, niets gereder was het de pelagianen geweest dan de scherpte van het zwaard van deze kerkvader te verstompen door het gebruik of te ontkennen, of in twijfel te trekken; dat zij nochtans nooit zoveel wij weten gedaan hebben.
Hierheen behoort ook een uitstekende plaats in de schriften van Origenes, voorkomende in zijn uitwerking van het zesde hoofdstuk aan de Romeinen. De Kerk, schrijft hij, heeft bij overlevering van de apostel ontvangen ook aan de kleine kinderen de Doop te geven. Want zij wie de geheimen der Goddelijke verborgenheden waren toevertrouwd, wisten wel dat de aangeboren smetten der zonden in allen waren, welke door water en de Heilige Geest moesten afgewassen worden. Niets duidelijker dan dit getuigenis zou hebben waarlijk te zijn, indien de oorspronkelijke Griekse tekst van Origenes in zijn uitwerking van de Brief aan de Romeinen nog voorhanden was. Maar nu wij deze aangehaalde woorden van die kerkvader maar hebben in de Latijnse overzetting van Ruffinus, wiens goede

trouw om redenen bij velen verdacht is, zo heeft dit partijen gelegenheid gegeven een zodanig bewijs van de hand te wijzen.
Onder de brieven van de kerkvoogd van Carthago, Cyprianus, in het midden der derde eeuw, is er een geschreven aan de Afrikaanse bisschop Fidus, die hem geraadpleegd had over de bekwame tijd van de Doop aan de kinderen te bedienen, alzo hij meende dat de achtste dag voor deze plechtigheid vereist werd, dewijl hij in de plaats der besnijdenis gekomen was. Tot antwoord schrijft hem de beroemde kerkvoogd van Carthago: Dat hij hierover een vergadering der kerkopzieners had samengeroepen, en dat het zijn en zijner ambtgenoten oordeel was, dat ook de kinderen zo haast zij geboren waren, wettig gedoopt konden worden, zonder daartoe de achtste dag af te wachten.
Dit besluit van de Afrikaanse kerkvergadering trekt Augustinus aan in de 28ste brief aan Hieronymus, en prijst het met deze woorden aan: Cyprianus, niet enig nieuw besluit makende, maar het standvastig geloof der Kerk bewarende, is met zijn medeopzieners van gevoelen geweest, dat zo haast een kind geboren wordt, het ook wettig gedoopt wordt, om dezulken beter onderwijs te geven, die meenden dat geen kind voor de achtste dag der geboorte behoorde gedoopt te worden.
2. Meer andere bewijzen door de geleerde mannen uit de schriften der Ouden verzameld, zal ik hier niet opstapelen; maar ik zend u liever tot de bronnen zelf. Ondertussen wil ik niet ontveinzen dat er uit die schriften ook tegengestelde bewijzen worden tevoorschijn zijn gebracht, van kerkvaders namelijk, die het uitstellen van de Doop aanraden; en onder dezen vooral Tertullianus, (priester te Carthago boven gemeld, in het aflopen van de tweede en aanvang der derde eeuw); maar dat hier ook onze opmerking verdient, die tevens dat uitstel van de Doop ook tot volwassenen uitstrekte. Weshalve partijen hieruit niets tot voordeel van hun gevoelen kunnen trekken. Want zij die de Doop (zo der kinderen als der volwassenen) willen uitstellen, hadden een geheel verkeerde opvatting van de Doop uit een tweeërlei gronddwaling. De ene, dat de zonden na de Doop begaan veel zwaarder en bijkans onvergeeflijk waren; de andere, dat door de overstorting of indompeling zelf van het water alle zonden werden uitgedelgd; waarvandaan sommigen tot die

dwaasheid zijn vervallen, dat zij verkozen in de laatste doodsnood eerst gedoopt te worden.
Er was ook wel in de oude Christelijke Kerk een zeer gemene en doorgaande gewoonte, liefst op de hoge feestdagen van Pasen en Pinksteren de kinderen tot de heilige doopvonten te brengen. Maar vooreerst, die tijd van uitstel van de Doop was zo groot niet. Ook sproot dit ten tweede al mede uit een vals begrip en bijgelovige verbeelding, alsof die grote en plechtige dagen, de ene waarop Christus uit de dood verrees, de andere waarop Hij de Heilige Geest uitstortte, een grotere genade met de Doop gepaard ging. Voegt er ten derde bij, dat evenwel in doodsgevaar dat uitstel werd afgekort, en die hoge feesten niet afgewacht.
3. Uit al hetwelk wij dan de hoofdsom opmaken, dat hoe verschillend ook de oude kerkvaders in hun getuigenissen hier zijn mogen, zij nochtans wel duidelijk gesteld en geleerd hebben: 1. Dat de kinderen ook kunnen en mogen gedoopt worden. 2. Dat zij ook in doodsgevaar moeten gedoopt worden; hetwelk ons thans genoeg kan wezen om de lastering der mennonieten, dat door de kinderdoop een ontheiliging van het Sacrament begaan wordt, af te weren. Voor het overige kan men over hetgeen ik maar kort geschetst heb, met de grote Vitringa te rade gaan, bij wie ik deze twee zeer aanmerkelijke redenen vind omtrent de oorsprong van het uitstellen van de Doop, welke hij afleidt uit de innerlijke gesteldheid der Christelijke Kerk in die dagen.
1. De eerste is, dat de Kerk door gedurige vervolgingen geplaagd, nauwelijks ergens een vaste woning vond; waarvandaan zij niet altijd gelegenheid had om hun kinderen door de Heilige Doop toe te wijden. Hiertoe nu is in het Evangelie geen vaste tijd of dag bepaald; daarom stond dit in elks vrijheid, indien het uitstel maar niet geschiedde uit kleinachting van het Sacrament.
2. De andere is, dat er die eerst opkomende en onder wrede vijanden worstelende Kerk veel aan gelegen was, dat in haar schoot niet aangenomen, noch op de kerkrol der gelovigen aangeschreven werden, dan die standvastig konden blijven in het geloof, en toonden, of tenminste hiervan hoop gaven, dat zij door de woede der vervolgingen geen afvalligen zouden worden. Op der kinderen standvastigheid nu kon men zozeer geen staat maken; derzelver verleiding door list of

geweld was gemakkelijk. Waren zij nu gedoopt en vielen zij dan weer af, zo ging die afval gepaard met ontheiliging van de Doop, met bespotting van de Christelijke naam, en zegepraal van de vijanden van Gods Kerk. Welke redenen en meer andere soortgelijke thans ophoudende, kan dat oude gebruik van het uitstellen van de kinderdoop de mennonieten tot niet het minste steunsel van hun kwade zaak dienen.

ACHT EN TWINTIGSTE ZONDAG

Vraag 75. Hoe wordt gij in het Heilig Avondmaal vermaand en verzekerd dat gij aan de enige offerande van Christus, aan het kruis volbracht, en aan al Zijn goed gemeenschap hebt?
Antwoord. Alzo, dat Christus mij en allen gelovigen tot Zijn gedachtenis van dit gebroken brood te eten en van deze drinkbeker te drinken bevolen heeft, en daarbij ook beloofd heeft: eerstelijk dat Zijn lichaam zo zekerlijk voor mij aan het kruis geofferd en gebroken en Zijn bloed voor mij vergoten is, als ik met de ogen zie dat het brood des Heeren mij gebroken en de drinkbeker mij medegedeeld wordt; en ten andere dat Hijzelf mijn ziel met Zijn gekruisigd lichaam en vergoten bloed zo zekerlijk tot het eeuwige leven spijst en laaft, als ik het brood en den drinkbeker des Heeren (als zekere waartekenen des lichaams en bloeds van Christus) uit des dienaars hand ontvang en met den mond geniet.

Vraag 76. Wat is dat te zeggen, het gekruisigde lichaam van Christus eten en Zijn vergoten bloed drinken?
Antwoord. Het is niet alleen met een gelovig hart het ganse lijden en sterven van Christus aannemen en daardoor vergeving der zonden en het eeuwige leven verkrijgen, maar ook daarbenevens door den Heiligen Geest, Die en in Christus, en in ons woont, alzo met Zijn heilig lichaam hoe langer hoe meer verenigd worden, dat wij, al is het dat Christus in den hemel is en wij op aarde zijn, nochtans vlees van Zijn vlees en been van Zijn gebeente zijn, en dat wij door één Geest (gelijk de leden van een lichaam door één ziel) eeuwiglijk leven en geregeerd worden.

Vraag 77. Waar heeft Christus beloofd dat Hij de gelovigen zo zekerlijk alzo met Zijn lichaam en bloed wil spijzen en laven, als zij van dit gebroken brood eten en van dezen drinkbeker drinken?
Antwoord. In de inzetting des Avondmaals, welke alzo luidt: *De Heere Jezus, in den nacht, in welken Hij verraden werd, nam het brood, en als Hij gedankt had, brak Hij het en zeide: Neemt, eet, dat*

is Mijn lichaam, dat voor u gebroken wordt; doet dat tot Mijn gedachtenis. Desgelijks nam Hij ook den drinkbeker na het eten des Avondmaals, en zeide: Deze drinkbeker is het Nieuwe Testament in Mijn bloed; doet dat, zo dikwijls als gij dien zult drinken, tot Mijn gedachtenis. Want zo dikwijls als gij dit brood zult eten en dezen drinkbeker zult drinken, zo verkondigt den dood des Heeren totdat Hij komt; 1Kor.11:23-26.

Deze toezegging wordt ook herhaald door den heiligen Paulus, waar hij spreekt: *De drinkbeker der dankzegging, dien wij dankzeggende zegenen, is die niet een gemeenschap des bloeds van Christus? Het brood dat wij breken, is dat niet een gemeenschap des lichaams van Christus? Want één brood is het, zo zijn wij velen één lichaam, dewijl wij allen ééns broods deelachtig zijn, 1Kor.10:16,17.*

Verklaring

HIER gaan wij over tot de tweede Bondzegel van het Nieuwe Testament, des Heeren Heilig Avondmaal; een teken tegelijk en zegel van de geestelijke voeding der gelovigen, waardoor zij die in de Heilige Doop Christus Jezus als Deszelfs levende lidmaten reeds zijn ingelijfd, hoe langer hoe meer gevoed en versterkt worden, om tot de volle mate der genade en heerlijkheid, hun bereid, te groeien en op te wassen.

Een stof waarlijk, van een zeer ruime en diepe overdenking, en overwaardig om in een klaar en helder licht geplaatst te worden. Waarom wij, de bevordering van de meeste stichting in het oog houdende, thans aan de ene kant zullen zetten een grote menigte van zaken welke omtrent het beschouwend deel van dit Sacrament in alle godgeleerde en catechetische boeken voorkomen en behandeld worden; als onder andere, om welke reden die eenvoudige onderwerpen van brood en wijn zijn uitgekozen, welke overeenkomst er is tussen deze uiterlijke tekenen en de betekende zaken; door welke heilige plechtigheden deze Bondzegelen naar de instelling van Christus en deszelfs geestelijke bedoeling, ingewijd en bediend moeten worden, en wat dies meer is. Welke alle dingen, als van elders genoeg bekend, wij deze thans in onze toehoorders

onderstellen zullen, en terstond ons aangorden tot een diepere, praktikale of beoefenende beschouwing van dit Bondzegel; en wel in deze orde:

I. Dat wij vooraf Gods allerhoogste wijsheid tentoon spreiden, in dit Heilig Sacrament te schikken en in te richten naar de wijze en gelijkenis van een gastmaal, of liever van een heilig offermaal, waarin aan de Tafel der Goddelijke Majesteit gegeten en gedronken wordt dat grote zoenoffer van de Middelaar, van het gebroken vlees en Deszelfs vergoten bloed.
II. En daarna aantonen, op welke manier de gelovige disgenoten door die verborgen en geheimzinnige spijs en drank in Christus geworteld worden, of liever Hem binnen in zich ontvangen, en Hem als het ware in hun substantie verkeren en overbrengen, zo ten aanzien van hun rechtvaardigmaking als ten aanzien van hun heiligmaking.

I. Omtrent het eerste, dient men voor alle dingen in acht te nemen, en het tot grondslag van verdere uitbreiding te leggen, dat het Avondmaal des Heeren waarin ons Christus' lichaam en bloed tot een voedsel der ziel voorgesteld worden, geen eenvoudig aanzien heeft van enige maaltijd. Maar liever (gelijk wij zo-even zeiden) van een heilig offermaal, hetwelk gevierd wordt aan de Tafel van het zalig Opperwezen, alrede met ons verzoend en bevredigd, Zijn verbondsgenoten daaraan onthalende, vergastende, voedende en verlustigende op die Goddelijke gerechten en hemelse lekkernijen, waarmee God Zelf ook gevoed wordt, en waarin Hij Zelf ook Zich verlustigt.
Op dit fundament bouwt onze Catechismus in vraag 75 zijn leer, en hij richt tot dit oogmerk zijn gehele behandeling van deze zondag in. De eerste instelling van Christus vertoont ons terstond deze gedaante van een offermaaltijd, Luk. 22:19,20, alsmede de herhaling van deze instelling door Paulus nog al zo duidelijk, 1Kor. 11:20-30. Ook wordt in het voorgaande 10de hoofdstuk, vers 16-18, de gemeenschap des bloeds van Christus en de gemeenschap des lichaams van Christus, door de apostel vergeleken met de gemeenschap welke de Ouden hadden met het altaar en de offeranden. Ziet

Israël, dat naar het vlees is, zegt hij; en vraagt verder: Hebben niet degenen die de offeranden eten, gemeenschap met het altaar?
In deze zelfde zin en mening is het woord van Paulus opmerkelijk, Hebr. 13:10: Wij hebben een altaar van dewelke geen macht hebben te eten, die de tabernakel dienen. Er wordt hier een vergelijking of liever een tegenstelling gemaakt tussen het Oude en Nieuwe Testament, en het altaar van elks huishouding. Het is te overbekend dat in de tabernakel van Mozes twee altaren waren. Het koperen altaar in het voorhof was de slacht- en spijsoffers toegewijd; het gouden altaar in het heilige tot ontsteking van het reukwerk. Buiten alle twijfel heeft Paulus in de aangetrokken plaats het koperen altaar in het oog, welke hij aanmerkt als een tafel in Gods huis; van welke macht hadden te eten die de tabernakel dienden; ja, maar een bepaalde en zeer nauw beperkte macht. Hieromtrent zullen wij bij deze drie stukken wat nader blijven staan, en aanmerken:
1. Vooreerst, dat dit koperen altaar als Gods Tafel was in Zijn oude heiligdom, alwaar dagelijks spijs en drank werden opgedist. De spijzen maakten uit het vlees van de geslachte offerbeesten, mitsgaders verschillende spijsoffers van meelbloem met olie gemengd. De drank was het bloed der offerdieren, dat of gesprengd werd naar het altaar en deszelfs beide hoornen, of aan deszelfs voet uitgestort. Ziet hierover Lev. 21:6,8,22, Ps. 50:13, Mal. 1:7, alwaar dit altaar zo uitdrukkelijk des HEEREN Tafel genoemd wordt, welke de Israelieten door verontreinigd brood verachtelijk maakten en ontheiligden.
2. Ten andere, van deze Tafel des HEEREN hadden macht te eten de dienaars van de oude tabernakel; door welke de priesters voornamelijk verstaan moeten worden, de overige Israëlieten ondertussen niet geheel uitgesloten wordende. Want naar de mening van de apostel dienen die allen de tabernakel, die de Mozaïsche kerkplechtigheden dermate aankleven, dat zij in die uiterlijke godsdienstoefening berusten, en tot de inwendige en evangelische dienst Gods niet indringen. Dezen eigent hij de macht toe van te delen in het altaar. Te weten, de priesters kregen hun deel in de meeste offeranden van het altaar; niet alleen de dankoffers, maar ook de bijzondere zoenoffers. Ziet Lev. 6:16-18, 7:5-11. Maar er waren ook offeranden waarvan alle Israëlieten hun deel kregen, namelijk de

dankoffers, als nu de (wettische) zondenverzoening verkregen was, wanneer dus ook de vrouwen en kinderen tot Gods Tafel werden toegelaten, en tot de gemeenschap van deze heilige gerechten; tot een teken van die verkregen verzoening. Ondertussen moeten wij:
3. Ten derde, wel in acht nemen, dat deze toegang tot des HEEREN Tafel zeer bepaald en binnen gans nauwe perken was besloten. Naardien van de brandoffers niemand iets genoot, maar die geheel voor de HEERE waren (de huid alleen van het brandoffer voor de priester zijnde, Lev. 7:8). Ook van de openbare zond- en zoenoffers, welke buiten het leger verbrand werden, was niets voor de priester, veel minder dan voor de Israëliet. Daarenboven moesten en priesters en het ganse volk zich zorgvuldig van de drank, dat is van het bloed te proeven, onthouden, naar de uitdrukkelijke wet in Lev. 17:10-12; aangedrongen met een merkwaardige reden, en gestaafd met een harde bedreiging van uitroeiing uit het midden van het volk, vers 10 en 14. In al hetwelk dan een duidelijk teken was te zien dat de vrede en verzoening met God nog niet volkomen en wezenlijk was aangebracht; maar een veel dierbaarder offerande nog vereist werd, om zonder enige bepaling aan de Verbondstafel Gods aan te zitten.
Geheel anders is het nu gelegen met de gelovigen van het Nieuwe Testament, die ook hun altaar hebben, maar een geestelijke en veel uitnemender; van welke zij niet alleen macht hebben te eten, maar ook te eten zonder enige de minste bepaling, en dezelfde gerechten te nuttigen, waarin God Zelf Zich als voedt en verlustigt.
1. Dat altaar, dat in het voorhof van des HEEREN geestelijk huis gevonden wordt, is Gods gerechtigheid en heiligheid, in het bloed des verbonds Zich verzoenbaar vertonende; ja, in Christus metterdaad reeds verzoend. Op dit altaar is de Zoon van God tot een slachtoffer opgeofferd; aan deszelfs voet heeft Hij Zijn bloed zeer overvloedig uitgestort; op deze hemelse gerechten van spijs en drank heeft God Zelf Zich willen voeden en verzadigen; en Hij schept alsnog Zijn verlustigingen daar uit, dat door dit bloedig offer aan Zijn gerechtigheid en heiligheid volkomen voldaan is.
2. Tot dit altaar worden, als tot de Tafel Gods, genodigd en toegelaten ellendige zondaren, die met Hem het verbond zullen maken en sluiten over de offerande, zoals nadrukkelijk gezegd wordt in de

50ste Psalm het vijfde vers. Die zulks gelovig doen, in het hemels huisgezin tot kinderen aangenomen, die zitten als Gods huisgenoten en tafelvrienden aan, en proeven en smaken met Hem de lekkernijen en delicatessen van de hemelse Vader; en dat wel:
3. Zonder enige bepaling of iets achter te houden, in de ruimste mate en volle overvloed; de opgeofferde Christus namelijk geheel en al met al wat aan Hem is etende en drinkende; ten aanzien van Zijn vlees aan het kruis gebroken, en dat allerheiligst zoenoffer als in hun bloed en sappen (om zo te spreken) verkerende. En ten aanzien van Zijn uitgestorte bloed, ook datzelve drinkende, achtereenvolgens hetgeen ons zo duidelijk wordt ingescherpt, Joh. 6:53-55, uit des Heilands eigen mond: Voorwaar, voorwaar zeg Ik ulieden, tenzij dat gij het vlees des Zoons des mensen eten, en Zijn bloed drinkt, zo hebt gij geen leven in uzelven. Die Mijn vlees eet en Mijn bloed drinkt, die heeft het eeuwige leven; en Ik zal hem opwekken ten uitersten dage. Want Mijn vlees is waarlijk spijs, en Mijn bloed is waarlijk drank. De Joden, het is waar, was wel niets zo heiligschennend dan bloed te drinken; maar onder het Nieuwe Testament bestaat daarin wel het allermeest de kracht van onze redelijke godsdienst; en ook daarin wordt gevonden het meest volmaakte zegel en de vervulling van onze gemeenschap met God, als waardoor ons verzegeld wordt dat de zonde ten enen male is uitgedelgd en een volkomen verzoening verworven en aangebracht.
Uit al deze bijgebrachte dingen nu wordt een groot licht verspreid over die twee delen of leden, door welke onze Heidelbergse Catechismus de kracht en het gebruik van dit Sacrament verklaart in vraag 75. Namelijk, dat de gelovigen daarin zich verzekerd houden: 1. Dat Christus' lichaam zo zeker voor hen aan het kruis geofferd en gebroken is, en Zijn bloed voor hen vergoten, als zij met de ogen zien dat het brood des Heeren hun gebroken, en de drinkbeker hun medegedeeld wordt. 2. En ten andere, dat Christus Zelf hun zielen met Zijn gekruist lichaam en vergoten bloed zo zeker tot het eeuwige leven spijst en laaft, als zij dat brood en die drinkbeker ontvangen en met de mond genieten. En voorwaar! hieruit straalt Gods wonderbare wijsheid op het klaarste door, dat Hij gewild heeft dat deze allerheiligste waartekenen en panden, niet slechts met onze ogen gezien en met onze handen getast, maar ook met onze monden

gesmaakt, en met een hevige begeerte en strelende lust gegeten en gedronken zouden worden. Want aldus wordt ons:
a. Vooreerst, te verstaan gegeven de hoge noodzakelijkheid van de gekruiste Christus, Wiens dood niet alleen de enige fontein van het geestelijke leven, maar ook Deszelfs voedsel en sterkte is. Als welk leven jammerlijk kwijnen en eindelijk uitgeblust zou worden, indien het niet gedurig vernieuwd en verlevendigd werd, zo door de beschouwing van de gekruiste Christus, als door de levendmakende invloed van Deszelfs dood, en daardoor vernieuwde kracht en sterkte ontving. Eveneens als ons natuurlijk leven door het bestendig gebruik van spijs en drank moet vernieuwd en onderhouden worden.
b. Dit Sacrament wordt gegeten en gedronken, om die brandende begeerte, die rusteloze honger en dorst te kennen te geven, door welke de verlangens van een gelovige ziel naar de gekruiste Christus zich moeten uitstrekken. Gelijk namelijk die natuurlijke drift zeer scherp is, waardoor wij dagelijks aangeprikkeld worden om spijs en drank te gebruiken; zo moet ook noodzakelijk dezelfde scherpe drift in de gelovigen plaats grijpen, en hen onophoudelijk aandrijven om de gerechtigheid van de gekruiste Middelaar met een vernieuwde lust en begeerte aan te grijpen en zich toe te passen.
c. Door eten en drinken wordt dit Sacrament ontvangen en genuttigd, om ons die innerlijke zoetheid te binnen te brengen welke de gelovigen proeven en smaken, als zij de gedachtenis van Christus' dood vieren. Er kan geen groter genoegen en wellust, en die zo diep doordringt, bedacht worden dan wanneer wij door een lange honger en dorst kwijnende geworden, tot een bekwaam en gepast voedsel en drank toegelaten worden, en daardoor als een nieuw leven in onze aderen wordt ingegoten. Op dezelfde manier, een gelovige ziel, een tijdlang dor en mager, als zij na veel kwijnen, de gerechtigheid van Christus met de mond des geloofs aanneemt en smaakt, gevoelt een zekere levendmakende kracht, welke haar met een onuitsprekelijke zoetheid van wellust, vergenoegen en blijdschap vervult.
d. Al verder, dit Sacrament wordt ons te eten en te drinken gegeven, om te vertonen die zeer gepaste overeenkomst tussen de behoeften der zielen en tussen de gekruiste Christus; Wiens vlees ook in dit

opzicht waarlijk spijs, en Deszelfs bloed waarlijk drank bevonden wordt. Onze natuurlijke lusten, indien ze welgesteld en niet bedorven zijn, strekken zich altijd tot zulk een voedsel uit, dat met onze gesteldheid en temperament meest overeenkomstig is. Kinderen en zuigelingen zijn van de vaste spijzen afkerig. Het tegengestelde ontdekt zich in volwassenen, die een vast voedsel nodig hebben, en daarnaar begerig zijn. Ook heeft de menselijke ziel haar aangeboren trekken en tochten; altijd begeert ze en verlangt ze naar iets waarin zij zich vermaakt en verlustigt, en wenst ermee vervuld en verzadigd te worden. Een door de zonde verdorven ziel begeert en hijgt naar een aas, dat haar niet alleen onnut, maar zelfs schadelijk en vergiftig is, drinkende de ongerechtigheid als het ware in, en zich voedende met wind en as, ja, zelfs met een voedsel dat de geest ten enenmale afweidt; ik meen de ijdele dingen van deze wereld, die de holle begeerte niet kunnen vervullen; maar integendeel de dood en het eeuwige verderf veroorzaken. Het waarachtig en wezenlijk zielenvoedsel dat al haar begeerte ten volle kan verzadigen, is God, Wiens kennis het verstand, Wiens liefde de wil, Wiens zuivere en strelende wellust onze aandoeningen van het hart alleen kan vervullen. Maar dat alles wordt ons tot genieting aangeboden door de gekruiste Middelaar, Die daarom met de mond des geloofs met een uitgestrekte begeerte en zeer gretig van ons moet gegeten en gedronken worden, als een zeer gepast voedsel in onze nooddruft, en als daartoe van God Zelf geschikt, onze verlangens naar de gelukzaligheid te verzadigen.

e. Door dit Sacramentele eten en drinken wordt ons die inwendige, geestelijke werkzaamheid te binnen gebracht, waardoor gelovige zielen de gekruiste Christus door heilige overdenkingen als in hun bloed en sappen (opdat ik zo spreke) moeten verteren. Want daartoe immers wordt spijs en drank van ons niet genuttigd, opdat ze ongekookt weer uitgeworpen worden; maar opdat ze door een kokend vermogen ontbonden en verspreid, in onze substantie overgaan. Op dergelijke wijze moet de gerechtigheid, de heiligheid en het heerlijk en onsterfelijk leven van de gekruiste Christus de zielen der gelovigen door een zeker geestelijk koken en verspreiden als doortrekken, en zich als door de aderen en het merg verspreiden, opdat dit

allervolmaaktste beeld van het Hoofd ook in al de leden wordt uitgedrukt. Hieruit nu:
f. Vloeit vanzelf voort, dat de gekruiste Christus daarom in het Sacrament gegeten en gedronken wordt, om er die levende kracht van vereniging en gemeenschap door te kennen te geven, door welke de gelovigen met hun Hoofd tezamen groeien, en door welke Christus in hen woont en overstort wordt met al de overvloed van Zijn goederen, en vooral met Zijn gerechtigheid en heiligheid. Opdat zij in Christus rechtvaardig en heilig zijn, en Christus wederzijds hun in Zijn gerechtigheid en heiligheid hoe langer hoe meer doet groeien, doet fleuren en bloeien, en tot de volle mate van wasdom van Zijn verborgen lichaam rijp doet worden. Hetwelk ons dan een bekwame aanleiding verschaft, om:
II. Het tweede lid van onze afdeling op te vatten, en te betogen op welke manier de gelovigen door het gebruik van dit Bondzegel in de genade gesterkt, en Christus gelijkvormig gemaakt worden; zo ten aanzien van de rechtvaardigmaking als ten aanzien van de heiligmaking.
Deze twee zaken liggen in de volgende 76ste vraag opgesloten, alwaar gevraagd wordt, wat het te zeggen is het gekruiste lichaam van Christus te eten, en Zijn vergoten bloed te drinken?
Hetwelk aldus beantwoord wordt:
A. Het is niet alleen met een gelovig hart het ganse lijden en sterven van Christus aannemen, en daardoor de vergeving der zonden en het eeuwige leven verkrijgen.
B. Maar ook daarbenevens door de Heilige Geest, Die tezamen in Christus en in ons woont, alzo met Zijn heilig lichaam hoe langer hoe meer verenigd worden; dat wij, al is het dat Christus in de hemel en wij op aarde zijn, nochtans vlees van Zijn vlees en been van Zijn benen zijn, en dat wij van één Geest, als leden van één lichaam van één ziel, eeuwig leven en geregeerd worden.
A. In het eerste deel van dit antwoord komt ons voor de genade der rechtvaardigmaking, bestaande in de vergeving der zonden en het recht tot het eeuwige leven. Dat deze beide vruchten uit de levende vereniging met Christus tot de gelovigen, dit Sacrament wettig gebruikende, voortvloeien, loopt ons vanzelf in het oog.

1. Wat eerst de vergeving der zonden aanbelangt. Een schuld zeker kan zulkeen meer verplichten, die door Christus niet alleen, maar ook met Christus aan Gods gerechtigheid in alles voldaan heeft, en de ganse toorn en vervloeking welke de wet de overtreders bedreigde, met Christus volkomen gedragen heeft, als zijnde tegelijk met de Heere gekruisigd, en ook met Hem één plant geworden in de gelijkmaking van Zijn zoendood.
Dit allergewichtigst hoofdstuk van onze godsdienst moet hier wel in acht genomen worden; als waarin de grond van dit ganse geheim wel voornamelijk bestaat. Want als wij Christus, aan het kruis opgeofferd, met de mond des geloofs eten, en dat grote slacht- en zoenoffer geestelijkerwijze als in onze substantie door die voeding verkeren, zo worden wij juist hierdoor het ganse lijden en sterven van Christus, (zoals ook de Catechismus ons leert) deelachtig; en wij worden daarom in het gericht Gods gerekend, de zoendood voor al onze zonden te hebben ondergaan, en ten volle voldaan voor al onze overtredingen, de grootste en de kleinste, zonder enige uitzondering.
Dat, tot opheldering van dit geheim, ook hier herhaald wordt hetgeen tevoren van ons is bijgebracht over die merkwaardige plaats in Paulus' Brief aan de Romeinen, hoofdstuk 6:7: Die gestorven is, die is gerechtvaardigd van de zonde. Dat is, die met Christus en in Christus, als een lidmaat in het Hoofd, de dood der verzoening heeft ondergaan, en aan de Goddelijke gerechtigheid genoeg gedaan, die wordt van alle zondenschuld ontslagen, op die wijze, dat er geen verdoemenis meer voor hem overblijft, of iets dat hem kon beschuldigen, naar de uitspraak van Paulus, Rom. 8:33,34.
2. En wat het recht ten eeuwigen leven betreft, hetgeen het andere deel der rechtvaardigmaking is, dat vertoont zich niet minder klaar in al degenen die Christus, aan het kruis geofferd, tot een spijze nuttigen; en dus dat allerwaardigste zoenoffer waardoor God is bevredigd en de hemelen ontsloten, door een gelovig eten en drinken, in hun substantie als het ware doen overgaan.
Immers heeft Christus door die vervloekte dood des kruises te lijden, Zijn vader zulk een volkomen gehoorzaamheid opgebracht, dat Hij niet alleen van alle vervloeking voor Zich en voor de Zijnen ontslagen is geworden, maar ook waardig verklaard om tot de zalige

onsterfelijkheid en heerlijke gemeenschap Gods in het eeuwige leven toegelaten te worden. Derhalve, wanneer de gelovigen door het gebruik van het Heilig Avondmaal Jezus Christus ook in dit opzicht binnen zich ontvangen, dan wordt juist hierdoor dat recht, dat het Hoofd Christus op het eeuwige leven heeft, ook in de leden overgestort. En daarom, gelijk Hij Zelf de hemelse woningen is ingetreden, alzo zullen zij ook tot dezelfde woonplaatsen buiten alle tegenspraak worden overgebracht. Ja, zelfs zijn zij uit dien hoofde hier al met Christus in de hemelen gezet, en dus als in de bezitting ingelaten; hoewel zij nog op aarde verkeren, volgens de verheven leer van Paulus, Ef. 2:6: Die ons mede opgewekt en ons mede gezet heeft in den hemel in Christus Jezus; welke tekst tevoren van ons verklaard (zondag 18), wij hier ook willen hebben overgebracht en op deze stof toegepast.

Uit vele andere plaatsen hiertoe behorende, zij ons thans genoeg, Joh. 6:54: Die Mijn vlees eet, en Mijn bloed drinkt, die heeft het eeuwige leven; en Ik zal hem opwekken ten uitersten dage. Een grote nadruk ligt in dat woordje *heeft,* waardoor een vaste en allerzekerste bezitting, welke in zeker recht gegrond is, wordt te kennen gegeven; namelijk in dat recht dat de lijdende Christus voor Zich en de Zijnen verworven heeft. Voeg hierbij vers 56: Die Mijn vlees eet en Mijn bloed drinkt, die blijft in Mij, en Ik in hem. Over vers 57: Die Mij eet, dezelve zal leven door Mij; en vers 58: Die dit brood eet, zal in der eeuwigheid leven. Nog verdient het zeggen van Paulus onze opmerking, 2Kor. 5:21, dat God Hem Die geen zonde gekend heeft, voor ons zonde gemaakt heeft, opdat wij zouden worden rechtvaardigheid Gods in Hem. De mening van de apostel is deze, dat God Hem, dat onbestraffelijk en onbevlekt Lam, in onze plaats heeft overgegeven tot een slachtoffer ter verzoening; (dat in de Hebreeuwse stijl *zonde en zondoffer* genoemd wordt) opdat wij dat slachtoffer der verzoening door het geloof aannemende en ons toepassende, en dus tot onszelf overbrengende, volkomen gerechtvaardigd zouden worden, dat is, van alle schuld ontslagen, en met het recht tot het eeuwige leven begunstigd.

B. Ik ga over tot de tweede deel van het antwoord van de onderwijzer, om ook de heiligmaking, welke ons in het Heilig Avondmaal verzegeld wordt, kort in overweging te nemen. Tevoren is reeds

getoond, dat als Christus onder het wettig gebruik van dit Sacrament door eten en drinken binnen in ons ontvangen wordt, dat leven hetwelk dit allerheiligst Hoofd geleefd heeft, ook door al de leden wordt voortgeplant en verspreid. Hoe krachtig dit is tot heiligmaking, gevoelt elk licht. Hij kan toch niet anders dan heilig worden, en in een heilig leven hoe langer hoe meer vorderen, die in waarheid met de apostel kan betuigen uit Gal. 2:20: Ik ben met Christus gekruisigd; en ik leef; doch niet meer ik, maar Christus leeft in mij, enzovoort. Zeker, in zulk een mens moet noodzakelijk alle bittere wortel der zondige verdorvenheid kwijnen en versterven; en daarentegen alle deugd uitspruiten en vruchten dragen, die de Fontein Zelf van alle heiligheid in zijn boezem draagt, en door de levende invloed daarvan gedurig wordt besproeid.

Een zaak zo klaar en duidelijk, dat ze geen verdere uitbreiding nodig heeft. Eén ding zal ik er alleen bijvoegen, hetwelk in deze zaak onze aandacht dubbel waardig is; te weten, dat het bloedig offer dat Christus Gode Zijn Vader aan het kruis heeft opgeofferd, en dat ons ook aan des Heeren Tafel in het Avondmaal onder het breken van het brood en het inschenken van de wijn zo levendig vertoond wordt, van Hem aan Zijn Vader is toegebracht, door de eeuwige Geest, Die dat offer geheiligd en bezield heeft, naar het onfeilbaar getuigenis van Paulus, Hebr. 9:14, zeggende, dat Christus door de eeuwige Geest Zichzelven Gode onstraffelijk opgeofferd heeft. Allen die derhalve aan dat altaar Gods, aan dat bloedig offer deel krijgen, gelovig etende Deszelfs vlees en drinkende Deszelfs bloed, die worden ook Deszelfs eeuwige Geest deelachtig gemaakt. En door de krachtdadige bewerking van die Geest uit de slavernij der zonden ontslagen, en tot een geestelijk en hemels leven bezield; en in dat leven langs verschillende trappen en toeneming bewerkt, en bevorderd tot het hoge toppunt van volkomenheid. (Zoals Paulus zo uit die aangetrokken woorden zeer duidelijk de heiligmaking afleidt. Hoeveel temeer, vraagt hij, zal het bloed van Christus, Die door den eeuwigen Geest Zichzelven Gode onstraffelijk opgeofferd heeft, uw consciëntie reinigen van dode werken, om de levende God te dienen?)

DE TRANSSUBSTANTIATIE WEERLEGD

NEGEN EN TWINTIGSTE ZONDAG

Vraag 78. Wordt dan uit brood en wijn het wezenlijk lichaam en bloed van Christus?
Antwoord. Neen; maar gelijk het water in den Doop niet in het bloed van Christus veranderd wordt, noch de afwassing der zonden zelve is (waarvan het alleen een Goddelijk waarteken en verzekering is), alzo wordt ook het brood in het Avondmaal niet het lichaam van Christus zelf, hoewel het naar den aard en eigenschap der Sacramenten het lichaam van Christus Jezus genaamd wordt.

Vraag 79. Waarom noemt dan Christus het brood *Zijn lichaam* en den drinkbeker *Zijn bloed*, of *het Nieuwe Testament in Zijn bloed,* en Paulus *de gemeenschap des lichaams en bloeds van Christus?*
Antwoord. God spreekt alzo niet zonder grote oorzaak; namelijk niet alleen om ons daarmede te leren, dat, gelijk als brood en wijn dit tijdelijke leven onderhouden, alzo ook Zijn gekruisigd lichaam en Zijn vergoten bloed de waarachtige spijs en drank zijn, waardoor onze zielen ten eeuwigen leven gevoed worden; maar veelmeer om ons door deze zichtbare tekenen en panden te verzekeren dat wij zo waarachtiglijk Zijns waren lichaams en bloeds door de werking des Heiligen Geestes deelachtig worden, als wij deze heilige waartekenen met den lichamelijken mond tot Zijn gedachtenis ontvangen; en dat al Zijn lijden en gehoorzaamheid zo zekerlijk onze eigene is, als hadden wij zelven in onze eigen persoon alles geleden en Gode voor onze zonden genoeg gedaan.

Verklaring

IN deze zondagsafdeling wordt die allergrofste en meest ongerijmde dwaling tegengegaan, welke de roomse pausen in de Kerk hebben ingevoerd, de transsubstantiatie namelijk; waardoor zij onder een schijn van grotere godsdienstigheid de ware kracht en wezenlijke aard van het Sacrament hebben uitgedoofd, en de blinde

stervelingen van de inwendige en geestelijke vereniging met Christus verleid tot een gelovige en vleselijke dienst Gods; welke terstond ook de wijde deur tot een schandelijke afgoderij heeft geopend.
Vanzelf schift zich deze zondag in twee delen, van welke:

I. Het eerste verkeert de weerlegging van het ongerijmde leerstuk der transsubstantiatie, vraag 78.
II. En het andere de voornaamste redekaveling der partijen beantwoord; en wel zo beantwoord, dat hierdoor derzelver kwade zaak geheel wordt neergeveld, en daarentegen de eigen aard en gedaante van Christus geestelijker wijze te eten getoond en bewezen wordt, vraag 79. Waaraan wij:
III. In de derde plaats de weerlegging der consubstantiatie, van Luther aangenomen, zullen hechten; ofschoon onze Catechismus deze hier is voorbijgegaan, opdat in die tijden de gemoederen niet verbitterd werden in die hevig brandende twist; van welker uitdoving men toen evenwel enige hoop had.

I. Omtrent het eerste stuk, kan het besluit van de kerkvergadering van Trente niemand onbekend wezen, waarbij de dwaling geleidelijk voortgekropen en bij aanwas vermeerderd, als de afgod der roomse kerk is op de troon geplaatst: Indien iemand zegt, dat in het allerheiligste Sacrament der eucharistie overblijft de substantie van brood en wijn, tegelijk met het lichaam en bloed van onze Heere Jezus Christus, maar geloochend zal hebben die gans wonderbare verandering van de gehele substantie van brood in het lichaam en de wijn in bloed, blijvende alleen over de uitwendige gedaante van brood en wijn (welke verandering de katholieke kerk zeer bekwaam de transsubstantiatie noemt), zulkeen zij vervloekt.
Dat dit leerstuk vals, ongerijmd en tevens tot verwoesting van de ware godsdienst zeer geschikt is, kan met verschillende redenen op het duidelijkste bewezen worden.
1. De eerste reden wordt genomen uit de aard en gesteldheid van alle Sacramenten, waartoe een zichtbare stof vereist wordt, welke als een teken en een zegel tegelijk betekent en verzegelt de onzichtbare genade en Goddelijke kracht, volgens dat bekend zeggen van

Augustinus: Het zichtbare Woord woont bij het element om te worden een Sacrament. Maar door de transsubstantiatie wordt noch zichtbare stof, noch uiterlijk element overgelaten, naardien brood en wijn in een bloot niets overgaan, de toevalligheden daarvan alleen overblijvende, enzovoort.

2. Datzelfde wordt ook opgehelderd en buiten tegenspraak gesteld door het Sacrament van de Doop, alwaar het water verbeeldt deels het bloed van Christus, deels de Geest van Christus. Nu zou men immers niets anders kunnen zeggen dan dat het element van water veranderd wordt in de Heilige Geest, dat is, dat uit een schepsel de Schepper Zelf, de Heilige Geest, voortgebracht en schielijk geschapen werd. Zelfs zullen de pausgezinden niet durven zeggen dat het doopwater in Christus' bloed veranderd wordt, maar staan gereed toe dat het element van water overblijft. Gelijk ook onze Catechismus in vraag 78 aanmerkt, en juist daaruit een bondig besluit opmaakt, dat ook op gelijke wijze in het Avondmaal de zichtbare tekenen van brood en wijn onveranderd overblijven.

3. Naardien zij op deze bewijsredenen een uitvlucht maken, zeggende dat het met dit Sacrament van Christus' lichaam geheel anders gelegen is dan met het water van de Doop, dewijl onze Heere uitdrukkelijk gezegd heeft, dat is Mijn lichaam, Matth. 26:26; zo beweren wij uit diezelfde woorden dat het brood des Avondmaals niet verdwijnt of vernietigd wordt, maar deszelfs uiterlijke substantie aanwezig blijft, opdat het op een sacramentele wijze betekent, verbeeldt en verzegelt het lichaam van Christus aan het kruis verbroken. Want het aanwijzende voornaamwoord *dat*, kan tot niets anders gebracht worden dan tot het brood, hetwelk Christus in Zijn hand had, (gelijk hetzelfde woordje *dat* in vers 21 betrekkelijk is tot de drinkbeker) zodat het zoveel is alsof de Heere gezegd had, dit brood is Mijn lichaam. Waaruit wettig moet besloten worden, dat er waarachtig brood is tegenwoordig geweest. Hier komt bij, dat indien door het woordje *dat,* niet het brood, maar Christus' lichaam verstaan moest worden, dan de transsubstantiatie al voor de consecratie of heiliging van het brood zou zijn volbracht geweest. En dat het brood nog na deszelfs inwijding brood blijft, stellen de spreekwijzen bij Paulus buiten alle twijfel, 1Kor. 10:16: Het brood dat wij breken, enzovoort; hoofdstuk 11:26-28: Zo dikwijls als gij van dit

brood zult eten, enzovoort. Hetzelfde blijkt ook van de wijn uit Matth. 26:29, welke na de heiliging nog genoemd wordt de vrucht des wijnstoks.
4. Een vierde bewijs wordt genomen uit de bestendige wijze van spreken in alle talen, en bijzonder de Bijbelse, waarin het teken gezegd wordt te zijn de betekende zaak, dat is, die zaak af te beelden, aan te duiden, te vertegenwoordigen en te verzegelen. Zodanig zijn de spreekwijzen, Gen. 41:26: De zeven koeien zijn zeven jaren. Ez. 37:11: Deze beenderen die zijn het ganse huis Israëls. En om wat nader tot onze zaak te komen, van het paaslam wordt gezegd, het is des HEEREN Pascha, Ex. 12:11. Van de rotssteen in de woestijn, de Rotssteen was Christus, 1Kor. 10:4. De Doop wordt genoemd het bad der wedergeboorte, Tit. 3:5. En van de drinkbeker zegt onze gezegende Heiland in Luk. 22:20: Deze drinkbeker is het Nieuwe Testament in Mijn bloed.
5. De transsubstantiatie weerspreekt onze welgestelde zinnen, die eenparig getuigen dat brood en wijn in het Nachtmaal tegenwoordig zijn; maar geenszins Christus' lichaam en bloed, eigenlijk en letterlijk zo genoemd; te weten, gezicht, smaak, gevoel, reuk, ontkennen niet alleen dat er vlees, dat er bloed tegenwoordig is, maar zij roepen daarentegen dat de elementen van brood en wijn hier aanwezig zijn, enzovoort.
6. Dit verdichtsel gaat krank aan ontelbare ongerijmdheden, die onze ganse rede zodanig verstoren en verwoesten, dat er niets gezonds meer overblijft, en wij in alles geheel redeloos moeten worden, ja, de gehele natuur ondersteboven gekeerd. Want door dit leerstuk zullen de toevalligheden van brood en wijn bestaan buiten en zonder hun onderwerp. En bij omkering, Christus' vlees en bloed zullen hun toevalligheden geheel missen. Zo zal ook het lichaam geen lichaam meer zijn, bestaande in zijn afmeting in lengte, breedte, diepte, waardoor het maar in één plaats besloten wordt; nademaal het wel op duizenden plaatsen tegelijk begrepen wordt tegenwoordig te zijn, en nog meer, in één punt ontelbare lichamen ingesloten worden; vermits in een hostie of ouwel zovele lichamen van Christus moeten gevonden worden als het deelbare deeltje zijn, welke die hostie of ouwel uitmaken. Want volgens de leer van het pausdom is de gehele Christus ook in elk deeltje daarvan. Alle

welke stellingen niet alleen loutere dromen zijn, maar verschrikkelijke monsters, waarvan de ganse natuur en rede een afschrik heeft.
7. Indien wij ook de aard en natuur der verandering van een zaak in een andere wel overwegen; niets dergelijks zou hier gevonden worden.
8. De roomsgezinden zelf verschillen hier ook zeer wijd en breed van elkaar over de manier en wijze van deze verandering van brood in vlees, van wijn in bloed; welke sommigen noemen een voortbrengende of scheppende, anderen een aanbrengende, anderen een verenigende, anderen een daar stellende, anderen een behoudende of bewarende verandering. Hetwelk allemaal blote woorden en ijdele klanken zijn zonder zin, om de onbedrevenen wat zand in de ogen te werpen.
9. De transsubstantiatie en het daaraan klevende eten met de mond van Christus is een schending van des Heeren allerheiligst lichaam en bloed, ja, een loutere ontheiliging. Want zo zal Christus niet alleen gegeten worden van godzaligen, maar ook van goddelozen, en in derzelver substantie overgaan. Zo zal Christus niet slechts van onreine zondaren, maar ook van honden, muizen en ander gedierte geknaagd en verslonden worden. Zo zal de Koning der heerlijkheid niet alleen in de buik, maar ook in de stinkende heimelijkheid uitgeworpen worden. Zo zal eindelijk hetgeen aangebeden wordt, met de tanden verscheurd, en weer aangebeden worden hetgeen met diezelfde tanden tevoren verscheurd is geworden; welk soort van gruweldaad de allergrootste gedrochten zelfs van de heidense godsdienst te boven gaat.
10. Door dit grof en vleselijk eten worden alle fundamenten omverhaald van onze waarachtige en geestelijke gemeenschap met Christus, ja, van vereniging met Hem; waardoor Hij in ons leeft, en wij ook in Hem, zeker niet door een lichamelijke en plaatselijke aanraking en samenbinding, maar alleen door de machtige invloed van Zijn Heilige Geest; Welke uit Christus in ons overgaat en in ons doordringt, opdat Hij ons wederom met Christus op het nauwste verenige en tezamen binde.
11. Dat lichaam van Christus wordt in het Sacrament geschonken, dat aan het kruis is opgeofferd, en dat bloed dat aan het kruis vergoten is. Ik zal het klaarder zeggen. De Middelaar wordt aldaar te

eten en te drinken aangeboden, onder die zeer godsdienstige betrekking van een verzoenend Slachtoffer, Zichzelf in de dood voor ons overgevende, en in die daad onze plaats vervangende en bekledende. Die betrekking nu en die daad van de stervende Christus in onze plaats, wanneer die in het Heilig Avondmaal van de ons gevierd en vernieuwd wordt door een gans heilige gedachtenis daarvan te houden, kan zeker niet gezegd worden dat geschieden zou lichamelijker wijze, of van ons lichamelijker wijze opnieuw gedaan en herhaald zou worden. Maar alleen geestelijker wijze, voor zoveel wij door het geloof dat geslachte Lam Gods beschouwen, Deszelfs verzoenend vlees en bloed nuttigen, met onze zonden wel voormaals beladen; maar welke Hij Zelf door Zijn Goddelijk vermogen die verslonden, uitgedelgd en volkomen verzoend. Derhalve wordt Christus in dit Sacrament van een gelovige ziel alzo aangenomen, en als in bloed en sappen (om zo te spreken) verkeerd, gelijk het met Hem toen gesteld was, als Hij midden in de dood lag, waaruit Hij door de kracht van Zijn ontbonden leven verrees, en door de verdienste van welke dood Hij een volkomen verzoening en uitwissing van alle schuld verworven heeft. Welke dingen buiten alle twijfel van die aard zijn, dat ze geenszins volgens die grove en lichamelijke wijze van transsubstantiatie kunnen geoefend worden, maar alleen voegen aan een geestelijke oefening.

12. Ik voeg er tot meerdere opheldering van dit diepe geheim voor het laatst nog bij, dat in dit Sacrament die spijze en die drank aan de Tafel Gods ontvangen wordt, welke van God Zelf (gelijk ik ook tevoren al heb aangemerkt) enigermate ontvangen en met verlustiging genoten wordt. Maar nu zou er niets gedrochtelijker zijn dan God de Vader tot een gastmaal voor te zetten het vlees en bloed van Zijn eigen Zoon, om Zich met zulk een grof en lichamelijk voedsel te voeden en Zich daarin te verlustigen. Neen, maar deze gerechten en dit vergasten van de hemelse Vader zijn geheel geestelijk, alle Wiens deugden en volmaaktheden door deze verzoenende dood van het onbevlekte Lam ten volle hersteld, ja, zelfs zeer luisterrijk opgehelderd zijnde, juist hierdoor teweegbrengen dat die Goddelijke en hemelse delicatessen en verlustigingen des Vaders daarin bestaan, dat Hij Zijn Zoon volkomen gehoorzaam gevonden heeft tot de dood, ja tot de dood des kruises.

De zaak aldus beschouwd, is waarlijk allerwaardigst dat ze van ons in nog klaarder licht geplaatst wordt, opdat daaruit dit ganse verschil dat wij met de pausgezinden en lutheranen hebben, ook kan beslist worden.
Wij vatten dan weer op hetgeen wij een weinig hiervoor over Hebr. 13:10 verklaard hebben aangaande ons altaar, van welke geen macht hebben te eten die de tabernakel dienen; en voegen erbij hetgeen Paulus zegt in Hebr. 12:22-24 van de gelovigen van het Nieuwe Testament, dat zij gekomen zijn tot den berg Sion, tot de stad des levenden Gods en het hemelse Jeruzalem; en tot de Middelaar des nieuwen verbonds Jezus, en het bloed der besprenging, dat betere dingen spreekt dan Abel; alsmede nog dat verheven gezicht, Op. 5:6, alwaar in het midden des troons van Johannes gezien werd het Lam, staande als geslacht.
Al deze dingen in de aangehaalde schriftuurplaatsen samen genomen, openen ons een geestelijk schouwtoneel van een geheimzinnige tempel, die door de oude tabernakel en tempel is voorgebeeld geweest. Ja, die tempel van het Nieuwe Testament, die hemel en aarde tegelijk beslaat; en waarin God van de hemelingen tevens met de aardlingen in geest en waarheid wordt gediend, hebben wij een voorhof of voorvertrek van de eerste toenadering, waarin voorkomt een altaar (ter rechtvaardiging) met een wasvat (ter heiliging). Wij hebben er ook een heiligdom, waarin een reukaltaar der gebeden en kandelaar uit zeven lampen lichtende, benevens een toontafel met brood en wijn voorzien. Eindelijk hebben wij een heilige der heiligen, waarin de verbondsark, ja, God Zelf over die troon van genade Zijn zetel hebbende, en aldaar Zijn dienaars van het nieuwe verbond tot Zijn allergeheimste gemeenschap nodigende en toelatende over de offerande, Ps. 50:5, dat verzoenend Slachtoffer, het Lam Gods, dat op het geestelijke altaar gezien wordt als geslacht.
Dat altaar is als de tafel Gods (gelijk wij hiervoor reeds hebben verklaard) waarop de offergerechten worden opgedist, waarin God Zelf Zich verlustigt, alsmede de dienaars Gods die tot een pand van verzoening, bevrediging en allergemeenzaamste vriendschap onthaald, verkwikt, gevoed en gelaafd worden; zeker niet door een lichamelijk onthaal en spijziging, maar een verborgen en gans geestelijk. Nademaal dat onbevlekte Lam op die Tafel Gode en de gelovigen

voorkomt als geslacht, als aan het kruis gebroken en als in Zijn bloed gewenteld. Maar zulk een vertoning van een Lam vers geslacht en geofferd, Wiens vlees waarlijk spijze is, Wiens bloed waarlijk drank is, zou ten uiterste ongerijmd wezen, in een lichamelijke zin de Heere Christus toe te eigenen, Die nu in de hemel is, en Die na de kruisdood eenmaal gestorven te zijn, leeft in alle eeuwigheid, volgens Op. 1:18.

Diensvolgens is het klaarder dan het middaglicht dat het vlees en bloed van Christus ons een verborgen en geestelijke spijze en drank is; op die wijze, dat terwijl wij de dood van onze Heere in het Avondmaal verkondigen totdat Hij komt, en de gedachtenis van Zijn zoenofferande aldaar vernieuwen door het gelovig eten en drinken uit Hem in ons ontvangen en overnemen die Goddelijke kracht, waardoor onze Middelaar voor de zonden lijdende, de zonde heeft uitgewist; en de dood ondergaande, de onsterfelijkheid en het eeuwige leven heeft verdiend. Waardoor wij dan ook vergewist en verzekerd worden, dat Hij Die in de eeuwigdurende bezitting van dat eeuwige leven reeds is ingelaten, ook ons Zijn leden daarheen tot Zich zal opnemen, en Zijn heerlijk lichaam gelijkvormig zal maken door diezelfde kracht van Zijn dood, hun geschonken tot rechtvaardigmaking, tot heiligmaking, tot heerlijkmaking, onafscheidelijk daaraan verbonden. Welk alles tegen dat grove vlees eten en Kapernaïtische verbeeldingen gesterkt wordt door de Heiland Zelf, Joh. 6:63: De Geest is het Die levend maakt; het vlees is niet nut. De woorden die Ik tot u spreekt, zijn Geest en zijn leven.

Nog doe ik hier een aanmerking bij, voorzichtig en godvruchtig in dit geheimzinnige leerstuk te behandelen, welk een apostolische spreekwijze ons oplevert uit Kol.1:22, alwaar Christus gezegd wordt ons met God verzoend te hebben in het lichaam Zijns vleses door de dood. Dit is voorwaar een wonderbare wijze van zeggen, *het lichaam Zijns vleses,* welke haar opzicht heeft op die hoedanigheid welke Christus betoonde als een Slachtoffer tot verzoening, toen Hij alsnog in de stand van sterfelijkheid verkeerde, en de straf aan ons verschuldigd, op Zich kon nemen en dragen. In dat lichaam van Zijn vlees is onze verzoening met God geschied, als de Middelaar de dood onderging. Dat lichaam van Zijn vlees moet van ons gegeten worden, daaruit moet het bloed geput en van ons gedronken

worden; opdat wij de kracht van Christus' verdiensten als in onze ingewanden overstorten, en daardoor in de rechtvaardigmaking en heiligmaking hoe langer hoe meer geworteld worden. Waarom er van de apostel terstond wordt bijgevoegd: Opdat Hij ons zou heilig en onberispelijk en onbeschuldiglijk voor Zich stellen. Nu zal elk licht begrijpen, dat dit lichaam des vleses van onze Heere niet lichamelijker wijze tot een spijze of drank genomen en gebruikt kan worden, maar alleen geestelijker wijze; naardien Christus nu in de hemel met de onsterfelijke heerlijkheid bekleed, dat vlees hetwelk sterven kan, dat bloed hetwelk gestort kan worden, niet meer heeft; maar het alleen verborgen en geestelijk in Zich heeft, en daaruit de kracht en het vermogen van het leven door Zijn geestelijke leden verspreidt, opdat Hij ze Zijn heerlijk lichaam gelijkvormig make.

II. Wat nu het tweede stuk van onze afdeling aangaat. Om de drijvers van de transsubstantiatie hun voornaamste bewijs en redekaveling uit de hand te wringen, behoren wij gegronde redenen te geven waarom het brood van het Heilig Avondmaal Christus' lichaam, en de wijn Deszelfs bloed genoemd wordt. De Catechismus brengt drie redenen bij in vraag 79.

1. De eerste is, om ons daarmee te leren, dat gelijk brood en wijn dit tijdelijk leven onderhouden, alzo Christus' gekruist lichaam en Zijn vergoten bloed de waarachtige spijze en drank is, waardoor onze zielen ten eeuwigen leven gevoed worden.
2. De andere is, om ons door deze zichtbare tekenen en panden te verzekeren, dat wij waarachtig Zijn waar lichaam en bloed door de werking des Heiligen Geestes deelachtig worden, als wij deze heilige waartekenen met de lichamelijke mond tot Zijn gedachtenis ontvangen.
3. De derde is, om ons juist daardoor ook te verzekeren, dat al Zijn lijden en gehoorzaamheid zo zeker onze eigen is, als hadden wij zelf in onze eigen persoon alles geleden, en Gode voor onze zonden genoeg gedaan.

Op deze drie leden die ons de inwendige kracht en werkzaamheid van dit Sacrament met levende kleuren schilderen, zullen wij een weinig nader blijven staan.

A. Alvorens leggen wij tot een grondslag de sacramentele vereniging, welke alhier tussen het teken en de betekende zaak op het

allernauwste gevonden wordt. Waardoor Christus' lichaam, aan het kruis gebroken, en het bloed aldaar vergoten, beoordeeld moet worden onder de elementen van het zichtbaar brood en wijn waarlijk tegenwoordig te zijn, niet alleen door een vertegenwoordiging aan ons verstand, maar ook door een wezenlijke tegenwoordigheid, niet met een natuurlijke, ook niet met een plaatselijke, eindelijk ook niet met een enkel zedelijke of betrekkelijke vereniging; maar met een bovennatuurlijke, geestelijke en verborgen vereniging, volgens de leer van ons tevoren beweerd en breder uitgebreid over de 25ste zondag, vraag 66.

Indien alle leraars der Kerk deze leer gehouden hadden, zouden zij veel gelukkiger de dwaalleer der roomsgezinden bestrijden, en ook de consubstantiatie van Luther verslagen hebben. Opdat ik dit ten aanzien van de laatst gemelde dwaling (welke ik daarna zal weerleggen) thans laat voorafgaan, zal ik de woorden van de Augsburgse confessie aanhalen, artikel 10: Van het Avondmaal des Heeren leren zij, dat het lichaam en bloed van Christus waarlijk tegenwoordig zijn, en uitgedeeld worden aan de disgenoten; en zij keuren af die anders leren. Velen uit de onzen hebben geen zwarigheid gemaakt deze stelling te onderschrijven, indien ze wel en rechtzinnig uitgelegd wordt; alsmede die tweede stelling daaraan verknocht: Van het Avondmaal des Heeren leren zij, dat met het brood en de wijn het lichaam en bloed van Christus waarlijk omgedeeld worden aan de disgenoten. Zeer gezond en aannemelijk is namelijk dit gevoelen, indien de woorden maar geestelijk opgevat en verstaan worden; maar de lutheranen, door een lichamelijke insluiting en vereniging alhier te smeden, hebben juist daardoor de meesten van de onzen afgeschrikt om die woorden (van de bovengemelde confessie) te gebruiken, ja, hebben hun hierdoor aanleiding gegeven, om teneinde zich des te sterker tegen zulk een grof en ruw begrip te verzetten, te beweren en staande te houden dat het vlees en bloed van Christus daar niet waarlijk tegenwoordig waren, maar alleen door een vertegenwoordiging en betrekkelijke vereniging. Van Calvijn, in zijn onderwijzingen van de Christelijke religie, met de roomsgezinden en luthersen over dit sacrament redetwistende, heeft zeer voorzichtig geschreven: Wij behoren zodanig een tegenwoordigheid van Christus in het Avondmaal te stellen, welke Hem niet aan

het element van brood vastbindt, noch in het brood insluit, noch op enigerhande wijze omschrijft (al hetwelk Hem Zijner hemelse heerlijkheid blijkbaar onttrekken zou); daarna, welke Hem Zijn mate ook niet onthoudt of in meer plaatsen tegelijk verspreidt, of Hem zulk een onmetelijke grootheid en lengte toe-eigenen, welke door hemel en aarde uitgerekt zou worden. Want deze dingen zijn niet duister en strijdig met de waarachtigheid van een menselijke natuur. Voor de rest, deze ongerijmdheden weggenomen zijnde, neem ik gaarne aan al wat dienen kan om de ware en substantiële mededeling van het lichaam en bloed des Heeren, welke onder de tekenen van het Heilig Avondmaal de gelovigen geschonken wordt, uit te drukken. En wel zo, dat ze verstaan worden, niet slechts bij verbeelding of door het verstand der ziel begrepen; maar metterdaad tot een voedsel van het eeuwige leven genoten te worden. Ook vind ik nog in datzelfde boek van Calvijn deze woorden, die zeer nadrukkelijk zijn, en op dezelfde zin uitkomen: Wij zeggen, dat Christus zo onder het teken als door Zijn Geest tot ons neerdaalt, opdat Hij waarachtig met de substantie van Zijn vlees en van Zijn bloed onze zielen levend maakt. Nog veelmeer andere dergelijke spreekwijzen heeft hij, waaruit blijkt dat hij die wezenlijke tegenwoordigheid welke wij stellen, doch geestelijk, en van alle grove bevatting gezuiverd, nooit uit het oog verloren heeft.

B. Onze Heidelbergse godgeleerden vestigen ook deze wezenlijke tegenwoordigheid in de ogen en harten der gelovigen in die drie leden of delen van hun antwoord, tevoren opgegeven, en over welke ik thans nog een weinig meer licht zal verspreiden.

1. Het eerste lid, waarin ons geleerd wordt dat Christus' gekruisigd lichaam en vergoten bloed waarlijk een spijze en drank van onze ziel is, hebben wij reeds het nodige licht bijgezet in de voorgaande zondag, daar wij de redenen opgaven waarom dit Sacrament gegeten en gedronken wordt. Waarbij ik ook tot een toegift wil gevoegd hebben, dat alles wat uit deze bron ten aanzien van de rechtvaardigmaking en heiligmaking aldaar is afgeleid, door het gedurig herhaald gebruik van dit allerheiligst Bondsteken des te dieper en vaster doordringt in de harten der gelovigen. Wel is waar, dat de rechtvaardigmaking terstond volkomen en volledig een gelovige geschonken wordt, en ligt opgesloten in het minste zaadje van geloof.

Het gevoel nochtans van deze genadeweldaad kan en moet in de boezem der gelovigen van dag tot dag aangroeien, en neerwaarts wortelen schieten en opwaarts vruchten voortbrengen; zoals ook het vertrouwen aanwast met troost, blijdschap en geestelijke kracht, daaruit voortvloeiende. Over de weldaad der heiligmaking is geen verschil, alzo elk hier trappen en toenemingen erkent, waardoor men voortgaat van kracht tot kracht, totdat men in de eeuwige heerlijkheid voor God verschijnt.

2. Omtrent het tweede lid van des onderwijzers antwoord, welk een grote en overvloedige kracht daarin ligt, is uit het even voorgaande eerste lid klaar genoeg; waarom wij ook deszelfs uitbreiding elks vernuft en naarstigheid zullen overlaten; zoals ook:

3. Omtrent het derde lid, welke waarheid (namelijk dat al het lijden en de gehoorzaamheid van Christus zeker ons eigen zijn) uit het voorgaande als met de handen getast kan worden. Want als wij door eten en drinken dit zoenoffer als in ons bloed en sappen (om zo te spreken) overzenden, en dus met Christus in één plant als samengroeien, dan worden wij gerekend dat alles gedaan te hebben dat Christus heeft gedaan, en geoordeeld met Hem gestorven zijnde, alle gerechtigheid volkomen vervuld te hebben.

III. Er is nog overig, dat wij kort de consubstantie der lutheranen weerleggen; alwaar ik:

1. Voor alle dingen in acht wil genomen hebben, dat dit geschil, hoewel het de protestantse Kerk zeer bitter en smartelijk heeft gekweld en in gevaarlijke partijdigheden vaneen gescheurd, echter naar het zachtzinnige oordeel van onze godgeleerden zo zwaar en gewichtig niet is, dat daardoor het fundament omgekeerd en de broederschap afgebroken zou worden. De volgers van Luther zijn toch van die schandelijke afgoderij zeer ver vervreemd, welke de drijvers der transsubstantiatie begaan; en zij belijden openlijk met ons dat zij het geestelijk eten en de gemeenschap des lichaams en bloed van Christus het allermeest en voornaamst bedoelen. En mogelijk zouden zij tot die lichamelijke tegenwoordigheid van Christus' vlees en bloed niet gekomen zijn, noch die zo driftig hebben voorgestaan, door een banier van openbare scheuring daarom op te richten en een inwendige oorlog aan te vangen, indien al onze godgeleerden gezamenlijk en met één gemoed die wezenlijke

tegenwoordigheid van het gebroken vlees en vergoten bloed van onze Heere, welke wij boven hebben, klaar en verstaanbaar genoeg voorgesteld hadden.
2. Om dan de dwalende broeders in een stof die waarlijk zeer ingewikkeld is, tot betere zinnen en gezonder gevoelen weer te brengen, willen wij met alle zedigheid hen gebeden hebben, dat zij met partijzucht aan een kant zetten, eens bedaard de bewijsredenen overwegen, welke zij tegen de transsubstantiatie, die zij ook met ons bestrijden, hebben voortgebracht; nademaal die pijlen, een weinig maar gezwenkt, ook de consubstantiatie moeten treffen, en dus derzelver zaak in een nadelig licht zetten.
Om dat bijgebrachte twaalftal eens kort weer te doorlopen:
1. De eerste tegenwerping was de gesteltenis van alle Sacramenten, welke vereisen geen lichamelijke, maar geestelijke tegenwoordigheid van de betekende zaak onder het teken; naardien anderszins het teken geen pand of zegel van enigerlei wijze genoemd kan worden.
2. Ten tweede, terwijl de luthersen zelf toestaan, dat in de Heilige Doop het bloed en de Geest van Christus niet anders dan geestelijk tegenwoordig zijn; zo moeten ze noodwendig dezelfde geestelijke tegenwoordigheid ook in het Avondmaal toestemmen.
3. In die figuurlijke spreekwijze, dit is Mijn lichaam, ontkennen zij ook niet dat door het aanwijzend voorzetsel *dit,* in de eerste en voornaamste plaats het brood bedoeld wordt. Zij voegen er in de tweede plaats ook het lichaam wel bij; maar zo wikkelen zij zich in een blijkbare tegenstrijdigheid in, welke men niet kan ontworstelen tenzij men alle spraak verwart.
4. Dewijl het vierde geen opheldering nodig heeft, gaan wij tot:
5. Het vijfde over, en beroepen ons hier wederom op het blijkbaar getuigenis van alle welgestelde zinnen.
6. En voegen er ten zesde bij, de ongerijmdheden welke de alomtegenwoordigheid van Christus' lichaam na zich sleept, die zeker niet klein zijn, ja, in sommige opzichten nog groter dan die waren welke wij tegen de transsubstantiatie der pausgezinden hebben aangevoerd.
7. Indien ze met een gezuiverd oordeel de consubstantiatie en derzelver aard willen onderzoeken, zullen zij gedwongen worden te erkennen dat niets dergelijks of kan begrepen, of in dit tegenwoordige

stuk kan bestaan; hetwelk blijkt:
8. Uit de verschillen niet alleen der lutheranen zelf ondereen, over de manier en wijze van deze lichamelijke tegenwoordigheid, maar ook uit die nevels en duisterheden van spreekwijzen, waarin zij zichzelf, en de hunnen verwarren.
9. Het met de mond eten van Christus' lichaam, die de consubstantiatie met zich sleept, stelt daarenboven Christus' allerheiligst lichaam en bloed aan dezelfde ongemakken bloot die wij boven tegen de pausgezinden hebben bijgebracht.
10. Ook wensen wij, dat zij eens in goede ernst overwegen of niet het gevoelen van onze Hervormde Kerk de geestelijke vereniging en gemeenschap met Christus veel zuiverder en krachtiger aandringt. Er is niets meer blijkbaar, indien men hier gezuiverde ogen meebrengt; en wij maken geen zwarigheid te verklaren, dat indien de lutherse mening op het strengste wordt opgenomen, daardoor ontzenuwd en verbroken wordt die allerkrachtigste band van geestelijke inlijving in Christus en opwassen in Hem; welke in dit Sacrament de gelovigen moet en kan verzegeld worden.
11. Van veel kracht is hier ook hetgeen wij geredeneerd hebben over het verborgen lichaam en bloed van Christus, aangemerkt als vers op het altaar Gode aangeboden en ten offer toegebracht; welke betrekking zeker Christus niet meer lichamelijk, maar alleen geestelijk heeft.
12. En ten laatste, valt er geen tegenspraak op hetgeen wij van het altaar, aangemerkt als Gods Tafel, hebben voorgesteld; waaraan God Zich in geheiligde gerechten verlustigt, en op dezelfde lekkernijen de gelovige zielen onthaalt en vergast.

DERTIGSTE ZONDAG

Vraag 80. Wat onderscheid is er tussen het Avondmaal des Heeren en de paapse Mis?
Antwoord. Het Avondmaal des Heeren betuigt ons dat wij volkomen vergeving van al onze zonden hebben door de enige offerande van Jezus Christus, die hij Zelf eenmaal aan het kruis volbracht heeft, en dat wij door den Heiligen Geest Christus worden ingelijfd, Die nu naar Zijn menselijke natuur niet op de aarde maar in den hemel is, ter rechterhand Gods Zijns Vaders, en daar van ons wil aangebeden zijn. Maar de Mis leert dat de levenden en de doden niet door het lijden van Christus vergeving der zonden hebben, tenzij dat Christus nog dagelijks voor hen van de mis-priesters geofferd worde, en dat Christus lichamelijk onder de gestalte des broods en wijns is, en daarom ook daarin moet aangebeden worden. En alzo is de Mis in den grond anders niet, dan een verloochening der enige offerande en des lijdens van Jezus Christus, en een vervloekte afgoderij.

Verklaring

OM de allerheiligste dienst van het Nachtmaal des Heeren van het ongodsdienstig gebruik te zuiveren, worden ons in deze zondag twee stukken onderscheiden ter beschouwing onder het oog gebracht.

I. Het ene toont ons, dat dit Sacrament waardoor ons de enige offerande van Christus vertegenwoordigd en verzegeld wordt, door de pauselijke mis geheel omgekeerd, en in een schandelijke afgoderij verkeerd wordt, vraagt 80.
II. Het andere boezemt ons in, dat dit geestelijk voedsel de gelovigen alleen verordineerd is; maar dat ongelovigen en goddelozen buiten deszelfs gemeenschap moeten gesloten worden, vraag 81 en 82.

Ten aanzien van het eerste lid, in de 80ste vraag behandeld, moet men zeggen dat het bederf van de beste dingen het allerergste is.
Dit is op het duidelijkste te zien in het allerheiligst Bondsteken en zegel, waarvan wij thans handelen; dat de voorgangers in de roomse kerk dermate bedorven hebben, dat zij door het invoeren van het misoffer alle fundamenten van het genadeverbond zeer deerlijk verzwakt, en de allerheiligste dienst Gods in de allervuilste afgoderij veranderd hebben. Waarin als in een middelpunt samenvloeit al wat de roomse kerk voor verfoeilijks in haar schoot koestert, en hetgeen dat de stad van de antichrist als haar meest geheime godentempel geheiligd heeft; daarvoor te vuur en te zwaard strijdende, en daarin de voor- en achtersteven van haar gemeenschap stellende, die allen, hoezeer ook verdoemelijk en goddeloos, voor haar burgers en leden haar maatschappij houdende, die maar de majesteit der mis gehoorzaam eerbiedigen.
Deze afgodin is, volgens de besluiten der kerkvergadering te Trente, met bliksems van vervloekingen gesterkt tegen anders gevoelenden: Een waarachtige en eigenlijk gezegde offerande, waarin wettig geordende priesters onder de gedaante van brood en wijn, het vlees en bloed van Jezus Christus dagelijks Gode opofferen, ter verzoening der zonden van levenden en van doden, ook tot verkrijging van alle goede, en afwering van alle kwade dingen.
Door de kracht van welk misoffer, die op de aarde zijn van dodelijke zonden gezuiverd worden, ook die naar het vagevuur gezonden zijn, om des te spoediger tot de hemelse heerlijkheid ingelaten te worden; indien ze maar voor zielenmissen rijkelijk gezorgd hebben; welke zoveel krachtiger de hemel zullen ontsluiten, hoe meer ze dikwijls van de mispriesters gedaan worden.
Dat al deze leerstellingen de Christelijke religie naar de keel steken, en een antichristelijke besmetting uitwasemen, zullen wij betogen met enige bewijsredenen, de meest uitgelezene uit een grote menigte.
a. Het eerste bewijs is, dat door de offerande der mis Christus' priesterdom en Zijn middelaarsambt gans openlijk verkleind wordt; Die, gelijk Hij alleen het Slachtoffer, alzo ook alleen Priester en Hogepriester in het huis Gods is. Van Wie de Godsspraak gezegd had: Gij zijt Priester in eeuwigheid naar de ordening van Melchizédek,

Ps. 110:4, Hebr. 5:5,6,10, 7:17,21,26,27, 9:11,12, 10:21. Uit welke plaatsen het openbaar is, dat het recht van een offerande van zondenverzoening Gode op te offeren Christus alleen zodanig toebehoort; dat zulks met geen enkel mens kan worden medegedeeld.
De roomsgezinden zoeken hier wel een uitvlucht, onderscheid makende tussen een hogepriester in rang de eerste, hoedanig Christus alleen is; en een tweede of onderpriester, hoedanig ook een mens, behoorlijk daartoe ingewijd, zijn kan. Tot welke zaak zij al die plaatsen verdraaien, daar de gelovigen van het Nieuwe Testament priesters en een koninklijk priesterdom genoemd worden, 1Petr. 2:9, Op. 1:6.
Dan, zeer licht is hier het antwoord:
1. Dat die eer van het geestelijk priesterschap alle gelovigen van het Nieuwe Testament in gelijke rang gegund wordt, alzo hierin geen waardigheid van een klerk boven de leek is te vinden.
2. Nergens wordt de gelovigen die eer en het recht toegeëigend van een offer van zondenverzoening Gode toe te brengen (dat hier de vraag van verschil is) naardien die waardigheid zo groot is, dat ze niet vallen kan dan in zodanig een Persoon, Die met een allerheiligste mensheid van alle smet der zonde afgescheiden, de kracht der eeuwige Godheid samen paart; teneinde Hij door Zijn opoffering van een oneindige waardij en gewicht, de verlossing van alle misdaden en straffen kon verwerven.
Wij staan wel toe en houden vast, dat de gelovigen aan Gods altaar, daar de verzoening verricht wordt, of liever verricht is, aanzitten, als zij des Heeren Avondmaal vieren, en aldaar de gedachtenis van Zijn zoendood vernieuwen; maar geenszins offeren zij, of Christus' dienaars hun voorgangers aldaar, veel minder dat zij offeranden van verzoening zouden toebrengen. Het door Christus alleen geofferde zoenoffer ontvangen zij aldaar met de hand en mond des geloofs, als genodigde gasten en huisgenoten Gods. Zaken voorwaar, die hemelsbreed verschillen van de leer van het pausdom, enkel aangelegd en geschikt om de dwingelandij der kerkelijken over de menigte der leken te grondvesten.
b. Een tweede bewijs waarmee als met een sterke pijl de mis geveld en verslagen wordt, is, dat daardoor een groot ongelijk aan de enige, volkomen en in eeuwigheid vloeiende offerande van Christus wordt

toegebracht. Haar gewicht is zo zwaar, haar waardigheid en majesteit zo groot, dat ze, ofschoon de kracht daarvan door de ganse eeuwigheid zich uitstrekt, echter waarachtig, eigenlijk en lichamelijk maar eenmaal heeft moeten, ja heeft kunnen geofferd worden; alzo dat ze zo door haar natuur als ook door haar oneindige kracht alle herhaling geheel en al uitsluit.

Niets klaarder is in dit stuk dan de leer van de apostel, Hebr. 10:10: In welken wil wij geheiligd zijn, door de offerande des lichaams van Jezus Christus, eenmaal geschied. Dat woord *eenmaal* verwerpt alle herhaling van Christus' offerande; gelijk ook middagklaar uit de volgende verzen 11-14 blijkt, alwaar een duidelijke tegenstelling tussen de schaduwachtige en voorbeeldige priesters en Christus gemaakt wordt. Welke oude en eerdere priesters daarom nodig hadden hun opofferingen dagelijks te herhalen en te vermenigvuldigen, omdat zij door die voorbeeldige slachtoffers van het vee geen ware en wezenlijke verzoening konden aanbrengen; daar Christus met één slachtoffer voor de zonde geofferd hebbende, in eeuwigheid is gezeten aan de rechterhand Gods, en met één offerande in eeuwigheid volmaakt heeft degenen die geheiligd worden. Vergelijkt ook in diezelfde zin en met hetzelfde besluit van gevolg, meer andere plaatsen in dezelfde Brief aan de Hebreeën; als hoofdstuk 7:23,24 en vervolgens, tot het einde van het hoofdstuk. Daar in ieder vers een nieuwe kracht van bewijs steekt, dat elk door een aandachtige lezing zeer licht zal vatten. Ook hoofdstuk 9:24-28, daar insgelijks in elk woord bijkans licht en kracht wordt gevonden om dit stuk te beslissen.

Nog krachtiger en korter wordt hetzelve besloten uit Hebr. 10:17,18: Hunner zonden en ongerechtigheden zal ik geenszins meer gedenken. Waar nu vergeving der zonden is, daar is geen offerande meer voor de zonde. Dit besluit is van zoveel kracht, dat het alle andere zoenoffers voor de zonde, buiten dat enige van Christus, onder de voet werpt. Waarom wij niet schromen dat offer der mis als heiligschennis te veroordelen, en als iets waardoor het verbond der genade en de ganse huishouding van het Nieuwe Testament verduisterd, ja uitgewist wordt. Hetwelk, opdat het des te klaarder blijke, durf ik hieruit zelfs wel afleiden, dat de Heere Christus Zelf niet kan gezegd worden Zijn offerande, (aan het kruis eenmaal

geschied) te herhalen, en weer opnieuw te doen. Want hieruit zou volgen, dat Zijn kruisoffer niet volkomen en in alle delen volledig was. Hoeveel minder dan is het te duiden, dat mensen zouden gezegd worden dat offer van Christus dagelijks te herhalen, dat zo volkomen en in alle delen volledig is? Er kan zeker niets dat Christus meer onteert begrepen worden.
Partijen zoeken hier alweer een uitvlucht, door onderscheid te maken tussen een offerande van voldoening en van toepassing, tussen een bloedige en onbloedige offerande. Door welke laatste, namelijk de onbloedige offerande, de eerste, namelijk de bloedige, zou worden vertegenwoordigd, herdacht en aan ons toegepast. Maar deze woorden van onderscheiding zijn niet meer dan blote klanken en ijdele vitterijen, om de ongeoefenden te doen schemeren; en waardoor ook de ganse staat van verschil wordt omgekeerd. Want nooit hebben onze godgeleerden ontkend, dat het Heilig Avondmaal in zekere zin kan genoemd worden een offerande van gedachtenis, vertegenwoordiging, toepassing en dankzegging. Maar dit is eigenlijk het geschil, of het Heilig Avondmaal een waarachtig en eigenlijk gezegd offeren van verzoening is, waardoor zonden welke nog niet vergeven zijn, uitgedelgd worden door tussenkomende voldoening. En dewijl dit nu het gevoelen van het pausdom is, moeten zij ook noodzakelijk het Avondmaal houden voor een offerande van voldoening. En naardien zij deze offerande ondertussen een onbloedige noemen, spreken zij zeker tegenstrijdige dingen, en weigeren Paulus geloof te geven, die ons verzekert dat zonder bloedstorting geen vergeving der zonden geschiedt, Hebr. 9:22.
c. Uit deze laatst aangehaalde schriftuurplaats neem ik een nieuw en derde bewijs, en weerleg die voorgewende offeranden der mis uit de aard en natuur van alle zoenofferanden; welke vereist storting van bloed, gepaard gaande met een vervloekte dood en verbrijzeling van het slachtoffer. Te weten, het zondoffer der verzoening wordt gesteld in de plaats van de zondaar, die verdiend heeft gedood, verbrijzeld en onder de Goddelijke vervloeking verteerd te worden. En juist daarom moet dat plaatsvervangend Slachtoffer al die dingen lijden en ondergaan, welke de zondaar rechtvaardig heeft verdiend; gelijk als Christus al die dingen voor en in de plaats van de Zijnen heeft geleden en ondergaan, als Hij die bloedige dood en

vervloeking, zo tijdelijke als eeuwige, in ziel en lichaam beide geleden en ondergaan heeft. In welk opzicht zij dan bevonden worden Christus wederom opnieuw te kruisigen, en de Heere der heerlijkheid smaadheid aan te doen, die stellen dat Hij dagelijks wederom waarachtig en eigenlijk in de mis wordt opgeofferd, en als een slachtoffer tot zondenverzoening in het Avondmaal Gode wordt opgedragen.

d. De mis is een loutere ontheiliging van de godsdienst, dewijl ze de blinde stervelingen afleidt van die inwendige en geestelijke dienst Gods, waardoor zij tot Gods altaar nadere moesten; opdat zij Christus, eenmaal aan het kruis geofferd, met de mond des geloofs ontvangen, en Hem geestelijkerwijze als in hun substantie zou verkeren, tot meerdere verzekering van rechtvaardigmaking en toename in heiligmaking. Daar zij nu integendeel gedrongen worden om in die uiterlijke ceremonie en luister der mis te blijven hangen, en Christus op aarde met een aards hart te zoeken en aan te bidden, Die zij in de hemel moesten zoeken, en tot Hem toegaan met hemelse verlangens, zoals Hij in de hemelse tempel aan de rechterhand des Vaders op de troon der genade gezeten is; onder een levendige overtuiging dat zij geen gemeenschap met Hem kunnen hebben, tenzij zij Zijn wederbarende en heiligmakende Geest in zich voelen leven en werken.

e. Wat zal ik nu verder zeggen van die profaanheid (ontheiliging) welke zij begaan, als ze meer kracht en gewicht tot verzoening van de zonden toeschrijven aan tien missen dan één, meer aan honderd dan aan tien? Tot duizenden van missen ook opklimmende, om daaruit de keuken der mispriesters des te vetter en smeriger te maken.

f. Wat meer? Als zij ijdel en dwaas voorgeven, door die zo vermeerderde missen ook de zonden der gestorvenen te kunnen verzoenen, en de zielen uit het vagevuur te verlossen? Alle welke dingen voorwaar! indien wij de zaak recht beoordelen, de altijddurende en meest volkomen kracht van Christus' lijden en offerande aan het kruis ten enenmale omkeren en verwoesten. En daar ze ook de doden de heil aanbrengende kracht van het Avondmaal toe-eigenen, benemen zij de levenden alle wezenlijke vertroosting; die in de daad geen is of zijn kan, tenzij men vast gelooft dat de vergeving der

zonden niet afhangt van mispriesters, door zilver en goud gekocht en tevreden gesteld; maar alleen van het bloed van het onbestraffelijk en onbevlekt Lam, door de Heilige Geest op onze harten besprengd, en onze consciëntie toegepast. En dat wel in dit leven alleen, door een volkomen afwassing en vrijverklaring; teneinde ons na de dood niet de minst vrezende beroeringen en pijnen overblijven, welke, door hulp der missen met geld gekocht, zouden moeten verdreven worden.

g. Ten laatste, blijkt het godslasterlijke van de mis, dat door deze weg een openbare banier tot een schandelijke en verfoeilijke afgoderij in het Christendom is opgericht. Laten wij maar het stout en onbeschaamd besluit van het concilie van Trente horen: Indien iemand zegt, dat in het heilig sacrament der eucharistie Christus, Gods eniggeboren Zoon niet moet aangebeden worden, ook met een uiterlijke eredienst; en derhalve op een bijzondere statelijke wijze geëerd worden, noch op processies plechtig omgedragen, noch openlijk het volk tot aanbidding moet voorgesteld worden, maar dat deszelfs aanbidders afgodendienaren zijn, die zij een vervloeking. Deze uitspraak is in waarheid een samenhoping van alle verfoeilijkheden, welke de moeder der hoererijen, Rome, uit haar vergiftigde beker de natiën te drinken geeft. Waarover de opstellers van onze Heidelbergse Catechismus ook hun uitspraak daartegen doen; niet uit partijzucht of onmatige drift, maar wettige ijver, als ze de paapse mis noemen een vervloekte afgoderij. Niet maar, omdat alle afgoderij van God vervloekt, en in Gods Woord met de vloek geslagen is, maar ook omdat men nooit en nooit iets zo van zulk een wangedrocht als dit soort van afgoderij op het toneel van deze wereld gezien heeft, noch iets dat meer aanstoot gegeven heeft, de volken van het Evangelie vervreemd; en hetgeen alsnog de Joden, mohammedanen en heidenen een afschrik van het Christendom baart.

En opdat ik mij niet dieper in het schandelijke en dwaze van deze leer van het pausdom inlaat, merk ik alleen nog maar aan, dat ons nergens in het Evangelie door enig gebod of voorbeeld zulk een eredienst omtrent het gewijde brood van het Avondmaal is aanbevolen; en dat ook geen pausgezinde, volgens zijn aangenomen leerstellingen, ooit of ooit verzekerd kan zijn van die lichamelijke tegenwoordigheid van Christus in het misbrood; als waartoe vereist

wordt, zo zij zeggen: Ten eerste, de onbedrieglijke intentie of mening van de priester, om het brood in Christus' lichaam te veranderen. Ten andere, een wettige uitspraak der woorden van de consecratie of inwijding. Ten derde, dat de priester behoorlijk gedoopt en geordend is. Zonder welke vereisten zij leren, dat de verandering niet voortgaat; weshalve zij in die onzekerheid het volk altijd in gevaar stellen van afgoderij te begaan. Doe er tot een toegift van afgodendienst bij, dat zij missen doen ter ere van Maria en andere heiligen, en die plechtigheden ook tot ontelbare andere dingen overbrengen. Waaruit dan openbaar is de verfoeilijkheid van dit wangedrocht der mis, waarvan Daniël oudtijds voorzegd had, dat het staan zou in de heilige plaats.

Vraag 81. Voor wie is het Avondmaal des Heeren ingesteld?
Antwoord. Voor degenen, die zichzelven vanwege hun zonden mishagen, en nochtans vertrouwen, dat deze hun om Christus wil vergeven zijn, en dat ook de overblijvende zwakheid met Zijn lijden en sterven bedekt is; die ook begeren hoe langer hoe meer hun geloof te sterken en hun leven te beteren. Maar de hypocrieten en die zich niet met waren harte tot God bekeren, die eten en drinken zichzelven een oordeel.

Vraag 82. Zal men ook diegenen tot het Avondmaal laten komen, die zich met hun belijdenis en hun leven als ongelovige en goddeloze mensen aanstellen?
Antwoord. Neen; want alzo wordt het verbond Gods ontheiligd, en Zijn toorn over de ganse gemeente verwekt. Daarom is de Christelijke Kerk schuldig, naar de ordening van Christus en Zijn apostelen, zulken, totdat zij betering huns levens bewijzen, door de sleutelen des Hemelrijks uit te sluiten.

Verklaring

HET onheilig misbruik van dit Bondzegel bij die van het pausdom verslagen zijnde, moeten wij nu verdere omzien naar deszelfs goed en wettig gebruik. Dit Sacrament, gelijk het een heilig zegel is van Gods genadeverbond, alzo moet het niet dan alleen aan de

bondgenoten Gods, volgens deszelfs aard en natuur, vergund worden. En gelijk het tevens het voedsel is van het geestelijke leven, zo spreekt ook de zaak vanzelf, dat geen anderen dan die geestelijk leven en de beginselen der wedergeboorte bezitten, enig recht hebben van deze Heilige Tafel te eten. Diensvolgens, de dienaars in Gods huis, wie de bediening der heilige Sacramenten van Christus is aanbevolen en toevertrouwd, liggen onder een godsdienstige en nauwe verplichting en zielenzorg, om hier nauwkeurig toe te zien, teneinde het heilige de honden niet te geven, en de paarlen de zwijnen worden toegeworpen.
Nademaal er nu een tweeërlei soort van onwaardige disgenoten of avondmaalgangers is, van welke het eerste de bedekte ongelovigen begrijpt, die onherboren zijn en onder het masker van hypocrisie of geveinsdheid schuilen; het andere soort de openbare ongelovigen bevat, die of in belijdenis en leer, of in leven zich als ongelovige en goddeloze mensen aanstellen, zo dient ook op een tweeërlei wijze de ontheiliging van dit Bondzegel te worden tegengegaan door de getrouwe dienaars en uitdelers der heilige verborgenheden Gods. Namelijk:

I. Dat ze het eerste soort afmanen en afschrikken van dit Sacrament lichtvaardig en roekeloos te gebruiken; wanneer de onderwijzer bezig is in de 81ste vraag.
II. En het andere soort daarenboven ook weren, en desnoods afsnijden, en geenszins tot de Heilige Tafel toelaten; daar onze catechist van handelt in de 82ste vraag.

I. Om de bedekte ongelovigen en alle huichelaars af te manen en af te schrikken, volgens de inhoud van de 81ste vraag, worden twee dingen vereist:
A. Vooreerst, dat de karakters of merktekenen derzulken in hun eigen aard worden voorgesteld, die het recht hebben tot gebruik van dit Sacrament.
B. Ten andere, dat die van deze merktekenen verstoken zijn, ernstig wordt aangekondigd dat ze door een roekeloos gebruik zichzelf een oordeel eten en drinken.
A. De karakters in hun eigen aard van de ware disgenoten zijn

volgens ons Heidelbergs onderwijs drie in getal; en met recht:
1. Een ware droefheid en smart over de zonden.
2. Een oprecht vertrouwen op Christus tot vergeving.
3. Een ernstig voornemen om hoe langer hoe meer in de loopbaan der heiligmaking te vorderen.
Welke drie hoofdstukken in ons formulier, dat, om dit Avondmaal waardig te vieren, het volk vooraf wordt voorgelezen naar diezelfde draad en orde zijn ontworpen, en daar breder uitgebreid worden.
1. Omtrent het eerst genoemde merkteken heeft men in aanmerking te nemen, dat tot die ware droefheid en smart over de zonden verschillende graden en trappen behoren; en wel:
a. Voor alle dingen een kennis van de zonden; niet uitwendig, maar inwendig; welke de Heilige Geest alleen kan schenken, met Zijn stralen de meest verborgen schuilhoeken van het verdorven hart doordringende, welker smetten en onreinheden God alleen kan doorzien, en ze de zondaar te zien geven, enzovoort.
b. Uit deze kennis wordt de erkentenis geboren, dat er in iedere zonde een belediging is van het oneindig Opperwezen; Wiens opperheerschappij, Wiens algenoegzaamheid, Wiens goedheid en barmhartigheid, Wiens heiligheid en gerechtigheid zeer zwaar beledigd worden, ook door de minste overtreding; welke alle wij des doods en wel de eeuwige dood waardig erkennen moeten. Uit deze erkentenis nu en het innig gevoel daarvan ontstaat:
c. Schaamte, verlegenheid, bekommering, waardoor de mens niet weet waarheen hij zich zal keren; en de Heere in het oog krijgende, begint hij uit de diepe kolken van zijn verdorvenheid en ellende waarin hij zich gezonken en gedompeld ziet, uit te roepen: Uit de diepten roep ik tot U, o HEERE. Zo Gij de ongerechtigheid gadeslaat, HEERE, wie zal bestaan? Ps. 130:1,3. En daarom, ga niet in het gericht met Uw knecht, want niemand die leeft zal voor Uw aangezicht rechtvaardig zijn, Ps. 143:2. Uit welk alles dan eindelijk die heilzame smart ontstaat, welke droefheid naar God baart, en het hart breekt, verbrijzelt, en door die gevoelige verbrijzeling vatbaar maakt om de olie en wijn der hemelse genade te ontvangen.
2. Omtrent het tweede, het vertrouwen op Christus alleen tot vergeving, wordt voor alle dingen vereist:
a. Een verloochening van zichzelf, en een wegwerping van alle

eigen gerechtigheid, en van verbeelding van de minste deugd in zichzelf te bezitten. Want zolang wij nog iets het allerminste van onszelf en van ingebeeld goed der natuur willen behouden, blijven wij binnen onszelf, en kunnen met die hevige en brandende geloofsdrift naar Christus niet vlieden, of met die gevleugelde loop naar Hem heen vliegen.

b. Hier moet bijkomen een ware en oprechte erkentenis van die verdienste van een oneindige waardij, welke alleen in de offerande van Christus, om onze zonden te verzoenen, te vinden is, enzovoort.

c. Zoals men tevens ook voor vast en zeker moet geloven, dat dit zoenoffer van Christus ook ons in het bijzonder van God Zelf aangeboden wordt, opdat wij dat etende en drinkende met de mond des geloofs, deszelfs verzoenende kracht, zo tot rechtvaardigmaking als tot heiligmaking, als in onze ingewanden geestelijkerwijze overgieten, en aldus inwendig met de opgeofferde en gekruiste Christus verenigd worden. Waaruit dan:

d. Ten laatste, dat vertrouwen spruit, dat onze Catechismus uitdrukkelijk heeft aangetekend, dat al onze zonden ons om Christus' wil vergeven zijn, en dat ook de nog overblijvende zwakheid met Zijn lijden en sterven bedekt is. Dat zeggen wil, dat een gelovige ziel volkomen moet overtuigd wezen dat zij de rechtvaardigmaking en heiligmaking deelachtig is geworden, en wel in grote overvloed en volkomenheid; nademaal zij de gehele Christus aanneemt en ontvangt, Wiens kracht oneindig is. Derhalve is hij ten volle gerechtvaardigd, zonder opklimming bij trappen, zij is ook ten volle geheiligd; maar dit bij trapsgewijze opklimming. Waardoor men bij vermeerdering en geleidelijk voortgaat; dat wederom de aard van deze genadeweldaad in de huishouding van deze wereld vereist; gelijk voorheen breder van ons betoogd is.

3. Nog is overig die vurige begeerte, daar de onderwijzer ten laatste van spreekt, om ons geloof te sterken en ons leven te beteren, waardoor men in de loopbaan der heiligmaking zich moet uitstrekken naar het uiterste toppunt. Waartoe voor alle dingen gevorderd wordt:

a. Een diepe overtuiging en overreding, dat zonder heiligmaking niemand God zien zal, Hebr. 12:14.

b. Hier behoort bij te komen een hartelijke liefde tot heiligheid en

deugd, en wel om de deugd zelf, welker beminnelijk aangezicht onze ziel hoe langer hoe meer lokken en trekken, en door de aangenaamste banden aan haar verbinden moet.
c. En wel zonder enige bepaling of uitzondering, dermate, dat men staat en haakt naar alle deugd die genaamd kan worden, en de zich met alle ijver naar de hoogste volmaaktheid uitstrekt, vergetende met de apostel dat achter is, en zich uitstrekkende tot hetgeen dat voor is, Fil. 3:24. Dat is, tot nieuwe vorderingen en tot de uiterste eindpaal der hemelse roeping, welke gelegen is in het beeld Gods en Deszelfs volkomen gelijkenis.
B. Die nu van deze merktekenen nog verstoken zijn, worden in ons statelijk en plechtig formulier, om het Heilig Avondmaal waardig te gebruiken, vermaand dat zij zich daarvan onthouden, opdat zij zich niet schuldig maken aan het schenden van het lichaam en bloed van Christus, noch zich een oordeel eten en drinken, niet onderscheidende het lichaam des Heeren, volgens 1Kor. 11:27,29.
a. Zij schenden namelijk het lichaam en bloed van Christus, die niet kennen, niet erkennen, niet hartelijk gevoelen de volstrekte noodzakelijkheid van Christus' zoenoffer tot zondenvergeving; nademaal zij zichzelf niet kennen, en niet zien noch gevoelen hun allenthalve verdorvenheid en de vloek tegelijk, waaronder zij liggen. Hier spreekt de zaak vanzelf, dat diegenen eerst met godvruchtige aandoeningen en bewegingen, en met een heilig vrezen en beven Christus kunnen eerbiedigen en aanbidden, als voor ons gekruist en opgeofferd. Die in de afgrond van hun verdorvenheid en vervloeking zijn afgeklommen, en daar hebben gezien en doorzien de schandelijkheid van elke zonde en de ondraaglijke last van de eeuwige dood, welke zelfs de allerminste overtreding aankleeft. O, onuitsprekelijke stof van lof en dankzegging! O ongelooflijke kracht van verwondering en aanbidding! welke inwendig ontstaat in het hart door Gods licht bestraald, wanneer deze godsdienstige en heilige aandoeningen en bewegingen omtrent de Heere Christus zijn opgewekt. Maar o verbazend verzuim! O koude betrachting van Christus kruis! zolang de mens zich niet gevoelt ten enenmale verdorven en verloren, en in de banden van de eeuwige dood gekluisterd. Dan is bij hem van geen waarde dat allerheiligst bloed. Dan is gering in zijn ogen dat ontzaglijk zoenoffer, dat de hemelingen en aardlingen

tezamen in verwondering moest wegrukken.
b. Ten andere, zij schenden het lichaam en bloed van Christus, die niet toestemmen noch ook vertrouwen dat deze offerande van Christus geschikt is tot verzoening van de zonden, voor al diegenen in het bijzonder, die deze met waar geloof aannemen. Hier komt ons weer voor dat voorname hoofdstuk van onze religie, dat wij hiervoor bij de zevende zondag verhandeld hebben, daar wij de natuur van het zaligmakend geloof hebben beschreven. Waarin wij zeiden, dat het een bijzonder vertrouwen is, hetwelk een iegelijk gelovige op God, die zich in Christus aanbiedt, hebben moet, als hij dankbaar erkent dat Christus ook hem in het bijzonder wordt aangeboden. Maar dat kunnen zulken niet oefenen, die vertrouwen in zichzelf stellen. Anderen durven dat grote zoenoffer wel aannemen, en passen het ook zonder schroom stout zichzelf toe tot rechtvaardigmaking; maar hetzelve ook tegelijk aan te nemen tot heiligmaking, daarvan zijn zij afkerig; en zodoende, begaan zij wel allermeest een misdaad van gekwetste Majesteit, naardien zij Christus maken tot een dienstknecht van de zonde; daar Hij gekomen was om de zonde te verbreken. Dit openbaart zich nog klaarder bij ons:
c. Derde stuk, waarin wij die allen verklaren voor schenders en ontheiligers van Christus' lichaam en bloed, die zich op de betrachting van ware deugd en heiligheid niet ijverig en aanhoudend toeleggen. Want daartoe is het dierbaar bloed van het onbevlekte Lam gestort, opdat Hij de vlekken der zonden zou wissen; daartoe is Deszelfs vlees gebroken, opdat onze oude mens gebroken en teniet gedaan, en de werken des vleses geheel en al verbroken zouden worden. Uit al deze overwegingen heeft Paulus terecht besloten, dat de zodanigen zich een oordeel eten en drinken. In welke figuurlijke manier van spreken een wonderbare kracht en nadruk steekt; als waardoor te kennen gegeven wordt, dat de vervloeking Gods dit soort van mensen vooral treft, en als in derzelver merg en ingewanden zal doordringen, dermate, hoe meer ze voortgaan dit zuivere Sacrament roekeloos te gebruiken en te ontheiligen, hoe meer ze de kracht van de eeuwige dood in zich ontvangen en als indrinken. Eveneens als iemand die een vergiftigde spijze of drank inneemt, omdat Christus, kwalijk gebruikt, voor een medicijn metterdaad wordt een venijn, en voor een reuke des levens een reuke des doods ten dode.

II. Wat degenen aanbelangt die geweerd en afgesneden moeten worden, waarvan een tweeërlei soort in de 82ste vraag wordt opgegeven; die of door belijdenis de religie en geloofsleer welke zij in het Nachtmaal bevestigen, omstoten, of door leven deze verloochenen.

A. Ten aanzien van de belijdenis en leer, moeten zulken buiten twijfel geweerd worden, die de fundamenten ondergraven en omver halen, waarop al die leringen zijn gebouwd, waarin de gelovigen door Christus' lichaam en bloed gesterkt en bevestigd worden. En die derhalve des mensen diepe ellende en verdorvenheid, de genoegdoening van Christus, en de noodzakelijkheid der heiligmaking ontkennen en tegenlopen. Het is toch een loutere ontheiliging, iemand de panden van die waarheden te geven, welke hij in het openbaar bestrijdt en afweert. Wij kunnen thans in dit leerstuk, van anderen in het brede behandeld, niet dieper intreden. Dit zij een algemene regel: Al wat het fundament der geloofsleer verzwakt en omwroet, moet hier ter toets worden gebracht. En dezulken kunnen en mogen van de getrouwe bedienaars der verborgenheden Gods in de school der Kerk niet verdragen worden; hetgeen wij hier tegen die al te ruime tolerantie van velen zorgvuldig hebben in acht te nemen.

B. Ten aanzien van leven en zeden, zijn ook zulken niet minder te weren en af te snijden als schadelijke ledematen, die openlijk onder het vaandel van de vorst der duisternis dienen, en hun leden stellen tot wapenen der ongerechtigheid, door overspelen, dronkenschappen en andere schandelijkheden, die in het Christendom niet genoemd moesten worden, ik laat staan dat ze onder de leden der Kerk verdragen zouden worden. Want aldus wordt het Evangelie een openbare schandvlek aangewreven, en Gods Naam gelasterd van degenen die buiten zijn. Aldus dreigt het zuurdeeg de ganse massa aan te steken en te verderven; aldus geeft men voedsel aan de onboetvaardigheid en vleselijke gerustheid; aldus dulden de uitdelers der Sacramenten, dat ontheiligd wordt datgene dat van God geheiligd is. Ja, zijzelf ontheiligen de Sacramenten, wanneer zij die eerwaardige en ontzaglijke panden toereiken aan openbare vijanden Gods en rebellen van Zijn heilige Majesteit. Ten laatste wordt aldus, gelijk de onderwijzer zeer gegrond zegt, Gods toorn over de ganse gemeente verwekt; en niet alleen de eeuwige, maar zelfs ook Gods

tijdelijke toorn, om zodanige gemeente die de goddelozen toelaat en draagt, te verstrooien en eindelijk uit te roeien.

EEN EN DERTIGSTE ZONDAG

Vraag 83. Wat zijn de sleutelen des Hemelrijks?
Antwoord. De verkondiging van het heilig Evangelie en de Christelijke ban of uitsluiting uit de Christelijke gemeente, door welke twee stukken het hemelrijk den gelovigen opengedaan en den ongelovigen toegesloten wordt.

Vraag 84. Hoe wordt het Hemelrijk door de prediking des heiligen Evangelies ontsloten en toegesloten?
Antwoord. Alzo, als, volgens het bevel van Christus, aan de gelovigen, allen en een iegelijk, verkondigd en openlijk betuigd wordt dat hun, zo dikwijls als zij de beloftenis des Evangelies met een waar geloof aannemen, waarachtiglijk van al hun zonden van God, om der verdiensten van Christus wil, vergeven zijn; daarentegen allen ongelovigen, en die zich niet van harte bekeren, verkondigd en betuigd wordt dat de toorn Gods en de eeuwige verdoemenis op hen ligt, zolang als zij zich niet bekeren; naar welk getuigenis des Evangelies God zal oordelen, beide in dit en in het toekomende leven.

Vraag 85. Hoe wordt het hemelrijk toegesloten en ontsloten door den Christelijken ban?
Antwoord. Alzo, als, volgens het bevel van Christus, degenen, die onder den Christelijken naam onchristelijke leer of leven voeren, nadat zij, ettelijke malen vermaand zijnde, van hun dwalingen of hun schandelijk leven niet willen aflaten, der gemeente, of dengenen die van de gemeente daartoe verordineerd zijn, aangebracht worden, en, zo zij aan de vermaning zich niet storen, van henlieden door het verbieden der Sacramenten uit de Christelijke gemeente, en van God Zelven uit het Rijk van Christus gesloten worden; en wederom als lidmaten van Christus en van Zijn gemeente aangenomen, zo wanneer zij waarachtige betering beloven en bewijzen.

Verklaring

IN nog ruimer gezicht van zaken zal ons dezelfde stof van de voorgaande zondag in dezen inleiden, achtereenvolgens de zo sierlijke als zakelijke uitbreiding, welke de Heidelbergse onderwijzers ons hier geven bij gelegenheid van de sleutelen van het Hemelrijk, waarvan zij melding gemaakt hadden bij het slot van de naast voorgaande vraag.
In een zeer beknopte orde wordt dit stuk behandeld, als hier:

I. Eerst in het gemeen getoond wordt, wat men te verstaan heeft door de sleutelen van het Hemelrijk, die twee in getal zijn, de verkondiging van het Evangelie en de kerkelijke tucht, vraag 83.
II. En dan in het bijzonder geleerd wordt de tweeërlei aard en het gebruik van beide. Namelijk:
A. Hoe door de eerste sleutel, het Hemelrijk dezen ontsloten, genen toegesloten wordt, vraag 84.
B. En hoe door de tweede sleutel het Koninkrijk dezelfde personen eerst toegesloten, daarna weer geopend wordt, vraag 85.

I. Tot dieper en grondiger verstand van ons eerste lid, dient:
1. Vooraf de oorsprong van de figuurlijke spreekwijze van ons te worden nagevolgd; waartoe ons met de hand leiden zal die uitstekende plaats, Jes. 22:22: Ik zal den sleutel van het huis Davids op zijn schouder leggen; en hij zal opendoen en niemand zal sluiten; en hij zal sluiten en niemand zal opendoen. De letterlijke beschouwing vertoont ons hier Eljakim, zoals die tot een opziener en overheer gesteld zou worden over het koninklijk paleis van David, met een volle macht; dermate, dat hij naar het recht en gezag hem verleend, enigen kon binnenlaten, anderen weer dat buitensluiten (en wel dat hem niemand in dit zijn doen kon verhinderen); maar alles aldaar verricht zou worden op zijn wenk en wil. De meer geheime en verheven beschouwing brengt ons hier onder het oog de meerdere Eljakim; te weten, onder de naam Eljakim, welke betekent God zal het bevestigen, wordt ons hier vertoond de grote God en

Zaligmaker Messias, de Bevestiger van het genadeverbond, en tegelijk ook de grote Opziener en Overste in Gods huis of Kerk, Die daarin ook met volle macht handelt, Hem van de Vader gegeven in hemel en op aarde, Matth. 28:18. Die Godsspraak bij Jesaja brengt de Zaligmaker zeer duidelijk op Zichzelf thuis, Op. 3:7: Dit zegt de Heilige, de Waarachtige, Die den sleutel Davids heeft; Die opent en niemand sluit, en Hij sluit er niemand opent.

a. Eerst opent Hij en niemand sluit. 1. Als Hij van de zonden ontslaat, door de schuld en straf daarvan weg te nemen, zonder dat er iets overblijft dat de zondaar kan beschuldigen, veel minder verdoemen. 2. Als Hij de aldus ontslagene de ingang in de ware en inwendige Kerk opent; om niet alleen in het voorhof van Gods huis te verkeren, maar ook in het heilige, ja, zelfs in het heilige der heiligen in te treden, en tot de troon der genade toe te gaan, en aldaar de weldaden van het genadeverbond te smaken. 3. En als Hij eindelijk hem de ruime ingang gunt in het Koninkrijk der hemelse heerlijkheid.

b. En wederom, Hij sluit en niemand opent. 1. Als Hij de zondaar onder de schuld van zijn zonden laat, en Zich van hem keert. 2. Als Hij dezelfde zondaar uit het Koninkrijk der genade gesloten, aan de satan en deszelfs slaafse dienst onder de zonden overlaat, met alle verschrikkingen van een kwaad geweten; dat als een duistere kerker is en voorportaal der hel. 3. En als Hij hem eindelijk in zijn zonden stervende, in de hel werpt, en met eeuwige banden der duisternissen bewaart.

2. Uit dit alles is licht op te maken, dat het gebruik van deze geestelijke sleutelen zodanig is, dat het aan geen schepsel noch enige sterveling kan worden medegedeeld, indien wij op het opperste en onafhankelijke gezag in het gebruik van deze sleutelen zien. Het heeft echter de Heere behaagd, derzelver afhankelijk en ondergeschikt gebruik Zijn apostelen en de bedienaars van het Evangelie, die Derzelver plaats zouden vervangen, toe te vertrouwen. En zo die sleutels in de schoot van Zijn ganse Kerk neer te leggen, om in de Naam van Christus aan al de leden daarvan bediend te worden, volgens de bekende plaatsen, Matth. 16:19, daar de Heiland tot Petrus zegt: Ik zal u geven de sleutelen van het Koninkrijk der hemelen; en zo wat gij binden zult op de aarde, zal in de hemel gebonden zijn;

en zo wat gij ontbinden zult op de aarde, zal in de hemel ontbonden zijn; vergeleken met Matth. 18:17,18.
3. Ook blijkt het tegelijk, dat niets beknopter dan dit tweetal kan bedacht worden, waaronder onze catecheten deze sleutels vervatten, namelijk de verkondiging van het Evangelie en de kerkelijke tucht. Nademaal door deze twee aan de consciënties der mensen op een bedienende wijze al die dingen kunnen voorgesteld en geoefend worden, welke zo-even hier tevoren maar kort van ons zijn aangeraakt en opgegeven. Zoals ook, tussen de oefening van beide en het gebruik van sleutels, een zeer gepaste overeenkomst is.
II. Zulks zal nu vervolgens in het bijzonder wat nader blijken, indien wij de draad van onze Catechismus tot opheldering van elk lid volgen, en wel:
A. In de eerste plaats, bij de 84ste vraag inzien op welke manier door de eerste sleutel, namelijk de verkondiging van het Evangelie, het Koninkrijk der hemelen de gelovigen geopend, maar de ongelovigen gesloten wordt.
Het Koninkrijk der hemelen, (anders ook met een woord het Hemelrijk genoemd) is die hemelse bediening der betere huishouding, welke onder het Nieuwe Testament moet bloeien; in tegenstelling van de aardse en vleselijke bediening, welke onder het Oude Testament aan zichtbare elementen gebonden was. Maar hier is een tweeerlei staat, ten nauwste wel aaneen verbonden, echter van de andere onderscheiden; de staat namelijk der genade en bijzondere gemeenschap met God op deze aarde, en de staat der heerlijkheid en zalige onsterfelijkheid.
1. Tot elk van deze beide staten wordt de ingang geopend door de verkondiging van het Woord; want het Evangelie is een kracht Gods tot zaligheid een iegelijk die gelooft, Rom. 1:16.
a. Wat eerst de staat der genade betreft. Deze wordt aan een gelovige en bekommerde ziel, bedrukt en neergeslagen vanwege Gods toorn en vloek op haar liggende, ontsloten; wanneer haar bijzondere wordt ingeboezemd de vergeving van haar zonden, uit vrije genade en volkomen, om de genoegdoening van Christus. En wanneer haar zulks wordt aangeboden te ontvangen, in de Naam van God Zelf, zonder enige twijfeling, achtereenvolgens die hart bemoedigende evangelieboodschap, 1Tim. 1:15: Dit is een getrouw woord en aller

aanneming waardig, dat Christus Jezus in de wereld gekomen is, om zondaren zalig te maken; en vooral zulken die zich de voornaamste erkennen. Voegt er dat troostwoord bij, Jes. 57:15: Ik woon, zegt de HEERE, bij dien die van een verbrijzelde en nederige geest is, opdat Ik levend make den geest der nederigen, en opdat Ik levend make het hart der verbrijzelde. Dan vooral wordt zulk een ziel het Hemelrijk geopend, wanneer haar door de bediening van het Evangelie de innige binnenkameren van gemeenschap met God ontsloten worden, en zij aangemaand en opgewekt wordt om niet slechts in het voorhof te blijven staan, maar in het heilige, ja het heilige der heiligen zelf met vrijmoedigheid en vertrouwen binnen te treden, naar die apostolische opwekking, Hebr. 10:19: Dewijl wij dan broeders, vrijmoedigheid hebben om in te gaan in het heiligdom door het bloed van Jezus, zo laat ons toegaan met een waarachtig hart en volkomen verzekerdheid des geloofs; en wat er verder in die tekst meer voorkomt, tot aan het einde van vers 23.

b. Insgelijks wordt de staat der heerlijkheid de gelovigen geopend, als zij worden aangemaand door het Woord der prediking om daarheen vooruit te zenden hun hoop, en deze uit te werpen als een vast en veilig anker, welke ingaat in het binnenste des voorhangsels, Hebr. 6:19. Daarbenevens, als uit de aard van het geestelijke leven en de verborgen gemeenschap met Christus afgeleid en betoogd wordt, dat alle gelovigen met hun Hoofd reeds gezet zijn in de hemel, Ef. 2:6. Al verder, als zij uit hoofde van diezelfde vereniging en opwekking met Christus, worden aangespoord om te zoeken de dingen die boven zijn, daar Christus zit aan Gods rechterhand; alwaar hun leven met Christus verborgen is in God; en dat, als Hij zal geopenbaard worden, zij ook met Hem geopenbaard zullen worden in heerlijkheid, Kol. 3:1-4. Eindelijk, als hun die vermaantaal van Petrus op het hart gegeven wordt, dat zij alle naarstigheid moeten toebrengen, om bij hun geloof allerlei deugd te voegen, om daaruit hun roeping en verkiezing vast te maken; en als juist daaruit dan door de apostel als een onfeilbaar besluit afgeleid wordt, dat zij zo doende, hun rijkelijk toegevoegd zal worden de ingang in het eeuwig Koninkrijk van onze Heere en Zaligmaker Jezus Christus, 2Petr. 1:5-11.

2. Alle dingen hier tegenover gesteld, hebben plaats in de

ongelovigen, dewelke door diezelfde verkondiging van Gods Woord het Hemelrijk wordt toegesloten.
a. Ten aanzien van de staat der genade; wanneer hun aangekondigd wordt die zware last der vervloeking, waaronder zij van nature liggen; dat die nog al dagelijks aangroeit en zwaarder wordt, en dat niet één zonde hun vergeven is zolang zij in die staat der natuur blijven; maar dat zij dan zeker de straf van hun zonden zullen dragen, hoezeer zij ook door een lange vergetelheid die begraven hebben, en zich ongegrond gevleid met Gods oneindige barmhartigheid. Zo is onze Heere, de Mond der waarheid zelf, voorgegaan, Joh. 8:24: Ik heb u gezegd, dat gij in uw zonden sterven zult. Daarenboven, als hun die harde taal moet worden tegemoet gevoerd uit Hand. 8:21: Gij hebt geen deel noch lot in dit goede woord; dat is, in deze weldaden van het nieuwe verbond; want uw hart is niet recht voor God.
b. Desgelijks wordt ook de staat der hemelse heerlijkheid voor de ongelovigen toegesloten, wanneer door de verkondiging van het Evangelie dat schrikkelijk vonnis, van God Zelf uitgesproken, aan alle werkers der ongerechtigheid bedreigd wordt, uit 1Kor. 6:9,10: Of weet gij niet, dat de onrechtvaardigen het Koninkrijk Gods niet beërven zullen? Dwaalt niet, noch hoereerders, noch afgodendienaars, noch overspelers, noch ontuchtigen, noch die bij mannen liggen, noch dieven, noch gierigaards, noch dronkaards; geen lasteraars, geen rovers zullen het Koninkrijk Gods beërven. Vergelijk Ef. 5:5, Op. 22:15.
3. Deze sleutel nu gebruikt de Kerk, of die uit haar naam de openbare bediening van het Evangelie oefenen, alzo, dat het niet anders kan zijn of het gaat vast en zeker hetgeen naar Gods Woord de gelovigen en ongelovigen beiden wordt aangekondigd. Waarom onze Catechismus zegt, dat God, achtereenvolgens dit getuigenis des Evangelies beide in dit en in het toekomende leven oordelen wil. Welk zeggen gegrond is in het onfeilbaar woord van onze Heiland, Matth. 16:16, 18:18, Joh. 20:13. En opmerkelijk is hier ook de uitspraak van Paulus, Rom. 2:16: In dien dag, wanneer God de verborgen dingen der mensen zal oordelen, door Jezus Christus, naar mijn Evangelie. Ondertussen is hier ook in het voorbijgaan aan te merken, dat in het gemeen van ons Hervormd Christendom, gelijk in

vele andere delen van onze godsdienst, zo ook in dit deel in een tegengestelde dwaling vervallen is, terwijl het zich verbeeldt de dwaling van het pausdom te mijden. Want terwijl de roomse geestelijkheid zeer meesterlijk gezag over deze sleutel hoogmoedig heeft aangematigd, hetwelk wij haar met het grootste recht onttrekken; daar laten velen van ons het bedienend gebruik zelfs van deze sleutel aan de verkondigers van het Goddelijke Woord nauwelijks over, en zij kunnen zulke leraars niet verdragen die in hun prediken het Koninkrijk der hemelen sluiten voor allen die naar het vlees leven, en die ijverig op wedergeboorte en heiligmaking aandringen, en die over het uitroepen dat zonder deze geen hoop van zaligheid is.

B. Tot hiertoe van de eerste sleutel; wij dienen ook om te zien naar de andere, (waarvan in de 85ste vraag) en de Christelijke ban, anders de kerkelijke tucht genoemd, te staven tegen zulken die deze sleutel wel wilden dat achter de kist te roesten lag, en hem uitkrijten als tiranniek en geheel vervreemd van de geest van het Christendom. Deszelfs wettig gebruik wordt aan de Kerk toegewezen door deze navolgende bewijzen:

a. Vooreerst, dat de aard van de zaak zelf en de gezonde rede ons voorschrijven, dat in alle maatschappij een natuurlijk recht huisvest haar eigen lichaam te bewaren, en van haar gemeenschap uit te sluiten die de sociëteit en samenleving verstoren, en de gemene welvaart omstoten. Van dit recht kan of mag derhalve ook de Christelijke gemeenschap niet beroofd worden, die de naam van maatschappij niet zou kunnen staande houden, indien ze datgene miste dat zelfs elk bijzonder huisgezin toebehoort.

b. De oefening van de kerkelijke tucht wordt door het uitdrukkelijk bevel van Christus voorgeschreven in Matth. 18:15-17. Alwaar gezien wordt op een tweeërlei gebruik van de kerkelijke tuchtoefening, onder de Joden toen stand grijpende; waarvan de ene bestond in een opschorting van de voorrechten voor een tijd, de andere in een ban of afsnijding voor altijd, tenzij men zich bekeerde.

c. Wij hebben hieromtrent ook uitdrukkelijke voorschriften in Gods Woord, hoe met de wederhorigen te handelen in de Kerk. Ziet 2Thess. 3:14,15, Tit. 3:10, 2Hoh. Vers 10,11, en inzonderheid 1Kor. 5:7-13, met het ganse beloop van Paulus' redenering aldaar;

welke noch kracht noch enige kleur zelfs zou hebben, indien de tucht waarvan wij handelen, vreemd zou zijn van de geest van het Christendom, en niet veel liever innig met deszelfs aard verknocht.
d. Hier komt bij het allerduidelijkste voorbeeld van die bloedschender in de Kerk van Korinthe, van wie in het zo even aangehaalde hoofdstuk gehandeld wordt; dewelke de apostel onder een plechtige uitbanning legt in de verzen 4-6, met kennis en toestemming van de ganse Kerk, en hem de satan overgeeft tot verderf des vleses, opdat de geest behouden mag worden; voor zoveel dit het enige middel was om hem tot de weg der boetvaardige en waarachtige bekering weder te brengen. Dat overgeven aan de satan komt ook voor, 1Tim. 1:20, hetgeen de meesten der oudere en jongere uitleggers van de kerkelijke ban verstaan. Anderen echter, ook onze godgeleerden van grote naam, verstaan erdoor zekere wonderdadige straf en lichaamskwaal, door een buitengewone apostolische kracht de zondaar toegezonden. Dit is wel niet van alle waarschijnlijkheid ontbloot; het kan evenwel niet volkomen bewezen worden. Ondertussen ook aldus zal de kracht van ons bewijs klemmen, nademaal daaruit besloten wordt dat de afsnijding van het verdorven lid niet vreemd is van de geest der Christelijke gematigdheid en zachtzinnigheid, die zeker in de apostelen zeer uitblonk.
e. Ten laatste, moet men zeggen dat de zenuw der kerkelijke tucht zijnde afgesneden, het gehele lichaam ontzenuwd wordt, en moet neerstorten; zonder dat men enigszins kan voorkomen dat de Kerk eindelijk in de stand van een bijkans dood lichaam geraakt, dat van openlijke zweren, (om zo te spreken) wegsmelt, en een vuile stank uitademt; zo inwendig ten aanzien van de leer, welke door allerlei ziel verderfelijke gevoelens ongestraft zal aangestoken en verdorven worden, als uitwendig ten aanzien van leven en zeden, die in alle ongebondenheid en onreinheid zullen uitspatten.

TWEE EN DERTIGSTE ZONDAG

Vraag 86. Aangezien wij uit onze ellendigheid, zonder enige verdienste onzerzijds, alleen uit genade, door Christus verlost zijn, waarom moeten wij dan nog goede werken doen?
Antwoord. Daarom, dat Christus, nadat Hij ons met Zijn bloed gekocht en vrijgemaakt heeft, ons ook door Zijn Heiligen Geest tot Zijn evenbeeld vernieuwt, opdat wij ons met ons ganse leven Gode dankbaar voor Zijn weldaden bewijzen, en Hij door ons geprezen worde. Daarna ook, dat elk bij zichzelven van zijn geloof uit de vruchten verzekerd zij, en dat door onze godzalige wandel onze naasten ook voor Christus gewonnen worden.

Verklaring

NADEMAAL de kennis der waarheid tot haar grote doelwit heeft de oefening der godzaligheid, naar Tit. 1:1, gaan onze Heidelbergse godgeleerden (volgens dat plan en orde in de eerste zondag opgegeven) thans over om op de werkdadigheid der Hervormde leer zeer krachtig aan te dringen in het derde deel van hun Catechismus, (handelende van de dankbaarheid). De aanleiding tot behandeling van deze praktikale stof wordt zeer bekwaam afgeleid, deels van een gruwzame lastering welke de gezonde leer wordt aangewreven van degenen die buiten ons zijn, deels van een grove dwaling en schandelijk misbruik, waarmee ook velen die binnen ons zijn, onze allerzuiverste leer en godsdienst zeer deerlijk misvormen.
A. Dit is dat tweeërlei kwaad, daar de apostel Paulus al van de aanvang van het Evangelie op het zeerste mee had strijden, als hij tot de Romeinen in hoofdstuk 6:1 dit besluit van gevolg, naar de mening van zulke lasteraars en misvormers van zijn leer voorstelde: Wat zullen wij dan zeggen? Zullen wij in de zonde blijven, opdat de genade te meerder worde? In de voorgaande hoofdstukken van deze Brief had hij dat grondartikel van des mensen rechtvaardigmaking door het geloof alleen, zonder enige van zijn eigen werken,

zeer bondig beweerd, en Gods vrije genade en barmhartigheid, in Christus' bloed, om niet geschonken, als de enige oorzaak van zaligheid en van het eeuwige leven zeer krachtig aangedrongen en elk ingescherpt. Dit allerschoonst en Gode allerwaardigst aanschijn van de evangelische leer bevlekte en bezoedelde een tweeërlei soort van mensen. 1. Werkheilige voorstanders van goede werken vervuilden het door hun lasteringen, alsof de apostel de goede werken uitsluitende, en de rechtvaardigmaking aan Gods genade alleen toeëigenende, hierdoor de ganse godsvrucht ontzenuwde, en een wijde deur voor allerlei zonden opende. 2. Huichelaars brandmerkten het niet minder schandelijk, als zij die lasteringen van de vijanden der Christelijke leer met hun leven en zeden toestemden en bevestigden, door zorgeloos in de zonden te volharden, onder dit voorwendsel dat het loutere genade, door Christus' verdiensten alleen, ook de allergoddeloosten en meest onreinen het eeuwige leven behoort geschonken te worden. De eerstgenoemden voerden Paulus spottend tegemoet, als ware het een gevolg uit zijn leer vloeiende: Laat ons in de zonde blijven, opdat de genade te meerder worde! De laatst gemelden, door de liefde des vleses verlokt, trokken hetzelfde besluit in goede ernst uit de leer van Paulus, om voedsel te vinden voor hun natuurlijke verdorvenheden.

B. Onze catechetische onderwijzers juist dezelfde zwarigheid in deze 86ste vraag opperende, en zichzelf tegenwerpende, ter gelegenheid van dezelfde leer der genadige rechtvaardigmaking uit het geloof, met uitsluiting der werken; welke leer zij met Paulus gemeen hebben, tonen juist hierdoor dat zij in dezelfde apostolische voetstappen blijven treden, en in het grote leerstuk van de ganse Christelijke godsdienst met Paulus hetzelfde gevoelen, en met apostel volkomen samenstemmen. En in waarheid! het is alleen de godgeleerdheid der Hervormden, welke aan zulk een lastering van degenen die buiten ons zijn, en aan zulk een misvorming en verdraaiing van degenen die binnen ons zijn, onderworpen is. En een dergelijk lasterlijk gevolg zou niet kunnen getrokken en afgeleid worden uit de godgeleerdheid der socinianen of de pausgezinden, of der arminianen; als die allen, vermits ze de goede werken of in meerdere of in mindere mate in de rechtvaardigmaking doen invloeien, zich laten voorstaan dat zij juist hierdoor de mensen des te scherper

aansporen om de goede werken na te jagen. En voorwaar, zij sporen ze hierdoor aan; maar op die wijze, dat terwijl men loopt tegelijk afdwaalt, en de koninklijke weg der zaligheid bezijden loopt; nademaal de apostel duidelijk heeft verklaard in Rom. 10:3, dat die zijn eigen gerechtigheid uit de werken zoekt op te richten, der rechtvaardigheid Gods niet onderworpen is.

Gelijk wij nu de laster, die partijen ons aanwrijven, zeer licht wegblazen, en bij het licht van de apostolische redenering door het gehele zesde hoofdstuk van de Brief van Paulus aan de Romeinen gemakkelijk verdrijven, alzo behoort men ook met alle ernst dat tweede kwaad tegen te gaan, dat in de ingewanden van onze Hervormde Kerk alsnog niet alleen heimelijk kruipt, maar ook openlijk woedt, en wijd en zijd zijn gif strooit en besmetting verspreidt. Naardien verre het grootste gedeelte dergenen die de naam van Gereformeerden dragen, of met de mond, of in het hart, juist datzelfde lasterlijk gevolg en besluit van onze partijen, uit Gods vrije en ongehouden genade welke om niet de zondaar wordt geschonken, afleiden. En deswege in de oefening der deugd en heiligheid geheel en al verkouden, daar zij hierin brandende moesten zijn; en geheel verslappen, daar zij zich met de scherpste prikkelen om des te vaardiger hun loop te doen, op de duur moesten aansporen, en zo jagen en zich uitstrekken tot de prijs der roeping Gods die van Boven is.

Er is, zeg ik, in de schoot van onze Kerk die zich niet schamen zulks met de mond uit te blazen, en zodanigen als werk-rechtvaardigen openlijk door te strijken, die zozeer en bij aanhouding op de betrachting en volharding der heiligmaking aandringen. Gelijk ook tot dit soort al die vleselijke mensen moeten worden gebracht, aan wier lippen deze ijdele gezegden als vastkleven: De engelen zijn in de hemel; de heiligheid kan hier op aarde niet betracht worden. Wij zijn allen zondaars, jammerlijk verdorven! Hetwelk niets anders is dan duidelijk te verklaren en te besluiten: Laat ons in de zonde blijven, opdat de genade te meerdere worde!

Anderen zijn er, nog veelmeer, in wier harten tenminste ditzelfde kwaad zeer diepe wortelen heeft geschoten; die, indien al niet openlijk, tenminste bedekt en als door ondermijning de volstrekte noodzakelijkheid der wedergeboorte en heiligmaking bestrijden, vooral die zo nauwe tedere en gestrenge; welke (in Gods Woord) beveelt,

zichzelf en alles buiten God en Christus te verloochenen; het rechteroog uit te steken, aan de doding en kruisiging des vleses wakker en bij aanhouding te arbeiden, en hierin de handen niet te laten verslappen. Welke leer, indien ze thans in onze tempelen doorklonk, zouden stoelen en banken welhaast leeg bevonden worden.

Ik voeg erbij, dat niet alleen de onwedergeboren mensen in deze stinkende slijk steken, maar dat ook de wedergeborenen zelfs enigermate meer dit vuil zijn besmet; wier handen hier ook traag en knieën slap zijn, omdat ze menigmaal maar al te zacht op Gods genade en loutere ontferming berusten. Daar zij nochtans door die genade en ontferming veeleer behoorden bezield en opgewekt te worden, om biddende handen hemelwaarts op te heffen, en de knieën te sterken, teneinde in de loopbaan der godzaligheid zichzelf als te overwinnen, en dagelijks daarin al meer en meer voortgang te maken.

C. Naardien dan zulk een grote list in dit stuk der Gereformeerden heerst, en deze besmetting niet alleen de kwaden en onherborenen, maar ook de goeden en herborenen heeft aangestoken, zo behoort een getrouwe dienaar van het Evangelie en uitdeler van Gods genade niets meer ter harte te gaan dan dat hij dit grote kwaad tijdig en ontijdig tracht uit te roeien. Laten wij tot meerdere vrucht hier onderscheiden voortgaan, en:

I. Eerst die bewijsredenen tevoorschijn brengen, waarmee men voornamelijk tegen de onherborenen dient te werk te gaan; alwaar men:

1. In de eerste plaats moet aandringen op die onverbrekelijke band met welke de twee grote weldaden van Gods genadeverbond, de rechtvaardigmaking en heiligmaking, aan elkaar zijn verbonden; nademaal Christus ons van God geworden is, niet alleen tot rechtvaardigheid, maar ook tot heiligheid, naar 1Kor. 1:30.

2. Ditzelfde dient nog wat dieper ingescherpt te worden uit de beschrijving en ontvouwing van de rechtvaardigmaking zelf, van ons opgegeven in de 23ste zondag. Alwaar wij niet twee, maar drie wezenlijke delen der rechtvaardigmaking gesteld hebben; op die wijze, dat met de kwijtschelding van de schuld ook de kwijtschelding van de vlek der zonde gepaard gaat; waarmee dan samengaat de toewijzing tot het eeuwige leven; nademaal het eeuwige leven zelf in

heiligheid bestaat, en in de bezitting van Gods beeld. Alzo, dat zulkeen volstrekt tegenstrijdige dingen spreekt, die zich de toewijzing tot het eeuwige leven aanmatigt, daar hij nog te midden in de dood ligt, en daarin wil blijven.

3. Uit deze vooraf gaande bewijzen kan nu de kracht en nadruk van de redekaveling van onze Catechismus nog nader uitgebreid worden; en wel vooraf, dat Christus, nadat Hij ons met Zijn bloed gekocht en vrijgemaakt heeft, ons ook door Zijn Heilige Geest tot Zijn evenbeeld vernieuwt. Want wat is kopen en vrijmaken, anders dan uit de macht van een ander te verlossen? Die vreemde macht nu van een ander is de overheersende zonde, de slavernij des vleses, van de dood en van de duivel. Die derhalve in het vlees leeft, en de dood vruchten draagt, die hangt nog in een allerschandelijkste verbintenis, en toont klaar geen deel te hebben aan Christus' koping en vrijmaking. Hiertoe dienen de navolgende plaatsen overwogen te worden, Ef. 2:8-10, Tit. 2:14, 2Kor. 5:17.

4. Hier laat de Catechismus die onloochenbare verplichting tot dankbaarheid op volgen: Opdat wij met ons ganse leven Gode dankbaarheid voor Zijn weldaden bewijzen, en Hij door ons geprezen worde. Want die met zulke grote en vele weldaden van God begunstigd en in een deelgenootschap van de kinderen des licht aangenomen zijn, die behoren zich ook als kinderen des lichts te gedragen, door geen gemeenschap met de werken der duisternis te hebben, en de werken des lichts te betrachten, opdat de hemelse Vader deswege verheerlijkt worde, 1Thess. 5:4-8, Matth. 5:16, 1Kor. 6:20, 2Kor. 5:14,15, Ef. 5:8.

5. De Catechismus voegt erbij: Daarna ook, dat elk bij zichzelven van zijn geloof uit de vruchten verzekerd zij. Uit de vruchten toch wordt het ware en levende geloof gekend en erkend; hetwelk van Jakobus voor dood verklaard wordt, tenzij het werkzaam is in goede werken, hoofdstuk 2:17: Alzo ook het geloof, indien het de werken niet heeft, in zichzelven dood is; en wederom vers 26: Want gelijk het lichaam zonder geest dood is, alzo is ook het geloof zonder de werken dood. Te weten, het geloof is een Goddelijk licht, in de harten ontstoken, waardoor een afschrik en verfoeiing van alle kwaad; en daarentegen een zeer brandende liefde tot alles goeds wordt verwekt. Weshalve zulkeen geheel tegenstrijdige dingen zoekt te

verenigen, die het geloof zonder goede werken wil begrijpen, zonder een afstand en afwering van de ondeugd, en najagen van alle deugd. Wederom, het geloof is een levende wortel, waardoor iemand in de verborgen wijnstok Christus ingelijfd, en door het sap des Heiligen Geestes doortrokken en verlevendigd wordt, tot voortbrenging van allerlei geestelijke vruchten. Het geloof is eindelijk een allersterkste band, waardoor een gelovige Christus in zich ontvangt; en op die wijze met Christus verenigd wordt, dat hij in Christus, en Christus in hem leeft, om de doding van de oude mens hoe langer hoe meer te bevorderen, en de opstanding van de nieuwe mens te voltooien; uit hetwelk alles zo klaar als de zon op de middag datgene schijnt, hetwelk de apostel Jakobus ons zo nadrukkelijk heeft ingescherpt, dat de goede werken als de ziel van het geloof zijn.

6. Ten laatste zegt de Catechismus terecht, dat door onze godzalige wandel onze naaste ook voor Christus gewonnen wordt. Die dan in de zonden leven, trachten met al hun vermogens geheel het tegendeel te doen, en wel dermate, dat zij door Christus' Rijk afbreuk te doen, het rijk des satans bouwen en versterken. Bij welke bewijzen van de onderwijzer ik nog voeg:

7. Dat Christus' kostelijk en dierbaar bloed een ondraaglijke hoon en smaad wordt aangedaan, wanneer het in een voedsel van zonde en schande wordt verkeerd, en dus de genade van onze God door de goddelozen veranderd in ontuchtigheid, naar het zeggen van de apostel Judas in zijn korte Brief, vers 4.

8. Op deze manier zou ook Christus een dienaar van de zonde worden, en Hij zou datgene hetwelk Hij door Zijn dood geheel te niet wilde doen, zeer krachtig versterkt hebben; boven hetwelk niets gruwelijker om te zeggen begrepen kan worden.

9. Dat men hier ook al die dingen in aanmerking brenge, welke in het brede in de 24ste zondag zijn verklaard over die nadrukkelijke woorden uit Rom. 6:14: De zonde zal over u niet heersen; want gij zijt niet onder de wet, maar onder de genade. Daar toch door die allerzoetste naam van genade, deze aanstekende ziekte van het Christendom zoveel voedsel gegeven wordt, (dat men zeggen durft, laat ons in de zonde blijven, opdat de genade te meerder worden) daar zal deze kwaal nergens krachtige door worden tegengegaan,

dan door uit het woord *genade* geheel het tegendeel te besluiten, en uit die genadebron af te leiden een krachtdadige en aanhoudende oefening van heiligmaking en godzaligheid.
10. Eindelijk houden wij stout staande, dat er niets vuiler en verfoeilijker, niets onze Hervormde godsdienst, niets het heerlijk Evangelie der genade dat wij belijden en voorstaan, onwaardiger zou kunnen bedacht worden, dan indien men gerust en veilig in de zonde zou mogen voortgaan, opdat de evangelische genade des te meer zou worden en des te heerlijker uitsteken. En indien men zulke kwade Christenen de ingang in de hemel gunde, daar ze zelfs voor goede heidenen, mohammedanen en anderen gesloten wordt. Dus zou God waarlijk onrechtvaardig worden en aanneming des persoons bij Hem zijn, indien Hij, om een huichelachtige belijdenis van Christus profanen, onreinen, ondeugende hervormde naamchristenen aannam; daar Hij anderen in (burgerlijke en zedelijke) eerbaarheid en de uitstekende mensen, om de uitwendige onkennis van het Evangelie, verdoemen en tot de eeuwige duisternissen zou verwijzen.
II. Dusverre hebben wij de redenen nagegaan waarmee men in het strijdperk te treden heeft tegen de vleselijke menigte in het midden van ons. Wat nu verder degenen betreft welke de Geest der genade en wedergeboorte een beter gevoelen en zuiverder zinnen heeft ingestort; dezen, gelijk zij door het inwendig licht dat hen bestraalt, gaarne zullen erkennen dat al die vorige bewijzen van veel kracht zijn en op het gemoed klemmen. Alzo dienen ze ook nog door enige bijzondere overtuigingen (overeenkomstig hun bekeerde staat) te worden aangemaand, om deze openbare kwaal waarmee zij ook maar al te zeer besmet zijn, tegen te gaan, en door die overtuigende redenen als zovele prikkelen te worden aangespoord om het werk van hun heiligmaking bij aanhouding wakker voort te zetten. En zonder verflauwen of samenspanning met het verdorven vlees naar de volmaaktheid te staan en te jagen, achtereenvolgens de vermaning van onze gezegende Heiland, Matth. 5 het laatste vers: Weest dan gijlieden volmaakt, gelijk uw Vader Die in de hemelen is volmaakt is.
a. De eerste reden is, omdat zij gekocht en vrijgemaakt zijn door het dierbaar bloed van het onbestraffelijk en onbevlekt Lam, opdat alle

vlek uit hen uitgewist worde, naar die vermaning van de apostel, 2Kor. 7:1: Dewijl wij dan deze belofte hebben geliefden, laat ons onszelven reinigen van alle besmetting des vleses en des geestes, voleindigende de heiligmaking in de vreze Gods. De gelovigen hebben niets dat zij zouden kunnen voorwenden, of zich ontschuldigen wegens de zwakheid van het vlees en genegenheid tot zondigen; want dat is wel voornamelijk die zwarte vlek, welke onze natuur verdorven had, en om welke te overwinnen en te verdrijven dat allerheiligst bloed geschikt is, naar de Godsspraak uit Zach. 13:1, van de Fontein Davids, geopend tegen de zonde en tegen de onreinheid.
b. Daarbenevens hebben zij ook de Heilige Geest, ja Christus Zelf woont door Zijn Geest in hun harten; en bij die hemelse stralen welke de Zon der gerechtigheid in de binnenste schuilhoeken van hun geest schiet, erkennen zij ook de allereerste bewegingen, (zo men ze noemt) der begeerlijkheid; en zij weten dat de allerkleinste aanhitsingen daarvan zonden zijn, dat is misdaden van Gods beledigde Majesteit. En diensvolgens, indien zij zich aan ontrouwheid niet willen schuldig maken, moet hier in de kracht van Christus en Deszelfs Geest, waarmee zij begiftigd zijn, gewaakt en gestreden worden. En met die vijand, namelijk de zonde, in hun binnenste merg en ingewanden schuilende, een onverzoenlijke oorlog worden gevoerd; opdat zij zich meer dan overwinnaars gedragen; zij, zeg ik, die dagelijks onder Christus de geestelijke strijd voeren om de werken des duivels in zichzelf te verbreken.
c. Doet hier ten derde bij, dat zij ook tot datzelfde einde door de Heilige Geest tot Gods evenbeeld zijn vernieuwd, (gelijk de onderwijzer spreekt) namelijk opdat de oude mens in hen ten enenmale verbroken, en uit hun binnenste ingewanden uitgeroeid worde; en de nieuwe mens over de puinhopen van die oude opstaat, en des te schoner en volkomener tevoorschijn kome; totdat men bereikt de volle mate van wasdom van het verborgen lichaam in Christus, naar de woorden van Paulus, Ef. 4:10-1622-24. Ook dient hier vooral die opmerkelijke tekst, met zoveel Goddelijk licht stralende, om onze heiligmaking te bevorderen, aangedrongen te worden uit 2Petr. 1:5, daar gezegd wordt dat ons de grootste en dierbaarste beloften geschonken zijn, opdat wij door dezelve der Goddelijke natuur deelachtig zouden worden, nadat wij ontvloden zijn het verderf dat in

de wereld is door de begeerlijkheid.
d. Zien wij verder op het einde van onze vernieuwing tot Gods evenbeeld, hetwelk onze Catechismus met die nadrukkelijke woorden leert: Opdat wij met ons ganse leven Gode dankbaarheid voor Zijn weldaden bewijzen, en Hij door ons geprezen worde. Gelijk de gelovigen door Gods vrije, onverdiende en gans wonderbare genade, ingevolge hun eeuwige verkiezing boven de verworpelingen in de tijd worden afgezonderd uit de gemene hoop van het menselijk geslacht, en aangenomen tot Zijn uitverkoren geslacht, een koninklijk priesterdom, een heilig volk, een verkregen volk; alzo worden zij hierdoor als door allerscherpste sporen gedurig aangeprikkeld om te verkondigen de deugden Desgenen die hen uit de duisternis geroepen heeft tot Zijn wonderbaar licht, naar het woord van Petrus in zijn eerste Brief, hoofdstuk 2:9. Nu is de verkondiging van Gods deugden niets anders dan deze hoe langer hoe meer zijn ziel in te drukken, en die door goede werken en heiligheid van zijn ganse leven uit te drukken, achtereenvolgens die andere vermaning van de apostel in dezelfde Brief, hoofdstuk 1:15,16: Gelijk Hij Die u geroepen heeft heilig is, zo wordt ook gij zelven heilig in al uw wandel. Daarom dat er geschreven is: Zijt heilig, want Ik ben heilig.
c. Daarenboven moet het een gelovige een allerkrachtigste aansporing verstrekken om des te wakkerder en vaardiger te lopen in de loopbaan der godzaligheid, dat elk (gelijk de onderwijzer spreekt), bij zichzelf van zijn geloof uit de vruchten verzekerd wordt. Namelijk, uit de vruchten maakt hij een besluit op dat de wortel des geloofs in hem leeft en werkzaam is. Hiervandaan die zeer gemene en bekende gelijkenis in de Heilige Bladeren, waardoor de gelovigen bij bomen vergeleken, en wel bomen der gerechtigheid genoemd worden. Indien nu deze bomen geen vruchten van goede werken droegen, zouden de gelovigen zich niet kunnen verzekeren dat Christus, (de Wortel van het geestelijke leven) in hen leefde. Met betrekking tot deze zaak heeft men maar in aanmerking te nemen het wijze zeggen van onze Heiland, Joh. 15:1,2, alwaar de onvruchtbare rank verwezen wordt tot afsnijding; maar de vruchtdragende de toezegging krijgt van reiniging en overvloediger vruchtbaarheid; met een belofte zelfs dat zulks door de Goddelijke hand van de hemelse Vader zal geschieden. Indien derhalve dit karakter van

meerdere en overvloediger vruchtbaarheid afwezig blijft, daar kan het niet anders zijn, of ons gehele geloof moet ons zeer verdacht voorkomen.
f. Voegt hier verder bij, dat men door deze oefening in de heiligmaking, zo vruchtbaar en overvloedig in goede werken, alleen kan geraken tot de volle verzekering des geloofs; dat is, tot troost, tot blijdschap, tot sterkte, tot standvastigheid, tot onoverwinnelijke kracht, dat in een levend geloof moet zijn om de wereld te overwinnen, met al haar bekoringen, bedreigingen en verschrikkingen. Naar welke hogere trap des geloofs, indien alle Christenen stonden, zou de luister van het Christendom gans heerlijk uitblinken, en de ganse wereld in verwondering over, en liefde tot hetzelve verrukken; dermate, dat het allen die tot hiertoe vervreemd zijn van Christus' Naam, tot Deszelfs gemeenschap zou verlokken. En dit is het, dat wij:
g. In de laatste plaats nog een weinig sterker zullen inboezemen, naar ons catechetisch onderwijs, waarin gezegd wordt dat door onze godzalige wandel ook onze naaste Christus gewonnen wordt. Dit geschiedt eensdeels door voorbeelden, anderdeels door leringen. Van de voorbeelden, welke gewoonlijk de meest overtuigende leerlessen zijn, spraken wij zo-even; wanneer namelijk uit ons leven zelf zulke hemelse stralen uitschieten en glinsteren, die zonder woorden zelfs onze naasten overreden, en ons gedrag na te volgen, trekken en overhalen. Dan, ten aanzien van leringen en vermaningen, waartoe de gelovigen eveneens verschuldigd zijn omtrent hun naasten; zulkeen heeft zeker veel vrijmoedigheid en groot vertrouwen van wel te zullen slagen, in anderen van de zonde af te schrikken, en tot de deugd aan te manen, die zelf de zonde die nog in hem woont dagelijks tegengaat, en wel zonder enige verschoning of verflauwen; en die vooral die meest boze zaden die van binnen in het hart woeden en wortel schieten, uitroeit. Ik meen, de zaden van eigenliefde, hoogmoed, nijdigheid, kwaad spreken en dergelijke; waarin zich maar al te veel toegeven die zich beroemen wedergeborenen te zijn (hetzij waarlijk of hetzij ingebeeld, hetzij geveinsd); en deswege dan ook hierin niet bekwaam zijn om hun naasten te overtuigen of te winnen. Zulkeen heeft ook een grote kracht en vermogen om Christus' zaak voor te staan, het rijk van de satan afbreuk

te doen, en Christus' Rijk op te bouwen, die in de vruchten van heiligheid altijd overvloedig zijnde, de nederigheid, de goedaardigheid, de zachtmoedigheid, met geduld in tegenspoeden en verloochening van zichzelf in alles, en soortgelijke deugden die het Christendom versieren, in zijn eigen persoon in leer en in leven uitdrukt en vertoont.

Vraag 87. Kunnen dan die niet zalig worden, die, in hun goddeloos ondankbaar leven voortvarende, zich tot God niet bekeren?
Antwoord. In generlei wijze; want de Schrift zegt dat geen onkuise, afgodendienaar, echtbreker, dief, gierigaard, dronkaard, lasteraar, noch rover, noch dergelijke, het Koninkrijk Gods beërven zal.

Verklaring

HOEWEL de vorige bewijzen tot overtuiging genoeg waren, heeft het echter onze catechist behaagd, teneinde een meer gemakkelijke overgang tot het volgende te maken, alhier voor te stellen de zeer volstrekte noodzakelijkheid der bekering van een kwaad leven en aangeboren verdorvenheid, uit het merkwaardig getuigenis van de apostel, 1Kor. 6:9,10. Naar welke leertrant wij ons mede schikkende, enige korte trekken van die redekavelingen zullen geven, door welke de consciënties der stervelingen al verder in deze zaak geraakt kunnen worden.
1. Vooreerst redeneren wij bij die aangetrokken plaats, uit Gods waarheid, Die dat vonnis als uit Zijn vierschaar onherroepelijk heeft afgekondigd; op die wijze, dat indien het een misdaad is, een menselijk vonnis van een rechter plechtig en op de gewone tijd en plaats afgekondigd, in twijfel te trekken, men nog veel zwaarder misdaad begaat, indien in ons gemoed enige de minste twijfeling omtrent de zekerheid van het uitgesproken vonnis van de Rechter van hemel en aarde oprijst.
2. Ten tweede redeneren wij uit de Goddelijke heiligheid, Welke als een ontoegankelijk licht de werken der duisternissen met derzelver werken dermate haat en van Zich verdrijft, dat er in eeuwigheid tussen het heilige en het onheilige geen gemeenschap kan zijn; alzo die

dingen in derzelver aard en natuur geheel tegenstrijdig zijn.
3. Ten derde, dat voorname leerstuk van Gods wrekende gerechtigheid kan ook hier uit de vierde zondag herhaald, en tot bewijs aangevoerd worden.
4. En ten laatste, nademaal de stervelingen zich vleien en met de bedrieglijke hoop voeden op een spade bekering en uitgesteld zondenberouw, dat velen menen op een doodbed als het laatste plechtanker te zullen uitwerpen in Gods genade en barmhartigheid, zo dient de natuur van des mensen waarachtige bekering behoorlijk verklaard te worden; welke niet bestaat in enige gemaakte of afgedwongen tranen, of enige ogenblikkelijke vernedering voor de geduchte God, uit vrees voor de hel; maar in de verbetering en genezing van de geheel verdorven natuur, waardoor de oude mens met al zijn begeerlijkheden uitgeschud, en de nieuwe mens wordt aangedaan. Welke zeer voorname en gans noodzakelijke stof in de volgende zondag in het brede van ons zal worden ontvouwd.

DRIE EN DERTIGSTE ZONDAG

Vraag 88. In hoeveel stukken bestaat de waarachtige bekering des mensen?
Antwoord. In twee stukken: in de afsterving des ouden, en in de opstanding des nieuwen mensen.

Verklaring

HOEZEER de Gereformeerde leer de heiligmaking bevordert, en op derzelver ongeveinsde, hartelijke, ijverige en onvermoeide oefening aandringt, zal althans al verder op het klaarste blijken uit de natuur van des mensen waarachtige bekering, zoals deze in onze Kerk geleerd en derzelver oefening met alle ernst elk wordt ingeboezemd.
Alle mensen die slechts maar enige indruk van eerbied voor het Opperwezen nog behouden hebben, komen hierin overeen, dat de zondaar tot de gemeenschap van de zalige God niet kan toegelaten worden, tenzij hij over zijn zonden berouw en leedwezen heeft en boete doet, en met afstand van zijn misdaden zich tot God en tot de deugd keert; en dus wijzer wordt en tot betere gedachten en zinnen komt.
In dit stuk is het dat onze Kerk in goede ernst mag zegepralen en roemen, dat in geen gezindte of gemeenschap van Christenen zulk een edele, zulk een verheven, zulk een Gode waardige bevatting en begrip van de bekering van de mens gevormd wordt dan onder de Hervormden.
Want daar onze partijen bijkans maar in het uiterlijke en als aan de oppervlakte van dit werk blijven hangen, daar dringen wij alleen als in het merg en de binnenste ingewanden met onze leer door, en erkennen geen andere bekering, die waarachtig, levend en Gode waardig is, dan die de gehele mens van hoofd tot de voeten, van binnen en van buiten, ten enen male verandert en vernieuwt, en door een zekere nieuwe schepping in een andere gedaante hervormt.
Dit zal zich zo klaar als de zon op de middag openbaren, indien wij

de draad van onze Catechismus in deze zondag ontwinden en volgen; als waarin:

I. Eerst, in het gemeen, des mensen waarachtige bekering bepaald wordt, als bestaande in twee stukken, in de afsterving van de oude en opstanding van de nieuwe mens, vraag 88.
II. Daarna in het bijzonder, aangewezen wordt waarin de afsterving van de oude mens gelegen is, vraag 89; en daarentegen de opstanding van de nieuwe mens, 90.
III. Waaraan ten laatste, gehecht wordt een bepaling der goede werken, als de vruchten en bewijzen der bekering, zo schrift matig, zo uitnemend en glansrijk, dat alle gewaande goede werken der partijen bij dat hemels licht als lichte schaduwen moeten verdwijnen, vraag 91.

Geve nu de Vader der lichten, terwijl wij dit uitstekend sieraad en glansrijk licht van onze Hervormde leer op de kandelaar zetten, dat wij door die hemelstralen omschenen, en ten enenmale doortrokken, licht in de Heere worden, en vele kinderen des lichts met onze leer en ons leven voor Christus mochten gewinnen! Amen!

Nademaal de bekering uit twee voorname delen bestaat, de afsterving van de oude en de opstanding van de nieuwe mens, behoren wij alvorens met alle naarstigheid te onderzoeken wat men naar de leer der Heilige Schriften door de oude en nieuwe mens te verstaan heeft.
Van elk van beide wordt veel gewag in des Heeren Woord gemaakt, als Rom. 6:6: Dit wetende, dat onze oude mens met Christus gekruisigd is. Ef. 4:22,24: Dat gij zoudt afleggen aangaande de vorige wandeling den oude mens, die verdorven wordt door de begeerlijkheden der verleiding. En den nieuwen mens aandoen, die naar God geschapen is in ware rechtvaardigheid en heiligheid. Kol. 3:9,10: Dewijl gij uitgedaan hebt de oude mens met zijn werken, en aangedaan hebt den nieuwe mens, die vernieuwd wordt tot kennis, naar het evenbeeld Desgenen Die hem geschapen heeft. Onder andere benamingen komt die oude en nieuwe mens ook voor; neem vlees en Geest, tegen elkaar overstaande, Rom. 8:1: Die niet naar het

vlees wandelen, maar naar den Geest. Gal. 5:16,17: Wandelt door den Geest, en volbrengt de begeerlijkheid des vleses niet. Want het vlees begeert tegen den Geest, en de Geest tegen het vlees; en deze staan tegen elkander; en elders meermaals. Ook schijnt hij genoemd te worden de uitwendige en inwendige mens, 2Kor. 4:16, daar Paulus zegt: Hoewel onze uitwendige mens verdorven wordt, zo wordt nochtans de inwendige vernieuwd van dag tot dag. Ofschoon echter aldaar de benaming van uitwendige mens in ruimere zin dient genomen te worden. Voegt er bij, 2Kor. 5:17, daar de oude en nieuwe tegen de andere gesteld wordt, als Paulus zegt: Zo dan, indien iemand in Christus is, die is een nieuw schepsel; het oude is voorbijgegaan; ziet, het is alles nieuw geworden.

A. Om met de verklaring van de oude mens een aanvang te maken. Die wordt elders ook het lichaam der zonde genoemd, hetwelk Paulus wil dat teniet gedaan wordt, Rom. 6:6; en nog nadrukkelijker: Het lichaam der zonden des vleses, Kol. 2:11, daar de apostel de besnijdenis des harten die zonder handen geschiedt, stelt in de uitrekking van het lichaam der zonden des vleses.

Teneinde wij nu de beschrijving van deze oude mens en deszelfs geestelijk anatomie, (om zo te spreken) dat is de ontleding daarvan, door het tweesnijdend zwaard van Gods Woord ter hand nemen, merk ik vooraf aan dat de spreekwijze van de oude mens figuurlijk en zinnebeeldig is. Op die wijze, dat de apostel daardoor zeer levendig heeft willen afbeelden en ons onder het oog brengen de meest jammerlijke verdorvenheid van de menselijke natuur, welke geheel en al door de zonde aangestoken en als doortrokken is.

Door de naam van *mens,* aan deze verdorven natuur gegeven, wordt ons te binnen gebracht:

1. Dat dit kwaad niet maar een enkel deel van het lichaam of van de ziel verdorven, maar de gehele mens ingenomen en overweldigd heeft; dermate, dat niet één enig lid of vermogen van de mens, zo uitwendig als inwendig, onaangeraakt en onbedorven gebleven is.
2. Ook herinnert ons die benaming van mens, dat dit kwaad, hoewel het in des mensen eerste schepping zeer verre van hem was, noch ook (eigenlijk gesproken) tot des mensen natuur behoort; echter door de verdorvenheid zulke diepe wortelen in hem geschoten en zijn ganse merg en ingewanden als het ware op die wijze vervuld

heeft, dat het als in een tweede natuur, gelijk men zegt, van de mens is verkeerd, en diensvolgens moet gerekend worden de mens zelf enigermate thans uit te maken.
Verder wordt die verdorven natuur de oude mens genoemd:
1. Omdat ze het gebroedsel is van de oude slang, de satan, dragende het beeld en de naam van haar vader.
2. Omdat die kwade natuur haar verouderde boosheid en arglistigheid, door een lang gebruik in haar gesterkt en verhard, alsnog behoudt en te werk stelt; op die wijze dat ze in de kleine kinderen en tedere zuigelingen zelfs haar wrevel en onbuigzame aard al zeer vroeg vertoont.
3. Een oude mens nog eens, omdat die verdorvenheid elk mens als een erfgoed van de eerste geboorte af aankleeft; ja, van de val van Adam af in de wereld ingekomen is, met een zeker recht om in beslag te nemen al wat uit die verdorven stam geboren zou worden; alzo de zonde wordt aangemerkt door Adam te heersen over al deszelfs nakomelingen, als een persoon, die wijd en zijd zijn geweld uitoefent.
4. Waarbij geleerde mannen als een vierde reden nog bijvoegen, dat die oude mens, als iets dat nu buiten gebruik en door ouderdom versleten en geheel vergaan en verteerd is, moet afgelegd, verworpen en geheel veracht worden, om de woorden van de vermaarde Witzius te gebruiken.
Om nu vervolgens de in- een uitwendige lelijkheid de natuurlijkheid van dit kwaad gebroedsel te beschrijven, begin ik:
1. Wat het inwendige aangaat:
a. Met de beschouwing van het hart, de bron van alle levende bewegingen en werkingen de mens. Dat bevat in zich zeer vruchtbare zaden van allerlei ondeugd, boosaardigheid, afvalligheid en weerspannigheid tegen God, volgens de duidelijke leer van de grote Hartenkenner Jezus, Matth. 15:19,20, vergeleken met Mark. 7:21-23: Van binnen uit het hart der mensen komen voort kwade gedachten, overspelen, hoererijen, doodslagen, dieverijen, gierigheden, boosheden, bedrog, ontuchtigheid, boze ogen, dat is nijdigheid, lastering, hovaardij, onverstand. En de optelling van al deze ondeugden besluit Hij met deze merkwaardige woorden: Al deze boze dingen komen voort van binnen en ontreinigen de mens. Dit is dat kwaad

gedichtsel des harten van der jeugd aan, en dat ten allen dage alleenlijk boos is, naar aantekeningen van Mozes, Gen. 6:5, 8:21. Zodat er niets, hoe schandelijk ook, kan worden uitgedacht, of het schuilt binnen in het boze hart als de wortel van het kwaad; hetwelk door de verzoeking getergd en gaande gemaakt, is er ook geen ondeugd die daaruit niet kan uitbreken.

b. Uit dit hart zo verdorven, uit deze bron zo troebel, wellen die zeer dikke nevels en zware dampen, (opdat ik zo spreke) die het oog der ziel benevelen en verduisteren; ik meen het verstand ten enen male verdonkerende, zodat men blinder is dan een mol omtrent God en de dingen die Godes zijn. Zo beschrijft Paulus de onbekeerde mens, als verduisterd in zijn verstand, vervreemd van het leven Gods, door de onwetendheid die in hem is, door de verharding van zijn hart, Ef. 4:18. En in 1Kor. 2:14 wordt die geestelijke blindheid verklaard zo groot en geweldig te zijn, dat de natuurlijke mens, dat is een mens die niets anders volgt dan zijn natuurlijke vermogens en begeerlijkheden, ontberende het licht van de Geest der verlichting en der verbeterde natuur, niet begrijpt de dingen die des Geestes Gods zijn. Want zij zijn hem dwaasheid, en hij kan ze niet verstaan omdat ze geestelijk onderscheiden worden. Uit deze duisternissen (die het ganse verstand omzwachtelen), ontstaat meermaals bij dit blinde wanschepsel een twijfeling aangaande het aanwezen zelf van een God, en hij tracht zelfs met al de scherpte van zijn vernuft dat uit te doven; of dat aanwezen Gods al toegestaan zijnde, ziet hij echter niets van al die deugden die in het zalig Opperwezen zo luisterrijk uitblinken. Immers die onmetelijke en geduchte Majesteit van de overaltegenwoordige en alwetende God, welke in een gedurige eerbied en godsdienstig gevoel van afhankelijkheid hem behoorde in te boezemen, ziet hij zeer ver voorbij en veracht deze. Ook de heiligheid en gerechtigheid Gods, waardoor Hij te rein van ogen is dan dat Hij het kwade kan aanschouwen, verspreidt haar glinsterende stralen maar tevergeefs, om hem angst en schrik aan te jagen. Want alle toegangen zijn hier gesloten, en ze kunnen diensvolgens tot het vleselijk verstand, dat ook met veel vooroordelen rondom bezet is, niet doordringen. En daar God het waarachtig en enig hoogste Goed van het redelijk schepsel is, de duurachtige en onuitputtelijke Fontein van alle gelukzaligheid, daar kan onze oude mens niets

beminnelijks in God zien of vinden; maar stelt al zijn geluk in bedrieglijke dingen buiten God; of laat ik zeggen, schaduwen der dingen en ijdele dromen, hetzij in de rijkdommen of in de eerambten, of in de wellusten en andere ijdelheden. Deze oordeelt hij gans heerlijke dingen te wezen; deze verrukken hem in verwondering; in derzelver bezitting stelt hij zijn gehele hemel; en deze afgoden en spooksels zwaait hij de wierook toe van zijn dienst en aanbidding, ik meen de innige liefde en eerbied van zijn ganse hart. Meer andere ontelbare dingen ga ik voorbij, waaruit deze jammerlijke blindheid van dit onrein gebroedsel als met handen te tasten is.

c. Deze dikke en nare verduistering van het verstand wordt onafscheidelijk vergezeld en onmiddellijk gevolgd van de geheel verdorven en verontreinigde wil, in al haar poging en neiging van God afgekeerd, en tot de schepselen gekeerd, en uitbrekende in vijandschap tegen God; en zo in een hardnekkige haat van het allerheiligste Wezen, volgens het duidelijk getuigenis in Rom. 8:17: Het bedenken des vleses, dat is al wat het vlees of de vleselijke mens denkt, overpeinst, zich verbeeldt, poogt en betracht, is vijandschap tegen God; want het onderwerp zich de wet Gods niet, want het kan ook niet. Te weten, het kan niet, omdat het niet wil; het wil niet, omdat de wil in het kwade is gedompeld en bedolven, daarin ontembaar en hardnekkig is, en door de verdorven zelfliefde geheel en al verhard; dermate, dat ze alle zaad van de liefde Gods en des naasten in zich heeft uitgedoofd, en de haat in de plaats gekomen is; nademaal hier geen middenweg stand kan grijpen. Want zeker, zulkeen haat God, die Deszelfs allerheiligste wetten versmaadt en zelfs stout schendt; hij haat God die Deszelfs allerzaligste en alleraangenaamste gemeenschap vliedt; hij haat God, die Deszelfs gans geduchte heiligheid en rechtvaardigheid begeert dat uitgedelgd mocht wezen; hij haat God, die de even genoemde deugden Gods, welke de gewetens der zondaren zo zwaar vallen, beknibbelende en de zonden bedekkende, deze van onrechtvaardigheid en al te grote strengheid beschuldigt; ja, hij haat God, die zelfs met een stilzwijgende begeerte wel wenste dat er geen God was, opdat hij des te vrijer in zijn zonden zou mogen voortgaan. Meer andere zaken hiertoe behorende, kunnen ook hier te pas komen en herhaald worden uit hetgeen wij breder over de tweede zondag hebben uitgebreid,

alwaar ons geleerd is dat wij van nature geneigd zijn God en onze naasten te haten.
d. Uit dit verderf van verstand en wil welt op als uit haar springbron de gans verkeerde, onmatige en onbeteugelde hartstochten, welke in allerlei zonden uitspat. Waardoor dan die oude mens bevonden wordt een gans wonderlijk wangedrocht te wezen, uit verschillende naturen als samengebracht, namelijk van zulke domme beesten en redeloze dieren, voor welke men vreest en van welke men een grote afschrik heeft. In die zo verdorven mens is toch de wreedheid van een leeuw, de roofgierigheid van een wolf, de woede van een tijger, het venijn van een slang, de vuilheid van een zwijn, de wulpsheid en dartelheid van een bok, de onreinheid van een hond; alle welke gelijkenissen en zinnebeelden de Heilige Geest Zelf in het Woord doorgaans gebruikt om die afschuwelijke gemoedsneigingen te schilderen, die in de vleselijke mens zo geweldig heersen. Het geldt hier niet, dat iemand zou willen bedillen dat wij het stuk te zeer vergroten, en dat die bijgebrachte beeltenissen enkel maar passen op de meest ondeugende mensen en volslagen goddelozen. Want ik durf te verzekeren, dat deze kleuren, hoe lelijk en hatelijk ook, een ieder voegt die onder het geweld van zijn verdorven natuur alsnog verkeert, en bij wie onze oude mens alsnog leeft en werkzaam is. Want draagt zulkeen geen leeuwenhart, brult hij niet als een leeuw, die op de minste terging in toorn ontvlamt, in grimmige woede uitberst, of zijn belediger aanvalt met slagen en doodslag menigmaal? Is hij niet van een wolvenaard, die door roofzucht het goed van zijn naaste inslokt, en wiens gierige begeerlijkheid tot al meerdere bezitting nooit te verzadigen is? Gelijkt hij niet naar een slang, die zijn venijnige en kwaadaardige tong gedurig insteekt in de eer en goede naam van een ander? Vertoont hij niet met het vuile zwijn, die in de drek en slijk van de aardse dingen zich dermate omwentelt, dat hij naar de hemelse dingen niet omziet, ik laat staan die begeren of smaken kan? Is hij niet de wellustige bok gelijk, die door de prikkelen der ontuchtigheid gedreven wordt tot hoererij en onreinheden? En wat doet hij anders dan een hond, gedurig weerkerende tot zijn uitbraaksel, die zijn eens bedreven zonden voor een tijd afgelegd, weer hervat; en daar hij derzelver bittere nasmaak heeft geproefd, evenwel daarnaar weer verlangt en ze ook bedrijft?

2. Van het inwendige gaan wij over tot het uitwendige, om de oude mens, in het gehele lichaam heersende, in ogenschouw te nemen. Er is geen lid welke deze vijand en weerspanneling tegen God niet heeft verkeerd in een wapen van ongerechtigheid, om daarmee de hemel te bestormen. In enige trekken en schetsen van deze oorlog is ons Paulus hier voorgegaan, en heeft ons voorgelicht in zijn Brief aan de Romeinen uit hoofdstuk 3:13 en volgende verzen. Alwaar hij dat aller jammerlijkste verderf van de menselijke natuur beschrijvende, onder andere dingen zich zo horen laat: Hun keel is een geopend graf; met hun tongen plegen zij bedrog, slangenvenijn is onder hun lippen, hun mond is vol van vervloeking en bitterheid, hun voeten zijn snel om bloed te vergieten; er is geen vreze Gods voor hun ogen.

a. Laten wij in de eerste plaats de ogen van de oude mens ter beschouwing nemen. En wel voornamelijk door dit vierderlei kwaad aangestoken. Er is een ontuchtig oog, waarvan Petrus met deze nadrukkelijke woorden spreekt in zijn tweede Brief, hoofdstuk 2:14: Hebbende de ogen vol overspel, en die niet ophouden van zondigen; dat is altijd van ontucht brandende, en ook anderen tot onreine ontvlamming verlokkende. Er is een gierig oog, zich in onverzadelijke hebzucht uitstrekkende naar de schatten en rijkdommen van deze aarde; een ondeugd, van de apostel Johannes bij uitstek genoemd de begeerlijkheid der ogen, 1Joh. 2:16. Er is een hoog oog, dat is trots en hovaardig, gelijk het spreekwoord zegt: Er is een geslacht dat hoog van ogen is, om zulken aan te duiden die met opgetrokken wenkbrauwen huns gelijken kleinachten, over het hoofd zien, en als uit de hoogte verachten. Er is eindelijk een boos oog, dat is een nijdig oog, zoals het onze Heiland noemde, Matth. 20:15, alwaar de milddadige heer des huizes de benijder van zijns naasten geluk aldus aansprak: Is het mij niet geoorloofd te doen met het mijne wat ik wil? Of is uw oog boos, omdat ik goed ben? Hij wil zeggen, zult gij, omdat ik milddadig ben jegens uw broeder, met een nijdig oog dat aanzien en daarover ontstoken zijn? Vergelijk Mark. 7:22, Deut. 15:9. Van dit venijnig kwaad van een boos en nijdig oog leeft er niet één enig sterveling onbesmet; naardien er niets meer heersende is in de ganse menselijke samenleving dan een oog in nijdigheid ontstoken, leed dragende over eens anderen voorspoed, en zich

daarover kwellende, naar het zeggen van de dichter: Een nijdig mens wordt mager door eens anderen voorspoed. Ook had Salomo al vanouds de nijd genoemd een verrotting der beenderen, Spr. 14:30.
b. Bezien wij de tong van de oude mens, hier doet zich op een wereld van ongerechtigheid, gelijk Jakobus spreekt in hoofdstuk 2:6, alzo dat hij deswege niet schroomt er nog bij te doen, dat de tong een vuur is, aangestoken van de hel; boven hetwelk niets zwaarder kan bedacht of gezegd worden. Te weten, de oude mens heeft een lasterende tong, tegen God en mensen alle kwaad uitbrakende; indien hij het al metterdaad niet doet, tenminste bereid om het te doen, indien hij door enige wat scherper kracht van verzoeking geprangd wordt. De oude mens heeft ook een venijnige tong in bijtend vergif gedoopt, en wel heet adderenvergift, (gelijk de apostel zei) voor zoveel de aanstekende en kwetsende kwaadsprekendheid in de tong huisvest, en vanhier gestaag neerdruipt om des naasten faam en goede naam te bezwalken. Voegt hierbij een leugen sprekende tong, tot listen, bedriegerijen en valsheden geslepen; ook een vleiende en strelende tong, (in Davids Psalmen bij boter vergeleken) waardoor de oude mens zich in allerlei gedaanten weet te vormen, of om een gunst der groten en machtigen te na te jagen, of om door lof te verstrikken die hij wil verderven; en eindelijk ook, opdat ik zo spreke, een verrotte en stinkende tong, zich weidende en voedende in de onreine trek van dwaze, ijdele en ongezouten woorden, en zijn lekkernijen stellende in onkuise redenen, waarmee hij zichzelf en anderen als met een zekere pest aansteekt en besmet.
c. Van de tong dalen wij neer tot de keel, welke de apostel in de aangetrokken plaats, ontleent uit Ps. 5:10, vergeleken bij een geopend graf, een wijde onvervulbare kolk, die alles inslokkende, een ondraaglijke stank uitwasemt. Er wordt in die Psalm wel gezien op een onverzadelijke begeerte en gretigheid om te verderven; en, hetzij door kwaadsprekende woorden, of door bedrieglijke daden zijn naaste als in te slokken. Het zinnebeeld van een geopend graf strekt zich echter verder uit, alzo dat het ook bijzonder kan toegepast worden op een onmatige en onverzadelijke gulzigheid en inslokken, welke de dichter Ovidius sierlijk noemde de kolk van de diepe buik; in welk opzicht de buik met de keel gepaard, ons vertonen een graf

dat altijd openstaat en zeer gulzig en gretig alles verzwelgt, opdat aan de drekgod genoegen gegeven en verzadigd, en aan de onweerstaanbare wellust voedsel verschaft wordt. Al is het ook met verlies van eer en goede naam, en het leven zelf; nademaal vele stervelingen zichzelf door overdaad in spijze of drank gelijk als levend begraven, verzwakkende en bedervende hun eigen lichaam door onmatigheid en gulzigheid, dermate dat ze als een rottend en stinkend lijk hier op aarde omdragen.

d. Op welke manier de handen van de oude mens tot wapenen der ongerechtigheid dienen, zal gemakkelijk worden begrepen, als wij maar denken om een hand in vele mensen tot slaan en stoten, ook tot het zwaard en doodslag maar al te gereed; of om een stelende en rovende hand, of tenminste een kromme en naar zich toehalende hand, daar zeer licht iets aankleeft van eens anderen goed; en waaruit de onrechtvaardige bezittingen al zo moeilijk als Hercules zijn knots zouden kunnen onttrokken worden. Welke soort van zonden elk licht wat breder zou kunnen uitbreiden.

e. Ik voeg er eindelijk met weinige woorden de voeten bij, in de oude mens zeer vaardig tot najagen van alle kwaad. Denk om snel lopende voeten op de weg van het eeuwig verderf, waarvandaan de Heilige Bladeren spreken van voeten wier treden de hel vasthouden, Spr. 5:5. Denkt om voeten die van de paden van deugd, der heiligheid en zaligheid een afkeer hebben, en de weg des vredes niet kennen, naar de spreekstijl van Paulus, Rom. 3:17.

Deze opgetelde zaken zijn die leden die op de aarde zijn, en die de apostel belast dat van ons gedood moeten worden, Kol. 3:15. Deze zijn ook die ogen, handen en voeten die ergernis geven, dat is aanleiding tot vallen en struikelen; waarom de Heiland beval in een geestelijke zin, tot uitzuivering van de zonden, die uit te steken en af te kappen, Matth. 18:8,9, Mark. 9:43-47.

3. Deze ganse massa nu, welke als het lichaam van de oude mens uitmaakt, wordt doorgaans in de Heilige Schrift het vlees genoemd, zoals blijkt behalve uit de plaatsen tevoren aangehaald, uit Joh. 3:6, daar de Heiland zegt: Hetgeen uit het vlees geboren is, dat is vlees; en hetgeen uit de Geest geboren is dat is Geest. Alwaar men zeer oplettend in aanmerking moet nemen dat de gehele mens, naar het lichaam en de ziel beide, onder die benaming van *vlees* begrepen

wordt zolang hij onwedergeboren is en blijft. Zoals ook aan de andere kant, de gehele wedergeboren mens, naar het lichaam en de ziel beide, *Geest* genoemd wordt, nadat hij de betere natuur door Gods genade heeft ontvangen. Daarheen behoort ook het zeggen van Paulus, Rom. 7:5: Toen wij in het vlees waren, de bewegingen der zonden die door de wet zijn, wrochten in onze leden om den dood vruchten te dragen. Alwaar in het vlees te zijn tegen in de Geest te zijn wordt overgesteld, en zoveel zegt als te leven in de staat der onherboren natuur, onder de macht en heerschappij van de oude mens. Voegt er ook het 18de vers aldaar bij: Ik weet dat in mij, dat is in mijn vlees, geen goed woont. Alwaar door het vlees niet maar het lichaam alleen, maar het gehele onwedergeboren deel van de mens wordt verstaan; hetwelk door de ziel en het lichaam tegelijk zich verspreidt, en hetwelk strijdt met de Geest, dat is met het wedergeboren deel, zich insgelijks door de ziel en het lichaam beide verspreidende.

Het zal de moeite wel waard wezen dat wij nauwkeurig eens naspeuren waarom die benaming van vlees in de Heilige Schriften wordt gebruikt, om de verdorvenheid van de oude mens door aan te wijzen.

a. De voorstanders van de vrije wil menen dat daarmee betekend wordt, dat de bronwel en voedster van alle zonden alleen in het lichaam haar zitplaats heeft, door welker kwade bewegingen de ziel aangestoken, besmet en vervoerd wordt; op die wijze, dat ze haar natuurlijke werkingen en bedrijven niet naar behoren kan verrichten. Dit gevoelen, hoe vleiend het in de eerste opslag iemand kan voorkomen, mag in generlei wijze aangenomen worden om deze zeer gewichtige redenen:

1. De eerste reden is, omdat Christus in de boven aangehaalde plaatsen de zitplaats van de zonde en derzelver gedurige bronader zeer duidelijk niet in het lichaam, maar in het hart en binnen in de mens plaatst: Van binnen uit het hart der mensen komen voort kwade gedachten, overspelen, hoererijen, enzovoorts. In dat inwendige beginsel namelijk, en het verborgene van des mensen ziel, welke door een figuurlijke spreekwijze het hart wordt genoemd, waaruit alle gedachten, bewegingen en werkingen van de mens voortvloeien.

2. Hetzelfde wordt ons van de Heere ook ingescherpt, Matth.

4:22,23: De kaars des lichaams is het oog; indien dan uw oog eenvoudig is, dat is goed, zo zal uw gehele lichaam verlicht wezen. Maar indien uw oog boos is, dat is kwaad, zo zal geheel uw lichaam duister zijn. Alwaar door het oog verstaan wordt het zielsvermogen van te verstaan en redekavelen; hetwelk indien het wel gesteld en goed is, zo zal het zijn licht over de gehele mens en al deszelfs werkingen verspreiden; dan, indien het kwalijk gesteld en verdorven is, zal het ook al deszelfs werkingen aansteken en bederven.
3. Dat de bron van het kwaad in de ziel is, wordt ook hierdoor ingeboezemd, dat in de wedergeboorte het hart gezegd wordt gereinigd te worden door het geloof, Hand. 15:9. Derhalve, voor het geloof is het hart onrein, als die diepe afgrond, welke niet dan modder en slijk opwerpt, volgens Jes. 57:9, Jer. 17:9. Doet hierbij Ez. 36:26,27: Ik zal u een nieuw hart geven, en zal een nieuwe Geest geven in het binnenste van u; en Ik zal het stenen hart uit uw vlees wegnemen, en zal u een vlesen hart geven. En Ik zal Mijn Geest geven in het binnenste van u. Waaruit het middagklaar blijkt, dat een nieuw geestelijk beginsel om de mens te wederbaren, door de Geest van God hem ingestort moet worden, en een nieuw hart; geen vleselijk, maar een vlesen hart, dat is een zacht en teder hart, met een innig gevoel van vreze en liefde Gods aangedaan, staande tegen het stenen, dat is harde en onbuigzame hart over, gelijk het voor de wedergeboorte was.
4. Nog sterker zal dit klemmen, als men in overweging neemt, dat er vele fijnere, (opdat ik zo spreke) kwade lusten zijn, die niet uit het lichaam voortspruiten. Bijvoorbeeld, de ijverzucht en onmatige begeerte naar glorie, de nijdigheid over eens anderen uitmuntende gaven van vernuft, geleerdheid, welsprekendheid; voeg erbij de ongodisterij in de beschouwing van diegenen zelfs die anders kuis en matig leven.
5. Ik ga verder en durf staande te houden, dat dit beginsel waaruit alle zonden voortvloeit, nergens anders dan in de ziel zijn zetel kan hebben. Want het beginsel van alle zonden is die onmatige zelfliefde, welke van God is afgekeerd, en daarentegen tot haar eigen zelf gekeerd, met een allerhevigste begeerte om alleen maar eigen belangen te zoeken en te achtervolgen.
6. Verder redeneer ik aldus: Indien niet door dat kwade beginsel van

zelfliefde de bronwel van het hart was aangestoken en troebel geworden, zo zou de zonde zelfs in het lichaam niet kunnen huisvesten of regeren. Want een gezonde en welgestelde ziel is veel sterker dan het lichaam; en diensvolgens zou ze, indien er iets kwaads uit het lichaam tevoorschijn kwam, zonder veel moeite of arbeid die aanval van het lichaam op de ziel door haar veel sterkere invloed kunnen tegengaan, die aanval stuiten en beteugelen. En dewijl nu elk het tegendeel ervaart, moet men noodzakelijk vaststellen dat de eerste wortel der kwade begeerlijkheid leeft en zich beweegt in de ziel, en vandaar zich over het lichaam verspreidt; op die wijze, dat door deszelfs lichaam verouderde en ingekankerde gewoonte van zondigen, de ziel ook van haar kant hoe langer hoe meer in de liefde der zonde versterkt, en dus onder de tirannie der verdorven hartstochten, als vleselijke banden, gebonden en gekneld wordt.

7. Dat hier ter laatste, nog worden aangehecht al die bewijzen welke de Heilige Schrift en de ervaring van alle eeuwen ons zo overvloedig aan de hand geven, om te betogen die algemene verdorvenheid van alle mensen, in al derzelver vermogens, inwendig en uitwendig. Een waarheid, welke wij tegen pelagianen staande houden, en niet weinig verzwakt zou worden, indien de zetel der zonde alleen in het lichaam was gehuisvest; waarom ook allen die tot de leer van Pelagius overhellen, zodanig leerstelsel zeer gretig en ijverig omhelzen.

b. Op deze wijze dit zeer gewichtige geschilstuk ontbonden zijnde, opdat de dwaling die hier licht een minder doorziende zou kunnen begrijpen, zorgvuldig gemeden wordt, laat ons nu verder zien, waarom die benaming van *vlees* dit ons zo verdorven beginsel dat wij de oude mens noemen, in de stijl van Gods Woord, zo bestendig aankleeft; en laat ons daaruit dan de schandelijkheid van dit slangengebroedsel en deszelfs afschuwelijke lelijkheid in nog wat klaarder licht stellen.

Deze stof heeft de vermaarde Vitringa opzettelijk behandeld, en van die benaming van *vlees* aan onze oude mens gegeven, deze drie redenen tevoorschijn gebracht:

1. Vooreerst, omdat het lichaam aan de reeds geschonden ziel zeer veel aanleiding en gelegenheid tot zondige begeerlijkheden verschaft.

2. Ten tweede, omdat hetzelve lichaam door de zoetheid van het

zondigen verlokt, niet ophoudt ook de ziel te verlokken, en de wellust en begeerlijkheid van binnen brandende door het vlees, als een olie in de vlam gegoten, des te meer op te wekken.
3. Ten derde, omdat de grofste soort van ontembare wellust, waardoor het grootste deel der stervelingen ten verderve loopt, voornamelijk wordt opgehitst door een zeker deel van het lichaam, hetwelk met nadruk vlees wordt genoemd. Gelijk de profeet Jeremia van de ontuchtigen zegt, dat zij als welgevoederde hengsten hunkeren naar des naasten huisvrouw, Jer. 5:8. Ondertussen verwonder ik mij dat die grote godgeleerde, in vernuft zozeer als in geleerdheid uitstekende, hier een vierde reden heeft uitgelaten, mijns oordeels, één van de meest zwaarwichtige, dat namelijk:
4. Ten vierde, de mens aan de overheersing der zonde overgegeven, in de ogen Gods als enkel vlees wordt aangezien; in zoverre dat hij van Hem niet meer gerekend wordt als een redelijk schepsel, maar geheel en al als onredelijk, en van geestelijke waardigheid verstoken. Wiens vernuft als verbeest is, en wiens onsterfelijke geest naar het beeld Gods geschapen, opdat ze in de gemeenschap van haar Schepper leve en met geestelijke wellusten gevoed zou worden, nu van die Bron des levens afkerig geworden, zich gaat weiden en verlustigen in dode, bedrieglijke en geheel vleselijke dingen. Zijnde aan de uiterlijke zinnen en het dierlijke leven alleen overgegeven en gehecht; niet anders dan de domme beesten en botte dieren, die de natuur naar de aarde heeft gebogen, en geneigd om ter slachting te gaan. Daar de mens, overeenkomstig zijn oorsprong, het hoofd naar boven moest verheffen om het hemelse te zoeken. Hetwelk, omdat de verdorven mens dat niet doet, wordt hij van God verklaard geheel en al wat aan hem is vlees te wezen. Daarheen behoort het 21ste vers van de 49ste Psalm: De mens die in waarde is, en geen verstand heeft, wordt gelijk als de beesten die vergaan. Doe erbij, 2Petr. 2:12, alwaar dezelfde vergelijking van de verdorven mens met de redeloze beesten nog sterker wordt aangedrongen; en dat hiernevens ook overwogen worde hetgeen wij voorheen hebben bewezen in onze verhandeling over het beeld Gods in zondag 3.
5. Ten vijfde, moet ik hier nog een reden bijvoegen van een zeer diepe en verborgen zin, (opdat ik zo spreke) welke in het toekomende leven eerst volkomen gekend en doorzien zal worden.

Namelijk de wedergeborenen, die de Geest ontvangen hebben, worden hoe langer hoe meer geestelijk, en zullen ook in de opstanding een geestelijk lichaam aannemen, volgens Hand. 15, hetwelk hoedanig het zal zijn, is hier tevoren ontvouwd in zondag 22, over het leerstuk der opstanding. Daarentegen, de onwedergeborenen en zodanig stervende, zullen ongetwijfeld in nog ergere stand dan waarin zij nu zijn vervallen, en verliezen al wat goed, namelijk eerbaar, prijzenswaardig, schoon en het redelijke schepsel enigermate betamelijk, zij nu nog bezitten. Als zullende dan uit de hemel gesloten en van Gods aangezicht verstoten, onder de duisternissen van de tweede dood zeer smartelijk gewaarworden dat zij inderdaad niet zouden zijn dan een enkel vlees, of liever vleselijke klomp, welke door zijn zwaarte en gewicht uit het middelpunt van het leven, en uit de zetel van de onsterfelijkheid verstoten, en gedompeld ligt in de afgrond van het verderf. Om aldaar de bitterste smarten en pijnen te ondergaan, welke de ziel door de lichamelijke zintuigen zonder enige verlichting of ademhaling als verscheuren zullen; dermate, dat zij van haar vermogens geen gebruik kan maken, maar met angst en schrik vervuld, tegelijk met het lichaam genoodzaakt wordt de bitterheden van een zekere onsterfelijke dood in alle eeuwigheid door en door te gevoelen.

B. Op deze manier het schilderij van de oude mens in enige trekken afgebeeld zijnde, keren wij ons nu tot een meer blij en vrolijk gezicht van de nieuwe mens, opdat wij die ook in zijn veel schonere en hemelse trekken en kleuren ter beschouwing geven.

Tot versterking van het geheugen zal ik dezelfde draad volgen, naar welke wij tevoren onze gedachten hebben geleid.

De benaming van *mens* wijst:

1. Vooreerst aan, dat die vernieuwing naar welke hij een nieuwe mens genoemd wordt, door al deszelfs vermogens, inwendige en uitwendige, gaat en doortrekt. Waarheen de benaming van een nieuw geslacht behoort, ook de naam van schepping, en wel een zekere voortbrenging uit niets, dat is, uit de allerzwaarste verdorvenheid, waardoor de mens even onvatbaar tot het geestelijke leven is, als een *niets* tot het *dadelijk aanwezen,* tenzij er de almachtige kracht en werking van de wederbarende Geest Gods bijkomt.

2. Ook dient men aan te merken, dat die betere hebbelijkheden, door

de Heilige Geest ingestort, waarlijk in de natuur der wedergeborenen overgaan; geheel anders dan het gelegen is met de onwedergeborenen, wie de kwade natuur alleen een aangenomen kwaal is, welke de natuurlijke vermogens die God geschapen heeft, en die op zichzelf beschouwd altijd goed zijn, bederft en verkeert. Maar in de wedergeborenen werkt en vloeit de Heilige Geest alzo in, dat Hij die vermogens herstelt en herschept tot die oude en natuurlijke luister, welke de mens in de eerste schepping was ingestort, namelijk naar het beeld Gods; uitgezonderd dat er in de wedergeboorte nog iets meer en uitstekender bijkomt, opdat de gelovigen in nog ruimere zin gezegd zouden worden der Goddelijke natuur deelachtig te zijn geworden, 2Petr. 1:4.

De *nieuwe* mens wordt die wedergeboren natuur genoemd:

1. Omdat ze de vrucht en dracht is, niet van de oude slang en oude Adam, maar van de nieuwe en Tweede Adam, Die gekomen is om die oude dingen teniet te doen; uit Wiens allervolmaaktste gehoorzaamheid dit nieuwe schepsel uitspruit, gelijk uit de ongehoorzaamheid van onze eerste vader die oude mens geteeld en geboren was.
2. De nieuwe mens nog eens, omdat ze de mens een uitstekende en heerlijke luister bijzet, welke altijd bloeit en fleurt; nooit veroudert of verwelkt; maar in alle eeuwigheid door haar ganse aangename nieuwheid zich aanprijst, en door haar verse bevalligheid, schoonheid en heerlijkheid verwondering verwekt. Vergelijkt hier de plaatsen in het profetische woord, Jes. 63:2: De heidenen zullen uw gerechtigheid zien, en alle koningen uw heerlijkheid; en gij zult met een nieuwe naam genoemd worden, welke des HEEREN mond uitdrukkelijk noemen zal. Op. 2:17: Die overwint, Ik zal hem geven een witte keursteen, en op die keursteen een nieuwe naam geschreven, welke niemand kent dan die hem ontvangt. En hoofdstuk 3:12: Die overwint, Ik zal op hem schrijven de Naam Mijns Gods; en ook Mijn nieuwe Naam. In alle welke teksten die nieuwe naam al die heerlijke zaken van de nieuwe en vernieuwde mens aanduidt, welke wij zo-even hebben voorgesteld. Daarbij moet ook die profetische benaming van een nieuwe hemel en nieuwe aarde gebracht worden, Jes. 65:17, welke de Heere belooft onder de betere huishouding van het Nieuwe Testament te zullen scheppen; en waardoor, zo de staat der genade als de staat der heerlijkheid namaals van de profeten

wordt uitgedrukt, omdat de luister van zulk een heerlijke gelukstaat nooit verwelkt, maar altijd vers en nieuw groeien en bloeien zal.
1. Indien wij nu de inwendige hoedanigheid van deze nieuwe mens gaan beschouwen, dan ontmoet ons in dit vernieuwde schepsel:
a. In de eerste plaats het hart, dat door het geloof gereinigd is, waarin een levend beginsel heerst van de liefde Gods en des naasten, welke de enige bron van alle deugden is; zoals de verdorven zelfliefde een zeer overvloeiende springader van alle ondeugden is. Dat wordt bij Ezechiël in hoofdstuk 36:26 een vlesen hart genoemd, dat tegen het stenen hart over staat; de kracht van welke spreekwijzen wij hiervoor al opgegeven hebben.
b. Uit ditzelfde beginsel van de liefde Gods ontspruit een nieuw licht in het verstand, verdrijvende die dikke nevelen daar de ogen van de ziel tevoren mee bezet en verduisterd waren, opdat datgene tevoorschijn kwam, daar de apostel tot de gelovige Efeziërs met zulk een nadruk van sprak, Ef. 5:8: Eertijds waart gij duisternis, maar nu zijt gij licht in den Heere geworden. Bij dat licht wordt God gekend in al Zijn deugden, niet op een natuurlijke maar geestelijkerwijze; en vooral wordt Hij in Zijn heiligheid en rechtvaardigheid op die wijze gekend en erkend, dat Hij tegelijk gevreesd en geliefd wordt. Bij datzelfde licht ziet men, dat, zonder een ingespannen oefening van heiligmaking, op gemeenschap met dat allerheiligst Wezen maar tevergeefs wordt gehoopt. Ook ontdekt diezelfde verlichting de schandelijkheid van alle zonden, en vooral dringt ze door in de binnenste schuilhoeken van het hart, en legt daar naakt en bloot de wortel en het broeinest van alle kwade begeerlijkheid, tevens inblazende een verfoeiing van dat kwaad; en daarentegen tonen diezelfde hemelse stralen de mens de glansrijke schoonheid en onsterfelijke luister welke in alle deugden huisvest. Ten laatste, bij dat Goddelijk hemels licht wordt de mens bewogen en overreed al zijn ingebeelde gerechtigheid te verzaken en te verlaten, ja als schade en drek weg te werpen, gelijk de apostel spreekt, opdat hij zich naar Christus wende, en in Hem gevonden moge worden, Fil. 3:8,9; zijnde nu, door de Geest der heiligmaking Christus ingelijfd, en wordende nu meer en meer in Hem geworteld; en op deze manier van zijn rechtvaardigmaking in Christus en eeuwige zaligheid hoe langer hoe meer verzekerd. Meer andere zaken die hier toegebracht

kunnen worden, snijd ik af, en verzend u tot de vermaarde Witzius, in zijn boek “De huishouding der verbonden”.
c. Het verstand zo verlicht, buigt de wil niet minder krachtig en aangenaam, ja spoort deze aan en scherpt ze, om God nu niet alleen lief te hebben, maar met al haar ingespannen kracht en poging in die liefde werkzaam te wezen; zodat ze zich daarin nooit genoeg kan verzadigen, maar bij aanhouding in grotere liefdevlammen begeert uit te breken. De geheiligde wil keurt diensvolgens de gehele wet van God voor goed, zonder enige bedilling of uitzondering, en vindt daarin al haar vermaak; gelijk apostel van zichzelf getuigt, Rom. 7:22: Ik heb een vermaak in de wet Gods naar de inwendige mens. En in deze zaak vinden wij een allerzoetst zeggen van de apostel Johannes in zijn eerste Brief, hoofdstuk 5:3: Dit is de liefde Gods, dat wij Zijn geboden bewaren; en Zijn geboden zij niet zwaar. Zo namelijk, redeneert dit nieuwe beginsel van de nieuwe mens, dat de oude mens gestadige roept: O hoe zwaar! o hoe hard is het, God te dienen! Te weten, de dienst die God wordt toegebracht, daarin vindt en stelt een geestelijk mens zijn ware vrijheid, ja, daarin zoekt hij zijn ware roem. Want hij oordeelt nu dat er niets beminnelijker is dan Gods heiligheid, noch voor zichzelf heerlijker dan naar dat beeld der Goddelijke volmaaktheid te staan en te jagen, en met vernieuwde stappen daarin voort te varen. En hiervandaan dat hij ook noodzakelijk een afkeer heeft van alles wat dat beeld weer zou schenden, en dat hij de minste overtreding zelfs haat, en niet toelaat dat ze in hem zou nestelen. Ja, dat hier de vervulling van de gehele zaak is: Een iegelijk die uit God geboren is, doet de zonde niet; want Zijn zaad blijft in hem; en hij kan niet zondigen, want hij is uit God geboren, volgens die zo nadrukkelijke en waarlijk wonderlijke spreuk en leer van dezelfde apostel, 1Joh. 3:9. Welk gezegde in de eerste opslag schijnt strijdig te wezen met dat in dezelfde Brief, hoofdstuk 1:1: Indien wij zeggen dat wij geen zonden hebben, zo verleiden wij onszelven, en de waarheid is in ons niet. Deze losmaking van die knoop is evenwel gemakkelijk; want in deze laatste plaats, opdat wij die eerst opvatten, wordt gehandeld van de overblijfselen van de oude mens, die volgens zijn kwade en verdorven aard altijd zondigt, begerende zonder ophouden tegen de Geest. Maar de nieuwe mens wordt bedoeld in de eerste aangehaalde

plaats, die uit de Vader der lichten geboren is, en zelf licht in de Heere zijnde, alle duisternissen haat en verfoeit, en bezig is alle zondige begeerlijkheden uit te blussen. Ja, zelfs die nieuwe mens zondigt niet en hij kan niet zondigen, omdat hij waakzaam en werkzaam is in de zonden te verbreken en teniet te doen; evenals het licht naar zijn aard tegen de duisternis vlak over staat. Achtereenvolgens deze onderscheiding, vergelijkt het zeggen van Paulus, Rom. 7:17,18: Ik dan doe datzelve nu niet meer, maar de zonde die in mij woont. Want ik weet dat in mij, dat is in mijn vlees, geen goed woont; want het willen is wel bij mij, maar het goede te doen dat vind ik niet. Alwaar de apostel zichzelf als een wedergeborene en nieuwe mens, van zijn vlees, dat is de overblijfselen van de oude mens onderscheidt, op die wijze dat hij het ganse beginsel van zondigen aan het vlees toeschrijft.

d. Wanneer nu de wil zich zo tot betrachting van de deugd en heiligheid heeft overgegeven, dan nemen al de hartstochten, als die door de wil geregeerd en bestuurd worden, de toom en teugel vanzelf aan; en zo getemd, en beteugeld en in alles in orde gebracht, trekken zij als edelmoedige en leerzame paarden, (opdat ik zo spreke) de wagen, en lopen met alle wakkerheid de koninklijke weg des heils. Al die oefening der deugden en edele luister bijzettende, door die allerzuiverste ijver van de liefde Gods en des naasten, welke zij overal met verloochening van eigenliefde betonen. Het zou te lang vallen dit alles in bijzonderheden uit te breiden; het is genoeg de rijke bronnen van overdenking van een wijze prediker aangewezen te hebben. Daarom zullen wij ons voor tegenwoordig vergenoegen met enig algemeen en tevens zeer vermakelijk gezicht, dat ons voorkomt in de gelovige mensen naar Gods beeld vernieuwd, uit die geheimzinnige beschouwing der Cherubim, of van die heilige dieren die de verbondsark versierden, en de troon of wagen van de evangelische Koning trokken, in dat merkwaardig gezicht van Ezechiël, hoofdstuk 1. Die Cherubim waren samengevoegd uit een leeuw, een os, een arend en een mens; door welk heilig en geheimzinnig schilderij getoond werd die wonderbare kracht en het vermogen, schoonheid en bevalligheid welke moeten heersen in de hartstochten van de nieuwe mens. Waardoor in de wedergeboren en geheiligde mens zich vertoont die edele en

onverschrokken moed van een leeuw, welke door geen gevaren wordt neergeslagen; daarbenevens de werkzame en onvermoeide lijdzaamheid van een os, ook de wakkerheid en levendigheid van een arend, zo in het vliegen als in het scherp zien; voor zoveel de wedergeboren en nieuwe mens door zijn hoge vlucht de dingen die boven zijn, en door het scherp gezicht van zijn geloofsogen de stralen van de Zon der gerechtigheid van zeer nabij ontvangt, en in het helderste schijnend licht der hemelse waarheden al zijn lust en vermaak schept.

2. Van de inwendige hoedanigheden van de nieuwe mens keren wij ons tot zijn uitwendige begaafdheden. Want die lichtende natuur van binnen verspreidt ook haar licht en stralen naar buiten, door al de leden van het lichaam van de nieuwe mens; dermate, dat die van wapenen der ongerechtigheid veranderd worden in wapenen der gerechtigheid, naar de vermaning van de apostel, Rom. 6:13: Stelt uw leden niet der zonde tot wapenen der ongerechtigheid; maar stelt uzelven Gode als uit de doden levend geworden zijnde, en stelt uw leden Gode tot wapenen der gerechtigheid. Alwaar ons volgens de geestelijke ontleedkunde of anatomie voorkomen:

a. Kuise ogen, en die met de heilige Job een verbond hebben aangegaan om geen acht te geven op een maagd; ook nederige ogen, naar geen hoge dingen ziende; ogen met weinig tevreden en verachters van de aardse schatten; ook goede ogen bij uitnemendheid, dat zijn weldadige en goed gunnende ogen, in de voorspoed van anderen zich zelfs verblijdende.

b. In de tong hebben ook alle goede dingen plaats, zodat voor een kwaadsprekende en lasterende tong zulk een tong in de plaats komt, welke een levende springader van alle zegeningen wordt genoemd, vaardig en gereed om te zegenen die vervloeken, en te bidden voor degenen die vervolgen en geweld doen. Ook zulk een tong, die een boom des levens bij Salomo genoemd wordt, gestadig leverende levende vruchten van heilzame leringen, vermaningen, bestraffingen, vertroostingen, tot een huiselijk of openbaar gebruik. Naar welke stralen nu al het andere zeer licht kan worden uitgebreid.

3. En deze nieuwe mens wordt van Petrus gans sierlijk genoemd de verborgen mens des harten; in het onverderfelijk versiersel van een zachtmoedige en stille geest, die kostelijk is voor God, 1Petr. 3:4.

Ook wordt hij bij uitstek Geest genoemd, Joh. 3:6, en in andere plaatsen tevoren aangehaald. De redenen der laatste benaming zijn deze: a. Omdat deze inwendige en verborgen mens des harten door de Heilige Geest wordt voortgebracht. b. Omdat hij de mens aan Christus gelijkvormig maakt, Die ook Zelf een levendmakende Geest genoemd wordt, 2Kor. 15:45. c. Omdat hij alle kwade verdorvenheden en onreine gemoedsbewegingen, niet voegende aan een vrije, edelmoedige en naar Gods beeld geschapen Geest, verdrijft, zuivert, uitbrandt; en deze integendeel zeer edele en met de geestelijke natuur overeenkomende hebbelijkheden en aandoeningen instort en indrukt. d. En eindelijk, omdat hij ook het lichaam zelf enigermate geestelijk maakt, en dat vaardig en bereid maakt om hemelse invloeden en bewegingen te ontvangen; dermate, dat het niet meer de grove elementen aankleeft en de geestelijke werkingen verhindert, maar deze hulp biedt, om ze des te wakkerder en vrolijker te verrichten, tot een voorspel van dat hemels leven en de zalige onsterfelijkheid, daar de gehele mens geestelijk zal zijn. Hiertoe kunnen gebracht worden die merkwaardige vragen van Paulus, 1Kor. 3:16: Weet gij niet, dat gij Gods tempel zijt, en de Geest Gods in ulieden woont? En hoofdstuk 6:19,20: Of weet gij niet dat ulieder lichaam een tempel is des Heiligen Geestes, Die in u is, Dien gij van God hebt, en dat gij uws zelfs niet zijt? Want gij zijt duur gekocht, zo verheerlijkt dan God in uw lichaam, en in uw geest, welke Godes zijn.

Vraag 89. Wat is de afsterving des ouden mensen?
Antwoord. Het is een hartelijk leedwezen dat wij God door onze zonden vertoornd hebben, en die hoe langer hoe meer haten en vlieden

Verklaring

UIT deze algemene aftekening van de oude en nieuwe mens zal het andere lid van onze afdeling, dat in het bijzonder verkeren moet omtrent de afsterving van de oude en de opstanding van nieuwe mens, veel licht ontvangen.
Bij deze 89ste vraag wordt de afsterving van de oude mens gezegd,

te bestaan in een hartelijk leedwezen dat wij God door onze zonden vertoornd hebben, en dezelve hoe langer hoe meer haten en vlieden. In zeer weinige woorden wordt de zeer ruime zin en het inwendige merg van deze heilrijke leer vervat, welke wij diensvolgens ook wat breder te ontvouwen hebben.

A. Voordat wij tot het pit en de merg van deze leer doordringen, zullen wij een ogenblik omtrent de schors waaronder deze verborgen is, moeten stilstaan; om reden dat uit de spreekwijzen met welke de Heilige Geest dit eerste deel van des mensen bekering uitdrukt, een gans wonderbare kracht uitstraalt om de natuur der waarachtige boetvaardigheid en droefheid, welke naar God is, met haar rechtgeaarde kleuren te schilderen.

Laten wij uit de Heilige Schriften deze spreekwijzen, die al verschillende zijn, eerst in het gemeen opgeven. Deze afsterving van de oude mens wordt wel eens een doding genoemd, Kol. 3:5: Doodt uw leden die op de aarde zijn. Ook een kruisiging, Rom. 6:6: Dit wetende, dat onze oude mens met Christus gekruisigd is. Gal. 2:20: Ik ben met Christus gekruist; en 5:24: Die Christus toebehoren hebben het vlees gekruist met de bewegingen en begeerlijkheden. Ook wordt dit werk een *uitdoen* genoemd, of gelijk het Griekse woord nog krachtiger luidt, een *uittrekking*, Kol. 3:9: Dewijl gij uitgedaan of uitgetrokken hebt, (het zinnebeeld van een kleed ontleend) de oude mens met zijn werken. Voegt erbij een aflegging, Ef. 4:22, (dat mede op een kleed ziet) dat gij zoudt afleggen aangaande de vorige wandeling de oude mens. Eindelijk een teniet doen, Rom. 6:6: Opdat het lichaam der zonde teniet gedaan worde.

De redenen van al deze benamingen zijn van een zonderlinge nadruk.

1. De eerst gemelde figuurlijke spreekwijze van doding brengt ons de verdorven gesteldheden en werkzaamheden van de oude mens onder het oog, onder de beeltenis van enig lelijk en afschuwelijk monster of wangedrocht, dat het leven onwaardig is, en rechtvaardig de straf des doods behoort aangedaan te worden. En dit zinnebeeld boezemt ons ook tevens in, dat de afsterving van de oude mens geen licht, zacht, gemakkelijk en opdat ik zo spreke, oppervlakkig werk is; maar een allerzwaarst, tot het binnenste der ziel doordringende, als waarvan de natuur een afschrik heeft, en

terugspringt; niet anders dan men voor de dood pleegt verbaasd te wezen.

2. Hetzelfde drukt de tweede spreekwijze van kruisiging nog veel sterker uit, en ze brengt ons daarenboven nog vier bijzondere denkbeelden in onze gedachten.
a. Het eerste is, dat onze oude mens als een allergruwelijkste booswicht, de allerzwaarste straf onder de mensen gebruikelijk waardig is, namelijk het kruis; boven welke straf niets schrikkelijker is, en waarmee de allersnoodste booswichten plegen van kant gemaakt te worden. En derhalve, dat men om deze oude mens uit te roeien, moet toebrengen een haat tegen hem, als waardoor men een allerschandelijkste kruisiging, een meest gehate pest van het menselijk geslacht begeren zou van de aarde weg te nemen.
b. De tweede is, dat dit werk van het vlees te kruisigen met vele en zware smarten gepaard gaat; gelijk er niets smadelijker was dan de kruisiging.
c. Het derde is, dat het ook een langzaam werk is, om hetwelk tot zijn volkomenheid te brengen, wij tijd nodig hebben. Want geen doodstraf ging langzamer toe dan die des kruises, terwijl men in handen en voeten aan een hout gespijkerd, als te midden van de dood leefde, en van honger en dorst versmacht, uren ja dagen kon blijven hangen voordat men de adem uitblies. Op welke manier ook onze oude mens, nu gekruisigd, niet terstond het leven aflegt, maar doorstoken, geknakt en gekneusd, geleidelijk en als druppelsgewijze zijn bloed en kracht verliest, en niet dan na veel worsteling zijn leven aflegt.
d. Een vierde en laatste reden is, dat daar de kruisiging een allersmadelijkste straf was, waarop Paulus zinspelende tot de gelovigen Hebreeën zei, Hebr. 13:13: Laat ons dan uitgaan tot Christus buiten de legerplaats, Zijn smaadheid dragende. Door die spreekwijze van de oude mens te kruisigen, wordt ons te binnen gebracht die smaad, hoon, schande, welke zulken hebben te ondergaan, die zich toeleggen op een waarachtige, ongeveinsde en doorzettende bekering. Waardoor hier rechterhand en voet afgehouwen, en rechteroog uitgestoken moet worden. Zodanige mensen toch worden van de

wereld gehoond, gesmaad en bespot, en voor dwazen uitgekreten; waarop dat woord zag dat onze Heere Jezus daarbij voegde, Mark. 9:45,47: Het is u beter met één oog, hand of voet ten leven in te gaan, dan met volkomen leden in de hel geworpen te worden. Elk begrijpt dat zulks niet naar de letter te verstaan is, maar dat het ziet op deze doding en kruisiging van de oude mens, dat is onze verdorven natuur; welke niet toegaat zonder veel smaad en bespotting van de kinderen van deze wereld.

3. De derde spreekwijze van een uitdoen, waarmee ik de uittrekking en aflegging van de oude mens samen paar, is ontleend van klederen uit te trekken en af te leggen. Te weten, de oude mens draagt de gelijkenis van een versleten, gescheurd en vuil kleed, hetwelk van de vermogens van de nieuwe mens geweerd en met al deszelfs overblijfselen met veel zorgvuldigheid verdreven moet worden; op die wijze, dat waar enige ondeugd is uitgetrokken, aldaar wederom enige deugd daarover aangetrokken, en alzo door de uitroeiing van dit kwaad de wortel geheel en al weggenomen wordt.

4. Zulks wordt door het vierde woord van *teniet doen* nog volledliger uitgedrukt, als hetwelk in zijn kracht zegt iets tot niets brengen, zodat er geen zaad van overig blijft, en het eens uitroeide kwaad niet weer uitbreekt. Hetwelk in het hoogste toppunt van heiligmaking wel niet bereikt, echter altijd van de Heilige Geest om daarnaar te staan, bedoeld wordt. Zo heeft Christus door Zijn kruis de zonde teniet gedaan, dat ze in eeuwigheid is uitgewist, en de heiligen boven alle zonden en verzoeking daartoe in de hemelen geplaatst moeten worden.

B. Deze zaken hebbende laten voorafgaan, zal ik in enige graden en trappen dat groot een gewichtig werk van de afsterving van de oude mens afschetsen, en zo het eerste stuk van des mensen waarachtige bekering onder het oog brengen.

1. Vooreerst dan, om de oude mens uit het midden weg te nemen, wordt vooraf vereist dat hij recht gekend wordt in deszelfs leden, inwendige en uitwendige, en aldus betrapt en gegrepen wordt. Een booswicht toch die schuilt, kan tot straf niet getrokken worden. Maar de oude mens wordt alleen gekend, ontdekt en betrapt bij het licht van de Heilige Geest; zonder hetwelk de ellendige stervelingen zich inbeelden dat hun hart van binnen goed is, (zoals zij menigmaal

spreken) of tenminste nog zo kwaad niet. En diensvolgens is het openbaar dat men allereerst bij die hemelse stralen van Gods verlichtende Geest in die diepe afgrond van het ten enenmale verdorven hart moet neerdalen, opdat men leert kennen deszelfs schandelijkheid, en tevens ook de vuilheid en walgelijkheid van het hart, ook verspreid door al de vermogens van de gehele mens, die nauwkeurig ontdekt. Al hetwelk nu verder zou kunnen uitgebreid worden, naar die lijnen en trekken tevoren opgegeven ten aanzien van het verstand, ten aanzien van de wil, ten aanzien van de hartstochten, ten aanzien van al de leden van het lichaam; zoals elk die zich niet bedriegen wil zou moeten erkennen met zulke grote en vele vuilheden waarlijk van het hoofd tot de voeten besmet te wezen.

2. Ten tweede, op dat gezicht moet een innig gevoel van Gods toorn en vervloeking ontstaan, welke zulk een wangedrocht rechtvaardig verdiend heeft, zo om zijn oorspronkelijke verdorvenheid als om al zijn kwade handelingen; zodat men oprecht erkent dat alle overtreding met het eeuwig verderf naar verdienste vergolden wordt. Zolang toch iemand zijn misdaad bemantelt of verkleint, of God Zijn recht van de zonde te straffen betwist, zolang spant hij samen met zijn oude mens; en in plaats van hem te doden en af te sterven, zo geeft hij hem voedsel en stijft hem in zijn boosheid. Uit zulk een gevoel nu van het kwaad rijst:

3. Ten derde, een verfoeiing van dit lelijke monster, en daaruit ontbrandt een haat daartegen, en wel een onverzoenlijke en dodelijke haat, enkel toeleggende om hetzelve van kant te maken. En derhalve wordt met een innig zielsgenoegen het vonnis des doods daarover geveld. Dan kan er ook:

4. Ten vierde, niets anders ontstaan dan een hartelijk leedwezen dat zulk een groot en besmettend kwaad in ons nog leeft, woedt en elk ogenblik zijn boosaardigheid te werk stelt. Welk smartelijk leedwezen aanstonds:

5. Ten vijfde, in ons hart baart een angstig verlangen om zulk een verpestende en aanstekende wortel uit al onze ziels- en lichaamsvermogens uit te roeien. Hetwelk, naardien het door eigen kracht tevergeefs zou beproefd en ondernomen worden, zo neemt men terstond de toevlucht tot Christus, alwaar die oude mens met Hem gekruisigd hangt. En aldus wordt, met een oog des geloofs op onze

gekruiste Heere gevestigd, door de invloed van Deszelfs vervloekte dood dat grote werk van onze oude mens te kruisigen en te doden gewillig en geduldig ondernomen; op die wijze, dat men uit innige overtuiging, in oprechtheid des harten kan zeggen met Paulus: Ik ben met Christus gekruisigd; en ik leef; doch niet meer ik, maar Christus leeft in mij, Gal. 2:20. Diezelfde kruisiging en doding nu moet:

6. Ten zesde, in haar uitwerking en vruchten alzo begrepen worden, dat dit onzuivere beginsel van zelfliefde hetwelk in het hart heerst, uitgedoofd wordt; zo niet geheel, tenminste in haar overheersende kracht. Dat de vooroordelen en vleselijke redeneringen van het verstand afgelegd worden; dat de weerstrevige wil getemd en gebroken wordt; dat insgelijks de hartstochten in de toom gehouden en geregeld worden, zodat ze niet dan wettige bewegingen meer kunnen doen; en eindelijk dat al wat van de ondeugd in de lichamelijke leden nog hing, daar uitgedreven wordt.

7. En ten laatste, worden al die opgetelde dingen, bij deze afsterving van de oude mens, bij aanhouding en vermeerderde poging en oefening met alle wakkerheid en waakzaamheid doorgezet. Zodat men niet blijft staan in de eerste bekering, maar in het werk der heiligmaking zeer ijverig voortgaat, en zijn pogingen tot volle vernietiging van de oude mens uitstrekt. Er blijft namelijk in de bekeerde en wedergeborene nog veel eigenliefde in het hart, nog veel duisternis in het verstand, nog veel verkeerdheid en hardheid in de wil, nog veel onbesuisdheid in de hartstochten, en nog veel in al de ledematen van het oude zuurdeeg. Aan al dat overblijvend kwaad geven zij geenszins toe, maar worden veeleer met een heilige haat bezield om al die zondige overblijfselen, als zovele schandelijke en verfoeilijke smetten en vlekken af te wissen; opdat al wat van de oude mens is afgelegd zijnde, de nieuwe mens die naar God geschapen is in hen voortgebracht worde en opsta.

Vraag 90. Wat is de opstanding des nieuwen mensen?
Antwoord. Het is een hartelijke vreugde in God door Christus, en lust en liefde om naar den wil Gods in alle goede werken te leven.

Verklaring

ZO dalen wij vanzelf neer tot de stof van de 90ste vraag, waarin de opstanding of levendmaking van de nieuwe mens wordt beschreven. Als ik de wezenstrekken van de nieuwe mens hier vooraf afbeeldde, begon toen al uit te blinken welke de inwendige kracht en uitgestrektheid is van deze opstanding of levendmaking, die zich door al de vermogens van ziel en lichaam verspreidt, als een licht van de Vader der lichten uitgezonden, om een nieuwe schepsel voort te brengen.

A. Dit noemt de apostel niet alleen een levendmaking, maar ook een opwekking, Ef. 2:5,6: Ook toen wij dood waren door de misdaden, heeft God ons levend gemaakt met Christus, en heeft ons mede opgewekt. En in zijn Brief aan de Romeinen, hoofdstuk 6:5, stelt hij dit stuk zo nadrukkelijk als sierlijk voor onder de gelijkenis van een gelijk wording en samenhechting in één plant met de stervende en weer opstaande Christus, om tot heerlijkheid des Vaders in nieuwigheid des levens te wandelen. Voegt er dat levende schilderij van Paulus, ook hier tevoren al aangehaald, nog bij uit Gal. 2:20: Ik ben met Christus gekruist; en ik leef; doch niet meer ik, maar Christus leeft in mij.

In alle welke plaatsen de volgende praktikale waarheden ons worden ingescherpt:

a. Dat de opstanding of levendmaking van de nieuwe mens een bovennatuurlijk werk is; in zoverre dat er een Goddelijke kracht en almacht toe vereist wordt, om het werk van een Gode behaaglijke bekering te beginnen, voort te zetten en te voltooien.

b. Ten andere, dat het een altijddurend en levend beginsel is, dat nooit wederom geheel en al zou kunnen sterven of uitgeblust worden, naardien het een zaad Gods is, dat blijft, naar 1Joh. 3:9. En Petrus in zijn eerste Brief hoofdstuk 1:23, beschrijft de opstanding van deze nieuwe mens als het werk van een Goddelijke wedergeboorte, niet uit vergankelijk, maar uit onvergankelijk zaad, door het levende en eeuwig blijvende Woord Gods.

c. Daarenboven, dat dit werk van des mensen vernieuwing zich evenals een zaad geleidelijk en bij graden ontzwachtelt en zijn levendmakende kracht en werking hoe langer hoe meer door al de vermogens van de mens doorzet; opdat de overblijfselen van de

oude mens worden afgelegd, en de schoonheid van de nieuwe mens des te bevalliger en meer volkomen opstaat en tevoorschijn komt.
d. Verder, dat niemand deze geestelijke werkzaamheden, om hem tot een nieuwe mens te maken, kan deelachtig worden, dan door een geestelijke vereniging en levende gemeenschap met Christus door het geloof. Want zo getuigde de apostel van zichzelf: Ik leef; doch niet meer ik, maar Christus leeft in mij; en hetgeen ik nu in het vlees leef, dat leef ik door het geloof des Zoons Gods, Gal. 2:20. En dat leven wordt ontstoken door de Geest Gods, als een Geest des levens, Rom. 8:2, het hart innemende en zuiverende, het verstand verlichtende, de wil ten goede buigende, de gemoedsbewegingen matigende en besturende, en de leden van het lichaam met derzelver bewegingen zich onderwerpende tot wapenen der gerechtigheid.
e. Eindelijk, gelijk Christus Zelf de Bron van alle heiligheid is, dat er geen deugd kan begrepen worden, tot welke deze nieuwe mens uit zijn aard door die invloed van Christus en de kracht van de Heilige Geest niet gedreven wordt; en dus verlangt om heilig te wezen in de betrachting der goede werken.
Deze stellingen die tot de oefening der godzaligheid behoren, kunnen tot uitlegging dienen op deze catechetische vraag welke wij thans onder handen hebben.
B. Waarin de opstanding van de nieuwe mens onder deze drie delen begrepen wordt:

I. Vooreerst, een hartelijke vreugde in God door Christus.
II. Ten andere, een lust en liefde naar de wil Gods.
III. Ten derde, een leven in alle goede werken.

I. Als hier allereerst gezegd wordt, dat de vernieuwing van de mens door het genadewerk der waarachtige bekering, bestaat in een hartelijke vreugde in God door Christus, wordt hierdoor geleerd dat die vernieuwing een levend, verlichtend en vervrolijkend beginsel is, het hart openende, verblijdende, door een moedige beweging verwijdende; dermate, dat de mens nu niet meer vadsig en lusteloos onder zijn zonde slaapt en sluimert, geheel gehecht aan zijn vleselijke lusten; maar door de hemelse Geest bezield, wakker en vrolijk uitziet naar die dingen die boven zijn, en met arendsvleugelen door

het geloof, de hoop en liefde de hoogte zoekt, om Gode en Christus alleen te leven, Kol. 3:1,2.
II. Deze opgeklaarde en alles opklarende vreugde in het hart wekt de nieuwe mens ook op, en dringt hem krachtig aan tot zulk een nieuw leven, dat geheel en al naar de wil Gods is ingericht. Daar strekt hij zich met lust en liefde naar uit. Te weten, die zich verblijdt in Gods gemeenschap, en Hem van ganser harte liefheeft, die zou liever willen sterven dan de Majesteit van zulk een groot en zalig Opperwezen te beledigen, en Deszelfs onbevlekte heiligheid te verdonkeren. Nog eens, die God waarlijk liefheeft, en zich in Hem als zijn enig hoogste Goed verblijdt, die zoekt zijn wil te schikken naar de wil Gods, die wil te onderwerpen in alles aan Gods goede, welbehagende en volmaakte wil, Rom. 12:2, om Gode hoe langer hoe meer behaaglijk te wezen.
III. Die met die vreugde in God vervuld is, is er zover vandaan dat Gods geboden hem hard en zwaar zouden voorkomen, dat hij veel liever naar die geboden haakt en tracht, om in alle goede werken, in die geboden hem voorgeschreven, te leven; zodat hij door ondervinding geleerd en met Johannes kan verklaren uit zijn eerste Brief, hoofdstuk 5:3: Dit is de liefde Gods, dat wij Zijn geboden bewaren; en Zijn geboden zij niet zwaar, dat is, naar de aard van tegenstelling, zij zijn licht, vermakelijk, het leven, het geluk en de heerlijkheid van een redelijke ziel uitmakende.
Uit al hetwelk nu licht is op te maken dat zulkeen die God oprecht liefheeft, en in deszelfs inwendige genieting zich verblijdt en zijn vermaak vindt, niet anders kan dan met een grote drift verlangen en zich uitstrekken naar meer heiligheid en volkomenheid; nademaal de volmaakte genieting Gods in gemeenschap met Hem, in een volledige betrachting van heiligheid gelegen is.
En uit ditzelfde grondbeginsel blijkt al, buiten alle tegenspraak, de waarheid van het derde lid, waarin onze Catechismus de opstanding van de nieuwe mens gesteld heeft. Te weten, dat zulk een vernieuwde mens zich toelegt om in alle goede werken te leven. Want de wet Gods, als ze de goede werken voorschrijft, niets anders eist, niets anders ademt en verlangt in al haar geboden, grote en kleine, dan liefde; want de liefde, gelijk de apostel spreekt, is de vervulling der wet, Rom. 13:10. Ook in dit opzicht en in deze zin heeft

Johannes gezegd, 1Joh. 5:3: Zijn geboden zij niet zwaar, dat is licht en vermakelijk. Want wat is lichter dan lief te hebben, wanneer het hart door onverzoenlijke haat niet is verhard en in een steen veranderd, maar door een tedere aandoening is verzacht? Wat is ook vermakelijke dan de liefdevlam, of in de natuur of in de genade? Van welk laatste soort van liefde de kerkbruid in het Hooglied aangedaan, al zegepralende uitriep: De liefde is sterk als de dood, de ijver is hard als het graf; haar kolen zijn vurige kolen, vlammen des HEEREN. Vele wateren zouden deze liefde niet kunnen uitblussen; ja, de rivieren zouden ze niet verdrinken, Hoogl. 8:6,7. Dat is, noch verdrukkingen, noch vervolgingen, noch de dood met al zijn angsten en verschrikkingen, zouden machtig wezen de liefde te verzwakken, veel minder uit te blussen.
Die derhalve maar in één gebod nalatig is, en niet al de geboden gelijkelijk met dezelfde levende en ingespannen ijver zou omhelzen, zulkeen zou juist daarmee tonen dat hij verstoken was van dat geheiligd en Goddelijk vuur, dat de mens niet toestaat voor zichzelf en voor zijn driften en begeerlijkheden te leven (want dat is geheel en al de dood zelf); maar dat hem geheel en al Gode heiligt en toewijdt, opdat hij zich in alles Gode stelle tot een levende, heilige en Hem welbehaaglijke offerande, Rom. 12:1, in een redelijke dienst en nauwkeurige waarneming van de ganse wet. Welke opoffering van zichzelf en doding van zijn eigen lusten en begeerlijkheden het waarachtig leven en de zuivere onsterfelijkheid is, en de mens altijddurende stof van blijdschap in de natuur en in de genade toebrengt.

Vraag 91. Maar wat zijn goede werken?
Antwoord. Alleen die uit waar geloof, naar de Wet Gods, alleen Hem ter eer geschieden, en niet die op ons goeddunken of op mensen inzettingen gegrond zijn.

Verklaring

IK kom nu tot het laatste deel van onze afdeling, welke een bepaling van de goede werken vervat, bij gelegenheid der leer van de naast voorgaande vraag, welke de opstanding of levendmaking van de

nieuwe mens, onder andere ook stelde in de oefening van alle goede werken. Die bepaling maakt de onderwijzer deels stellender-, deels ontkennender wijze.
A. Tot het stellende deel brengt hij drie stukken; dat de goede werken:
I. Uit waar geloof geschieden.
II. Naar Gods wet ingericht moeten zijn.
III. En tot Gods eer gedaan worden.

Deze drie stukken maken die luister en dat gewicht uit, dat alleen in Gods weegschaal geldt, opdat ik zo spreke, en dat ook alleen wezenlijke deugd uitmaakt, of een werk in ware deugd betracht; op die wijze, dat alle werk van de mens hetwelk van deze drie voorwaarden verstoken is, eerder een straf dan lof en goedkeuring verdient.
I. De eerste voorwaarde is, dat de goede werken uit waar geloof, als uit haar levende wortel, uitspruiten en fleuren moet. Namelijk door het geloof wordt Christus ingeplant, alzo dat men één plant met Hem wordt, volgens Rom. 6:5; en diensvolgens het sap van leven en heiligheid uit Hem trekt, waarmee alle goede werken moeten doortrokken wezen, zal het Gode behaaglijk zijn. Achtereenvolgens die merkwaardige gelijkenis van de wijnstok, Joh. 15, waarin de Heiland onder andere zegt in vers 4 en 5: Blijft in Mij en Ik in U. Gelijkerwijs de rank geen vrucht kan dragen van zichzelven, zo zij niet in de wijnstok blijft; alzo gij niet, zo gij in Mij niet blijft. Ik ben de Wijnstok, en gij de ranken; die in Mij blijft en Ik in hem, die draagt veel vrucht; want zonder Mij kunt gij niets doen. Hetzelfde wordt ons ook rechtstreeks geleerd uit Hebr. 11:6: Zonder geloof is het onmogelijk Gode te behagen. En hierheen pleegt ook gewoonlijk van onze godgeleerden gebracht te worden Rom. 14:23: Al wat uit het geloof niet is, dat is zonde. Maar indien wij de draad en het oogmerk van Paulus' redenering aldaar wel in acht nemen, zullen wij bevinden dat het geloof in die woorden een ander aanzien heeft; of om klaarder te spreken, dat er niets van het heilvattend en zaligmakend geloof, maar van een letterlijk en beschouwend geloof gesproken wordt, als het geloof aldaar wordt overgesteld tegen een twijfeling omtrent een zekere zaak, of ze geoorloofd of ongeoorloofd is. In welk geval van twijfeling, die gegeten heeft,

bijvoorbeeld een spijze die hij vermoedt ongeoorloofd te wezen, buiten enige tegenspraak geoordeeld wordt gezondigd te hebben. Even tevoren had de apostel gezegd: Maar die twijfelt, indien hij eet, is veroordeeld, omdat hij uit het geloof niet eet; waarop onmiddellijk deze woorden volgen: En al wat uit het geloof niet is, dat is zonde.

De reden nu waarom men zonder geloof in Christus; of om anders te spreken, geloofsvereniging met Christus, geen goede werken kan voortbrengen, is deze, omdat waar het geloof niet bij is, aldaar ook niet bij is dat reine grondbeginsel van liefde Gods, waaruit als uit een zuivere en levende Fontein alle loffelijke en Gode aangename daad moet voortvloeien. Maar integendeel, aldaar alleen nog heerst die onzuivere en troebele springbron van eigenliefde, waaruit al wat er voortvloeit, hoezeer ook bij de mensen een schijn van zuiverheid vertonende, bij God echter, Die het hart kent en doorzoekt, vuil en besmet gerekend wordt.

II. De tweede voorwaarde van een goed werk is, dat het geschiedt naar Gods wet, en dus gericht wordt naar die nauwkeurige regel, welker uitgestrektheid, volmaaktheid en heiligheid zo groot is, dat hij niet alleen de uitwendige, maar ook de inwendige deugdzaamheid der daden en plichten zonder enige de minste afwijking vordert. Zo ver kunnen de menselijke wetten niet reiken, die slechts maar blijven staan bij de uiterlijke plichtsbetrachting, en geenszins doorkruipen het geweten en deszelfs verborgen schuilhoeken. Dan, des Heeren wet als een lamp doorzoekende alle binnenkameren des buiks, (gelijk Salomo spreekt in Spr. 20:27) let allermeest op het geweten, en treedt binnen in de allerdiepste hoeken van het hart, zonder enige oogluiking afkeurende en veroordelende al wat van binnen of van buiten aan haar eigen richtsnoer en paslood niet volkomen gelijkvormig wordt bevonden. Vergelijk hier de inhoud van de 19de en ook de 119de Psalm, waarin van die allernauwkeurigste volmaaktheid van Gods wet wordt gehandeld. En voegt er nog alsmede hiertoe behorende het nadrukkelijk zeggen bij van Paulus, Hebr. 4:12,13: Het woord Gods is levend en krachtig, en scherpsnijdender dan enig tweesnijdend zwaard, en gaat door tot de verdeling der ziel en des geestes, en der samenvoegselen en des mergs, en is een oordeler der gedachten en der overleggingen des harten.

En er is geen schepsel onzichtbaar voor Hem; maar alle dingen zijn naakt en geopend voor de ogen Desgenen met Welke wij te doen hebben.
III. De derde voorwaarde van een goed werk gebiedt ons de eer Gods als het hoogste doelwit in het oog te houden, waarop alle prijzenswaardige daden lijnrecht moeten uitlopen. Te weten, zo groot is Gods verhevenheid en Majesteit, dat Hij alleen alle lof, eer en heerlijkheid door een natuurlijk, eeuwig en onveranderlijke recht Zich aanmatigt; nademaal alle dingen van Hem door een almachtige kracht zijnde voortgebracht, ook van Hem alleen volstrekt afhangen, en tot Hem als een Middelpunt moeten weerkeren, met een nederige erkentenis van die betrekking tot God als de almachtige Schepper, en van hun afhankelijkheid van Hem, als de aller weldadigste Schenker en Onderhouder van al hun krachten en vermogens, waardoor iets goeds, eerlijks, loffelijks en roemrijks kan gedaan worden. Dit Zijn recht kan God alzomin laten varen noch verloochenen als Zichzelf; want indien Hij maar het allerminste van dit Zijn recht afstapte, zou Hij juist hierdoor ontkennen een volstrekt en onafhankelijk Heere te wezen, in Wie wij leven, ons bewegen en zijn, Hand. 17:28. Derhalve, uit de onveranderlijke natuur van God, zoals ik zei, ja uit de natuur der zaak zelf, volgt onweersprekelijk dat niets kan gerekend worden goed, betamelijk en prijzenswaardig te wezen, dan hetgeen die eeuwige van God gestelde orde heilig bewaart, en dat grote en verheven doelwit van de Goddelijke eer zorgvuldig in alles in het oog houdt.
B. Dusverre van de stellige voorwaarden van een goed werk; laten wij ook kort doorlopen hetgeen onze Catechismus ontkennender wijze van een goed werk afweert.
I. Eerst zegt de onderwijzer, dat voor geen goede werken kunnen gehouden worden, die op ons eigen goeddunken zijn gegrond, en die wij diensvolgens enkel naar onze eigen mening en bevatting voor goed en recht houden, en anderen als zodanig zouden willen opdringen. Dit is die eigenwillige godsdienst, allerwege in Gods Woord veroordeeld, en waarvan Paulus aan de Kolossenzen met deze nadrukkelijke woorden schreef, hoofdstuk 2:23: Welke wel hebben een schijnreden van wijsheid in eigenwillige godsdienst en nederigheid, en in het lichaam niet te sparen; doch zijn niet in enige

waarde, maar tot verzadiging des vleses. Dit is de dienst Gods van eigen uitvinding, in oneindige bijgelovigheden zich verspreidende. Vol is de geschiedenis van alle tijden en eeuwen van zulke ijdelheden en beuzelingen, welke de stervelingen onder een vertoning van godsdienst en godsvrucht versierd en verzonnen hebben; en deze onderstaan aan de Godheid toe te wijden, en op rekening van verdienstelijke werken te stellen. Waarin dan met de onkunde en vleselijke dwaasheid, de vermeende wijsheid vol van haar eigen zelf, de verbeelding en hoogmoed samenlopen.

II. Van geen beter allooi zijn die werken waarvan de onderwijzer ten laatste spreekt, namelijk die op der mensen inzettingen zijn gegrond. Hij bedoelt de menselijke overleveringen, met het oude zuurdeeg doortrokken, en ook allerwege in Gods Woord gedoemd, als in Jes. 29:13: Hun vreze waarmede zij Mij vrezen zijn mensengeboden, die hun geleerd zijn. En Matth. 15:9: Tevergeefs eren zij Mij, lerende leringen die geboden van mensen zijn. Alwaar verstaan worden de vaststellingen en voorschriften buiten de wet van God; door welke de consciënties der mensen of openbaar gezag der voorgangers in de godsdienst tot navolging en gehoorzamen daarvan verbonden worden. En dat alles onder een schone schijn van grotere heiligheid; hoedanige oudtijds waren die van de oude farizeeën, waarvan de boeken in de Talmud der Joden vol zijn; en hoedanige nog in deze dagen zijn de overleveringen die in de roomse kerk heersen.

C. Indien wij nu bij dit licht de goede werken beschouwen en aan deze toetssteen beproeven, dan zullen ons nog twee stukken die in de praktijk der godzaligheid van veel gewicht zijn, als vanzelf onder onze ogen komen.

1. Het eerste is, dat zolang de mens onwedergeboren blijft, en onder de heerschappij van zijn oude Adam verkeert, hoezeer hij ook natuurlijk vroom en eerlijk is, hij echter geen waarachtig, levend, wezenlijk goed werk kan doen, of enige oprechte en ongeveinsde deugd voortbrengen, die goedkeuring, lof of prijs van God wegdraagt. Nademaal de allerschoonste en meest uitgelezen vrucht zelfs, die op de akker der natuur groeit, van alle drie voorwaarden van een goed werk, hierboven opgegeven, ten enenmale ontbloot is, en van binnen ledig wordt bevonden, ja, onder de fraaie en

glansrijke schors en schil van buiten, een verrotte pit en kern bevat van binnen.
2. Het andere is, dat ook de wedergeborenen zelf, hoewel zij nu uit het zaad Gods dat ze ontvangen hebben, waarachtige, levende, wezenlijke vruchten van heiligheid voortbrengen; echter geen volledige en in al haar delen volkomen vruchten kunnen voortbrengen. Naardien ook hun werken, zelfs de beste, in al de drie opgetelde voorwaarden gebrekkig zijn; gelijk aan elk opmerkende licht zal blijken. En dat is die worstelplaats van heiligmaking, waarin geestelijke mensen zich dagelijks moeten oefenen, om zichzelf hoe langer hoe meer te reinigen van alle besmetting des vleses en des geestes, naar 2Kor. 7:1. Opdat zij zuiverder en overvloediger vruchten van goede werken dragen, als bomen der gerechtigheid hier in Gods voorhoven geplant; en als edele palmbomen, die in de grijze ouderdom nog groenen en vruchten dragen; en zo bevonden worden tot de hemelse overplanting te zijn rijp geworden.

VAN DE WET DES HEEREN

VIER EN DERTIGSTE ZONDAG

Vraag 92. Hoe luidt de wet des Heeren?
Antwoord. God sprak al deze woorden, *Exod.20:1-17, Deut.5:6-21: Ik ben de HEERE uw God, Die u uit Egypteland, uit het diensthuis, uitgeleid heb.*

Het eerste gebod

Gij zult geen andere goden voor Mijn aangezicht hebben.

Het tweede gebod

Gij zult u geen gesneden beeld, noch enige gelijkenis maken, van hetgeen dat boven in den hemel is, noch van hetgeen dat onder op de aarde is, noch van hetgeen dat in de wateren onder de aarde is. Gij zult u voor die niet buigen, noch hen dienen. Want Ik, de HEERE uw God, ben een ijverig God, Die de misdaad der vaderen bezoek aan de kinderen, aan het derde en aan het vierde lid dergenen die Mij haten; en doe barmhartigheid aan duizenden dergenen die Mij liefhebben en Mijn geboden onderhouden.

Het derde gebod

Gij zult den Naam des HEEREN uws Gods niet ijdellijk gebruiken; want de HEERE zal niet onschuldig houden, die Zijn Naam ijdellijk gebruikt.

Het vierde gebod

Gedenk den sabbatdag, dat gij dien heiligt. Zes dagen zult gij arbeiden en al uw werk doen; maar de zevende dag is de sabbat des HEEREN uws Gods; dan zult gij geen werk doen, gij, noch uw zoon, noch uw dochter, noch uw dienstknecht, noch uw dienstmaagd, noch uw vee, noch uw vreemdeling, die in uw poorten is. Want in zes dagen

heeft de HEERE den hemel en de aarde gemaakt, de zee en al wat daarin is, en Hij rustte ten zevenden dage; daarom zegende de HEERE den sabbatdag, en heiligde denzelven.

Het vijfde gebod

Eer uw vader en uw moeder, opdat uw dagen verlengd worden in het land, dat u de HEERE uw God geeft.

het zesde gebod

Gij zult niet doodslaan.

Het zevende gebod

Gij zult niet echtbreken.

Het achtste gebod

Gij zult niet stelen.

Het negende gebod

Gij zult geen valse getuigenis spreken tegen uw naaste.

Het tiende gebod

Gij zult niet begeren uws naasten huis; gij zult niet begeren uws naasten vrouw, noch zijn dienstknecht, noch zijn dienstmaagd, noch zijn os, noch zijn ezel, noch iets dat uws naasten is.

Vraag 93. Hoe worden deze tien geboden gedeeld?
Antwoord. In twee tafelen; waarvan de eerste leert, hoe wij ons jegens God zullen houden; de andere, wat zij onze naaste schuldig zijn.

NAARDIEN de Heidelberger godgeleerden in de naast voorgaande zondag de opstanding en levendmaking van de nieuwe mens gesteld hadden in de oefening en betrachting der goede werken, en tevens ingescherpt dat deze ingericht moeten worden naar de regelmaat van Gods wet, zo beginnen zij thans zeer gepast en naar orde, voor te stellen de voorname inhoud van die allerheiligste wet, en derzelver geboden te ontvouwen; teneinde de volmaaktheid, de uitgestrektheid en kracht der Goddelijke wet; zo in de deugd aan te prijzen, als in de ondeugd af te keuren, zich aan onze zielen door des Heeren genade openbaar maken.

Wij veronderstellen thans, als van elders genoeg bekend, en buiten tegenspraak gesteld, dat deze wet der tien woorden of geboden, (welke gewoonlijk de zedelijke genoemd wordt, om ze van de kerkplechtige en stellige, en ook van de burgerlijke wetten te onderscheiden) dezelfde is, zoveel de substantie of stof aangaat met de natuurlijke wet, welke God in alle harten der mensen heeft ingeschreven. Waarvan Paulus melding maakt in zijn Brief aan de Romeinen, hoofdstuk 2:14,15, daar hij zegt, dat de heidenen die de wet niet hebben, van nature de dingen doen die der wet zijn, en dat zij de wet niet hebbende, zichzelven een wet zijn, als die betonen het werk der wet geschreven in hun harten, hun consciëntie mede getuigende, en de gedachten onder elkander hen beschuldigende, of ook ontschuldigende. Vergelijk hoofdstuk 1:19,20.

Ook veronderstellen wij, als buiten twijfel gesteld, dat deze wet uit Gods allerheiligste natuur vloeit, en gevolglijk van een eeuwig en onveranderlijk recht is; alzo dat niemand daarvan ontslagen, of (gelijk men gewoonlijk zegt) gedispenseerd, laat staan dat ze afgeschaft zou kunnen worden.

En eindelijk nemen wij ook als een ontwijfelbare waarheid aan, dat deze wet, overmits ze een volkomen liefde Gods en des naasten gebiedt, en daarbij een allernauwkeurigste waarneming der liefdeplichten omtrent beide in al haar geboden vordert, zeer volmaakt is; hetgeen wij staande houden tegen de drijvers van nieuwe en betere geboden of ook raadgevingen, die onder het Evangelie tot meerdere

volmaking van deze wet zouden zijn bijgekomen.
Is ondertussen iemand begerig naar de bewijzen van deze drie in de godgeleerdheid zo gewichtige waarheden, wij verzenden hem tot onze verhandeling over de tweede zondag; alwaar zij in het brede zijn uitgebreid, omtrent dat middelpunt en merg van de ganse wet: Gij zult liefhebben den Heere uw God, en uw naasten als uzelven. Boven welke plichten voorwaar niets volmaakter, niets heiliger, niets met Gods onveranderlijk recht meer overeenkomstig is, niets eindelijk dat de redelijke mens betamelijker is, bedacht kan worden. Teneinde nu deze wet, in tien woorden of geboden begrepen, van stuk tot stuk te verklaren in enige zondagsafdelingen, gaat onze Catechismus in de zondag welke wij thans onder handen hebben zo te werk, dat:

I. Eerst wordt opgegeven een zeer gepaste verdeling der geboden in twee tafelen, vraag 93.
II. Daarna, de inhoud van het eerste gebod nadrukkelijk verklaard, vraag 94.
III. En ten laatste aangetoond, waarin de God onterende afgoderij, welke als de bron van alle onheiligheid en goddeloosheid is, gelegen is, vraag 95.

Omtrent het eerste, kan het niemand onbekend wezen dat er twee stenen tafelen zijn gebruikt, om des Heeren wet in te schrijven. Dit aangaande zijn de woorden, Ex. 32:15,16, zeer opmerkelijk: Mozes wendde zich om, en klom van de berg af, met twee tafelen der getuigenis in zijn hand.
Deze tafelen waren op haar beide zijden beschreven, alzo dat ze op de ene en de andere zijde beschreven waren. En diezelfde tafelen waren Gods werk; het geschrift was ook Gods geschrift Zelf, in de tafelen gegraveerd. Dat deze tafelen gezegd worden op haar beide zijden beschreven te zijn, op de ene en op de andere zijde, kan zo verstaan worden, dat deze twee tafelen naar de wijze van een toegevouwen of ingebonden boek tegen elkaar sloegen, alzo dat het geschrevene van binnen op de ene en op de andere zijde (op twee bladzijden zouden wij zeggen) gevonden werd, wanneer de twee tafelen gesloten werden. Het kan ook zo begrepen worden, dat de

letteren aan weerszijden van deze tafelen van voren en van achteren geschreven waren.
A. Hoeveel geboden nu op elke tafel door Gods vinger (dat is alvermogende kracht) geschreven of gegraveerd waren, is ons werk niet te bepalen, naardien Mozes hieromtrent gezwegen heeft. En het is zeker, of uit enkele gissing, of uit een oude onzekere overlevering, dat Philo de Jood, en ook de Joodse geschiedschrijver Josephus van gevoelen waren, dat op elk van deze tafelen vijf geboden geschreven waren.
Als dan onze Heidelberger onderwijzer de tien geboden van des Heeren wet in twee tafelen verdeelt, en aan de eerste tafel vier, aan de andere tafel zes geboden toe-eigent, ziet hij daarmee niet op het getal der geboden, van God Zelf op elk der twee stenen tafelen geschreven (dewijl zulks ten enenmale onzeker is) maar hij heeft het oog op de natuur en aard van deze tien geboden, en derzelver allerbekwaamste en meest gevoeglijke verdeling en rangschikking. Op die wijze, dat naar de eigen en natuurlijke aard der tien geboden, de eerste tafel, dat is het eerste en voornaamste deel der tien woorden van de wet, in zich vervat vier geboden, welke de plichten behelzen die de mens omtrent God heeft waar te nemen; en de tweede tafel, dat is het andere en ondergeschikte deel der wet, in zich vervat zes geboden, welke de plichten behelzen die de mens omtrent zijn naasten heeft waar te nemen.
Elke opmerkende onderzoeker van de aard van deze tien geboden gevoelt terstond dat deze verdeling en rangschikking de allerbekwaamste en meest gevoeglijke is; welke nochtans de roomsgezinden zeer gestoord en verward hebben, als zij het eerste en tweede gebod ineen smelten; en om het tiental der geboden te behouden, het laatste of tiende gebod in twee geboden splitsten; en om ook het viertal der geboden in de eerste tafel te behouden, het vijfde gebod daartoe brengen. Het een en het ander kan met niet de minste schijn worden goedgemaakt.
1. Vooreerst, omdat het vijfde gebod, eert uw vader en uw moeder, van Christus en Paulus tot de tweede tafel of het tweede deel der wet wordt gebracht, Matth. 19:18, Ef. 6:2.
2. Ten andere, die splitsing en schifting van het tiende gebod in twee geboden is strijdig, en met de stof van dat gebod, welke maar één

is, verkerende omtrent de verschillende soorten van kwade begeerlijkheid; en met de omgekeerde orde der woorden, in de herhaling van de wet, Deut. 5, alwaar wij lezen in vers 21: Gij zult niet begeren uws naasten vrouw, gij zult u niet laten gelust een uws naasten huis. Hetwelk vergeleken zijnde met Ex. 20:17, die voorgemelde splitsing en schifting in twijfel zou laten, welke het negende, en welke het tiende gebod zal zijn.

3. En daar hier vooral op te letten is, die samensmelting van de twee eerste geboden, of ook wel uitlating van het tweede gebod uit de zogenaamde *Breviarien* van de roomse kerk (en andere boekjes van kinderenonderwijs) legt de consciënties van die mensen naakt en bloot, die anderszins vrezen, dan hun afgoderij in het dienen van de beelden, de kleine kinderen en andere minder geoefenden te zeer in het oog zou lopen. Zodat het te verwonderen is dat ook de lutheranen in dit stuk met de roomsgezinden hebben willen samenstemmen; die immers onder een ander voorwendsel die eer, welke zij de beelden aandoen, wel zouden hebben kunnen bedekken en verbergen.

B. Voordat wij nu de verklaring van het eerste gebod bij de hand nemen, zal het de moeite wel waard zijn de algemene regels eens na te gaan en te bezichtigen, waarvan de godgeleerden plegen gebruik te maken om de zin en mening van de Wetgever, in weinige woorden voorgesteld en uitgedrukt, in al haar wijduitgestrektheid na te speuren en door te zien.

a. Die eerste regel is, dat des Heeren wet geestelijk is, naar het getuigenis van Paulus, Rom. 7:14; en gevolglijk niet minder de inwendige bewegingen der ziel, dan de uitwendige daden bestuurt. Dit is alrede aangeroerd en bewezen in de naast voorgaande zondag; en diensvolgens ga ik over tot:

b. De tweede regel. Dat in de zin en mening der geboden veelmeer wordt vervat dan door de woorden wordt uitgedrukt, en derhalve dat onder een soort van iets goeds of eerlijks, dat geboden wordt, het gehele geslacht van deugden waarvan het gebodene maar een gedeelte is, moet begrepen worden. Gelijk integendeel onder een soort van verboden ondeugden, het gehele geslacht der ondeugden tot dat soort behorende, moet gerekend worden verboden te zijn; ja, zelfs de eerste zaden waaruit de ondeugd spruit. Bijvoorbeeld, als

de Wetgever de doodslag verbiedt, verbiedt Hij tevens de toorn, haat, nijd, wraaklust, vijandschappen en de kleinste innige zielsbewegingen als de vonken van dat kwaad. En zo begrijpt ook de echtbreuk de eerste verzoekingen en bewegingen der ontucht in het hart of oog, met onkuise gebaren en woorden die vlam voedende.

c. De derde regel is, dat het niet zonder wijze redenen is geschied, dat de deugden die geboden, en de ondeugden die verboden worden, in de hoogste trap bijna voorgesteld worden; gelijk de zo even bijgebrachte voorbeelden uitwijzen. Want dat de Wetgever de echtbreuk, en niet de enkele hoererij, of in het gemeen de onkuisheid en wulpsheid heeft genoemd, is daarom geschied, om ons met ernst in te boezemen dat alle zonden uit haar aard, als een vuur voortgaat en woedt, totdat ze haar hoogste toppunt bereikt. Dermate, dat die de onkuisheid in het hart en oog voedsel geeft, eerst een hoereerder wordt, daarna welhaast een overspelige, dan zelfs menigmaal een bloedschender. Insgelijks, dat gebod, gij zult niet doodslaan, leert ons dat in alle zaad van haat en nijd een doodslag verborgen ligt, en dat men daartoe zou uitbreken indien dat kwaad in zijn beginselen niet gestuit en uitgedoofd wordt; op welk fundament ook de apostel Johannes ons duidelijk vermaant, dat die zijn broeder haat een doodslager is, 1Joh. 3:15.

d. De vierde regel schrijft ons voor, dat de gebiedende geboden tevens ook het tegengestelde verbieden, gelijk de verbiedende het tegengestelde gebieden; dat is te zeggen, dat al de geboden deugden en ondeugden in hun omtrek in zich bevatten. Bijvoorbeeld, het gebod gij zult niet doodslaan, geldt zoveel als, gij zult het leven van uw naaste liefhebben; gij zult het bezorgen en koesteren evenals uw eigen leven, zo innig, zo oprecht, zo vurig, zo teder, zo aanhoudende, ja zelfs zo noodzakelijk als gij uzelf bemint; overmits toch niemand ooit in staat is om zichzelf te haten.

e. De laatste regel van uitleg der geboden van Gods wet dient men hier ook in acht te nemen, namelijk dat in alle betrachting van deugd of ondeugd ook de oorzaak of bronwel ingesloten is. Zo wil bijvoorbeeld, gij zult niet echtbreken, niet alleen zeggen gij zult kuis wezen, maar ook, gij zult matig en sober wezen (in het nuttigen van spijze en drank); nademaal de onmatigheid en overdaad de vruchtbare moeder en kweekster is van de wellust en ontucht; gelijk

daarentegen door de matigheid en soberheid die bittere wortel hoe langer hoe meer geknakt en gedood wordt.

Vraag 94. Wat gebiedt God in het eerste gebod?
Antwoord. Dat ik, zo lief als mij mijner ziele zaligheid is, alle afgoderij, toverij, waarzegging, superstitie of bijgeloof, aanroeping van de heiligen of van andere schepselen, mijde en vliede, en den enigen waren God recht lere kennen, Hem alleen vertrouwe, in alle ootmoedigheid en lijdzaamheid mij Hem alleen onderwerpe, van Hem alleen alles goeds verwachte, Hem van ganser harte liefhebbe, vreze, en ere, alzo, dat ik eer van alle schepselen afga en die varen late, dan dat ik in het allerminst tegen Zijn wil doe.

Verklaring

DEZE regels van uitleg vooraf hebbende laten gaan, beginnen wij de verklaring van het eerste gebod, in deze woorden vervat: Ik ben de HEERE uw God, Die u uit Egypteland, uit de diensthuis uitgeleid heb. Gij zult geen andere goden voor Mijn aangezicht hebben.
I. Men pleegt hier te vragen, of het eerste lid van deze woorden een deel is van het eerste gebod? Dan, of het de algemene titel en inleiding is, tot al de tien geboden behorende?
Het schijnt mij toe, dat men het beide kan samen paren; want er is niet aan te twijfelen of deze woorden zijn als een voorrede aan de wet gehecht, om de Oppermajesteit van de grote Wetgever te vertonen en in de oren en harten van allen te doen doordringen, om elk aan te manen tot het gehoorzamen van al de geboden der wet: Ik ben de HEERE, uw God, Die u uit Egypteland, uit de diensthuis uitgeleid heb.
Ik twijfel echter ook niet, of deze woorden van de algemene voorrede hebben een bijzondere betrekking tot dit eerste gebod, en staan daarmee in het nauwste verband; op die wijze, dat ze ons met de grootste nadruk aanwijzen het waarachtige en enige Voorwerp van de Goddelijke dienst; alsof de Wetgever gezegd had: Ik ben die Onafhankelijke, Eeuwige, Oneindige, Die alleen leef en aanwezig ben; en van Wie en door Wie alle dingen hun aanwezen hebben en behouden. Die derhalve alle eer, heerlijkheid en aanbidding Mij alleen

aanmatig, en Die met een allerheiligste en ootmoedigste dienst van allen wil en moet geëerd worden.
Drie zaken worden hier onderscheiden voorgesteld; zo in het gemeen, om Gods hoogste gezag in al de tien geboden te staven, als in het bijzonder om het enige en wettige Voorwerp van onze godsdienst als met Zijn eigen karakters te tekenen en aan te wijzen: a. Ik ben de Jehovah. b. Ik ben uw God. c. Ik heb u uit Egypteland, uit het diensthuis uitgeleid.
a. In het eerste lid, Ik ben de Jehovah, hebben wij Gods natuurlijk, onveranderlijk, eeuwige recht, waardoor Hij alleen alle eer en dienst Zich niet alleen kan, maar ook moet aanmatigen; als Die dat Wezen alleen is dat door Zichzelven aanwezig is en bestaat; uit Welke, door Welke en tot Welke alle dingen zijn, Rom. 11:36. Van Wiens ootmoedigste eerbied en onderdanigste gehoorzaamheid men niet in het allerminste zelfs mag afgaan, zonder heiligschennis van Zijn oneindige Majesteit. Hier zouden wij een ruim en breed veld hebben om uit te weiden, naardien die allerheiligste Naam JEHOVAH in zich bevat al de onmeetbare deugden en volmaaktheden van het zalig Opperwezen; uit welke alle stuk voor stuk de eredienst welke men God verschuldigd is, zou kunnen aangedrongen worden. Dan, ik zal het thans genoeg achten de bron van een diepere overdenking met de vinger te hebben aangewezen.
b. Hier wordt van de Wetgever bijgevoegd, Ik ben uw God; welke titel een nieuwe band legt van eer en dienst, aan het Opperwezen verschuldigd; voor zoveel deze aanduidt dat die Jehovah de Beloner is dergenen die Hem zoeken. Zodanig zou Hij Zich ook in het verbond der werken aan de mens betoond hebben, indien hij daarin volstandig gebleven was. Maar nu betoont Hij Zich aan de mens zodanig, nog veel uitnemender, in het verbond der genade; en met de allerruimste beloften lokt Hij hem ook tot Zijn dienst, die Hij anders met Zijn gezag zou hebben kunnen dwingen. Hier stroomt weer een overvloeiende bron en rijke stof van uitbreiding uit de beschouwing van Gods Naam, als hun Verbondsgod, en wel door tussenkomst van de Verbondsmiddelaar, met alle zegeningen, aardse en hemelse; waarvan het genadeverbond overvloeit, en die alle als zovele aansporingen en prikkelen zijn tot een allerdiepste eerbied en aanbidding, aan zulk een grote Verbondsgod verschuldigd.

Welke stof wij nochtans aan elks overdenking wederom overlaten, om deze breder uit te breiden.

c. Ten derde, wordt hier de vermelding van een grote verlossing door een machtige en gans wonderdadige hand aangehecht: Ik heb u uit Egypteland, uit de diensthuis uitgeleid. Voorwaar! die Egyptische verlossing der kinderen Israëls, indien zij zelfs maar eenvoudig en in de letter wordt beschouwd, heeft iets wonderbaars, iets dat nooit genoeg geroemd kan worden. Maar ze heeft nog iets veel wonderbaarder, indien ze geheimzinnig en in de geest wordt bezichtigd. Zij beeldde namelijk af de verlossing uit de slavernij der zonde en tirannie des duivels, opdat de vrijgemaakten door des Heeren hand, en overgebrachten tot de vrijheid de kinderen Gods vertonen zouden een uitverkoren geslacht te wezen, een koninklijk priesterdom, een heilig volk, een verkregen volk; om te verkondigen de deugden Desgenen Die hen uit de duisternis geroepen heeft tot Zijn wonderbaar licht, naar 1Petr. 2:9. Welke uitmuntende eretitels in de voorbeeldige zin ook wel het oude volk van Israël toekwamen; nochtans in het gelovig Christenvolk hun voornaamste luister en vervulling vinden. Op welke manier ik dit ook in het voorbijgaan wil hebben aangemerkt, dat zulke godgeleerden niet recht redeneren, die stellen of menen dat deze wet der tien geboden de Christenen niet zou raken. Want al wat God oudtijds met de Joden deed, heeft een voorbeeld en schaduw gehad, waarvan het lichaam en de uitgedrukte waarheid in de betere huishouding zou uitmunten, en haar vervulling vinden. Zodat er diensvolgens niets zekerder en betamelijker is dan ook de oren van ons Christenvolk gestadig met deze stem te vervullen en op te wekken: Ik ben de HEERE, uw God, Die u uit het diensthuis van het geestelijk Egypte, der zonde, des satans en van de antichrist heb uitgeleid.

II. Het volgende gedeelte, hetwelk het eerste gebod zelf vervat, en ontkennender wijze wordt uitgesproken: Gij zult geen andere goden voor Mijn aangezicht hebben; indien het stellender of vermanender wijze wordt omgekeerd, zal dit gebod ons onder het oog brengen: Gij zult Mij alleen de Goddelijke eer en dienst toebrengen. Aldus zal het voorschrift van dit eerste gebod tweeledig worden; welker ruimte en uitgebreidheid wij thans achtereenvolgens de tevoren opgegeven regels van uitleg wat breder zullen voorstellen.

A. Laten wij het gebod vooraf stellender of vermanender wijze opvatten, en bezien hoe breed die eer en dienst welke de Heere hier van ons eist, zich uitstrekt, en hoevele en grote plichten, uit- en inwendige, het vordert.

Calvijn merkt aan, dat hoewel de plichten welke men Gode verschuldigd is, ontelbaar zijn, zij echter alle niet onbekwaam tot vier hoofden kunnen gebracht worden. 1. De aanbidding, waartoe als een aanhangsel behoort een diepe onderwerping en ootmoedige gehoorzaamheid. 2. Het vertrouwen, als wij in God erkennen te huisvesten alle macht, wijsheid en goedheid; en daarom in Hem alleen berusten. 3. De aanroeping, welke die grote man verklaart van de aanbeveling van onze ziel in Gods bescherming, en van de toevlucht tot Hem als onze enige veilige Burcht en Sterkte in noden en zwarigheid; Die ons wil en ook kan helpen. 4. Ten laatste de dankzegging, waardoor wij de lof van al onze weldaden Hem alleen toebrengen.

Met deze vier hoofdplichten komen bijkans de zaken overeen welk in onze Catechismus tot verklaring van dit gebod stellender wijze worden opgegeven.

1. Het eerste dat ons aldaar voorkomt, is de enige ware God recht leren kennen; hetwelk tot de aanbidding behoort, opdat wij onze diepe onderwerping en nederige afhankelijkheid altijd en overal aan dat zalig Opperwezen erkennen en betonen, door Wiens machtige hand wij uit een bloot niets getrokken zijn, en krachtdadig tegelijk bewaard worden, opdat wij tot ons vorige niets niet vervallen en weerkeren.

2. Hier komt bij, God alleen te vertrouwen, dat is, in Hem alleen en in Deszelfs vaardige wil en volstrekte macht te berusten, als waarom wij ons vertrouwen in Hem stellen.

3. Waarop volgt, in alle ootmoedigheid en lijdzaamheid ons Hem alleen onderwerpen. Hetwelk behoort tot de diepe onderwerping en ootmoedige gehoorzaamheid, welke Calvijn als een aanhangsel van de aanbidding had opgegeven. Niet kwalijk nochtans hebben onze catecheten dit gedeelte op zichzelf geplaatst, opdat deze verplichting des te meer mocht blijken. En gelijk elk ziet, is deze ootmoedige en lijdzame onderwerping aan God van zeer grote uitgestrektheid; waarin wij ons kortheidshalve niet kunnen inlaten. Waarbij:

4. Ten vierde gevoegd wordt, van Hem alleen alles goeds verwachten; hetwelk met Calvijns gezegde betreffende de aanroeping Gods overeenstemt. Onze Catechismus vermeerdert nog de plichten, als hier:
5. Ten vijfde bijkomt, God van ganser harte liefhebben, vrezen en eren. Hetwelk, hoewel het zou kunnen schijnen in het vorige te zijn opgesloten, niet tevergeefs, evenwel als iets op zichzelf staande kan beschouwd worden; voor zoveel het iets nog meer verheven aanduidt, namelijk een vrolijke, brandende, duurzame en om zo te spreken onuitblusselijke beweging der ziel, buiten haarzelf als verrukt en allerwege uitziende om het zalig Opperwezen in allerlei plichten van godsdienstigheid, vernieuwde liefde, vreze en eer toe te brengen. Waarheen dan ook:
6. Ten laatste gebracht moet worden, hetgeen de onderwijzer bij wijze van een besluit en gevolg uit het voorgaande bijdoet: Alzo dat ik eerder van alle schepselen afga en laat varen, dan dat ik in het allerminste tegen Zijn wil doe.
Dat dit eerste wetwoord in zulk een grote ruimte dient opgevat te worden, zal ons op het duidelijkste blijken uit een aandachtig naspeuren van de woorden van Mozes tot het oude Israël, die wij vinden in Deut. 6:12-14: Wacht ulieden, dat gij des HEEREN niet vergeet, Die u uit Egypteland uit de diensthuis heeft uitgevoerd. Gij zult den HEERE uw God vrezen en Hem dienen, en gij zult bij Zijn Naam zweren. Gij zult andere goden niet navolgen, van de goden der volkeren die rondom u zijn. Waarmee vergeleken moet worden Deut. 10:19-21: Gijlieden zijt vreemdelingen geweest in Egypteland. Den HEERE uw God zult gij vrezen, Hem zult gij dienen, en Hem zult gij aanhangen en bij Zijn Naam zweren. Hij is uw Lof, en Hij is uw God, Die bij u gedaan heeft deze grote en vreselijke dingen die uw ogen gezien hebben. Uit welke beide teksten wij de plichten en vermaningen, aan Israël voorgeschreven, tot nadere verklaring zullen nemen; en zien hoe daarin langs verschillende trappen wordt opgeklommen, teneinde de dienst Gods in het eerste gebod begrepen, in het volle daglicht wordt gesteld.
a. In de eerste plaats zegt Mozes: Gij zult den HEERE uw God vrezen, dat is, gij zult met de diepste eerbied en ontzag omtrent God zijn aangedaan; dermate, dat gij een afschrik hebt van het

allerminste zelfs te doen dat Hem zou kunnen mishagen. En dat gij daarentegen een oprecht voornemen hebt, en ook alle naarstigheid bewijst, om Hem alle liefde en Hem welbehaaglijke dienst in al uw doen en laten toe te dragen. Hiervandaan dat zo dikwijls in de Heilige Schriften de vreze des Heeren als het beginsel en bron van alle ware wijsheid geroemd, en de mens aangeprezen wordt, en dat degenen die God vrezen, goede, rechtvaardige, vrome en godsdienstige mensen genoemd worden.

b. Hier voegt de knecht Gods een tweede plicht bij: Gij zult Hem dienen, dat is, gij zult Hem alle betamelijke eredienst en aanbidding toebrengen; ook uw ootmoedige onderwerping en volstrekte afhankelijkheid van Hem in al uw gedachten, woorden en daden bewijzen, erkennende dat gij Zijn schepsel en Hij uw Schepper is.

c. Verder: Gij zult Hem aanhangen, dat zeggen wil, op Hem zult gij al uw hoop stellen, en alles goeds van Hem alleen verwachten; en op geen anderen zult gij enig vertrouwen stellen. Ook zal uw liefde tussen Hem en een ander niet verdeeld wezen; want de spreekwijze van iemand aan te hangen brengt dit mee.

d. Daarbenevens: Gij zult bij Zijn Naam zweren; hetwelk een soort van godsdienstige aanroeping is, waardoor wij in het openbaar getuigen dat God alwetend en almachtig is, Die de trouw en waarheid liefheeft en genadig beloont; maar bedrog en valsheid haat en verfoeit en met het eeuwig verderf wil straffen.

e. Hier komt bij: Hij is uw Lof, dat is, de enige stof maakt Hij alleen uit van uw ware blijdschap, vergenoeging en roem; als Die het enige, het waarachtige, het hoogste Goed van een zondaar is, in Wiens gemeenschap een onsterfelijke eer, een aanhoudende wellust, een onuitputtelijke overvloed, een onschatbare waardigheid wordt gevonden.

f. Tot besluit: Hij is uw God, dat is, het enige Voorwerp aan Wie al uw dienst, inwendig en uitwendig, toegebracht moet worden; waardoor dan wordt te kennen gegeven dat al die vooraf gemelde plichten niet slechts in het gemeen gekend en erkend, of door een blote beschouwing (welke men de theorie noemt) toegestaan moet worden. Maar ook in de oefening (welke men de praktijk noemt) betracht en in een heilig en godzalig leven getoond moet worden; zodat het blijkt dat Hij onze God is, en wij Zijn volk zijn.

Dit eerste gebod nu dus stellender en vermanender wijze voorgesteld, staat lijnrecht over tegen dat verderfelijke zaad van het menselijk geslacht, die vruchtbare voedster van alle zonde, de ongodisterij meen ik, of met een ander woord de atheïsterij, welke zeer verscheiden is en ook verschillende graden en trappen bevat.
De gemene verdeling stelt een ongodisterij in de beschouwing, een andere in de beoefening; en er wordt onder de geleerden somtijds geredetwist of er waarlijk wel ongodisten in de beschouwing zijn? Nademaal er zulk een grote klaarblijkelijkheid is van het aanwezen of dadelijk bestaan van een Opperwezen, indien iemand maar zichzelf in de dingen die buiten hem zijn beschouwt, dat niet de minste twijfel hieromtrent bij de mens schijnt te kunnen ontstaan. Maar zulken nemen te weinig aandacht op de kracht van de menselijke verdorvenheid, welke zo groot is, dat ze een afkerigheid heeft van de tegenwoordigheid van een onafhankelijk Opperwezen. En hiervandaan die tegenwoordigheid met al haar poging en macht schuwt en vliedt, en als met handen en voeten God van Zijn troon tracht te stoten, om zoveel te vrijer en ongestoorder zich in de zonden toe te geven.
Ondertussen dient men ten aanzien van de ongodisterij in de beschouwing een drieërlei graad van onderscheiding of trap in aanmerking te nemen. 1. Er is vooreerst een ongodisterij, welke de Godheid verwart en samensmelt met het gehele AL, of met een ander woord, met al het geschapene. 2. Een ander soort van ongodisterij ontkent de Goddelijke openbaring, en wordt met de naam van deïsterij getekend. 3. Terwijl een derde soort de openbaring nog wel toestaat, echter de onkreukbare gerechtigheid en vlekkeloze heiligheid, en meer andere deugden van het Opperwezen, in Gods Woord ontdekt, niet aanneemt; hetwelk alles wij thans niet verder kunnen uitbreiden.
Omtrent de ongodisterij in de praktijk, of met andere woorden in de betrachting en uitoefening, begrijp ik eveneens drie graden of trappen:
1. En wel de eerste en hoogste, in al zulken die God geheel niet kennen, en door een onheilig en onrein leven het denkbeeld der Godheid hoe langer hoe meer in hun harten uitdoven.
2. Op de tweede trap staan zulken, die te midden van het licht der

kennis, al wat van het toekomende leven, van de gemeenschap met God, van de beloningen der vromen, van de straffen der goddelozen in Gods Woord geopenbaard is, belachen en bespotten.
3. De derde en laagste strekt zich zeer ver uit in alle onwedergeboren mensen, die terwijl zij met de mond God erkennen en de waarheden van Hem geopenbaard belijden, met hun hart nochtans en hun ganse leven Deze verloochenen. Dit kan aan de consciëntie van elk mens zeer klaar worden betoogd, als hij op de boven aangehaalde zaken maar met enige aandacht let, die wij bewezen hebben dat dit eerste gebod van elk vordert. Want die God niet vreest, noch liefheeft, noch gehoorzaamt, noch voor zijn enige en hoogste Goed houdt, die neemt zeker de Godheid als uit het gehele AL weg. Nog eens, die het alles wetende, het alomtegenwoordige, het algenoegzame, het allerheiligst en rechtvaardig Opperwezen zich op alle plaatsen en ten allen tijde niet voor ogen stelt, die doet gewis hetzelfde, alsof hij God van de troon van Zijn Majesteit weerde en afwierp; en diensvolgens wordt hij met alle recht aan ongodisterij in de praktijk of betrachting schuldig gehouden.
B. Met het stellende deel van dit gebod moet ook gepaard gaan het ontkennende deel (hetgeen de letter van het gebod zelf meebrengt): Gij zult geen andere goden hebben voor Mijn aangezicht, of onder Mijn ogen. Welk laatste van een wonderbare nadruk is, en ons vertoont een ontzaglijke Majesteit, Welke hemel en aarde vervult, alles ziende ogen, de meest verborgen schuilhoeken van het hart doorlopende, om te ontdekken wat elk in zijn boezem koestert. Hoe ruim dit verbod zich uitstrekt, is bij tegenstelling gemakkelijk te verstaan uit al die zaken welke wij hiervoor hebben aangehaald, en bewezen dat alhier geboden worden. Het komt kort hierop uit: Gij zult niets, behalve Mij, enige godsdienstige vreze, eer en aanbidding waardig erkennen; gij zult buiten en behalve Mij geen vertrouwen op enige zaak of persoon stellen, of daarvan enig goed verwachten; ook zult gij voor Mijn onverdiende weldaden aan u geen dankbaarheid of lof aan iets buiten Mij toebrengen.
Uit welke maar korte trekken en schetsen van deze zaken duidelijk kan blijken, op welk fundament onze Catechismus hier uitspraak doet. Dat in dit gebod de navolgende ondeugden gedoemd worden: Alle afgoderij, toverij, waarzeggerij, superstitie of bijgeloof,

aanroeping der heiligen of van andere schepselen. Want in al die opgetelde misdaden, in meerdere of mindere graad bedreven, wordt iets begaan dat strijdt met de eer en dienst welke men God alleen verschuldigd is. Het zou te lang vallen de aard van elk van deze ondeugden van stuk tot stuk te verklaren, en derzelver God onterende vuilheid hier bloot te leggen. Wij kunnen evenwel niet voorbijgaan met onze Catechismus nog een wijle te blijven staan bij de afgoderij, alhier het eerste, als het voornaamste opgenoemd, en derzelver schandelijkheid in enige bijzonderheden te ontdekken bij de verhandeling van die hier navolgende vraag.

Vraag 95. Wat is afgoderij?
Antwoord. Afgoderij is in de plaats des enigen waren Gods, Die Zich in Zijn Woord geopenbaard heeft, of benevens Hem, iets anders verzinnen of hebben, waarop de mens zijn vertrouwen zet.

Verklaring

VOLGENS deze inderdaad zeer schone en nette bepaling van de afgoderij, worden hier schuldig bevonden:
A. De heidenen vooral, en wel in de hoogste mate, die in de plaats van de enige ware God een bijkans ontelbaar getal van goden zich versierd hebben.
B. Daarna, de roomsgezinden, tegen welke het antwoord van de onderwijzer voornamelijk is ingericht. Die benevens de enige ware God zeer vele patronen en voorspraken tussen God en de mens aangenomen hebben, op welke zij hun vertrouwen zetten; die ze ook met godsdienstige eer bewijzen, ja, zelfs met de hoogste eer van aanbidding en neerknieling dienen en om hulp aanroepen. De engelen namelijk, de afgestorven heilige mensen; en bovenal de moedermaagd Maria, de koningin des hemels zoals zij haar noemen, ook zelfs de lichamen der heiligen en verschillende gewaande relikwieën of overblijfselen; of zal ik ze liever noemen vodden en beuzelingen? Waarmee zij op een verbazende wijze de wereld verblind, bedrogen en als betoverd hebben. Hoedanige afgoderij, waarlijk veel verfoeilijker dan die der oude Joden, zij tevergeefs trachten te bemantelen en te vergoelijken met hun ijdele onderscheidingen

tussen een, (zoals zij het met Griekse woorden plegen te noemen), Latreia, een eredienst welke zij God; een Douleia, een eredienst welke zij de engelen en heiligen; en een Huperdouleia, een eredienst welke zij de maagd Maria bewijzen. Met welke dwaze en gans ongegronde bedekselen der schande, overvloedig in de leerboeken der godgeleerdheid allerwege te vinden, wij ons hier niet kunnen ophouden. Wij gaan liever over tot:

C. Een derde geslacht van meer subtiele en fijner afgoderij, dat geboren wordt uit allerlei ongeregelde begeerlijkheid; waardoor men de schepselen of met de Schepper gelijk stelt, of boven Hem verheffen, als men die een troon in ons hart opricht en met die innige en tedere aandoening dient, welke men God alleen verschuldigd is, als ons hoogste niet alleen, maar ook ons enig Goed. Want dat is die Goddelijke eer welke Hij niet duldt dat een ander toegebracht wordt, waarover Hij zeer jaloers is, omdat ze de natuur Zelf der Goddelijkheid uitmaakt. In dit opzicht nu zijn afgodendienaars:

1. Alle gierigaards, naar de klare uitspraak van Paulus, Kol. 3:5: Gierigheid, welke is afgodendienst. Waarheen ook het zeggen van de Zaligmaker behoort, Matth. 6:24: Gij kunt God niet dienen en de mammon.

2. Afgodendienaars zijn ook, die met afzien van God hun vertrouwen op prinsen stellen, en uit tijdelijk belang op een lage wijze dikwijls de gunst der groten van deze aarde najagen. Waarop de wijze en heilzame raad in het boek der Psalmen ziet: Het is beter tot den HEERE toevlucht te nemen, dan op prinsen te vertrouwen, Ps. 118:9; en in Ps. 146:3-5: Vertrouwt niet op prinsen, op des mensenkind, bij welke geen heil is. Zijn geest gaat uit, hij keert wederom tot zijn aarde; te dienzelven dage vergaan zijn aanslagen. Welgelukzalig is hij die de God Jakobs tot zijn hulp heeft, wiens verwachting op den HEERE zijn God is. En waarheen ook behoort die nadrukkelijke vermaning in het laatste vers van Jes. 2: Laat gijlieden dan af van de mens, wiens adem in zijn neus is; want waarin is hij de achten? Dat is, wil toch de persoon van prinsen zoveel eer niet toedragen, als waren zij gelijk een Godheid te vrezen, met die hoogste aandoening van het hart welke Mij alleen toekomt, Die de geest der vorsten als druiven afsnijdt, Ps. 76:13.

3. Verder, zo zijn afgodendienaars, die enig voorwerp van liefde

door onmatige drift daartoe ontvlamd, een altaar in hun hart oprichten, en als ware het een afgod hun wierook toezwaaien; ook wel een dwaas neerknielen daarbij parende, en het woord zelfs van aanbidding zich niet schamende openlijk met de mond uit te drukken.
4. Afgodendienaars zijn verder alle wellustigen, overdadigen, dienaars van de keel en van de buik, van Paulus genoemd een geslacht wiens god de buik is, Fil. 3:19.
5. Zo is ook nog ten laatste, afgoderij begaan, die in enige zaak buiten God, hoedanig deze dan ook mag wezen, hun geluk stellen; dermate dat zij zulk een zaak hardnekkig en onafscheidelijk aankleven, en daarvan met het hart niet kunnen afgetrokken worden. Al hetwelk opgesloten ligt in die zo beweeglijke klaagstem des Heeren over Zijn volk, Jer. 2:12,13: Ontzet u hierover gij hemelen, en zijt verschrikt, wordt zeer woest, spreekt de HEERE. Want Mijn volk heeft twee boosheden gedaan, Mij, de Springader des levenden water hebben zij verlaten, om zichzelven bakken uit te houwen, gebroken bakken, die geen water houden. De spreekwijze welke de Heilige Geest zo menigmaal in deze zaak gebruikt om de afgoderij af te schilderen, is ook van die ruimte dat ze ziet op de afgoderij die met het hart ook begaan wordt. Het is hoereren of overspel bedrijven; zijnde deze gelijkenis, gelijk bekend is, ontleend van de tedere huwelijksliefde, door welke een ziel in God alleen al haar vermaak en verlustiging moet nemen.
D. Nog heb ik een vierde geslacht van afgodendienst, uit de beschrijving en bepaling van onze Catechismus in deze vraag vloeiende, en wel de meest subtiele en fijne mag ik zeggen, van alle afgoderij, en die ook zeer gemeen is. Als namelijk de vleselijke mens, hetzij uit zijn natuurlijke wijsheid, hetzij ook wel uit zijn dwaasheid, zichzelf zulk een opperwezen en voorwerp van godsdienstige eer in zijn gedachten formeert en versiert, hoedanige het verdorven vlees en zondige begeerlijkheden hem gereed inblaast.
a. Het eerste soort vertoont mij de wijzen van deze wereld; anderszins in natuurlijke zaken menigmaal zeer schrander en geslepen, of ook meer anderen wie ze dan ook mogen zijn, die zich in eigen doen en werk een zekere godheid maken, die ze door eigen werken aan zich zoeken te verplichten; en dus de door lijden en gehoorzaamheid aangebrachte gerechtigheid van de Messias verwerpende, in

hun eigen gerechtigheid ten enenmale berusten, en daarop de zaligheid afwachten.
b. Door het tweede soort versta ik dat grovere geslacht van het gemeen, dat zich een god verbeeldt, aan bijna alle zonden zeer toegevende, en zover gaande barmhartig en goedertieren, dat hij het van zich onmogelijk kan verkrijgen de zonden van zijn zwak schepsel op het strengste te straffen; maar op het eerste traantje wordt hij al bewogen om de zonde door de vingers te zien, en ook de meest onreinen tot zijn gemeenschap toe te laten. Hoedanig denkbeeld waarlijk de hoge en heilige God op het uiterste verongelijkt, en in plaats van de enige ware God, een afgod in de Kerk heeft ingevoerd; die in de bijzondere huizen en openbare tempels van de meeste Gereformeerden ook zijn zitplaats heeft.

HET TWEEDE GEBOD

VIJF EN DERTIGSTE ZONDAG

Vraag 96. Wat eist God in het tweede gebod?
Antwoord. Dat wij God in generlei wijze afbeelden, en op geen andere wijze vereren, dan Hij in Zijn Woord bevolen heeft.

Verklaring

HET eerste gebod had ons onder het oog gebracht het ware en enige Voorwerp van de Goddelijke dienst; in het tweede wordt ons voorgeschreven de rechte en wettige wijze van die dienst, welke geschieden moet overeenkomstig de natuur en volmaaktheden Gods, Die een zuivere Geest zijnde, alzo ook in geest en in waarheid wil gediend en aangebeden worden.
Het catechetisch onderwijs legt de ruimte van dit gebod in drie delen open; op die wijze:

I. Het eerste ons vertoont, dat God in generlei wijze mag worden afgebeeld of onder enige beeltenis vereerd, vraag 96.
II. Het andere, dat ook de beelden der schepselen verboden zijn, om deze of God daardoor enige godsdienstige eer te bewijzen, vraag 97.
III. Het derde, dat alle beelden uit de dienst Gods en uit de kerken geweerd moeten worden; opdat er niet de minste schijn van afgoderij overblijft, en alle aanleiding tot dat kwaad afgesneden worde, vraag 98.

Ten aanzien van het eerste deel. De mens, na de zondeval in het vlees en stof geheel en al gedompeld, daarbenevens van Gods gemeenschap vervreemd, en van de invloed der stralen van het ware Licht verstoken, is bij het aangroeien van zijn blindheid en stompheid zeer gereed terzijde afgedwaald en gestort in een grove, dode en stoffelijke dienst van dat Opperwezen, van Wiens inwendige, levende en geestelijke dienst en liefde hij ten enenmale was

uitgevallen. Uit deze gans troebele fontein zijn de beelden en gelijkenissen der Godheid voortgevloeid, waarop de stervelingen van onheuglijke tijden af zijn verzot geweest, en velen alsnog verzot blijven.

A. Het is de moeite waard, om elk van de dwaasheid van de beeldendienst des te sterker te overtuigen, eens na te speuren uit welke beginselen deze pest van het menselijk geslacht gesproten is; langs welke gangen en wegen zij al verder voortgekropen is, en welke diepe wortelen zij vervolgens geschoten heeft, dermate dat ze te midden zelfs van het licht van het Evangelie alsnog heerst. Men neme dan in aanmerking:

1. Vooreerst, dat de uitvinders en invoerders der beelden zich verbeeld hebben, indien zij het onzichtbare Opperwezen met een zichtbare gedaante bekleed, in hun openbare tempels of ook wel bijzondere huizen geplaatst hadden, dat God hun zoveel naderbij en zelfs tegenwoordig zou zijn; Die zij anders, omdat zij Hem met hun grove en lichamelijke ogen niet zagen, bijkans voor afwezig hielden.

2. Verder meenden zij, dat het Opperwezen zoveel te gemakkelijker ook van hen kon genaderd, gegroet en aangeroepen worden, om zo van naderbij hun hulp te bewijzen.

3. Ook hielden zij zich dwaas verzekerd, dat zulk een eredienst aan de Godheid zoveel te aangenamer zou zijn, hoe zij dichter bij Hem toegebracht werd, als tegenwoordig bij Zijn ook tegenwoordige dienaar.

4. Hieruit groeide geleidelijk die mening, dat God, Die onder dit of dat beeld gediend werd, in zodanige woning of zitplaats, Hem plechtig toegeheiligd, een groot vermaak had, en dat Hij in dat beeld op een bijzondere wijze Zijn zetel had.

5. Daaruit weer ontstond die meest dwaze verbeelding, dat aan die beelden een godsdienstige eer toekwam, nademaal de godheid Zijn vaste zetel op een verborgen wijze daarin had gevestigd.

6. En zo kwam men eindelijk tot de hoogste trap van dwaasheid, in zoverre dat die beelden zelf voor goden gehouden, en met de naam en titel van goden begonnen geëerd en aangebeden te worden. Niet dat heidenen, Joden of anderen op de beeldendienst der afgoden verzot, in hun gedachten zover werden verdwaasd, dat zij geloofden

dat het houten of stenen beeld waarlijk in een god veranderd was. Maar dat ze het van hun tedere kindsheid af hadden ingezogen en hun hart zeer diep ingeprent, dat een zekere hemelse Majesteit onder zulk een beeld en uitwendig zichtbare gestalte en vertoning schuilde, en dat men het gevolglijk ook goddelijke eer moest bewijzen. Dit is de samenhoping van alle dwaasheden, in Gods Woord zo menigmaal genoemd, ja bespot, als onder vele andere plaatsen in de 115de Psalm; alwaar het dienen der beelden met deze sterke kleuren geschilderd en als op het hoogste belachelijk wordt tentoon gesteld, vers 4 en vervolgens: Hunlieder afgoden zijn zilver en goud, het werk van des mensen handen. Zij hebben een mond, maar spreken niet; zij hebben ogen, maar zien niet; oren hebben zij, maar horen niet; zij hebben een neus, maar rieken niet; hun handen hebben zij, maar tasten niet; hun voeten, maar gaan niet. Ook geven zij geen geluid door hun kelen. Na dit alles te hebben opgeteld, hangt er de dichter zeer gepast dit slot aan: Dat die ze maken hun gelijk worden, en al wie op hen vertrouwt! Het wil zeggen, het zijn geen redelijke mensen, maar het zijn veeleer, zowel als die beelden, houten en stenen blokken die zo uitzinnig en met zulke zotte verbeeldingen omtrent die afgoden verkeren. Dat hier ook dat wel getroffen schilderij van de dwaze beeldendienst wordt bijgevoegd in de Godsspraken van Jesaja, hoofdstuk 44, vooral vers 16 en 17: De timmerman neemt een boom; zijn ene helft brandt hij in het vuur, bij die helft eet hij ook vlees, hij braadt een gebraad en hij wordt verzadigd. Ook warmt hij zichzelven, en hij zegt: Hei! ik ben warm geworden, ik heb het vuur gezien. Het overige nu van die boom, daarvan maakt hij een god, een gesneden beeld; hij knielt ervoor neder en buigt zich, hij bidt het aan en zegt: Red mij; want gij zijt mijn god. Hetwelk niet anders moet verstaan worden dan onder die aanmatiging, zo-even opgegeven, dat de afgodendienaar aan het beeld zelf de naam gaf van de afgebeelde godheid. Ook kan ik bij deze gelegenheid niet voorbijgaan een soortgelijke zinspeling van een heidens dichter, op het afgodsbeeld van de tuingod Priapus, die hij deze spottaal in de mond legt, hierop zakelijk uitkomende: Eertijds was ik de stam van een vijgenboom, een onnut hout, als de timmerman in twijfel hangende of hij er een bank of een Priapus van maken wilde, eindelijk besloot daar liever een god van te maken. En

hiervandaan dat ik een god geworden ben, de grootste schrik in deze tuin voor dieven en vogels.
Al deze zaken in zes trappen opgegeven, langs welke de beeldendienst tot zijn hoogte geklommen is, vertoonde zich in de bijgelovige dienst der Joden omtrent het gouden kalf. Want:
1. Het volk Israëls, in die grove beeldendienst der Egyptenaars, onder welke zij waren opgevoed een behagen hebbende, toen Mozes vertoefde van de berg af te komen, sprak Aäron, zijn broeder, aldus aan, Ex. 32:1: Sta op, maak ons goden, of liever een god die voor ons aangezicht gaat; want deze Mozes, die man die ons uit Egypteland uitgevoerd heeft, wij weten niet wat hem geschied is. Zij waren namelijk met de onzichtbare God van hun vaderen niet tevreden; maar zij wilden Hem met een zichtbare gedaante en gestalte bekleed hebben, opdat Hij zo niet alleen van Mozes genaderd kon worden op de berg, maar ook van al het volk als tegenwoordig gezien, begroet en geëerd worden.
2. Uit diezelfde tekst blijkt ook, dat zij van die God in een beeld tegenwoordig, zich dus een gereder en vaardiger hulp beloofd hebben; alzo zij er bijvoegen, die voor ons aangezicht gaat; dat is, die wij als onze leidsman door de woestijn van nabij mogen zien en volgen.
3. Dat naar hun mening, dit Gode zeer aangenaam zou zijn, geven zij te verstaan als zij op bevel van Aäron de gouden oorsierselen, die in de oren van hun vrouwen, hun zonen en hun dochteren waren, tot hem brachten om een gouden beeld daaruit te gieten, vers 2,3.
4. Dat God, naar hun dwaze verbeelding, in dat gegoten kalf woonde, en zulks voor een aangename zitplaats hield, blijkt uit het vierde vers, daar zij zeggen: Dit zijn uw goden, of liever dit is uw god, o Israël, die u uit Egypteland opgevoerd heeft.
5. Dat zij dit kalf goddelijke eer bewezen hebben, blijkt duidelijk zo uit het altaar daarvoor opgericht, als uit het zeggen van Aäron tot het volk: Morgen zal den HEERE een feest zijn, in het vijfde vers.
6. Dat hetzelfde kalf ook van die uitzinnige menigte voor een god is gehouden geworden, blijkt niet alleen uit de eredienst hetzelve toegebracht in het zesde vers: En zij stonden des anderen daags vroeg op, en offerden brandoffer, en brachten dankoffers daartoe; en het volk zat neder om te eten en te drinken, daarna stonden zij op

om te spelen. Maar ook, dat zij Gods ontzaglijke naam JEHOVAH aan dit verfoeilijk afgodsbeeld gaven. Niet dat zij geloofden dat dit kalf waarlijk de JEHOVAH, de God Israëls was; maar dat naar hun afgodisch grondbeginsel en dwaze verbeelding Gods geduchte en eerwaardige Naam in dat beeld schuilde, verborgen was, en op een godsdienstige wijze daarin aangebeden moest worden. En dit is die gruwelijke misdaad welke hun door de dichter zo scherp verweten wordt in de 106de Psalm, de verzen 19 en 20: Zij maakten een kalf bij Horeb, en zij bogen zich voor een gegoten beeld. En zij veranderden hun Eer in de gedaante van een os die gras eet. Alwaar wij door *hun Eer* verstaan moeten die allerheerlijkste, oneindige en onzichtbare Godheid, Die alleen hun Heere moest zijn, die hoogverheven Majesteit, van alle schepselen afgescheiden en oneindig boven die verheven; op die wijze, dat Hij in generlei wijze van onze geest bevat, laat staan afgebeeld, of in zichtbare gedaante kan uitgedrukt worden.

B. Naardien dan deze kwade zaden in deze razernij omtrent de beelden wijd en zijd woedde, zo verbiedt het tweede gebod zeer streng alle gesneden, gehouwen, geschilderd beeld, of enige gelijkenis en afschaduwing van de Godheid, in welke figuur, vorm en gedaante het ook zou mogen wezen. Welk verbod ook nog verder gestaafd wordt met een tweeledige drangreden van bedreigingen en beloften: Want Ik de HEERE uw God ben een ijverig God, Die de misdaad der vaderen bezoek aan de kinderen, aan het derde en aan het vierde lid dergenen die Mij haten. En doe barmhartigheid aan duizenden dergenen die Mij liefhebben en Mijn geboden onderhouden. Teneinde hiermee verklaard worde, dat het geen zaak is van een klein gewicht, maar het God grotelijks ter harte gaat dat Zijn heilige dienst gezuiverd worde van al zodanige dwalingen en uitzinnigheden door welke: 1. Zijn Goddelijke Majesteit geheel verdonkert. 2. De ware godsdienst ontzenuwd en zelfs uitgeblust wordt. 3. De levende gemeenschap met God in een gans dode plichtpleging veranderd wordt. 4. De inwendige heiligheid welke des mensen ganse ziel in bezit moet nemen en versieren, verwoest; en datgene tot een en spel gemaakt wordt, dat van het meeste aanbelang in ons ganse leven is. 5. En eindelijk een eigen gerechtigheid van de zondaar opgericht wordt, die zich dan meent zeer veel bij God te verdienen, en

Hem tot een zeer ruime vergelding te verplichten, wanneer hij Hem het meest beledigt, tergt en om hen te straffen als uitdaagt.

Deze korte schetsen en trekken, en als de uiterste toppunten maar van de zaken waarmee ik die woedende pest van de beeldendienst als gedoodverfd heb, zal ik nu nog in wat klaarder licht gaan stellen, en daaruit zovele bewijzen opmaken om deze allerschandelijkste gruwel nog wat nader bloot te leggen en onder de voet te werpen. Derhalve zeg ik:

1. Wat de eerste der opgetelde schandelijkheden aangaat, dat de onmetelijke, oneindige en alle bevattingen te boven gaande Majesteit Gods gans verdonkerd wordt, wanneer een beeld of gelijkenis, gesneden, gehouwen of geschilderd wordt van dat eeuwige en in eindeloze eeuwigheid bestaanbare Wezen, dat aller schepselen eindige bevatting ontelbare schreden te boven gaat, en dat een ontoegankelijk licht bewoont dat niemand ziet of kan zien.

2. De ware godsdienst, die in de geest en in waarheid is, gelijk God een Geest is, wordt dan geoefend, wanneer het allervolmaaktste beeld van de heilige God in de ziel ontvangen wordt; en uit de dienst en aanbidding van dat onzichtbare Wezen het verstand verlicht, de wil geheiligd en het beeld van Gods Zoon tot een onsterfelijk leven en zalige heerlijkheid gelijkvormig gemaakt wordt. Alle welke zaken door de beeldendienst uitgeblust worden, daar de gehele kracht van de godsdienst tot iets lichamelijks en hetgeen in een loutere lichamelijke en onnutte oefening bestaat, overgebracht wordt; en zo wordt men:

3. Hetgeen ik in de derde plaats heb aangemerkt, van de gemeenschap met God, welke in geest en leven bestaat, tot een dode ceremonie of uiterlijke plichtpleging overgebracht, om daaraan te kleven, daarin te blijven hangen, en in dat uitwendig werk te berusten.

4. Hetgeen ik als een vierde stuk opgaf, de dienst der aanbidding is gans ijdel en krachteloos, als men in een onreine ziel door enige kniebuiging en het lichaam ter aarde te werpen, God meent te kunnen voldoen. Waarvandaan ook:

5. De mens zichzelf wijsmaakt, dat hij God zijn schuldenaar maakt; dermate, dat hij op zijn eigen gerechtigheid ook durft roemen, en

zich ontwijfelbaar de gunst beloven van die God Die hij zich verbeeldt zo ijverig, zo nederig, zo ootmoedig (met het lichaam voor het beeld gebogen) te eerbiedigen.

Deze zelfde bewijzen en redeneringen waardoor de afbeelding van de onzichtbare God weerlegd wordt, gelden eveneens tegen de beelden van Christus, en afbeeldingen van Zijn allerheiligst kruis en de ganse godsdienst der roomsgezinden omtrent een (opdat ik zo spreke) houten, stenen en dus stoffelijk gekruiste Christus; daar immers de gemeenschap met de Heere Christus geheel geestelijk moet zijn; op die wijze, dat niet in een zekere cel, kapel of hoek van enige tempel de Koning der heerlijkheid gezocht wordt, maar aan de rechterhand der Majesteit in de hemelen. Waarvandaan Hij met Zijn Godheid, Welke hemel en aarde vervult, moet neerdalen in de harten der gelovigen door de Heilige Geest, en dezen voor Zich vernieuwen in levende tempelen, uit welke het uitgedrukte beeld van het Hoofd door al de heilige deugden moet afstralen.
Dit als met de vinger naar aangewezen te hebben, zal thans genoeg wezen om van de beelden Gods onze tred voort te zetten tot de beelden der heiligen en engelen; omtrent welke de roomse kerk met zulk een uitzinnige en razende drift verkeert, dat ze alle afgoderij der heidenen zeer ver te boven gaat.

Vraag 97. Mag men dan ganselijk geen beelden maken?
Antwoord. God kan en mag in generlei wijze afgebeeld worden. Maar de schepselen, al is het dat zij mogen afgebeeld worden, zo verbiedt toch God hun beeltenis te maken of te hebben, om die te vereren, of God daardoor te dienen.

Verklaring

BIJ deze vraag zullen wij alweer de oorsprong en voortgang van die dolzinnige drift omtrent de beeldendienst der schepselen aantonen, en tevens deze tegengaan en weerleggen.
a. De eerste trap van die dwaling moet gesteld worden in het grove, botte en aan het vlees en stof gehechte vernuft van het gemeen, dat bijna niets begrijpt dan hetgeen het met ogen ziet en met handen

tast. Hetwelk dan de eerste aanleiding heeft gegeven, dat engelen en heiligen begonnen hebben in beeltenissen en schilderijen geformeerd te worden, alsof ze zo eerst geloofd konden worden, in de daad en waarheid aanwezig te zijn.
b. Wanneer nu dat bijgeloof begon door te breken, dat die engelen of heiligen het ambt van voorsprekers en middelaars in de hemel voor de mensen op aarde waarnamen, hebben zij zich verbeeld dat de hemelingen hen wat naderbij zouden zijn, als zij derzelver beelden, hetzij geschilderd, hetzij gehouwen in steen, of gesneden in hout, voor hun ogen hadden.
c. Hier kwam bij, dat die botte stervelingen zich ook hebben laten voorstaan enigen meerdere heiligheid te bezitten, en ook liefde tot enige meer bijzondere heiligheid uitwendig te vertonen, indien zij, hoezeer zij ook anders onheilig en onrein waren en bleven, nochtans de beelden dergenen eerbied bewezen, die in heiligheid en zuiverheid boven de mensen uitblinken.
d. De vierde trap van deze voorthollende uitzinnigheid kan gesteld worden in de loosheid en list der roomse pausen, die merkende dat beelden, schilderijen, uitwendige vertoningen en zwier, en in een woord alles dat de ogen en hartstochten aandoet en inneemt, een wonderlijk vermogen op het gemoed van het gemeen hadden, hun groot en veel invloed hebbend gezag hier hebben bij gepaard. Teneinde die beelden godsdienstige eer te bewijzen, en dus voor het levende Woord Gods een zekere dode schriftuur in de plaats te stellen; welke onder schijn van uitwendige godsdienst door beelden, de inwendige door het Woord Gods, die hun heerschappij te zeer tegenliep, uit de ogen en harten der mensen zou uitroeien.
e. De listen en bedriegerijen der priesters zijn hier al verder bijgekomen, wier keuken door deze bijgelovigheid vet werd. Waarom zij zorg droegen dat er ontelbare wonderen en wondertekenen door de beelden allerwege werden verricht; en dus het onwetend gemeen bedrogen en betoverd, hoe langer hoe dommer werd.
f. Langs deze weg hebben de blinde stervelingen zichzelf hier vast ingeprent dat er in die wonderdoende beelden iets goddelijks huisvestte; namelijk een zeker hemels vermogen en waardigheid, of der engelen, of van de zalige moedermaagd, of van de apostelen en de overige heiligen; welke allen in de hun toegewijde zetels een groot

vermaak vonden, en begeerden daarin geëerd en gediend te worden.
g. En hieruit heeft de beeldendienst der schepselen uiteindelijk zijn volle beslag gekregen; waarin de roomsgezinden zich zozeer hebben verlopen, en tot die dolzinnigheid zijn uitgespat, dat zij durven uitspraak doen dat de beelden, niet alleen om de patronen en personen welke zij verbeelden, maar ook om hun eigen zelf geëerd en gediend moeten worden. Zo verklaart Bellarminus als uit zijn orakelstoel: Dat de beelden van Christus en die der heiligen geëerd moeten worden, niet alleen toevallig of oneigenlijk, maar ook om zichzelf en eigenlijk; op die wijze, dat de eerbewijzing daarin bepaald eindigt, zoals ze in zichzelf aangemerkt worden, en niet alleen zoals ze de plaats bekleden dergenen die ze verbeelden.
Men moet wel erkennen en toestaan, dat niet alle roomsgezinden tot zulk een grote dolzinnigheid vervallen zijn; ondertussen evenwel helt de openbare praktijk der roomse kerk naar die kant over, naar welke de kardinaal uitspraak heeft gedaan; en daarbenevens het besluit van de kerkvergadering van Trente, in volkomen overeenkomst met de regels van de tweede kerkvergadering te Nicea, laat geenszins toe dat zulken die getrouwe aanklevers van de paus willen zijn, anders mogen gevoelen.
Ondertussen heeft er niets ongerijmder, niets dat de roomse stoel meer onteert, uit de mond en pen kunnen vloeien. Want indien het beeld aangebeden moet worden met die eerbewijzing welke zich bepaalt in het beeld zelf, dan volgt dat het aangebeden moet worden, ten dele om de stof, ten dele om de vorm en uitwendige lijnen en trekken waaruit en waarnaar het beeld gemaakt is. Tenzij het klaar blijkt dat er daarenboven iets van een verborgen goddelijkheid in de beelden schuilt, en dat enige grotere kracht der hemelingen daarbinnen ingesloten huisvest, en daaruit zich wonderbaarlijk naar buiten vertoont. Waarvoor die verbazende hoop van wonderen, of zal ik zeggen leugens, is pleitende, waarmee de geheugens van alle eeuwen vervuld zijn.

Vraag 98. Maar zou men de beelden in de kerken als boeken der leken niet mogen dulden?

Antwoord. Neen; want wij moeten niet wijzer zijn dan God, Dewelke Zijn Christenen niet door stomme beelden, maar door de levende verkondiging Zijns Woords wil onderwezen hebben.

Verklaring

NADEMAAL wij door de oorsprong en voortgang van die vuile dienst der beelden bloot te leggen, deze menen genoeg weersproken en weerlegd te hebben, laat ons nu, de overige bewijzen voorbijgaande waarmee zulk een grote dwaasheid, zo uit de rede als uit Gods Woord nog nader zou kunnen betoogd worden, nog een weinig werk besteden aan het derde lid van onze vorige afdeling, vervat een de deze 98ste vraag. Welke tegen de lutheranen voornamelijk is ingericht, die de schandelijke hoerering der roomsgezinden met de beelden wel nevens ons verfoeien, deze nochtans in hun tempels behouden; zo om des te meer uitwendige luister aan de openbare eredienst bij te zetten, als uit de grote vrucht en het nut, zo zij zeggen, welke het onbedreven volk daaruit kan trekken.

Wij zijn integendeel van oordeel, dat zulk een gewoonte veeleer schadelijk, en van de oude zuurdesem niet genoeg is gezuiverd, en staven ons gevoelen door de volgende redeneringen:

1. In de eerste plaats zeggen wij, dat aldus een zekere schijn ten minste van die roomse beeldendienst wordt overgelaten, om welke onze afscheiding van die Kerk voornamelijk geschied is; op die wijze, dat hierdoor in Joden, mohammedanen en anderen, zodanige tempels bezoekende en beschouwende, niet anders dan een vermoeden kan ontstaan van die ongeoorloofde eredienst door beelden. En diensvolgens oordelen wij, dat om die aanstoot en ergernis te mijden, welke zulk een grote hindernis is tot voortplanting van het Christendom, dat Joden of mohammedanen of anderen niet kunnen bekeerd worden, de beelden uit de tempels geweerd moeten worden.
2. Hierbenevens wordt op die manier het ruw en onbeschaafd gemeen aanleiding gegeven, zoal niet om openbare afgoderij, tenminste om zekere verborgen bijgelovigheid in hun harten te voeden;

alsof zij door die beelden te beschouwen, met verwondering en eerbied voor de deugden die in de heiligen, welke zij verbeeldden uitblonken, enig deel van derzelver heiligheid deelachtig werden, en Gode ook iets van Hem aangename dienst toebrachten.
3. Door zodanige uitwendige beeltenissen worden, geleidelijk en als ongevoelig, niet slechts ongeleerden, maar zelfs ook geleerden op die manier aangedaan, dat ze een zeker voornaam gedeelte van de godsdienst (die niet dan in geest en in waarheid gesteld moest worden) aan de zichtbare elementen der wereld verbinden, en daaraan nu gewoon zijn, naderhand daarvan nooit kunnen afgescheurd worden.
5. Zulks blijkt ook op het klaarste uit de oorzaak en reden door welke de lutheranen bewogen zijn, een plaats voor de beelden in hun tempels over te laten. Die eerste hervormers namelijk, die de roomse afgoderij zo manmoedig hebben bestreden, vreesden, indien zij ook de beelden verbroken en van hun oude en gewone plaatsen afgeworpen hadden, dat zij zo doende, gerekend zouden worden de godsdienst zelf, of tenminste geen klein gedeelte daarvan, verbroken en neergeveld hebben; en dat zij van dezulken vooral daarvoor aangezien en gehouden zouden worden, wier ogen de beelden der heiligen te aanschouwen en die te eren, van de jeugd af aan gewoon waren.
5. Door die beelden nog aan de hand houden, wordt ook de waarachtige, levende, inwendige dienst Gods, die onder de Christenen moet bloeien, een grote afbreuk gedaan; voor zoveel zij, die in die uiterlijke elementen een zeker wezenlijk gedeelte van de heilige dienst stellen, niet alleen van die zuiverste wijze om God te dienen, welke in geest en in waarheid moet geschieden, afgetrokken worden, maar ook ik weet niet wat meer heiligheid en eerbied zich boven anderen plegen aan te matigen, wanneer zij omtrent die uitwendigheden eerbiedig verkeren.
6. Vooral moet bij al dat voorgaande ons catechetisch onderwijs in aanmerking worden genomen: God wil Zijn Christenen niet door stomme beelden, maar door de levende verkondiging van Zijn Woord onderwezen hebben. Te weten, men pleegt voor te wenden dat de beelden in de kerken als boeken voor de onwetende en ongeoefende leken zijn; die, naardien zij de Bijbel niet lezen en derhalve

de historische boeken om daaruit kennis der gebeurtenissen te ontvangen, doorbladeren kunnen, door beelden en schilderijen gemakkelijker tot de kennis van de meer verheven godsvrucht van Christus en van Zijn heiligen, die als zulke grote lichten en sterren aan de kerkhemel van het Christendom hebben geblonken, ingeleid kunnen worden, en tevens ook met derzelver voortgang en voorbeeld aangespoord, om zulke heerlijke en heilige voetstappen na te volgen. Het is waarlijk te verwonderen, dat de lutheranen zulk een voorwendsel hebben willen gebruiken, daar het hen immers niet onbekend was dat de pausgezinden zich van ditzelfde schoonschijn en blanketsel bedienen, om een glanzende kleur op hun beeldendienst te leggen. Alzo het zeker is, dat die kennis en navolging van een heilig leven, welke die stomme, houten en stenen leraars iemand geven kunnen, uit een grove en vleselijke aandoening omtrent de heiligen, en niet uit de levende wortel des geloofs voortspruit.

HET DERDE GEBOD

ZES EN DERTIGSTE ZONDAG

Vraag 99. Wat wil het derde gebod?
Antwoord. Dat wij niet alleen met vloeken of met valse eed, maar ook met onnodig zweren, den Naam Gods niet lasteren noch misbruiken, noch ons met ons stilzwijgen en toezien zulke schrikkelijke zonden deelachtig maken; in het kort, dat wij den heiligen Naam Gods anders niet dan met vreze en eerbied gebruiken, opdat Hij van ons recht beleden, aangeroepen, en in al onze woorden en werken geprezen worde.

Verklaring

GELIJK God niet gedoogt dat Zijn Wezen of verloochend of aan anderen medegedeeld of door enige verkeerde dienst verdonkerd wordt, alzo laat Hij ook niet toe dat Zijn heilige Naam enigszins wordt ontheiligd, wanneer Hij in het derde gebod verklaart: Gij zult de Naam des HEEREN Uws Gods niet ijdellijk gebruiken; zulks stavende met deze strengste bedreiging: want de HEERE zal niet onschuldig houden die Zijn Naam ijdellijk gebruikt.
Twee leden doen zich in dit derde wetwoord vanzelf op, waarnaar ook ons catechetisch onderwijs in deze zondag tweeledig is.

I. Het eerste lid verkeert omtrent de aard of natuur van deze zware misdaad, vraag 99.
II. Het andere boezemt ons in de zwaarte en schrikkelijkheid van deze zonde, vraag 100.

Opdat wij vooraf de aard en natuur van deze afschuwelijke misdaad in een klaar licht plaatsen, dienen wij:
A. Eerst de kracht van de Hebreeuwse spreekwijze wat dieper in te zien, welke eigenlijk luidt, Gods Naam lichtvaardig op zich nemen of dragen.
a. De Naam van God, (om daarmee te beginnen) kan of in nauwere, of in ruimere zin worden opgevat. In nauwere of striktere zin

betekent hij die woorden, Namen en eretitels waarmee het volmaakte Opperwezen in Gods Woord bestempeld, en ons te kennen gegeven wordt, als uit zovele kentekenen van een zeer uitstekende natuur en Goddelijke kracht. In ruimere en bredere zin pleegt Gods Naam gebruikt te worden voor die Goddelijke deugden en volmaaktheden, waardoor Hij Zich van alle schepselen onderscheidt, en boven deze oneindig uitmunt. De plaatsen in des Heeren Woord hiertoe behorende, zijn te bekend dan dat wij ons daarmee zouden ophouden.

b. Ten tweede, Gods Naam op zich nemen of dragen, neemt wederom uit de aard der taal een tweeërlei betekenis aan; of die Naam in zijn mond te nemen, daarin te dragen en uit te spreken, of ook die Naam op zich te nemen, te belijden en zich toe te eigenen; zodat men zich uit de heerlijkheid van deze Naam wat aanmatigt, en daarnaar wil genoemd wezen. Gelijk zo een zoon de naam van zijn vader, een vrouw de naam van haar man draagt.

c. Ten derde, Gods Naam lichtvaardig of ijdel te dragen, brengt ook meer dan één betekenis mee. Het betekent ten dele, die zeer heilige Erenamen en titels waarmee het Opperwezen in de Heilige Schrift genoemd wordt, en die niet zonder een eerbiedige en godsdienstige wijze, en als met een heilig beven in onze mond mogen genomen worden, oneerbiedig, ongodsdienstig en lichtvaardig uitspreken; ten dele, van de deugden en volmaaktheden Gods met de woorden van onze mond iets afdoen of verminderen; ten dele ook de Naam van God zich lichtvaardig en vals toeschrijven, door zich uit te geven voor een uitverkoren verbondsvolk van God, dat naar Zijn Naam is genoemd, zonder dat Gods beeld of heiligheid in het ganse leven uitblinkt, maar veeleer door een ongebonden en vleselijke levenswijze wordt verdonkerd en onteerd.

B. Uit dit alles is licht te zien dat de aard en natuur van dit derde gebod zich zeer breed uitbreidt, en dat dit lichtvaardig gebruiken of dragen van Gods Naam een grote menigte van misdaden bevat en verbiedt, waaronder het menselijke geslacht als onder een algemene zondvloed van ontheiliging van het allerheiligst Opperwezen ligt bedolven en begraven.

De eerste en hoogste trap is de godslastering, waardoor de heilige Naam, roem en eer Gods rechtstreeks met woorden aangetast,

geschonden, kwaadaardig of hoogmoedig bespot en als verscheurd wordt; hetgeen de Heilige Schrift met een zeer nadrukkelijk woord doorpriemen, doorsteken, doorboren uitdrukt. Als in Lev. 24:11,15,16: Toen lasterde de zoon der Israëlitische vrouw uitdrukkelijk de NAAM, naar de kracht van het Hebreeuwse woord, hij doorpriemde, hij doorstak, hij doorboorde des HEEREN NAAM; boven welk gruwelstuk waarlijk niets gewelddadiger of kwaadaardiger kan bedacht worden. Als hetwelk voortvloeit uit een boze, vijandige en hardnekkige haat tegen God, op Wie, als zijn oogmerk, de godslasteraar met zijn scherpe pijlen als mikt, en zoveel in hem is tracht te treffen, te doorschieten en doorboren. Een duivelse boosheid, zoals ze waarlijk wel mag genoemd worden; nademaal die onreine en vervloekte geesten, die met ketenen der duisternis gebonden gehouden worden tot het oordeel van de grote dag, geen andere troost of verlichting van hun helse haat vinden, dan in Gods heilige Naam te lasteren, en ook de mensen tot gelijke woede en razernij aan te drijven.
(Zo lezen wij in Op. 16:9-11: De mensen werden verhit met grote hitte, en lasterden den Naam Gods. En zij kauwden hun tong van pijn, en zij lasterden den God des hemels.)
De tweede misdaad, aan de eerste op het nauwste verknocht, is het vloeken, waardoor de ellendige slaven van de duivel of zichzelf of anderen vervloeken, en alle kwaad, zelfs de verdoemenis en het eeuwig verderf toewensen; hetzij zij zulks doen door toorn vervoerd, of ook uit een zeer kwade gewoonte, zonder enige zwaardere aandoening of drift, elk ogenblik bijkans zichzelf of anderen Gods toorn en gramschap wensende, en hun ziel de duivel en eeuwige verdoemenis overgevende. De openbare en schaamteloze dolzinnigheid gebruikt hier duizenden soorten van helse spreekwijzen, die het ons niet lust, ja, wij ons schamen zouden aan te halen. In het een en ander is een allerschandelijkste ontheiliging van de God des hemels en der aarde, van Zijn Goddelijke oordelen en welverdiende straffen, van welke men niet dan met de uiterste eerbied en diepste aanbidding behoorde of te denken of te spreken; nademaal men anders heeft te vrezen van te zullen vallen in de handen van de levende God, Die de zodanigen een verterend Vuur en een eeuwige Gloed is. Hoe gruwelijk en tevens gevaarlijk deze misdaad is, is onder

andere op te maken uit Ex. 21:17: Wie ook zijn vader of zijn moeder vloekt, die zal zekerlijk gedood worden. En uit Spr. 20:20: Wie zijn vader of moeder vloekt, diens lamp zal uitgeblust worden in zwarte duisternis.
Ten derde, aan de godslastering hangt ook zeer nauw het vals eedzweren; als iemand tegen de waarheid God durft aanroepen tot Getuige over zijn ziel, en dat bij plechtige eed, om aan de leugen geloof te geven en anderen te bedriegen en te beschadigen. Een stoutheid welke een grote heiligschennis, en de hoge God ten uitersten verongelijkt; als waardoor Deszelfs alwetendheid, rechtvaardigheid en waarheid verloochend en als met de voeten getreden wordt. Ja, alle Goddelijke volmaaktheid en deugd, naardien toch de natuur der Godheid in waarheid en licht bestaat, hetwelk door valse eden in duisternissen en leugen veranderd wordt; hetgeen de eigen natuur en het beeld des duivels is. Zo begreep het de heilige Wetgever Zelf, Lev. 19:12: Gij zult niet valselijk bij Mijn Naam zweren; want gij zoudt de Naam uws Gods ontheiligen; Ik ben de HEERE. Vergelijk hiermee Zach. 5:4; en het Boek der Spreuken is vol van verdoemende vonnissen tegen de valse getuigen.
In de vierde graad komt het lichtvaardig en onnodig zweren, in zaken menigmaal van het minste gewicht en buiten enige noodzaak. Hetwelk dan van het vals zweren moet onderscheiden worden, nademaal (gelijk wij over de volgende zondag zullen zien) het rechte eedzweren een godsdienstige daad is, die niet dan in de gewichtigste zaken moet gebruikt worden. Deze stof heeft onze Heere Christus opzettelijk behandeld in Matth. 5, waarvan wij vervolgens meer zullen zeggen.
De vijfde graad maakt het ongodsdienstig en roekeloos gebruik van Gods Naam uit, ook zelfs buiten het eedzweren; gelijk wanneer men of in verwondering of in enige andere aandoening uitroept: Goede God! O Heere! O Christus Jezus! En dergelijke lichtvaardigheden neer.
Ten zesde schijnt het mij toe, hier iets te moeten aanhechten, waarop ik zie dat nauwelijks wordt acht gegeven. Te weten, dat dan vooral Gods Naam ijdel gebruikt en doorstoken wordt, wanneer lichtvaardige, beuzelachtige vraagstukken in de scholen betreffende het Goddelijke Wezen voorgesteld en beredeneerd worden; of

wanneer men uit beginselen van verdorven filosofie, als van zijn drievoet of orakelstoel stout uitspraak doet wat God doen kan, en wat Hij niet doen kan; in welk soort van geschilvragen te ontvouwen ik waarlijk niet het wettig gebruik, maar alleen het onmatig en weelderig misbruik van het kittelend en buitensporig vernuft wil berispt en verbeterd hebben.

Op de zevende trap stel ik nog een andere zeer zware en strafschuldige ontheiliging van de Goddelijke Naam, waaraan zeer weinigen denken, en welke nochtans de Wetgever wel inzonderheid bedoelt. Die is gelegen in een heiligschennende stoutheid en laatdunkendheid, door welke vleselijke mensen, onwedergeborenen, de zonde dienende en Gods geboden licht achtende, en derhalve een heilig leven geheel en al versmadende, desniettegenstaande zich durven uitgeven voor een volk van God, en God ook hun Vader in Christus Jezus noemen en als zodanig aanroepen. Dit is wel voornamelijk de Naam van God ijdel en lichtvaardig te gebruiken, op zich te nemen en in zijn mond te dragen, al Deszelfs deugden te bevlekken en te verdonkeren; en zo te maken dat Gods heerlijke Naam gelasterd wordt onder de heidenen; gelijk menigmaal de Joden verweten is, en alsnog zeer vele Christenen kan verweten worden. Laten wij Paulus hierover horen uit Rom. 2:23 en vervolgens, daar hij de Joden aldus aanspreekt: Gij die op de wet roemt, onteert gij God door de overtreding der wet? Want de Naam Gods wordt om uwentwil gelasterd onder de heidenen, gelijk geschreven is. Want de besnijdenis is wel nut, indien gij de wet doet; maar indien gij een overtreder der wet zijt, zo is uw besnijdenis voorhuid geworden. Want die is geen Jood die het in het openbaar is, en die is niet de besnijdenis die het in het openbaar in het vlees is. Maar die is een Jood, die het in het verborgene, in de besnijdenis des harten is.

In de achtste plaats stel ik diegenen die met een loom stilzwijgen op al die bovengemelde lasteringen en beledigingen van de Goddelijke Majesteit, deze oogluikend en door de vingers zien, (gelijk onze onderwijzer het mede zo begrijpt). Want zulk een zoon, met alle recht een ontaard kind geoordeeld wordt te zijn, die op de aanmerking van des vaders naam een lomp en diep stilzwijgen houdt, en niet veeleer in verontwaardiging daarover uitbreekt en deszelfs verdediging opvat; zoals ook voor een rebel wordt gehouden die de

majesteit van zijn koning met de voeten ziende vertreden, het schelmstuk niet verfoeit. Diensvolgens zijn zij van allen die God vrezen ernstig te bestraffen, en van het kwade te overtuigen, zovelen op de een of andere wijze de misdaad van Gods geschonden Majesteit begaan; dewijl zij anders deel en gemeenschap aan dezelfde heiligschennis krijgen; waarom ook ons Heidelberger onderwijs zegt, dat zij zich zulke schrikkelijker zonden deelachtig maken. Daarenboven vloeit ook deze plicht uit de hier tegenovergestelde en vermanende zin van het gebod, waardoor ons de heiliging van Gods Naam opgelegd en bevolen wordt, en wij tot een getrouwe en bestendige belijdenis en roem daarvan met woorden, met daden en ons gehele leven verplicht worden; welk alles onze Catechismus met deze krachtige woorden uitdrukt: Dat wij de heilige Naam Gods anders niet dan met vreze en eerbied gebruiken, opdat Hij van ons recht bekend, aangeroepen en in al onze woorden en werken geprezen worde. Doch welke stof wij gevoeglijker in het vereiste licht zullen stellen, als wij tot de eerste bede van het allervolmaaktste gebed zullen komen.

Vraag 100. Is het dan zo grote zonde, Gods Naam met zweren en vloeken te lasteren, dat God Zich ook over diegenen vertoornt, die, zoveel als het hun mogelijk is, het vloeken en zweren niet helpen weren en verbieden?
Antwoord. Ja gewisselijk; want er is geen groter zonde, noch die God meer vertoornt, dan de lastering Zijns Naams; waarom Hij die ook met den dood te straffen bevolen heeft.

Verklaring

NOG zullen wij met een woord handelen van het tweede lid van deze zondag, in de 100ste vraag, waarbij bijzonder de zwaarte der misdaad tegen het derde gebod begaan, bewezen wordt. Dat heeft ook de wet zelf ons willen inscherpen, door dit gebod met deze scherpe bedreiging te staven: Want de HEERE zal niet onschuldig houden die Zijn Naam ijdellijk gebruikt. Het is een manier van spreken waardoor men iets minder zeggende iets meer echter te verstaan geeft; hetwelk op ons onderwerp toegepast wordende, de zin hierop

zal uitkomen, dat de HEERE de ijdele gebruikers van Zijn Naam ten hoogste schuldig houdt, en diensvolgens deze misdaad op het allerstrengste en met de zwaarste kastijding zal straffen.
Het zou iemand vreemd kunnen schijnen, waarom zulk een scherpe bedreiging en zware straf juist aan dit derde gebod boven de andere gehecht wordt? Ik vermoed, dat zulks om tweeërlei reden geschied is:
1. Vooreerst, omdat de meeste mensen geen zonde bijna lichter achten dan deze; als daar zij nauwelijks acht op geven, zich verbeeldende dat die zonde niet langer duurt dan het geluid dat uit de mond gaat, of dat ze als de rook met de wind in de lucht vervliegt en geheel verdwijnt. De ondervinding leert immers, dat men van dat lasteren, vloeken, zweren en de rest van de overige ontheiligingen van Gods Naam zo weinig afschrik heeft, dat ze integendeel van velen voor schone bloemen en sieraden van taal en redenering worden aangenomen. In zoverre zelfs, dat zij menen niet deftig of mannelijk genoeg te spreken, tenzij zij hun redenen door enige ponden van vloeken en zweren wat zwaarder doen wegen. Dezelfde ervaring getuigt ook, dat de godsdienstige eden zelfs voor lichte veren en pluimen worden gehouden bij mensen van allerlei orde en rang, wanneer zij tot enig openbaar of bijzonder ambt en bediening geroepen worden; als welke banden veeltijds niet sterker binden dan draden van een spinnenweb.
2. De tweede reden welke nog fijner en van diepere overdenking is, kan deze zijn, dat in dit ganse slag van zondigen tegen Gods wet eigenlijk niets is waardoor de mens met enige schone schijn verlokt en als met enig aangenaam lokaas kan verstrikt worden; omdat hier geen wellust is welke de ziel door haar verlokselen streelt en betovert, geen zoetheid, uitwendig of inwendig. Wat drijft dan de vloeker, de zweerder, de godslasteraar tot zulk een grote boosheid aan? Niets anders zeker dan loutere kwaadaardigheid; waarom men met groot recht kan verzekeren dat allen die de Naam Gods schenden en onteren, volgens die verschillende soorten welk ik bij de vorige vraag heb opgegeven, hierdoor het venijn van een zeer verdorven gesteldheid van het hart ontdekken, en klaar tonen dat zij behept en doortrokken zijn of met een bittere haat tegen het Opperwezen, of met een hoogmoedige verachting, of losbandige verwaarlozing

daarvan, of dat zij er de spot mee drijven. En dat aldus niet het geringste zaadje van enige vreze omtrent de geduchte Oppermajesteit in zodanig hart is overgebleven. Dat ongetwijfeld het uiterste toppunt van de menselijke verdorvenheid en boosheid is; waardoor God getergd wordt om Zijn oordelen over zulk een godslasterlijk geslacht uit te storten, zelfs ook wel om het door zichtbare tijdelijke straffen uit te roeien.

Tot hoever nu de Christelijke overheid naar het oude voorbeeld van strafoefening aan godslasteraars, (waarvan wij lezen in Lev. 24) gehouden en verplicht is zodanigen te straffen, is een zware geschilvraag; in welk onderzoek als te ruim van gewicht wij ons thans niet kunnen inlaten. Liever zal ik hier nog iets aanhechten hetgeen de zwaarte van deze misdaad raakt; waaraan bijzonder zulken zich op het hoogste schuldig maken die onder de naam van Gods verbondsvolk te wezen des te vrijer zondigen; hetwelk een allervoornaamste soort van ontheiliging van Gods Naam is, zoals wij bij de voorgaande vraag hebben bewezen.

Dit slag van mensen zal ongetwijfeld gevoelen hoe vreselijk het is te vallen in de handen van de levende God; en de kwade Christenen zullen wel vooral getroffen worden door die bliksem van Goddelijk ongenoegen: Ik zal niet onschuldig houden die Mijn Naam ijdellijk gebruikt! Te weten, er wordt van zodanigen een misdaad begaan, zoals er geen groter of verschrikkelijker kan bedacht worden; naardien zij Gods oneindige barmhartigheid en goedheid openlijk als een dekmantel voor hun losbandigheid misbruiken, en des te vrijer de teugel vieren aan het vlees, hoe overvloediger beloften zij van genade aantreffen in Gods Woord, en betuigingen van barmhartigheid omtrent zondaren. Daar ondertussen Gods barmhartigheid in generlei wijze bestaat in de zonden te verdragen en die te voeden; maar in de zonden te verzoenen door het bloed des verbonds, en deze uit te wissen door de Geest der heiligmaking, opdat God in nieuwigheid des levens verheerlijkt worde. Welke banden van onze godsdienst niet alleen door een onheilig leven naar het vlees losgemaakt, maar als met de voeten vertreden worden; zodat gevolglijk de kwade Christenen wel inzonderheid het bloed des verbonds ontheiligen, en de Heilige Geest smaadheid aandoen.

HET GODZALIG EEDZWEREN

ZEVEN EN DERTIGSTE ZONDAG

Vraag 101. Maar mag men ook godzaliglijk bij den Naam Gods een eed zweren?
Antwoord. Ja, als het de overheid van haar onderdanen, of anderszins ook de nood vordert, om trouw en waarheid daardoor te bevestigen, en dat tot Gods eer en des naasten heil; want zulk eedzweren is in Gods Woord gegrond, en daarom ook van de heiligen in het Oude en Nieuwe Testament recht gebruikt geweest.

Verklaring

ALS in het derde gebod afgekondigd wordt, gij zult de Naam des HEEREN Uws Gods niet ijdellijk gebruiken, wordt een iegelijk licht gewaar dat onder die ontkenning een tegengestelde bevestiging en vermaning begrepen is, welker natuur en aard meebrengt: Gij zult de Naam des HEEREN Uws Gods opnemen, dragen, en eerbiedig, godsdienstig en godzalig gebruiken, om die Naam zo in het openbaar als in bijzondere gelegenheden te heiligen.
Onder de plichten nu van godsvrucht en godsdienstigheid waardoor Gods Naam geheiligd wordt, schijnt met alle recht geteld te moeten worden:

I. De godzalige eed, waarin een zeker gedeelte van de Goddelijke eredienst die niet nagelaten mag worden bestaat; gelijk de Catechismus bewijst in de 101de vraag.
II. En tegen het pausdom beweert, dat God die eer alzo toebehoort, dat ze de heiligen of andere schepselen zonder heiligschennis niet kan of mag gegeven worden, in de 102de vraag.

Wat de eerste vraag aanbelangt; om deze opzettelijk te behandelen gaf onze Heidelbergse onderwijzer aanleiding en noodzaak die wel schoonschijnende, echter onmatige en dus verkeerde ijver van enige Christelijke gezindten buiten ons, die sterk dreven dat een

Christelijk mens zich moest onthouden niet alleen van de lichtvaardige, maar ook van alle eed, hoe genaamd. En dat God ook niet zonder zich zwaar te bezondigen tot een Getuige en Rechter in de eed mag aangeroepen worden; tot een Getuige van waarheid en oprechtheid aan de ene, tot een Rechter en Wreker van de leugen en bedrog aan de andere zijde.

A. Dat strenge gevoelen, waardoor de Mennonieten tot nog toe als het ware voor de heilige altaren en haardsteden strijden, heeft in het eerste aanzien enige redenen, welke niet onaannemelijk voorkomen, en het niet te scherp vernuft van minder geoefenden licht zou kunnen verstompen.

1. De eerste reden is, dat de gewoonte van eedzweren onder de mensen oorspronkelijk is, uit die onzuivere en troebele fontein van onoprechtheid en bedrog, of tenminste van geneigdheid om geen geloof of trouw te houden, tenzij door de band van de eed nauwer toegetrokken.

2. De andere is, dat die vuile bronnen gezuiverd, en oprechtheid, geloof, trouw en waarheid onder de mensen naar behoren hersteld zijnde, en nu vooral onder de huishouding van het Evangelie de eed moet geoordeeld worden ten enenmale onnodig, ja overtollig te wezen.

3. De derde is, dat die plechtig zweert, zichzelf daardoor enigermate iets onttrekt (zijn trouw verdacht maakt) en zijn eigen waardigheid tekort doet, alsof hij anders minder zeker en veilig zou kunnen geloofd worden.

4. Verder, dat door de gewoonte van eedzweren een venster in het openbaar geopend wordt om anderen des te lichter te bedriegen.

5. Hierboven, dat zo ook een wijde deur wordt opengezet voor alle orde en rang van mensen, om vals te zweren, en hierdoor des hemels gramschap en alle kwaad niet alleen op hun eigen hoofden, maar ook op het ganse land en gemenebest te laden.

6. Ook ten laatsten, volgens de uitdrukkelijke uitspraken zo van onze Zaligmaker, Matth. 5:34-37, als van de apostel Jakobus in zijn Brief, hoofdstuk 5:12, mag men gans niet zweren, opdat men in geen oordeel valt.

B. Deze redeneringen zullen wij zo beantwoorden, dat wij niet alleen het godzalig en wettig gebruik van de eed verdedigen; maar

tegelijk ook deszelfs godsdienstige noodzakelijkheid en het nut beweren; en hierdoor staven hetgeen wij in het begin gesteld hebben, dat de eed een uitstekend gedeelte van de Goddelijke eredienst uitmaakt.
Op de eerst bijgebrachte reden zeggen wij, dat het alleen bij toeval is dat het plechtig eedzweren als een teugel van bedrog onder de stervelingen wordt gebruikt; terwijl deszelfs eerste oorsprong veeleer rechtstreeks afgeleid moet worden uit de reine en zuivere bron van een heilige eerbied omtrent God, de alomtegenwoordige Opziener en machtige Bestuurder van het gehele AL en van alle ondermaanse dingen. Op die wijze, dat de invoerders van deze plechtigheid niets anders daarmee hebben in het oog gehad, dan een zeer godsdienstige zorgvuldigheid, door welke zij wilden dat elk in zijn ambt en bediening hem toevertrouwd, verkeert als onder het alziende oog van het heilig Opperwezen, en zo op zijn hart drukt, dat hij niet slechts met mensen, maar ook met God te doen heeft, Die hij van al zijn bedrijven zou moeten rekenschap geven, en wiens eer Hem in alles behoort ter harte te gaan.
Ten aanzien van de tweede reden, door de partijen bijgebracht, zal nu al uit hetgeen wij zo-even tegen de eerste hebben aangevoerd, beginnen op te klaren. Dat, al was het dat oprechtheid, geloof, trouw en waarheid onder de mensen stand grepen en heersten, evenwel het eedzweren niet overtollig zou zijn; omdat daardoor de zweerder op het krachtigste en plechtig wordt ingeboezemd dat hij die ambten en bedieningen welke hij of in het openbaar of in het bijzonder op zich neemt te zullen waarnemen, niet zozeer aan de mensen gehouden en verbonden is, als wel aan God Zelf, Die de Aanschouwer is van alle menselijke zaken, en Die Hij Zich ten hoogste aan laat gelegen liggen dat elk in zijn stand hem toevertrouwd, alle naarstigheid en trouw aanwendt. Aldus bracht Abraham bijvoorbeeld, zijn knecht onder een heilige eed; niet dat hij twijfelde aan de getrouwheid van zijn knecht, maar om hem met deze godsdienstige prikkel des te scherper tot zijn plicht aan te sporen.
Wat de derde reden aangaat, hij onttrekt zich niets, noch maakt zijn trouw verdacht, die zich op een godsdienstige wijze onder een eed laat brengen, veel minder doet hij zijn eigen waardigheid hierdoor tekort, maar hij vermeerdert deze grotelijks; voor zoveel hij door

deze heilige band van godsdienst in de dienst van God Zelf overgaat, en zichzelf en zijn te aanvaarden ambten Hem regelrecht toewijdt en heiligt. Dat immers het toppunt van al onze waardigheid is, als welke daarin gelegen is, dat wij geen dienstknechten der mensen, maar Gode in alles dienstbaar zijn, en Hem onze getrouwheid in die stand waarin Zijn voorzienigheid ons stelt, bewijzen.
Op de vierde reden kan men met grond antwoorden, dat waarlijk geen minder gevaar van valsheid en bedriegerij is te vrezen, van die op hun waarheid roemende (en daarop geloofd willende worden) de eed weigeren, niet zonder enige heimelijke hoogmoed en veinzen dan van die de eed doen, wanneer de nood zulks vordert. Ondertussen behoort men in het onderzoek van dit ganse geschilstuk niet in aanmerking te nemen het misbruik van goddeloze mensen omtrent het eedzweren, maar het recht en wettig gebruik der godzaligen. Hetwelk zeker niet strekt om te bedriegen, maar om trouw en waarheid daardoor te bevestigen, (gelijk onze Catechismus spreekt) en zo het allerminste vermoeden zelfs van bedriegerij te voorkomen en weg te nemen, en een verklaring te doen van die oprechte zorgvuldigheid waarmee elk in zijn ambt en bediening onder Gods ogen moet verkeren. Hetwelk een ieder licht begrijpt, dat tot algemene gerustheid, veiligheid en vrede strekt, en de grondslagen van de menselijke maatschappij en samenleving grotelijks bevestigt.
Hetzelfde antwoord dient ook al de vijfde ingebrachte reden, nademaal hetzij er godsdienstig en plechtig gezworen wordt, hetzij het bij mannen waarheid en te goeder trouw iets verzekerd en beloofd wordt, de leugen en valsheid echter ten allen tijde de God der waarheid tot een Wreker zal hebben.
Het zesde is nog overig, namelijk dat die knopen ordentelijk losgemaakt worden, welke men hier vlecht uit twee Schriftuurteksten.
1. Vooraf dringen partijen hun gevoelen, alsof alle eedzwering ongeoorloofd was, aan, uit de woorden van onze gezegende Heiland, Matth. 5:33-36: Gij hebt gehoord, dat van de ouden gezegd is: Gij zult de eed niet breken, maar gij zult den Heere uw eden houden. Maar Ik zeg u, zweert ganselijk niet, noch bij den hemel, omdat hij is de troon Gods; noch bij de aarde, omdat zij is de voetbank Zijner voeten; noch bij Jeruzalem, omdat zij is de stad des groten Konings. Noch bij uw hoofd zult gij zweren, omdat gij niet één haar kunt wit

of zwart maken. Hetwelk dan in het volgende 37ste vers met dit slotwoord nadrukkelijk aangedrongen wordt: Maar laat zijn uw woord ja, ja; neen, neen; wat boven dezen is, dat is, hetgeen deze twee formulieren van iets te bevestigen of te ontkennen te boven gaat, dat is uit den bozen.

Uit de draad en het beloop van deze tekstwoorden trachten de Mennonieten te besluiten, dat het onder het Oude Testament, alwaar zulk een stipte en nauwgezette heiligheid niet vereist werd, en waaronder een wet die minder volmaakt was stand greep, wel geoorloofd was een eed te zweren, indien maar de meineed of valse eed gemeden werd; maar dat onder het Nieuwe Testament, alwaar een volmaakte wet is ingevoerd en onderhouden moet worden, alle eedzwering, hoedanige die ook mag zijn gans ongeoorloofd is. Op het een en ander antwoorden wij tot weerlegging van zulke wanbegrippen:

1. Vooreerst, dat dit leerstelsel van onvolmaaktheid van de zedelijke wet geheel onwaarachtig en vals is; omdat die wet, alzo zij de levende uitdrukking van Gods volmaaktheid is, ten allen tijde volmaakt geweest is.

2. Ten tweede, dat de geoorloofdheid van de eed onder het oude verbond van onze Heere Jezus, ziende op de plaatsen in de wet, Lev. 19:12, Num. 30:2,3, geenszins kan bedoeld wezen; overmits datgene hetwelk uit zijn aard en natuur met de heiligheid en oprechtheid strijdig is, nimmermeer van God in Zijn heilige wet aan iemand als geoorloofd kan toegelaten, veel minder voorgeschreven en goedgekeurd worden. Waaruit:

3. Ten derde, noodzakelijk volgt dat de Heere Jezus in die aangetrokken woorden uit Matth. 5, die oude geboden der zedelijke wet, in het wetboek van Mozes te lezen, op generlei wijze wegnemen, verandert, verbetert, veel minder afkeurt; maar dat Hij in dat hoofdstuk bezig is met de geboden van de wet te zuiveren van de verkeerde en valse uitleggingen der farizeeën en schriftgeleerden. En bijzonder in de aangetrokken woorden de eed rakende, Gods gebod daaromtrent te zuiveren van de verdraaiingen en beuzelachtige verklaringen, welke onder de Joden al vanouds en in Zijn tijd noch in zwang gingen. Waarom ik het niet ondienstig oordeel, maar een staaltje hiervan uit de uitleggers van de Joodse Talmud te hebben

aangehaald. Zo schrijft Maimonides, een voornaam leermeester der Joden, over de eed: Die zweert bij de hemel, bij de aarde, bij de zon of bij iets dergelijks, al is het dat zijn mening en doelwit is ingericht tot God Die deze geschapen heeft, het is nochtans geen eed. Insgelijks, die zweert bij een profeet of bij de Heilige Schrift, al is het dat zijn mening en doelwit is ingericht tot Hem Die de profeet gezonden heeft, of Die Zijn geboden in de Heilige Schrift gegeven heeft, het is nochtans geen eed. Hij wil zeggen, zulkeen is niet gehouden of verplicht zodanige eed na te komen en trouw te houden, tenminste hij is niet schuldig aan meinedigheid.

Dat dit een allerschandelijkste ontheiliging van de heilige eed is, begrijp licht een iegelijk; en dat onze Zaligmaker nu zulke verdraaiingen en valse uitleggingen van de eed bestraft en tegengaat, is middagklaar, uitwijzende de verzen 34 en 35: Zweert ganselijk niet, noch bij de hemel, omdat hij is de troon Gods; noch bij de aarde, omdat zij is de voetbank Zijner voeten. Hij weerlegt de bedrieglijke redenering der loze farizeeën, die het voor een beuzeling hielden met de hemel en aarde zo te spelen, indien ze maar de Naam van God met hun mond niet uitdrukten, al hadden zij met hun zielen op God, (de Schepper van hemel en aarde) gedacht en Hem bedoeld; gelijk wij van Maimonides zo-even gehoord hebben. Hierop laat de Heiland volgen: Noch bij Jeruzalem zult gij zweren, omdat zij is de stad des groten Konings. Want ook hieromtrent had de farizese school geheel ijdele onderscheidingen, van te zweren bij Jeruzalem, of in Jeruzalem of aan Jeruzalem; het ene zondig het andere onzondig; waarover die schrandere meesters het geheel niet eens waren. En als de Heiland in vers 36 nog aanknoopt: Noch bij uw hoofd zult gij zweren, omdat gij niet één haar kunt wit of zwart maken, veroordeelt Hij dat de mens zweert bij zijn hoofd, dat in zich zijn leven bevat, daar hij toch geen recht op heeft; als hetwelk staat onder de willekeur en wenk van een Ander, namelijk van God, Wie op deze manier een groot ongelijk geschiedt en Deszelfs Majesteit wordt verkleind; nademaal God alleen kan zweren bij Zijn leven, zeggende: Zo waarachtig als Ik leef; maar de mensen niet anders dan bij het leven Gods.

Uit dit alles wordt de staat van het geschil klaar en duidelijk, welke deze ongeletterde en in de geleerde oudheden der Joden

ongeoefende mensen niet doorzien hebben. Waarvandaan ze dan ook maar vergeefse arbeid doen als zij op dat woordje *ganselijk* niet, zo straf blijven staan; alzo dat woordje hier niet buiten het oogmerk van het redenbeleid van de Heiland moet getrokken worden, maar bepaald tot die ongeoorloofde eedformulieren (bij de schepselen, waarvan er de Heiland enige met name genoemd had) ook anderen van hetzelfde stempel, waarin zich de openbare roekeloosheid der Joden in die tijd zo schandelijk verliep.

Wij staan gereed billijk toe dat al die eedformulieren grotelijks te veroordelen zijn, en dat voorzeker niet kan gezworen worden zonder enig, hetzij bijgeloof, hetzij heiligschennis, bij de hemel, bij de aarde, bij de tempel, bij het hoofd van de koning, of bij zijn eigen hoofd. En daarom erkennen wij ook, dat dit ganse slag van eedzweren uit den boze is, zoals het de Heere Jezus Zelf verklaart in vers 37. Doch niet in die zin, welke de mennonieten nemen, en ook enigen onzer maar al te overbodig toestaan, alsof het kwaad der menselijke verdorvenheid tot het eedzweren de eerste aanleiding zou gegeven hebben. Maar in deze zin, dat alle eedzwering bij de schepselen, en daarom die ongeoorloofde formulieren voornoemd, waardoor buiten en behalve Gods allerheiligste Naam iets anders in de eed genoemd en voorgewend wordt, uit een onzuivere en troebele bron is voortgevloeid; en dat derhalve met een zwarte kool moet getekend worden alles wat van dat slag van onheilige eden is.

2. De andere plaats, uit de Brief van de heilige Jacobus, wordt ons tegengeworpen hoofdstuk 5:12: Voor alle dingen mijne broeders, zweert niet, noch bij den hemel, noch bij de aarde, noch enige andere eed; maar uw ja zij ja, en het neen, neen; opdat gij in geen oordeel valt; alzo zij in dezelfde staat van verschil met de voorgaande verkeert, ontwikkelt zich vanzelf uit de verkeerde uitlegging der partijen. Zonder dat die laatste bewoording, opdat gij in oordeel valt, hun gevoelen op enige wijze begunstigt; als welke niet anders zeggen wil dan, opdat gij van God of mensen niet geoordeeld en gedoemd worde; voor zoveel zodanige roekeloze zweerders bij de mensen niet alleen in verdenking komen, en van de vromen vooral, of heimelijk of openlijk van bedrog, tenminste van ijdelheid en lichtvaardigheid beschuldigd, veroordeeld en gedoemd worden. Maar ook van God geoordeeld en gedoemd worden, Die dat

lichtvaardig geslacht geenszins zal onschuldig houden, dat zo ijdel bij de geschapen dingen zweert, en dus een voornaam deel van de Goddelijke eredienst, welke met een bedaard gemoed en betamelijke eerbied moest geschieden, zo schandelijk bevlekt en onteert.

C. Hoewel ik nu licht genoeg, zo ik meen, over deze vraag heb verspreid om dit geschil zonder enige hapering te beslissen, zal ik evenwel tot meer volkomen zegepraal van onze goede zaak nog enige bewijzen kort aan het licht brengen, waarmee het rechtmatig gebruik van de eed rechtstreeks wordt gestaafd.

1. In eerste plaats komen die teksten in aanmerking, alwaar deze daad van eedzwering als een uitstekend deel van de godsdienst wordt opgegeven en ons aanbevolen. Als Deut. 6:13, 10:20: Gij zult den HEERE uw God vrezen en Hem dienen, en gij zult bij Zijn Naam zweren. Jes. 45:23: Alle knie zal Mij gebogen worden, alle tong zal Mij zweren. Doet erbij Jer. 4:2, 12:16. Men maakt hier wel een uitvlucht dat zulks gold onder het Oude Testament, maar met de heiligheid van het Nieuwe Testament niet bestaanbaar is. Dat dit eerste vals, (zo men het noemt) op deze gronddwaling van de partijen is boven al weerlegd; en thans merk ik bijzonder aan, dat in Deut. 10:20 die godsdienstige erediensten alleen worden aangehaald die uit de inwendige en onveranderlijke natuur van het Opperwezen voortvloeien; en tot de liefde Gods, welke de ziel van Zijn allervolmaaktste wet is, behoren.

2. Hier komen ten tweede, deze allerduidelijkste plaatsen bij, Jes. 19:18, 65:16: Wie zich zegenen zal op aarde, die zal zich zegenen in den God der waarheid; en wie zweren zal op aarde, die zal zweren bij den God der waarheid. Welke voorzeggingen zoveel meer de waarheid van hetgeen wij thans beweren bevestigen, omdat daarin van die betere en volmaaktere huishouding van het Nieuwe Testament gehandeld, en diensvolgens de partijen alle bedilling hierdoor wordt benomen. Doet erbij, Hebr. 6:16.

3. Tot nadere bevestiging van dit leerstuk dienen de voorbeelden der eed zwerende heiligen. Onder het oude verbond, van Abraham, Gen. 14:22, Izak, Gen. 26:28,31, Jakob, Gen. 31:53, David, 1Sam. 24:23, Elia, 1Kon. 18:15. Ook de heiligen onder het Nieuwe Testament, van Paulus, Rom. 1:9, 9:1, 2Kor. 1:23, alwaar het plechtig formulier van de eed zwerende van de apostel gebruikt wordt: Ik

roep God aan tot een Getuige over mijn ziel. Doet erbij, Gal. 1:20, 1Thess. 2:5. En bovenal is het de aantekening waardig hetgeen wij lezen in Op. 10:5,6 van die Engel, Die stond op de zee en op de aarde; Hij hief Zijn hand op naar den hemel, en hij zwoer bij Dien Die leeft in alle eeuwigheid. Welke Engel echter niet zozeer een geschapen, als wel ongeschapen Engel schijnt geweest te zijn, namelijk de grote Middelaar en Engel des verbonds Zelf. Wiens:

4. Gezag en voorbeeld wij diensvolgens hier ook aandringen in al die zo dikwijls herhaalde betuigingen, in de Evangelieschriften voorkomende: Amen, Amen, zeg Ik ulieden; Waarin gezinspeeld wordt op die doorluchtige plaats in de Godsspraken van Jesaja, tevoren aangehaald, hoofdstuk 65:16. Waar nog bijkomt, dat bij de Joden in vorige eeuwen en van onheuglijke tijden af het woord Amen in godsdienstige betuigingen en heilige eedzweringen in gebruikt is geweest, zoals blijkt uit Gen. 22:16,17, Num. 5:22.

5. Wat? God Zelf, lezen wij, heeft menigmaal Zijn woorden en beloften met plechtige eden gestaafd; hetgeen de apostel wil dat wij als een zonderling bewijs van Gods onverdiende en overvloedige goedheid in aanmerking zullen nemen, Hebr. 6:17,18, 7:20,21, uit Ps. 110:4. Voeg hierbij Gen. 22:16, Ps. 95:11. Verwondert zich iemand over de oorzaak van Gods eedzwering? Van nergens anders is ze af te leiden dan dat God ons zo heeft willen inboezemen dat Hij met de grootste zorg, ijver, brandende liefde, al wat Hij aan ons doet, uitwerken en tot opluistering van Zijn glorie inrichten en besturen zal; op die wijze dat Hij zomin in ons Zijn genade te schenken dan in Zijn eigen eer te handhaven zal verflauwen.

6. Hiervandaan neem ik alweer op, dat het godzalig eedzweren een zeer scherpe prikkel is om elk in zijn ambt en plicht aan te sporen, en een zuivere ijver in te blazen dat hij geen ogenblik daarin verflauwe; in welker voege mijn vorige stelling nogmaals wordt opgeklaard, namelijk dat de rechte eedzwering niet uit een kwade en onreine, maar uit een goede, reine en heilige springader vloeit.

7. Ik voeg hierbij, dat de eed, aldus beschouwd, ook een allersterkste band van alle menselijke maatschappij is, zo openbare als bijzondere. Hetwelk verder uit te breiden de tijd thans niet toelaat. Die met enig vernuft en oordeel is begiftigd, zal door eigen vlijt en naarstigheid dit gemakkelijk uitvoeren.

8. Laten wij dit nog meenemen, dat de eed dat heilige anker is waardoor twisten en geschillen die anders eeuwigdurend zouden zijn, uit de weg geruimd worden; zoals de apostel redeneert, zeggende Hebr. 6:16: De eed tot bevestiging is den mensen een einde van alle tegenspraak. Nu zou ons aardse leven door zoveel stormen en baren van twijfelingen geslingerd, nooit zonder dit anker in een veilige haven kunnen liggen. Hetwelk verder uit te breiden ons de tijd ontbreekt. Waarom wij:
9. Met deze aanmerking zullen eindigen, dat de eed een openlijk en een meest plechtig getuigenis is, dat iemand van Gods deugden en eigenschappen geven kan. Waarvandaan het dan geen wonder is, dat uit hetgeen wij in de eerste plaats reeds zagen, onder de bewijzen van de Goddelijke eredienst geteld wordt, welke alleen God toekomt; als Die in de eed erkend wordt alwetend en alomtegenwoordig te zijn, als zijnde naar het zeggen van de oude dichter Homerus, geheel oog en geheel oor; heilig en rechtvaardig, waarachtig en bestendig, zorg en toezicht dragende over de menselijke zaken, en op alles nauwkeurig acht gevende. Een milde Beloner van deugd en vroomheid, maar ook een strenge Wreker van ondeugd en goddeloosheid.

Vraag 102. Mag men ook bij de heiligen, of bij enige andere schepselen een eed zweren?
Antwoord. Neen; want een rechten eed zweren is God aanroepen, dat Hij, als Die alleen het hart kent, der waarheid getuigenis wil geven, en mij straffe, indien ik valselijk zweer; welke eer aan geen schepsel toebehoort.

Verklaring

HETGEEN wij hebben bijgebracht om het wettig gebruik der eedzwering te staven, dient insgelijks tot weerlegging van dat schandelijk misbruik waaraan de roomsgezinden zich schuldig maken, als ze de eer der eedzwering aan heiligen, de gezegende moedermaagd en meer andere schepselen opdragen.
A. Die besmetting is uit het heiden- en Jodendom oorspronkelijk. Te weten, de heidenen zwoeren bij hun goden en godinnen niet

alleen, maar ook bij de helden, (dat zijn halve goden) bij de geesten, bij schimmen, (zielen) de overledenen, bij het hoofd en leven, bij hun koningen en vorsten, en bij alles in een woord waarin zij meenden enig gedeelte van iets goddelijks te huisvesten. Ik ga tot de Joden over, die eveneens bij allerlei geschapen dingen zwoeren; bij heilige personen, als engelen, profeten, patriarchen; bij heilige plaatsen, als tempel, altaar, Jeruzalem; bij heilige zaken, als offeranden en gaven Gode toegewijd, van welke soort van dingen gehandeld wordt in Matth. 23:16-22. Tot opheldering van welke behoort, dat naar de leer der farizeeën een eed welke gezworen wordt bij de gave van het altaar, korban bij de Joden genoemd, voor gans heilig en onschendbaar werd gehouden; terwijl zij in de eed die bij het altaar, welke nochtans de gave heiligt, zegt de Zaligmaker, of bij de tempel gezworen werd, voor een eed van geen waarde hielden. En hieruit lopen nu die kwade en dwaze begrippen welke de Joden van de eed hadden, elk in het oog; en welke wij de Heiland tevoren hebben horen zeggen, dat ze uit den boze zijn, naardien deze voortvloeien uit bijgeloof, ijdelheid en snode geveinsdheid. Drie stukken die elk uwer gemakkelijk wat breder zou kunnen uitbreiden.

B. Onze Catechismus, om voort te gaan, veroordeelt met groot recht dit onwettig en ongodzalig eedzweren, met al wat tot dit stempel van Joodse of paapse bijgelovigheid behoort, als hij ons een zeer juiste en schriftuurlijke bepaling en beschrijving van het rechte eedzweren geeft, bestaande in een aanroeping Gods; dat Hij, als Die alleen het hart kent, der waarheid wil getuigenis geven, en mij straffe indien ik vals zweer. Hetgeen tot deze bepaling en beschrijving behoort, hebben wij reeds over de voorgaande vraag breed genoeg ontvouwd; en diensvolgens u daarheen wijzende, zullen wij alleen nog enige voorwendsels, en van hier en daar samengeraapte kleuren, wanneer men aan zijn ijdelheid een schijn en glans zoekt bij te zetten, uit de weg ruimen.

1. Men brengt vooreerst bij Deut. 4:26, 30:19, daar Mozes hemel en aarde tot getuige neemt tegen het Joodse volk. Edoch, niet het minste hebben die teksten gemeen met het eedzweren, waarvan alhier gehandeld wordt. Het is een figuurlijke manier van spreken, uit de redekunst ontleend, waardoor men een spraakwending gebruikt tot

onbezielde schepselen, hoedanig bij de redevoering in allerlei talen zeer gemeen is. Tot dit slag van spraakwending behoort bijvoorbeeld, Jer. 2:12,13: Ontzet u hierover gij hemelen, en zijt verschrikt, wordt zeer woest, spreekt de HEERE. Want Mijn volk heeft twee boosheden gedaan, en wat er meer volgt.
2. Wat meer kracht schijnt er te steken in de bijgebrachte teksten, 1Sam. 25:26 en 2Kon. 2:2; in welke voorste Abigaïl tot de koning David zegt: En nu mijnheer, zo waarachtig als de HEERE leeft, en uw ziel leeft; en in de andere, Eliza tot zijn meester Elia: Zo waarachtig als de HEERE leeft, en uw ziel leeft. Hier hebben wij, zeggen zij, een eed, gezworen niet alleen bij het leven van God, maar ook bij het leven van de menselijke ziel. Wij antwoorden, dat de twee leden van deze rede, zoals ze samen verbonden genomen worden, niets anders kunnen te kennen gegeven dan dat Abigaïl en Elisa zwoeren bij de Heere van het leven en aller mensen zielen. Het is nochtans beter, dat die twee leden van de andere gescheiden worden, en het achterste lid opgevat als een sterke verzekering, namelijk zo zeker en waarachtig als de HEERE leeft, wens ik dat uw ziel leeft; naar die manier van wens bij de Latijnen: Zo waarachtig als dit is, wens ik uw behoudenis. Zodanige sterke verzekeringen ontmoeten wij ook in 1Sam. 1:26, 17:55, 2Sam. 11:1 en elders meer.
3. Wat aangaat Gen. 31:53: En Jakob zwoer bij de Vreze van zijn vader Izak; dit wordt geheel buiten het oogmerk gerukt, dewijl het zeker is dat aldaar de Vreze Izaks God Zelf is, Die Zich aan de oude vaderen als een zeer te vrezen en gans geducht Opperwezen, en boven al de goden der heidenen te eren en te dienen, geopenbaard had.
4. Ten laatste wordt bijgebracht, Gen. 42:15, daar Jozef schijnt te zweren bij het leven van de koning van Egypte, als hij tot zijn broeders zegt: Zo waarachtig als Farao leeft! Ook hier zou men kunnen antwoorden, hetgeen wij zo-even zeiden, dat het een blote verzekering is van het leven van Farao en gelukkige regering. Of zo het gevoelen van anderen aangaat, zou Jozef als onderkoning van Egypte zulk een formulier van eed gebruikt hebben, om zich des te meer als een Egyptenaar te veinzen, en zich als zodanig aan zijn broeders te vertonen; waarin hij dan iets menselijks en zondigs zou begaan hebben. Doch hoe men het neemt, uit dit voorbeeld kan niets voor de wettigheid van te zweren bij het hoofd of leven van enig

doorluchtig persoon worden afgeleid.

HET VIERDE GEBOD

ACHT EN DERTIGSTE ZONDAG

Vraag 103. Wat gebiedt God in het vierde gebod?
Antwoord. Eerstelijk dat de kerkdienst, of het predikambt, en de scholen onderhouden worden, en dat ik, inzonderheid op den sabbat, dat is op den rustdag, tot de gemeente Gods naarstiglijk kome, om Gods Woord te horen, de Sacramenten te gebruiken, God den Heere openlijk aan te roepen, en den armen Christelijke handreiking te doen; ten andere dat ik al de dagen mijns levens van mijn boze werken ruste, den Heere door Zijn Geest in mij werken late, en alzo den eeuwigen sabbat in dit leven aanvange.

Verklaring

ZEER te prijzen is de wijsheid en zorgvuldige omzichtigheid met welke onze Heidelberger godgeleerden omtrent de verklaring van het vierde gebod verkeren. Welke allen behoorden na te volgen die deze zondagsafdeling in een kerkrede op de predikstoel behandelen; vooral sedert die ongelukkige strijd van partijen, onder de factie-namen van Voetius en Coccejus bekend, waardoor onze Kerk is gescheurd geweest, en de verschillende verklaringen van deze stof heeft begonnen gehouden te worden voor een zeker kenteken, en als een opgerichte banier en vaandel waaruit het prediken van elk gekend en onderscheiden kon worden, in welk leger hij diende, dat is, welke partij hij aanhing en welk gevoelen hij als ondertekend had.
Dat deze beklaaglijke broedertwisten inzonderheid over de aard van het vierde gebod onze kerkgemeenten een groot nadeel toebrachten, en wereldsgezinde mensen ruime aanleiding tot ongebondenheid, ijverloosheid en nalatigheid omtrent des Heeren dag en dienst gegeven hebben, zien alle oprechten en betreuren het. Geen dag is er toch die zo ongodsdienstig gehouden, zo ledig doorgebracht, zo zorgeloos ontheiligd wordt, dan die welke de openbare dienst Gods en tevens de afzonderlijke plechtig toegewijd, op de meest

godsdienstige wijze behoorde onderhouden en in de oefening der godvruchtigheid doorgebracht te worden. Welk gevoelen men dan ook mocht omhelzen, of dat, hetwelk men stelt dat de onderhouding van des Heeren dag van een Goddelijk gezag en instelling is, of dat, hetwelk de onbetwistbare verplichting tot het waarnemen van deze dag van godsdienst, van de instelling en ordinantie der oude Christenkerk afleidt.

Zeker, die zeer geleerde mannen die het vierde gebod ceremonieel, (dat is kerkplechtig) of voornamelijk, of in het geheel verklaard hebben, hebben dit nooit tot een voornemen gehad dat zij de verplichting tot het waarnemen van de Goddelijke dienst, hetzij in het openbaar, hetzij in het afgezonderde, zouden tegengaan en verminderen; veel minder dat zij zich voorstanders zouden betonen van een losbandig verzuim, waardoor des Heeren dag ontheiligd wordt. Maar dit is alleen hun bedoeling geweest, dat de Christelijke vrijheid niet bezwaard zou worden met een Joods juk, en dat de eredienst, Gode uit kracht van het vierde gebod te bewijzen, niet slaafs, maar vrijwillig geschiedt; dat is, dat de Goddelijke dienst uit een levendig beginsel en zuivere bron van liefde Gods voortvloeit, en niet uit enig bijgeloof en onzuivere farizese ijver van verkeerde godsdienstigheid. Zo is het inderdaad met de zaak gelegen. Een ieder van onze godgeleerden die ooit over de natuur en verplichting van het vierde gebod heeft geredetwist, hebben eenstemmig betuigd en beweerd, dat de dag des Heeren welke de openbare dienst Gods en der heilige samenkomsten al van de eerste beginselen van het Nieuwe Testament af is toegewijd geweest, van allen die God vrezen en de Christelijke naam belijden en trachten voor te staan, godsdienstig en heilig moet onderhouden worden. Alhoewel geen bijzondere heiligheid aan die dag, gelijk aan de Joodse sabbatdag, kan en moet toegeschreven worden; als hetwelk niet bestaanbaar is met de vrijheid en zuiverheid van de betere huishouding van het Evangelie, onder welke het onderscheid der dagen is weggenomen en vernietigd. Het blijkt dan middagklaar dat al wat er gezondigd wordt in het ontheiligen van des Heeren dag, niet toegeschreven moet worden aan een gebrek of ondeugd van de leer, maar aan het gebrek en ondeugd van het verdorven menselijk hart, dat aanstonds zeer gewillig, begerig en gretig is om zelfs de minste gelegenheid

aan te grijpen, die dienstig en gunstig schijnt aan het zorgeloze vlees, en om zich in deszelfs strikken tot zijn eigen verderf te bewaren.
Teneinde nu dit meer en meer toenemend kwaad tegen te gaan, en zoveel mogelijk paal en perk te stellen, ben ik van oordeel dat men op de predikstoelen niet in het brede en scherpzinnig over de sabbat behoort te redeneren, noch al die vragen en geschillen uitpluizen welke op de academies behandeld worden, rakende de oorsprong en de eigen aard en wezen van de oude sabbat. Maar dat men veel liever alle twist daarover afsnijdende, en elk de vrije keuze van zijn gevoelen latende, het daarop toelegt, waarin al onze godgeleerden eenstemmig overeenkomen, namelijk dat de dag des Heeren, die in de plaats van de Joodse sabbat gekomen is, moet geheiligd worden; echter zonder de Joodse strengheid, waarvan de Christenen ontslagen zijn. Alzo dat die dag, zo aan de openbare als aan de afgezonderde oefening van godsdienst en godvruchtig werk op een plechtige en statelijke wijze besteed wordt. Teneinde onze geest van de arbeid en zorg van ons dagelijks beroep ontslagen, in de overdenking der hemelse dingen des te vrijer zich bezighoudt, en des te dieper intreedt in die zalige rust Gods, of die eeuwigdurende en grote sabbat van het Nieuwe Testament. Welke beginselen van de gelovigen hier op aarde gesmaakt worden, wanneer zij al hun lust en vermaak stellen in de meer gemeenzame en nauwe gemeenschap met God, en welker volkomen vervulling zij in de hemel zullen bereiken, als zij tot de onmiddellijke gemeenschap en genieting Gods zullen worden overgevoerd. Dit is die sabbat waarvan onze Heidelbergers spreken in het slot van hun verklaring, met de woorden: Den eeuwigen sabbat in dit leven aan te vangen.
Hij moet gewis geheel en al ledig zijn van de Geest van Christus, die niet met zijn ganse hart aan zulk een voorwaarde en wet, zo gemakkelijk en zo vermakelijk, zijn toestemming geeft; want:
1. Vooreerst, het staat bij elk vast dat de eerste dag der week, zo niet door een uitdrukkelijk gebod, tenminste door het voorbeeld van Christus en Zijn apostelen aan de Goddelijke dienst op een plechtige wijze is besteed. Die derhalve zich hier onttrekt en van deze plicht ontslaat, die toont juist hierdoor dat hij zich niet laat leiden door de Geest van Christus, en de naam van Zijn discipel onwaardig

is.
2. Ten tweede, de Christelijke Kerk heeft deze dag standvastig onderhouden, en op enige meer plechtige wijze willen toewijden, zo aan de gedachtenis van Christus' opstanding op de eerste dag der week, en invoering door Hem van een betere huishouding, als aan de heilige samenkomsten der Christenen op die dag, tot onderlinge en openbare stichting en opbouwing in hun geloof, met samenvoeging ook van de godsdienstige oefeningen met de huisgezinnen, tot overvloediger bevordering in hetzelfde geloof. Die derhalve deze plicht niet waardig en blijmoedig op zich neemt, niet godsdienstig vervult, die maakt zich juist hierdoor kenbaar een onwaardig lidmaat der Christelijke Kerk te wezen, wie geen deel of lot toekomt in de gemeenschap der heiligen.
3. Ten derde, nademaal een plechtiger, vrijer en van de zorg van dit leven ontslagen dienst van het zalig Opperwezen ook voortvloeit uit onze morele of zedelijke verplichting aan God, en daarom ook in de wet der tien geboden ons zo zonderling bevolen wordt, hoewel er naar de aard der oude huishouding vele ceremoniële of kerkplechtige geboden zijn bijgekomen; zo gedraagt zulkeen zich gewis, nu al dat ceremoniële is weggenomen en afgeschaft, als een weerspanneling tegen God, en hij versmaadt en vertreedt Deszelfs allerheiligste wet, die zodanige morele en zedelijke verplichting weerspreekt. Als ware die een al te zware last en al te nauwe band, en daarom liever wil, of in zijn dagelijks werk en beroep zich vermoeien en afsloven, of dat nog erger is, zijn ledige tijd besteden aan de werken der duisternis, en die rust die aan God en godsdienst verschuldigd is, verspillen in tijdelijke bezigheden en werken van het vlees.
4. Ten vierde zeg ik, dat het een onschatbare weldaad en gans zonderling geschenk van God is, dat hij ons een gehele dag gegeven heeft, waarin wij van de aardse zorg mogen adem scheppen, en reikhalzen om de hemelse rust wat naderbij te genieten; teneinde wij als met vleugelen des geloofs naar de hemel vliegen, en door het Goddelijke te overdenken, zo in het openbaar als in onze afzondering, hoe langer hoe meer vernieuwd worden naar het beeld van de hemelse Vader, en zo al vooruit smaken de vreugde van het toekomende leven. Derhalve, hij betoont zich maar al te vleselijk,

ondankbaar en der hemelse gemeenschap onwaardig, die tegen zulk een grote weldaad Gods protesteert (opdat ik zo spreke) en dat aller dierbaarste geschenk van zulk een rustdag versmaadt als een hatelijk juk en last, dat hij onder allerlei gezochte voorwendsels en dwaze redeneringen van zijn hals poogt af te schudden.

5. In de vijfde plaats zal ik dit alles besluiten en wat nader aandringen met een zeer merkwaardige schriftuurplaats, welke rechtstreeks onze onder handen zijnde zaak bedoelt, Jes. 58:13,14: Indien gij uw voet van den sabbat afkeert van te doen uw lust op Mijn heiligen dag; en indien gij den sabbat noemt een verlustiging, opdat de HEERE geheiligd worde Die te eren is; en indien gij dien eert, dat gij uw wegen niet doet noch uw eigen lust vindt, noch een woord daarvan spreekt. Dan zult gij u verlustigen in den HEERE; en Ik zal u doen rijden op de hoogten der aarde, en Ik zal u spijzigen met de erve van uw vader Jakob; want de mond des HEEREN heeft het gesproken.

I. Voor alle dingen dient in aanmerking genomen te worden dat hier gehandeld wordt van de dagen van het Nieuwe Testament. De sabbat betekent in deze Godsspraak die grote sabbatrust, voor het volk van God bewaard onder de huishouding van het betere verbond, wanneer men rusten moest van dode en kwade werken, en God geheiligd zou worden in het nu volbrachte genadeverbond. Die sabbat is aangebroken en aan de wereld verschenen, als Christus uit de doden verrezen is. Toen is Gods volk sabbat, dat is rust gegeven van het juk der zonde, als hetwelk nu door Christus in Zijn graf gedompeld en vernietigd was. Toen is door Hem Zijn volk rust en ademhaling verschaft van alle slaafse arbeid, en ook van dat lastige juk der ceremoniën en Joodse kerkplechtigheden, dat tot nog toe de halzen der gelovigen had gedrukt. Toen is God waarlijk begonnen geheiligd te worden in al Zijn heerlijke en grootmachtige werken, zo der schepping als der herschepping en vernieuwing door Zijn Woord en Geest. Deze sabbat, op aarde begonnen, zal voortduren in de hemelen door de ganse eeuwigheid der eeuwen; en van deze sabbat die hier in de staat der genade, en namaals in de staat der heerlijkheid van de heiligen en uitverkorenen gediend wordt, ziet men als een gemene leus en een bijzonder voorbeeld in die plechtige en godsdienstige eredienst die geoefend wordt op elke dag des

Heeren. En diensvolgens moeten wij het beide in die tekst bij Jesaja onder de naam van sabbat begrijpen. Ik zal de zin der Godsspraak, welke ons de staat der evangelische vrijheid met de aangenaamste kleuren schildert, in een korte parafrase of omschrijving een weinig ophelderen.

A. Onder de plichten die in het 13de vers worden opgeteld, is:

a. De eerste, de voet af te keren op de sabbat, dat zeggen wil, zich niet toe te geven om te gaan wandelen en hier en daar te lopen, om zulke dingen na te jagen die aan het vlees behaaglijk en deszelfs gemakken en vermaken zijn.

b. De tweede is, zijn lust niet in te volgen op die heilige dag; het wil eigenlijk zeggen zijn neigingen de teugel niet te vieren, zich niet in te laten met verzuim van de dienst Gods, waartoe wij van nature genegen zijn, in bezigheden aan het verdorven vlees zo aangenaam.

c. De derde plicht is, de sabbat zijn verlustiging te noemen, dat is, die niet voor een juk te houden, maar integendeel met groot vermaak deszelfs onderhouding op zich te nemen, en met een blijmoedige geest te oefenen.

d. De vierde is, de sabbat te noemen het heilige des HEEREN, het geëerde. Dat zoveel wil zeggen, als de sabbat ook te houden voor iets heerlijks, dat als een heilig en mild geschenk van des HEEREN hand de mensen geschonken is; hetwelk zonder de hoogste eerbied te ontvangen een grote ontering van God zou zijn; en in de onderhouding van welke sabbat een gelovige ziel daarentegen haar eer en luister moet stellen.

e. De vijfde plicht is, indien gij die sabbat eert door uw eigen wegen niet op te volgen, dat is, indien gij de dagelijkse zorg en bekommering aan de kant zettende, en de wereldse bezigheden in rust latende, de hemelse wegen inslaat, en uw loop op de weg der heiligmaking wakker en dapper voortzet, door godvruchtige overdenkingen en oefeningen.

f. De laatste plicht is, zijn eigen lust niet te vinden, noch een woord spreken; te weten een lichtvaardig, ijdel, ongezouten woord, niet overeenkomstig met de waardigheid van de godsdienst, noch met de liefde van het Goddelijk Woord, dat op die dag als zijnde het geestelijk voedsel, hart en mond moet vervullen.

B. Aan deze zes plichten worden in het volgende 14de vers drie grote

en uitstekende beloften verbonden.
1. Dan zult gij u verlustigen in den HEERE. Dat is, dan zal het uw ziel zeer zoet wezen zo nabij de HEERE te zijn, door zo bezig te zijn in het bidden, lezen, horen en overdenken van Gods Woord; dan zult gij proeven en smaken overvloedige vertroostingen van de Heilige Geest, en uw ziel zal als met smeer en vettigheid verzadigd worden. En dan zullen u al meer en meer de oefeningen van godsdienstigheid, de vleselijke mens zo bitter en onaangenaam, zeer zoet en vermakelijk zijn.
2. En Ik zal u doen rijden op de hoogten der aarde. Dat is, Ik zal Mijn belofte waarmaken, dat de gehele aarde u onderworpen zal worden tot gehoorzaamheid des geloofs. De metafoor of een spreuk is genomen van een overwinnaar of zegepraler, die op zijn paard gezeten, of wagen gevoerd, de hoogste steden en kastelen der aarde zeer triomfantelijk inrijdt, als hier nu een eigenaar daarvan. Niets heeft de loop van het Evangelie meer gestuit, dan die traagheid, luiheid, lusteloosheid waarmee wij zijn aangedaan, zo omtrent die grote sabbatrust van het Nieuwe Testament, als omtrent de openbare dienst Gods. Indien, gelijk betamelijk is, de harten van allen branden van liefde Gods, indien de toeleg tot bevordering van de ware heiligheid behoorlijk werkzaam was en bloeide, zo in het ganse leven als in de vergaderingen en bijeenkomsten der Christenen; buiten twijfel zou de Christelijke naam binnenkort als een stralend Goddelijk licht en schijnsel zich allerwege verspreiden; en Joden, mohammedanen, heidenen, ja al de einden der aarde tot de school der Kerk lokken en overbrengen.
3. De derde belofte is, en Ik zal u spijzigen met de erve van uw vader Jakob. Dan zal Ik over u uitstorten al die goederen die door het land der belofte, dat van melk en honing vloeide, geestelijkerwijze zijn afgeschaduwd geweest. En Ik zal u volop doen smaken al die hemelse lekkernijen en rijkdommen van het genadeverbond; dermate, dat het Evangelisch Koninkrijk zou overvloeien van rechtvaardigheid, vrede en blijdschap door de Heilige Geest in al deszelfs leden; teneinde aldus die heerlijke beloften, aan vader Jakob en de andere kerkvaders vanouds gedaan, eindelijk eens vervuld worden.
II. Deze zo uitmuntende en zinrijke Godsspraak van de profeet

Jesaja heb ik des te liever hier bijgebracht en uitgelegd, omdat daaruit een groot en uitstekend licht verspreid wordt over onze Catechismus en de verklaring van die zondag, die wij thans onder handen hebben.
Daarin worden de verplichtingen welke dit vierde gebod de gelovigen van het Nieuwe Testament oplegt en voorschrijft, tot twee grote en voorname hoofddelen gebracht.
A. Het eerste hoofddeel behoort tot de openbare en uitwendige eredienst door Christenen, op zekere dagen waar te nemen.
B. Het andere raakt de afzonderlijke en inwendige godsdienst, die in de ganse loop van ons leven op alle dagen en tijden moet geoefend worden.
A. In het eerste hoofddeel worden zes leden door onze Heidelbergse onderwijzer opgegeven.
1. Eerst, dat de kerkdienst of het predikambt en de scholen onderhouden worden. Namelijk, die grote rustdag van het Nieuwe Testament wordt onderhouden, voortgezet, in helder daglicht gesteld en de mensen aanbevolen door de prediking van het Woord des Evangelies. In Gods Kerk moet toch de gewone bediening van dat Woord stand grijpen en bloeien; als waardoor de verborgenheden van het Koninkrijk der hemelen ontsloten en verkondigd, en de mensen van de ellendige slavernij der zonde teruggeroepen worden tot de vrijheid der kinderen Gods, en tot de gerustheid van een goede conscientie, te verkrijgen in de inwendige gemeenschap Gods. Nu wordt immers de kerkdienst of het predikambt gevoed en aangekweekt door de scholen en academies, waarin dezulken door die heilige dienst geformeerd en bekwaam gemaakt worden, die te zijner tijd eens zullen worden uitdelers van de verborgenheden der zaligheid. Een bekende stof, welke het niet nodig is breder uit te breiden.
2. Hierop volgt, en dat ik tot de heilige vergaderingen naarstig kome, zo op andere dagen, als inzonderheid op feestdagen. Hierdoor wordt te verstaan gegeven de dag des Heeren, benevens enige andere plechtige en godsdienstige feestdagen; in welke alle men zich met het nalaten en aan de kant zetten van de dagelijkse bezigheden, moet afzonderen tot de dienst van God en het Evangelie, welks loop en uitbreiding zo bevorderd wordt, als elk naar zijn vermogen, en zichzelf opbouwt in zijn allerheiligst geloof, en ook

anderen met een goed voorbeeld voorgaat en toelicht. Nademaal er niets schadelijker is aan de voortplanting van het Christendom dan de onderlinge bijeenkomsten na te laten, volgens Hebr. 10:25, Jes. 2:3.

3. Het oogmerk van deze bijeenkomsten is om Gods Woord te horen. Dat Woord is een zaad Gods; niet vergankelijk maar onvergankelijk, levend en eeuwig blijvend, naar de taal van Petrus, 1Petr. 1:23, waaruit wij wedergeboren worden, en het geloof benevens de overige vruchten des Heiligen Geestes ontvangen. Achtereenvolgens de bijzondere ordinantie of bestelling Gods; want hoe zullen zij geloven, vraagt de apostel, in Hem van welke zij niet gehoord hebben? En hoe zullen zij horen, zonder die hun predikt? Rom. 10:14. En Jes. 8:20 wordt elk geroepen tot de wet en tot de getuigenis; zo zij niet spreken naar dit woord, het zal zijn dat zij geen dageraad zullen hebben. Het wil zeggen, dat Christus anderszins met de Geest van Zijn genade en heerlijkheid hen niet zal verlichten. Die derhalve de prediking van Gods Woord of versmaden, of nalaten, blijven in de duisternissen, en tonen metterdaad kinderen der duisternissen te zijn. Desgelijks is ook Gods Woord voor diegenen die reeds de beginselen des geloofs ontvangen hebben, en uit dat Woord wedergeboren zijn, het geestelijk voedsel waardoor zij moeten gevoed, opgekweekt en versterkt worden, om te groeien en op te wassen tot de volkomen mate des lichaams van Christus. Zodat niemand waarlijk! zonder gevaar te lopen van zijn eeuwige zaligheid, zich van deze hoognodige plicht van Gods Woord te horen, mag onttrekken. Hier mag ook niet vergeten worden de huiselijke lezing en overdenking van dat Woord, achtereenvolgens de eerste Psalm: Welgelukzalig is de man die niet wandelt in den raad der goddelozen, noch staat op den weg der zondaren, noch zit in het gestoelte der spotters; maar zijn lust is in des HEEREN wet, en hij overdenkt Zijn wet dag en nacht.

4. De onderwijzer voegt erbij, de Sacramenten te gebruiken. Deze zijn die allerheiligste tekenen en zegelen van het verbond der genade, en naar de instelling Gods nog voller en overvloediger kanalen en genadestromen dan het Woord zelf, om de verborgen werkingen van de Heilige Geest aan de zielen der gelovigen toe te passen. En daarom, niemand die zijn zaligheid ter harte gaat, kan en

mag zulke heil- en troostrijke bronnen en springaders van zaligheid verwaarlozen.
5. Al verder, God de Heere openlijk aan te roepen. God is wel overal, nabij allen die Hem aanroepen in geest en in waarheid; en bijgevolg kan Hij zowel in de gesloten binnenkamer als in de tempels en openbare vergaderplaatsen der gelovigen gevonden worden. Er kan evenwel niet aan worden getwijfeld, of Hij is nog op een bijzondere wijze zulke gebeden meest nabij, en verhoort deze, welke van de ganse gemeente gezamenlijk worden uitgestort. Ook kan onmogelijk die grote belofte van onze gezegende Heere tevergeefs wezen: Waar twee of drie vergaderd zijn in Mijn Naam, daar ben Ik in het midden van hen, Matth. 18:20. Ook is dit een wezenlijk gedeelte van de gemeenschap der heiligen, welke niemand zonder een zware misdaad te begaan kan verzuimen. Ondertussen moeten hiermee ook afzonderlijke en huiselijke gebeden gepaard gaan, welke onze Catechismus hier geenszins uitsluit, maar veeleer insluit en stilzwijgend ons aanbeveelt, en die op des Heeren dag nog overvloediger van een ieder Christen moeten gedaan worden.
6. De laatste plicht is, de armen Christelijke handreiking te doen. Ook dit is een voornaam gedeelte van de gemeenschap der heiligen; elk moet hier naar vermogen iets toebrengen, en zo de hand toereiken tot vermeerdering van de goederen der armen, die als de algemene schatkamer der Kerk zijn. Dat moet men in weldoen ten allen tijde en bij alle gelegenheden, maar zonderling op de eerste dag der week, naar het bevel van de apostel in het voorbeeld van de eerste Christenkerk, 1Kor. 16:2. Deze gaven zijn als een offer van liefelijke reuk, daar de Heere een welbehagen in heeft, en welke de apostel zo hoog nodig acht, dat hij ze aan onze Christelijke belijdenis als een aanhangsel hecht, dat hier zeer opmerkelijk is. Want zijn Hebreeën vooraf hebbende vermaand in zijn Brief, hoofdstuk 13:15: Laat ons dan door Christus altijd Gode opofferen een offerande des lofs, dat is de vrucht der lippen die Zijn Naam belijden; zo laat hij er onmiddellijk op volgen als een aanhangsel van onze godvruchtige mondbelijdenis in vers 16: En vergeet de weldadigheid en de mededeelzaamheid niet; want aan zodanige offeranden heeft God een welbehagen.
B. Al deze plichten nu zullen wij zoveel godsdienstiger waarnemen,

hoe dieper wij de ware sabbatrust van het Nieuwe Testament zijn ingetreden en de hoedanigheden daarvan gesmaakt hebben. En dit is dat andere hoofddeel, dat wij uit onze Catechismus nog te verklaren hebben, rakende de inwendige godsdienst, die op alle dagen en tijden van ons moet waargenomen worden. Tot drie stukken brengt dit ons Heidelbergs onderwijs, waarin gezegd wordt: Ten andere, dat ik al de dagen mijns levens van mijn boze werken viere, de Heere door zijn Geest in mij werken late, en alzo de eeuwige sabbat in dit leven aanvange.

In dit laatste lid wordt voorgesteld hetgeen ik tevoren al verklaard heb, dat de Joodse sabbat heeft afgebeeld die grote, duurzame en eeuwige sabbat of rust van het Nieuwe Testament, in welke men zou treden, het juk der zonde en daarbenevens het juk van alle ceremoniële wetten en inzettingen verbroken zijnde. Opzettelijk heeft de apostel Paulus deze stof behandeld en verklaard, Hebr. 3:11-19 en 4:8-11. En hierheen behoort ook, behalve die zinrijke Godsspraak van Jesaja, even hiervoor van ons ontvouwd, die voorzegging van dezelfde profeet aangaande de evangeliedagen, hoofdstuk 56:1,2: Mijn heil is nabij, zegt de HEERE, en Mijn gerechtigheid om geopenbaard te worden. Welgelukzalig is de mens die zulks doet, en des mensenkind dat vast daaraan houdt. Die den sabbat houdt, zodat hij die niet ontheiligt, en die zijn hand bewaart van enig kwaad te doen. Vergelijk hiermee nog nader de verzen 4-7 van hetzelfde hoofdstuk.

1. Teneinde dit geheim nog wat dieper in te zien, zal ik de verborgen en geheime zin van de Joodse sabbat met weinig woorden wat nader verklaren en ophelderen. Het pleegt doorgaans een teken genoemd te worden, en was een sacramenteel teken van Gods verbond, volgens Ex. 31:13: Gij zult Mijn sabbatten onderhouden; want dit is een teken tussen Mij en tussen ulieden in uw geslachten, opdat men wete dat Ik de HEERE ben, Die u heilig. Vergelijk Ez. 20:12. Het was:

a. Vooreerst, een sacramenteel gedenkteken van de schepping en van die rust welke God uit de volmaking van die werken schiep. Alwaar men tevens de nieuwe schepping of herschepping in aanmerking moet nemen; nademaal die eerste een doorluchtig voorbeeld van een veel voortreffelijker schepping geweest is, waarin

God al Zijn heerlijkheid en roem tentoonspreidde, en in welk werk Hij wel allermeest berustte.
b. De sabbat is de Joden een gedenkteken geweest van hun verlossing uit Egypteland. Leest hieromtrent de herhaalde wet der tien geboden, Deut. 5:15: Want gij zult gedenken dat gij een dienstknecht in Egypteland geweest zijt, en dat de HEERE uw God u vandaar heeft uitgeleid door een sterke hand en een uitgestrekte arm; daarom heeft u de HEERE uw God geboden dat gij den sabbatdag houden zult. Waarin tegelijk een voorbeeld geweest is der verlossing van de slavernij en het geweld des duivels en van al de poorten der hel.
c. Ook heeft de sabbat betekend en verzegeld die volkomen verlossing welke gelegen is in de bevrijding en het ontslag van de zonde, en van alle weder gedachtenis van schuld en vloek; teneinde een volkomen heiligheid, niet slechts een voorbeeldige en schaduwachtige verkregen wordt, maar die de mens naar het beeld Gods in geest en waarheid hervormt.
d. Ten laatste heeft die oude sabbat herinnerd en betekend die onuitsprekelijke vrede, rust en blijdschap, welke uit een waarlijk bevredigde consciëntie wordt geboren, en die zich niet meer van enig dood werk, dat verdoemen kan, bewust is, Rom. 8:1.
2. Achtereenvolgens deze korte trekken en schetsen wordt de sabbat van het Nieuwe Testament dan gevierd:
a. Vooreerst, wanneer God erkend wordt, niet alleen als Schepper van het gehele AL, maar ook als Herschepper, Die door Zijn almachtige kracht gebouwd heeft een nieuwe hemel en nieuwe aarde, waarin gerechtigheid woont; en alwaar Zijn vernieuwde schepselen in nieuwigheid des levens wandelen. Zij ontheiligen derhalve die grote sabbatrust van het Nieuwe Testament, zoveel zij hun oude mens, die geheel verdorven is, nog dienen als slaven der zonden, en van een nieuwigheid des levens een afkeer hebben.
b. Ten tweede, de grote sabbatrust van het Nieuwe Testament wordt godsdienstig van al dezulken onderhouden, die erkennen dat zij door een Goddelijke hand uit het geestelijk Egypte uitgeleid en van het dienstbaar juk der zonden en des vleses zijn verlost; op die wijze, dat zij niet langer de werken der duisternissen doen, maar dat zij daarvan, als zijnde een allerellendigste slavernij, rusten en als ademhalen, zijnde nu overgebracht tot de aangename vrijheid de

kinderen Gods. De ontheiliging daar nu tegenovergesteld, valt hier weer elk licht in het oog.
c. Ten derde, hij viert de grote evangelische sabbat, die de Heilige Geest ontvangt en in zich, (gelijk de Catechismus spreekt) werken laat; dewijl hij zich aan Deszelfs invloed en leiding geheel en al overgeeft. Zodat hij daardoor hoe langer hoe meer wordt verlicht, geheiligd, in zijn levend geloof gesterkt en bemoedigd; en zo van zijn roeping in verkiezing meer verzekerd wordt; alzo dat hij in Christus leeft, en ook toont dat Christus in hem leeft.
d. Ten laatste, de gelovigen vieren het feest van deze grote sabbat, als zij de zalige vruchten gevoelen van de Heilige Geest, Die in hen woont, en proeven en smaken die vrede des gemoeds die alle verstand te boven gaat, in een zoete kalmte van een gerust geweten; en door dit alles als in het voorportaal van de hemel verkeren, vooruit smakende die heerlijke en onuitsprekelijke vreugde die onder het zegel der eeuwigheid alsnog verborgen en opgesloten ligt.
Uit dit alles blijkt nu klaarder dan de middag, dat hoe iemand deze grotere sabbat van het Nieuwe Testament heiliger onderhoudt, en het genot van deszelfs zoetheid overvloediger smaakt, hoe smakelijker en zoeter hem zal voorkomen een stipte en godsdienstige onderhouding en heiliging van de dag des Heeren. En bijgevolg, om er dit tot een slot aan te hechten, hij betoont zich openlijk een vleselijk mens en ellendige slaaf van de zonde te wezen, die noch lot noch deel heeft in de erfenis der heiligen, die de heiliging van des Heeren dag, welke zo vrij, zo genoeglijk, zo vermakelijk en de vrijheid van Gods kinderen zo waardig en overeenkomstig is, veracht en versmaadt.

HET VIJFDE GEBOD

NEGEN EN DERTIGSTE ZONDAG

Vraag 104. Wat wil God in het vijfde gebod?
Antwoord. Dat ik mijn vader en mijn moeder, en allen die over mij gesteld zijn, alle eer, liefde en trouw bewijze, en mij hunner goede leer en straf met behoorlijke gehoorzaamheid onderwerpe, en ook met hun zwakheid en gebreken geduld hebbe, aangezien het Gode belieft ons door hun hand te regeren.

Verklaring

IN de tweede tafel der wet, welke de plichten der liefde de naasten te bewijzen behelst, verdient met alle recht de eerste plaats het gebod van het eren van vader en moeder; hetwelk ook niet zonder gewichtige redenen, met het zegel van een bijzondere belofte gestaafd, en elk tot een zorgvuldige onderhouding aanbevolen is.
Niets is er waarlijk gepaster en gevoeglijker dan dat men na de eredienst de hemelse Vader verschuldigd, tot die eerbied neerdaalt met welke de aardse vaders vereerd moeten worden, waarin God enig gedeelte van Zijn Oppermajesteit heeft willen doen huisvesten en uitblinken. Niets is er ook bekwamer en geschikter dan dat het begin der tweede tafel van die verbintenis en verplichting onder de mensen, om de meerderen te eerbiedigen, afgeleid wordt. Welke, indien ze plaatsgrijpt en onderhouden wordt, een groot sieraad en voordeel aan de gehele menselijke maatschappij bijzet. Gelijk aan de andere kant uit derzelver verwaarlozing of schending, alle schande en nadeel, en een oneindige hoop van allerlei kwaad wordt geboren, tot ontering en afbreuk van het menselijk geslacht.
Dit gebod verdeelt zich vanzelf in twee voorname leden, welke:

I. Eerst de plicht vertoont van de vader en moeder te eren.
II. Het andere de belofte behelst, aan de plicht gehecht: Opdat uw dagen verlengd worden in het land dat u de HEERE uw God geeft.

I. In het eerste zijn twee dingen onderscheiden aan te merken. A. Hoe ruim de benaming van vader en moeder zich uitstrekt. B. En wat er in de plicht van die te eren ligt opgesloten.
Tot grondslag van onze verklaring van dit gebod dienen wij twee, tevoren al opgegeven, regels van uitleg om daarop te bouwen, te laten voorafgaan.
a. De eerste is, dat de Wetgever, zo in het verbieden van de ondeugd als in het gebieden van de deugd, altijd datgene uitdrukt en opnoemt, dat het grootste en voornaamste in zijn soort is. In dit gebod wordt de gehoorzaamheid aan allen die boven ons zijn, gelijk het onze Catechismus mede zo begrijpt, geboden. Opdat nu deze onze verplichting des te sterker zou klemmen, wordt in de wet datgene uitgedrukt en opgenoemd, dat de natuur zelf alle mensen zeer diep inscherpt en inboezemt, namelijk dat men onze ouders, van wie wij onze geboorte hebben, eren moet. Opdat wij hieruit zouden leren dat de gehoorzaamheid welke de minderen aan de meerderen zijn verschuldigd, Gode even aangenaam is als de onderhouding van die natuurlijke en allersterkste band van gehoorzaamheid, waarmee wij aan onze ouders gebonden zijn; en daarentegen dat alle ongehoorzaamheid even schandelijk en verfoeilijk van God gerekend wordt.
2. De tweede regel is, dat onder een soort van deugd of ondeugd het ganse geslacht begrepen wordt; om welke reden onder het eren van vader en moeder, allerlei eerbied en gehoorzaamheid in het algemeen is opgesloten, welke de mindere aan zijn meerdere verschuldigd is.
A. Maken wij nu een aanvang met het voorste lid van het eerste deel, dan moet volgens de zo-even opgegeven regels van uitleg de naam van vader en moeder in zijn volle ruimte en uitgebreidheid worden opgevat, begrijpende onder zich die allen, die met enige waardigheid, verhevenheid en gezag over ons bekleed zijn, waardoor zij ons tot eerbied daaraan verbinden. Niet ongepast kunnen al die personen onder drie rangen geschikt worden, en aangemerkt of in de huiselijke, of in de kerkelijke, of in de burgerlijke stand.
a. De eerste en alleroudste is buiten twijfel de huiselijke stand, bijzondere huisgezinnen rakende, alwaar door vader en moeder niet alleen verstaan wordt die wij het allernaast ons leven zijn verschuldigd, maar ook alle voorouders in verdere afstanden. Daarna die in

naam en recht van ouders door huwelijksverbintenis getreden zijn; ook die door uiterste wil of bijzondere wetten met vaderlijk gezag over ouderloze wezen plegen gesteld te worden.
b. De tweede plaats van de vaderlijke en ook moederlijke naam is men de kerkelijke stand verschuldigd; begrijpende allen die met leer ons voorlichten, en het gemoed vormen met lessen van eerbaarheid, deugd en godvruchtigheid. De herders en leraars versta ik vooral, die wanneer zij iemand met de beginselen en zaden van de zaligmakende leer vervullen, en tot zijn eeuwig heil tot bekering brengen, hem als het ware telen en baren. Want niet alleen de vaderlijke, ook de moederlijke naam komt de zodanigen toe, als blijkt uit duidelijke plaatsen, 1Kor. 4:14,15: Als mijn lieve kinderen vermaan ik u. Want al had gij tienduizend leermeesters in Christus, zo hebt gij toch niet vele vaders. Want in Christus Jezus heb ik u door het Evangelie geteeld. En Gal. 4:19: Mijne kinderkens, die ik wederom arbeide te baren, totdat Christus een gestalte in u krijge.
c. De burgerlijke stand neemt hier de derde plaats in; waaronder kunnen begrepen worden koningen, vorsten, magistraten en allen die in derzelver naam over grotere of kleinere burgerlijke maatschappijen gesteld zijn.
Deze allen, in de drie bijgebrachte rangen, geeft de ongewijde en vooral de gewijde schrijfstijl in de Heilige Bladeren de eerwaardige naam van vaders. En inderdaad niet zonder zeer gewichtige redenen:
1. Ten eerste, omdat het fundament van alle gezag, opzicht, regering, heerschappij uit de huiselijke en vaderlijke regering voortvloeit, welke de oudste en eerste van alle regeringen is.
2. Ten andere, opdat door die zoete en strelende vadernaam, verzacht en gematigd wordt al wat anders in de onderwerping aan de andere hard en dikwijls ondraaglijk is.
3. Daarna, om zo een tedere genegenheid elk in te boezemen, waarmee God wil dat de minderen omtrent hun meerderen verkeren en die zullen gehoorzamen, in welke betrekking het dan ook mag wezen.
4. Eindelijk, om zo ook alle overheden die over anderen gesteld zijn hun plicht in te scherpen, en hun te doen weten met welke ingewanden van ontferming en vaderlijke en moederlijke liefde en tederheid

zij omtrent hun onderhorigen behoren aangedaan te wezen.
Met deze korte trekken tot het voorste lid van dit tweede deel, voor tegenwoordig ons tevreden houdende, treed ik over tot:
B. Het tweede lid, en zal volgens het ontworpen plan van onze Heidelberger, de wijduitgestrektheid ontvouwen van het woord *eren,* in dit vijfde wetwoord omtrent vader en moeder bevolen. Hetwelk hij in vier voorname plichten zeer keurig uitbreidt. De eerste is, dat wij hen alle eer, liefde en trouw bewijzen. De andere, dat wij ons aan hun goede leer en straf met behoorlijke gehoorzaamheid onderwerpen. De derde, dat wij ook met hun zwakheid en gebreken geduld hebben. De vierde en voorname, dat wij ook indachtig zijn dat God Zelf ons door hun hand gelieft te regeren, en dat wij diensvolgens in deze zaak met God Zelf te doen hebben. Dit alles, moet ik zeggen, is gans wijs, vernuftig en oordeelkundig zo ontworpen en in orde geschikt in dit Heidelbergse onderwijs.
1. Het eerste is dan, dat ik vader en moeder, en allen die over mij gesteld zijn, alle eer, liefde en trouw bewijs. Met de eer wordt zeer gunstig de liefde gekoppeld, en aan die beide de trouw geknoopt. Zo hebben wij hier een drievoudig snoer dat niet verbroken kan worden.
a. De eer die men iemand toedraagt, is of uitwendig of inwendig.
1. De uitwendige, welke door lichaamsbewegingen en gebaren naar eerbewijzen en gevormd, wordt uitgemaakt, is hier dikwijls geveinsd en maar in schijn; gans wonderlijke vertoningen makende op het toneel van het menselijke leven, waarin niets bedrieglijker dan die gemaakte en zwierige grillen, buigingen van het lichaam, allerdiepste groetenissen met een tooi van eerbiedige woorden opgesierd. Dat de heilige Wetgever zodanige misleidingen en bedrieglijke eerbewijzen niet vordert, maar veeleer veroordeelt, begrijpt en erkent elk licht. Dat men evenwel ook uiterlijk eerbewijs aan personen in hoogheid en waardigheden gesteld verschuldigd is, naar de aangenomen zeden en gewoonten van het land, zal niemand in twijfel trekken; nademaal het een natuurlijke uitwerking is van de inwendige eerbied van het hart en deszelfs schaduw, (om zo te spreken) welke uit de ziel door het lichaam zich naar buiten vertoont.
2. De inwendige eer, welke de Wetgever voornamelijk bedoelt, is dat eerbiedig gevoel waarmee wij omtrent diegenen zijn aangedaan

van welke wij afhangen, en naar welke wij van nature of door wetten of uit andere oorzaken onderworpen zijn, en ondergeschikt daaraan ons leven doorbrengen. Welk eerbiedig gevoel omtrent zodanigen alhier niet moet afgeleid worden uit achting voor, en verwondering over derzelver deugden, wijsheid, ondervinding en andere begaafdheden meer, waardoor zulke personen boven ons uitmunten. Want dit soort van eer is nog onderscheiden van dat, waarvan wij thans handelen. Maar deze eerbied van ons hart moet veel liever spruiten uit die hoogheid, welke God de zodanigen, in hogere of in lagere rang, over ons gesteld, gunstig verleent; waardoor wij naar de wil Gods verplicht en verbonden zijn, om welke graad van waardigheid en gezag zij van de hemel ontvangen hebben, deze te erkennen als wettig in hun personen gehuisvest. Waaruit dan die inwendige eer, waarvan wij nu spreken, in harten met de vreze Gods enigszins aangeraakt, noodzakelijk geboren wordt en ontstaat omtrent vaders, moeders, overheden, heren; niet alleen goede, billijke, zachtaardige, bij zichzelf beminnelijke en dierbare deugden, maar ook kwade, onbillijke, harde en onzachte, van welke wij anderszins een afkeer hebben. Een stuk, dat in het verklaren van dit gebod zorgvuldig in acht moet genomen worden, om de onvermijdelijke verplichting daartoe naar behoren te staven.

b. Aan deze eer, zo uit- als inwendig, hecht onze Catechismus de liefde. Terecht voorwaar! Want door de liefde wordt eerst de eer vervuld en krijgt haar juiste kracht. De grootste eer toch welke iemand kan worden aangedaan, is een ware en ongeveinsde liefde; evengelijk de grootste verachting welke men met gedachten kan bedenken, in de haat gelegen is. Dan, deze liefde behoort niet alleen aan zachte en goedaardige, maar ook aan onzachte en harde vaders betaald te worden, indien dit gebod zijn rechte kracht zal vertonen. Dit valt, het is waar, de verdorven natuur zeer zwaar en zelfs onmogelijk; maar de door de genade verbeterde en verzacht natuur geenszins; nademaal hij die geleerd heeft zijn vijanden zelfs lief te hebben, en die hem vervloeken te zegenen en alles goeds toe te wensen, ook wel harde vaders en heren de verschuldigde liefde bewijzen zal. En wanneer hij gevoelt zijn verdorven natuur daartegen op te komen en aan te druisen, terstond de alles vermogende kracht van de Heilige Geest in gebeden te hulp zal roepen om zijn hart daartoe te

buigen; opdat hij niet van het kwade overwonnen worde, maar het kwade overwint door het goede, Rom. 12:21. En zo door zijn zachtmoedigheid en geduld, vol van liefderijke aandoening, over de hardheid van zijn heren en meesters triomfeert.

c. De onderwijzer voegt er ook de trouw bij, als iets dat van de eer en liefde onafscheidelijk is. Hij verstaat er die getrouwheid door, waardoor men met een brandende ijver en ingespannen poging daarop uit is, dat de vaderlijke naam altijd en overal zijn waardigheden en achtbaarheid behoudt; dermate, dat hij nog van ons in het minste geschonden, noch door ons toedoen van anderen wordt geschonden. Gelijk nu de plichten en werkzaamheden der trouw vele zijn, die het ons te lang zal vallen alle op te halen, zo kunnen wij echter een voorname niet voorbijgaan. Hierin gelegen, dat wij ons leven en goederen, de nood zulks vorderende, voor onze ouders ten beste hebben; daartoe ten allen tijde gewillig en gereed zijn; en dat wij hen, in armoede en ellende vervallen, niet verachten, veel minder ons hunner schamen; maar in dezelfde waarde en achting houden, alsof zij in goede doen en bloeiende stand zaten, nimmermeer weigerende hun van onze goederen en bezittingen mede te delen. Deze plicht vloeit zo uit de natuur der zaak zelf, als uit de eigen aard der taal voort, naardien het Hebreeuwse woord *eren* somtijds dit bijzonder gebruik heeft, dat het *vereren* betekent, als in Spr. 3:9, in onze Nederlandse overzetting zeer wel door vereren vertaald: Vereert den HEERE van uw goed, en van de eerstelingen van al uw inkomst. Zo doen zij ook, Richt. 13:17: En Manoach zeide tot de Engel des HEEREN: Wat is uw Naam? Opdat wij U vereren als Uw woord zal komen. Om zelfs een bewijs bij te brengen in de zaak welke wij thans voor ons hebben, neem 1Tim. 5:3: Eert de weduwen, die waarlijk weduwe zijn; dat is, vereert dezen, en betoont hun uw milddadigheid; want dat dit de mening van de apostel is bewijst het volgende vierde vers: Maar zo enige weduwe kinderen heeft, of kindskinderen, dat die leren eerst aan hun eigen huis godzaligheid te oefenen, en de voorouders wedervergelding te doen; want dat is goed en aangenaam voor God. Alwaar Paulus in het Griekse woord *eren,* buiten twijfel op dit vijfde gebod gezinspeeld, en ons de bijzondere kracht en nadruk van het Hebreeuwse woord *eren* naar de bedoeling van de Wetgever geopend en aangewezen heeft.

2. Ons Heidelberger onderwijs verklaart ons het gebod vervolgens: En dat ik mij hunner goede leer en straf met behoorlijke gehoorzaamheid onderwerpe. Dat de gehoorzaamheid van de eer niet kan gescheiden worden, leert de rede zelf; want alle ongehoorzaamheid aan iemand betoond, spruit uit verachting van hem, en is er een sprekend bewijs van. De Catechismus spreekt van gehoorzaamheid en onderwerping, niet alleen aan de leer, maar ook aan de straf; omdat er niets zwaarder is dan met woorden of slagen gestraft te worden, waartegen de verdorven natuur, vol van eigenliefde en licht op te hitsen, aanstonds opvliegt en in toorn ontvlamt. Het tegendeel wordt van de Wetgever hier geëist en ons bevolen, en is de hoogste trap van eer en een allerkrachtigst bewijs van een nederig gevoel van zichzelf en van een eerbiedig gemoed, wanneer wij op de leringen en bestraffingen van onze vaderen en meesters en allen die boven ons zijn niet verbitterd worden. Maar integendeel ons vernederen en verootmoedigen, nemende de bestraffingen in dank aan, en die omhelzende als een zeer heilzaam medicijn tot onze verbetering, achtereenvolgens dat Goddelijk woord van de heilige psalmdichter, dat vol van hemelse zalving is, Ps. 141:5: De rechtvaardige sla mij, het zal weldadigheid zijn; hij bestraffe mij, het zal olie des hoofds zijn; het zal mijn hoofd niet breken. Naar de aard van het Hebreeuwse woord, het zal mijn hoofd *niet rauw maken,* zijnde hier de zinspeling op de olie, welke op iemands hoofd gegoten of daarmee gesmeerd, het hoofd tevoren rauw en stug, hetzelve zacht en lenig maakt. Oneigenlijk wordt iemands hoofd gezegd rauw en stug te worden, als zijn gemoed getergd en verbitterd wordt; hetwelk de psalmdichter zulks van zich weert, zeggende: De bestraffing zal mijn hoofd niet rauw maken, hij juist hierdoor het tegengestelde geeft te verstaan, namelijk dat zijn gemoed door de bestraffing getuchtigd, veel zachter en leniger, en alzo veel wijzer en gezonder wordt.

3. Het derde lid van het antwoord van de onderwijzer is: En dat ik ook met hun zwakheden en gebreken geduld heb. De gronden en redenen hiervan hebben wij hiervoor in het eerste lid al opgegeven, als wij aldaar bewezen dat men niet slechts de goeden en bescheidenen, maar ook de kwaden en harden eer en liefde en trouw moet bewijzen. Hier moet die gouden regel gelden van onze liefderijke

Jezus, die Zijn vijanden zelfs liefhad, volgens Matth. 5:46: Indien gij liefhebt die u liefhebben, wat loon hebt gij? Doen ook niet de heidenen alzo? Te weten, de goedheid, de zachtmoedigheid en alle deugd zijn uit zichzelf beminnelijk, en lokken door een zekere natuurlijke kracht en vermogen de wederliefde van anderen, en verbinden aan zich eerbied. Indien wij derhalve de zachte en toegevende vaders eren en beminnen, indien wij eerbied betonen aan die in lofwaardige deugden en hoedanigheden boven anderen uitmunten, dan doen wij datgene maar alleen waartoe ons de drift der natuur vanzelf drijft. Doch indien wij al omtrent harde en gestrenge heren in onze plicht niet in gebreke blijven, maar derzelver zwakheden en gebreken met de mantel der liefde, hetwelk de eer Gods toelaat, bedekken, en deswege of uitwendig of inwendig niet verminderen van de verschuldigde eer die hun toekomt, dan eerst rijst uit zulk een schone wortel die glansrijke liefde en achting der kinderen omtrent hun vaders, die uitstekende deugd, die alleredelste luister en dat versiersel waardoor een iegelijk aan zijn verplichting en onderwerping tracht te beantwoorden. En met woorden en daden bewijzen datgene, hetwelk zijn hart zeer diep is ingedrukt, dat hij niet der mensen, maar Gode dienstbaar is, en dat hij in al zijn plichten na te komen en te vervullen, die ontzaglijke en geduchte hoge Majesteit zich altijd voor ogen stelt. En zo dalen wij eindelijk neer tot de:

4. Vierde en laatste plicht, die de volmaking van al de voorgaande uitmaakt; namelijk, dat wij altijd gedenken dat God ons door hun hand belieft te regeren. Hiertoe behoren die plaatsen, Ef. 6:1,2: Gij kinderen, zijt uw ouders gehoorzaam in den Heere, want dat is recht. Eert uw vader en uw moeder, hetwelk het eerste gebod is met een belofte. Kol. 3:20,22, Rom. 13:1-5: Alle ziel zij de machten over haar gesteld onderworpen, en wat er meer volgt; vergeleken met 1Petr. 2:13-20. Zonder deze ziel, (opdat ik zo spreke) blijft er niets over dan een dood lichaam. Want toch, alle gezag, waardigheid, majesteit en opperheerschappij van God afvloeit, en als een straal der Goddelijke heerschappij is, en een zekere luister ter leen van Hem gegeven; op die wijze, dat die deze veracht, gerekend wordt God Zelf veracht te hebben, volgens de plaatsen zo-even aangehaald.

II. Dit is tot zover van de plichten en deszelfs uitgebreidheid. Laten wij nu kort die bijzondere belofte beschouwen, waarmee de grote Wetgever dit gebod vereert en bekroont; het is: Opdat uw dagen verlengd worden in het land dat u de HEERE uw God geeft.

A. De spreekwijze van de dagen te verlengen, kan naar de kracht van het Hebreeuwse woord door *verlengen* overgezet, in een tweeerlei zin genomen worden; of in een werkelijke zin, opdat zij uw dagen verlengen, te weten vader en moeder door hun gebeden tot God u ten goede, door hun zegenwensingen over u uitgestort; of liever in een lijdelijke zin, opdat zich uw dagen verlengen, of verlengd worden. Maar mocht iemand denken, een kleine beloning voorwaar! en zulk een grote Belover niet waardig! Is niet in dit aardse leven verlenging van dagen al doorgaans verlenging van smarten? Dan, hieromtrent heeft men wel in acht te nemen, dat gelijk het leven, in zichzelf beschouwd, een groot geschenk van Gods weldadigheid is, alzo ook de verlenging daarvan uit zichzelf en uit deszelfs aard een zeer wenselijk goed is. In welke zin wij door de natuur als leidsvrouw geleid en gedreven worden, godvruchtige wensen voor elkaar uit te storten, en onderling de een de ander een lang leven toe te bidden; namelijk een leven met Gods milde zegeningen gepaard, en van die kwellingen die ons tijdelijk en ellendig leven zo lastig en verdrietig maken, ontheven. En zeer gepast wordt zodanig leven dezulken beloofd, die hun ouders zouden eren; als aan die wij naast God het leven zijn verschuldigd. Zodat die deze verzuimen of weigeren te eren, juist hierdoor zich onwaardig maken dat hun leven van de ouders ontvangen, verlengd wordt. Hoedanige redenering zich nog breder uitstrekt tot allen die boven ons zijn, aan wie wij ondergeschikt en onderworpen leven, ook in de kerkelijke en burgerlijke stand; die, ofschoon zij ons de adem des levens niet gegeven hebben, de veiligheid en gemakken van ons leven echter ons trachten te bezorgen, te beschermen en te vermeerderen.

B. Daarenboven had deze belofte nog iets meer en uitnemender, dat uw dagen verlengd worden in het land dat u de HEERE uw God geeft. Een belofte, die haar opzicht zo tot de Joden als tot de Christenen heeft.

1. Ten aanzien van de Joden; het land Kanaän, gelijk het heilig en door Gods inwoning heerlijk gemaakt was, alzo werd het voor een

zeer grote weldaad geacht aldaar zijn vaste woonplaats te mogen hebben en in lange jaren te behouden. Waarbij nog een dubbele geheimzinnige reden kwam. Dat het land Kanaän verbeeldde de erfenis der gehele aarde, van het geestelijk en gelovig zaad van Abram te bezitten, als de volheid des tijds zou gekomen zijn. En dat ook de erfenis van dat hemelse Kanaän daarboven door deze schaduwachtige bezitting voorgebeeld werd.
Deze beloofde zaken behoren wel in zekere gezonde zin tot een iedere Israëliet; de kracht der beloften nochtans wordt voornamelijk tot het gehele lichaam van het Joodse volk ingericht, dat diensvolgens ook om de verwaarlozing van deze grote plicht van het eren van vader en moeder, onder de zwaarste oordelen Gods heeft gelegen en alsnog ligt. De Joden ongehoorzaam wordende aan hun ouders, aan hun profeten, aan hun priesters, aan hun vorsten, zijn met een drieërlei oordeel zeer streng van God gestraft geworden. Zij zijn uitgevallen uit het land Kanaän, hun vaderland, door de Assyrische, Babylonische en laatst de Romeinse gevangenis. Zij zijn uitgevallen uit de erfenis der heidenen, en allerwege onder die als ballingen nu verstrooid en omzwervende, van alle volkeren der aarde versmaad, veracht en vertrapt. (Zo zeker is de Goddelijke dreiging hun gedaan bij Ez. 22:7,15: Vader en moeder hebben zij in u licht geacht. Daarom zal Ik u verstrooien onder de heidenen). Zij zijn ook uitgevallen uit het hemels vaderland en erfenis, zijnde van God ten enenmale in een verkeerde zin overgegeven.
2. Binnen deze palen nochtans, is de mening van de Wetgever niet beperkt, alzo de belofte van dit vijfde gebod zich ook tot de Christenen uitstrekt.
1. Op dezen past ook de weldaad van een lang leven; zonderling zodanig een, als nu gerekend kan worden van alle vervloeking te zijn ontslagen; voor zoveel alle gedachtenis der zonde door Christus' kruis is uitgedelgd, en die God vrezen nu op aarde zelfs de hemelse vreugde vooruit mogen smaken. Hoedanig leven waarlijk voor Gods kinderen zeer wenselijk is, om verschillende redenen, die elk over dit stuk recht denkende, licht zullen te binnen komen. Ik ben echter van oordeel, dat er onder deze belofte nog:
2. Iets bijzonders ligt ten aanzien van het Christendom; omdat aan de Kerk van het Nieuwe Testament beloofd is de erfenis der gehele

wereld, welke alsnog verwacht en van de gelovigen met godvruchtige wensen en gebeden verlangd wordt; en welke erfenis van de wereld dan eerst zal verkregen worden, wanneer gelijk alle andere dingen, alzo ook voornamelijk deze deugd van het eren der ouders in allerlei standen, welke thans zo schandelijk wordt verwaarloosd, op de meest godsdienstige wijze betracht zal worden. Want zulks is, (gelijk uit het tevoren verhandelde overvloedig blijkt) de allersterkste band om hun vast en bestendig geluk het menselijk geslacht aan te brengen, en zulk een staat op aarde te vestigen, welke niets kan doen wankelen of verzwakken; maar welke staat gerustheid, vrede en een hemelse luister moet versieren. Welke de enige werktuigen en hulpmiddelen zijn waardoor dat heerlijk Koninkrijk van Christus, hetwelk in het einde der dagen verwacht wordt, kan gegrondvest en voortgeplant worden.

Omtrent dit gewichtig stuk kan men, behalve vele andere plaatsen, die profetische beloften vergelijken, die met zoveel nadruk in de 37ste Psalm gedaan worden. Neen vers 9: Die den HEERE verwachten, die zullen de aarde erfelijk bezitten. Neen vers 11: De zachtmoedigen zullen de aarde erfelijk bezitten, en zich verlustigen over grote vrede. Onze bijbelse kanttekenaars hebben hier op de kant aangetrokken Matth. 5:5, die veelbelovende zaligspreking van onze gezegende Heiland: Zalig zijn de zachtmoedigen; want zij zullen het aarderijk beërven. Maar neem vooral ook het derde vers: Vertrouwt op den HEERE, en doet het goede; bewoont de aarde en voedt u met getrouwheid. Welk laatste lid wel in een gebiedende of wensende zin, maar veel beter in de toekomende zin vertaald wordt: Dan zult gij de aarde bewonen, en u voeden met getrouwheid. Dat dit een evangelische belofte is, leert ons de apostel Petrus in zijn eerste Brief, hoofdstuk 3, alwaar hij in vers 11 onze Psalm aanhaalt, en vooral in zijn tweede Brief, hoofdstuk 3:13,14.

HET ZESDE GEBOD

VEERTIGSTE ZONDAG

Vraag 105. Wat eist God in het zesde gebod?
Antwoord. Dat ik mijn naaste noch met gedachten, noch met woorden of enig gebaar, veel minder met de daad, door mijzelven of door anderen ontere, hate, kwetse of dode; maar dat ik alle wraakgierigheid aflegge; ook mijzelven niet kwetse of moedwilliglijk in enig gevaar begeve; waarom ook de overheid het zwaard draagt om den doodslag te weren.

Vraag 106. Maar dit gebod schijnt alleen van het doodslaan te spreken?
Antwoord. God, verbiedende den doodslag, leert ons dat Hij den wortel des doodslags, als nijd, haat, toorn en wraakgierigheid, haat en zulks alles voor een doodslag houdt.

Vraag 107. Maar is het genoeg, dat wij onzen naaste, zoals tevoren gezegd is, niet doden?
Antwoord. Neen; want God, verbiedende den nijd, haat en toorn, gebiedt dat wij onze naaste liefhebben als onszelven, en jegens hem geduld, vrede, zachtmoedigheid, barmhartigheid en alle vriendelijkheid bewijzen, zijn schade, zoveel als ons mogelijk is, afkeren, en ook onze vijanden goed doen.

Verklaring

IN dit zesde gebod gaat de Wetgever van de plichten, Gode en die over ons gesteld zijn, in welke Hij een straal van Zijn verhevenheid en majesteit gelegd heeft, verschuldigd, zeer gevoeglijk over tot die plichten welke omtrent alle mensen over het algemeen genomen van ons betracht moeten worden, wier leven, kuisheid, goederen en al wat tot hun bestaan betrekking heeft Hij wil dat ons ter harte zal gaan. Dermate, dat wij daarvoor zorgvuldige zorg dragen, met geen mindere aandoening en hartelijkheid dan wij voor ons eigen leven

en al ons bestaan zorg dragen, daarvoor waken, en dat met al ons vermogen beschermen, volgens dat tweede en grote gebod van de liefde des naasten, Lev. 19:18: Gij zult uw naasten liefhebben als uzelven.

Het zal de moeite wel waardig wezen dat wij alvorens dit zeer uitmuntend gebod van de grote Wetgever, rakende de liefde des naasten als onszelf, dat de band van volmaaktheid en als de ziel der wet is, kort ontvouwen tot klaarder en duidelijker verstaanbaarheid, zo van dit als van de volgende geboden in deze tweede tafel der wet.

Ik heb boven over de tweede zondag al getoond, dat de naam van *naasten* zich over alle mensen uitstrekt, niemand uitgezonderd, zelfs onze onverzoenlijke en meest boze vijanden niet. Deze allen als wij bevolen worden lief te hebben als onszelf, brengt dit zulk een grote en uitgestrekte verplichting mee, dat er niets volkomener kan begrepen worden, of in iemands gedachten kan vallen. Want het brengt vooreerst mee, een innig gevoel en aandoening, uit die levende bron van het hart opwellende. Ten tweede een ongeveinsde liefde, met de uiterste oprechtheid gepaard en daardoor bezield. Ten derde een allertederste liefde, welke op de minste belediging de naaste aangedaan, met smart geraakt wordt, gelijk het oog, als er een stofje invliegt zeer gevoelig is, en een traan begint te storten. Ten vierde, een brandende liefde, daar een hevige en sterke ijver en drift in is. Ten vijfde, een allerzuiverste, door geen onrechtvaardige bejegening gestoord en als ontluisterd, waaruit haar natuurlijke koers en loop vloeiende, zonder omwegen en hindering. Ten zesde, een zeer bestendige, altijd zichzelf gelijk, daar geen verflauwing, veel minder ophouden in kan vallen. Eindelijk, een liefde welke uit haar aard en natuur geheel onveranderlijk is, en voor haat, toorn, nijd, wraak, bitterheid ten enenmale onvatbaar.

Waar nu zodanige liefde tot de naaste als tot onszelf regeert, heerst en het hart vervult, daar worden, zo de overige ondeugden in de volgende geboden, als geweld, in dit gebod verboden, geheel buitengesloten.

Dit zesde gebod, luidende: Gij zult niet doodslaan, is in een Hebreeuws woord opgesteld en vervat; hetwelk van een sterke nadruk en veelbetekenende beduidenis is. Want het zegt eigenlijk iets op een gewelddadige en boosaardige wijze in stukken breken en

vernielen, niet tot enig nut, maar tot een geheel verderf en onherstelbare ondergang van de persoon of zaak welke men verbreekt. Gelijk het woord in die zin meermaals voorkomt, onder andere, om maar een voorbeeld tot opheldering bij te brengen, Spr. 22:13: De luiaard zegt, er is een leeuw buiten; ik mocht in het midden der straten gedood worden. Dat zeggen wil, ik mocht van die leeuw boosaardig en met groot geweld wreed verscheurd worden. De reden dat de Wetgever zulk een sterk woord van verscheuring, verbreking, vernieling gebruikt, is ongetwijfeld deze, dat hij alle gewelddadigheid en belediging, zo aan de naaste als aan onszelf begaan, in diezelfde hoge graad wil gehouden en aangemerkt hebben als een moorddadige verscheuring, en beestachtige gewelddadige aanval van een woedende leeuw of ander wild dier; hetwelk toch van de menselijke en redelijke natuur geheel ver behoort geweerd te zijn.
Om de wijduitgestrektheid van dit gebod ons onder het oog te brengen, stelt het de Catechismus in het allerhelderst licht, welke uitbreiding in drie vraagstukken als zovele trappen tot het hoogste toppunt opklimt; op deze manier, dat:

I. De eerste trap ons voor het oog stelt dat geweld, hetwelk de naaste kan worden aangedaan in al deszelfs uitgebreidheid, de bijvoeging van geweld, dat ook iemand zichzelf kan aandoen, vraag 105.
II. De tweede trap dringt tot de wortel van het geweld door, en verdoemt de haat, nijd, toorn en wraaklust, niet minder dan de doodslag zelf, vraag 106.
III. De derde trap klimt nog hoger, en verklaart stellenderwijze dat men de naaste dezelfde liefde moet betonen en bewijzen, waarmee wij jegens ons eigen zelf aangedaan en bezield zijn; naar al die uitgebreidheid welke ik zo even in weinige woorden heb geschetst, op die wijze, dat men ook zijn vijanden ongeveinsd moet liefhebben, vraag 107.

I. Wat de eerste trap van geweld aangaat:
A. En wel vooraf de geweldenarij de naaste aangedaan. Deze wordt van de onderwijzer in de 105de vraag beknopt genoeg tot vier hoofdstukken gebracht, met bijvoeging van de verschillende wijzen van deze verongelijking omtrent de naaste. Het eerste is, hem te onteren.

Het andere, hem te haten, waardoor hier verstaan moet worden de uiterlijke vertoning van de haat, en die afkerigheid van hem welke in het openbaar uitbreekt. Het derde, hem te kwetsen, als men komt tot slagen, wonden en andere bezeringen. Het laatste, hem te doden, als men hem van het leven berooft uit een kwaadaardig, verbitterd en wraakzuchtig gemoed, of uit allerlei andere oorzaken daartoe aangespoord.

Dit alles laat ik aan elk over om het verder uit te breiden; zoals ik ook kortheidshalve de wijze van al deze verongelijkingen van de naaste naar de leidraad van ons catechetisch onderwijs maar in enige korte trekken zal aftekenen. Het een of het ander tevoren opgenoemd, kan de naaste, zegt onderwijzer, worden aangedaan: A. Met gedachten, wanneer men iemand in zijn hart het kwade toewenst, daarover beraadslaagt en naar zijn dood of ander nadeel verlangt. B. Met woorden, wanneer men hem de verbittering van ons gemoed daarmee te kennen geeft, en hem de dood of enig ander kwaad bedreigt. C. Met gebaren of enig gelaat, dat het afkerigste en meest dreigende soort van stilzwijgende woorden is, de etter en het venijn daarvan openlijk vertonende. D. Metterdaad, als men het kwade, in het gemoed ontvangen en gekoesterd, werkelijk ten uitvoer brengt; hetzij zulks geschiedt door onszelf, hetzij ook door anderen onder ons bevel staande, of daartoe opgehitst, omgekocht, aangespoord; op welke manier David gezegd wordt Uria gedood te hebben, en wel onder een verraderlijk voorwendsel van hem eer aan te doen, stellende hem in de voorspits van de strijd tegen de vijand.

a. De grondslagen van dit zesde gebod zijn drie inzonderheid, welke overvloedige stof van overdenking en overtuiging verschaffen.

1. De eerste is, dat elk mens het beeld van zijn Schepper draagt, hetwelk ons hier heilig en onschendbaar moet zijn, niet anders dan God Zelf; want zelfs na de val is dat beeld niet ten enenmale uitgedoofd. Waarom dit ook als een reden van de verboden doodslag door Mozes wordt geboekt, Gen. 9:6: Wie des mensen bloed vergiet, zijn bloed zal door de mens vergoten worden; want God heeft de mens naar Zijn beeld gemaakt. Doe erbij, Jak. 3:9.

2. De tweede grond van dit gebod is, dat alle mensen in de nauwste maagschap met elkaar verbonden zijn; want God heeft uit één bloede het ganse menselijke geslacht gemaakt, Hand. 17:26; en dus

leden van één lichaam uitmaken, zodat men in zijn eigen ingewanden wroet als men zijn naaste geweld aandoet.
3. De derde grond is, dat God alleen de macht en het recht heeft over het leven en de dood van de mens, Wiens rechten diensvolgens geschonden, met voeten vertrapt en met heiligschennende handen aangetast en verscheurd worden van hem die aan zijn naaste geweld pleegt.
b. Uit dezelfde grondbeginselen kan nochtans ook tegelijk worden opgemaakt, dat de navolgende gevallen geenszins voor een doodslag kunnen gehouden worden:
1. Als men bij een ongelukkig en onvoorzien toeval, door het werpen van een steen of anderszins, zijn naaste kwetst of doodt; gelijk de wet zelf zo verklaart, Ex. 21:13, Deut. 19:5.
2. Als men tegen een geweldenaar die op ons leven aanvalt, zichzelf beschermt en hem doodt; want zulks is in het recht en de natuur gegrond, en in de wet van God toegelaten, Ex. 22:2, Deut. 19:2,4,6,10.
3. Als er tot bescherming van land en volk tegen de openbare vijand noodzakelijke en wettige oorlogen gevoerd worden; want deze hebben uit het recht van zelfverweer hun oorsprong, en behoren binnen deszelfs paden te blijven.
4. Als er doodstraffen geoefend worden van degenen die God het wraakzwaard in handen heeft gegeven, als een allerkrachtigste beteugeling van geweld, roverij en manslag; gelijk onze Catechismus in het einde op deze vraag tegen de mennonieten staande houdt, zeggende dat de overheid het zwaard draagt om de doodslag te weren, volgens Rom. 13:3,4, Gen. 9:6.
De reden van al die opgetelde onschuldige doodslagen is, dat deze niet voortvloeien uit een kwaadaardig en moorddadig gemoed tegen het leven van onze naaste, en daarvan afgescheiden kunnen zijn die boze zaden van haat, nijd, toorn en wraakgierigheid; maar alleen bedoelen of het behoud van het menselijk geslacht, of ook van ons eigen zelf. Dan, zo die verderfelijke zaden zich daarmee inmengen, dan is die ganse handel onwettig, en wordt in de ogen Gods voor een doodslag gehouden.
B. Al deze dingen raken het eerste soort van geweldenarij; laten wij nu het andere bezien, waardoor iemand de moorddadige handen aan

zichzelf slaat, en tegen zijn eigen ingewanden woedt. Een allerschandelijkst en verfoeilijk schelmstuk voorwaar! Van de stoische wijsgeren echter met de heerlijkste loftuitingen hemelhoog verheven, en als een heldendaad geroemd; stellende deswegens Cato van Utica ons voor ogen als een allerzuiverste spiegel van deugdzaamheid, dat hij geen zwarigheid maakte door met zijn eigen hand zichzelf om het leven te brengen; opdat hij Caesar in de oorlog niet zou dienen, en de vrijheid van zijn vaderland overleven. Van veel beter en redelijker gevoelen van deze schenddaad hadden de Peripatetici, welke wijsgeren naar het gevoelen van hun voorganger Socrates zeer sterk ontkenden, dat een krijgsknecht zonder last van de veldheer zijn post verlaten en vluchten mocht; en krachtig beweerden dat alle gewelddadigheid zichzelf aangedaan, voortvloeit uit gans troebele springbronnen; ten dele uit onbeteugelde hoogmoed, hoedanige geest de voornoemde Cato ongetwijfeld bezielde, ten dele uit kleinmoedigheid en vreesachtige loomheid, waardoor iemand tot het dragen van tegenspoed niet gehard is, maar daar gebroken onder ligt; ten dele uit ongeduld, waardoor iemand zichzelf niet meester, zich van de gramschap, toorn, vervoerde en verdwaasde dolheid overgeeft, tot zijn eigen verderf.

a. Deze redeneringen en bewijsredenen welke de gezonde rede de heidenen kon inboezemen, krijgen nog meer sterkte uit de geopenbaarde leer van Gods Woord, welke ons daarenboven inscherpt en betoogt, dat de zelfmoord een kracht en geweld is, het beeld Gods dat in ons is roekeloos aangedaan, ten eeuwigen verderve. Dat het een openbare opstand, weerspannigheid en heiligschennende murmurering tegen God is, met verloochening van onze afhankelijkheid van Hem, en afzwering van gehoorzaamheid en onderwerping, Hem verschuldigd. Dat hij een overgeven van zichzelf en als een wegwerping in de handen des duivels is, die mensenmoorder van den beginne; waarvandaan de zelfmoord ook maar in de verworpelingen kan vallen, gelijk de voorbeelden van Saul, Achitofel, Judas en meer anderen uitwijzen.

Tot deze gewelddadigheid aan zichzelf moet men ook brengen alle moedwillige kwetsing en bezering van zijn eigen lichaam; alle roekeloosheid, in gevaren uit te tarten, alle overdadigheid of van de ziel of van het lichaam, waardoor de gezondheid wordt verzwakt en

een vroegtijdige dood op de hals wordt gehaald; en eindelijk alle ongeduldige wensen en inroepen van een haastig de dood.
II. Laten wij nu verder de bijl aan de wortel leggen, en onderzoek doen naar de oorsprong van al deze geweldenarij. De Catechismus telt als de wortel van dit kwaad hoofdzakelijk deze vier ondeugden op in de 106de vraag, namelijk de nijd, de haat, de toorn en de wraakgierigheid. Welke alle als zovele dolle furies en razernijen de harten der stervelingen plegen aan te blazen, op te hitsen en tot allerlei verongelijkingen aan te drijven; welke kwade zaden zo iemand in zijn gemoed laat binnentreden, of in zijn boezem koestert, gewis voor een doodslag moeten gehouden worden.
Bij wijze van een kort begrip zullen wij onze overpeinzing over deze vier ondeugden bepalen bij twee onreine en troebele bronnen, waaruit deze opwellen. Op welke manier wij:
A. Eerst de gemoedsverbittering beschouwen zullen, waaronder wij in rang en orde schikken zullen de toorn, de haat en de wraakzucht.
B. Daarna, de nijd ontbloten, die als een zeer venijnige en pestilente tering der ziel is.
A. Wij beginnen van de gemoedsverbittering, welke de apostel ontkent in de liefde te kunnen vallen, 1Kor. 13:5. Opdat wij deze in haar aard en uitwerkingen des te beter leren kennen, merk ik aan dat het een leenspreukige manier van spreken is, van zulke zaken ontleend welke uit haar zoetheid, door een beginsel van bederf, overgaan in wrangheid en bitterheid. Zo wordt de melk van zoet welhaast wrang en scherp en terstond zuur en bitter; de zoete wijn wordt door gisting en ontsteking verkeerd in zure zijn. Daarvandaan wordt het woord bitterheid tot het gemoed overgebracht, hetwelk gezegd wordt in gisting te zijn, ontstoken en verbitterd te worden, wanneer het van zijn zoetheid en goedheid overgaat tot wrange, scherpe en bittere bewegingen en onstuimige driften.
a. De eerste bittere gemoedsbeweging en drift is de toorn, waarvan men met een spreekwoord zegt dat deze een korte razernij is; gelijk Cato (niet de zo-even genoemde, maar een ander, gewoonlijk de Oude getiteld, Cato Priscus) niet onaardig placht te zeggen, dat een toornig mens van een dolle niets dan in tijd verschilt. Mij dunkt de toorn, uit de diepte van het gemoed oprijzende en zich over de ganse ziel uitstortende, zeer gevoeglijk te kunnen vergelijken bij een

schielijk opkomende winterstorm, die het heldere en geruste aanschijn van de ziel als met dikke wolken bedekt en verblindt, en uit welke donderslagen en bliksemen uitbarsten tegen degene waartegen dit onweer gerezen is.
b. De tweede plaats van gemoedsverbittering geef ik aan de wrangheid en scherpheid, welke een verzwering van het gemoed is, nadat de toorn is uitgestormd, en dit onweer is gaan liggen; het gemoed zeer vast en diep aanklevende, en na tijdsverloop zich nog al meer en meer verbitterende. Tot een klaarder begrip en bevatting vergelijk ik hier de woede en aanval van een vertoornd mens bij een kokende pot, schuimende en ten laatste overlopende. Maar de wrangheid en scherpheid van het gemoed vergelijk ik bij de roest, welke die pot naar zich trekt uit het schuim, daaraan groeiende en vastklevende, zodat het gehele vat daarmee doortrokken en verdorven wordt.
c. Deze scherpheid van het gemoed hecht ik ten derde aan de wraakzucht, welke van die verbitterde en verroeste aandoening van het gemoed niet kan afgetrokken worden; maar de ziel zo lang prikkelt en aanhitst, totdat ze in de wraak zich voldaan vindt. Dit is die ongeruste en hevige gemoedsdrift, welke een leven leidt, bitter voor haarzelf, totdat ze verzoend wordt of met het bloed van de belediger, of door enig ander nadeel hem toegebracht.
d. Op de vierde en hoogste trap van verbittering stel ik de haat, in het openbaar of eindelijk altijd zich uitstrekkende en rusteloos hakende naar het verderf van degene tegen wie hij ontstoken is.
B. Wat nu verder de nijd of liever de afgunst betreft, deze is een niet minder vuil en verfoeilijk kroost van die verdorvenheid, welke het ganse menselijke geslacht als een besmettende ziekte heeft aangestoken; en van dat allerzuiverste beginsel van liefde Gods en des naasten in de meest onreine zelfliefde gedompeld heeft. Om het lelijk aanschijn van dit boze monster wat van nabij te beschouwen, stel ik drie graden of trappen van nijd of afgunst, die zorgvuldig van elkaar onderscheiden moeten worden.
1. De hoogste trap waaruit de vervulling van alle kwaadaardigheid doorstraalt, wordt dan bespeurd als iemand uit eens anders welvaren, voordelen, goederen en eerambten als ziek wordt, vermagerd en gepijnigd wordt; al is het dat daaruit niets kwaads of nadeligs

hem wordt toegebracht, en hij ook zelf rijkelijk met alle tijdelijke goederen en voordelen van God begunstigd en bedeeld is.
2. De tweede en middelste trap van nijd en afgunst is van de zodanigen die zelf ongelukkig, of tenminste minder voorspoedig, het geluk van anderen met lede ogen beschouwen, kwalijk kunnende verdragen dat anderen gelukkiger zijn dan zij. En zelfs wel wensende dat meer anderen met hem in dezelfde ellenden en onheilen gestort worden. Hoezeer die aanstekende schurftigheid door geheel het menselijk geslacht woedt, daarvan is het gemene spreekwoord, vol van kwaadaardigheid, een volslagen bewijs: Der ellendigen troost is, medemakkers in hun lijden te hebben.
3. De derde en laagste trap van nijd is, als het ons smartelijk valt dat een ander dat verkrijgt en bezit, dat wij zelf begeerd hadden te verkrijgen en te bezitten. Dit is het dat wij in onze taal door het woord na-ijver uitdrukken, die tot zijn onafscheidelijke metgezel heeft de afgunst; dat is die poging en toeleg om een ander wat te onttrekken, deszelfs eer en achting te verkleinen, deszelfs verdiensten te verminderen. Het kan zijn dat enigen van edeler inborst enigermate vrij zijn en niet zeer bezoedeld met de twee eerste soorten van nijd; doch zonder schroom mag men verzekeren dat alle stervelingen, wie zij ook zijn, aan de laatstgenoemde soort schuldig staan, en min of meer op hun naaste afgunstig zijn. Welk kwaad zich echter niet ontdekt, dan wanneer de gelegenheid hetzelve uitlokt; als men bijvoorbeeld met anderen, onze mededingers, naar hetzelfde openstaande ambt staat, of als men haakt naar dezelfde lof, of als men begerig is naar een even grote winst en voordeel. En die afgunst regeert vooral onder mensen van dezelfde rang en orde; zodat de ene godgeleerde de andere, de ene rechtsgeleerde de andere, de ene koopman de andere, de ene kunstenaar de andere, enzovoorts, zijn geleerdheid, gaven en talenten, kunst en ervaring, winst en voordeel benijdt en misgunt.
Al deze opgetelde ondeugden die het mensdom ontluisteren, en groot nadeel toebrengen, begrijpt onze Catechismus onder de titel van doodslag, als hij zegt in het slot van deze vraag, dat God zulks alles voor een doodslag houdt. De rede en de openbaring stemmen hierin samen. De rede immers boezemt elk in, dat haat, nijd, toorn, wraakgierigheid, de wortels en springaders zijn waaruit

bloedstorting en de overige kwalen tot verderf van het mensdom vloeien. Hier komt het gezag der Heilige Schriften bij, als Matth. 5:21,22, alwaar door onze wijze Heiland de toorn in dezelfde graad met doodslag wordt gesteld. Van de haat getuigt de apostel Johannes hetzelfde: Een iegelijk die zijn broeder haat is een doodslager, 1Joh. 3:15. Gelijk de nijd Kaïn de eerste doodslager aanspoorde tot zijn broedermoord. Het was ook de nijd die Jakobs zonen aandreef om hun broeder Jozef niet alleen te verkopen, maar ook van het leven te beroven, Gen. 37. Het was de nijd die Joden vervoerde om Christus tot de kruisdood over te leveren, Matth. 27:18.

III. Die kwade wortels van haat, nijd, toorn, wraakgierigheid zijnde uitgeroeid, is men evenwel nog niet gekomen tot die volkomenheid welke de wet van ons eist. Hier worden gevorderd geheel tegenovergestelde grondbeginselen van alle goedheid. Hier wordt vereist een levende, groeizame en fleurige wortel van de meest verheven deugden, bestaande volgens het catechetisch onderwijs in de 107de vraag, in onze naaste lief te hebben als onszelf, hem geduld, vrede, zachtmoedigheid, barmhartigheid en alle vriendelijkheid bewijzen; zijn schade zoveel als mogelijk is afkeren, en ook onze vijanden goed doen.

De eerste opgenoemde deugden heb ik dunkt mij, genoeg opgehelderd in die korte trekken en schetsen welke ik daarvan ontworpen heb in het begin van de verklaring van vraag 105; weshalve ik thans mijn werk zal maken om de laatst opgetelde deugd, ook onze vijanden goed te doen, de uitnemendste van alle deugden, als waardoor men het kwade door het goede overwint en daarover triomfeert, kort in helder daglicht te stellen, en elk uwer de oefening daarvan aan te bevelen.

Onder de oude huishouding had de wijze koning die kostelijke les al ingeboezemd, Spr. 25:21,22: Indien degene die u haat hongert, geeft hem brood te eten; en zo hij dorstig is, geeft hem water te drinken. Dan zult gij vurige kolen op zijn hoofd hopen; en de HEERE zal het u vergelden. Dit is van de apostel met nadere verklaring zo overgenomen, Rom. 12:20,21: Indien dan uw vijand hongert, spijzigt hem; indien hem dorst, zo geeft hem te drinken. Want dat doende, zult gij kolen vuurs op zijn hoofd hopen. Wordt van het kwaad niet overwonnen, maar overwint het kwade door het goede.

Zo vermaande Paulus zijn Romeinen, achtereenvolgens dat grote gebod van de liefderijke Jezus, Matth. 5:43-48, en deszelfs eigen voorbeeld, biddende aan het kruis voor Zijn vervolgers.
Nademaal nu de verdorven natuur over zulk een verheven plicht nauwelijks, ja nauwelijks haar gedachten kan laten gaan, en, (om zo te spreken) haar ogen daartoe op te heffen, laat staan met ernst haar hart daarop te zetten en met al haar krachten daarnaar te staan en te haken, zo zullen wij met klemmende redenen betogen dat die plicht van zijn vijanden goed te doen, met de innige aard en het gevoel van de natuur zelf zo nauw verbonden is, dat hij zijn eigen natuur aantast en afbreekt, die niet poogt en tracht deze plicht te vervullen.
1. Vooreerst, het grondbeginsel van liefde tot de naaste moet zichzelf altijd gelijk zijn, bestendig en onveranderlijk; gelijk hiervoor al gezien is.
2. Ten tweede, het is de uiterste ongerijmdheid dat men zijn liefde en goedheid om de haat en boosheid van een ander, (die onze vijand is of wordt) zou moeten verlaten, en met de ondeugende ook ondeugend, met de zwarten ook zwart te willen worden.
3. Ten derde, dring ik dit goeddoen aan onze vijanden nog sterker aldus aan. De rede en de godsdienst beide leren ons dat de deugd de ondeugd overwint, en het goed over het kwaad moet triomferen. Maar nu, indien de haat met haat betaald en vergolden moet worden, zou de ondeugd de deugd overwinnen, en het kwaad zou zegepralen over het goed; dermate, dat het geheel gedaan zou zijn met alle orde in deze wereld, en met de rede en de godsdienst beide.
4. Ten vierde, onze vijand moet men liefhebben, omdat de liefde de bewaring en het behoud is van ons eigen zelf; een gemoedsbeweging, aan onze natuurlijke stand en bestaan het allergepast, de mens versierende en hem volmakende. Daarentegen, de afkeer van de naaste, de vijandschap, de haat tegen hem, is iets dat tegen de natuur strijd, deze weerspreekt, haar stand stoort en verwart, dat zelfs geheel en al afbreekt onder een grote zielensmart en pijniging.
5. Ten vijfde, onze vijand moet men liefhebben, omdat hij door zijn vijandigheid niet ons, maar zichzelf kwetst en beschadigt. Indien wij immers met een verheven gemoed al deszelfs pijlen, ook die het meest vergiftig zijn, versmaden en verachten, of tenminste deze verdragen, dan verschaft hij ons juist hierdoor stof van grote blijdschap

en zegepraal, ja zelfs van een onsterfelijke eerkroon bij God; terwijl alle nadeel tot hem weerkeert, zodat hij nu veel liever ons medelijden waardig moet gerekend worden.
6. Dat wij ten laatste, dit alles nog aandringen door deze overweging, dat onze vijand goed te doen de enige en zekerste weg is om de vijandschap, zelfs de allerhardste, te vermurwen. Waarop zien die gelijkenissen, door Salomo en Paulus bijgebracht, van vurige en brandende kolen, en die op des vijands hoofd te hopen. Welk bedrijf hier geenszins ten kwade, maar ten goede moet worden genomen, (het zijn hier vurige en brandende liefdekolen) voor zoveel door zulk een brandende liefde het versteende hart, zo hard als een metaal, onder de kracht van dit liefdevuur uiteindelijk moet smelten, en tot een even gelijke liefde als de onze verzacht wordt.

HET ZEVENDE GEBOD

EEN EN VEERTIGSTE ZONDAG

Vraag 108. Wat leert ons het zevende gebod?
Antwoord. Dat alle onkuisheid van God vervloekt is, en dat wij daarom, haar van harte vijand zijnde, kuis en ingetogen leven moeten, hetzij in den heiligen huwelijken staat of daarbuiten.

Vraag 109. Verbiedt God in dit gebod niet meer dan echtbreken en dergelijke schandelijkheden?
Antwoord. Dewijl ons lichaam en ziel tempelen des Heiligen Geestes zijn, zo wil Hij, dat wij ze beide zuiver en heilig bewaren; daarom verbiedt Hij alle onkuise daden, gebaren, woorden, gedachten, lusten, en wat den mens daartoe trekken kan.

Verklaring

MET de zorg voor ons leven verbindt de Wetgever het allernaast de bewaring van zuiverheid en kuisheid, als Hij de echtbreuk verbiedt. Teneinde de aard en natuur van dit gebod en deszelfs wijd uitgestrekt vermogen naar behoren uit te breiden, en in des te helderder licht te plaatsen, zal hij:

I. Vooraf kort ontvouwen het grote kwaad der onkuisheid, en het beminnelijk goed der kuisheid, tegen elkaar overgesteld.
II. Daarna bij de 108ste vraag aanwijzen de verschillende graden en trappen der vleselijke wellust, in onwettige bijliggingen.
III. En eindelijk bij de 119de vraag aantonen, dat alle onkuise daden, gebaren, woorden, gedachten en lusten, van het reine en door de Heilige Geest bezeten hart zeer ver moeten geweerd worden.

I. Om met het eerste lid van onze verdeling een aanvang te maken, nemen wij als een allerzekerste waarheid aan dat onder de ondeugden van het menselijke geslacht de voorste plaats inneemt die onmatige en niet te beteugelen aandoening van de verdorven natuur,

welke door de ingezogen verlokselen en bekoorlijkheden der wellust verleid, in allerlei wulpsheid, hoererijen, overspelen en andere afschuwelijke bijliggingen en ontuchtigheden zich uitstort. Dit wordt in de Heilige Schrift bij uitnemendheid met het woord *begeren* of begeerlijkheid uitgedrukt; omdat in deze onmatige en niet het beteugelen aandoening der verdorven natuur samenvloeien en samenspannen al die beroerde en onstuimige bewegingen van de verbasterde wil, om welke aan de kwade en verdorven hartstochten de benaming van begeerlijkheid gegeven is. Want begeren is een daad welke zeer natuurlijk is, een zeer hevige daad, ook een verleidende en door valse verbeeldingen betoverende daad. Door haar genieting ook de mens gestadig aanhitsende, tergende, ontvlammende; hetwelk alles in dit soort van wellustige begeerlijkheid zich wonderlijk openbaart. Want zij is: 1. Zeer natuurlijk, in de binnenste ingewanden zeer diep ingehecht, en als het ware ingeweven van de tederste jeugd af, door de wellustige geboorte van de ouders ingezogen. 2. Zij is een zeer hevige drift, met een losse toom als voort rennende, en het gebit eens afgeworpen hebbende, alle teugels, Goddelijke en menselijke, verbrekende. 3. Veel machtiger is ze ook dan alle bezweringen of stemmen der belezers, de verbeeldingskracht door haar verlokselen als betoverende. 4. En eindelijk, hoe deze begeerlijkheid meer ontvlamt, hoe ze al sterker en feller brandt; en gelijk men met een spreekwoord zegt, nog meer olie op het vuur giet.

A. Opdat men dan van zulk een groot kwaad, daar elke eeuw bijna aan onderworpen is, een zekere afschrik krijgt, zal ik bewijzen dat er geen zonde is welke de ziel erger verwoest en als vernielt; geen zonde welke het lichaam zwaarder schade en vlek toebrengt, geen zonde welke de eer, het bestaan en het leven zelfs lijnrecht aantast, kwetst en als de dood brengt; geen zonde welke iemand meer van God aftrekt en vervreemdt, geen zonde welke de mens in de strikken des duivels nauwer verwart en aan de helse furiën en razernijen overgeeft, geen zonde eindelijk, welke met zulk een grote besmetting en pestilente aansteking woedt, ten verderve van het menselijk geslacht.

Laat ik deze draad nog eens opvatten, en de zaken waarvan ik de uiterste toppunten in zoverre maar heb aangeraakt, in wat klaarder en meer onderscheiden licht plaatsen. Ik zeg dan:

1. Vooreerst, dat er geen ondeugd is welke de ziel schadelijker en verderfelijker is, haar van de rede ontbloot en tot de redeloze stand verstoot. De tocht en drift der begeerlijkheid is geheel brutaal, om zo te spreken, dat is ten enenmale beestachtig, indien ze door de rede niet gematigd en binnen haar juiste palen wordt bedwongen; dermate, dat de mens hierdoor van de maagschap met de hemel neerdaalt tot een maagschaap met de beesten der aarde die vergaan; ja, zelfs beneden het vee verstoten wordt, hechtende zijn ziel, dat deeltje waardoor hij Gods geslacht is, naar de taal van Paulus, Hand. 17:29, niet slechts aan het stof, maar het dompelende in de meest onreine modder en slijk waaruit men niet weer kan opkomen.
2. Ten tweede zei ik, dat deze ondeugd de zwaarste schade en vlek het lichaam toebrengt, hetzelve verdervende en verwoestende; gelijk de ondervinding zulks genoeg leert in die schandelijke slaven der ontucht, die hun krachten niet alleen ontzenuwen en uitputten, maar ook die vuile kwaal en stinkende verrotting zich op de hals halen, waardoor zij in de stand van een levend lijk geraken. En dit is het dat doorgaans geloofd wordt door de apostel te zijn bedoeld, 1Kor. 6:18, alwaar hij vermaant: Vliedt de hoererij. Alle zonden die de mens doet, is buiten het lichaam; maar die de hoererij bedrijft, die zondigt tegen zijn eigen lichaam. Deze apostolische redenering is voor vele uitleggers een knoop die niet licht te ontbinden is. Want hoe kunnen andere zonden, die de mens bedrijft, gezegd worden buiten het lichaam te zijn, daar immers vechterijen, doodslagen, dronkenschappen en meer andere zonden ook in en door het lichaam worden bedreven, en de mens ook hierdoor zondigt tegen zijn eigen lichaam, en hetzelve schade en verderf toebrengt? Het antwoord van geleerde mannen is, dat de apostel niet ontkent, dat ook door andere zonden het lichaam wordt geschonden; maar dat dit alleen zijn mening is, dat geen beschadiging, geen bevlekking, geen verderf zulke diepe wortelen schiet als die uit de ontucht ontstaat. Ik zou echter van oordeel zijn, dat er een andere zin onder de woorden van Paulus verborgen ligt, die gehaald moet worden uit het verband van zijn woorden met vers 15 en vervolgens, daar hij gezegd had: Weet gij niet, dat uw lichamen Christus' leden zijn? Zal ik dan de leden van Christus nemen, en maken ze leden ener hoer? Dat zij verre! Of weet gij niet, dat die de hoer aanhangt één

lichaam met haar is? Want die twee, zegt God, zullen tot één vlees wezen. Maar die de Heere aanhangt, is één geest met Hem. Hier laat hij nu onmiddellijk opvolgen: Vliedt de hoererij. Alle zonden die de mens doet, is buiten het lichaam; maar die hoererij bedrijft, die zondigt tegen zijn eigen lichaam. Hieruit blijkt dat zonden die buiten het lichaam zijn even zoveel zeggen wil, als zonder dat het lichaam onder de macht van een ander geraakt en samen verbonden wordt met een hoer tot één vlees. Want inderdaad, noch de dronkenschap, noch andere onmatigheid van het lichaam berooft een mens van de macht over zichzelf, maar laat hem zijn eigen macht en recht. Dan, de hoererij berooft hem van de macht over zichzelf en bezitting van zichzelf, en geeft het lichaam in een onverbrekelijk verband aan de macht van een ander over, met welke hij gerekend wordt samen verbonden te worden tot één vlees.

3. Ten derde kan men verzekeren, dat er geen ondeugd is welke des mensen eer en goede naam zozeer krenkt, zijn goederen verteert en uitput, zijn huisgezin verstoort, en zijn levensstaat en gehele bestaan onder de voet werpt. Tot welke zaak de wijze Spreuken van Salomo zeer vele zijn, in elk hoofdstuk bijkans van zijn Schriften te vinden; en ook hieromtrent zijn de woorden van Jezus Sirach zonderling opmerkelijk, in zijn boek de Prediker genoemd, hoofdstuk 19:2,3: Wijn en vrouwen doen de verstandigen afvallen; en die de hoeren aanhangt, die wordt stout. Dezelve zullen de maden en wormen tot erfdeel hebben, en hij zal uitdrogen tot een zeer schandelijk voorbeeld.

4. Ten vierde, geen zonde is er dan deze die de mens verder van God vervreemdt, en Deszelfs Heilige Geest met een stinkende reuk als het ware uit het hart drijft. Want indien die Geest door een onkuis woord Zelf wordt bedroefd, hoeveel meer door de daad zelf van een ontuchtige omhelzing! En dit is het dat over de 109de vraag een weinig nader zal worden aangedrongen, daar gezegd wordt dat ons lichaam en onze ziel tempelen des Heiligen Geestes moeten zijn; welke door de onkuisheid aan de satan tot bezitting en inwoning worden overgegeven.

5. In de vijfde plaats gaf ik te verstaan, dat er geen zonde is, welke de strikken des duivels aan lichaam en ziel nauwer toetrekt. Want daar iemand eenmaal aan de liefde van een hoer gebonden is, kan

hij die keten niet breken; alzo hij door aanhoudende wellust verslonden, die band van dag tot dag al dichte toehaalt, hoezeer hij ook de droevige nadelen van die ellendige gevangenis ondervindt, en zich onderworpen gevoelt gedurige kwellingen, bekommeringen, angsten en helse furiën, die met de onreine geest door een wijde deur binnendringen; hoedanige zijn de ijverzucht, de nijd, de toorn, gekijf, gevecht en alle kwaad.

6. Ten laatste voeg ik hier bij, dat er geen ondeugd zo woedende en besmettende is, om het ganse menselijke geslacht als met een aanstekende kwaal en pestilente ziekte te bederven, zo door kwade voorbeelden als door onkuise boeken, ontuchtige redenen; hetwelk wij alles thans niet verder zullen uitbreiden.

B. Het schandelijke en schadelijke van de onkuisheid zover zijnde blootgelegd, ga ik daar tegenover stellen de eerbaarheid, voordeel en blinkende luister der kuisheid. En om deze draad en orde te volgen zeg ik, dat er geen deugd is welke de ziel meer volmaakt en als boven haarzelf verheft; geen deugd, welken het lichaam groter eer en luister bijzet, geen deugd welke de goede naam, welvaren en het ganse leven meer sieraad bijzet; geen deugd welke God en Deszelfs Heilige Geest ruimere ingang geeft in het hart met wezenlijke en waarlijk hemelse vreugde; geen deugd welke de deur voor de helse verzoeker vaster toesluit en deszelfs verstorende aanvechtingen buitensluit; geen deugd eindelijk, welken het mensdom zulk een zuivere en onbevlekte spiegel van vroomheid toereikt en het algemene best krachtiger bevordert.

Ook deze stukken, maar hoofdzakelijk en met de vinger aangeroerd, zal ik een weinig nader uitleggen.

1. Ten eerste heb ik gezegd, dat er geen deugd is welke de ziel meer volmaakt en als boven haarzelf verheft. Want de kuisheid, daar ze haar zetel gevestigd en het gemoed met haar licht bestraald heeft, verheft de sterveling enigermate boven zijn aardse toestand, en vermengt hem als het ware met de koren der reine- en kuise hemelingen; op die wijze, dat hij van de besmetting des lichaams en vleses ontslagen, als door enige engelachtige verhevenheid uitmunt.

2. Een tweede stelling was, dat geen deugd ook het lichaam meer versiert en met enige hemelse eer bekleedt. De kuisheid is het toch, welke door haar deugdzaamheid heeft verdiend met de titel van eer

bekroond te worden, zo in de schrijfstijl der gewijde als ongewijde bladeren, en draagt boven andere deugden de lauwerkrans van heiligheid. Hoor Paulus maar, 1Thess.4:3,4: Dit is de wil Gods, uw heiligmaking; dat gij u onthoudt van de hoererij, dat een iegelijk van u weet zijn vat te bezitten in heiligmaking en eer. Hier geldt ook dat zeggen van de apostel: Die hoererij bedrijft zondigt tegen zijn eigen lichaam; in die zin namelijk, zoals tevoren door ons verklaard is. Derhalve, die zich onthoudt van de hoererij, bewaart zijn eigen lichaam en het wettig recht daarover, en hij versterkt en bevestigt zich in deszelfs geruste en vrolijke bezitting.

3. Ten derde, uit de kuisheid spruiten de rijkste voordelen en schitterende sieraden, die zich verspreiden over des mensen eer en faam, goed en huisgezin; in een woord, over zijn ganse levensbestaan. Wat is er doorluchtiger, ter nagedachtenis voor de nakomelingschap, dan Jozefs onkreukbare kuisheid! Wat edeler, dan Scipo's onthouding en ingetogenheid omtrent die Spaanse maagd, door hem gevangen genomen! Welke beteugeling van zijn jeugdige begeerlijkheid hem veel sierlijker lauwerkrans gaf dan Carthago, door hem omgekeerd!

4. Ten vierde, door de kuisheid zei ik, dat de Heilige Geest een ruime ingang in het hart krijgt, en daardoor een aangename zitplaats bereidt; dermate, dat iemand met deze deugd begiftigd, vaste en duurzame vrede en vreugde van het gemoed smaakt; en wel dusdanige, die niet in het oppervlakkige van de geest hangen, gelijk alle wellusten des vleses; maar die de binnenkameren van de ziel vervullen, en die met onuitsprekelijke zoetheid strelen. Dit is toch de waarachtige, de ongeveinsde, de wezenlijke wellust, de wellust overwonnen te hebben en onder zijn voeten verslagen te houden!

5. Ten vijfde, spruit hieruit deze schone en heerlijke vreugde, dat er in het hart geen spleet voor de verzoeker openstaat. Want daar de kuisheid in dit vertrek de voorzitting heeft, daar vindt de duivel geen toe- of ingang. Op zijn minst, hij is niet machtig met die helse furiën en gesels van het mensdom, ik meen de ijverzucht, de nijd, de toorn, de haat en wat al meer, te woeden en te woelen, zo hevig, zo geweldig!

6. Ik voeg er voor het laatst bij, dat de kuise borst, aldus bezield, aan de wereld een zeer glansrijke spiegel van eerbaarheid verschaft;

waaruit niets vuils en onreins uitgaat, dat met zijn besmetting iemand kan beschadigen; maar waaruit zo in het voorbeeld als in schrift en stichtelijke redenen veeleer tevoorschijn komt een onverderfelijk zout, dat het algemene verderf van deze wereld welke in het boze ligt, voor een gedeelte tenminste kan stuiten, bedwingen en verbeteren.

II. Aldus kort de vuile vlekken der onkuisheid, en daarentegen de schone glans der kuisheid afgebeeld hebbende, laten wij nu het andere lid van onze afdeling bezien, en doorlopen de voorname onwettige en onreine daden, door de Wetgever in het zevende wetwoord verboden en gedoemd.

De eerste plaats beslaat alhier de echtbreuk, welke is de bevlekking, of van zijn eigen of van eens anders bed. Dat deze in de hoogste graad verdoemelijk is, blijkt:

1. Omdat hierdoor de heilige band van het huwelijk geschonden wordt niet alleen, maar ook verscheurd, en heiligschennend, vaneen gescheiden dat God had samengevoegd.
2. Ook ligt er een zware misdaad van meinedigheid in, omdat het huwelijk een plechtig aangegaan en gesloten verbond is, waarin de gehuwden zich onderling verbinden, en door het geven van de rechterhand trouw beloven.
3. De grootste onrechtvaardigheid wordt er van beide kanten begaan, verfoeilijker dan alle dieverij en roverij.
4. De orde van geboorte wordt door deze misdaad gestoord, verward en onzeker gemaakt, en het recht der natuur uitgedoofd; dermate, dat noch de ouders hun natuurlijk kroost kunnen onderkennen, noch de kinderen hun rechte ouders.
5. Dat hier eindelijk al die zaken ook worden bijgevoegd, waarmee ik hiervoor de schandelijke natuur der onkuisheid beschreven heb; welke dingen elk licht begrijpt dat in de overspel in de uiterste mate bedreven worden. Waarvandaan op deze misdaad bij de Goddelijke wet de doodstraf is gesteld; waaromtrent vele menselijke wetten al te toegevend worden bevonden.

De tweede plaats geef ik aan de polygamie, (zoals men ze met een Grieks woord noemt) dat is de meerderheid van mannen of vrouwen in een huwelijk. Waaromtrent wel allen eenstemmig toestaan en bekennen, dat het tegen het recht der natuur aanloopt en strijdig is, dat

één vrouw aan vele mannen tegelijk in huwelijk zou verbonden wezen; maar dat één man twee of meer vrouwen hebben zou, houden velen onder de rechtsgeleerden staande, geenszins te strijden tegen het recht der natuur, maar met het oogmerk van het huwelijk zeer wel te kunnen bestaan. Ondertussen erkent de rechtsgeleerde Puffendorf, de grote stichter van het natuurlijk recht, zeer wel en voorzichtig, dat de veelwijverijen onder de meeste volkeren en ook de Joden wel aangenomen en in gebruik was; maar dat desniettegenstaande (indien wij vooral van de allereerste instelling van het huwelijk, in de Heilige Schriften overgeleverd, onze gedachten aftrekken) uit de welgestelde rede het blijkbaar is, dat het veel betamelijker en tegelijk veel nutter is dat één man met één vrouw tevreden is.

En inderdaad, dat er veelwijverij, wat voor kleuren men daaraan mag geven en welke voorwendsels men daarvoor ook zoekt, ongeoorloofd is, en tegen de rechten der natuur aanlopende, zal ons op het klaarste blijken.

a. Vooreerst, uit de samenbinding van twee tot één vlees, welke die allereerste instelling van het huwelijk is, daar de van ons geprezen Puffendorf het oog op had, Gen. 2:24, vergeleken met de verklaring van onze wijze Zaligmaker, Matth. 19:4-6.

b. Ten tweede, uit de geheime zin en beduidenis van die allereerste instelling, ziende op de nauwe vereniging van Christus met Zijn Kerk, achtereenvolgens Gods verheven oogmerk, Ef. 5:32: Deze verborgenheid is groot, doch ik zeg dit, ziende op Christus en op de gemeente.

c. Ten derde, uit Gods uitdrukkelijke wet, Lev. 18:18: Gij zult ook geen vrouw tot haar zuster nemen, om haar te benauwen, mits haar schaamte nevens haar in haar leven te ontdekken. Alwaar men wel in aanmerking moet nemen dat de spreekwijze van een vrouw tot haar zuster te nemen, naar de Hebreeuwse spreekstijl wil zeggen, de ene vrouw tot de andere vrouw te nemen, of met andere woorden, twee vrouwen tegelijk te nemen.

d. Ten vierde, redeneer ik uit de onenigheden en twisten welke noodzakelijk in zodanig huisgezin moeten ontstaan, zo onder de vrouwen als onder derzelver kinderen, waaronder het niet anders kan zijn of er moet heersen de ijverzucht, de nijdigheid, de haat,

gekijf en tweedracht en een menigte van andere ondeugden.
e. Ten vijfde, moet hier ook een verdeling van huwelijksliefde en genegenheden ontstaan, die allerzuiverst en oprecht behoorde te wezen. Maar zulk een liefde kan de man zijn vele vrouwen niet toedragen, veel minder elke vrouw aan haar gemene man; zoals er ook een verdeling van liefde en opvoeding omtrent die kinderen van verschillende vrouwen moet plaatsvinden.
f. Ten laatste, besluit ik dit alles door hier de toetssteen bij te brengen van de natuurlijke billijkheid: Hetgeen gij niet wilt dat u geschiede, doe dat een ander niet. Indien de man het zeer onbillijk zou opnemen dat hem ook metgezellen tot zijn vrouwen toegevoegd werden, dan behoorde ook de vrouw die onbillijkheid door de man niet te worden aangedaan.
Ik ga nog andere redeneringen voorbij, welke genomen kunnen worden uit de betamelijkheid, uit het nut, uit het schone voorbeeld van gematigdheid; en laat mij ook kortheidshalve thans niet in tot weerlegging van de tegenredenen en voorbeelden der aartsvaders van de oude dag, die hier doorgaans plegen bijgebracht te worden; om over te stappen tot:
De derde plaats, of soort van zonden die verboden, welke is de hoererij. Om ons bij deze ondeugd thans te bepalen, zonder meer andere verfoeilijke onreinheden op te halen, waarvan de apostel eens zei, hetgeen heimelijk van hen geschiedt is schandelijk om te zeggen, Ef. 5:12; zo merken wij aan dat deze onkuisheid, hoezeer ook van vleselijke mensen licht geacht, een zware en grove zonde is. Dat leren ons de rede en de openbaring beide.
1. Omdat hierdoor het recht en wettig oogmerk en einde der natuur verlaten wordt; hetwelk niet was om de wellust om zichzelf te smaken, maar om daardoor de mensen tot voortteling van het menselijk geslacht te verlokken, en ook de moeilijkheden daaruit spruitende te dragen, en hun kroost op te voeden; van hetwelk alles niets door de hoererij wordt bedoeld, die enkel en alleen in het strelende vermaak zijn genoegen neemt; boven hetwelk niets ijdeler, niets onredelijker kan bedacht worden.
2. Omdat door de hoererij, dat heilig pand der natuur, van God de mens tot bewaring toevertrouwd, wordt verspeeld en roekeloos doorgebracht, niet anders dan of men parels en edelgesteente langs

de weg strooide.
3. Ook wordt al verder door deze misdaad de wettige orde van geboorte gestoord, en de allerheiligste rechten der natuur gebroken, verward en verdelgd; zodat noch de ouders hun kroost, noch het kroost zijn ouders erkent.
4. Alle liefde wordt zo ook weggenomen, welke de voorttelers hun teelt verschuldigd, om het in Gods vreze op te voeden en van goede zeden te verzorgen.
5. Van de andere kant wordt ook de liefde der kinderen tot de ouders uitgeblust, welke zij niet kennende, ook niet eren, ja zelfs uit onkunde kwetsen en doden kunnen.
6. Voegt er ook bij hetgeen wij Paulus hiervoor uit de eerste instelling van het huwelijk hebben horen afleiden, dat die de hoer aanhangt één lichaam met haar is. Niets is derhalve meer wandrochtig dan die wilde ontuchtigheid, waardoor de hoereerder zovele nieuwe vormen en gestalten bij verandering aandoet, als hij in nieuwe wellusten en ontuchtigheden tot andere voorwerpen ontbrandt.
7. Eindelijk besluiten wij dit alles met de duidelijke vonnissen tegen deze zonden en zondaars geveld, Ef. 5:5: Dit weet gij, dat geen hoereerder of onreine erfenis heeft in het Koninkrijk van Christus en God. 1Kor. 5:9: Ik heb u geschreven in de brief, dat gij u niet zoudt vermengen met de hoereerders. 1Thess. 4:3: Dit is de wil Gods, dat gij u onthoudt van de hoererij. Hebr. 13:4: Het huwelijk is eerlijk en onbevlekte onder allen, en het bed onbevlekt; maar de hoereerders en overspelers zal God oordelen.
III. Wij gaan over tot het derde lid van onze afdeling, om in de laatste plaats nog op te vatten de overige wulpsheden en dartelheden welke de Catechismus in de 109de vraag aanraakt; alle onkuise daden, gebaren, woorden, gedachten, lusten en wat de mens daartoe trekken kan; spruitende dit alles uit die verdorven wortel en voedster van kwade begeerlijkheid.
Dat deze opgetelde ondeugden, onder het gebod rakende de echtbreuk, al meerdere zijn begrepen, geven ons zeer duidelijke plaatsen in des Heeren Woord te verstaan. Enige voorname aan te halen, zal genoeg wezen. Zo luidt het woord van Hem Die harten en nieren kent en doorziet, Matth. 5:27,28: Gij hebt gehoord, dat van de ouden gezegd is: Gij zult geen overspel doen. Maar Ik zeg u, dat zo wie

een vrouw aanziet om dezelve te begeren, die heeft alrede overspel in zijn hart met haar gedaan. En hoort Hem nog eens, Mark. 7:21,22: Van binnen uit het hart des mensen komen voort kwade gedachten, overspelen hoererijen, ontuchtigheid, boze ogen, hovaardij. Waarmee het zeggen van Petrus moet vergeleken worden in zijn tweede Brief, hoofdstuk 2:14, alwaar hij melding maakt van ogen vol overspel, en die niet ophouden van zondigen. Vergelijk ook Job 30:1. En Paulus vermaant elke onzer: Geen vuile rede ga uit uw mond; noch oneerbaarheid of zot geklapt laat onder u genaamd worden, welke niet betamen, EF. 4:29, 5:3,4.

Van deze uitwendige of inwendige begeerlijkheden der onkuisheid moeten zich zorgvuldig zuiveren, die belijden dat de Geest van Christus in hen woont, op die wijze, dat zij tonen dat hun lichaam en ziel tempelen zijn des Heiligen Geestes, gelijk onze onderwijzer spreekt. Te weten, dat hemels en verlichtend vuur des Geestes verdrijft al dat onrein en smokend vuur van kwade lusten en begeerlijkheden, opdat kuisheid, gematigdheid en alle deugd in de plaats komen; en dus de leden van Christus tot de onverderfelijke glorie worden voor- en toebereid. Doch naardien al wat wij van de schoonheden van kuisheid in het eerste lid van deze verhandeling gezegd hebben, ook hier zijn licht verspreidt, zal ik het hierbij laten en u daarheen verzenden.

HET ACHTSTE GEBOD

TWEE EN VEERTIGSTE ZONDAG

Vraag 110. Wat verbiedt God in het achtste gebod?
Antwoord. God verbiedt niet alleen dat stelen en roven, hetwelk de overheid straft; maar Hij noemt ook dieverij alle boze stukken en aanslagen, waarmede wij onzes naasten goed denken aan ons te brengen, hetzij met geweld, of schijn des rechts, als met vals gewicht, el, maat, waar, munt, woeker, of door enig middel, van God verboden; daarenboven ook alle gierigheid, alle misbruik en verkwisting Zijner gaven.

Vraag 111. Maar wat gebiedt u God in dit gebod?
Antwoord. Dat ik mijns naasten nut, waar ik kan en mag, bevordere; met hem alzo handele, als ik wilde dat men met mij handelde; daarenboven ook, dat ik trouwelijk arbeide, opdat ik den nooddruftigen helpen moge.

Verklaring

HET leven en kuisheid van de mens in veiligheid zijnde gesteld, gaat de Wetgever tot deszelfs goederen en bezittingen over, dat ook deze in zekerheid en hem tot eigendom mogen blijven.
De orde van de Catechismus volgende, zal ik:

I. Bij de 110de vraag het verbiedend vermogen van dit aardse verbod in deszelfs ruimte open leggen. En:
II. Bij de 111de vraag tonen welke gebiedende kracht ook in dit gebod opgesloten ligt.

I. In de opheldering van het eerste lid zal ik: A. De verschillende soorten van dieverij aanwijzen. B. En dan de zwaarte en de lelijkheid van deze misdaad aanwijzen.
A. Onder alle soorten van dieverij, in dit achtste gebod verboden, verdienen:
In de eerste en voorname plaats genoemd te worden die

onttrekkingen en ontvreemdingen van eens anders goederen, in weerwil van de eigenaar en bezitter. Welke de wetten zwaar straffen, hoedanige zijn, de kerkdieverij of met een ander woord de heiligdieverij, bestaande in het stelen van dingen tot een heilig gebruik afgezonderd, om de Kerk en haar dienaars, alsmede de armen daaruit te onderhouden. De landdieverij, in het ontvreemden van gemene goederen en penningen van het land gelegen; de roverij, in geweldenarij bestaande, op de gemene wegen en wateren gepleegd; de huisbraak, en de eenvoudige dieverij, zo genoemd.

De tweede soort der straf van de wet ook ten dele onderworpen, bestaat in bedriegerijen, welke omtrent gewicht, el en maat gepleegd worden; ook in zulke misdaden die in kwade trouw en listige bedriegerij bestaan, bij de rechtsgeleerden onder de naam van het *stellionaat* voorkomende; waarmee zij zulke kwade listen betekenen, welke geen eigenlijke naam of titel hebben, bijvoorbeeld als iemand het hem toegetelde geld nogmaals afeist of ontvangt, of als iemand een zaak, hem te pand gegeven, nogmaals aan een derde verpandt.

De derde soort van dieverij, welke de kennis en straf der wetten bijkans ontvlucht, wordt gepleegd door loze verkopingen en opgesmukte koopwaren, en buitensporige winsten van zijn goederen, en dergelijke kunstgrepen meer, tot misleiding en het uitzuigen van onbedrevenen.

De vierde soort kan men stellen in al te grote en bijtende woeker. Enige wat strengere godgeleerden hebben voorheen alle woeker, hoe genaamd, ook de matige en bij de wet toegestane en geoorloofde, met de naam van dieverij gedoemd; van hoedanige bevatting men thans niet zonder reden afwijkt.

Een vijfde soort van diefstal stel ik in dezulken die in hun beroeping, ambt, bediening, kerkelijk of burgerlijk, voor hun loon en bezoldiging die arbeid, vlijt, naarstigheid niet aanwenden welke zij verschuldigd zijn.

Een zesde soort van dieven maakt gewis dezulken uit, wie de onverzadelijke geldzucht beheerst, ik meen alle gierigaards. Want indien (dat echter nauwelijks te begrijpen is) die gierigaards al geen kromme handen hebben om eens anders goed naar zich te halen, zij hebben ze tenminste in het terughouden der aalmoezen, welke zij

de armen, en van de noodzakelijkheden welke zij anderen naar de wet der liefde en der maatschappij verschuldigd zijn. En diensvolgens, niet één enige door de roest van gierigheid aangestoken, is geheel vrij van de misdaad der dieverij.
Tot de zevende soort behoren alle wellustigen of doorbrengers van hun goederen, van onze catechist terecht genoemd misbruikers en verkwisters van Gods gaven. In de eerste opslag zou dit zeer vreemd kunnen schijnen. Dan, indien wij dit stuk wel overwegen, zal het in een drieërlei opzicht op het klaarste blijken dat een verkwisting van goederen zeer nauw aan de dieverij gehecht is. Vooreerst, omdat alle wellustigen ook noodzakelijk gierigaards zijn, dat is, begerigen en hakende naar geld, opdat zij wat hebben te verkwisten. En omdat ze zichzelf met eens andermans geld bezwaren, en er zich als onder begraven; en dat zulks een soort van diefstal is zal aanstonds getoond worden. En ten derde, omdat ze, daar zij hun huisgezin behoorden te bouwen en te versterken om hun kinderen tot hun bestaan wat na te laten, deze zoveel in hen is aan gebrek en armoede, alles doorgebracht zijnde, eindelijk overlaten.
Een laatste soort raakt zulken, die of op een bedrieglijke, of onaangename wijze meer geld ophalen dan zij ooit machtig zijn om te kunnen weergeven.
B. De verschillende soorten van dieverij doorlopen hebbende, laten wij nu ook de schandelijkheid van deze misdaad kort bloot leggen, waarin iemand volhardende buiten Gods gemeenschap en de erfenis des hemels besloten wordt, naar de taal van Paulus, 1Kor. 6:10. En geen wonder; want:
1. Vooreerst, de dieven strekken hun handen naar God uit, en stellen zich aan tegen Zijn wijze en vrijmachtige bestelling over de tijdelijke goederen.
2. Alle diefstal vertoont een onvergenoegd gemoed, dat met zijn lot en deel niet tevreden is, maar tot al meer goed door recht of onrecht zoekt te geraken.
3. Alle dieverij spruit uit de verdorven wortel van ongeregelde en verwilderde begeerlijkheid, welke of openlijk of heimelijk zich openbaart; hetzij deze een gierige begeerte is om bijeen te schrapen, of een gulzige begeerte om te verkwisten, of een winderige en eerzuchtige om zich voor wat groots uit te geven en met eens anders

veren te pronken.
4. Zeer vele diefstallen vloeien ook uit die troebele bron van luiheid en ledigheid, waarheen die benaming van Paulus ons leidt, Ef. 4:28: Die gestolen heeft, stele niet meer, maar arbeide liever, werkende dat goed is met de handen, opdat hij hebbe mede te delen dengene die nood heeft.
5. Dieven keren ook de grondslagen van recht en gerechtigheid ondersteboven, welke zijn: Elk het zijne te geven, en een ander niet te doen dat men niet wil dat aan ons geschiede.
6. Zij storen ook de openbare rust en vrede, ja, verscheuren alle banden der maatschappij.
7. Alle dieverijen, hoe genaamd, vertonen een gemoed van de liefde des naasten ten enenmale ledig, en enkel overgegeven aan eigen voordeel, tot schade en nadeel van een ander.
8. En eindelijk slepen de dieverijen naar zich een grote menigte van andere ondeugden; van leugens, van meinedigheden en dergelijke, waarmee men hetgeen men schelmachtig bedreven heeft, nog schelmachtiger bedekt of loochent. Waarheen behoort dat wijze woord van Agur, de zoon van Jake, Spr. 30:9: Opdat ik verarmd zijnde, dan niet stele en de Naam mijns Gods aantaste, dat is, tot vloeken, zweren en meineden verval door mijn misdaad te bedekken.
II. Dusverre maar zeer kort wat aangaat het verbodene in dit achtste gebod. De Catechismus opent ons ook in de volgende 111de vraag een beschouwing van het bij tegenstelling gebodene; hetgeen wij eveneens niet veel breder zullen ontvouwen, onze eigen draad weer opvattende, met welke wij de afschuwelijkheid der misdaad zoeven hebben uitgebreid.
1. De allereerste plicht is hier dan, God te erkennen en altijd voor ogen te houden als de enige Opperheer van elks leven en bezittingen; in Wiens rechten in te vliegen, en Wiens gaven, anderen benomen, zich aanmatigen zoveel is als met wapenen op de hemel storm te lopen.
2. De tweede deugd is, met zijn deel en portie, ofschoon misschien niet vet en smoutig, maar sober en schraal, tevreden te wezen, en in Gods bedeling te berusten; en met de apostel geleerd te hebben beide verzadigd te zijn en honger te lijden, beide overvloed te hebben en gebrek te lijden, Fil. 4:12.

3. De derde plicht is, alle ongeregelde begeerlijkheid te beteugelen, en alle zaden van gierigheid, wulpsheid, ijdelheid en eerzucht uit zijn hart uit te roeien; en daarentegen in zich op te wekken en aan te kweken de beginselen van spaarzaamheid, soberheid en matigheid.
4. Ten vierde wordt vereist, dat elk in zijn stand, beroeping, ambt, bediening, alle vlijt en naarstigheid aanwendt, alle luiheid en ledigheid uitschuddende, naar de les van de apostel tevoren aangehaald uit Ef. 4:28.
5. Hier moet vervolgens bijkomen de waarneming van gerechtigheid, en een ingespannen poging om zo aan anderen te doen, als men wenste dat ons geschiedt.
6. Ook zijn wij gehouden onszelf aan te merken als leden van de maatschappij, tot het algemene nut van het lichaam samenspannende, welks belangen en voordelen wij diensvolgens niet moeten tegenlopen of omkeren, maar naar vermogen helpen voorstaan en bevorderen.
7. Daarbenevens wordt ons in dit gebod de liefde des naasten bevolen; niet alleen om hem zijn bezittingen in veiligheid te laten behouden, als waren ze de onze, en hem die te gunnen, en ons daarin te verblijden; maar ook om die te beschermen, eveneens als onze eigen bezittingen.
8. En ten laatste wordt ons ingeboezemd de oefening der milddadigheid en herbergzaamheid, en onbekrompen gewilligheid, om elkaar in alle gelegenheden wel te doen.

HET NEGENDE GEBOD

DRIE EN VEERTIGSTE ZONDAG

Vraag 112. Wat wil het negende gebod?
Antwoord. Dat ik tegen niemand valse getuigenis geve, niemand zijn woorden verdraaie, geen achterklapper of lasteraar zij, niemand lichtelijk en overhoord oordele of helpe veroordelen; maar allerlei liegen en bedriegen, als eigen werken des duivels, vermijde, tenzij dat ik den zwaren toorn Gods op mij laden wil; insgelijks, dat ik in het gericht en alle andere handelingen de waarheid liefhebbe, oprechtelijk spreke en belijde; ook mijns naasten eer en goed gerucht naar mijn vermogen voorsta en bevordere.

Verklaring

HET leven, de kuisheid en goederen van onze naaste in veiligheid gesteld zijnde, draagt ook de wet zorg voor deszelfs eer en goede naam, dat die ongeschonden bewaard blijve, wanneer in dit negende gebod verboden wordt: Gij zult geen vals getuigenis spreken tegen uw naaste. In de grondtekst luidt de spreekwijze eigenlijk: Gij zult niet antwoorden als een getuige van valsheid tegen uw naaste. Een uitdrukking van een grote kracht en nadruk, voor zoveel nog sterker daardoor betekend wordt dat kwaadaardig gemoed, waaruit valse getuigenissen, woordverdraaiingen, achterklappen, lasteren, lichtvaardige veroordelingen en allerlei leugens voortvloeien.
Om dit negende gebod in zijn ruimte en uitgebreidheid te beschouwen, zullen wij met onze Catechismus:

I. Eerst ontkennender wijze de ongeoorloofde of verboden dingen opnoemen, en de verschillende graden van vals getuigenis aanwijzen. En:
II. Dan stellender wijze, de geoorloofde en geboden zaken opgeven, en de liefdeplichten daaruit vloeiende.

I. In het eerste deel wordt langs zes trappen van boven naar beneden afgedaald, en wel allereerst het zwaarste voorgesteld:
1. Hetwelk door de onderwijzer begrepen wordt in de eigen woorden van de wet zelf: Dat ik tegen niemand vals getuigenis geve. Er wordt gezien op de plechtigheid van de vierscharen of gerichtshoven, waarin de getuigen aangaande de waarheid ondervraagd, en opdat het getuigenis des te geloofwaardiger en heiliger is, ook op een eed gedrongen wordt. Welk getuigenis, indien het onwaar en bedrieglijk is, in zich een samenknoping van vele misdaden vervat, nademaal er niets gewichtiger, niets tederder en van meer aanbelang is dan zulk een plechtig geven van getuigenis; welke, gelijk ze naar waarheid in het gericht zijnde afgelegd, de gerustheid van het menselijk geslacht als met een heilig anker verzekert en versterkt; alzo ook, indien ze tot leugen overslaat, veel verderfelijker dan enige roverij en geweldenarij wordt bevonden, en elks leven en goederen aan een onvermijdelijke schipbreuk blootstelt. Dan wordt de onschuldige aangewreven, of uit haat, of uit nijd, of uit enige winzucht en eigen belang, of uit lichtvaardigheid, of eindelijk uit enkele boosheid en lust om te beschadigen, hetgeen nooit van hem gedaan of gezegd is. En opdat de leugen gewicht en schijn zou hebben, wordt deze door van alle kanten samen gezochte kleuren kunstig versierd en bestreken. Welke soort van misdaad, hoe verfoeilijk en waarlijk duivels deze is, niet nodig is breder te bewijzen.
2. De tweede soort van vals getuigenis is, (om de draad van het Heidelbergse onderwijs te volgen) iemands woorden te verkeren, dat ook met een ander woord *calumnie* of lastering genoemd wordt. Zulk een verkeerder van woorden of lasteraar was de oude slang, de woorden Gods in het verleiden van onze eerste voorouders een verkeerde zin aanwrijvende, Gen. 3:4,5: De slang zeide vrouw: Gijlieden zult de dood niet sterven. Maar God weet, dat ten dage als gij van die boom eet, zo zullen uw ogen geopend worden; en gij zult als God wezen, kennende het goed en het kwaad. Waarvandaan het dan geen wonder is, dat het zaad van die arglistige slang zozeer geneigd is tot dezelfde boosheid van woordverdraaiing; welke op ontelbare wijzen kruipt en woelt door ons gehele leven, en hetzelve nooit onaangeraakt of ongemoeid laat. Nademaal er bijna niets gedaan of gezegd wordt dat niet zeer licht van kwaadaardige mensen

op het ergste geduid, en met een verkeerde uitlegging bezwaard wordt; of door er wat bij, of door er wat af te doen, of ook wel buiten het verband en tegen het oogmerk van de spreker de woorden verhalende.

3. De derde soort maakt het achterklappen uit, waardoor men kwaadaardig zijn tong gebruikt om des naasten eer en goede naam te krenken en te schenden; van welke misdaad verschillende soorten zijn, de ene zwaarder dan de andere.

De meest vuile van alle achterklap is de kwaadsprekendheid, waardoor men de eerlijke en deugdzame naam van de naaste met verzonnen schelmstukken door vuile leugens bekladt. Welke slag van zonden alzo wel tot de eerste soort, namelijk een vals getuigenis zou kunnen gebracht worden. Het kan ook niet vallen dan in geheel goddeloze en oneerlijke mensen, die niet anders dan venijnige dieren, slangen en adders, met hun vergiftigde tongen woeden, om hun naaste dodelijke steken en wonden toe te brengen. In de Psalmen wordt dit kwaad doorgaans getekend en vergeleken bij slangenvenijn en heet adderenvergift, bij priemen, messen en zwaarden, en andere dodelijke werktuigen meer.

Er is ook een middensoort van achterklappen, in die kwaadsprekendheid bestaande, waardoor men slinkse of kwade geruchten, waarvan men niet zeker is, en hetgeen men maar van horen zeggen heeft, zeer gretig aanneemt en van zijn naaste aan anderen gaat verhalen; waardoor die dan onder het gemeen verstrooid, en wijd en zijd verspreid worden. Aan welke soort van achterklappen vele stervelingen, zelfs ook wel eerlijke en anders deugdzame mensen, maar al te zeer het oor lenen en schuldig bevonden worden; nademaal wij door onze verdorven oorsprong en natuur zeer geneigd zijn om zulke influisteringen als een zoet aas der oren te ontvangen, en wederom andere oren in te blazen.

De laagste soort, welke mede zeer wijd en breed regeert en heerst onder de mensenkinderen, wordt dan gepleegd, wanneer men de fouten en gebreken, zwakheden en struikelingen van de naaste buiten enige noodzakelijkheid, dat is zonder dat de eer Gods of de welstand van het gemene best zulks vorderen, bij elk gaat verspreiden en tot kennis van allen brengen; ja, zelfs menigmaal in gezelschappen en maaltijden tot een stof van scherts en gelach gebruikt; alwaar

zulkeen doorgaans het allermeest pleegt te behagen, die door zekere aardigheid en scherts zijn naaste maakt tot een voorwerp van spot.
Al deze soorten van achterklap en kwaadsprekend worden in de 15de Psalm vers 3, onder deze gepaste spreekwijzen uitgedrukt: Die met zijn tong niet achterklapt, zijn metgezel geen kwaad doet, en geen smaadredenen opneemt tegen zijn naaste. Ook is er nog een sierlijke spreekwijze in de Heilige Bladeren, van te wandelen als een achterklappen, Lev. 19:16: Gij zult niet wandelen als een achterklapper onder uw volken. Spr. 11:13, 20:19: Die als een achterklapper wandelt, openbaart het heimelijke. Naar de eigenschap van de Hebreeuwse spreekwijze, met het achterklappen te koop lopen, zijnde de leenspreuk ontleend van degenen die met hun waren langs de deuren te koop lopen; geen koopwaren zijn er toch die zo gretig begeerd, en met zoveel vermaak van de mensen gekocht worden, dan het achterklappen en het kwaadspreken van de naaste. De bronnen van dit kwaad zijn nijdigheid, eigenliefde, klapachtigheid, nieuwsgierigheid en lust om ook anderen met wat aangenaam nieuws te voeden en te vermaken.
4. Op de vierde trap staat de lasteraar, eigenlijk de uitschelder van zijn naaste; hetgeen dan plaats heeft als men tegen de naaste in zijn tegenwoordigheid en als in zijn aangezicht met vinnige, bittere en bijtende woorden uitvaart, of hem ook vuile scheldwoorden naar het hoofd werpt. Hetwelk alles, dewijl het uit het voorgaande kenbaar genoeg is, en uit dezelfde bronnen kan afgeleid worden, ga ik het voorbij, en stap kortheidshalve over tot:
5. De vijfde soort van zonden in dit negende gebod verboden, dat de Catechismus met deze woorden uitdrukt: Iemand lichtelijk en onverhoord oordelen of helpen verdoemen. Hierop ziet het woord van onze Heiland, Matth. 7:1,2: Oordeelt niet, opdat gij niet geoordeeld wordt. Want met welk oordeel gij oordeelt, zult gij geoordeeld worden; en met welke maat gij meet, zal u weder gemeten worden. Vergelijk Luk. 6:37,38.
Het gemeen misbruikt grotelijks de schriftuurteksten, wanneer het daaruit zoekt te besluiten dat het geheel ongeoorloofd is over iemands geestelijke stand enig oordeel te vellen; daar zulks immers gegrond is op uitdrukkelijke plaatsen van des Heeren Woord, dat hieromtrent duidelijke uitspraak doet, en zo menigmaal ons

inscherpt dat al degenen die naar het vlees leven, geen lot of deel hebben in de erfenis der heiligen; en indien zij in die stand sterven, buiten alle twijfel uit de hemel uitgesloten zullen worden. Die in het vlees zijn kunnen Gode niet behagen. Indien gij naar het vlees leeft, zo zult gij sterven, Rom. 8:13, 1Kor. 6:9,10: Weet gij niet dat de onrechtvaardigen het Koninkrijk Gods niet zullen beërven? Dwaalt niet; noch hoereerders, noch afgodendienaars, noch overspelers, noch ontuchtigen, noch die bij mannen liggen, noch dieven, noch gierigaards, noch dronkaards; geen lasteraars, geen rovers zullen het Koninkrijk Gods beërven. Dat is dan in waarheid een grote en grove dwaling, welke ook zeer schadelijk is; want in die bijgebrachte plaatsen worden alleen maar lichtvaardige en roekeloze oordelen van onze Heiland bestraft, waarmee de mensen met blinde eigenliefde vervuld, en enkel door hun hartstochten gedreven, zich als onzachte en ongenadige rechters en strenge berispers en veroordelers van anderen gedragen; terwijl zij omtrent zichzelf zeer zacht en genadig te werk gaan. Gelijk het op het duidelijkste blijkt uit de woorden die Christus onmiddellijk daarop laat volgen in Matth. 7:3: En wat ziet gij den splinter die in de ogen uws broeders is? Maar de balk die in uw ogen is merk hij niet.

Dat lichtvaardig en onverhoord oordelen en helpen verdoemen, daar de Catechismus van spreekt, strekt zich al zeer ver uit, uit verschillende springaders vloeiende; onder welke behalve de nijd, afgunst, haat, kwaadaardigheid, hier in het gemeen samenlopende, ik nog bijzonder zal aanwijzen: 1. De onkunde en stompheid van het vernuft. 2. De zwaarmoedigheid, of temperament door zwarte gal geschonden. 3. De laatdunkendheid of verbeelding van eigen wijsheid of deugd. 4. Al te hete en onbedachte ijver. 5. Een gemoed van zijn eigen kwaad bewust, en in ondeugden geheel gedompeld en verdronken.

Het zal de moeite wel waardig wezen in enige bijzonderheden deze aangetekende pest, wijd en breed woedende, in wat klaarder licht te stellen.

a. Het lichtvaardig en roekeloos oordelen heeft dan plaats, als de betrachting van de deugd en een heilig leven voor huichelarij wordt uitgekreten; waartoe alle onwedergeboren mensen zeer genegen zijn, wie de staat der wedergeborenen al te zeer verdacht en de naam

zelfs hatelijk is.
b. Maar ook heeft het tegendeel plaats; wanneer zulkeen die zich een weinig meer dan anderen naar de zeden en gewoonten van de leeftijd schikken, terstond voor goddelozen, onwedergeborenen en vleselijke mensen gehouden worden; of ook als men dit nare vonnis velt over zulke mensen, wier levenswijze ons geenszins bekend is. Tot welk soort van lichtvaardig oordelen wederom zulken gereed overhellen, die een strengere levensmanier opvolgen.
c. Dan oordeelt men ook licht, als men twijfelbare zaken, of ook onverschillige voor misdaden rekent.
d. Als men ook over eens anderen consciëntie of mening, oogmerk, toeleg, beslissing doet, alsof deze of die, dit of dat, met een kwaad oogmerk en toeleg had gedaan; daar immers voor God alleen, de Doorzoeker van het hart, de binnenkameren der ziel openstaan.
e. Als iemand ook om zware plagen en bezoekingen van Gods hand voor schuldig en goddeloos wordt uitgemaakt; hoedanig de beklaaglijke staat van Job was, van zijn vrienden nochtans voor een goddeloze gehouden.
f. Eindelijk als men iemand om een zware zondenval verdoemt; daar een David en Petrus ons hier kunnen dienen tot bewijs van het tegendeel.
6. De zesde en laatste soort van zonde tegen dit gebod zijn alle leugens en bedriegerijen, zonder enige uitzondering. Niet alleen die volstrekt verderfelijk zijn, maar ook leugen door jokken en gedienstige leugens, of om bestwil, gelijk ze anders genoemd worden. Nooit moet de tong van het hart verschillen; naardien ze daartoe ons gegeven is om de inwendige bewegingen en begrippen van het hart voorzichtig en tevens oprecht anderen mede te delen.
II. Het eerste ontkennende lid van dit gebod afgehandeld zijnde, laat ons tot de stellende plichten van het tweede lid overgaan, waarin ons bevolen wordt, zegt de Catechismus, zo in het gericht als in alle andere handelingen de waarheid lief te hebben, deze ook oprecht te spreken en te bekennen; en gevolglijk daarvan zeer gewillig en volstandig belijdenis te doen, zonder door hoop of vrees wankelmoedig te worden. En daar het vooral op aankomt, des naasten eer en goed gerucht naar vermogen voor te staan en te bevorderen. Op welke twee laatste stukken, des naaste eer voor te staan, en deze te

bevorderen, ik wat nader zal blijven staan, om reden dat deze twee voorname plichten nauwelijks van het mensdom gekend, laat staan geoefend worden.

1. Wat de eerste plicht betreft. Voorwaar! indien wij onze naaste als onszelf moeten liefhebben, kan het niet onbekend wezen met welk een grote en ernst en poging wij deszelfs goede naam moeten voorstaan en verdedigen. Hiertoe wordt vooreerst vereist een teder gevoel en innige smart, als onze broeder beledigd en geschonden wordt; hoedanig gevoel en smart altijd in ons ontstaat als wijzelf beledigd en geschonden worden. Ook moet hier bijkomen een verontwaardiging, en wel een scherpe, om de kwaadspreker niet toe te geven, veel minder toe te juichen, maar hem des te heviger te weerstaan, alsof het onze eigen zaak was. Hetwelk dan achtervolgd moet worden, indien het geschieden kan, met een overtuigende weerlegging van de leugen en beschaamd maken van de lasteraar. Of indien de fouten, onze naaste ten laste gelegd, niet geheel of niet ten dele ontkend kunnen worden, dienen ze tenminste zoveel als mogelijk is, en de waarheid lijden kan, verschoond te worden, met dezelfde geest van zachtmoedigheid en toegevendheid waarmee wij jegens onszelf aangedaan zijn.

2. En wat de andere plicht is, van de eer en goede naam van onze naaste te bevorderen, dit ademt nog vrij iets hogers en edelers dan deze voor te staan. Het toont namelijk zulk een grote liefde, dat wij ons verblijden en zegepralen, als de eer en roem van onze broeder wast en bloeit en fleurig is. Dit is het werk van een verheven en waarlijk grote ziel, van nijd, haat, boosheid en andere kwade zaden gezuiverd, en met alle deugden versierd en opgehoopt.

HET TIENDE GEBOD

VIER EN VEERTIGSTE ZONDAG

Vraag 113. Wat eist van ons het tiende gebod?
Antwoord. Dat ook de minste lust of gedachte tegen enig gebod Gods in ons hart nimmermeer kome, maar dat wij te allen tijde van ganser harte aller zonden vijand zijn en lust tot alle gerechtigheid hebben.

Verklaring

THANS zijn wij gekomen tot dat gebod hetwelk de volmaaktheid der Goddelijke wet vervult; nademaal hier nu tot de wortel zelf en voedster van alle overtreding doordringt dat woord Gods, dat scherpsnijdender is dan enig tweesnijdend zwaard, en doorsnijdt het merg, en de inwendige samenbindingen der zielen en gedachten, volgens Hebr. 4:12.
Onze catechetische onderwijzers behandelen in deze zondag drie allergewichtigste hoofdstukken:

I. Eerst verklaren zij de natuur en uitgebreidheid van het 10de gebod, zo ontkennender als stellender wijze, vraag 113.
II. Dan leren zij, dat zelfs de allerheiligsten in het onderhouden der Goddelijke wet zeer veel tekort schieten; hoewel zij met een ernstige en oprechte poging zich naar die volkomenheid uitstrekken, vraag 114.
III. Ten laatste ontvouwen zij de redenen waarom God zulk een volkomenheid, die van niemand kan geoefend worden, afvordert en ons tot een regel voorschrijft, vraag 15.

Ten aanzien van het 10de wetwoord, hetwelk bij de 113de vraag verklaard wordt, langs een tweeërlei weg wordt dit verricht, gelijk ik gezegd heb; eerst ontkennender, dan stellender wijze.
I. De woorden der wet luiden in een ontkennende zin: Gij zult niet begeren uws naasten huis, gij zult niet begeren uws naasten vrouw, noch zijn dienstknecht, noch zijn dienstmaagd, noch zijn os, noch

zijn ezel, noch iets dat uws naasten is.
Hetzelfde grondwoord, door *begeren* vertaald, wordt bij herhaling gebruikt in Ex. 20:15. Doch in Deut. 5:21 komen de begeerde voorwerpen niet alleen in een andere orde voor, maar worden ook andere Hebreeuwse woorden gebruikt: Gij zult niet begeren uws naasten vrouw, gij zult u niet laten gelusten uws naasten huis, zijn akker, zijn dienstknecht, en vervolgens.
Door die herhaling wordt ons naar de mening en het oogmerk van de Wetgever ingeboezemd:
1. Dat die begeerlijkheid zeer diep in de harten der stervelingen gehecht en geworteld is; zoals ze waarlijk van de eerste oorsprong af het binnenste merg en ingewanden is doorgetrokken.
2. Ten andere, dat die begeerlijkheid zeer licht wordt bewogen, uitgelokt en ontvonkt door de voorwerpen der ijdelheid; gelijk inderdaad geen vonken in enig fornuis of haardstede met zulk een vurigheid voortspringen en omvliegen, als wel de bewegingen der begeerlijkheid in de verdorven harten, en ledig van de liefde Gods.
3. Ten derde, dat dit kwaad met de grootste zorg en naarstigheid moet worden beteugeld, tekeer gegaan en uitgedoofd; niets anders dan die de brand wil voorkomen, de vonken in de eerste beweging uitblust.
Om niet te onderzoeken of die verandering van woorden in de herhaalde wet, Deut. 5:21, nog iets bijzonders meebrengt, naar de mening en bedoeling van de Wetgever, hetwelk mij tot nog toe zeer twijfelachtig voorkomt, merk ik thans maar aan dat die ongeregelde begeerlijkheid welke hier verboden en beteugeld wordt, aangemerkt moet worden of ten aanzien van haar wortel en voedster, welke bij de Joodse leermeesters genoemd wordt *dat kwaad gedichtsel*, ook wel *de gist die in het deeg is;* of ten aanzien van de bewegingen en aandrijvingen van de geest, waardoor men gestreeld, geprikkeld, aangespoord en voortgetrokken wordt, om het een of ander te begeren.
Alle pelagiaansgezinden, die de oorspronkelijke vlek en onvolkomenheid van onze menselijke natuur verkleinen en wegnemen, en tegelijk beweren dat men in dit leven tot een volkomen heiligheid kan geraken, verstaan onder de naam van begeerlijkheid alleen de toestemming van de wil, en deszelfs volstandige en aanhoudende

beweging; als nu de ziel het lokaas reeds in zich hebbende, aan haar lusten begint toe te geven, en zich toe te leggen om deze te vervullen. Maar de meer gezonde en rechtzinnige godgeleerdheid stelt vast, dat ook de allerminste bewegingen en kleinste aanritselingen, welke de schoolgeleerden de allereerste bewegingen plegen te noemen, tegen dit 10de gebod van Gods wet aanlopen, en voor zonde moeten gehouden en gerekend worden. Ja, dat zelfs ook de bron en de voedster waaruit deze eerste vonken ontspringen, dat is, de oorspronkelijke neiging en overhelling van onze natuur om te begeren, geschonden en Gode hatelijk is. Deze beide zaken van geschil van onze Catechismus tezamen, als hij ons met deze korte woorden inscherpt dat ook de minste lust of gedachte tegen enig gebod van God in onze harten nimmermeer kome. Van beide zullen wij enige weinige dingen schetsen, die aanleiding kunnen geven tot verdere uitbreiding en betoog van de hoofdzakelijke waarheden; zonder welke het ganse werk der heiligmaking noch verstaan, veel minder geoefend kan worden.

A. Dat die kwade bron en voedster, of dat eigenlijke en hebbelijke van het begeren, (opdat ik zo spreke) hetwelk van de geboorte ons aankleeft, niet onschuld is, maar integendeel voor zeer geschonden en hatelijk bij God moet gerekend worden, bewijs ik aldus:

1. Omdat dit eigenlijke van het begeren, of deze hebbelijkheid van het begeren, welke de ganse ziel en al derzelver vermogens bezet en doortrekt, de oorspronkelijke zonde zelf is. Welke terecht genoemd wordt de inklevende zonde, welker waarachtigheid, verdorvenheid en zwaarte wij voorheen op haar plaats in de derde zondag tegen de pelagianen hebben bewezen.

2. Omdat het van partijen zelf niet ontkend kan worden, dat deze hebbelijkheid van begeren daaruit spruit, en tevens ook daaruit wordt gekoesterd, dat de ziel van de liefde Gods is ontbloot, en al te zeer geneigd tot de liefde van zichzelf.

3. Naardien Gods allervolmaaktste wet hebbelijkheden van de ziel eist, welke recht, goed, heilig en in de deugd bestendig en aanhoudende zijn; en naardien de zonde een onwilligheid is, iets dat van de wet afwijkt, zo moet diensvolgens voor een onwettigheid worden verklaard die kwade gesteldheid, zo aanlopende tegen de heilige wet en die overhelling waardoor de mens gedreven en vervoerd

wordt, om die dingen te begeren die met de liefde Gods en des naasten strijdig zijn. Vergelijk hier 1Joh. 2:16, alwaar het zeker is dat het woord *begeerlijkheid* zich ook tot deze bronwel of oorspronkelijke erfzonde uitstrekt.

4. Hierheen behoort ook het zeggen van Jakobus, hoofdstuk 1:13-15: Niemand als hij verzocht wordt, zegge, ik word van God verzocht; want God kan niet verzocht worden met het kwade, en Hij Zelven verzoekt niemand. Maar een iegelijk wordt verzocht als hij van zijn eigen begeerlijkheid afgetrokken en verlokt wordt. Daarna de begeerlijkheid ontvangen hebbende, baart de zonde; en de zonde voleindigd zijnde, baart de dood. In welke woorden de apostel opzettelijk, alsof hij met de pelagianen te doen had, deze stof behandelt en ontvouwt; ontkennende wel uitdrukkelijk dat de verzoekingen waaraan wij in dit leven onderworpen zijn, die oorspronkelijke geneigdheid van zondigen waaronder wij liggen, van God zijn, alsof Die Zelf tot alle kwaad niet verzoekbaar, ook niemand verzoekt, dat is, geenszins moet gehouden worden voor de Auteur of Oorzaak van die oorspronkelijke geneigdheid, welke de apostel nu aanmerkt als de baarmoeder en wortel van het kwade. Gelijk uit de volgende verzen op het klaarste blijkt, daar hij de opkomst en voortgang van de zonde, tot de daad uitbrekende, beschrijft.

5. Nog verder brengt ons het zeggen van Paulus, Rom. 7:7, waar hij verklaart, dat hij niet geweten zou hebben begeerlijkheid zonde te zijn, indien de wet niet zeide: Gij zult niet begeren. Hier wordt alweer gehandeld van de inwendige voedster en springbron der zonde; maar niet van de toestemming van des mensen wil, als welke het licht der natuur zelf genoeg leert dat zonde is; daar hij nu erkent uit het licht der openbaring alleen zulks geschept en geleerd hebben, dat God ook op al de inwendige hebbelijkheid van de ziel acht geeft, en zelfs de geneigdheid tot zondigen veroordeelt. Daarbenevens verdient het onze opmerking, dat de apostel met enige vergroting alhier het woord *zonde* gebruikt, zeggende dat de begeerlijkheid zonde is; en derhalve zozeer verschilt van de kerkvaders van Trente, die beweren dat uit die benaming van zonde alleen, de misbruik hier gebruikt heeft; daar hij toch veeleer de begeerlijkheid hier aanmerkt als een zeker grondbeginsel waarin alle schandelijkheid en zwaarte der zonde als in haar middelpunt huisvest. En dit is in de aard zelf

van dit oorspronkelijke kwaad gegrond; want de begeerlijkheid is als een vruchtbare baarmoeder, waaruit allerlei onreine gedrochten der zonden uitbreken en voor het licht verschijnen. Zij is als een bittere wortel, waaruit pestilente vruchten spruiten; zij is eindelijk een troebele bron, waaruit niet alleen een zware reuk van stinkende woorden en gedachten, maar ook een geweldige stroom voortvloeit van kwade daden, waaronder het menselijk geslacht gedompeld ligt.

B. Dusverre van het eerste geschilstuk. Het andere raakt die lichte bewegingen en aankloppingen van de begeerlijkheid; die op de duur uit deze kwade hebbelijkheid opwellen, onze verbeelding aandoen, en uiteindelijk ons verstand tracht te benevelen, onze wil als met een lokaas te verstrikken. Dat nu deze alle, hoe ogenblikkelijk zij ook mogen zijn, en gelijk zij schielijk verschijnen ook weer snel verdwijnen, van schuld en misdaad niet kunnen vrijgesproken worden, zullen wij op deze manier betogen:

1. Omdat zij uit die kwade en troebele bron van oorspronkelijke begeerlijkheid, welke wij bewezen hebben zonde te zijn, geboren worden. Derhalve krijgen ze ook deel aan derzelver smet en bevlekking.

2. Omdat ze moeten aangemerkt worden als zaden, waaruit de bittere vruchten van dadelijke zonden uitbreken, of tenminste kunnen uitbreken; of als vonken, uit welke een vlam geblazen en een grote brand ontstoken kan worden. Nu, datgene hetwelk uit een zaad uitbreekt, en datgene hetwelk door de vlam zich wijd en zijd verspreidt, datzelfde was in de natuur van het zaad en in de natuur van de schadelijke vonk tevoren opgesloten.

3. Verder, die allereerste bewegingen der begeerlijkheid zijn buiten tegenspraak zekere verzoekingen en aanporringen tot het kwade; waarom ze door Jakobus met de naam van begeerlijkheid genoemd worden, hoofdstuk 1:14.

4. Deze eerste aanritselingen en verwekkingen der begeerlijkheid zijn of van de Geest, of van het vlees. Zeker niet van de Geest, naar het oordeel van onze partijen zelfs; derhalve van het vlees; en diensvolgens zijn ze vleselijk, schuldig en zondig. Dit bewijs is van klem, hetzij vlees en Geest in de zin der Hervormden, of de pelagianen genomen wordt. De eerstgenoemden verstaan door de Geest het bovennatuurlijke beginsel der wedergeboorte, door de invloed

van de Heilige Geest ingestort; door het vlees het beginsel de menselijke verdorvenheid, waaruit de kracht van ons besluit aanstonds openbaar wordt. Dan, partijen verstaan door de geest het zuiverder en redelijk deel der ziel; maar door het vlees dat onredelijke, onbeteugelde en woelachtige, hetgeen de onreine driften en tochten opwekt. Achtereenvolgens welk gevoelen ook zeer wettig tegen hen het besluit wordt opgemaakt, namelijk dat die allereerste bewegingen der begeerlijkheid onrein, onredelijk en zondig zijn.

5. Even hetzelfde kan ook buiten alle twijfel worden gesteld uit de woorden van Paulus, Gal. 5:17: Het vlees begeert tegen den Geest, en de Geest tegen het vlees, en deze staan tegen elkander, alzo dat gij niet doet hetgeen gij wildet. Hier worden twee grondbeginselen in de gelovige gesteld, het ene kwaad, het andere goed; en ook die bewegingen en prikkelen der begeerlijkheid worden ondeugende verklaard, als welke zich aankanten tegen een weerstand biedende en tegenworstelende wil. Hetwelk de eigenlijke staat van geschil is, naardien de pelagiaans gezinden deze bewegingen daarom stellen onschuldig te wezen, omdat ze tegen de wil geschieden.

6. Ook bewijzen wij hetzelfde al verder uit Rom. 7:19-21. Het goede dat ik wil, zegt Paulus, doe ik niet, maar het kwade dat ik niet wil, dat doe ik. Indien ik het kwade doe dat ik niet wil, zo doe ik nu hetzelve niet meer, maar de zonde die in mij woont. Zo vindt ik dan deze wet in mij, als ik het goede wil doen, dat het kwade mij bijligt. Alwaar partijen alweer gevangen worden, welk gevoelen zij ook omtrent die woorden mogen omhelzen. Voor ons twijfelen wij geenszins, of Paulus spreekt van zichzelf, en schildert met levende kleuren de macht der inwonende zonde in de gelovigen, ook na hun wedergeboorte. Dan, de volgers van Pelagius' gevoelen willen, dat Paulus niet van zichzelf spreekt, maar dat het een persoonsverbeelding is, waardoor een onwedergeborene ingevoerd en vertoond wordt, in wie de geest en het vlees, dat is zoals wij gewoon zijn te spreken, het redelijk en onredelijk grondbeginsel tezamen worstelen. Hetwelk indien wij al eens toestonden, dan zouden wij echter aldus onze goede zaak nog winnen, en daaruit tegen hen besluiten, dat ook die bewegingen der begeerlijkheid welke tegen de wil bedreven worden, zondig en ondeugende zijn.

7. Deze waarheid straalt ook op het klaarste door uit de woorden

van onze wijze Heiland, Mark. 7:21,22 vergeleken met Matth. 15:19: Van binnen uit het hart des mensen komen voort kwade gedachten, eigenlijk kwade redeneringen en overleggingen; en welke andere zonden Hij meer optelt. Welk breed register Hij sluit met de ondeugd van onverstand; hetwelk daar niets anders kan betekenen dan die ijdele, wilde, beuzelachtige en dwaze gedachten, welke uit een kwaad grondbeginsel en springbron van begeerlijkheid gestadig voortvloeien, en naar het woord van de Heiland in het 23ste vers de mens ontreinigen of bevlekken.

8. Laten wij eindelijk dat alles nog aandringen met dat zeer nadrukkelijk zeggen van Paulus, Hebr. 4:12, waar het Woord Gods gezegd wordt levend en krachtig te wezen, en scherpsnijdender dan enig tweesnijdend zwaard, dat doorgaat tot de verdeling der ziel en des geestes, en der samenvoegselen en des mergs, en een oordeler is der gedachten en der overleggingen des harten; alle welke spreekwijzen hierop uitkomen, dat de scherpte van de Goddelijke wet ook de allereerste bewegingen van onze begeerlijkheid doordringt en veroordeelt.

II. Het ontkennende deel van dit gebod verklaard zijnde, laten wij nu ook het stellende deel beschouwen, en de zeer verheven plichten, alhier bij tegenstelling geboden, ontvouwen.

a. De voorste is, dat wij de goederen en bezittingen van onze naasten met een goed en gunstig oog beschouwen, hoezeer ze ook in overvloed de onze te boven gaan.

b. Dat wij letten op de uitgangen van ons hart, dat daarin geen beweging ontstaat, strijdig met de liefde Gods en des naasten; waarop ziet de raad van de wijze koning, Spr. 4:23: Behoedt uw hart boven al dat de bewaren is; want daaruit zijn de uitgangen des levens.

c. Dat wij al die aanhitsingen en prikkelingen der begeerlijkheid weerstaan, en daarvan als overtredingen van Gods wet afkerig zijn.

d. Dat wij op de inwendige heiligmaking en vernieuwing van het gemoed vooral toeleggen, en ons werk maken van onszelf te reinigen van alle besmettingen des vleses en des geestes, 2Kor. 7:1.

e. Dat wij staan en jagen naar die volmaaktste en hoogste trap van heiligmaking, om God lief te hebben met ons ganse hart, met onze ganse ziel, met ons ganse verstand, en alle kracht, en onze naasten als onszelven

f. En dat, hoe ver wij ook in de loopbaan gevorderd zijn, wij ons nog al meer uitstrekken naar het einde daarvan; hakende naar het wit tot de prijs der hemelse roeping, Fil. 3:14; en verlangende dat allervolmaaktst voorschrift van de wet meer en meer gelijkvormig te worden; opdat wij de levende kracht der wet niet alleen van buiten vertonen, maar ook van binnen, in al onze vermogens; en dus ook in de allereerste bewegingen van onze gedachten uitdrukken.

Vraag 114. Maar kunnen degenen, die tot God bekeerd zijn, deze geboden volkomenlijk houden?
Antwoord. Neen zij; maar ook de allerheiligsten, zolang als zij in dit leven zijn, hebben maar een klein beginsel dezer gehoorzaamheid; doch alzo, dat zij met een ernstig voornemen niet alleen naar sommige, maar naar al de geboden Gods beginnen te leven.

Vraag 115. Waarom laat ons dan God alzo scherpelijk de tien geboden prediken, zo ze toch niemand in dit leven houden kan?
Antwoord. Eerstelijk opdat wij ons leven lang onzen zondigen aard hoe langer hoe meer leren kennen, en des te begeriger zijn, om de vergeving der zonden en de gerechtigheid in Christus te zoeken. Daarna, opdat wij zonder ophouden ons benaarstigen, en God bidden om de genade des Heiligen Geestes, opdat wij hoe langer hoe meer naar het evenbeeld Gods vernieuwd worden, totdat wij tot deze voorgestelde volkomenheid na dit leven geraken.

Verklaring

WIJ komen tot het gebruik der wet, waaromtrent vooraf:
I. Bij de 114de vraag onderzoek gedaan wordt, of de bekeerden tot God deze tien geboden volkomen houden? Want uit hetgeen over des Heeren wet tot hiertoe verhandeld is, rijst een geschil van het uiterste gewicht, rakende de volkomenheid der heiligmaking, of de volkomen onderhouding van Gods geboden, namelijk of die in de loopbaan van dit leven kan bereikt worden?
Te weten, Pelagius hield staande, en die deszelfs voetstappen drukken, socinianen, papisten en anderen meer, houden alsnog staande, dat Gods wet zo volkomen in dit leven van de gelovigen kan vervuld

worden, dat ze kunnen gezegd worden zonder zonden te leven, en de staat van onzondigheid bereikt te hebben. Hun eerste is vals, (zo men het noemt, of met een andere woord *grondwaling*) dat zij loochenen de verdorvenheid van de menselijke natuur, en dus ook de erfzonde en oorspronkelijke bevlekking. Hun oogmerk is, om een eigengerechtigheid uit de werken der wet op te richten en te bevestigen.

Onze Hervormde Kerk zich tegen deze werk rechtvaardigen aankantende, wordt daardoor met lasteringen bezwaard, alsof ze de volstrekte onmogelijkheid van de wet te onderhouden leerde, en dus de oefening der heiligmaking tot de grond toe omkeerde. Maar inderdaad, de tegenpartijders zelf ontzenuwen en doven door hun ongezonde leer die oefening der godzaligheid ten enenmale uit; daar onze leer deze krachtig inscherpt en ontvlamt.

Het zou de moeite waardig zijn, en tot opheldering van dit stuk krachtig dienen, dat het beide, het ene bij het andere, bij wijze van tegenstelling te bewijzen, onder het behandelen van deze 114de vraag.

1. Vooreerst dan, redeneren wij uit de overblijfselen der zonde, elkeen der allerheiligsten zelfs aanhangende en zodanig inklevende dat hij deze nooit in dit leven geheel kan uitschudden, hoezeer hij ook om deze uit te roeien op het nauwste verplicht is, en ook op het allerijverigst zich daarop toelegt. Dat scherpen ons onder vele andere de navolgende schriftuurplaatsen in. Het gebed van Salomo, 1Kon. 8:46: Geen mens is er die niet zondigt. Spr. 20:9: Wie kan zeggen, ik heb mijn hart gezuiverd, ik ben rein van mijn zonden? Jak. 3:2: Wij struikelen allen in vele. En vooral 1Joh. 1:8: Indien wij zeggen, dat wij geen zonden hebben, zo verleiden wij onszelven, en de waarheid is in ons niet.

Maar nu, die zodanige overblijfselen der zonde ontkennen, die nemen de oefening om deze uit te roeien geheel weg, en doven ze geheel uit; daar zij uit deze overblijfselen zien, erkennen, gevoelen, zichzelf en anderen die tot God bekeerd zijn, een scherpe prikkel en aansporing geven om die kwade eerste beginselen van de verdorven natuur met alle ernst en aanhouding tegen te gaan en te ontworstelen.

2. Ten tweede, die onvolkomenheid der allerheiligsten in dit leven

blijkt nog verder uit die gedurige strijd en worsteling tussen het vlees en de Geest, welke ons de apostel zo levendig schildert in Gal. 5:17: Het vlees begeert tegen den Geest, en de Geest tegen het vlees, en deze staan tegen elkander; alzo dat gij niet doet hetgeen gij wilt. Zolang wij dit lichaam des doods hier beneden omdragen, voeren de overblijfselen van het vlees de oorlog tegen de geest, dat is tegen het wedergeboren deel, en trachten dat licht te benevelen, te verdoven, ja uit te blussen. De Geest daarentegen, die gezworen en dodelijke vijand, doet een geweldige en scherpe tegenstand, en met zijn wapenen uit God verzwakt hij hem hoe langer hoe meer, verbreekt hem, en brengt hem vele wonden toe. Terwijl echter dat boos beginsel van het vlees de Geest weerstaat en daar tegenaan worstelt. En dat zal in dit leven niet ophouden, dat vleselijk overblijfsel niet geheel afgelegd en uitgeschud worden dan in het ogenblik van de dood. Zoals ons duidelijk door Paulus geleerd wordt, Rom. 7:15-24, daar de apostel dan (als een leerbeeld voor elk gelovig mens) ten laatste uitroept: Ik ellendig mens! Wie zal mij verlossen uit het lichaam dezes doods?

Maar nu, die zulk een worsteling niet toestaan, die laten de mensen in hun lauwheid, en slaan hun tegelijk de wapenen uit de hand waarmee zij moesten voortvaren om hun zondig vlees te temmen. Daar wij door onze leer de wapenen gedurig scherpen, ten strijde roepen en alarm blazen, uit dit tweegevecht tussen vlees in geest niet scheiden, of uit het gevecht ademhalen, totdat wij in de dood de adem uitblazen en onze geest aan God in vrede overgeven.

3. Ten derde, die volmaakte staat van onzondigheid die de partijen drijven, kan niet vereffend worden met het allervolmaaktste gebed, dat ons beveelt te bidden: Vergeef ons onze schulden. Dat gebed is de gelovigen daarom in de mond en in het hart gelegd, opdat zij mochten weten, dat zij, hoe ver ook gevorderd en vrij van grote fouten en ondeugden, evenwel altijd hun vlekken, gebreken, zonden en schulden hebben, waarvan zij moeten ontslagen worden. En tegelijk zich daarvoor in het toekomende wachten, dewijl die zonden alleen vergeven worden in het bloed des verbonds; waarvan wij onszelf door de Geest der heiligmaking trachten te zuiveren.

En ook hieruit straalt op het klaarste door die dubbele gevolgtrekking, in de twee vorige bewijzen gemaakt tegen de

pelagiaansgezinden.
4. Ten vierde, die volstrekte en in al haar delen volkomen volmaaktheden der heiligen strijdt openlijk tegen de zin en het gevoelen van Paulus, hetwelk die grote apostel van zichzelf, als het doorluchtigste voorbeeld van heiligheid, getuigt en ons beschreven en nagelaten heeft, Fil. 3:12 en vervolgens: Niet dat ik het alrede gekregen heb of alrede volmaakt ben, maar ik jaag daarnaar, of ik het ook grijpen mocht; waartoe ik ook van Christus Jezus gegrepen ben. Broeders, ik acht niet dat ik zelven het gegrepen heb. Maar één ding doe ik, vergetende hetgeen dat achter is, en strekkende mij tot hetgeen dat voor is, jaag ik naar het wit tot de prijs der roeping Gods die van boven is in Christus Jezus. Behalve andere waarheden wordt ook deze hoofdzakelijk ons alhier ingeboezemd, dat hoe verder iemand vordert in de loopbaan der heiligmaking, hoe meer hij gevoelt dat er nog veel ontbreekt, en hoe hij zichzelf des te scherper aanspoort om grotere trappen van volmaaktheid te bereiken; totdat hij uiteindelijk dat hemels doel bereikt en de prijs der onsterfelijkheid behaalt en aangrijpt.
En zo is hier alweer onze dubbele gevolgtrekking tegen de partijen zeer duidelijk. Daar toch die mening en verbeelding der pelagiaansgezinden, van de volmaaktheid in dit leven al bereikt en verkregen te hebben, die driftige loop in de loopbaan zeer moet stuiten, daar spoort onze Hervormde leer van onvolmaaktheid tot dat lopen en jagen des te sterker aan. Dermate, dat zelfs vergeten worden de dingen die achter ons zijn, die achter onze rug zijn, dat is, voor niets gerekend worden die dingen die men tot hiertoe al gedaan heeft, en dat vak dat men al in de loopbaan heeft afgelopen, in vergelijking van hetgeen nog voor ons is, dat is dat vak dat men nog te lopen heeft voordat men aan het einde der loopbaan komt, (daar de hemelprijs boven het wit is opgehangen).
5. Ten laatste, zal ik die ganse zaak van geschil neervellen, en niet schromen te verzekeren, dat zij die willen beweren dat men hier op aarde een volkomen en volledige heiligmaking kan bereiken en oefenen, de wezenlijke en tot het merg der zielen doordringende heiligmaking niet kennen, en zich met een schijn van heiligheid, en als met de oppervlakte van godzaligheid alleen tevreden houden. Grijpende de beeltenis van de deugd voor de deugd zelf aan, en dus als

een wolk voor de godin. Dit hebben wij elders bewezen, zondag 2; waarom wij hiervan afstappende, overgaan tot:

II. De 115de vraag, waarbij naar de redenen onderzoek wordt gedaan, waarom God ons de tien geboden zo scherp laat prediken, dewijl ze toch niemand in dit leven houden kan? Men dient zich toch zorgvuldig te wachten dat deze gezonde en op Gods Woord gegronde leer der Hervormde Kerk niet verdraaid, en uit het verhandelde bij de voorgaande vraag geen verkeerd besluit opgemaakt worde, alsof dan des Heeren wet de gelovigen als een regel des levens tevergeefs werd voorgesteld, waarnaar zij zich op het nauwkeurigste hebben te richten.

Aldus zouden het de antinomianen, dat is wetbestrijders, wel willen hebben; en behalve deze, alle losbandigen en met vrijgeesterij besmet. Hieromtrent heeft men zorgvuldig in acht te nemen, dat hoewel de onmogelijkheid om door eigen krachten de wet Gods te onderhouden, van Gods huishouding met Zijn Kerk afhankelijk is, echter alle gelovigen verschuldigd zijn de wet volmaakt te onderhouden. Niet voorwaar, om het recht tot het eeuwige leven te verdienen; maar opdat zij tonen dat zij geen ondankbare en ontaarde kinderen zijn, het beeld van hun Vader in een volmaakte liefde willen uitdrukken; en zo dat geestelijk en hemels leven waartoe zij als kinderen aangenomen zijn, oefenen.

Diensvolgens moet ook de wet de gelovigen nauwkeurig en scherp gepredikt worden:

1. Opdat zij de grootheid van hun verplichting kennen en gevoelen, en die volmaaktheid in deze klare en onbevlekte spiegel zouden zien, waarnaar zij onophoudelijk moeten staan en haken.
2. Opdat zij tevens uit deze zelfde spiegel der wet hun onvolmaaktheden kennen, en zich voor God zouden vernederen.
3. Opdat zij zoveel te gretiger naar de volmaakte gerechtigheid van hun Borg Jezus Christus hongeren en dorsten zouden, en tot het bloed des verbonds toevlucht te nemen, zo tot rechtvaardigmaking als tot heiligmaking.
4. Opdat zij zich over de oneindige een onuitsprekelijke genade Gods, hun in Christus Die de wet volmaakt vervuld heeft, geschonken, des te meer zouden verwonderen.
5. Opdat zij zich des te ijveriger op de oefening van een heilig leven

zouden toeleggen; waardoor de aanzoekingen tot het kwade, als vonken uit de afgrond opgerezen, worden uitgeschud en veroordeeld.
6. Eindelijk, opdat zij tot hun laatste ademhaling in dit worstelperk zouden volharden, en niets rekenen gedaan te hebben, voordat alle kwade zaden der begeerlijkheid uitgeroeid en ten onder gebracht zijn, en zij de kroon hebben bereikt der zalige onsterfelijkheid.

VIJF EN VEERTIGSTE ZONDAG

Vraag 116. Waarom is het gebed den Christenen van node?
Antwoord. Daarom dat het het voornaamste stuk der dankbaarheid is, welke God van ons vordert, en dat God Zijn genade en den Heiligen Geest alleen diegenen geven wil, die Hem met hartelijke zuchten zonder ophouden daarom bidden en daarvoor danken.

Vraag 117. Wat behoort tot zulk een gebed, dat Gode aangenaam is en van Hem verhoord wordt?
Antwoord. Eerstelijk dat wij alleen den enigen waren God, Die Zich in Zijn Woord ons geopenbaard heeft, om al hetgeen Hij ons geboden heeft te bidden, van harte aanroepen. Ten andere dat wij onze nood en ellendigheid recht en grondig kennen, opdat wij ons voor het aangezicht Zijner majesteit verootmoedigen. Ten derde dat wij dezen vasten grond hebben dat Hij ons gebed, niettegenstaande wij zulks onwaardig zijn, om des Heeren Christus wil zekerlijk wil verhoren, gelijk Hij ons in Zijn Woord beloofd heeft.

Vraag 118. Wat heeft ons God bevolen van Hem te bidden?
Antwoord. Alle geestelijke en lichamelijke nooddruft, welke de Heere Christus begrepen heeft in het gebed dat Hij ons Zelf geleerd heeft.

Vraag 119. Hoe luidt dat gebed?
Antwoord. Onze Vader, Die in de hemelen zijt,
1. Uw Naam worde geheiligd.
2. Uw Koninkrijk kome.
3. Uw wil geschiede gelijk in den hemel, alzo ook op de aarde.
4. Geef ons heden ons dagelijks brood.
5. En vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onzen schuldenaren.
6. En leidt ons niet in verzoeking, maar verlos ons van den boze.
Want Uw is het Koninkrijk en de kracht en de heerlijkheid in der eeuwigheid. Amen.

ONDER de plichten van de godsdienst welke naar Gods wet ingericht moet worden, heeft het gebed buiten alle twijfel een voorname plaats. En overmits het gebed ook als het ware de voor- en achtersteven uitmaakt van de dankbaarheid welke wij Gode schuldig zijn, zo zal er niets gevoeglijker wezen dan dat wij ons werk maken van deze stof te verklaren, en tot dat einde het formulier van het gebed des Heeren wat nader op te helderen.
In deze zondagsafdeling zullen wij deze drie stukken in overweging nemen:

I. Eerst, de noodzakelijkheid van het gebed, vraag 116.
II. Daarna, de nodige vereisten van een Gode aangenaam gebed, vraag 117.
III. Ten laatste, de stof van het gebed, dat is, welke zaken in gebeden van God mogen en kunnen geëist worden, naar de regel van het heiligdom en het voorschrift van het gebed des Heeren, de vragen 118 en 119.

I. Ten aanzien van het eerste. Het gebed wordt in ruimere zin genomen, in zijn omtrek ook de dankzegging insluitende; of in nauwere zin, bestaande in een smeking om de Goddelijke goedheid, zo voor zichzelf als voor anderen, met een vertrouwen van verkrijging van het begeerde goed. Onder verschillende bewoordingen, zo Griekse als Hebreeuwse, komt het bidden in de Heilige Bladeren voor, waarmee wij ons thans niet zullen ophouden, als zijnde die woorden door de vermaarde Witsius zeer voortreffelijk opgehelderd. De stof zelf terstond aanvattende, zullen wij met onze Catechismus de noodzakelijkheid van het bidden met twee redenen bewijzen; waar dan:
A. De eerste is, dat het gebed het voornaamste stuk is van dankbaarheid, aan God te bewijzen, en van die heilige eredienst tot welke wij door de natuur en genade verbonden zijn.
B. Het andere, dat God Zijn genade en goede Geest zulken alleen wil geven, die Hem met vurige smekingen daarom bidden, en voor

het ontvangen van Zijn weldaden danken.
Tot opheldering van het eerste lid dient, dat het gebed als een plechtige belijdenis is waardoor wij erkennen en op het diepste gevoelen onze afhankelijkheid van God in alle dingen; waaruit dan terstond begint openbaar te worden dat de ganse godsdienst, indien de gebeden daaruit weggenomen worden, moet vervallen. En dat daarentegen de voornaamste kracht van de Goddelijke eredienst in de gebeden gelegen is. Voorwaar! door God aan te roepen en uit een gevoel van onze noden Zijn genade te smeken, getuigen wij:
1. Dat Hij is onze Opperheer, en enige Besteller van ons geluk of ongeluk, enzovoort.
2. Dat Hij de Algenoegzame is, Die al onze begeerten, zelfs boven hetgeen wij bidden of denken kunnen, kan vervullen, enzovoort.
3. Dat Hij zeer goedertieren is; Die onze noden uit Zijn onuitputtelijke volheid ook wil vervullen. Meer andere dingen die hier al bijgebracht zouden kunnen worden, snijd ik af; en zeg maar met een woord, dat er in de gebeden is een erkentenis van de Goddelijke alwetendheid, overaltegenwoordigheid en meer andere volmaaktheden. En ik besluit eindelijk uit het gezegde, dat in de Heilige Schriften zeer wijs samengevoegd worden, God niet te kennen of te erkennen, en daarom ook Zijn Naam niet aan te roepen, Jer. 10:25; ja, dat dit het eigenaardig karakter van godsverzaking is, zo in de oefening als in de beschouwing, de HEERE niet aan te roepen,, Ps. 14:4.
Het is derhalve loutere dwaasheid hetgeen de vleselijke wijsheid sommigen heeft ingeblazen, te willen beweren dat de gebeden geenszins een wezenlijk deel van de godsdienst uitmaken, ja, dat ze godsdienstiger nagelaten dan geoefend worden. 1. Omdat zij, zoals men voorgeeft, onnut zijn, nademaal God alle dingen door Zijn eeuwig besluit onveranderlijk heeft gesteld. 2. Dat ze ook die opperste Majesteit verongelijken, alsof dat zalig Wezen door onze woorden, klachten en tranen zou kunnen bewogen en gebogen worden. 3. Dat ze tenminste overtollig zijn; overmits de onuitputtelijke goedheid Gods ook vanzelf overvloeiende is tot alle weldadigheid, en ook al vooruitloopt voordat wij God bidden. Deze loze en schoonschijnende drogredenen vaagt ons:
B. Tweede lid weg als spinnenwebben, als waarin gezegd wordt dat

God Zijn genade en de Heilige Geest alleen diegenen geven wil, die Hem met hartelijke zuchten zonder ophouden daarom bidden en daarvoor danken. Dit heeft de Heere Jezus ons ingeboezemd, als Hij zei, Matth. 7:7: Bidt en u zal gegeven worden, zoekt en gij zult vinden, klopt en u zal opengedaan worden. Het gebed is namelijk een ladder waarlangs de hemel beklommen en bestormd wordt; het is ook een goot door welke de hemelse zegeningen in overvloed in onze mond uitgegoten worden. Dit behoorde die allen te voldoen, die zelfs wijzer willen schijnen dan God Zelf.

Opdat wij echter die drogredenenaars, wier vitterijen ik hiervoor heb opgegeven, wat sterker weerlegge, wil ik hebben opgemerkt dat het bidwerk ons van God op een geheel wonderbare wijze is opgelegd; niettegenstaande alle dingen van eeuwigheid door God zijn bepaald; niettegenstaande het Opperwezen ook door geen klachten en tranen kan bewogen worden, en niettegenstaande zelfs de Oppergoedheid onze noden niet alleen tegemoet komt, maar die ook wil vooruitlopen.

1. Omdat de ziel van de mens door de gebeden geopend wordt als een vat, om de weldaden van het Opperwezen met open mond en vatbare maat te ontvangen. Zolang een vat gesloten is, van buiten gestopt en van binnen vervuld, wordt het vocht tevergeefs daarin uitgegoten; van welke gelijkenis bijkans de psalmdichter zich bediende, Ps. 81:11: Doet uw mond wijd open, en Ik zal hem vervullen.

2. Omdat onze ziel door de gebeden niet alleen vatbaar gemaakt wordt voor de hemelse weldaden, maar deze ook dadelijk ontvangt en in zichzelf overstort. Dit, in de eerste opslag, misschien een paradox of wonderspreuk schijnende, zal ik wat nader verklaren en bewijzen. Te weten, elk gebed naar de wet van het heiligdom verricht, is aanstonds van kracht en wordt altijd van God verwoord, als Die uitdrukkelijk genoemd wordt de Hoorder des gebeds, Ps. 65:3. Diensvolgens, al wat wettig gebeden, uit een waarachtig en oprecht hart uitgestort, en met hartelijke zuchten, (gelijk onze Catechismus spreekt) naar de hemel opgezonden wordt, dat wordt van God altijd verhoord. En wel, dat nog verder gaat, het wordt verhoord zonder enig vertoeven; en de gelovige bidder ontvangt terstond heilzame vrucht van zijn vertrouwen op God. Zulks leert ons de apostel

Johannes met duidelijke woorden, 1Joh. 5:14,15: En dit is de vrijmoedigheid die wij tot God hebben, dat zo wij iets bidden naar Zijn wil, Hij ons verhoort. En indien wij weten dat Hij ons verhoort, wat wij ook bidden, zo weten wij dat wij de beden verkrijgen die wij van Hem bidden. En geen wonder voorwaar! laten wij dit stuk wat dieper inzien.

Indien een gelovige bidder, biddende wettig, in vertrouwen van verhoring om geestelijke goederen bidt, bijvoorbeeld aanwas in zijn geloof, verbreking van de inwonende zonde, voortgang in de heiligmaking; juist hierdoor dat hij zodanige geestelijke goederen met hartelijke zuchten van God begeert, neemt in de kracht van zijn geloof toe en wast aan; de kracht der zonde neemt in hem af, zijn heiligheid wordt bevorderd, en de liefde tot de deugd schiet dieper wortelen in zijn hart. Omdat de ziel van de bidder uit het innig gevoel dat zij van die geestelijke dingen heeft, overgaat in die hebbelijkheid daar ze naar haakt en verlangt; en aldus is haar gebed verhoord. Indien wij gelovig bidden om lichamelijke goederen, (die nooit anders dan conditioneel of onder deze voorwaarde dat ze ons tot zaligheid dienstig zijn, mogen gebeden worden) juist diezelfde voorwaarde welke wij met een oprecht hart onder het bidden ondergaan en op ons nemen, drukt onze geest in de betamelijke en ons zo nodige zelfverloochening, en onze volslagen berusting in Gods wijze bestelling aangaande de lichamelijke goederen. En derhalve, al verkrijgen wij dat broos, tijdelijk en vergankelijk goed niet, dat wij in het gebed van God begeren, zo is ons gebed verhoord; de weldaad ons ter zaligheid niet dienstig zou zijn. En aldus verkrijgen wij ook door zodanige voorwaardelijke gebeden terstond een rijke vrucht van heiligmaking, en een vaste grond van ons wezenlijk geluk; nademaal niets zaliger noch gelukkiger kan geoordeeld worden, dan in alles verloochend te zijn, in Gods handeling met ons te berusten, en met zulk een gevoelen hoe langer hoe meer bezield te wezen.

II. Dit geeft ons aanleiding om de nodige vereisten van een goed en Gode aangenaam gebed te ontvouwen. Want licht begrijpen wij dat die kracht van verhoring niet in alle gebeden is, maar alleen in zulke die naar de wet en het richtsnoer van het heiligdom zijn ingericht.

a. De eerste voorwaarde van een goed gebed is, dat wij onze gebeden tot God alleen opzenden, en van Hem al het goede verwachten.

Dit wordt in onze Catechismus tegen die grove dwaling der papisten overgesteld; die hun gebeden, zo om hun tijdelijk als eeuwig welwezen, ook tot de gezegende maagd, tot de heiligen, engelen en meer andere schepselen inrichten. Welke omkering van de ware godsdienst en ontheiliging der gebeden wij thans niet verder zullen aandringen, als zijnde tevoren reeds gedaan.

b. De tweede voorwaarde is, dat wij de ware God aanroepen, Die Zich in Zijn Woord geopenbaard heeft. Dit raakt dezulken die zich een god versieren geheel onderscheiden van Die, Welke het Woord der openbaring ons beschrijft, namelijk de Enige en Drie-enige; Die niet mag genaderd worden dan in het bloed des verbonds; Die wel zeer barmhartig en goedertieren is, maar ook tevens rechtvaardig en heilig, en wat andere zaken meer hier kunnen bijgebracht worden uit de zuivere en gezonde godgeleerdheid. Van hetwelk alles niet alleen velen buiten onze Kerk afwijken, maar ook verre het grootste deel dergenen die in onze schoot leven, biddende inderdaad met de Samaritanen aan hetgeen zij niet kennen, en zich veeleer een afgod in hun hersenen versierende, die geschikt is naar hun vleselijke lusten en zinnelijkheden.

c. De derde voorwaarde is, dat de gebeden worden uitgestort in een ware aandoening van het hart. Daaronder worden verschillende zaken vervat hier tegenaan lopende: 1. Al wat met de mond en lippen alleen gepreveld wordt. 2. Al wat met enig zuurdesem van huichelarij en onoprechtheid is besmet. 3. Al wat met verstrooide gedachten en de wereldse zorgvuldigheden van dit leven is bezet; hoewel met een oprecht hart onder het bidden, nochtans de gedachten hierheen en daarheen geslingerd wordende; hetwelk ook de allerheiligsten zelfs menigmaal gebeurt. 4. Al wat koud, lauw en zonder ijver gebeden wordt. Nademaal toch het woord *aandoening*, en wel ware aandoening meebrengt warmte, hitte, vurigheid, hevigheid en inspanning van alle krachten. En dit is als de kracht der waarheid en de ziel zelf der gebeden, welke die levende, aanhoudende en tegenwoordig blijvende aandoening vorderen. Deze dingen thans maar met de vinger van ons aangeroerd, zouden aan een overdenkende stof genoeg tot een gehele predikatie kunnen leveren, door deze praktikale waarheden breder uit te breiden.

d. De vierde voorwaarde is, dat wij ons uit een innig gevoel van

onze nood en ellende voor het aangezicht van de Goddelijke Majesteit verootmoedigen. Onder dit hoofdstuk zijn ook vele zaken vervat. Hier wordt vereist: 1. Een diepe kennis en erkentenis van die ellende door welke wij wegens de zonde, alle Goddelijke vloek waardig, en de minste zegening zelfs ten enenmale onwaardig zijn. 2. Een verzaking en verloochening van alle eigen gerechtigheid, opdat wij ons niet het allerminste aanmatigen. 3. Een allerdiepste vernedering van onszelf in de tegenwoordigheid der Goddelijke Majesteit; ten aanzien van het lichaam in de eerbiedige gestalte; (naar de gelegenheid en plaats daar men zich bevindt) ten aanzien van de ziel vooral, alzo gesteld dat ze in de Goddelijke wil, (in het geven van hetgeen wij bidden) ten volle berust; en dat ze ook het allerminste druppeltje van genade zelfs voor een gans onverdiende en grote weldaad ontvangt. Hetwelk alles in uitmuntende karakters hier klaar wordt vertoond in het voorbeeld van de boetvaardige tollenaar. Hij stond van verre, en wilde ook zelfs de ogen niet opheffen naar de hemel, maar sloeg op zijn borst, zeggende: O God, zijt mij zondaar genadig! Luk. 18:13. Voegt erbij Jes. 57:15.

e. De vijfde voorwaarde is, dat ofschoon wij ons onwaardig erkennen, desalniettemin het anker van ons geloof en vertrouwen in Christus werpen en vestigen, en in de onfeilbare en onbedrieglijke beloften Gods, niet aan waardigen, maar aan gans onwaardigen gedaan; en voor vast en zeker houden dat die beloften ook bijzonder tot ons behoren, indien wij maar onze gebeden recht en wettig inrichten. Dat bedoelt de apostel Jakobus in zijn Brief, hoofdstuk 1:6,7: Dat hij van God begere in het geloof, niet twijfelende; want die twijfelt is een baar der zee gelijk, die van de wind gedreven en op en nedergeworpen wordt. Want die mens mene niet dat hij iets zal ontvangen van de Heere. Alwaar dat twijfelen een tweeërlei aanzien heeft. Het eerste bestaat in een dobbering van huichelarij, waardoor iemand nu naar de rechter- of naar de linkerzijde, dan naar de linker- of rechterzijde gedreven en geworpen, en dus dubbelhartig gemaakt wordt; gelijk de apostel zulk een twijfelaar in het volgende 18de vers noemt: Een dubbelhartig man is ongestadige in zijn wegen. Het tweede is gelegen in een dobbering van wantrouwen, die gewoonlijk uit de huichelarij pleegt geboren te worden. Want een oprecht en ongeveinsd hart kan en mag niet twijfelen, zoals de

apostel Johannes ons onderwijst, 1Joh. 3:21,22: Geliefden, indien ons hart ons niet veroordeelt, zo hebben wij vrijmoedigheid tot God. En zo wat wij bidden ontvangen wij van Hem; dewijl wij Zijn geboden bewaren, en doen hetgeen behaaglijk is voor Hem. Voegt er ook bij, 1Joh. 5:14,15.

f. De laatste voorwaarde is, dat wij niets anders in onze gebeden begeren dan hetgeen meest strekt tot eer van God, tot stichting van onze naasten en tot bevordering van onze eigen heiligmaking en zaligheid, enzovoort.

III. Zo dalen wij vanzelf neer tot de stof van het gebed, namelijk welke de dingen zijn die van God wettig gebeden mogen worden. Alwaar ons wederom de onuitsprekelijke goedheid Gods in verwondering moet wegrukken, die in het zaligmakend Woord aan onwetenden heeft voorgelicht wat en hoe zij moeten bidden. En gelijk nog vele andere voorschriften van gebeden, als bijzonder en voornamelijk dat allervolmaaktst formulier van het gebed des Heeren ons heeft overgegeven, boven hetwelk niets heerlijker of volkomener is; hetzij men acht geeft op de kortheid der woorden, of op de ruimte der betekenissen, of op de beknoptheid van orde en schikking, achtereenvolgens de drie delen waarin dat gebed verdeeld wordt, namelijk de voorafspraak, zes beden en God verheerlijkend besluit. Terwijl wij ulieden betreffende deze zaken, die over het gebed des Heeren in het algemeen geredetwist kunnen worden, tot het voortreffelijke werk van de vermaarde Witsius heenzenden.

VOORAFSPRAAK VAN HET GEBED

ZES EN VEERTIGSTE ZONDAG

Vraag 120. Waarom heeft ons Christus geboden God alzo aan te spreken: *Onze Vader*?
Antwoord. Opdat Hij van stonden aan, in het begin onzes gebeds, in ons de kinderlijke vreze en toevoorzicht tot God verwekke, welke beide de grond onzes gebeds zijn, namelijk, dat God onze Vader door Christus geworden is, en dat Hij ons veel minder afslaan zal hetgeen dat wij Hem met een recht geloof bidden, dan onze vaders ons aardse dingen ontzeggen.

Vraag 121. Waarom wordt hier bijgevoegd: *Die in de hemelen zijt?*
Antwoord. Opdat wij van de hemelse majesteit Gods niet aards gedenken, en van Zijn almachtigheid alle nooddruft des lichaams en der ziel verwachten.

Verklaring

IN de verklaring van dit allervolmaaktst voorschrift der gebeden, beginnen wij met een voorafspraak; en in deze zondagsafdeling, in twee leden ontleed, zullen wij ook deze twee stukken onderscheiden overwegen:

I. Eerst, de benaming van onze Vader, bij de 120ste vraag.
II. Dan, waarom er wordt bijgedaan: Die in de hemelen zijt, bij de 121ste vraag.

I. Wat het eerste lid aangaat. Al voor lang hebben zeer geleerde en in de oudheden der Joden ervaren mannen opgemerkt, dat de spreekwijzen welke onze Heere Christus in dit gebed gebruikt heeft, voor het grootste deel door Hem zijn ontleend uit het aangenomen gebruik der Joodse synagoge en gewoonte van Zijn tijd. Welke gulden overblijfselen van het oude geloof der vaderen, verstrooid hier en daar in de formuliergebeden van de Joodse kerk, Christus tot één

lichaam zou hebben bijeenvergadert, en met een meer verheven zin vermeerderd, Zijn discipelen voorgeschreven en aanbevolen. Dit zal ik thans ten aanzien van elke spreekwijze in dit gebed niet betogen, naardien zulks van elke bede op zijn plaats zal aangewezen worden.

Het is hier genoeg, dat wij aanmerken dat ook bij de Joden deze benaming Gods, van onze Vader, genoeg bekend en in gebruikt geweest is, met bijvoeging ook, Die in de hemelen zijt. In het Hebreeuws luidende: *Abinou, Schebaschamaim,* dat is, onze Vader Die in de hemelen zijt. Dat nochtans zeer weinigen onder de Joden (alzo het geloof der vaderen thans bijna verouderd en vergeten was) die eerwaardige titel van onze Vader verstaan hebben in zijn geestelijke kracht en beduidenis, daar is geen twijfel aan. Het grote gros der Joden zal alleen maar gedacht hebben op die algemene betrekking, naar welke de Israëlieten genoemd werden kinderen van Jehovah hun God, Deut. 14:1, en God ook hun Vader, Jes. 63:16: Gij zijt toch onze Vader; want Abraham weet van ons niet, en Israël kent ons niet. Gij o Jehovah, zijt onze Vader, onze Verlosser vanouds af is Uw Naam. En in hoofdstuk 64:8: Doch nu Jehovah, Gij zijt onze Vader; wij zijn leem, en Gij zijt onze Pottenbakker, en wij allen zijn Uwer handen werk. Hoewel in die aangetrokken plaatsen een verhevener zin tevens verborgen ligt.

A. Opdat wij dan die grote titel van Vader, en daarna van onze Vader in zijn behoorlijk licht plaatsen, willen wij vooraf omtrent de Naam van Vader hebben aangemerkt, dat nu niet de drie-enige God in het gemeen daarmee aangewezen wordt, maar dat de Eerste Persoon in het aanbiddelijk Wezen bij uitnemendheid zo pleegt genoemd te worden. Die, gelijk Hij de Vader is van onze Heere Jezus Christus door een eeuwige en natuurlijke voortteling, alzo ook onze Vader heeft willen worden door een genadige aanneming tot kinderen; en tegelijk door een geestelijke wedergeboorte, waardoor Hij ons enige gelijkenis van Zijn allerheiligst leven instort, hetwelk alle eeuwen zal verduren. Dan, deze dingen elders breder verklaard hebbende, zal ik die hier niet weer herhalen.

Gelijk nu in beide die opzichten God buiten alle twijfel een Vader geweest is, ook van de gelovigen van het Oude Testament, zo houden wij zonder enige schroom voor vast en zeker, dat die gans zoete

en gemeenzame vaderlijke betrekking de gelovigen van het Nieuwe Testament met veel ruimer recht wordt toegeëigend, volgens dat woord, Joh. 1:12: Zovelen Christus aangenomen hebben, dien heeft Hij macht gegeven kinderen Gods te worden; of gelijk in het Grieks staat, *ginesthai,* dat hier niet zozeer *worden*, als metterdaad te *zijn*, en voor zodanig zich uit te geven betekent; hetwelk in de hoogste nadruk de oude gelovigen niet geschonken is geweest. Zulks is alleen een voorrecht van het nieuwe verbond, zo ten aanzien van de aanneming tot kinderen en overbrenging in het Goddelijk huisgezin en erfenis der hemelse goederen, gelijk Paulus ons zeer duidelijk leert, Gal. 4:5,6, Rom. 8:15,17, Ef. 1:5,6; als ten aanzien ook van de wedergeboorte en heiligmaking. Nademaal de Heilige Geest in zulk een grote overvloed en mate toen niet werd uitgegoten, niet zoveel vrijheid, vertrouwen, blijdschap, roem, ik doe er ook bij zoveel ware, vaste en van alle ceremoniën gezuiverde heiligheid de oude gelovigen door de Geest der genade is geschonken geworden, als wel onder het Nieuwe Testament de gelovigen geschonken wordt. Tot welke zaak die uitmuntende plaatsen behoren overwogen te worden, Joh. 1:13, Jak. 1:18, 1Petr. 1:3, 2Petr. 1:3,4.

Deze dingen banen ons nu de weg om de kracht en nadruk van de Vaderlijke Naam wat breder te verklaren, en wel:

a. Vooreerst, dat door de Naam van Vader, van stonden aan (gelijk de Catechismus spreekt), in het begin van ons gebed een kinderlijke vreze en eerbied in de kinderen Gods wordt verwekt. Niets toch is er in de natuur eerwaardiger dan de vaderlijke waardigheid en majesteit, welke die van alle heren, ja zelfs de verhevenheid van koningen en vorsten ver te boven gaat. Op welk gevoel van de natuur, indien ze niet ontaard is, God Zelf Zich beroept, Mal. 1:6: Een zoon zal de vader eren, en een knecht zijn heer. Ben Ik dan een Vader, waar is Mijn eer? En ben Ik een Heere, waar is Mijn vreze? Indien nu de naam van vader zo heilig, zo eerwaardig is, die het lichaam slechts geteeld heeft, en dat wel middellijk maar, en afhankelijk onder God; hoeveel heiliger en eerwaardiger moet ons wezen de Naam van de hemelse Vader, Die ons wedergeteeld of wedergeboren, en onze zielen naar Zijn evenbeeld hervormd heeft, en dat onafhankelijk naar Zijn vrijmacht en welbehagen? Welk argument of redekaveling Paulus gebruikt, Hebr. 12:9: Wij hebben de vaders onzes

vleses wel tot kastijders gehad, en wij ontzagen hen; zullen wij dan niet veelmeer den Vader der geesten onderworpen zijn en leven? Alwaar het om het even is of men door de vaders des vleses te verstaan heeft de natuurlijke of de huishoudelijke vaders van het Oude Testament, naardien men het ene en het andere door een gevoeglijke onderschikking kan omhelzen. Men behoort althans zorgvuldig in acht te nemen, dat de aan God verschuldigde eerbied, en de daaraan verbonden liefde, welke de vervulling en volmaking is van alle eerbied, in een gelovige ziel zoveel sterker aanwast en zich door al derzelver vermogens verspreidt, hoe ze krachtdadiger invloed van Gods wederbarende Geest ontvangt. Want dat wij oneerbiedig omtrent God onze Vader handelen, komt van de verdorven natuur, welke de duivel tot een vader heeft, volgens Joh. 8:44. Welke verdorvenheid, hoe meer ze uit ons ontworteld en uitgeroeid wordt, hoe eerbiediger wij met God onze Vader verkeren; dermate, dat de volmaakte trap der hemelse glorie ook in de meest volmaakte trap van deze kinderlijke eerbied jegens de hemelse Vader zal aanbrengen.
b. Ten andere, die benaming van Vader brengt overeenkomstig haar aard mee, dat hetgeen wij in het geloof bidden ons veel minder zal geweigerd worden, dan de ouders hun gehoorzame kinderen de aardse goederen plegen te weigeren. Zo redeneert de Zaligmaker, Luk. 11:13: Indien gij die boos zijt weet uw kinderen goede gaven te geven; hoeveel te meer zal uw hemelse Vader den Heiligen Geest geven dengenen die Hem bidden? Dat geloof en vertrouwen noemt de Catechismus ook een grond van ons gebed; welke grond waggelende, wordt het ganse gebed ontzenuwd en krachteloos. Te weten, gelijk bij de voorgaande zondag reeds betoogd is, alle gebeden krijgen terstond hun kracht en werking indien zij wettig verricht en buiten twijfeling uit een brandend hart ten hemel worden opgezonden. Omdat dat vast gegrond en door het onfeilbaar Woord ondersteund vertrouwen, zo op Gods macht als op Deszelfs goedheid en genade, als de ziel des gebeds is, en een zekere levendmakende werking in zich heeft, waardoor onze geest onder het bidden als een andere gedaante aanneemt. Dat verder dat vertrouwen van verhoring van onze gebeden niet mag, ook niet kan af zijn, blijkt hieruit, dat die door de Geest der aanneming tot kinderen tot Gods huisgezin is overgebracht, of door diezelfde Geest wordt wedergeboren tot een

levende hoop op Gods beloften, naar het getuigenis van Petrus, 1Petr. 1:3. En juist hierdoor zo verzekerd wordt, dat God zijn gebeden verhoren zal, als hij in zijn hart gevoelt en doorvoelt, dat hij waarlijk het geestelijke leven in Christus is deelachtig geworden. Diensvolgens herhaal ik ook alhier hetgeen ik zo-even van de kinderlijke eerbied omtrent de hemelse Vader heb ingeboezemd, namelijk dat ook dit vertrouwen in een gelovige ziel zoveel dieper wortelen schiet, hoe ze krachtiger in haar geestelijk leven gesterkt wordt, door de wederbarende, levendmakende en heiligmakende Geest. Want toch, alle wantrouwen op God ontstaat uit de zonde en de bewustheid daarvan; welke zonde, behalve hoe meer ze in ons verbroken en uitgeroeid wordt, hoe meer het vertrouwen op God, ook de levende hoop op Gods beloften en heilige roem aanwassen, en door een gunstige en machtige invloed de ziel van de bidder met de tegenwoordige vrucht van zijn gebed vervullen.

c. Er is nog een derde reden van deze Vaderlijke benaming, dat namelijk daardoor ook te kennen wordt gegeven die vriendelijke gemeenzaamheid, waardoor de gelovigen onder het Nieuwe Testament gegund wordt in het binnenste heiligdom dagelijks in te gaan met hun gebeden, het voorhangsel, dat is de gedachtenis der zonden, in Christus' gescheurd vlees nu geheel zijnde weggeschoven en verscheurd, volgens die uitmuntende tekst, Hebr. 10:19-22: Dewijl wij dan broeders, vrijmoedigheid hebben om in te gaan in het heiligdom door het bloed van Jezus, op een verse en levende weg, welke Hij ons ingewijd heeft door het voorhangsel, dat is door Zijn vlees; en dewijl wij hebben een grote Priester over het huis Gods, zo laat ons toegaan met een waarachtig hart, in volle verzekerdheid des geloofs, onze harten gereinigd zijnde van de kwade consciëntie, en het lichaam gewassen met rein water. Dat zal ik hier niet verder uitbreiden, als zullende bij het tweede lid iets zeggen dat enig licht aan deze woorden kan geven.

B. Al het tot hiertoe bijgebrachte heeft de gezegende Zaligmaker ons nog nader willen verzegelen, als Hij er het woordje *onze* bijgevoegde, leggende ons in de mond en in het hart, onze Vader.

1. Aldus passen wij onszelf in het bijzonder toe al wat ik gezegd heb uit de Vaderlijke titel voort te vloeien; en wij getuigen hiermee dat wij omtrent God ook alzo als alle andere gelovigen gezind en

genegen zijn. Op die wijze, dat wij geenszins twijfelen, of God is ook onze Vader in Christus geworden, gelijk onze onderwijzer spreekt, de Geest Gods met onze geest daarvan getuigenis gevende, volgens Rom. 8:16. Maar iemand zou hier misschien menen, dat het dan gevoeglijker zou zijn geweest dat elke gelovige in het enkelvoudig getal de benaming van mijn Vader gebruikt had. Dan, zulkeen bedriegt zich zeer, terwijl Christus alleen het recht heeft van God als Zijn Vader aan te spreken, als zijnde Deszelfs eeuwige en natuurlijke Zoon. De gelovigen komt dit recht van mijn Vader tot God te zeggen, niet anders toe dan in Christus en door Christus. Welk laatste:

2. De tweede reden is van dit meervoudig getal, onze Vader, dat hier nauwkeurig in acht dient genomen te worden.

3. En derde regel is hier bij te voegen, dat door dit meervoudig getal *onze*, de gemeenschap der heiligen met ons wordt ingescherpt; en dewijl deze Vader aan alle ware gelovigen gemeen is, het geloof en de oefening van die gemeenschap ons heilig aanbevolen heeft.

4. Ten laatste, wordt hierdoor de broederlijke liefde, welke de nauwe band van die gemeenschap is, aangeprezen; want als wij die Vader als de onze aanroepen, bidden wij niet alleen voor onszelf, maar ook voor al onze broeders, door dezelfde geestelijke band met ons in één verborgen lichaam samen verbonden. En dat is eerst, gelijk de aardse zorg, alzo ook de wezenlijkste stof van onze blijdschap; niet alleen mij, maar ook anderen nevens mij de onuitputtelijke bronnen van de Goddelijke goedheid ontsloten worden, om alle begeerten en wensen in alles te vervullen.

Ook hebben de oude Joden deze regels, (van geleerde mannen al aangetrokken) dat de bidders zich met de ganse Kerk verenigen en hun wensen in het meervoudige getal moest uitspreken. Doch welke regels daartoe niet behoren, alsof ze het ongeoorloofd hielden dat elk bijzonder God aanriep, of hem zijn Vader in het bijzonder noemde; want dat gebed Abba, Vader, hetwelk door de Geest in de harten der gelovigen wordt uitgestort, gelijk apostel zegt, Rom. 8:13, naar het gebruik van die tijden zoveel zegt als mijn Vader. Maar dit wordt alleen bedoeld, dat de Geest der liefde zowel voor anderen als voor zichzelf moet zorg dragen. Die jammerlijke eigenliefde waaraan wij krank gaan, is enkel maar naar zichzelf gekeerd,

zoekt alleen eigen belangen, en haakt naar het eigene met de vurigste wensen. Maar dat hemels beginsel dat ons de liefde Gods en des naasten, met uitroeiing van eigenliefde inblaast, bemint buiten zichzelf uit te gaan, hijgt en haakt met dezelfde ijver naar het heil van de naaste als van zichzelf.

II. Het tot hiertoe verhandelde ontvangt nog meer licht uit de tweede lid van onze afdeling, hetwelk de reden moet geven van dat bijvoegsel: Die in de hemelen is.

Van de vroegste tijden af is de zetel der Godheid in de hoogte geplaatst van allen die enige godheid eerbiedigden. En indien de ware God onder de Joden vanouds wonende, gezegd werd in de tempel Zijn zetel gehad, en Zijn troon boven de verbondsark tussen de vleugelen der Cherubim gevestigd te hebben; echter waren de Ouden zo bot en dom niet, dat zij hun gedachten naar de hemel niet zouden hebben verheven. Volgens die duidelijke plaats in het eerste Boek der Koningen, hoofdstuk 8, daar de koning Salomo bij de inwijding van de tempel, door hem gebouwd, in zijn gebed tot God zegt, vers 27: Maar waarlijk, zou God op de aarde wonen? Ziet, de hemelen, ja de hemel der hemelen zouden U niet begrijpen, hoeveel te min dit huis dat ik gebouwd heb.

1. Vooreerst worden wij door dit bijvoegsel, Die in de hemelen zijt, met onze gedachten in de hoogte verheven, tot beschouwing van dat eeuwig en oneindig Wezen, dat een onzichtbaar en ontoegankelijk licht bewoont. Wiens Majesteit de aarde, de hemel ja al de hemelen, niet alleen vervult, maar ook nog oneindig te boven gaat; dermate, dat wij zulk een grote God moeten begrijpen, in geen plaats ingesloten, ook uit geen plaats uitgesloten te zijn. Daartoe behoort dat daar in de derde bede van dit onze Vader in het enkele getal gezegd wordt, gelijk in de hemel, thans in deze voorafspraak gezegd wordt in het meerdere getal, Die in de hemelen zijt.

2. Ten andere, is het evenwel niet ongeoorloofd bijzonder te denken om de derde of opperste hemel, die zitplaats der zalige onsterfelijkheid, alwaar God de glansrijke stralen van Zijn ontoegankelijk licht verspreidt, en als een Koning op Zijn troon zit te midden der duizenden en tienmaal tienduizenden der heilige engelen en zalige geesten der volmaakte rechtvaardigen. Niets gewoner is het toch in de Heilige Boeken; men leze nu maar Ps. 2:4, Jes. 57:15, 58:15, en

vooral 66:1: Alzo zegt de HEERE, de hemel is Mijn troon, en de aarde is de voetbank Mijner voeten. Waar zou dan dat huis zijn dat gijlieden Mij zoudt bouwen? En waar is de plaats Mijner rust?
Het dunkt mij deze uitmuntende tekst met enige licht nog te kunnen vermeerderen. Hij is ingericht, (hetwelk allen erkennen) tegen die grove verbeelding welke onder de vleselijke Joden heerste, alsof God in een uiterlijk en zichtbaar huis zijn vermaak schepte, en zeer begerig was en beminde in een tempel door statelijke en ceremoniele offeranden gediend te worden.
Zeer geleerde uitleggers menen, dat God deze dwaze gedachten en grove dwaling, Zijn heilige Majesteit grotelijks verongelijkende, alzo tegengaat en weerlegt, dat Hij alhier tegenbetuiging doet, en verklaart, nademaal Hij met Zijn Wezen hemel en aarde vervult, de hemel tot een troon en de aarde tot een voetbank Zijner voeten heeft, een tempel met handen gemaakt geenszins van node te hebben.
Ik versmaad niet ten enenmale deze zin, maar ontken dat deze genoeg voldoet aan het oogmerk, en voeg erbij een veel ruimer en uitmuntender beduidenis, welke alleen dit oogmerk treft. Er wordt namelijk gehandeld van de ceremoniën af te schaffen, en de zichtbare tempel geheel weg te nemen; opdat in deszelfs plaats gesteld wordt een onzichtbare tempel, die enkel geestelijk en eeuwig is, en voor geestelijke ogen en harten alleen openstaande. Een tempel, door enige kleine ruimte en eindpalen geenszins beperkt en daarin besloten, zoals dat met handen gemaakte huis; maar zich uitstrekkende door de gehele omkring van hemel en aarde.
In de hemel derhalve, wil God zeggen, staat alrede Mijn troon opgericht, die troon van genade, die ark des verbonds, alwaar de ware aanbidders Mij nu zoeken moeten zonder enige ceremoniën; welke door de komst van de Messias in de wereld reeds zijn weggenomen, als zijnde door Hem een hemelse huishouding in plaats van die aardse ingevoerd.
De HEERE doet erbij: En de aarde is de voetbank Mijner voeten, enzovoort. Dat is, de binnenste toegang en toenadering tot deze Mijn troon staat nu overal open; niet in Judea alleen, noch op de berg Sion, maar over de gehele aarde. En een iegelijk gelovige die het heilige der heiligen begeert binnen te treden, en zeer nabij te naderen tot de voetbank Mijner voeten om Mij te aanbidden in geest

en in waarheid, die zal dit aan alle plaatsen nu kunnen doen. Om welke reden in het volgende tweede vers hier wordt gezegd: Op dezen zal Ik zien, op de arme en verslagene van geest. Al wie derhalve, waar hij ook op aarde woont, een gebroken en verslagen hart voor God zal hebben opengezet, die zal de hemel in zich voelen nederdalen.

3. Hiervandaan staat ons ten derde, een zeer ruim veld open, om dat aanmerkelijke bijvoegsel, Die in de hemelen zijt, nog breder en duidelijker te ontvouwen. Want wij worden hier als met de hand geleid door die hemelse huishouding, welke onder het Nieuwe Testament zou bloeien, in de evangelische Schriften bekend en betiteld met de benaming van het Koninkrijk der hemelen. Voor zoveel namelijk, onder die bedeling alle dingen hemels zouden zijn, en alle schatten van hemelse wijsheid, genade, goedheid, gemeenschap Gods met de mensen, in dit Koninkrijk zouden worden medegedeeld, en rijkelijk in de schoot der gelovigen uitgegoten. Want naar het woord van Paulus, Rom. 14:17, zou dit Koninkrijk Gods nu niet zijn als voormaals, ten dele spijze en drank; maar rechtvaardigheid, vrede, en blijdschap door de Heilige Geest. Hoedanige beschouwing van deze zaken als met de vinger aangewezen te hebben, ulieden thans genoeg zal wezen, terwijl elk deze stof gemakkelijk verder zal kunnen uitbreiden.

DE EERSTE BEDE

ZEVEN EN VEERTIGSTE ZONDAG

Vraag 112: Welke is de eerste bede?
Antwoord. Uw Naam worde geheiligd. Dat is: Geef ons eerstelijk dat wij U recht kennen, en U in al Uw werken, in welke Uw almachtigheid, wijsheid, goedheid, gerechtigheid, barmhartigheid en waarheid klaarlijk schijnt, heiligen, roemen en prijzen; daarna ook dat wij al ons leven, gedachten, woorden en werken, alzo schikken en richten, dat Uw Naam om onzentwil niet gelasterd, maar geëerd en geprezen worde.

Verklaring

DE voorafspraak van het allervolmaaktste gebed verklaard zijnde, moeten wij tot zes beden zelf overgaan, van welke zeer geschikte en beknopte orde wij enige weinige zaken vooraf zullen laten gaan.
a. Er zijn vooreerst geleerde mannen, die de orde en schikking zo begrijpen, dat in de eerste bede het hoge einde en doelwit wordt voorgesteld, namelijk de eer Gods en de heiliging van Zijn Naam, en in de volgende beden aan de hand gegeven worden de middelen om dat einde en doelwit te bereiken. Welke middelen gelegen zijn, eerst in smekingen om het goede, zo het geestelijke goed, in de tweede en derde bede, als het tijdelijke goed in de vierde bede; daarna in afbidding en van het kwade, zo het voorledene als tegenwoordige kwaad in de vijfde bede, als het toekomende kwaad in de zesde bede.
b. Anderen ten tweede, menen dat de draad het allerbekwaamst zo ontwonden wordt, dat de drie eerste beden omtrent die dingen verkeren welke rechtstreeks tot God behoren, de drie laatste omtrent dingen die allermeest onszelf raken; zo ten aanzien van het lichaam als ten aanzien van de ziel. Alwaar zij dan van oordeel zijn dat daarom de bezorging van het lichaam in de vierde bede gaat, voor de bezorging der ziel in de twee laatste beden; opdat onze gebeden als een ladder van de aarde naar de hemel zouden klimmen, zoals

Calvijn spreekt. Of gelijk het anderen toeschijnt, opdat onze geest van de bezorging van het lichaam vrij en losgemaakt, zich reëel met de geestelijke dingen zou kunnen bezighouden.
c. Er is nog een derde schikking van deze beden, door welke zij alle in twee soorten verdeeld worden; de toebrenging van goede, afwering van kwade dingen. In de eerste soort wordt van de hemelse goederen tot de aardse nedergedaald, waar aan de vierde trap, als de laagste in die rangschikking, gegeven wordt. In de tweede soort, namelijk de afwering van kwade dingen, wordt een begin gemaakt met datgene hetwelk de consciëntie van binnen verstoort, bezwaart en overlaadt met de schuld der zonden, opdat wij door de rechtvaardigmaking daarvan ontheven worden. En ten laatste wordt er de oefening der heiligmaking aangehecht, opdat de zonden in de leden wonende, en de vlek daarvan ons niet langer bezoedele en verlokke, en wij ook niet in de gedurige aanvechtingen en lagen van de duivel verstrikt worden.
d. Die laatste schikking van de zes beden behaagt mij allermeest; van welke niet veel afwijken of verschillen zal hetgeen mij over dit stuk mediterende, en wat dieper indenkende, in de geest gekomen is. Namelijk, dat dit gebed van de opperste Wijsheid aldus schijnt ingericht, en de zes beden in deze orde geschikt te wezen, dat de bidder van de hemel tot de aarde, en van de aarde tot de afgrond als neerdaalt. En, als hij beginnende te bidden op de hoogste en verhevenste trap gestaan had, zich vermengende met de hemelkoren der engelen en gelukzaligen, geleidelijk door de last van zijn nog sterfelijke toestand tot zijn aarde wordt neergedrukt. Ja, zelfs onder de aarde tot de onderaardse gewesten enigermate neergetrokken, en zich een ellendige, jammerlijke en voor de lagen des duivels bloot liggende zondaar erkent; die niet dan door Gods oneindige genade en goedheid uit die afgerond van alle kwaad waaronder hij gezonken ligt, kan te boven komen, en die eerste trap van hoogheid waarop hij zijn gebed beginnende geplaatst was geweest, bereiken. De eerste bede voorwaar, is gans engelachtig: Uw Naam worde geheiligd. Nademaal deze hemelse geesten, door de stralen der Goddelijke Majesteit omschenen, en met deszelfs naaste glans doortrokken, de heerlijkheid en grootmaking van de heilige God voor de enige stof van hun gelukzaligheid erkennen; en naar dat hoge, ja

enige doelwit altijd hakende en reikhalzende, de heiliging van Gods Naam met de meest brandende wensen begeren en verlangen.
2. De tweede bede, Uw Koninkrijk kome, past zeer wonderbaar op die heilige zalige zielen, die nu van het lichaam ontbonden de hemelse vreugde smaken. Deze kunnen niet anders dan met hevig verlangen gestadig uitzien en begeren dat Gods Koninkrijk al meer en meer worde uitgebreid, en tot de beloofde grootheid, luister en volle glorie komt. Dat de eeuwen der ijdelheid ten einde lopen, dat het rijk des duivels, op aarde maar al te machtig en geweldig, verstoord en geheel verbroken, en die laatste vijand de dood verslonden worde tot overwinning; teneinde alzo het toppunt der volzalige onsterfelijkheid van al de uitverkorenen bereikt wordt.
3. Tot hiertoe de gelovige ziel (van onze bidder) onder de tienduizenden der engelen en geesten der volmaakte rechtvaardigen in de hemel hebbende verkeerd, voelt zich evenwel bij de derde bede op aarde vastgehouden; als zij zo hartelijk en vurig wenst dat Gods wil geschiede op de aarde, gelijk in de hemel; waarheen zij op de vleugelen van haar geloof was heengevoerd. En deze bede is waarlijk allergepast op iemands staat en toestand, die terwijl hij op deze aarde als een vreemdeling nog moet verkeren, en buiten zijn hemels vaderland nog omzwerven, intussen een hemelse leven in deze zijn vreemdelingschap op aarde begeert te leiden. Tonende zo, door Gods wil op aarde te doen, dat hij niets dan het hemelse ademt, en de hemelingen zoekt gelijkvormig te worden.
4. In de vierde bede, ons dagelijks brood geef ons heden, verklaart onze bidder, dat zolang hij op aarde verkeert, ook de aardse behoeften nog nodig heeft om met het tijdelijk voedsel zijn sterfelijk leven te onderhouden. Met welke zorg hij echter ook verklaart niet al te zeer beangstigd te wezen, als tevreden zijnde met het dagelijks brood; en geenszins hijgende en hakende naar lekkernijen en wellusten, als zijnde zijn grote en ware lust, niets buiten de eindpalen der natuur, welke met weinig tevreden is, te begeren; maar zich in God alleen te verlustigen.
5. De vijfde bede, vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onze schuldenaren, leidt de gelovige ziel tot een innig gevoel van haar geestelijke ellende; en alzo om de vergeving van haar zonden bidt, belijdt ze nog gedurig aan zonden onderhevig te zijn. En

hoewel zij de heiliging van Gods Naam met haar ganse leven begeert uit te drukken, in die plicht nochtans maar al te veel tekort schiet, en daarentegen zodanige dingen te begaan welke Gods deugden verkleinen en tegen Gods allerheiligste wil lijnrecht aanlopen. Hetwelk voorwaar een stof is van de allerdiepste verootmoediging, waardoor onze godvruchtige bidder zich nu niet alleen sterfelijk te zijn erkent, maar ook met het lichaam des doods en der zonden zeer bezwaard te zijn.

6. In de zesde en laatste bede, en leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van de boze, daalt men tot de laagste trap van ons jammerlijk verval neer. Waarmee wij nu belijden, dat wij, hoe ver ook in heiligheid gevorderd, ten dele althans nog kwaad zijn, en voor de verzoekingen van die boze, deszelfs lagen en strikken nog gedurig bloot liggen, met gevaar van de eeuwige dood. Dermate, dat indien God ons met Zijn oneindige goedheid niet te hulp kwam, en onze voeten op de Rotssteen des heils vastzette en sterkte, wij vanwege onze zwakheid noodzakelijk zouden moeten vervallen, en in de afgrond der verdoemenis waarin wij geboren zijn, neerzinken, en jammerlijk schipbreuk van onze zielen lijden. Nademaal toch onze volslagen en dodelijke vijanden, de satan, wereld en het vlees gedurig op ons verderf toeleggen; en zowel de verdorvenheid en boosheid van onze eigen natuur, als de onverzoenlijke razernij van de duivel ons uit de hemel tot de hel trachten neer te storten en te plonzen in de poel van het eeuwig verderf.

Deze dingen over dat heerlijk verband en orde en van de zes beden kort geschetst hebbende, komen wij tot de verklaring van de eerste bede: Uw Naam worden geheiligd! Wij mogen ze niet alleen als de eerste, maar ook als de voornaamste aanmerken, als welke het merg, om zo te spreken, van de volgende beden in zich vervat; en gelijk daarvan het begin genomen wordt, alzo ook daartoe als het grote einde alles moet gebracht worden. In de liturgie der Joodse synagoge was ook dit formuliergebed al vanouds zeer gebruikelijk; en alsnog bidden de Joden uit dat oude voorschrift: Heere onze God, Uw Naam worde geheiligd, en Uw gedachtenis worde luisterrijk geroemd en geprezen, onze Koning, in de hemel daarboven en op de aarde hier beneden! Gelijk dan onze Heere deze bede in de Joodse synagoge tot Zijn gebruik overgenomen, de allereerste

plaats in dit allervolmaaktste gebed gegeven heeft, alzo heeft Hij er ook een veel ruimer, verhevener en geestelijker zin aan gegeven. Tot verklaring van deze eerste bede zullen wij alzo te werk gaan, dat wij:

I. Eerst de woorden zelf van deze bede zullen ontvouwen.
II. En dan de verklaring van onze Catechismus daarover in wat klaarder licht stellen.

I. Omtrent het eerste lid van onze afdeling komt ons Gods Naam alvorens in het oog, daarna Deszelfs heiliging.
A. En naam, weten wij, wordt aan personen en zaken gegeven, om ze daardoor als een kenteken van andere personen en zaken te onderscheiden en te onderkennen. Maar God, Die enig niet alleen uitmunt, maar ook enig bestaat, door dat waarachtig, onveranderlijk, onafhankelijk, eeuwig bestaan, waardoor Hij het leven heeft van Zichzelven en in Zichzelven, gelijk Hij deswege geen naam nodig heeft, als hebbende niemand Hem gelijk, kan ook met geen naam tot onderscheiding van iets anders aangewezen en betekend worden. Waarom er gevraagd wordt, Spr. 30:4: Hoe is Zijn Naam? en hoe is de Naam Zijns Zoons? zo gij het weet. Nochtans wegens onze zwakheid, namelijk van ons verstand, heeft God vele Namen aangenomen, en de uitmuntendste onder alle, JEHOVAH, Gods Gedenknaam, ontleend van de duurzame kracht van Gods bestaan; welke Naam van de Joden bij uitstek genoemd wordt *Hasscheem,* dat is *die Naam*, uit Lev. 24:11,16. Men moet hier evenwel niet denken om de letters of geluid van die Naam, maar om Deszelfs inwendige kracht en vermogen (van betekenis); vermits de JEHOVAH Zich in deze Naam op het heerlijkste vertoont op het schouwtoneel der wereld; deels door de werken der natuur, in de schepping en regering der wereld, deels door de werken der genade, in de herschepping en verlossing van de uitverkoren wereld. Beide wordt het tezamen begrepen in die uitroep waarmee de achtste Psalm begonnen en ook besloten wordt: O HEERE, onze Heere, hoe heerlijk is Uw Naam op de ganse aarde! Ook Ps. 52:11: Ik zal Uw Naam verwachten; want Hij is goed voor Uw gunstgenoten; welke plaatsen uit een ontelbare menigte tot een staaltje kunnen dienen. Alleen zal

ik er bijvoegen een plaats uit het Nieuwe Testament, waarin de wijze Heiland op de werken van Gods genade doelt, zeggende tot Zijn hemelse Vader, Joh. 17:6: Ik heb Uw Naam geopenbaard de mensen, die Gij Mij uit de wereld gegeven hebt.

B. Omtrent deze Naam Gods, welke van zoveel betekenis is, leert de Heiland Zijn discipelen en ook ons bidden, dat Hij geheiligd worde!

1. Dit zullen wij het beste verstaan, als wij eerst hebben doorzien wat eigenlijk het heiligen of de heiligheid in God is. Dit echter te bepalen, valt niet zo gemakkelijk, en het hier onder die kundigheden welke, hoe eenvoudig en klaar zij schijnen, evenwel door die eenvoud en klaarheid zelf ons verbijsteren, en onze ogen door er te sterk op te zien doen schemeren, als voor zulk een grote glans en schijnsel niet vatbaar. Zeker! zal de bepaling niet ruim genoeg wezen, indien wij zeggen dat de heiligheid Gods een allerkuiste liefde tot Zijn deugden en volmaaktheden is. Nog zal deze te bekrompen blijven, indien wij Gods heiligheid noemen de zuiverheid der Goddelijke natuur, waardoor Hij niets verstaan, niets willen, niets doen kan dan met hetgeen met Zijn volmaaktheden betamelijk, en om deze op te luisteren ten volle bekwaam is. Geenszins zal ook die bepaling voor volledig kunnen gehouden worden, indien Gods heiligheid wordt genoemd de onbevlekte en van alle besmetting afgescheiden oefening van hetgeen goed, billijk en rechtvaardig is, en waardoor Hij van alle kwaad, onbillijkheid en onrechtvaardigheid geheel afkerig is.

Al die bijgebrachte zaken zijn wel zeer waarachtig; maar om dat volheerlijk en wijd uitgebreid gezicht van Gods heiligheid te bekomen, dat men behoort te hebben, dienen al die aangehaalde zaken samen gepaard en aaneen verbonden te worden; niet zozeer door een nauwe en strikte bepaling, als wel door een brede omschrijving, op deze manier bijkans, dat: Gods heiligheid is die uitgestrekte en ingespannen oefening van het zalig Opperwezen, waardoor het bemint en begeert Zichzelf en Zijn oneindige volmaaktheden naar buiten uit te laten en in haar luister te openbaren aan de redelijke schepselen, tot Zijn heerlijkheid; en wel door die allerbetamelijkste en schoonste harmonie of samenstemming, uit welke doorstraalt aan de ene kant Zijn grote liefde en het bestendig houden van de

allerwijste orde; en aan de andere kant Zijn haat en afkeer van alle ongeregelde en roekeloze verwarring.
2. Al wie nu deze allerschoonste harmonie en orde, waardoor God Zijn deugden de redelijke schepselen ontdekt tot Zijn heerlijkheid, liefheeft en met een eerbiedige verwondering in aanbidding opvolgt, die wordt juist hierdoor van het Goddelijk geluk en heerlijkheid (naar zijn vatbaarheid) deelachtig gemaakt, en bereikt de bezitting van het hoogste Goed. Gelijk daarentegen, die daarvan afwijkt, stortende in het hoogste kwaad, juist daardoor geheel ongelukkig wordt. Omdat hij datgene hetwelk hij als een allerschoonste en allerwijste moest liefhebben in die deugden, zeer dwaas heeft verlaten, en daarvan afkerig geworden is. Achtereenvolgens deze omschrijving en aftekening wordt Gods Naam geheiligd:
1. Vooreerst, als Gods oneindige deugden en volmaaktheden door haar glansrijke stralen zich vertonen aan de redelijke schepselen, engelen en mensen, en hun in de ogen schitteren; volgens die driedubbele uitroep der heiligen serafijnen, Jes. 6:3: Heilig, Heilig, Heilig is de HEERE der heirscharen. Tot welk aanzien verheerlijkt te worden en geheiligd te worden dikwijls met elkaar worden verwisseld.
2. Gods Naam wordt geheiligd, als door die ontdekking der Goddelijke heerlijkheid en heiligheid aan God, als de Fontein uit Welke, en het Einde tot Welke alle dingen zijn, van al Zijn schepselen de lof, de eer, de dankzegging wordt toegebracht, Op. 15:4: Wie zou U niet vrezen, Heere; en Uw Naam niet verheerlijken? Want Gij zijt alleen heilig; alle volkeren zullen komen en voor U aanbidden. En andere plaatsen menigvuldig.
3. Gods Naam wordt geheiligd, als de redelijke schepselen die allerschoonste harmonie en samenstemming der Goddelijke deugden dermate bewonderen en aanbidden, dat ze deze ook trachten te ontvangen, en door navolging in hun wandel uit te drukken. Waarop Petrus' kostelijke vermaanleer ziet, in zijn eerste Brief, hoofdstuk 1:15,16: Gelijk God, Die u geroepen heeft heilig is, zo wordt ook gij zelven heilig in al uw wandel; daarom dat er geschreven is: Zijt heilig, want Ik ben heilig.

4. Gods Naam wordt geheiligd, wanneer zij die de zo-even gezegde heiligheid najagen, in hun hart gevoelen dat zij zo doende gelukkig en zalig worden, en metterdaad ook ondervinden dat zij reeds deelgenoten zijn van de Goddelijke zaligheid, om die wijze orde van Gods deugden te beminnen en opvolgen; hetgeen de apostel met zulke levende kleuren schildert, 1Kor. 3:18: Wij allen met ongedekte aangezichten de heerlijkheid des Heeren als in een spiegel aanschouwende, worden naar hetzelve beeld in gedaante veranderd, van heerlijkheid tot heerlijkheid, als van des Heeren Geest.
5. En eindelijk wordt Gods Naam geheiligd, wanneer zij die van Gods heiligheid door hun boosheid afwijken, gedwongen worden te bekennen dat zij de enige en vrijwillige auteurs en werkers zijn van hun eigen ellende, en dat zij rechtvaardig de welverdiende straf van hun dwaasheid lijden, omdat zij die allerbetamelijkste orde der deugden Gods, welke in de natuur van God en in de natuur van de zaak zelf is gegrond, zo roekeloos omgekeerd en verlaten hebben; en dus het hoogste kwaad voor het hoogste goed door hun bedorven wil gekozen hebben. Waarheen nu behoort dat gans droevig gebruik dat de Heilige Schrift maakt van de heiliging van Gods Naam, in het straffen van de zondaren. Zoals de heilige God van Aärons zonen, Nadab en Abihu zei, die met vreemd vuur voor Gods aangezicht verschijnende, verslonden waren: In degenen die tot Mij naderen zal Ik geheiligd worden, en voor het aangezicht van al het volk zal Ik verheerlijkt worden. Doch Aäron zweeg stil. Lev. 10:3, Jes. 5:16, Ez. 20:41.
II. Op dit nu gelegde fundament zal het gemakkelijk vallen de verklaring van onze Heidelbergse Catechismus over deze eerste bede na te gaan, en in helder licht plaatsen; want:
1. Wat het eerste deel van des onderwijzers uitlegging aangaat, in deze woorden vervat: Uw Naam worde geheiligd, dat is, geef ons eerstelijk dat wij U recht kennen, en U zo klaar in al Uw werken doorschijnende deugden van almacht, wijsheid, goedheid, gerechtigheid, barmhartigheid en waarheid. Dit alles is in onze eerste stelling al begrepen, waarin ik zei dat Gods Naam dan geheiligd wordt, als Gods deugden Zijn redelijke schepselen zeer klaar in de ogen stralen.
Er is een dubbel toneel der Goddelijke deugden, waarop

aanschouwers zijn geplaatst, engelen en mensen. Het ene is het toneel de natuur, het andere der genade, in de heerlijkheid te voltooien. Aan alle kanten schijnen en stralen die deugden en volmaaktheden Gods, in onze Catechismus opgeteld, en nog andere meer zeer schitterend en glansrijk; hetwelk alles, indien wij het van stuk tot stuk ondernamen te ontvouwen, onze verhandeling te ver zou uitlopen. Het zal genoeg en voldoende wezen, indien wij maar over het algemeen genomen in aanmerking nemen, dat wij mensen in het beschouwen van Gods deugden, (of beide die gemelde tonelen) maar al te slecht ziende zijn, en met onze donkere ogen, met de zwarte duisternissen van de zonde rondom bezet, nauwelijks enige zwakke stralen van die sterk schitterende glans der deugden Gods kunnen vatten. Nademaal, (om te zeggen wat van de zaak is) zolang wij in de verdorvenheid van onze natuur blijven, niet het allerminste van God begrijpen, zoals het Hem waardig en Zijner heiligheid overeenkomstig is; en wij van God denken, niet veel verschillende van de doden, die door de allerhelderste zonnestralen niet eens aangedaan worden.

Dit is waarachtig van Gods natuurlijke werken, waaromtrent de mens, door Gods Geest niet bestraald, hoewel hij misschien als een filosoof zeer scherp weet te redeneren, over Gods oneindige almacht, wijsheid, goedheid, door welke Hij deze wereld geschapen heeft, die deugden Gods nochtans geenszins met een zuiver en geestelijk oog in een allerschoonste harmonie en orde, en in dat grote doelwit waartoe die deugden strekken, kan beschouwen.

Nog veelmeer is dit waarachtig van Gods bovennatuurlijke werken, en van die wonderbare samenstemming der Goddelijke volmaaktheden, waarvan het toneel der genade en verlossing glinstert. Alwaar de vleselijke ogen van alle onwedergeborenen voor die helder schitterende glans geheel en al gesloten zijn, dermate, dat niet het allerminste straaltje hun daarvan kan beschijnen. Ook de reeds wedergeborenen, die nu al verlichte ogen des verstands gekregen hebben, zijn in dit leven om die glans en luister der deugden Gods te ontvangen, zo zwak van gezicht, dat ze ten hoogste nodig hebben bij aanhouding dagelijks in gebeden tot God te naderen: Uw Naam worde geheiligd! Dat is: Geef, o Vader, dat de glans en luister van Uw deugden in al Uw werken, der natuur en der genade, zo klaar

schijnende, van ons ontvangen worden met ogen door Uw verlichtende Geest meer vatbaar gemaakt, en wij daardoor tot een ruimere en diepere beschouwing van Uw deugden verwaardigd en bekwaam gemaakt worden.
2. Als er in de Catechismus wordt bijgedaan: Geef ons, dat wij Uw deugden in al Uw werken schijnende, ook heiligen, roemen en prijzen; zo blijkt hieruit de kracht en waarheid van onze tweede stelling, welke vorderde dat uit die beschouwing der Goddelijke volmaaktheden aan het oneindig Opperwezen de lof, de roem en eer gestadig wordt toegebracht. In die plicht, het redelijk schepsel zo betamelijk, hoezeer wordt hier tekortgeschoten voor een groot gedeelte ook van de wedergeborenen! Nademaal dan de wijze van God te heiligen en te verheerlijken, niet groter kan zijn dan die zwakke en nauwe maat van beschouwing welke ik tevoren heb aangewezen, zo worden wij terecht bevolen dagelijks te bidden: Uw Naam worde geheiligd. Dat is: Geef ons, dat wij Uw heerlijke werken, in natuur en in genade, dieper inziende en beschouwende, U ook daarvoor des te grotere lof, roem en eer mogen toebrengen.
3. Naardien wij waarlijk niets kunnen eerbiedigen, roemen en prijzen als schoon en grote lof, verwondering en roem waardig, tenzij wij terstond met een brandende begeerte verlangen om zulk een schoonheid te ontvangen en te bezitten, zo wordt hieruit openbaar van welk een grote kracht ook onze derde stelling is. Welke geenszins toelaat, dat de mens in een ledige beschouwing en loven en prijzen van God in Zijn werken onvruchtbaar zou blijven, maar wil, dat hij daarin vruchtbaar is; opdat hij door de levendmakende kracht van dat licht dat hem bestraalt, ook een licht in de Heere wordt, en naar het beeld der Goddelijke deugden hervormd.
Niets van dit alles is in de onwedergeboren stand te vinden, welke door deze hemelse stralen niet verbeterd wordt, maar de duisternissen daarover nog zwaarder worden; dermate, dat men Gods onuitsprekelijke goedheid en barmhartigheid tot zorgeloosheid misbruikt, om ondankbaar in de zonden voort te varen.
De wedergeborenen worden door dit licht niet zo krachtig hervormd als hun betaamde, de overblijfselen van duisternissen die hem nog aankleven, een machtige hinderpaal zijnde. Waarom zij nodig hebben een machtiger invloed daartegen te hulp te nemen, biddende

dagelijks, Uw Naam worde geheiligd! Werk Gij Zelf in ons Heere, dat wij door Uw deugden bestraald en met Uw Geest verlicht, naar de in- en uitwendige mens meer en meer vernieuwd worden, opdat wij ons ganse leven, gedachten, woorden en werken alzo schikken en richten, dat Uw Naam door ons en anderen geëerd en geprezen worde.

4. Nademaal die brandende begeerte om de Goddelijke heiligheid binnen zich te ontvangen, en deze in zijn ganse leven uit te drukken, in de redelijke schepselen niet kan zijn, tenzij zij overtuigd zijn dat zij juist hierdoor gelukkig en zalig zullen zijn. En zij zullen ook met de daad ondervinden, proevende en smakende hoe goed en zoet het is gemeenschap met God te hebben, en het leven Gods te leven. Zo blijkt hieruit alweer de waarheid van hetgeen in onze vierde stelling begrepen is.

Maar ook hiervan gevoelt de onwedergeboren natuur niets; aan welke de heiligheid zeer lastig en zwaar, ja ondraaglijk voorkomt. En welke van de gelijkheid aan de heilige God een afschrik hebbende, en zich van het leven Gods te leven onttrekkende, in onheilige en vleselijke wellusten alleen haar vermaak en verlustiging stelt.

Ook de onwedergeboren natuur, hoewel ze heeft begonnen te smaken die zoetheid en die ware en wezenlijke wellust, welke het geestelijke leven aanbrengt, wordt desniettemin maar al te lauw en stom te dezen dele bevonden, en is daarom ook zo traag om de oefening der heiligheid te bevorderen. Doch indien ze door de smaak en het gevoel van deze waarheid machtiger werd, en meer ondervond dat in de gemeenschap Gods en in de bezitting van Deszelfs allerheiligst beeld geheel en al de gelukzaligheid gelegen is, dan zou ze met grotere drift zich op de aanwas van het geestelijke leven toeleggen. Wanneer derhalve gebeden wordt dat Gods Naam geheiligd worde, dan wordt dit begeerd, dat wij met uitschudding van alle vadsigheid en traagheid, waardoor wij stomp worden tegen het gevoel en de smaak van de geestelijke zoetheid, welke uit het leven Gods geschept wordt, des te scherper aangespoord mogen worden tot een ingespannen oefening van heiligheid.

5. Eindelijk, naardien hij die het leven Gods en Deszelfs allerzaligste gemeenschap versmaadt of verwaarloost, zichzelf juist hierdoor

de auteur en oorzaak van zijn eigen ellende en verderf maakt, en dus waardig is dat hij voor eeuwig verloren gaat; zo erkennen wij, zoveel wij dat bidden, Uw Naam worde geheiligd! juist hiermee, ja verzegelen als het ware, dat onze verdoemenis rechtvaardig zal zijn, indien Gods allerheiligste Naam door ons of ook om onzentwil, (gelijk de Catechismus spreekt) gelasterd wordt; en indien wij God de Heere niet heiligen in onze harten, gelijk Petrus spreekt in 1Petr. 3:15. Indien wij dan niet toeleggen op de oefening van een heilig leven, en van alle deugd tot verheerlijking en heiliging van Gods Naam, dan zal God Zichzelf en Zijn Naam heiligen in ons door strafoefening. Gelijk Hij Zelf verklaard heeft door een onherroepelijk en onveranderlijk vonnis, Lev. 10:13: In degenen die tot Mij naderen zal Ik geheiligd worden; dat is, of zijzelf die tot Mij naderen zullen zich heilig vertonen en gedragen, overeenkomstig Mijn heilige deugden; of Ik zal Mijzelf heiligen in strafoefening; en zo tonen dat Ik een heilig God ben, Die de zonde niet ongestraft laat, en Mijn Majesteit en hoge waardigheid handhaaf.

DE TWEEDE BEDE

ACHT EN VEERTIGSTE ZONDAG

Vraag 123. Welke is de tweede bede?
Antwoord. Uw Koninkrijk kome. Dat is: Regeer ons alzo door Uw Woord en Uw Geest, dat wij ons hoe langer hoe meer aan U onderwerpen; bewaar en vermeerder Uw Kerk; verstoor de werken des duivels en alle heerschappij, welke zich tegen U verheft, mitsgaders alle boze raadslagen, die tegen Uw heilig Woord bedacht worden; totdat de volkomenheid Uws Rijks kome, waarin Gij alles zult zijn in allen.

Verklaring

MET de heiliging van Gods Naam is op het allernauwste verbonden de komst van Zijn Koninkrijk, als welk Koninkrijk dat luisterrijk schouwtoneel uitmaakt waarop God Zijn Majesteit en heerlijke deugden met zoveel glans vertoont; teneinde deze van Zijn onderdanen gekend, aangebeden, nagevolgd en tot hun eeuwig heil en onsterfelijke glorie genoten worden, en Hij Zelf zich aldus gans wonderbaar vertoont in Zijn heiligen.
In de gebeden der Joden wordt zeer veel melding gemaakt van het Koninkrijk Gods, en ook het Koninkrijk der hemelen, waardoor zij verstonden de meest volkomen eredienst en liefde Gods. En er is zelfs een vaste regel in de Talmud der Joden, dat geen gebed wettig en deugdzaam is, tenzij daarin melding wordt gemaakt van het Koninkrijk der hemelen, en begeerd wordt deszelfs uitbreiding. Onze Heere Jezus, ook dit formulier Zijn gebed inlijvende, heeft ongetwijfeld hetzelve een nog veel ruimer en geestelijker zin bijgezet; dewelke, indien wij het in al zijn uitgebreidheid wilden voorstellen, wij zeer wijd en breed zouden moeten uitlopen. Thans zal ik in zulk een overvloedige stof maar een uitkipping doen, en uit de hoofdsommen der zaken dezulke uitkiezen die het binnenste merg van deze tweede bede ons opleveren, en het praktikaal gebruik daarvan, als zijnde de ziel der zaak, een ieder kunnen aanprijzen.
In twee leden zullen wij onze overdenking over deze stof schikken:

I. Het eerste zal verklaren waarin het Koninkrijk Gods of der hemelen bestaat.
II. Het tweede, waarin deszelfs komst gelegen is, en langs welke trappen het tot zijn toppunt opklimt, zo in de bijzondere leden als in het ganse lichaam der Kerk.

I. Wat het eerste aangaat. Op verschillende wijzen wordt Gods Koninkrijk in de Heilige Boeken genomen. Het meest gemeen is de verdeling in een koninkrijk der macht of van de gehele natuur, en een Koninkrijk der genade, en een Koninkrijk der heerlijkheid. Anderen hebben liever deze onderscheiding gewild, dat het ene is algemeen, bevattende het ganse geschapene, het andere bijzonder, alleen tot een gedeelte der schepselen behorende, zo door de bedeling der genade op aarde als door de volmaking der genade in de hemelen. Dat eerste algemene pleegt ook het natuurlijke koninkrijk genoemd te worden; dat laatste bijzonder wordt genoemd het geestelijk Koninkrijk. En dit is dat Koninkrijk hetwelk in de evangelische Schriften zo menigmaal voorkomt onder de titel van het Koninkrijk der hemelen. En dat dit laatste in deze tweede bede vooral bedoeld wordt, daaraan kan geen twijfel wezen; waarom wij, alle verdere onderscheidingen voorbijgaande, tot de zaak zelf komen, welke in deze dagelijkse bede wordt bedoeld.
Teneinde dan in de binnenste aard der natuur van dit geestelijk Koninkrijk wat dieper in te treden, zal ik zes of zeven karakters of merktekenen opgeven waaruit dit Koninkrijk kenbaar is, en waartoe alles dat deszelfs gelukkige en heerlijke staat uitmaakt, zeer gevoeglijk kan gebracht worden.
A. Om een juiste en onderscheiden orde in deze zaak in acht te nemen, laten wij slechts maar aanvatten het denkbeeld dat alle mensen van een koninkrijk hebben. Het is namelijk die vorm van regering, uitwendig heerlijk en vol glans en luister, staande onder de wil en wenk van een koning, die van macht, wijsheid, gerechtigheid en verdere deugden voorzien, daarmee een machtige invloed heeft op de welstand van zijn volk, en in staat is gesteld om deszelfs vrijheid, gerustheid en geluk te bezorgen. Zo door de maatschappij met wetten te gronden en te versterken, als met voorrechten deze te versieren en te begunstigen; alsook alle vijandelijk nadeel af te weren, en

eindelijk alle onderdanen naar de mate van zijn majesteit en vermogen met alles goeds te overladen.
B. Uit deze beschrijving en korte aftekening van enige aards koninkrijk, trek ik:
1. In de eerste plaats dit karakter of kenmerk van dit geestelijk en hemels Koninkrijk. Dat God daarin de bijzondere betrekking en gedaante aandoet van een Koning, Die Zich verplicht en aan Zijn onderdanen verbindt, om derzelver geestelijk en eeuwig heil te bezorgen; gelijk ook daarentegen de onderdanen zich verplichten en tot alle gehoorzame en zorgvuldige liefde, eer en dienst verbinden. Hoe gans sierlijk en keurig wordt deze onderlinge verplichting en verbinding tussen God en Zijn oude volk afgebeeld, Deut. 26:17-19: Heden hebt gij den HEERE doen zeggen, dat Hij u tot een God zal zijn, en dat gij zult wandelen in Zijn wegen, en houden Zijn inzettingen en Zijn geboden en Zijn rechten; en dat gij Zijner stem zult gehoorzaam zijn. En de HEERE heeft u heden doen zeggen, dat gij Hem tot een volk des eigendoms zult zijn, gelijk als Hij tot u gesproken heeft, en dat gij al Zijn geboden zult houden. Opdat Hij u alzo boven al de volken die Hij gemaakt heeft hoog zette, tot lof en tot een naam, en tot heerlijkheid; en opdat gij een heilig volk zijt den HEERE uw God, gelijk als Hij gesproken heeft.
2. Het tweede karakter is, aan zulk een volk met hetwelk God deze bijzondere betrekking van een Koning aanneemt, en te midden van hetwelk, gelijk de Schrift spreekt, Hij wonen wil, of in bijzondere wijze Zijn deugden en volmaaktheden te ontdekken, en voor aller ogen openbaar te maken, hoedanig en welk een grote Koning Hij is; opdat aldus de eer en dienst aan deze Koning verschuldigd, van al de onderdanen Hem bewezen wordt. Ziet hiervan tot een enkel staaltje de gehele 145ste Psalm, waarin de majesteit en heerlijkheid van deze Koning en Zijn Koninkrijk zo breed wordt uitgemeten.
3. Het derde merkteken van dit Koninkrijk is, dat des Konings onderdanen de nodige vrijheid genieten. Ik wil zeggen, dat zij geen andere heer dan hun Koning dienen, dewijl het lijnrecht aanloopt tegen de goede gesteldheid van een koninkrijk, het gebied van twee heren, wier regeringen verschillend zijn, onderworpen te wezen. Waaruit dan volgt de vrijmaking van de slavernij der zonde en het geweld des duivels, en het aanbrengen van de ware vrijheid,

bestaande in God alleen te dienen; want dit koninklijk priesterdom van God wordt geroepen om Zijn deugden te verkondigen, 1Petr. 2:9.
4. Het vierde kenmerk is, dat de onderdanen van dit hemels Rijk door hemelse wetten geregeerd worden, en de heiligheid en deugden van hun Koning zoeken na te volgen. De scepter Uws Koninkrijks is een scepter van rechtmatigheid; Gij hebt gerechtigheid lief, en haat godloosheid, wordt deze grote Koning toegeroepen, Ps. 45:7,8.
5. En vijfde karakter maken de hemelse voorrechten uit, bestaande in rechtvaardigheid, vrede en blijdschap door de Heilige Geest, naar de taal van Paulus, Rom. 14:17.
6. Tot een zesde kenmerk verstrekt de geruste bezitting der genadegoederen, die de onderdanen door geen vijandelijk geweld kunnen benomen worden, zijnde de Koning Zelf een vurige muur rondom Zijn volk, Zach. 2:5.
7. Waarbij ten laatste komt, dat het geluk van al de onderdanen zich ook uitstrekt tot het hoge toppunt van de hemelse gelukzaligheid; dermate, dat gelijk de Koning ten volle gelukzalig is, en in de hemel opgenomen, al de onderdanen daar bij Hem zullen zijn in eeuwigheid. Die overwint, Ik zal hem geven met Mij te zitten in Mijn troon, gelijk Ik overwonnen heb, en ben gezeten met Mijn Vader in Zijn troon, Op. 3:21.
II. Met deze korte trekken tot opheldering van het eerste lid ons thans tevreden houdende, zal ik eveneens maar een kort ontwerp geven van het tweede lid, en zo bij elkaar opgeven hetgeen afzonderlijk breder uitgewerkt, en in veel ruimer licht kan geplaatst worden. Dit Koninkrijk komt langs verschillende trappen, zo in het bijzonder tot elke geestelijke onderdaan, als in het algemeen tot het ganse lichaam van Gods Kerk:
1. Wanneer het verbond der genade, waardoor God die nauwe betrekkingen omtrent Zijn uitverkorenen op Zich genomen en deze aan Zich verbonden heeft tot een volk van Zijn eigendom, door de verkondiging van het Evangelie op de kandelaar wordt voorgesteld; en zo geleidelijk door klaardere overtuiging Zich aan de consciëntie der mensen openbaart, niet alleen van dit of dat volk, van deze of gene natie, maar van de ganse wereld.

2. Dit Koninkrijk komt, wanneer Gods Kerk dus uitgebreid zijnde, Gods oneindige deugden uit dat genadeverbond afstralende, in haar geestelijk en heiligmakend vermogen ook van allen en elke uitverkorene erkend worden, en zij dus zo tot verwondering als tot liefde in hun hart opgewekt worden, enzovoort.
3. Ook komt dit Koninkrijk, als het rijk der zonde en des satans gestoord en afbreuk gedaan wordt, en de heerschappij des vleses welke het menselijk geslacht gevangen houdt, niet alleen verminderd, maar ook verbroken wordt, enzovoort.
4. Verder, dan komt het Koninkrijk, wanneer het leven der mensen naar Gods allerheiligste wetten wordt ingericht, en ware godsvrucht en deugd op aarde heersen, enzovoort.
5. Maar ook dan komt Gods Koninkrijk met kracht, als door de werking van Gods Geest, in ruimere mate uitgegoten, de weldaden en voorrechten van het genadeverbond bij meerdere verlichting van binnen ondervonden worden door de gelovigen, en van buiten bespeurd worden in een leven, zulke grote voorrechten en hemelse roeping waardig.
6. Gelijk ook dit een klaar bewijs is, van dat Gods Koninkrijk al nader en nader komt, wanneer het uitverkoren geslacht de satan en zijn rijk onder haar voeten al meer neergeworpen en vertreden ziet, en over de poorten der hel zegepraalt. Hetwelk reeds wel geschied is, zo in andere overwinningen der Kerk, als in het heidense Rome verwoest, en het antichristelijke Rome verzwakt; maar nog verder zal voltrokken worden bij de val en gehele ondergang van Babel, wanneer alle vijandelijk koninkrijken welke zich tegen Gods Kerk alsnog verheffen, zullen worden ondergebracht, en Christus' heerlijk Rijk over de gehele aarde zijn glans zal verspreiden in het einde der dagen.
7. Eindelijk zal de laatste komst van dit Koninkrijk de allerluisterrijkste zijn, wanneer allen en elke gelovige tot het hemelse gezelschap daarboven zullen worden toegebracht. Wanneer zij dan, de laatste vijand overwonnen, ik meen de dood verslonden zijnde tot overwinning, en de liefelijke dageraad der onsterfelijkheid opgegaan en aangelicht, overgevoerd zullen worden tot het eeuwig Koninkrijk hetwelk hun bereid is geweest voor de grondlegging der wereld.

Alle welke zaken ook begrepen zijn in de verklaring van onze Catechismus over deze bede, en wel dubbel waardig onze nadere en bredere overdenking, indien wij niet in de kortheid ons hadden willen benaarstigen, en ulieden in deze korte trekken en schetsen aanleiding geven om dit heerlijk stuk in een kerkrede verder uit te breiden.

DE DERDE BEDE

NEGEN EN VEERTIGSTE ZONDAG

Vraag 124. Welke is de derde bede?
Antwoord. Uw wil geschiede gelijk in den hemel, alzo ook op de aarde. Dat is: Geef dat wij en alle mensen onzen eigen wil verzaken, en Uw wil, die alleen goed is, zonder enig tegenspreken gehoorzaam zijn; opdat alzo een iegelijk zijn ambt en beroep zo gewilliglijk en getrouwelijk moge bedienen en uitvoeren, als de engelen in den hemel doen.

Verklaring

ONZE gelovige bidder zich tot hiertoe onder de hemelkoren der engelen en heiligen vermengd, en aldaar twee beden gestort hebbende, de hemel waardig, begint te begrijpen dat hij alsnog op aarde verkeert, de woonplaats der ijdelheid, de zetel der zonde; en daarom, dit erkennende hecht hij er onmiddellijk aan deze meest godvruchtige wens, smekende zijn hemelse Vader: Uw wil geschiede, gelijk in de hemel, alzo ook op de aarde.
Hij belijdt met deze derde bede:

I. Vooreerst, dat er onder de mensen een zekere wil regeert, die zeer veel van Gods wil verschilt, ja, deze vijandig is en oorzaak van allerlei verwarring; die daarom niet geschieden, maar verzaakt moet worden.
II. Ten andere, dat Gods wil alleen goed, rechtvaardig en heilig is, de volmaakte regelmaat van alle goede orde; welke wil de mens in alles te gehoorzamen heeft.
III. Daarenboven, dat die wil van God volkomen van de hemelingen geschiedt.
IV. En ten laatste, dat zijn wens en zijn begeerte is, dat die wil op gelijke wijze ook van de aardlingen betracht moge worden.
Deze vier stukken zullen zovele delen uitmaken van onze

schetsgewijze verhandeling en uitbreiding over deze stof.
I. Wat het eerste deel aangaat. Als hier met zulk een nadrukkelijke spreekwijze God gebeden en gesmeekt wordt, Uw wil geschiede, wordt hiermee:
a. Allereerst stilzwijgend te kennen gegeven dat een zekere wil, zeer verschillend van, ja geheel gekant tegen Gods wil op deze aarde regeert in heerst; waardoor het menselijk geslacht aan de eerbied en gehoorzaamheid Gode verschuldigd, geheel en al is afgeweken. Dat is dat bedenken des vleses, Rom. 8:7, dat vijandschap is tegen God; want het onderwerp zich de wet Gods niet. De apostel voegt er nog bij, want het kan ook niet. Een onmogelijkheid, welk in de eerste opslag iemand al te vreemd zou kunnen schijnen, nademaal zeker des mensen wil niet gedrongen wordt tot het kwade. Maar indien wij de zaak naar behoren inzien en overwegen, zullen wij bevinden dat niets krachtiger, niets ook waarachtiger kan gezegd worden; want: 1. Dat bedenken des vleses, dat is ook de wil des vleses, is van de vader de duivel, Joh. 8:44, en wordt van hem gevoed, bezield en aangelokt tot alle kwaad. Diensvolgens, gelijk deze vader van een aller ondeugendst gebroedsel zichzelf aan Gods wet niet kan onderwerpen, alzomin ook dit gebroedsel der duisternis zelf. 2. Ten andere, die wil des vleses en der gedachten, zoals Paulus hem noemt, Ef. 2:3, en daarom ook terecht het bedenken des vleses van hem genoemd, die wil des vleses zeg ik, is en blijft altijd in zichzelf kwalijk geregeld, blind, en door zijn blinde begeerlijkheden van God en Deszelfs goede en heilige wil afgekeerd, en geheel en al tot zichzelf gekeerd. Derhalve kan hij zich ook, gelijk Paulus zegt, niet onderwerpen aan Gods wet, welke volmaakt, goed, rechtvaardig en heilig is. Dat is te zeggen, die kwade en verdorven wil van de zondaar kan met die wet Gods niet overeenkomen en samenstemmen, en hetzelfde willen dat de wet wil, alzomin als de duisternis met het licht tot eendracht zou kunnen gebracht worden. Deze ongeregelde wil des vleses wenst en begeert onze godvruchtige bidder alhier, dat verzaakt mag worden, zo van hemzelf als van alle mensen, (gelijk onze Christelijke onderwijzer in zijn verklaring van deze bede spreekt) welke verzaking bestaat in een afstand van ondeugden te doen, en zijn verdorvenheid niet alleen te temmen en inteugelen, maar die ook geheel als uit zijn binnenste merg en ingewanden te

ontworstelen en uit te roeien.
b. Maar er is nog een andere wil, de mens eigen en natuurlijk, en welke men al mede dient verzaakt en verloochend te zijn; ik meen die geregelde en wettige wil waardoor wij gedreven worden tot behoud van ons eigen zelf, en waardoor wij ook, natuurlijk, van dat alles dat ons smart en ellende of enig nadeel kan toebrengen, geheel afkerig zijn. In het verzaken ook van deze wil is ons de Heere Jezus voorgegaan, biddende in het treurhof van Gethsémané, Matth. 26:39: Mijn Vader, indien het mogelijk is, laat deze drinkbeker van Mij voorbijgaan; doch niet gelijk Ik wil, maar gelijk Gij wilt. Want zodanige geregelde wil, even hierdoor ongeregeld en kwaad zou worden, als Hij Zich niet geheel en al aan God overgaf, aan die heilige opperste wil onderwierp en Zich daaraan onderschikte. En dit is het ook:

II. Hetwelk ons tweede deel ons zal inscherpen. Gods wil alleen is volstrekt goed, rechtvaardig, heilig, de regelmaat van alle goede orde en van al wat eerlijk en betamelijk is. Hetgeen wij mensen goed noemen, is eigenlijk zodanig niet uit zichzelf; maar omdat het beantwoordt aan zijn allervolmaaktst Voorbeeld, hetwelk God is, Die Zelf volstrekt goed is, Die het ware Licht, Deugd en Waarheid Zelf is. Desgelijks, hetgeen wij rechtvaardig en heilig plegen te noemen, dat heeft zulks van zichzelf niet; maar omdat het gegrond is in de natuur van God, en overeenkomstig is met die verwonderbare harmonie en samenstemming van de Goddelijke volmaaktheden. Gevolglijk zo haast als God iets wil, zo verstaan wij juist daardoor dat zulks het allerbeste is, het aller rechtvaardigste, het aller heiligste, het allerwijste; van hetwelk maar het allerminste te verschillen, terstond naar zich sleept verkeerdheid, onrechtvaardigheid, schandelijkheid, dwaasheid, het redelijke schepsel geheel onwaardig en tegen deszelfs geluk lijnrecht aanlopende.

III. Deze volmaakte wil van God nu, gelijk bij de engelen en heiligen die in de hemel zijn ten volle bekend is, alzo is deze ook de enige en gedurige regel en het doel waartoe zij zich allen uitstrekken, zichzelf schikken en richten; en waarin ze ook, zoals in het beschouwen als in het uitvoeren, het volste toppunt van al hun geluk

stellen. Gelijk hier dan in deze bede gezegd wordt, dat Gods wil geschiedt in de hemel, zo heeft dit ook zijn volkomen waarheid in al de inwoners van de hemel, de zalige engelen en heilige geesten der volmaakte rechtvaardigen. Deze doen Gods wil: 1. Algemeen, niemand hunner uitgezonderd, niemand in zijn plicht hier tekort schietende, maar allen gezamenlijk hierin samen stemmende en samen spannende. 2. Zij doen Gods wil allergewilligst, met grote lust, waarheid en vermaak. 3. Zij doen Gods wil volstandig, zodat die vurige Serafim zichzelf altijd gelijk zijn, brandende van de liefde Gods, welke brand nimmer verflauwt en op de duur nieuwe krachten krijgt. 4. Ook doen zij Gods wil met inspanning van al hun krachten en vermogens. 5. En dat volmaakt, zodat ze in geen deel, zelfs in het allerminste van Gods bevelen tekort komen. 6. En hier benevens zo op het allernederigste en ootmoedigste, dat is te zeggen, in de uiterste afhankelijkheid en onderwerping; dermate, dat die zalige hemelingen zichzelf vanwege die uitstekende trap van heiligheid niets durven aanmatigen of zich daarop verhovaardigen, maar hun kronen neerwerpen voor de voeten Gods en des Lams. 7. En hoewel men hier niet hoger schijnt te kunnen klimmen, is er evenwel nog iets verhevener in deze zalige geesten. Ik zeg dan, dat in de hemel Gods wil ook geschiedt in de allernauwste eenheid met God en in God; dat is, dat God Zelf zo krachtig invloeit in de hemelingen, dat zij door Zijn wil ook willen, en gestadig door Gods wil bezield worden; dermate, dat God Zelf eerder van Zichzelf zou kunnen verschillen, dan dat die heilige hemelkoren van Gods wil zouden kunnen afwijken.

IV. Al die gezegden nu van de hemelingen op de mens toe te passen, en zo de hemel met de aarde te verenigen, zal niet moeilijk vallen. Als hier dan gebeden wordt, dat Gods wil geschiede gelijk in de hemel alzo ook op de aarde, is de smeekbede van onze godvruchtige bidder:
1. Dat alle aardlingen, evenals de hemelingen, in Gods wil te doen en Hem de schuldige gehoorzaamheid toe te brengen, eenstemmig mogen samenspannen. Nu is er nog al te groot verschil onder de mensen op aarde aangaande de wijze om Gods wil te doen, zelfs onder de allerheiligsten; want zeer weinigen, ofschoon al door

dezelfde Geest gedreven, doelen en werken tot hetzelfde oogmerk; dewijl elk voor zichzelf schijnt wijs te willen wezen. Hiervandaan die twisten en krakélen, welke Gods Kerk op aarde vanbinnen en vanbuiten kwellen en gescheurd houden.
2. Ten andere wordt hier gebeden, dat de mensen op aarde Gods wil zeer gewillig en met lust evenals de hemelingen mogen doen. Hier beneden heerst niet alleen in de onwedergeborenen een gans weerstrevige wil tegen Gods wil, maar ook in de wedergeborenen is nog overig een eigen zin en wil, niet genoeg ten onder gebracht, en veel traagheid en lusteloosheid niet alleen, maar ook als een zekere afgekeerdheid van godvruchtigheid; terwijl wij terstond in onze schuldige plichten vermoeid worden, en uit de ingespannen betrachting van een heilig leven die zoetheid niet trekken, welke pleegt gepaard te gaan met de deugdzaamheid van een volbrachte plicht..
3. Verder wordt alhier gebeden om standvastig en volhardend Gods wil te gehoorzamen. De allerheiligsten moeten hier menigmaal hun onstandvastigheid betreuren, zelfs dan wanneer hun alle dingen naar wens gaan. En wanneer de dingen tegenlopen, en de ellenden vermeerderen, dan wordt het gemoed door de baren van tegenspoed op en neer geslingerd; niet standvastig in Gods wil berustende, ja, zelfs in murmureringen tegen God bij wijlen uitbrekende; tegen welke zware misdaad de heilige man Gods Job dat voorbeeld van taai geduld en onnozelheid zichzelf niet kon bewaren.
4. Daarenboven is hier de bede, dat wij met alle ingespannen krachten en vermogens de wil Gods mogen doen. Tot hiertoe verflauwt op aarde de godvruchtigheid zozeer, dat de mensen schijnen te vrezen teveel werk te zullen maken van de liefde en dienst Gods. Wel allermeest wordt die verslapping daarin bespeurd, dat er nauwelijks iemand haakt naar die verheven plichten van het Christendom, en uitstekende kentekenen van de liefde Gods, waardoor wij Christus de Gekruiste gelijkvormig worden gemaakt; daar nochtans die wil van God om het kruis van Christus op te nemen, ons zo ernstig is aanbevolen, en daar wij daarenboven die zo levende voorbeelden der apostelen voor ons hebben, die zelfs roemden in de verdrukkingen.
5. Al verder wordt hier geëist, dat wij aan Gods wil volmaakt, gelijk de hemelingen, zullen beantwoorden; om in al onze gedachten en

handelingen die heiligheid uit te drukken en te vertonen, welke van binnen en van buiten het voorschrift van Gods heilige wet gelijkvormig is; waaromtrent hoever men in dit alles gebrekkig is, zelfs de allerheiligsten zien, elk zijn boezem uitschuddende, welhaast bevinden zal.

6. Ook bidden wij hier, dat wij in het vervullen van al onze plichten gans nederig en ootmoedig verkeren, en door geen geestelijke hoogmoed opgeblazen mogen worden. Een kwaad, dat nauwelijks zelfs van een meer uitstekende heiligheid geweerd kan worden; daar de hovaardij op het goede, dat wij enkel uit genade van God ontvangen hebben, ons en onze heiligheid stinkende maakt; evenals een dode vlieg in de kostelijke zalf van de apotheker geworpen.

7. En eindelijk, die vereniging van onze wil met Gods wil, welke ik ten laatste in de hemelingen stelde, zou ons nog een zeer ruime stof verschaffen, indien wij alles wat hiertoe behoort wilden bijbrengen. In het kort, hier wordt gebeden dat Gods wil onze eigen wil als verslindt, en dat wij alles willen met God en in God, wat Hij wil. En gevolglijk moet het bedenken des vleses, welke overblijfselen ook in de heiligen overig zijn, geheel en al worden uitgeroeid, en zelfs ook de geregelde en wettige wil waardoor wij voor ons behoud zorg dragen, alzo Gode worden overgegeven en aan Zijn heilige wil onderworpen en ondergeschikt, dat wij in het geheel niets willen of begeren dan hetgeen met Gods wil overeenstemt en Hem welbehaaglijk is.

DE VIERDE BEDE

VIJFTIGSTE ZONDAG

Vraag 125. Welke is de vierde bede?
Antwoord. Geef ons heden ons dagelijks brood. Dat is: Wil ons met alle nooddruft des lichaams verzorgen, opdat wij daardoor erkennen dat Gij de enige Oorsprong alles goeds zijt, en dat noch onze zorg en arbeid, noch Uw gaven, zonder Uw zegen ons gedijen, en dat wij derhalve ons vertrouwen van alle schepselen aftrekken en op U alleen stellen.

Verklaring

DE gelovige ziel, welke tot hiertoe niets dan het hemelse begeerd heeft, en zich ook in de even voorgaande bede van de aarde tot de hemel verheven had, voelt evenwel dat zij door enige aardse noodwendigheden alsnog hier beneden wordt vastgehouden, terwijl zij bevolen wordt te bidden: Ons dagelijks brood geef ons heden.
Er zijn voorname uitleggers die menen dat die aardse zorg over een spijze die vergaat niet wel overeenkomt, zo met de verheven heiligheid van een godvruchtig gebed, als met de geestelijke staat van een Christen mens. En zij beweren daarom dat men door die spreekwijze van dagelijks brood, naar de aard en eigenschap de Griekse bewoording, moet verstaan een hemels, boven-wezenlijk, of bovenzelfstandig brood; hetzij in een enge en strikte zin dat brood, hetwelk in het Sacrament van het Avondmaal wordt genoten, hetzij in een ruimere zin dat brood hetwelk ons Gods Woord verschaft, of ook Christus Zelf met al Zijn schatten en weldaden.
Grote mannen zijn er ook, die van oordeel zijn dat men het hier beide tezamen kan nemen, voor het natuurlijk en voor een bovennatuurlijk of geestelijk brood.
Ons komt het gemene gevoelen, hetwelk de letterlijke zin aankleeft, meer waarschijnlijk voor; welke zin blijken zal met de verheven heiligheid van dit gebed, en met de geestelijke staat van de bidder zeer wel overeen te komen, als wij overwogen en verklaard zullen

hebben die gehele wijze en heilige plichten van godvruchtigheid, waarvan deze bede overvloeit.
Tweeledig zal onze verhandeling wezen, of liever aftekening, welke slechts maar enige korte schetsen en trekken van een zeer ruime en overvloedige stof zal geven.

I. Eerst zullen wij aan de woorden van deze bede enig licht bijzetten.
II. En dan het binnenste pit en merg van godvruchtige lessen onder de woorden verborgen, openleggen.

I. Over de toestand van het eerste lid zal ik kort deze weinige zaken aanmerken:
a. Vooreerst, dat onder de naam van *brood,* naar de Hebreeuwse spreekstijl, alle eetbare en drinkbare waren worden begrepen, ja, zelfs alles wat tot onderhoud van het tijdelijke leven nodig is, voedsel en deksel, als blijkt, behalve uit vele andere plaatsen, uit Spr. 30:9: Voedt mij met het brood mijns bescheiden deel. Onder welke spreekwijze van een brood het bescheiden deel, ook tevens een kenteken te bespeuren is van de oude soberheid, welke geen lekkernijen najaagde, maar met het enkel brood als ondersteuning van de maag tevreden was; welke betekenis het Hebreeuwse woord *brood* uit zijn aard ook meebrengt.
b. Het heeft ook zijn bijzondere nadruk dat de Zaligmaker dit brood in de grondtaal met een aanwijzend deelwoordje heeft willen aanduiden, geef ons *dat* brood. Waardoor datgene hetwelk door het woord brood reeds gebracht was tot een soberheid, nu nog nader bepaald wordt tot zulk een kleine mate, die genoeg is om het leven te onderhouden; het is hier, dat brood. En binnen nogal nauwere palen wordt dit brood van ons bescheiden deel besloten, als er bijkomt een woord welke betekenis onzeker is, als nergens meer dan hier voorkomende, en gewoonlijk door *dagelijks* wordt vertaald, zulk een brood dan dat niet overvloedig is; maar waarmee wij het op elke dag wel stellen en het leven kunnen behouden.
c. Als nu dit dagelijks brood *ons* brood genoemd wordt, worden hierdoor verschillende dingen te kennen gegeven. Vooreerst wordt zo de soberheid en matigheid ons alweer aanbevolen; nademaal dat

brood op het slechtste genomen eigenlijk ons brood is, dat ons volstrekt noodzakelijk is, en zonder hetwelk wij niet zouden kunnen leven en bestaan. Ten andere, verdient ook ons brood genoemd te worden, hetwelk wij rechtvaardig door onze arbeid en naarstigheid verkregen hebben. Eindelijk is in een verhevener zin nog, datgene ons brood, op hetwelk wij een geheiligd recht gekregen hebben door onze verzoening met God in Christus; naardien de mens buiten Christus van alle recht op de schepselen beroofd is.

d. Ook bidden wij dat ons dit brood uit Gods loutere goedheid en milddadigheid gegund worde, als wij zeggen, geef ons dat brood; voor zoveel ons niet het minste recht op iets toekomt, indien God het ons niet verleent; en voor zoveel wij ook niet het minste nut uit het gebruik van enig schepsel kunnen trekken, indien God Zijn zegen niet mee doet gepaard gaan. Want de mens zal bij brood alleen niet leven, maar bij alle woord dat door de mond Gods uitgaat, Deut. 8:3, Matth. 4:4. Dat zeggen wil, dat de kracht van het lichaam te voeden niet eigenlijk in de spijze en het voedsel ligt, maar in het almachtig bevel van God, Die ook zonder spijze of voedsel iemand het leven kan verlengen; en die daarentegen met de spijs de gehele vrucht en kracht van voeding daaruit kan wegnemen, wanneer Hij de stok en staf des broods verbreekt.

e. Eindelijk, dat woordje *heden,* geef ons heden ons dagelijks brood; gelijk het aan de ene kant een diepe indruk geeft van onze gedurige behoefte, zo trekt het ons ook aan de andere kant zeer krachtig af van alle onmatige zorg en bekommering, waardoor men zich al te zeer naar het toekomende uitstrekt; daar wij ondertussen niet één enkele dag, zelfs niet één uur of ogenblik van ons leven verzekerd zijn; zodat wij in het heden en tegenwoordige moeten berusten.

II. Uit dit alles spruiten nu zeer heerlijke en verheven plichten van godvruchtigheid, die de gelovige bidders gestadig in het oog moeten houden.

1. De eerste is, dat de zorgen over de aardse dingen de minste plaats in onze harten moet beslaan; daar zij maar een klein gedeelte van het gebed uitmaken, welks overige delen omtrent de hemelse en geestelijke dingen verkeren. Waarheen de les van de Zaligmaker wijst, Matth. 6:33: Zoekt eerst het Koninkrijk Gods en Zijn gerechtigheid, en al deze dingen zullen u toegeworpen worden. De

vleselijke mens laat al zijn zorg over de aardse dingen gaan; de geestelijke mens, hoe meer hij van de dienst der zonde en des vleses ontslagen wordt, hoe minder hij door die zorg wordt gekweld, en hij houdt er zich niet mee op dan als gedwongen en genoodzaakt.
2. De tweede plicht is, dat wij niets meer dan hetgeen de natuur nodig heeft begeren, en ook met een sober en weinig voedsel en deksel tevreden zijn, naar de les van de apostel, 1Tim. 6:8: Als wij voedsel en deksel hebben, wij zullen daarmede vergenoegd zijn.
3. Verder, dat wij in de grote overvloed van tijdelijke goederen echter een sober en gematigd gemoed behouden, en ons niet laten vervoeren of bederven door de verlokselen der eigendommen, om ons vlees te bezorgen, dat liever zoveel meer getemd en beteugeld moet worden, hoe wij in meerdere overvloed van God gesteld worden.
4. Dat wij onze zorgen over de noodzakelijkheden van het lichaam zo niet in het toekomende uitstrekken, alsof wij nog lange jaren zouden leven; maar elke dag als de laatste misschien van ons leven aanmerken, en dus bij elke dag maar leven.
5. Dat wij niets voor het onze of voor onwettig brood rekenen, dan hetgeen wij op de rechte wijze door onze arbeid, vlijt en naarstigheid hebben verkregen, naar die les van de apostel, 2Thess. 3:12: De zodanigen bevelen en vermanen wij door onze Heere Jezus Christus, dat zij met stilheid werkende hun eigen brood eten. Dat was al vroeg het vonnis, dat de Rechter van hemel en van aarde over de gevallen mens uitsprak, Gen. 3:19: In het zweet uws aanschijns zult gij brood eten, totdat gij tot de aarde wederkeert. Door hetwelk, gelijk de luiheid en vadsige ledigheid verboden, alzo ook allen en een iegelijk de vlijtige naarstigheid geboden wordt; teneinde elk of door zijn handenarbeid, of door de vermogens van zijn geest tot gemeen nut het zijne besteedt en toebrengt, een iegelijk in die stand en beroeping waarin de Goddelijke voorzienigheid hem heeft geplaatst.
6. Al verder, dat wij ook niets van al wat wij bezitten voor wettig genoeg rekenen, tenzij wij op hetzelve een recht verkregen hebben door onze waarachtige bekering tot God, in een gelovige gemeenschap met Christus; buiten Wie zo wij nog leven, alles met de vloek geslagen is, en onder een verbod ligt, en de gebruiker brengt onder de schuld van een heiligschennis, volgens dat woord, Tit. 1:15: Alle

dingen zijn wel rein den reinen, maar den bevlekten en ongelovigen is geen ding rein.
7. Dat wij echter met dat alles niets, (ofschoon wij het al rechtvaardig en zelfs in Christus bezitten) als ons eigen aanmatigen, als hadden wij het van onszelf; maar alles aan Gods milddadigheid, ongehouden goedheid en genade toekennen, en enkel van Hem afhangen. Die, daar wij door de zonden de eeuwige vloek hebben verdiend, zo goedgunstig de bronnen van Zijn zegeningen voor ons heeft willen openen.
8. Dat wij ook ten allen tijde erkennen, dat het enkel en alleen van die zegen Gods komt, dat het brood ons lichaam kan voeden en al onze noden vervullen; nademaal de staf des broods, dat is de verborgen kracht van het brood, alleen in Gods hand is, Die hem dan versterkt, dan weer verbreekt, naar Zijn welbehagen, volgens Lev. 26:26; alzo dat in de uiterste behoefte zelfs de geringste spijs veel meer kracht van voeding heeft dan de koninklijke maaltijden en lekkernijen; en daarentegen in de grote overvloed niet de minste voeding of ook vergenoeging wordt genoten.
9. Dat hier, voor het laatst, nog bijkomt dat verheven woord dat ik boven reeds aangehaald heb uit Deut. 8:3: De mens zal bij brood alleen niet leven; maar bij alle woord dat uit de mond Gods uitgaat; waarvan onze Heere Christus (in Zijn veertigdaags vasten) de kracht en waarheid zo uitstekend ondervonden heeft, in de woestijn van de satan verzocht, Matth. 4.

DE VIJFDE BEDE

EEN EN VIJFTIGSTE ZONDAG

Vraag 126. Welke is de vijfde bede?
Antwoord. Vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onzen schuldenaren. Dat is: Wil ons, armen zondaren, al onze misdaden, en ook de boosheid, die ons altijd aanhangt, om des bloeds van Christus wil niet toerekenen, gelijk wij ook dit getuigenis Uwer genade in ons bevinden, dat ons ganse voornemen is onzen naaste van harte te vergeven.

Verklaring

ER zijn zeer gewichtige redenen om welke het de Goddelijke wijsheid heeft goedgedacht dat de zonden, hoewel door de dood van de Middelaar verzoend, uitgewist en ten enen male verbroken, echter ten dele nog in Christus' gelovige ledematen overblijven; en dat deze hen door de overblijfselen der natuurlijke verdorvenheid hun leven lang kwellen, vermoeien en bestrijden zouden.
1. De eerste reden is, dat indien de uitverkorenen en door Christus verlosten terstond van alle zonden bevrijd werden, ook de gehele orde van deze wereld zou hebben moeten veranderd, en twee afzonderlijke werelddelen gesteld worden. Het ene deel, waarin enkel verworpelingen en goddelozen, onder de heerschappij der zonde levende en stervende, geboren werden; het andere, waarin enkel godzaligen en van alle zonden bevrijde mensen zouden verkeren. Hetwelk klaar blijkt, met de loop van dit sterfelijk leven en met de verdere toestand der menselijke zaken op velerlei wijzen strijdig te wezen.
2. En tweede reden is, opdat, blijvende die gemene verdorven geboorte en de daardoor woedende besmetting van de zonde, het uitverkoren geslacht daaruit bij de droevige ondervinding zou leren hoe zwaar en doemwaardige dat kwaad is, waaruit zij door het kostelijk en dierbaar bloed van de Middelaar zijn verlost geworden.
3. Het derde is, opdat de gelovigen nog gestadig in de zonden

ingewikkeld, en de bittere wortel daarvan maar al te sterk en vruchtbaar gevoelende, zoveel temeer met verwondering zouden worden aangedaan over Gods onverdiende genade en onmeetbare goedheid, in het werk der verlossing Zich omtrent hen uitlatende.
4. Ten laatste, opdat zij zulk een grote geneigdheid tot het kwade, zulk een grote kracht der verdorvenheid in zich gevoelende, niet opgeblazen zouden worden door geestelijke hoogmoed, wegens de betere natuur welke zij door de wedergeboorte van God ontvangen hebben. Maar altijd met een diep gevoel van hun jammerlijke zwakheid aangedaan zijnde, zich ootmoedig en nederig voor God gedragen, en niets boven de overige stervelingen zich zouden aanmatigen.
Tot hetzelfde einde en oogmerk is zo onze vijfde bede ingericht, waarin de gelovige bidder, die door de drift van de Heilige Geest als boven de sterren verheven, zich onder de hemelkoren der engelen en heiligen vermengd had, nu vermaand wordt in zichzelf neer te dalen, en zich te erkennen nog een arme zondaar te wezen; echter een onwillige zondaar, die met de liefde Gods en des naasten vervuld, zeer gaarne wilde niet zondigen, en alle gemeenschap met de zonde ten enenmale afbreken.
Uit deze dingen die ik heb laten voorafgaan, zal het niet moeilijk wezen de eigenaardige zin van deze bede te ontvouwen, en derzelver veel betekenende kracht open te leggen.
In twee leden verdeelt zich deze bede vanzelf:

I. Het eerste behelst de weldaad welke van God gesmeekt wordt: Vergeef ons onze schulden.
II. Het andere vertoont de plicht welke wij onszelf opleggen, en waartoe wij ons zeer godsdienstig verbinden: Gelijk ook wij vergeven onzen schuldenaren.

I. Tot opheldering van het eerste lid, hebben wij:
A. Alvorens aan te merken dat schulden hier genomen worden voor misdaden en zonden, zijnde de leenspreuk genomen van geleend geld, waarover de ontvanger zich een schuldenaar stelt en verklaart van de leners; zoals blijkt uit de evangelische gelijkenis, Matth. 18:23-25, Luk. 7:41,42. Waarvandaan ook in Luk. 13:4

schuldenaars genoemd worden, die in het voorgaande tweede vers zondaars genoemd waren. Zoals ook dezelfde Lukas, in de herhaling van onze bede in hoofdstuk 11:4, het woord *zonden* buiten leenspreuk heeft gebruikt: Vergeef ons onze zonden. Het woord schulden voor zonden te nemen, is gegrond in het bestendig gebruik van de Syrische taal, welke onze Heere Christus gebruikt heeft, alwaar een schuld vanwege de penningen die betaald moeten worden, oneigenlijk een *misdaad* betekent, waardoor iemand verbonden wordt de belediging een ander aangedaan te herstellen, of straf deswege door de wet gesteld, te ondergaan.

Te weten, alle mensen zijn schuldig aan de oppermajesteit Gods en Deszelfs heilige wet de uiterste eerbied en allernauwkeurigste gehoorzaamheid. Maar indien die niet Gode en Zijn wet bewezen wordt, worden de overtreders der wet en de beledigers der Goddelijke Majesteit schuldenaars gesteld, die schuldig zijn, of tot de herstelling van de overtreding, of tot de gestelde straf, en wel een eeuwigdurende, naar de grootheid van de oneindige misdaad; want de bezoldiging van alle zonden is de dood, Rom. 6:23.

Deze verbintenis nu tot de straf wordt de schuld genoemd, welke een ieder zondaar zeer nauw en diep inkleeft, en met geen gedachte zelfs daarvan kan afgescheiden worden. Te weten, alle zonde, gelijk ze een schending is van de Goddelijke Majesteit, alzo verdient ze in zichzelf en door zichzelf Gods toorn, en is de eeuwige dood waardig. Deze betrekking van de zonde tot straf, of verbintenis van de zonde aan de straf, noemt men in de scholen de mogelijke schuld, hoedanige schuld van de zonde te willen afscheiden, zoveel zou zijn als tegenstrijdige dingen te willen spreken, en een niet zondigende zonde in te voeren.

En andere schuld der zonde is er, welke men noemt de dadelijke schuld, waardoor de zondaar met de daad gestraft wordt, en de verdiende straf ondergaat. Welke laatstgenoemde kan weggenomen worden door de Goddelijke genade, of liever door de verdienste van Christus' dood, uit loutere genade de gelovigen toegerekend. Hierdoor alleen geschiedt het, dat de dadelijke schuld of dadelijke verplichting om de straf te ondergaan, op de gelovige niet wordt gelegd, omdat Christus die straf reeds ondergaan, en in de plaats van de Zijnen gedragen heeft. Uit welke allerzekerste (en schriftmatige)

stelling wij dit ontwijfelbaar gevolg trekken, dat alle en elke zonde niet alleen de straf verdient, maar ook waarlijk mettterdaad van God gestraft wordt; of in de zondige mens zelf, of in de Borg Die deszelfs plaats vervangt, op Zich neemt en ondergaat. En diensvolgens kan zelfs de dadelijke schuld, strikt genomen, nooit van de zonde worden afgescheiden; hoewel ze van de zondaar zelf, door tussenkomst van Gods genade, kan overgebracht worden en gelegd op de schouders van de Borg.

B. Op deze dingen heb ik wat sterker willen staan, en ze wat meer onderscheiden willen voorstellen en uitbreiden; teneinde hierdoor een groot kwaad te ontdekken, en die boze zweer in de godgeleerdheid van de sekten der Hebreeën (zoals ze onder ons genoemd wordt) door te halen.

Deze mensen houden stijf en stout staande, dat de zonden der gelovigen zulk een grote schuld niet hebben als wij daaraan toeschrijven; noch ook gerekend moeten worden des doods en der eeuwige straf waardig, nademaal Christus, door derzelver zonden te dragen aan het kruis, dat verdiend heeft dat ze voor zo zwaar niet meer kunnen gehouden worden. Gelijk ze ook van de wortel en voedster der dadelijke zonden, ik meen de erfzonde en oorspronkelijke verdorvenheid van de mens, hetzelfde gevoelen hebben. Zij gebruiken voornamelijk deze redenering, omdat anders, zeggen zij, Christus' voldoening niet bondig noch volledig zou zijn; en dat die voldoening stand grijpende, het niet billijk is dat voor een schuld zou gehouden, en weer opnieuw toegerekend worden datgene dat nu reeds ten volle betaald is.

Maar zulk een redekaveling geldt wel voor de opheffing en wegneming van de straf, welke anders metterdaad uitgevoerd zou worden. Doch het is een loutere onkunde en een zware verblinding van het verstand, uit die volkomen voldoening van Christus te willen besluiten dat de zonde voor de gelovigen niet meer hebben zou een mogelijke schuld. En hiervandaan, zo derzelver oorspronkelijke erfzonde te verlichten, alsof die zo vuil en Gode zo onaangenaam als die der andere mensen niet zou zijn; als ook derzelver dadelijke zonden te verkleinen en te verkorten, alsof die op zichzelf beschouwd zo schandelijk, zo doemwaardig niet zouden zijn dan de zonden van andere mensen, voor welke Christus niet voldaan heeft.

Niets kan voorwaar ongerijmder gezegd worden; niets de waarheid tegenstrijdiger, niets ook de ware godzaligheid en heiligheid schadelijker en verderfelijker. Om het één en het ander kort te betogen:
a. Niets heb ik vooreerst gezegd, kan ongerijmder gezegd worden. Het is immers zeer ongerijmd te zeggen, dat de zonden der gelovigen de dood en verdoemenis niet verdienen; nademaal aldus datgene dat men nog wel met het woord *zonde* noemt, echter metterdaad geheel weggenomen wordt uit de gelovigen. Omdat, indien ze niets kunnen doen, hetwelk uit zichzelf de verdoemenis Gods verdient, zij dan ook moeten gerekend worden niet te zondigen, dewijl de zonde en overtreding is der wet, volgens dat woord: Vervloekt zij hij die niet blijft in alles wat geschreven staat in het boek der wet, dat hij dat doet.
Zeer ongerijmd is het wel, nademaal aldus Christus tot een dienstknecht van de zonde gemaakt wordt, Die Zijn kostelijk en dierbaar bloed daarom zou gestort hebben, opdat de zonde geen zonde zou zijn, en des te vrijer bedreven wordt. En dus, bijvoorbeeld, de overspel, indien iemand het geloof in Christus heeft, geen overspel meer zou zijn, dat is, een vuile en verfoeilijke misdaad, de Goddelijke verdoemenis waardig; hoedanige leer middagklaar blijkt geheel onrein en Gode ten enenmale onwaardig te zijn.
Nog eens, wij zeggen dat het zeer ongerijmd is, en zichzelf omverwerpt; overmits Christus aldus de dood en vervloeking zou hebben ondergaan voor die misdaden der gelovigen, die de dood en vervloeking niet verdienen. Want wij belijden immers dat Christus gestorven is voor de zonden der gelovigen, en in derzelver plaats gedragen heeft datgene dat zij zelf voor hun eigen overtredingen in eeuwigheid zouden hebben moeten dragen, indien zij naar hun verdiensten van God gestraft zouden worden. Indien nu derhalve de zonden der gelovigen uit zichzelf de dood en vervloeking niet verdienen, dan volgt daaruit op het duidelijkste dat Christus zelfs niet eens de dood en vervloeking voor die zonden heeft ondergaan; hetwelk middagklaar geheel tegenstrijdige dingen zijn.
b. Ten tweede zei ik, dat niets kan gezegd worden aan de waarheid tegenstrijdiger, dan zulk een ongerijmd gevoelen der zo genaamde Hebreeërs. Voorwaar! het is er zover vandaan dat de zonden der gelovigen geen schulden zouden zijn, en zo ontberen die inwendige

vuilheid en schandelijkheid welke in iedere zonde is, en de eeuwige straf verdient; dat integendeel hun zonden veel zwaarder gerekend worden in Gods ogen dan de zonden der ongelovigen. Bijvoorbeeld, het overspel van een wedergeborene begaan, is in zichzelf verfoeilijker dan dezelfde zonde van een onwedergeborene bedreven; omdat er gezondigd wordt tegen meer licht, tegen meer genade, tegen sterkere verplichting, en omdat men lijnrecht aanloopt tegen het bloed des verbonds, hetwelk geschikt was om zodanige vlekken uit te wissen; maar geenszins om deze te voeden.

c. Ten derde stelde ik, dat er niets aan de ware godzaligheid en heiligheid schadelijker en verderfelijker is. Want regelrecht is deze gans grote en grove dwaling strijdig tegen die zeer wijze en heilige redenen, om welke ik in het begin van deze verhandeling gezegd heb, dat God de zonden in zijn gelovigen hier op aarde nog laat overblijven. En zulk een dwaling brengt ook geheel het tegengestelde voort. Want: 1. Vooreerst voert en koestert zij de zonde in haar schoot, bedekt en bemantelt de vuilheid en lelijkheid daarvan. 2. Zij neemt de verwondering over Gods oneindige genade omtrent het dood- en doemwaardige schepsel geheel weg, nademaal ze de verdoemelijkheid der zonde met ronde woorden loochent. 3. Zij baart een verborgen hoogmoed in het hart, ook een vleselijk vertrouwen, gerustheid, zorgeloosheid en algehele vrijheid en geoorloofdheid van zondigen; alle welke dingen verder uit te breiden en te bewijzen niet nodig is.

C. Hemelsbreed nu verschilt hiervan hetgeen de Heere Jezus ons hier beveelt te bidden in deze vijfde bede: Vergeef ons onze schulden; want:

1. Vooreerst, als wij hier horen spreken van onze schulden, dan verstaan wij terstond ten dele onze dadelijke zonden, zo bekende als onbekende, waardoor wij allen dagelijks in vele struikelen, Jak. 3:2, en moeten uitroepen: Wie zou zijn afdwalingen verstaan? Heere, reinig mij van de verborgen afdwalingen, Ps. 19:13. En ten dele onze erfzonde, of verdorvenheid van onze natuur, van de onderwijzer genoemd de boosheid die ons altijd aanhangt; waaruit niet alleen die dadelijke zonden opwellen, maar ook de deugden en uitnemendste plichten van godsvrucht bezoedeld en bevlekt worden. In beide opzichten belijden wij zondaren, en wel gelijk ons catechetisch

onderwijs spreekt, arme zondaren te wezen, die Gods oneindige barmhartigheid en genade van node hebben.
2. Waarom wij ook tot Hem onze toevlucht nemen, als wij zeggen, vergeef ons onze schulden, dat is naar de verklaring van onze Catechismus: Wilt ze ons om het bloed van Christus' wil niet toerekenen.
D. Tot meerdere opheldering van deze 126ste vraag wil ik dat men hiermee die stellingen vergelijk, welke ik bij de 21ste zondag, vraag 56 over de vergeving der zonden hebben bijgebracht. Welke woorden, overmits de aanhang der zogenaamde Hebreeërs deze tot stijving van hun dwaalleer zeer misbruikt en verdraaid, alhier nog kort verklaren en verdedigen zal. Daar wordt gevraagd: Wat gelooft gij van de vergeving der zonden? En geantwoord: Dat God, om de genoegdoening van Christus, al mijn zonden, ook mijn zondige aard waarmee ik al mijn leven lang te strijden heb, nimmermeer wil gedenken. Maar mij uit genade de gerechtigheid van Christus schenken, opdat ik nimmermeer in het gericht Gods kome.
Hier zingen partijen triomf, en wensen zich geluk dat de Catechismus hun gevoelen begunstigt. Want, indien God de gedachtenis van al mijn zonden geheel heeft afgelegd, en indien ik deswege nimmermeer in Gods gericht kan komen, dan is er gevolglijk niet de minste schuld meer in onze zonden; en dan is er ook niets meer overig, dan dat ik voor die zo volkomen en volledige vergeving van zonden, die eenmaal en volkomen geschied is, maar gedurig en onophoudelijk God daarvoor dank zeg.
Wij antwoorden, op deze droggronden van redekavelingen van partijen, dat die gedachtenis van al onze zonden, welke God heeft afgelegd, alleen behoort tot de dadelijke straf der zonden; welke God, om Christus' genoegdoening heeft opgeheven; maar geenszins tot de natuur van de zonde zelf, alsof die door Christus' genoegdoening geheel van aard veranderde en gemaakt werd tot geen zonde. En dat ook niet anders verstaan moet worden die andere spreekwijze, opdat ik nimmermeer in het gericht Gods kome; dat is, opdat ik ook niet valle in de handen van de straffende Rechter, om mij metterdaad te straffen, en wel rechtvaardig. Waaruit blijkt, dat de Catechismus die ganse ongezonde leer niet zozeer begunstigt, als wel integendeel deze omver werpt. Hij erkent immers de dadelijke zonden, welke

verdienen gestraft te worden, en erkent tevens onze zondige aard waarmee wij al ons leven lang te strijden hebben; welke tezamen met de dagelijkse overtredingen daaruit opwellende, vergeving nodig hebben; vergeving nu onderstelt schuld, welke de straf waardig is.
Partijen houden echter nog aan, en zeggen, hetgeen in Christus eenmaal, en dat wel ten volle en volkomen vergeven is, dat kan opnieuw niet wederom vergeven worden; alzomin als een schuld van opgenomen geld eenmaal ten volle betaald, niet wederom kan geëist en betaald worden.
Tot weerlegging van deze misleidende reden heeft men in acht te nemen:
1. Vooreerst, dat die algemene vergeving, welke geschied is toen Christus voldeed, en de straf van de Zijnen onderging, niet daarin bestaat dat de misdaden der gelovigen geen misdaden meer zijn (want dit brengt een volstrekte tegenstrijdigheid mee); maar dat ze niet kunnen toegerekend worden om dadelijk de straf te ondergaan.
2. Ten tweede, dat diezelfde algemene vergeving, dat is Gods wil door welke Hij heeft vastgesteld niet te straffen zoveel er in Christus gerekend worden, te zijner tijd aan elke gelovige in het bijzonder wordt toegepast, door het geloof, waardoor zij, Christus zijnde ingelijfd en nu dadelijk met Hem verenigd, uit Hem ook als hun Hoofd scheppen zo de eerste rechtvaardigmaking, (aldus in de scholen genoemd) als de tweede rechtvaardigmaking, welke door de Heilige Geest aan de consciëntie van de gelovige wordt herinnerd en ingeboezemd, met een aangenaam gevoel van hemelse vreugde. Deze laatste rechtvaardigmaking, gelijk die menigmaal door tussenkomende zonden gestoord, beneveld en gedoofd wordt, alzo kan ze en moet ze telkens en geleidelijk weer aangewakkerd en vernieuwd worden door de Heilige Geest. Hetwelk dan geschiedt, wanneer wij vooreerst, de zonden welke wij telkens begaan, alsmede derzelver wortel, belijden de overblijfselen te zijn van onze verdorvenheid, en zulks doen voor de troon der genade. Wanneer wij ten tweede die zonden betreuren, ten derde verfoeien, ten vierde met haat vervolgen, en ten vijfde in de kracht en het vermogen des Heiligen Geestes trachten te overwinnen en ten onder te brengen. Wanneer wij al deze dingen in ons bevinden, dan kunnen wij verzekerd zijn

van de vergeving van onze zonden; omdat ze als zovele zegelen zijn van de Geest der genade en der gebeden, door Welke ons die grote weldaad van zondenvergeving op het alleraangenaamst en krachtdadig aan het gemoed toegepast, verzekerd en verzegeld wordt; dermate, dat wij gevoelen dat er geen verdoemenis meer is voor degenen die in Christus Jezus zijn, die niet naar het vlees wandelen, maar naar de Geest, Rom. 8:1.

II. Gelijkerwijs wij nu deze weldaad van het genadeverbond ons dagelijks toepassen door het geloof, alzo verbinden wij onszelf tegelijk tot de grootste plicht van waarachtige liefde en godsvrucht, welke diezelfde Geest des geloofs alleen ons kan inboezemen en daartoe bewerken: Gelijk ook wij vergeven onze schuldenaren.

1. Onze schuldenaren zijn zulken, die ons enig leed, belediging, schade in onze personen, eer, goede naam, goederen, op welke wijze het ook mag zijn, hebben aangedaan.

2. De zodanigen te vergeven de misdaad en belediging kan gewis niet gelegen zijn in zodanige daad aan te merken als geen misdaad en onschuldig bij God; maar in het kwijtschelden en niet tot een straf toe te rekenen datgene dat in zichzelf de straf waardig is; en alle lust, om zich daarover aan de naaste te wreken, en alle bitterheid deswege in het gemoed geheel af te leggen.

3. Vooral heeft men hier de kracht en nadruk van het woordje *gelijk* in aanmerking te nemen, waardoor de beide leden van deze bede aan elkaar verbonden worden. Dat alhier niet kan zijn een woordje van volkomen vergelijking van onze vergeving aan de naaste, met Gods vergeving aan ons; want in alles is in dit geval een grote ongelijkheid; en geheel anders vergeeft God, geheel anders wij. Het is hier ook geen woordje waardoor onze vergeving aan de naaste, als de oorzaak en verdienste der vergeving Gods aan ons wordt aangehaald; maar het behoort hier:

A. Vooreerst, (naar de verklaring van onze Catechismus) tot een betoning of vertoog van de Goddelijke genade aan ons verleend; en wel allermeest zich daarin vertonende en oefenende, dat wij van harte bereid zijn al onze schuldenaars en beledigers te vergeven, en zelfs ook onze vijanden lief te hebben. Hetgeen met die nadrukkelijke woorden zo te kennen gegeven wordt: Alzo wij ook het getuigenis Uwer genade in ons bevinden, dat ons ganse voornemen is,

onze naaste van harte te vergeven.
b. Ik voeg erbij ten tweede, de grote wijsheid van onze Heere Jezus in deze bede, om zondenvergeving van God, met zulk een hoognodige liefdeplicht omtrent onze naaste aan te dringen; als zonder betrachting van welke plicht, wij geenszins verzekerd kunnen zijn van de vergeving van onze zonden. Gelijk ook in andere plaatsen dit meermaals wordt ingescherpt. Lees vooral Mark. 11:25,26: Wanneer gij staat om te bidden, vergeeft indien gij iets hebt tegen iemand; opdat ook uw Vader Die in de hemelen is, ulieden uw misdaden vergeve. Maar indien gij niet vergeeft, zo zal uw Vader Die in de hemelen is, ook uw misdaden niet vergeven. De hoognodige plicht om al de vijanden lief te hebben, hebben wij reeds verklaard bij de 107de vraag, alwaar het bijgebrachte, ook hiertoe behorende, kan worden nagelezen.

DE ZESDE BEDE EN BESLUIT

TWEE EN VIJFTIGSTE ZONDAG

Vraag 127. Welke is de zesde bede?
Antwoord. *En leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van den boze.* Dat is: Dewijl wij van onszelven alzo zwak zijn, dat wij niet een ogenblik zouden kunnen bestaan, en daartoe onze doodsvijanden, de duivel, de wereld en ons eigen vlees, niet ophouden ons aan te vechten; zo wil ons toch staande houden en sterken door de kracht Uws Heiligen Geestes, opdat wij in deze geestelijke strijd niet onderliggen, maar altijd sterken weerstand doen, totdat wij eindelijk ten enenmale de overhand behouden.

Vraag 128. Hoe besluit gij uw gebed?
Antwoord. Want Uw is het Koninkrijk en de kracht en de heerlijkheid in der eeuwigheid. Dat is: Zulks alles bidden wij van U, daarom, dat Gij, als onze Koning en aller dingen machtig, ons alles goeds te geven, den wil en het vermogen hebt, en dat alles, opdat daardoor niet wij, maar Uw heilige Naam eeuwiglijk geprezen worde.

Vraag 129 Wat beduidt het woordeken: *Amen?*
Antwoord. Amen wil zeggen: het zal waar en zeker zijn. Want mijn gebed is veel zekerder van God verhoord, dan ik in mijn hart gevoel dat ik zulks van Hem begeer.

Verklaring

IN deze laatste zondag wordt de zesde bede, benevens het dankzeggend besluit, passende op al de vorige gebeden, behandeld en verklaard.

A. Wat eerst de bede zelf aangaat, welke in de 127ste vraag wordt ontvouwd. Achtereenvolgens het tevoren door ons gemaakt verband hetwelk al de gebeden met elkaar hebben, daalt de gelovigen bidder nu ten laatste neer in het diepste van zijn ellende en verdorvenheid, belijdende dat hij door een ontzaglijke menigte van uit- en inwendige vijanden van rondom omsingeld en aangevallen wordt; en wel dermate, dat hij deze niet kan ontworstelen dan alleen door Gods genade en machtige hand.
Om in de verdeling van deze laatste zondag een bekwame orde en schikking te vinden, merk ik vooraf aan, dat menigmaal in enige schriftuurplaats vaneen gescheiden, en in twee leden, tot meerdere sieraad (van de schrijf- en spreekstijl) geschikt worden dingen, die anders in een natuurlijke orde zijn samengehecht. Zo hangen hier tezamen de verzoeking en het boze of de boze. Ook zijn aaneengebonden, niet geleid te worden in de verzoeking van de boze, maar integendeel daaruit verlost te worden. Welke draad wij thans volgende, zullen wij:

I. Eerst ter beschouwing nemen de verzoeking, van de boze aan ons te werk gesteld, om er ons in te leiden; of al die machtige en listige vijanden, inwendige en uitwendige, met welke wij hebben te strijden.
II. Ten andere, zullen wij overwegen de hartelijke smeking van de bidder om de Goddelijke genade en hulp tegen zulke machtige en listige vijanden; welke smeking tweeledig is:
a. In de verzoeking niet geleid te worden van de boze.
b. Maar integendeel daaruit verlost te worden, en de overwinning te behalen.

I. Nademaal men nu deze onze verdeling of schikking der woorden, de verzoeking des bozen heeft samen gehecht, schijnt men gewis onze verklaring te moeten beginnen:
1. Van de boze, van wie de verzoeking voortkomt. Onder de uitleggers van deze bede wordt geredetwist of onze Heere Christus door het woord *boze* heeft willen nemen in het mannelijke geslacht, voor de boze, dan in het onzijdig geslacht, voor het boze, of het kwade. Die het eerste gevoelen omhelzen, verstaan door de boze de duivel,

die bij uitstek boos is, en aldus in Gods Woord genoemd wordt. Die het laatste aanhangen, verstaan de benaming van het boze of het kwade liefst van de zonde. Niet ongevoeglijk misschien zou men kunnen stellen, dat beide geslachten het mannelijke en onzijdige hier worden samengevoegd; hoedanige voorbeelden van samenvoeging in gewijde en ongewijde schriften worden aangetroffen. Ik oordeel echter, het eenvoudiger en van meer nadruk te wezen, bij het onzijdig geslacht te blijven, verlos ons van het boze; zo nochtans, dat men dit boze niet tot een enig kwaad bepaalt, maar in al zijn ruimte neemt en tot alle kwaad en boosheid uitstrekt. Derhalve versta ik hier:

a. In de eerste plaats door het boze de duivel; want menigmaal worden de onzijdige geslachten van personen gebruikt. Neem Luk. 1:35, daar onze Heiland genoemd wordt dat Heilige; en 1Kor. 1:27: Het dwaze der wereld heeft God uitverkoren, en het zwakke de wereld, en het onedele en verachte.

b. Ten andere, door het boze hebben wij hier ook de wereld te verstaan, waarvan Johannes zegt dat zij geheel in het boze ligt, 1Joh. 5:19. En onze gezegende Zaligmaker, Joh. 17:15, smeekt Zijn hemelse Vader ten goede voor de Zijnen: Ik bid niet dat Gij hen uit de wereld wegneemt, maar dat Gij hen bewaart van den bozen. En het boze in de wereld zijn kwade mensen en kwade zeden.

c. Eindelijk kan ook de zonde, welke geheel boos en kwaad is, hier niet worden uitgesloten, en vooral de voedster van de zonde, ik meen ons eigen vlees, de springbron waaruit zovele boze en kwade dingen voortkomen. Want naar de taal van de Mond der waarheid, Mark. 7:21-23: Van binnen uit het hart der mensen komen voort kwade gedachten, overspelen, hoererijen, doodslagen, dieverijen, gierigheden, boosheden, bedrog, ontuchtigheid, boze ogen, lasteringen, hovaardij, onverstand. Al deze boze dingen komen voort van binnen en ontreinigen den mens.

2. Van dit drieërlei kwaad, de duivel, de wereld en het vlees, hetwelk zich lijnrecht aankant tegen alles goeds en tegen God Zelf, om de verzoeking, en wel menigvuldige en rusteloze verzoeking tot alle kwaad. De apostel Jakobus tekent de verzoeking in haar aard, opkomst, voortgang en uitkomst zo schilderachtig in zijn Brief, hoofdstuk 1:13-15: Niemand als hij verzocht wordt, zegge, ik word van

God verzocht. Want God kan niet verzocht worden met het kwade, en Hij Zelf verzoekt niemand. Maar een iegelijk wordt verzocht, als hij van zijn eigen begeerlijkheid afgetrokken en verlokt wordt. Daarna de begeerlijkheid ontvangen hebbende, baar de zonde, en de zonde voleindigd zijnde, baart de dood.

Maar kort zal ik deze trappen in de voortgang van het kwade aantekenen, welke zeer licht breder uitgebreid kan worden. 1. De duivel, de mens ten kwade verzoekende, houdt deszelfs verdorven verbeelding het een of ander voor, waarmee als met een lokaas hij hem tracht te bedriegen, stellende hem het kwade voor onder een schijn van iets goeds; en wederom het goede onder een schijn van iets kwaads. 2. De misleide en bedrogen verbeelding benevelt het verstand en wikkelt het in haar valse denkbeelden in. 3. Het beneveld en verduisterd verstand verlokt en betovert de wil. 4. De wil verlokt en bedorven, ontsteekt en ontvlamt de hartstochten. 5. Welke ten laatste, als zijnde zonder toom of teugel, hollen en tot allerlei kwade daden uitbreken.

a. Aldus woelt en woedt de duivel met zijn helse verzoekingen; waarvandaan hij de verzoeker bij uitstek genoemd wordt, Matth. 4:3, alwaar de historie van Christus, door de duivel in de woestijn verzocht, ons tot een levendig staaltje en spiegel kan dienen van die listen en kwade kunsten waarmee die duizendkunstenaar en vader der leugen ook alsnog de gelovigen verzoekt.

Zijn eerste verzoeking, (waarin hij eiste dat de Zaligmaker in Zijn honger de stenen in brood zou veranderen) in vers 3, strekte daartoe, om in de Heere Christus te verwekken aan de ene kant twijfeling, murmurering, wantrouwen en ongehoorzaamheid aan God; aan de andere kant vertrouwen op eigen krachten, en ongeoorloofde middelen te hulp te nemen. Al hetwelk hij met een schijn van goed wist op te sieren, alsof Christus als Zoon van God niet alleen daardoor machtig, maar ook plichtshalve gehouden was dit te doen. Indien Gij, zegt hij, Gods Zoon zijt, toon en bewijs het hiermee dat Gij deze stenen, die daar in de woestijn liggen, in broden verandert, ten einde Uzelf in Uw honger te verzadigen.

Zijn tweede verzoeking, vers 5,6, (waarin hij Christus stelde op de tinnen des tempels, en wilde dat Hij Zich van boven nederwaarts zou werpen, en onbeschadigd blijven) diende om Hem aan te sporen

zo tot roekeloosheid, door zich moedwillig in levensgevaar te begeven, als tot een ijdele glorie in het vertonen van Zijn eigen macht. Waartoe de verzoeker, om Hem des te lozer te bedriegen, het gezag zelf van de Heilige Schrift bijbracht; want hij weet zich ook te veranderen in een engel des lichts. Daar is geschreven, zegt hij, dat God Zijn engelen van U zal bevelen, dat zij U op de handen zullen nemen, opdat Gij niet te eniger tijd Uw voet aan een steen stoot.
In de derde verzoeking, vers 8,9, zoekt hij de Heiland te bekoren door de verlokselen der begeerlijkheden, tonende Hem de koninkrijken van deze wereld, vervuld met eerambten, met rijkdommen, met wellusten en vermaken, en al wat het vlees kan strelen. (Want hij nam Hem mee op een zeer hoge berg, en toonde Hem al de koninkrijken der wereld en haar heerlijkheid, en zeide tot Hem: Al deze dingen zal ik U geven, indien Gij nedervallende mij zult aanbidden).
b. Op dezelfde wijze bijkans stelt ook de wereld haar verzoeking in het werk; aan de ene zijde de verbeelding van de mens met bedreigingen van tijdelijke onheilen sprekende; aan de andere kant door beloften van allerlei zoetigheden strelende. Van alle welke zaken de verschillende manieren, vormen en gedaanten onder welke de wereld deze de mens doet voorkomen, aan te halen, te lang zal vallen.
c. Ook legt de derde vijand zijn listen en lagen, en spant allerwege zijn netten uit om de mens te vangen en te verstrikken, ik meen het vlees, dat gedichtsel van het kwade hart, hetwelk gelijk het met een andere naam de zonde bij uitstek genoemd wordt, alzo ook tot allerlei zonden de mens onophoudelijk aanspoort en vervoert. Deels door bedreigingen, deels door beloften, spannende in alles met de duivel en met de wereld tezamen, als een vijand van binnen, en een verrader; en daarom nog de gevaarlijkste vijand, altijd gereed om het kasteel van het hart aan de vijand van buiten over te leveren.
II. Deze alle nu zijn die loze vijanden, die gelijk ze met een onverzoenlijke haat tegen de ziel woeden, en haar in hun netten tracht te vangen, te verstrikken, te bewaren, alzo behoort men met waakzame gebeden daartegen gestadig op de wacht te staan, en tot God te smeken:

a. Eerst, dat wij van dat boze niet geleid worden in verzoeking.
b. Ten andere, dat hij de verstrikten door de verzoeking verlosse van het kwade, en de overwinning doe behalen.
1. In het gemeen zeggen wij vooraf, dat wij aldus biddende, voor-eerst erkennen de boosheid, loosheid en macht van die vijanden, die alle ons ten kwade verzoeken; hetgeen dan geen ongegronde vrees in ons verwekt.
Dan, wij belijden ermee onze eigen zwakheid en onvermogen in deze te weerstaan; en daarentegen onze maar al te grote geneigdheid tot het kwade.
Ook, ten derde, verklaren wij dus een sterke haat tegen alle zonden; op die wijze, dat wij ook van de minste verzoeking afkerig zijn, en er een afschrik van hebben.
Ten vierde, ook tonen wij, dus biddende, een vurige en oprechte begeerten naar volkomen heiligheid, waardoor wij staan en haken naar de volle overwinning en zegepraal over het kwade.
En eindelijk ten vijfde, verzekeren wij aldus dat wij daartoe niet kunnen geraken, dan door Gods loutere genade en alvermogen, welke in ons hoe langer hoe meer moet werken, en ons in staat stellen zo om te volharden in het goede, als om verlost te worden van het kwade.
2. Deze twee laatstgenoemde stukken moeten wij nog wat meer bijzonder inzien.
a. Tot de volharding in het goede behoort het eerste lid van deze bede: Leid ons niet in verzoeking. God verzoekt, op het striktste gesproken, niemand, naar de taal van Jakobus in hoofdstuk 1:13; echter kan Hij gezegd worden te leiden in de verzoeking, ja, zelfs te verzoeken. Als hij tot beproeving van ons, in de verzoekingen de satan, de wereld en de inwonende zonde de teugels viert en loslaat, om des te heviger aan te vallen, en ons als uit een hinderlaag te bespringen en te omsingelen. Want tenzij God dat geweld dat ons dreigt en ons aanvalt, beteugelde en de vijandelijke macht verbrak, gedurig zouden wij onder liggen.
Ten andere, als God naar Zijn rechtvaardig oordeel Zijn genade en de invloed van Zijn Heilige Geest voor een tijd inhoudt en intrekt, zodat wij als gekrookt rieten of rokende vlaswieken geen kracht hebben om weerstand te bieden. Verder, als God om wijze en

heilige redenen ons in zulke gelegenheden en omstandigheden laat komen, waarin de allersterksten nauwelijks zouden kunnen staande blijven; in hoedanige verzoeking de heilige Petrus werd geleid toen hij teveel op zijn eigen krachten steunde, en zo stout daarvan had opgegeven.
Ook dient men hier wel aan te merken, dat dit eerste deel der volharding in het goede, voornamelijk buitengewone gevallen raakt, welke wij, onze eigen zwakheid wel bewust, begeren en bidden dat verre van ons geweerd mogen worden.
b. Het andere lid van de bede, maar verlos ons van de boze, of het boze, behoort meer tot de gewone gevallen van verzoekingen, waarmee wij ons ganse leven lang hebben te strijden. Dit heeft plaats en wordt werkstellig gemaakt, als wij door de invloed van de Heilige Geest hoe langer hoe meer gesterkt, omgord en gewapend worden, om die gewone verzoekingen ook te weerstaan, door welke wij ieder ogenblik vanbinnen en vanbuiten gedrukt worden. Ook als de kracht der inwonende zonde, en de daaruit spruitende samenstemming en samenspanning met de duivel en de wereld in ons verbroken, en door de voortgang in de heiligmaking al meer en meer teniet gedaan wordt.
En als wij eindelijk van alle zonden geheel en al verlost, en dus buiten de pijlscheuten van al het boze geplaatst worden. Hetwelk dan geschiedt, wanneer wij dit lichaam der zonde afleggen, en boven alle aanslagen van de duivel en de wereld verheven, toegebracht worden tot de geesten der volmaakte rechtvaardigen. Dat alhier geenszins moest worden voorbijgegaan; opdat wij namelijk daarheen mochten weerkeren en met de vleugelen des geloofs opvaren, alwaar wij dit allervolmaaktste gebed aanvangende, gesteld waren in de hemel namelijk, daar wij met de heilige engelen en de overige hemelkoren vermengd waren.
B. Ten laatste wordt bij de 128ste en 129ste vraag op al die voorgaande beden als het zegel gesteld: Want Uwe is het Koninkrijk, en de kracht, en de heerlijkheid, tot in der eeuwigheid. Amen! Kort maar van het één en het ander.
1. Wat de lof en dankzegging betreft, in zulk een verheven wens en bede uitgeboezemd, waarmee Gode en wel Hem alleen toegeëigend worden het Koninkrijk, en de kracht, en de heerlijkheid, en dat wel

in alle eeuwigheid. Dat deze woorden echt zijn, van de Heiland tot een besluit des gebeds bijgevoegd, en dus een gedeelte van dit allervolmaaktste gebed uitmaken, (alhoewel dit bijvoegsel bij de evangelist Lukas in hoofdstuk 11 niet voorkomt) is al voor lang van geleerde mannen bewezen met zeer bondige redenen. Waarbij wij ons thans kortheidshalve niet zullen ophouden, maar ulieden verzenden tot het voortreffelijk werk van de vermaarde Witsius; die tevens ook gans bondig heeft aangetoond hoe de woorden van het slot passen op elk van de zes beden in het bijzonder.
Wij willen hier alleen maar hebben opgemerkt, dat in die slotwoorden de grondslagen geopend worden van al die zaken om welke wij gebeden hebben; en ons ook de bewijzen en als de redenen aan de hand gegeven worden, om welke God, (de Hoorder des gebeds, Ps. 65:3) de gelovige bidder die wettig en naar Zijn wil bidt, wil en kan en ook zal verhoren. Omdat Zijne is het Koninkrijk, en ook de kracht, daarbenevens de heerlijkheid, en wel gedurende al de eeuwen.
In alle welke zaken wij ons thans stuksgewijze niet kunnen inlaten, maar het aan elks nauwkeurige oplettendheid tot nadere uitbreiding overlaten, (overeenkomstig de wijze en schrandere verklaring van onze Catechismus hierover: Zulks alles bidden wij van U daarom, dat Gij als onze Koning, en aller dingen machtig, om ons alles goeds te geven, de wil en het vermogen hebt).
2. Omtrent het slotwoord AMEN behoren deze bronnen tot verklaring en uitbreiding in het oog te worden gehouden. Dat het een woord is, dan eens wensende, als onder vele andere plaatsen bijvoorbeeld Jer. 11:5: Opdat Ik de eed bevestige, zegt God tot Israël, dien Ik uw vaderen gezworen heb, en te geven een land vloeiende van melk en honing, als het is te dezen dage. Toen antwoordde ik en zeide: AMEN, o HEERE! En in Jer. 33:6 lezen wij: De profeet Jeremia zeide: AMEN, de HEERE doe alzo! Het is ook ten andere een woord van bevestiging, waardoor iemand iets als een vaste en zekere waarheid aanneemt, en zulks als onderschrijft, waarmee ons catechetisch onderwijs instemt. Neem uit vele plaatsen maar één, Deut. 27:15: Vervloekt zij de man die een gesneden of gegoten beeld, een gruwel des HEEREN, een werk van des werkmeesters handen, zal maken en zetten in het verborgen. En al het volk zal

antwoorden en zeggen: AMEN. En eindelijk, is het een woord van een eed zwerende, en op het allersterkste iets verzekerende; als in Op. 22:20: Die deze dingen getuigt, zegt: Ja, Ik kom haastelijk. AMEN. In hetwelk uit de oorsprong van het Hebreeuwse woord een woord elders van mij in andere schriften aangewezen en verklaard, nog nader zou kunnen opgehelderd worden.

EINDE

HISTORISCHE VOORREDEN,

Over de Beſtryders en Voorſtanders van onſen Nederlandſchen Catechismus.

ALs in het Nationaal Synode van Dordrecht, gehouden in de jaren 1618 en 1619, de *Vragen* en *Antwoorden* van onſen CATECHISMUS, *die*, ſoo als het Opſchrift luidt, *in de Nederlandſche Gereformeerde Kerken en Scholen geleerd word*, de eene voor de andere naa, naar behoren en onderſcheidenlyk, voorgeleſen, en daarop het gevoelen van elk der Synodale Vaders gevraagd werd, verklaarden ſy alle, ſoo Uitlandſche als Inlandſche Godgeleerden, met eenparige ſtemmen, dat de Leere, in elk dier *Vragen* en *Antwoorden* begrepen, den Woorden Gods in allen deelen gelykformig, en daarin niets begrepen is, het welk, als van de voorſchreven Woorden verſchillende, behoorde veranderd of verbeterd te worden. Aldus getuigt

tuigt een Voornaam Lid dier Vermaarde Kerkvergadering, JACOBUS TRIGLAND, en hecht 'er vervolgens deſe merkwaardige woorden aan (†): „ My geheugt noch wel, 't welk ik ook menig„ maal, by verſcheidene gelegenheden, hebbe verhaald, dat de „ Theologanten van Groot-Brittannien dat Boeksken buitengemeen „ preſen, ſeggende, dat noch de hare, noch de Franſche Kerken, „ ſulken bekwamen *Catechismus* hebben: Dat die Mannen, die den„ ſelven hebben ingeſteld, te dier tyd ſonderling met den Geeſt „ Gods waren aangedaan geweeſt; dat die ſelve Mannen in verſchei„ dene andere ſaaken eenige Godgeleerden waren te boven gegaan, „ maar in het opſtellen van dien *Catechismus* ſich ſelven overtroffen „ hadden." Ook waren, ſegt deſelfde Hiſtorieſchryver, alle de overige Synodale Leeden van begrip en verklaarden eenſtemmig, dat deſe *Catechismus* een ſeer bekwaam en wel geordineerd *kort Begrip* was van de *Orthodoxe Chriſtelyke Leere*, met ſonderlinge voorſigtigheid ingeſteld, om niet alleen de tedere verſtanden van de *Jongheid*, maar ook *Bejaarden* en die wat vorder gekomen waren regt te onderwyſen. Weshalven ſy van oordeel waren, dat deſelve in de Nederlandſche Kerken met grote ſtigtinge mogte geleerd, en *desſelfs gebruik in deſelven behoorde onderhouden te worden.*

Welke laatſte woorden ongetwyfeld ſien, op 't gene hieromtrent by meer dan eene vorige Nationale Synode der Nederlandſche Kerken beſloten was. Neemt allereerſt die der Kerken onder het Kruis ſittende, gehouden te *Weeſel* den 3. Nov. 1568, alwaar by voorraad beſloten werd. Kap. III. Art. 2. *In de Nederlandſche Walſche Kerken ſal men volgen den Catechismus van Geneve, in de Duitſche Kerken den Heidelbergſchen.* Vervolgens die te *Emden*, den 5 Octob. 1571. Art. 5. Daarna die te *Dordrecht*, den 2 Juny. 1578. Art. 54. Verder die te *Middelburg*, den 25. Mey 1581. Art. 12. Byſonderlyk vindt men in de *Kerkenorde* der Nederlandſche Gereformeerde Kerken van beider taalen, opgeſteld in de Nationale Synode van 's *Gravenhage*, den 20 Juny. 1586. Art. 61: „ De Dienaars „ ſul-

(†) Leeſt J. TRIGLANDS *Kerkelyke Geſchiedeniſſen*, op het V. Deel van J. UITENBOGAARTS *Kerkelyke Hiſtorie*. Bladz. 1145.

„ ſullen alomme, des Zondags ordinaarlyk, in de naamiddagſche „ Predikatie, de ſomma der Chriſtelyke Leere, in den *Catechismus*, „ die tegenwoordig in de Nederlandſche Kerke aangenomen is, ver- „ vattet, kortelyk uitleggen; alſoo dat deſelve jaarlyks mag geëin- „ digt worden, volgende de [Zondagſe] Afdeelinge des Catechis- „ mus ſelve, daarop gemaakt."

Dit Synodaal *Beſluit*, dat nader beveſtigd is in de Nationale Dordrechtſche Kerkvergadering van 1618 en 1619, word als noch in de Nederlandſche Kerken van beider taalen naagekomen; en dit *Catechismus prediken* op elken Zondag in het Namiddag uur, is, onder Gods zegen, een allerſterkſt bolwerk van onſe Stad Gods, tot afweering van vyandelyke aanvallen der PELAGIANEN en meer andere Dwaalgeeſten.

Dat de oudſte Leeraars onſer Hervormde Kerk de *nuttigheid* en *noodſaaklykheid* van den Catechismus en het Catechismus prediken, ter afweering van nieuwe leeringen, al ſeer vroeg en lange voor het Dordregtſche Synode, ſeer wel en grondig begrepen hebben, is my ten klaarſten gebleken uit den *Sendbrief van* Dr. JEREMIAS BASTINGIUS, Predikant te Dordrecht, *aan de verſtrooide Gemeinte van Antwerpen*, welker Herder en Leeraar by geweeſt was. Een Brief, waar mede die Doctor in de Heilige Godgeleerdheid ſyne *Verklaring* over den CATECHISMUS, door hem voorheen in het *Latyn* ontworpen (§), daarnaa door ſynen Amptgenoot, Mr. HENDRIK VAN DEN CORPUT, Mede-Predikant te Dordrecht, in het *Nederduitſch* vertaald en merkelyk vermeerderd, ſyne oude *Antwerpſche* Gemeente, in het jaar 1591, uit Dordrecht toeſondt.

Het ſal der moeite waardig ſyn, dat ik dat gedeelte des Briefs, te deſer ſake dienende, voor het licht brenge. Op den kant ſtaat in het Oud Duitſch: „ Wort noch voor der *pryfet* des Catechisme „ aangeweeſen, om invoeringe nieuwer leere te weeren; ende den „ Ket-

(§) Sub titulo, *Exegemata in Catecheſin Religionis Chriſtianæ*. Videatur *Index Authorum*, qui in CATECHISMUM HEIDELBERGENSEM commentati, aut qualemcunque lucem ei foenerati ſunt, apud HIERONYMUM VAN ALPHEN, in *Prologo* ad OECONOMIAM Catecheſis Palatinæ, §. 41.

„ Ketters in de Kerke geenen open deure te laten." Tot gemakkelyker verſtand van den inhoud des Briefs, ſal ik ons hedendaagſch nieuw en geſuiverder Duitſch gebruiken: „ Hoewel het regte gebruik van den Catechismus noch tot meer andere goede einden dient. Neemt, wanneeer iemand onder de genen, die *Herders* der Gemeente willen ſyn, en daar voor gehouden worden, doch in opgeblaſenheid veel van ſich ſelven houdende, een *Nieuw Leerſtuk* der Kerke ſouden willen opdringen; gelyk dan ſulker eergierige Menſchen aart is, *wat nieuws* te vinden, om ſich eenen naam te maken en ſich ſelven (en niet Chriſtus) Leerlingen te vergaderen. In ſulken gevalle konnen ſe niet beter naageſpoort en ontdekt worden, dan wanneer ſe naar de *Leer* van den *Catechismus* beproeft en onderſogt worden.

„ Om welker ſake wille by ervarenheid bevonden is, dat de genen die ſich ſelven aan eenige *Ketterye* of *dwalende leer* ſchuldig kennen, niets ſoo ſeer plegen te *laſteren*, te *verdraaien* en te *haten*, dan de Leere des Catechismus, die ſy wenſchen dat ten eenemaal uit de Kerke mogte weggenomen ſyn; dat ſe ook, weigerende den Catechismus den Volke voorteſtellen, en in hunne *Sermoenen* te verklaren, ſpottelyk, ligtvaardig, en onhebbelyk daar van ſpreeken en ſeggen, dat het *een Menſchen Leere* ſy. En waarom dat? Nergens anders om, dan omdat ſy gevoelen door de Catechismus Leer op den toom gehouden, en binnen de paalen des Godlyken Woords te blyven gedwongen te worden, en dat hen overſulks niet toegelaten word, wyd en breed buiten het ſelve Woord Gods te gaan weyden en voor hunne Schapen ſchadelyke weyde te ſoeken; maar dat de geſtelde paalen, uit en naar Gods Woord in den Catechismus geſtoken, niet mogen van hun ſoo ligtelyk overſprongen of uitgebroken worden, of ſoo dit geſchiedt, dat hun valſchheid terſtond bekend en openbaar word.

„ En niet alleen ſulke eergierige Menſchen worden hierin betrapt, maar men bevindt ook, dat de *openbare Vyanden* der Predikinge des Euangeliums geen ding ſoo hittig aanvegten, noch ergens tegen, alle kragten hunnes verſtands ſoo ſeer te weer ſtellen, als om het *gebruik* en *aanſien* van den *Catechismus* weg te nemen en

„ on-

„ onder den voet te treeden, of ten minſten om dien *veragt* te ma-
„ ken. En konden ſe nu dat te wege brengen, dan ſouden alle
„ *Vrygeeſten*, *Atheïſten* en menſchen ſonder God, of alle *Swenkfelders*
„ en *Geeſtdryvers*, en ik weet niet wat al monſters en gedrochten
„ (alle arbeiden ſe toch tot wegneminge der reine leere en vermin-
„ deringe der Godſaligheid) wel meenen, dat de *Tuin* gebroken
„ ſynde, ſy nu eenen *vryen ingang* ſouden hebben, om in de Kerke
„ Gods te vallen, die te verwoeſten, en met hunne valſche leer en
„ verdorven leven de plaatſe in te nemen. 't Welk ſy egter niet
„ konnen doen, ſoo lange de Waarheid Gods ſeker, vaſt en onwrik-
„ baar blyft, ſoo als deſelve door de *Leere* van den *Catechismus*, naar
„ Gods Woord gehouden, beleden en beproeft word.

„ En daarom, en ſoo veel te meer is het Ampt der ware en *regte*
„ *Dienaren* van *Chriſtus*, dat ſy met allen ernſt wel overleggen en
„ nimmer toelaten, dat, door hunne ſchuld, verſuim of nalatige
„ traagheid, den *Duivel* ſulk een *venſter geopend* of toegang in de
„ Kerke Gods verleend ſoude worden."

Ik twyfel niet, of den Waarheid-en Deugdlievenden Leeſer, die de geſonde Leer onſer Gereformeerde Kerk van harte aankleeft, ſal het geenſins verveeld hebben, deſe ſeer merkwaardige *Aanhaling*, ſchoon ſe wat lang is, uit den Sendbrief van dien Ouden *Dortſchen* Kerkleeraar geleſen te hebben: te minder, omdat we van deſes Geleerden Mans *Catechismus*, in het vervolg deſer VOORREDEN, noch nader gebruik ſullen moeten maken. Integendeel, vleije ik my, dat ſe deſelve regttydig ſullen oordeelen, by het uitgeven van eene *Regtzinnige Verklaring* over den HEIDELBERGSCHEN CATECHISMUS, en wel in deſe *tolerante* dagen, ter beſchaming van deſulken, die ſouden mogen toonen, meer optehebben met een *Heidenſche Zedekunde*, dan met onſe *Catechismus-leer*.

Een Leer, enkel uit de Woorden Gods, de eenige regel van ons Geloof en Leven, opgeſteld. Een Leer, waarin, als in een klein bundelken, begrepen is, wat een Chriſten, tot ſynen eenigen *rooſt*, beide in leven en in ſterven, te weeten, te geloven, te beyden en te betragten hebbe. Een Leer, overeenſtemmig met de Geloofsbelydeniſſen van andere Hervormde Kerken. Een Leer, ten

laatſten, van onſe oude Vaders en Opſienders der Nederlandſche Kerken aangenomen en omhelſt; niet als een Regel van ons Geloof (een oude laſter eeniger Geſinten buiten ons) want de *Catechismus* ſelve wil niets geleerd noch geloofd hebben, dan *het gene ons in het Euangelie geleerd word, en het gene ons God in ſyn Woord geopenbaard heeft*, Vragen 19, 21, 22, 25; maar als een Regel en Formulier van eensgeſindheid onſer Kerkleeden in de leere des Geloofs, uit en naar de Woorden Gods opgeſteld: in ſoo verre, *dat niet alleen in de Paltz, maar ook door ganſch Duitſchland en byna ganſch Switſerland, en in alle de Nederlandſche Kerken, die den Hervormden Godsdienſt belyden, deſe Catechismus onder hare Symboliſche Boeken geteld en geſteld word; van de welken ſoo iemand afgeweeken is, en het tegengeſtelde, daarin begrepen, geleeraard heeft, hy voor geen lid van die Kerkmaatſchappye kan gehouden worden:* Ik heb hier de eige woorden gebruikt van den Groten Godgeleerden, HIERONYMUS VAN ALPHEN, uit desſelfs *Voorreden* op ſyne Latynſche Catechetiſche Schetſen (§§). Doch vooral moeſt ik hier, tot ſtopping van die laſtermonden, eenige woorden aanhalen, uit de *Voorreden* op dien ſoo bekenden en met veel vrugt en zegen in Neêrlands Kerk gebruikten *Catechismus* van den Vermaarden en Godvrugtigen JOHANNES VAN DER KEMP: „ Niemand ſy ſoo quaadaartig, ſegt hy, dat hy ſou meenen, dat ik of iemand uit de Onſen, den Catechismus voor eenen „ *kleinen Bybel* ſou houden. Liever ſagen wy hem en alle andere „ goede boeken uit de waereld gebannen, dan dat ſy in eene gelyke „ waardigheid met Gods onmiddelyk en onfeilbaar ingegeven Woord „ ſouden geſteld worden. Wy geloven de leerſtukken van den Catechismus, niet om den Catechismus, maar alleen om Gods Woord, „ uit en naar welke de Catechismus is opgeſteld. Hebben we agting voor dit boekje, we hebben nochtans meer liefde voor Gods „ Woord.

(§§) Vid. H. VAN ALPHEN *Prologus* in Catecheſin Heidelbergenſem. §. 42: „ Non tantum in Palatinatu, verum etiam per univerſam Germaniam, totamque fere Helvetiam, et in omnibus Belgicis Eccleſiis Reformatam Religionem profitentibus, Libris Symbolicis annumeratur; a quibus ſi quis recescerit eisque contraria docuerit, pro membro iſtius Societatis haberi nequit."

„ Woord. Wy pryſen dat ſchriftje niet, dan omdat het ons Gods
„ Boek klaar openlegt en aanpryſt. Die ons nageven, dat wy den
„ Catechismus voor onſen *kleinen Bybel* houden, weeten beter, im-
„ mers ſy ſouden beter weeten, indien ſe genen bitteren nyd en
„ twiſtgierigheid in hun herte queekten. Die weet, hoe dees Cate-
„ chismus in de waereld gekomen is, waar toe hy opgeſteld is, hoe
„ hy aangenomen, beſtreden en beveſtigd is, en hoe groot een nut
„ de Kerk door hem gekregen heeft, ſal denſelven niet ſmaden."

Daar nu deſe Catechismus al ſeer vroeg van de ganſche Nederlandſche Kerk was aangenomen, niet als een *Regel des Geloofs*, maar als een *Formulier van eenigheid in de leer*, als ſoodanig in alle vorige Nationale Vergaderingen harer Opſienderen goedgekeurd en vaſtgeſteld, tot weering van valſche leer, en ſedert met veel ſtigting gebruikt, en telken ZONDAGE een gedeelte van die Catechetiſche leer den Volke verklaard werd, agtervolgens het beſluit van het laatſtgehouden *Nationale Synode* in 's Hage 1586; daar deſe dingen (ſeg ik) nu ſoo ſyn, was het ſeker geen blyk van Wysheid en Doorſicht in 's Lands Advocaat *Oldenbarneveld*, een Man die anders het Land getrouw bediende (†), dat hy, op aanrading en geſtadigen aanloop van *Uittenbogaart* Haagſch Predikant, en *Arminius* Leidſch Profeſor, Mannen van geleerdheid en grote gaven en talenten, doch die beiden, niet te min, vry wat ongeſonds onder de leeden hadden, en byſonder ook, tegen de *leer* van onſen *Catechismus*, ſoo ſe voorgaven, wat intebrengen hadden, dat die grote *Staatsminiſter* (ſeg ik) by de Heeren Staten van *Holland*, althans by het meerer deel hunner leeden, in weerwil van eenige Steden, en met tegenkanting van andere Provincien, hunne Bondgenoten, dat *ſorgelyk Beſluit* wiſt uittewerken, ten nadeele van de eens aangenome en vaſtgeſtelde leer der Kerke; namelyk, dat geen *Nationaal Synode* der Nederlandſche Kerken door de voorgenoemde *Staten* verleend ſou worden, dan onder deſe ſeer bedenkelyke *clauſul* of *voorwaarde*, dat daar in, beide en de *Catechismus* en de Nederlandſche *Geloofsbelydenis*, ſouden *gerevideerd*, dat is wederom *overſien*, en des noods *verbeterd*

(†) Siet myne *Hiſtorie* van het STADHOUDERSCHAP. Pag. 132.

terd worden. Dan hier ſat het hem eigenlyk niet, want *Reviſie* en *Overſiening* van Catechismus en Geloofsbelydenis was in dergelyke Kerkvergaderingen altoos gebruikelyk. Hier ſchool vry wat meer agter, alſoo 'er bykwam, dat gedurende het te gevene *conſent* tot die Reviſie, alle de Leeraars en Opſienders der Kerke van hunne *verbintenis* aan die Kerkformulieren, en hunnen *eed* en *ondertekening* van denſelven ontſlagen ſouden weeſen: en als ware ſoo eene *losbandigheid* noch niet genoeg, konden het de Synodale Leeden over die *verbetering* der Formulieren niet eens worden, dan ſouden ſe noch *Reces* kunnen nemen; 't wil ſeggen te *rugkeering* tot hunne *committenten*, dat is tot elke byſondere *Provinciale* Synode, welke hen tot de *Nationale* had afgeſonden.

In de daad, ſulk een toeleg en bedryf kon niet anders, dan in de grootſte uitſporigheid ja ongerymdheid uitlopen, welke bedagt kan worden. Want dus doende word de ganſche Religie der *Hervormden* op loſſe ſchroeven geſteld, als hadden ſe ſedert de opkomſt der *Reformatie* in deſe landen, waarby ſy de Nederlandſche *Geloofsbelydenis* en *Catechismus* hadden aangenomen, tot noch toe niet geweeten en getwyfeld, of ſe wel de *waaragtige leer* hadden, en of de leerſtukken, in die formulieren van eenigheid vervat, met Gods Woord overeenkwamen, dan niet? Souden ſe, moet ik hier vragen, door ſulk eene *losſigheid* in de leer, ſich niet hebben bloot geſteld ten ſpotte van het Pausdom en alle andere Geſinten buiten ons? en waar toe dat *Reces* en *Uitſtel*, dat elk warhoofd en dwarsdryver ſoo lang ſou hebben uitgerekt als hem goeddagt?

Maar laten we horen, wat de Nederlandſche Leeraars, ſoo uit deſe als de andere Provincien tot de *Haagſche Conferentie* over die *Reviſie* met den aankleve van dien afgeſonden, op den 31 Mey 1607 daar tegen inbragten; doch alleenlyk maar, ſoo veel het onſen *Heidelbergſchen Catechismus* raakt, waar van wy thans handelen. (*a*):

„ Wat den *Catechismus* aangaat, ſeggenſe, die nu deſe 40 jaren her-
„ waards in de Nederlandſche Kerken is geleerd geweeſt, daar in
„ *ver-*

(*a*) Siet de *Kerkel. Geſchied.* van J. TRIGLAND, op J. UITTENBOGAARTS *Derde Deel.* Pag. 360.

„ *verandering* te doen, is noch min geraden. TEN EERSTEN,
„ omdat deſelve de Onſe niet is, maar der Heidelbergſchen Godge-
„ leerden, die ook daar over hebben verkregen de approbatie van
„ alle de *Gereformeerde Kerken*, in alle de landen van het Chriſtenryk,
„ tot de welken die *Godvrugtige Keurvorſt Frederik* den ſelven Cate-
„ chismus heeft geſonden, gelyk als blykt uit de antwoorden der
„ ſelver Kerken, als noch beruſtende in de *Archiven* (oorſprongelyke be-
„ waarſchriften) van den *Keurvorſtelyken Paltz*. Is ook van deſelve
„ Theologanten deſe Catechismus tot noch toe ſtaande gehouden en
„ verantwoord tegen alle wederſprekers: ſulks dat die gene die iet tegen
„ denſelven heeft, 't ſelve niet behoort in onſe Kerken, maar in
„ de Univerſiteit van Heidelberg in te brengen. TEN TWEDEN,
„ is in de *verandering des Catechismus* te meer ſwarigheids gelegen,
„ als deſelve den gemeene man bekender is, dan de *Geloofs belyde-*
„ *nis*, dewyl die ſoo opentlyk in de Kerken *van de Kinderen is opge-*
„ *ſeyt*, en naar den Regel van Gods Woord verklaart en uitgeleit.
„ Daar uit men ook wel kan verſtaan, wat ſwarigheid het ſou on-
„ derworpen ſyn en veroorſaken in onſe Kerken, indien men eenen
„ *nieuwen Catechismus* ging ſtellen; *gelyk Een voorſloeg, en te beden-*
„ *ken gaf, of wy niet behoren eenen eygenen Catechismus te hebben, die*
„ *onſe Cenſure en Reviſie onderworpen ware?* Want al ware het, dat
„ deſelve *nieuwe Catechismus* in ſubſtantie met den tegenwoordigen
„ overeen kwame, ſulks dat de verklaringe van alle hoofd-poincten
„ der Chriſtelyke Religie eenerlei ware, en dat 'er maar andere woor-
„ den wierden gebruikt, ſoo ſoude nochthans ſulke veranderinge ſon-
„ der onſtichtinge niet aflopen, want daar mede de *voorgaande Cate-*
„ *chismus* verdagt ſou worden gemaakt. TEN DERDEN. Soude
„ dat het *Oogmerk* van ſulke *Veranderinge* ſyn, opdat de Kerken, tot
„ allen tyden, te beter magt en regt mogten hebben, om den *nieu-*
„ *wen Catechismus* alwederom in alle *Nationale Synoden* te mogen ver-
„ anderen, daar toe en daar af doende, ſoo als de Vergadering Sy-
„ nodaal ſou le goedvinden, ſoo ware het dubbel quaad. Want daar
„ uit ſou volgen, dat 'er nimmermeer *vaſtigheid in de Leer* ſoude wee-
„ ſen, en dat die genen die *eenige nieuwigheden* in 't hoofd kregen,
„ op hope van die in de naaſt-aanſtaande Synodale Vergadering in

„ te voeren, ſich niet ſouden *gebonden* houden aan de Geloofsbeken-
„ tenis der Gemeener Kerken, en ſoo ſal 'er alle dagen *wat nieuws* op
„ de bane gebragt worden; de Kerken ſullen ongeruſt gemaakt, en
„ de menſchen ſelfs, ook die Profeſſie van de Religie gedaan heb-
„ ben, ſullen twyffelagtig gemaakt worden; ſoo dat ſe eindelyk niet
„ ſullen weeten, wat ſy te geloven hebben, en alſoo beroerten, in
„ particuliere Kerken, en alle 't land deur ontſtaan. TEN VIER-
„ DEN. Daar uit ſal ook volgen tweedragt en ſcheuringe, tus-
„ ſchen de Nederlandſche, en andere uitheemſche Gereformeerde
„ Kerken, in Vrankryk, Duitſchland, Engeland. &c. TEN VYF-
„ DEN. Door dat middel ſouden de Hooge Scholen deſer Neder-
„ landen haar aanſien verlieſen, en van de Inlandſche en Uitland-
„ ſche Kerken, die tot ſulke *Veranderinge* niet verſtaan, geſchouwd
„ werden; onſen Wederſpreekeren, TEN LAATSTEN, ſal ook
„ daar mede oorſaak van laſteringe gegeven worden, als of wy maar
„ *een geloof hadden van eenige jaren.* In ſumma, dit ſoude ſyn een
„ regt middel, om onſe Kerken met allerlei winden der Leer te
„ doen dryven."

Deſe Bewysredenen komen my ſoo klaar en gegrond voor, dat ſe onweêrleggelyk ſyn. Doch wie was nu de Man, die in die *Haagſche Conferentie* dien voorſlag van eenen *nieuwen Catechismus* gedaan had, en waartegen die Nederlandſche Leeraars, uit deſe en de andere Provincien, deſe tegenredenen hadden ingebragt? 't is JACOBUS ARMINIUS, *Leidſch Profeſſor*, op wien ſe het oog hebben, in die woorden, *gelyk een voorſloeg en te bedenken gaf* &c. Wat ſloeg hy voor? (*): „ Dat het te bedenken ſtondt, of wy niet ſulk eenen
„ *Catechismus* behoren te hebben, die de *Onſe* ware, dat is, van
„ wegen de Nederlandſche Kerken, en met hare gemeene toeſtem-
„ minge geſteld, om by deſelve Nederlandſche Kerken, des noods
„ ſynde, wederom veranderd te mogen worden."

Maar waar toe, moet ik hier vragen, die *Nieuwe* Catechismus, voor en al eer men te voorſchyn bragt, wat men tegen den *Ouden* hadde? en wat daarin te berispen en verbeteren ware? Waarom die

(*) 't Is te leeſen in TRIGLANDS *Kerkel. Geſchied.* Bladz. 358.

die beſwaren en verbeteringen in die *Haagſche Conferentie* niet opgegeven? Wel verre! Men hieldt ſich hieromtrent digt geſloten en ſeer geheim, en handelde ganſch niet te goeder trouwe met ſyne Broederen. En deſe *Conferentie* en de *Claſſen* en ook de *Synode* moeſten voorbygegaan worden, en het gene men tegen den Nederlandſchen *Catechismus* en *Confeſſie* hadde, moeſt verſegeld den *Gecommitteerde Raden* van Holland toegeſonden worden, om van daar in het *Provinciale* Synode, en vervolgens, des noods, in het *Nationale* ingebragt te worden, naar den inhoud der Reſolutie van den 20 October 1608, waarby alle Predikanten belaſt worden (§) *de bedenkingen, die ſy op de voorſchreven ſchriften mogten hebben, binnen den tyd van een maand, niet aan de Claſſen, maar aan de Gecommitteerde Raden van Holland, beſloten en toegeſegeld, over te leveren, om by deſelven alſoo toegeſloten bewaard te worden, tot op den Synodus Provinciaal van Holland.*

Intuſſchen moeſten *Kerken* en *Claſſen* ſtilſitten, tegen die voorgenome *Reviſie* ſich niet aankanten, en de dwaalleer laten voorteeten gelyk de kanker, tot dat die *Synodus Provinciaal van Holland*, welke ſedert die *Haagſche Conferentie* opgeſchort was, en door *Barnevelds* bedryf jaren lang opgeſchort bleef, en vervolgens een *Nationaal Synode*, gehouden ſouden worden. En wanneer ſou het laatſtgenoemde te wagten weeſen? daar de Staten eeniger Provincien tegen ſoodanige *Reviſie*, als hier geſogt werd, ſich duidelyk verklaard hadden; byſonder die van *Vriesland*, die in de poincten van Inſtructie, hunne Gecommitteerden, Doctor SIBRANDUS, Profeſſor te Franeker en D. BOGERMAN Predikant te Leeuwaarden (*a*) tot die voorgenoemde

(§) Te vinden by TRIGLAND. Bladz. 417.

(*a*) Deſe twee Mannen ſyn het, daar het de Vyanden van het Dordſche Synode vooral op geladen hebben. De *eerſte* had met ſyne Brieven Koning JACOBUS en den Aartsbisſchop van Cantelberg, door GROTIUS in Engeland ſynde kwalyk onderrigt, tot andere gedagten ten voordeele van het Synode overgehaald. De *Tweede* was Voorſitter in die Vermaarde Kerkvergadering. 't Is niet te ſeggen, wat al *Pasquillen* en *Drekdeunen* de kwaadaartigheid tegen beider eer en goeden naam heeft uitgebraakt. SIBRANDUS hiet een diep onwetend en oplopend dolleman. BOGERMAN werd in den baard gevlogen en Præſes in de Hel gemaakt. Dus kwelt men ſich vrugteloos, en rigt niets uit, dan ſyn onverſtand, bitter- en boosheid aan den dag te leggen.

de *Haagſche Conferentie* medegegeven, hadden laten ſtellen (*a*): „ hun Ed. Mog. de Staten van Holland te verſoeken, onder ande„ ren, *Artikel* 1. Dat hun Ed. Mog. gelieven te vermyden *alle nieu„ wigheden*, door welken de Ingeſetenen ſouden mogen verwekt wor„ den tot eenig *naadenken* of *twyfeling* over de Leere des *Catechismi* „ of de Nederlandſche *Confeſſie* —— *Art.* 4. Sullen mede Hun Ed. „ Mog. inſtantelyk ſoeken afteraden, de onnodige, en niet te min „ ſeer argerlyke *Clauſule*, van de *Reviſie* of *Reſumtie* [van den Cate„ chismus of Nederlandſche Confeſſie] ten einde die in de *Uitſchry„ ving* van het *Synodus Nationaal* niet geſteld werde. —— *Art.* 5. „ Van gelyke ſullen ſy Gecommitteerden doen in andere *Præparato„ riis* [Voorbereidſelen] niet toeſtemmende in eenige, die tot droef„ heid, beroerte, ofte quetſinge der Gereformeerde Kerken, laſter „ en opſpraak der Secten, ofte Præjudicie van het *Synodus Nationaal* „ ſouden mogen ſtrekken: en ſpecialyk niet toe te ſtaan eenig di„ ſpuyt of handel van de *Leere des Catechismi*, daar inne de Neder„ landſche Kerken, die den ſelven hebben aangenomen, en dus lan„ ge *onveranderd* bewaard, als *Partye* gehouden ofte geſteld worden; „ maar daartegens verſoeken, dat, indien iemand hier tegens met „ argerlyke diſputen den geruſten ſtaat der Kerken mogten turbe„ ren, die ſelve tot afſtand bewogen, ofte, naar eiſch der ſaaken, „ bedwongen werde."

Het lag dan by *Vriesland* en andere Provincien ſoo klaar niet, om de Hervormde Leer, in den *Catechismus* en *Confeſſie* begrepen, op ſoo loſſen voet te ſtellen. Des de Kerken, Claſſen en Synoden van *Holland*, in hunne verſoeken, om by de eens aangenomene Leere te blyven, telkens afgeweeſen wordende, en daar benevens hunne Synodale Vergaderingen jaren lang blyvende opgeſchort, was het ſtuk ſoo verward en verbrod, dat het niet mogelyk was, een *Nationaal Synode* by een te roepen. Weshalve de Advocaat BARNEVELD, opgeblaſen door ſynen trotſchen en hoogmoedigen aart (*b*) en

(*a*) Siet TRIGLANDS *Kerkel. Geſchied.* Bladg. 363, 364.

(*b*) Siet myne *Hiſtorie* van het STADHOUDERSCHAP. III. Hoofdſtuk, in het Stadhouderſchap van MAURITS Pag. 132, en 149. Een Man, ſegt TRIGLAND,

en hier by geholpen, door den raad vooral van HUGO DE GROOT, alſoo Heerſchſugtig als hy Hoog geleerd was, willende over de *Religie*, waar in hy anders ſeer los was, met den eerſtgenoemden en anderen de meeſter ſpelen (*c*), voor beſt heeft ingeſien, de *Arminianerye* in *Holland* en in het Sticht van *Utrecht*, daar hy de meeſten der Staten op ſyn hand hadde, intevoeren; gelyk de ervarenheid daarnaa weldegelyk geleerd heeft.

Alles dan wel ingeſien, ſyn ganſche toeleg ſtrekte daar toe, dat ARMINIUS, UITTENBOGAART en de reſt van dien Aanhang, terwyl de Orthodoxe Leeraars, die ſich aan den *Catechismus* en *Confeſſie* hielden, genoodwangd wierden ſich ſtil te houden (wordende anders door hem, of de ſynen op het bitterſte vervolgd, van hare Dienſten afgeſet, en ter ſtads poorten uitgeleid) onverhinderd en met te meer gemak, hunne loſſe, *Pelagiaanſche* en half *Sociniaanſche* leeringen ſouden mogen voortſetten. Ik geef derhalve volle toeſtemming, aan het geen de, hier voren, noch eens aangehaalde Kerk-

LAND, in ſyne *Hiſtorie*, Pag. 1160, 1161, „ die de geheele *Kerklyke Orde*, met „ welke de Nederlandſche Kerken, tot op dien tyd toe, by de ſuiverheid der „ Leere, eenigheid des Geloofs en goede ſtigtinge, in vrede waren behouden ge„ weeſt, tenenmaal heeft verbroken; hebbende ook, om die diſorde te beter te „ doen behouden, *de Jaarlykſche Synode afgeſchift.* —— Een Man, die alſoo „ in de Kerke Gods *domineerde*, als of hy magt over de herten en conſcientien der „ Menſchen hadde, die de Religie alſoo wilde ſtellen en ſtelde naar ſyn goedvin„ den, niet anders dan of hy *Meeſter van de ſelve* ware geweeſt, gelyk de *Paus* doet in „ het *Pausdom*, alſoo een *Politiek Pausdom in de Gereformeerde Kerke opregtende.*"

(*c*) Siet insgelyks in het even aangehaalde III. Hoofdſtuk van het STADHOUDERSCHAP. Pag. 145. Myn grote Meeſter TACO HAJO VAN DEN HONERT, heeft in ſyn doorgeleerd Boek, genaamd *Chriſtus Afkomſt uit David.* Pag. 528-530, de Beeltenis van HUGO DE GROOT naaukeurig getroffen, waar uit ik maar die trekken ſal overneemen, welke tot onſe ſaak behoren, die we thans onder handen hebben: „ Hy had geene andere, als eene *Politike Religie*, die enkel moeſte naar „ het *belang* en de *bepaling der Hoge Overheid* geſchikt worden. Uit welken grond „ hy, in de dagen onſer Vaderen, ſeer beſig was, om *Ons* van onſen *naar Gods* „ *Woord geſtuiverden Godsdienſt* te ontſetten, en deſelve met eenen *vermingden Pela*„ *gianiſchen Godsdienſt*, omdat die toen, naar ſyn oordeel, voor den *dienſt van den* „ *lande* de beſte was, aftewiſſelen. Men leeſe BOGERMAN in ſyne Aantekenin„ gen op GROTIUS Boek, *Pietas Ordinum Hollandiæ*, en men ſal lich over „ 's Mans verwaande laatdunkendheid moeten verwonderen."

en hier by geholpen, door den raad vooral van HUGO DE GROOT, alſoo Heerſchſugtig als hy Hoog geleerd was, willende over de *Religie*, waar in hy anders ſeer los was, met den eerſtgenoemden en anderen de meeſter ſpelen (*c*), voor beſt heeft ingeſien, de *Arminianerye* in *Holland* en in het Sticht van *Utrecht*, daar hy de meeſten der Staten op ſyn hand hadde, intevoeren; gelyk de ervarenheid daarnaa weldegelyk geleerd heeft.

Alles dan wel ingeſien, ſyn ganſche toeleg ſtrekte daar toe, dat ARMINIUS, UITTENBOGAART en de reſt van dien Aanhang, terwyl de Orthodoxe Leeraars, die ſich aan den *Catechismus* en *Confeſſie* hielden, genoodwangd wierden ſich ſtil te houden (wordende anders door hem, of de ſynen op het bitterſte vervolgd, van hare Dienſten afgeſet, en ter ſtads poorten uitgeleid) onverhinderd en met te meer gemak, hunne loſſe, *Pelagiaanſche* en half *Sociniaanſche* leeringen ſouden mogen voortſetten. Ik geef derhalve volle toeſtemming, aan het geen de, hier voren, noch eens aangehaalde Kerk-

LAND, in ſyne *Hiſtorie*, Pag. 1160, 1161, „ die de geheele *Kerklyke Orde*, met „ welke de Nederlandſche Kerken, tot op dien tyd toe, by de ſuiverheid der „ Leere, eenigheid des Geloofs en goede ſtigtinge, in vrede waren behouden ge„ weeſt, tenenmaal heeft verbroken; hebbende ook, om die diſorde te beter te „ doen behouden, *de Jaarlykſche Synode afgeſchift.* —— Een Man, die alſoo „ in de Kerke Gods *domineerde*, als of hy magt over de herten en conſcientien der „ Menſchen hadde, die de Religie alſoo wilde ſtellen en ſtelde naar ſyn goedvin„ den, niet anders dan of hy *Meeſter van de ſelve* ware geweeſt, gelyk de *Paus* doet in „ het *Pausdom*, alſoo een *Politiek Pausdom in de Gereformeerde Kerke opregtende.*"

(*c*) Siet insgelyks in het even aangehaalde III. Hoofdſtuk van het STADHOUDERSCHAP. Pag. 145. Myn grote Meeſter TACO HAJO VAN DEN HONERT, heeft in ſyn doorgeleerd Boek, genaamd *Chriſtus Afkomſt uit David.* Pag. 528-530, de Beeltenis van HUGO DE GROOT naaukeurig getroffen, waar uit ik maar die trekken ſal overneemen, welke tot onſe ſaak behoren, die we thans onder handen hebben: „ Hy had geene andere, als eene *Politike Religie*, die enkel mocſte naar „ het *belang* en de *bepaling der Hoge Overheid* geſchikt worden. Uit welken grond „ hy, in de dagen onſer Vaderen, ſeer beſig was, om *Ons* van onſen *naar Gods* „ *Woord geſtuiverden Godsdienſt* te ontſetten, en deſelve met eenen *vermingden Pela*„ *gia nſchen Godsdienſt*, omdat die toen, naar ſyn oordeel, voor den *dienſt van den* „ *lande* de beſte was, aftewiſſelen. Men leeſe BOGERMAN in ſyne Aantekenin„ gen op GROTIUS Boek, *Pietas Ordinum Hollandiæ*, en men ſal lich over „ 's Mans verwaande laatdunkendheid moeten verwonderen."

leenlyk ſeggen, dat des Heeren Woord ſulk eene *onderlinge Verdraagſaamheid* niet kent, als men te dier tyd ter Kerke ſogt intevoeren. In-

Verdraagſaamheid geoordeeld hebben, byſonder de beroemde Groninger *Regtsgeleerde* JEAN BARBEYRAK. Pag. 160-162. Laat ik alleenlyk het gevoelen van twee uitſtekende Hoofden onder de *Arminianen*, uit myn Boek, Pag. 165 en 166 hier aantrekken; waar uit blyken kan, hoe ſeer veelen van het latere nakrooſt van het harte hunner Vaderen afgeweken ſyn, ten minſten ten aanſien van *Socinianen* en *Arianen*.

Dus ſchreef ik, nu al tien jaren geleden: Laten we eens horen, wat JOHANNES UITTENBOGAART, een der vermaarſte en ſchranderſte onder de Remonſtrantſche Leeraars, in opſigt van de *Socinianen* aan JOH. NARSIUS ſchreef: „ Soo dat de ſtellingen van SOCINUS ſyn, welke de Kerkgeſchiedenis aan de „ *Ebioniten* en aan *Samoſatenus*, *Arius*, *Photinus* en andere Ketters van dat ſlag te „ laſte legt, en welke die van *Leeuwaarden*, tot groot beſwaar der Onſen, ſoo ik „ meen, in hunne ſchriften aan het licht gebragt hebben, ſoo ſeg ik rond uit, *dat* „ *ik van deſelve een afgryſen hebbe.* Ook heb ik, tot noch toe, van onſes Saligmakers Perſoon en Ampt, en van de dingen, die hier toe behoren, niets gevoeld „ of geleerd, 't welk Chriſtus Catholyke Kerk van die ſelve Hoofdſtukken uit „ Gods Woord niet altoos geleerd heeft en noch leert. Ik hoop, dat myne Ampt„ genoten, myne Toehoorders in de beide [Nederduitſche en Franſche] Talen, „ en ſelfs de Kerk van Chriſtus, die ik in den Geeſt diene, myne Getuigen ſullen „ ſyn. Ik doe 'er by, en ik doe 'er in waarheid by, dat ik niemand der Remonſtranten kenne, die anders gevoelt of leert. Indien het ſoo is (ik ſeg het voor „ God) het is voor my verborgen." *In Epiſtol. Præſtant. Virorum.* Num. CCII. p. 345.

En hier mede ſtemt de wydberoemde HUGO GROTIUS in, die in ſyn Schrift, genaamd *Godsdienſtigheid der Staten van Holl. en Weſtfr.* ſprekende van de raſernyen van *Paulus Samoſatenus*, van *Servetus* en *Socinus*, ons verſekert, dat de SOCINIANERYE een *Ketzery* ſy, op welker melding alle vrome menſchen ſchrikken, en dat 'er geen erger konde gevonden worden: waar van die grote Man in dat ſelfde aangehaalde Schrift deſe Reden geeft: „ Wy weeten, ſegt hy, hoe verſchrikke„ lyk by alle goede Menſchen voormaals geweeſt ſy de leer van ARIUS, die ont„ kende, dat Chriſtus onſe Heer het ſelve weeſen met den Vader hebbe. Egter „ erkende deſe, dat hy aanweeſig geweeſt ſy, eer de Waereld was, en dat hy den „ Vader ten hoogſte gelyk ſy. Hoe veel ſmadelyker word Chriſtus gehandeld van „ *Samoſatenus*, of van elken anderen, wie hy ook mogte ſyn, die dat Fonda„ ment omkeert, waar op het Euangelium geveſtigd is, *in den beginne was het* „ *Woord, en het Woord was by God, en het Woord was God, en het Woord is vleeſch* „ *geworden?* die Chriſtus gaat ontrukken *de Heerlykheid, welke hy by den Vader had,* „ *eer de Waereld was:* die liever wil verlochenen dan erkennen die onuitſprekelyke „ weldaad: *dat hy die in Gods Geſtaltenis was, ſich ſelven hebbe vernietigd, de geſtalte* „ *eenes Dienſtknegts aangenomen hebbende.*"

Integendeel, het Bybelboek is ſulk eene *Tolerantie* van ſtrydige gevoelens in de leer allerwegen tegen. Om niet alles hier aantehalen, waar toe dient die trouhartige waarſchouwing van Apoſtel *Paulus* aan de Ouderlingen der Gemeente te Epheſus? *Hebbet agt op uw ſelven en op de geheele kudde, over welke u de Heilige Geeſt tot Opſieners geſteld heeft, om de Gemeente Gods te weiden, welke hy verkregen heeft door ſyn eigen bloed.* En daar van geeft hy terſtond deſe reden; *want ik weet*, ſegt hy, *dat naa myn vertrek, ſware wolven tot u inkomen ſullen, die de kudde niet ſparen. En uit u ſullen mannen opſtaan, ſprekende verkeerde dingen, om de Diſcipelen agter ſich aftetrekken*, Handel. XX: 28-30. Waar toe dient de Beſchryving, welke die ſelve Apoſtel van een Opſiener der Kerke geeft? *Dat hy vaſt moet houden aan het getrouwe Woord, dat naar de leere is, magtig om de tegenſprekers te wederleggen en deſelven den mond te ſtoppen:* dus ſchreef hy aan *Titus*, ſynen opregten Soon naar het algemeene Gelove; den welken hy op het Eiland *Creta* gelaten had, opdat hy aldaar, van ſtad tot ſtad, Ouderlingen ſou aanſtellen, Titum I. vers 3, 5, 9, 11, en hy ſchryft hem, in het III. Hoofdſtuk van dien Brief, vers 10, ſulk eene duidelyke les voor; *Een Ketters menſch verwerpt naar de eerſte en tweede vermaning.* Ook ſchreef Jeſus geliefſte Apoſtel en tevens Ouderling *Johannes* aan de Uitverkore Vrouwe en hare Kinderen, in het 9 vers van dien Brief en vervolgens; *Een eigelyk die overtreedt en niet blyft in de leer van Chriſtus, die heeft God niet: die in de leere van Chriſtus blyft, die heeft beide den Vader en den Soon. Indien iemand tot ulieden komt en deſe leere niet medebrengt, ontfangt hem niet in uw huis, en ſegt tot hem niet; ſyt gegroet; want die tot hem ſegt; ſyt gegroet, die heeft gemeenſchap aan ſyne boſe werken.* Laat ik 'er dit eene noch byvoegen: *Paulus*, in ſynen *eerſten* Brief aan *Timotheus*, hem bekent gemaakt hebbende, dat de valſche Broeders, *Hymeneus* en *Alexander*, het Gelove en een goede conſcientie verſtoten hebbende, ſchipbreuk van het Gelove geleden hadden, Kap. I: 19, 20; ſoo klaagt hy in ſynen *tweeden* Brief aan hem, dat die genoemde *Alexander*, die een Koperſmit was, *hem veel kwaads betoont had*, met een trouwe waarſchouwing aan Timotheus; *Van den welken wagt u gy ook, want hy heeft onſe woorden ſeer tegengeſtaan*, Kap. IV: 14, 15.

Veel

Veel min kon ſulk een *Tolerantie* geleden worden, welke verſeld ging met vertreding der Orthodoxen of Regtgevoelenden, die by de oude leer van *Catechismus* en *Confeſſie* blyven wilden; en vooral niet, als ARMINIUS ſprak, van eenen *nieuwen Catechismus* intevoeren; en daar by, ('t welk noch al verder uitkeek) van dien *nieuwen*, des noods, ſoo als hy ſprak, telkens te *veranderen* (ſoo dikwils dan als het een of ander warhoofd of dwarsdryver *wat nieuws* in het hoofd kreeg;) daarenboven noch, gaapten de verſchilſtukken al te wyd, en liepen elkanderen te lynregt tegen, dan dat ſe in een en deſelfde Kerkmaatſchappye ſouden kunnen ſtand grypen, of op een en den ſelfden Predikſtoel ſouden kunnen gepredikt worden. Laten we thans alleenlyk hierover horen het wys en ſchrander oordeel van onſen *Ongenoemden Auteur* en *Godgeleerden*, die ſyne Verklaring van den EERSTEN ZONDAG, waarin hy de Leer der *Remonſtranten* met die der *Gereformeerden* in vergelyking gebragt, en de *tegenſtrydigheden* daarin aangetoont hadde, met deſe merkwaardige woorden beſluit, Bladzyde 13: „ Uit dit alles blykt ten duidelykſten, dat de „ inwendige zaaden en grondbeginſels van onſe Hervormde Leer „ hemelbreed verſchillen van die onſer Wederpartyders, hoe ſeer „ het ook ſou mogen ſchynen, hier en daar, van wederzyde, eenige „ overeenkomſt te ſyn; dewyl wy uit ganſch verſchillende *Grondbeginſels* redenkavelen, en ook tot ganſch verſchillende *Oogmerken* „ de ſcherpte van onſen geeſt inſpannen: en daarom, al wat van „ eene *algemeene Overeenkomſt* en *Tolerantie*, en van de *verſchillende partyen te Verdragen* in een en deſelfde Kerk-Gemeenſchap, word „ geredentwiſt, dat alles ſchynt van menſchen voorttekomen, die „ meer op het uitwendige, dan op het inwendige ſien; nadien, volgens onſe inwendige Grondbeginſels der Leere, nooit eenige „ Overeenkomſt of Samenſtemming met *Pelagianen* kan verwagt „ worden." Waarom hy ook in de KORTE INLEIDING voor ſyne Catechismus Verklaring had laten voorafgaan: „ Inſonderheid „ is, in de Nationale Synode van *'s Gravenhage* in den jare 1586, „ goedgevonden en vaſtgeſteld, dat deſe *Catechismus*, jaarlyks op „ elken Zondag, den Volke ſal worden verklaard; 't welk in de vermaarde *Dordrechtſche* Synode in de jaren 1618 en 1619 nader be-

„ veſtigd is en beſloten, daar van niet aftewyken: dat egter de *Re-*
„ *monſtranten* gedaan hebben, tragtende desſelfs geſag te fnuiken,
„ en de Leeringen daarin te wederſpreken, als regelregt aanlopende
„ tegen hunne byſondere Leerſtellingen."

Dat ik nu den *Sendbrief* van Dr. JEREMIAS BASTINGIUS, Predikant te Dordrecht, van het jaar 1591, *aan ſyne verſtrooide Gemeente van Antwerpen*, hier voren heb aangehaald, heeft ſyn reden. Het dient ten duidelyken betoge, dat onſe Voorvaders en eerſte openbare Leeraars onſer Hervormde Kerke, al ſeer vroeg en lange voor het Synode van Dordrecht, begrepen hebben de *nuttigheid* en *noodſaaklykheid* van de Catechismus leer, en byſonder dier ſchriftuurlyke en dierbare Trooſtleere in onſen *Heidelbergſchen* en *Nederlandſchen Catechismus* vervat; ten einde, hier door, onſchriftmatige leer uit de Kerk te weeren, en valſche Broeders, die een vreemde leer, den woorden Gods niet gelykvormig, ſogten intevoeren, in den teugel te houden. Want dat *het weeren van valſche Leeraars en Leer*, al van den beginne der Chriſten Kerke, in gebruik ſy geweeſt, dat heb ik betoogt in myne WEDERLEGGING *der hedendaagſche* DEISTEN *en* VRYGEESTEN, in de even voorgaande *Noot* of Aantekening reeds aangehaald. Laat ik 'er dit noch uit aantrekken, naardien het hier ſoo wel als daar ter ſaak is dienende, Bladz. 149-151: „ Dat de Chriſtenen in den loop der eerſte Eeuwen, ondanks „ eene oneindige verſcheidenheid van Gevoelens omtrent de Chris„ ten leer, elkanderen daar in *verdragen* en *onderlinge Gemeenſchap* „ gehouden hebben (gelyk de *Voorredenaar* alhier wil te kennen ge„ ven) loopt lynregt aan tegen de Verhalen, die de gewyde Geſchie„ denis in de Bybelſchriften, en de ongewyde by de Kerkelyke Ge„ ſchiedſchryvers uitlevert.

„ Indien de hedendaagſche *Deïſten* meer werks maakten, van de „ Heilige Schriften des Nieuwen Teſtaments te doorbladeren, ſy „ ſouden aldaar menigvuldige Voorbeelden aantreffen, die klaarlyk „ aanwyſen, dat de *Apoſtelen* en *eerſte Chriſtenen* de inkruipende dwa„ lingen omtrent de Geloofsleer in generlei wyſe *verdragen* konden; „ maar deſelven met allen yver tegengingen, en elk waarſchouden

„ ſich

„ veſtigd is en beſloten, daar van niet aftewyken: dat egter de *Re-*
„ *monſtranten* gedaan hebben, tragtende desſelfs geſag te fnuiken,
„ en de Leeringen daarin te wederſpreken, als regelregt aanlopende
„ tegen hunne byſondere Leerſtellingen."

Dat ik nu den *Sendbrief* van Dr. JEREMIAS BASTINGIUS, Predikant te Dordrecht, van het jaar 1591, *aan ſyne verſtrooide Gemeente van Antwerpen*, hier voren heb aangehaald, heeft ſyn reden. Het dient ten duidelyken betoge, dat onſe Voorvaders en eerſte openbare Leeraars onſer Hervormde Kerke, al ſeer vroeg en lange voor het Synode van Dordrecht, begrepen hebben de *nuttigheid* en *noodſaaklykheid* van de Catechismus leer, en byſonder dier ſchriftuurlyke en dierbare Trooſtleere in onſen *Heidelbergſchen* en *Nederlandſchen Catechismus* vervat; ten einde, hier door, onſchriftmatige leer uit de Kerk te weeren, en valſche Broeders, die een vreemde leer, den woorden Gods niet gelykvormig, ſogten intevoeren, in den teugel te houden. Want dat *het weeren van valſche Leeraars en Leer*, al van den beginne der Chriſten Kerke, in gebruik ſy geweeſt, dat heb ik betoogt in myne WEDERLEGGING *der hedendaagſche* DEISTEN *en* VRYGEESTEN, in de even voorgaande *Noot* of Aantekening reeds aangehaald. Laat ik 'er dit noch uit aantrekken, naardien het hier ſoo wel als daar ter ſaak is dienende, Bladz. 149-151: „ Dat de Chriſtenen in den loop der eerſte Eeuwen, ondanks „ eene oneindige verſcheidenheid van Gevoelens omtrent de Chris„ ten leer, elkanderen daar in *verdragen* en *onderlinge Gemeenſchap* „ gehouden hebben (gelyk de *Voorredenaar* alhier wil te kennen ge„ ven) loopt lynregt aan tegen de Verhalen, die de gewyde Geſchie„ denis in de Bybelſchriften, en de ongewyde by de Kerkelyke Ge„ ſchiedſchryvers uitlevert.

„ Indien de hedendaagſche *Deïſten* meer werks maakten, van de „ Heilige Schriften des Nieuwen Teſtaments te doorbladeren, ſy „ ſouden aldaar menigvuldige Voorbeelden aantreffen, die klaarlyk „ aanwyſen, dat de *Apoſtelen* en *eerſte Chriſtenen* de inkruipende dwa„ lingen omtrent de Geloofsleer in generlei wyſe *verdragen* konden; „ maar deſelven met allen yver tegengingen, en elk waarſchouden

„ ſich

In dat ſelfde voetſpoor der Apoſtelen en eerſte Chriſtenen ſyn ook onſe oude Kerkleeraars getreeden, als ſe ſich, ſoo in hunne Schriften als Kerkſameningen, tegen *valſche Leeraars* en *Leer*, agtervolgens hunnen pligt, hebben aangekant. De aart van deſe VOORREDEN, waarby ik eene *Regtzinnige Verklaring van onſen Heidelbergſchen Catechismus* voor het licht doe verſchynen, brengt het van ſelve mede, dat ik dit mynen Leſer eens onder het ooge brenge (doch ſoo kort en beknopt my doenlyk is) op dat hy die *Woelgeeſten* tegen onſe *Catechismus leer*, die al vroeg de Voorlopers ſyn geweeſt van de *Remonſtranten*, hunne Volgers, wat nader leere kennen.

De *Eerſte*, dien de Kerklyke Geſchiedenis ons oplevert, was CASPAR COOLHAAS, die in het jaar 1574, tot Predikant te *Leiden* van Gornichem beroepen, ten ſelfden dage van het *Ontſet* dier Stad, de Spanjaards de belegering hebbende opgebroken, ter Stede intradt, aldaar den Heiligen Dienſt aanvaarde, en in het daar aan volgende jaar, by de opregting der Academie, die thans wydvermaarde Hoge School, als de *eerſte Profeſſor in de Godgeleerdheid* met eene openbare Latynſche Redenvoering inwyde, en daarnaa den Profeſſoralen tabberd ſynen Opvolger overgegeven hebbende, ſynen arbeid in den Dienſt der Kerke vervolgde, tot het jaar 1582, waarin hy wegens de gereſene Kerkverſchillen, *vreedeshalve*, ſyne Bediening *vrywillig* nederleide; ſoo als ſyn Levensbeſchryver in het jaar 1614, *Casper Coolhaas* toen noch in leven ſynde, ons wel ſou willen wysmaken (*). Dan, hoe weinig dit laatſte met de waarheid der

(*) Dewyl dat Boekje, behelſende de *Levens* en *Pourtraiten* of *Afbeeldingen* der Eerſte *Curatoren* en *Profeſſoren* der Leidſche Hoge School, getyteld (*Illuſtrium Hollandiæ et Weſtfriſiæ Ordinum Alma Academia Leidenſis*, id eſt, ICONES atque VITAE &c. Edit. Lugd. Bat. apud *Jacobum Marci* et *Juſtum a Colſter*, Bibliopolas. Anno M. DC. XIV.) ſeer raar en ſeldſaam is, ſal ik uit het ſelve de korte Levensbeſchryving van deſen Man hier opgeven, Pag. 3, 4, 5: „ CASPARUS „ COELHASIUS, *S. S. Theologiæ Profeſſor*, natus eſt *Coloniæ Ubiorum*, Anno „ Chriſti CIↃIↃXXXVI, ipſa Converſionis D. Pauli Vigiliâ, parentibus honeſtis et „ ſerio piis: quorum induſtria et ſumtibus tum ibidem, tum Duſſeldorpii ſub Rec„ tore Joh. Monhemio, in bonis literis, inque Religione Majorum, ſedulo in„ ſtitutus fuit. In hac igitur ad annum usque ætatis XXIV ipſe perſeveravit. Quo „ tempore, purioris doctrinæ cognitionem per Dei gratiam adeptus, Regno Pon„ ti-

der Hiſtorie overeenkomſtig ſy, blykt ſeer klaar, uit het gene met denſelven COOLHAAS, in het Nationale Synode van *Middelburg*, in 't jaar 1581, en in het Provinciale van *Haarlem* des volgenden jaars,

„ tificio, cui militare cæperat, palam renunciavit, non ſine magna rei familiaris,
„ et honoris in hoc ſeculo jactura, et crebro vitæ diſcrimine. Itaque variâ ali-
„ quamdiu fortunâ jactatus, tandem Anno CIↃIↃLX Trarbachii, in ducatu Illuſtris-
„ ſimi Principis Bipontini, ad Eccleſiæ Reformatæ miniſterium vocatur. In qua
„ functione annum circiter integrum ibidem tranſegit. Hinc in Comitatum Naſſo-
„ vicum profectus, partim Bilſteinæ, partim Sigenæ, eandem provinciam ferme
„ quinquennium cum laude adminiſtravit. Anno deinde LXVI Daventriam acer-
„ ſitus, paulo ultra ſemeſtre Eccleſiam ejus loci magnis laboribus collegit: et pri-
„ mus ibidem repurgatam doctrinam publicè in templo tradidit. Sed hinc violen-
„ tia hoſtium expulſus, cum veluti privatus ad breve tempus vixiſſet, mox anno
„ LXVII, Eſſendiæ ſub ditione Principis Clivenſis ſacrum docendi munus repetit:
„ et triennium cum dimidio iſtic conſumſit. Inde in Palatinatum remigrans, Mons-
„ ſenhemii ferme biennium in hac ipſa adminiſtratione continuavit, usque ad An-
„ num LXXIII. Quo tempore ab Eccleſia Gorrinchomenſi vocatus, cum labores
„ ſuos ad Chriſti gloriam utilius hic collocari poſſe crederet, contemtis periculis et
„ adverſitatibus, quibuscum ſæpe conflictatus fuit, cum familia in Hollandiam per-
„ venit. Sed Gorrinchomii vixdum ſemeſtri tranſacto, a Leidenſibus vocatur.
„ Quibus cum operam ſuam promiſiſſet Anno LXXIV, obſidione interim urbis
„ graviſſima durante (quæ aditum ipſi omnem præcludebat) partim Delphis, par-
„ tim Dordraci, ubi Synodus generalis tum habebatur, ad tempus ſubſtitit. Ve-
„ rum ipſo liberationis die Urbem hanc ingreſſus, ſæpe dictum Eccleſiæ miniſte-
„ rium circitur octennium, nempe ad annum usque LXXXII, fideliter in eâdem
„ exercuit. In qua ſtatione dum verſatur, ipſa hujus Academiæ noſtræ fundamen-
„ ta, anno LXXV, ineunte Februario, feliciter jacta fuerunt. In cujus fundatio-
„ nis ſolenni **Actu primus ipſe Orationem inauguralem habuit**: et Profeſſionem
„ Theologicam ex ſuperiorum voluntate auſpicatus; Epiſtolam D. Pauli ad Galatas
„ publicè ad tempus explicuit. Poſtea ſucceſſorem non incommodum nactus, cui
„ hanc lampada traderet, in ſolo Eccleſiæ miniſterio labores ſuos continuavit. In-
„ terea anno LXXIX controverſiâ inter ipſum et Collegas obortâ, de jure Chriſti-
„ ani magiſtratus circa diſciplinam et regimen Eccleſiæ &c. quum cæteris ipſe per
„ conſcientiam aſſentiri non poſſet, hi vero diſſentientem ferre nollent: quumque
„ aliæ ſubinde difficultates ac lites, ex aliis naſcerentur: ipſe publicæ pacis ſtudio
„ munus docendi ſponte ſuâ deſeruit, et ſibi ſuisque veluti privatus in poſterum
„ vixit. Agit nunc annum ætatis LXXIX, corpore quidem ob ſenium infirmo,
„ ſed animo in Chriſto bene valente. Edidit opuſcula ſat multa, maximam partem
„ apologetica: ſed belgico ferè ſermone conſcripta: idque occaſione potiſſimum
„ controverſiæ paulo ante dictæ. Horum omnium Catalogum ipſe ſeorſim in lu-
„ cem edere cogitat: idque propediem, Deo favente, facturum ſe promittit."

jaars, wegens ſyne onregtzinnigheid en afwykinge van de leere des *Catechismus* en *Geloofsbelydenis*, is voorgevallen, en uit desſelfs *openbare affetting* uit den Dienſt der Kerke (§). Selfs is ſulks geſchied met volkomen toeſtemming van de Chriſtelyke Hoge Overheid, uitwyſens derſelver *Reſolutie* van den 4 December 1581; waar uit ik deſe weinige woorden maar ſal aanhalen: *En hebben de Staten verſtaan en verklaard, dat die van de Kerke Chriſti in Synodo, op de voorgenoemde cenſuren tegen den voornoemden* COOLHAAS *ſullen mogen procederen, ſoo als ſylieden, naar Godes leere en woorden bevinden ſullen te behoren; beſonder alſoo de voornoemde* COOLHAAS *verklaart heeft*, niet eensgeſind te ſyn *in de leere Chriſti met die van de Gereformeerde Kerke; niettegenſtaande deſelve* COOLHAAS *ſich daar voor* in valſchen ſchyne *als Leeraar heeft gedragen en gehouden.* Merkwaardig ſyn de woorden, waar mede de Leidſche Profeſſor TRIGLAND ſyn breed verhaal van de Handelingen met *Casper Coolhaas*, Pag. 188 beſluit: „ De Leſer mag bemerken, hoe des Hiſtoriſchryvers [UITTEN-„ BOGAARTS] verhaal hier mede overeenkomt, want dit is *au-„ thentyk*; 't welk wy goedgevonden hebben wat breeder en punc-„ tueler te ſtellen. TEN EERSTEN, omdat hy COOLHAAS de „ eerſte is, die de Nederlandſche Gereformeerde Kerken, als ſy uit „ de verdrukkinge des Kruices in het openbaar waren gekomen, „ publykelyk heeft geturbeert. TEN TWEEDEN, omdat hy dat „ gedaan heeft in het ſelfde ſubject, en op deſelfde wyſe, als de „ Hedendaagſche *Remonſtranten* dat hebben gedaan, namelyk, op „ het ſubject, beide der Leere en der Kerken-ordeninge. TEN „ DERDEN, omdat hy deſelfde Leere gedreven heeft, die de *Re-„ monſtranten* eerſt hebben gedreven, als ſy eerſt begoſten de Gere-„ formeerde Kerken te beroeren: namelyk van den *vryen Wille des „ menſchen*, en van *de Algemeene Genade.* TEN VIERDEN, om-„ dat men in hem beſpeurt den ſelfden Geeſt, dien men onder alle „ de voorgaande troublen in de *Remonſtranten* beſpeurt heeft. TEN „ VYFDEN, omdat hy de Kerklyke Vergaderingen verſmaadt, en

„ in

(§) Alles in het breede te leeſen by den *Kerklyken Hiſtoriſchryver*, JACOBUS TRIGLAND: Van Pag. 172. tot Pag. 188.

„ in eene puur-Kerkelyke ſaak, namelyk de geſonde en ſchriftmatige
„ leer aangaande, het Synodaal oordeel verworpen, en de Synode
„ gewygerd heeft, voor ſynen Regter te erkennen, even ſoo naa
„ hem de *Remonſtranten* hebben gedaan. TEN SESDEN, omdat
„ hy, gelyk daarna de *Remonſtranten*, den naam van een Gereformeerd
„ meerd Predikant heeft willen dragen, daar hy nochthans met de
„ Gereformeerde Predikanten niet en ſtondt in eenerlei geloof en
„ gevoelen. TEN SEVENDEN, omdat uit dit verhaal blykt, hoe
„ patientelyk, beleefdelyk en voorſigtiglyk de Gereformeerde Ver-
„ gaderingen met hem gehandeld hebben. TEN AGTSTEN, om-
„ dat insgelyks daarin geſien kan worden, hoe genegen de Hooge
„ Overheid is geweeſt, om de Gereformeerde Kerken te houden,
„ en doen houden, in Chriſtelyke vrede, behoudens de eenigheid
„ en ſuiverheid der Chriſtelyke leere. TEN NEGENDEN, wat
„ eene goede correſpondentie te dier tyd is geweeſt tuſſchen de Hooge
„ Overheden en de Kerkelyke of Synodale Vergaderingen. Hoe
„ verre *Barnevelt* en de ſynen in volgende tyden daar van ſyn afge-
„ weeken, ſal hier naa verſtaan worden." Omdat deſe Onſe Kerkelyke Geſchiedſchryver geen vriend der *Remonſtranten* is, noch ſyn kan, ſal ik 'er het getuigenis byplaatſen van eenen Waereldlyken Hiſtorieſchryver, die wel eens onſe eerſte Kerkleeraars niet ſeer gunſtig is. 't Is de *Muider Droſt* (†), uit ſynen ſchryfſtyl genoeg kenbaar: „ De leeraars van den Hervormden Godsdienſt, pynden zich,
„ hun ſtuk beſt te ſchikken, en beſchreeven de Neederlandſche Ker-
„ ken, om een Vergadering te *Middelburg* te houden [te weeten in
„ 't jaar 1581.] Dit vertoonden ſy aan d' Algemeene Staaten t' Am-
„ ſterdam, met verſoek dat hun geliefde zeekre perſoonen te magh-
„ tighen, om oover dat werk te ſtaan, en 't zelve te richten met
„ achtbaarheidt. Hun werd geantwoordt, dat zy, met zoo ſchrif-
„ tuurlyk en Godlyk een werk, voorts te vaaren, en geene gemagh-
„ tighden te verbeiden hadden; gemerkt de Staaten, zonder eenigh-
„ omzien naa hunnen handel, zich genoegh verzeekert hielden,
„ dat

(†) P. C. HOOFT. *Nederlandſche Hiſtorien.* Boek XVII. op het jaar 1581. Pag. 767. van den Eerſten Druk by *L. Elſevier.* 1642.

„ dat die niet dan tot ſtighting ſtrekte. Zy raamden, voor eerſt, „ en ſlooten een' naarder Kerkeordening, beantwoordden zeekre „ vraagen voorgeſtelt, zoo nopende 't gebruik der ordeninge, als „ op zommighe andre zaaken; en ſorteerden de Kerken in elk ge- „ weeſt onder Klaſſen, de Klaſſen onder bezondre Synoden. Daar- „ na doorzaaghen zy de ſchriften van KASPER KOOLHAAS, en „ verweezen die, argherlyk en ſtrydigh tegens de reine leer, en te- „ gens zich zelve: doch beloofden hem vergiffenis en aanhoudt in „ dienſt, waar 't dat hy ſchuldt bekende. Maar hy weigherde dit, „ en zich t' onderwerpen aan hun oordeel. Waar oover de zaak „ voor de *Staaten* van *Holland* raakte, die 't vonnis der gemelde zaa- „ meninge voor wettig kenden; neemende inzonderheidt zeer hoogh, „ dat hy, die verklaarde, met de Hervormde Kerke niet eensgezint „ te ſyn, zich nochthans als eenen Leeraar der zelve gedraaghen „ had; 't welk by de Majeſtraat van *Leide* te ſtraffen ſtonde. Dies „ werd, in 't volgende jaar, t' eener vergaadring der Hollandſche „ Kerken tot *Haarlem*, hy eindtlyk *afgezet* en uit de gemeente *ge-* „ *bannen*." Hoe wyd en breed verſchillen die donkere ja ſwarte kleuren, *affetten* en *bannen*, van die heldere en ſierlyke trekken in die *Leidſche* Academie Schilderye? Daar hiete het, een *vrywillig* nederleggen van het Ampt, *vreedeshalve*. Soo weinig ſtaat is 'er menigmaal op *Levensbeſchryvingen* te maken, als men het nadeelige van ſynen Held verborgen houdt, de echtheid der Hiſtorie verdonkert, en dus de onkundige menigte der Leſers blinddoekt en misleidt.

De *Tweede*, die ſich tegen de leere van onſen Nederlandſchen *Catechismus* aankante, was HERMANNUS HERBERTS, in het jaar 1579 van Nederweeſel tot Predikant te *Dordrecht* beroepen, alwaar men al haaſt, uit ſyne Predikatien en Samenſprekingen begon te bemerken, dat hy in eenige ſtukken der Hervormde Leer wankelbaar ſtondt, waar over hy van ſyne Mede-dienaars, in het vriendelyk, gewaarſchouwd en vermaand werd. Des niettegenſtaande heeft hy, allengskens meer en meer, laten blyken, dat hy in eenige Artikelen der leere niet regt gevoelde met de Gereformeerde Kerke; in ſoo verre dat hy, ten laatſten, het *prediken* over den *Catechismus* begon

na-

natelaten, en een' anderen Text verklaarde, tegen de gemeene Orde der Kerke, en ſonder den Dordrechtſchen *Kerkeraad* daar iets van te ſeggen: waar over hy van denſelven aangeſproken ſynde in Juny 1582, en gevraagd, *of hy in den Catechismus ietwes hadde dat hem beſwaarde?* en vermaand by de Orde der Kerke te blyven, heeft hy ſulks niet wel genomen; maar, ten tegendeel, onlangs daar naa, ſoo openlyk gepredikt van de *volkomenheid des menſchen in dit leven*, dat hy te kennen gave, *dat de menſch in dit leven tot de volmaaktheid geraken kan*, ſtrydig met de ſchriftuurlyke leere, in den XLIV ZONDAG van den Catechismus begrepen, misbruikende hier toe Paulus woorden Philipp. IV: 13, *Ik vermag alle ding door Chriſtus die my magtig maakt*, ſeggende met eenen vry uit; *Dat 'er wel waren, die ſulke leere niet gaerne hoorden, maar dat het geſeid moeſt ſyn, al ſou daar twiſt of ſtryd om vallen.*

Hier over alwederom van ſyne Mede-dienaars vriendelyk onderhouden en in den Kerkeraad vermaand ſynde, is het 'er ſoo verre van daan geweeſt die vermaning in dank aantenemen en ſich te beteren, dat hy, kort daarnaa, eene andere nieuwigheid heeft aangeregt. De *Belydeniſſe des Geloofs* moeſt, tegen den tyd des Avondmaals, gepredikt worden. Dit hem te beurt vallende, heeft hy ſulks nagelaten, en eenen anderen Text ter verklaringe genomen, ſeggende; *Men plagt nu de Bekenteniſſe des Geloofs te doen, maar ik heb voorgenomen deſen Text te verhandelen.* In het einde van de Predikatie ſeide hy, *dat hy ſulks duiſendmaal beter agtede.*

Hangende deſe verſchillen tuſſchen *Hermannus Herberts* en den Kerkenraad, is hy intuſſchen ſchielyk naar *Goudà* vertrokken, om derwaards als Leeraar verplaatſt te worden, van waar hy ſpoedig wederkerende naar *Dordrecht*, een *Kerkelyk Getuigſchrift* eiſchte; waar omtrent de *Dortſche Kerkenraad* ſwarigheid heeft gemaakt, naardemaal hy ſelve bekend had, niet te ſtaan in één Geloof met de Gereformeerde Kerken: weshalve hy niet mogt toegelaten worden, om in hoedanigheid van een *Gereformeerd Predikant* in eene andere Kerke te dienen, ſoo lange hy in oneenigheid ſtondt met de gemeene Gereformeerde Kerken.

Dus begreep het ook de *Dordrechtſche Magiſtraat*. Laat ik derſel-

ſelver *Beſluit*, op voorafgegane advys des Kerkenraads genomen, hier byvoegen, alſoo het ſelve al ſeer merkwaardig is, en tevens daar uit blykt hunner Edelen eensgeſindheid met de Dienaars der Kerke: „ Alſoo HERMANNUS HERBERTS bevonden word, in „ eenige poincten des Geloofs te weeſen van een *ander gevoelen*, als „ de Leere der Gereformeerde Kerken medebrengt, die by ſyne „ Excellentie en de Heeren des Lands is aangenomen, ende belooft „ te handhaven, waar inne hare Eerſam. *geene veranderinge* en mo„ gen toelaten op haar eigen hand, ſonder voorweeten der Gemee„ ner Kerken ende des Gemeenen Lands; gelyk ook de Heeren Sta„ ten in Mey 1579 aan alle Steden van Holland geſchreven hebben, „ datſe *geene veranderinge* in de Kerken en ſouden maken: Daarom„ me ſal *Hermannus* van den Kerken-dienſt tot *Dordrecht* afgeſteld „ en ontſlagen worden, en hem geconſenteert uit de Stad te ver„ trekken op andere plaatſen, daar hy te rade vinden ſal (*)."

Het ſou té lang vallen, de oude Geſchiedenis van noch *twee* andere *Beſtryders* der Leere van onſen *Heidelbergſchen Catechismus* alhier voor het licht te brengen, met namen CORNELIS WIGGERTZ, Predikant te *Hoorn*, en TACO SYBRANTZ, Predikant te *Medenblik* (†). Wy mogen, egter, DIRK VOLKERTZ COORNHERT hier niet voorbygaan, of ſchoon hy tot onſe Gereformeerde Kerk niet behoorde, en ſich ook tot geene Geſinte der Chriſtenen ooit vervoegde, in welk doen hy noch hedendaags in de ſoogenaamde *Collegian-*

(*) Siet J. TRIGLANDS *Kerkel. Geſchied.* op J. UITTENBOGAARTS Derde Deel. Pag. 213 en 214. En is iemand verder begeerig te weeten, wat al moeilykheden deſe HERMANNUS HERBERTS in volgende jaren verwekt hebbe, in de Kerken van *Dordrecht* en *Gouda*, ook in *Claſſen* en *Synoden*, tot dat hy, ten laatſten noch, met de Kerken is *verſoend* geworden, en hoe hier toe hun beſt gedaan hebben de beide Dortſche Kerkendienaars, eerſt HENDRIK VAN DEN CORPUT, alhier Predikant geworden 1578, daarnaa JEREMIAS BASTINGIUS 1586 (van wien *vertaalden Catechismus* wy, ſtraks noch handelen moeten) hy kan het eene en het andere in het breede leeſen, in TRIGLANDS al meermalen aangehaalde Hiſtorieboek, van Pag. 224 tot Pag. 233.

(†) De Hiſtorie van den *eerſtgenoemden* heeft onſe Kerkelyke Geſchiedſchryver wydlopig behandeld: van Pag. 233 tot Pag. 265; die van den *laatſtgemelden* wat korter; van Pag. 270 tot Pag. 279.

gianten of *Rynsburgers* ſyne Volgers vindt. Nooit vondt de Catechismus groter Vyand dan deſen, die verſcheide laſterſchriften daar tegen ſchreef. Laten we, alvorens, P. C. HOOFT, groot en vernuftig Schryver onſer Nederlandſche Hiſtorien, hier over horen, op het jaar 1583 (*): „ DIRK KOORNHERT ſchreef een „ Boexken tegens den *Heidelbergſchen Catechismus*, en eygende het „ den Staaten van Holland toe, dien het uitgeeven, als ontydigh, „ mishaagdde. Evenwel, alzoo zeekre Predikanten verzochten, „ teegens hem gehoort te worden, zich ſterk makende, de *Leere* „ van den *Catechismus* te verdedighen; magtigde de Prins en de ge„ melde Staten een merkelyk getal van de Leeden hunner Vergadring „ en des Hoogen Raads, neevens een' van 't Hof van Holland: „ voor de welke ADRIANUS SARAVIA, Voorlezer in de Godt„ heit, en bedienaar des heiligen woords ter eene; KOORNHERT „ ter andere zyde, 't geſchil zouden betwiſten. Op den zeevenen„ twintigſte van Wynmaandt, werd dit aangeheven, en een wyl „ achtervolght; doch geſlaakt, door bevel der Staten. Want met „ het eerſte punt, van vyftigh tot tzeſtigh, ging zoo veel tyds „ deur, dat men 't werk eindeloos en onſtichtelyk oordeelde. Ech„ ter lieten parthyen niet, ſeedert elkandre met gedrukte ſchriften „ te beſtryden."

Wat voor een man deſe *Beſtryder* van onſen *Catechismus* geweeſt ſy, beſchryft ons TRIGLAND (*a*): „ Een *Hollander*, een *Amſter*„ *dammer*, een van de grootſte vyanden die de Gereformeerde leere „ en Kerke ooit heeft gehad, ſyn werk makende puurlyk, van de „ heylſame Schriftmatige leere op 't heftigſte tegen te ſpreken en te „ bevegten, en de Gereformeerde Kerke, als het *allerſchadelykſte* „ dat ergens ſou kunnen gevonden worden, *hatelyk* te maken. De „ fundamenten van de Chriſtelyke Religie en van de leere der God„ ſaligheid neemt hy t' eenemaal weg: verwerpt de *Erfſonde*, en na„ tuurlyke *verdorvenheid des menſchen*, met de *ellende* daarop gevolgt, „ als

(*) Siet P. C. HOOFTS *Nederlandſche Hiſtorien*. BOEK XX op het jaar 1583. Pag. 875 en 876.
(*a*) *Kerkel. Geſchied.* Pag. 197.

„ als een *vreemde ſonde*, *vreemde ſchuld* en *vreemde ſtraffe*. Hy leert „ de Regtvaerdigheid des menſchen voor God uit de werken gedaan „ naar de Goddelyke Wet; en hy dryft des menſchen volkomene „ heyligheid in dit leven. Waar mede dan de *Chriſtelyke Religie*, „ met de noodwendigheid en de kragt der *voldoeninge Chriſti* voor „ onſe ſonden, ten eenenmale vernietigt word. Want *ſoo de Regt-* „ *vaerdigheid uit de Wet is* (ſeyt de Apoſtel Galat. II. vers 21) *ſoo* „ *is Chriſtus te vergeefs geſtorven.* Doch daar van op een ander plaat- „ ſe noch een weinig breeder." Soo als deſe *Leidſche Profeſſor*, mede een *Amſterdammer*, wiens Jongelingſchap de laatſte dagen van dien Dwaalgeeſt bereikte, en ten vollen in ſtaat was, ons een naauw- keurig berigt dienaangaande te geven, hier in ſyn woord houdt, ſchryvende (*b*): „ Neffens dat hier te lande verſcheide Secten ſyn „ der *Wederdopers*, die alle het Pausdom verlaten en desſelfs jok af- „ geworpen hebben, ſyn hier ook veele *Libertynſche Geeſten*, die het „ noch met de Gereformeerde Kerk houden, noch met *eenige Secten* „ buiten ons: meenende, dat ſe Zedelyk en Burgerlyk levende on- „ der hare Overheden, ende ſoo ſtillekens by haar ſelven God die- „ nende naar haar verſtand, daar mede voor God ſullen mogen be- „ ſtaan, ende neffens alle anderen, van wat *particuliere Religie* die „ ſyn, die gehoorſamelyk hare Overheden reſpecteren, konnen ſa- „ lig worden. Die Geeſten haten gene Religie, gene Vergadering „ ſoo ſeer, als de *Gereformeerde*. Onder deſelve is in die eerſte vrye „ tyden geweeſt eene, genaamt DIRK VOLKERTSE KOORN- „ HERT, een geboren *Amſterdammer*, een Man geheel vreemd „ van de ware *Gereformeerde Religie*, ja van de ganſche Euangeliſche „ Leer, als dryvende met kragt, dat de Menſch de Wet Gods in „ dit leven volkomelyk kan onderhouden, en over ſulks door de „ Wet voor God Regtvaerdig beſtaan en ſalig worden ſal. Waar „ mede dan het ganſche Euangelium, ende met eenen *Chriſtus* de „ Middelaar en Saligmaker des ſondigen Menſches ten eenemaal ver- „ lochent word; als hier voor is aangeweſen (*c*). Hy ſpottede met

„ *alle*

(*b*) In ſyne *Kerkel. Geſchied.* Pag. 714.
(*c*) De Hiſtoriſchryver wyſt ons, hier mede, tot. Pag. 197. te voren aangehaald,

„ *alle de Religien* die in deſe Landen ſyn, met de Paapſche, Luter-
„ ſche, Gereformeerde, die hy *Calviniſche* noemde (doch met on-
„ regt, want de Gereformeerde Religie uit *Switſerland* in *Vrankryk*
„ overgekomen was, al eer *Calvinus* eenige kenniſſe daar van hadde)
„ en met de *Wederdooperſche*, die alle te gelyk wederſprekende en
„ uitlagchende. Daar van hy ook openbare *geprinte Figuren* uitgaf,
„ die in den tyd van *Onſe Jonchheit* ſeer veel in der luiden Huiſen
„ gevonden wierden. Gelyk hy alle die Religien wederſprak, ſoo
„ was hy inſonderheid een groot en geſlagen vyand van de *Gerefor-*
„ *meerde*, alles beriſpende wat by haar was, ofte van haar voort-
„ kwam, niet alleen de *Leere* aangaande, maar ook de *Orde* en *Re-*
„ *geringe der Kerken.* Hy maakte by ſyn leven veel Boeken en Trac-
„ taten, ten voorverhaalden einde dienende, ja ſoo veel, dat alle
„ die by malkanderen gebragt ſynde, in drie grote ſtukken in *Folio*
„ binnen *Amſterdam* ſyn gedrukt. Alſoo hy genen onbekwamen
„ Duitſchen Styl hadde, en alles met menſchelyke en polityke rede-
„ nen, ſeer kloekelyk, of veel eer ergeliſtelyk, wiſt voorteſtellen,
„ wierden de voorſchrevene ſyne Boeken, by verſcheiden Polity-
„ ken, en anderen die geen regte kenniſſe van de Religie hadden,
„ ſeer graag geleeſen. Waar door dan ook veelen met die kwade
„ Opinien, namelyk, *van burgerlyk en vreedſamelyk levende voor God*
„ *te kunnen volſtaan; van dat de Leere en Orde der Gereformeerde Ker-*
„ *ken niet en docht; ende dat het onbetamelyk was, dat de Gereformeer-*
„ *de Kerke hare byſondere Kerkelyke Regeringe ſoude hebben; maar dat*
„ *alles moeſte geregeert worden door de Polityke Overheid*, in die tyden
„ wierden ingenomen, en in deſelven geſtyft ende geſterkt."

De Heer BAYLE heeft in ſyn *Franſch* Woordenboek, op het woord KOORNHERT aangetekent. „ Dat deſe Man, die in ſyn
„ leven ſoo veel tegen de *Prædeſtinatie* geſchreven had, by ſyn ſter-
„ ven aan dat Leerſtuk eere dede: *Myn God, riep hy in ſyn ſterven*
„ *uit, het is van u dat ik myn ziel heb! Het ſtaat in uwe magt, of de-*
„ *ſelve te behouden, of deſelve te verwerpen, agtervolgens uw welbeha-*
„ *gen!*

naald, ook tot Pag. 342, daar de Leſer noch andere merkwaardige byſonderheden van deſen *Koornhert* en desſelfs wangevoelens vinden ſal.

„ *gen! 'Ik heb geen reden van klagen* (*d*)." Over welk merkwaardig afſterven van dien Dwaalgeeſt den 27 October 1590, ons TRIGLAND vervolgens een breeder verhaal geeft, en 'er onder anderen op aanmerkt: „ Waar mede hy dan klaarlyk wederſpreekt en ver„ werpt al wat hy ooit tegen de Goddelyke *Prædeſtinatie* geſchreven „ heeft, met alle de laſteringen, die hy op de Leere van deſelve „ met grote menigte heeft uitgeſpogen."

Maar tegen ſoo veele *Beſtryders* van onſen *Heidelbergſchen Catechismus*, die ſich al ſoo vroeg opmaakten, niet alleen Vyanden van buiten, maar van binnen ſelfs uit den ſchoot onſer Kerke, uit de eerſte Leeraars, te *Leiden*, te *Dordrecht*, te *Hoorn*, te *Medenblik* en elders meer (als we tot hier toe geſien hebben) en die de *Voorlopers* der *Remonſtranten* ſyn geweeſt, ontbrak het Neerlands Kerk ook nooit aan moedige en dappere *Voorſtanders* van den ſelven. Onder deſen levert de Geſchiedenis der Kerke ons twee voorname Mannen op, beide Kerkleraars van *Hollands* oudſte en eerſte Stad, in alle hare Kerkſameningen ook in rang de voorſten, met namen JEREMIAS BASTINGIUS en HENRICUS VAN DEN CORPUT. Beide waren ſy mede al vroeg op; beide als *Amptgenoten* en *Voorgangers* in deſelfde Gemeente, ſpanden ſy ſaam tot het ſelfde heilſaam oogmerk, om door eene duidelyke *Verklaring* van de *Catechismus leer* de misvattingen, door HERMANNUS HERBERTS in de gemoederen verwekt, weg te nemen, en alle *Aanvallers* op die ſuivere Genade leer, maar al te ſeer noch met het *Paapſche* en *Pelagiaanſche* zuurdeeg beſmet, kloekmoedig het hoofd te bieden. Waar toe dan *Doctor* BASTINGIUS de ſtoffe leverde, uit ſyn *Latynſch* Werk over den Catechismus, dat reeds al in *andere talen* was vertolkt, en 't welk nu door desſelfs Amptgenoot *Meeſter* CORPUTIUS, anders VAN DEN CORNPUT of CORPUT geſegd, in het *Nederduitſch* werd

(*d*) *Dictionaire Hiſtorique et Critique*, par Monſieur BAYLE. Tom. II. Seconde Edit. Page 1726. Litt. D. „ Il mourut le 27 d'Octobre 1590, *donnant gloire au* „ *dogme de la Prædeſtination, qu'il avoit combatu:* Mon Dieu, ſ'ecria-t-il en mou„ rant, c'eſt de vous que je tiens mon ame; il eſt en vôtre pouvoir ou de la ſau„ ver ou de la reprouver, ſelon vôtre bon plaiſir; je n'ai nul ſujet de plainte."

werd vertaald, met merkelyke *byvoegſels* en *uitbreidingen* verrykt, en in 't jaar 1591 in het licht gegeven (*).

Deſe Catechismus *verklaring*, in onſe ſpraak vertaald, en met eenen heerlyken *Sendbrief* van BASTINGIUS ſyne oude *Antwerpſche* Gemeente, thans verſtrooid, toegeſonden, om deſelve by de reine leere te bewaren, ſchynt my toe de *Eerſte* te ſyn, welke op die wyſe, met ſoo *veel uitbreiding*, het licht had geſien; althans naar het oordeel van den *Vertaler*, die, der ſaken van ſynen tyd beſt kundig, in ſyne *Opdragt* van dit Catechetiſch Werk aan de Heeren *Staten* van *Holland* en *Zeeland* en *Magiſtraat* van DORDRECHT, ſchryft: „ Het principaal werk, daar uit dit werk in deſe onſe ſpraak gebragt „ is, heeft gemaakt D. HEREMIAS BASTINGIUS, *Doctoor in* „ *de Theologie*: 't ſelve en behoeft van my niet gepreſen te wor„ den: Het is aan den daghe, hy heeft dat ten oordeele der Ker„ ken geſtelt: 't werk ſal ſelve ſynen meeſter pryſen: Hy is de *Eer*„ *ſte* (myns weetens) die den text des Catechisme alſo met *Schrif*„ *turen* te beveſtigen, ende met *Verklaringe* gemeyn ende bekent te „ maken, ſich onderwonden heeft. Dit werk is alrede in *andere* „ *landen* in hare Sprake overgeſet."

Hier

(*) De ſeer geleerde Heer *d'Outrein* heeft, in de VOORREDEN op ſynen Catechismus, een fout begaan, ſtellende de eerſte uitgave van dien ouden *Catechismus*, (waar van miſſchien verſcheide drukken ſyn, als ſynde in die vroege tyden in Neerlands Kerk veel in gebruik) op het jaar 1594, welke misſlag dan ook by naſchryving in die *brede byſt* van Schryvers over den Catechismus in den *Prologus* van Profeſſor *van Alphen* is ingeſlopen. Myn Exemplaar, van myn Grootmoeder *Eliſabeth van den Corput* afkomſtig en geërft, is al drie jaren ouder. Op het Tytelblad is te leſen: *Tot Dordrecht gedrukt by* JAN CANIN, *woonende in de Wynſtrate*, den 1 Juny 1591. Sulks blykt ook ten klaarſten, uit CORPUTS Ondertekening van den *Opdragts Brief* aan de Heeren Staten van Holland en Zeeland, miſtgaders aan de Regeringe der Stad Dordrecht. *In* DORDRECHT *den* 24 *Mey* M. D. XCI, *weeſende, naa de wederopregtinge der waarheid des Euangeliums het negentienſte jaar byna geeindigt*. Te weeten, ſedert Juny 1572, wanneer de Openbare Prediking der Hervormde leer, eerſt in het *ſtek* onder den groten lindeboom, kort daar op in de grote *Doelekamer* (deſelfde, waar in het *Dordrechtſche Synode* gehouden is) en in de *Auguſtine Kerk* den 26 July, alhier eenen aanvang nam. Siet myn HOLLANDS en ZEELANDS JUBELJAAR. Hoofdſt. XI. Bladz. 157 en 158. en Hoofdſt. XIV. Bladz. 208 en 209.

Hier van daan, dat D. SPILIARDUS, *Predikant te Gorinchem*, in het opmaken van het *Schatboek* van URSINUS, deſe alleroudſte Catechismus Verklaring, op ontelbare plaatſen aangehaald en veel daar uit overgenomen heeft. En op dat ſpoor heb ik ook, hier en daar, in myne *Aantekeningen* op deſe nieuwe REGTZINNIGE VERKLARING, uit deſelve het een en het ander aangetrokken, omdat ſe ons ſoo duidelyk vertoont de *oude begrippen* over de Godgeleerdheid van de Voorvaders en eerſte Leeraars onſer Hervormde Kerke, die al doorgaans de beſte en meeſt gegrondſte ſyn.

Niemand denke ondertuſſchen, dat die oude Catechismus verklaring het enkele werk van BASTINGIUS ſy. Desſelfs *Vertaler* uit het *Latyn* in het *Nederduitſch*, HENDRIK VAN DEN CORPUT, heeft 'er ſeer veel van het ſyne bygevoegd. Hoor hem noch eens in den *Opdragts-brief:* „ Ic heb te liever en te vryer, tot deſe *Over-* „ *ſetting* my laten vinden, overmits D. *Hieremias* voornoemt (myn „ lieve weerde mede-hulper in den dienſt des Heere ſynde) my de „ vryheit ghelaten heeft, niet aan de woorden gebonden te ſyn, „ maar ſyne meyninge met breeder ende meer woorden te vercla- „ ren: ook ter ghelegener plaetſen bytevoegen, 't gene tot bree- „ der leeringe, wederlegginge, beſtraffinge, vermaningen, etc. „ dienſtelik was. Dit is myn voornemen ende opſicht in deſen ar- „ beyt geweeſt."

Beide deſe Mannen, onder de eerſte en oudſte Leeraars van *Dordrechts* Gemeente ſynde geweeſt, hebben dus geſamentlyk en eenpariq aan dit *Catechetiſch Werk* de hand geleend (*). En hun lieder arbeid, om

(*) Deſe *eerſte* Catechismus Verklaarders dienenwe wat nader te leeren kennen. 't Welk ik voor een *Noot* of *Aantekening* heb geſpaard, waar in het al ſoo gepaſt voegen ſal.

A. Dr. JEREMIAS BASTINGIUS werd geboren te *Yperen* in Vlaanderen, in den jare 1554 Wegens de belydenis des Hervormden Godsdienſt moeſt hy met ſyne Ouders de vlugt uit *Gent* nemen, ſyne ſtudien in Duitſchland te *Bremen* en *Heidelberg*, vervolgens te *Geneve* voltrekkende. Sonderling was hy bedreven in de Hebreeuſche en Griekſche taalen. In ſyn Vaderland wedergekeerd, werd hy Predikant te *Antwerpen*, en by het veroveren van die ſtad, door den Hertog van *Parma*, in het jaar 1585, werd hy in het daar aan volgende jaar Predikant te *Dordrecht*; van waar hy ſynen *Catechismus*, door ſynen Collega VAN DEN CORPUT nu vertaald,

om de Beſtryders van de leere der waarheid, die ſich al vroeg, ſelfs onder de eerſte Kerkleeraars, opdeden, hier mede te keer te gaan, en

taald, met eenen langen maar tevens heerlyken en deftigen *Sendbrief*, voor het Werk geplaatſt, aan die thans verſtrooide *Antwerpſche* Gemeente, in het jaar 1591 toeſondt. In het jaar 1593 werd hy *Opper-Regent van het Staten Collegie der Godgeleerdheid te Leiden.* (Ziet TRIGLANDS *Kerkel. Geſchied.* Bladz. 798. en de nieuwe Beſchryving der Stad LEIDEN. II. Deel. Pag. 556.) En hy ſtierf aldaar den 26 October 1598.

Het ſchynt dus een dubbele misſlag te weeſen van LOWYS MORERI, in ſyn *Franſch* Woordenboek, Tom. I. Page 513, hem beſchryvende, niet alleen als geboren te *Calais*, maar ook als *Hoogleeraar in de Godgeleerdheid in de nieuwe Academie te Leiden*, ſyn *Regentſchap* voorbygaande: „ *Baſtingius* ſe rerira à Dordrecht, & depuis ajant été fait Profeſſeur de Theologie en la nouvelle Univerſité de Leiden." De laatſte fout ſou dan ook door HOOGSTRATEN in ſyn Groot Woordenboek op de Letter B. Pag. 91. begaan ſyn. Wat 'er van ſy, ik vind althans BASTINGIUS niet in de *Alma Academia Leidenſis*, het Boekje hier voren in een Noot aangehaald, behelſende de *Levens* en *Afbeeldingen* der eerſte Curatoren en Profeſſoren der Leidſche Hoge School, gedrukt in 't jaar 1614. Het is niet buiten waarſchynlykheid, dat onſe *Baſtingius*, die Latynſche *Exegemata in Catecheſin Religionis Chriſtianæ*, of Verklaaringen over den Heidelbergſchen Catechismus in *Duitſchland*, werwaards hy de vlugt genomen had, ontworpen, en aldaar op ſekere Academie of Illuſtre School, onſeker welke, onderweeſen heeft.

B. Aan Mr. HENRICUS VAN DEN CORPUT, of CORNPUT, geboren den 26 Mey 1536 te *Breda*, de ſtad, waarin, met den beginne van 't jaar 1566, de eerſte hand gelegd werd aan het *Verbond*, (dat de *Grondſlag* is van de *Vryheid* deſer *Nederlanden*) door de ſamenkomſt der misnoegde Edelen op 's Princen Hof aldaar, uit kragt van 't welke vervolgens, op den 5 April des ſelven jaars, het alom berugte *ſmeekſchrift*, aan de Hertoginne van Parma, Landvoogdeſſe der Nederlanden, in haar Hof te Bruſſel, is overgegeven; de *Princelyke* Stad myner Geboorte en dier myner Vooruderen; aan deſen Man (ſeg ik) heb ik wat meerder kennis, als ſynde myn *Moederlyke Oudoom*. Hy was Soon van Mr. *Johan van den Corput*, Burgemeeſter te Breda; was Vader van *Jacob van den Corput*, Burgemeeſter te Dordrecht; was Swager van *Franciscus Junius* Profeſſor te Leiden; was Broeder van Jonker *Jan van den Corput*, een groot Ingenieur en Veſtingbouwer, Commandeur van Haſſelt en Coeverden, Gouverneur van het Caſteel binnen Groningen, en dat meerder ſegt, de dappere Verdediger van de Stad *Steenwyk*, in 't jaar 1580 en 1581 door *Rennenberg* belegerd; van wiens manmoedigheid en Heldendaden veel te leſen is in P. C. HOOFTS *Nederlandſche Hiſtorien*, XVIII. Boek. Pag. 755-762, en by EM. VAN METEREN X. Boek. Folio 176-179. Ook was hy jongere Broeder van *Nicolaas van den Corput*, Secretaris van Breda en der Baronie, myn *Oudgrootvader*, van wien ik als een agter kleinſoon, door *Eliſabeth van den Corput*, myn Grootmoeder, ben afdalende.

en onſe Nederlandſche Kerk by de ſuivere Catechismus leer, uit en naar de woorden Gods opgeſteld, te bewaren, is in die tyden niet on-

De byſonderheden, deſen Ouden Predikant van Dordrecht rakende, ſal ik met verkorting opgeven; eerſt uit de Beſchryving van *Dordrecht* door MATTHYS BALEN, Pag. 1024, 1025: „ HENDRIK VAN DEN CORPUT —— *Juris* „ *conſultus*, vlugte in September 1567 met ſyne Ouders en Suſter en Broeders, „ voor de Tirannye van den Hertog van Alba (alſoo Prins WILLEM van Oran- „ ge met al ſyn gevolg uit *Breda* reeds vertrokken was, Pag. 1017) en begaf ſich „ tot de *ſtudie* van de *Theologie* in de Paltz; van waar hy 1578 wederkeerde, en „ werd binnen Dordrecht tot Predikant beveſtigt 1578. —— Hy ſterft den 22 „ Auguſti 1601 binnen Dordrecht, en legt met ſyn eerſte vrouw aldaar in de Au- „ guſtyne Kerk op het Choor begraven, in 't Graf, toebehorende aan den geſlagte „ *van den Corput.*"

Merkwaardiger is het, 't geen Mr. GERARD VAN GOOR, in ſyne Beſchryving der Stad en Landen van *Breda* van hem heeft aangetekent, by gelegenheid dat hy verhaalt het Martelaarſchap van *Pieter van Keulen*, ſynde in den jare 1567 (toen *Hendrik van den Corput* met ſyne Ouders de vlugt nam) *Ouderling* der Heimelyke Gereformeerde Gemeente onder het Kruis te *Breda*, hebbende tot ſyn' Medeouderling in den dienſt dier Kruiskerde onſen *Hendrik van den Corput*. Hy tekent aan uit de Oude Reſolutie-boeken der Stad *Breda*, in ſyn I. Boek, VIII. Hoofdſt. Pag. 74: „ In de eerſte ondervraging op den 5 Juny 1567 gedaan, ſegt *Pieter van* „ *Keulen* (die op den 3 Juny was gevangen genomen) in de dienſt der Kerke noch „ gekent te hebben HENDRIK VAN DEN CORPUT, en *Mr. Frans van Etten*, „ als Ouderlingen, en *Felten* als Diaken. Omtrent negen maanden daarnaa wierd „ *Betteken* ſyne Dienſtmaagd (die daaglyks haren Meeſter ſyne ſpyſe in de Gevan- „ genis bragt) mede op het Kaſteel gevangen geſet. En ſyn ſy beide eindelyk te „ ſaam, den 29 van Bloeimaand 1568, op het Plein voor het Kaſteel *levendig ver-* „ *brand*. Waar van de geheugenis noch, tot den huidigen dag, bewaard word, „ door den *Groten Keyſteen*, leggende voor de Brug van het Kaſteel, ter plaatſe „ alwaar de Yſere Paal, waar aan *Pieter van Keulen* vaſtgeketent was, geſtaan heeft." De *Kloekmoedigheid* en *Standvaſtigheid* deſer twee Heilige Martelaren is alſoo gedenkwaardig, en byſonder van de Dienſtmaagd *Betteken*, als die van *Blandina*, waar van *Euſebius* ſchryft, Hiſtor. Eccleſ. Lib. V. Cap. I. Pag. 128; in de Nederduitſche Vertaling door *van der Meerſch*. Bladz. 232. Waarom ik ſe daar by vergeleken heb, in myn KRUISSCHOOL DER CHRISTENEN. Hoofdſt. XI. Bladz. 374-381. Gedrukt te Rotterdam by JACOBUS BOSCH. 1760.

Naa dat hy nu al by de vier jaren *Predikant te Dordrecht* geweeſt was, werd hy in de Brieven van *Pardon*, door den Koning van Spanjen gegeven in ſlagtmaand 1581, en van het Stadhuis te *Breda* afgekondigd den vyf en twintigſten van Loumaand 1582, noch uitgeſonderd; want onder die genen die geen *Pardon* kregen lees ik: „ *Bartholomeus van den Corput* de Griffier, ook *Hendrik Janszoon van den* „ *Corput*, Predikant, en *Jan van der Heiden*, de Siekentrooſter." VAN GOOR.

I. Boek

onnut geweeſt; maar was toen in veeler handen, en van een algemeen gebruik; als blykt uit de menigvuldige aanhalingen in het *Schat-boek* van URSINUS, gelyk wy ſoo even ſagen.

Een menigte van Uitleggers over den Heidelbergſchen Catechismus is ſedert gevolgd. Een lang Regiſter van Catechismus Verklaringen, een Honderdtal te boven gaande, gaf de geleerde KELDERMAN, ſeer getrouw Herder van de Utrechtſche Kerk, den wydvermaarden VAN ALPHEN, Hoogleeraar van het Hooge School aldaar, aan de hand: Welke breede Lyſt hy in het jaar 1729 eene plaats gaf in ſyne VOORREDEN, voor die nette en keurige *Catechetiſche Schetſen*, in de Latynſche taal ontworpen. Sedert is het aantal van dergelyke Schryvers noch al vermeerderd; dermate dat een verder geſchryf over de *Catechismus leer* een onnutte ballaſt ſou kunnen ſchynen.

Dit is in de daad ſoo, als men niets anders voor den dag brengt, dan 't geen door anderen reeds gedaan is. Dat hiet naa HOMERUS den *Ilias* te ſchryven; het door anderen wel gekookte maar opte warmen. Dan ik vertrouwe, en met veel grond, dat niet een eenig geoefend en onpartydig Leſer over dit Schrift, welks *Vertaling* ik ondernomen heb, en thans in het licht geef, ſoo nadelig vonniſſen ſal.

Ik ſtaa volkomen toe, dat in dit uitmuntend Werk ook veele ſaken

I. Boek IX. Hoofdſt. Pag. 150. *Nicolaas van den Corput*, myn Oudgrootvader; ſynde mede gevlugt en ingedaagd, in de *Sententien van Alba*, was toen te *London* al overleden by ſynen Schoonſoon, EMANUEL VAN METEREN, 's Lands vermaarde Hiſtorieſchryver, mede van *Breda* afkomſtig, maar by toeval te *Antwerpen* geboren; gelyk in de *Voorreden* van die Hiſtorie te leven is, dat hy in 't jaar 1564 in huwelyk genomen had „ Juffrouw *Esther van den Corput*, Dogter van *Ni-* „ *colaus van den Corput*, Secretaris ven Breda, ſone van *Jan van den Corput* Burge- „ meeſter der ſelver Stede." Want deſe Vermaarde Familie was onder de eerſte in myn Vader-en Geboorte-ſtad, die, al eenige jaren voor de Religie troubelen in deſe landen, de Gereformeerde Religie had aangenomen. 't Kan ſyn, dat *Hendrik van den Corput* in den Pardonbrief *Predikant* genaamd word, om dat die van *Dordrecht* hem tot Predikant aan die van *Breda* in het jaar 1579 een tyd lang geleend hadden: waarom hy ook, by VAN GOOR Pag. 76, op dat jaar voorkomt op de Naamlyſt der *Predikanten van Breda*.

* * * 2

ken voorkomen, allen en een eigelyk Chriſten Belyder, die in de Geloofsleer onſer Hervormde Kerk tamelyk bedreven is, wel bekend; en dit kan ook in eene Verhandeling van dit ſoort niet anders ſyn, ſal men tonen aan de leer onſer Kerke vaſt te houden, en in Geloofsbegrippen met anderen eenſtemmig en regtgevoelende te weeſen: dan deſe gemeene en wel bekende ſaken, die in eene Verhandeling over onſe Geloofsleer niet *kunnen* noch *mogen* voorby gegaan worden, beletten niet, dat men dit vernuftig, oordeelkundig, doorgeleerd en Godvrugtig Schrift, 't welk ik *uit myn eigen Handſchrift* heb vertaald, noemen kan en mag een Werk van eenen ganſch *ſonderlingen* en *buitengemeenen* aart.

Hier ſullen, voor eerſt, den beoefenaar van ons Catechetiſch Onderwys, ſeer veele ganſch *nieuwe redeneringen* en *bewyſen* over Leerſtukken der Godgeleerdheid voorkomen, die hy nergens ſoo ſal aantreffen, en by den gemeenen weg ook niet te vinden ſyn, om daar mede onſe Heilige Geloofsleer noch nader te verſterken; geene *nieuwigheden* derhalven, welke de *oude leer*, van de Hervormde Kerk aangenomen, om ver ſtoten, gelyk die der *Remonſtrantſche Arminianen* waren, maar die deſelve noch ſterker en kragtiger beveſtigen.

Syn *Rederneerwys*, waar mede hy, by den aanvang van den II. ZONDAG, het *Eerſte Deel* van onſen Catechismus opent, is ganſch niet gemeen, bewyſende, dat onſe Gereformeerde Leer over 's Menſchen diepe Elende, allenthalve verdurvenheid en volſlage onmagt onder de ſonde (een leer, welke wel allermeeſt van Partyen gelasterd word) ganſchelyk is ſtrekkende, om de *Heiligmaking* en *Vertroosting* van een Chriſten te bevorderen; daar de Pelagiaanſche leer van Vrye Wil en eigene Natuurkragten van *beiden* ten eenenmale ontbloot is.

Om maar een en ander ſtaal der *byſonderheden* van dit Voortreflyk Werk aantehalen; in ſyne Redenering over het *Beeld Gods* in den III. ZONDAG, *Adams Val*, *onmiddelyke toerekening van deſelfs ſonde*, *de ganſchelyke onmagt des verduryen menſch*, ſullen veele *ſonderlinge ſaken* en *bewyſen* den Leſer voorkomen: Soo als hy ſich ook dapper alhier verſet tegen de *Heidenſche Zedekunde* van onſe nieuwerwetſche Philoſophen, als ſynde in het gevoelen van Vader AUGUSTINUS, dat

dat der Heidenen Deugden, ſelfs de allerbeſte, niets anders, dan *blinkende ſonden* en *verkorſte ondeugden* waren.

Over het volſtrekte *regt Gods* op den onmagtigen Menſch, in den IV ZONDAG; de ſtrafvorderende Geregtigheid, niet willekeurig maar Gode natuurlyk; de Eeuwigheid der ſtraffe (waar tegen het roekeloſe vleeſch in deſe dagen ſoo ſtoutelyk de wapenen opvat) redeneert hy, op eenen ganſch *ſonderlinge en ongemeene wyſe*, en uit de Reden, en uit de Openbaring, tegen die Philoſophiſche en dertele vernuften van onſe verdurve Eeuw.

In het Leerſtuk van des Middelaars *Voldoening* (ZONDAGEN V, VI, VII) doet ſich een ganſch nieuwe redeneertrant op, uit het *woord* en den *aart* der voldoening ſelve, tot nadere beveſtiging van de leere der *byſondere* Genade, tegen die ongerymde *algemeene*. Soo als ook, in de leere des *ſaligmakenden Geloofs*, van Chriſtus beide *Staten*, van het *laatſte Oordeel* en *Opſtanding des vleeſchs*, van de heilige *Sacramenten* en verdere deelen van onſen Catechismus (want alles kunnen we hier niet aanhalen) de opmerkende Leſer veele ſelfſame en buitengemeene dingen, overeenkomſtig den Woorden Gods, in onſe Kerkformulieren uitgedrukt, aantreffen ſal.

Verder heeft dit Catechetiſch Werk *iet byſonders*, dat daarin veele *Schriftuurtexten*, alvorens wat breeder verklaard, en die Verklaringen dan tot eenen grondſlag gelegd worden, om 'er de Leerſtukken, in de ZONDAGEN vervat, uit optehelderen. Soo als ook, door het ganſche Werk, een ruimer verklaring van verſcheide duiſtere *Bybeltexten*, die ſwaar ſyn om te verſtaan, voorkomt; en (om kort te gaan) aan eene ontelbare menigte plaatſen van Gods Woord, uit den aart der *Hebreeuſche* en *Griekſche* grondtalen, in welker kenniſſe onſe Auteur boven anderen ſeer uitmuntte, een groot licht word bygeſet.

Dan deſe Catechetiſche arbeid is niet alleen voor Geleerden en Taalkundigen, die 'er noch al vry wat in vinden ſullen, datſe niet geweten hebben, maar ook voor Ongeleerden en min geoefenden. Voor deſulken is deſe Catechismus een ſeer nuttig *Huisboek*, om 'er ſich veel in te oefenen, en de waarheden van onſe Gereformeerde Religie regt en grondig te leeren verſtaan; waar toe het ſeer be-

kwaam is, door dien de Schryfſtyl des Auteurs, niet duiſter of hoogdravend, maar voor eenvoudigen en kleinwetenden ſelfs, ſeer klaar, duidelyk en verſtaanbaar is, waar in ik oordeele dat de ware wysheid en geleerdheid der Schryveren en Redenvoerderen gelegen is.

En die in de leere der waarheid wat verder gekomen en naar meerder vordering begerig ſyn, ſullen in dit Werk overvloedig vinden dat hunne leergierigheid en weetluſt verſadigen kan, alſoo het, behalven melk voor kinderen, veel vaſte ſpyſe voor volwaſſenen levert. Hierom is het, dat onſe Godgeleerde die dingen en derſelver bewyſen, die in het ſtuk der leere bekend genoeg ſyn, en die men *langs den gewonen weg* (om ſoo te ſpreken) genoeg vinden kan, maar kortelyk behandelt en afdoet, en 'er dikwerf maar *korte trekken* en *ſchetſen* van geeft, en, om 'er meer van te weeten, ſyne *Leerlingen* verſendt tot de *Leerſtelboeken* en *Catechismus Verklaringen* van andere Schryvers; en dat hy wel allermeeſt ſich ophoudt by de *voornaamſte, gewigtigſte* en *noodſaaklykſte* Leerſtukken en Grondwaarheden van ons allerheiligſt Geloof, makende ſyn Hoofdwerk, om deſelve bondig te betogen, te ſtaven, te verdedigen, te beſchermen tegen de Beſtryders van onſe ſaligmakende *Genade leer*, vooral deſulken, die op eenen PELAGIAANSCHEN grond ſitten, of geheel, of ten deele, neem PAPISTEN, SOCINIANEN, ARMINIANEN en andere Geſinten meer.

Syne *Leerwyſe* in het betogen der waarheden, en wederleggen der dwalingen, is deſe; dat de *Heilige Boeken*, die alles hier afdoen, by hem altoos den voorrang krygen. Dan, naardien Partyen die Godgewyde Schriften naar hunne byſondere meeningen ook weeten te buigen en te verdraaien tot hun eigen verderf, ſoo paart hy 'er ook ſeer vernuftige en overtuigende *Redeneringen* by; niet gehaald uit het verdurve verſtand en *bedenken des vleeſchs, dat vyandſchap is tegen God*, Rom. VIII: 7. Ook niet ontleend uit de *Heidenſche Zedekunde*, ſoo ſeer doorbrekende in deſe Deïſtiſche en Naturaliſtiſche dagen (door onſe Philoſophiſche Vernuften, laat ik liever ſeggen, vleeſchelyke duiſterlingen, de *verlichte Eeuw* genaamd) maar enkel afgeleid uit den *eigen aart* en het *weeſen* van de betwiſte Leerſtukken ſelven; welken hy beſchoude, niet met een *verduiſterd oog* door de kran-

kranke en blinde reden van het verdurve verſtand des vleeſchs, maar met een *verlicht oog*, door des Heeren Geeſt uit ſyn ſaligmakend Woord beſtraald: 't gaat toch vaſt en ſeker, dat *de natuurlyke menſch niet begrypt de dingen die des Geeſtes Gods ſyn. Want ſy ſyn hem dwaasheid, en hy kan ſe niet verſtaan, omdat ſe geeſtelyk onderſcheiden worden. Maar de geeſtelyke menſch onderſcheidt alle dingen.* 1. Kor. II: 14, 15.

En hier van daan, dat deſe *Geeſtelyke Man*, die *ſeer veel van de ſalving van den Heiligen hadde* (1. Joh. II: 20.) van de geeſtelyke dingen ſoo kragtig en *onderſcheiden* ſpreken en ſchryven kon; gelyk uit dit Werk ſelve, dat ik uit de woorden ſynes monds ontfing, en getrouwelyk optekende, den Leſer overvloedig blyken ſal. Want, in het behandelen van de Geloofsſtukken houdt hy ſich meeſt op met het PRACTICALE, dat is, het *Werkdadige* en *Beoefenende deel* van de Godgeleerdheid, op het voetſpoor van den Catechismus ſelve, die doorgaans uit de leerſtukken des Geloofs derſelver *nuttige gebruiken* tot *heiligmaking* en *trooſt* van een Chriſten afleidt; Ziet Vragen 1, 5, 8, 11, 26, 28, 32, 36, 39, 43, 44, 45, 49, 51, 52, 57, 58. enz. enz. Hierom is hy ook het allerruimſt en wydlopigſt in die ZONDAGEN, waar in van 's Menſchen *diepe Elende*. ZOND. II, III, IV. van het *Saligmakend Geloof*. ZOND. VII. van de leere der *Voorſienigheid*. ZOND. X. van *Chriſtus* en de *Chriſtenen*. ZOND. XII. van het *Laatſte Oordeel*. ZOND. XIX. van de *Opſtanding* en *het Eeuwige Leven*. ZOND. XXII. van de *Regtvaardigmaking*. ZOND. XXIII. van de *Heiligmaking*. ZOND. XXIV en XXXII. van 's menſchen *waaragtige Bekeeringe*. ZOND. XXXIII. en andere *practicale Leerſtukken* meer, gehandeld word. Kortom, in elken ZONDAG, waarin van het gebruik der Geloofsleere tot *Heiligmaking* en *Vertrooſting* van 's Heeren Volk iet voorkomt, neemt hy die gelegenheid ſorgvuldig waar. Weshalve ik vertrouwe, dat dit *Practicaal Werk* van Godvrugtigen, die verſterking in hun Geeſtelyk Leven ſoeken, veel ſal gelogt en geleſen worden.

Boven dit alles is dit Catechetiſch Werk ſeer REGTZINNIG, waarom ik het deſen *Tytel* gegeven heb. Niet alleen dat het in alles overeenſtemmig is met de Symboliſche Boeken en Formulieren van Eenigheid van Neêrlands Kerke, maar ook vaſthoudende aan de ou-

de

de begrippen van de eerſte Reformateurs of Kerkhervormers, byſonder die van onſen Groten CALVINUS, als, onder anderen, blykt, in de leere van het *Saligmakend Geloof.* ZONDAG VII. In de leere van de *Heilige Sacramenten.* ZONDAG XXV-XXX. en elders meer. Reden, waarom dat koſtelyk Boek van dien Vermaarden Man, *het Onderwys in de Chriſte'yke Religie* genaamd, ſoo dikwerf hier word aangehaald.

Voor het overige, ſal de Leſer deſen Catechismus Verklaarder overal bevinden ſeer *moderaat* en beſcheiden omtrent andere Godgeleerden binnen onſe Kerk, die van hem in begrippen verſchilden; gelyk ſyne Verhandeling over het *Vierde Gebod* ZONDAG XXXVIII en andere *Broederverſchillen* elk hier van overtuigen ſal; maar in generlei wyſe *tolerant* en verdraagſaam omtrent wangevoelens van Partyen buiten onſe Kerk, vooral niet die der ARMINIANEN; gelyk we hem, hier voren, al hebben horen verklaren, in de uitlegging van den I. ZONDAG, dat, *volgens onſe inwendige grondbeginſels der Leere, nooit eenige Overeenkomſt of Samenſtemming met* PELAGIANEN *kan verwagt worden.* Men heeft ook maar te leeſen desſelfs Verklaring over den VII. ZONDAG, *Vrage* 22; alwaar hy de Fundamenten van onſe Gereformeerde Religie tot *Agt Artikelen* brengt, van de welken door dien *Aanhang* naaulyks een eenige gehouden word, ten ſy men bloote klanken voor weeſenlyke ſaaken houden wil. Ook ſou hy door ſulke eene *Tolerantie* tegen eed en pligt gehandeld hebben, alſoo 's Lands Hooge Magten geene andere Religie voor de *ware Gereformeerde* erkennen, dan die by het Synode van Dordrecht is vaſtgeſteld, wordende de Religien van andere Geſindheden (die niemand onſer haar benydt) by *conniventie* en oogluiking toegelaten; alleenlyk de SOCINIANEN, die naaulyks den naam van Chriſtenen verdienen, uitgeſonderd.

Ik ſou den naam van deſen voortreflyken Catechismus Verklaarder, met onbetwiſtbaar regt, hebben mogen noemen en op den Tytel van het Werk plaatſen, met een ſuiver oogmerk om desſelfs geſlagte, hier door, eere aantedoen. Dan ik heb gekoſen, de *Vertaling* van desſelfs arbeid *op des Auteurs naam* niet uittegeven. Tot deſe keuſe heb ik myn reden, niet nodig hier te melden. Alleenlyk dient

dient de Leſer te weeten, dat dit Werk geen Vertaling is van eenig *Handſchrift des Auteurs*, als het welk ik nooit geſien heb, en 't welk miſſchien maar ſchetswyſe geſchreven, onvolledig en dus gebrekkig ſou kunnen ſyn. Maar het is een Vertaling van *myn eigen Handſchrift*, dat in alle deelen volledig is, en opgemaakt, niet uit eenig *Schrift*, maar uit *woorden*, door den mond des Auteurs uitgeſproken, en leer getrouw door my aangetekend, en diensvolgens een *Handſchrift*, waarop niemand buiten my eenig regt heeft.

Van het uiterſte aanbelang is het, derhalve, niet, dat we den Auteur of ſpreeker kennen, als desſelfs Werk maar *goed*, *regtzinnig* en der leere van onſe *Gereformeerde Kerk* gelykformig is. Werken van grote mannen plegen hoog geſchat te worden, om hunne namen, en men leeſt ſe doorgaans met een al te gunſtig vooroordeel. De naam ons onbekent ſynde, ſal dit Werk met minder vooroordeel geleſen kunnen worden. De Heilige Apoſtel *Paulus* ſchreef ſynen Brief aan de *Hebreërs* ſonder ſyn' Naam; van geen minder waarde word hy, nochtans, by de ganſche Chriſten Kerk gehouden, dan de overige Brieven, waarin hy duidelyk ſyn' Naam melde.

Voorts kan ik van dit *vertaalde Werk* des Ongenoemden Auteurs de eigene woorden gebruiken van mynen Oudoom, Mr. HENDRIK VAN DEN CORPUT, *Predikant te Dordrecht*, die, als hy in 't jaar 1591, den Catechismus van Doctor BASTINGIUS, toen ſynen *Collega*, en twee jaren daarnaa *Opper-Regent van het Staten Collegie der Godgeleerdheid te Leiden*, vertaald had en in het licht gaf, in de VOORREDEN ſchreef: „ Het Principaal werk, daar uit dit „ werk in onſe [nederduitſche] ſpraak gebragt is —— behoeft van „ my niet gepreſen te worden —— het werk ſelve ſal ſynen meeſter pryſen." Dan, in plaatſe van het gene hy verder ſchreef: „ Ook heb ik 'er *ter gelegener plaatſe bygevoegd*, 't geen tot breeder „ leeringe, wederlegginge, beſtraffinge, vermaninge etc. dienſtelyk was." In plaatſe van dat, ſeg ik, dat ik 'er mede *ter gelegener plaatſe heb bygevoegd*, eenige nodige AANTEKENINGEN, aan den voet der Bladzyden te vinden, ſoo Latynſche als Nederduitſche, de *Taal*-en *Letterkunde* rakende, naar den aart der ſaken; overgenomen, deels, uit mynen *Ongenoemden Auteur* (vermits die in den vertaalden Nederduitſchen Text niet voegden) deels, uit vermaarde werken van andere beroemde Schryvers (ſoo als ik dagt, datſe daar

ook wel vleiden en het ſtuk ophelderden.) Waar by ik ook gevoegd heb veele *Aantekeningen* van myn eigen maakſel, die of *taal*- of *letter*- of *hiſtorie*- of *oordeelkunde* raken, en waarin ik onſen Ongenoemden Catechismus Verklaarder of toeſtem, of van hem verſchil; want ik nooit gewoon was, ſoo min als hy, in de woorden myner Leermeeſteren te ſweeren, die al veelen in getal waren, en alle mannen van groten naam, thans om reden niet te noemen.

In die *Aantekeningen* ſal de oplettende Leſer bevinden, dat ik in geene van deſelven, alſoo min als met de Uitgave van dit vertaalde Catechetiſch Werk, het allerminſte voornemen heb gehad, om eenig *Leeraar* onſer Kerke, of *Hoogleeraar* van eenige School, 't ſy van den voorledenen, 't ſy van den tegenwoordigen tyd, van eenige *Onregtzinnigheid* in de Leer verdagt te maken (wat loopt men al vooruit in ſyne ydele verbeeldingen!) maar dat myn ganſche toeleg geen ander geweeſt is, en als noch niet is, dan met deſen mynen arbeid, (welken ik ter eere Gods en ten nutte en dienſte van Chriſtus Kerk, met luſt en vermaak ondernomen heb) de Beſtryders van onſe Hervormde Geloofsleer, ſoo heimelyke als openbare, die ſich hoe langs hoe meer in deſe dagen, in hunne vyandige ſchriften openbaren, dapper en gemoedigd *te keer te gaan*, en onſe Geloofsbelyders met dit ſoo verſtandig, ſchriftuurlyk en regtzinnig Catechismus werk by onſe ſuivere en geheiligde leer te *bewaren*, en tegen die vyandelyke aanvallen op onſe naar Gods Woord Hervormde leer te *wapenen*.

Of ſou men oordeelen, ſulks thans *onnodig* en *ontydig* te weeſen? terwyl de Nederlandſche drukperſen, eenige jaren herwaards, en thans noch, veel meer ſchynen te ſweeten, van ſchriften die de leer der Kerke *beſtryden*, dan die ſe *voorſtaan* en *verdedigen*. Wat een zwarm toch van vyandige Schriften, eenigen *met*, anderen *ſonder* naam van plaats en Boekverkopers, eenigen van eigen maakſel, anderen uit het *Engelſch* of *Hoogduitſch* vertaald, ten minſten ſoo men voorgeeft; in welken met de Leerſtellingen van onſen Nederlandſchen *Catechismus*, *Geloofsbelydenis* en *Kerkenorde* openlyk de ſpot gedreven word. De *Handelingen* ſelfs van onſe Synoden, onder voorſitting van 's Lands Hooge Magten gehouden, gaan niet vry. En loopt dit wat al te grof en te duidelyk tegen 's Lands Placaten aan, een romaniſq *Lutherſch Predikant* word dan ten toneele gevoerd, ten einde door de zyde der Lutheranen naar de Gereformeerden te ſteken, door het ſma-

ſmalen op de *Augsburgſche* Confeſſie die der Hervormden te treffen.

Dus ſchynt het, dat die woelgeeſten onder onſtuimige *Remonſtranten* (want die alleen bedoel ik, en geenſins vreedſame Belyders van die Geſinte) niet kunnen ruſten, en dat, ſedert het *Dordtſche Synode* tot op den dag van heden, die *billyke klagte* hare volkome waarheid heeft, waarmede de Grote TRIGLAND ſyne Kerkelyke Hiſtorie, tegen die ontydige uitgave van UITTENBOGAARTS partydige Geſchiedenis begint: „ Hier komt, voor eerſt, te bemerken het „ *oogemerk* van den *Hiſtorieſchryver*. Het begin, midden, en einde „ ende alles wat in deſe *Hiſtorie* is, word daar toe gericht, om de „ ſaken van de genen, die haar ſelven *Remonſtranten* genoemd heb„ ben, te regtveerdigen, en de Gereformeerden t'eenemaal in 't on„ gelyk te ſtellen, niet alleen Kerkelyk, maar ook Politykelyk. Wat „ wil men dan? De *Remonſtranten* wederom in de publike Kerken „ helpen, en de Gereformeerden daar uit dryven; ende daartoe op„ ruyen, beyde Magiſtraten en de gemeene man? Waartoe kan dit „ anders dienen? Wil men het dan wederom alles in confuſie ge„ bragt, en in 't warre geſteld hebben? Soekt men dat niet, waar„ toe dan ſulken *Hiſtorie?* Is het land niet in ruſte? Wie word'er „ gemoleſteert? Immers de *Remonſtranten* niet. Sy hebben hare „ Vergader-plaatſen in 't openbaar: Sy gaan daar veylig en vrank. „ Sy ſchryven boeken, grote en kleine; latynſche, duytſche, wal„ ſche, Dichten en Pasquillen, en al wat ſe willen. Is het noch „ niet genoeg?" Dit is in waarheid de eigenaartige ſchilderye van den woelſieken geeſt der Remonſtranten, de rol, welke ſy, ſedert dat *Synode*, op den duur hebben geſpeeld, maar vooral in deſe laatſte jaren.

Niet ongegrond, voor eerſt, heeft die vermaarde Leidſche Profeſſor aangemerkt, dat de ganſche *Hiſtorie*, door UITTENBOGAART beſchreven, *daartoe gerigt is, om de ſaken van de genen, die haar ſelven* Remonſtranten *genoemt hebben, te regtveerdigen, en de* Gereformeerden *t'eenemaal in 't ongelyk te ſtellen.* Dan ſulks is met geen mogelykheid te doen, al wierden 'er, over deſe ſake des Geſchils, noch honderd ſulke Hiſtorien, als die van UITTENBOGAART, ook die van G. BRANDT geſchreeven. Want als hier deſe eenvoudige Vrage maar gedaan werd, gelyk ſe ſeer billyk moet gedaan worden, namelyk, wie ſe waren, die, voor het houden van het Dordrechtſche Synode, ſyn afgeweeken van de aangenome Leere der Neder-

landſche Kerken, in den *Catechismus* en *Geloofsbelydenis* begrepen, het ſy dan dat die Leere *waar* ſy, het ſy dan dat ſe *valſch* ſy? Dan ſal het vonnis, ſekerlyk, ten nadele der *Remonſtranten* moeten uitgeweeſen worden, als die beide, en *Catechismus* en *Geloofsbelydenis* verworpen hebben, en noch ten huidigen dage blyven verwerpen. Soo myn Beſluit vermoedelyk geen ingang by hun vinden mogte, laten ſe dan het vonnis horen ſtryken uit de pen van een te deſer dagen ſeer beroemd Schryver onder de *Lutheranen*. Het is de ſeer geleerde *Gottingſche Profesſor* JOHANN DAVID MICHAËLIS (*): „ Die Predikant wil ſyn, ſchryft hy, moet de Leerſtellingen van die „ Kerke, in de welke hy Leeraar is, geloven; of, ſoo hy die niet „ gelooft, moet hy tot eene andere Kerkgemeenſchap overgaan, „ welker gevoelens met de ſyne overéénkomen; en het ſoude een „ verſchrikkelyke *Geweetens-dwang* ſyn, indien eene Kerk verpligt „ was, om haaren Leeraar, die haare Leerſtellingen, ſy mogen „ *waar* of *valſch* ſyn, niet aannam, te behouden, beſolding te ge- „ ven, en haare kinderen door hem volgens ſyne begrippen te laa- „ ten onderwyſen; en buiten twyfel is hy, die dit begeert, of ſich „ door eene Gemeente, welker onderſcheidende gevoelens hy niet „ *voor waar* houdt, als Predikant laat onderhouden, een Bedrieger „ van den eerſten rang, en een man van ongemeene laagheid."

Verder, mag ik ook in deſe onſe dagen, die eige *Vragen* van Vader TRIGLAND wel overnemen, met eenige verandering van woorden: *Wil men het dan wederom alles in confuſie gebragt, en in 't warre geſteld hebben? Soekt men dat niet, waartoe dan ſulke* TYDSCHRIFTEN van onbevoegde Keurmeeſters? in welken men de daaglyks uitkomende *Theologiſche* Schriften van de Openbare Leeraars der Gereformeerde Kerke, die, onder beſcherming van den Staat, met Approbatie van Clasſen of Academiſche Faculteit, het licht ſien, ſelfs ſulken, die ter verdediging van den Chriſtelyken Godsdienſt tegen de hedendaagſche *Deïſten* en *Naturaliſten* geſchreven worden, in kleinagting ſoekt te brengen, door een ganſch lebbig oordeel over die Schriften te ſtryken, en dus onkundige of in den Godsdienſt min geoefende en kleinwetende leeſers te misleiden. *Is het land niet in ruſte? Wie word 'er gemoleſteerd? Immers de* Remonſtranten *niet.*

Sy

(*) In de VOORREDE op het VI. Deel van het MOSAISCH RECHT. Pag. LXVI.

Sy hebben hunne Vergaderplaatſen in 't openbaar: ſy gaan daar veilig en vrank. Niemand der Gereformeerden benydt hun ſulks. Niemand der Gereformeerden *moleſteert* hen daar in. Maar ſy Remonſtranten ſyn het, die op den duur de Gereformeerden *moleſteeren*, vooral de Leeraars der Gereformeerden, ſoo haaſt die maar eenig Schrift uitgeven. *Sy ſchryven boeken, grote en kleine; latynſche, duitſche, walſche.* Ten minſten ſy vertalen deſelve. Ook ſchryven ſe *Dichten en Pasquillen en al wat ſe willen.*

Wat dunkt u van het een en ander? Waarheid-en Deugdlievende Leſer! Is het niet hoog tyd, dat de Herders en Leeraars van Gods waare Gereformeerde Kerk ontwaken? Of ſullen ſe als met de handen ſitten in den ſchoot, en Gods water, gelyk het ſpreekwoord ſegt, maar over Gods akker laten lopen, en de Beſtryders van onſe *Catechismus leer* en ſuiveren Godsdienſt maar alles laten *ſchryven wat ſe willen?* Syn *Herders en Leeraars*, van Chriſtus ſelve, hunnen groten Heer en Meeſter, *gegeven aan ſyn Kerk*, Epheſ. IV: 11, ſyn ſe, vraag ik, niet *geſet tot verantwoordinge des Euangeliums?* Philipp. I: 17. En daarom, oordeelende van mynen Heere Chriſtus nevens anderen *daartoe geſet te ſyn*, en wel *geſet op dien poſt* en als in de *voorſpitſe* van den ſtryd, onbevreesd voor de pylen, die ook tegen my van den Vyand afgeſchoten mogen worden; ſoo heb ik, in mynen ouden dag, waar in myne kragten beginnen aftenemen, tredende op den dag van heden in myn *Negen en Seſtigſte jaar*, dit *Godsdienſtig Werk* in de mogentheden des Heeren ondernomen, onder ernſtige gebeden tot God, en gelovige inwagting, dat het der Kerke Gods, door 's Heeren zegen, tot nut en ſtichtinge gedye.

Ik ſal afbreeken, alſoo deſe VOORREDEN wat ver buiten myne gedagten is uitgelopen. Alleenlyk noch, eer ik deſelve ten einde breng, moet ik den Leeſer van dit myn *Vertaalde* en *met Aantekeningen vermeerderde Werk* noodwendig onderrigten: Voor eerſt, dat het gene hy onder het leeſen aantreft tuſſchen deſe twee haakskens [ ] te ſtaan, een werk van myn eigen maakſel is, 't welk ter myner verantwoording ſtaat, en dat ik 'er het ſelve heb bygevoegd, deels, om den zin wat klaarder en verſtaanbaarder te maken, deels, om by des Auteurs Werk noch iet by te voegen, dat ik oordeelde dat 'er wel by mogt komen; 't welk nochthans niet veel is: Ten anderen, dat de Taalkundigen, ſoo veel de *Latynſche Aantekeningen* aangaat,

in de *Hebreeuwſche* en *Griekſche* letters, puncten, toonmerken en wat 'er verder toebehoort, noch wel, hier en daar, een fout en misſtelling ſullen aantreffen (neemt een ך voor een כ, en ץ voor een ף *finale*, ou voor ŭ, π σ voor Υ en andere feilen meer:) doch het welk buiten myn toedoen is geſchied, en ik door mangel van de nodige Hebreeuwſche en Griekſche letters en 't geen 'er toe behoort, en door geen genoegſame bedrevenheid van den Letterſetter, ook door myn afweeſen van de drukpers, niet heb kunnen voorkomen en verhelpen.

Voorts is myn hartelyke wenſch en hope, dat de Beſtryders onſer heilige Leere, die ſich door hunne woelingen maar vrugteloos kwellen, en onſe Leeraars en Gemeentens daar door ontruſten en verbitteren, door Gods magtige hand van de dwalingen hunnes wegs bekeerd, en Neêrlands Kerk door dit *Catechetiſch Werk*, in de waarheid geſterkt en tot ongeveinsde deugd en Godvrugt bevorderd werden. Laat het U, myne Leeſers! om de waarheid alleen niet te doen ſyn, om het daar by te laten of daar in te beruſten, maar bidt den God der waarheid en Vader der lichten by aanhouding, dat de waarheid onſer Leere aan uwe Zielen geheiligd werde, alſoo dat de waarheid u vry make van den dienſt der ſonde, en een kragtig middel ſy tot uwe ontdekking aan uſelven en weeſenlyke Bekeeringe tot God, door des Heeren vrye, hartvernieuwende en heerſchappyevoerende Genade; en derſelver deelagtig geworden ſynde, tot verdere verſterking in uw hartreinigend Geloof, Heiligmaking en Vertroofting, beide in leven en in ſterven. En om alles te beſluiten, myn innige zielszucht en bede tot den Heere is, over alle Waarheid-en Deugdlievende Leeſers van dit *Godsdienſtig* en *Godvrugtig Werk*; De God des Vredes volmake u in allen goeden werk, opdat gy ſynen wille meugt doen, werkende in u het gene voor hem welbehaaglyk is door Jeſus Chriſtus, den welken ſy de Heerlykheid, in alle eeuwigheid. Amen.

Uw Heilſoekende Dienaar
in Jeſus Chriſtus.
JOHAN BARUETH.

Getekend in Dordrecht
op mynen Agt en Seſtigſten Verjaardag.
den 24 February 1777.

Ver-

REGTZINNIGE VERKLARING VAN DEN HEIDELBERGSCHEN CATECHISMUS.

KORTE INLEIDING.

Nopens den *oorſprong* van dit gouden Kleinood, den Heidelbergſchen Catechismus, dient men voor eerst te weeten, dat deſelve, in den jare 1562, in de ſtad *Heidelberg*, van CASPARUS OLEVIANUS en ZACHARIAS URSINUS, twee voorname Godgeleerden, de eerſte Hoogleeraar in de Godgeleerdheid, de andere Regent van het Collegie of Kweekſchool der Wysheid aldaar, ontworpen en opgeſteld is. Dit dient alvorens een weinig hoger te worden opgehaald. Het licht der geſegende Hervorming in *Duitschland* ſynde opgegaan, wierden, van tyd tot tyd, eenige ſorgelyke verſchillen ter Kerke ingevoerd, ſoo omtrent den *Perſoon* van den Godmensch Christus Jeſus, als omtrent de leer der Heilige *Sacramenten;* 't geen dan ook in de Christelyke Gemeenten van den *Paltz* geen kleine bewegingen en oneenigheden verwekte; waar in de Paltzgraaf en Keurvorst FREDERIK de III, toegenaamd de Vrome of Godvrugtige, die de leer van *Calvyn* was toegedaan, willende voorſien, door een Schriftuurlyk ſamenſtel van Geloofsleer, de vreede en eensgezintheid in ſyn volk tragtte te herſtellen: alſoo door ſyn Voorganger Paltsgraaf OTTO HENDRIK, wien de leer van *Luther* meer behaagde, desſelfs Catechismus, en die van *Brentius*, en andere *Ubiquetisten*, ook was ingevoerd; ſoo dat de ſaken in de Paltzſche Kerken ongeregeld gingen. Ter bereiking van goede

orde,

orde, gaf FREDERIK den twee Godgeleerden, te voren genoemd, bevel, een Godsdienſtig Samenſtel te ontwerpen, waar in de Waarheden, welke een Christen ſoo te geloven als te beleven hadde, beknoptelyk moeſten begrepen ſyn. 't Welk ſy dan, ten voorgenoemden jare, getrouwlyk hebben uitgevoerd, en wel in de *Hoogduitſche* taal, ten dienſte der Kerke, daar naa ook in 't *Latyn*, in January des volgenden jaars, ten gebruike der Scholen. Dit Catechetisch Onderwys [van de Godgeleerden uit Kerk en School vervolgens overſien en goedgekeurd] heeft ook ſyn volle toeſtemming by alle andere Hervormde Kerken gevonden, byſonder by de *Nederlandſche* [van welke het in *Nationale* Synodens is goedgekeurd en overgenomen]. Inſonderheid is [in die van *'s Gravenhage*] in den jare 1586 goedgevonden en vastgeſteld, dat deſe *Catechismus*, jaarlyks op elken Zondag, den Volke ſal worden verklaard; 't welk in de vermaarde *Dordrechtſche* Synode in de jaren 1618 en 1619 nader bevestigd is, en beſloten, daar van niet aftewyken: dat egter de *Remonſtranten* gedaan hebben, tragtende desſelfs geſag te fnuiken, en de leeringen daar in te wederſpreeken, als regelregt aanlopende tegen hunne byſondere leerſtellingen.

Wat het *Doelwit* en *Redenbeleid* in dit treflyk opſtel aangaat, het vervat niet enkel *beſchouwende*, maar ook *beoefenende* waarheden, welke laatſten uit de eerſten telkens worden afgeleid, ſoo tot alle *Vertroosting* van Gods volk en blydſchap door den Heiligen Geest, als tot bevordering van hunne *Heiligmaking* in de vreeſe Gods. De *Gereformeerden* wierden van de *Roomsgeſinden* niet alleen, maar ook van de *Lutheranen* als Ketters gelasterd en doorgeſtreken, als benamenſe met hunne leer den gelovigen alle *Troost*. Onder ſulke hevige twisten en lasteren is deſe Catechismus opgeſteld. In elke Zondagſche Afdeeling ontſpringen als twee heldere fonteinen of ſpringaders, welke beide onſe naaukeurige aandagt en heilige gebruikmaking verdienen, als vlociende uit den throon van Genade, en het geestelyk Jeruſalem. De eene is de bron van *Vertroosting*, de andere die van *Heiligmaking*.